

Paraules de president

Model d'Estat i discurs nacional dels presidents de Catalunya entre 1914 i 1933, a través d'una proposta d'anàlisi dels seus discursos orals i altres textos doctrinals

Josep Vicenç Mestre Nogué

TESI DOCTORAL UPF / 2022

DIRECTOR DE LA TESI

Dr. Josep Pich i Mitjana

DEPARTAMENT D'HUMANITATS

Destacat inicial

1918

8 de març – Com que hi ha tanta grip, han hagut de clausurar la Universitat. D'ençà d'aquest fet, el meu germà i jo vivim a casa, a Palafrugell, amb la família. Som dos estudiants desvagats. El meu germà, que és un gran afeccionat a jugar a futbol – malgrat haver-s'hi ja trencat un braç i una cama–, el veig purament a les hores de repàs. Ell fa la seva vida. Jo vaig tirant. No enyoro pas Barcelona i menys la Universitat. La vida de poble, amb els amics que hi tinc, m'agrada¹.

2020

13 de març - Com que hi ha tanta covid-19, han hagut de clausurar la Universitat. D'ençà d'aquest fet, la Laura i jo vivim a casa, a Òdena, amb la família. Som dos enamorats esperant casar-nos la nit de Sant Joan. La Laura prepara les oposicions. Jo vaig tirant. No enyoro pas Barcelona i menys la Universitat. La vida de poble, si poguéssim estar amb els amics, m'agrada.

De la mateixa manera que fa seixanta anys Josep Pla va començar a escriure *El quadern gris* recordant una pandèmia –la grip espanyola del 1918–, aquesta tesi doctoral s'ha vist beneficiada per la covid-19, ja que ens ha permès enfilem la fase de redacció final. Des d'aquestes línies, vull tenir un sentit record a totes les víctimes –i a les seves famílies– per tot el patiment que hem compartit en aquest llarg temps de pandèmia.

La nostra particular vivència començava el 13 de març de 2020, quan ens confinaven al domicili, a la Conca d'Òdena. Tot i la claustrofòbia generada per la incertesa, pel recolliment que havíem de fer disciplinàriament, a mi se m'obria un bri d'esperança per una tesi a la qual no li podia dedicar el temps que mereixia. Per fi tenia uns dies de calma, a casa, per llegir, resumir, pensar, escriure i projectar el fil conductor d'aquest projecte que tants maldecaps m'ha portat.

Avui ha passat un any i mig des que ens van tancar per primer cop. És desembre de 2021, i en aquest temps ens hem casat amb la Laura, he canviat tres vegades de feina i he après a fer classes d'oratoría en línia. Si fa dos anys ens ho haguessin dit, ningú s'ho hauria cregut. Ara el teletreball és una realitat, ens estalvia a tots moltes hores de

---

¹ Pla, J. (1966). *El quadern gris a Obra completa*. Barcelona: Destino.

trajectes a Barcelona i a les universitats, gràcies a les quals he pogut enllestir la maratoniana redacció del doctorat. La vida és així, no és com la vols, sinó com la pens. I en aquest any i mig de canvis, d'angoixa, d'esperança, de bondat i de ràbia, he pogut esforçar-me, he pensat molt en el futur i també en el passat.

Quan el Gobierno de España decretava l'Estat d'Alarma, assumia les competències de les Comunitats Autònomes, l'exèrcit sortia al carrer per desinfectar i en roda de premsa per carregar-se les culpes i evitar crítiques de la dreta, dins del meu cap repicaven paral·lelismes amb aquells inicis del segle XX.

Tanmateix, tota comparació amb la grip del 1918 és odiosa. No podem establir relacions causals ni atribuir al determinisme històric la raó d'aquesta pandèmia. Tot i així, ho fem. Sense voler o amb tota la intencionalitat del món, perquè volem reforçar la nostra creença, el sentiment que un mateix fa les coses millor que els del costat, que un mateix està millor organitzat, millor estructurat, que un mateix és més sensible i que –si tinguéssim les eines– ho hauríem fet millor.

Quan ja portàvem un parell de mesos de pandèmia apareixien teories de la conspiració que ens feien pensar que volien reduir la població en edat avançada, ens feien pensar que ens controlaven per tenir més poder. Sigui com sigui, ara ja ens hem acostumat a portar mascaretes pel carrer, a evitar els contactes socials i a rentar-nos les mans vint-i-cinc vegades al dia.

Sé que caure en el paral·lelisme històric, el de *la historia es repeteix*, és un greu error; més per un aspirant a historiador que entén la Història com una disciplina científica que ens ha d'aproximar a la veritat i no al reforç de la pròpia creença. Però què seria la Història sense les històries, sense les pròpies vivències? Què serien les raons sense les emocions?

Sense conèixer com vivim el dia a dia, com pensem, quina identitat tenim, amb quins valors ens identifiquem, tampoc podem fer Història essent fidels a la realitat. Perquè la Història són sentiments, són vivències no lineals ni tampoc certes del tot; parafrasejant el mestre Judt, podríem dir que més aviat són moviments de sistole-diastole que fan bategar les històries personals que, a la vegada, configuren la Història col·lectiva.

L'objectivitat només és una convenció social acordada en una multiplicitat de percepcions. Acordem consensos o, de vegades, vivim en l'usatge, en la manera de fer

de la societat que acaba esdevenint un lloc comú. Com que és difícil de definir, perquè varia constantment per les experiències vitals –com la pandèmia actual– acordem lleis i normes que ens permeten conviure. També escrivim la Història a través d’històries individuals, segons ens interessa.

Totes les històries que escrivim tenen una base real, en com actuem en funció de cada circumstància. Totes elles també tenen base en el record del passat, en com vàrem viure experiències –nosaltres o els nostres avantpassats. Totes elles també tenen un anhel de futur, de com volen ser explicades aquestes històries als que vindran. Totes les històries –i la Història– són un diàleg constant entre el passat, el present i el futur, i mai s’entendran igual. Prendran un sentit o un altre en funció del context en el qual ens trobem.

De la mateixa manera que és molt difícil definir per què una obra d’art esdevé canònica, també és difícil determinar quins fets històrics són rellevants o quines perspectives són les encertades. Si més no, en un moment present. Perquè els fets no són blancs o negres, tenen una gamma de grisos que adquireixen més o menys rellevància en funció del pas del temps i del valor que li donem. A més, les històries que s’expliquen, normalment, són les que guanyen o, si més no, les que no han perdut del tot –com la dels republicans espanyols, perdedors de la Guerra Civil.

Al cap i a la fi totes les històries, com les perspectives, són subjectives; depenen de la sensibilitat amb la qual percebem la realitat. D’aquí la importància de tenir present el diàleg històric entre el passat, el present i el futur, que enuncitava Walter Benjamin. I d’aquí també la importància de no voler usar ni abusar de la Història, com afirmava Margaret Macmillan. I d’aquí, encara més important, analitzar les històries des de la distància, sense cap voluntat partidista ni ideològica, per entendre els fets tal i com van ser, sense idealitzar-los ni criticar-los per qui els va dur a terme.

En aquesta tesi doctoral procuraré ser el més fidel possible a les realitats relacionades. Buscaré perspectives oposades a les del cànon o que reforcin el relat honest dels fets. Intentaré trobar una visió ponderada que expliqui la informació, no que la modifiqui segons la meua particular mirada. En tot el que erri, demano disculpes per avançat. Aquesta tesi ha estat una tasca titànica per mi. Jo, que sóc un home d’acció, de contacte personal, d’escoltar i de parlar més que de llegir i d’escriure, he hagut de fer un esforç ingent per confinar-me intel·lectualment i espiritual per submergir-me en les paraules d’altres homes i dones que han conformat el pensament que tenim avui.

Tant de bo serveixi per fer avançar el coneixement i aconseguir, com deia el mestre Fontana, que l'estudi d'aquestes fonts primàries no serveixi per desenterrar-les dels fons dels arxius per enterrar-les al fons de les biblioteques. Espero, doncs, que aquesta tesi serveixi per acostar la Història a la gent a la que habitualment no li sol interessar. D'aquesta manera ens proposem fer avançar el coneixement per, d'una manera o altra, fer-lo accessible i entenedor per la gent poc avesada a l'estudi de la Història.

Agraïments

En primer lloc, un agraïment a la companya de fatigues i d'il·lusions, a la Laura. Per la paciència, pel suport, per les hores que hem deixat d'abraçar-nos i de conèixer el nostre petit país. Per mantenir intacta la màgia del nostre amor malgrat la muntanya russa d'emocions que sovint has hagut d'aguantar, gràcies.

En segon lloc, gràcies al pare per educar-me en l'idealisme, la passió per la història i la curiositat per qualsevol petit detall. Gràcies per exigir-me tant des de tant petit, per no deixar-me caure en la mediocritat.

I també gràcies a la mare que, de vegades desapercibuda, ha sabut donar-me tota la llibertat del món, de pensament i d'acció per realitzar els meus somnis. Sense el teu gen de la constància, això tampoc hauria estat possible.

Si soc avui aquí és producte als esforços dels nostres avantpassats. Per això, també gràcies a tots els caps de setmana treballats, gràcies per totes les setmanes fora de casa sense els fills per donar-los un millor futur, gràcies per imprimir-nos el vostre caràcter, avis. Vosaltres, nascuts en el temps dels protagonistes d'aquesta tesi, des de la humilitat, la modèstia, la pobresa econòmica però riquesa d'esperit, l'esforç i la persistència, heu construït la societat en la qual vivim, la casa en la qual dormim i, gràcies a vosaltres, podem avui transformar el demà.

I, finalment, un especial agraïment al motor d'aquest estudi, al director d'aquesta tesi doctoral, en Josep Pich i Mitjana. Inspirat per la seva generositat, empenyut per la seva perseverança i assessorat pels seus savis comentaris d'expert historiador, he aconseguit culminar aquest bast projecte.

Gràcies a tots vosaltres per ser-hi sense demanar res a canvi.

Resum

Paraules de president busca descobrir si els presidents de Catalunya entre 1914 i 1933 defensaven la secessió durant el seu mandat al capdavant del govern. Per això, formulem una proposta d'anàlisi dels seus discursos d'investidura, així com també estudiem els personatges, els seus ideals i el context històric. D'aquesta manera, identifiquem quin era el seu discurs nacional i quin era el model d'Estat que proposaven. Prendrem de referència els tres presidents que, escollits democràticament – segons els paràmetres del l'època–, representen el corrent majoritari del catalanisme polític. En conseqüència, estudiem les paraules i altres textos doctrinals de Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch i Francesc Macià durant el seu mandat presidencial, al llarg del primer terç del segle XX. Per entendre bé els conceptes que exposen, prèviament reflexionem sobre l'estudi de la història, sobre la nació i el nacionalisme i, finalment, sobre l'Estat.

Abstract

Presidents' Words seeks to discover if the presidents of Catalonia between 1914 and 1933 supported secession during their government mandates. To consider this concept, we intend to analyse their investiture speeches, in addition to exploring their personalities, their ideals and the historical context. In turn, this will enable us to identify the National Discourse and the Model of State proposed by each one. This thesis will focus on the three presidents who were democratically elected —according to the values of that period— and who represent the main trends of political Catalan nationalism. Thus, we will analyse the speeches and other doctrinal texts of Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch, and Francesc Macià during their presidential mandates throughout the first third of the 20th century. To interpret the concepts described therein, first we will consider the study of history and the concepts of nation, nationalism and, finally, state.

Paraules clau

paraules; president; Catalunya; anàlisi; discursos; Prat; Puig; Macià; història; discurs nacional; model d'Estat; centralisme; federalisme; confederalisme; secessionisme; oratòria; orador; audiència; context; missatge.

Key Words

words; president; Catalonia; analysis; discourse; speeches; Prat; Puig; Macià; history; national speech; model of State; centralism; federalism; confederalism; secessionism; oratory; orator; audience; context; message.

Pròleg

Aquesta tesi doctoral neix de la voluntat de realitzar un estudi historiogràfic i retòric dels models d'encaix de Catalunya a Espanya per part dels presidents de Catalunya dels inicis del segle XX.

Parteixo del Treball Final de Grau d'Humanitats, *Bases doctrinals del catalanisme polític; Almirall i Llozer, Torras i Bages, i Prat de la Riba*; del Treball de Final de Grau de Ciències Polítiques i de l'Administració, *La nació: definició aplicada a Catalunya i Espanya*, i del Treball de Final de Màster en Història del Món, *Catalanisme i oratòria: tres discursos en els orígens del catalanisme polític*. Tots tres, dirigits també pel mateix director d'aquesta tesi, en Josep Pich i Mitjana.

Per donar continuïtat a aquestes recerques, partirem de la seva base bibliogràfica i de l'estudi dels orígens del pensament catalanista, així com les seves bases doctrinals. A partir d'aquí iniciarem un estat de la qüestió que ens aproximarà al context polític català i espanyol, ens acostarà als diferents models territorials i, finalment, podrem observar la utilitat de l'anàlisi del discurs per després aplicar-los als textos triats. Aquest estat de la qüestió ens permetrà arribar a l'estudi que ens ocupa: l'anàlisi dels discursos més rellevants dels presidents de Catalunya, elegits democràticament, que formulen les seves propostes de models territorials dins l'Estat espanyol, entre el període que comprèn 1914 i 1933.

En aquesta introducció abordarem les qüestions bàsiques de la recerca: la justificació i les motivacions, els objectius de la recerca, la hipòtesi inicial, la pregunta d'investigació i l'explicació de la metodologia que utilitzarem, així com també el marc teòric o estat de la qüestió a nivell acadèmic. Més tard, exposarem l'estructura que seguirem per desenvolupar el treball.

Justificació i motivacions

A continuació explicarem breument quines són les motivacions que ens han portat a realitzar aquest estudi. Per fer-ho simple, respondrem a quatre preguntes, sobre *per què escric la tesi*, *per què sobre catalanisme*, *per què sobre oratòria* i, finalment, *per què aquesta tesi*. Aquesta ha estat la manera més senzilla, per ordenar-nos les idees i simplificar-ne simplificar l'exposició al lector.

Per què escric una tesi?

Els estudis que he cursat en Humanitats, en Ciències Polítiques i en el Màster en Història del món, tots tres cursats a la Universitat Pompeu Fabra, m'han convidat a llegir més enllà de les paraules. La transversalitat d'aquests graus i màster m'han ensenyat a anar més enllà del que podem llegir als llibres o escoltar als discursos, ja que darrere dels grans silencis també hi ha les grans veritats. Sovint, la realitat no coincideix amb el que relaten els llibres o presenten les fonts oficials; d'aquí l'interès per treballar algunes disciplines que se solen arraconar des de l'acadèmia, com l'oratòria, és a dir l'art de parlar en públic –l'art de pronunciar paraules, però també d'utilitzar els silencis.

No escric una tesi perquè l'estudi quedi enterrat al fons d'una biblioteca o d'un repositori, sinó que m'agradaria que fos útil per la societat. Per això, en el context de polarització política que es viu a Catalunya i a Espanya, considero que l'estudi dels principals discursos dels dirigents polítics del Principat als inicis del segle XX ens permetrà entendre els orígens ideològics del moment que vivim avui i aportarà una dosi de rigor als relats malintencionats.

Si escric aquesta tesi també és per responsabilitat. Els meus avis paterns només van anar a escola fins els 6 i els 8 anys i sé que, per ells, serà un orgull que un nét seu assoleixi el grau més alt de formació universitària. També seria un orgull pels meus avis materns, els quals van ser fermes defensors del catalanisme en temps dominats per la censura i pel silenci ideològic.

Però si he acabat la tesi no ha estat només per ells, sinó pels meus pares, que sempre m'han estimulat a trencar els propis límits, per la generositat de la Laura en regalar-me temps i aguantar-me els nervis i perquè el director, en Josep Pich, s'ha destacat per una persistent insistència en animar-me a acabar-la. En aquests sis anys no he estat capaç de deixar la tesi, doncs, per sentit de responsabilitat envers el director i la família.

Per què sobre catalanisme?

Perquè el procés independentista que es viu a Catalunya des del 2012 m'ha fet preguntar-me d'on ve, per què s'ha arribat a aquest punt i si en algun moment s'havia arribat tan lluny com actualment. Al grau d'Humanitats el professor Javier Aparicio afirmava que “si vols trencar la tradició, primer l'has de conèixer molt bé”.

Per fomentar bé els meus principis, doncs, havia d'anar als orígens del catalanisme per entendre de primera mà els diferents corrents ideològics i la seva evolució. En Josep Pich ha estat el principal responsable de descobrir-me aquesta gran diversitat, proposant-me tantes lectures com llibres i ideologies que abasteixen aquest riu cabalós del catalanisme.

Per què sobre oratòria?

Des que vaig entrar a la Universitat Pompeu Fabra, en Josep M. Castellà em va donar confiança en mi mateix en el camp de l'oratòria, em va fer creure que em podria dedicar a l'art de parlar en públic. Des de llavors, s'ha despertat una passió interior per descobrir, estudiar i executar tot tipus de discurs oral.

Una passió que s'ha convertit en la meva ocupació laboral habitual, amb la docència d'oratòria a diverses universitats, així com també preparant els discursos d'alguns dels polítics de la primera línia catalana actual. A la meva tasca de logògraf, la redacció d'una tesi sobre oratòria li donarà els antecedents d'aquesta disciplina a Catalunya, més eines i més recursos per preparar millors discursos.

A més, la consecució d'aquesta tesi en oratòria obre una oportunitat a la disciplina per ser tractada com es mereix dins de l'acadèmia. Donada la seva escassa producció literària al Principat, m'he vist obligat a obrir finestres d'estudi, que espero que serveixin per bastir futurs estudis en la matèria.

Per què aquesta tesi?

Els orígens d'aquesta tesi, doncs, els trobem en la meva passió cap al discurs oral i el catalanisme polític com a moviment ideològic. Per entendre els seus fonaments, hem de remuntar-nos als orígens i, per tant, hem de recórrer a la historiografia, que és l'única que ens permet aproximar-nos al període que ens proposem estudiar.

Malauradament, per la limitació en l'extensió i en el temps que puc dedicar a la recerca, queda pendent veure l'evolució d'aquest pensament fins als nostres dies, per traçar les transformacions que han patit els discursos de cada espai polític en les darreries de la Segona República espanyola, durant el franquisme i amb la represa de la

democràcia. Tinc la informació, les fonts primàries, i també el buidatge de les fonts secundàries, però la limitació temporal ens impedirà fer-les servir en aquest treball.

Malgrat les limitacions i la necessitat d'acabar-la acotant a un període molt menys extens del que m'hauria agradat, amb aquesta tesi m'agradaria cridar l'atenció de l'opinió pública per aproximar l'estudi de la retòrica i l'oratòria al conjunt de la societat. Ho aconseguixi o no, m'agradaria continuar aquest treball amb l'anàlisi dels grans discursos, de les paraules que han estat transcendents per la nostra comunitat. D'aquesta manera, m'agradaria posar unes bases per difondre l'oratòria a Catalunya, per fomentar així l'ús d'aquesta eina tan menyspreada i a la vegada necessària, com ho és la comunicació oral a través dels discursos polítics.

Índex

DESTACAT INICIAL.....	III
AGRAÏMENTS.....	IX
RESUM	XI
ABSTRACT.....	XI
PRÒLEG	XV
<i>Justificació i motivacions.....</i>	<i>xv</i>
Per què escric una tesi?	xvi
Per què sobre catalanisme?.....	xvi
Per què sobre oratòria?	xvii
Per què aquesta tesi?	xvii
1. INTRODUCCIÓ	1
1.1 HIPÒTESI INICIAL	1
1.1.1 <i>Preguntes d'investigació.....</i>	<i>3</i>
1.1.2 <i>Objectius de la recerca .....</i>	<i>5</i>
1.2 METODOLOGIA D'INVESTIGACIÓ	10
a) Interpretativisme (no positivisme).....	11
b) Metodologia qualitativa: una aproximació general	13
c) Interpretar equival a contextualitzar fins a la saturació.....	16
d) Fonts primàries i secundàries	18
e) Resum metodològic: com desenvoluparem l'estudi qualitatiu.....	20
1.3 ESTAT DE LA QÜESTIÓ I ESTRUCTURA DEL MARC TEÒRIC.....	21
1.3.1 <i>L'art de l'oratòria i l'anàlisi del discurs .....</i>	<i>23</i>
1.3.1.1 Elogi a l'oratòria.....	23
La força i la debilitat del discurs polític.....	24
La influència dels grans discursos de la història	26
L'oratòria com a eina útil per estudiar la Història.....	29
La tradició discursiva catalana.....	32
Construir cànon del discurs polític oral a Catalunya.....	33
1.3.1.2 Què és l'oratòria?	36
Sobre la connotació negativa de la retòrica: la veritat i la versemblança	37
El poder, la política i la retòrica.....	39
L'ésser humà, animal de pràctica retòrica.....	39
El teatre i l'oratòria, l'art de l'aparença, l'art de la versemblança	40
De l'oratòria al teatre	41
1.3.1.3 La importància de l'oratòria en la Història.....	43
Història de l'oratòria	44
L'oratòria durant l'imperi romà	47
Decadència de l'oratòria a Roma i renaixement a la França del segle XII.....	50
L'evolució en la retòrica des dels inicis del segle XX	51
Models d'oratòria durant els anys vint i els anys trenta al Congreso	52
Models d'oratòria durant els anys vint i els anys trenta a Catalunya	54
1.3.1.4 Què és un discurs oral polític?.....	56
El discurs polític com eina o arma de transformació	58
Els discursos orals, reflex de realitat i projecció d'imaginari	60
Fases d'elaboració del discurs	63
El discurs oral, al centre de l'estudi	64
Possibles problemes en l'anàlisi dels discursos polítics orals	65

1.3.1.5 Què és l'anàlisi del discurs?.....	68
Anàlisi del contingut i Anàlisi del discurs	69
Les diferents propostes d'Anàlisi del discurs.....	70
Les connexions de la pragmàtica amb l'anàlisi del discurs.....	78
1.3.1.6 Què volem estudiar dels discursos orals dels presidents?.....	79
A la recerca d'una metodologia	80
Quins aspectes de l'oratoriat tractarem	90
a) L'orador	92
El factor psicològic	95
Components del bon orador.....	98
A mode de conclusió sobre l'orador	101
b) L'audiència.....	103
Estratègies d'aproximació a l'audiència	104
Fràgil equilibri en la relació orador-audiència	107
Els possibles canvis en la recepció dels discursos	109
c) El missatge.....	110
El llenguatge en ús.....	113
Què són els marcs cognitius: el <i>framing</i>	115
Alguns mites que s'han de trencar	119
L'evolució dels marcs transforma els discursos i la seva interpretació.....	122
El poder de les imatges.....	124
Més enllà de les paraules.....	126
La planificació del discurs per una bona estructura	132
Les parts del discurs.....	134
d) El context.....	153
Els <i>topoi</i>	157
<i>Topoi</i> sobre els catalans i els espanyols d'inicis del segle XX.....	161
<i>Topoi</i> que perduren fins als nostres dies	172
1.3.2 Discursos nacionals i nacionalismes	175
1.3.2.1 Què és nació? Què és nacionalisme?.....	178
Els orígens del mots. Propostes de definició de la Nació i del nacionalisme	181
Construcció social i genealogia ètnica	185
La nació: camí cap a la definició a través dels principals debats acadèmics	187
El poble, l'ètnia i la raça: tres conceptes per entendre la Nació	194
Pàtria i patriotisme per combatre la connotació del nacionalisme	195
La nació i el nacionalisme: entre la identitat i la identificació	198
La nació, el nacionalisme i l'Estat. Un apunt final	203
Una aproximació de definició per a l'Estat-Nació	206
1.3.2.2 El cas espanyol	211
a) Què és Espanya?	211
El nom i la cosa: Espanya, nació de nacions?.....	212
La Guerra d'Independència: construcció del nacionalisme espanyol.....	215
b) Espanya, un sentiment nacional preexistent a l'Estat?.....	216
Els orígens del nacionalisme espanyol: lligat als inicis de la nació?.....	217
Espanya, dèbil nacionalització espanyola i persistència d'altres identitats	221
La pèrdua de les colònies el 1898: la fractura nacional espanyola.....	226
1.3.2.3 El cas català.....	230
a) Què és Catalunya?.....	230
El nom i la cosa: són Espanya i Catalunya nacions?.....	236
La naturalesa del nacionalisme català: nació preexistent o inventada?	238
El nacionalisme català: un cas únic a Europa?.....	241
b) Què és el catalanisme?.....	242
Orígens històrics del catalanisme i del nacionalisme català.....	248
Naixement del catalanisme: producte espanyol o singularitat?.....	259
Fases de desenvolupament i de difusió del catalanisme.....	261
c) El catalanisme: una eina de desenvolupament econòmic i social.....	283
El fet diferencial català: trets definitoris de la nació catalana	284

Elements que defineixen la identitat catalana	285
Els símbols que defineixen la identitat catalana.....	289
Models d'Estat que defineixen la sobirania catalana	291
d) A mode de conclusió del cas català	327
1.3.3 Models d'Estat	329
Què és un Estat?.....	329
L'etern problema de la sobirania a Espanya	332
Les propostes catalanistes majoritàries sempre dins de l'Estat espanyol	338
Els diferents camins catalanistes en la consecució del model d'Estat	344
Les finalitats últimes de les propostes catalanistes	347
1.3.3.1 L'estat unitari pur i el centralisme	348
1.3.3.2 L'Estat federal i el federalisme.....	353
Història del federalisme a Espanya i Catalunya.....	357
Alternatives catalanistes dins del marc de l'Estat centralista espanyol.....	367
1.3.3.2.1 El regionalisme.....	368
El regionalisme: l'evolució natural del federalisme de Pi i d'Almirall	373
Les <i>Bases de Manresa</i> : la base per al regionalisme català.....	374
La <i>Lliga Regionalista</i> : fundació i objectius	375
Model d'Estat proposat per la <i>Lliga Regionalista</i>	381
1.3.3.2.2 L'autonomisme.....	385
L'autonomia, un reclam per a llocs de treball.....	388
Diferents propostes autonomistes	389
El fracàs de l'autonomisme: dues tendències contraposades	393
Canvis en el model: de l'intervencionisme regionalista a l'autonomisme	395
L'últim intent autonomista: la negociació de l'Estatut del 1932.....	396
1.3.3.2.3 Confederalisme o iberisme	399
Prat de la Riba i l'imperialisme català: una proposta confederalista.....	402
Macià i l'iberisme: una nova proposta confederalista.....	406
1.3.3.3 L'Estat independent i l'independentisme	407
Orígens del terme secessió i la necessitat d'estudiar-lo	409
Arguments per a la secessió: una aproximació a la justícia i a la democràcia.....	412
a) Les teories de secessió	414
b) Orígens i història de l'independentisme català	418
c) L'independentisme a Catalunya, una alternativa real?.....	436
1.3.3.4 Conclusions sobre els models d'organització territorial	444
1.3.4 L'estudi de la Història	447
Perills a l'hora d'estudiar la Història.....	448
Entre la Història i la memòria	451
Usar i abusar de la Història	453
La importància de la metodologia en l'estudi de la Història	455
L'aplicació del mètode a Catalunya i a Espanya	456
1.3.4.1 Orígens històrics del conflicte sobre el model d'Estat al s.XVIII.....	458
1.3.4.2 Constitució de les diputacions i evolució durant el s.XIX	461
La constitució de les definitives diputacions del 1833 al 1843	467
El paper de les diputacions entre 1843 i 1868.....	472
El paper de les diputacions entre 1868 i 1874.....	475
La Diputació de Barcelona en l'Espanya entre el 1874 al 1898.....	480
1.3.4.3 Les institucions polítiques en el tombant de s.XX.....	487
1.3.4.4 Conclusions sobre el model institucional de l'Espanya del s.XIX.....	493

2. DESENVOLUPAMENT DE LA TESI.....	495
Per què triem els discursos orals?	495
Per què triem els presidents de Catalunya?	498
Per què Prat, Puig i Macià?	503
Quins discursos triem?	510
Model d'anàlisi dels discursos	516
2.1 ENRIC PRAT DE LA RIBA	517
2.1.1 <i>L'orador</i>	517
Perfil psicològic i personalitat.....	522
Imatge personal.....	535
2.1.2 <i>L'audiència i l'auditori</i>	538
2.1.3 <i>Context i topoi</i>	544
Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos	545
Influències ideològiques	567
2.1.4 <i>Missatge</i>	571
Discurs d'acceptació de la presidència i constitució de la Mancomunitat (6-4-1914).....	576
Estructura, framing i altres recursos retòrics	577
Transcripció del discurs	585
Missatge d'acceptació per la reelecció al càrrec de president (14-5-1917)	592
Estructura, framing i altres recursos retòrics	594
Transcripció del discurs	603
2.1.5 <i>Ideals catalanistes</i>	607
Discurs nacional.....	619
Model d'Estat.....	629
2.2 JOSEP PUIG I CADAFALCH	643
2.2.1 <i>L'orador</i>	643
Perfil psicològic i personalitat.....	646
Imatge personal.....	654
2.2.2 <i>L'audiència i l'auditori</i>	657
2.2.3 <i>Context i topoi</i>	660
Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos	663
Influències ideològiques	701
2.2.4 <i>Missatge</i>	703
Discurs d'acceptació de la presidència de la Mancomunitat (29-11-1917)	705
Estructura, framing i altres recursos retòrics	706
Transcripció del discurs	709
Discurs amb motiu de la reelecció en la presidència de la Mancomunitat, corresponent al segon mandat presidencial (12-9-1919)	713
Estructura, framing i altres recursos retòrics	715
Transcripció del discurs	726
Discurs amb motiu de la segona reelecció en la presidència de la Mancomunitat, corresponent al tercer mandat presidencial (30-8-1921).....	736
Estructura, framing i altres recursos retòrics	738
Transcripció del discurs	745
Discurs amb motiu de la tercera reelecció en la presidència de la Mancomunitat, corresponent al quart mandat presidencial (29-8-1923).....	752
Estructura, framing i altres recursos retòrics	754
Transcripció del discurs	763

2.2.5 Ideals catalanistes.....	771
Discurs nacional.....	774
Model d'Estat.....	782
2.3 FRANCESC MACIÀ I LLUSSÀ	789
2.3.1 <i>L'orador</i>	789
Perfil psicològic i personalitat.....	801
Imatge personal.....	811
2.3.2 <i>L'audiència i l'auditori</i>	821
2.3.3 <i>Context</i>	828
Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos	831
Influències ideològiques	899
2.3.4 <i>Missatge</i>	901
Les proclames del 14 d'abril del 1931 (14-4-1931).....	908
Estructura, framing i altres recursos retòrics.....	911
Transcripció del discurs	925
Discurs de l'honorable senyor president de la Generalitat i dimissió del Govern provisional (14-12-1932)	
.....	930
Estructura, framing i altres recursos retòrics.....	943
Transcripció del discurs	951
Epíleg: Paraules d'agraïment amb motiu de l'elecció com a president (14-12-1932).....	961
2.3.5 <i>Ideals catalanistes</i>	964
Discurs nacional.....	972
Model d'Estat.....	977
3. CONCLUSIONS	993
Altres conclusions més enllà de les preguntes d'investigació	1008
<i>Sobre el catalanisme polític: un discurs nacional per una proposta de model d'Estat</i>	1008
<i>Sobre l'estudi de l'oratòria: una proposta d'anàlisi del discurs oral</i>	1010
<i>Epíleg final</i>	1014
4. ARXIU CONSULTATS.....	1019
5. BIBLIOGRAFIA.....	1021

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Hipòtesi inicial

La historiografia espanyola –i sovint també la catalana– ha titllat els discursos dels presidents de Catalunya com a separatistes, secessionistes o independentistes. A Madrid, se’ls titllat als catalans com a separatistes per la seva voluntat de trencar amb el centralisme de la capital i, a Catalunya, també s’ha atribuït una tendència independentista a alguns dels discursos dels principals líders del catalanisme polític.

Aquest reduccionisme que tendeix a generar dicotomies absolutes sol ser generat per la voluntat de crear, uns i altres, un relat que reforci els propis principis. És a dir, que a posteriori s’intenta usar la història per teixir el fil argumental que més convé a un relat polític determinat. S’usa i, per tant, s’abusa de la història per justificar uns antecedents en els projectes polítics que es volen desenvolupar, per cercar una legitimitat històrica, per trobar uns orígens fermes, per demostrar que el projecte que un mateix defensa no és nou, que ve de lluny i que, per tant, no és una bogeria.

Des del 2010 fins l’actualitat (2022), a Catalunya s’ha instaurat un relat des del catalanisme hegemònic –que avui dia és l’independentisme– que afirma el president Macià com un ferm defensor de la independència per Catalunya. Fins i tot Puig i Prat són tractats com a predecessors de l’incipient independentisme que creixia als anys 20 i 30 del segle XX. Carles Llorens, per exemple, afirma a *Els cent anys d’independentisme català en 10 punts*², que la seva ferma voluntat era aconseguir el més alt grau d’independència possible per Catalunya. Fins i tot les tesis més pessimistes afirmen que la seva lluita per l’autonomia és l’equivalent a l’actual lluita per la independència.

D’una banda, els catalanismes independentistes –avui dia majoritaris a Catalunya– posen en boca de Macià, de Puig i de Prat un secessionisme que no s’ajusta a la realitat, si més no durant el seu mandat polític. D’altra banda, des de l’espanyolisme també s’ha buscat un separatisme a Catalunya que tampoc s’ajusta a les paraules pronunciades pels seus presidents i, encara menys, als fets perpetrats.

Podríem afirmar que, com un moviment de sístole-diàstole, com una retroalimentació de forces centrífugues i centrípètes, el separatistes i els separadors

---

² Llorens, C. (2015). “Els cent anys d’independentisme en 10 punts” a *Sapiens*. Som: Barcelona. Extret de: https://www.sapiens.cat/temes/catalunya/el-somni-d-una-catalunya-lliure_17719_102.html [Consulta maig del 2021].

s'han donat aire mútuament. Uns, per projectar un futur ideal millor que l'actualitat del seu moment. Els altres, per tenir un enemic comú dins la pàtria que permetés aglutinar la gran majoria de forces centralistes i unitaristes.

Tanmateix, considerem que aquestes dues forces, les separatistes i les separadores, s'han acusat mútuament per reforçar el relat de cada ideologia. Però en aquesta dicotomia –separatistes i separadors– hi ha una gran gamma de grisos, de matisos, que la premsa, alguna historiografia i la necessitat de simplificar els discursos – per crear un determinat relat polític– ha fet minvar el rigor acadèmic en els judicis que s'han fet sobre les paraules dels presidents o dels líders polítics de cada moment històric.

És per això que haurem d'estudiar què és el catalanisme i com s'insereix en els nacionalismes espanyol i català, per definir si els presidents de Catalunya que analitzarem eren catalanistes, que ho eren. Que, a més, alguns d'ells eren nacionalistes, sense dubte. I que avui dia potser alguns d'ells serien independentistes, també; no ho podem demostrar mai per no caure en anacronismes, malgrat tot sembla indicar que seria una possibilitat creïble.

Nogensmenys, la hipòtesi inicial que formulem és que el seu catalanisme hegemònic, expressat a través dels discursos dels presidents elegits democràticament, no fou independentista, ni secessionista, ni separatista. Ans al contrari, fou un catalanisme d'autoafirmació, però també de reivindicació de la causa conjunta espanyola, que reconegué alhora la singularitat o el particularisme del Principat.

És a dir, per molt que els titllessin de separatistes, els presidents de Catalunya del primer terç del segle XX eren autonomistes, federalistes o, com a molt, confederalistes, però cap dels estudiats va ser independentista *de facto* ni va fer cap proclama directament independentista, durant el seu mandat al capdavant del govern.

D'una banda, podria semblar obvi que això és així tant amb Prat com amb Puig, ja que en la seva gran majoria les seves manifestacions públiques eren per reclamar la Mancomunitat i, posteriorment, l'autonomia o un grau més o menys elevat de descentralització. En alguns casos, podríem afirmar que les seves proclames són, a molt estirar, federalistes o confederalistes.

Però no és tan obvi amb Macià, ja que sovint s'interpreta la proclamació de la República Catalana com un acte de sobirania. I la nostra hipòtesi és que va ser un acte

de sobirania, un cop d'astúcia o un *coup de théâtre*, però sostenim que únicament va aspirar a conformar una confederació d'estats ibèrics i, per tant, en realitat no buscava una independència absoluta. Malgrat es vengui la idea que la confederació parteix d'una secessió prèvia, que durà 3 dies –del 14 al 17 d'abril del 1931–, mirarem de demostrar com el comportament de Macià i el seu govern provisional diu el contrari, ja que gran part de les decisions van ser concertades amb el president provisional de la República Espanyola, Nicet Alcalá-Zamora.

1.1.1 Preguntes d'investigació

A partir d'aquesta hipòtesi inicial, podríem apuntar diverses preguntes d'investigació, però finalment hem triat les tres següents:

- **Hi ha secessionisme en els discursos orals dels presidents de Catalunya, elegits democràticament, durant del primer terç del segle XX?**

Per respondre a aquesta pregunta prendrem de referència els presidents elegits democràticament –segons els valors de l'època estudiada– perquè considerem que són l'expressió del catalanisme polític hegemònic.

Només agafarem els discursos més rellevants per facilitar la concreció de l'estudi, malgrat prendrem exemples d'abans d'entrar al govern com a precedents i projectors d'ideologia. La dificultat del treball recaurà en l'elecció de quins considerem els discursos més importants de cada president, i alhora la combinació d'una triple disciplina: l'oratoria, la politologia i la historiografia.

D'antuvi, especulem trobar-nos que, abans de ser presidents, alguns dels discursos dels màxims mandataris catalans sí que eren independentistes o amb una recerca d'una amplíssima sobirania. Tanmateix, mentre són presidents ens esperem trobar que no hi ha cap discurs nítidament independentista des de l'òptica catalana. Si canviem aquesta òptica i ho mirem des de Madrid, des del Congreso de los Diputados, probablement alguns d'aquests discursos sí que seran vistos com a separatistes, però procurarem demostrar com l'únic independentisme real va ser el cubà, uns anys abans del període que estudiem.

Aquesta hipòtesi de treball, que ens descartaria d'entrada el secessionisme, ens ha portat a fer-nos una segona pregunta d'investigació:

- **Si els discursos no són independentistes, quin model territorial –d'encaix entre Catalunya i Espanya– proposen els presidents de Catalunya entre 1914 i 1933?**

Amb aquesta segona pregunta volem investigar l'abast de l'imperialisme català proposat per Prat de la Riba i quin va ser l'assoliment d'un cert grau de descentralització administrativa amb la creació de la Mancomunitat. Una cosa era el seu discurs públic i la proposta de model d'Estat i, una altra molt diferent, l'assoliment real d'aquells ideals.

Per altra banda, de Puig i Cadafalch volem estudiar-ne la seva defensa de l'autonomisme, la qual davant les reiterades negatives de Madrid, van portar-lo a assumir les competències de les quatre diputacions per tal de gaudir de major capacitat decisòria i d'execució. Tot i així, d'entrada tampoc ens queda clar quin va ser el model proposat inicialment, perquè l'any 1923 va donar suport tàcitament al règim de Primo de Rivera davant la creixent conflictivitat social. Per això, haurem d'aprofundir en la seva anàlisi per entendre quin model territorial va proposar.

Finalment, el Macià defensor de la independència l'exili, d'una confederació ibèrica en esdevenir autoproclamat president provisional de la República Catalana, acaba quedant-se amb un federalisme, que de facto és un regionalisme encobert malgrat sigui el més alt grau de descentralització que s'havia donat mai a Catalunya des del 1714. Considerem que l'autonomisme que va proposar la Segona República espanyola només va ser verbal.

Per a futurs treballs, en agradaria estudiar el grau d'independentisme de Companys, per exemple amb la proclama dels Fets del 34. Per la informació que recapitularem durant l'estudi, podríem marcar-nos la hipòtesi de comprovar si les seves paraules només van ser la pronunciació de l'article 2 de l'Estatut de Núria, retallat a les Corts. Per tant, podríem afirmar –probablement– que Companys només va exercir com a ferm defensor del federalisme i que, en cap cas, fou independentista. Però aquesta pregunta l'haurem de respondre en futurs treballs.

Per tot això, un cop haguem avaluat si els presidents de Catalunya parlen o no d'independència i haguem esquematitzat els models territorials que proposaven, ens veiem obligats a fer una tercera pregunta d'investigació per tancar el cercle inductiu. A partir dels casos particulars, ens preguntarem:

- **Ha buscat el catalanisme hegemònic, del primer terç del segle XX, secessionar-se d'Espanya o únicament buscava una reforma i una regeneració democràtica i una descentralització administrativa?**

Aquesta pregunta mirarem respondre-la a nivell de contingut a les conclusions d'aquesta tesi. A la vegada, intentarem observar –a nivell formal–, com afecta la posada en escena dels discursos orals dels presidents, ja que ens interessa saber com podia influir l'*actio* dels discursos dels presidents, per avaluar com havien canviat des del 1914 fins 1933.

Malgrat l'extensió de la tesi no ens ho permet, ens hauria agradat avaluar com passen de la retòrica que necessitava d'una gran capacitat pulmonar i gesticuladora per fer arribar les paraules a un públic sense micròfon, fins d'oratòria amb micròfon per la ràdio o fins i tot la televisió, quan el volum i la gesticulació havien de ser més mesurats i adequats al mitjà de transmissió.

D'aquesta manera, ens hauria agradat observar els eventuais canvis en la manera d'executar els discursos dels diferents presidents de Catalunya. Com que per extensió i per temps, no podem fer-ho, ens guardem la pregunta i la idea per a properes recerques.

1.1.2 Objectius de la recerca

A través dels discursos dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX, intentarem demostrar com el catalanisme hegemònic no va ser independentista, ni d'acte ni de paraula, en l'exercici de les seves funcions durant el període estudiat.

Les tesis doctorals de l'àmbit historiogràfic que he pogut llegir solen ser abstractes: analitzen una realitat social, però se n'allunyen. Sovint, fins i tot, s'acaben convertint en els antecedents de l'objecte d'estudi que es formulen al principi. Cert és que per apropar-te a un fenomen històric cal tenir-ne un gran coneixement del context previ, del context contemporani a nivell local, regional i continental. També és cert que per fer-ho cal trobar fonts que reforcin les hipòtesis inicials i d'altres fonts que les contradiguin, si pot ser, per trobar la línia argumental sobre la qual sustentar l'estudi històric que l'historiador es proposa fer.

Com que hem observat aquesta tendència a l'abstracció en el nostre camp d'estudi, la historiografia, he decidit buscar la manera de realitzar un estudi acadèmic sense allunyar-nos de la realitat social que pretenc estudiar. D'aquesta manera,

considerem que l'anàlisi dels discursos orals dels principals líders polítics de cada moment històric ens pot donar una fotografia, encara que sincrònica, de les realitats i dels anhels del període estudiat.

Sostinc que els discursos, al capdavant, representen un fràgil equilibri entre el reflex d'una societat alhora que en projecten també els ideals pel futur a mitjà o a llarg termini. Si les paraules són reflex i projecció alhora, de cada moment històric, les podem prendre com a base per estudiar i relatar els fets d'un lloc i temps determinat. Per tant, ens poden ser útils per comprendre el passat que ens disposem a descobrir.

Si els historiadors estudien fets històrics, els politòlegs estudien fets polítics i els logògrafs escriuen i analitzen discursos orals i escrits, per què no mesclar les tres disciplines en un estudi inèdit, original i únic? Per la meua naturalesa d'humanista, de politòleg i d'historiador no podia desaproveitar aquesta oportunitat de sincretitzar aquestes tres disciplines per parlar dels orígens i l'evolució del catalanisme polític, dels seus projectes d'encaix –o desencaix– territorial a Espanya i fer-ho a través de l'oratòria.

Des d'aquesta perspectiva, doncs, amb aquesta tesi pretenc conèixer els orígens del catalanisme polític en la seva fase primerenca de govern pseudoautonòmic, però també vull aportar una perspectiva d'estudi diferent, una perspectiva poc coneguda com ho és l'anàlisi del discurs oral que, per mi, representa fidelment les bases de les consecutives estructures polítiques que tenim avui a Catalunya.

Recordo que en la defensa oral del Treball Final de Màster, n'Enric Ucelay-Da Cal em va recomanar buscar la continuïtat doctrinal que havia estudiat d'Almirall i de Torras i Bages en els líders polítics catalanistes posteriors. Des d'Enric Prat de la Riba, doncs, em vaig proposar analitzar els seus discursos, inicialment –i ingènuament– esperant arribar als nostres dies per poder divisar l'evolució dels ideals i de les formes en la pronunciació dels discursos orals.

Tanmateix, els savis consells del director Josep Pich i la manca de temps per dedicar a la recerca, m'han obligat a retallar les aspiracions inicials d'aquest estudi. Malauradament, m'ha estat impossible passar de Francesc Macià, degut a les desenes de fonts primàries que he pogut recopilar i dels centenars de pàgines de contextualització he confegit al llarg d'aquests sis anys de feina. Per això, malgrat la intenció inicial era d'arribar fins als nostres dies, no he pogut anar més enllà del primer terç del segle XX.

Per tot això, de la inicial voluntat d'analitzar els principals moments de la història del segle XX a Catalunya a través dels discursos dels líders polítics del catalanisme, he hagut de reduir l'estudi a entendre els orígens i l'evolució dels discursos del primer catalanisme polític als governs de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana.

L'objecte d'estudi és, doncs, prendre les paraules dels presidents –els discursos més rellevants– per entendre els projectes de futur que proposaven, però també el reflex de la realitat del seu moment polític, econòmic i social. D'aquesta manera, podrem observar si s'ha produït alguna evolució des del 1914 al 1933. Per aquest motiu, per trobar el model territorial que proposa cada president, prèviament he d'haver cercat i estudiat fonts inèdites, haver-les contextualitzat, triar les més rellevants per al meu estudi i mirar de donar resposta amb claredat i concreció.

Tot i que ens agradaria fer un estudi general de l'oratòria, des de l'estructura del discurs a les figures retòriques, passant per la creació de la imatge personal, la gestualitat emprada o les característiques principals de l'ús de la veu i dels silencis, la peculiaritat de les fonts ens impedirà fer-ho, ja que no disposem d'enregistraments d'àudio fins a Macià i no disposem de discursos en vídeo fins a Companys.

Un altre interès d'aquesta tesi és trobar, també, la ideologia dels presidents en els discursos, tasca que pot aparentar senzilla, però que no ho serà tant perquè algunes de les fonts són inèdites i perquè la multiplicitat d'interpretacions d'alguns textos ens dificulten acotar-ho amb exactitud. De fet, part de la problemàtica que ens trobarem és la tendència a l'anacronisme. Sovint serà difícil no fer interpretacions fora de context, ja que alguns conceptes politològics no són els mateixos en els moments estudiats que avui. De manera que haurem d'evitar crear aquests anacronismes, per cenyir-nos a l'estudi fidel dels conceptes de cada discurs històric.

Ens proposem, doncs, aprofundir en els coneixements sobre les reivindicacions d'autogovern a Catalunya i l'evolució del catalanisme polític. Els presidents de la Generalitat, com a portaveus de l'expressió de la centralitat ideològica del país en el moment de la seva elecció, ens permeten focalitzar l'estudi en els seus discursos com a fotografies de cada instant en els que són pronunciats. De fet, seguint l'exemple de Howard, ens proposarem “cuestionar e incluso desmontar los mitos nacionales”³ que

---

³ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 52.

s'han construït al llarg dels anys a Catalunya. Si més no, procurarem contrastar els fets que hem decidit estudiar i avaluar-ne l'abast de la veritat o de la mentida que comuniquen.

L'objectiu principal, per tant, rau en l'estudi del contingut en els discursos polítics dels presidents de la Generalitat al primer terç del segle XX, més doctrinalment que formalment, per entendre què pensaven i què promovien en el període estudiat. Per aquest motiu, en primer lloc estudiarem doctrinalment els discursos, ja que entenem que és el contingut ideològic el que ens permet identificar quin és el pensament catalanista central del moment estudiat. En segon lloc, ens hauria agradat estudiar amb major profunditat la formalitat dels discursos, perquè entenem que el com s'expressen les paraules, des de la comunicació no verbal, la paraverbal o els recursos retòrics emprats per canalitzar les idees, també és rellevant per contextualitzar i entendre el relat que proposen. Com hem dit abans, degut a la manca d'enregistraments d'àudio i/o vídeo dels dos primers presidents estudiats, haurem de renunciar a aquesta part de la recerca.

Amb prou temps per dedicar a la recerca, hauríem pogut estudiar com ha evolucionat el discurs dels presidents de Catalunya del 1914 al 2014, des del què diuen, el contingut –que ja estudiarem en aquesta tesi– fins al com ho diuen, la forma. Com evoluciona la manera de parlar de la gent, de més histrionisme a més tranquil·litat, d'utilitzar més paraules per minut a moltes menys, d'un discurs dens i compacte a unes paraules atomitzades, preparades pensant en la modernitat líquida que enuncïava Bauman⁴.

Així doncs, des d'aquestes dues perspectives, especialment des de l'estudi del contingut, pretenem demostrar com, des dels orígens del catalanisme polític fins a finals del segle XX, els discursos defensaven un encaix de Catalunya en un Estat espanyol plurinacional i multicultural. Malgrat sovint eren acusats de secessionistes, els discursos majoritaris marcadament secessionistes no apareixen fins al segle XXI. És per això que l'estudi pretén definir si des dels portaveus de l'expressió de centralitat ideològica –els presidents de Catalunya– es parla o no d'independència als inicis del segle XX.

Finalment, més enllà dels resultats que esperem obtenir a nivell de recerca, amb aquesta tesi també aspirem a generar un contingut entenedor per al gran gruix de la ciutadania. Si seguim l'afirmació de Margaret Macmillan, quan diu que “debido quizá a

---

⁴ Bauman, Z. (2003). *La modernidad líquida*. Madrid: Fondo de cultura económica de España.

su deseo de equipararse a sus iguales en las ciencias o las ciencias sociales, los historiadores acuden a un lenguaje cada vez más especializado y a frases largas y complejas”⁵. Amb aquest estudi volem trencar amb aquesta excessiva complexitat. Volem fer entenedora la historia que estudiem, donar-li criteris acadèmics i, a la vegada, fer-los comprensibles per a la gent que no sigui experta en història.

---

⁵ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 47.

1.2 Metodologia d'investigació

De la mateixa manera que ja no es pot estudiar l'art, la literatura, el dret, o el pensament des d'una única perspectiva, tampoc ho podem fer amb la història, la política o l'oratoría. Les tres grans passions que em mouen a realitzar del present estudi, ens obligaran a combinar aquestes tres àrees de coneixement acadèmic de manera inèdita, procurant amalgamar àmbits d'estudi a través d'una mateixa metodologia que faci viable el treball.

Pel mestre Fontana, “per practicar l'ofici d'historiador no calen solament bones intencions, sinó uns fonaments de mètode i un coneixement de les tècniques de recerca”⁶. I des de la perspectiva politològica el criteri és el mateix; Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano afirmen que “la metodología es básica para la producción y el desarrollo del conocimiento científico. (...) Investigar es aplicar una metodología. La elección de una metodología u otra dependerá de la pregunta de investigación y sobre todo de los objetivos que uno persiga”⁷. En aquest apartat, doncs, ens esforçarem per explicar quin disseny metodològic hem triat.

Les disciplines que haurem de combinar són la historiografia política catalana moderna i contemporània, de la ciència política i, en tercer lloc, de l'anàlisi del discurs. D'aquesta manera, aspirem a extreure noves conclusions en l'àmbit de la història política catalana a través de l'anàlisi dels discursos orals triats.

El mètode que emprarem per arribar a les conclusions és l'hipotètic-deductiu. A partir d'una premissa, d'una pregunta d'investigació, intentarem demostrar amb l'anàlisi de discursos concrets la hipòtesi inicial és vertadera. Així, intentarem provar que no hi ha hagut secessionisme en els discursos orals més rellevants dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX. A mesura que hem avançat en l'elaboració del treball, però, hem observat que, de la primera pregunta d'investigació en podíem derivar dues més, imprescindibles per aportar algun coneixement desconegut fins al moment.

En paraules tècniques, anirem de l'especulació general a l'estudi dels casos específics, per arribar a unes conclusions que aspiren a ser generalistes. Com apunten Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano al seu *Manual de investigación cualitativa*, “el investigador/a debe presentar la información sobre la base de dos reglas: la *circularidad*

---

⁶ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 31.

⁷ Zapata-Barrero, R., i Sánchez-Montijano, E. (2011). *Manual de investigación cualitativa en ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 29.

en el desarrollo del conocimiento y la aproximación al fenómeno *de lo general a lo específico*”⁸ per, d’aquesta manera, poder estudiar cada cas i retornar al plantejament de la pregunta d’investigació inicial.

Així, a partir de les preguntes d’investigació proposades en l’anterior subapartat dissenyarem una metodologia adequada per respondre les qüestions plantejades. Ens basarem en els principis de les ciències socials, per tal de respondre els interrogants que ens hem formulat, per tal de donar una estructura circular, com asseveren Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano.

Per fer-ho, bastirem el treball amb inferències descriptives i explicatives. D’una banda, partirem de “la *inferencia descriptiva* (observaciones de los fenómenos revelan otros hechos que no han sido observados) y [de] la *inferencia explicativa* (trata de conocer los efectos causales a partir de los datos observados)”⁹. D’aquesta manera que combinarem la descripció dels discursos, dels presidents com a oradors i de cada context determinat, per acabar inferint les explicacions causals que ens hem proposat amb les preguntes d’investigació inicials.

a) Interpretativisme (no positivisme)

En les ciències socials existeixen dos paradigmes que serveixen per estructurar qualsevol treball: d’una banda, el positivisme; de l’altra, l’interpretativisme. Per explicar-los, ens servirem del *Manual de investigación cualitativa en ciencia política*, en primer lloc el positivisme:

Para la tradición positivista los objetivos de una investigación son tratar de buscar explicaciones causales, basándose en la lógica de que existen relaciones de causa-efecto entre diferentes variables. Esta tradición parte principalmente de la asunción de que existen leyes universales de comportamiento, que la realidad social es objetivable y generalizable, y, por tanto, es externa e independiente del comportamiento humano. Para llevar a cabo su labor de generalización de la realidad existente, usa procedimientos inductivos, esto es, a partir de observaciones particulares, establece una regularidad que llega a generalizar. Este positivismo tiene su primera formalización con el francés A. Comte (1798-1857), considerado fundador de la sociología, concebida inicialmente como “física de la sociedad”¹⁰.

Com podem observar, aquesta tradició no ens permetria desenvolupar les anàlisis discursives que ens proposem dur a terme, ja que assumeix que hi ha una realitat

---

⁸ Ibídem, pg. 210.

⁹ Ibídem, pg. 40.

¹⁰ Ibídem, pg. 31.

objectiva, que es pot descriure a través d'una metodologia quantitativa. Per altra banda, trobem l'interpretativisme:

Por su parte, el paradigma interpretativista parte de la base de que más allá de la existencia de una realidad externa que puede conocerse independientemente de la interpretación que le puede dar una persona, el mundo social externo está básicamente construido sobre la base de significados atribuidos a personas. No existe realidad objetiva independientemente de la interpretación que uno le puede dar. Este paradigma implica la aceptación de que existe una diversidad de posibles formas de percibir una realidad, y diferentes perspectivas de interpretación de los hechos sociales (DENZIN Y LINCOLN 2000: p. 19). El interpretativismo no sólo busca explicar, sino también comprender los significados que las personas atribuyen a sus acciones. Esta tradición procede también del debate generado a finales del siglo XIX, esta vez representado fundamentalmente por los trabajos de M. Weber (1865-1929)¹¹.

En aquest cas, Weber defensava que les ciències socials no només han d'explicar la realitat, sinó que cal comprendre-la i interpretar-la. Sense dubte, aquest segon paradigma és el que més s'ajusta als objectius que ens hem marcat en el subapartat anterior.

Segons Weber, en aquest segon paradigma “el conocimiento se obtiene mediante procesos de inducción (creación de leyes generales a partir de hechos particulares)”¹². Tal i com hem anat exposant, seran els discursos dels presidents –els fets particulars– els que ens permetran elevar a teoria la premissa que hem formulat inicialment. És per això que, en el cas d'aquest estudi partirem d'una metodologia hipotètica-deductiva, però el cos del contingut estarà elaborat de manera inductiva.

De cadascun d'aquests dos paradigmes, se'n destil·la una manera de veure el món, una manera de connectar l'estudi i el coneixement a la realitat mateixa. D'una banda, el positivisme creu en la causalitat a través de l'explicació quantitativa de la premissa formulada inicialment. De l'altra, l'interpretativisme es veu obligat a formular una premissa inicial, com el primer, però aquesta es pot veure modificada a mesura que la investigació qualitativa la condueix a reformular la pregunta inicial.

D'aquí que aquest segon paradigma metodològic en ciències socials requereixi d'una bona anticipació dels possibles resultats finals, com observarem més endavant en aquest mateix apartat. L'interpretativisme, doncs, ha desenvolupat les seves pròpies tècniques d'investigació: la metodologia qualitativa.

---

¹¹ *Ibidem*, pg. 32.

¹² *Ibidem*, pg. 33.

b) Metodologia qualitativa: una aproximació general

En aquest subapartat exposarem què és i de quines tècniques es basteix metodologia qualitativa i anirem relacionant els diferents consells pràctics per triar les tècniques, que ens proposen Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano amb l'aplicació que en volem fer durant el nostre treball. A més, analitzarem les propietats de la metodologia qualitativa, que ens serviran per rubricar la justificació d'aquesta elecció.

En primer lloc, definim què és la metodologia qualitativa i presentem els mètodes i les tècniques emprats per aquesta metodologia, segons els autors abans esmentats:

La metodología cualitativa designa los diferentes procedimientos para recoger, producir, seleccionar, clasificar, analizar, categorizar y presentar la información. (...) La metodología cualitativa no cuenta con una práctica de investigación única. Encontramos una amplia gama de tradiciones para la interpretación (análisis del discurso, análisis del contenido, etnografía, etc.) o de métodos y de técnicas (entrevista, observación, grupos de discusión, etc.), sin embargo todas ellas siguen una aproximación compartida que forma parte de su definición¹³.

Aquesta definició ens convida a trobar una estructura que ens permeti classificar, categoritzar i presentar la informació de manera clara i efectiva. Tanmateix, ens obre tot el ventall de tradicions per a la interpretació, de mètodes i de tècniques qualitatives, que a priori ens hauria de dificultar la tria.

Consells pràctics per triar les tècniques

Per aquest motiu, en segon lloc desenvoluparem els consells pràctics que Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano ens proposen per acabar triant les millors tècniques dins la metodologia qualitativa. Exposarem la relació entre la teoria i la investigació, entre el disseny, els conceptes, la selecció dels casos, la recollida de dades, la naturalesa de les dades i fins com analitzar aquestes dades.

En primer lloc, trobem que la relació entre teoria i investigació està en constant diàleg. En la metodologia qualitativa, “la teoría se desarrolla o construye durante, o tras, el proceso de investigación (proceso inductivo)”¹⁴. Per tant, hem d'entendre que el disseny de la investigació és important, però encara és més important saber adaptar la idea inicial als resultats que es van trobant i que, inevitablement, acaben transformant el disseny inicial. En el nostre estudi, hem hagut de reformular diverses vegades la

---

¹³ *Ibíd.*, pg. 46.

¹⁴ *Ibíd.*, pg. 37.

pregunta d'investigació, les fonts escollides a analitzar i també les eines amb les quals les analitzaríem, ja que hem volgut trobar la manera de fer un treball entenedor, realitzable i avaluable.

Per aquest motiu, el segon element que destaquen Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano és l'evolució dels conceptes que a priori es volen tractar i els que finalment s'acaben tractant. Afirmen que “los conceptos en la cualitativa son de carácter orientativo y se construyen a medida que avanza nuestro estudio”¹⁵. Per aquest motiu, la selecció dels casos a estudiar també ha anat canviant. D'unes mil vuit-centes pàgines de discursos de Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Sala i Argemí, Macià i Llussà, Companys i Jover, Irla i Bosch, Tarradellas i Joan i, fins i tot, Pujol i Soley, hem hagut d'anar seleccionant quines fonts utilitzàvem.

La recollida de dades, per tant, ha estat molt superior a la unitat d'anàlisi. Hem hagut de disposar de molta més informació de la requerida per poder fer una tria amb sentit. Hem agafat el consell dels autors abans esmentats que afirmen que “los datos que se recogerán con la investigación cualitativa han de adaptarse a cada unidad de análisis”¹⁶. D'aquesta manera, la naturalesa de les dades triades han determinat també els resultats finals. En el nostre cas, hem triat “discursos, palabras, unidades de significado, lógicas narrativas que se puedan categorizar”¹⁷.

Un cop fer un grandíssim recull dels discursos, d'anar aprofundint amb l'anàlisi de tots ells, hem arribat a determinar quins discursos hem triat i el per què. Arribats a aquest punt, una vegada finalitzem aquest marc teòric previ, ens disposarem a analitzar les de manera agregada, per descobrir les particularitats de cada orador triat.

Propietats de la metodologia qualitativa

En tercer lloc, hem de tenir en compte les propietats de la metodologia qualitativa per fer una bona investigació:

*Todo investigador/a cualitativo debe asumir unas premisas sin las cuales difícilmente podrá desempeñar su tarea de forma óptima. (...) La interpretación es una capacidad que sólo tenemos los humanos, como también la capacidad de interpretar las interpretaciones, y saber sistematizarlas, codificarlas, y comunicarlas a los demás*¹⁸.

---

¹⁵ Ibídem, pg. 37.

¹⁶ Ibídem, pg. 38.

¹⁷ Ibídem, pg. 38.

¹⁸ Ibídem, pg. 59.

D'aquesta manera, Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano ens suggereixen una manera determinada d'afrontar aquest treball. De la seva lectura n'extraïem que hem d'utilitzar la tècnica de la inducció, enfront la deducció; l'holística, enfront el monisme; el relativisme, enfront l'universalisme; l'humanisme i l'empatia, enfront la deshumanitat i la distància, i finalment hem d'anar de safari, enfront l'anar al zoo. A continuació em dispo a explicar aquests punts.

D'entrada ens proposen fer servir la inducció, enfront la deducció, perquè és el “procedimiento para llegar a conclusiones basado en la contrastación de información concreta, incidiendo en la frecuencia hasta la saturación, y llegando a un conocimiento que antes no se tenía”¹⁹. Per fer-ho, haurem de partir d'una visió holística, enfront del monisme, ja que hem d'entendre que “la persona no es un ente aislado. Se asume la tesis social y cultural de la persona”²⁰.

Encara en la mateixa línia, ens proposen emprendre una actitud relativista, enfront l'universalisme, ja que “el significado de las cosas depende del marco de referencia y de la macroestructura donde uno se sitúa”²¹. D'aquí la importància de contextualitzar cada discurs per inserir-lo en un argot temporal determinat, és a dir amb un conjunt de significats propis d'una època per tal de no cometre anacronismes.

Justament per aquest motiu, Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano suggereixen que hem de partir de l'humanisme i de l'empatia, enfront la deshumanitat i de la distància, ja que l'historiador ha de tenir “la capacidad de entender los sentimientos, emociones, percepciones e interpretaciones de los otros”²². I per aquesta raó, no podem esperar dissenyar una metodologia inicial sense modificar-la tantes vegades com sigui necessari per aconseguir un estudi fidedigne. D'aquesta manera, ens proposen anar de Safari, enfront anar al Zoo, és a dir que mantinguem una actitud d'anar “al contexto mismo de acción del animal (safari), y no analizarlo en un contexto artificial (zoo)”²³.

Aquestes propietats de la metodologia qualitativa ens obliguen a anar molt més enllà de les pàgines que sortiran en aquest estudi. Al final d'aquesta tesi, haurem hagut d'anar molt més enllà del que reflectiran les pàgines que segueixen a continuació, per tal de cercar la precisió necessària per elaborar una tesi doctoral.

---

¹⁹ *Ibidem*, pg. 58.

²⁰ *Ibidem*, pg. 58.

²¹ *Ibidem*, pg. 58.

²² *Ibidem*, pg. 58.

²³ *Ibidem*, pp. 58-59.

c) Interpretar equival a contextualitzar fins a la saturació

Seleccionar part dels fets que considerem rellevants i ordenar-los com una seqüència que doni resposta a la pregunta que ens formulem inicialment és part de la feina dels investigadors qualitatius, concretament dels historiadors. Per fer-ho, hem d'entendre que els fets que estudiem han d'anar units als valors. Tal com ens apunten Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano:

Para un investigador que siga la metodología de investigación cualitativa, su posición es clara: no existen hechos puros, objetivables, sin relación con los significados que le asignamos y los valores que suponen. El análisis cualitativo es inevitablemente una construcción de la realidad. No pueden separarse por tanto Hecho/Valor²⁴.

Per això, per al nostre estudi considerem que cal contextualitzar històricament, fins a nivells de saturació, per poder entendre el valor de les paraules dels protagonistes.

Per exemple, davant la disjuntiva de si els discursos de Macià són o no independentistes, haurem de contextualitzar-lo en el context, absorbir tota la informació possible fins a saturar la informació, de manera que puguem exposar totes les perspectives possibles i justificar, així, la conclusió que considerem oportuna.

Per aquest motiu, Ucelay-Da Cal afirma que es necessària “la abundancia de citas y fuentes para subrayar el esfuerzo de neutralidad interpretativa”²⁵. Malgrat que no estem d'acord amb l'opinió del catedràtic, perquè considerem que la neutralitat no existeix, en tant que en qualsevol estudi, per científic que sigui, parteix d'una subjectivitat, sí que és cert que les citacions ajuden a augmentar la validesa historiogràfica de les tesis que formula l'historiador. Les citacions, per tant, són fonamentals –quant més millor i quant més adients, millor–, per donar criteri científic a l'estudi històric.

Tanmateix, per altra banda, l'excés de citació dificulta la continuació d'un fil conductor que permet, al lector, entendre la tesi que es formula i com es desenvolupa i es justifica. Per aquest motiu, considerem que cal ponderar la citació de fonts primàries, amb estudis secundaris amb també elements de l'estudi en concret, que siguin genuïnes. Si no, no aportem res de nou i fem intel·ligible el treball.

---

²⁴ *Ibíd*em, pg. 42.

²⁵ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 18.

Aquesta manera d'entendre l'estudi històric i l'anàlisi dels seus discursos la farem servir per evitar abusar de la història. Per fer interpretacions de la història, buscarem la saturació –ponderada– de referències per cercar el rigor i alhora no perdre'n el fil conductor.

És necessari que ho fem perquè sovint des de l'actualitat interpretem fets –abusant de la història– segons el nostre interès. Un exemple n'és la interpretació del gest de Macià el 14 d'abril del 1931 com un discurs independentista. Amb dades, amb citacions i d'altres estudis, intentarem demostrar que, en el context del moment aquell fet va ser una simple expressió de confederalisme o de federalisme asimètric, en cap cas independentisme.

És per tot això que insistim en el fet que interpretar històricament equival a contextualitzar fins la saturació, per poder entendre la relació entre el context, les accions i les intencions dels protagonistes que estudiarem:

Partimos de la premisa que interpretar equivale a contextualizar, y que la interpretación es una cuestión de encontrar contextos, en donde las percepciones de las personas se hacen inteligibles. La interpretación en la ciencia política es, en este sentido, delimitar al máximo un contexto con el objetivo de agotar todas las potenciales percepciones de un conflicto. Siguiendo la noción del antropólogo Geertz (1994), podemos decir que la metodología cualitativa siempre genera conocimiento local. (...) Aquel que se genera teniendo en cuenta el contexto. Esta constante triangulación entre contexto, intenciones y acciones es el que acompaña al investigador/a cualitativo en el momento de emprender su análisis y procede r a la interpretación²⁶.

Aquesta constant triangulació entre context, intencions i accions serà la que ens permetrà aproximar-nos a la veritat o, si més no, a la versió més propera a la realitat ocorreguda. És francament difícil establir un criteri objectiu quan estem parlant d'un estudi qualitatiu. Si bé “en lenguaje cotidiano, la objetividad significa ausencia de posicionamiento o imparcialidad, lo cierto es que en investigación cualitativa adquiere otro carácter”²⁷. Aquest caràcter objectiu s'adquireix quan saturem la informació i quan triangulem les tècniques que ens permetin verificar les preguntes inicials.

En primer lloc, Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano afirmen que la tècnica de la saturació d'informació:

tiene inicialmente el significado de agotar todas las posibilidades de obtener información sobre un tema determinado. Parte de la premisa que la

---

²⁶ Zapata-Barrero, R., i Sánchez-Montijano, E. (2011). *Manual de investigación cualitativa en ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 51.

²⁷ *Ibíd*em, pg. 77.

*información es finita. (...) Saturar significa haber llegado hasta los límites de posibilidades de generar información nueva. (...) Saturamos cuando llegamos en una situación donde la repetición de la información se vuelve una regularidad*²⁸.

En segon lloc, i per sumar rigor a l'anàlisi qualitatiu, asseguren que cal triangular per donar fiabilitat a les dades, per aproximar-la a l'objectivitat. "La triangulación es una técnica que fomenta el contraste con objetivo de verificar información"²⁹, és a dir aquella que combina tres tècniques qualitatives, com ara l'entrevista, l'observació participant i l'enquesta. Com que, degut a la naturalesa d'aquesta tesi que ens disposem a desenvolupar, no podem triangular informació, no tenim més remei que contextualitzar fins a saturar la informació, per tal d'aproximar-nos a l'objectivitat desitjada.

Per aquest motiu, haurem de cercar, com diuen Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano, al principi de coherència, que també pot anomenar-se principi de no contradicció: "Las contradicciones sin justificar pueden suponer el *fracaso* de la investigación. No podemos permitirnos, pues, informaciones contradictorias, cuestiones inacabadas o resultados confusos, puesto que todo esto afectará negativamente al rigor de la investigación"³⁰.

Per això serà transcendental, segons Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano, que tinguem capacitat per seleccionar i organitzar bé la informació, que ens gestionem el temps segons les possibilitats de les quals disposem, i que hi trobem una categorització i una codificació de la informació que ens permeti donar una coherència a totes les etapes i/o personatges estudiats. Així mateix, per plantejar el millor estudi possible, caldrà anticipar-se als resultats com ja estem anunciant en repetides ocasions des de les hipòtesis inicials que hem plantejat en l'anterior apartat del marc teòric.

d) Fonts primàries i secundàries

En darrer lloc d'aquest apartat sobre la metodologia d'investigació emprada, hem de puntualitzar, necessàriament, els dos tipus de fonts que utilitzarem al llarg de la present tesi doctoral.

---

²⁸ *Ibíd*em, pp. 77-78.

²⁹ *Ibíd*em, pg. 78.

³⁰ *Ibíd*em, pg. 80.

Com que hem de donar resposta al principi de saturació per poder interpretar els continguts, una bona part de l'estudi dels discursos es centrarà en la seva contextualització. Per aquest motiu, utilitzarem les fonts secundàries més rellevants que hagin tractat els contextos de cada discurs, per donar rigor al nostre treball. En algun cas també incorporarem fragments d'altres autors, diaris de l'època i estudis realitzats en el mateix context històric de manera directa. És a dir, que a banda d'utilitzar totes les fonts secundàries que tinguem al nostre abast, també incorporarem fonts primàries per contextualitzar el nucli del nostre estudi, que seran els discursos.

Tot i així, les principals fonts primàries que serviran per bastir el cos del treball seran els discursos més destacats dels tres oradors que prèviament hem seleccionat. Cal advertir, això sí, la dificultat de trobar algunes de les fonts primàries, així com també d'altres que analitzin en el període contemporani a l'analitzat, per dotar-nos de més informació que ens permetria, encara més, saturar el context de cada discurs.

Això es deu a la falta de tradició discursiva catalana. A diferència de la tradició anglosaxona, en la que els discursos dels presidents i altres portaveus de la ciutadania tenen un gran valor representatiu, a Catalunya aquestes manifestacions no tenen tanta rellevància, probablement perquè els fets i els valors que propugnaven –la major part d'ells– es veuen silenciats durant tot el franquisme i durant gran part de la transició democràtica.

És per això que farem servir com a base primària els textos que reproduïxen els discursos dels presidents. D'aquestes fonts primàries i d'altres fonts secundàries, que prendrem de model, elaborarem una metodologia per sintetitzar i sistematitzar el contingut dels discursos per tal d'establir-ne un mecanisme acadèmicament comprovable i refutable.

Així doncs, de cadascuna de les preguntes d'investigació que hem formulat en els apartats anteriors, les anirem resolent en cadascun dels capítols en els que hem dividit el treball. L'estructura que exposarem al següent apartat es deu, per tant, al plantejament del tema i a la metodologia d'aquest treball, que combina l'ús de fonts primàries amb d'altres de secundàries per intentar aconseguir també una comparativa inèdita sobre els tres autors que s'analitzaran en aquest inèdit estudi.

e) Resum metodològic: com desenvoluparem l'estudi qualitatiu

Per una banda, procurarem inferir de manera descriptiva l'estructura, els recursos retòrics i les formes de la comunicació, més enllà dels continguts, dels primers discursos d'Enric Prat de la Riba fins a Francesc Macià i Llussà, passant per Josep Puig i Cadafalch.

Per altra banda, procurarem inferir de manera causal com les paraules d'aquests líders no contenen secessionisme, sinó reivindicacions d'autogovern per Catalunya, sempre inserida en un context espanyol més o menys plurinacional i respectuós amb la singularitat del Principat.

La complexitat d'aquest treball es manifesta, doncs, amb la dificultat de combinar les tres disciplines que hem triat: la historiografia, la politologia i l'anàlisi del discurs. Per això haurem de pensar una molt bona estructura per tal d'anar-la desglossant punt per punt i no dissipar-nos amb objectius alternatius, evitant així conclusions espúries.

Som conscients que el mètode qualitatiu no és exacte i que les ciències socials tampoc ho són. Per això, ens haurem de cenyir en només tres autors, per tal d'aprofundir en els continguts que ens interessin. Part de la dificultat d'aquesta tesi rau en la necessitat d'acotar uns autors i uns estudis determinats, a la vegada que hi aprofundim al màxim per aconseguir la saturació d'informació, que ens aproximarà a l'objectivitat.

1.3 Estat de la qüestió i estructura del marc teòric

A partir d'aquest *Estat de la qüestió* sobre l'estudi de la història (historiografia), els orígens doctrinals del catalanisme (historiografia i teoria política), el model territorial proposat (politologia) i a l'estudi de les paraules dels presidents (anàlisi del discurs), procurarem desenvolupar una metodologia amb rigor acadèmic que se centrarà bàsicament en l'anàlisi qualitativa.

Com ja hem anat repetint, en aquest treball ens proposem observar si els presidents de Catalunya parlen o no d'independència en els discursos orals durant el seu mandat. Per aquest motiu, hem de realitzar un marc teòric que tracti els quatre tres elements que busquem trobar: inserir en el context històric el discurs oral i model d'organització territorial, és a dir quin model d'Estat proposen els presidents.

En primer lloc, doncs, establim l'estat de la qüestió de l'art de l'oratoría i de l'anàlisi del discurs, per focalitzar el centre d'aquest treball –els discursos orals– i trobar la millor metodologia per estudiar-los.

Durant el desenvolupament del treball ens hem adonat que en els discursos orals afloren els discursos ideològics de cadascun dels protagonistes. Per aquest motiu, en segon lloc hem trobat necessari estudiar els discursos nacionals i el nacionalisme que s'amaga darrere de cada intervenció oral dels protagonistes.

Això ens porta, en tercer lloc, a estudiar i a classificar prèviament quin és el model d'estat –és a dir d'organització territorial– proposen cadascun dels presidents. Sense aquesta part del marc teòric, no podrem concloure, al final de la tesi, quins són els models proposats per Prat, Puig i Macià.

Finalment, en quart lloc, per poder entendre la significació històrica de cada discurs, per entendre el valor de les paraules emprades en els discursos, ha estat necessari fer unes consideracions sobre l'estudi de la història i fer una contextualització històrica inicial, a nivell espanyol i català, des dels orígens del conflicte polític fins als inicis del segle XX.

Per donar resposta a les preguntes d'investigació, doncs, haurem d'estudiar què és la oratoría i la seva importància, per poder cercar la metodologia òptima per estudiar els discursos. En segon lloc, buscarem inserir aquests discursos orals en els grans discursos ideològics dels protagonistes. I, en darrer lloc, després de fer una classificació

dels models territorials que existeixen, haurem de posar-ho en situació històrica per entendre bé les paraules de cada orador.

Així doncs, hem decidit estructurar el marc teòric amb la següent estructura. En primer lloc, parlarem de l'art de l'oratoría i l'anàlisi del discurs, per entendre quins elements de l'oratoría haurem d'estudiar amb els discursos que acabem triant. En segon lloc, parlarem dels discursos nacionals i nacionalismes, que ens permetrà entendre els valors identitaris compartits dels protagonistes. En tercer lloc, farem un recull dels models d'organització territorial, és a dir tractarem els possibles models d'Estat que podrem trobar en els discursos dels presidents. I, en darrer lloc, parlarem de com enfocar l'estudi de la història, les precaucions sobre els usos i els abusos que fan els polítics i també una aproximació al context històric del segle XVIII, XIX i inicis del XX.

Amb aquests quatre apartats, tindrem resolt el marc teòric i ens podrem dedicar a observar quins d'aquests punts es troben en el desenvolupament dels discursos. Ens disposem, doncs, a treballar el marc teòric per, més tard, analitzar els discursos que hem triat.

1.3.1 L'art de l'oratòria i l'anàlisi del discurs

No en sé, jo, d'escriure. No m'agrada. I tot i que m'agradaria aprendre'n, no tinc el talent per redactar paraules en un full de paper o en una pantalla d'ordinador. I encara menys fer-ho des del rigor que requereix l'estudi acadèmic, malgrat en aquesta tesi m'hi esmerço al màxim.

A mi el que m'agrada de veritat és escoltar i parlar. M'apassiona parlar en públic, davant d'un gran auditori, un de multitudinari o un de menut, de només un parell d'interlocutors. I per això m'agrada aprendre dels grans mestres de l'oratòria, des dels clàssics Còrax, Aristòtil o Ciceró fins als contemporanis com Stephen, Carnegie o Lakoff.

A continuació, doncs, ens disposem a fer un elogi a l'oratòria per entendre el valor d'aquest art de parlar en públic. Més tard, estudiarem què és l'anàlisi del discurs i com el podem aplicar als discursos històrics que hem seleccionat.

1.3.1.1 Elogi a l'oratòria

Emilio Castelar fa un elogi a l'oratòria que trobo molt encertat per començar aquest apartat del marc teòric:

La palabra es el más bello, el más propio, el más natural entre los instrumentos del espíritu, el más rápido, el más armonioso y el más espléndido de los medios del arte. El sonido es como la voz del universo. Quitadle el murmullo al arroyo, el bramido á la onda, el rumor al bosque, el silbido al viento, el tronar á las tempestades, el cantar á la mañana, la voz á los séres y habréis arrancado el pensamiento á la naturaleza. (...) La palabra tiene vida, como la naturaleza; tiene luz, como el cielo; tiene la profundidad del mar, y parece que como compendia en sus fugaces giros el universo. La palabra construye como la arquitectura, esculpe como el buril, pinta como el pincel, y canta como la música³¹.

Aquest fragment de *Semblanzas contemporáneas*, expressa la complexitat de la paraula i del discurs oral. Representa una al·legoria del màgic poder de la paraula, del gran orador, de l'eloqüència:

Grande es en verdad el poder de la palabra cuando baja de la tribuna á las asambleas, cuando se enciende en los grandes pensamientos y corre á alimentar las grandes pasiones, cuando truena sobre la multitud y la agita, cuando desde la cátedra sagrada ensalza y propaga la verdad cristiana³².

---

³¹ Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense* (1st ed.). Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pp. 4-5.

³² *Ibíd*em, pg. 5.

Com Castelar, m'embadaleixo observant discursos, llegint entre línies –o millor dit, escoltant entre silencis– el que està pronunciant l'orador. M'agrada preguntar-me per què diu allò i no una altra cosa, a qui li ho diu i a qui li ho voldria dir. M'agrada imaginar-me per què pronuncia aquelles paraules i no unes altres.

De vegades, les pronuncia pel gran coneixement en la matèria, per la seva expertesa; altres vegades, potser les pronuncia simplement per l'atzar, portant-nos a connectar blocs d'idees que acampen en el nostre cap, generant sinapsis inesperades que troben idees, imatges o emocions que podrien semblar irreconciliables.

Sovint, atribuïm grans capacitats intel·lectuals als grans oradors, quan en realitat potser només aparenten saber de què parlen. Per aquest motiu, en aquest apartat parlarem de la relació entre l'oratòria i el teatre, o l'art d'aparentar, i la relació de l'oratòria amb el poder. Al cap i a la fi, el poder té molt a veure amb la capacitat de fer veure que tens poder, malgrat no el tinguis, com ho veurem amb la creació de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana. I per construir aquesta aparença de poder, l'oratòria n'és una eina essencial.

La força i la debilitat del discurs polític

William Lawrence Schirer va ser un periodista i historiador estatunidenc, corresponsal de guerra durant la Segona Guerra Mundial. Aquesta experiència va permetre-li viure en primera persona l'auge i la caiguda de l'imperi nacionalsocialista alemany. Gràcies al seu estudi històric podem reviure aquells foscos moments de la història de la humanitat i gràcies al seu estudi dels discursos podem comprendre, també, la força i la debilitat de l'oratòria política:

La fuerza que siempre ha puesto en marcha a las mayores avalanchas religiosas y políticas en el desarrollo de la historia ha sido desde tiempo inmemorial el mágico poder de la palabra hablada, y eso sólo. Las grandes masas de gente pueden ser movidas solamente por el poder de los discursos. Todos los grandes movimientos son movimientos populares, erupciones volcánicas de las pasiones y de los sentimientos emocionales humanos, fomentados bien por los crueles dioses del Dolor o por la antorcha de la palabra arrojada entre las masas; no por los chorros de limonada de los estetas literarios y de los héroes de salón³³.

---

³³ Shirer, W. L. (2010). *Auge y caída del Tercer Reich, volumen I: Triunfo de Adolf Hitler y sueños de conquista*. Barcelona: Planeta, pg. 37.

Precisament és aquesta capacitat la que defineix un gran orador. Com afirmava Azaña “su capacidad para crear un acontecimiento único, irrepetible”³⁴, fent creure a l’audiència el seu relat.

Qualsevol discurs oral constitueix un fràgil equilibri entre realitat i construcció, entre reflex i ficció. És per això que les paraules triades, les descartades, o les que simplement no havien aparegut a la ment, són reflex d’un temps, d’un pensar, d’una manera de viure, d’un sentir. I de la mateixa manera, allò que es diu de vegades pot ser només un brindis al sol, una projecció gairebé cinematogràfica d’aquella història ideal que els agradaria construir. Segons Shirer:

El lenguaje político aumenta el poder positivo o negativo para actuar en los oyentes y para afectar al orador, para intervenir en la marcha de los acontecimientos y para influir en los demás seres humanos. El lenguaje de los políticos puede proporcionar bienestar y puede, también, causar desgracias, infundir esperanzas y sembrar desesperación, tranquilizar los ánimos e inquietar las conciencias, generar la paz social y producir la crispación, llegar a acuerdos ventajosos y provocar guerres sangrientas. Puede construir y destruir, vivificar y matar³⁵.

En definitiva, parlar en públic va molt més enllà que pronunciar unes paraules. Parlar és molt més que dir. Parlar és actuar, perquè parlar implica una perspectiva eminentment antropològica. L’art de parlar en públic implica conèixer el pensament del moment contemporani, conèixer el pensament de l’audiència a la qual es vol persuadir.

Per aquest motiu, malgrat la quotidianitat iguala els verbs *parlar* i *dir*, no són dos termes sinònims. Mentre *parlar* és fer ús d’una facultat, *dir* és utilitzar aquesta facultat en un acte d’expressió com ho és la paraula. Parlar implica *praxis* mentre que dir és només *poïesis*, en termes aristotèlics. I, malgrat segons la *Retòrica* d’Aristòtil per ser bon orador no cal ser-ne conscient, el cert és que un bon orador crea els discursos per mobilitzar el seu públic, per cridar-los a l’acció o per convidar-los a la reflexió, en resum per persuadir-los d’alguna cosa.

L’art de l’oratòria és, doncs, un lloc comú. Si volem utilitzar un terme retòric, l’oratòria és un *topos*, una mena de marc mental que es crea entorn les paraules, les narracions i les figures retòriques que s’empren en el discurs. I aquesta manera de crear

---

³⁴ Azaña, M. (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. (S. Juliá, Ed.) (2a ed.). Barcelona: Crítica, pg. 10.

³⁵ Hernández Guerrero, J.A. (2002). “Fuerza y debilidad del discurso político” a AAVV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.). (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 15.

un seguit de paraules que, articulades, generen un o diversos missatges a transmetre, aconsegueixen tenir una gran influència en societat.

La influència dels grans discursos de la història

“I have a dream”, “Yes, we can”, “Blood, Toil, Tears and Sweat”, entre moltes d’altres, són algunes de les paraules més conegudes al llarg de la Història. Són paraules pronunciades en discursos que han impactat en la ment, però sobretot en els cors de moltes generacions. Són paraules que han canviat el món. No només perquè la paraula té un poder transformador, sinó perquè projecten ideals, perquè fan fotografies sincròniques d’un moment històric des d’una perspectiva majoritària o hegemònica. Si no ho fossin, de representatius, tampoc passarien a la història. Representació dels ideals –bons o dolents, això no ho jutjarem, perquè correspon al camp de l’ètica i no de la retòrica–, de generacions senceres al llarg de la història de la humanitat. Des de Juli Cèsar apel·lant a les tropes fins a Elie Wiesel advertint-nos del perill del canvi climàtic produït per l’èsser humà.

Sòcrates, Lincoln, Churchill, Kennedy, Luther King o Reagan en són alguns exemples rellevants. Discursos que de vegades han estat només escoltats per unes dotzenes de persones i d’altres vegades per uns quants milers, però que amb el temps s’han convertit en fonts de coneixement, en fonts de transformació del pensament i d’inspiració per a milions de persones.. Juli Cèsar, per exemple, va pronunciar el famós “Alea iacta est” quan va travessar el Rubicó; aquell discurs va ser escoltat per uns pocs centenars de persones, però ha influït a centenars de milers de milions de persones en els dos mil anys posteriors.

Per això, abans d’entrar en la influència dels grans discursos en la tradició discursiva catalana, m’agradaria posar-ne alguns exemples internacionals per observar el seu impacte en la societat:

L’apologia de Sòcrates

Sòcrates considerava que la discussió oral era millor que l’escriptura. Tant és així que no va escriure cap obra ell directament, ja que basava el seu mètode en l’anomenada maièutica, és a dir el diàleg o la discussió oral d’idees per arribar a conclusions que feien avançar el coneixement.

És per aquest motiu que si tenim textos que parlen del seu pensament i metodologia és gràcies als textos de Plató, deixeble seu. Un dels més coneguts és el discurs *Apologia de Sòcrates*, que va pronunciar l'any 339 a.C. davant el tribunal atenenc, el qual l'acusava de corrompre la joventut i de menysprear els déus.

Sòcrates va ser condemnat a la pena capital, que es va produir per la ingesta de cicuta a la presó que hi havia prop de l'Acropolis de la capital egea. Malgrat el seu discurs, *l'Apologia*, no el va portar a salvar la vida, les paraules que Plató va recollir són una síntesi perfecta i una reivindicació de tota la vida i el pensament de Sòcrates.

Discurs de Gettysburg de Lincoln

Abraham Lincoln va ser el setzè president dels Estats Units, el primer per part del Partit Republicà. Va ser elegit el 1860 i al llarg del seu mandat va introduir mesures que conduïen cap a l'abolició de l'esclavitud, amb l'emissió de la coneguda Proclamació d'Emancipació del 1863 i l'aprovació de la tretzena esmena de la Constitució Americana el 1865.

El seu discurs més famós el va pronunciar a la ciutat de Gettysburg, Pensilvània, a la dedicatòria del Cementiri Nacional dels Soldats, el 19 de novembre de 1863, en motiu de la commemoració d'una de les batalles més dures de la Guerra Civil americana. La finalitat del discurs era la de recordar per quin motiu estaven lluitant, què els movia a aquella Guerra i quin era el sentit de tot plegat.

Aquell 19 de novembre Lincoln havia de ser un orador secundari, en principi, però el seu discurs va ser recordat per sempre: “que aquests morts no siguin en va. Que aquesta nació, gràcies a Déu, tindrà un nou naixement de llibertat. I que el govern del poble, pel poble i per al poble no desapareixerà de la Terra”.

Sang, esforç, suor i llàgrimes de Winston Churchill.

“Blood, Toil, Tears and Sweat” és la famosa frase, traduïda a infinitat de llengües, que va utilitzar el Primer Ministre britànic Winston Churchill des de la House of Commons el 13 de maig de 1940. Churchill acabava d'assumir el càrrec després de Neville Chamberlain, enmig de la Batalla de França, uns vuit mesos després de l'inici de la Segona Guerra Mundial.

El context de derrotes en diverses batalles contra l'Alemanya Nazi el va portar a pronunciar aquestes poètiques paraules, com són literalment “sang, esforç, llàgrimes i suor”. Més tard, s'han simplificat a una terna de “sang, suor i llàgrimes”.

L'impacte de les paraules de Churchill va ser enorme per la moral dels britànics que estaven a primera fila de la batalla i per la població civil de la gran illa. A les paraules del 13 de maig se li van sumar les famoses “lluitarem a les platges” del 4 de juny i també l’”hora més greu” del 18 de juny. Totes elles buscaven preparar l'opinió pública per la llarga guerra que els esperava i, amb la victòria final dels aliats, es consideren un dels motors de la victòria contra la invasió nazi.

No et preguntis què pot fer el teu país per tu; pregunta't què pots fer tu pel teu país, de John Fitzgerald Kennedy.

John Fitzgerald Kennedy va ser el trenta-cinquè president dels Estats Units, el primer catòlic que va arribar al càrrec. Malgrat arreu del món és conegut per la seva mort, en ésser assassinat el 1963 mentre circulava pels carrers de Dallas en cotxe, Kennedy va ser també conegut per la seva capacitat retòrica per traslladar missatges de manera entusiasta i per remoure els canals de la comunicació.

El primer debat presidencial televisat de la història de la humanitat amb Richard Nixon va ser una palanca de canvi pels models orals posteriors a la seva presidència. I, més enllà d'aquesta revolució, el seu discurs més recordat és el de la seva investidura.

Malgrat tenir una duració de solament 14 minuts, aquell quart d'hora acabaria passant a la història per la famosa frase “no preguntis què pot fer el teu país per tu, sinó què pots fer tu pel teu país”.

Tinc un somni de Martin Luther King Jr

Martin Luther King Jr. va ser un pastor baptista que va liderar al llarg dels anys seixanta del segle XX el Moviment pels Drets Civils dels afroamericans a través de la resistència pacífica i la seva esmolada paraula. Com en el cas de Kennedy, és conegut pel seu assassinat, però també per les paraules que buscaven transformar la realitat.

Luther King Jr. recolzava la bona causa, en pro de la igualtat entre ètnies, en les seves paraules, alineant realitat i desitjos. En aquest cas, l'arxiconegut discurs del pastor es va produir el 28 d'agost de 1963 a Washington, el qual va esdevenir un dels més

coneguts i estudiats dels segle XX. Malgrat havia estat assajat en diverses ocasions, davant diferents audiències i contextos, aquesta ocasió va ser la més memorable i recordada per tothom.

Com una mena de puzle, el discurs recomposa el passat, el present i el futur, amb referències a la bíblia i a d'altres discursos famosos, com el famós discurs de Gettysburg que hem mencionat unes línies més amunt.

Més de dues-centes cinquanta mil persones van escoltar aquell dia Martin Luther King Jr., per sentir-lo predicar sobre igualtat al transport públic, al telèfon i a d'altres situacions de la vida quotidiana. Va ser capaç d'amalgamar un gran moviment amb unes paraules molt personals però que podien ser fàcilment aplicables a qualsevol ciutadà americà. Són les famoses “tinc un somni. Somnio que els meus quatre fills viuran un dia en una nació on seran jutjats no pel color de la seva pell, sinó pel seu caràcter”.

Enderroqui aquest mur de Ronald Reagan

A la mítica Porta de Brandenburg, al cor de Berlín, el 12 de juny de 1987, Ronald Reagan va pronunciar un discurs que simbolitzava la separació entre l'est i l'oest de Berlín, entre els dos blocs que dividien el món durant la Guerra Freda. En aquelles paraules punyents, dirigides a Mikhaïl Gorbtxov, va demanar-li que enderroqués el mur.

Si el desenllaç hagués estat diferent al del 9 de novembre de 1989, probablement aquestes paraules no haurien tingut la transcendència històrica que van tenir, però en reeixir la premsa alemanya dels anys 90 van recordar aquest discurs com unes paraules que van canviar l'esdevenir del seu país.

L'oratòria com a eina útil per estudiar la Història

Després d'haver recopil·lat uns quants exemples que demostren la importància de les paraules, l'impacte que els discursos poden tenir en el pensament i les accions d'una societat, em proposo demostrar el paper de l'estudi de l'oratòria com a eina útil per estudiar la Història. Retornarem a l'exemple més paradigmàtic dels que hem esmentat a les anteriors pàgines. Prendrem d'exemple al Primer Ministre britànic durant la Segona Guerra Mundial.

Winston Churchill ha estat un dels oradors més rellevants del segle XX a Europa i arreu del món, “because he was essentially a rhetorician, who dictated and declaimed virtually every sentence he composed, most of Churchill’s words were spoken rather than written”³⁶. La seva incidència en la creació de nous discursos així com en la creació d’un imaginari col·lectiu resistent, resilient i victoriós, és indubtable. Tal com afirma Cannadine, “Churchill was the most eloquent and expressive statesman of his time, truly the master, but sometimes also the slave, of the English Language”³⁷.

David Cannadine afirma que, ja de jove, Churchill era un gran creador de discursos escrits, però en canvi no hauria pogut pronunciar els discursos en públic davant de grans multituds. Cannadine assegura que la seva ment tenia una força imaginativa enorme, que tenia una enorme capacitat per generar imatges i per fer entenedores idees molt complexes.

Des de jove, “Churchill was enthralled by the art and the craft of oratory, and he determined to succeed at it himself. He wanted to be an heroic historical figure, commanding great events, and stirring men’s souls, and he saw speech-making as the essential way to achieve these ends”³⁸. Tanmateix, no va ser fins la seva maduresa que va aconseguir arribar a l’excel·lència de l’ús dels mots. I, malgrat en aquells moments potser no se li va donar la importància que van acabar tenint, amb el pas del temps i la victòria dels aliats, Churchill ha esdevingut un orador de rellevància per la Història de la humanitat.

Si precisament es van fer famoses les seves paraules és perquè en el moment més fosc de la II Guerra Mundial, quan el Regne Unit es va quedar sol per combatre la potència nazi de Hitler, Winston Churchill va exercir un inspirador lideratge entre la seva població. A través dels fets, però sobretot de les paraules, va guiar l’estat d’ànim de tota una illa en la lluita contra el totalitarisme alemany.

Les seves paraules no eren només mots. Els seus discursos han transcendit a la posteritat per l’enorme capacitat d’equilibrar els estats d’ànim de la població, per inspirar comportaments heroics i també per marcar el camí cap a la no-rendició que els va portar a la victòria. Aquest exemple resulta clau per entendre com els discursos, les

---

³⁶ Churchill, W. (1987). *Blood, Toil, Tears and Sweat: The Great Speeches*. (D. Cannadine, Ed.) (1st ed.). London: Penguin Random House, pg XIV.

³⁷ *Ibidem*, pg XIII.

³⁸ *Ibidem*, pg XV.

paraules, es poden convertir en fets. I com aquests fets acaben canviant el curs de la història.

Si prenem l'exemple de Lukacs, a *Blood, Toil, Tears and Sweat*, observem una possible via d'estudi: l'anàlisi dels discursos clau, d'un personatge clau, en un moment clau de la història, per entendre com aquestes paraules han estat influïdes pel moment i com les paraules influeixen en el desenvolupament de la història. Aquesta metodologia ens hauria de servir per entendre la rellevància del discurs en el moment i intuir-ne la seva incidència en la societat, però sobretot ens marca també un camí per a una anàlisi més acurada. No ens cal analitzar tot el personatge, o en el nostre estudi de cas cada president en profunditat, sinó que cal contextualitzar cada discurs per entendre la importància d'aquelles paraules en un moment determinat. Així ho expressa Lukacs:

Phrases are remembered, recalled often, for many different reasons. Their endurance and the respect paid to them after many years are the only marks of their value. (...) In 1940 some of the Winston Churchill's speeches altered the course of the British, of European, of world history. But "blood, toil, tears, and sweat" did not -at least not on or about 13th of May 1940, when he spoke those words³⁹.

Per això és tan important deixar passar el temps, per poder observar amb perspectiva – des de la talaia de la Història– quines són les paraules que transcendeixen dels discursos i per què això és així. En aquesta tesi doctoral no podrem analitzar els discursos de personatges que encara tenen incidència en l'escriptura actual del país, perquè no serà fins d'aquí uns anys que podrem observar quines marquen, reflecteixen o són útils per explicar la història del principat de Catalunya.

Aquesta distància temporal ens permetrà observar si, com passa en alguns casos, les paraules pronunciades originalment s'adapten per fer-les més entenedores, com per exemple el famós “tornarem a lluitar, tornarem a sofrir, tornarem a vèncer”. Posteriorment van reformular el “tornarem a guanyar” perquè quedava més èpic el verb “vèncer” que “guanyar”, discurs que no tindrem l'oportunitat d'analitzar.

De vegades no és ni tan sols el redactor, sinó el propi autor qui modifica les paraules inicials. Per exemple, Churchill va ometre algunes de les coses que havia dit en seu parlamentària en la versió que després publicà a “The Finest Hour”⁴⁰. “These two words became (and remain) a famous phrase in the prose and speech of every English-

---

³⁹ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat* (2nd ed.). New York: Basic Books, pg. 4.

⁴⁰ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat* (2nd ed.). New York: Basic Books, pg. 95.

speaking nation”⁴¹. Però en aquell paràgraf final del discurs que va efectuar el 18 de juny de 1940 hi havia dues frases igual o més rellevants que aquesta. En canvi, és el pes de la Història el que en determina la seva transcendència.

Algunes de les seves cites més famoses són: “Blood, toil, tears and sweat”, “their finest hour”, “the few”, and “the end of the beginning”, but also “business as usual”, “iron curtain” o “peaceful co-existence”. Paraules que, tal i com el mateix Churchill afirmava, brollaven de l’observació del context i de la perseverança en trobar les paraules adequades. Tal i com recull *Speeches That Made History*:

*For many thousands of years, people have used oratory to influence others, but what exactly makes a speech great? It is the choice of words, the feelings they express, the passion with which the speaker deliberates them, the circumstances or the lasting effect that the speech has on what other people think or do, or even on the course of history? In fact, it can be all or any of these*⁴².

La tria de les paraules i l’expressió de sentiments que connectin amb el públic són, doncs, els secrets de la retòrica, aquests determinen el poder de moure les audiències i donen la clau per entrar al cor de les persones.

La tradició discursiva catalana

Hi ha grans discursos que canvien el curs de la història a nivell mundial, i d’altres que canvien la història a nivell territorial, de manera més modesta, des de la èpica quotidiana. Són discursos que també es veuen influïts pels grans corrents de la humanitat, com Wilson va inspirar Puig i Cadafalch i no ho va fer Lenin, per exemple. Són discursos que volien ser transformadors i, alguns d’ells, ho van aconseguir.

Resulta evident que el pes internacional de Catalunya, en el context internacional del segle XX, és ínfim si el comparem amb el Regne Unit de Winston Churchill. Tot i així, aquest exemple ens pot donar les línies mare per estudiar la importància dels discursos orals dels grans líders en l’esdevenir de la història.

Per això, ens hem de remetre als estudis dels grans discursos dels líders del segle XX, per poder realitzar un bon estudi sobre els discursos més rellevants dels presidents que triem. El “tornarem a sofrir, tornarem a lluitar, tornarem a vèncer”, l’“I’m a Catalan”, el “Proclamo la República Catalana” o el “Ja sóc aquí” són algunes d’aquestes

---

⁴¹ *Ibidem*, pg.109.

⁴² AAVV. (2018). *Speeches That Made History: Over 100 Of The Most Influential Speeches Ever Made* (1st ed.). London: Octopus Publishing Group.

famoses cites de grans oradors catalans. Però n'hi ha moltes d'altres que no han passat a la història, com veurem en el cos del treball, i que val molt la pena estudiar-les.

I doncs, com és que la tradició retòrica catalana gairebé no existeix? Les catalanes i els catalans no estudiem els discursos dels nostres líders passats, com els americans estudien Lincoln, Eisenhower o Kennedy, o les paraules de Neil Amstrong en arribar a la lluna, els xinesos estudien Mao Tse Tung, els sudafricans Nelson Mandela, els britànics Winston Churchill, els alemanys estudien Hitler –perquè mai es repetixi–, com també els italians ho fan amb Mussolini.

Per què la tradició catalana no estudia els seus millors oradors? Per què no estudiem Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Macià o Companys? Sí que coneixem –vagamant i abusant de la història– algunes de les paraules de Macià i de Companys. Probablement, però, les úniques paraules d'un discurs conegudes per la gran majoria de catalanes i catalans són les pronunciades pel president Tarradellas, amb el famós “Ciutadans de Catalunya, ja sóc aquí”.

Per posar-ne tan sols un exemple, “un petit pas per l'home i un gran salt per la humanitat” són paraules molt ben mesurades, molt estudiades, amb figures retòriques que ajuden a il·lustrar el sentir de tota una societat –o bona part d'ella. En aquell moment, probablement les paraules no van arribar amb la mateixa intensitat a tot el món. La meua àvia, per exemple, aquella nit del 20 de juliol del 1969, va sortir a mirar la lluna a veure si veia els astronautes americans trepitjant l'astre celeste. I, mentrestant, el meu avi havia de fer criar una truja a altes hores de la matinada, sobre les quatre de la nit, quan a les cinc es llevava per fer una jornada laboral de 16 hores. En aquell moment, les paraules de Neil Amstrong no van arribar a tothom, però en canvi han transcendit en la història de la humanitat. Aquelles paraules, repetides i recordades en reiterades ocasions, han arribat als nostres dies com a explicacions d'una història que va canviar la Història de la humanitat.

Construir cànon del discurs polític oral a Catalunya

I doncs, per què aquelles paraules arriben a casa nostra i, en canvi, no han arribat les dels líders del país? Podríem inferir, en primer lloc, que tractem de discursos de poca qualitat. També podríem inferir que tenen poca transcendència perquè Catalunya pràcticament no ha tingut un poder autònom –relativament real– fins fa quaranta anys i des d'en feia dos-cents cinquanta, des del 1714.

Amb aquesta tesi doctoral ens agradaria trencar amb la tendència que afirma que els discursos dels grans oradors catalans no tenen ni força ni qualitat. D'aquesta manera, ens agradaria contribuir a construir canón. Per això triem aquells discursos dels caps de l'executiu català que són mereixedors de fer escola. Triar-los metòdicament, justificant-t'ho acadèmicament, i estudiar-los amb profunditat per inserir-los no només en el seu context català, sinó també en el context espanyol, europeu i mundial –si s'escau. D'aquesta manera, podrem entendre per què no s'han convertit en canón i mirarem de trencar la tendència.

En segon lloc, també podríem inferir que les múltiples onades de repressió envers la llengua catalana i la seva cultura han impedit fer una transferència d'aquests coneixements que, en el seu moment històric, van tenir la seva transcendència. Després de la Mancomunitat, una Dictadura que va prohibir la llengua catalana i els símbols d'identificació col·lectiva catalans, van trancar la conservació del patrimoni immaterial. Després d'una breu Generalitat republicana, una altra Dictadura –molt més severa– va coartar tota possibilitat de desenvolupar-se i viure en català, truncant a la vegada tota transmissió dels grans discursos de la història del catalanisme polític. Finalment, amb la recuperació de la democràcia, parcialment aconseguida, el pujolisme va fer un intent per recuperar els clàssics del catalanisme, però com en tots els llargs períodes presidencials, la seva taca subjectivista va quedar també marcant, excessivament, el seu contingut o el significat que se'n volia donar.

I, tot i que la Generalitat compta actualment amb les competències d'ensenyament i educació, com és que aquests grans discursos catalans no han transcendit –com a mínim els millors– a la major part de la ciutadania? Per molt que inferim, les ciències socials són mutables i inestables, motiu pel qual desistirem, en aquesta tesi, de treure l'entrellat del per què no s'ha fet canón amb la retòrica catalanista.

En tot cas, de l'interès per aquests discursos, per la paraula parlada i el seu poder de moure masses, així com també de moure ments i esperits, intentarem fer un estudi payoutat, acadèmic i justificat històricament, sobre els discursos dels presidents de Catalunya.

Ja sabem que, d'entrada, un dels debats que suscitarà el judici d'aquesta tesi seran per què uns discursos sí i per què d'altres no. D'entrada, perquè havíem de posar un límit. Però sobretot perquè havíem de triar-ne alguns, amb un criteri racional i

justificable –com els discursos d’investidura, d’acceptació o d’agraïment del càrrec com a presidents de Catalunya.

D’aquí en deriva el segon debat: qui són els presidents de Catalunya? Entenem per presidents de Catalunya aquells que exerceixen de cap de l’executiu de Catalunya, amb funcions de donar la major part de serveis a la ciutadania, després d’haver-los votat. Per això incloem a Prat de la Riba i a Puig i Cadafalch, però no a Pich i Pon, Estapé, Sol, o Muller d’Abadal, Simarro, Samarach, o d’altres. També és cert que fins a l’any 1933-1934, el president de l’executiu català no tenia la majoria de funcions de poder, com ara el control de l’ordre públic, en mans de Capitània General –que esdevenia, sempre, un contrapoder molt poderós. I, sense oblidar, també, el contrapès administratiu del Governador Civil.

Un cop acabada la tesi, avaluant també la tasca duta a terme pels diferents caps de l’executiu, podem constatar que no ens podem deixar ni Prat de la Riba ni Puig i Cadafalch, per la seva labor d’obres públiques i de creació d’entitats per vertebrar el territori. Si bé és cert que, entrant en profunditat amb la quantitat d’obres fetes o la profunditat de l’obra feta de cadascuna de les entitats, no podem concloure que l’obra aconseguís la transformació a la qual aspirava.

Tanmateix, la Mancomunitat marca un precedent pràctic. Per primer cop, en dos-cents anys, Catalunya s’organitzava sota un govern sobirà, elegit democràticament –a la democràcia de l’època–, amb un pla de govern i unes polítiques a desenvolupar. Si els comparem amb els seus homòlegs, els presidents de la Diputació de Barcelona –hereva de moltes de les estructures mancomunals i de la Generalitat–, observem que l’obra feta per Prat i sobretot per Puig és extraordinària. Menor del que s’ha elogiat, perquè la Mancomunitat, al cap i a la fi, era una aparença de poder, però un inici, unes bases, un punt de referència. Sovint idealitzat, en excés, però tangible.

I el tercer, per què només els dels presidents, i no els caps de l’oposició, també, o els grans discursos que sí que han transcendit, com *Monarquia? República? Catalunya!* de Francesc Cambó. Doncs perquè considerem que, si bé no hi haurà mai una representació única, unitària i unívoca del sentir d’un poble, la paraula que millor pot aproximar-s’hi és qui, en aquell moment està al capdavant del poder executiu d’aquell poble. Serà una visió subjectiva més, però des d’una talaia privilegiada. Tindrà una ideologia que no compartirà tothom, però si és al càrrec per votació popular,

pressuposem que hi ha una certa traducció entre un valor i l'altre, que hi ha representativitat.

I per no caure en l'adulació catalanista *per se*, per no caure en l'hagiografia dels personatges biografiats, estudiats i analitzades les seves paraules, incorporarem també – en la mesura del possible– la visió de fonts que no procedeixin del poder a Catalunya o dels mitjans de comunicació (o de difusió) que donaven suport als oradors. Per això, incorporem la visió dels discursos des de Madrid, o també la influència del context mundial en la pronunciació d'unes o d'altres paraules.

1.3.1.2 Què és l'oratòria?

L'oratòria, la retòrica i la dialèctica sovint es confonen per les escasses diferències que les separen. Les tres comparteixen una finalitat, que és la de persuadir a l'auditori, però malgrat compartir el mateix objectiu, les podem diferenciar per petits matisos, que ens disposem a aclarir a continuació.

En primer lloc, segons el *Diccionario de análisis del discurso*, la retòrica “es la ciencia teórica y aplicada del ejercicio público de la palabra, pronunciada frente a un auditorio dubitativo, en presencia de un contradictor. A través de su discurso, el orador se propone imponer sus representaciones, sus formulaciones, y orientar ua acción”⁴³. Podem entendre, doncs, que la retòrica és l'art de parlar bé, de donar l'efectivitat necessària al llenguatge oral o escrit per tal de delectar, persuadir o commoure. D'aquesta manera, davant d'un dubte de l'interlocutor i d'una gran capacitat de convicció, es mira de convèncer l'audiència per arribar a les conclusions de l'emissor.

En segon lloc, l'oratòria la podríem entendre com la materialització d'aquesta capacitat retòrica que acabem d'anunciar. L'oratòria es concreta en un gènere literari, que són els discursos orals –encara que siguin posteriorment escrits. Per concretar, podríem definir-ho com l'art de parlar en públic amb eloquència.

Per simplificar-ho, l'oratòria seria l'aplicació pràctica de la retòrica. Per aquest motiu, retòrica i oratòria sempre van de la mà i poden ser entesos com a sinònims. L'oratòria sense la retòrica no té sentit i la retòrica sense aplicació pràctica –és a dir,

---

⁴³ AAVV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 506.

sense oratòria–, tampoc. Això és així perquè la retòrica neix de la pràctica i l'oratòria s'enriqueix de les aportacions teòriques.

En tercer lloc i de manera concomitant, la dialèctica la podem entendre com a l'art de conversar. La finalitat, com en la retòrica i l'oratòria, segueix essent convèncer a l'interlocutor, però en aquest cas a partir del diàleg, de l'intercanvi de paraules a través d'una conversa.

Heus ací una recurrent confusió en la vida quotidiana, que volem esmenar abans d'entrar a estudiar els discursos orals, que esdevenen l'expressió més eloqüent de l'art de l'oratòria. En definitiva, la retòrica és la disciplina acadèmica que s'ocupa d'investigar, teòricament –científicament– l'art de parlar –és a dir, l'oratòria. I, com a tercera en discòrdia, la dialèctica aplica la mateixa teoria de la retòrica, però a través d'un gènere diferent, com ho és la de la conversa.

Sobre la connotació negativa de la retòrica: la veritat i la versemblança

En la vida quotidiana el terme *retòrica* s'empra de manera pejorativa amb la finalitat d'igualar-la a una mala art, a una mala praxi que pretén desinformar al receptor per convèncer-lo, en comptes de cercar la veritat. Tanmateix, com ja hem vist anteriorment, la retòrica és una ciència que estudia com persuadir mitjançant els mots, independentment de si l'objectiu és trobar la veritat o no.

Se li atribueix un caràcter maquiavèlic negatiu, una planificació prèvia per tal de persuadir a l'interlocutor, enganyosament. Aquesta estratègia prèvia pot ser dolenta o bona. De fet, tant els que persegueixen la veritat com els que no, utilitzen l'oratòria i la retòrica per convèncer l'audiència. És per això que, malgrat es vegi com a negatiu, el coneixement de la retòrica i l'oratòria són necessaris també per cercar la veritat.

El caràcter artificios per l'excés de paraules o l'ús de paraules de manera no ètica té una certa lògica social. Com qualsevol aspecte en la vida, quan no ho coneixem ens fa dubtar; i, quan en dubtem, tenim por que ens pugui afectar. Per això la connotació negativa de la retòrica és fruit del desconeixement i de la ignorància vers aquest art.

Si bé l'ètica busca allò que és bo, adequat i moralment correcte, és a dir la veritat –i per tant és ben vista–, la retòrica busca la versemblança –i per tant pot semblar enganyosa. En el fons, no vol dir que una sigui bona i l'altra dolenta, malgrat la percepció sigui aquesta. Com apunta López Eire, “el lenguaje es un instrumento de

comunicación político-social que sirve para eso exactamente, para afianzar la dimensión político-social del ser humano, y no para transmitir la verdad”⁴⁴.

Per aquest motiu, tot i que l'ètica busqui la veritat, aquesta recerca pot ser fraudulenta o enganyosa. Per contra, malgrat la retòrica busca la versemblança, aquesta no exclou que també pugui ser veraç i, en conseqüència, bona i moralment correcta. Per això, quan s'utilitzen ètica en termes d'elogi i retòrica en termes pejoratius, la meua opinió és que es desconeixen profundament ambdues matèries.

La meua manera de veure-ho és que ambdós són plantejaments d'enfrontar la vida. Ambdues són eines que ens ajuden a entendre i a relacionar-nos amb el món. I, com totes les eines, es poden utilitzar amb fins positius o amb fins negatius. Podem utilitzar la retòrica de manera ètica, i podem utilitzar l'ètica per tergiversar falsament el valor de la retòrica, així com també podem utilitzar èticament la retòrica per construir discursos que busquen la correcció moral.

En termes aristotèlics, que la retòrica tingui una connotació negativa és un *topos* que va adscrit a un moment històric determinat i en una localització determinada. Per això, en aquesta tesi d'estudi històrica de l'oratoría haurem de fer un enorme esforç pedagògic per acostar la disciplina a la ciutadania per tal de canviar aquesta connotació negativa del terme, que no necessàriament és encertada.

En contraposició a la vida quotidiana, doncs, en l'acadèmia la retòrica és l'art de l'eloqüència, sigui mitjançant l'oralitat o l'escriptura. Si emprem principis aristotèlics, que la retòrica tingui una connotació negativa és un *topos* que va adscrit a un moment històric determinat i en una localització determinada.

En qualsevol cas, compartim amb Ucelay que l'objectiu de l'oratoría ha de ser “demostrar lo verdadero y lo justo, [por lo que hay que evitar] los sofismos y capciosidades, los errores disfrazados con el traje de la verdad, la mala fé revestida con las apariencias del derecho”⁴⁵. En aquesta tesi cerquem la veritat per sobre de la versemblança, demostrant que la retòrica també busca la veritat. En primera instància, però, mirarem de mostrar quina és la relació de la retòrica amb la política i el poder.

---

⁴⁴ López Eire, A. (2003). “Los orígenes filosóficos de la retórica” a *Monteagudo. Revista de Literatura Española, Hispanoamericana y Teoría de la Literatura*. Enllaç web: <https://revistas.um.es/monteagudo/article/view/78141> [consulta setembre 2021] pg.16.

⁴⁵ Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense* (1st ed.). Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pg. 13.

El poder, la política i la retòrica

El poder és un concepte estudiat des de les ciències polítiques, la sociologia i la filosofia. Desenes d'autors han tocat el tema, des de Michel Foucault, Antonio Gramsci, la Teoria Crítica de l'escola de Frankfurt, amb pensadors com Theodor Adorno, Walter Benjamin, Jürgen Habermas, i tants d'altres. En aquesta tesi doctoral no entrarem en detall en la definició d'aquesta facultat, però l'haurem de contextualitzar per entendre'n la relació amb la política i la retòrica.

El poder és una característica de les relacions entre grups socials, entre institucions i entre persones. Consisteix en l'accés privilegiat als recursos valorats per la societat, com la feina, la salut, l'educació, la riquesa, el coneixement o l'estatus social. Les persones amb poder són les que decideixen com es reparteixen, com s'equilibren, com es distribueixen aquests recursos amb valor per la societat.

En democràcia, els polítics haurien de ser les persones amb més poder, les que decideixen la redistribució perquè –suposadament– prenen decisions a partir d'un ampli reconeixement de la societat, com ho és el vot popular. Com resulta evident, no sempre és així, i per aquest motiu és necessari pels poderosos aparentar que tenen poder.

Tom Clark afirma que “the man who first spelled out the ground rules for great speeches was himself blessed with the sharpest tongue in Rome. Cicero used it to attain high office, win court cases and secure changes to the policy of the Roman Republic”⁴⁶. És a dir, el domini de l'oratòria ha anat sempre lligat al poder d'aconseguir coses, siguin aconseguir càrrecs o assolir canvis necessaris en política.

D'aquí la relació del poder amb la retòrica i, de retruc, amb el teatre i l'oratòria, per la seva necessitat d'aparentar que tenen el poder, de construir relats que els mantenen en el poder. Perquè, en definitiva, el poder que tenen l'exerceixen mitjançant el llenguatge, és a dir amb la comunicació a través de la paraula.

L'ésser humà, animal de pràctica retòrica

Arxiconeguda és l'expressió aristotèlica que atribueix a la humanitat la condició de *zoon politikón*, d'animal polític. És a dir, l'ésser humà actua i necessita de la societat per viure. De la mateixa manera podríem establir que els humans som animals retòrics,

---

⁴⁶ AAVV. (2008). *Great Speeches of the 20th Century*. (T. Clark, Ed.) (1st ed.). London: The Guardian, pg. IX.

perquè aquesta relació entre individus es produeix bàsicament a partir de la comunicació –sigui oral o escrita– i, en conseqüència, sempre hi intervé la retòrica.

Especialment en política, com ens diu Austin, les paraules en si mateixes ja són fets, són accions en per si soles. És a dir, en el discurs oral, més enllà de la *poiêsis* aristotèlica també hi ha *praxis*, perquè les paraules descriuen realitats, però també les transformen. Al cap i a la fi, l'oratòria és un art que projecta els anhels i alhora reflexa realitats, és “idealitat il·lusionada”⁴⁷, com afirmava González Casanova.

Per tot això, sense les paraules és impossible construir discursos polítics, com també és impossible construir un cronograma històric dels fets ocorreguts. I aquest afany per construir relats i ficcions de l'ésser humà, en tant que animal polític i animal retòric, té molt a veure amb l'art d'aparentar, amb l'art d'actuar, amb el teatre.

El teatre i l'oratòria, l'art de l'aparença, l'art de la versemblança

El teatre, l'oratòria i la política es basen en l'art de la versemblança, en l'art d'aparentar una cosa que pot ser certa o no. Aquesta versemblança és fonamental per descriure realitats, però també per construir desitjos, per crear relats, per idear discursos per transformar la realitat. En definitiva, és necessària per aparentar que tens poder.

Si parem a pensar en els grans polítics de la Història de la humanitat, tots tenen darrere la construcció d'una imatge, d'una aparença, que els ha portat al lloc on han arribat. Barack Obama va complir el somni americà del “tot és possible mitjançant l'esforç”, erigint-se com el primer president negre dels Estats Units; Winston Churchill va dir que la vida consistia en “anar de fracàs en fracàs sense perdre l'entusiasme”; Martin Luther King Jr. defensava “la força d'estimar” mitjançant la no-violència i l'art de la paraula. Aquests són tres exemples a nivell mundial que demostren la necessitat de crear una ficció, una història, que els adequi les necessitats de la societat al seu relat.

A Catalunya, per exemple, Macià es va construir la imatge de l'Avi, lluitador incansable per Catalunya i la seva gent; Puig i Cadafalch com a l'arquitecte analític, tossut i esquerp que buscava portar a terme polítiques ideades pel seny ordenador de Catalunya; per la seva part, Prat de la Riba era vist com a l'ideòleg amalgamador, que complia el *topoi* del català discret i treballador. També podríem parlar de polítics més

---

⁴⁷ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 20.

recents com Jordi Pujol, el qual va fer possible el possibilisme catalanista des de la lluita clandestina durant la dictadura Franquista; Pasqual Maragall era el geni creador de noves realitats, que aconseguia transformar com la Barcelona dels Jocs Olímpics del 92; o José Montilla, essent el primer president de Catalunya nascut fora del Principat, demostrant que és un país integrador.

Aquests casos concrets ens ajuden a divisar la importància de les històries, dels relats, de les construccions de versemblança per generar imatges dels polítics que estan al poder o que hi volen arribar. I per construir-les, els polítics necessiten de l'oratòria i del teatre, les arts de la versemblança, les arts d'aparentar.

De l'oratòria al teatre

Arthur Miller afirma que “actuar és inevitable des que sortim de casa i entrem en societat”⁴⁸. La fina línia que separa el *teatre* de l'*oratòria* és, doncs, la mateixa que separa la *persona* del *personatge*. En l'oratòria, l'orador es representa la persona o a la imatge que vol traslladar d'ell mateix. El polític és l'orador que fa comèdia, que “fa teatre” per descobrir tot l'art de mentir com ho és l'art del “com-si-fos”. En teatre, en canvi, l'actor representa un personatge. Tota dramatització d'un text implica que un actor fa de mèdiem transmissor d'un missatge, mai representant-se a si mateix.

Tant l'oratòria com el teatre són un fràgil equilibri, una aventura intel·lectual en la qual es fa difícil descobrir on està la frontera entre ambdues disciplines. Per què quan un polític llegeix o recita de memòria un text preparat pels seus assessors, fa oratòria o fa teatre? Inclús si se'l redacta ell mateix, no fa de dramaturg per a una determinada posada en escena? I quan un dramaturg de teatre utilitza cites reals per bastir la seva obra, no és també un polititzador del teatre?

El teatre i l'oratòria són disciplines que es toquen, malgrat no són les mateixes. En el teatre, la ficció és buscada i acceptada. En l'oratòria, l'orador ha de tendir a la veritat, malgrat és conegut que en el discurs també hi ha idealitat imaginada, com afirmava González Casanova. En els dos casos, això sí, hi ha l'art de representar.

I per representar, es necessita una cerimònia, un protocol, una manera de fer ritual que idealitza els representants pels representats. “Com dicta la vella llegenda del

---

⁴⁸ Miller, A. (Trad. R. Folch i Camarasa) (2002). *La Política i l'Art d'Actuar*.. Barcelona: La Campana, pg. 7.

rei o prohom nu, (...) el públic pot ésser enganyat. És més: *vol ser enganyat*. Si no, no existiria ni el teatre, ni (...) el cine, ni al capdavant qualsevol tipus de ficció, inclosa la història. Tampoc existiria ni la política ni la governança”⁴⁹.

Aquesta és la relació del teatre i l’oratòria amb la política, la necessitat del poder per escenificar el poder. Més endavant analitzarem amb concreció què va significar la Mancomunitat i la Generalitat republicana, però ens adonarem que gran part del seu poder té més a veure amb l’exemplificació del poder, l’aparença del poder, que no pas en la capacitat d’executar decisions reals.

I la punta de llança d’aquesta teoria, de l’estreta relació entre política, teatre i oratòria, es veu exemplificada en la necessitat dels líders de mostrar el seu lideratge a través del seu relat, construït a través d’una imatge pública i dels seus discursos. Com apunta Miller, “els líders polítics de tot arreu han acabat per comprendre que per governar han d’aprendre a fer d’actor. Com qualsevol actor, (...) [fan] provatures amb diversos canvis de vestuari abans de trobar el conjunt adequat per expressar la personalitat que li convenia projectar”⁵⁰. La construcció de la imatge, doncs, és clau en la política.

Tanmateix, fer d’orador no és el mateix que fer d’actor. L’actor construeix un personatge de ficció versemblant, mentre que l’orador ha de construir una imatge real que sigui versemblant, d’acord amb els valors que vol projectar. El protagonista, sigui actor o orador, ha d’aconseguir que el públic es deixi enganyar –es deixi convèncer– o, en termes retòrics, es deixi persuadir que allò que diu és real.

En ambdós casos, això sí, ha de buscar l’admiració i l’amor del públic. Com afirma Miller: “l’actor no vol solament que el públic es deixi enganyar per la seva actuació i que l’admiri sinó també que l’estimi”⁵¹. I per aconseguir aquesta estimació, en teatre s’ha de ser el protagonista, amb una història trista, entranyable o de superació. Doncs el mateix passa en el món de la política. Com afirma Miller:

La presidència, en argot teatral, és un paper d’heroi. No és un paper per a actors de comèdia, per a galants apegalosos o per a actors secundaris. En un mot, per ser creïble, l’home que fa de president ha d’incloure en la seva

---

⁴⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2019) “La Mancomunitat com a teatre polític” a AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pp. 80-81.

⁵⁰ Miller, A. (Trad. R. Folch i Camarasa) (2002). *La Política i l’Art d’Actuar*. Barcelona: La Campana, pg. 12.

⁵¹ *Ibidem*, pg. 44.

*personalitat un element de perillositat en potència. Una cosa semblant li cal a una veritable estrella*⁵².

Malgrat fer d'actor no és fer de polític, ambdós comparteixen l'oratoría com a eina per descriure realitats i, alhora, per construir imaginaris. Miller afirma que “el misteri del líder-com-a-actor és tan antic com la civilització”⁵³ perquè en ambdós casos, el públic o la societat volen ser enganyats, volen ser convençuts pel paper del protagonista, del líder, del president; altra cosa és que l'actor o l'orador polític ho aconseguixin.

Per aquest motiu, afirma Miller, “exactament com en el cas dels actors, la característica més important que un polític ha d'exhibir és una sinceritat relaxada (...), no mostrant mai ni el més mínim de senyal de conflicte interior quant a la veracitat del que estava dient”⁵⁴. Un fràgil equilibri, sens dubte, entre realitat i ficció.

Així doncs, i a tall de resum d'aquest apartat, malgrat fer teatre no és exactament fer política, en ambdós disciplines sí que hi ha una voluntat d'aparentar, de trobar versemblança al seu relat amb la intenció de fer-lo creïble. Això no vol dir mentir perquè, com diu Miller, “el teatre no menteix; ho fabrica tot, des del brogit de la tempestat fins al fictici cant de l'aloa, des de la rialla calculada de l'actor fins al devessall de llàgrimes de cada nit. I l'actor menteix, però amb tota l'espontaneïtat que un càlcul minucios li confereix”⁵⁵. I en política passa una cosa semblant, segons Miller:

*Els éssers humans, com va dir el poeta, no podem suportar gaire realitat, i l'art de la política n'és la millor prova. El problema és que d'alguna manera un líder acaba per simbolitzar el seu país i, per tant, la pregunta inquietant és si, quan es planteja el veritable problema, ens en podem sortir actuant*⁵⁶.

Per tant, en política hi ha una part d'actuació, però també hi ha d'haver quelcom més enllà. Sense aquest rerefons ple de contingut, els discursos que analitzarem no haurien passat a la història.

1.3.1.3 La importància de l'oratoría en la Història

En l'anterior apartat hem vist que les paraules tenen poder, que les paraules són poder des de temps immemorials. Des de l'Atenes de Pèricles, del segle V a.C., els sofistes ja afirmaven que les persones veritablement poderoses no eren aquelles que expressaven la

---

⁵² *Ibidem*, pg. 55.

⁵³ *Ibidem*, pg. 8.

⁵⁴ *Ibidem*, pg. 39.

⁵⁵ *Ibidem*, pg. 75.

⁵⁶ *Ibidem*, pg. 42.

realitat amb les paraules, sinó les que utilitzaven les paraules per aconseguir els seus objectius.

Aquesta interpretació seria la que ens acostaria a la percepció negativa de la retòrica com a art amb males intencions. Tanmateix, l'ús de les eines no les erigeix com a dolentes, per si mateixes. L'ús de les paraules pot ser a fi de bé, per tal d'aconseguir objectius que siguin positius per la societat, també. És per això que l'oratòria i el poder van tan lligades, com hem vist en el subapartat anterior, i per això volem fer-ne un breu repàs històric per reconèixer la importància que han tingut al llarg de la Història de la humanitat.

Història de l'oratòria

Els orígens de l'oratòria són incerts, probablement tan antics com la història de la comunicació. Tanmateix, el perfeccionament de la matèria i la plasmació d'unes tècniques estipulades, les podem situar a l'entorn de l'*Ekklesia* o Assemblea atenesa, durant el govern de Pèricles, a l'entorn dels sofistes. Els primers referents podem situar-los amb Trasímac de Calcedó i Gòrgies de Leontins cap al segle V a.C, així com també Lísies, Isòcrates i Demòstenes al segle IV a.C., però la consolidació dels primers textos no arriba fins Aristòtil, el qual havia après l'art de convèncer dels seus predecessors Sòcrates i Plató. Això sí, tots ells amb el permís de Còrax i Tísies, els primers teoritzadors de l'oratòria segons Ciceró.

Dos segles més tard, ja amb l'imperi romà dominant la mediterrània, entre els segles II i I a.C, Marc Tul·li Ciceró va escriure el famós *De Oratore* o les també famoses *Catilinàries*. En el mateix moment històric, Quintilià va elaborar un codi d'estudi dels continguts que havia recopilat Aristòtil dos-cents anys abans amb el seu *Institutio Oratoria*. Posteriorment, durant els regnats de Juli Cèsar i d'Octavi August, van destacar els estoics Epíctet de Hieràpolis o Sèneca, i més tard Marc Aureli al segle II d.C. va renovar els principis de l'argumentació.

A partir d'aquí, més de dos-cents anys sense referents en el camp de l'oratòria fins que Sant Agustí d'Hipona, entre els segles IV i V d.C. i, més tard, Sant Tomàs d'Aquino al segle XIII van revitalitzar velles maneres d'entendre l'oratòria.

Els orígens remots: Còrax i Tísies a Siracusa

Ciceró exposa en un dels passatges de *Brutus*⁵⁷ que, per remuntar-nos als orígens de l'oratòria i de la retòrica, ens hem de remuntar a la Siracusa de principis del segle V a.C.. A la recent colònia grega, Geló I en primer lloc i després Hieró I i Trasíbul lideraven una tirania, període en el qual es van expropiar nombroses terres als habitants de Siracusa, per tal de repartir-les entre els mercenaris que havien ajudat a establir la colònia.

L'any 465 a.C. els ciutadans de Siracusa van aconseguir enderrocar la tirania i, imposada la democràcia, es van celebrar nombrosos judicis populars per retornar les terres als anteriors propietaris. Són aquests judicis, segons Ciceró, els orígens de l'oratòria degut a l'aparició dels primers mestres en l'oratòria que preparaven o realitzaven ells mateixos els discursos davant dels tribunals.

D'aquesta manera, doncs, va sorgir la primer retòrica escrita per part de Còrax i Tísies, malgrat no se n'ha conservat cap exemplar. Van ser Aristòtil, Ciceró i Quintilià els qui, parlant de Còrax i Tísies, van explicar la vinculació del món judicial amb els orígens de la teorització de l'oratòria en els primers tractats de retòrica.

Consolidació, difusió i desenvolupament de l'oratòria a l'Atenes de Pèricles

A la introducció d'aquest apartat ja hem apuntat que, malgrat els orígens remots dels primers tractats els trobem a Siracusa, la consolidació, difusió i desenvolupament de l'oratòria la trobem a l'entorn de la democràcia d'Atenes en el conegut com a Segle d'Or de Pèricles.

És al segle V a.C., doncs, quan Atenes assoleix un grau suficient de democràcia com per necessitar de teoritzar l'art de parlar en públic per estipular principis i poder-los difondre. Com apuntàvem a l'inici, els ciutadans lliures majors d'edat podien prendre part de l'*Ekklesia* o Assemblea per tractar els assumptes públic de la *polis*. Això requeria capacitat de convèncer a l'auditori, és a dir una combinació d'habilitats de forma i de fons per arribar al cor i al cap dels membres de l'Assemblea.

En aquest context, van ser els sofistes –els savis que ensenyen–, els que es dedicaven a formar als seus alumnes a canvi d'una remuneració. Es considera que

---

⁵⁷ Ciceró, M. T. (2018). *Brutus*. Barcelona: Alpha.

Protàgores d'Abdera va ser el pare d'aquesta disciplina, mentre que Trasímac de Calcedó i Gòrgies de Leontins van ser dos dels màxims exponents del sofisme durant el segle V a.C. I, malgrat fossin criticats pels filòsofs com Sòcrates o Plató, la pràctica dels sofistes es va instaurar i va ser la clau per a la consolidació de l'art de parlar en públic.

I de la crítica de Sòcrates o Plató va arribar el seu deixeble, Aristòtil, va escriure *Ars Rhetorica* per determinar les principals diferències entre les tècniques manipuladores i l'oratoría que buscava la veritat, amb fins ètics. En tres volums, estableix els fonaments de l'art de parlar en públic, establint tres gèneres retòrics –el judicial, l'epidíctic i el polític– així com també els tres pilars fonamentals de l'oratoría – el *pathos* (l'emoció, el sentiment), el *logos* (la raó, l'evidència lògica) i l'*ethos* (la credibilitat, el marc comú)⁵⁸.

A més de parlar dels orígens remots d'aquesta fase de l'oratoría, també hem de parlar d'alguns dels principals oradors i logògrafs que van existir en aquell període, per també posar nom de persona als protagonistes d'aquell moment.

Lísies (445-380 a.C.)

Lísies tenia la condició de metec, és a dir d'estranger, motiu pel qual no podia pronunciar discursos davant l'Assemblea. Per aquest motiu, Lísies és considerat el primer logògraf –escriptor de discursos– del gènere judicial. Se'n conserven trenta-cinc discursos, com *Pro Mantineo*, en el qual defensa un jove acusat d'haver servit la cavalleria durant el govern dels Trenta Tirans.

Isòcrates (384-322 a.C.)

A diferència de Lísies, Isòcrates era atenenc i de família adinerada. Gràcies a la posició social de la seva família, va poder rebre formació dels sofistes Gòrgies de Leontins i Trasímac de Calcedó. Malgrat no tenir les condicions físiques necessàries per dedicar-se a la política, ja que tenia una veu feble i no controlava els nervis, sí que va treballar com a logògraf, obrint fins i tot una escola pròpia de retòrica. De les obres conservades, en podem destacar l'epidíctic Encomi d'Helena, en el qual utilitza com a excusa la reivindicació de la figura d'Helena de Troia per exposar els seus principis de retòrica.

---

⁵⁸ López Eire, A. (2003). "Los orígenes filosóficos de la retórica" a *Monteagudo. Revista de Literatura Española, Hispanoamericana y Teoría de La Literatura*, pp. 13-26.

Demòstenes (384 aC - 322 a.C.)

El més ric dels tres mestres de l'oratoría atenesos és Demòstenes, el qual va destacar en el gènere judicial, però que també va conrear l'epidíctic i el polític. Malgrat erigir-se com a gran orador envers els seus tutors, mai va poder parlar davant l'Assemblea perquè tartamudejava i hom se'n burlava. Famosa és l'anècdota que mitjançant la pràctica dels discursos amb pedres a la boca va acabar dominant els nervis i també la dicció. Les obres més rellevants de Demòstenes són les famoses *Filípiques*, en les quals s'oposa al rei Filip de Macedònia, acusant-lo d'enemic de la democràcia atenesa.

L'oratoría durant l'imperi romà

Després de la democràcia a l'Atenes de Pèricles i als dos segles posteriors al seu llegendari mandat de quaranta anys, la segona societat en la qual es va desenvolupar l'art de l'oratoría és a la República romana, establerta l'any 509 a.C. En aquest cas, en comptes d'expressar-se davant l'Assemblea, els polítics podien expressar-se i convèncer als seus interlocutors al Senat de Roma.

En aquest context la figura de Marc Tul·li Ciceró és fonamental, marca un abans i un després en l'estudi de la retòrica com teorització de l'art de parlar en públic. Per això, en comptes de parlar dels principals autors durant l'etapa romana, parlarem dels tres períodes, abans de Ciceró, durant Ciceró i després de Ciceró.

Oratoría preciceroniana

Ciceró és conegut sobretot pel seu tractat sobre oratoría, el famós *De Oratore*. Tanmateix, té una obra menys coneguda i, alhora, igualment imprescindible: *Brutus*⁵⁹. En aquest text transcriu discursos eloqüents que havien ocorregut fins als seus dies, sigui perquè li havien arribat directament o indirectament. En aquest llibre, doncs, fa un repàs històric, com hem vist abans, des de la Siracusa de Còrax i Tísies fins al seu temps.

El primer gran orador del qual parla Ciceró és Api Claudi el Cec, el qual va ser un censor romà l'any 312 A.C., pronunciant un memorable discurs durant la guerra contra Pirro. També menciona altres autors rellevants com Quintio Fabi Màxim, Quinti

---

⁵⁹ Ciceró, M. T. (2018). *Brutus*. Barcelona: Alpha.

Cecili Metelo o Luci Emili Paulo, reconeguts per les elegies fúnebres a grans personatges d'aquell període.

Quan l'any 146 a.C. Grècia va esdevenir una província romana més, amb ella es va començar a hel·lenitzar el món llatí. La cultura grega va conformar-se com el pilar central de la cultura romana, prenent d'exemple molts dels referents del mandat de Pèricles i posteriors per difondre l'art de l'oratoría en la República romana.

D'aquest període, Ciceró en destaca Marc Porci Cató i Escipió Emilià. El primer, pels seus discursos de denúncia cap a les immoralitats de la societat del seu temps i el menyspreu cap a l'absorció de la cultura grega dins la llatina. En contraposició, Escipió Emilià defensava la integració de la cultura i l'oratoría gregues com a elements d'excel·lència per a la cultura llatina.

D'aquesta època que anomenem preciceroniana, situant-nos a l'entorn del segle II a.C, podríem classificar tres escoles de retòrica al llarg i a l'ample de l'imperi romà. En primer lloc, l'escola neoàtica, encapçalada per Gai Licini Calvus i Marc Juni Brut, en els quals fonamentaven el seu estil en l'esplendor de l'Atenes de Pèricles. Un estil clar i fàcil, amb frases curtes i figures retòriques senzilles com els paral·lelismes o les antítesis caracteritzen aquesta escola. En segon lloc trobem l'escola asiàtica, exemplificada per Hortensi, el qual buscava convèncer a partir d'un llenguatge rebuscat, ric en recursos estilístics per demostrar una gran expertesa per part de l'orador. I, en tercer lloc, l'escola ròdia es situava entremig de les dues anteriors; emprava una gran quantitat de recursos retòrics, però cercant la claredat i la concisió. L'obra més destacada d'aquesta escola és *Rhetorica ad Herennium*, d'autor desconegut encara avui.

Oratoría ciceroniana

Marc Tul·li Ciceró (106-43 a.C.) va ser el més gran orador que va existir durant tot l'imperi romà. Nascut a Arpino, va desplaçar-se a Roma per rebre formació dels millors mestres d'oratoría i juristes de l'època. Més tard, va desplaçar-se també a l'Àsia Menor per ampliar els seus coneixements retòrics.

D'una banda, Ciceró va ser advocat i, de l'altra, va excel·lir com a polític arribant a exercir fins i tot de Cònsol l'any 63 a.C. Aquest any va ser clau en la seva trajectòria política, però també jurídica, ja que va pronunciar també les famoses

Catilinàries, els quatre discursos més importants van ser publicats en record a la conjura de Catilina contra la República romana, la qual era defensada per Ciceró.

Després d'aquest episodi, acusat d'haver executat diversos ciutadans romans, va haver-se d'exiliar un any fora de Roma perquè el llavors Cònsol, Pisó, i el Tribú de la Plebs, Clodi, van aconseguir fer-lo fora. Un any a Tessalònica i Dirraqui el van retornar a Roma l'any 57 a.C. gràcies a l'ajuda de Pompeu.

Amb la victòria en la Guerra Civil de Juli Cèsar sobre Pompeu el 48 a.C., Ciceró es va haver de retirar temporalment de la vida política, fins l'assassinat del líder polític el 44 a.C. En aquest període va dedicar-se a atacar políticament l'hereu de Cèsar, Marc Antoni, amb els discursos coneguts com a *Filípiques*, en honor al mestre atenenc Demòstenes.

Ciceró va destacar també en l'àmbit judicial, però l'interès d'aquesta tesi es centra en l'aspecte polític. Per això, només ens focalitzarem en les qualitats del seu estil oratori en aquest segon àmbit, el qual mesclava l'escola ròdia, simple i clara, amb tocs de l'escola asiàtica, amb llargues frases rítmiques i excel·lentment construïdes gramaticalment.

En acabar la seva vida pública de defensa jurídica i política, i abans de morir el 43 a.C., l'orador va escriure el tractat de retòrica per excel·lència, *De Oratore*, en el qual intervenen diversos oradors, els quals utilitza per exposar els tres grans objectius de l'oratoria: delectar, commoure i ensenyar.

Oratòria postciceroniana

Durant la República romana, entre el 509 a.C. i el 27 a.C. el mètode d'elecció dels governants facilitava la difusió de l'oratoria. Tanmateix, amb la implantació de l'Imperi el 27 a.C. la retòrica i l'oratoria van caure en un cert oblit, ja que passaven a ser un exercici per aprendre a parlar bé en públic, però ja no era tan necessària l'habilitat per convèncer als teus interlocutors com durant la República.

Decadència de l'oratoría a Roma i renaixement a la França del segle XII

Enrique Ucelay, a la seva *El foro y su elocuencia en Francia*, comença recordant els millors moments de l'oratoría en la Grècia i la Roma clàssiques, per acabar amb l'alba que va patir amb la implantació de l'imperi. Concretament, afirma que:

Extinguidos los últimos y ya pálidos destellos del genio de la elocuencia romana en la última época del imperio; concluida la sèrie de abogados congemporáneos unos y discípulos muchos de Quintiliano, como Plinio el jóven, Aper, Secundus, Cecilius, Maternus y otros que conocemos por la noticia de amiano Marcelino, tocábale á Francia ser el país en que ántes havia de renacer la elocuencia, y ciertamente que en ningun otro aparició tan pronto ni se ha engrandecido de tal suerte la oratoria judicial por muchas razones que indicaré más adelante, como en aquél, que cuenta en todos los siglos oradores de gran valia⁶⁰.

Com es pot veure en aquest fragment, Ucelay ens parla d'un llarg període de fosc en l'estudi de l'oratoría, obviant això sí Sant Agustí d'Hipona i Sant Tomàs d'Aquino, entre d'altres. Per ell, no és fins al segle XII que l'art de l'eloqüència es recupera a través del clergat a territori francès:

En el siglo XII la elocuencia està tan solo en la enseñanza y en la precicacion. Abelardo y el gran San Bernardo son las figures salientes bajo el punto de vista del arte oratiroio en aquel siglo. (...) Su elocuencia se formó en el estudio de los libros Santos: poseia una uncion desconocida en la antigüedad, un encanto cristiano, una frase inspirada en el amor divino que no eran capaces de comprender los pueblos antiguos⁶¹.

En els primers capítols del llibre passa per sobre dels grans oradors de l'edat mitjana, fins que arriba al segle que li interessa, que és el XVII, amb l'arribada del monarca Lluís XIV. En aquell període, argumenta que “la elocuencia judicial se hace grave, rica y pomposa como los monumentos de la época; pero está muy lejos de haver llegado á esa severidad de formas, á esa expresión concisa, á esa marcha rápida de que saldrán más tarde varoniles acentos, fuertes y sencillos que señalarán la verdadera conquista del arte de la oratoria”⁶².

Per Ucelay, l'excel·lència en l'art de parlar en públic feia ja molts segles, massa segles, que havia decrepitat. Per Ucelay, l'art de l'oratoría consisteix en un “orden del plan, la elevación de las ideas, la nobleza de los sentimientos y el esplendor, en fin, de

---

⁶⁰ Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense* (1st ed.). Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pg. 39.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 31-32.

⁶² Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense* (1st ed.). Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pg. 43.

su envidiable elocuencia”⁶³. Per altra banda, també destaca “la gravedad y severidad en las ideas como en el lenguaje, la claridad que hace resaltar lo esencial para el objeto de la defensa, la concisión conveniente, la solidez en la formación y desarrollo de los argumentos, unido á la pasión que llegaba á la inspiración en las ocasiones solemnes”⁶⁴.

Com podem comprovar amb aquest breu repàs de la història de l’oratòria, l’art de parlar en públic és com un fràgil equilibri de funambulista que requereix moltes habilitats, en continguts i també en la manera d’exposar-los. El millor estil simplement no existeix, sinó que és producte del seu temps i del protagonista que exerceix l’art de parlar. Per aquest motiu, amb aquest reduït repàs no ens proposem definir les bases del gran orador, sinó únicament hem vist necessari mirar enrere en la història de l’oratòria per entendre la seva importància en la Història de la humanitat.

L’evolució en la retòrica des dels inicis del segle XX

En ple segle XXI, un període dominat per les noves tecnologies i les xarxes socials, sembla que l’art de l’oratòria hagi de quedar en l’oblit. Però tot i el soroll i la dispersió de la informació per una infinitat de fonts de coneixement, l’oratòria no només és una eina útil, sinó que encara pot ser una eina més necessària i més eficaç que en els seus orígens en la Grècia i Roma clàssiques. Per reafirmar-ho, Burnet conclou que:

*La oratoria, el arte de servirse de la palabra para persuadir, de exponer un argumento a muchas personas y mantener su atención. Hoy, un discurso pueden llegar a escucharlo millones de personas al mismo tiempo; pero el buen orador sabe cautivar a cualquier público, por numeroso que sea*⁶⁵.

Per aquest motiu era imprescindible fer el repàs per la història de l’oratòria i el renaixement de la mateixa, a finals del segle XIX. Hem d’entendre els orígens i la seva evolució, per comprendre el pes que té aquesta disciplina als nostres dies, però sobretot per al període estudiat en aquesta tesi, entre el 1914 i el 1933.

Durant el segle XIX, l’*Elocuencia forense* d’Ucelay ens recorda que la gran majoria de tractats de retòrica tenien a veure amb el clergat, amb l’oratòria per al món eclesiàstic. Amb el tombant de segle, a inicis del segle XX, comença a desenvolupar-se l’oratòria política, amb característiques que podrien ser molt semblants a les que havia descrit Ciceró i Aristòtil.

---

⁶³ Ibídem, pg. 178.

⁶⁴ Ibídem, pg. 183.

⁶⁵ AAVV. (2017). *50 discursos que cambiaron el mundo*. (A. Burnet, Ed.) (2nd ed.). Madrid: Turner, pg. I.

I aquesta oratòria política evoluciona amb l'aparició de la ràdio de masses als anys 20-30 de segle XX. Gràcies als micròfons i als altaveus, ja no és necessari haver de projectar la veu a ple pulmó des d'un balcó o d'una tribuna. En conseqüència, els discursos van anar eliminant les estridències, les repeticions i es van reduir exponencialment les figures retòriques.

Uns anys més tard, amb la incorporació de l'enregistrament en vídeo dels discursos, va minvar també l'histrionisme dels oradors, ja que amb una gesticulació moderada, els emissors arriben amb més eficàcia al seu públic. Això suposa un canvi de paradigma, ja que l'histrionisme en la gesticulació aniria en detriment de l'audiència per mitjans audiovisuals.

Per tot això, malgrat podríem pensar que la influència de la oralitat avui en dia és menor, degut als mitjans de comunicació i a les noves tecnologies i xarxes socials, justament és per aquests mitjans de difusió que les paraules d'un orador poden tenir encara més influència que mai. Els polítics i els líders socials contemporanis al segle XXI miren d'influir mentre som a casa, mentre ens desplacem, quan anem a dormir.

Avui dia, a l'ensem, amb la implantació de les xarxes socials, el discurs oral ha tornat a mutar i obliga als oradors a sintetitzar en talls de vint segons o en fragments de cent quaranta caràcters l'essència dels discursos. En l'època de la modernitat líquida, l'oratòria s'ha vist obligada a reduir-se a la mínima expressió, sense gran capacitat d'argumentació que acompanyi els discursos polítics, judicials o epidíctics.

En qualsevol cas, el focus d'aquesta tesi no és valorar l'evolució dels models retòrics, sinó més aviat retratar el moment retòric que van viure els protagonistes d'aquest estudi. En el següent subapartat procurarem descriure quin era el model retòric durant els anys que comprèn l'objecte d'aquest treball.

Models d'oratòria durant els anys vint i els anys trenta al Congreso

Tal i com recull Santos Juliá, la majoria d'oradors parlamentaris durant els anys en els quals estudiem l'oratòria dels presidents seguia el model de l'escola asiàtica que havia definit Ciceró. Era una retòrica recargolada i rica en recursos retòrics:

No cabe duda que el gusto por las largas y algo hueras metáforas, la frase ampulosa y sometida a las torturas de la doble, triple o innúmera subordinación, el lenguaje artificiosamente rebuscado, el tono de voz engolado, la dicción superferolítica que triplica las erres, la salmodia de altos y bajos, la palabra cursi, atildada y cuya solemnidad profesoral

*ocultaba a veces la ignorancia más elemental, todavía estaban vigentes entre la clase política de los partidos dinásticos (...) en oradores como Niceto Alcalá Zamora*⁶⁶.

En contraposició a aquest estil recarregat, el mateix Juliá afirma que en destacava un, d'orador, amb una retòrica més planera i directa, més pròpia de l'escola neoàtica, com havia descrit Ciceró. Juliá assegura que “los discursos de Azaña son lo contrario de ese modelo. Él mismo ya se encargó de dibujar su ideal cuando opuso al recato de Juan Valera, su mesura, la pureza de la línea, la claridad, el orden, la sencillez y la gracia”⁶⁷.

Tanta era l'admiració que produïa Azaña, que Salvador de Madariaga assegurava que “ha sido el orador parlamentario más insigne que ha conocido España”⁶⁸. En defineix la seva oratòria com a excelsa, de la mateixa manera com ho fa Santos Juliá:

*La sugestión estética del lenguaje del orador, deriva de una larga y honda formación en las letras españolas y extranjeras, recurrió a su elevación a mito demoniaco de las derechas españolas: las masas habrían acudido a oír a Azaña porque las derechas le habían convertido en blanco de sus furibundos ataques*⁶⁹.

La figura de l'Azaña com a orador es va construir a través de la seva eloquència, però també de la demonització que en van fer, d'ell, les dretes espanyoles. Si bé d'una banda Madariaga preferia focalitzar-ne la importància en el rigor de la seva argumentació, per la seva banda, Araquistán preferia donar més importància a l'animadversió que generava als seus adversaris polítics.

En oposició a l'estil recargolat d'Azaña, trobem la gran majoria d'oradors de l'època. Segons Miller:

*Els oradors que s'adreçaven a centenars de persones sense micròfon i a l'aire lliure, inevitablement havien de fer grans gestos i fins i tot havien de parlar amb més èmfasi que a la vida corrent. Igualment, l'ús del llenguatge havia de ser més incisiu i precís per tal de fer arribar un missatge fins a la perifèria de la multitud. I no hi havia cap artista del maquillatge que eixugués cada gota de suor dels llavis de l'orador; els candidats apareixien en mànigues de camisa sota el sol d'estiu, i segurament els qui estaven més a prop d'ells en devien sentir l'olor. En resum, en aquella mena de debats devia haver-hi algun aspecte de la realitat humana*⁷⁰.

Segons Miller, doncs, els oradors dels anys vint i trenta eren més histriònics, amb amplis gestos i amb un llenguatge incisiu.

---

⁶⁶ Azaña, M. (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. (S. Juliá, Ed.) (2a ed.). Barcelona: Crítica, pg. 9.

⁶⁷ *Ibidem*, pg. 9.

⁶⁸ *Ibidem*, pg. 7.

⁶⁹ *Ibidem*, pg. 8.

⁷⁰ Miller, A. (Trad. R. Folch i Camarasa) (2002). *La Política i l'Art d'Actuar*. Barcelona: La Campana, pg. 36.

Per contraposició, els cronistes de l'època admiraven Azaña perquè no semblava un actor declamant un text preparat lentament i polida, sinó que semblava que anés escrivint oralment amb precisió, riquesa i elegància. Segons Santos Juliá, Azaña parlava “como si se estuviera escribiendo (...) lo que requiere con elevada calidad formal, riqueza del léxico, pulcritud y corrección en la sintaxis, claridad y fuerza en la dicción, consistencia en la arquitectura”⁷¹. Una pulcritud que no es trobava en l'enorme majoria de contrincants.

L'estil d'oratoría d'Azaña era tan potent que els seus rivals polítics de vegades no eren capaços de contrariar-lo, com per exemple en el cas del debat suscitat per l'Estatut d'Autonomia de Catalunya que, segons explica Santos Juliá, “dejó sin posible réplica a Ortega, que había hablado con su habitual elocuencia de que el problema catalán no tenía arreglo y lo más a que se podía aspirar era a conllevarlo”⁷². Fins i tot defensant el projecte d'Estatut els seus rivals no podien ni replicar-lo.

Aquests apunts sobre el gran orador Azaña, en contraposició a la resta d'oradors parlamentaris dels anys vint i trenta del segle XX ens dona un retrat, malgrat que breu i excessivament focalitzat, de l'opinió de la retòrica dels oradors de l'època.

Models d'oratoría durant els anys vint i els anys trenta a Catalunya

A diferència de la cultura anglosaxona o la castellana, Catalunya no compta amb gaire referents històrics que s'erigeixin com a models per a la cultura de l'art de l'oratoría.

Probablement al llarg de l'edat mitjana només es coneixen Sant Vicent Ferrer com a primer gran orador destacable, amb els seus coneguts *Sermons*, o també Martí I l'Humà amb el seu discurs a les Corts de Perpinyà el 1406.

En qualsevol cas, aquests dos exemples no serveixen per prendre cap referència dels models retòrics dels oradors catalans dels inicis del segle XX. El que sí que podem sentenciar quan acabem aquesta tesi és que, a Catalunya, el model de l'histrionisme gestual i la riquesa de recursos retòrics en el contingut també es fa evident en la majoria dels seus grans oradors.

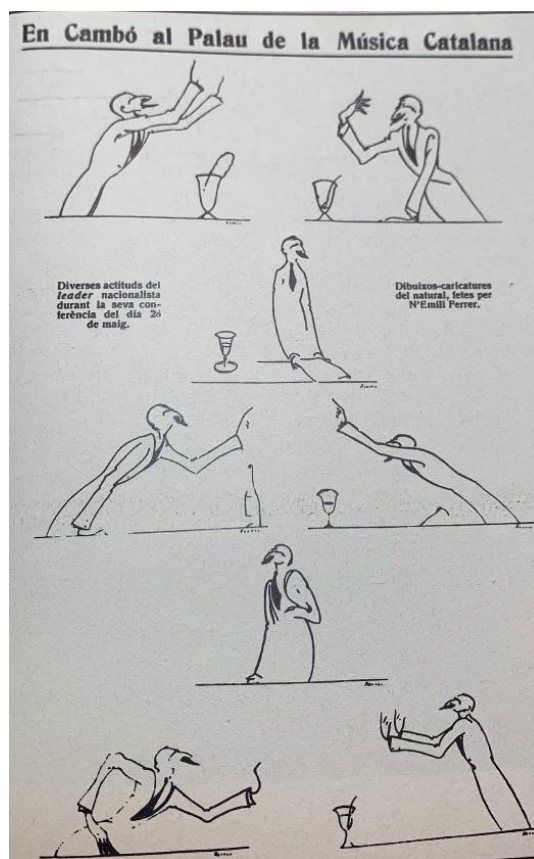
---

⁷¹ Azaña, M. (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. (S. Juliá, Ed.) (2a ed.). Barcelona: Crítica, pg. 8.

⁷² *Ibidem*, pg. 10.

Un dels més eloqüents, Francesc Cambó, és descrit com un orador vigorós, gesticulador, que s'abraonava sobre el públic i apel·lava a les emocions per moure les raons del seu públic. En aquest dibuix d'*Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*⁷³ podem observar l'estil que es podria assimilar a la gran majoria de diputats d'aquells anys.

El mateix Cambó parlava també d'altres oradors contemporanis de la seva època. Com veurem en el fragment que reproduïm a continuació, els catalans que es fixaven en l'oratoría, es focalitzaven més en els continguts que no en les formes:

Els gestos de Francesc Cambó en un dels seus discursos. Extret de Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 222.

Fou Salmerón qui, en un discurs magnífic, parlà com a català i com a catalanista. Ell, andalús i unitari de sempre, plantejava les reivindicacions solidàries com l'afirmació del dret a la vida d'una personalitat vigorosa, la catalana, que podia renovar i vigoritzar la vida pública espanyola, que no anava a florir ni a granar en les estepes terciàries de Castella. L'escàndol fou major i més profund que el provocat per Josep Puig i Cadafalch; els diputats solidaris vibrant a l'uníson i, per un moment, acatant tots un mateix Cap; i els no catalans i, sobretot, els anticatalans, indignats amb Salmerón, que acusaven no res menys que de traïdor a la Pàtria. Així s'acabà la primera etapa de l'acció parlamentària de la Solidaritat, salvada del més espantós ridícul per un gran discurs de Salmerón i unes enginyoses estridències de Puig⁷⁴.

En contraposició a Cambó, doncs, Salmerón era definit més pel què deia que no pas pel com ho deia. Així mateix, tant Prat de la Riba com Puig i Cadafalch i, fins i tot, Macià i Llussà, eren oradors caracteritzats per la mesura justa en els continguts. Eren, per definir-ho simplement, més de fons que no pas d'una forma histriònic i exagerada.

L'estudi d'aquesta tesi doctoral serà útil, doncs, per complir amb una demanda que ja formulà Rovira i Virgili en un dels seus llibres més coneguts:

De la mateixa manera que Nicolau d'Olwer demanava un estudi crític dels oradors catalans contemporanis -encara amb més motiu- podem demanar

⁷³ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 222.

⁷⁴ Cambó, F. (1981). *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, pg. 140.

*l'estudi dels polítics catalans en llurs aspectes d'homes de pensament, d'homes orientació i d'homes d'acció. I així com l'estudi de les condicions oratòries contribuiria a depurar i a millorar l'oratòria catalana, l'estudi de les condicions polítiques contribuiria semblantment a depurar i a millorar la política*⁷⁵.

Tal i com veurem amb l'anàlisi dels seus discursos de Prat, de Puig i de Macià, els protagonistes de l'estudi d'aquesta tesi tenien unes dots oratòries menys erudites que Azaña o Cambó. Això no els convertia en pitjors oradors, sinó segurament els millors oradors possibles per al tipus de públic que volia escoltar-los. De fet, els tres oradors que analitzarem precisament destaquen, com veurem més endavant, per la contenció i el reforç del contingut, en comptes de la forma.

1.3.1.4 Què és un discurs oral polític?

Parlar en públic no és solament crear i emetre missatges oralment, sinó transmetre'ls a l'audiència per commoure, convèncer a algú d'uns principis ideològics per tal de convidar-lo a reflexionar o a actuar d'una determinada manera. Ara bé, si és cert que tot discurs oral és oratòria, no tota l'oratòria és discurs oral. Per aquest motiu, haurem de buscar la definició més acurada sobre què és un discurs oral. Per a Gil Suárez:

*Molts investigadors/es es refereixen a coses diferents quan parlen de discurs. Alguns/es parlen de discurs per referir-se a qualssevol enunciat lingüístic (ja sigui de parla o escriptura); altres, restringeixen el terme discurs només a l'intercanvi oral, i altres que entenen el discurs com les pràctiques lingüístiques concretes relatives a un determinat context històric*⁷⁶.

Aquesta seria una definició clara i concisa de què entenem per discurs oral, però aquesta definició pot anar molt més enllà. Per exemple, segons Cortés Rodríguez i a Camacho Adarve, es pot classificar el discurs en quatre maneres d'entendre':

1.- El discurso –con mayúsculas–, una construcción teórica, una manera especulativa de denominar el posible conjunto real de bloques lingüísticos específicos susceptibles de emisión o ya emitidos por los hablantes. Las emisiones reales son consideradas conglomerados de elementos verbales y no verbales. (...) 2.- Además de este discurso como concepto abstracto del hablar o escribir concreto, existe una segunda acepción del término: un discurso particular, anclado en el aquí-ahora-participantes con nombres y apellidos: un dialogo, una conferencia, por ejemplo, serían discursos. (...) 3.- El tercer sentido de la palabra viene a ser sinónimo de modalidad (discurso oral), género (discurso político), registro (discurso coloquial), modelo textual (discurso argumentativo) y sociolecto (discurso de los jóvenes, discurso de la mujer, etc). (...) 4.- El cuarto sentido sería la cosmovisión o ideología individual o colectiva (el discurso de Pepe, el

---

⁷⁵ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildelfons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pp. 3-4.

⁷⁶ Gil Juárez, A. i Vitores González, A. (2009). *Comunicació i discurs*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 79.

*discurso franquista) o bien referido a actitudes, posturas o argumentaciones*⁷⁷.

Les quatre dimensions són, doncs, el discurs com a construcció teòrica, com a concepte abstracte de parlar o d'escriure, com a modalitat o registre i, per últim, com a cosmovisió o ideologia.

En aquesta tesi doctoral podem entendre-ho en les quatre dimensions de la paraula. Ho utilitzarem segons la primera accepció quan parlem de *Discursos Nacionals* –al proper apartat de la tesi–, i segons la quarta accepció quan ens referim als casos concrets d'organització territorial que proposen els presidents –a l'apartat de *Models d'Estat*. A partir d'aquí, procurarem observar com es manifesten en l'anàlisi dels textos dels presidents.

En definitiva, malgrat agafem tres de les quatre accepcions del concepte discurs, en el nostre cas prendrem de referència la tercera definició, per poder extreure'n la quarta. És a dir “la modalidad (discurso oral), genero (discurso político)”⁷⁸ per entendre “la cosmovisión o ideología individual o colectiva”⁷⁹ dels presidents, com a expressió hegemònica del pensament de l'època estudiada a Catalunya.

Per aprofundir en aquest significat, utilitzarem la definició de Van Dijk, que prendrem com a referència d'ara en endavant, i que afirma que el discurs oral “is not a genre, but a class of genres defined by a social domain, namely that of politics (Van Dijk 1998b)”⁸⁰. És a dir, que no és un gènere, però sí que esdevé una modalitat recurrent que ens permet utilitzar-la com a font central del nostre estudi.

El discurs polític és entès com al discurs ideològic dels polítics, però també pot entendre's com els discursos institucionals que fan els polítics o qualsevol altra persona, en acte de fer política. D'aquí que la tercera i la quarta accepció de Cortés i de Camacho siguin, complementades amb la de Van Dijk, la base d'aquesta tesi doctoral.

I, per acotar més la intencionalitat d'aquest gènere, d'aquesta modalitat per transferir coneixement, cal que exposem l'objectiu que es marca el discurs oral polític, segons Hernández:

---

⁷⁷ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones octaedro, pp. 20-21.

⁷⁸ *Ibíd.*, pp. 20-21.

⁷⁹ *Ibíd.*, pp. 20-21.

⁸⁰ Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 20.

El objetivo del discurso oratorio –la persuasión– se alcanza plenamente cuando se logra la comunicación, cuando se produce una conexión física, emocional y racional, cuando se logra un verdadero encuentro interpersonal, cuando se crea una corriente en la doble dirección, de ida y vuelta, cuando el orador escucha, atiende, entiende y comprende a los oyentes y cuando los oyentes aceptan al orador⁸¹.

Si bé aquesta aproximació inicial afirma que l'objectiu del discurs és convèncer a l'interlocutor, prèviament a l'objectiu haurem de definir què entenem per discurs oral.

Durant el desenvolupament de la tesi analitzarem els discursos institucionals seleccionats dels que considerem els polítics més rellevants a la Catalunya d'inicis del segle XX, perquè entenem que són l'eina mitjançant la qual els presidents volien convèncer a la seva audiència, a les catalanes i els catalans. Amb l'anàlisi dels discursos podrem observar marc mental polític de la societat d'aquell temps i, de retruc, podrem observar com els *Models d'Estat* que proposen acaben aplicant-se a la realitat.

El discurs polític com eina o arma de transformació

Si hem elegit els discursos orals polítics és perquè són l'eina principal dels polítics per exposar la seva ideologia, directament o indirecta, per convèncer al seu potencial votant. Per Van Dijk, “probably more than any other kind of discourse, political discourse is eminently ideological. (...) We are dealing (a) with political cognition, (b) with discourse structures and of course (c) with the socio-political context in which such cognitions and discourses have their meanings and functions”⁸².

Per tant, el discurs oral és punta de llança de tota la ideologia dels polítics i, en conseqüència, de la societat a la qual representen. Per Van Dijk, la ideologia –la quarta definició inicial que hem donat– aflora en els discursos orals, –entesos com a tercera definició inicial. L'autor neerlandès assegura que “ideology, discourse and politics form a triangle that poses interesting theoretical and analytical questions”⁸³.

Per posar-ne un exemple pràctic, Churchill era un autèntic artista de les paraules. Tot i tenir un vocabulari extens i variat, ell preferia les paraules curtes, fortes i directes.

---

⁸¹ Hernández, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cadiz y Universidad de Cadiz, pg 31.

⁸² Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 15.

⁸³ Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 16.

Pel qui fou primer ministre britànic, els discursos no només exercicis tècnics amb una composició complexa, eren veritables obres d'art. Però les paraules anaven més enllà; responien a la mostra de la personalitat, reflectida en totes i cadascuna de les seves grandiloqüents frases.

Per tots aquests motius, afirma Cannadine, “Churchill’s oratory soon became a remarkably well-tuned and well-practised political instrument”⁸⁴. Fins i tot, es podria arribar a afirmar que la oratòria era l’únic instrument de Churchill per fer política, segons Cannadine. Aquest exemple concret, que ja hem treballat en anteriors subapartats, ens demostra que els discursos són claus per a la transformació de la mentalitat de la població.

Com veurem en el següent subapartat, els discursos són reflex d’un moment històric alhora que projecten desitjos de com volen configurar la societat del futur, però cal fer una apreciació inicial sobre l’ús del llenguatge i el llenguatge entès com a acció en si mateixa.

*al entender la política como la capacidad para actuar sobre el entorno, consideramos pertinente distinguir una doble perspectiva, al sumergirnos en las relaciones entre lenguaje y política. Por un lado, el uso específico del lenguaje que acontece en el seno de la actividad política y, por otro, la innegable esencia política que el lenguaje posee. Dos aspectos íntimamente ligados que prueban la estrecha conexión entre lenguaje y realidad, entre uso lingüístico y poder político; en definitiva, entre palabra y acción*⁸⁵.

És a dir, hem de distingir el llenguatge com a eina per comunicar idees i, d’altra banda, la intrínseca essència política. Més endavant observarem com, segons Austin, el llenguatge és acció en si mateixa. Però és que a més podem dir que és reflex i projecció a l’hora del que vol transmetre l’orador. És a dir, que d’una banda el llenguatge descriu inconscientment el context en el qual s’insereix i, alhora, projecta la realitat que voldria que fos.

El discurs oral polític és una estratègia més de poder, segurament l’estratègia principal. Per aquest motiu, esdevé gairebé un discurs publicitari. Segons Guitart Escudero:

todo discurso político es (...) un tipo de discurso donde la intencionalidad se encuentra en su más alto grado, en tanto que concebido para inducir, en la mayor medida posible, a una determinada acción; este afán de persuasión a

---

⁸⁴ Churchill, W. (1987). *Blood, Toil, Tears and Sweat: The Great Speeches*. (D. Cannadine, Ed.) (1st ed.). London: Penguin Random House, pg. XXII.

⁸⁵ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 19.

*gran escala es, precisamente, lo que, en numerosas ocasiones, ha conducido a equiparar el discurso político con el publicitario*⁸⁶.

Això no vol dir que el discurs només tingui una intencionalitat de venda d'una ideologia o de compra de vots. El discurs oral polític també té reflexió ideològica i, alhora és reflex, –com dèiem– d'un moment històric.

Per aconseguir la seva finalitat, que és la de convèncer a l'audiència, el discurs polític té una finalitat eminentment ambigua, per tal d'aconseguir arribar a diferents tipus de públic en un mateix acte. “El discurso político suele presentar un alto grado de heterogeneidad que se lleva a cabo a través de sentidos figurados o metáforas (...), [los cuales ayudan a generar] procesos de fijación y de modificación del significado”⁸⁷. És a dir que els discursos ajuden a transformar els significats que tenen determinats conceptes. Així, en les metàfores de Prat de la Riba o en les imatges carregades de simbolisme de Macià, podem observar la multiplicitat d'interpretacions que en podem fer de les funcions i significació de la Mancomunitat o de la Generalitat republicana.

Els discursos orals, reflex de realitat i projecció d'imaginari

Aquestes figures retòriques que utilitzaran els protagonistes de l'estudi serveixen per fer entenedor el contingut a l'audiència. Però un discurs no és només una consecució de paraules. Un discurs expressa el sentir d'una època, amb el que diu i el que no diu. Simon Sebag, editor de *Palabras que cambiaron el mundo*, afirma que “un gran discurso no sólo refleja la verdad de una época; también puede reflejar una gran mentira”⁸⁸. En els discursos hi podem trobar paraules de bé i paraules menyspreables, segons Sebag molts dels discursos que analitzarem:

*Transpiran maldad e insensatez; enseñan que las palabras hermosas y filantrópicas pueden enmascarar y distorsionar tanto como revelar e inspirar. (...) Unos están llenos de mentiras, otros son sencillamente perversos, y otros pueden ser juzgados con más claridad ahora, con la perspectiva del paso de los años*⁸⁹.

En qualsevol cas, les paraules ens serveixen com a aprenentatge per fotografiar, tot i que sense precisió, el sentir de la gent de cada moment històric. Sebag afirma, per exemple, que el discurs d'*El poder del Soviets* de Lenin és una mentida d'inici fins al final,

---

⁸⁶ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 20.

⁸⁷ *Ibídem*, pg. 21.

⁸⁸ AA.VV. (2007). *Palabras que cambiaron el mundo. 50 discursos que han hecho historia*. (C. Font Paz, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Lector Universal, pg. 7.

⁸⁹ AA.VV. (2007). *Palabras que cambiaron el mundo. 50 discursos que han hecho historia*. (C. Font Paz, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Lector Universal, pg. 7.

perquè mai havia tingut la intenció de cedir poder als Soviets. D'altres, com els de Hitler, revelen el seu virtuosisme com a agitador, amb grans mentides. D'altres, com Nixon, mostren bones intencions, però els fets demostren el contrari. Mentre deia que lluitaria contra la corrupció, ell era el primer en perpetrar-la.

Per posar d'altres exemples que s'acostin a la nostra quotidianitat, en els discursos que analitzarem de Prat, de Puig i de Macià no es parla d'igualtat entre homes i dones, ni de transició energètica ni de quan arribarà l'ésser humà a Mart. Aquests elements, inexistents en els discursos dels presidents analitzats, ens ajuden a entendre que en aquell moment històric el feminisme no era un corrent majoritari, que l'emergència climàtica no era ni una quimera i la carrera espacial ni tan sols era realitzable. Amb aquests exemples, tal i com apunta Ucelay-Da Cal, podem afirmar que:

Els discursos polítics són per natura paradoxals, si bé d'una faisó invisible. Per exemple, tot argument d'alliberament nacional és alhora la proclamació d'una formulació de predomini alternatiu. Al mateix temps, els que s'oposen a un canvi com aquest, i reivindiquen l'ordre establert, sigui el que sigui, no fan més que justificar la seva hegemonia⁹⁰.

Per tant, no es tracta només de llegir les paraules, allò que diuen, sinó també allò que no diuen. Cal llegir entre línies per entendre què és el que realment volen dir els oradors.

De vegades, però, en el contingut explícit dels discursos també s'hi amaga un desig. Segons Gil Juárez i Vitores González, “el llenguatge més que representar la realitat, la fa, és a dir la construeix”⁹¹. És a dir, no solament és descriu el sentiment d'una societat, sinó també els seus desitjos i anhels més profunds. Per exemple, en el discurs inaugural de la Mancomunitat, Prat de la Riba fa referència a tot allò que representa aquesta nova institució. De fet, encara no ho representava, però aspirava a ser la institució d'autogovern real de la Catalunya de l'any 1914.

Per això diem que els discursos són reflex de realitat i alhora projecció de desitjos de l'orador. És evident, a més, que un sol discurs d'un sol orador tampoc pot expressar el sentir de tot un poble, de tota una societat, ni tampoc pot ser mai cert del tot. En aquest sentit, una de les tasques més complexes d'aquesta tesi serà triar els exemples més representatius, els que reflecteixin veritablement el sentir de cada moment i a la vegada s'anticipin al que després acabarà passant. Per posar-ne un

---

⁹⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2019) “La Mancomunitat com a teatre polític” a AA.VV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 78.

⁹¹ Gil Juárez, A. i Vitores González, A. (2009). *Comunicació i discurs*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 78.

exemple en primera persona, Francesc Cambó, a les seves pròpies *Memòries* fa referència a aquesta capacitat constructiva del discurs polític oral:

Excés d'imaginació, que em feia veure les coses no com eren, sinó com jo les volia. Facultat de fascinació, que m'ha permès d'obtenir, en política i en la vida privada, èxits aparents que jo he pres, erradament, per definitius. Voler amb tanta intensitat que una cosa fos com jo la veia o la volia, que començava per convèncer-me a mi que era així i acabava convencent els que tenia a prop. Després venien els desenganys. Excés d'autoconfiança? Ha estat defecte? No n'estic segur⁹².

Aquest exemple posa de manifest aquesta dualitat de reflex d'un moment històric, alhora que creadors d'un futur imaginable.

Al cap i a la fi, els discursos són expressions de realitat i de desig, tal i com apunta Hernández Guerrero:

La palabra del político, no solo explica la realidad, sino que ha de crear una nueva realidad; no solo despierta, orienta y estimula deseos de cambios de pensamiento, de actitudes y de conductas en los oyentes, sino que también genera una nueva concepción del bienestar: construye y destruye mundo. La palabra retórica es acción eficaz⁹³.

Les paraules d'un discurs polític oral són, doncs, imatge i anhel, però sobretot són producte del context històric en el qual s'insereixen.

I per tant en l'anàlisi de cada discurs caldrà una tasca prèvia de contextualitzar l'orador, el moment històric i les perspectives ideològiques de cada moment. Els discursos, en definitiva, no només dissimulen realitats, sinó construeixen d'altres de noves, perquè les paraules ja són actes en si mateixes produïdes per un microclima ideològic que aboca a l'orador a fer el discurs que acaba fent. Lukacs expressa que “there are a few historians who wrote that Churchill's speeches and promises and prospects in May 1940 accorded neither with reality nor with his inner convictions”⁹⁴. Aquesta cita és una clara demostració que els discursos tenen més a veure amb el moment històric que no pas amb el model individual de l'orador. D'aquesta manera, segons Gil Suárez i Vitores González:

Els discursos no es troben en el cap dels individus ni pertanyen a cadascun d'ells particularment: no són produccions idiosincràtiques o individuals. Són, com diu Parker (1992) transindividuals i s'han de buscar en les relacions que establim els uns amb els altres; per tant entre els individus i s'han d'entendre doncs en el si d'una comunitat lingüística determinada. És

---

⁹² Cambó, F. (1981). *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, pg. 6.

⁹³ Hernández Guerrero, J.A. (2002). “Fuerza y debilidad del discurso político” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.). (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 21.

⁹⁴ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat* (2nd ed.). New York: Basic Books, pg. 52.

*a dir, el que les persones diuen o escriuen són manifestacions concretes de discursos que la nostra societat posa al seu abast*⁹⁵.

El discurs no és per si mateix tangible, més enllà de les paraules explícites que l'orador exposa davant la seva audiència. Com ja hem dit unes línies més amunt, el discurs és allò que es diu i allò que s'amaga darrere les paraules pronunciades.

Per això analitzarem si en els discursos dels presidents s'hi amaga independentisme o no i, de retruc, podrem observar quin model d'estat proposen per Catalunya i/o Espanya.

Fases d'elaboració del discurs

En qualsevol preparació d'un discurs oral, els diferents teòrics de l'oratoría exposen diferents fases en la creació i consolidació d'un discurs oral. La majoria d'autors clàssics coincideixen en cinc fases de creació d'un discurs: *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *actio* i *memoria*⁹⁶. En aquestes fases només hi ha un autor que en treu una; Aristòtil creu que només són quatre les fases, ja que n'elimina la memòria, la *mneme*. En qualsevol cas, tots els altres coincideixen en les cinc fases mencionades, les quals estructuraven una vessant teòrica i en una vessant pragmàtica.

En primera instància, començant per les fases teòriques, trobem la *inventio* –la busca i selecció dels arguments–, la *dispositio* –l'ordre de les idees i els arguments– i l'*elocutio* –repassar els continguts per ajustar les paraules adequades. Aquesta fase teòrica és la més important per Quintilià, per exemple, el qual s'atura a fer una metàfora molt il·lustrativa per explicar-ho. Assegura que aixecar un edifici no consisteix en acumular pedres i materials, ni tampoc en la construcció intuïtiva del paleta en qüestió, sinó que consisteix en pensar en com vols dissenyar l'edifici per part de l'arquitecte, el qual tria on posar les parets, on deixar espais buits perquè entri la llum. De la mateixa manera, l'orador o el logògraf –el qui escriu els discursos– redactin les paraules pensant en el discurs com un edifici que sigui d'estructura sòlida i, alhora, sigui bonic per qui l'hagi d'habitar.

En segona instància, continuant per les fases d'aplicació pràctica, trobem l'*actio* –el treball de la comunicació no verbal i paraverbal– i la *memoria* –la realització d'un esquema o guió per tal que l'orador pugui recordar-se'n de memòria. Si prenem de

---

⁹⁵ Gil Juárez, A. i Vitores González, A. (2009). *Comunicació i discurs*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 84.

⁹⁶ En grec antic: *heuresis*, *taxis*, *lexis*, *hypocrisis* i *mneme*, respectivament.

referència a Aristòtil, de la *memoria* no seria necessari parlar-ne perquè la considera com una fase òbvia que depèn també del talent de l'orador. En tot cas, el més important d'aquesta vessant pragmàtica és l'*actio*, és a dir la posada en escena. És precisament aquesta vessant la que estudiarem en aquesta tesi doctoral, perquè no disposem de prou eines com per estudiar la *inventio*, la *dispositio*, l'*elocutio* i tampoc la *memoria*. D'aquesta manera, volem precisar que només farem referència a l'*actio* del discurs i, concretament, en els discursos acabats, ja que en no trobar fonts audiovisuals dels dos primers presidents estudiats, Prat i Puig, ens haurem de centrar només en el contingut del missatge.

Potser en futurs treballs, les bases que pretenem assentar en aquesta tesi ens serviran per desenvolupar el mateix treball per a presidents posteriors a la mort de Macià. Podríem trobar els elements de la preparació teòrica d'alguns d'ells –ho coneixem en Companys i en Tarradellas, com a mínim–, i ho podríem preguntar entrevistant a Pujol, Montilla, Mas, Puigdemont, Torra i Aragonès –quan acabi el mandat. Així mateix, el que trobaríem són fonts audiovisuals de Companys, Irla, Tarradellas i la resta de presidents de Catalunya fins als nostres dies (2022), que ens permetrien ampliar l'estudi de l'*actio* als elements no verbals i paraverbals, a més dels aspectes relacionats amb el contingut del missatge, que és el moll de l'os d'aquesta tesi.

El discurs oral, al centre de l'estudi

Per tot això, en aquesta tesi doctoral hem decidit que els discursos siguin al centre de l'estudi. I volem fer-ho d'una manera diferent a la qual se solen estudiar. Habitualment són analitzats a fragments, com si només comptessin unes frases concretes. Amb aquesta tesi volem aportar una nova perspectiva, en la qual l'anàlisi del discurs d'una peça sencera es posa al centre, per observar les línies principals que marquen els líders i també les línies desitjades, no necessàriament ocorregudes.

Per aquest motiu, amb aquesta tesi volem fer Història des de les petites històries. Volem inserir històries i paraules concretes en un relat no del tot cronològic de l'evolució del pensament catalanista dels inicis del segle XX. Prenem d'exemple, doncs, les paraules dels qui han dirigit la societat, els presidents del govern de Catalunya, els qui han ostentat el poder –que no vol dir ni que tinguessin la raó ni que defensem les seves paraules. Un discurs no ho és tot, no ens podem servir només del discurs per explicar els fets històrics. Però els discursos representen, en aquest cas, un mapa mental

inconcret dels models d'estat que fluctuaven a Catalunya entre el 1914 i el 1933, entesos com als predominants dins d'una esfera tan plural com el catalanisme.

A través de l'oratoria –dels discursos orals–, doncs, podem entendre què es proposaven els presidents de Catalunya dels inicis del segle XX. Cada discurs esdevé una fotografia sincrònica d'un moment, esdevé reflex i projecció de la Catalunya que volien construir aquells líders. Si haguéssim fet la selecció en el mateix moment històric, probablement no hauríem triat les mateixes paraules, però des de la talaia de la Història, podem seleccionar aquells discursos orals que millor representen l'essència del govern de Catalunya dels inicis del segle XX, que entenem que s'inicia amb el moment transcendental de la Constitució de la Mancomunitat, el 6 d'abril del 1914. Aquest moment esdevé punt de partida de tots els altres i ròtula d'encaix entre tots els catalanismes anteriors i els que se succeïrien. L'altre moment clau d'aquesta tesi són els discursos del 14 d'abril del 1931, punt de trobada i també de partida, de la ideologia dominant a partir d'aquell moment.

Possibles problemes en l'anàlisi dels discursos polítics orals

L'anàlisi d'un text oral no pot ser exactament la mateixa que la d'un discurs escrit. En paraules de Halliday, “la complejidad del lenguaje escrito es *crystalina*, mientras que la del lenguaje hablado es *coreográfica*; ésta se basa en su fluidez y aparenta dinamismo, ya que cada secuencia provee un contexto para el siguiente paso”⁹⁷. Cadascuna d'aquestes dues variants –l'oral i l'escrita– comporta unes singularitats que alteren les condicions d'estudi i, en conseqüència, les conclusions que en puguem extreure.

Per Cortés Rodríguez i Camacho Adarve, “el discurso oral alude a la riqueza de elementos de entonación y paralingüísticos, la escasez de planificación y la posibilidad de ir rectificando, interrumpiendo, intercalando digresiones, repitiendo”⁹⁸. Tot i així, per matisar les paraules d'aquests autors, no és que no es planifiqui en el discurs oral, sinó que es planifica amb menys temps i el text permet rectificacions. En línies generals i, si es tracta d'un discurs en directe, el públic no pot tornar enrere i es poden esmenar les falles verbals, motiu pel qual alguna qüestió queda menys travada que no pas en el text escrit.

---

⁹⁷ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones octaedro, pg. 67.

⁹⁸ *Ibidem*, pg. 68.

Una mostra d'aquesta complexitat en el text escrit, que no succeeix en l'oralitat, la podem trobar en els famosos discursos de Francesc Macià en els quals proclamava la República Catalana. Del 14 d'abril del 1931 hi ha diverses versions dels diversos discursos, degut a la improvisació del moment. Finalment es va fer un enregistrament per ràdio, amb un text impol·lut i ben travat, que es va fer arribar a totes les viles i ciutats de Catalunya.

Com que dels tres oradors triats només en tenim fonts audiovisuals d'un d'ells, de Macià, hem decidit aparcar el canal oral per evitar comparacions odioses entre els tres presidents. Com que el canal de la comunicació del discurs oral està situat en l'eix de la oralitat, en l'eix acústic-momentani (Heilmann, 1975: 14)⁹⁹, la interpretació del discurs és única i irrepetible. Per tant, per estudiar els discursos dels presidents del primer terç del segle XX haurem de focalitzar l'anàlisi en d'altres canals.

Al cap i a la fi, els discursos orals no són aliens a l'escriptura. En tots els casos hi ha una plasmació per escrit, que és la que ens permetrà acostar-nos als discursos polítics orals dels protagonistes triats. Aquestes paraules ens serviran de base per desenvolupar el treball, però per fer un bon estudi ens cal fer una lectura més enllà de les paraules escrites. Albaladejo afirma que “la comunicación escrita de los discursos orales constituye una forma de prolongación de su comunicación, que no se restringe al canal inicialmente utilizado al comunicar oralmente el discurso, sino que se proyecta en el canal propio de la escritura”¹⁰⁰.

Tenim el deure d'imaginar-nos, doncs, com va ser pronunciat oralment per comprendre la comunicació no verbal i paraverbal que pugui contenir. Segons Albaladejo, “se debe a un proceso de lectura consiste en la reconstrucción del contexto de la comunicación original del discurso (...) una *actio* o *pronuntiatio* imaginada(...) En su interpretación, el lector tiene en cuenta la actividad lingüística y gestual del orador al pronunciar el discurso”¹⁰¹. Del contrari, podríem obviar informació que podria ser transcendental per divisar quina era la finalitat del discurs i per què l'orador focalitzava l'atenció en uns aspectes i no en uns altres.

---

⁹⁹ Albaladejo Mayordomo, T. (2003). “La lectura del discurso oral” a AAVV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.). (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cádiz, pg 18.

¹⁰⁰ *Ibidem*, pg. 25.

¹⁰¹ *Ibidem*, pg 18.

Quan parlem de transcripció d'un discurs oral a l'escriptura ens trobem amb un problema de *transducció*. Segons Albaladejo, aquest és un procés habitual en qualsevol recreació d'un esdeveniment que s'adscriu a un moment i temps determinat:

Como sucede con la recepción de las obras teatrales, muchas de las cuales son conocidas por medio de la lectura y no en su representación en un escenario, la lectura del discurso oral tiene una gran importancia en la comunicación de éste. (...) La interpretación que hace el lector de este discurso oral no es ajena a su conocimiento. (...) El lector imagina la situación retórica¹⁰².

Aquesta imaginació en el procés de lectura és el que definim com a reconstrucció del context en la situació de comunicació original del discurs. Per aquest motiu, farem un esforç paradiscursiu de cada discurs, que ens hauria d'ajudar a observar millor les arrels ideològiques dels discursos de Prat de la Riba, Puig i Cadafach i Macià i Llussà.

A l'ensem d'aquesta transducció que ens veurem obligats a fer, haurem de tenir en compte les possibles elisions o afegitons del text. D'aquesta manera, haurem de cercar el màxim nombre possible de fonts per contrastar si els textos es cenyeixen al que va dir l'orador. No és estrany, com veurem en el desenvolupament del treball, que l'editor del text focalitzi l'interès en algunes parts del discurs que considera rellevants i n'elideixi d'altres que podrien ser claus per entendre el context en la seva totalitat.

Per això, com assegura Albaladejo, a més de l'esforç per imaginar com era la pronunciació del discurs, hem d'anar molt en compte amb les possibles elisions o canvis de contingut:

La trasducción, como recepción de un texto y producción de un nuevo texto o parte de texto a partir del texto original, incluye también un mecanismo de focalización, por el que el transductor presta una mayor atención a determinadas partes del texto que resume o de las que toma pasajes literales, y presta una atención menor, e incluso no presta atención, a otras partes de dicho texto. (...) La recepción de un texto y producción de nuevo texto a partir del texto original, incluye también un mecanismo de focalización, por el que el transductor presta una mayor atención a determinadas partes del texto que resume o de las que toma pasajes literales, y presta una atención menor, e incluso no presta atención a otras partes de dicho texto¹⁰³.

Un exemple d'això n'és el famós discurs de Lluís Companys que és recordat pel "tornarem a sofrir, tornarem a lluitar, tornarem a vèncer", malgrat que en l'*actio*, el president havia dit "guanyar" en comptes de "vèncer". L'editor va considerar que sonava més literari "vèncer", de manera que ho va canviar i ha quedat per la història.

---

¹⁰² *Ibíd*em, pg. 18.

¹⁰³ *Ibíd*em, pg. 25.

La gran majoria dels discursos orals comunicats de manera escrita són objecte de transducció, és a dir, “son sometidos a una transformación el resultado de la cual es comunicado”¹⁰⁴, segons Albaladejo. Per aquest motiu, un dels problemes més difícils que haurem de superar en aquest estudi serà l’esforç per fer la transducció.

1.3.1.5 Què és l'anàlisi del discurs?

Dins d’aquest apartat en el qual ens dediquem a l’art de parlar en públic, hem justificat la importància de l’oratoría en la Història de la humanitat i hem definit què és un discurs oral i les eventuais dificultats que ens podem trobar a l’hora d’analitzar-lo per extreure’n conclusions. Ara és el torn de definir la metodologia que emprarem, quin és l’estat de la qüestió a nivell acadèmic pel que fa a l’anàlisi del discurs i quins ítems utilitzarem per desenvolupar l’estudi dels discursos orals dels presidents de Catalunya.

John L. Austin va afirmar que, “si s’entén el llenguatge com a part de l’acció o la conducta humana, aleshores parlar equival a *fer*”¹⁰⁵. El llenguatge, doncs, és acció en si mateixa, perquè no només serveix per descriure –directament o indirectament– la realitat que ens envolta, sinó que també projecte l’anhel de transformació. És a dir, d’una banda el llenguatge descriu inconscientment el context en el qual s’insereix i, alhora, projecta la realitat desitjada.

De fet, tal com apunta Ludwig Wittgenstein, no existeix ni ficció ni realitat fora del llenguatge:

No existe una realidad fuera del lenguaje. Esta tradición otorga al lenguaje el estatuto de realidad, llegando incluso a considerar al lenguaje mismo como una forma de acción. (...) La idea inicial de Wittgenstein es que la realidad es lenguaje y que el significado de las palabras se da gracias a juegos de lenguaje, los cuales actúan como marcos de referencia. Dependiendo en qué juego del lenguaje se pronuncia una palabra, el significado que le daremos será diferente”¹⁰⁶.

Per tant, podem entendre el llenguatge com a prolongació de l’abstracció que en fem de la vida, en part reflex del context i en part voluntat de transformació.

En tant que el llenguatge té finalitats polítiques, com veurem amb els discursos de Prat, de Puig i de Macià, en aquest subapartat entrarem a estudiar profunditat en el

---

¹⁰⁴ Ibídem, pg. 25.

¹⁰⁵ Payrató, Ll. (2010). *Pragmàtica, discurs i llengua oral: Introducció a l’anàlisi funcional del text*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 77.

¹⁰⁶ Zapata-Barrero, R., i Sánchez-Montijano, E. (2011). *Manual de investigación cualitativa en ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 48.

fet que les paraules són fets en si mateixes. Pel què pronunciem i pel què no pronunciem, perquè són projecció de les nostres pròpies visions del món i perquè construeixen escenaris, construeixen marcs mentals i transformen realitats.

Anàlisi del contingut i Anàlisi del discurs

En aquesta tesi podríem dedicar-nos a estudiar només el contingut de les paraules dels presidents o podem fer una anàlisi més àmplia, entenent el context i les imatges figurades, pròpies de l'època. Malgrat pot sonar a sinònim, no és el mateix l'anàlisi del contingut i l'anàlisi del discurs.

D'una banda, l'anàlisi del contingut és “cronològicamente anterior al análisis del discurso, que en parte se construyó por oposición a él. La antinomia entre las dos perspectivas, muy marcada en los años 70, se ha atenuado hoy y no es raro ver estudios que intentan conciliar ambos métodos”¹⁰⁷. Concretament, però, què és l'anàlisi del contingut? Segons Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano:

*Tradición metodológica que relaciona el contenido y el contexto. Trata de conocer cuáles son los temas principales y cómo se tratan éstos, con qué frecuencia y cómo se relaciona con categorías externas, principalmente contextuales*¹⁰⁸.

Tècnicament, l'estudi que farem sobre el contingut de les paraules dels presidents de Catalunya d'inicis del segle XX va més enllà que el simple contingut i el context, ja que també estudiarem la singularitat de l'orador, del potencial receptor, l'estructura del discurs i, fins i tot, les figures retòriques i el seu significat.

És per això que nosaltres utilitzem més l'anàlisi del discurs, que segons Zapata-Barrero i Sánchez-Montijano és la:

*Tradición metodológica que examina los fenómenos a través del uso de la palabra. Está interesada en conocer cómo se cuenta la historia y qué relaciones, identidades, actividades o significados comunes se crean en torno a un lenguaje concreto*¹⁰⁹.

Com podem observar, aquesta modalitat va més enllà del que es veu a simple vista amb l'anàlisi del contingut. Algunes tendències de l'anàlisi del discurs se centren en “les característiques extrínseques del text, en el sentit de lligams entre el text i el seu context

---

¹⁰⁷ AAVV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 30.

¹⁰⁸ Zapata-Barrero, R., i Sánchez-Montijano, E. (2011). *Manual de investigación cualitativa en ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 211.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pg. 211.

de producció i recepció. Aquesta línia (...) sol tenir una base sociolingüística i antropològica”¹¹⁰. En el cas d’aquesta tesi, com que intentarem identificar si hi ha secessionisme en els discursos dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX, ens caldrà tocar aspectes de la ciència política i de la història. Així és com podrem inserir el treball dins de l’anàlisi del discurs en el context històric, per tal d’aconseguir un fràgil equilibri entre disciplines i tècniques.

Degut a la complexitat i la diversitat de tècniques que utilitza, l’anàlisi del discurs té desenes de definicions, moltes d’elles molt àmplies. Podríem definir-ho com l’estudi del discurs, a nivell general, però també a nivell estricte podem restringir-ho a disciplines molt enfocades a un àmbit concret. Segons Charadeau i Maingueneau, es vertebra en quatre grans interaccions amb d’altres modalitats:

1) Los trabajos que inscriben el discurso en el marco de la interacción social. 2) Los trabajos que privilegian el estudio de las situaciones de comunicación lingüística, y por lo tanto el estudio de los géneros de discurso. 3) Los trabajos que articulan los funcionamientos discursivos según las condiciones de producción de conocimientos o según posicionamientos ideológicos. 4) Los trabajos que ponen en primer plano la organización textual o la detección de marcas de enunciación”¹¹¹.

En el cas d’aquesta tesi, haurem de tenir en compte les interaccions socials entre orador i públic, haurem de tenir en compte les singularitats del gènere del discurs polític, que manifestarà posicionaments ideològics de manera conscient o inconscient i, finalment, haurem de tenir en compte també l’organització del text, és a dir l’estructura dels discursos.

En definitiva, l’anàlisi del discurs és una disciplina acadèmica sorgida durant la dècada del 1960 que té per objecte analitzar els discursos essencialment polítics, no solament a nivell de contingut, sinó també a nivell de context per observar els aspectes ideològics de cada acte oratori. Aquesta disciplina pot ser complementada per la sociologia, la psicologia, l’antropologia, la politologia i, sobretot, l’estudi de la història que és la que ens permetrà inserir els discursos en el context determinat.

Les diferents propostes d’Anàlisi del discurs

---

¹¹⁰ Payrató, Ll. (2010). *Pragmàtica, discurs i llengua oral: Introducció a l’anàlisi funcional del text*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 138.

¹¹¹ AA.VV. (Charadeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pp. 34-35.

Per fer bones anàlisis dels discursos haurem de definir quins aspectes decidim analitzar. Prèviament a això, però, haurem de recopilar els autors que parlen d'anàlisi del discurs per classificar quins valors s'estudien i decidir quins prenem en aquesta tesi doctoral. Per aquest motiu, en primer lloc analitzarem les dues línies d'estudi que comprenen aquesta disciplina, les teories liminars i les successives. És a dir, les teories que serveixen de preàmbul i les que succeeixen com a continuació de les primeres.

Teories liminars

Per una banda, dins les teories liminars, veurem els autors que parlen d'Anàlisi del discurs a l'Europa Occidental i, posteriorment, als Estats Units. Si comencem pel Vell Continent, hem de parlar de Benveniste i la teoria de l'enunciació i d'Austin i Searle i els seus principis pragmàtics, així com també Halliday i la teoria de la cohesió.

En primer lloc, doncs, ens trobem amb Benveniste i la teoria de la enunciació. Segons aquest teòric d'origens sirians i francesos, entén el discurs com a una totalitat de significat. Segons Cortés Rodríguez i Camacho Adarve:

La aportación inicial de la teoría de la enunciación (Benveniste) al Análisis del discurso provino de su consideración del discurso como totalidad significante y como centro donde convergen enunciación, oración, uso y contexto. (...) La teoría de la enunciación, más que una teoría de la parole y, a pesar de que el propio autor indique que la enunciación supone la conversión individual de lengua en discurso¹¹².

En aquest cas, Benveniste preveu distingir entre unitats virtuals del sistema i les seves realitzacions i, aquest, no és el propòsit del nostre estudi. Per aquest motiu, no ens servirem de la teoria de l'enunciació per desenvolupar l'anàlisi del discurs.

En segon lloc trobem els principis pragmàtics d'Austin i Searle. Com hem vist en anteriors subapartats, per ells el text no és solament descriptiu, sinó que l'acte de parlar és un fet en si mateix i s'ha d'estudiar com a tal. Com apunten Cortés Rodríguez i Camacho Adarve, "la primera idea innovadora fue que el lenguaje no era solo descriptivo, sino que servía para otras muchas cosas; por eso detecto un sinfín de subjetividades entremezcladas entre la realizad y la forma"¹¹³ dels discursos. Austin i Searle ens venen a dir que el discurs oral està a mig camí entre el reflex de la realitat i també del desig. Per tant, el discurs oral està ple de contradiccions en els seus

---

¹¹² Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones Octaedro, pg. 34.

¹¹³ *Ibíd*em, pg. 37.

arguments i enunciat, a diferència del que proposava Benveniste, que entenia l'enunciat del discurs com un tot.

En tercer lloc volem apuntar la teoria de la cohesió, formulada per Halliday i Hasan. Cortés Rodríguez i Camacho Adarve consideren que aquests autors contribueixen a millorar el marc teòric de l'anàlisi del discurs amb innovadores idees sobre la cohesió. Concretament, asseguren que “el discurso no es ahora una entidad gramatical, sino una consecuencia del uso del lenguaje: los textos son una serie de enunciados con unos fines, comunicativas y difieren notablemente de la oración en su naturaleza”¹¹⁴. Al contrari que Benveniste, Hasan i Halliday s'adonen que cal un enfocament global i integrat, en el qual el context hi té un gran paper.

Per tant, les successives teories liminars aporten nous elements a tenir en compte en l'anàlisi del discurs. En aquest cas, a més, Halliday fa una aportació sobre la funció ideacional del llenguatge, que “correspon a la dimensió lògica i representativa del llenguatge”¹¹⁵. El que vol dir el lingüista anglès és que en el llenguatge hi ha una funció interpersonal que “correspon amb la dimensió interactiva del llenguatge, és a dir, amb el seu paper com a lligam social”¹¹⁶ i, d'altra banda, també hi ha una funció textual que correspon a “la capacitat del llenguatge com a mecanisme per organitzar missatges”¹¹⁷.

Un cop analitzades les diferents teories liminars que es desenvolupen a l'Europa Occidental, veurem, d'altra banda, les teories més destacades enunciatades als Estats Units. D'aquesta manera, en primer lloc haurem de parlar de l'etnografia de la parla.

Aquesta teoria de l'hàbit de la parla l'enuncien Hymes i Gumperz, als quals els devem l'esbós d'una nova dimensió, l'etnografia de la comunicació. Segons Payrató “su objeto de estudio es la totalidad de los hábitos comunicativas, y su misión, la de explicar las relaciones entre dicha estructura y el contexto de su uso en una determinada sociedad”¹¹⁸. Per ser més concrets, Hymes i Gumperz estudien les fórmules de cortesia, les peticions, els marcadors discursius dins del discurs. Per posar-ne un exemple en els discursos dels presidents de Catalunya, ho podem observar en les salutacions inicials o en els tradicionals “Visca Catalunya” del final del discurs, entre d'altres.

---

¹¹⁴ *Ibidem*, pg. 39.

¹¹⁵ Payrató, Ll. (2010). *Pragmàtica, discurs i llengua oral: Introducció a l'anàlisi funcional del text*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 60.

¹¹⁶ *Ibidem*, pg. 60.

¹¹⁷ *Ibidem*, pg. 60.

¹¹⁸ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones Octaedro, pg. 42.

En segon lloc, trobem el binomi Labov i Wlletsky, els quals van aportar un marc teòric sobre les narracions orals. Tal i com ens apunta Payrató, per a ells “el modelo textual narrativo es una unidad discursiva con sus límites, por este motivo son capaces de identificar partes como unidades menores cuya identidad se basa en sus propiedades lingüísticas –sintácticas, semánticas– y en su papel dentro de la narración”¹¹⁹. La seva principal aportació, en resum, és que les regles dins d’una narració no es poden entendre si no és amb el context social que l’envolta. Per aquest motiu, gran part d’aquesta tesi doctoral implicarà la contextualització històrica de cada moment per entendre bé el significat de les paraules en el seu moment i, de retruc, quin significat podem treure’n nosaltres a nivell de model d’Estat proposat, que sigui útil per l’estudi.

Fins aquí les teories liminars, les que serveixen com a preàmbul de les successives, les que assumeixen totes les aportacions d’aquestes que acabem d’enunciar i van més enllà, per consolidar l’estudi de l’anàlisi del discurs.

Teories successives

Per una banda, dins les teories successives, veurem què proposa Van Dijk, Grice, Anscombe i Ducrot i, finalment, Sperber i Wilson. Començarem pel gran impulsor d’aquesta disciplina de l’anàlisi del discurs, Teun A. Van Dijk.

Aquest autor neerlandès comença parlant del concepte de macroestructura dels discursos. Segons Cortés Rodríguez i Camacho Adarve, els quals proposen “la posibilidad de hacer resúmenes está en la existencia en el discurso de una *estructura de significado* que permite distinguir qué es lo que pertenece a la esencia o al núcleo del discurso y qué no”¹²⁰. Per tant, entén el discurs com un tot, com inicialment proposava Benveniste, però amb una major complexitat, assumint la teoria de la cohesió de Hasan i Halliday i, per suposat, la teoria de Hymes i Gumperz.

L’objectiu de Van Dijk no és cap altre que desemascarar processos discursius pels quals el poder es crea, es perpetua i genera injustícia i desigualtat. En aquesta tesi mirarem de destil·lar quin model d’Estat o model d’organització territorial proposen per encaixar Catalunya i Espanya al llarg del període estudiat. Per tant, haurem d’entendre la macroestructura enmig de la qual s’insereixen els discursos enunciat i aspirem a

---

¹¹⁹ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones Octaedro, pg. 44.

¹²⁰ *Ibíd*em, pg. 45.

descobrir, així, també els processos discursius que, des del poder, generen injustícia i desigualtat per Catalunya –segons els presidents estudiats.

Per aprofundir més en Van Dijk, hem d'apuntar que amb l'anàlisi del discurs cal estudiar la ideologia del discurs polític, o com ell mateix afirma:

*The assumption has been that political discourse and its properties are controlled by one or more underlying ideologies, possibly through more specific (but still general) social attitudes, on the one hand, and more personal mental models of concrete events, and finally by context models of the communicative situation, on the other hand*¹²¹.

Encara que no ho vulguem, en paraules del lingüista neerlandès, la ideologia sempre és present en tots els discursos polítics encara que no la veiem a simple vista. Per aquest motiu, ens proposa observar “how political discourse in general (...) are replete with ideological expression at all levels. (...) We obviously may expect the direct or indirect expression of the political ideologies that inspire the politics and policies of the parties involved”¹²². Van Dijk, en definitiva, convida a observar més enllà del que diuen les paraules, a llegir entre línies, a escoltar entre silencis.

En aquest sentit, ens cal l'apreciació que formula Nussbaum sobre la proposta de l'autor neerlandès. Segons aquesta autora:

*El text aprofundeix en la noció d'ideologia, tot posant-la en relació amb d'altres nocions (coneixements compartits, representacions, terreny comú, actituds i valors) que configuren els models mentals que permeten interpretar i donar sentit als discursos en una determinada societat*¹²³.

Segons Nussbaum, la ideologia dels oradors la trobem a la ment, a les interaccions i les pràctiques socials i a l'anàlisi, és a dir “en la construcció d'un conjunt de proposicions respecte de les dades socials observades que funcionen com a índex de la pròpia identitat de qui investiga”¹²⁴.

En el cas de Van Dijk, en molts dels seus estudis es decanta per analitzar el racisme en el discurs o el tracte a les minories ètniques. En el nostre cas, hem decidit observar el tractament del model d'estat, el conegut model d'encaix entre Catalunya i Espanya, a través dels ulls dels principals ideòlegs i pragmàtics polítics dels inicis del segle XX.

---

¹²¹ Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AAVV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 24.

¹²² *Ibidem*, pg. 32.

¹²³ Nussbaum, L. (2002). “Comentari de Political discourse and ideology” a AAVV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 35.

¹²⁴ *Ibidem*, pg. 35.

Tanmateix, aquests significats no són immutables, com tampoc ho és la ideologia dels oradors, ni tan sols dins d'un mateix discurs –ja que podríem trobar incoherències entre premisses. Segons Cortés Rodríguez i Camacho Adarve, Van Dijk també estudia la transformació dels significats, ja que “a medida que va avanzando la conversación (o la lectura), las proposiciones se van transformando por la integración de las nuevas anteriores”¹²⁵. Així doncs, al llarg d'un període estudiat o d'un mateix personatge, podrem observar també canvis en els significats proposats. Ho veurem en els plantejaments independentistes de Macià entre els anys 1918 i 1931, però també en els canvis substancials en el relat quan arriba al poder al capdavant de la Generalitat republicana.

Per detectar aquests canvis dels quals Van Dijk ens presenta la seva existència, hem de conèixer les macroregles i la macroestructura que, intrínsecament, hi ha en tots els discursos. Les macroregles produeixen una macroestructura que s'abstreu i organitza proposicions pragmàtiques. Per exemple, el discurs de Puig i Cadafalch el novembre del 1918 des del Saló Sant Jordi del Palau de la Generalitat en rebre els resultats de la campanya autonomista. Un altre exemple el trobem en el discurs que analitzarem del 14 d'agost de 1931, en el qual Macià afirmava que “ja som lliures”, és una concepció diferent de llibertat a la qual havia defensat anteriorment. En ambdós casos, els discursos són producte d'una construcció-integració –en paraules de Van Dijk– mitjançant la qual s'incorporen les evolucions del context històric i s'acaben arribant a conclusions que, potser d'antuvi, no s'haurien produït. Per nosaltres, la macroestructura serà quin és el model d'Estat o d'encaix territorial que proposen els protagonistes d'aquesta tesi.

Després d'haver treballat en profunditat els principis acadèmics que proposa Van Dijk, ens hem d'aturar en el principi de cooperació que proposa Grice. Aquest autor afirma que “si queremos que nos presten atención, tenemos que prever una serie de posibles comportamientos que inciden favorablemente en la actitud del oyente ante nuestras palabras”¹²⁶. Per tant, hem d'estudiar qui és el públic potencial d'un discurs, sigui oral o escrit. D'aquesta manera, segons Grice, haurem d'analitzar a qui van dirigits els discursos que estudiarem, a quin lloc s'efectuen i amb quina intenció per al futur receptor.

---

¹²⁵ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones Octaedro, pg. 46.

¹²⁶ *Ibidem*, pg. 50.

Dins d'aquest principi de cooperació hi ha quatre regles clau que observarem com comparteixen els protagonistes estudiats. La primera regla de Grice s'anomena *màxima de quantitat*, “consistente en que hay que hablar lo justo para cada situación: si hablamos mucho, podemos cansar al oyente, si lo hacemos poco, quizá éste quede desinformado total o parcialmente”¹²⁷. Mostra d'això n'és Francesc Macià, el qual afirmava que millor no parlar gaire quan feia desplaçaments territorials, perquè la gent volia era veure'l, no sentir-lo. Per això la gran majoria de discursos els feia Ventura Gassol i, en tot cas, ell cloïa els actes, amb brevetat i concisió.

La segona regla de Grice és la *màxima de qualitat*, “que viene a decir que no se mienta o no se diga algo de lo que no se esté totalmente seguro”¹²⁸. En aquest cas, tant Prat de la Riba com Puig i Cadafalch complien aquest principi, ja que utilitzaven unes afirmacions absolutament contrastades intel·lectualment, sense sortir-se ni una coma del que havien pogut preveure amb antelació i que sabien que podrien complir.

La tercera regla de Grice és la *màxima de relació*, que consisteix en trobar “sentido de que se dirán cosas que tengan que ver con lo que se está hablando o que encajen en la situación”¹²⁹. És a dir, segons Grice cal buscar l'adequació en cada context determinat. Per exemple, el discurs de *Via Fora, Catalans* de Macià el 1926 no compleix aquesta màxima de relació, ja que assumeix que una gran majoria de catalans se sumaran a la sublevació, quan tan sols eren unes poques dotzenes. En canvi, si algun dels tres protagonistes és el que més s'hi adapta és Prat de la Riba, probablement perquè no va tenir temps de desentonar amb la seva prematura mort.

I, en quart i últim lloc, Grice anuncia la *màxima de modalitat*, “que alude a la claridad expositiva del emisor, el cual, para conseguirla, deberá evitar la ambigüedad, la oscuridad expositiva o referencial”¹³⁰. L'exemple més clar és la proclamació de la República Catalana per part de Macià el 14 d'abril del 1931, quan diverses vegades canvia les paraules per anar acotant la declaració final. En aquest cas concret, a més, podem afegir que trencar amb la màxima de relació pot generar transformacions reals, ja que aconsegueix l'efecte desitjat.

Un cop havent abordat Van Dijk i Grice, a continuació és el torn d'abordar Anscombe i Ducrot i la seva teoria de l'argumentació, per ampliar l'horitzó de

---

¹²⁷ Ibídem, pg. 50.

¹²⁸ Ibídem, pg. 50.

¹²⁹ Ibídem, pg. 50.

¹³⁰ Ibídem, pg. 50.

continguts que hem de tenir en compte en l'anàlisi del discurs. Tal i com ens recorden Cortés Rodríguez i Camacho Adarve:

Argumentar no es otra cosa que dar razones que lleven a buen fin nuestras intenciones o nuestras premisas. (...) de manera que, (...) nuestra argumentación cotidiana es una especie de esperpento perfecto respecto a aquella disciplina sometida a pensamientos ineluctables¹³¹.

Anscombe i Ducrot afirmen que, sovint, l'argument inicial i la conclusió final d'un discurs polític no tenen res a veure però que, tanmateix, no els fem cas perquè ni ens n'adonem. Això vol dir que tot discurs polític està conformat per sil·logismes, però també per fal·làcies de falsa causalitat. Per exemple, l'argument recurrent que a més descentralització hi haurà millor gestió dels recursos o millor govern i que, per tant, si l'Estat espanyol fos descentralitzat, Catalunya estaria millor governada. O, estirant l'argument, si Catalunya no depengués del poder de Madrid, estaria millor governada. Ambdós arguments són versemblants, però no necessàriament són certs. Aquesta és la lògica que apunten Anscombe i Ducrot, i que haurem d'intentar detectar en l'anàlisi dels discursos elegits.

En penúltima instància volem apuntar la teoria de la rellevància de Sperber i Wilson, els quals consideren que només hi ha un sol sistema lingüístic, amb un principi innat i universal, que ens permet entendre un text en un context determinat. D'aquesta manera, segons Sperber i Wilson, a partir d'un estímul, captem el seu significat a través d'un procés mental en el qual és imprescindible la memòria i la imaginació. Amb aquest principi, pren encara més força la idea que els discursos són alhora reflex d'una realitat i projecció d'un desig de canvi.

Per acabar amb aquest recull d'autors que parlen de diferents teories dins de l'anàlisi del discurs, volem acabar amb la proposta de Roman Jakobson, segurament la que ha estat més coneguda per un gran gruix de la població degut a la seva concepció funcionalista del llenguatge. La teoria de Jakobson, segons Payrató, "descansa sobre un conegut esquema en què es combinen els factors o elements que intervenen en el procés comunicatiu amb les funcions que desenvolupa el llenguatge"¹³².

D'aquesta manera, Jakobson parla d'un emissor i un receptor, un canal a través del qual es transmet un missatge, en codi concret i un context determinat. Cadascun

---

¹³¹ Ibídem, pg. 51.

¹³² Payrató, Ll. (2010). *Pragmàtica, discurs i llengua oral: Introducció a l'anàlisi funcional del text*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 58.

d'aquests actors té una funció determinada, que emprarem en el següent subapartat per decidir quins elements analitzarem de cada discurs seleccionat.

En primera instància trobem l'*emissor*, que exerceix una *funció expressiva*. Té a veure amb com l'emissor expressa els seus sentiments i estats cap a l'audiència. En segona instància trobem el *receptor*, que té una *funció conativa*. Aquesta té a veure amb l'orientació que l'orador dona al discurs per modificar o reforçar la conducta de l'audiència. Aquesta funció és la que busquem trobar en la nostra tesi doctoral, així com també l'expressiva i la referencial –que veurem a continuació. En tercera instància, Jakobson ens parla de la importància del *canal* i la seva *funció fàtica*. Aquesta té a veure amb la voluntat de mantenir el contacte entre els interlocutors. Són tots aquells elements verbals que busquen integrar cohesionadament l'emissor i el receptor. En quarta instància, la part central de qualsevol discurs, el *missatge* i la seva *funció poètica*, la qual té a veure amb els continguts expressats i els procediments estilístics per construir el discurs. En cinquena instància trobem el *context* i la *funció referencial*, que apuntàvem fa uns instants. Aquesta té a veure amb com utilitzem el llenguatge segons l'entorn en el qual vivim, amb les condicions tangibles i intangibles. Té a veure amb un concepte que exposarem en el subapartat *Topoi* a continuació. I, en sisena i darrera instància, Jakobson apunta el *codi* i la *funció metalingüística*, que no és altra que el llenguatge parlant del propi llenguatge.

Les connexions de la pragmàtica amb l'anàlisi del discurs

Un cop hem repassat els principals autors que parlen de l'Anàlisi del discurs, els quals ens donen estratègies per l'estudi de cas que formularem en desenvolupament, ens veiem obligats també a posar de manifest la relació de la disciplina que utilitzarem amb la pragmàtica.

La pragmàtica és la part de la lingüística que estudia la llengua en relació amb el seu ús, centrant-se especialment en les característiques dels actes de parla. Si entenem el discurs oral com un acte en si mateix, en paraules d'Austin, necessitem de la pragmàtica per fer anàlisi del discurs. Segons Payrató:

La pragmàtica implica l'estudi de l'oralitat i l'oralitat no pot ser analitzada –almenys globalment– sense l'ajut i les eines de la pragmàtica. (...) En els seus inicis la pragmàtica va fer possible, per una banda, d'establir un vincle prou ferm entre la gramàtica i l'ús, però per una altra va permetre trencar-lo i plantejar amb interès el camp de la “gran” lingüística que s'obria més enllà de les regles categòriques. (...) Sense caure en la pragmàtica radical,

que alguns autors han defensat, ni en una gramàtica acontextual i allunyada de la interacció, que ha estat consentida i fins premiada per la tradició, resulta entenimentat reconèixer les connexions entre la gramàtica (o l'estructura) i la pragmàtica o l'ús de la llengua¹³³.

Per tant, la pragmàtica serà una eina fonamental per poder desenvolupar l'anàlisi dels discursos. De fet, segons Cortés Rodríguez i Camacho Adarve, la pragmàtica neix per “analizar sistemáticamente la variabilidad y adaptabilidad de los signos, es decir, el significado completo que adquieren durante su funcionamiento”¹³⁴. De manera que si volem entendre els discursos en la seva totalitat, ens haurem de servir d'aquesta disciplina per fer anàlisis completes.

1.3.1.6 Què volem estudiar dels discursos orals dels presidents?

Un discurs pot convèncer, commoure, inspirar, però també pot desincentivar, desmotivar, pot fer perdre una guerra. Personalment estic interessat en tot tipus de discurs, dels transcendents i també d'aquells que no passen a la història. Tanmateix, per realitzar una tesi doctoral hem d'acotar només l'estudi dels discursos dignes de ser analitzats, aquells que han transcendit per la importància que van tenir en el moment dels fets.

En aquesta tesi, doncs, parlarem de les grans paraules, dels grans discursos, dels més recordats o simplement dels que han tingut una influència directa o indirecta en el desenvolupament dels fets que han marcat la història de Catalunya. Per aquest motiu, la funció d'un historiador que es serveix de l'anàlisi del discurs oral, és la de trobar els patrons de parla, les unitats de sentit d'un discurs que permetin traçar camins ideològics que, a la vegada, ens permetin entendre els fets històrics estudiats. Però què estudiarem? Hi ha tants aspectes a llegir, a entendre, que es fa difícil prioritzar quins objectius ens proposem trobar. Tal i com apunten Cortés Rodríguez i Camacho Adarve:

Al ser los objetivos comunicativos casi infinitos, casi infinitas serán también las posibles acciones verbales entre las cuales el hablante habrá de decantarse para organizar su discurso, que, a su vez, está vinculado a la situación. Ello originará una enorme complejidad tipológica que, por un lado, lleva a la desesperación a los lingüistas-docentes preocupados por estas cuestiones¹³⁵.

---

¹³³ Payrató, Ll. (2010). *Pragmàtica, discurs i llengua oral: Introducció a l'anàlisi funcional del text*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pp. 273-274.

¹³⁴ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones Octaedro, pg. 22.

¹³⁵ *Ibidem*, pg. 139.

Per aquest motiu, més que estudiar les estructures no verbals i paraverbals dels discursos –de les quals no ens oblidarem–, analitzarem sobretot el contingut dels discursos elegits.

Segons Cortés i Camacho, els analistes del discurs han d'interpretar *els enunciats* o *l'estructura* dels discursos¹³⁶. En el nostre cas, focalitzarem l'estudi a partir de les hipòtesis inicials, és a dir, si els presidents són independentistes en els seus discursos i, en cas que no, quin model d'organització territorial proposaven per encaixar Catalunya dins d'Espanya. Per aconseguir-ho, haurem de definir què volem estudiar dels discursos a partir d'exemples d'acadèmics que hagin fet quelcom semblant.

A la recerca d'una metodologia

Per tal de decidir quina metodologia concreta seguirem, com seran les fitxes d'estudi, a continuació ens disposem a cercar models metodològics que ens permetin decidir què volem estudiar dels discursos seleccionats. En el present subapartat, doncs, resumirem els aprenentatges que extraïem de Burnet a *50 discursos que van canviar el món*, de Juliá, editor de *Manuel Azaña. Discursos polítics*, també les que formula Barrado a *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*, les de Lukacs fa sobre Winston Churchill a *Blood, Toil, Tears and Sweat*, i les que fa Ucelay a finals del segle XIX amb el seu clàssic *El foro y su elocuencia en Francia*.

En primera instància volem fer referència a *50 discursos que van canviar el món*, en el qual hi trobem un recorregut per les grans fites del segle XX. En paraules de Burnet, en els discursos s'hi troben des de “cuestiones eternas, como la guerra y la paz, la desigualdad, la justicia, la revolución y la represión política [hasta] realidades peculiares del mundo contemporáneo, como el sida, la bomba atómica, la tecnología actual y el terrorismo”¹³⁷. Per Burnet, els discursos orals són la punta de llança d'una ideologia, la cristallització de les grans idees, explicades de manera senzilla i entenedora.

D'aquest llibre en podem extreure una aproximació a una metodologia concreta, una manera de llegir els discursos orals en públic. Abans de cada discurs, Burnet fa una descripció de les circumstàncies immediates al moment en què es pronuncia, al context

---

¹³⁶ *Ibidem*, pp. 60-61.

¹³⁷ AA.VV. (A. Burnet, Ed.) (2017). *50 discursos que van canviar el món*. Madrid: Turner, pg. I.

històric. Quan en disposa de dades, a més, fa una descripció de la reacció del públic. Així mateix, ha introduït notes al peu per aclarir continguts que no quedin gaire clars, així com retallades o passatges del discurs per no ser de l'interès del lector. En qualsevol cas, afirma Burnet, les paraules dels oradors estan al centre del llibre perquè “hablan muy bien por sí mismas”¹³⁸. Procurarem, en conseqüència, deixar que les paraules siguin les que parlin per elles mateixes, però amb un context històric previ que permeti al lector d'aquesta tesi entendre el marc mental d'aquell orador.

Prèviament a la reproducció de les paraules, Burnet inclou una breu biografia de l'orador en la qual s'hi destaquen els principals esdeveniments de la vida i la rellevància de seleccionar cada orador i discurs. En segon lloc, trobem un títol amb la síntesi del discurs, amb una proposta de títol pel discurs, el lloc on es va pronunciar el discurs i la data. En tercer lloc, una breu introducció del context, com dèiem abans, en el qual es troba inserit el discurs i la rellevància que s'analitzi el discurs en concret.

En segona instància volem parlar de Santos Juliá, el qual va editar els discursos polítics de Manuel Azaña. Tal com hem vist amb Austin, el discurs no és un text, sinó un acte. Per això pot resultar difícil entendre algunes paraules si no es té en compte l'audiència, l'auditori, el moment històric. En aquest llibre¹³⁹ no hi ha afegida ni una sola paraula que permeti entendre anacrònicament els fets relatats. En aquest sentit, en algun moment els discursos relatats poden semblar peces inconnexes, amb paraules que no s'entenen, desconjuntades, però la clau està en conèixer bé el context històric des de diferents punts de vista per poder entendre bé el discurs sense apreciacions de les paraules.

D'aquesta mancança en detectem la necessitat de contextualitzar tots els discursos, per fer-los entenedors amb el pas del temps. Al cap i a la fi, com apunta Juliá, en un discurs és tan important “su lógica irrefutable, su rico y exacto vocabulario, la originalidad y profundidad de su pensamiento, la hondura de su perspectiva histórica, [como] la perfección sintáctica de sus largas y perfectamente equilibradas frases”¹⁴⁰. De fet, encara és més important que la paraula arribi al públic al qual van dirigides les paraules, independentment de la posició social i dirigit a les expectatives polítiques que presumeixen, però sobretot la capacitat de crear un clima d'alta emoció, segons apunta

---

¹³⁸ *Ibíd*em, pg. I.

¹³⁹ Azaña, M. (S. Juliá, Ed.) (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. Barcelona: Crítica.

¹⁴⁰ *Ibíd*em, pg. 12.

Santos Juliá. De la mateixa manera ho hem d'aplicar a l'anàlisi del discurs històric; sense una contextualització entenedora, el potencial lector d'aquesta tesi no entendrà el contingut dels discursos i, per tant, aquest estudi només serviria per desenterrar del fons dels arxius les paraules dels presidents, per passar-les a enterrar aquest treball al fons d'una biblioteca. Això és just el que Fontana defensava que no s'havia de fer en història, i això és el que no farem en aquesta tesi.

D'altra banda, podem extreure del llibre de Santos Juliá unes reflexions que l'autor formula sobre Azaña. Juliá assegura que en tots els grans discursos d'Azaña hi ha una primera incursió en el passat, per després acabar formulant una proposta política que mira de captar aquesta tradició. Azaña podria ser qualificat com un historicista. Ara bé, la invocació de la història i la tradició és una eina útil perquè serveix per comprendre la situació sobre la qual vol actuar, no pas per ornamentar el discurs o per fer interpretacions de manera abusiva.

En tercera instància parlarem de l'estudi sobre l'anàlisi del discurs de Primo de Rivera que fa Barrado a *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Només començar aquest estudi, en volem destacar una cita sobre la significació de l'anàlisi del discurs:

Definir una experiencia política de casi siete años a través de la palabra, es decir, analizando los discursos y manifiestos que el poder instituido dirige a los distintos colectivos de la nación, puede convertirse en un trabajo apasionante. Y más aún si contamos con un método de trabajo que no se limita a un análisis concreto y textual de los discursos de la época estudiada, sino que más bien trata de comprender, a través de ellos, la organización de la sociedad sobre la que se proyectan, plantear problemas y dar respuestas a muchas preguntas sobre cuestiones básicas que preocupan al historiador de la época contemporánea, tales como el origen y fundamento del poder, la aparición de la violencia como algo inherente a las sociedades actuales, crisis profundas y desarrollos espectaculares¹⁴¹.

Estudiar els discursos pot ser una tasca realment apassionant, sentiment que compartim amb Barrado. Al cap i a la fi, és una tasca que va més enllà de l'estudi de fonts secundàries, ja que et transporta al moment dels fets i et permet sentir les paraules dels protagonistes, en primera persona.

En contraposició a Burnet, que considerava que les paraules ja parlaven per si soles, Barrado considera que els estudis sobre oratòria han d'anar més enllà. S'ha de

---

¹⁴¹ Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pg. 7.

tenir en compte el caràcter del personatge que fa els discursos, també els seus contactes i influències, maneres de fer i les condicions que l'han portat al poder. Segons Barrado:

A través de notas oficiosas, manifiestos, charlas y discursos a los distintos colectivos. La diferente actitud según se trate de un auditorio u otro y de acuerdo a las circunstancias concretas en que se producen. (...) Es decir, los cambios en la relación del Poder, personificado en el orador, y la sociedad española¹⁴².

Aquesta aportació extra d'informació no és en va. Si prenem d'exemple a Barrado, tenim el deure d'"introducir al lector en el conocimiento de este período de la historia (...) fundándonos en el tratamiento historiográfico que ha recibido (...) para interpretar y comprender muchas de las afirmaciones posteriores"¹⁴³. Sense aquesta vessant historiogràfica, de contextualització prèvia, no podem desenvolupar amb coherència aquesta tesi doctoral.

És per aquest motiu que hem de recercar fins als inicis de Prat, Puig i Macià i el seu context social, polític i econòmic, per entendre com arriben al poder, amb la finalitat d'entendre les paraules del primer discurs que analitzem a la tesi. Si entenem com van procedir els membres de la Lliga a l'hora de preparar el Tancament de caixes, la Candidatura dels Quatre Presidents, com es va preparar Solidaritat i es va presentar el primer projecte de Mancomunitats durant el govern de Maura, podrem comprendre millor les paraules dels presidents. Així mateix, si entenem els motius del fracàs del projecte autonomista durant la Mancomunitat i la complicitat dels lligaires amb l'arribada de la Dictadura, comprendrem la lluita a l'exili de Macià, la posterior creació d'Esquerra Republicana de Catalunya i la consecució de la República.

Si entenem tot això, podrem entendre gairebé tota la complexitat que se sintetitza en un discurs. Això dona valor a aquesta disciplina, la de l'anàlisi del discurs, i permeten donar una perspectiva diferent a l'estudi històric, ja que el discurs oral per part d'alguns líders polítics es pot convertir en un mètode d'anàlisi històric poc emprat i molt vàlid per llegir, entre línies, els esdeveniments històrics.

El que no considerem necessari tractar en aquesta tesi és el mètode utilitzat per part de Barrado, el qual estudia "dieciséis discursos de la etapa dictatorial"¹⁴⁴ de Primo de Rivera a través d'una metodologia determinada. Es basa en una teoria d'Antonio R. De las Heras que no considerem interessant per a l'estudi que volem fer en aquesta tesi

---

¹⁴² *Ibíd*em, pg. 8.

¹⁴³ *Ibíd*em, pg. 8.

¹⁴⁴ *Ibíd*em, pg. 8.

doctoral, ja que procurarem crear una metodologia específica, que sigui qualitativament interessant pel nostre estudi.

En qualsevol cas, el que sí prendrem de Barrado és la divisió en tres blocs marcats, que correspondran als tres oradors elegits. En el seu estudi, la divisió és la següent:

Los cuatro primeros discursos, propiamente tres manifiestos y una circular, son los que podríamos denominar definición del régimen dictatorial ante los distintos colectivos de la sociedad española. Los tres últimos se refieren a los contactos finales de la Dictadura con la opinión pública. El resto son, una vez instalado en el poder, las distintas actividades de Primo de Rivera en su función de gobernante¹⁴⁵.

En la nostra tesi, el que farem és definir dos grans períodes, el de la Mancomunitat i el de la Generalitat republicana, dividit en tres grans oradors, Prat, Puig i Macià. Dins de cadascun d'aquests oradors, mirarem de trobar totes les fonts primàries possibles, les analitzarem prèviament i decidirem quins són els discursos més representatius de cadascun d'ells per tal que l'estudi ens permeti donar resposta a les hipòtesis que ens hem formulat inicialment.

D'aquesta manera, al final del marc teòric, ens disposem a crear uns quadres resum, en els quals podrem classificar els oradors segons els punts forts i febles, els que menciona específicament i els que són rarament no mencionats. Això comporta una interpretació ulterior, que ens permetrà determinar, per exemple, el per què de les propostes que formulen els presidents. Aquesta idea l'extraiem de Barrado, el qual explica que el règim de Primo de Rivera té la necessitat de justificar la seva arribada al poder perquè, de fons, és conscient que no està legitimat. Barrado assegura que "las constantes justificaciones de la Dictadura estuvieron dirigidas al inicio como tal de la misma y a su extensión y duración en el tiempo"¹⁴⁶, de manera que podem observar com el propi Dictador era perfectament conscient que no havia arribat al poder legalment ni legítimament, malgrat ell ho intentava justificar. Així doncs, a través de les paraules, però també de la bona contextualització de les mateixes, podrem arribar a dirimir quina era la veritable finalitat dels presidents de Catalunya en els seus discursos i quins models proposaven a la pràctica.

En quarta instància, parlarem de l'estudi de l'avantpassat de l'historiador que tant utilitzarem en aquesta tesi, Enric Ucelay-Da Cal. En aquest cas parlem d'Enrique

---

¹⁴⁵ *Ibidem*, pp. 49-50.

¹⁴⁶ *Ibidem*, pg. 48.

Ucelay i el seu brillant estudi sobre *El foro y su elocuencia en Francia*, de finals del segle XIX. Ucelay estudia els grans manuals d'oratorïa, des de *Retòrica* d'Aristòtil, *Oratore* de Ciceró, *Institutio oratoria* de Quintilià, però també d'altres manuals menys coneguts com *Estudio sobre el arte de hablar en público* de Bautain i *Arte de la oratorïa* de Paignon. D'aquests dos darrers n'extreu que, per a l'oratorïa forense, hi ha tres condicions essencials del discurs: la claredat, la concisió i la solidesa. Concretament, afirma que:

La claridad no es tan solo esa luz sobre la que descansa toda idea de arte, sino también esa cualidad intrínseca que se refleja sobre los detalles. (...) Tan esencial consideramos este requisito, que así como Demóstenes contestaba á sus discípulos que le interrogaban sobre cuál era la parte principal en la oratoria, que la primera era la pronunciación, la segunda la pronunciación, y la tercera la pronunciación, nos atrevemos á decir que la cualidad principal en el discurso forense, prescindiendo de las que son relativas al fondo, es en primer término la claridad, en segundo la claridad, y en tercero la claridad¹⁴⁷.

Tot i que en aquest fragment només hi figura la claredat, que per Ucelay és la clau de l'oratorïa, en les pàgines contigües parla també de la concisió necessària dels discursos i de la solidesa –és a dir de la cohesió– de les paraules pronunciades.

D'aquesta manera, afirma que “la concisión consiste en expresar el pensamiento de una manera precisa y viva”¹⁴⁸. I, així, mateix, Ucelay fa referència a la solidesa com “el arma decisiva del orador; si la maneja débilmente, si sus golpes dan en falso, su causa está perdida”¹⁴⁹. En resum, per fer un bon discurs, segons Paignon, “no basta haber hallado razones sólidas y convincentes y haber conseguido exponerlas con claridad; es menester más que esto para producir la belleza en el discurso; es menester una coordinación ajustada y natural de todas las partes que les constituyen”¹⁵⁰. Fins aquí, doncs, observem com Ucelay elogia l'art de parlar en públic i ens aproxima, segons la seva opinió –però també la de Paignon– com ha de ser un bon discurs pronunciat en públic.

Ara bé, en quant a l'anàlisi dels grans discursos, Ucelay considera que hi han d'intervenir tres factors d'estudi:

1.- El objeto dado por las circunstancias, la preparación del plan ó la organización del discurso, por el cual se toma posesión del objeto.

---

¹⁴⁷ Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense*. Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pp. 20-21.

¹⁴⁸ *Ibíd*em, pg. 21.

¹⁴⁹ *Ibíd*em, pg. 23.

¹⁵⁰ *Ibíd*em, pg. 23.

2.- *La impresión de este plan fijado por la pluma en el papel ó en la mente del orador, donde debe estar escrito de una manera viva.*

3.- *El discurso mismo ó la realización sucesiva y completa por la palabra del plan preparado*¹⁵¹.

D'una banda, doncs, les circumstàncies que porten l'orador a pronunciar el discurs estudiat. D'altra banda, el propi text i el procés d'escriptura del mateix. I, en darrer lloc, la posada en pràctica del mateix discurs, és a dir la seva execució a nivell de comunicació no verbal i paraverbal així com possibles modificacions respecte el segon factor.

Aquesta és l'aproximació que en fa Ucelay sobre l'anàlisi del discurs. Tot i així, el mateix Ucelay reconeix que l'art de l'oratòria no consisteix només en estudiar els grans manuals, sinó sobretot consisteix en un estudi reflexiu dels millors models "y en un constante ejercicio de comparar cada uno sus ensayos con la perfección de los originales. Este ejercicio hace fructificar el Trabajo más que la observancia de las reglas y de los antiguos y caducos preceptos, la mayor parte arbitrarios"¹⁵², segons Capmany a *Filosofia de la Elocuencia*. És per això que d'Ucelay n'extraurem la necessitat de contextualitzar, la necessitat d'estudiar el contingut en si mateix i, en darrer lloc, d'estudiar l'execució del discurs en cas que sigui possible.

Finalment, en cinquena instància, farem referència a les reflexions del primer llibre que va inspirar aquesta tesi, el *Blood, Toil, Tears and Sweat*, de Lukacs. Aquest llibre no és de caire acadèmic, però sí que tracta el fons de la qüestió que a nosaltres ens interessa: els discursos orals del primer ministre britànic durant la primera etapa de la II Guerra Mundial, Winston Churchill. En aquest sentit, el seu estudi es basa en una contextualització inicial, una explicació de la importància del discurs triat i també una mica d'anàlisi del personatge, dels seus vicis i virtuts. A continuació, tracta el contingut del discurs, tant des de la perspectiva del fons com de la forma, fins arribar a la justificació final de la transcendència d'aquelles paraules. A continuació, detallarem una mica aquests apartats per fer-nos una idea de com poder estructurar les nostres anàlisis.

En primer lloc contextualitza el moment. Per posar un exemple, agafem el prier discurs de Winston Churchill com a primer ministre britànic:

May 1940. It evokes little or nothing in the minds of most Americans. But in the minds of Western Europeans whose countries were invaded and overrun

---

¹⁵¹ *Ibíd*em, pg. 25.

¹⁵² *Ibíd*em, pg. 31.

*by Hitler's German armies during that month, it evokes large and dark and sometimes uneasily suppressed memories*¹⁵³.

En la nostra tesi no ens podem permetre un to tant literaturitzant com el que emprà Lukacs en l'anàlisi del primer discurs de Churchill com a primer ministre britànic, perquè se'ns podria criticar la poca metodologia acadèmica. Tanmateix, prenem la seva idea a l'hora de crear relat per articular una escriptura que faciliti l'entesa dels discursos que analitzarem i en puguin tenir una millor difusió. Prendrem aquesta mateixa idea per aplicar-la als discursos que analitzarem.

Al cap i a la fi, de la mateixa manera que cal explicar que les notícies pels britànics, aquell maig del 1940, eren profundament negatives, haurem d'explicar com de negatives devien ser les notícies als diaris i als mitjans amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera o amb la mort de Macià. Salvant les distàncies amb els britànics, la commoció que devien sentir els catalans en veure com moria el portador de la República va ser digne d'explicar. Així ho expressa, com veurem en el desenvolupament del treball, el New York Times, relatant el més d'un milió de catalans que van sortir al carrer a retre homenatge al president Macià.

Per això hem d'explicar l'origen de les paraules, el moment de les paraules i les seves implicacions posteriors. I, a l'ensem, hem de tractar també la singularitat de la personalitat dels protagonistes estudiats. En aquest cas, Lukacs inclou en el seu relat un reguitzell d'anotacions al peu que expliquen els motius personals que podien moure als líders a efectuar els seus actes i les seves paraules. Per exemple, quan afirma que “there was another, personal element. At some time –mostly in 1938 – he convinced himself, probably wrongly, that he would not have any more years to live. Hence he had to complete his task”¹⁵⁴.

Lukacs explica que Churchill era un gran coneixedor de les nacions europees del moment, amb especial fília vers França, en contraposició a la rigidesa prussiana. Tenia una pròpia concepció del moment que es vivia a l'Europa occidental que influïa en la seva manera de projectar els discursos. Però “Churchill's career was marked by many failures”, fet que també ens permet qüestionar tots els discursos del líder.

En contraposició, Lukacs també detalla que Chamberlain era un pensador, no era obstinat. En canvi, Churchill havia estat a l'exèrcit, era determinat. El caràcter dels

---

¹⁵³ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat*. New York: Basic Books, pg. 5.

¹⁵⁴ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat*. New York: Basic Books, pg. 7.

líders també explica quin moment de la història viuen i influeixen ells mateixos en aquesta història. Per aquest motiu, el relat del caràcter de Churchill per part de Lukacs fa més entenedora la manera com ell va accedir el poder i com va bastir les bases del discurs.

En definitiva, de Lukacs n'extraiem que convé saber quines virtuts tenen els personatges analitzats; si són bons o mals oradors, si es preparen els discursos o si es dediquen a pronunciar-los. En el seu cas, “Churchill wrote his letters and speeches. That took some time. There are many evidences of this. A telling one in his speech on 22 June 1941, on the evening of the day that Hitler invaded Russia”¹⁵⁵. Lukacs explica que Churchill tenia el dia molt ple de reunions i que, precisament per això, va començar a preparar el seu discurs ben d'hora al matí. Fins a moments abans de pronunciar-lo per la ràdio, el primer ministre va estar fent modificacions de darrera hora. Aquests petits detalls ajuden al lector a posar-se a la pell del protagonista i, en conseqüència, l'ajuden a entendre les històries personals dins la Història i com, aquestes, influeixen determinantment en el desenvolupament d'aquesta.

Un cop Lukacs ha tractat la contextualització del discurs, a nivell històric i a nivell psicològic, amb un relat més literaturitzat del que ens podem permetre en aquesta tesi, llavors entra en el contingut, tant del fons com de la forma. D'una banda, recull de l'argot principal i el posa en context. Per exemple, quan explica la importància dels conceptes de cada moment, com per exemple l'“appeasement” al Regne Unit del 1940. Molts anys després d'intentar desarmar l'imperi, d'un llarg procés de pacificació, era el moment de contraposar-se a l'estratègia de Hitler i, en conseqüència, calia justificar l'atac contra els nazis.

Pel que fa al cas català, cal entendre què entenien per “raça” el 1914, per exemple, un concepte molt diferent al que tenim avui dia. En aquell moment era un concepte positiu, que definia i classificava les diferents ètnies. Com que, amb el temps, el racisme ha transformat el significat d'aquestes paraules, és important matisar-lo per no fer interpretacions anacròniques dels textos que llegirem.

D'altra banda, Lukacs també entrava en el comentari de la posada en escena i de la forma. En aquest exemple, parla específicament de l'ús de la veu:

Churchill's Voice was not particularly impressive. He had a tiny lisp. More important was that he had to have a real audience. He almost always disliked

---

¹⁵⁵ *Ibidem*, pg. 60.

*talking into a microphone, to an unseen and intangible audience somewhere beyond him. It is not true, in most cases, that Churchill's speeches galvanized the British people the instant they were heard. Of course they mattered very much. But it was Churchill's vision that created his rhetoric, not the reverse. For a historian, the effect of many of his speeches is even stronger when they are read than when they are heard*¹⁵⁶.

Podem comprovar que Churchill no tenia, aparentment, dots de gran orador. En canvi, és un dels historiadors més recordats i estudiats del segle XX. És més, a mesura que avança el llibre, aquesta anàlisi que fa Lukacs ens permet observar com les paraules de Churchill cada cop les dotava de més prosa, més gravetat i major magnanimitat, també en relació a l'evolució del conflicte bèl·lic.

En darrer lloc, Lukacs es dedica a explicar com les paraules han estat influïdes pel context i com aquestes influeixen en el context posterior. Si bé es cert que si els britànics haguessin perdut la guerra contra Hitler, potser no haurien tingut la transcendència que van tenir, degut al desenvolupament dels fets estudiem el que es consideren paraules que van canviar el sentit de la història.

Per tant, les paraules que esdevenen canòniques són aquelles que ens ajuden a explicar els fets del passat, segons el relat que els historiadors entenen que explica la realitat ocorreguda. Mai podem fer una fotografia exacta del pas de la història, però ens hi hem d'aproximar amb el relat de la transcendència d'aquests discursos. Així ho reconeix Lukacs:

*The impact of his great speeches in May and June 1940 was cumulative, not instant. The British Broadcasting Corporation's Audience Research, a new practice, beginning only in May 1940, showed that 51 percent of the adult population of the United Kingdom listened to Churchill's first broadcast to the nation on 19 May, 59 percent on 18 June (his "Finest Hour" speech), and 65,4 percent on 14 July – a gradual increase*¹⁵⁷.

Un creixement que demostra l'increment de confiança en el primer ministre i en les seves paraules. Malauradament no tenim dades objectivables de la recepció dels discursos dels líders catalans en la població, ni les podem obtenir en aquesta tesi. De fet, segurament alguns dels discursos que tractarem en el desenvolupament del treball encara són desconeguts per l'enorme majoria de la ciutadania, degut a la deficient tradició dels discursos orals a Catalunya. Tanmateix, estem convençuts que els que triarem serviran per donar una pinzellada dels grans esdeveniments ocorreguts al principat durant el primer terç del segle XX.

---

¹⁵⁶ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat*. New York: Basic Books, pg. 61.

¹⁵⁷ *Ibidem*, pg. 62.

De fet, si parem atenció a les advertències de Lukacs, les paraules de Churchill sovint només van ser escoltades per uns pocs membres del parlament, inclús en un primer moment no van ser considerades com a transcendents. Ara bé, amb el pas del temps i sobretot amb la victòria dels aliats a la II Guerra Mundial, aquells mots van adquirir una altra dimensió. “I have nothing to offer but blood, toil, tears, and sweat” van ser escoltades per molt pocs, però tot i així la transcendència “no tinc més que oferir sang, suor, esforç i llàgrimes” ha estat rotunda. L’eco d’aquests mots ha incrementat al llarg del temps.

Amb aquest contrapunt final volem arribar a l’últim apunt sobre els llibres que han inspirat la metodologia que a continuació definirem. La dificultat que ens trobarem en la present tesi és que no hi ha pràcticament res escrit sobre discursos orals a Catalunya i la tradició oratòria al Principat és molt menys destacada que al món anglosaxó. Per aquests motius ens haurem d’esmerçar a treballar bé els discursos, a contextualitzar-los suficientment com per ser entesos pel potencial lector d’aquest treball i, finalment, sintetitzar-los correctament amb unes fitxes model que ens permetin recuperar els continguts de manera visual i efectiva.

Quins aspectes de l’oratòria tractarem

Al llarg de l’anterior subapartat hem pogut comprovar que és tan important el “què” es diu com el “com” es diu. En tot cas, pels oradors que hem triat estudiar, no disposem de prou elements com per estudiar acadèmicament el “com” es pronuncien aquests discursos. En no disposar de prou informació per comparar la pronúncia dels discursos dels presidents, ja que ens manca informació de la no verbalitat i la paraverbalitat de cadascun d’ells, haurem d’optar per centrar-nos en el contingut. Si bé tractarem els aspectes formals de l’*actio*, quan disposem del material, aquest no serà suficient per realitzar una tasca comparativa com la que sí podrem fer amb les idees subjacents en els mots.

Al cap i a la fi, la tasca de l’analista del discurs, segons Cortés i Camacho “consiste en identificar unidades, así como procesos que operan sobre estas unidades, o sea, determinar la interrelación entre forma y función en la comunicación verbal”¹⁵⁸. És aquesta identificació la que ens ha de permetre estudiar les idees subjacents en els

---

¹⁵⁸ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones Octaedro, pg. 58.

discursos, que hem de fer aflorar a través d'una contextualització i un acurat estudi de l'orador que emet el missatge. Malgrat el codi i el canal, així com el receptor, seran importants a l'hora d'entendre un discurs, en aquest estudi el més rellevant serà l'orador, el missatge i el context.

Per aquest motiu, partirem de l'esquema de la situació comunicativa que proposa Roman Jakobson i que ja hem estudiat amb detall en anteriors apartats. Ens basarem, doncs, en la teoria que en tot discurs hi haurà un emissor i un o més receptors, els quals percebran un missatge concret a través d'un codi i un canal concrets. Tot plegat, en un context determinat, que és el que permet que els interlocutors s'entenguin.

Així, ens focalitzarem en l'estudi del context del discurs, l'orador del discurs i les paraules del discurs, per entreveure les idees que s'hi amaguen. D'aquesta manera, en primer lloc contextualitzarem el discurs per entendre els fets que envolten la pronúncia del discurs, a més de qui són els receptors d'aquestes paraules, des d'on es fa el discurs i quan es pronúncia. En segon lloc, estudiarem l'emissor, és a dir l'orador, per entendre la persona i els motius que el mouen a fer el discurs en qüestió. I, finalment, estudiarem el missatge per entendre que pronúncia i com ho pronúncia, en la mesura del que sigui possible.

Amb això pretenem posar al mateix nivell el context històric que les paraules, així com també l'orador que estudiem. Al cap i a la fi, el discurs oral és un tot, un fràgil equilibri que hem d'estudiar des de totes les vessants possibles. Segons Estévez:

Es a partir de la década de los 70 cuando se siente la necesidad de desarrollar una teoría de la comunicación que prime los componentes semánticos de la información y que, desde postulados pragmáticos, tenga en cuenta todos los condicionantes que pueden modificar la linealidad del discurso, especialmente el contexto y el receptor¹⁵⁹.

En funció de quin sigui el context i els receptors, la percepció d'unes mateixes paraules pot ser molt diferent. De fet, les paraules haurien estat diferents.

Per això, si bé tractarem la imatge dels oradors, la seva comunicació no verbal i paraverbal, a partir de fonts secundàries que ens en parlen, el cos central de l'estudi serà el contingut que emeten. Així, veurem com creen una imatge de poder i podrem avaluar si els seus mots són només paraules que projecten ideals o si van acompanyades de realitats.

---

¹⁵⁹ Estévez Flores, M. M. (2002). "La estructuración del discurso político: la coherencia textual" a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.). (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 21.

a) L'orador

Segons l'esquema de la situació comunicativa de Roman Jakobson, el primer element a estudiar és l'orador, qui pronuncia els discursos. En altres paraules, l'orador seria l'emissor, que tal i com és definit pel *Diccionario de análisis del discurso*, és la “persona que emite mensajes en dirección de un receptor”¹⁶⁰. Així doncs, en el complex procés de comunicació començarem per definir qui és el que inicia l'acció comunicativa.

D'entrada haurem de contextualitzar quin és l'objectiu de tot discurs oral, segons Hernández Guerrero, per entendre la consecució d'elements que ens disposem a estudiar:

El objetivo del discurso oratorio –la persuasión– se alcanza plenamente, cuando se logra la comunicación, cuando se produce una conexión física, emocional y racional, cuando se logra un verdadero encuentro interpersonal, cuando se crea una corriente en la doble dirección, de ida y vuelta, cuando el orador escucha, atiende, entiende y comprende a los oyentes y cuando los oyentes escuchan, atienden, entienden y comprenden al orador, cuando el orador se da a los oyentes y los oyentes aceptan al orador. Cuando el orador asume que los oyentes son distintos a él y, al mismo tiempo, iguales que él; cuando el orador –con su imagen, con sus expresiones, con sus tonos y con sus palabras– demuestra que los oyentes le merecen todos sus respetos¹⁶¹.

L'orador és, doncs, un dels dos elements clau en la comunicació. L'altre és el públic. I per aconseguir l'objectiu de convèncer, de commoure o d'inspirar, l'orador haurà d'enfocar què diu i com ho diu en funció de la seva audiència.

L'orador és com un actor que acciona al públic i el fa reaccionar. Segons el mateix Hernández Guerrero:

El político es un actor y un artista, un profesor, un maestro, un predicador civil y un líder, un orador y un comunicador. Es un profesional de la escena, es un actor teatral que encarna un personaje, que representa un papel, que interpreta una obra y crea una composición artística¹⁶².

L'orador actua com a emissor d'emocions i de raons, esdevé el catalitzador del missatge per moure els qui l'escolten. En certa manera, aquest plantejament recorda al que formula Arthur Miller a *La política i l'Art d'Actuar*¹⁶³, en el qual s'assimila les persones

---

¹⁶⁰ AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 87.

¹⁶¹ Hernández Guerrero, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C., García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.). (2003) *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cádiz, pg. 31.

¹⁶² Hernández Guerrero, J.A. (2002). “Fuerza y debilidad del discurso político” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 17.

¹⁶³ Miller, A. (R. Folch i Camarasa, Ed.) (2002). *La Política i l'Art d'Actuar*. La Campana.

que es dediquen a la política –en aquest cas els presidents de Catalunya– a actors de teatre.

Si bé és cert que la política conté una gran dosi d'interpretació i de comunicació d'allò que interessa a l'orador, en aquesta tesi defensarem que l'oratòria no és el mateix que el teatre i, en conseqüència, l'orador no és el mateix que l'actor. Així ho corrobora Santos Juliá, en parlar d'Azaña:

La oratoria política está cargada de dramatismo, concedí, pero se trata de un dramatismo que en algún modo alguno puede ser teatral por la sencilla razón de que los oyentes no soportarían por segunda vez el mismo discurso, como si pueden asistir complacidos a varias representaciones de la misma pieza teatral o leer dos veces el mismo texto. En un discurso, por el contrario, el público es protagonista, como el orador, del momento único que ambos construyen. El orador no puede ser por eso un actor que declama o recita un texto, sea cual fuere el auditorio que tiene delante: el público es parte activa del discurso porque de él recibe una descarga de la sensibilidad o un esclarecimiento del juicio¹⁶⁴.

En l'oratòria, doncs, el públic és un dels actors que participa del teatre, si volem dir-ho en els termes que proposava Miller. I, malgrat que oratòria i teatre comparteixen algunes estratègies per captar l'atenció del públic i mantenir-la, el teatre és una ficció acceptada per l'audiència en la qual es tracten temes reals i vivencials, mentre que en política es tracten els mateixos temes, però amb la necessitat de donar-los una solució.

Per aquest motiu, segons el mateix Manuel Azaña, “el discurso político, si quiere ser eficaz, producirá por tanto un momento efímero, imposible de repetir, de fusión entre orador y público en la palabra dicha. Esa fusión tiene que ver con la razón a la par que con la emoción”¹⁶⁵. És a dir, que en política l'orador ha de crear instants irrepetibles, d'acord amb el context de cada moment i amb les necessitats que el públic sent que han d'estar cobertes.

Sense treure cap mèrit a la complexitat de la retòrica teatral, el cert és que la necessitat de crear un relat d'acord amb la realitat, que no sigui extemporani i que doni solucions o faci propostes tangibles, fa de la política un art noble d'aconseguir l'impossible. Per extensió, l'oratòria política també ha de ser propositiva amb projectes que procurin transformar la realitat en la qual s'insereixen. Per aquest motiu, de bons oradors polítics n'hi ha ben pocs. Hauríem de distingir entre xerraires de mala oratòria i grans polítics amb bona oratòria, com ho explica en primer persona, Joan Casanovas, qui fou president del Parlament de Catalunya:

---

¹⁶⁴ Azaña, M. (S. Juliá, Ed.) (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. Barcelona: Crítica, pg. 10.

¹⁶⁵ *Ibidem*, pg. 10.

He de confessar, però, que molts dels propagandistes, improvisats aquells dies, no tenien prou maduresa oratòria per a parlar en els actes públics. (...) No sóc dels que crec obligat, ni considero indispensable per parlar en públic, un domini acadèmic de la llengua, ni posseir les condicions clàssiques que caracteritzen l'orador, puix que la dificultat d'obtenir-ho fàcilment faria emmudir molts ciutadans en benefici dels més afavorits. Cal, però, un mínim de coneixements –almenys dels termes i dels propòsits del pensament polític– per a no comprometre barroerament ni la claredat ni la finalitat del partit, sobre els problemes que madura l'opinió pública.

Molts d'aquests desesperats no tenien altre trac que el de llançar-se, confiats en la provatura d'una immersió miraculosa. Desconeixien el trac de l'orador solvent, ocasionat no per la presència del públic, sinó pel sentit de responsabilitat en produir-se com a orientadors de l'opinió pública. Molts de nosaltres seguíem amb pena tots aquells a qui la incompetència més elemental feia confondre els trucs més o menys brillants –sovint gratuïtament ovacionats– amb l'eloqüència. Els xerraires i les xerrades, desgraciadament, van tenir el seu predicament. Mal aquest que, en fer-se endèmic en el partit, ens valgué en el decurs dels dies l'estigma de demagogs, (...) encara que des del Directori de l'Esquerra intentàrem impedir-ne l'abús i controlar els oradors i la propaganda dels militants del partit¹⁶⁶.

Un orador, com demostra aquest fragment reflexiu de Joan Casanovas, no és un xerraire ni un publicista. Un orador tampoc és un actor, ja que no pot fer un paper, sinó que ha de sentir i fer sentir allò que defensa davant del públic. Ésser un bon orador passa per tenir unes grans condicions de domini de la llengua, de l'escena, de connexió amb els seus conciutadans, d'autoconfiança per enfrontar-se a l'audiència i de domini dels continguts per tal de ser creïble en la transformació de les realitats.

Segons Casanovas, doncs, el polític ha de tenir unes grans condicions oratòries i una sensibilitat especial. A l'ensem, segons Casals i Arrufat, l'orador polític ha de tenir també una ètica que l'impulsi a mirar pel benefici del comú, no només del seu particular:

El polític, el bon polític, el polític idealista, l'home polític de visió clara i enlairada ha d'estar molt per sobre del seu poble, per saber aplicar i conduir la massa allà on ell vulgui; no deu deixar-se portar mai ni per un sentiment popular ni per un acte d'inconsciència col·lectiva. (...) Quan un polític, un estadista polític, ha esdevingut ídol d'un poble no deu abusar mai d'aquesta idolatria, puix que inconscientment pot ésser perjudicial al mateix poble. (...) Una bona retirada hi ha vegades que pot evitar una derrota i per tant ésser millor que cap victòria, tant per al poble com per l'individu¹⁶⁷.

En aquesta tesi no pretenem idolatrar a ningú, ni tampoc baixar a ningú de cap pedestal. Simplement volem utilitzar els discursos, pronunciats pels protagonistes centrals de la història, per definir el seu pensament i situar-lo en el seu context. D'aquesta manera,

---

¹⁶⁶ Casanovas i Maristany, J. (1939), a Casanovas i Cuberta, J. (1996). *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 76-77.

¹⁶⁷ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 17.

esperem entendre quins eren els seus models d'Estat, la seva proposta ètica i pragmàtica per respectar la potencial audiència i promoure canvis polítics per als seus conciutadans.

De fet, segons Hernández Guerrero, “cuanto mayor poder concentra un político en sus palabras, mayor ha de ser su conciencia moral, su preparación intelectual, su equilibrio psíquico, su habilidad lingüística y su sensibilidad literaria”¹⁶⁸. El polític, l'orador polític, és conseqüència del moment, però també pot ser causa de l'esdevenidor del seu país, si usa amb ètica i responsabilitat els seus discursos. Per tant, a través d'aquest vehicle, d'aquesta eina, el polític pot explicar la realitat, però també transformar-la.

En conseqüència, podem sentenciar que l'estudi de l'orador sense l'estudi del missatge no té sentit; però l'estudi del missatge sense l'estudi de l'orador, tampoc. És per aquest motiu que a continuació esbossarem els aspectes que haurem d'estudiar d'en Prat, Puig i Macià, per poder-los contextualitzar adequadament com a oradors polítics. El primer d'aquests aspectes, a banda de la biografia, és el perfil psicològic: com era, com es comportava i quina era la seva sensibilitat ideològica.

El factor psicològic

Des dels orígens de l'oratoria que els experts en l'estudi d'aquesta disciplina han apuntat la importància del factor humà, del factor psicològic de l'orador en qualsevol discurs oral. En paraules de Casas, Castellà i Vilà:

El factor psicològic és fonamental. (...) En el món de la Grècia clàssica, on va néixer la retòrica i l'oratoria, s'anomenava “areté” la virtut de l'excel·lència i el vigor, el coratge intel·ligent que incloïa l'atreuiment i la capacitat d'apassionar-te per na cosa que coneixes i vols explicar. La seducció no depèn només del que diguis, sinó de com ho diguis; depèn de l'“areté”¹⁶⁹.

Precisament per no caure en l'art d'actuar com un actor de teatre, en oratoria l'emissor ha de decidir quina part del “jo” vol fer aflorar davant del “vosaltres”. Per exercir aquest fràgil equilibri, en cal una bona dosi de carisma i d'aquesta virtut que convida a l'excel·lència i el vigor, l'“areté”.

---

¹⁶⁸ Hernández Guerrero, J.A. (2002). “Fuerza y debilidad del discurso político” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C., García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 16.

¹⁶⁹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 16.

En paraules de David Cannadine, “speech was the fibre of his being”. És a dir, que les paraules són la mostra de la personalitat i de la psicologia de l’orador. En qualsevol estudi històric i especialment en l’anàlisi dels discursos històrics, per tant, serà transcendental l’elaboració d’un perfil psicològic –a més de biogràfic– dels protagonistes, per entendre els motius de les seves paraules. Així ho expressa l’historiador i polític Antoni Rovira i Virgili:

La psicologia dels homes i la realitat dels fenòmens socials són d’una complexitat que veiem augmentar formidablement a mesura que els apliquem el nostre esguard escrutador. (...) La intuïció pel sedàs de la crítica discursiva, sense això nosaltres mateixos no podríem discernir bé entre la intuïció reveladora, que és la guspira de la llum de la veritat, i l’al·lucinació fantàstica¹⁷⁰.

En aquest mateix sentit, en destacar la importància de la psicologia dels protagonistes, Lukacs exposa la seva teoria sobre Winston Churchill. L’autor polonès posa molta atenció a l’element humà i al fet de, com un sol individu, el seu caràcter i el seu entorn poden donar forma a l’esdevenir de la Història.

Tot i així, l’analista del discurs o l’historiador també pot caure en l’error. Sovint es pot atribuir a un orador –o a qualsevol objecte d’estudi–, unes descripcions que no li corresponen o amb les quals el propi protagonista no hi està d’acord. Així ho expressava el gran orador Francesc Cambó en les seves memòries:

M’ha estat retret, volent definir la meua personalitat, que jo era un home fred, que tot ho feia amb càlcul i per càlcul. (...) Desgraciadament no ha estat així i, si de vegades, tant en la propaganda com en l’acció, tant en l’oposició com al Govern, les meves paraules i sobretot els meus actes han estat inspirats per un sentit realista, altres vegades un engrescament romàntic i una imaginació exacerbada han fet que prenguéssim per realitats els meus somnis i els meus desitjos; llavors, el contacte amb la realitat ha fet fracassar la meua actuació, que no recolzava en bases sòlides¹⁷¹.

Per aquest motiu, haurem de ser especialment curiosos en els judicis de valor que fem sobre Prat, Puig i Macià, ja que no podem pretendre veure en ells el que ens interessaria veure per fer d’aquesta tesi un treball tancat i coherent.

Ens haurem de cenyir als fets, a la veritable psicologia dels protagonistes, la relatada pels seus contemporanis, per tal de no caure en el parany d’atribuir-los senyals d’identitat que no tenien. En aquest sentit, l’atribució que se sol fer de Cambó d’home fred i calculador, ell mateix la refuta amb els fets que descriu sobre l’Assemblea de Parlamentaris:

---

¹⁷⁰ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 8.

¹⁷¹ Cambó, (1981). *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, pg. 7.

L'Assemblea de Parlamentaris vaig projectar-la i conduir-la amb seny en tot el primer període, l'etapa agressiva, però en arribar al triomf, l'exaltació produïda per la victòria i l'entusiasme irreflexiu dels meus amics (que agreujà la pròpia excitació) em llevaren la serenitat en la conducció de la crisi i em portaren a creure en l'eficàcia d'una propaganda tan esgotadora com ineficax¹⁷².

És francament difícil jutjar si en aquestes paraules de Cambó s'hi amagava la realitat o el desig que les coses fossin com ell volia. Per aquest motiu, tal com exposàvem en l'apartat de *Metodologia*, estem obligats a saturar al màxim el nombre de fonts primàries i secundàries, per poder tenir un judici més acurat a la realitat.

En qualsevol cas, aquestes paraules que acabem de reproduir de les *Memòries* de Cambó ens fan reflexionar sobre la importància de la conjuntura del moment, sobre la importància de les emocions que sentien els protagonistes en cada moment, en definitiva, en les vivències personals més que en la perspectiva històrica. Perquè, al cap i a la fi, les històries menudes, les personals, les narrades en primera persona, són les que acaben influïent en els grans canvis de la Història.

Cal evitar, en definitiva, els judicis morals cap als protagonistes que estudiarem. Per posar un exemple concret, de Cambó s'han relatat visions contradictòries: la del catalanista insubornable i, alhora, el traïdor cap a Catalunya perquè només mirava pel seu interès. El mateix polític afirmava que “la llegenda que de mi s'ha fet és de suposar-me fred, purament cerebral, sense cap reacció sentimental i sense cap impuls espontani! Exactament el contrari de la realitat. També aquí la llegenda m'ha fet millor i més fort del que sóc”¹⁷³. Aquesta afirmació de Cambó sobre si mateix ens ha de fer reflexionar i ens obligarà a matisar que les anàlisis dels oradors que farem en el desenvolupament d'aquesta tesi, les valoracions sobre el seu caràcter, la posada en escena dels discursos, de la seva personalitat respecte al públic, s'insereixen única i exclusivament en la idea que n'extraïem d'ells com a oradors.

Potser els protagonistes s'haurien definit d'una altra manera, però nosaltres treballarem des de la màxima honestat acadèmica per explicar quina és la psicologia dels oradors que estudiarem, per tal d'entendre la motivació de les seves paraules.

---

¹⁷² *Ibidem*, pg. 7.

¹⁷³ Cambó, F. (1981). *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, pg. 5.

Components del bon orador

Parlar en públic sempre implica un factor de nerviosisme degut a l'exposició que té l'orador davant de l'audiència. Implica, en paraules de Casanovas, un trac el qual no tothom està preparat per enfrontar-s'hi. Per això l'oratòria és tot un art, que no està a l'abast de tothom. Tal com explica De Gracia Mainé:

Hablar en público es una experiencia hermosa y al mismo tiempo terrible. (...) El miedo puede apoderarse de nosotros, cuando hablamos en público, por diversos motivos. (...) Pero asumiendo los errores de las primeras experiencias se puede vencer la responsabilidad que obliga a hablar en público lo cual nos llevará a mejorar nuestro autodomínio emocional y nuestras posibilidades profesionales¹⁷⁴.

L'art de parlar en públic requereix, doncs, de diverses competències innates per part de l'orador, però també d'uns components que es poden treballar per arribar als seus oients.

En aquest sentit, tal com apuntava Ucelay, un bon discurs ha de tenir “rectitud en el fin; nobleza en el sentimiento; moralidad en el fondo; lógica y pasión en las formas; hé aquí el retrato que debemos trazarnos del orador”¹⁷⁵. Tot plegat, un fràgil equilibri de components, que podríem resumir en tres potes, en tres aspectes que l'orador ha de contemplar per presentar-se davant del públic. Segons Casas, Castellà i Vila, aquests components són el *logos*, el *pathos* i l'*ethos*:

L'ethos és l'ètica, la inclinació moral amb què percebem les coses. El coneixement de les bases ideològiques, modes socials, etc. t'ajudarà a establir millor vincle amb el teu públic.

El pathos és l'emoció, que mou tant l'orador com l'audiència. Parteix d'experiències viscudes, sentiments que estableixen llaços entre el present, el passat i el futur i que són el motor de les nostres vides.

El logos és la raó, el vehicle mitjançant el qual es construeix una bona argumentació¹⁷⁶.

Aquests tres peus són els elements clau perquè l'orador equilibri un bon discurs.

Comencem pel final, analitzant el *logos*, el component racional de la retòrica i l'oratòria. Guitart Escudero reflexiona sobre el paper de les raons en qualsevol discurs oral:

---

¹⁷⁴ De Gracia Mainé, A. (2003). “Hablar en público: consideracions sobre el emissor, el miedo y los receptores” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cádiz, pg. 39.

¹⁷⁵ Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense*. Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pp. 13-14.

¹⁷⁶ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 27.

Ya en su Política, Aristóteles definía al hombre como un animal que habla, es decir, que lo que nos diferencia de los animales es nuestra capacidad de razonar con el lenguaje, argumento racional o logos. Asimismo, el lenguaje se configura como una manifestación de sociabilidad, del principio de alteridad. (...) Desde este punto de vista, el diálogo es una de las formas más importantes de interacción y, como tal, puede entenderse cualquier tipo de comunicación verbal que ponga de manifiesto la existencia de un tú, es decir, un otro distinto de un yo. En este sentido, el discurso político también puede entenderse como un diálogo que pone en relación un yo orador como un tú-audiencia¹⁷⁷.

En qualsevol discurs oral hi ha l'emissor, que estem analitzant en aquest subapartat, i un o més receptors, que analitzarem en el proper subapartat. Aquesta dualitat és la que obliga a l'emissor a convèncer al segon. I per fer-ho, necessita conèixer l'*ethos*, com veurem a continuació, necessita commoure l'audiència, amb el *pathos*, però sobretot necessita raons racionals per a que el públic entengui el seu argumentari. Especialment en l'argot parlamentari, en entorns en els quals l'oratoria és el vehicle de la comunicació, calen aquestes eines racionals. Així ho expressa Clark, que afirma que "in a parliamentary setting an effective speech deploys forensic rigor enlivened with wit"¹⁷⁸.

Tanmateix, una cosa és el context parlamentari i una altra molt diferent és el públic general. Com recorda el mateix Clark, "but a great performance at a political rally is very different –more than anything, it requires emotive language to provoke the right mix of inspiration and indignation"¹⁷⁹. Diu l'aforisme que ens movem per les emocions i ens quedem per les raons. De manera que, sense el *logos*, cap discurs pot tenir eficàcia, però sense el *pathos* l'orador no arribarà ni a captar l'atenció del seu potencial públic. D'aquí la importància de trobar un equilibri entre ambdós components.

És per això que en segon lloc trobem el *pathos*. Segons, Guitart Escudero, és el component emotiu, "el *pathos* o disposició de la audiència"¹⁸⁰. És a dir, cal una sensibilitat especial per connectar amb les vivències del públic, amb les seves històries personals, amb el seu cor. Sense aquest component emotiu, per molta correcció i precisió lògica que l'orador proposi, tampoc arribarà a transmetre el seu missatge. Així ho expressa Salmurri al seu llibre *Raó i emoció*:

Se'ns ha ensenyat que els éssers humans som animals racionals, se suposa que en comparació amb els altres éssers del regne animal. Res més lluny de

---

¹⁷⁷ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 22.

¹⁷⁸ AA.VV. (T. Clark, Ed.) (2008). *Great Speeches of the 20th Century*. London: The Guardian, pg. X.

¹⁷⁹ *Ibidem*, pg. X.

¹⁸⁰ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 23.

*la realitat. Potser ens costarà acceptar-ho, però els éssers humans estem tan dominats per les emocions com qualsevol altra espècie del regle animal*¹⁸¹.

Per Salmurri l'aspecte emocional és absolutament necessari per comprendre no només l'oratoría, sinó també l'existència de la vida humana. Tenim la tendència a viure sense ser del tot conscients del que fem, motiu pel qual no ens adonem que “la nostra vida és primordialment emocional. (...) Hem estat i estem dominats per les nostres emocions negatives, les pors, les inseguretats, les gelosies, les enveges... i hem desenvolupat una forta actitud egoista”¹⁸². És per aquest motiu que, segons Salmurri, hem de treballar l'empatia per relacionar-nos amb els altres:

*L'empatia és l'habilitat, la sensibilitat, de tenir presents les emocions, els sentiments i les necessitats dels altres. L'empatia és el valor, la pràctica imprescindible per a la convivència que ens permet l'autocontrol davant dels altres. (...) L'empatia és el valor per excel·lència en qualsevol tipus de relació entre éssers humans*¹⁸³.

I si a la vida en general hem de treballar l'empatia, en oratoría encara més. Perquè, com veurem a l'apartat de *l'audiència*, l'orador ha de trobar un *feedback* constant amb el seu públic. I l'única manera d'aconseguir-lo és a través d'aquesta capacitat d'empatitzar.

Per connectar amb el *pathos* de l'audiència, doncs, ens caldrà apel·lar al tercer en discòrdia, l'*ethos*. Segons el *Diccionario de análisis del discurso*:

*Junto con el logos y el pathos, el ethos forma parte de la trilogía aristotélica de los medios de prueba (Retórica II, 1356a). En Aristóteles adquiere un doble sentido: por un lado, designa las virtudes Morales que hacen creíble al orador, es decir, la prudencia, la virtud y la benevolencia (Retórica II, 1378a), y, por otro lado, implica una dimensión social en la medida en que el orador convence expresándose de manera apropiada a su carácter y tipo social*¹⁸⁴.

L'*ethos* esdevé la clau de volta dels altres dos components. Sense la comprensió de la dimensió social de qualsevol discurs, de la necessitat de connectar amb l'audiència, el *logos* i el *pathos* no arribaran a impactar.

En altres paraules, segons Santos Juliá, l'*ethos* és “esa mezcla de clara razón y contenida emoción que emana de la evocación de la tradición, a la que el orador pretende corregir por la razón lo que explica el efecto inmediato”¹⁸⁵. En tot cas, el més important és que l'orador no posi en qüestió les creences compartides per la societat.

---

¹⁸¹ Salmurri, F. (2015). *Raó i emoció: Recursos per aprendre i ensenyar a pensar*. Barcelona: RBA, pg. 22.

¹⁸² *Ibidem*, pg. 30.

¹⁸³ Salmurri, F. (2015). *Raó i emoció: Recursos per aprendre i ensenyar a pensar*. Barcelona: RBA, pg. 141.

¹⁸⁴ AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 246.

¹⁸⁵ Azaña, M. (S. Juliá, Ed.) (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. Barcelona: Crítica, pg. 14.

Com veurem en l'apartat de *context*, observarem la importància dels *topoi* en l'execució d'un discurs oral, és a dir la necessitat que l'orador conegui els consensos socials per tal de combatre'ls o anar-hi a favor.

Això és precisament el que feia Primo de Rivera, el qual “gozaba de un reconocido prestigio entre sus compañeros y el régimen que anuncia [porque] no pone en entredicho la estructura fundamental vigente”¹⁸⁶. És a dir, malgrat que el Dictador venia a imposar un nou règim, el cert és que no trencava l'ordre de valors majoritaris establerts en la societat de l'Espanya dels anys vint del segle XX. L'orador, en aquest cas, Primo de Rivera, es dirigia al seu públic, demostrant que compartia els mateixos valors.

A mode de conclusió sobre l'orador

En definitiva, per concloure aquest subapartat, entendre la psicologia de l'orador i que aquest utilitzi els tres components clau en oratòria, l'*ethos*, el *pathos* i el *logos*, serà clau observar com l'objecte central d'aquesta tesi, les paraules, aconsegueixen crear relats per transformar la realitat de cada moment.

L'efectivitat d'un discurs, doncs, dependrà de l'aptitud i l'actitud de l'orador, tal i com apunten Casas, Castellà i Vilà:

*Un discurs efectiu ha de transmetre l'actitud positiva de l'orador, però no se sosté només en el seu carisma, sinó sobretot en una preparació sòlida, un bon coneixement del tema i un bon patrimoni lingüístic. Les bones idees tampoc són suficients: cal un discurs ben travat, ferm, sòlid, allunyat de la vehemència i de l'efectisme superficial*¹⁸⁷.

Al llarg de la tesi podrem estudiar amb detall tots aquests elements que apunten en aquesta cita i els aplicarem a l'estil oratori català, si és que el podem anomenar així. En el cas català, sobretot dels oradors que hem seleccionat estudiar, podem avançar que l'estil és molt auster i sobri:

*Des d'una perspectiva europea i, especialment, mediterrània. És un estil sobri, fins i tot auster, que preserva la identitat de qui parla. No són discursos pensats en l'espectacularitat, els cops d'efecte o propostes gaire agosarades*¹⁸⁸.

---

¹⁸⁶ Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pg. 55.

¹⁸⁷ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 10.

¹⁸⁸ *Ibidem*, pg. 10.

Això és el que en principi defineix l'estil oratori a la catalana: l'austeritat i la contenció. Així es plasma en Prat de la Riba i en Puig i Cadafalch, sobretot, ja que són oradors discrets, que eludeixen les grans multituds i procuren no exhibir-se gaire. En contrast, a mesura que Macià avança la seva carrera política, sí que busca les grans multituds però també sense estridències. L'únic discurs exaltat en les formes va ser el *coup de théâtre* de Macià i de Companys el 14 d'abril del 1931, una *actio* que va sacsejar l'estil dels catalans fins al moment, motiu pel qual va esdevenir trencador i, fins i tot, catàrtic.

Ara bé, l'eficàcia de les paraules no només depèn de l'estil, sinó del do de l'oportunitat que en política és tan necessari. Segons Hernández Guerrero, "la eficacia de las acciones humanas depende, en gran medida, de la oportunidad de su realización, del acierto de su empleo y, de manera más concreta, del cálculo y de la dosificación de su aplicación"¹⁸⁹. L'exemple que hem posat de Macià o Companys el 14 d'abril n'és un. L'altra evidència d'aquest oportunisme en la nostra tesi és la consecució de la Mancomunitat el 6 d'abril del 1914 per part de Prat. En contraposició a aquests dos exemples, podríem trobar els discursos durant la campanya autonomista no reeixida del 1918 de Puig. En no sortir exitós, aquests discursos, malgrat fossin brillants, han quedat en un lloc menys rellevant de la història.

Sigui com sigui, en aquest apartat queda palès que, per planificació i per oportunisme, en un discurs oral tot parla. En termes d'Hernández Guerrero, "el orador político transmite mensajes con toda su figura; habla con su imagen, con sus comportamientos, con sus movimientos, con sus gestos, con sus expresiones y con su voz. Cuando habla actúa y cuando actúa habla"¹⁹⁰. D'aquí la importància de fer un perfil psicològic i ideològic dels personatges estudiats.

Així mateix, com ens disposem a fer a continuació, també caldrà estudiar la imatge que projecten i la percepció que tenen els seus conciutadans a l'hora de comunicar-se. Per fer una petita avançada al desenvolupament del treball, Prat un ideòleg executor i aglutinador de corrents, amalgamador de teories i efectiu en les accions. Per la seva banda, Puig era l'arquitecte pragmàtic que se centrava en els fets i buscava solucions als problemes plantejats pels ideals de Prat i pel gir ministerial de Cambó. Finalment, Macià era el somniador conformista, l'idealista impertèrrit, l'avi

---

¹⁸⁹ Hernández Guerrero, J.A. (2002). "Fuerza y debilidad del discurso político" a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 16.

¹⁹⁰ *Ibidem*, pg. 17.

afable que estimava Catalunya i els catalans i que es passejà arreu per difondre el seu pregó.

Per tot això, a continuació ens disposem a analitzar l'audiència, el següent actor en la situació comunicativa proposada per Roman Jakobson, i que ens permetrà vertebrar el proper subapartat del marc teòric.

b) L'audiència

Continuarem el marc teòric seguint amb l'esquema de Roman Jakobson, segons el qual el receptor del discurs, l'audiència, serà el focus d'atenció. Casas, Castellà i Vilà parlen a *Els secrets de parlar en públic* de tres aspectes a tenir en compte quan l'orador ha de disposar-se a parlar al davant d'una audiència: què dius, com ho dius i a qui li ho dius. Al llarg d'aquest subapartat només ens centrarem en aquest tercer aspecte, de l'audiència, perquè més important que el què dius i el com ho dius, és el “a qui li ho dius”.

De fet, segons Casas, Castellà i Vilà, sempre que pronunciem un discurs “parlem per adreçar-nos a un públic, a unes persones a qui volem fer arribar un missatge, a uns oients que dedicaran el seu temps a escoltar-nos”¹⁹¹. De la mateixa manera, Barrado afirma que “hablar en público no es sólo formular mensajes y emitirlos oralmente sino, sobre todo, transmitírseles a los oyentes y comunicarse con el auditorio”¹⁹². I per aconseguir-ho, no es tracta només de triar les millors paraules, ni d'expressar-les de manera adequada, sinó sobretot d'adequar el què diem i el com ho diem al públic que tindrem.

En la mateixa línia, Hernández Guerrero assegura que “hablar en público no es sólo formular mensajes y emitirlos oralmente sino, sobre todo, transmitírseles a los oyentes y comunicarse con el auditorio. Por eso, los pensadores actuales sitúan la comunicación como la meta suprema de la palabra”¹⁹³. L'art de l'oratoría és, doncs, l'excel·lència de l'ús de la paraula, és la tasca més difícil a l'hora de comunicar.

De manera genèrica, per Casas, Castellà i Vilà, comunicar és posar en comú:

---

¹⁹¹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 9.

¹⁹² Hernández Guerrero, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cadiz y Universidad de Cadiz, pg. 31.

¹⁹³ *Ibidem*, pg. 31.

Comunicar implica posar en comú, no simplement pronunciar paraules, sinó fer un esforç per transmetre un missatge des de la intimitat de l'emissor cap a la col·lectivitat –que també consisteix en una suma d'intimitats. L'audiència és egocèntrica, com la naturalesa humana mateixa, i vol ser cuidada, tinguda en compte, que se la consideri¹⁹⁴.

Però parlar en públic va més enllà de posar en comú unes idees, ja que implica la voluntat de convèncer, commoure o inspirar al potencial receptor de les idees que volem pronunciar. Aquest receptor és, segons el *Diccionario de análisis del discurso*, “la persona que recibe, registra o decodifica el mensaje que le transmite el emisor”¹⁹⁵.

El receptor pot ser una persona o també un gran grup de persones. En aquest cas, segons el mateix diccionari, parlem d'audiència o auditori. Concretament, “auditorio se emplea a veces en concurrencia con oyente, pero designando a un receptor de comunicación oral obligatoriamente colectivo”¹⁹⁶. El matís entre audiència i auditori és únicament que audiència fa referència a tots aquells oients que potencialment poden escoltar el discurs i auditori es pot entendre com l'emplaçament, el lloc on es produeix l'*actio*. En la majoria de casos d'aquesta tesi doctoral, l'auditori serà el Saló Sant Jordi de l'actual Palau de la Generalitat o bé des del balcó del mateix edifici, però també trobarem algun cas des de l'actual Palau del Parlament, al Parc de la Ciutadella.

En qualsevol cas, segons Hernández Guerrero, l'orador està obligat a estudiar l'auditori i l'audiència, per “acomodar los razonamientos, las imágenes y, en general, el lenguaje, no sólo a su capacidad de comprensión, sino también a sus intereses y a sus expectativas”¹⁹⁷. En el nostre cas, des de l'anàlisi del discurs haurem de recercar quin era el potencial públic així com també quin era l'espai per aproximar-nos a les condicions originals de la pronúncia de cada discurs.

Estratègies d'aproximació a l'audiència

La relació comunicativa entre l'orador i l'audiència és de jerarquia vertical. L'orador està situat lleugerament per sobre del públic, de manera que cal que es legítimi en cada discurs i utilitzi estratègies per demostrar que ell en sap més que l'audiència sobre el

---

¹⁹⁴ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 16.

¹⁹⁵ AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 199.

¹⁹⁶ *Ibidem*, pg. 166.

¹⁹⁷ Hernández Guerrero, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cádiz, pg. 32.

tema que parlarà. Mentre la relació amb el tema del qual tracta l'orador en un discurs és horitzontal, com tractarem en l'apartat del *missatge*, la relació de l'orador amb el públic és vertical.

Segons Casas, Castellà i Vilà, l'audiència vol que l'orador tingui credibilitat, vol ser respectada i valorada i, a la vegada, no vol ser desqualificada ni contrariada per les seves creences. Per aquest motiu, afirmen que cal estudiar l'audiència, per saber què pensa d'antuvi, conèixer els seus valors ètics, saber quin coneixement tenen sobre la matèria a tractar, amb la intenció de situar-se subtilment per sobre i adaptar el discurs al què el públic estigui disposat a escoltar. D'aquesta manera, segons els tres autors especialistes en el discurs oral, l'orador ha de seguir els següents passos per aproximar-se a l'audiència:

L'itinerari ideal és el que va a buscar el públic, s'hi aproxima amb respecte, el sedueix i el convida al ball. En l'argumentació, no és fàcil partir d'una creença totalment contrària a la de l'audiència. Per exemple, per defensar una intervenció armada en la societat occidental actual, no es pot començar amb un cant a la guerra. S'hi ha de presentar totes les reserves, fent un moviment concessiu, i argumentar un ideal superior (...) o l'evitació d'un mal major¹⁹⁸.

Segons Casas, Castellà i Vilà, cal que l'orador o, per defecte l'analista del discurs, ha d'obtenir informació de l'audiència. Ha de saber qui són, d'on venen, quina formació han tingut, motius pels quals assisteixen al discurs, quins interessos econòmics, socials i polítics tenen, qui són els seus referents i quina és la jerarquia dins del públic. Sense aquests elements, l'orador –i l'analista del discurs– no podrà pronunciar el discurs amb la mateixa eficàcia –i no podrà analitzar bé el discurs.

L'orador sempre ha de buscar implicar el públic amb diferents recursos retòrics. Sempre ha de demanar, en paraules de Casas, Castellà i Vilà, “*feedback* al públic”¹⁹⁹. No cal que sigui de manera expressa, però sí que l'orador ha de buscar la complicitat amb el seu auditori amb estratègies de cortesia verbal, com per exemple la utilització de marcadors d'identitat grupal, com el *nosaltres*. Barrado assegura que “se trata de ganarse al auditorio reconociéndolo como parte importante en la organización social. (...). En Primo de Rivera el pueblo aparece como inspirador de las virtudes patrias, el

---

¹⁹⁸ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 27.

¹⁹⁹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 28.

Ejército como su mejor depositario, etc”²⁰⁰. És a dir, que l’orador ha de presentar les seves idees, però ha de procurar que hi hagi acord entre el públic i l’orador, si promet ha de complir i demostrar que ha complert, per guanyar credibilitat.

Per això, si l’orador vol obtenir un bon retorn del públic, a cada discurs haurà de mantenir una actitud diferent. Fins i tot dins del mateix discurs, aquesta actitud envers l’audiència haurà d’adaptar-se a les reaccions que vagi tenint qui l’escolta. Tal i com apunta Barrado:

Quando un personaje político se dirige de palabra a una colectividad, a un sector más o menos importante (en número o en influencia) de la sociedad, es indudable que durante su alocución o discurso no adopta siempre la misma actitud frente a quienes lo escuchan. No hay que decir que se dan en un mismo personaje discursos muy diferentes atendiendo al auditorio a quien se dirige, el momento concreto en el que hable, las peculiaridades políticas de un país determinado, el motivo concreto que haya producido la reunión o cualquier otra circunstancia²⁰¹.

Així doncs, en aquesta tesi hem de tenir en compte aquesta relació d’antagonisme entre l’orador i l’audiència, una relació de necessitat entre el primer i la segona. L’emissor necessita del receptor, mentre que el receptor no té cap necessitat –la majoria de vegades– d’escoltar a l’emissor.

Per aquest motiu, l’emissor s’haurà d’esforçar en acostar-se al potencial receptor. En aquest sentit, Barrado apunta que l’analista del discurs està obligat a captar aquestes aproximacions que busca l’orador:

Trataremos de captar las variaciones que se produzcan e interpretarlas de acuerdo a un método de trabajo que considera al orador y al auditorio como dos partes diferenciadas entre las que se establece, por mero hecho de estar una frente a la otra, un antagonismo, una brecha que el orador trata continuamente de rellenar o colmatar utilizando lo que llamamos estrategias o regulaciones²⁰².

Una d’aquestes estratègies d’aproximació la treballarem amb detall al subapartat de *missatge*. Aquest moviment es diu *captatio benevolentiae* i s’utilitza a la introducció del discurs. Es tracta d’un moviment concessiu en el qual l’orador elogia al públic a la vegada que ell mateix se situa una mica per sobre, demostrant la legitimitat que té per parlar en públic.

---

²⁰⁰ Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pg. 28.

²⁰¹ *Ibíd*em, pg. 24.

²⁰² Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pp. 24-25.

Aquesta, però, no és l'única manera de fer moviments d'aproximar-se al públic. A banda d'esforçar-se per adaptar el discurs a l'espai, al temps i al context en el qual es pronúncia, l'orador ha de trobar altres recursos. Alguns d'ells són la utilització de recursos retòrics, de narracions, de metàfores, sil·logismes. Per fer-ho, però, cal “estudiar a los oyentes para acomodar los razonamientos, las imágenes y, en general, el lenguaje, no sólo la capacidad de comprensión sino también a sus intereses y a sus expectativas”²⁰³, com assegura Hernández Guerrero.

És imprescindible, doncs, que l'orador conegui el sexe, l'edat, la cultura política, la professió o els estudis de la seva potencial audiència. Aquesta és l'única manera que tindrà per aproximar-se al públic, adaptant els continguts del discurs als interessos del públic. Com veurem en l'apartat del *missatge*, és molt important fer combregar els valors de l'orador amb els de l'audiència. Del contrari, l'emissor serà incapaç de cridar l'atenció dels potencials receptors i tampoc els podrà convèncer.

Fràgil equilibri en la relació orador-audiència

Tal com hem exposat a l'inici d'aquest apartat, l'objectiu de parlar en públic, en el context de l'oratoria política, és normalment de convèncer a l'audiència. Així ho expressa Hernández Guerrero:

*El objetivo del discurso oratorio –la persuasión– se alcanza plenamente cuando se logra la comunicación, cuando se produce una conexión física, emocional y racional, cuando se logra un verdadero encuentro interpersonal, cuando se crea una corriente en la doble dirección, de ida y vuelta, cuando el orador escucha, atiende, entiende y comprende a los oyentes y cuando los oyentes aceptan al orador*²⁰⁴.

Per convèncer la seva audiència, com ja hem apuntat, l'orador necessita diverses estratègies per aproximar-s'hi. N'hem apuntat algunes, que desenvoluparem amb més detall en apartats a continuació, però el resum de totes elles és l'adaptació d'allò que es vol transmetre al públic.

Segons Habermas²⁰⁵ cal “reconocer a los oyentes como distintos y, al mismo tiempo, como iguales al orador es el punto de partida normal y, al mismo tiempo, la

---

²⁰³ Hernández Guerrero, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cadiz y Universidad de Cadiz, pg. 32.

²⁰⁴ Hernández Guerrero, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cadiz y Universidad de Cadiz, pg. 31.

²⁰⁵ Habermas, J. (1985). *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press, 2 vols.

meta y el criterio para la elaboración y para la pronunciación de los discursos”²⁰⁶. El reconeixement dels oients com a diferents ens permetrà traduir els nostres principis als seus, de manera que mirarem d’igualar els dos o més llenguatges que s’intercalaran en un mateix discurs. És a dir, el que l’orador ha de fer és adaptar-se al públic i, la millor manera de fer-ho, és traduir-ne els continguts al llenguatge i als principis morals de l’audiència. Segons Barrado:

*Se trata de traducir, en el estricto sentido de la palabra, el discurso a estas regulaciones y construir con ellas un perfil de comportamiento que nos servirá, como veremos, para interpretar, desde la relación concreta orador-auditorio en ese discurso determinado, hasta, si contamos con una seria amplia de discursos, la estabilidad de un régimen político, la organización de una sociedad determinada, etc*²⁰⁷.

Aquest esforç de traducció dels significats l’ha de fer l’orador, però també l’haurem de fer en aquesta tesi per entendre què volen transmetre els presidents de Catalunya. Per tant, no n’hi haurà prou en deixar parlar les paraules per si soles, sinó que caldrà contextualitzar-les amb el mètode de la saturació, amb la finalitat de traduir-li al lector què és el que està llegint en els textos que reproduïxen cada discurs.

Una de les tasques més complicades de la tesi no serà només analitzar les paraules, sinó els silencis, els conceptes que s’eludeixen en els discursos que treballarem. Barrado assegura que durant el règim de Primo de Rivera, alguns temes no es van tocar:

*En un régimen como el que preside Primo de Rivera serán motivo de desviación los políticos de turno, en general, e incluso casos concretos (Santiago Alba), todo lo que representa el movimiento obrero (anarquismo, comunismo) y otros conceptos que son objeto de repudio desde un punto de vista conservador que es el que defiende: el desorden, el liberalismo, la degradación de las buenas costumbres, el librepensamiento*²⁰⁸.

És aquí on observem la fràgil tensió entre orador i audiència. Es volien imposar uns ideals determinats que s’oposaven a la realitat existent fins al moment. Per això, la millor manera de confrontar els ideals dels oradors del règim, en aquest cas Primo de Rivera, amb els ideals del gran públic sense ofendre’l era, precisament, obviar alguns conceptes que podien generar tensió social.

---

²⁰⁶ Hernández Guerrero, J.A. (2003). “La recepción de los discursos oratorios” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador*. Cadiz: Ayuntamiento de Cádiz, pg. 31.

²⁰⁷ Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pg. 25.

²⁰⁸ Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pg. 29.

L'art de parlar en públic és, doncs, un fràgil equilibri, un joc de dir i d'obviar. Al cap i a la fi, per persuadir, l'orador no pot anar absolutament en contra els principis del públic, sinó que els ha d'anar modulant per acostar-los cap als seus. Pel cas que ens ocupa, com a analistes del discurs oral a nivell històric, estem obligats a contextualitzar fins la saturació per no perdre'ns idees subjacents i acostar l'estudi a l'objectivitat.

És més, la relació entre orador i audiència pot canviar entre un i altre discurs. Com apunta Barrado, la relació puede ser muy distinta dependiendo de los diferentes momentos en que la observemos²⁰⁹. És per això que ens veurem obligats a contextualitzar no només l'orador i el seu perfil psicològic sinó, sobretot, el moment històric en el qual s'insereix el discurs, que ens permetrà acostar-nos als valors del públic.

Els possibles canvis en la recepció dels discursos

Probablement, un dels temes més difícils d'avaluar en aquesta tesi és quina és la recepció real dels discursos que analitzarem. Es fa gairebé impossible quantificar quin és el seu grau de filtració en la societat de l'època perquè n'estaríem fent una interpretació anacrònica que ni tan sols podem quantificar encara amb els discursos d'avui dia.

La recepció dels discursos dependrà de cada receptor, de cadascun dels individus que escoltin o llegeixin les paraules de l'emissor. Per aquest motiu, els discursos que transcendeixen al pas del temps solen ser aquells que incorporen diferents registres i múltiples interpretacions de les mateixes paraules. En aquest sentit, Lukacs fa referència a una cita d'Orwell sobre quina és la recepció dels discursos de Winston Churchill en la població de l'època:

Uneducated people are often moved by a speech in solemn language that they don't understand word by word but feel to be impressive. Mrs. A. is impressed by Churchill's speeches, though not understanding them word by word²¹⁰.

Es fa molt difícil, per tant, poder descriure el grau de filtració de cada discurs en cada moment històric. Fins i tot és possible que alguns discursos que inicialment van ser escoltats per poques persones, amb el pas del temps incrementin el seu impacte social. Per il·lustrar-ho, Lukacs explica com els famosos discursos de "The Finest Hour" o

---

²⁰⁹ *Ibidem*, pg. 42.

²¹⁰ Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Sweat*. New York: Basic Books, pg. 114.

“Blood, Toil, Tears and Sweat” no van tenir un impacte rellevant en la població britànica fins mesos després de ser pronunciats.

Això és així perquè, sovint, “we know Winston Churchill’s speeches from reading them, not from hearing them. His words inspire us as we read them, proof that they have stood the test of time”²¹¹, segons Lukacs. D’aquí la importància de la tasca d’aquesta tesi doctoral. Potser a partir d’aquest estudi hi haurà qui llegirà per primer cop alguns dels discursos dels presidents de Catalunya elegits. Serà a través d’aquesta lectura, doncs, que un segle després de la seva pronunciació els discursos podran adquirir més ressò històric del que havien tingut fins aquest moment.

c) El missatge

En aquest apartat tractarem què diu l’orador, és a dir, quina importància té el missatge en la situació comunicativa exposada per Roman Jakobson. Aquesta fase del marc teòric ens servirà per analitzar el cos de la tesi, per comprendre com podem estudiar el missatge que volen transmetre els presidents de Catalunya a la seva potencial audiència.

Fins ara, ens hem aproximat al qui pronuncia el discurs i a qui va dirigit aquest discurs: a l’orador i a l’audiència. Després d’aquest apartat ens acostarem a l’estudi del context per entendre quina incidència pot tenir en el discurs. Però abans, hem d’anar al moll de l’os, al missatge, al per què diu el que diu l’emissor i com ho pronuncia. En paraules de Guitart Escudero:

*El orador nunca habla por hablar. Por el contrario, en todo discurso político siempre hay una intención, más o menos manifiesta, que se dirige a la captación de partidarios y que se fundamenta en una evidente manipulación lingüística con el objeto de suscitar unas emociones, que se asocian a factores contextuales individuales y sociales*²¹².

És gràcies a la comprensió d’aquesta intencionalitat de l’orador, que podrem entendre el sentit de les seves paraules. Si entenem el per què, també podrem entendre molt millor què diu. Així mateix, també requerirem d’un context acurat per poder llegir els silencis i els conceptes que manquen en les paraules dels presidents.

Hem de partir de la base, com ja hem enunciat en l’apartat de l’anàlisi del discurs, que les paraules són fets en si mateixos. Així ho va formular Austin i així

---

²¹¹ Ibídem, pg. 145.

²¹² Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 30.

trenquem el tòpic llatí del *facta, non verba*, que les accions tenen més valor que les paraules. El que farem en el desenvolupament d'aquesta tesi serà precisament analitzar aquestes accions, aquestes paraules per poder entendre les propostes els presidents de Catalunya i, en definitiva, entendre les claus d'un moment històric des d'una de les perspectives possibles, la corrent hegemònica del catalanisme polític del primer terç del segle XX.

En aquest apartat estudiarem, doncs els continguts i l'estructura dels discursos, així com també la posada en escena a través de la comunicació no verbal i la paraverbal. Al cap i a la fi, correspondrem a la màxima que va anunciar Manuel Azaña, el qual assegurava que “en política palabra y acción son la misma cosa”²¹³. Per poder estudiar la política des d'una perspectiva històrica, doncs, estudiarem el contingut i el continent del seu missatge.

El poder de les paraules rau no solament en el relat que es crea, en allò que es diu, sinó també en les idees que estan amagades rere els silencis. Per tant, en aquesta tesi haurem d'analitzar el que es diu i el que no es diu, però també l'evolució que pot patir la seva interpretació. Al cap i a la fi, fins als anys seixanta del segle XX, la lingüística tendia a “estudiar el lenguaje, a través de la lengua, como un producto hecho, cerrado y sistemático, y hacerlo de forma científica”²¹⁴, segons Cortés Rodríguez i Camacho Adarve. Tanmateix, ja hem explicat en anteriors subapartats que les paraules canvien al llarg del temps.

El significat d'allò que diu el missatge evoluciona. De vegades canvien les paraules i de vegades només el seu significat. En qualsevol cas, sempre és qüestionat, tal i com ens recorda aquesta cita de Cambó:

*S'ha dit de mi, en judicar-me com a escriptor i orador català, que el meu vocabulari és pobre. Tenen raó, tota la raó: mai no he treballat el meu idioma com devia. (...) En exposar les meves idees, he procurat donar-los la vestimenta indispensable per a fer-les entenedores i m'he limitat a cercar el mot o la frase que les havia de fer més penetrants, sempre dintre la major austeritat*²¹⁵.

Segons l'estil de l'època, els discursos de Cambó es podien percebre com a poc treballats, com a poc rics a nivell de vocabulari. Això no vol dir que sigui així, sinó que és la percepció que el mateix protagonista percep de les seves crítiques.

---

²¹³ Azaña, M. (S. Juliá, Ed.) (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos*. Barcelona: Crítica, pg. 16.

²¹⁴ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones octaedro, pg. 15.

²¹⁵ Cambó, F. (1981). *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, pg. 7.

En tot cas, la cita anterior ens permet apuntar com n'és d'important el missatge pel públic, com n'és de transcendent la precisió de la paraula per tocar el cap i, sobretot, el cor dels oients. Així ho expressa Hernández Guerrero:

*Acertar con la palabra adecuada en una situación delicada exige una habilidad especial pero, administrar las pausas en las selvas de las conversaciones y repartir los silencios en las rutes de los discursos es una destreza que supone un rico capital de prudencia, de paciencia y de templanza, y una tarea que exige el desarrollo de facultades tan escasas como el tacto y el gusto*²¹⁶.

La selecció de les paraules, però també dels silencis –allò que no diuen els oradors– pot ser ben interpretat o mal interpretat. I és que “cualquier texto refleja pensamientos e intenciones, y, por tanto, no es algo neutro; el lenguaje no es neutro, entre otras cosas, porque quien habla deja en sus discursos huellas de su propia enunciación”²¹⁷. Si els textos no són neutres, les interpretacions tampoc. Com hem vist en Cambó, ell mateix assegura que buscava un vocabulari més simple per poder arribar a un públic més general, menys erudit. I això va ser criticat per alguns, però de ben segur que la interpretació que en feien altres era ben positiva.

Per aquest motiu, no n'hi ha prou amb analitzar el missatge sense analitzar l'orador, l'audiència i el context. Perquè sense ells, la interpretació que podríem inferir dels discursos dels presidents no seria objectiva. És per això que, en paraules de Van Dijk, hem de reconstruir els esdeveniments socials i hem d'inserir-los en un marc de rellevància social, per poder triar quins discursos analitzem, per què els analitzem, i també situar-los en el seu context determinat.

Segons aquest analista del discurs neerlandès, el discurs té tres dimensions que hem d'estudiar: el llenguatge en ús –les paraules pròpiament dites–, la comunicació de creències –el que després explicarem, els *topoi*– i, finalment, la interacció social –el valor del context i de la interacció entre orador i audiència. Són aquestes tres dimensions les que analitzarem a continuació, la primera a partir d'aquest apartat i les altres dues a l'apartat *context*.

---

²¹⁶ Hernández Guerrero, J.A. (2002). “Fuerza y debilidad del discurso político” a AA.VV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.) (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 20.

²¹⁷ Cortés Rodríguez, L., i Camacho Adarve, M. M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Barcelona: Ediciones octaedro, pg. 122.

El llenguatge en ús

Les paraules pròpiament dites, però també el què s'amaga darrere seu és el que analitzarem en aquest subapartat. L'ambigüïtat, la connotació, la cohesió, la cortesia lingüística i les relacions entre orador i missatge són els conceptes que tractarem a continuació.

En primer lloc, l'ambigüïtat. Segons el *Diccionario de análisis del discurso*, “la ambigüedad es un fenómeno ligado a la puesta en un discurso de un enunciado. Este fenómeno se produce cuando una misma frase presenta varios sentidos y es posible entonces de ser interpretada de diversas maneras”²¹⁸. L'ambigüïtat la trobarem reiteradament en els discursos dels presidents, per exemple amb el concepte “regionalització” d'Espanya. Pels catalanistes significarà un augment del grau d'autogovern, incrementant la descentralització administrativa; pels nacionalistes espanyols, “regionalització” serà interpretada com a separatisme. Aquesta, en tot cas, és una mostra de la diferent interpretació del significat d'una paraula; el millor exemple d'ambigüïtat seria el terme Generalitat, que pels catalanistes ho vol dir tot i pels espanyolistes no vol dir res. A Catalunya el terme Generalitat tenia un valor històric i connectava amb l'autogovern del que sempre havia gaudit, mentre que a Espanya la paraula Generalitat descafeïnava la recent proclamada República Catalana i concedia un cert grau d'autogovern pels altres.

En certa manera, aquesta ambigüïtat té molt a veure amb la connotació que poden prendre les paraules, depenent del context i de la intencionalitat amb la qual es pronuncien. També segons el *Diccionario de análisis del discurso*, “el termino connotación se incorporó luego al léxico de la lingüística. (...) Es una suerte de equivalente de *evocar*. (...) Por oposición a la denotación, que corresponde a su extensión”²¹⁹. Per tant, connotació implica la comprensió que se'n destil·la per uns i altres. L'exemple de la connotació de la Generalitat per uns i altres, deriva en una ambigüïtat de la paraula i del concepte.

Per a estudiar el llenguatge en ús, haurem de tenir en compte també la cohesió. El *Diccionario de análisis del discurso* recull que “la palabra cohesión designa el conjunto de medios lingüísticos que posibilitan los lazos intra e interoracional por los

---

²¹⁸ AAVV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 22.

²¹⁹ *Ibidem*, pg. 119.

que un enunciado oral o escrito puede aparecer como un texto”²²⁰. D’aquest concepte en parlen en profunditat Halliday i Hasan, com ja hem explicat en apartats anteriors, però en aquest subapartat l’apuntem perquè és una de les condicions que haurem d’estudiar en cada discurs. En algun cas, ens adonarem que hi ha idees inconnexes, fins i tot contradictòries, i que per tant no hi ha cohesió en el discurs. Com podrem observar, com més coherent i cohesionat és un discurs, també té més èxit davant de l’audiència. Quan ens disposem a treballar-ho, ens adonarem que alguns discursos són cohesionats precisament per l’ambigüitat i la connotació d’algunes paraules.

Un altre aspecte que haurem de tenir en compte és també la cortesia lingüística, que Robin Lakoff afirma que han de tenir els discursos. Aquesta professora de la universitat de Berkeley, afirma que en tots els discursos els oradors han de ser clars i cortesos –*be clear, be polite*– per tal d’arribar a convèncer a l’audiència. Per fer-ho, Lakoff recomana no imposar-se al receptor, donar-li opcions perquè sigui ell qui triï i, en conseqüència, fer-lo sentir bé empoderant-lo a través de les teves paraules.

En aquest sentit, la cortesia verbal que exposa Robin Lakoff es traduiria en el moviment que Casas, Castellà i Vilà proposen que l’orador ha de fer en iniciar el seu discurs. Aquests tres autors catalans afirmen que en la introducció, hi ha dos moviments que l’orador ha de fer inexorablement. En primer lloc, un moviment metafòricament vertical: l’orador ha d’elogiar el públic per fer-lo sentir bé; acte seguit, ha de situar-se lleugerament per sobre, per tal que l’audiència el vegi al legítim orador. Com veurem en el subapartat *introducció*, aquest moviment vertical és anomenat *captatio benevolentiae* i serveix per situar verticalment la relació entre l’orador –a dalt– i el públic –a sota. En segon lloc, l’orador ha de fer un moviment metafòricament horitzontal: l’emissor ha de llançar el tema al públic, com si fos un ganxo per captar l’atenció i emportar-se’l a la seva trama argumental. Aquest segon moviment horitzontal és anomenat *captatio d’interès* i serveix per captar l’interès del qui escolta en el missatge.

Com podem veure, totes les paraules d’un discurs han de ser correctament mesurades i intencionades, per tractar-se d’un bon discurs. De manera que, conscientment o inconscientment, els oradors expressen idees per convèncer l’audiència, de manera més o menys evident. Aquestes idees solen ser conceptes concrets que, agregadament, es tradueixen en ideologies polítiques.

---

²²⁰ AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 87.

Així, segons Teun Van Dijk, “political discourse may express group ideologies and other beliefs, especially in collective forms of text and talk such as party programs”²²¹. És a dir, que de manera directa o indirecta, els discursos polítics que analitzarem expressen ideologies i, amb elles, propostes d’organització territorial. Tal com apunten Gil Juárez i Vitores Gonzáles:

*La noció d’ideologia fa referència als patrons o sistemes d’idees i creences que serveixen per mantenir com inevitables les concepcions dominants d’un determinat ordre social. (...) En aquest sentit, les ideologies no tenen un significat unitari i no proveeixen a les persones amb formes unívokes i clares sobre què han de pensar o fer*²²².

Heus ací una de les dificultats d’aquesta tesi: la ideologia, com els models d’organització territorial, no es mostren de manera clara i directa. Potser en algun cas podem trobar una clarificació diàfana dels models d’Estat proposats, com ho és l’exemple de la proclamació de la República Catalana el 14 d’abril del 1931. Però la majoria de vegades, el model d’Estat que ens proposem estudiar romandrà amagat entre les paraules i les propostes concretes dels presidents.

Per aquest motiu, abans d’entrar en el desenvolupament de la tesi, ens veiem obligats a estudiar aquestes ideologies en l’apartat *Discursos nacionals*. I abans d’entrar en detall, haurem d’entrar en els marcs mentals d’aquests presidents; haurem d’entendre què és el *framing*, perquè “en todo discurso político, acontece otro fenómeno importante: la manipulación que éste ejerce sobre la realidad. (...) Nos referimos a la transformación de la realidad”²²³. És aquesta projecció d’ideals, aquesta proposta de transformació de la realitat, la que ens dificultarà divisar clarament quin model d’Estat proposen els presidents. Per tot això, a continuació estudiarem com es manipulen intencionadament els marcs conceptuals per part dels polítics.

Què són els marcs cognitius: el *framing*

George Lakoff anomena *framing* als marcs mentals, un element clau per entrar dins del pany tancat del nostre cervell. Els *frames*, els marcs, són la gàbia que ens permet

---

²²¹ Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 17.

²²² Gil Juárez, A. i Vitores González, A. (2009). *Comunicació i discurs*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 102.

²²³ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 29.

comprendre el món, però alhora que ens permet trencar els nostres límits. Segons el mateix Lakoff:

Els marcs són estructures mentals que donen forma a la manera com veiem el món. En conseqüència, modelen els objectius que perseguim, els plans que fem, la manera com actuem i allò que considerem que és un bon o un mal resultat de les nostres accions. En la política, els marcs que tenim donen forma a les polítiques socials i a les institucions que creem per portar-les a terme. Canviar els nostres marcs és canviar tot això. Canviar els marcs ja és un canvi social²²⁴.

De manera conscient o inconscient, doncs, els presidents de Catalunya que hem elegit en aquesta tesi utilitzen els marcs per consolidar-los o per trencar-los i anar més enllà. I és el trencament o la continuació d'aquests marcs el que ha comportat els fets històrics que ens han portat fins avui.

En paraules de Frank Luntz a *Words That Work*²²⁵, canvia el nom i canviarà la sort. És a dir si canvies les paraules per unes altres, canviarà els marcs mentals i, amb ells, pots fer virar l'opinió pública. En aquest cas concret, Luntz posa l'exemple dels republicans nordamericans sobre l'impost de transmissió de patrimoni quan mor una persona. El mateix autor va proposar-los que deixessin de parlar d'*estate tax* i, en lloc seu, fessin servir el concepte *death tax* per passar a percebre'l com a l'impost sobre la mort. Amb aquest canvi, els republicans reenfoquen aquest impost redistributiu en benefici de l'estat com un impost que anava contra els individus, apel·lant a una expressió utilitzada pel fundador dels Estats Units d'Amèrica, en Benjamin Franklin.

Amb aquest canvi de paraules podem observar com canvien els marcs mentals i, amb ells, es pot arribar a transformar la realitat. Per abordar el concepte des d'una altra perspectiva, George Lakoff explica la importància dels marcs mentals a partir d'un exercici que fa als seus alumnes de la universitat. "L'exercici consisteix en el següent: *no penseu en un elefant! Feu el que feu, no penseu en un elefant.* (...) Cada paraula, com ara *elefant*, evoca un marc, que pot consistir en una imatge o una altra mena de coneixement. (...) Quan neguem un marc, l'evoquem"²²⁶. De manera que el *framing* el trobem arreu del nostre voltant; sovint ni tan sols es manifesta obertament, sinó que fluctua en el llenguatge de les nostres interaccions socials.

---

²²⁴ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pg. 9.

²²⁵ Luntz, F. (2008). *Words That Work: It's Not What You Say, It's What People Hear*. London: Hyperion.

²²⁶ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pg. 10.

És el que Lakoff en diria l'*inconscient cognitiu*, aquelles idees impregnades en la societat que són difícils de canviar. Per aprofundir-hi una mica més, el mateix Lakoff afirma que:

Els marcs conceptuals no es poden veure ni sentir. Formen part del que els cognitivistes [defineixen com] l'inconscient cognitiu, estructures del cervell a les quals no podem accedir conscientment, però que coneixem per les seves conseqüències: la manera com raonem i el que considerem que és de sentit comú. També els coneixem per mitjà del llenguatge. Totes les paraules es defineixen amb relació a marcs conceptuals. Quan sentim una paraula, el marc (o grup de marcs) al qual correspon se'ns activa al cervell²²⁷.

Aquest grup de marcs seria el que anomenarem a continuació *topoi*, un concepte ja enunciat per Aristòtil a *Retòrica* i que avui dia ha mutat cap a un concepte denotatiu negatiu, els tòpics. Tanmateix, en el següent subapartat observarem que els *topoi* no necessàriament són dolents, ja que són el context que genera aquest conjunt de marcs mentals en el qual, inconscientment, vivim.

Per tot això, segons Lakoff, podem afirmar que “emmarcar consisteix en això, a triar un llenguatge que es correspongui amb la visió del món d'un mateix. No es tracta només d'una qüestió de llenguatge. Les idees són fonamentals i el llenguatge n'és el portador, les evoca”²²⁸. I per aquest motiu podem constatar que els presidents que estudiarem en el desenvolupament d'aquesta tesi emmarquen el seu llenguatge en funció de quin és el públic a qui es volen dirigir, quin context els envolta i cap a on vol dirigir el canvi polític que proposen.

Com podrem comprovar, els presidents tractaran conceptes com “el *Poble*, la *Nació*, els humils, la gent treballadora, el proletariat en armes, els oprimits o tots aquells que s'esforcen per tirar endavant el seu petit negoci o conrear la seva petita granja”²²⁹, com apunta Ucelay-Da Cal. Amb aquests termes, ambigus i amb diverses connotacions, els presidents intentaven cohesionar el seu públic, emmarcant-lo dins el mateix *framing* per tal de convèncer als seus potencials votants.

Així doncs, el *framing* és un concepte clau en la transmissió del missatge. En paraules de López i Fernández-i-Marin:

El concepto framing, procedente de las teorías de la comunicación, hace referencia al marco cognitivo que los medios de comunicación elaboran en torno a un determinado tema y que tiene como efecto el que en la opinión

---

²²⁷ Ibídem, pg. 9.

²²⁸ Ibídem, pg. 10.

²²⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2019) “La Mancomunitat com a teatre polític” a AA.VV. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers, pg. 79.

pública se establezcan determinados vínculos conceptuales a la hora de pensar o referirse a un fenómeno y se descarten otros —por ejemplo, asociar inmigración a inseguridad y no a crecimiento económico. (...) Esta visión enlaza con la perspectiva más sociológica que, con diversos términos, como por ejemplo el de “habitus”, propuesto por Pierre Bourdieu, hace referencia a las matrices estructurantes de la percepción y las acciones de los individuos que responden a unas estructuras sociales internalizadas, no aprendidas racionalmente, sino practicadas, y que no necesariamente se ajustan a la posición socioeconómica de los individuos en el presente²³⁰.

En definitiva, el *framing* és el marc cognitiu, el conjunt de mecanismes que estructuraren la percepció de la realitat d'una o altra manera i que, en conseqüència, condicionen la manera de veure el món i les decisions dels individus.

El *framing* es basa en l'hàbit —l'*habitus* de Bordieu—, en l'ús que la ciutadania fa del significat dels conceptes quotidians. I els polítics utilitzen aquests marcs per anar a favor seu o bé per trencar-los, canviant així la percepció que l'audiència pugui tenir d'una realitat. El marc cognitiu és, doncs, l'eina a partir de la qual el missatge transforma realitats, a través de la qual l'orador projecta anhels i imagina el futur que vol construir.

A Catalunya, en el període que estudiarem, podem distingir dos marcs culturals de referència, el catalanocèntric i l'hispanocèntric, segons López i Fernández-i-Marín. Aquests mateixos autors apunten que “el marc cognitiu catalanocèntric converteix en referències bàsiques de l'univers social de l'individu les informacions i estímuls culturals que es produeixen bàsicament a Catalunya”²³¹. En contraposició, López i Fernández-i-Marín afirmen que “el marc cultural de referència hispanocèntric es construeix sobre un imaginari cultural en què és l'Estat espanyol l'àmbit identitari i d'adscripció des del que s'entén i s'observa el món”²³². És en aquest concepte de *framings* contraposats en el qual haurem d'encabir el nostre estudi de la tesi doctoral.

Per facilitar l'estudi dels marcs cognitius analitzarem quines són les paraules més repetides, que corresponen als valors i a les imatges més reconeixibles pel públic. En paraules de Barrado:

Un orador emplea esta estrategia cuando, en su alocución, se refiere a valores o imágenes reconocidos y aceptados por los que le escuchan. Los valores pueden ser muy diferentes según se trate de un sistema social u otro, una organización política o su contraria. Por ejemplo, el concepto Rey será

---

²³⁰ López, J. i X. Fernández-i-Marín (2010). “Marco cultural de referencia y participación electoral en Cataluña” a *Revista Española de Ciencia Política*, núm. 23, pp. 31-32.

²³¹ López, J. i X. Fernández-i-Marín (2009). “Abstenció a Catalunya: una qüestió de marc cognitiu” a *Eines*, Tardor 2009, pg. 26.

²³² *Ibidem*, pg. 27.

*un valor reconocido en cualquier régimen monárquico, o República lo será en un régimen republicano*²³³.

Aquesta repetició de paraules per consolidar o construir nous marcs cognitius es fonamenta amb els valors compartits que enuncia Barrado. Aquests consensos socials que tenim assumits és el que Aristòtil en deia *topoi*, un concepte que tractarem en els següents subapartats. És una idea que té molt a veure amb el *framing*, perquè els marcs cognitius els creen les paraules emprades en qualsevol interacció social, mentre que el *topoi* són les idees subjacents en les relacions socials. Els *topoi*, per tant, ajuden a crear aquests marcs mentals que els polítics volen potenciar o transformar.

Aquest concepte, els *topoi*, ens permetran entendre quina és la cosmologia de pensament quotidià, que tenien els ciutadans de Catalunya i d'Espanya dels anys deu, vint i trenta del segle XX. Malgrat que el tractarem amb més detall a l'apartat de *context*, en els propers subapartats ens hi referirem indirectament, ja que a través els *topoi* generen alguns mites socials, que són els que ens disposem a trencar a continuació.

Alguns mites que s'han de trencar

Per fer una bona anàlisi del discurs oral, hem de saber que existeixen un seguit de màximes que assumim com a vertaderes i que ajuden a compondre qualsevol discurs polític. Aquestes màximes tenen orígens en la il·lustració i les assumim com a vàlides, però George Lakoff ens assegura que no són del tot útils per estudiar els discursos orals, perquè tendim a mitificar algunes idees que haurem de trencar. Una d'aquestes màximes mitificades, segons Lakoff, és la següent:

*La veritat ens farà lliures. Si expliquem els fets a les persones com que les persones són éssers fonamentalment racionals arribaran a les conclusions adequades". Però gràcies a les ciències cognitives sabem que les persones no raonen d'aquesta manera. Les persones pensen utilitzant marcs conceptuals. (...) Les neurociències ens ensenyen que tots els conceptes que tenim (...) estan impresos en les sinapsis del cervell. Els conceptes no són res que puguem canviar simplement perquè algú ens explica un fet*²³⁴.

Això, en gran part, passa perquè en funció del context, dels inputs rebuts en l'educació, de les condicions econòmiques de cadascú, els marcs conceptuals canvien. Per això, com apunta Lakoff, els progressistes pensen que els conservadors són estúpids i

---

²³³ Barrado, M. P. D. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura, pp. 26-27.

²³⁴ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pp. 32-33.

viceversa. Nogensmenys, no és que siguin estúpids uns i altres, sinó que no comparteixen els mateixos marcs conceptuals.

Aquesta teoria dels marcs la podem veure fàcilment en la construcció dels discursos nacionals catalans i espanyols. En propers subapartats, quan per exemple parlem de l'*independentisme*, podrem observar com els catalanistes demanaven l'autonomia, però eren titllats de separatistes; d'aquesta manera, els espanyolistes que defensaven la unitat centralista, eren incapaços de veure que la proposta catalanista era oberta i que només buscava descentralitzar part de l'administració de la política, en cap cas trencar l'Estat.

Un altre mite que també s'ha heretat de la il·lustració, segons Lakoff, és aquell que anuncia que “és irracional anar en contra del propi interès; per tant, una persona normal, que és racional, raona en funció del propi interès. La teoria econòmica i la política exterior modernes es basen en aquest supòsit”²³⁵. Tanmateix, Lakoff sustenta que la gent no pren decisions de manera racional, sinó per afeccions emocionals, per identificació, en definitiva, pels valors que comparteixen amb els líders que els parlen.

És per això que, si prenem com a certes les teories de Lakoff, “els valors morals pesen més que qualsevol tema concret: més que el terrorisme, la guerra, l'economia, la sanitat o l'educació. (...) Allò que ens uneix són els nostres valors”²³⁶. D'aquesta manera, en els discursos que analitzem de Prat, Puig i Macià haurem de parar-nos a identificar quin és el context en el qual viuen, què els mou a dir el que diuen i quins marcs mentals volen transformar o, pel contrari, quins marcs volen potenciar per consolidar el fràgil conglomerat catalanista.

*Les persones no voten forçosament segons l'interès propi. Voten per la seva identitat. Voten pels seus valors. Voten per la persona amb qui s'identifiquen. De vegades s'identifiquen amb els seus propis interessos, pot ben ser. No és que no mirin pels seus interessos*²³⁷.

Si aquests principis són encertats i els podem aplicar al cas d'estudi que ens ocupa, haurem de distingir quin marc mental potencia cada president en cada discurs, per poder destacar quin és el model d'Estat el que realment proposen. I especifiquem “realment” perquè podria ser que, sovint, no es defineixi clarament per no trencar amb els valors

---

²³⁵ *Ibidem*, pp. 34-35.

²³⁶ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pg. 10.

²³⁷ *Ibidem*, pg. 36.

del públic. Així ho veurem en el cas de Francesc Macià el 14 d'abril del 1931, per exemple.

Per il·lustrar aquesta teoria, George Lakoff explica que en un context d'escalfament global, el marc mental proposat per a noves lleis que evitin la contaminació no ha de ser un impost contra la carbonització. El nom d'aquesta eventual llei hauria de ser “del cel net”, per positivament la connotació que s'amaga rere la llei. Així mateix, haurem d'observar quins marcs proposen els presidents de Catalunya triats en la seva configuració dels seus marcs.

En qualsevol context de canvi, tanmateix, no necessàriament tot el públic compartirà els mateixos desitjos, com tampoc comparteix el mateix marc mental. Segons Lakoff, “en les ciències cognitives aquest fenomen té un nom. S'anomena *hipocognició*, i es refereix a una mancança de les idees que es necessiten, la d'un marc relativament simple que es pugui evocar amb una o dues paraules”²³⁸. És per aquest motiu que els presidents s'hauran d'esforçar en simplificar al màxim els conceptes, amb la finalitat de generar connexions sinàptiques fàcils que els permeti connectar les paraules que pronuncien amb els valors compartits de la societat.

Així doncs, no podrem veure com Prat de la Riba parla obertament de federalisme asimètric ni de confederalisme, com tampoc podrem veure clarament el model que proposa formalment Macià i Llussà. Els presidents es veuran obligats a simplificar les paraules per tal d'arribar a tot el seu públic potencial, sense que les idees que tenen al cap siguin més senzilles.

De fet, si prenem com encertada la teoria de Lakoff, les paraules pronunciades seran rellevants en la mesura que apel·lin a la identitat o a la voluntat d'identificació que el potencial públic tingui amb l'orador. Segons el lingüista estatunidenc:

*Els electors voten per la seva identitat, voten en funció de qui són, dels seus valors i les persones i allò que admiren. Un cert nombre d'electors s'identifiquen amb els propis interessos i voten en conseqüència. Però això és l'excepció més que la norma. Hi ha altres coses amb les quals s'identifiquen: l'origen ètnic, els valors, els estereotips i els herois culturals. Pel que fa a les eleccions, les formes d'identificació més forta són els valors i els estereotips culturals que hi corresponen*²³⁹.

Llavors, malgrat semblar que és més important la nació i la vinculació de l'individu amb aquesta col·lectivitat, en realitat Lakoff afirma que aquesta unió es fa a través de les

---

²³⁸ Ibídem, pg. 42.

²³⁹ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pg. 62.

paraules que precisament tria l'orador. És a dir, com que totes les paraules remetent a un marc conceptual determinat, la correcta elecció d'aquestes és la que permetrà al líder polític apel·lar a la identitat que vol convèncer del seu projecte polític.

I quin era el projecte polític dels catalanistes? O millor dit, quins projectes polítics tenien? Quins models d'Estat proposaven? Segons el lingüista estatunidenc, “les atribucions de l'estat són proporcionar les infraestructures i els serveis que portin a la pràctica aquests valors, i els impostos són el preu que hem de pagar per viure en una societat civil com aquesta”²⁴⁰. En aquesta línia, el que proposaven els catalanistes, al llarg del primer terç del segle XX, podria ser interpretat com un Estat independent amb capacitat d'autogovernar-se. Però si analitzem les paraules concretes i les emmarquem dins del context espanyol i europeu del 1914 al 1933, la conclusió que n'extraurem serà molt diferent. Precisament el que proposaven els catalanistes era augmentar la seva capacitat d'autogovernar-se –en paraules de Prat: tenir més eines d'Estat–, però això no significava proposar un Estat independent.

L'evolució dels marcs transforma els discursos i la seva interpretació

Les paraules que tria un polític tenen molt a veure amb el context sociopolític que viu cada determinada societat. Per aquest motiu, en aquests propers paràgrafs volem utilitzar un exemple de *framing* que utilitza Lakoff per després extrapolar-lo a l'ús del llenguatge per part dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX. L'exemple que utilitza el lingüista estatunidenc és el del matrimoni:

El matrimoni és fonamental en la nostra cultura. Des del punt de vista legal concedeix centenars d'avantatges, però aquest n'és només l'aspecte material. El matrimoni és una institució, l'expressió pública d'un compromís per a tota la vida que es basa en l'amor. Constitueix la culminació d'un període en què s'ha buscat parella i, per a moltes persones, és la realització d'un objectiu important, que sovint comporta tot un seguit de somnis, primeres cites, xafarderies, angoixes, prometatges, regals, plans de boda, rituals, invitacions, vestits de núvia, dames d'honor, trobades familiars, promeses i una lluna de mel. El matrimoni és el començament d'una vida familiar, que habitualment precedeix l'arribada de fills i néts, trobades familiars, sogres, llicenciatúres i tota la resta²⁴¹.

De la mateixa manera que en el context estatunidenc, a Catalunya el matrimoni ha tingut les mateixes transposicions per la societat. De fet, “com gairebé tots els conceptes

---

²⁴⁰ Ibídem, pg. 10.

²⁴¹ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pg. 71.

importants, el matrimoni s'associa a diversos tòpics: el matrimoni ideal és feliç, llarg, pròsper i amb criatures, una casa bonica i amistats amb altres matrimonis”²⁴². Fins i tot s'utilitza el matrimoni per personificar relacions polítiques i fer-les entenedores pel públic.

En ple segle XXI, la imatge d'una eventual separació d'aquest matrimoni ideal entre Catalunya i Espanya ha estat utilitzada per diverses faccions, per argumentar la justícia o la injustícia que cadascú creia que implicava l'eventual secessió catalana. Així mateix, s'ha fet servir l'exemple de l'emancipació d'un jove dels seus pares, per també personificar en un Estat i en una nació exemples quotidians per fer-los entenedors.

Tanmateix, en el temps que estudiem, la personificació del matrimoni no era utilitzada per cap dels polítics estudiats. Només fem aquest exemple per il·lustrar la importància de les metàfores en la política i la seva relació amb els *topoi*, que veurem posteriorment. En el cas del matrimoni, segons Lakoff, “no hi ha res que faci que el matrimoni hagi de ser heterosexual, ni en la definició, ni en la sacralitat, ni en els rituals, ni en la vida familiar, ni en els somnis i esperances. La idea que el matrimoni hagi de ser heterosexual és fruit d'un estereotip cultural”²⁴³. En aquest sentit, Lakoff explica la patrimonialització que en fan els conservadors americans d'aquest concepte, atribuint-lo només als matrimonis heterosexuals. Explica com Bush va decidir no utilitzar el concepte matrimoni gai per no generar, culturalment, el que hauria estat una oxímoron per als americans. De la mateixa manera que una poma no pot ser gai o un telèfon tampoc pot ser gai, Bush no utilitzava el concepte matrimoni amb l'adjectiu gai, per no atribuir-li la possibilitat que es produís.

Amb aquest exemple podem observar com el llenguatge conforma una visió del món, un conjunt de tòpics que tenim instal·lats en la nostra ment i que els polítics han de dominar per aconseguir els seus objectius. En ple segle XXI (2022) resulta evident a Catalunya que un matrimoni pot ser de moltes maneres, que pot ser entre dos individus de diferent sexe, del mateix sexe, de diferent inclinació sexual, entre no binaris, i tantes d'altres possibilitats. Ara bé, això no ha estat sempre així, com tampoc ho ha estat la concepció d'autonomia i de descentralització dins de l'Estat espanyol.

Així doncs, en el proper apartat en el qual tractarem els *topoi*, podrem estudiar quins són els estereotips que s'associen a Catalunya i a Espanya, especialment en el

---

²⁴² *Ibidem*, pg. 72.

²⁴³ *Ibidem*, pg. 72.

moment històric que estudiem, i com aquests afecten als discursos que finalment estudiarem.

El poder de les imatges

Per a qualsevol polític és importantíssima la creació d'imatges, sigui cap a la seva persona o cap a les idees que vol projectar. De fet, en societat estem envoltats d'imatges. Per exemple, Lakoff afirma que la caiguda de les Torres Bessones amb l'atemptat de l'11 de setembre de 2001 era l'esfondrament de dues persones que representaven tot el país.

En llenguatge simbòlic, les dues torres eren com dues persones que es mantenien dempeus. Aguantar-se dret és sinònim de les coses bones que perduren en el temps. Per altra banda, les dues torres eren símbols fàl·lics que, en esfondrar-se, van reforçar la idea de la pèrdua de poder. Fins i tot la imatge d'un Manhattan sense la silueta dels dos edificis més emblemàtics ens fa percebre una falsa sensació de buidor.

Aquest poder que tenen les imatges, Lakoff el vincula directament amb les emocions que vivim els humans:

En l'escorça premotora del cervell, cadascun de nosaltres tenim el que s'anomenen "neurons mirall". Aquestes neurones s'activen tant quan realitzem una acció com quan veiem algú altre que la fa. (...) Aquesta operació funciona així en sentit literal: quan veiem un avió que es dirigeix cap a un edifici i ens imaginem persones dins l'edifici, tenim la sensació que l'avió s'acosta cap a nosaltres; quan veiem l'edifici desplomant-se sobre altres persones, tenim la sensació que se'ns desploma a sobre²⁴⁴.

Lakoff es serveix d'aquesta imatge de les dues Torres Bessones desplomant-se per explicar com afecten les imatges, reals o construïdes a partir del discurs, en la ment dels humans. Si l'extrapolem als presidents que estudiem, la construcció d'imatges és clau en els seus discursos.

Els presidents de Catalunya aconseguen generar-se una imatge determinada. Amb les paraules que pronunciaven. Més endavant comprovarem l'efecte de les "estructures d'Estat", de la "campanya per l'autonomia" o de la proclamació de la "República catalana". La tria exacta de les paraules convida al públic a sentir-se identificat amb uns valors i, per tant, l'orador aconsegueix moure els potencials votants cap als projectes que promou.

---

²⁴⁴ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pg. 82.

Tot governant ha de crear el seu marc conceptual, com ho va fer l'administració de George Bush justificant una guerra a l'Iraq amb els conceptes "danys col·laterals", "armes intel·ligents" o "intervenció de pau". Tots ells, conceptes que amagaven "víctimes civils", "armes mortíferes" o "guerra", respectivament, i que servien per justificar un conflicte armat amb un país, fent una part pel tot, ja que s'assimilava Saddam Hussein a tot el país. Aquesta utilització de la sinèdoque, de fer la part pel tot, és habitual en política per magnificar els aspectes que interessin a l'orador.

En el cas dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX també succeeix el mateix, quan culpen l'Estat espanyol de ser tremendament centralista i unitarista, quan resulta evident que hi havia moltes faccions polítiques, algunes centralistes i d'altres més descentralitzadores. El cert és que el federalisme i la resta d'ideals que defensaven l'autogovern per algunes regions, per les nacions subestatal, era defensada per molt pocs polítics de Madrid i de la resta de l'Estat, com veurem en els propers apartats.

En qualsevol cas, la metàfora ha estat una eina de qualsevol nacionalisme, de qualsevol polític, per simplificar el discurs i generar falses analogies. En paraules de Lakoff:

Una de les metàfores fonamentals de la nostra política exterior és la que considera un país com una persona.(...) La metàfora del país com una persona està fortament arrelada, és convincent i forma part d'un sistema metafòric complex²⁴⁵.

Tècnicament, s'intenta igualar una persona que no consideren fiable, que va contra els principis nacionals d'una part, per atribuir-li tota la maldat en contra del col·lectiu. I això, en el cas que ens ocupa, s'ha fet tant des dels presidents de Catalunya com des dels polítics del govern central, assimilant Catalunya a una facció d'independentistes reduïda i, a sobre, titllant-los de separatistes quan l'enorme majoria dels catalanistes demanaven un major grau d'autonomia.

Tal com hem explicat en els subapartats anteriors, al cap i a la fi l'oratòria busca la versemblança, no la veritat. I en això consisteix la nostra tasca en aquesta tesi, saber discriminar on està la veritat i on la voluntat de fer-la veure; on rau la realitat i on la projecció d'ideals.

---

²⁴⁵ Lakoff, G. (H. Lamuela, Ed.) (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena, pp. 103-104.

Per concloure aquest apartat i introduir el següent, volem apuntar que quan parlem del poder de les imatges no ens referim només a la capacitat de generar idees en la ment dels interlocutors, sinó també en la pròpia idealització dels oradors per part de l'audiència. La creació d'una imatge presidencial va ser clau per Prat, Puig i Macià a l'hora d'aconseguir i conservar el poder.

Per exemple, Prat tenia la imatge d'un intel·lectual, discret i treballador, que en prou feines sortia del despatx. Puig també tenia la imatge de treballador, però pel seu prestigi acadèmic en el camp de l'arquitectura i l'arqueologia. I el cas de Macià es va construir una imatge de l'Avi de Catalunya, amb el conegut *gris Macià* dels seus vestits que conformava també una manera de vendre una imatge del poder.

A continuació ens disposem a esbossar aquests aspectes intangibles dins del missatge, però que generen també la transmissió d'idees i de valors compartits.

Més enllà de les paraules

Tal i com hem vist en subapartats anteriors, el missatge no solament es transmet a través de paraules, sinó que es comunica –conscientment o inconscientment– amb gestos, mirades, modulacions de la veu i silencis. El missatge no es trasllada només amb el què dius, sinó també amb el com ho dius. Així és com ho argumenten Casas, Castellà i Vilà:

El discurs oral, com l'escriptura, conté paraules, però té uns altres ingredients, la veu i la comunicació no verbal –cos, gest, mirada–, que li són constitutius i en vehiculen bàsicament l'emotivitat.

La veu i els elements no verbals confirmen o contradiuen les paraules. Són senyals que tothom percep intuïtivament: la tristesa, l'alegria, la passió o l'enuig es distingeixen observant les faccions, la gestualitat o la mirada. No són secundaris ni es limiten a acompanyar el discurs: en cas de contradicció, creiem més en aquests senyals que no en les paraules. (...)

La comunicació oral no es redueix al raonament: incorpora el que no es diu, allò que només es percep²⁴⁶.

Així doncs, a continuació destinarem dos subapartats a apuntar els grans trets de la comunicació no verbal i de la comunicació paraverbal, per estar previnguts de cara a l'estudi dels discursos dels tres presidents de Catalunya.

Malauradament, no disposem d'imatges ni vídeos ni àudios durant la pronunciació de la gran majoria dels discursos triats, motiu pel qual no ens aturarem a

---

²⁴⁶ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 32.

fer una anàlisi concreta d'aquests dos aspectes que a continuació detallarem. En tot cas, no podíem deixar d'apuntar-los en aquesta fase del marc teòric, perquè són fonamentals per a l'emissió del missatge cap al receptor. Parlarem, doncs, de la comunicació no verbal i de la comunicació paraverbal, és a dir, parlarem del com es pronuncia més que no pas el què es pronuncia.

a) La comunicació no verbal

En primer lloc, trobem tot el que envolta el llenguatge no verbal. Quan dues o més persones es troben en un mateix pla espai-temps es miren, s'analitzen, es jutgen. No cal que siguin judicis negatius, els que fem, però sí que per la pròpia naturalesa de supervivència tots els humans analitzem –intuïtivament– el llenguatge no verbal dels nostres interlocutors. Així ho expliquen Casas, Castellà i Vilà:

El mecanisme de comunicació més intuïtiu de què disposem és la comunicació no verbal. Simultàniament a les paraules, expressem com ens sentim i com reaccionem, en un acte de percepció humana difícil d'acotar acadèmicament, però fàcil d'entendre si deixem anar el nostre inconscient. El llenguatge no verbal es pot planificar, tal com es fa en teatre i en les actuacions televisives d'alguns líders²⁴⁷.

Com que es tracta d'un llenguatge intuïtiu, que ens connecta als nostres gens animals, malgrat podem entrenar-los són molt difícils de forçar. Expressen emocions, sentiments, canalitzen la processó que l'orador sent a dins i que fa aflorar a través d'aquest intangible que són els gestos i les mirades.

El primer element a destacar, el que es pot treballar més, és la imatge personal. Per Casas, Castellà i Vilà:

La imatge personal ha de ser un reflex d'allò que vols transmetre. La indumentària, el pentinat, els complements han d'anar en consonància amb la situació comunicativa, la sala on presentes i l'audiència. La roba ha de passar desapercebuda, no ha de distreure del discurs. Tenir cura de la imatge i la vestimenta no significa anar de vint-i-un botons, sinó adequar l'aspecte a allò que vols dir²⁴⁸.

Tant és així que, per exemple, el president Macià era conegut per la seva elegància en la vestimenta. A Madrid el coneixien pel *gris Macià*, un color característic dels seus vestits, gairebé sempre amb camisa, corbata, armilla i americana, i també amb un barret típic de l'època.

---

²⁴⁷ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 37.

²⁴⁸ *Ibidem*, pg. 40.

La construcció d'una imatge presidencial la van aconseguir tant Prat com Macià, l'un conegut com el *Seny ordenador de Catalunya* i l'altre conegut popularment com l'*Avi*. Probablement, Puig no va tenir tant d'èxit en aquesta construcció d'una imatge reconeguda per la gent del carrer, però el cert és que aquesta projecció d'un ideal, d'uns valors a través de la roba, del tallat del cabell o dels complements, resulta imprescindible per a qualsevol polític que vulgui tenir èxit. D'aquest aspecte en parlarem en els tres presidents quan desenvolupem el treball.

Un altre aspecte a tenir en compte de la comunicació no verbal és la cara i la mirada. Com reconeixen Casas, Castellà i Vilà, “el llenguatge facial és universal, transmet emocions i missatges sense necessitat de pronunciar res. Un somriure natural i una mirada franca són molt més valuosos que una gestualitat preparada”²⁴⁹. Per això un valor del lideratge és la naturalitat, l'espontaneïtat, l'autenticitat.

El valor d'un gran líder és la capacitat de mirar als ulls, de connectar amb un silenci que s'acompanya de l'encreuament d'una mirada somrient. La psicologia de l'orador que parlàvem uns subapartats abans es trasllada a través d'aquests valors intangibles, precisament a través del llenguatge facial, del somriure i de la mirada.

Així mateix, l'altre component importantíssim en el llenguatge no verbal és el llenguatge corporal, especialment la gesticulació de les mans. Casas, Castellà i Vilà apunten que “el llenguatge corporal mostra les inseguretats i potencia els punts forts de l'orador. (...) El moviment de les mans contribueix en gran mesura a donar força al discurs”²⁵⁰. En les imatges que conservem dels discursos de Macià podem observar la gesticulació exuberant, histriònica, que servia per reforçar les paraules que, a ple pulmó, havia de dirigir al públic que l'escoltava. El mateix passava amb els discursos de Companys, del qual sí que en conservem vídeos i àudios, mitjançant els quals podríem realitzar un estudi més concret en aquest sentit. Tanmateix, com que no podem treballar-lo per l'extensió limitada d'aquesta tesi, ens centrarem en Prat, Puig i Macià, dels quals en podrem analitzar sobretot la imatge personal, però no la gestualitat en els seus discursos.

Degut a la inexistència de fonts audiovisuals que es conservin de Prat i de Puig, ens haurem d'abstenir d'intentar fer una comparativa amb Macià, que no seria acadèmica. Malgrat que tenim tot el material de Companys a punt per ser analitzat, cosa

---

²⁴⁹ *Ibíd*em, pg. 38.

²⁵⁰ *Ibíd*em, pg. 39.

que ens permetria treballar aquests aspectes com la gestualitat histriònica i les entonacions de la veu, en aquesta tesi no entrarem a estudiar-lo per manca d'espai i temps.

Finalment, l'últim element que volem destacar en l'anàlisi del llenguatge no verbal és la gestió de l'espai. Casas, Castellà i Vilà asseguren que si l'orador vol dominar l'audiència, cal també dominar l'auditori, l'entorn en el qual haurà de parlar. En aquest sentit, hi ha la possibilitat de fer-ho des d'una tarima o des de la mateixa alçada que el públic, parlar darrere una taula o d'un faristol, utilitzar micròfon o no i la disposició de tot el públic al davant de l'orador. Aquests aspectes són fonamentals a l'hora de pronunciar un discurs o, en el nostre cas, analitzar-lo. Els protagonistes d'aquest treball, sobretot els de la Mancomunitat, asseguren que parlen des d'un "setial". Més endavant entendrem què era exactament aquest lloc.

En aquesta tesi, la gran majoria de discursos es produiran a l'actual Palau de la Generalitat, en alguns moments Palau de la Diputació, i els situarem entre el Saló Sant Jordi i el balcó que dona sortida de la mateixa sala a l'actual Plaça Sant Jaume. Aquesta concreció en un mateix espai, gairebé tots els discursos estudiats, ens facilitarà la feina d'estudi de l'espai o auditori. També en algun cas el discurs es produirà a l'actual Palau del Parlament, a dins l'actual hemicicle que en aquell moment era la Sala de Sessions.

b) La comunicació paraverbal

El segon element que influeix directament en la recepció dels discursos i que sovint es deixa de banda en l'estudi és la comunicació paraverbal. És a dir, com es pronuncien les paraules, com es treballa la modulació, el to o els silencis en l'execució dels discursos. Tal i com apunten Casas, Castellà i Vilà:

La modulació de la veu és l'instrument més important en la comunicació oral. Hi ha veus greus, agudes, segures, dolces, profundes, enganxoses, planes, trencades, vibrants... la veu no la podem triar, per això és tan important aprendre a regular la potència d'emissió i calcular els silencis per generar el vehicle sonor que acomboia les audiències. Es tracta de jugar amb la veu, de dominar-la²⁵¹.

Per aquest motiu, cal tenir en compte sis aspectes fonamentals, segons Casas, Castellà i Vilà: el timbre o color de la veu, el volum o intensitat, la durada o prolongació, el to o altura, el silenci i la prosòdia –que és una combinació entre l'entonació, el ritme i

---

²⁵¹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pp. 32-33.

l'accentuació. A continuació ens disposem a desmembrar aquests elements de manera individual per observar quins són els més importants en el context que ens ocupa, el primer terç del segle XX.

En primer lloc, el timbre. Conegudes són els diferents timbres dels cantants, des de les més agudes, les sopranos o els tenors i contratenors, fins als més greus, les contralts i els baixos, passant per les veus mitjanes com les mezzosopranos i els barítons. En funció dels megahertz en els quals emeten les ones sonores, un orador es situaria en aquestes franges determinades, com els cantants d'òpera. Malauradament, en aquesta tesi no podrem analitzar aquest component perquè no tenim enregistraments ni de Prat de la Riba ni de Puig i Cadafalch, de manera que no podrem fer una comparativa amb Macià i Llussà i, en conseqüència, ens haurem d'abstenir d'analitzar aquest aspecte.

En segon lloc, el volum. Com resulta evident, “capta més l'atenció una veu alta”²⁵², d'intensitat forta i vigorosament projectada. És importantíssim mostrar energia i vitalitat. Per això els discursos canvien quan arriben els micròfons i els altaveus, perquè deixa de ser necessària la intensitat, que es pot compensar amb una millor entonació de la veu. Fins als anys vint, ni Prat ni Puig fan discursos en grans auditoris, a diferència de la vigorositat de Macià i, sobretot, de Companys. Amb l'arribada de la ràdio i de tots els aparells de microfonia i ampliació de la veu, el volum dels discursos no cal que sigui tan elevat perquè la projecció de la veu ja arriba a tot l'auditori. Això té un efecte directe, també, amb la gesticulació. Fins als anys trenta, la gesticulació ha de ser abundant i histriònica, per poder arribar a l'audiència. Amb la massificació dels mitjans de comunicació, aquesta gesticulació s'anirà moderant paulatinament.

En tercer lloc, la durada. És precisament aquesta modulació la que converteix un discurs en més dolç, més seductor o més abrupte. Els discursos que analitzarem no tenen gaire de seductors, sinó que estan plens de convicció i fermesa, fins i tot amb autoritat i vigor. Les síl·labes amb més durada sonen més seductores, mentre que les síl·labes amb menys durada, pronunciades com un *pizzicato*, conviden a la imposició d'uns principis per part de l'orador.

En quart lloc, el to. És aquesta altura de la veu la que permet que el so arribi més lluny. La utilització d'un to més greu fa que la projecció de la veu arribi més lluny,

---

²⁵² Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 33.

físicament. Els oradors amb veu greu són els que més requesta tenen entre el públic, a més, perquè s'assimila el poder amb la gravetat. Malauradament, com passa amb els elements anteriors, no podrem estudiar aquests aspectes en els oradors triats per aquesta tesi perquè no tenim fonts primàries que ens ho permetin comparar. Només podrem comentar-ho, en alguns casos, si tenim cròniques periodístiques que ens en parlen.

En cinquè lloc, el silenci. Tal i com recorden Casas, Castellà i Vilà:

Cal dominar precisament la tècnica del silenci. L'ús encertat del silenci dona autoritat, permet reflexionar i assegura una represa vigorosa del discurs que pot arribar a magnetitzar el públic. El silenci genera un espai de tensió emocional que cal saber gestionar. Els moments en blanc, solen ser els més temuts per l'orador principiant. (...) Justament és si no t'atures que et deixaran d'escoltar²⁵³.

El silenci és l'element determinant en qualsevol discurs, per acabar convencent a l'audiència. Tanmateix, en els textos escrits que ens permeten analitzar les paraules dels presidents de Catalunya que hem seleccionat, no podrem avaluar-ho perquè no tenim fonts orals.

En sisè lloc, la prosòdia, que és una combinació entre l'entonació, el ritme i l'accentuació. Es tracta d'un fràgil equilibri que conjumina "un ritme constant, melòdicament harmonitzat per accentuacions i corbes, i ponderat també amb moments de calma, reflexió i silenci. Cal adaptar la velocitat i el ritme al tipus de discurs que fem i al valor que donem a allò que estem dient"²⁵⁴. D'aquesta manera, en funció de les paraules per minut que pronunciem, del ritme amb el qual les pronunciem, i on posem els accents, el discurs serà més o menys intens, més o menys impositiu i aconseguirà, en conseqüència, persuadir al públic que escolta l'orador.

Aquests sis components de la comunicació paraverbal són els bàsics per a qualsevol orador per millorar la seva pronunciació. En tot cas, l'ús d'aquests no ha estat impertorbable al llarg del temps, sinó que ha anat mutant en funció de les possibilitats tecnològiques de les quals es disposaven en cada moment històric. Així doncs, com apunta Hernández Guerrero, la pronunciació dels discursos pateix canvis a partir dels anys vint del segle XX:

En sus comienzos, el alcance físico de los discursos dependía de la potencia de las voces de oradores; posteriormente su capacidad de difusión se reforzó con la ayuda de la megafonía; pero, en la actualidad, ayudados por los efectos multiplicadores de la prensa, de la radio, de la televisión y de la

---

²⁵³ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 35.

²⁵⁴ *Ibidem*, pg. 34.

*publicidad, las voces de los oradores, sus gestos y sus expresiones llegan ampliados, y se reciben, de manera inmediata y simultánea, en los cuatro confines del universo*²⁵⁵.

Precisament aquest és el moment de canvi, quan comencen a aparèixer els sistemes de megafonia que permetien amplificar la veu dels discursos. Així doncs, parlar en públic cada cop ha requerit menys de pulmó i més de concreció en els continguts. Tant és així que, arribats als nostres dies (2022), el gran públic ja no aguanta discursos de molts minuts, sinó breus talls d'escassos segons que han de sintetitzar breument els continguts que els oradors vulguin transmetre.

És una llàstima que no puguem estudiar aquest element fonamental en la transmissió d'un discurs, com ho és la comunicació paraverbal. Malauradament, com hem apuntat en l'anterior apartat, per limitació temporal i espacial, ens veiem obligats a no tractar aquests aspectes en aquesta tesi doctoral.

L'únic que podrem treballar, com també ho farem amb la imatge personal dels presidents o amb el retrat psicològic i ideològic dels protagonistes, és apuntar els grans trets paraverbals de Prat, Puig i Macià, a través de les fonts secundàries que utilitzarem. Així doncs, prendrem l'estudi de Cannadine sobre Churchill com a base per als nostres comentaris envers els presidents.

En concret, Cannadine apunta que la veu de Churchill no era atractiva i no tenia bona ressonància, així com tampoc tenia bona imatge. És per això, argumenta el mateix Cannadine, que els continguts dels discursos de Churchill acaben adquirint una forma més ornamentada i molt més rica en recursos retòrics per superar els elements que li restaven potència com a orador. Per reforçar aquesta tesi, Arthur Balfour assegura que "Churchill's orations were (...) far from being the unpremeditated effusions of a hasty moment"²⁵⁶. El qui fou primer ministre britànic en dues ocasions era un mestre en la preparació dels discursos.

La planificació del discurs per una bona estructura

Precisament en la preparació dels discursos, en l'ordre i l'enriquiment del missatge, és on posarem el focus d'interès a continuació. Amb els propers subapartats del marc ens

---

²⁵⁵ Hernández Guerrero, J.A. (2002). "Fuerza y debilidad del discurso político" a AAVV. (J. A. Hernández Guerrero, M. del C. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Eds.). (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos*. Cadiz: Universidad de Cádiz, pg. 15.

²⁵⁶ Churchill, W. (D. Cannadine, Ed.) (1987). *Blood, Toil, Tears and Sweat: The Great Speeches*. London: Penguin Random House, pg. XX.

proposem comprovar que tan important és el com es pronuncien les paraules com el què es diu, és a dir l'estructura i el contingut subjacent d'aquests discursos. Per tant, el millor orador serà aquell que millor prepara els seus discursos. Així ho reflecteixen Casas, Castellà i Vilà:

El bon orador és aquell que prepara bé el terreny per presentar la idea principal en el moment adequat. Es tracta de triar quan i com ha de ser aquest moment: sabràs si el discurs ha estat bo en la mesura que aquesta idea hagi quedat gravada en la memòria del receptor²⁵⁷.

El millor exemple d'orador que preparava a consciència els seus discursos era Winston Churchill. Segons Cannadine, Churchill no tenia ni bona imatge, ni bona veu, ni una gesticulació amable; si una cosa tenia bona el qui fou primer ministre britànic, era precisament la precisió en les paraules, la correcta selecció dels mots que podien impactar i l'ordre dels discursos. I això li requeria moltíssima preparació, com assegura Cannadine:

His first major speech in the Commons took six weeks to put together; a forty-five minute oration usually took him between six and eighteen hours to perfect; even during the darkest and busiest days of the Second World War, he was never prepared to shirk or skimp the task of composition. And his last great address in the Commons took twenty hours to draft and structure and polish²⁵⁸.

A Winston Churchill va costar-li molts anys aconseguir fer discursos que transcendissin les parets de la House of Commons. Molts errors, molts fracassos, el van acompanyar abans d'assolir l'èxit definitiu pel qual ha estat recordat. Una mica el mateix li va passar a Francesc Macià, tot i que salvant les distàncies i la transcendència històrica.

En qualsevol cas, la preparació en ambdós casos era imprescindible. Churchill dictava els discursos al seu equip de secretaria, que els picava a màquina. Macià, per la seva banda, comptava amb el seu fidel escuder i brillant orador, Ventura Gassol, l'encarregat de preparar el cos de les paraules cap al final de la seva vida política. Els discursos del 14 d'abril van començar improvisadament des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona, van començar a ser treballats quan Macià va replicar les paraules inicials des del balcó del Palau de la Diputació del moment i, finalment, van tornar a ser modificades per Ventura Gassol per la versió que Macià acabaria enregistrant per difondre arreu del país.

---

²⁵⁷ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 45.

²⁵⁸ Churchill, W. (1987). *Blood, Toil, Tears and Sweat: The Great Speeches*. (D. Cannadine, Ed.) (1st ed.). London: Penguin Random House, pg XX.

Queda demostrat, doncs, que les fases de creació d'un discurs són fonamentals perquè aquests tinguin la transcendència desitjada. Tal com ens recorden Casas, Castellà i Vilà:

Com afirma Ciceró, la clau per elaborar un bon discurs és la inventio (crear les idees), seguida per la dispositio (ordenar-les adequadament). Per parlar en públic has de ser capaç de reunir les idees rellevants per a l'objectiu i l'audiència, i has de saber ordenar-les i sintetitzar-les per transmetre-les als teus destinataris²⁵⁹.

Aquestes fases de creació les hem estudiat amb anterioritat a l'apartat de *què és un discurs polític oral*, de manera que no ens hi aturarem en aquest apartat. Però sí que les volem mencionar només per tenir present que en aquesta tesi estudiarem l'apartat de l'*actio*, l'execució del discurs, les paraules utilitzades en la pronunciació oral i la seva posada en escena. Així doncs, recuperant els criteris d'Ucelay, estudiarem els punts següents:

Todo lo relativo al estudio del estilo y al de las pasiones que ya trazó magistralmente Quintiliano; todo cuanto hace referencia al fondo á la inspiración como á la forma exterior en los diferentes géneros; ya al tono, á la voz, á cuanto puede importar para el discurso, está hábilmente tratado por este escritor que estudia á la vez todo el proceso del pensamiento en el discurso mismo, siguiendo las leyes lógicas con arreglo á las cuales le dividí en exordio, entrada en materia, desenvolvimiento, crisis ó efecto supremo del discurso, al cual sigue, como final, la peroración ó conclusión²⁶⁰.

Com ja hem explicat als apartats de *comunicació no verbal* i *comunicació paraverbal*, no podrem aprofundir ni en la veu ni en el gest, motiu pel qual ens centrarem en els continguts. En conseqüència, haurem d'estudiar bé en quantes parts divideixen els oradors els seus discursos i quins recursos retòrics hi utilitzen per a ser més efectius en els seus objectius.

Les parts del discurs

Qualsevol discurs oral, des d'Aristòtil fins als nostres dies (2022), consta de tres parts: una introducció o exordi, un desenvolupament o cos del discurs i, finalment, una conclusió o epíleg. Segons Casas, Castellà i Vilà, “en un discurs oral, el primer impacte farà que el públic s'interessi; l'ordre i la jerarquització de les idees, que t'escolti, i la

---

²⁵⁹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 45.

²⁶⁰ Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense*. Madrid: Imprenta de la revista de Legislación, pg. 24.

conclusió, que et recordi”²⁶¹. Aquesta ha de ser la finalitat de qualsevol orador de cara a la preparació dels seus discursos, complir amb les tres parts que permetin facilitar la comprensió de la potencial audiència.

Examinar les parts del discurs serà una de les finalitats que ens proposem analitzar en els discursos dels presidents. Buscarem, entre d’altres coses, treure l’entrellat de les parts que, conscientment o inconscientment, l’orador planteja en els textos transcriurem.

El primer problema que ens podem trobar és que Prat, Puig i Macià no simplifiquessin l’estructura com proposen Casas, Castellà i Vilà. Fins a inicis del segle XX, els principals teòrics del discurs oral estudiats a les acadèmies eren Ciceró, Quintilià i Aristòtil, cadascun amb una proposta de parts del discurs diferent. A més, no sabem quin d’ells havien estudiat, si és que el havien treballat específicament. No es coneix cap formació *ad hoc* amb relació a l’oratòria de cap dels tres presidents, motiu pel qual volem puntualitzar quines eren les propostes de Ciceró, Quintilià i Aristòtil, les tres més rellevants, per després tenir-les en compte en l’anàlisi dels discursos triats.

En primer lloc, Marc Tul·li Ciceró exposa a *El orador*²⁶², que les parts d’un discurs són l’exordi, la narració, la divisió, la confirmació, la refutació i la peroració. En segon lloc, Quintilià a *Institució Oratòria*²⁶³ estructura les mateixes parts, però eludeix la divisió, que no la considera necessària, ja que seria aquell moment en què l’orador explica quina és la distribució del discurs. En tercer lloc, Aristòtil a *Retòrica*²⁶⁴, simplifica encara més les parts, deixant-les en l’exordi, l’exposició (o narració), l’argumentació i la conclusió (peroració).

Aquesta enumeració de les parts del discurs segons Ciceró, Quintilià i Aristòtil, no la farem servir per a l’anàlisi dels discursos que triem. Únicament l’exposem per ser conscients dels referents històrics al respecte, dels quals en farem una extrapolació amb les parts proposades per Casas, Castellà i Vilà. En conseqüència, a l’apartat de l’exordi enunciat pels clàssics n’hi direm, simplement, *introducció*; als de la narració, divisió, confirmació i refutació de Ciceró –i de Quintilà sense la divisió–, i exposició, narració i

---

²⁶¹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 52.

²⁶² Ciceró, M. T. (E. Sánchez Salor, Trad.) (2013). *El orador*. Madrid: Alianza.

²⁶³ Quintilià, M. F. (2020). *Institució oratòria: Vol. IX*. Barcelona: Alpha.

²⁶⁴ Aristòtil. (2007). *Retòrica*. Madrid: Alianza.

argumentació d'Aristòtil, els anomenarem simplement *desenvolupament* o cos del discurs; finalment, a l'apartat peroració el simplificarem anomenant-lo *conclusió*.

A continuació descriurem aquestes tres parts del discurs, les quals seran estudiades en els discursos dels presidents de Catalunya que elegim.

a) La introducció: l'*exordium*

Segons Casas, Castellà i Vilà, “la primera mirada del públic serveix perquè es faci una primera impressió sobre qui ets i com ets”²⁶⁵. Per aquest motiu és tan important tenir una imatge personal d'acord amb el que vols transmetre però, sobretot, començar amb les paraules que puguin impactar al públic i els capti l'atenció favorablement. En aquest sentit, hi ha dos recursos per cridar l'atenció de l'audiència que exposarem per tal d'avaluar si els utilitzen els presidents de Catalunya en els seus discursos.

Aquests dos moviments ja els hem apuntat en subapartats anteriors, perquè tenen a veure amb la relació de l'orador amb l'audiència i del tema, del contingut del missatge, amb el públic. El primer que haurà de fer un bon orador és captar la benevolència i cridar l'atenció del públic.

En primer lloc, l'orador ha de fer un moviment retòric metafòricament vertical: la *captatio benevolentiae*. Aquesta és una estratègia “per mostrar modèstia i, a la vegada, legitimar-te perquè t'escoltin”²⁶⁶, segons Casas, Castellà i Vilà. En qualsevol situació comunicativa hi ha una jerarquia social que s'ha de tenir en compte a l'hora de parlar en públic. En aquest cas, l'orador ha d'estar lleugerament per sobre del públic, ja que és l'encarregat d'emetre un missatge que tingui interès pels receptors. En la pronúncia d'un discurs oral, l'orador és qui mana i el públic és el manat. Els oients, tanmateix, no volen ser menystinguts, com hem vist en l'apartat de *l'audiència*, de manera que han de ser tractats amb amabilitat i captar-los la benevolència envers l'orador, que haurà de demostrar que en sap moderadament més que ells sobre el tema que tractarà.

És per això que, en segon lloc, l'orador ha de realitzar un moviment retòric metafòricament horitzontal: la *captatio* d'interès. En aquest cas, l'orador ha de ser capaç

---

²⁶⁵ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 53.

²⁶⁶ *Ibidem*, pg. 53.

de llançar al públic una idea que els desperti la curiositat, que faci que tingui ganes d'escoltar de què els parlarà. Per això ha de ser prou suggerent com per despertar-los interès sense desvetllar els detalls, que hauran de ser concretats al llarg del desenvolupament del discurs.

En la introducció o *exordium*, doncs, l'orador ha de captar la benevolència del públic i ha de generar-li interès pels continguts que es disposa a exposar. Aquests dos moviments poden ser més o menys extensos, d'acord amb la longitud del conjunt del discurs. La *captatio benevolentiae* pot ser una cosa tan senzilla com “benvolguts conciutadans, els parla el president”, fins un circumloqui que ocupi un petit relat de justificació respecte als motius que porten l'orador a fer el discurs en qüestió. Aquesta variant la veurem en els discursos dels presidents, en el desenvolupament de la tesi.

Per la seva banda, la captació de l'interès pot ser tan senzilla com llançar una pregunta retòrica a l'aire i deixar-la reposar amb un silenci intens, fins a enumerar un conjunt de dades que impactin a l'audiència, passant per qualsevol altra variant que pugui sacsejar l'ànim dels potencials oients. En qualsevol cas, queda evidenciat que, des dels acadèmics clàssics fins als dels nostres dies, aquests dos moviments per introduir qualsevol discurs han d'estar incorporats per fer que el públic escolti l'orador. Aquests dos elements seran els que analitzarem el en cos del nostre estudi.

b) El desenvolupament: la *narratio*, l'*argumentatio* i altres recursos retòrics

En segona instància dedicarem un subapartat precisament al desenvolupament del discurs. Un camí que cal planificar, ordenar i, el que és més difícil, executar-lo en un pla d'acció que sigui entenedor pel públic. En paraules de Casas, Castellà i Vilà, el desenvolupament és:

El full de ruta, el moment de mostrar l'auctoritas o coneixement del tema. La teva credibilitat ha d'anar creixent, ja que a mesura que avança el discurs minva la curiositat de la gent i també la seva concentració. Estructura bé l'explicació lògica dels elements del discurs, de manera que tothom segueixi fàcilment el fil conductor²⁶⁷.

Si la introducció serveix per captar l'atenció, el desenvolupament ha de servir perquè el públic mantingui l'atenció al llarg de tot el discurs.

---

²⁶⁷ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 55.

Per aquest motiu, segons Tom Clark a *Great Speeches of the 20th Century*, hi ha quatre aspectes que cal seguir per facilitar l'entesa del discurs per part de l'audiència. En primer lloc, dividir el discurs segons “the rule of three”²⁶⁸. Inexplicablement, el número tres ha tingut múltiples simbologies al llarg de la història, especialment en l'execució dels discursos orals. Utilitzar la regla del tres facilita la comprensió de l'estructura que proposa l'orador.

En segon lloc, el discurs ha de contenir veritat. Per molts jocs de paraules i recursos retòrics que l'orador utilitzi per retenir l'atenció del públic, si aquest discurs només és versemblant i no conté veritat, l'audiència acabarà desconnectant. Aquesta utilització de la veritat ha d'anar complementat amb el tercer element, la utilització de figures retòriques –com enunciem a continuació– per emocionar els oients. Clark posa exemples com el famós “no et preguntis què pot fer per tu el teu país, sinó pregunta't què pots fer tu pel teu país”, de John Fitzgerald Kennedy, o “la tardor de l'entesa, l'hivern del sentit comú” de Margaret Thatcher. Aquests jocs de paraules també els trobarem en els oradors d'aquesta tesi doctoral, com podrem comprovar en el desenvolupament de l'estudi.

Finalment, en quart lloc, Clark assegura que tot bon orador ha d'adaptar els continguts a l'audiència. No ha de parlar per ell, sinó per ells i elles. És per això que s'ha de servir d'una certa ambigüitat i de paraules que connotin més d'una cosa, com ja hem explicat en anteriors subapartats. És per tot això que, en el desenvolupament del discurs, del cos de l'*actio*, cal enriquir els continguts amb recursos retòrics que connectin el públic amb les seves emocions. Si només es parla des de l'interès de l'orador, l'oient desconnectarà.

Gràcies a aquests quatre punts que ens apunta Clark, podrem avaluar si Prat, Puig i Macià utilitzen les eines que, des dels orígens de l'oratòria, s'han fet servir per captar i per mantenir l'atenció del públic. Al cap i a la fi, com reflexiona el mateix Tom Clark, la clau dels grans discursos és l'enorme poder de la paraula pronunciada, a través de les eines clàssiques d'aquest art:

*But even where great speeches have very different form and purpose, there are some rhetorical ingredients –like good cooking oil in the kitchen– that come in useful with all sort of dishes. There are tricks of the trade, many known to orators since Cicero's time that crop up time and again*²⁶⁹.

---

²⁶⁸ AA.VV. (T. Clark, Ed.) (2008). *Great Speeches of the 20th Century*. London: The Guardian, pg. X.

²⁶⁹ AA.VV. (T. Clark, Ed.) (2008). *Great Speeches of the 20th Century*. London: The Guardian, pg. X.

És a dir, que fins i tot en els discursos més fantàstics hi trobem alguns ingredients retòrics que es repeteixen. Com un bon oli d'oliva en qualsevol plat de la cuina mediterrània, hi ha trucs de l'ofici coneguts pels oradors des de l'època d'Aristòtil, Quintilià i Ciceró, que detallarem a continuació.

N'exposarem tres de principals: la narració –la *narratio*–, l'argumentació –l'*argumentatio*– i altres recursos retòrics per enriquir el cos del discurs.

i. Narrar per mantenir l'atenció

Casas, Castellà i Vilà recomanen convertir tot discurs en una petita història, que sigui contextualitzable i que recordi a una narració. Al final, “la narració captiva. I el fet és que pot encisar tant a grans com a petits”²⁷⁰. Com en l'estructura del discurs que hem analitzat fins ara, l'execució d'una narració implica una estructura que també suposa un plantejament –o introducció–, un nus –o trama– i finalment un desenllaç –o conclusió.

En l'apartat del plantejament es presenten els personatges en un espai i temps determinats. En el nus es produeixen unes reaccions i un problema a resoldre. Al desenllaç, el problema queda resolt o queda obert, si s'escau. Amb aquesta senzilla estructura és com es pot crear una narració efectiva que vinculi al públic amb la vessant més emotiva, que ha de permetre a l'orador guanyar-se l'audiència.

Aquesta narració pot ser a través d'una història ficcionada, però també pot ser utilitzada a través d'una anècdota personal. Com que hi ha un component de coneixement propi, és més fàcil que l'orador s'hi impliqui i pugui fer implicar millor al públic. Així, s'utilitza el tipus d'argument de l'autoritat, que exposarem en el proper subapartat. De fet, aquest tipus de narració és la més emprada en els discursos, ja que resulta més versemblant per al públic.

Aquesta darrera característica és una de les tres que els manuals clàssics exposen com a necessàries per a una bona *narratio*. Per exemple Isòcrates apunta a la versemblança, com hem vist, però també a la brevetat i a la claredat. Per això els grans oradors recomanen evitar les digressions que desvien del motiu del discurs, en qualsevol discurs racional; en canvi, en una narració cal afegir-hi petits circumloquis per convertir els relats en més amables. Per exemple, en comptes de dir “vam sortir de Prats de Molló

---

²⁷⁰ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 116.

per dirigir-nos al Principat”, una bona recomanació per construir una narració seria: “vam sortir de la Catalunya Nord amb uns centenars de soldats, disposats a alliberar el Principat de Catalunya i retornar-li la llibertat que li havia estat furtada”. Com podem comprovar, es tracta d’una hipèrbole, d’una exageració que –tanmateix– li dona grandiloquència.

Malgrat que, contraintuïtivament, aquesta frase que proposem està plena de paraules supèrflues, el receptor pot rebre-ho de manera més emocional i, en conseqüència, pot agradar més a l’oient. Aquest punt aniria en contra de la brevetat tot i que incentivaria la claredat, ja que es busca concretar els fets, convertint-los en més entenedors per aquell qui els escolta per primera vegada. En qualsevol cas, és el fràgil equilibri entre la claredat, la brevetat i la versemblança, el que Isòcrates i els altres mestres de l’oratoria clàssics, exposen com a ingredients necessaris per convèncer al públic.

Aquestes narracions han de contenir les característiques habituals de la vida real, els valors compartits per la ciutadania que escoltarà les paraules. Així doncs, no podem resoldre quina seria la millor narració possible, sinó que aquesta sempre dependrà de l’habilitat de l’orador per construir-la, en funció del tipus de públic que l’estigui escoltant. Procurarem, doncs, fer una anàlisi concreta de cada història narrada que aparegui en els discursos triats, per tal d’avaluar-ne la seva efectivitat.

ii. Argumentar amb solidesa per convèncer

D’una banda, les narracions connecten amb les emocions més internes de l’auditori, apel·la doncs al *pathos* del públic. Mentrestant, l’argumentació fa referència a les raons del *logos*, a l’estructura lògica de les premisses per arribar a conclusions versemblants. De la mateixa manera que amb les narracions, hi ha d’haver també una connexió emocional, però a grans trets l’argumentació es basa en la construcció racional de les idees. Tal i com apunten Casas, Castellà i Vilà:

Argumentar en públic amb bons raonaments, amb solidesa i convicció, és una de les habilitats més útils i admirades per tothom. (...) Estem avesats a argumentar per convèncer, per augmentar l’adhesió dels nostres interlocutors (...) però segurament no estem gaire habituats a pensar quina

*estructura fem servir ni quines estratègies argumentatives són crucials per tenir èxit*²⁷¹

La voluntat d'argumentar és, doncs, influir sobre l'auditori, no tant per buscar la veritat sinó, sobretot, per garantir un alt grau d'acceptació per part de l'audiència. Per dir-ho d'una altra manera, “si l'orador pretén convèncer l'audiència, cal que es faci una representació realista de les creences i valors dels seus interlocutors i que triï com a punt de partida els arguments que el públic admet ja d'entrada”²⁷². És a dir, ha de construir veritats o versemblances a partir dels valors compartits per part de tota l'audiència.

Per convèncer a través de l'argumentació hi trobem dos camins. Parmènides va enunciar que hi havia la via de la veritat, de l'*epistemé*, i la via de l'opinió, de la *doxa*. D'una banda l'*epistemé* és la ciència que busca la veritat a través del món de les idees – com complementa Plató. D'altra banda, *doxa* “es una palabra tomada del griego y que designa la opinión, la reputación, lo que se dice de las cosas o de las personas. La *doxa* corresponde al sentido común, es decir, a un conjunto de representaciones socialmente predominantes cuya verdad es incierta”²⁷³, segons el *Diccionario de anàlisis del discurso*.

En retòrica hi ha una mescla entre *doxa* i *epistemé*. En els discursos, procurarem demostrar que hi ha aquest fràgil equilibri entre l'*epistemé*, conjunt de dades o d'anècdotes emotives que aproximen els arguments a la veritat, i la *doxa*, aquells discursos que s'encaminen a titllar les contràries com a simples opinions, subjectives, per les quals no són tan vàlides com ens volen fer veure. Per exemple, en Prat i en Puig trobarem aquest científisme que s'acosta a l'*epistemé*, mentre que en Macià observarem discursos on predomina la *doxa*. Aquesta és una vaga i incipient opinió, molt abans de treballar amb detall els discursos que hem triat.

En qualsevol cas, la persuasió és l'art de seduir, no d'imposar. Per aquest motiu hi ha aquest fràgil equilibri entre racionalitzar els arguments i acostar-los a les emocions. Per aquesta raó s'ha de suggerir, argumentar, mirar de transformar els sentiments de l'altre mitjançant una estratègia psicològica d'aproximació. Com que no hi ha una frontera absoluta, és la sensibilitat de l'orador la que ha de vincular-lo amb l'audiència a través de tots aquests recursos que estem exposant.

---

²⁷¹ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 99.

²⁷² Ibídem, pg. 101.

²⁷³ AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 190.

La millor manera de fer-ho és argumentant amb solidesa, com apunten Casas, Castellà i Vilà:

Generalment la comunicació oral té com a objectiu explicar i argumentar: parlem per explicar amb claredat les nostres idees i també per argumentar amb solidesa les nostres opinions. I podem acompanyar les explicacions i les argumentacions amb petites històries que ens ajuden a captar l'interès de l'audiència. Parlar en públic, doncs, també és saber narrar, saber posar bons exemples²⁷⁴.

Per tot això és tan important saber crear bons arguments, estructurar-los de manera clara i efectiva. D'aquesta manera, l'orador pot aconseguir el que es proposa, que en termes clàssics pot ser: la *confirmatio* o *probatio* per corroborar la seva tesi o, pel contrari, la *refutatio* per contrariar la dels oradors oposats.

Per estructurar un bon argument, com ja passa en l'estructura d'un discurs en general i també en la narració, cal bastir un plantejament tripartit. Els bons arguments, doncs, reproduïxen l'estructura tripartida d'introducció, desenvolupament i conclusió. Habitualment, segons Casas, Castellà i Vilà, l'estructura implica una tesi, unes raons i unes justificacions que retornen a la tesi inicial. En primer lloc es presenta un enunciat que conté la tesi de l'argument. A continuació se'n donen les raons, és a dir l'explicació desenvolupada de la tesi inicial. I, finalment, les justificacions d'aquestes raons, que no són més que exemples que il·lustren els motius de les raons. Altra vegada, com apuntava Tom Clark, repetint l'estructura tripartida que dona sensació de circularitat.

Tipus d'arguments

Un cop ja coneixem els valors que ha de tenir un bon argument i l'equilibri entre *episteme* i *doxa* que ha de seguir, a continuació ens disposem a exposar quins tipus d'arguments són els més comuns, que intentarem trobar en els discursos dels presidents de Catalunya. Al llarg d'aquest subapartat, doncs, parlarem de l'argument d'autoritat, del benefici, del model (o contramodel) i els analògics.

En primer lloc, trobem el tipus d'argument que es basa en l'autoritat. Segons Casas, Castellà i Vilà és aquell que “consisteix a citar una autoritat que té un prestigi reconegut, aportar dades objectives o bé fer referència a una llei, una normativa”²⁷⁵. Per exemple, “com deia Macià” o “tal com recull l'Estatut”. Aquest argument d'autoritat

---

²⁷⁴ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 10.

²⁷⁵ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 105.

poden ser des de citacions, la menció de dades, normatives, lleis o reglaments, qualsevol element racional que permeti donar autoritat a l'orador.

En segon lloc, trobem l'argument del benefici o del perjudici. “Consisteix a defensar una raó pel benefici o perjudici que comporta per als interlocutors”²⁷⁶, és a dir que convida a l'auditori a pensar que allò que proposa l'orador tindrà un report positiu per ells. Per exemple, “el regionalisme ens portarà més capacitat de decisió als catalans” o “la República ens portarà la llibertat”. En aquest darrer cas, a més, hi veiem d'altres figures retòriques que treballarem a continuació, com la propopeia o personificació.

Continuem amb el tercer tipus d'argument, el de model o contra model. En paraules de Casas, Castellà i Vilà, “consisteix a invocar un model a imitar o un contra model a evitar, per validar l'actuació”²⁷⁷. Per il·lustrar-ho, podem utilitzar la clàssica dicotomia dels models d'Estat, l'argument central que analitzarem en aquesta tesi: “Espanya és un Estat centralista que menysté les nacionalitats que l'integren”.

En quart i darrer lloc, trobem els arguments analògics, que venen a ser tot tipus d'exemples, de metàfores i la creació d'imatges mentals per il·lustrar l'argument racional de l'orador. En aquest cas, segons Casas, Castellà i Vilà, “fan referència a un fet concret per arribar a una conclusió que es pot aplicar a un altre fet. O bé creen una imatge a la qual es pot associar el fet”²⁷⁸. Per exemple, la metàfora de “Catalunya ha viscut un hivern i ara reneix en la primavera” que va emprar Almirall a *Lo Catalanisme*. En tot cas, aquest quart exemple de tipus d'argument el veurem amb més detall amb les altres figures retòriques, que ampliaran aquest recurs.

La bona argumentació, en definitiva, és la que comporta resultats objectius a partir de premisses vertaderes. Els millors arguments són els que estan ben estructurats i la que utilitza idees breus i clares, amb premisses fiables i concretes i amb un vocabulari específic. Així ho expressen Casas, Castellà i Vilà, els quals consideren que cal aportar exemples, contrastos, analogies, citacions de prestigi i, sobretot, evitar les fal·làcies.

Tipus de fal·làcies

Encara que el bon orador vulgui lliurar-se del mal ús de la retòrica, de l'ús de les fal·làcies, el cert és que en totes les intervencions orals hi podem trobar aquestes

---

²⁷⁶ *Ibíd*em, pg. 106.

²⁷⁷ *Ibíd*em, pg. 106.

²⁷⁸ *Ibíd*em, pg. 106.

construccions argumentatives que ens acosten a la veritat però que són falses. Casas, Castellà i Vilà asseguren que:

Les fal·làcies són errors o enganys en els arguments, violacions en les regles de la bona argumentació. Els raonaments construïts amb fal·làcies aboquen a conclusions que no són vàlides. Les fal·làcies són molt habituals, fins i tot en contextos en què l'argumentació és relativament curosa. Com que tenen l'aparença de vàlidesa, solen tenir una gran força demagògica²⁷⁹.

Les fal·làcies sovint passen desapercibudes sota una pàtina de versemblança, ja que l'estructura és la mateixa que s'utilitza en els bons arguments: en els sil·logismes.

Aristòtil descrivia aquesta aproximació a la veritat a partir d'una fórmula que va descobrir en el seu estudi de *Retòrica*: el sil·logisme. Aquest mecanisme argumental dicta que, si la premissa A implica la premissa B i, per altra banda, la premissa B implica la premissa C, llavors la conclusió és senzilla: Si partim de la premissa A, podem concloure la premissa C. Per il·lustrar-ho, posarem un exemple: en “Joan és humà”; “els humans són mortals”; ergo, “en Joan és mortal”. Aquest mecanisme de premisses causals implica una conclusió certament verídica i travada.

A partir d'una estructura tripartida de tres premisses, aquestes se succeeixen en tres oracions diferents, que acaben concloent una veritat irrefutable. Sovint, però, aquestes tres oracions se sintetitzen en una, la darrera, que permet obviar tota la relació causal. Quan diem que “en Joan és mortal” és perquè ja obviem que en Joan és humà i que els humans són mortals. Podem observar que de vegades s'obvien les dues primeres premisses per anar a la conseqüència final. En qualsevol cas, aquest mecanisme ens pot portar a la veritat, llavors parlem de sil·logisme, o ens pot portar a la versemblança, és a dir a la fal·làcia.

La fal·làcia segueix la mateixa estructura d'aproximació a la veritat, però en la consecució d'oracions causals hi pot haver alguna premissa que no coincideixi. Això implica que, tot i que l'orador pugui estar mentint, ni ell ni el públic se n'estigui adonant. Per això les fal·làcies són tan comunes en qualsevol discurs oral, introduïdes a consciència o simplement presents de manera inconscient.

Això és així perquè una fal·làcia és un raonament aparentment vàlid que segueix l'estructura lògica dels arguments, però que entre les premisses i la conclusió hi ha algun tipus d'incoherència. En tot cas, com que les fal·làcies van relacionades amb les emocions més internes dels humans, sovint no som capaços d'identificar-les perquè

---

²⁷⁹ *Ibídem*, pg. 108.

reforcen els nostres principis morals, els valors compartits que tenim en societat, els *topoi* que tractarem en el proper apartat de *context*.

Al llarg d'aquest subapartat tractarem algunes d'aquestes fal·làcies, les que més probablement ens podem trobar en els discursos dels presidents. Les fal·làcies més comunes són *ad hominem*, *ad misericordiam*, *ad distractio*, *ad baculum*, *post hoc*, *ergo propter hoc*, *ad populum*, *non sequitur*, *non causa pro causa*, *ad nauseam*, *ad verecundiam*. A continuació, ens disposem a explicar-les breument amb exemples.

En primer lloc, la fal·làcia d'atac a la persona (*ad hominem* o *ad personam*). Aquesta falsa construcció de veritat “consisteix a fer un atac a un argument, no pas pel que s'hi afirma, sinó per la persona que el diu”²⁸⁰. Per exemple, “com que ho diu Macià, segur que és separatisme” o “això no és veritat, ho diu Cambó”. Quan no es pot desacreditar l'argument, es desacredita el missatger i amb això es dona com a bona la crítica. És precisament el tipus d'argument contrari a l'autoritat, el qual es basa en la persona que afirma una cosa per fonamentar l'argument.

En segon lloc trobem la fal·làcia de la pena (*ad misericordiam*). Segons Casas, Castellà i Vilà, “consisteix a apel·lar a la pietat per aconseguir l'assentiment, intentar forçar l'adversari o l'auditori jugant amb la seva compassió i fer-lo responsable de les conseqüències”²⁸¹. Per exemple, “amb la Mancomunitat només mirarem de recomposar un autogovern que fa segles que Catalunya no té, no volem pas la independència”.

En certa manera, es connecta directament amb la següent fal·làcia que volem exposar, la de distracció (*ad distractio*). En aquest cas “consisteix a fer referència a un aspecte que no té relació directa amb la qüestió sobre la qual es vol argumentar i que, per tant, distreu l'atenció”²⁸². És a dir, que quan no interessa un tema que s'està tractant, es canvia el marc cognitiu i es desplaça el tema de discussió cap a un altre àmbit. Per exemple, “nosaltres no volem la Mancomunitat per fer una Diputació més gran, sinó per donar-li una ànima plena”.

En quart lloc trobem la fal·làcia de la por o del bastó (*ad baculum*), la qual pretén espantar a l'audiència advertint-lo de totes les maldats que poden caure sobre seu si s'aplica la premissa. Segons Casas, Castellà i Vilà “consisteix a establir una conclusió

---

²⁸⁰ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 109.

²⁸¹ *Ibidem*, pg. 109.

²⁸² Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 109.

o posició per a la qual no s'aporten raons, sinó que es recorre a l'amenaça, la força o la por"²⁸³. Per exemple, "si feu vaga, l'empresa haurà de tancar i no podreu cobrar".

Una altra fal·làcia molt recurrent és la fal·làcia de la falsa causa (*post hoc, ergo propter hoc*). Aquesta és molt intuïtiva i se sol emprar de manera inconscient, ja que "consisteix a establir una relació causal entre dos fenòmens només perquè són consecutius en el temps"²⁸⁴. Per exemple, "amb l'arribada de Primo de Rivera s'ha acabat el pistolisme als carrers" o la clàssica "amb Franco no hi havia tanta delinqüència". S'infereix una conclusió que no necessàriament és producte de la premissa inicial. Fraudulentament, doncs, s'intenta aproximar a la veritat sense que aquesta estigui comprovada.

Així mateix passa amb la fal·làcia dirigida a les emocions del poble (*ad populum*).

Aquesta "consisteix a fer un raonament apel·lant a emocions primàries. És una argumentació demagògica"²⁸⁵. Per exemple, "si no ens unim tot el poble català el nacionalisme espanyol ens assimilarà". Es tracta d'apel·lar a la *majestas*, el valor de la majoria, del col·lectiu, del valor com a poble i com a societat. En contraposició a l'individu, la condició humana de pertànyer a un eixam ens dona força interna. És un tipus de fal·làcia utilitzada recurrentment pels nacionalismes, sigui quin sigui el seu origen.

La fal·làcia *ad populum* es connecta directament amb la fal·làcia de la reiteració (*ad nauseam*), la qual "consisteix a repetir reiteradament el mateix fins a donar-li aparença de certesa indiscutible"²⁸⁶. Per exemple, "els catalans són separatistes" fins que aquesta afirmació és acceptada per un gran públic. És la clàssica fal·làcia utilitzada per Goebbels en intentar culpar els jueus de tots els mals que patia l'Alemanya dels anys trenta.

Aquestes dues fal·làcies, *ad nauseam* i *ad populum* es podrien relacionar amb la fal·làcia de generalització abusiva o precipitada (*non sequitur*). Aquesta "consisteix a aplicar forçadament una regla general a un cas particular o, al revés, induir una regla

---

²⁸³ Ibídem, pg. 109.

²⁸⁴ Ibídem, pg. 109.

²⁸⁵ Ibídem, pg. 110.

²⁸⁶ Ibídem, pg. 110.

general a partir d'excepcions"²⁸⁷. Per exemple, "La monarquia sempre ha portat misèria". La *non sequitur* pretén relacionar dos conceptes que d'entrada poden no tenir res a veure, però que a còpia de relacionar-ho poden esdevenir versemblants.

Exactament el mateix passa amb la fal·làcia de la bola de neu o del pendent rrelliscós, la qual es basa en un conjunt de fal·làcies *non sequitur* exagerades a l'enèsima potència. Per il·lustrar-ho, podríem afirmar que "si no tinc un bolígraf, no podré prendre notes. Si no prenc notes no podré estudiar. Llavors tindrè una feina molt mal pagada i, en cas que m'agafi una malaltia greu, no em podré comprar els fàrmacs per curar-me. En conseqüència, moriré". No hi ha cap relació directa entre el bolígraf i la mort, però a través d'aquest mecanisme fal·laç es genera una sensació de veracitat.

Aquesta darrera no l'hem apuntat en el llistat inicial, perquè considerem que és una derivada de les altres i que no està descrita pels autors clàssics. En tot cas, com que s'erigeix com una enorme hipèrbole a partir de petites premisses que tenen directa relació causal, hem considerat necessari explicar-la amb major detall.

Per anar acabant amb el llistat de fal·làcies, ens trobem amb la de falsa analogia (*non causa pro causa*), la qual "consisteix a comparar situacions diferents com si fossin el mateix cas"²⁸⁸. Per exemple, "per què els catalans no podem autogovernar-nos si ho fan els irlandesos". Té a veure amb el tipus d'argument de model o de contramodel, els quals pretenen comparar causalitats segons les premisses que es disposen.

A banda de tot aquest llistat que hem exposat fins ara, hi ha moltes fal·làcies més que podem trobar en d'altres publicacions que no ens dedicarem a relatar per un límit d'extensió de la tesi. Per això recomanem llegir a Vega Reñón²⁸⁹ en dos llibres sobre arugmentació²⁹⁰, a Kurd Spang²⁹¹, a Perelman²⁹², a Anthony Weston²⁹³, a Bermejo Luque²⁹⁴, a Bordes Solanas²⁹⁵, a Schopenhauer²⁹⁶ o a Laborda Gil²⁹⁷, entre molts d'altres.

---

²⁸⁷ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 110.

²⁸⁸ *Ibidem*, pg. 110.

²⁸⁹ Vega Reñón, L. (2007). *Si de argumentar se trata*. Madrid: Montesinos - La intervención cultural.

²⁹⁰ Vega Reñón, L. (2013). *La fauna de las falacias*. Madrid: Trotta.

²⁹¹ Spang, K. (2009). *Persuasión: Fundamentos de retórica*. Madrid: Eunsa.

²⁹² Perelman, C., i Olbrechts-Tyteca, L. (J. Sevilla, Trad.) (2016). *Tratado de la argumentación: La nueva retórica*. Madrid Gredos.

²⁹³ Weston, A. (M. Vidal, Trad.) (2011). *Las claves de la argumentación: Edición actualizada*. Madrid: Ariel.

²⁹⁴ Bermejo Luque, L. (2014). *Falacias y argumentación*. Madrid: Plaza y Valdés.

iii. *Altres recursos retòrics per enriquir el cos del discurs*

Per concloure aquest apartat del desenvolupament del discurs, de la part central del missatge, volem afegir altres recursos retòrics per enriquir-lo. La finalitat no és en si mateixa enumerar un conjunt de recursos, sinó descriure'ls breument per poder-los detectar en els discursos dels presidents. D'aquesta manera, podrem determinar si els discursos eren molt florits o, pel contrari, eren més aviat austers com hem apuntat en l'anàlisi prèvi sobre l'estil de l'oratòria catalana.

En aquest apartat enumerarem alguns d'aquests recursos, des de l'asíndeton fins la metàfora, passant per l'antítesi, la gradació, la pregunta retòrica, la hipèrbole, el dilema o la prosopopeia. Procurarem posar-ne alguns exemples per evidenciar-ne el seu significat i poder-lo identificar més clarament en els discursos seleccionats.

En primer lloc, parlarem de l'asíndeton, que és la figura que “elimina mots d'unió per sintetitzar el pensament”²⁹⁸, amb la finalitat de fer més intuïtiva la conclusió final. L'exemple que Casas, Castellà i Vilà posen és el famós “*veni, vidi, vici*” de Juli Cèsar en acabar la Guerra de les Gàl·lies.

En segon lloc, trobem l'ús de l'antítesi, que és un joc de paraules amb les quals s'intenta generar sensacions oposades. L'exemple que fan servir Casas, Castellà i Vilà és “*peus grans, idees petites*”²⁹⁹. Així mateix podríem il·lustrar-ho amb la famosa frase del primer astronauta que va trepitjar la lluna: “un petit pas per l'home, un gran salt per la humanitat”.

En tercer lloc, també reprent l'exemple de Neil Armstrong, trobem la gradació. Aquesta figura implica presentar els fets “de menor a major, de major a menor: *És una idea bona, excel·lent, magnífica, fora mida*”³⁰⁰. En la línia de la frase d'Armstrong, l'astronauta proposa passar d'un pas a un salt.

En quart lloc, trobem una figura que s'utilitza sobretot en les introduccions o exordis, amb la qual es capta molt bé l'atenció. Aquesta figura és la pregunta retòrica,

---

²⁹⁵ Bordes Solanas, M. (2016). *Las trampas de Circe: Falacias lógicas y argumentación informal*. Madrid: Cátedra.

²⁹⁶ Schopenhauer, A. (E. Serra, Trad.) (2015). *El arte de tener siempre razón: La dialéctica erística*. Barcelona: Jose J. de Olañeta.

²⁹⁷ Laborda Gil, X. (2012). *De retórica: La comunicación persuasiva*. Barcelona: UOC.

²⁹⁸ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 56.

²⁹⁹ *Ibidem*, pg. 56.

³⁰⁰ *Ibidem*, pg. 56.

una “pregunta que no espera resposta i, sovint, respon l’orador mateix. Serveix per captar l’atenció i per fer progressar el discurs: *Per què és important aquest concepte?*”³⁰¹. Si bé s’empren principalment en la introducció, també serveix per recuperar l’atenció perduda per part de l’audiència durant el desenvolupament del discurs.

En cinquè lloc podem identificar el dilema, el que Casas, Castellà i Vilà descriuen com dilema: “contrast de dues idees contraposades: *O suprimim la festa dels toros o hem de conviure amb la barbàrie*”³⁰². Aquesta figura també podria ser descrita com la fal·làcia del fals dilema, ja que implica la tria entre dues opcions que no necessàriament són excloents o que poden implicar un ampli ventall de solucions intermèdies, però que l’orador no presenta interessadament. Per trencar amb aquesta fal·làcia, per exemple, trobem el discurs de Cambó en el qual afirmava “Monarquia o República? Catalunya”. Amb aquesta afirmació l’orador pretenia trencar una falsa dicotomia i exercia una fal·làcia *ad distractio*, ja que proposa una solució que no estava plantejada en la dicotomia inicial.

En sisè lloc trobem l’arxiutilitzada prosopopeia o personificació. En aquest cas, s’assimila un element inanimat a una persona, com per exemple: “Espanya defensa que Catalunya no és una nació”. Ni Espanya ni Catalunya es poden entendre com a entitats personals, però així es presenten per part del nacionalisme. Aquesta figura va molt associada a la fal·làcia *ad populum*, que també hem presentat anteriorment.

Segons Guitart Escudero, aquest mecanisme de personificació “permite conceptualizar determinados seres inanimados como personas atribuyéndoles, de este modo, acciones y cualidades típicamente humanas. Una atribución que permite al receptor acceder al mensaje de manera mucho más rápida y eficaz, en tanto que éste se siente identificado con unas cualidades y acciones que le son familiares”³⁰³. De manera que l’assimilació d’un element inanimat amb una persona és una de les figures retòriques més utilitzades per implicar l’audiència.

En darrer lloc, volem parlar de la figura per antonomàsia que trobarem en aquesta tesi: la metàfora. Aquesta figura transporta el significat d’“una cosa amb una

---

³⁰¹ Ibídem, pg. 56.

³⁰² Ibídem, pg. 56.

³⁰³ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 114.

altra: “*el foc dels seus ulls = la indignació/passió de la seva mirada*”³⁰⁴. Per a Guitart Escudero, “la metàfora se nos muestra, básicamente, como un medio rápido y eficaz de acceso al conocimiento”³⁰⁵. De la mateixa manera com la prosopopeia, la metàfora serveix per assimilar significats de manera directa, ja que compara conceptes aparentment irreconciliables. Així ho veurem amb l'imperialisme de Prat de la Riba o amb les quatre estacions del catalanisme segons Almirall.

En certa manera, com amplia Guitart Escudero, “la metàfora se configura como vehiculo de acceso y comprensión de la realidad con una eminente función didáctica”³⁰⁶. És una manera de facilitar la tasca de comprensió al públic mitjançant una imatge que per a l'audiència és més senzilla d'entendre. Per ser més concrets, ens referirem a una cita d'Enric Ucelay-Da Cal:

*La noción de metáfora es muy antigua en la tradición cultural de Occidente, propia de la retórica griega con una adaptación inmediata al latín. Precisamente por su sencillez, su significado tiene un inmenso bagaje acumulado como instrumento de interpretación en filología, crítica literaria, lingüística y psicología. La significación de metáfora es el de una traslación, un tropo, o el empleo de una palabra en un sentido que propiamente no le corresponde, que establece una comparación implícita entre dos términos distintos; así, el sentido recto de una palabra pasa al figurado de manera tácita. El uso de una palabra con un sentido distinto del propio produce una imagen nueva, una percepción que va, al menos potencialmente, mucho más allá que los otros clásicos tropos retóricos, la metonimia y la sinécdoque, en los cuales la parte sustituye estilísticamente al todo*³⁰⁷.

El *tropos* és un canvi de direcció en la significació d'una cosa. Aquesta figura serà molt utilitzada per Prat de la Riba, com veurem en l'anàlisi dels seus discursos, però també per Puig i per Macià.

La metàfora va lligada, sovint, a d'altres figures que l'acompanyen i que en faciliten l'entesa per part del públic. Aquestes figures són la metonímia i la sinèdoque, tal i com apunta Guitart Escudero, “otros procesos mentales como el de contigüidad (metonímia y sinécdoque) se constituyen, asimismo, como mecanismos de representación”³⁰⁸. En la metonímia, per proximitat semàntica, s'assimilen conceptes; un exemple podria “portar bambes”, quan en realitat hauríem de dir “sabatilles

---

³⁰⁴ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 56.

³⁰⁵ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 75.

³⁰⁶ *Ibidem*, pg. 272.

³⁰⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pp. 30-31.

³⁰⁸ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 273.

esportives”. En la sinèdoque, en canvi, es pren la part pel tot; un exemple podria ser “Amèrica” quan volem fer referència als “Estats Units”. Alguns autors afirmen que la sinèdoque és un tipus de metonímia i, per extensió, ambdues són un tipus de metàfora perquè canvia la direcció del significat.

Les metàfores tenen un poder enorme en les estructures de poder. Segons Ucelay-Da Cal “se ha hablado más de las metáforas del poder que del poder de las metáforas”³⁰⁹, ja que en la majoria de somnis polítics s’hi amaga una metàfora per atribuir un canvi de significat al projecte ideal que presenten. Per dir-ho d’una altra manera, és un llenguatge xifrat. Sovint s’abusa d’aquest llenguatge, d’aquesta metàfora, però és molt eficaç per fer publicitat i proselitisme, perquè cadascú l’interpreta com vol, de manera que facilita integrar un públic heterogeni. Per exemple, en l’independentisme del segle XXI es parla de “l’emancipació del poble català”, assimilant el procés d’autodeterminació amb un procés de presa de decisions, com un adolescent que s’ha fet gran.

Aquest ús de la metàfora es pot convertir en abús, quan es generen imatges i es repeteixen com una fal·làcia *ad nauseam* per aconseguir filtrar una opinió com a creença generalitzada en un grup poblacional. En qualsevol cas, ens hem de quedar amb la idea que la metàfora és la figura retòrica més utilitzada en política com, probablement, també ho és en la literatura. Un exemple evident és *La vida es sueño*, de Pedro Calderón de la Barca. En la seva metàfora, la vida no és la realitat present, sinó més aviat un somni, un projecte, un ideal. Per Calderón de la Barca, la vida és una realitat intangible que pot transformar, interiorment, la percepció de la realitat. Això és exactament el que fan els polítics amb els seus discursos, projectar realitats a través de metàfores, a partir de les quals es proposen transformar la realitat i exemplificar el futur que volen construir.

Amb aquesta reflexió tanquem l’apartat del desenvolupament del discurs, el qual hem vist que s’ha d’organitzar adequadament i que s’ha de complementar amb una argumentació sòlida, s’ha de ser conscient de l’ús de les fal·làcies i que s’ha d’enriquir a partir d’algunes d’aquestes figures retòriques que acabem de presentar. El que intentarem durant el desenvolupament de la tesi és identificar quins d’aquests recursos utilitzen els presidents de Catalunya del primer terç del segle XX.

---

³⁰⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 31.

c) **Conclusió: la *peroratio***

Finalment, en tercera i darrera instància, ens trobem amb la conclusió del discurs. Segons Casas, Castellà i Vilà, aquest és “el moment de refermar definitivament la idea fonamental perquè els oients la recordin: resumeix en poques paraules el que has dit en el desenvolupament i tanca amb algun recurs que t’ajudi a enllaçar amb l’inici”³¹⁰. Per aconseguir-ho, exposen diverses maneres de concloure un bon discurs.

Casas, Castellà i Vilà, asseguren que es poden resumir els punts principals, l’orador es pot remetre a la introducció, pot convidar a la reflexió o bé cridar a l’acció. Com a darrer recurs, menys original, proposen recitar un fragment literari o una citació que englobi el concepte general del discurs, per apel·lar als sentiments del públic amb una imatge colpidora.

Finalment, la conclusió d’un discurs ha de servir per reforçar la idea principal del discurs, com el “feu-vos dignes de Catalunya” que proposava Macià en el discurs del 14 d’abril del 1931. Ha de servir per resumir, per sintetitzar, per convidar a executar les projeccions que s’han formulat al llarg del desenvolupament. Per això, Casas, Castellà i Vilà proposen fer una rememoració dels punts, tot i que l’ideal sigui reprendre la idea amb la qual hem captat l’interès del públic pel tema per acabar amb una sentència final. D’aquesta manera, l’orador generarà una sensació de circularitat amb la qual el discurs quedarà rodó.

Al cap i a la fi, si la introducció serveix per captar l’atenció del públic, el desenvolupament serveix per mantenir i recuperar l’atenció de l’audiència, la conclusió hauria de servir perquè els oients recordin el missatge principal del discurs. Aquest apartat final serà, doncs, el més rellevant en l’estudi de l’essència dels discursos orals dels presidents.

---

³¹⁰ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 58.

d) El context

Teun Van Dijk³¹¹ descriu tres dimensions del discurs polític i de la seva estructura. En el subapartat anterior hem estudiat el llenguatge en ús, és a dir les paraules pròpiament dites. En aquest subapartat, estudiarem les altres dues dimensions: la interacció social – el context– i la comunicació de les creences compartides en societat –el *topoi*.

Segons Gil Juárez i Vitores González, “un dels temes recurrents de tota l’anàlisi de la comunicació (converses, discursos, narracions), (...) és precisament el de descriure allò que no és en el text, afirmant que és tan significatiu com allò que hi surt”³¹². Cal entendre tot el context per poder estudiar precisament el que els discursos no diuen.

De fet, tal com ens recorden Casas, Castellà i Vilà, “l’oralitat és viva, artesanal, contextual i el risc sempre acompanya tot allò que és viu, artesanal i contextual”³¹³. És per això que, per fer una anàlisi amb rigor acadèmic, hem d’anar més enllà del missatge, més enllà de les paraules dites. Com Tom Clark afirma, “great oratory can send a shiver down the spine, but a speech will only be truly great when it chimes with the times in which it is delivered”³¹⁴. És a dir, sense la inserció en el context determinat, el discurs deixa de tenir sentit, perquè no s’entén en el context i tampoc pot entendre’s la força que pot exercir en la gent que el sent.

A continuació ens disposem a posar un exemple d’un discurs que Lerroux efectuà a inicis del segle XX, que descriu a la perfecció Agustí Calvet, *Gaziel*:

Lerroux s'alçà a parlar, enmig d'una salva retronant, que durà llarga estona. Ell mirava als seus peus la confusa massa en deliri, somrient impàvidament i amb un gest que volia aplacar amb suavitat el tumult. Era un home en plena maduresa, una mica ventrut, però ben parlat, arrogant, vermell de cara, amb un gran domini d'ell mateix, i l'aura una mica (com el seu cognom) de diputat radical-socialista francès, del Midi, però amb una certa duresa castellana, temperada de gràcia andalusa. Vestia molt bona roba, amb descurança estudiada, el coll de la camisa descordat i sense corbata, però el tall també era ben fet i el gec queia a plom de les amples espatlles. Quan l'acolliment, de gran tenor o de vedette idolatrada, s'hagué apaivagat del tot, començà el seu discurs. Jo el veia de cap a peus, perfectament, a sis o vuit passes de mi; i quan es movia per l'escenari, amb taules d'actor consumat, se m'acostava de cara, tot parlant, fins a tocar gairebé a nosaltres els periodistes, i després s'allunyava, segur, serè, mestre del gest i la paraula.

---

³¹¹ Van Dijk, T. A. (A. Lozosain, Ed.) (2012). *Discurso y contexto. Un enfoque sociocognitivo*. Barcelona: Gedisa.

³¹² Gil Juárez, A. i Vitores González, A. (2009). *Comunicació i discurs*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, pg. 34.

³¹³ Casas, M., Castellà, J. M. i Vilà, M. (2016). *Els secrets de parlar en públic: guia pràctica per a professionals*. Vic: Eumo, pg. 11.

³¹⁴ AA.VV. (T. Clark, Ed.) (2008). *Great Speeches of the 20th Century*. London: The Guardian, pg IX.

*Parlava admirablement, amb veu no gaire forta, abaritonada, però molt clara. I escoltant-lo tan de prop em vaig adonar, per primera vegada, del que és el difícil art de l'orador popular i de com va lligat misteriosament a l'esperit temible del públic, el monstre sagrat que l'escolta*³¹⁵.

En aquest primer fragment, *Gaziel* fa una descripció d'aquells aspectes no verbals de l'orador, des de la imatge personal fins a la gestualitat, així com també la mirada, el to de veu, l'entonació i tots aquells elements intangibles que les paraules llegides en un diari no podrien reflectir.

A continuació, segueix fent una valoració sobre l'efecte de la brillant *actio* d'Alejandro Lerroux. Podrem contemplar com reflexiona sobre com rep el públic les seves paraules i en podem identificar els elements que per *Gaziel* són els més determinants en l'emissió d'aquest acte oratori:

*Calia veure com ho feia: era meravellós. El públic amorf i enorme que havia comparegut a escoltar-lo no volia ni esperava d'ell res d'això, sinó tot al contrari. I era un prodigi presenciar com l'orador anava temptant si sondant la massa de milers d'ulls i orelles, sense que li vacil·lés el pols ni li fallés un moment la seguretat absoluta del pensament i la paraula. Quan veia que l'element caòtic que estava pastant se li refredava massa o esmunyia amb excés de les mans, sota el raig d'aigua freda que li anava abocant, es treia de la mànega amb una traça imponderable com un prestidigitador, i els llençava de sobte a la sala, tres o quatre petards seguits; i si encara no eren prou, un formidable cop de traca, que esclatava com un tro i galvanitzava la pasta en fusió, l'encrespava i la feia bullir fins a desbordar-se en una tromba entusiàstica. Ell callava un moment satisfet, i s'esponjava la suor del front, perquè el treball, a fe de Déu, era herculi. Somreia, amb gran orgull, i ens mirava als periodistes –ell també ho havia estat– com dient-nos: Ja ho veieu, amics, com en faig el que vull. Reprenia després la paraula, enmig d'un silenci electritzat, i tornava a dibuixar, per al qui sabés entendre!, la ratlla sinuosa. El discurs durà ben bé hora i mitja*³¹⁶.

En aquest segon fragment, continuació del primer, podem observar com fa valoracions subjectives, però realistes de com pot ser interpretat aquest discurs per l'audiència.

Malauradament, aquest context intangible no el podem tenir de tots els discursos que hem seleccionat per aquesta tesi. Seria l'ideal, perquè podríem interpretar com afecta la comunicació no verbal i la paraverbalitat, podríem analitzar com incidien les punyents paraules dels oradors en les orelles i en la mirada de l'audaç públic. Tanmateix, aquesta descripció contextual no la tindrem en una enorme majoria dels discursos seleccionats, malgrat la seva transcendència històrica.

És per aquest motiu que ens veurem obligats a sobrecontextualitzar històricament les paraules dels oradors triats, per poder entendre els seus mots i els seus

---

³¹⁵ Calvet (*Gaziel*), A. (1959). *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí, 1893-1914*. Barcelona: Aedos, pp. 540-541.

³¹⁶ *Ibidem*, pp. 541-542.

silencis. Aquesta contextualització és necessària fer-la per a qualsevol bona anàlisi d'un discurs, com apunta Van Dijk:

*Speech participants not only have mental models of events they talk about (and that are the basis of the meaning of their discourse), but also mental models of the event in which they participate as speakers and recipients. That is, they also have a personal (subjective, possibly ideologically biased) representation of the communicative situation. This representation will be called a context model, or simply a context*³¹⁷.

No podem avaluar sense context històric. I per fer-ho ens obligarem a sobrecontextualitzar, com apuntàvem abans. És a dir, que ens dedicarem a saturar les fonts secundàries per poder fer un estudi fidedigne de les fonts primàries.

D'aquesta manera, podrem inferir com va rebre la ciutadania els discursos dels presidents. En altres paraules, segons Nussbaum, "la consideració del context deixa un espai per incorporar en el model els destinataris immediats i els destinataris hipotètics que són tots els ciutadans i les ciutadanes susceptibles d'escoltar el discurs (...) l'audiència"³¹⁸. A partir de la comprensió que pot tenir l'audiència del moment històric estudiat, llavors podrem intentar entendre el contingut real que es transmet en les paraules dels presidents.

Tal i com podem aprendre del *Diccionario de anàlisi del discurso*, "el termino contexto es utilizado sobre todo para hacer referencia, sea al entorno verbal de la unidad (...) sea la situación de comunicación"³¹⁹. Entendre el context de cada discurs ens permetrà, doncs, inserir els continguts que pronuncien els presidents en un marc cognitiu determinat. A partir d'aquí, podrem avaluar si les paraules busquen reflectir i descriure la societat del moment o bé projecten el desig de construir una altra Catalunya, amb un encaix diferent al que tenia dins d'Espanya.

Per tant, la gran oratòria no rau només en unes bones paraules i un bon *missatge*, sinó sobretot en unes paraules adaptades a un *context* determinat, per poder commoure i convèncer a l'*audiència*. Per posar-ne tres exemples extemporanis i veure'n la importància, ens referirem a Mandela, a De Gaulle i a Roosvelt.

---

³¹⁷ Van Dijk, T.A. (2002). "Political discourse and ideology" a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 18.

³¹⁸ Nussbaum, L. (2002). "Comentari de Political discourse and ideology" a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 36.

³¹⁹ AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 124.

Si volem comprendre l'efecte veritable de les paraules que Nelson Mandela va pronunciar al seu al·legat final dins del Judici de Rivonia, no ens podem quedar en aquell judici. Hem d'estudiar tot el procés que va portar al seu entorn a dissenyar l'Operació Mayibuye, com van tancar-los a la presó, però sobretot també quin va ser el desencadenant d'aquell judici fins el final de l'Apartheid, més d'un quart de segle més tard.

De la mateixa manera, no podrem entendre les paraules de Charles De Gaulle el maig del 1940 si no estudiem els efectes de la (no) Pau de Versalles, l'auge de Hitler a l'Alemanya dels anys trenta i com va dissenyar la *blitzkrieg* per envair com un llampec a mitja Europa. I, com a darrer exemple, no podríem entendre els discursos de Franklin Delano Roosevelt amb els quals feia proselitisme del *New Deal*, per tal de recuperar els Estats Units de la crisi derivada del Crack del 29.

En definitiva, sense el context no podem entendre el discurs. Tampoc té gaire sentit sense les conseqüències que es deriven de les paraules pronunciades. Com ja hem apuntat anteriorment, si un discurs no és guanyador, si un discurs no obté un èxit posterior amb fets, tampoc acaba passant a la història. I aquí tindrem una dificultat important en aquesta tesi sobre com justificar quins discursos acabem triant, si bé ho fem pel coneixement que se'n té avui dia o bé si ho fem per la importància d'aquelles paraules en els fets històrics posteriors.

Quantes paraules dites han quedat en un calaix, quants discursos han quedat a l'aire. I és que l'art de crear i pronunciar un gran discurs és també l'art de l'oportunisme de l'orador polític, el qual és influït pel context i alhora ha de ser capaç de transformar l'esdevenir, si més no a nivell de les paraules que motiven actuacions dels seus conciutadans.

És en aquesta intencionalitat de l'orador, en per què pronuncia el discurs i què pretén aconseguir, on podem llegir les paraules i els silencis de cada acte oratori. En aquest sentit, Guitart Escudero apunta la necessitat no només de contextualitzar els fets a l'entorn dels discursos sinó, sobretot, de fer una reflexió sobre els valors socials compartits:

Los factores de intencionalidad y de emotividad inherentes al emisor y al receptor, respectivamente, condicionan, de manera definitiva, la configuración del mensaje en Sociedad y, sobre todo, en política. Unos

*factores que, no solo dependen de coordenadas cognitivas individuales, sino que, lógicamente, poseen también una base eminentemente sociocultural*³²⁰.

Aquests valors és el que Aristòtil va definir com a *topoi*³²¹, que descriurem en el proper subapartat. Per posar només un exemple que il·lustri aquesta importància, ens referirem al discurs de l'imperialisme català de Prat de la Riba.

A inicis del segle XX, la lògica en política convidava a crear Estats grans, compostos a mode d'imperi, que permetessin imbricar-se i tenir pes en la lògica de blocs, prèvia a la consecució de la primera i la segona Guerra Mundial. És aquell context social, amb el *topoi* compartit que els Estats, com més grans millor, en el qual s'insereix la seva lògica per defensar un confederalista iberista –que estudiarem amb detall al llarg del desenvolupament de la tesi.

Potser si Prat de la Riba fes els seus discursos als anys noranta del segle XX, la lògica hauria estat més aviat inversa. La descomposició d'Estats que es va derivar del desmembrament de la URSS, així com també els inicis de la hiperglobalització i el multilateralisme de les relacions entre Estats i empreses multinacionals, haurien alterat –probablement– les paraules del *Seny ordenador de Catalunya*. En tot cas, aquesta afirmació és història ficció i no ens podem permetre afirmar com hauria estat la Història si el context de cada moment hagués estat diferent.

En qualsevol cas, en aquest apartat ens dedicarem a explicar la importància del *context* i, dins d'aquesta funció referencial del llenguatge, quin efecte hi tenen les creences socialment acceptades –els *topoi*.

Els *topoi*

Els *topoi* són els llocs comuns, les idees compartides per un enorme percentatge de la ciutadania d'un indret determinat i durant un temps determinat. Aquests principis comuns, canvien quan canvia el lloc i del temps, de manera que només es poden inserir en un context polític, social i econòmic determinat. Segons el *Diccionario de análisis del discurso*:

La palabra “topos” (en plural “topoi” o “topoi”) fue tomada del griego y corresponde al latín “locus communis”, de donde salió el francés “lieu commun” (español “lugar común”). 1) En lo fundamental, un “topos” es un

---

³²⁰ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 27.

³²¹ Evans Civit, J. H. (1999). *Introducción y notas a los “Tópicos” de Aristóteles*. Madrid: Ciudad Argentina.

*elemento de una tópica, y una tópica es una heurística, un arte de recoger información y de hacer emerger argumentos. 2) Un “topos” es un esquema discursivo característico de un tipo argumento. La época contemporánea ha añadido nuevas acepciones a estos sentidos de base*³²².

Donada l'intangibilitat d'aquest concepte, és difícil emmarcar els *topoi*. Aquests són canviats i són interpretables, de manera que només aquells més evidents són els que afloren de manera gairebé natural en qualsevol conversa. Són tant difícils d'acotar, doncs, com qüestionables.

Aquest terme va ser estudiat per primer cop per Aristòtil, en el marc dels estudis del que avui entenem per context. És el mateix que Guitart Escudero definiria “como *espíritu de la época*. Unos valores socioculturales que contribuyen a que la palabra sea algo dinámico y relativo, es decir, dependiente de una cultura expuesta, a su vez, a valores relativos de espacio tiempo”³²³. Com que aquests valors són intrínsecs en una societat determinada, cal conèixer-la gairebé a la perfecció per poder entendre i intuir quins són aquests llocs comuns. D'aquí la necessitat de contextualitzar tant els discursos que triem, amb la finalitat d'entendre els *topoi* i, de retruc, entendre bé què diuen –i el que no diuen– els protagonistes que estudiarem.

L'enorme majoria de *topos* apareixen com arguments *a contrario*. Els catalans contra els espanyols, els unitaristes contra els independentistes, els homes contra les dones, els infants contra els adults, per posar-ne alguns exemples. Per fer-los aflorar, és molt útil fer servir la conjunció adversativa “però”. A través d'ella, brollen molts d'aquests llocs comuns que habitualment romanen amagats en les converses quotidianes. El mateix Van Dijk ho explica de la següent manera: “When we speak, write or read about such an event, we use our mental models as the cognitive basis of the discourse production or comprehension process. (...) High level propositions may be selected as macropropositions (topics)”³²⁴. Per il·lustrar-ho, només alguns exemples dels *topoi* que compartim avui dia entre nosaltres, a Catalunya en ple segle XXI, amb relació als contraris que hem plantejat en aquest mateix paràgraf.

“És català però...” Si deixem un silenci a continuació del però, en la ment del qui llegeixi aquestes línies li brollaran els *topoi* que s'hi adscriuen sense ser-ne conscient:

---

³²² AA.VV. (Charaudeau, P., & Maingueneau, D. Eds.) (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores, pg. 558.

³²³ Guitart Escudero, M. P. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados, pg. 28.

³²⁴ Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 18.

“és català, però convida”, per contrariar la creença que els catalans són garrepes; “és espanyol, però no li agraden els toros”, per reforçar la idea que és espanyol qui li agrada la tauromàquia; “és independentista, però és moderat”, per reforçar la idea que els secessionistes són radicals; o “és constitucionalista”, per anar en contra del concepte d’unitarista entès com una visió reaccionària i antiga del món. Aquests exemples il·lustren alguns dels *topoi* que conviuen entre nosaltres als nostres dies (2022), però en aquest treball no ens interessen aquests, sinó els propis dels anys estudiats.

Com que, per Van Dijk, els *topoi* són “social representations such as group beliefs, attitudes and ideologies are by definition general and fairly abstract”³²⁵, és necessari que els usem en el context adequat. Per traduir-ho en aquesta tesi doctoral, ens veiem obligats a estudiar-los en el marc cognitiu propi del període comprès entre el 1914 i el 1933, per evitar cometre interpretacions anacròniques dels *topoi* propis del segle XXI a Catalunya i a Espanya. És fonamental, doncs, que treballem els llocs comuns inserits en la seva època perquè és a partir dels *topoi* que es construeixen tots els discursos orals.

Posarem només dos exemples de *topos* generals existents a principis del segle XX: a) la creença que hi havia unes races superiors i unes d’inferiors. I b) la política no ha de servir per perpetuar-se al càrrec. En primer lloc, el darwinisme social feia pensar que hi havia ètnies –en aquell moment races– inferiors. Així ho evidencia en David Martínez Fiol, remarcant que fins i tot dins la tecnocràcia hi havia un discurs exloent:

*El discurs tecnocràtic també va estar farcit de connotacions racistes emparades en les teories del darwinisme social. Així, societats com l’alemanya o l’anglesa elaboraren discursos fonamentats en la superioritat de les races cultes del nord enfront de les races incultes del sud. Uns plantejaments que havien de justificar l’imperialisme, però també el poder polític i social dels tecnòcrates. El procés revolucionari rus va deixar un discurs semblant*³²⁶.

És a dir, fossin conservadors o progressistes, de dretes o d’esquerres, d’orient o d’occident, era un lloc comú que hi havia països que havien de ser conquerits i civilitzats. Fins i tot a Bèlgica, entre d’altres llocs d’Europa, es van arribar a crear zoològics on s’exposaven éssers humans com si fossin espècies exòtiques. D’aquesta manera, els imperialistes pretenien justificar la superioritat racial i, en conseqüència, la

---

³²⁵ Van Dijk, T.A. (2002). “Political discourse and ideology” a AA.VV. (C. Ubaldina Lorda i M. Ribas Casellas, Eds.) (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pg. 17.

³²⁶ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 71.

conquesta i civilització d'aquelles terres ignotes. Afortunadament, aquest *topoi* ha canviat i avui ja no parlem de races superiors i inferiors, malgrat el racisme encara està instal·lat en alguns discursos polítics del nostre entorn.

En segon lloc, farem referència a l'altre exemple que hem esmentat amb una cita de Josep Casals i de Ramon Arrufat, en la qual es defensa la política com una activitat temporal:

El polític, el bon polític, el polític idealista, l'home polític de visió clara i enlairada ha d'estar molt per sobre del seu poble, per saber aplicar i conduir la massa allà on ell vulgui; no deu deixar-se portar mai ni per un sentiment popular ni per un acte d'inconsciència col·lectiva. (...) Quan un polític, un estadista polític, ha esdevingut ídol d'un poble no deu abusar mai d'aquesta idolatria, puix que inconscientment pot ésser perjudicial al mateix poble. (...) Una bona retirada hi ha vegades que pot evitar una derrota i per tant ésser millor que cap victòria, tant per al poble com per l'individu³²⁷.

En aquest cas, Casals i Arrufat criticaven els polítics que es volen perpetuar al càrrec, com ho era Francesc Cambó per ells. Més o menys discutible, amb més o menys variacions, podem comprovar que aquest *topoi* no ha variat tampoc en els nostres dies. Segueix instal·lada la creença, també afortunadament, que la política ha de ser una activitat temporal en la vida d'un ciutadà, amb la finalitat no d'enriquir-se, sinó de servir al poble que representa.

A partir d'aquests dos exemples podem observar com els *topoi* s'insereixen en un temps i lloc determinats. Quan canvia o bé el lloc o bé el temps, el lloc comú també pot variar. Cal dir, tanmateix, que els *topoi* no són ni bons ni dolents, malgrat que poden ofendre. Simplement són creences socialment acceptades, que no necessàriament són veritat, malgrat són àmpliament recolzades en l'inconscient de la població d'un indret. Parlar de *topoi* pot fer aflorar malestar pels qui són definits per aquests valors versemblants, que no verídics, de manera que procurarem ser precisos i concrets, sempre descrivint el que relaten les fonts primàries sobre el moment històric que estudiarem. En cap cas hi posarem opinió personal en la descripció dels *topoi* catalans i espanyols, ni els elogiarem ni els criticarem. Això és el que ens proposem fer a continuació, identificar possibles *topoi* que existien en el període estudiat, per tal de poder entendre les paraules i els silencis dels discursos que analitzarem, sense afany d'ofendre a ningú ni de considerar els llocs comuns exposats com a veritats universals.

---

³²⁷ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 17.

Topoi sobre els catalans i els espanyols d'inicis del segle XX

L'impacte de la derrota en la Guerra de Successió a inicis del segle XVIII va fer que, des de llavors, hagi planat sobre les catalanes i els catalans una pàtina de poble desgraciat, de poble oprimat, de poble sotmès. Per això, autors com Casals i Arrufat, han descrit aquesta situació de desempar emocional, culpant-ne la manca de lideratges:

Catalunya en els moments àlgids de la seva història no ha tingut els homes adequats. (...) Catalunya ha tingut grans poetes, filòsofs, literats que ens han forjat l'ànima nacional, però en els moments decisius a l'hora d'encarrilament d'aquesta massa popular i sentimental d'una manera revolucionària ens han mancat els polítics. (...) El Catalanisme conscient i integral, això és, el veritable català nacional ha estat sempre més platònic que polític³²⁸.

Segons Casals i Arrufat, els catalans i els catalanistes han begut més del desig que no de les realitats; d'aquí que s'hagi menystingut la llengua, la cultura i fins ben entrat el segle XX Catalunya no va comptar amb un govern amb un cert grau d'autonomia.

Per aquest motiu, tal i com apunta Ucelay-Da Cal, Catalunya ha patit tres clivelles socials que han anat evolucionant, però que serveixen per definir un nació sense Estat, que aspirava a aconseguir un grau d'autogovern raonable amb poder l'Estat, per tal de potenciar el desenvolupament industrial i retallar les desigualtats de classe:

Hi ha hagut tres grans guions que han dominat l'escenificació de la vida catalana. Un ha estat el discurs de l'evolució política catalana com a veu de la nació. La segona ha volgut suposar que la vida catalana només era un conflicte social, entre classes, treballadors i burgesos, rics i pobres, pagesos parcera i terratinents. La tercera, la més feble i menys arrelada, ha volgut que tot fos expressió del poder de l'Estat³²⁹.

El fet de saber-se nació sense tenir un Estat ha comportat una reactivitat dels catalanistes envers el govern central, evidentciant sentir-se oprimits i menystinguts, malgrat el potencial industrial i empresarial del Principat.

Sense ser massa evident als ulls d'un lector poc instruït en el concepte del *topoi*, en els primers paràgrafs d'aquest apartat ja han aparegut alguns d'aquests llocs comuns propis dels catalans del principi del segle XX. Per a fer-ho més clar, a continuació tractarem els *topoi* més rellevants que hem anat trobant per després poder-los identificar en els discursos dels presidents. Trobarem la tossuderia dels catalans en la defensa del

---

³²⁸ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 15.

³²⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2019) "La Mancomunitat com a teatre polític" a AA.VV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.). Barcelona: Afers, pg. 82.

fet diferencial, la defensa del civilisme envers la cultura militarista espanyola, l'industrialisme català envers l'agrariisme espanyol, que deriva també en el clàssic tòpic del català treballador i garrepa, així com també de la catalanofòbia envers el botiflerisme. En resum, parlarem dels valors demòcrates dels catalanistes envers el caciquisme i el clientelisme espanyol i, en darrera instància, la voluntat reformista i descentralitzadora catalanista envers la voluntat centralista i ineficient de l'espanyolisme. Aquests són, a grans trets, alguns dels llocs comuns que hem de conèixer per entendre el marc cognitiu del primer terç del segle XX a Catalunya.

Tossuderia dels catalans en la defensa del fet diferencial català.

Precisament per la derrota patida el 1714 a la Guerra de Successió, en defensar l'arxiduc Carles en lloc de Felip d'Anjou, va romandre oberta la ferida de la pèrdua de les llibertats durant dècades. És per aquest motiu que van haver de demostrar en reiterades ocasions que els catalans eren diferents, que tenien una llengua diferent, un costum en l'aplicació de les lleis i una cultura i unes tradicions úniques. Aquests elements protonacionals definien el que els nacionalistes anomenarien el *fet diferencial* català.

Per aquesta raó, com recull Ucelay-Da Cal, “es habitual insistir en la tenacidad de los catalanes con su identidad y su *hecho diferencial* ante la España castellana, así como su tozudo apego al idioma”³³⁰, com també afirmava Pierre Vilar en la seva Catalunya dins l'Espanya moderna³³¹. En aquest sentit, per definir el *fet diferencial*, ens volem remetre a una cita precisa del mateix Ucelay-Da Cal per concretar-ho:

*En primer lugar, se insiste, Cataluña no es Castilla ni tampoco Francia: es simplemente Cataluña. Tiene una lengua diferente, una literatura propia. (...) Luego, en segundo lugar, España solamente se puede entender como Castilla y Cataluña juntas. (...) Tercero, Francia es una amenaza permanente (...) ante los insultos gratuitos, la corrupción moral y la presión militar de los gavatxos, los catalanes se habían mantenido junto a los castellanos como españoles, a pesar de la injusta falta de reconocimiento y equiparación que habían tenido que aguantar. Sin embargo, en cuarto lugar, Cataluña se parece de muchas maneras más a Francia que a Castilla. (...) Cataluña era más europea que el resto de la Península en sus costumbres, que se caracterizaba por una sociedad civil articulada y unos comportamientos interiorizados, y que, por ello, los catalanes debían modernizar España*³³².

---

³³⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 85.

³³¹ Vilar, P. (1964). *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Barcelona: Edicions 62, pg. 49-87.

³³² Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 86.

“Catalunya és diferent” seria el *topoi*, una nació enclavada enmig de dos grans Estats i que necessita ser protegida per un moviment cultural, ideològic i polític. També podem observar que els del *fet diferencial* consideren que Catalunya és més europeïsta que no pas els seus veïns, molt menys demòcrates i menys moderns.

Com podem observar, els *topoi* solen apareixer *a contrario*, comparant les virtuts als defectes dels veïns. Així ho expressa Punsoda, en el pròleg del recentment editat *Llum als ulls i força al braç* de Joan Maragall:

*Maragall parla de la lluita contra els francesos, que de grat o per força va crear una certa unitat entre els pobles d'Espanya; de la defensa de les idees polítiques que la Revolució Francesa implicava, que haurien promocionat uns ideals contraris a tota diferenciació nacional, i del sistema parlamentari centralitzat a Madrid, que tenia al seu servei els més grans oradors, polítics i intel·lectuals i que trobava en els diaris provincians una eina importantíssima de propaganda*³³³.

Maragall afirma que el sentiment d'unitat espanyol naixia de la lluita conjunta contra els francesos. Aquests haurien intentat damnar el sentiment d'identificació i de diferenciació nacional, motiu pel qual els catalans es van sentir més propers als espanyols que als francesos. Així mateix, els catalans també anaven contra el centralisme promogut per Madrid, que tenia grans altaveus per promoure el seu pensament. Apareix, de nou, la idea de Catalunya com a poble oprimint entre dos grans Estats, contra els quals havia de lluitar per garantir el seu *fet diferencial* català. Aquest *fet* es definia per molts altres *topoi* que detallarem a continuació.

Els catalans civilistes i els espanyols militaristes

En primer lloc, trobem el clàssic *topoi* del català antibel·licista i pacífic, envers de l'espanyol militarista guerrer. A conseqüència d'això, Casals i Arrufat apuntaven el clàssic *topoi* de “ni un paper al terra”, “que Catalunya és un poble sa, ho demostra quan se celebra alguna gran festa. No es registra mai cap incident desagradable”³³⁴. Aquest és un lloc comú que perdura encara fins als nostres dies, ja que els catalans volen autodefinir-se com a pacifistes, antibel·licistes i civilitzats.

Aquest fet es traduïa en una visió de l'administració pública. Mentre els espanyols potenciaven l'estructura militarista i elitista, els catalans promovien la

---

³³³ Punsoda, A. (2013). “Pròleg” a Maragall, J. (2013). *Llum als ulls i força al braç*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 33.

³³⁴ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 24.

meritocràcia en una estructura civilista, amb funcionaris que ocupessin la seva posició per vàlua professional, en comptes de rang militar. Així ho recull Martínez Fiol:

Si bé els sectors burgesos vinculats al món dels negocis es mostraren interessats a controlar l'Estat a fi i efecte de donar via legal prioritària als seus negocis, les classes mitjanes professionals aspiraven a un Estat en què els mèrits i no el llinatge fossin els barems que reguessin l'accés a la funció pública³³⁵.

En el procés de vertebració de l'Estat, els corporativismes professionals hi van tenir un paper important, malgrat la historiografia els deixi de banda i els hagi arraconat.

Per això, en la lluita per aconseguir llocs de treball, hi trobem un altre *topoi*, una administració absolutista ineficient en contraposició d'una meritocràcia liberal a la qual aspiraven els catalans:

La comparació entre l'administració absolutista i la liberal presentava dues maneres diferents d'entendre el paper dels funcionaris i el procediment per accedir als càrrecs. Mentre que en l'una, caracteritzada per l'Antic Règim, hi predominava el nomenament reial i l'existència de càrrecs patrimonials, l'altra, la liberal, potenciava la necessitat que fossin els millors. (...) Tanmateix, la meritocràcia liberal fou més una mera declaració d'intencions que no pas una realitat³³⁶.

Aquesta era l'aspiració, segons Martínez Fiol, però és evident que la cultura política militarista a l'Espanya del segle XIX tronca aquestes intencions catalanes.

Quan el civilisme intentava aflorar, el militarisme aviat intervenia per reprendre les posicions de poder:

El sistèmic intervencionisme militar en la política espanyola va tenir un efecte contradictori: si bé, d'una banda, pretenia facilitar el manteniment de l'ordre social, de l'altra, erosionà l'estabilitat de les estructures de l'administració estatal. Aquest fet permet entendre la feblesa de l'Estat espanyol i la ineficàcia de la seva administració, així com el que s'ha definit com la feble nacionalització d'Espanya. (...) L'intervencionisme militar en la política espanyola del segle XIX, cal interpretar-lo com una defensa dels interessos corporatius i professionals dels diferents sectors de l'Exèrcit i una reacció contra l'excessiu protagonisme que podien acaparar els juristes en la vertebració d'un Estat liberal estrictament civil³³⁷.

Malgrat pugui semblar que en aquest aspecte hem descrit més aviat fets històrics que no pas el que s'amaga darrere, si ens fixem bé com és que el militarisme té èxit no és per l'ús de les armes, sinó per la cultura política que l'exèrcit funcionava millor que l'administració.

---

³³⁵ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 15.

³³⁶ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 15.

³³⁷ *Ibidem*, pp. 16-17.

Per tant, la solució era senzilla: posem militars a l'administració perquè aquesta funcioni millor. El civilisme envers el militarisme era una rivalitat històrica de corporativismes, que venia des de la Guerra de Successió:

La rivalitat entre el poder civil i el poder militar remuntava al segle XVIII i es féu especialment palesa als territoris de la Corona d'Aragó arran del Decret de Nova Planta. (...) Per tant, els militars, en assumir les competències judicials, s'introduïren en el marc professional de juristes i lletrats i, lògicament, obriren les hostilitats entre poder militar i civil³³⁸.

Les diverses revolucions liberals van intentar esmenar aquesta hostilitat, però sense èxit, perquè el recurs del *pronunciamiento militar* era recurrent per tornar a imposar l'ordre jeràrquic.

En contraposició a aquesta lluita corporativista a Espanya, Catalunya s'autodefinia inconscientment com a pacifista i antimilitarista, com reflecteix Lladó i Figueres:

Catalunya ha refusat sempre els mètodes anticivils. La llibertat catalana no permet ni haurà de permetre mai cap opressió, cap fal·lera imperialista, cap afany de d'absorció i de domini. (...) Davant d'una Espanya fernandina, inferior i incurable –ficció política i jurídica–, l'apel·lació al separatisme és tanmateix justificada³³⁹.

En tot cas, aquesta és una de les possibles visions, ja que segons Casals i Arrufat, Catalunya també havia tingut temptatives militars, en la lògica de l'Espanya del segle XIX:

Si Catalunya, en lloc de perdre el temps organitzant complots, fent els soldats, remenant fusells, simular concentracions, creant organitzacions patriòtiques sense altra finalitat que l'esmentada, hagués creat organitzacions patriòtiques, sí, però d'estudis econòmics, d'estudis marítims ja que Catalunya és una nació de cara al mar, estudis socials i agrícoles, comercials, d'importació i exportació, etc. Avui, a l'hora de posar en pràctica, la mica d'autonomia que el Govern de Madrid ha tingut a bé concedir-nos, ben segur que ens trobaríem amb un floret de joventut ben preparada³⁴⁰.

Per tant, per molt que els catalans vulguin demostrar tossudament el seu *fet diferencial*, el cert és que podem observar que en molts aspectes també s'han comportat molt ibèricament. En contraposició d'això, com podem veure en la cita de Casals i Arrufat, s'intentava potenciar un altre *topoi* diferenciat de l'Espanya centralista i agrarista: l'obertura al mar Mediterrani per part dels catalans, cosa que convertia Catalunya en una terra cosmopolita, de trànsit comercial i avançada respecte la resta de la península.

---

³³⁸ Ibídem, pg. 19.

³³⁹ Lladó i Figueres, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pg. 6.

³⁴⁰ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 93.

Aquest és el desig, aquesta és la construcció d'una creença popular, que tanmateix no corresponia exactament amb la realitat. En rigor, els catalans i els catalanistes compartien també un cert elitisme del liberalisme espanyol. Per posar-ne un exemple directe, la proposta política de les Bases de Manresa es dedica a criticar les estructures burocràtiques militaritzades de l'Estat espanyol i, alhora, demana que "l'administració de la Catalunya autogovernada hauria de donar sortida a la diversitat professional a través de l'oferta pública de treball"³⁴¹. Com més endavant veurem, aquesta oferta pública de treball implicaria que als llocs de l'administració hi tindrien accés els catalans i no pas els espanyols. Una nova confrontació entre realitat i anhel, entre projecció d'un desig i el reflex d'una realitat que no correspon exactament al *topoi* de l'imaginari col·lectiu.

Els catalans industrials i els espanyols agraristes

De fet, segons Martínez Fiol, en realitat aquestes propostes catalanistes, com la que es formula a les Bases de Manresa, era només una mostra més de la lluita corporativista que s'estava produint, amagada en els discursos oficials. Així ho descriu:

L'aparent obertura democràtica dels anys noranta [del segle XIX] pretenia donar resposta als canvis estructurals que s'estaven produint en la societat espanyola i que es reflectien en el debat sobre si el desenvolupament capitalista espanyol havia de ser dirigit pels sectors agraris (...) o pels interessos industrials³⁴².

El *topoi* industrials catalans envers els agraristes espanyol era ben conegut a finals del segle XIX i a inicis del segle XX i es traduïa en el desig d'uns i d'altres per accedir als llocs de poder.

Aquesta dicotomia agrarisme-industrialisme genera una tendència a la corporativització en l'accés al poder. Fins i tot, es tradueix en una percepció de la nació, com veurem en l'apartat *Discursos nacionals* i en les propostes concretes dels *Models d'Estat*. Així doncs, del *topoi* agraristes i industrials, se'n deriven un seguit de tensions socials:

Les tensions i les fractures socials que va provocar el pas d'una societat agrària tradicional a una de capitalista amb uns focus industrials importants va accelerar i incrementar la corporativització de la societat espanyola,

---

³⁴¹ Martínez Fiol, D. (2019) "Marcant estil. Una visió noucentista de la funció de la funció pública de la Mancomunitat" a AA.VV. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers, pg. 176.

³⁴² Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 25.

*entenent el corporativisme com la defensa dels interessos particulars de sectors professionals afins a través de corporacions privades o públiques*³⁴³.

En aquesta contradicció d'oposats, la reivindicació d'un autogovern diferenciat per a Catalunya, segons Martínez Fiol, “no va desvetllar únicament la rivalitat econòmica entre *industrials catalans* i *agraristes espanyols*, sinó també la lluita pel repartiment dels llocs de feina públics a l'administració de l'Estat i local de Catalunya”³⁴⁴.

Catalans treballadors i garrepes

Un altre lloc comú que ha estat recurrent des de fa dècades a Catalunya, i que encara es perpetua avui, és el dels catalans, són treballadors i alhora garrepes. Així ho expressava Claudi Ametlla, quan afirmava que el “treball, forma de combat de la nostra raça. (...) Els reports oficials, elevats al rei, sobretot els adreçats a Carles III, parlen admirats de la prosperitat catalana. (...) *El catalán, de las piedras saca pan*”³⁴⁵. Queda palès que des del segle XVIII el *topoi* que a Catalunya hi havia progrés econòmic era forjat amb la creença que els catalans són treballadors.

Es fa molt difícil poder corroborar amb dades aquests consensos socials inconscients, fins i tot de constatar quins són els *topoi* més recurrents, ja que aquests poden canviar en funció de la perspectiva des d'on es miri la societat en qüestió. En tot cas, la idea que els catalans són treballadors, ha estat una constant, com expressa Ametlla:

*Gràcies al treball, però més encara a la intel·ligència i l'audàcia amb què el realitzen, aquests homes modestos triomfen, com sempre, abans i després, han triomfat llurs conterrànies. (...) La terra de Catalunya és, en general, magra i eixarreïda, turmentada per torrents i tossals refractaris al nivell*³⁴⁶.

I aquesta capacitat de generar riquesa per part dels catalans la igualaven a la capacitat de crear riquesa i, de retruc, generava un altre tòpic que és el del català garrepa. El mateix Ametlla assegura que “la riquesa es forja treballant i es conserva estalviant. Treball i estalvi, dues virtuts cabals nostres”³⁴⁷. En aquesta tesi no podem parlar de virtuts o defectes, sinó només de llocs comuns.

Per aquest motiu, tot i tractar-se de catalans garrepes, en tots els discursos de presidents hi veurem també l'aspiració del català treballador i que treballa per a la

---

³⁴³ *Ibidem*, pg. 25.

³⁴⁴ *Ibidem*, pg. 28.

³⁴⁵ Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 153.

³⁴⁶ *Ibidem*, pp. 151-152.

³⁴⁷ *Ibidem*, pp. 154-156.

igualtat entre classes socials o, com ho rebla Ametlla, “aspiro a tot el que ara enclou la *justícia social*”³⁴⁸. I Ametlla no era un cas aïllat. Com veurem en els discursos de Prat, Puig i Macià, és una constant intentar retallar la desigualtat social entre classes, tot i que no ho fan amb aquests termes del segle XXI, sinó amb argot dels inicis del segle XX.

Catalans demòcrates i espanyols caciquistes i clientelars

En aquest intent per part dels catalans per diferenciar-se dels espanyols, a més del tòpic del català treballador que genera progrés, és una constant també el català progressista que busca modernitzar les estructures d'un estat caduc i caciquil. Així ho expressa Lladó i Figueres:

*A través de la història del nostre poble, han pogut observar-se i manifestar-se, paral·lels a aquest determini i aquest dret, un esperit i un afany democràtic, una concepció moderna i avançada del liberalisme, un sentit europeu i civilitzat de tots els problemes. Aquest doble sentiment de pàtria i de llibertat, que ha viscut pregonament arrelat al pensament i al cor dels catalans, ha exercit damunt d'Espanya una hegemonia alliberadora, civil i directriu. Catalunya ha estat sempre a l'avançada dels moviments progressius. (...) Però l'antidemocràcia, que a Espanya ha tingut com a òrgans d'expressió els homes i les institucions de mentalitat inferior i retardatària*³⁴⁹.

Catalunya ha tingut un anhel recurrent per modernitzar, per progressar, per fer més eficients les estructures de l'administració pública, en la línia de les democràcies europees avançades. Aquesta és la creença popular, tot i que després no l'ha portat a la pràctica amb la mateixa eloqüència que en les idees.

De fet, amb la crisi colonial espanyola els catalans van intentar entrar en el joc electoral i els va costar més d'una dècada incidir-hi de manera efectiva. Com recalca Martínez Fiol:

*La crisi colonial de la fi del segle XIX, amb la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines, va ser el reflex polític de les deficiències econòmiques espanyoles, fins al punt que va posar en qüestió el sistema mateix de la Restauració. Si bé la irrupció dels liberals, com s'ha posat de manifest, certificà la democratització i estabilització del joc polític canovista, aquest funcionava, segons els sectors crítics del canovisme, per la perversitat del sistema del torn sustentat en la manipulació del sufragi*³⁵⁰.

Amb el sistema del *turnismo* els catalanistes no en tenien prou i volien anar més enllà, amb propostes concretes. Segons Martínez Fiol, aquestes projeccions tenien més a veure

---

³⁴⁸ Ibídem, pg. 157.

³⁴⁹ Lladó i Figueres, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pg. 5.

³⁵⁰ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 27.

amb el corporativisme d'un sector de la societat catalana que no només en un anhel de poble. En qualsevol cas, aquests fets reforcen els *topoi* que romanen amagats en les grans paraules dels oradors catalans i espanyols.

Paradoxa del català antiestatista que es converteix en estatista

Del *topoi* del català treballador en neixen propostes concretes, com la de formular un Estat més eficient i diligent, menys burocràtic. Així ho apunta Martínez Fiol:

La concreció orgànica de l'autonomia catalana dels anys trenta es fonamentà a partir del clàssic discurs que presentava una Catalunya eficient, administrativament i econòmicament, enfront d'un Estat burocràtic, encara que fos republicà. Certament, la Generalitat també creà la seva pròpia burocràcia, però com que era catalana, això significava, en el discurs esquemàtic dels catalanistes, sinònim d'eficiència: per definició, es presentava el català com a eficient i treballador enfront, per exemple, de l'andalús dropo³⁵¹.

És a dir que, d'una banda els catalanistes critiquen l'Estat com a estructura burocràtica i ineficient, però demanen una estructura administrativa en forma d'Estat. Aquesta demanda esdevé una paradoxa, fonamentada en el *topoi* del català treballador i eficient.

Aquesta idea es fonamenta en les arrels del segle XIX, com assegura Pella i Forgas:

El poble, y sobretot el poble català, ab el seu gran sentit práctic, veu aquí un altre embull en el catalanisme; no s'enten d'eclecticismes; vol las cosas clares, definides y palpables; y si no es possible arribar á un acort (...) cada un avansaria pel seu camí y en dies de gran prova se trovarien aliats. Junts fan del regionalisme, com en la qüestió relligiosa, una massa neutre y borda³⁵².

És en aquests sentit eminentment pràctic, treballador, eficient, en el qual es fonamenta tota la teoria catalanista i del nacionalisme català, com veurem en els propers capítols. És del *topoi*, doncs, que “van aparèixer diferents nacionalismes i regionalismes que, com el catalanisme, exaltaven la necessitat de potenciar els poders locals o d'autogovern a partir d'entitats regionals i supramunicipals, que donessin accés a un funcionariat propi”³⁵³.

D'una creença popularment estesa se'n deriven propostes concretes, que corresponen a les necessitats corporativistes, com apunta Martínez Fiol. Així doncs, en paraules de l'historiador català, la proposta catalanista es basava en aquests llocs comuns:

---

³⁵¹ Ibídem, pg. 71.

³⁵² Pella i Forgas, J. (2017). *La crisi del catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 62.

³⁵³ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 28.

Les opcions catalanistes de la fi del segle XIX i principis del XX van presentar-se com a alternatives de reforma i reordenació descentralitzada de l'Estat espanyol. Totes assenyalaven que la nova estructura estatal havia de dotar Catalunya d'un règim d'autogovern polític, econòmic i social. La voluntat dels catalanistes d'aconseguir un règim autònom es concretà en allò que anomenaren el fet diferencial i que es fonamentà en dos components: la cultura i la industrialització. Aquest darrer element ressaltà la superioritat econòmica de Catalunya respecte la resta d'Espanya. Els catalanistes apuntaven que la pròspera i moderna indústria catalana estava en perill per la manca d'interès dels governants espanyols, tots vinculats a l'oligarquia agrària³⁵⁴.

Una paradoxa en si mateixa, perquè els catalans menyspreuaven la burocràcia, però a la vegada en volien crear una de pròpia, menys burocràtica –si es vol dir així. En el fons, es basen en la idea que la burocràcia implica clientelisme i parasitisme a l'hora d'entrar en uns llocs de treball que, a Espanya, estaven reservats només per als militars i a les elits extractives de l'agrariisme de la Meseta central.

D'aquest menyspreu a la burocràcia i al parasitisme, doncs, en surt el *topoi* antiestatista dels catalans. “Certament, en l'imaginari catalanista, com en la major part dels moviments regeneracionistes de l'Espanya de finals del segle XIX, buròcrata i burocràcia eren sinònims d'ineficàcia, d'irresponsabilitat i parasitisme”³⁵⁵. Els ideòlegs catalanistes aprofiten aquesta creença establerta per promoure un Estat català, o un autogovern amb forma d'Estat, que seria veritablement eficient, basat en el *topoi* del català treballador i pragmàtic. En paraules de Martínez Fiol:

La cultura catalanista de finals del vuit-cents i d'inicis del nou-cents identificà sistemàticament el concepte d'Estat amb els grans estats, i aquests eren per definició la representació d'imperis opressors de petites nacionalitats com la catalana. Per tant, el catalanisme sempre presentà el gran Estat espanyol, imperialista i corrupte per definició, com una entitat opressora de la petita nacionalitat catalana, la qual defensava la seva societat civil que, també per definició, no era corrupta ja que precisament no era Estat. La paradoxa estava servida, atès que qualsevol alternativa d'autogovern de Catalunya es definia com una peça més de l'administració regional i local de l'estat espanyol³⁵⁶.

En aquest camí per reformar l'Estat espanyol, desestatitzant la forma de govern centralista dels espanyolistes, “los catalanismos descubrieron, a diferentes niveles, su vocación estatista”³⁵⁷, de manera que amb les noves estructures d'autogovern podrien ocupar els *seus* partidaris i promoure –encara més– els *topoi* en els quals creien.

---

³⁵⁴ Ibídem, pg. 28.

³⁵⁵ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pg. 7.

³⁵⁶ Ibídem, pg. 8.

³⁵⁷ Martínez Fiol, D. (2019). *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, pg. 9.

Catalanofòbia i botiflers

Les propostes reformistes i democratitzadores dels catalanistes van comportar, per part dels espanyolistes unitaristes, un *topoi* contrari: la catalanofòbia. Segons Ucelay-Da Cal, els valors que promovia el catalanisme generaven un tancament i aïllacionisme ideològic que donà lloc a la catalanofòbia, “dispuesta siempre con argumentos ancestrales sobre la desidia catalana que, a su vez, datan de los polemistas castellanos del siglo XVII”³⁵⁸.

Si des de la perspectiva espanyola es promovien els llocs comuns negatius cap als catalans, des de la perspectiva catalana també es promovien els negatius cap als catalans que no combregaven amb aquests valors i projectes comuns. Dins de Catalunya, els que no donaven suport al catalanisme, sinó al nacionalisme espanyol eren vistos com a botiflers, “el nombre despectivo que se aplicó a los partidarios de la causa felipista en la Guerra de Sucesión española y que fue recogido por el catalanismo”³⁵⁹. Segons Ucelay, a la segona meitat del segle XIX, “existía una mayoría de catalanófobos y que las presiones españolizantes levantaban ampollas y protestas”³⁶⁰.

Conclusió dels topoi sobre Catalunya i Espanya

La pugna entre contraris, entre valors compartits que no són compartits, està servida. És a partir d'aquests *topoi* que es forgen tots els pensaments ideològics que derivaran, a la vegada, en models d'organització territorial que estudiarem a posteriori. En aquest sentit, hauria de semblar que la polarització dels contraris va ser la clau de l'èxit tant de l'espanyolisme com del catalanisme.

Res més lluny de la realitat. Segons Ucelay-Da Cal, va ser precisament l'ambigüïtat del llenguatge del catalanisme el que va fer que tingués èxit en la consecució de la Mancomunitat i, posteriorment, de la Generalitat republicana:

*El sistema ideológico catalán era defensiva hacia fuera, para dejar margen de maniobra interior. (...) Muy al contrario de lo que narra la glosa interpretativa de la tradición propia del nacionalismo catalán (...) [que el éxito] reside en la ambigüedad interna del sistema ideológica*³⁶¹.

---

³⁵⁸ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 86.

³⁵⁹ Ferrer i Gironès, F. (2000). *Catalanofòbia. El pensament anticatalà a través de la historia*. Barcelona: Edicions 62.

³⁶⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 87.

³⁶¹ *Ibidem*, pg. 87.

Comptar amb un enemic comú, el centralisme espanyolista, facilitava les coses. L'èxit del discurs catalanista de principis i mitjans del segle XX va ser, doncs, segons Ucelay-Da Cal i com comprovarem amb l'estudi dels *discursos nacionals*, fruit de l'ambigüitat de les seves propostes.

D'aquí se'n derivarà la dificultat per estudiar els *Models d'Estat* que ens proposem estudiar en aquesta tesi, perquè no són tan clars com desitjaríem trobar. En tot cas, en la dicotomia assimilació dins l'espanyolisme o transformació de l'Estat espanyol –en diferents formats– és on rau l'evolució del context polític, social i econòmic de Catalunya durant el primer terç del segle XX.

Topoi que perduren fins als nostres dies

És en els primers anys del segle XX quan es forgen les principals diferències ideològiques que encara repiquen avui dia en els ideals de catalans i d'espanyols, a grans trets. És a dir, que en les transformacions dels *topoi* del primer terç del segle XX hi trobem les bases dels *topoi* catalans i espanyols que perduren encara en ple segle XXI.

Així ho manifesta Claudi Ametlla, el qual assegura que la separació emocional entre Catalunya i Espanya va iniciar-se precisament en aquella lluita per la consecució de la Mancomunitat i de la Generalitat:

*El nexa que lliga Catalunya amb el poder espanyol va afluixant-se per aquests temps. (...) Catalunya, fa molts anys que no el té la monarquia espanyola; però té el castell, i així ha pogut sobreviure. L'antagonisme catalano-castellà no ens deixarà en pau mentre duri*³⁶².

Aquest *topoi* catalanista encara és vigent avui en dia, com tants d'altres forjats en aquells anys. Per això, només volem fer un breu contrapunt per repassar alguns d'aquests llocs comuns que s'han forjat al llarg de la història i que encara conservem avui.

Conceptes com que fa falta “tender puentes”³⁶³, és recurrent en els discursos dels presidents estudiats i ens arriba fins al 2022. Malgrat que De Ramon afirma que la pugna entre Catalunya i Espanya, entre catalans i espanyols, es fonamenta en “el origen del problema està en la sentència del Estatut”³⁶⁴, no s'adona que l'Estatut aprovat pel

---

³⁶² Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 162.

³⁶³ De Ramon, J. C. (2018). *Diccionario de lugares comunes sobre Cataluña: Breviario de tópicos, recetas fallidas e ideas que no funcionan para resolver la crisis catalana*. Barcelona: Deusto, pp. 9-10.

³⁶⁴ *Ibidem*, pp. 9-10.

Parlament de Catalunya l'any 2006 també pretenia rememorar l'Estatut aprovat l'any 1932 amb Macià de president. Són aquests ressons de la història, mitjançant els quals podem entendre quin moment vivim avui, quins són els *topoi* que tenim avui, a partir dels fets històrics que s'han viscut.

Per exemple, De Ramon apunta que “no se puede judicializar la política”³⁶⁵, és un d'aquests llocs comuns que perduren en el temps. Així ho veiem en el procés judicial que va empresonar al president Companys l'any 1934 i que després el va alliberar amb una amnistia general. També els exilis o empresonaments de presidents de Catalunya ressonen en els anys deu, vint i trenta del segle XX i actualment en els anys deu i vint del segle XXI. Des de Prat a Macià, passant per Puig, en el període estudiat; avui, des de Puigdemont a Torra, passant per la resta de presos polítics i exiliats del procés.

Aquest procés de persecució judicial no és l'únic que s'ha produït entre Catalunya i Espanya al llarg dels darrers cent anys. També passa amb la persecució lingüística o en el procés per “reconocer la singularidad de Cataluña [o] reconocer el pluralismo lingüístico del Estado”³⁶⁶, unes demandes ja efectuades durant la Mancomunitat o durant la Generalitat republicana.

Així mateix, la petició de “reforzar el autogobierno”³⁶⁷ és una demanda transversal feta per Prat, per Puig i per Macià, però també per Tarradellas, Pujol, Maragall, Montilla i Mas. Molts d'ells, han proposat “el federalismo como la solución”³⁶⁸, però aquesta demanda ha estat mal acollida per part del gran gruix de l'espanyolisme militant. Qualsevol grau de descentralització administrativa s'ha vist com una deslleialtat a la unitat d'Espanya, malgrat en algun moment de la història s'ha aconseguit dotar d'autogovern alguns dels territoris de l'Estat.

Així mateix, per part del centralisme s'ha afirmat que “el Estado autonómico ya es asimétrico”³⁶⁹, mentre que des dels nacionalismes subestats s'ha volgut anar més enllà. En el fons, aquest *topoi* assenta les seves bases en la idea proposada per Macià, que analitzarem en els propers capítols, i que és hereva dels conceptes elaborats prèviament per Prat i per Puig amb relació a la creació d'un Estat descentralitzat, en el

---

³⁶⁵ *Ibidem*, pp. 9-10.

³⁶⁶ *Ibidem*, pp. 9-10.

³⁶⁷ *Ibidem*, pp. 9-10.

³⁶⁸ *Ibidem*, pp. 9-10.

³⁶⁹ *Ibidem*, pp. 9-10.

qual algunes regions (avui en dia serien nacions) tenien més competències que d'altres regions.

En resum, tots aquests *topoi* que compartim avui en dia a la societat catalana són producte de la història, són resultat d'un procés que combina fets reals amb projeccions per transformar una societat plural i diversa. L'existència de diferents *topoi* ens permetrà entendre, amb relació als discursos dels presidents, les seves paraules i els seus silencis. Aquesta ha estat la motivació per rubricar aquest apartat de *context* amb un apunt final sobre els *topoi*, la base del pensament catalanista, a partir del qual s'han elaborat les propostes d'identitat nacional i de sobirania en forma de diferents models d'organització territorial.

1.3.2 Discursos nacionals i nacionalismes

*Fíjese y aprecie los continuos enarbolamientos de la nacionalidad.
A menudo pasan desapercibidos, pero los enarbolamientos no están ocultos.
No son como los mensajes procedentes de la mente inconsciente. (...)
Su discreción se deriva, en parte, de su propia familiaridad³⁷⁰.*

Michael Billig

*La nació i el nacionalisme no són ni bons ni dolents, són fenòmens;
i, com a tals, cal estudiar-los amb una certa distància dels sentiments.*

Mahatma Ghandi

En l'actual període d'hiperglobalització econòmica (2022) els Estats-Nació preeminents des de la Pau de Westfàlia estan cedint poder en benefici d'altres actors internacionals, com grans empreses multinacionals que arriben a tenir més capacitat econòmica que alguns Estats. No obstant això, aquestes entitats segueixen sent el vehicle que estructura les societats i que treballa pel benestar dels seus ciutadans. Ara bé, què defineix un Estat? Més enllà dels Estats, quin és l'origen de les comunitats humanes que es defineixen i són definides com a nacions? I la seva legitimació i limitacions? Per què algunes Nacions esdevenen Estat i d'altres no?

Aquestes són algunes de les preguntes directament relacionades amb aquesta tesi, ja que ens proposem divisar quins models d'organització territorial formulaven els presidents de Catalunya del primer terç del segle XX. És a dir, per entendre el contingut dels seus discursos, en el proper apartat de la tesi definirem quins *Models d'Estat* existeixen. Prèviament, però, haurem d'aturar-nos a entendre com es formen els Estats i per què alguns d'aquests Estats són Estats-Nació i d'altres contenen nacions dins de l'Estat. Per tant, per entrar al moll de l'os d'aquesta tesi, necessitem definir què és un Estat i, abans, què és una Nació i el nacionalisme que hi va associat. A partir d'aquí, analitzarem les diferents propostes d'organització del territori i com aquestes s'apliquen als casos d'estudi.

---

³⁷⁰ Billig, M. (Trad. Ricardo García) (2014). *Nacionalismo Banal*. Madrid: Capitan Swing Libros, pg. 289.

Abans d'iniciar aquest apartat que analitza què és nació i nacionalisme, però també si Catalunya i Espanya són nacions o no, volem reprendre una reflexió d'Ucelay-Da Cal, el qual es pregunta a *History, historiography and the ambiguities of catalan nationalism* si un historiador espanyol o català pot narrar el passat d'aquestes nacions des d'una perspectiva neutral. D'una banda és necessari que l'historiador que expliqui aquests processos històrics sigui neutral –i per tant no prendre-hi part– però per l'altra també és necessari que compti amb un context –que de no viure'l amb proximitat és complicat d'entendre. Una excessiva politització dels estudis que es deriven del nacionalisme tant català com espanyol que, en intentar estudiar-los fidelment, pot semblar que “et passis a l'enemic”³⁷¹.

Per Ucelay-Da Cal, “explanations of nationalism tend towards unconscious nationalism, simply by the narrative isolation of the focus”³⁷². És per això que considera imprescindible deslligar el nacionalisme català de la seva autocontemplació i situar-lo dins un context espanyol que retroalimenta el seu naixement i incentiva el seu creixement al llarg de la història. Aquesta naturalesa poc crítica i ancorada en la subjectivitat de qui intenta narrar els fets històrics de la perspectiva catalanista ha de veure's deslliurada dels prejudicis per fer estudis més propers a la ciència que a l'opinió.

Tal com ho veu Agustí Colomines:

*Des d'una perspectiva actual, condicionada per una evident crisi de l'Estat-nació, però, també subjugada per una mentalitat historiogràfica en molts casos envellida, certs historiadors tendeixen a presentar les seves anàlisis sobre el nacionalisme d'una manera ahistòrica i sociològica, cercant de tipificar un model interpretatiu únic i universal. N'hi ha, per exemple, que retreuen al nacionalisme, i per extensió als partits que s'autoanomenen nacionalistes, de no tenir un clar projecte d'Estat. N'hi ha d'altres que només veuen en el nacionalisme un mer moviment reivindicatiu que s'esgota quan s'assoleix l'objectiu perseguit: l'autonomia o el respecte als drets culturals i lingüístics. I encara n'hi ha d'altres que, per definició, el nacionalisme els provoca urticària*³⁷³.

És per això que el primer objectiu d'aquest apartat serà, doncs, fer-nos conscients dels mites i falsos mites que s'han creat tant des del nacionalisme català com des de l'espanyol, i intentar treure a la llum part de la veritat sobre els orígens del primer, que

---

³⁷¹ Ucelay-Da Cal, Enric (2013). “History, historiography and the ambiguities of catalan nationalism” a *Studies on National Movements*. Recuperat de <http://snm.nise.eu> [consulta novembre 2021], pg. 146.

³⁷² *Ibidem*, pg. 108.

³⁷³ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 283.

forçadament es veuen lligades al segon. Si cal, vull “passar-me a l’enemic” des d’una perspectiva catalanista, per combatre les preconcepcions d’ambdues parts.

El segon objectiu de l’apartat serà aproximar-nos al germen del nacionalisme català i del catalanisme. Els orígens del nacionalisme català són fonamentals per després tractar de discernir si la catalana ha estat una nació inventada o preexistent; si aquesta ha estat producte del nacionalisme espanyol o ha estat una singularitat nacional independent de la primera. En certa manera, entrarem en el debat entre l’origen de les nacions que enfronta els principis herderians de l’etimologia de l’esperit –el poble existeix abans de ser-ne conscient– i els de Renan –el poble existeix per la seva voluntat de ser.

Més que indagar en els orígens de la nació catalana, volem conèixer els inicis de la retòrica nacional, i com això afecta als discursos nacionals dels presidents de Catalunya i també als models d’estat que proposen. D’aquesta manera, aquest apartat ens permetrà definir el concepte Nació, nacionalisme i Estat, per acabar parlant dels models d’Estat en el proper apartat.

Per aquest motiu, en aquest subapartat intentarem donar una definició del terme nació, diferenciat del de nacionalisme. Partirem de Herder i Renan per arribar a Anderson i Hobsbawm, passant per Azar Gat, Billig, Yakobson, Gellner, Hastings, Hecher o Delannoi, per intentar fer una descripció acotada d’aquest concepte. Amb aquests autors, procurarem esbossar des dels debats entre primordialistes i voluntaristes als modernistes i perennialistes, per tal d’observar quina és la vigència d’aquestes visions, amb orígens al segle XIX, i corroborarem que els termes nació i nacionalisme comporten alguns dubtes de definició que són difícils de resoldre en qualsevol dels casos pràctics estudiats, en aquesta tesi situada en el context català de principis del segle XX.

Així, des de la perspectiva acadèmica global procurarem acostar-nos al cas català i espanyol a partir de Fradera, Ucelay-Da Cal, Pich, Marfany o Termes, que ens permetran entendre la *cultura dual* que es vivia en el període històric que hem decidit analitzar i valorarem, llavors, si Catalunya i Espanya poden ser definides com a nació o no, cosa que ens permetrà observar que no hi ha un resultat unívoc, sinó diferents idees de nació.

1.3.2.1 Què és nació? Què és nacionalisme?

El problema de la teoria de la nació i del nacionalisme rau en la seva complexa naturalesa. No hi ha una definició única i vàlida per a totes les nacions, ja que n'existeixen diverses i aquestes poden canviar al llarg del temps. Solé Tura ho explica de la següent manera:

Un dels principals inconvenients de la discussió teòrica i política d'aquests conceptes és la tendència a enfocar-los com a categories abstractes, al marge del temps i de l'espai, com si fossin entitats immutables nodrides d'un esperit totalment impermeable als canvis socials, polítics i culturals. (...) I allò que la història ens ensenya és que totes les realitats socials –i la nació ho és– són realitats canviant, sotmeses a múltiples i plenes de contradiccions³⁷⁴.

D'aquí la dificultat de definir què és nació, o si eren o no nacionalistes els protagonistes estudiats. O de si els models d'estat que analitzarem que proposen Prat, Puig i Macià serien nacionalistes avui dia i si, a més, promouen la secessió o no.

Tal i com apunta Fontana, “si aclarar qué es el Estado resulta difícil, definir la nación lo es todavía mucho más. (...) Muy a menudo se confunde la nación con el estado”³⁷⁵. Tot i que de vegades la nació i l'Estat s'assimilen, en aquest apartat comprovarem que són conceptes diferents, que es poden entremesclar algunes vegades, però que en d'altres són només concomitants.

Per la seva banda, Gil Delannoi assegura que la nació és un “ente teòric i estètic, orgànic y artificial, individual y colectivo, universal y particular, independiente y dependiente, ideológico y apolítico, transcendente y funcional, étnico y cívico, continuo y discontinuo”³⁷⁶. Una definició múltiple i tremendament complexa, per un fenomen efectivament complex.

En primer lloc, la *teoria i l'estètica*. Els teoritzadors procuren sistematitzar criteris per descriure i classificar les nacions, per territoris, ètnies, religions, llengües i tradicions; però sovint, les grans nacions històriques, segons Delannoi, reuneixen pocs dels criteris que s'estableixen com a arquetípics. A diferència dels teòrics, els estetes consideren que són les rutines, les costums i l'atzar creador el que defineix finalment la nació. Són petits matisos que mostren que amb el canvi de premissa, canvia la interpretació i la definició posterior com esmentàvem en el marc teòric.

---

³⁷⁴ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 60.

³⁷⁵ Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pg. 203.

³⁷⁶ Delannoi, G. i P-A Taguieff (1993). *Teorías del nacionalismo*. Barcelona: Paidós, pg. 9.

També passa amb l'ambivalència entre allò *orgànic* i allò *artificial*. Què hi ha realment d'inherent en una societat i què hi ha de creat i inventat pels propis individus? Tot és inventat per aquests, però per què unes coses quallen i d'altres no? És difícil determinar si el sentiment nacional és previ o posterior al nacionalisme, si és creat com a eina per controlar la societat o realment esdevé realitat perquè hi havia quelcom subjacent en la societat. Probablement és molt més simple que tot això, però l'orgànic i l'artificial són dues altres característiques ambivalents que, si no es tenen presents, es difumina també la definició final.

Per altra banda, hi trobem la contradicció entre *l'individu* i el *col·lectiu*. Delannoï recorda que l'autoconcepció de l'individu i el seu pes en societat és fonamental per entendre el futur de la nació. Entendre la nació com un deure o com un dret, com a partícip o com a deutor, canvia molt el tipus de relacions entre individus i entre els individus i la societat. I d'aquí en penja la concepció *d'universal* i *particular*; en funció de la visió i els valors que s'han transmès als individus sobre la col·lectivitat, aquest concepte que té més o menys drets respecte els altres. Com hauria enunciat Aristòtil, l'individu no s'entén sense la societat i aquesta tampoc sense l'individu.

I d'aquí se'n deriva necessàriament l'ambivalència de la *independència* i la *dependència*. La vinculació amb un estat propi que pren les decisions o la capacitat per erigir unes institucions que autoregulin la col·lectivitat en qüestió, o no. En gran part, la principal pregunta d'investigació d'aquesta tesi, sobre si els presidents de Catalunya del període estudiat parlen o no d'independència, tindrà molta relació amb aquesta vessant de l'apartat. Al cap i a la fi, els models d'Estat propostes derivaran d'aquesta expressió d'independència o dels diferents graus de dependència que es vulguin tenir amb l'Estat gran.

Això dependrà, en gran part *l'autoconsciència col·lectiva endògena* o la *consciència col·lectiva exògena* que s'exerceix sobre la nació. És a dir allò que Prat i Puig en diran l'estratègia de la Catalunya endins envers la de la Catalunya enfora. I també tindrà a veure amb la pressió que les Corts espanyoles faran a tots els catalanistes i/o nacionalistes catalans, titllant-los de separatistes quan, en realitat, només volien un menor grau de dependència, que no volia dir la independència.

Dependrà, doncs, de la concepció ètnica o cívica que tinguin els *individus* i la *col·lectivitat* sobre sí mateixos. Si ens trobem en una societat integrada i tradicionalista herderiana, probablement no serà tant necessària la implantació d'unies institucions si no

hi ha perill dels enemics o els veïns. Tal i com afirma Pau Guinart, la percepció de nació té molt a veure amb la relació d'una comunitat amb les veïnes:

El terme “ethnos” és el que empraven els grecs per definir un grup de persones que vivien juntes i tenien una llengua i un santuari en comú. En llatí, la traducció més acurada seria “natio”, que etimològicament ha evolucionat fins a donar lloc a l'actual concepte de nació. Tant grecs com romans van sentir la necessitat de construir la seva pròpia identitat en el moment que es van confrontar amb l'altre i es van veure obligats a definir-lo³⁷⁷.

La relació entre el *nosaltres* i el *vosaltres* és fonamental, per tant, per definir què és la nació. Per exemple, com explica Guinart, Aristòtil “defineix la raça i el poble hel·lènic en relació amb els altres pobles bàrbars, i ho fa sempre des de l'autoconsciència de superioritat i un més alt grau de civilització”³⁷⁸. Llavors les potencials nacions han utilitzat diferents eines per descriure's. L'arqueologia ha estat una d'aquestes armes intangibles per connectar una comunitat amb el seu passat més remot i justificar, així, la seva superioritat respecte d'una altra cultura.

En aquesta tesi podrem avaluar si la nació catalana existeix i si aquesta procedeix d'una necessitat cívica de generar un contracte social o bé ha sorgit per contraposició a d'altres. A través dels discursos dels presidents, mirarem de concloure si la creació de la Mancomunitat passa per aquesta voluntat d'autoafirmació i de voluntat de ser –en paraules de Vicens Vives– o si, pel contrari, respon a una societat integrada i tradicionalista.

En qualsevol cas, aquestes concepcions cal emmarcar-les en un context sociopolític determinat, que va canviant tal i com canvien els conceptes que estem definint. Hem de partir de la base que la història és un concepte *diacrònic* i està ple de *continuitats* i *discontinuitats*, és a dir, de significats canvians i conjuntures que transformen la realitat en sí mateixa. Es pot definir una nació sincrònicament? I tant que sí, però aquesta definició deixarà de ser vàlida un cop realitzada perquè canviaran les dinàmiques naturals de la quotidianitat.

Aquestes ambivalències són les que impedeixen establir una sola definició, però a la vegada enriqueixen el concepte. Per Solé Tura:

---

³⁷⁷ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 36.

³⁷⁸ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 36.

Un dels principals inconvenients de la discussió teòrica i política d'aquests conceptes és la tendència a enfocar-los com a categories abstractes, al marge del temps i de l'espai, com si fossin entitats immutables nodrides d'un esperit totalment impermeable als canvis socials, polítics i culturals. (...) I allò que la història ens ensenya és que totes les realitats socials –i la nació ho és– són realitats canviantes, sotmeses a múltiples i plenes de contradiccions³⁷⁹.

Són precisament aquestes contradiccions les que permeten afirmar l'existència de la Nació, perquè en recalquen la complexitat i ens acosten a les diferents definicions que són alterables i alterades en funció de la perspectiva de qui la defineix. Per aquest motiu, trobem molt adient la reflexió que en fa Solé Tura al respecte:

El marc nacional no és definit només per la consciència d'un passat comú ni tan sols per la identitat dels elements lingüístics, culturals o ideològics, menys encara per factors metafísics com els de la unitat de destí, projecte de vida en comú o el plebiscit quotidià que tant agradaven a les dretes espanyoles i franceses i que sovint ressonen en el fons dels plantejaments de molts nacionalistes nostrats. Al meu entendre, totes les realitats nacionals són el resultat d'un procés històric complex i contradictori específic, en el qual no sols importa la realitat de la mateixa nacionalitat en formació sinó també la de les comunitats amb què aquella es relaciona o s'enfronta³⁸⁰.

Malgrat totes les dificultats que ens plantegen tant Delannoi com Solé Tura, ens proposem intentar definir aquest concepte per poder-ne entendre l'aplicació i aplicabilitat a l'estudi dels casos d'aquesta tesi.

Els orígens del mots. Propostes de definició de la Nació i del nacionalisme

Nació és un mot que procedeix de la paraula llatina *natio*, que vol dir “naixement”. En els seus inicis, com ens recorda Álvarez Junco, “comenzó significando comunidad de extranjeros, conjunto de personas unidas por un origen común, diferente al de la ciudad o el país en el que habitaban. En los barrios periféricos de la Roma imperial vivían las *nationes* de comerciantes sirios o de judíos de la diáspora”³⁸¹. Observem, per tant, una clara vinculació del terme llatí amb l'origen semàntic del terme que estudiarem en aquest treball. Ens evoca a pensar en els orígens del poble, d'un col·lectiu de persones, no només en termes històrics de naixement, sinó també en termes de la creació d'una entitat conjunta, conscient i participativa dels seus integrants.

La paraula Nació ha anat associada sempre al concepte de *Poble*. “Desde el principio, el amplio uso de este vocablo [Nación] en todas las lenguas (a veces como

---

³⁷⁹ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 60.

³⁸⁰ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 60.

³⁸¹ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 17.

sinónimo de Estado, como veremos, y otras de *pueblo*: *Volk, people, narod*) y, sin embargo, la dificultad de su definición”³⁸². Associades a la paraula nació hi van un conjunt de mots, doncs, que semànticament ajuden a complementar i a entendre la singularitat d’aquest concepte i la dificultat de definir-lo. En gran part, perquè aquest concepte ha anat evolucionant des dels orígens romans fins als nostres dies. En aquest sentit, González Casanova afirma que:

*Des de l’anomenada baixa edat mitjana europea, i sense que sigui gens fàcil traçar-ne la cronologia exacta, una sèrie de transformacions socials (tècniques, econòmiques, ideològiques, organitzatives, etc.) permeten distingir un procés lent i complex de reestructuració de la societat medieval en unitats de convivència política noves. (...) A les darreries del segle XVIII i, sobretot, a partir de la Revolució Francesa, aquest terme experimentarà un canvi molt important en el seu sentit i en la seva valoració*³⁸³.

Per González Casanova, doncs, Nació és un concepte que ve de molt lluny i que arriba als nostres dies amb moltes mutacions.

Si el concepte Nació ve, com a mínim, des de l’època romana, el terme nacionalisme no va aparèixer fins el “1774 in a text written by Herder; ever since, it has been used to describe a bewildering mix of phenomena”³⁸⁴. Apunta Hechter la complexitat del terme que estudiarem en aquest treball, així com també que la primera definició no és òptima, com tampoc ho són les diverses que s’han fet en posterioritat en la seva totalitat. De totes maneres, si que hi ha alguns elements comuns, com un territori on un conjunt de persones comparteixen uns valors, una llengua i uns costums, un mecanisme de governança unit, o altres pobles diferenciats al voltant que ajuden a reafirmar-se a un mateix.

*El nacionalismo no es únicamente un sentimiento de pertenencia a una comunidad. En primera instancia, es el resultado de un proceso histórico vinculado a la formación de la nación moderna. (...) En el origen del nacionalismo deben existir, pues, razones objetivas que fundamenten la identidad de la nación (Greenfeld, 1992)*³⁸⁵.

És a dir, que del nacionalisme se’n deriva el concepte nació, malgrat els orígens etimològics de la paraula ve de molt més lluny. És, però, el nacionalisme nascut el segle XVIII i creixent al llarg del XIX, el que dóna sentit al concepte més estès de nació.

---

³⁸² Ibídem, pg. 17.

³⁸³ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 22.

³⁸⁴ Hechter, M. (2001). *Containing nationalism*. UK: Oxford UP, pg. 5.

³⁸⁵ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciència política*. Madrid: Tecnos, pg. 177.

Una síntesi del concepte nació podria ser la que apunta Pierre Vilar, cita del qual ens recorda Fontana: “los hechos estructurales: geografía, uso social de la lengua, continuidad de los contactos internos, sin las cuales una nacionalidad no podría renacer; es imposible hacer que renazca lo inexistente”³⁸⁶. Ara bé, aquesta concepció no té sentit sense el concepte de nacionalisme.

I per tenir una primera visió perifèrica d'aquest concepte, o millor dit conceptes, segons Hechter, perquè classifica fins a cinc visions diferents de la concepció nacionalisme. La multiplicitat de tipus ens mostra que és molt difícil fer-ne una sola definició quan, com a mínim, pot haver-hi fins a cinc visions, cadascuna de les quals pot ser autoconscient o no, com observarem més endavant en els següents subapartats.

A aquestes altures de marc teòric només podem diferenciar que al llarg de l'apartat ens referirem al terme *Nació* per descriure una realitat sociopolítica determinada, mentre que utilitzarem el terme *Nacionalisme* per definir un moviment polític o una ideologia. Ambdós conceptes es solen creuar, interrelacionar i a vegades fins i tot oposar; d'aquí la dificultat de definir-ho i inserir-ho en la tesi doctoral.

El terme nació és, doncs, un concepte multidireccional, vinculat als d'etnicitat, nacionalisme i religió, com apunta Hastings: “Es imposible hablar de cualquier de estos conceptos sin hablar extensamente de los otros tres”³⁸⁷ perquè és un concepte canviant en el temps, en l'espai, i fins i tot depenent del punt de vista de qui el descriu. La majoria d'autors solen vincular la nació al nacionalisme, com a moviment generador de nació, fet que es deu a dues característiques que enuncia Ucelay Da-Cal.

El mateix autor afirmava que “power is time” no solament per referir-se a la importància de situar l'objectiu comú en el temps, sinó pel la importància de controlar la informació que rebia la població en el menor temps possible. Per això se sol dir que efectivament no es podia parlar de grans imperis fins a mitjans del segle XIX, ja que és quan la informació tardava menys de sis mesos en arribar a destí. D'aquest control i rapidesa informativa en depenia la fortalesa interna de la nació. I això deriva en la segona característica dels orígens del nacionalisme i la nació: la vehiculació d'una llengua nacional impresa que difongués el sentiment i l'ús de les idees en favor de la comunitat.

---

³⁸⁶ Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pg. 205.

³⁸⁷ Hastings, A. (1997). *La construcción de las nacionalidades*. Madrid: Cambridge UP, pg. 11.

*La convergencia del capitalismo y la tecnología impresa en la fatal diversidad del lenguaje humano hizo posible una nueva forma de comunidad imaginada, que en su morfología básica preparó el escenario para la nación moderna. La extensión potencial de estas comunidades estaba forzosamente limitada y, al mismo tiempo, sólo tenía la relación más fortuita con las fronteras políticas existentes*³⁸⁸.

L'època de la reproductibilitat tècnica³⁸⁹ que enuncià Walter Benjamin és clau, doncs, per a la creació d'aquestes identitats nacionals, ja que l'únic que fa és plasmar per escrit i en reiterades ocasions aquells símbols i idees que volen ser transmeses per uns sectors de la població al llarg del temps.

El record de certificats de naixement, diaris, targetes, historials mèdics, entre d'altres, contribueixen a generar un registre d'aparent continuïtat que procura evitar perdre la memòria i corroborar el passat comú –encara que sigui recent. Aquí és on la persona es percep a sí mateixa, s'identifica. La identitat és la capacitat de ser recordat, de ser entès i vist per tu mateix i pels altres. Per tant, des del moment en que les idees poden quedar plasmades amb la impremta podem començar a parlar d'orígens dels nacionalismes europeus.

A partir d'aquí, els fenòmens nacionalistes es dedicaran a crear símbols que condensen l'essència de la societat, per tal de jerarquitzar la cultura i definir els cànons que il·lustraran la nació. Com afirma Josep Fontana:

*Para reforzar este sentido de identidad se inventaron los himnos nacionales, las banderas (...) y toda la retórica del patriotismo: en el Diccionario de la Academia Española de 1791 patria solo significa el lugar, Ciudad o país en que se ha nacido. El nuevo sentido no aparece hasta 1884m cuando no solo se habla de la patria como nación, sino de lengua nacional, que es la oficial de un país, siendo las otras calificadas de dialectos, no por razones filológicas sino por una definición política*³⁹⁰.

L'individu no serà, per tant, l'únic element identificatiu i identificador de la nació, sinó que també ho seran el conjunt de llengua, religió territori, història i cultura –la raça, entesa en termes del segle XIX. Dins dels nacionalismes i dels nacionalistes, Fradera elabora dues grans categories, en funció de com entenen la nació i de quan aquesta és originària. En el proper apartat plantejarem els dos debats nacionals principals: entre *primordialistes* o *essencialistes* (a), que consideren que les identitats nacionals es basen en elements ètnics nascuts de forma espontània, i per tant dotats d'una certa permanència en el temps i d'uns orígens indeterminats, però en qualsevol cas antics –

---

³⁸⁸ Anderson, B. (trad. E. Suárez) (2006). *Comunidades imaginadas: Reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo*. México: FCE, pg. 64.

³⁸⁹ Benjamin, W. (2016). *La obra de arte en la época de su reproducción mecánica*. Madrid: Casimiro.

³⁹⁰ Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pg. 206.

tenen com a principal referent a l'alemany Herder– i els *instrumentalistes* o modernistes (b), que creuen que totes les identitats col·lectives són històriques i contingents; és a dir que les nacions han sorgit en temps recents degut a les circumstàncies del món modern per legitimar la sobirania col·lectiva.

Per dir-ho d'una altra manera, les nacions han estat inventades pels individus que les han creat de manera consensuada –com assegurava Renan. Per altra banda, el segon debat girarà entorn el que enuncïàvem al principi d'aquest apartat, la perennitat o la modernitat del concepte: sobre la possible existència immanent del terme envers el sorgiment fruit d'un moviment polític que l'ha generat intencionadament.

Construcció social i genealogia ètnica

El que és evident, com ens argumenta Anthony Smith, és que la nació i el nacionalisme són una construcció social mesclada amb una genealogia ètnica, trenada amb un fil conductor que és la narració. Haurem de deconstruir aquest artefacte, per entendre què té de realitat i què té de projecció aquest concepte, com hem vist a l'anterior subapartat *El discurs, reflex i projecció de realitats*.

El terme nació, com veurem a continuació, és una unió indeslligable entre la descripció de la realitat sociopolítica d'un indret i moment determinat, i un moviment polític ideològic que desperta la consciència de la col·lectivitat i que a la vegada és l'encarregat espontàniament de crear aquest relat comú, en part singular en part projecció.

Per això ens hem de qüestionar d'entrada, com ho fa Smith, els següents supòsits:

1.- el nacionalisme ha creat i continua creant nacions, i no a l'inrevés; 2.- la creença que les nacions són productes recents i nous de la modernitat; 3.- una concepció de les nacions com a constructes socials i artefactes culturals produïts per les elits; 4.- la idea que els nacionalismes “inventen” i “imaginen”; 5.- la creença que aquesta invenció i imaginació només és possible en condicions modernes; 6.- un sentit de la superació de l'era de les nacions juntament amb la de la modernitat en una època globalitzada³⁹¹.

Les visions que hem esbossat en aquest apartat van del primordialisme (un grup humà amb identitat comuna, inherent), a l'instrumentalisme (nacions com a construccions socials per obtenir màxim benefici), fins a la modernista (el nacionalisme precedeix la

---

³⁹¹ Smith, A. (2002). *La nació en la història*. València: Afers, pg. 53.

nació), o el perennialisme (les nacions són realitats duradores en el temps, que venen de lluny i van més lluny encara). Ara bé, sovint una nació és més fàcil identificar intuïtivament què és una nació que no definir-la, ja que aquesta depèn de les emocions dels qui l'analitzem. I d'aquí, la importància de tenir context, com deia Ucelay-Da Cal, però alhora la dificultat de conèixer-ne massa i prendre part ideològicament.

Cadascú, depenent de la percepció que en té de la relació entre individu i col·lectivitat, tindrà una percepció de què és la Nació. Això demostra que allò que considerem adequat, oportú o obvi, sempre ve determinat per unes emocions que ens marquen allò que pensem. Va lligat amb els valors que ens inculquen de petits, i per tant de quina noció d'individu i relació amb la comunitat tenim. D'aquí la importància d'estudiar la nació amb certa distància, com plantejàvem a l'inici d'aquest apartat de *Discursos nacionals* amb l'aforisme de Ghandi.

Per complementar la visió instrumentalista renaniana, podem apuntar la visió de Lucien Febre que ens recorda Josep Fontana:

*La nación nace de una voluntad colectiva: hay una nación cuando un grupo suficientemente numeroso de hombres y mujeres deciden que ellos forman una nación; que creen tener rasgos en común que los hacen parecidos entre sí y los diferencian de otros. (...) Para Lucien Febre el estado es una máquina que no tiene otro objeto que realizar sus fines, normalmente por la fuerza, mientras que la nación es la toma de conciencia de un pasado tradicional por parte de grupos reunidos, de forma voluntaria o a la fuerza, en un mismo marco y que experimentan la acción cohesionadora cotidiana de la vida en común*³⁹².

En definitiva, nació seria un sentiment de pertinença a una comunitat –vinculada o no a unes institucions que autoorganitzen el poder–, definida per uns elements comuns objectius com una llengua, una història o unes lleis (que delimiten alhora una identitat), juntament amb uns elements subjectius com una voluntat de ser, que crea la comunitat imaginada (que determinen la identificació). Karl Deutsch diria que la nació és un “grup de persones unides per un sentiment comú procedent dels seus ancestres, i una desafecció cap als seus veïns”³⁹³. Per això, del terme nació se'n deriven un conjunt de prejudicis pejoratius o que impliquen antiguitat, obviant que el nacionalisme i la nació són un fenomen que cal estudiar. Com deia Ghandi, no ha de perquè ser dolent o bo, simplement existeix i cal prendre'n consciència de l'amplitud i profunditat del concepte. Ens dispoem a fer-ho en aquest estudi.

---

³⁹² Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pg. 205.

³⁹³ Delannoi, G. i P-A Taguieff (1993). *Teorías del nacionalismo*. Barcelona: Paidós, pp. 407-424.

La nació: camí cap a la definició a través dels principals debats acadèmics

En un intent per amalgamar l'obra d'historiadors, sociòlegs, politòlegs i antropòlegs, Anthony Smith intenta establir l'origen, l'antiguitat i la modernitat de les nacions i el nacionalisme. L'utilitzarem com a base pel primer apartat d'aquest estudi, el qual anirem complementant amb d'altres autors com Hechter, Gat, Hastings o Gellner per descobrir les interaccions teòriques entre aquests autors.

Primordialisme vs voluntarisme

El primer debat històric sobre la nació gira entorn la naturalesa de les nacions i el nacionalisme. Un debat que dirimeix entre la preexistència cultural i una ànima d'un poble (*Volkgeist*) envers el *voluntarisme* (Renan). El primer concepte es basa en la identitat, en la nació com a fet cultural, mentre que el segon concepte es basa en la identificació, és a dir, en la nació com a fet polític.

D'una banda el primordialisme “fa referència a la idea que determinats atributs i formacions culturals exerceixen una influència preferent, eminent i determinant en la vida de la gent, i que aquesta influència és en bona part immune a l'interès i al càlcul polític racional”³⁹⁴. Per entendre'ns, aquells qui pensen que la nostra educació ens ha sotmès a imperatius que ens dicten uns valors i atributs determinats. No solament a nivell de parentiu o d'origen, sinó pel què fa a l'ús de la llengua, la religió, els costums, o la tradició històrica.

Per autors com Max Weber, la nació podia ser definida com “una *unidad social* o grupo humano con rasgos culturales compartidos, para él asociados a una creencia en la *ascendencia común*”³⁹⁵. Una definició encara massa senzilla pel que busquem analitzar, com també ens passa amb Jellinek, el qual defineix la nació com a “una *variedad de hombres* poseedora de una serie de *elementos culturales propios, comunes a todos*”³⁹⁶. Sense entrar en profunditat, no podem acotar encara el sentit d'aquest terme de Nació segons els primordialistes, ja que necessitarem distingir quins són aquests elements comuns.

---

³⁹⁴ Smith, A. (2002). *La nació en la història*. València: Afers, pg. 22.

³⁹⁵ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 25.

³⁹⁶ *Ibidem*, pg. 25.

En aquest sentit, Álvarez Junco classifica i analitza els elements que defineixen el primordialisme en quatre: “se reducen, en definitiva, a cuatro (...): lengua, raza, religión y pasado histórico”³⁹⁷. Totes elles, subjectives i difícils de definir. Per aquest motiu hem d’anar més enllà de la definició que ens proposa l’autor espanyol i buscarem en d’altres autors.

Smith, per la seva banda, distingeix tres tipus de primordialisme: l’organicista, la sociobiològica i la cultural. La primera fa referència a la visió del col·lectiu social en qüestió (el *demos*), com un òrgan natural; la segona és una actualització neodarwinista social de la col·lectivitat; i la cultural és la que fa girar entorn la cultura i la llengua l’origen innat de la nació –amb exemples com Herder en el cas alemany o Torras i Bages en el cas català.

El primordialisme considera, segons Smith, que:

*La nació és concebuda com un principi espiritual i com un tot sense clivells que transcendeix els membres individuals; els seus membres estan vinculats pel mite d’un origen comú i per la cultura històrica compartida, i conformen una comunitat cultural única que viu d’acord amb els codis vernacles en una terra pairal històrica*³⁹⁸.

Per visualitzar-ne exemples concrets, podem parlar de Rousseau, que “assumia el caràcter donat de la nacionalitat com un estat de naturalesa”³⁹⁹, o el mateix Herder – titllat per Isaiah Berlin com a populista cultural.

Aquests criteris s’oposen als dels voluntaristes com Renan, que consideren la nació comuna com una concepció política adquirida, no donada, contrariant els etnolingüistes com Herder. Renan “afirmava que la nació és essencialment un principi espiritual i polític”⁴⁰⁰, entenent la construcció nacional com a paper indeslligable de la pròpia identitat –que ell considera inexistent prèviament. I d’aquí la seva definició de nació:

*Una nació és, doncs, una gran solidaritat, constituïda pel sentiment dels sacrificis que s’han fet i dels que s’està disposat a fer encara. Suposa un passat, però es resumeix en el present per un fet tangible: el consentiment, el desig clarament expressat de continuar una vida en comú. L’existència d’una nació, si se’m permet aquesta metàfora, és un plebiscit de tots els dies, com l’existència de l’individu és una perpètua afirmació de vida*⁴⁰¹.

---

³⁹⁷ Ibídem, pg. 24.

³⁹⁸ Smith, A. (2002). *La nació en la història*. València: Afers, pg. 24.

³⁹⁹ Ibídem, pg. 25.

⁴⁰⁰ Renan, E. (2014). *¿Qué es una nación?*. Madrid: Sequitur, pg. 31-71.

⁴⁰¹ Ibídem, pg. 71.

Les nacions, per Renan, no poden ser eternes i no tindran ni principi ni final, sinó que únicament tenen present; hi ha d'haver una història compartida que contribuirà a generar un consens social, que és el que crearà la nació. Segons Miquel Caminal:

*La voluntad política, entendida de este modo, sería la única base constitucional de la nación política y legitimadora del Estado. (...) La nación sería el consentimiento actual, deseo de vivir juntos, voluntad de hacer valer de forma indivisa la herencia que se ha recibido; el pasado y el presente, la historia en común sería la fuerza vital que explica la voluntad de permanencia de una nación*⁴⁰².

Aquesta és la manera d'entendre la Nació segons els voluntaristes. Ernest Renan havia definit aquest concepte de manera innovadora el 1882, quan distingir les característiques de la nació amb “la importancia de los recuerdos comunes, los proyectos de futuro compartidos, el sentimiento de pertenencia al grupo, la voluntad de vivir juntos (el «plebiscito cotidiano»)»⁴⁰³. És aquest darrer punt el més diferencial amb el primordialisme.

En contraposició a Renan i també a Anderson, Herder tenia unes idees molt més romàntiques, ja que per ell “cada nació posseeix quelcom únic, un esperit de la terra irrepetible, essencial, insubstituïble, etc., que fa que els seus habitants s’hi sentin emocionalment lligats (ja sigui per motius racials, ètnics o lingüístics)”⁴⁰⁴. Per Herder – com a primordialista cultural– l’existència prèvia d’una llengua genera una identitat intrínseca a l’individu que li comporta identificar-se amb el seu col·lectiu. És aquesta, “la llengua, l’origen de l’adhesió popular a les identitats culturals col·lectives. (...) I són els lligams de tipus ètnic, que subjauen sovint als drets i deures contractuals d’un ordre cívic modern”⁴⁰⁵; és a dir l’ànima del poble és el que fa emergir la nació *de facto*.

Per Caminal, en la línia de Renan, la Nació neix “como una respuesta al cosmopolitismo abstracto y uniformador del pensamiento racionalista. (...) El patriotismo alemán, como el español, surgió como consecuencia de la invasión sufrida por parte del país vecino”⁴⁰⁶. La Nació política podria néixer, doncs, no solament per

---

⁴⁰² Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciència política*. Madrid: Tecnos, pg. 179.

⁴⁰³ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 26-27.

⁴⁰⁴ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 37.

⁴⁰⁵ Rodríguez, A. (2008.). *Identidad lingüística y nación cultural en J. G. Herder*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, pg. 99.

⁴⁰⁶ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciència política*. Madrid: Tecnos, pg. 180.

iniciativa pròpia, sinó per protegir-se davant d'una invasió d'una altra identitat o identificació, que accentua la pròpia. De fet, Jellinek apunta que “es imposible establecer las naciones por medio de una medida externa; la nación es algo *esencialmente subjetivo*”⁴⁰⁷.

Per això es debat entre la *cultura* i la *civilització*, entre les nacions ètniques (Herder) i les nacions cíviques (Renan) en els orígens de la teoria nacionalista. Des del segle XIX s'han anat reproduint ambdues amb la mateixa intensitat, com per exemple l'Alemanya de Hitler en termes herderians o la Itàlia de Mazzini en termes renanians, un debat que des de la perspectiva teòrica ha deixat clara la feblesa de les interpretacions instrumentalistes d'aquests dos criteris. Tal com Smith afirma, les dues teories debiliten l'absolutisme ideològic que propugna cadascuna d'elles:

*La creença exagerada en els poders de la manipulació de les masses per les elits; la incapacitat a prendre's seriosament els aspectes simbòlics del nacionalisme; l'esbiaixament etnocèntric que pren occident com a norma; i la ceguesa envers el paper d'allò sagrat i de l'ètnicitat per encendre el fervor de les masses*⁴⁰⁸.

Per dir-ho d'una altra manera, el primordialisme cultural herderià posa de manifest el fracàs de les explicacions purament voluntaristes, així com el voluntarisme renanià mostra la necessitat d'una construcció nacional comuna per exercir de facto les identitats inherents.

Cap nació, cap nacionalisme, no poden ser vistos com a tipus purs d'una o altra variant. Així ho expressa Gellner, per sintetitzar aquests dos grans principis, el primordialisme i el voluntarisme:

*Los conceptos de nación cultural y de nación política, sean o no compatibles, son ideas justificadoras de la formación, consolidación, perpetuación o expansión del Estado nacional, pero no elementos causales y, por consiguiente, no resultan suficientes como conceptos para definir el fenómeno de la nación*⁴⁰⁹.

Gellner, doncs, afirma que cal una cultura i una voluntat per definir un nacionalisme i, en conseqüència, la Nació. Però aquest debat entre primordialistes i voluntaristes no és l'únic que hi ha per aproximar-nos a la definició de Nació. De Fet, per Gellner:

Es el nacionalismo el que produce la nación: o sea que lo sustantivo es el nacionalismo y la nación es la consecuencia del mismo. (...) El nacionalismo

---

⁴⁰⁷ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 28.

⁴⁰⁸ Smith, A. (2002). *La nació en la història*. València: Afers, pg. 47.

⁴⁰⁹ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciència política*. Madrid: Tecnos, pg. 182.

*es, efectivamente, una fuerza que nace de la adhesión de los Hombres a una idea*⁴¹⁰.

Aquesta adhesió a una idea és un intangible, motiu pel qual és tant difícil de definir què és Nació, què és nacionalisme i quina implicació tenen aquestes definicions per esdevenir Estat, com veurem més endavant.

Per això podem dir que Nació no és el mateix que Estat. Casals i Arrufat asseguren que “nació, és un conjunt de pobles particulars, que estan lligats per una mateixa llengua, costums, lleis naturals, etc., i que en conjunt té un caràcter purament racial que el diferencia totalment dels altres pobles”⁴¹¹. Evidentment aquesta definició de què és la Nació és anacrònica i lluny de la descripció que en podem fer avui dia, eliminant el component racial que tenien els nacionalistes del primer terç del segle XX.

Per aquest motiu, per mirar de concloure aquest apartat, volem fer referència a la definició sintètica que ens dona Álvarez Junco sobre el concepte de Nació, que podria ser la que congrega tots els conceptes que hem anat desgranant en aquest subapartat. Així doncs, podem entendre que Nació és “un sentimiento o actitud emocional de adhesión a una nación. Estado de ánimo por el que el individuo reconoce deber su lealtad suprema a la colectividad nacional, y está dispuesto a sacrificar sus intereses individuales por ella”⁴¹². I d’aquest intangible, difícil de definir i d’acotar, se’n deriva “un movimiento social, en general organizado políticamente, tendente a alcanzar, mantener o reforzar a una nación como entidad soberana”⁴¹³, que definim com a nacionalisme.

Nació i nacionalisme van lligats intrínsecament, doncs, sempre van lligats de la mà i es pot entendre que un genera l’altre o que l’altre és l’origen de l’un. Dependrà de quin autor ho expliqui o de quin moment històric analitzem. Per aquest motiu, després d’haver debatut entre els primordialistes i els voluntaristes, haurem d’afrontar un segon debat acadèmic per aproximar-nos a la definició més aproximada del concepte Nació.

---

⁴¹⁰ Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pg. 203.

⁴¹¹ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d’uns fets de 7 anys d’actuació catalanista*. Barcelona, pg. 55.

⁴¹² Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 57.

⁴¹³ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 58.

Perennitat vs modernitat

El segon debat en teoria política pel què fa al nacionalisme i la nació gira entorn la seva ubicació i el seu caràcter històric. Segons Smith, existeix un difícil problema de periodització, definir quan apareixen i per què, esdevé una tasca complicada perquè el concepte és sincrònic. No el podem aïllar en un moment determinat i extrapolar-ne el significat a la resta de moments; per això Adrian Hastings ha anomenat aquesta qüestió com “el nostre cisma historiogràfic”⁴¹⁴.

Històricament s’havien percebut les nacions com a conceptes inherents a la condició humana per se. Ara bé, no es pot entendre la nació sense el nacionalisme – moviment deliberat per despertar les nacions–, però tampoc el nacionalisme sense la nació –col·lectivitat amb identitat i identificació diferenciades. I tampoc podem caure en una definició simplista com les dues darreres que hem plantejat, únicament per apuntar la diferència i reciprocitat entre moviment d’autoconsciència (nacionalisme) i col·lectiu de pertinença (nació).

Com dèiem, no és el mateix una nació al centre d’Europa occidental a mitjans de segle XIX, com una nació a finals del segle XX al centre de l’Àfrica. Ni són concepcions idèntiques ni tenen el mateix pes, concepció endògena i exògena, i pes per mantenir unida la comunitat d’individus que integren la suposada nació. Així doncs, el concepte de Nació, i amb ell el d’Estat-Nació derivat de la Pau de Westfàlia el 1648, va costar segles en forjar-se, tal i com apunta Fontana:

*Pasar de la vieja a la nueva conciencia, de súbdito de un rey a ciudadano de una nación, no era difícil en los casos en que el estado coincidía con un marco cultural relativamente homogéneo, como en Portugal, Holanda o Dinamarca. Pero en otros casos, que son la mayoría, se daban dos situaciones diferentes: la de dos estados plurinacionales y la de las naciones sin estado*⁴¹⁵.

El concepte d’Estat-Nació, doncs, no s’ha consolidat amb una sola definició tampoc, sinó que ha quedat difuminada, com ho demostren la complexitat dels termes *nació* i *nacionalisme*.

De fet, en aquest concepte nacional hi té un punt rellevant l’autoconsciència de comunitat, construïda al llarg de molts anys i com a resultat de moltes lluites compartides, a més de valors i interessos com a col·lectiu. Karl Deutsch assumeix que:

---

⁴¹⁴ Hastings, A. (1997). *La construcción de las nacionalidades*. Madrid: Cambridge UP.

⁴¹⁵ Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pg. 207.

Només l'adveniment de la modernitat havia pogut donar lloc a un món de nacions i d'estats nació, com també a les ideologies nacionalistes corresponents; (...) per això una argumentació nacionalista és una doctrina política bastida sobre a) l'existència d'una nació amb un caràcter explícit i peculiar; b) els interessos i valors d'aquesta nació tenen prioritat sobre qualsevol altres interessos i valors; i c) la nació ha de ser tan independent com sigui possible⁴¹⁶.

No podem afirmar amb fermesa, per tant, que l'existència de la nació sigui perenne com ja apuntava Herder –que deia que tenia una ànima impertorbable– però a la vegada tampoc que únicament és producte de la modernitat –com podria suggerir Renan –amb la concepció voluntarista.

Per ampliar aquest criteri voluntarista mutant, del que a més se n'altera la percepció al llarg del temps, ens hem de referir els principis de Solé Tura, el qual apunta:

“El marc nacional no és definit només per la consciència d'un passat comú ni tan sols per la identitat dels elements lingüístics, culturals o ideològics, menys encara per factors metafísics com els de la unitat de destí, projecte de vida en comú o el plebiscit quotidià que tant agradaven a les dretes espanyoles i franceses i que sovint ressonen en el fons dels plantejaments de molts nacionalistes nostrats. Al meu entendre, totes les realitats nacionals són el resultat d'un procés històric complex i contradictori específic, en el qual no sols importa la realitat de la mateixa nacionalitat en formació sinó també la de les comunitats amb què aquella es relaciona o s'enfronta”⁴¹⁷.

Segons aquest criteri de Solé Tura, podríem entendre que no solament afecta un procés de creació i de consolidació intrínsec, sinó que cal sumar-hi la pressió externa d'altres comunitats amb les quals es relaciona la local. És a dir, el que Gellner expressa amb les diferències de concepció endògena o concepció exògena:

a) dos hombres son de la misma nación si y sólo si comparten la misma cultura, entendiendo por cultura un sistema de signos, ideas, asociaciones y pautas de comunicación y conducta; o b) dos hombres son de la misma nación si y sólo si se reconocen como pertenecientes a la misma nación⁴¹⁸.

Amb això observem que tant important és l'autoconcepció d'un mateix dins d'una col·lectivitat com també la relació d'aquests amb altres. I en qualsevol dels casos, cal que els membres d'una mateixa comunitat es reconeguin com a tals.

Per tant, i per posar lucidesa a aquest debat, Smith considera que el perennalisme té tres problemes: a) *la qüestió de la definició* genera equívocs, ja que mentre els perennalistes consideren que les masses no són importants, els modernistes com Walker

---

⁴¹⁶ Smith, A. (2002). *La nació en la història*. València: Afers, pg. 53.

⁴¹⁷ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 60.

⁴¹⁸ Gellner, E. (1988). *Naciones y nacionalismos*. Madrid: Alianza, pg. 20.

Connor afirmen que les nacions són “fenòmens de masses”⁴¹⁹; b) *la qüestió del context històric* de les identitats culturals col·lectives, és a dir la seva redefinició constant, en funció de moment i lloc, dificulta la concreció per una definició sincrònica; i c) *la qüestió teleològica*, que suggereix que potser caldria allunyar-se de l’origen de la nació per anar a la pura definició.

En definitiva, parlar de perennitat i modernitat del terme nacional –tant pel que fa a nació com a nacionalisme– depèn de la concepció subjectiva sincrònica del moment determinat en el qual estudiem i des de la localització en què l’estudiem; nació serà, per tant, un terme diacrònic.

El poble, l’ètnia i la raça: tres conceptes per entendre la Nació.

I en aquesta diacronia constant hi ha un concepte canviant, també difícil de definir, que hem d’apuntar en aquest apartat: qui és el poble i quina implicació té per al concepte d’ètnia i de raça. Per a Álvarez Junco:

La complejidad del término «pueblo» es incluso mayor que la de la nación, porque, siendo de similar antigüedad, tuvo sin embargo una carga política ya desde la Roma clásica y la escolástica medieval siguió atribuyendo al populus un papel teórico como intermediario en la expresión de la voluntad divina en relación con la soberanía”⁴²⁰.

Degut a aquesta complexitat, també determinada pel pas del temps i pel context històric, i precisament per evitar la càrrega emocional negativa que té el terme *poble*, –després de l’exacerbació que en va fer el nacionalsocialisme alemany durant el mandat de Hitler– la ciència política va buscar un nou terme per dotar de contingut aquest significat sense la connotació negativa. Aquest mot és *ètnia*, segons Álvarez Junco⁴²¹.

L’ús del terme *ètnia* ha servit per substituir les connotacions negatives del concepte *poble*, però també per tota la concepció associada al concepte de *raça*. Avui en dia, entenem *raça* de manera diferent a la manera que s’entenia abans dels anys vint i trenta del segle XX. Per exemple, Prat de la Riba utilitza el concepte de *raça*, com també ho fa Almirall, per definir el que per ells seria el poble català o, dit d’altra manera, per definir l’ètnia catalana –si és que aquesta existeix o es pot definir com a tal.

Es canvia, doncs, de mot, per evitar el primordialisme mal entès o negatiu,

---

⁴¹⁹ Connor, W. (1998). *Etnonacionalismo*. Madrid: Ecumene.

⁴²⁰ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 43.

⁴²¹ *Ibidem*, pg. 44.

intrínsec en el terme raça. Aquest concepte, com apunta Álvarez Junco, presenta menys dificultats per definir-lo, però no està exempt de polèmica: “La definición de este término presenta, en principio, menores dificultades, pues, al referirse a los rasgos biológicos de los grupos humanos (color de la piel, forma de los ojos), se ha considerado clásicamente un fenómeno «natural» y no social”⁴²².

I d'aquesta definició se'n deriva el racisme, és a dir “una actitud discriminatoria o despectiva hacia grupos o individuos por razón de su raza”⁴²³. D'aquí la necessitat d'usar altres termes per descriure o classificar conceptes intangibles i difícils d'acotar, com ho són el poble o la raça.

Pàtria i patriotisme per combatre la connotació del nacionalisme

En aquesta aproximació als diferents termes que s'aproximen semànticament a la Nació i al Nacionalisme, dos d'ells són el concepte de Pàtria i de patriotisme, que demostren amb més claredat la dificultat d'estudiar els primers conceptes –Nació i nacionalisme– des de qualsevol perspectiva acadèmica.

La primera aproximació teòrica que volem estudiar la fa Poole a *Patriotism and Nationalism*, el qual contrasta els dos termes com a oposats. Patriotisme és un terme que se sol usar, amb una connotació positiva, per parlar sobre la pretensió d'integració dels ciutadans d'una comunitat humana. Nacionalisme, en canvi, des d'una connotació negativa, s'usa per definir aquesta mateixa comunitat humana de manera excloent des de les tradicions, la cultura i la llengua. De totes maneres, el mateix Poole afirma que “the terms patriotism and nationalism (and their cognates) are often used interchangeably”⁴²⁴. Ens hem de preguntar, doncs, si els mots patriotisme i nacionalisme són oposats o dues cares d'una moneda.

Segons Álvarez Junco, parlar de Pàtria “es otra manera, más sentimental y conservadora, de denominar a la nación. No tiene especial interés conceptual. Se relaciona con el «nacionalismo» entendido como sentimiento”⁴²⁵. Podríem entendre, des d'aquesta perspectiva, doncs, que el patriotisme i el nacionalisme són dues cares d'una

---

⁴²² Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 46.

⁴²³ *Ibidem*, pg. 49.

⁴²⁴ Poole, R. (2003), *Patriotism and Nationalism*. Cap. 8, pg. 129.

⁴²⁵ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 49.

mateixa moneda, dos termes per definir la mateixa cosa, però amb una base ideològica, de dretes i conservadora la primera i d'esquerres i progressista la segona.

L'exemple que ben aviat ens ve el cap quotidianament per diferenciar ambdós termes és “nosaltres som patriotes, vosaltres sou nacionalistes”. Una concepció d'exclusió i inclusió a una col·lectivitat, implantada en les potències nacionals com els Estats Units, on qui sent els colors de la bandera és un patriota mentre que qui no ho fa és membre d'una ètnia minoritària. Així mateix en el cas actual de l'Estat espanyol; en aquest Estat plurinacional qui sent la nació espanyola és ben vist per la majoria –o pel nacionalisme majoritari–, mentre que, qui no ho fa, és titllat de nacionalista pel simple fet de no formar part del nacionalisme imperant. Observem, ja d'entrada, que patriotisme i nacionalisme són termes que usats amb un determinat significat o altre, instrumentalitzen el sentit per beneficiar a una comunitat respecte una altra –sovint solapades en un mateix Estat.

No resulta estrany observant la percepció de Poole respecte l'Estat modern: “The modern state –and especially the liberal and democratic state– is and ought to be the nation-state. The republican patriot ought to be a nationalistic”⁴²⁶. La clau d'aquesta percepció és el condicional –“hauria de ser nacionalista”. Això demostra una vegada més l'*overlapping consensus* que conviu en les societats contemporànies, com apuntaria Rawls. El que hauria de ser i el que és, però, sovint no són coincidents i això fa que el debat entre falsos oposats procedeixi ja des de qui és patriota o qui és nacionalista.

Per això ens enfrontem, també, a un altre debat sobre la procedència del dret a sobirania per part del ciutadà. Qui té dret a prendre responsabilitat en una comunitat nacional o patriòtica, el ciutadà derivat del concepte herderià –ànima del poble–, el del concepte renanià –voluntarista– o el del concepte republicà –és membre de la comunitat qui és ciutadà per llei? Si ens cenyim a la concepció de Poole, “citizenship responsibilities fall in the area between the legally enforceable and the freely chosen”⁴²⁷. Per tant, recauria en el concepte republicà més estricte jurídicament la capacitat decisòria del patriota.

De totes maneres, el patriotisme no és un concepte tant tancat com podríem deduir de l'origen de la pertinença a un Estat. Poole apunta que:

---

⁴²⁶ Poole, R. (2003), *Patriotism and Nationalism*. Cap 8, pg. 145.

⁴²⁷ *Ibidem*, pg. 144.

*Patriotism is often criticized because it seems to conflict with the demands of a universalistic morality, that is, one which recognizes the equal status of all human beings, because it requires that its citizens give preference to their own political community and to their own fellow citizens over other, equally deserving communities and people*⁴²⁸.

El patriotisme vincula una relació entre el ciutadà, l'Estat i la resta de ciutadans, que contrasta amb la nacionalista, que vincula el membre de la comunitat amb la comunitat i la resta de membres. Fins ara, per tant, observem que la concepció de pàtria s'assimila al nacionalista amb Estat i el nacionalista pròpiament a la absència d'un Estat institucional malgrat una evident relació de comunitat.

En definitiva, observem que el patriotisme està vinculat al republicanisme, ja que té a veure amb la ciutadania activa i responsable de la salut de la comunitat regulada pel *rule of law*. Aquesta República es caracteritza per una identitat compartida i té una pretensió integradora, a diferència del que es pressuposa en una comunitat nacionalista. En aquest cas, Habermas diria que la comunitat està basada en una identitat nacional fruit d'uns trets comuns de llengua, tradició i història. En un intent per deixar el nacionalisme enrere, acompanyat de la connotació adquirida pel nacionalisme en casos com l'Alemanya de principis i mitjans de segle XX, Habermas afirmaria que el nacionalisme té a veure amb una pertinença a una comunitat per característiques prepolítiques mentre que el patriotisme està fonamentat en una participació i uns valors compartits voluntaristes.

Resulta coherent l'intent de Habermas per allunyar-se del concepte nacional que va tacar el seu país durant el govern de Hitler; ara bé, el nacionalisme també va associat a la creació dels Estats-Nació, al liberalisme i a l'hegemonia de la democràcia. Observem, doncs, més una voluntat de dissociar els conceptes per motius instrumentals, que no una diferència patent en la complexitat dels dos termes. De fet, si prenem la concepció de pàtria i nació de Prat de la Riba, podem constatar que difereix diametralment del sentit plantejat per part de Habermas o, inclús, del mateix Poole.

Per Prat de la Riba, "Catalunya és pàtria dels catalans, no nació dels catalans", en una estratègia conciliadora entre ambdues tradicions. Cert és que en el context sociopolític del pensador català encara no s'havien viscut els episodis de connotació negativa vinculats al nacionalisme alemany, entre d'altres; tanmateix, en Prat de la Riba observem un intent per vincular els ideals de nacionalitat a una aplicació pràctica vinculada a un model d'Estat entès com a pàtria. De fet, afirmava que: "Quan a una

---

⁴²⁸ Poole, R. (2003), *Patriotism and Nationalism*. Cap. 8, pg. 136.

nacionalitat se li desperta la consciència de que ho és, treballa de seguida per produir un Estat, expressió de la seva voluntat política, instrument de realització de la seva política pròpia”⁴²⁹. La nacionalitat i el nacionalisme català a ulls de Prat de la Riba eren una mescla entre la raça –col·lectiu de persones que compartien tradicions, llengua i cultura jurídica– i la seva voluntat de constituir-se en Estat.

En definitiva, després de contrastar acadèmicament els termes patriotisme i nacionalisme, podem concloure diverses qüestions. En primer lloc, que el patriotisme beu del nacionalisme, ja que es fonamenta en el concepte de ciutadania republicana que qui no és ciutadà no és pertanyent a la nació. En segon lloc, perquè el patriotisme parteix del particularisme nacionalista per arribar a uns valors universals que pretenen erigir la pàtria com una causa vertaderament justa. En tercer lloc, podem afirmar que l'intent d'alguns teòrics per allunyar ambdós termes és només resultat d'utilitzar el terme instrumentalment en base a conjuntures politico-socials determinades, com ho són l'afany per deslligar-se dels nacionalismes malentesos de l'alemanya de mitjans del segle XX.

Per tot això, podem observar que el nacionalisme no ha de per què ser un concepte negatiu com presentava Poole al principi del seu capítol. El nacionalisme és un fenomen i com a tal cal estudiar-lo. Cal prendre'n distància, com apuntàvem a l'inici d'aquest apartat de *Discursos Nacionals* per donar-li rigor acadèmic al concepte, però a la vegada presenta dificultats per fer-ho ja que sovint l'investigador sol estar vinculat emocionalment a una nació o pàtria –com ho mostren els casos de Habermas o Prat de la Riba. Aquest vincle emocional demostra que la definició depèn més del definidor que de la cosa en sí mateixa –si més no en els autors tractats–, ja que cadascú l'empra instrumentalment per justificar les seves projeccions de la societat. Més endavant, en el desenvolupament d'aquesta tesi, observarem com es manifesten aquests termes en Prat, Puig i Macià.

La nació i el nacionalisme: entre la identitat i la identificació

Per concretar i sintetitzar aquest apartat i poder avaluar si Catalunya i Espanya són exemples de nació, ens bastirem d'Álvarez Junco, Hobsbawm i Anderson, així com

---

⁴²⁹ Prat de la Riba, E. (1999). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Proa, pg. 41.

també uns apunts de Fradera i de Hechter, per intentar amalgamar els criteris que hem obert en els anteriors subapartats.

En primer lloc, Álvarez Junco afirma que la nació és:

*Un grupo humano entre cuyos componentes domina la conciencia de poseer ciertos rasgos culturales comunes (es decir, de ser un «pueblo» o grupo étnico), pero que, además, se halla asentado desde hace tiempo en un determinado territorio, sobre el que existe una conciencia de poseer derechos y la intención o el deseo de establecer una estructura política autónoma*⁴³⁰.

Incorpora, doncs, el concepte de context d'espai i temps, així com també n'altera els conceptes primigenis, més propis del període que estudiem en aquesta tesi que no pas dels nostres dies. Evita parlar del poble o de la raça, per referir-se a l'ètnia, com hem vist en l'anterior subapartat.

En segon lloc, Eric Hobsbawm assegura que la identificació nacional és en certa manera tan natural, primària i permanent com la mateixa nació moderna. Aquesta té a veure amb la identificació dels seus membres a aquesta comunitat que per regla general comparteix una llengua i un territori. La nació no és la sublimació d'una identitat, sinó producte de la identificació dels integrants que formen la col·lectivitat. En paraules de Macmillan:

*Una paradoja, según explica el historiador británico Eric Hobsbawm, es que “el nacionalismo es moderno, pero se inventa una historia y unas tradiciones propias”. (...) Muchos símbolos y ceremonias que creemos que son de épocas antiguas en realidad se han acuñado recientemente, a medida que cada generación ha ido buscando en el pasado hasta encontrar lo que más se adecuaba a sus necesidades presentes*⁴³¹.

És per això que podem entendre que, amb el temps, el significat de nació quedi alterat per molts motius, generalment propers a interessos polítics (*concepte diacrònic de nació*). Abans de 1884, per exemple, la paraula *nació* significava simplement “conjunt dels habitants d'alguna província, país o regne”⁴³² al *Diccionario de la Real Academia Española*. Però a l'edició de 1884 del mateix diccionari, es redefinia com a “estat o cos polític que reconeix un centre comú suprem de govern”⁴³³ o també “territori que aquest comprèn i també els seus individus, entesos com a col·lectiu, com a conjunt”⁴³⁴.

---

⁴³⁰ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 65.

⁴³¹ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 99.

⁴³² Hobsbawm, E. J. (Trad. Neus Andreu) (2011). *Nacions i nacionalisme des de 1780: Programa, mite, realitat*. València: Universitat de València, pg. 21.

⁴³³ *Ibidem*, pg. 21.

⁴³⁴ *Ibidem*, pg. 21.

Inequívocament, una voluntat política amagada darrere d'aquestes definicions del concepte *nació* i, de retruc, *nacionalisme*.

A partir d'aquesta última definició podem constatar que la nació s'equival amb estat i aquest amb el poble. Com a mínim oficialment aquest és el sentit que se li dona a nació, entenent l'Espanya del segle XIX com a una única nació, amb un sol poble i estructurada amb un sol estat. Aquesta necessitat per igualar la unitat popular a la unitat de poder a finals de segle es deu a que, fins llavors, les nacions i els nacionalismes no suposaven problemes domèstics gaire importants ja que no assolien l'estatus d'Estat.

Hobsbawm afirma que fins aquell moment les nacions com l'espanyola haurien d'entendre's com a imperis multinacionals –terminologia anacrònica per aquells temps–, en els que s'hi incloïen moltes nacionalitats com la catalana, la basca i la gallega, i que encara que aquestes fossin conegudes pels governants, no els donaven cap pes polític dins el govern dels seus estats-imperi. Més tard, amb el progressiu procés de pèrdua de territoris imperials, els Estats van passar a reduir la seva multinacionalitat i s'assimilaven força a allò que en diem Estats-nació. Aquesta organització política anava acompanyada d'un sentiment nacional d'origen ètnic i base històrica, que s'havia de construir en les ments dels ciutadans. D'aquí que existís la preocupació per definir alguns termes com *raça* –entès com una combinació de llengua, religió, territori, història, cultura i tota la resta–, que contribuïen en aquesta construcció mental, segons Hobsbawm.

En el fons, els sentiments i actituds que els individus tenien i manifestaven eren “sobre els quals es podia construir el nou atractiu del nacionalisme polític”⁴³⁵. Per això Benedict Anderson afirma que és en les arrels culturals on es troben els orígens nacionals de cada territori. D'una inicial comunitat religiosa, suplantada per un regne dinàstic i un seguit de llinatges sagrats, i tot plegat cohesionat per una llengua, eren les tres primeres claus per definir cada entitat “sentimental”. Pau Guinart ens amplia aquesta concepció d'Anderson, ja que afirma que una nació moderna és:

Quelcom imaginat per molts ciutadans, un ideal creat per uns intel·lectuals que buscaven el seu lloc en una societat dominada per l'església i la monarquia. Així doncs, amb l'adveniment del nacionalisme, els petits grups

---

⁴³⁵ Hobsbawm, Eric J. (Trad. N. Andreu) (2011). *Nacions i nacionalisme des de 1780: Programa, mite, realitat*. València: Universitat de València, pg. 45.

*d'intel·lectuals exercien una força ascendent sobre la societat i nodrien l'ideari d'aquesta comunitat imaginada*⁴³⁶.

Catalunya no serà un cas aïllat de construcció d'una identitat col·lectiva, de creació d'una comunitat imaginada, “on els intel·lectuals noucentistes nodriran el naixement de la classe mitjana i la burgesia de la ideologia que el seu incipient nacionalisme requeria”⁴³⁷. Les elits de la Lliga Regionalista representaven aquesta petita comunitat d'intel·lectuals que volien definir la nova identitat col·lectiva.

Com dèiem en un inici, doncs, no solament es tracta d'una identitat en sí mateixa, sinó d'una identificació potenciada per una petita elit d'intel·lectuals, la qual promou unes determinades percepcions, partint de la Història. En paraules de Macmillan:

*La idea de que formamos parte de una familia mucho más extensa, o según las palabras de Benedict Anderson, una comunidad imaginada, ha sido una fuerza potente como el fascismo o el comunismo. (...) La historia nos proporciona gran parte del combustible para el nacionalismo. Crea la memoria colectiva que ayuda a llevar al ser a la nación*⁴³⁸.

Aquesta Història compartida és clau, doncs, per configurar una consciència col·lectiva. Com els integrants de la col·lectivitat es perceben i com són percebuts pels veïns és fonamental per definir què és una nació i què és nacionalisme; i això sempre depèn de cada context històric i dels individus que la conformen.

Per exemple, l'Espanya del segle XX vista des de les esquerres seria relatada amb la llegenda negra, mentre que si el relat procedís de la dreta catòlica, seria explicada amb la llegenda rosa. Per això és tant important en els orígens del nacionalisme l'esforç que els intel·lectuals i les elits fan per definir quins són els marcs que integren la població –evidentment segons els seus interessos i no solament per ideals.

Segons Anderson, els calia en primer lloc una percepció d'un temps passat comú. Uns fets que, de manera més o menys recent, vinculessin les persones d'un territori amb l'espai on vivien en aquell moment. El lligam del passat amb el present no era suficient, ja que havia d'anar acompanyat d'un cert sentiment de prosperitat. Aquest

---

⁴³⁶ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 37.

⁴³⁷ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 37.

⁴³⁸ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 95.

l·ligava els ciutadans o membres de dita comunitat no solament a un passat que conduïa cap al present, sinó també un futur que els l·ligava conjuntament i els obligava a dibuixar el demà de la col·lectivitat.

En definitiva, i com observem a través de Azar Gat i Alexander Yakobson, el nacionalisme no és una fenomen ni recent ni superficial. Podem determinar que la nació és una identificació més enllà de les identitats –si ens cenyim al criteri etnocèntric–, que la nació va l·ligada a un estat –si ens cenyim al criteri estatalista–, que la nació pot ser tantes coses com tantes perspectives diferents hi hagi sobre ella. Des de la vessant endògena –l'autoconcepció– fins a l'exògena –la concepció de l'altre com apuntaven Pierre Bourdieu i Richard Kapuscinski.

Segons Gat, podem considerar nacions des dels antics fenicis, els grecs i els romans, passant per les dinasties Shang i Zhou a l'actual Xina, com també les nacions dels inques o els maies. Aquestes nacions poden ser cíviques o ètniques, primordialistes o voluntaristes, conscients o inconscients de la seva existència. Però pel simple fet que ens interessem pel tema i el concepte nació té una multiplicitat de significats i interpretacions, ja és una prova de la seva existència com a fenomen i la necessitat de definir-lo.

Observem, doncs, que el problema rau en quina és la percepció de l'individu dins la societat i com es relaciona amb ella. El seu sentit de comunitat, ergo també de nació, mai pot ser indiscutible ja que depèn sempre de la perspectiva i la identificació que en facin els seus integrants. Un concepte que varia en el temps i que sempre està carregat de connotacions polítiques que varien en funció a la conjuntura de cada moment com hem vist amb les definicions que feia de *Nación* el *Diccionario de la Real Academia Española*.

És per tot això que comparteixo amb Fradera el gran problema de l'estudi del nacionalisme:

*A causa del uso y abuso que se hace de él, sugiere una concepción totalizadora de los agrupamientos humanos, una falta de matices, un aislamiento respecto de otras facetas de la vida social y colectiva; en definitiva, una conversión del concepto en un ídolo que, en lugar de respaldar la reflexión, la impide*⁴³⁹.

---

⁴³⁹ Fradera, J. M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 59.

Per concloure aquest subapartat, doncs, i com la recerca bibliogràfica secundària del terme nació no ens ha aclarit del tot una única i clara definició, intentarem aplicar-ne les premisses plantejades anteriorment al cas espanyol i al cas català. Com apunta Hechter, una “nationalist puzzles”⁴⁴⁰ que és difícilment deconstruïble perquè només es pot entendre en la seva totalitat. Procurarem, a partir d’ara, avaluar dos casos concrets per acotar quin col·lectiu de persones, en quin territori i en quines circumstàncies conjunturals es poden considerar nació i nacionalisme.

La nació, el nacionalisme i l’Estat. Un apunt final

En el llenguatge col·loquial és molt estès “el uso del término *nación* como sinónimo de *Estado*”⁴⁴¹. Això és així perquè en la societat contemporània tenim una visió estatalista de la nació. Entenem –o volem entendre– la nació com a Estat o l’Estat disfressat de nació amb poques clivelles socials. Segons González Casanova, existeixen tres tipus de confusions respecte les diferències entre què és Estat i què és Nació:

*la que existeix entre ells mateixos (Estat igual a Nació), la que hom dona entre cadascun d’ells i altres conceptes usuals (poble, país, pàtria, govern, cultura, règim...) i, finalment, la confusió de transcendència major per a mi, que és la produïda entre els conceptes esmentats i les realitats socials a les quals semblen referir-se. La idea de nació existeix; però, què és realment una nació?*⁴⁴².

Sense voluntat de reprendre el debat sobre la definició de Nació, sí que volem prendre aquesta anàlisi de González Casanova per posar de manifest la necessitat de cercar el rigor acadèmic en les definicions emprades en aquesta tesi doctoral.

En la construcció de la Nació i de l’Estat, els canvis en el significat de les paraules són fonamentals per entendre els equívocs que es generen després. En realitat, però, no hi ha cap equívoc entre el que és un Estat o el que no ho és:

*Les nacions polítiques són formacions socials històriques, és a dir, productes, estables i dinàmics, de llur propi procés formatiu. (...) L’Estat no es confon amb la societat nacional perquè, a la pràctica, el sistema peculiar de dominació i govern de la Nació-Estat es basa en un aparell de coerció material-ideològica, primordialment jurídic*⁴⁴³.

---

⁴⁴⁰ Hechter, M. (2001). *Containing nationalism*. UK: Oxford UP, pg. 4.

⁴⁴¹ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 22.

⁴⁴² González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 21.

⁴⁴³ *Ibidem*, pg. 23.

Si bé l'Estat queda ben diferenciat respecte a la Nació, en canvi no està tant lluny del concepte nacionalisme, que el trobem a mig camí. Com veurem a continuació, amb l'explicació de Miquel Caminal, el nacionalisme sí que té a veure amb l'Estat:

El nacionalismo se vincula en lo substancial a la misma realidad del Estado. Todos los Estados existentes han fomentado, con mayor o menor intensidad, la identidad estatal-nacional de sus respectivas poblaciones. Independientemente de su sistema político o de su modelo territorial, los Estados han realizado grandes esfuerzos para que los ciudadanos se sientan identificados con el respectivo Estado-nación, esfuerzos que normalmente han ido más allá de la obligada pertinencia jurídica a los mismos⁴⁴⁴.

En el cas espanyol, per exemple, aquesta identificació s'ha intentat fer imposant una llengua, uns valors i una cultura que, amb major o menor coerció física, ha suposat un fracàs nacionalitzador. L'exemple més evident d'aquest procés nacionalitzador fracassat és el lema *Una, Grande y Libre* de Francisco Franco, intentant imposar unes mateixes bases culturals.

I per nacionalitzar un territori, les elits busquen com justificar-ne el passat compartit. Un dels mecanismes més habituals era promoure l'arqueologia per apel·lar als orígens remots d'una col·lectivitat. El primer exemple el trobem a Dinamarca, com ens recorda Pau Guinart:

A Europa alguns països com Dinamarca van superar la crisi produïda per la pèrdua d'una part important del país –a causa de la descolonització del segle XIX– amb la recerca d'una edat d'or pretèrita a través de l'arqueologia. (...) En el cas danès, els objectes arqueològics, entesos com a generadors de memòria i provocadors d'emocions, van ser especialment importants gràcies a la seva capacitat de representar uns valors⁴⁴⁵.

Moltes nacions europees, a finals del segle XIX, van rebuscar en el passat per autojustificar-se. Com recorda Guinart, “mes enllà del cas danès (...) trobem també el cas d'Itàlia (...) o l'arqueologia alemanya, que per la seva banda, basava la seva superioritat en la identificació amb la raça ària”⁴⁴⁶. Aquests dos darrers són exemples de com, volent usar la història se n'acaba abusant. La necessitat d'autodefinir-se de vegades ha fet excedir-se en la creació de falses races superiors i inferiors.

En d'altres nacions, en canvi, en les quals la unitat no s'ha debatut gaire, no s'ha promogut tant l'arqueologia en el procés nacionalitzador. Guinart en posa un exemple per evidenciar-ho:

---

⁴⁴⁴ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciència política*. Madrid: Tecnos, pg. 175.

⁴⁴⁵ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 39.

⁴⁴⁶ *Ibidem*, pg. 41.

*Anglaterra ha estat un país on la unitat ha estat poc qüestionada. (...) En aquest sentit és interessant constatar l'absència d'un museu de la nació anglesa. Escòcia, tanmateix, sí que va desenvolupar una arqueologia en clau nacionalista des de principis de s. XIX, la qual va contribuir des de llavors a una autoconsciència nacional separada de la Gran Bretanya*⁴⁴⁷.

I també trobem exemples en els quals l'arqueologia ha estat no només per a promoure un nacionalisme estatal, sinó per justificar l'origen de tot un continent. Aquest és el cas de Grècia:

*L'hel·lenisme va tenir una gran acceptació en la societat occidental, fet que va culminar amb la reinstauració dels Jocs Olímpics el 1896 pel Baró de Coubertin. Durant el s. XIX s'havien produït les espectaculars excavacions de Troia i Micenes per part de Schliemann, així com les de Tirint, Delfos, Olimpia, Epidaure, Corint o Argos*⁴⁴⁸.

En resum, l'arqueologia és una d'aquestes eines emprades per part dels nacionalistes, de les elits interessades en promoure un sentiment de col·lectivitat, com també veurem amb els catalanistes que, a través d'Empúries, volien justificar un passat remot, diferenciat dels espanyols. Un passat obert al Mediterrani, que definia els catalans com a comerciants i innovadors, en contraposició als espanyols agraris i tancats.

Aquest procés nacionalitzador, especialment en el cas català i espanyol, és important treballar-lo per entendre que també té molt a veure amb el procés d'autoconcepció i amb el procés de creació d'un Estat. Álvarez Junco apunta que de la nació i el nacionalisme se'n deriva una política activa que guia els governants cap a un augment de poder, buscant així la creació i consolidació d'un Estat, fins que aquest adquireixi el màxim possible de prestigi social intern i prestigi internacional. Així definia Miroslav Hroch tres fases d'evolució del nacionalisme:

*a) Nacionalismo cultural, de élites que se interesan por la lengua, cultura e historia de su pueblo. b) Traducción de esto en un nacionalismo político, pero que afecta sólo a círculos minoritarios, que comienzan a sentir más lealtad a su «nación» que al Estado. c) Movilización de masas*⁴⁴⁹.

És en aquesta tercera fase, en la mobilització de les masses, quan els polítics veuen la necessitat de crear un Estat, per poder controlar l'opinió pública, per mantenir-se al poder, i per canalitzar el fervor de les masses en un moviment ordenat que articuli la societat.

Aquesta nova organització que deriva del nacionalisme –i per tant també de la nació– intenta constituir-se com a Estat-Nació, o bé naturalitzant les cultures

---

⁴⁴⁷ *Ibidem*, pg. 42.

⁴⁴⁸ *Ibidem*, pg. 43.

⁴⁴⁹ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 58.

alternatives a la principal o bé es busca un cert grau d'autogovern per tal d'autoconcebre's com a entitat diferenciada.

Una aproximació de definició per a l'Estat-Nació

Ara ens disposarem a definir amb la màxima claredat possible què és un Estat-Nació per diferents acadèmics, partint de la base de què és un Estat: un conjunt de persones que viuen dins d'un territori, amb capacitat d'organització i de control internes i també un reconeixement internacional efectiu pels seus Estats veïns. L'Estat-Nació, però, va més enllà i busca una exclusivitat i la unicitat d'una nació per a cada Estat.

L'expressió va ser creada per Hans Kohn, el qual va distingir entre Estat-Nació respecte a la classificació amb d'altres com els Estats federals, semi-sobirans o ciutats-estat, per emfasitzar el caràcter absolut de l'Estat-Nació respecte al seu territori, auto definit –encara que discutible– com a nació.

I d'aquesta primera diferenciació elaborada per Kohn, s'han repetit els politòlegs que han buscat una definició precisa del concepte Estat i del concepte Estat-Nació. Per la seva banda, Álvarez Junco defineix què és l'Estat-Nació de la següent manera:

Se llama Estado-nación a una estructura política soberana con fronteras claramente definidas y coincidente con una nación o sociedad culturalmente integrada. Es la forma ideal del Estado moderno, un Estado de mayor «intensidad administrativa» que las estructuras políticas del Antiguo Régimen⁴⁵⁰.

Aquesta forma ideal, tanmateix, té moltes llacunes i dificultats de cohesió, ja que en alguns casos sí que cada Estat pot tenir una sola nació, però és menys habitual del que a priori podria semblar. Tot depèn, en gran part, de la dificultat de marcar les fronteres, no tant les físiques, sinó les lingüístiques, les culturals, les socials i les econòmiques. Així ho explica Álvarez Junco:

La decadencia del latín y el avance de la diversidad idiomática reforzó el abismo entre las comunidades lingüísticas. Lo propio ocurrió con las divisiones religiosas, especialmente tras la Reforma protestante. Pese al principio «cuius regio, eius religio», clave del acuerdo con el que concluyeron las guerras de religión, estas identidades nunca coincidieron de manera plena con las fronteras políticas⁴⁵¹.

Les fronteres polítiques, per tant, no han coincidit gairebé mai amb les fronteres lingüístiques, culturals, socials o econòmiques. Per aquest motiu, es fa difícil donar un

---

⁴⁵⁰ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 31.

⁴⁵¹ *Ibidem*, pp. 17-18.

exemple concret i pur d'Estat-Nació, ja que cada Estat s'acaba erigint com el seu propi model, difícilment aplicable i homologable amb d'altres. Així ho expressa Álvarez Junco, que descriu altres tipus d'Estat i d'organitzacions territorials:

Existían también Estados o imperios muy antiguos y bien establecidos que no se correspondían con «naciones»: Suecia, Venecia, Prusia, los Estados pontificios, el imperio zarista (normalmente llamado Rusia, pero cuya población eran en gran parte no rusa), la monarquía de los Habsburgo, el imperio otomano... Otras identidades colectivas, ampliamente reconocidas como «naciones» en el viejo sentido, corresponderían a lo que hoy son, o han sido durante mucho tiempo, naciones sin Estado: escoceses, húngaros, polacos, italianos, alemanes, irlandeses, noruegos, catalanes, bretones, normandos, vascos, eslovacos, ucranianos... Y no hay que olvidar que, dada la inestabilidad de los reinos, había grupos culturales a los que hoy llamaríamos Estados-nación que existieron en ciertos momentos como reinos independientes y desaparecieron en otros (Polonia, Hungría, Bulgaria, Portugal)⁴⁵².

Malgrat fem un esforç per sistematitzar què és un Estat-Nació, es fa molt difícil donar una definició concreta perquè el concepte no és estable, és diacrònic, i el desenvolupament dels fets històrics l'ha fet evolucionar.

La inestabilitat característica té múltiples motius, que González Casanova estructura de la següent manera:

L'estabilitat peculiar de la Nació-Estat és d'indole precària per tres motius: a) perquè assumeix i transforma de manera homòloga l'estructura de convivència protonacional. (...) b) perquè el procés esmentat col·loca en un segon pla, teòric i pràctic, el fet de la Nació i de l'Estat com a tals. (...) c) perquè l'estabilitat o status nacional només pot prevaler (...) si aconseguix una interiorització psicològica profunda de la seva unitat en els membres del grup (consciència nacional. Aquesta sol ser el resultat d'un cert grau d'integració social efectiva (ja sigui interna, per homogeneïtat o pluralitat igualitària)⁴⁵³.

L'estabilitat de l'Estat-Nació depèn, doncs, del grau d'interiorització del sentiment nacional compartit per un elevat nombre de la població. Per aquest motiu, segons Liah Greenfeld, per aconseguir l'estabilitat cal que la nació sigui la titular de la sobirania (subjecte polític), l'objecte central de la lleialtat (subjecte econòmic) i la base de la solidaritat col·lectiva (subjecte identitari)⁴⁵⁴. Al cap i a la fi, cada nació s'identifica amb valors i símbols diferents i, si aquests no són compartits, l'Estat es torna fràgil perquè hi ha tensions latents que acaben aflorant.

---

⁴⁵² Ibídem, pg. 18.

⁴⁵³ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pp. 24-25.

⁴⁵⁴ Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press.

La pregunta que ens hauríem de fer a aquestes alçades, doncs, és: si l'Estat-Nació no és gaire estable i la majoria són únicament Estats, com el podríem definir? L'Estat es defineix per una població dins d'un territori, amb un govern que és capaç de controlar i de donar servei als seus integrants i, alhora, que és reconegut pels altres Estats. Per ser precisos acadèmicament, Álvarez Junco defineix què és l'Estat de la següent manera:

*Organización política (conjunto de instituciones públicas y de normas legales) que administra un territorio determinado y está dotada de los medios coactivos necesarios para requerir la obediencia de los habitantes a las normas por ellos establecidas y para extraer los recursos necesarios para la realización de sus tareas*⁴⁵⁵.

Segons el criteri d'Álvarez Junco, per tant, l'Estat vindria a ser una nació jurídica en la qual els ciutadans que hi viuen tenen uns drets i uns deures a complir, que estan regulats per les institucions públiques, les quals poden coartar aquestes llibertats i obligacions a fi de mantenir l'*status quo*.

Per Ferran Requejo, aquesta nació jurídica es podria definir com:

*la reunión de personas vinculadas por derecho a un Estado. En el contexto del despliegue del Estado moderno, es inconcebible que una persona no forme parte de uno u otro Estado, que no esté vinculada de un modo ineludible a un ordenamiento estatal. El derecho es lo que da y garantiza la ciudadanía, la pertenencia a un Estado, y lo que hace que los ciudadanos estén sujetos a derechos y a deberes. (...) Tanto es así que, desde diferentes posiciones, federalistas o unitaristas, se ha aceptado identificar la nación como la reunión de todos los ciudadanos sujetos al ordenamiento jurídico estatal, con independencia de si un Estado es plurinacional en el sentido de integrar una diversidad de naciones culturales y de si el Estado se organiza de un modo unitario o compuesto. Ello ha conducido a un uso generalizado e indistinto de las palabras Estado y Nación como términos sinónimos, desde la India hasta Gran Bretaña y desde los Estados Unidos hasta la China y que recoge la propia definición de Naciones Unidas para referirse a sus Estados miembros. Esta confusión tiene consecuencias de gran importancia en el momento de definir, por ejemplo, el sujeto al que se reconoce el derecho a la autodeterminación*⁴⁵⁶.

Com hem pogut comprovar, per Caminal l'Estat és una nació jurídica, és a dir una comunitat institucionalitzada a través del dret, que garanteix el manteniment de les llibertats i de les identitats i que, de retruc, permet que la gent se senti identificada amb aquesta estructura.

És per això que sovint es confon nació i Estat. Perquè es confon la comunitat social d'un país com el sentiment nacionalista. Ara bé, com que aquest sentiment no és

---

⁴⁵⁵ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 61.

⁴⁵⁶ Caminal, M. (2010). "El Nacionalismo" a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciència política*. Madrid: Tecnos, pg. 183.

exacte per tothom perquè latentment existeixen diferents identitats que no combreguen amb la identificació d'aquesta nació jurídica, es creen o rebroten nacionalismes dins del gran nacionalisme –o patriotisme– d'Estat.

Aquests nacionalismes són, avui en dia, aquells corrents autodeterministes que busquen un major autogovern per a les seves nacions o sentiments nacionals. Altra vegada ens trobem amb el moll de l'os de la tesi doctoral: és en aquest nacionalisme que s'intenta silenciar on es troba el germen del nacionalisme català i del catalanisme dels inicis del segle XX, que avui dia podríem afirmar que s'ha transformat en independentista.

De fet, el propi Hobsbawm afirma que l'essència del nacionalisme modern “es su petición de autodeterminación, es decir, su deseo de constituirse en Estado-nación tal como actualmente se entiende este concepto: una unidad territorial soberana e unida en base a diversos criterios convencionales, que pueden ser étnicos, lingüísticos, históricos, etc”⁴⁵⁷. Aquest nacionalisme modern, tanmateix, no és el mateix nacionalisme que observarem en Prat, Puig i Macià. Amb el desenvolupament del treball mirarem de demostrar que la seva voluntat autodeterminista només buscava un més alt grau d'autogovern o de descentralització administrativa, en cap cas la independència de Catalunya.

Si prenem els criteris de Miquel Caminal, de fet, “el nacionalismo es una ideología de *doble dirección*. Porque existe una contraposición entre los nacionalismes *estatal-nacionales* y los otros nacionalismes *de oposición*”⁴⁵⁸. És a dir, com hem vist en els dos anteriors subapartats en els quals hem parlat sobre el nacionalisme espanyol, el nacionalisme català, ambdós s'han retroalimentat i s'han fet créixer per oposició, més que per autoafirmació.

D'aquí que puguem certificar que la nació i el nacionalisme tenen una incidència directa en la creació –o no– d'Estats. Tal com apunta Ferran Requejo:

El nacionalismo crea la nación y el nacionalismo puede impedir que un estado se convierta plenamente en nación. (...) El nacionalismo estatal busca una identidad única, común, superior de todos los ciudadanos con el Estado-nación. (...) El federalismo, el regionalismo o la autonomía política permiten integrar dentro de un único Estado-nación una pluralidad de comunidades culturales, pero la contrapartida es la creación de una comunidad cultural común. (...) El problema nacional, la cuestión de las nacionalidades, surge

---

⁴⁵⁷ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 183.

⁴⁵⁸ *Ibidem*, pg. 176.

*cuando en un Estado-nación determinado existe más de una conciencia moral*⁴⁵⁹.

Aquest darrer és precisament el que succeeix a l'Estat espanyol d'inicis del segle XX, en el període triat per aquesta tesi doctoral. Espanya va intentar assimilar les nacions que integraven el territori en el qual vivien les persones que eren definides com a espanyoles per la Constitució. En aquesta línia, es va intentar nacionalitzar a totes les nacions que integraven la plurinacionalitat espanyola, però sense èxit.

Ferran Requejo apunta que no té sentit intentar assimilar a cada Estat una sola nació, perquè cap dels actuals Estats (2022) pot presumir d'una absoluta homogeneïtat cultural que s'aproximi a l'ideal nacional dels Estats-Nació. Concretament, afirma que:

*“La pretensión de asimilar, sin más, Estados a naciones (definidas, a su vez, a partir de los rasgos culturales antes citados) es insostenible si se considera simplemente que el número de Estados existentes en el mundo apenas rebasa los dos centenares, mientras que las lenguas son varios miles, y si se entrecruzan con razas, religiones, o grupos que pueden reclamar un pasado histórico común, el número se multiplicaría de forma exponencial. La pretensión de carecer de minorías culturales no sólo está injustificada en cualquiera de los Estados existentes, como queda dicho, sino también dentro de las propias minorías que se presentan como naciones o sociedades culturalmente homogéneas*⁴⁶⁰.

Que això no tingui sentit no vol dir que no s'intenti fer, especialment en el període estudiat, entre 1914 i 1933, anys en els quals el paral·lelisme entre Estat i Nació era directe per part de les Corts de Madrid, però que no era vista de la mateixa manera des de les mal anomenades nacions perifèriques.

Davant de tota aquesta problemàtica a l'hora de definir l'Estat-Nació o, més simplificadament, l'Estat, Anthony Smith i Edward Shils proposen les següents fórmules:

*Anthony Smith propone que, en lugar de Estados-Nación, sean llamados «Estados nacionales», es decir, «Estados que aspiran a convertirse en naciones unificadas y a estar legitimados por los principios del nacionalismo». Edward Shils, en cambio, propone ampliar el significado del término y que se consideren «Estados-nación» todos aquellos que posean una minoría nacional dominante; solución de compromiso difícilmente aceptable por las minorías no dominantes*⁴⁶¹.

Com podem observar, ni la solució que planteja Smith ni la que proposa Shils són definitives. Només miren de canviar el nom de la cosa, sigui de la Nació, del nacionalisme, del patriotisme inherent o de l'Estat.

---

⁴⁵⁹ *Ibidem*, pg. 185.

⁴⁶⁰ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 32.

⁴⁶¹ *Ibidem*, pg. 32.

Així doncs, tal i com hem vist al llarg d'aquest apartat de *Discursos Nacionals*, el conflicte del nom de la cosa –en paraules d'Álvarez Junco–, encara és viu avui en dia entre els acadèmics i els polítics. En tot cas, considerem que el nom no fa la cosa, ja que tant el nom com la cosa van mutant amb el temps i varien els territoris, les persones que hi viuen i, sobretot, les seves idees. Per aquest motiu, ens disposem a classificar els *Models d'organització territorial*, per al posterior estudi dels discursos dels presidents de Catalunya dels inicis del segle XX.

1.3.2.2 El cas espanyol

a) Què és Espanya?

Què és Espanya? A partir de quan podem parlar d'Espanya? Podem parlar de nació espanyola? Ho és a partir de la Corona Hispànica, amb l'enllaç matrimonial el 1469 dels Reis Catòlics? És aquest l'origen del nacionalisme espanyol?

Pau Guinart assegura que “una part important de la historiografia espanyola i catalana ha trobat en els ibers els orígens de la nació”⁴⁶², en un esforç per abusar de la història de manera exagerada. El cert és que la gran majoria dels nacionalismes europeus disposen els orígens de la nació a l'edat mitjana. Tanmateix, “a Espanya, la disputa interpretativa amb relació al llegat musulmà ha estat motiu de controvèrsies, en general decantades cap al seu descrèdit”⁴⁶³. Per aquest motiu, la història de la nacionalització espanyola es sol fer partir de la unificació de la Península sota un sol regnat, el dels Reis Catòlics, que a més aconseguien vertebrar el territori amb una sola religió.

És el casament entre Isabel i Fernando, doncs, el moment que se sol posar com a punt de partida de la nació espanyola, però en realitat només fou una unió matrimonial per aconseguir una corona més gran. Els regnes que en formaven part, la corona catalanoaragonesa i la castellana, mantenien les lleis i els usatges fins el 1716, un cop acabada la Guerra de Successió. Podríem dir que oficiosament parlem d'Espanya des de 1716 –pel Decret de Nova Planta– i oficialment des del 1812 –amb la Constitució de Cadis.

---

⁴⁶² Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 46.

⁴⁶³ *Ibidem*, pg. 48.

En tot cas, hi ha multiplicitat de justificacions que busquen com més enllà millor. Aquest és que d'Álvarez Junco, el qual justifica que Espanya és:

*Una estructura política en Europa que ha respondido, con leves variantes, al nombre de España, cuyas fronteras se han mantenido básicamente estables a lo largo de los últimos quinientos años, (...) por muchos que hayan podido ser sus problemas en el siglo XX. La española ha sido la identidad política de mayor éxito de las surgidas en la península Ibérica durante, digamos, el último milenio*⁴⁶⁴.

És a dir, per Álvarez Junco, Espanya com a tal ho és des dels Reis Catòlics, però les arrels de la seva identitat van molt més enllà. En qualsevol cas, en aquesta tesi no ens qüestionarem si el territori que avui anomenem Espanya ha estat una de les entitats polítiques més rellevants dels últims cinc-cents anys, però no podem evitar criticar la visió d'Álvarez Junco, el qual atribueix una absoluta unitat política a una Monarquia que fins el 1716 va conservar la singularitat jurídica dels seus regnes.

Álvarez Junco parla d'identitat igualant-la a la identificació, un matís a priori irrellevant però que fa referència a la necessitat de ser conscients que sovint defensem un nacionalisme de manera inconscient, fins i tot el mateix autor d'aquesta tesi. Aquest element l'hem de tenir en compte a l'hora de realitzar estudis històrics com aquest treball, motiu pel qual em pregunto si l'historiador Álvarez Junco és prou conscient del seu nacionalisme espanyol inherent en l'afirmació de l'anterior cita.

En qualsevol cas, definir què és Espanya no serà una tasca senzilla, ja que implica un esforç per desgranar entre nacionalisme espanyol, nacionalismes perifèrics o subestatal, diferents visions històriques i polítològiques contraposades. Ens disposem a fer aquesta definició per tal d'avaluar si és o no una nació i com hi influeix el seu nacionalisme o nacionalismes en aquesta construcció.

El nom i la cosa: Espanya, nació de nacions?

Espanya és un Estat amb diferents realitats nacionals, des dels seus orígens fins a l'actualitat. Així ho expressa Ferran Requejo, el qual assegura que “España no es solo un estado, sino que tiene también un componente de identidad nacional. Existe, sin embargo, una dificultad en el uso del término «nación» en el caso español, por el hecho de que éste puede establecerse a un doble nivel”⁴⁶⁵. Com hem observat en l'apartat

---

⁴⁶⁴ Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg. 20.

⁴⁶⁵ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pg. 112.

Discursos nacionales, no és fàcil definir el terme nació, però és que a més en el cas espanyol existeix aquest doble nivell de nacions i de nacionalismes que en dificulta donar una definició concreta.

Per aproximar-nos a aquesta definició, ens bastirem de la següent reflexió politològica de Beramendi, poc abans que s'aprovés l'Estatut de Catalunya l'any 2006.

El Parlamento de Cataluña envía a las Cortes Generales un proyecto de Estatuto, todo lo inconstitucional que se quiera, pero que viene respaldado nada menos que por 120 de sus 135 parlamentarios. Un texto que es la expresión normativa unilateral de un modelo de soberanía compartida entre la nación catalana y la nación española, y que, de mantenerse así, previsiblemente será rechazado en el Congreso por entre 280 y 300 de sus 350 diputados. Y el mismo día en que acababa de escribir la primera versión de este comentario, el diario El País publicaba los resultados de una encuesta, resultados que no pueden ser más elocuentes. El 53,1% de los habitantes de Cataluña apoya que esta se defina como una nación y el 69,4% de los de España lo rechaza. El 70,2% de los catalanes dice que esa nación debe tener un sistema de financiación propio y el 53,2% de los ciudadanos del Estado se opone, el mismo porcentaje para el que ese Estatuto pone en peligro la unidad de España. Y en esta tensión topamos otra vez con la cuestión de los nombres y las cosas⁴⁶⁶.

Amb aquest fragment de Beramendi com a mínim podem constatar que hi ha dues realitats que busquen contraposició. Tot i fer que aquesta opinió de Beramendi fa referència al segle XXI, aquesta percepció contradictòria sobre una mateixa realitat s'ha vist reiterada des dels orígens i fins l'actualitat. Una visió, la catalana, que busca autoafirmar-se en contraposició de l'altra; l'espanyola, per la seva banda, també demostra una autoafirmació a partir de la definició *a contrario*. Per aquest motiu és tant difícil definir què és Espanya i valorar si Espanya és una nació.

Sovint se sol definir com a nació de nacions, malgrat que els nacionalistes espanyols no veuen la seva nació una integració de diferents identitats, com comprovarem al llarg d'aquesta tesi. Això em porta a afirmar que tant el nacionalisme espanyol com el nacionalisme català –i possiblement també altres nacionalismes de l'Estat espanyol– són poc conscients de basar els seus valors troncats en oposició als altres, en comptes de fonamentar-los en valors comuns com en qualsevol altra *comunitat imaginada*, en termes d'Anderson. Per Ucelay-Da Cal:

Spain's history, like many others, can be understood as a permanent tension between the pull towards centralization (centripetal) and the push towards fragmentation (centrifugal). The medieval Christian kingdoms expressed their political identity in terms of this duality. The crown (especially that of

---

⁴⁶⁶ Álvarez Junco, J., Beramendi J. i F. Requejo (2005). *El nombre de la cosa: Debate sobre el término nación y otros conceptos relacionados*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 99-100.

Castile) was legitimated by reference to a Hispanic “imperial ideal” which blended the memory of Roman peninsular unity with dreams of religious unification, expansion, and chiliarism. As the same time, a strong, countervailing local patriotism, expressing the interests of the nobility or urban patriciates, was based on the affirmation of local institutions and common law, and of particularism against outside interference⁴⁶⁷.

És aquesta tensió centrípeta i centrífuga la que alimenta el nacionalisme espanyol i el nacionalisme català –i la resta dels mal anomenats nacionalismes perifèrics. Per això Ucelay-Da Cal defensa que sempre ha existit un problema no tant d’identitat, sinó d’identificació –sigui per les forces centrípetes o centrífugues. La identitat espanyola ha estat tradicionalment associada a l’imperi en el qual *nunca se ponía el sol*, un imperi que va desmembrar-se el 1898 i que no va comptar amb un sentiment nacional gaire arrelat.

D’aquí que, en trencar-se aquest imperi espanyol l’any 1898, quedà un buit d’identificació entre la suposada identitat espanyola i les diferents identitats nacionals que podien existir dins l’Estat. No és fins als inicis del segle XIX, doncs, quan comença a esquarterar-se la identitat imperial espanyola, que podem parlar de nacionalisme espanyol. Abans d’aquest trencament emocional amb la pèrdua progressiva de les colònies, però, el sentiment d’unió era fort com ho demostra Casassas Ymbert:

“La invasió Napoleó única de 1808 va representar el moment en que es manifestar de manera més clara la unitat d’Espanya, ja que el sentiment d’oposició l’invasor era comú a tots els espanyols i la defensa de la monarquia enganyada per Napoleó i de la religió contra l’impiu francès (gavatx, en despectiu) varen cohesionar la resistència (patriòtica) i minimitzar les diferències regionals⁴⁶⁸.

Així doncs, el dèbil sentiment de nacionalisme espanyol, a inicis del segle XIX es va consolidar davant la invasió d’una altra identitat forana. Quan hi ha un enemic comú observem que és quan hi ha més consens en quant als valors i ideals compartits.

Álvarez Junco expressa que el sentiment d’unió era fort, sobretot al llarg del segle XIX. Prova d’això és l’anomenada Guerra d’Independència respecte l’exèrcit francès:

Los llamamientos a la rebelión [de 1808 en la Guerra de Independencia] lanzados por los grupos más capaces de articular sus convicciones se hicieron, además, en nombre de España. Parece que podemos, por tanto, partir de la hipótesis de que en 1808 existía algún tipo de identidad colectiva

---

⁴⁶⁷ Ucelay-Da Cal, E. (1995). “The Nationalisms of the Periphery: Culture and Politics in the Construction of National Identity” a AA.VV. (Eds. H. Graham i J. Labanyi). *Spanish Cultural Studies: An Introduction. The Struggle for Modernity*. Oxford UP, pg. 32.

⁴⁶⁸ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l’època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 49.

*que respondía al nombre de española, y que ésta venía de la Edad Moderna, es decir, del periodo anterior a la era de las naciones*⁴⁶⁹.

Per tant, si prenem els criteris d'Álvarez Junco, hi havia un sentiment preexistent al nacionalisme que era el que movia als espanyols dels inicis del XIX a lluitar junts.

La Guerra d'Independència: construcció del nacionalisme espanyol

Claret i Santirso recorden un *Manifiesto* que el 1809 es va imprimir per recordar “la españolidad de Cataluña al hacer presente a las demás Provincias el interés que las [sic] cabe en concurrir con empeño a la defensa de esta, que es el antemural de otras”⁴⁷⁰. Sens lloc a dubte sembla ser que existia un sentiment previ a la rebel·lió del 1808, al 1809 i a la Constitució de Cadis.

De fet, Núñez Seixas afirma que és aquesta guerra l'element fundacional del nacionalisme espanyol:

El Estado liberal español que se empieza a construir en el primer tercio del siglo XIX nace muy lastrado por sus concesiones al Antiguo Régimen.

*La después bautizada como Guerra de Independencia contra el ejército napoleónico entre 1808 y 1813 se ofrece para la mayor parte de la investigación histórica como el acta de nacimiento del nacionalismo español. Sin embargo, se ha señalado que la propia naturaleza del conflicto -una guerra civil entre españoles, además de un conflicto entre potencias dirimido en suelo español- fue manipulada y reinventada posteriormente por la propia historiografía liberal a lo largo del siglo XIX, con un claro propósito de convertirlo en Guerra por la independencia nacional en la que el pueblo patriota expulsaría al invasor*⁴⁷¹.

I si la Guerra d'Independència es pot considerar com l'element fundacional d'un intangible, d'una identitat compartida basada en uns valors, com hem vist a l'apartat *Discursos nacionals*, l'element fundacional tangible que serveix com a element identificador per a tots els espanyols podríem afirmar que és la Constitució del 1812. Així ho sustenta Núñez Seixas:

*“Los primeros liberales españoles reunidos en las Cortes de Cádiz (1810-1812), sí que elaboraron una concepción moderna de la Nación española como colectividad soberana de los ciudadanos dotados de una ley común y que asimismo incorporaba planteamientos orgánico-historicistas: se suponía que España era una comunidad forjada por la historia y la cultura*⁴⁷².

---

⁴⁶⁹ Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg. 35.

⁴⁷⁰ Claret, J. I M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 27.

⁴⁷¹ Núñez-Seixas, X. M. (2004) “La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 8.

⁴⁷² *Ibidem*, pg. 9.

En aquests dos elements, doncs, la Guerra d'Independència i la Constitució de Cadis, hi trobem els dos elements fundacionals de la nació espanyola i de l'Estat espanyol, en aquell moment i segons els historiadors utilitzats fins ara, són un Estat-nació cohesionat, malgrat les múltiples identitats nacionals que l'integraven.

Tanmateix, en aquesta tesi no estem convençuts que puguem definir amb absoluta claredat que aquest sentiment era tant nítid. Álvarez Junco, per exemple, nega que el sorgiment d'un sentiment català sigui paral·lel a l'espanyol a inicis del segle XIX. Per a nosaltres, el sentiment espanyol expressat a la primera Constitució espanyola no era sentit de la mateixa manera ni en el mateix grau per tots els ciutadans "de ambos hemisferios". Amb això no presumim que el nacionalisme català sigui preexistent a l'espanyol, com més tard avaluarem, però tampoc que el català sigui derivat únicament d'un fallit procés de nacionalització espanyola, com afirma Álvarez Junco.

Ambdós casos, català i espanyol, són processos d'identificació com els que hem mencionat en l'apartat *La nació i el nacionalisme: entre la identitat i la identificació*, i en cap cas únicament identitats per sí soles. Hi ha d'haver quelcom inherent en la societat perquè neixi el nacionalisme, alhora que amb un sentiment preexistent, aquest cerca un compendi de símbols que l'unifiquin i el cohesionin. D'aquí la defensa que el nacionalisme no pot ser plenament inventat, sinó que ha de partir d'una base intangible real i, a la vegada, que els nacionalistes s'esforcin per crear i per generalitzar uns símbols.

b) Espanya, un sentiment nacional preexistent a l'Estat?

Claret i Santirso exposen que "las identidades nacionales no són creaciones eternas, preordenadas en la mente divina desde la creación del universo"⁴⁷³. Ara bé, parteixen de quelcom assentat en la tradició familiar, religiosa i cultural que destil·la al llarg dels anys i deriva en aquestes identitats –espontànies– i identificacions –inventades– nacionals de les que parlàvem abans amb Álvarez Junco i amb Fradera.

Seria un acte de poc rigor acadèmic parlar d'Espanya, de Catalunya o de qualsevol altra nació, territori o Estat, com a tals abans de les revolucions liberals que acaben definint els Estats-Nació vinculats a una ètnia, a un poble. El problema que ens

---

⁴⁷³ Claret, J. I M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 35.

trobem és la dificultat de definir qui és el poble, com definim una ètnia nacional. Cap d'elles és estrictament unificada, estrictament pura ni absolutament definible amb claredat.

Per tant, per molt que vulguem ser el màxim de precisos acadèmicament i incorporem la màxima pluralitat d'autors que parlin sobre la naturalesa de la nació –en aquest cas espanyola–, no podrem obtenir una definició concreta, acceptada objectivament per tothom.

Els orígens del nacionalisme espanyol: lligat als inicis de la nació?

En aquest debat sobre els orígens del nacionalisme ens submergim en els orígens de la nació espanyola. Per fer-ho ens volem distanciar del criteri de Fradera, que veu el nacionalisme com a instrumental, per intentar demarcar quan i on trobem els orígens del nacionalisme espanyol, i si aquest va lligat als inicis de la nació.

Constatem que el nacionalisme espanyol neix durant el segle XIX, com l'enorme majoria de nacionalismes, concretament amb la Guerra d'Independència de 1808 –que enalteix la consciència social– i amb la Constitució liberal del 1812 –que defineix pragmàticament què és Espanya i qui és espanyol. Ara bé, la nació i el procés d'identificació comença molts anys enrere. Probablement el casament dels Reis Catòlics fou només el germen de la nació espanyola, o si més no de l'imperi espanyol, però sí que suposa un punt de partida per a molts nacionalistes que volen explicar què és la nació espanyola.

Tanmateix, quan parlem de la unitat nacional espanyola hauríem de recordar que “una de las cláusulas del compromiso matrimonial de Fernando con la princesa navarra le obligaba a legar sus reinos aragoneses a la eventual descendencia de la pareja, separando así de nuevo lo que tanto había costado unir”⁴⁷⁴. La unitat jurídica d'Espanya no fou efectiva fins a inicis del segle XVIII amb Felip V.

Malgrat Álvarez Junco faci referència a la “funció nacionalitzadora” que la Monarquia dels Reis Catòlics exercia envers els seus súbdits, l'autor s'oblida de mencionar que l’“essència nacional” de la qual parla no és espanyola, sinó castellana. Per això, quan Álvarez Junco afirma que els símbols del nacionalisme català són

---

⁴⁷⁴ Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg 52.

inventats dins un context espanyol –que efectivament ho són–, també hauríem de preguntar-nos si el nacionalisme espanyol originari és espanyol o castellà.

En qualsevol cas, segons Núñez Seixas, els nacionalistes espanyols tenen motius per pensar que Espanya podria tenir un sentiment nacional previ a la constitució de l'Estat, a inicis del segle XIX:

*España poseería una esencia histórica o espíritu nacional (Volksgeist) ancestral, en el que se mezclaban ingredientes de integrismo católico y de vuelta a los valores del Barroco. (...) El carácter nacional español estaría definido por cualidades como el arcaísmo, el valor, el honor y misticismo, el fanatismo, etc. (...) La religión y la fidelidad al monarca unirían a los españoles, y a todos ellos sería común ese carácter nacional indómito y guerrero elaborado por los románticos. Combinación que impregnará en lo sucesivo al carlismo, y al tradicionalismo, así como a amplios sectores del liberalismo moderado*⁴⁷⁵.

A partir d'aquests valors comuns, uns valors literaris, jurídics, econòmics, polítics i lingüístics, la nació espanyola, sigui nació de nacions o simplement un Estat que integra diferents realitats nacionals, passa a crear símbols que permetin a la ciutadania identificar-se amb aquest país.

Els instruments d'invenció nacional, però, no feien referència a una plurinacionalitat, ja que només entenien la unitat nacional espanyola amb la centralitat castellana. Per exemple, podem visualitzar-ho a la *Gramática de la lengua castellana*⁴⁷⁶ de Nebrija, una d'aquestes eines útils per a la nacionalització, que no contemplava la pluralitat nacional, sinó una integració plena. De fet, Álvarez Junco emfatitza “el profundo eurocentrismo del nacionalismo español decimonónico –en contraposición con el más ultramarino e *imperial* nacionalismo portugués”⁴⁷⁷. El nacionalisme espanyol parteix d'una percepció molt més tancada que d'altres nacionalismes, com ho demostra aquesta comparació amb el portuguès.

Podrem afirmar, per tant, que és molt diferent la visió de què és el nacionalisme espanyol des de dins i la visió de què és des de fora. Espanya, fins al segle XIX és vista des de l'exterior com la Monarquia Hispànica. És a dir, com un conjunt de regnes units per una mateixa línia de Corona i no una nació com es suggereix a *Mater Dolorosa* d'Álvarez Junco. Per ser més pulcres, hauríem de dir que la Monarquia Hispànica era

---

⁴⁷⁵ Núñez-Seixas, X. M. (2004) “La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 11.

⁴⁷⁶ Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg. 52.

⁴⁷⁷ Núñez-Seixas, X. M. (2004) “La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 11.

llavors una unió matrimonial de regnes, cadascun amb les seves lleis i usatges, que possiblement van anar compartint un sentiment de col·lectivitat que va aflorar tangiblement amb la Guerra de la Independència (1808) però que es veia afeblit per les lluites fratricides al llarg de tot el segle XIX entre carlins i isabelins.

A l'Espanya de principis del segle XIX, Álvarez Junco assegura que la Guerra de la Independència –concepte mal entès perquè el territori no s'estava independitzant d'un altre país, sinó d'una monarquia concreta–, s'utilitza historiogràficament com a punt de partida per als patriotes espanyols. Els mots *patriotisme* i *patriota* havien servit tant a Ciceró com a Robespierre, segons assegura Álvarez, per referir-se a la predisposició favorable al sacrifici individual en pro de la comunitat. Entès així, prenent la pàtria espanyola –també pels catalans del segle XIX–, ja que els fets ocorreguts durant la Guerra del Francès a “Zaragoza, Gerona o los Bruchs se incorporaron a la leyenda como las gestas cruciales que demostraban el *españolismo* de todas las regiones”⁴⁷⁸.

El principal problema de l'estudi dels orígens del nacionalisme espanyol és que, després d'aquestes afirmacions històricament encertades, Álvarez Junco puntualitzi que alhora d'estudiar els nacionalismes perifèrics –català, basc i gallec–, aquests no poden presentar Espanya com a Estat opressor. Literalment, assegura que “no hablar de España, no utilizar ni siquiera la palabra, significa negar la existencia de una nación que responda a tal nombre y reconocer únicamente la de un Estado español, nombre que por sí solo denuncia el hecho como artificial y opresor”⁴⁷⁹. Per Álvarez Junco, no parlar d'Espanya en l'anàlisi i estudi dels nacionalismes mal anomenats perifèrics, seria d'un baix nivell acadèmic que no caldria ni esmentar-ho.

Per l'autor espanyol, Espanya –ho vulguin o no els nacionalistes catalans–, és l'entitat de la que s'han derivat i han conviscut els nacionalismes espanyol, català, basc i gallec. Fins i tot sota la definició del mateix Álvarez Junco, els nacionalistes espanyols haurien d'acceptar les singularitats de les anomenades nacions perifèriques, excepte per la llengua:

Nación será utilizado para designar aquellos grupos humanos que creen compartir unas características culturales comunes –lengua, raza, historia, religión– y que, basándose en ellas, consideran legítimo poseer un poder

---

⁴⁷⁸ Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg. 144.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, pg. 144.

*político propio, sea un Estado plenamente independiente o un gobierno relativamente autónomo dentro de una estructura política más amplia*⁴⁸⁰.

Desgranant la definició d'Álvarez Junco, sembla que l'únic nacionalisme legítim sigui l'espanyol, ja que és dotat d'una forma d'Estat que el permet autogovernar-se. Més endavant, però, quan esmenta que poden comptar amb un govern relativament autònom dins d'una estructura política més àmplia, podríem interpretar que Catalunya també és una nació. A partir de la Mancomunitat, podríem afirmar que el Principat també compta amb un govern pseudoautònom i que, per tant, la nació catalana i el nacionalisme català serien una nació i un nacionalisme tan legítims com l'espanyol.

En qualsevol cas, per Álvarez del Vayo i també per Lluís Costa⁴⁸¹, el nacionalisme espanyol pren una nova alenada d'aire fresc amb la crisi del 1898, ja que una amenaça exterior comporta unir forces als espanyols de la península Ibèrica contra un suposat enemic exterior. És el nacionalisme cubà el que aporta un nou repertori d'ideologia i de discursos al marc espanyol, que revifem el sentiment d'unitat nacional, sense massa fractures territorials –dels mal anomenats territoris perifèrics.

De fet, Ucelay-Da Cal assevera que a més d'unir inicialment els nacionalistes espanyols per fer front al nacionalisme cubà, aquest darrer aconsegueix generar una esquerra que alimenta nous models també dins l'Estat espanyol peninsular. Ucelay assegura que els EEUU van ser capaços de permetre una veritable autonomia local que Espanya mai havia estat capaç de cedir a Cuba, de manera que alguns nacionalismes perifèrics peninsulars agafen l'exemple cubà per proposar models més agosarats.

D'aquesta manera, afirma que “la idea heredada de autodeterminación recogía el sentido exclusivista del nacionalismo criollo cubano, que, por lógica de plantación, a duras penas incorporaba a la subclase de gentes de color. (...) un estilo de vida “neoateniense”, un pueblo de demócratas tratando entre sí”⁴⁸². I d'aquí s'amplifiquen d'altres propostes federalitzants com les de Valentí Almirall, o inclús confederals com Prat de la Riba, que bevien de precedents anteriors, com veurem i analitzarem en els propers subapartats.

---

⁴⁸⁰ Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg. 11.

⁴⁸¹ Costa, L. (2017). *Las Construcciones Nacionales: Entre El Imaginario y La Realidad*. Ediciones La Tempestad.

⁴⁸² Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 75.

Espanya, dèbil nacionalització espanyola i persistència d'altres identitats

La majoria d'historiadors que han estudiat el cas espanyol, sovint han atribuït a la dèbil nacionalització que l'Estat va fer a tot el territori, la causa principal per la qual Espanya no es va erigir com un Estat-Nació pur, incapaç de consolidar-se com a potència mundial al llarg dels segles XIX i XX. Tanmateix, com apunta Núñez Seixas, hi podrien haver d'altres motius que justifiquin el poc èxit del nacionalisme espanyol a tot el territori:

La teoría de la débil nacionalización, convertida casi en un nuevo paradigma de la historiografía española, ha sido objeto de cierto debate y crítica. (...) En primer lugar, el Estado no tiene por qué ser el único agente nacionalizador, aunque sí sea uno de los más importantes. En varias zonas del Estado, la sociedad civil también fue capaz de generar, adaptar y transformar, mediante vías y mecanismos más informales, un sentimiento de españolidad al compás de la movilización política. (...) Por otro lado, la existencia de idiomas, culturas y memorias históricas compartidas de carácter etnoterritorial en diversas partes de España no implicaba de forma automática que de ellas tuviese que surgir de modo espontáneo un nacionalismo de signo opuesto al español. (...) [En Galicia, Valencia o Mallorca] fue mayoritario el arraigo de una conciencia social más o menos definida de nación española entre amplios sectores de la población. Y ello, aunque esa población fuese poco (o nada) competente lingüísticamente en castellano⁴⁸³.

Segons Núñez Seixas, doncs, no és tan fàcil determinar el per què el nacionalisme espanyol no ha aconseguit l'hegemonia ideològica a tot Espanya.

La teoria plantejada per l'autor gallec és que, després de la Constitució del 1812, es va intentar aplicar a Espanya un somni a la francesa però es va acabar imposant la realitat ibèrica. Podem constatar que a partir del 1833 s'inaugura la construcció de l'Estat liberal centralitzat, que pretén concentrar el poder al centre –a Madrid– exercint una força centrípeta. Per Núñez Seixas:

El período isabelino que se inaugura en 1833, sí que supondrá la construcción de un nuevo Estado liberal, y por lo tanto la articulación, o intento de articulación, de un Estado nacional. Pero este Estado nacional iba a mostrar a lo largo de un proceso de construcción una serie de lagunas y deficiencias estructurales que condicionarían su relativo fracaso a comienzos del siglo siguiente⁴⁸⁴.

Com veurem més endavant, amb el desenvolupament d'aquesta tesi, l'estat centralitzat, centralitzador i centrípet no acaba de funcionar de la mateixa manera com ho fa el

---

⁴⁸³ Núñez-Seixas, X. M. (2004) "La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?" a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pp. 27-29.

⁴⁸⁴ Núñez-Seixas, X. M. (2004) "La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?" a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pg. 12.

francès, per diverses deficiències en el moment de la seva construcció que tampoc es van esmenar al llarg del llarg segle XIX.

Si seguim l'argumentari de Núñez Seixas, podem observar com la dèbil nacionalització exercida per l'Estat, malgrat els intents de centralització, no pot ser l'únic motiu del poc èxit del nacionalisme espanyol. Segons l'autor gallec, l'existència d'altres etnicitats o pobles amb identitat pròpia dificultava l'homogeneïtzació d'uns mateixos valors per igual:

No solo se trataba de la persistencia de lo que podemos denominar etnicidades diferenciales (costumbres, lenguas, creencias tradicionales); o la pervivencia de tradiciones jurídicas propias y lealtades institucionales subestatales en varios territorios de la Monarquía. También se trataba de la debilidad relativa de la difusión de un sentimiento más o menos articulado de pertenencia a una nación política identificada con el Estado que echase unas raíces sociales lo suficientemente fuertes como para relegar a los movimientos nacionalistas⁴⁸⁵.

Les identitats nacionals que trobem a Catalunya, Galícia, Euskadi però també a d'altres territoris com Andalusia, València o les Balears, impedeixen que el nacionalisme espanyol es consolidi com l'únic.

Núñez Seixas assegura que, “cuando los nacionalismos periféricos nacen políticamente en algunos territorios periféricos durante el último tercio del siglo XIX, (...) es gracias a las insuficiencias de la nacionalización estatal española”⁴⁸⁶. Però, com hem vist, no només per demèrit de l'Estat, sinó també per la realitat social que es vivia en aquests territoris mal anomenats perifèrics.

Anem a analitzar, doncs, quins són els motius del fracàs de la nacionalització estatal espanyola, segons l'autor gallec. En troba tres, el primer dels quals:

El relativamente bajo grado de desarrollo industrial, localizado además en algunas regiones determinadas (...), lo que tuvo como consecuencia el surgimiento de importantes desequilibrios territoriales en lo referente a la distribución de recursos. (...) A lo que se añade otra consecuencia: el escaso nivel de modernización –con todo lo problemático que es usar este término– de la sociedad española del siglo XIX⁴⁸⁷.

La situació econòmica determina, en primera instància, segons Núñez Seixas, perquè a uns territoris penetra més el nacionalisme espanyol que en d'altres. Territoris com Catalunya, per exemple, esdevenen pioners en el desenvolupament de la indústria, obtenint nivells de creixement econòmic més elevats que la resta de la península i desmarcant-se d'altres regions.

---

⁴⁸⁵ Ibídem, pg. 13.

⁴⁸⁶ Ibídem, pg. 13.

⁴⁸⁷ Ibídem, pg. 13.

Aquest fet no podem argumentar si és per la situació geopolítica, per la singularitat del caràcter dels catalans, en paraules d'Almirall, o simplement per la iniciativa d'uns quants empresaris i un enorme potencial de mà d'obra que es va saber aprofitar. Fins i tot podrien ser tots aquests motius, però el que és segur és que el diferent desenvolupament econòmic deriva en el segon motiu segons en qual Espanya no va aconseguir consolidar un sol sentiment nacionalista espanyol. Aquest segon motiu té a veure amb les lluites ideològiques fraticides entre carlins i isabelins:

Las divisiones políticas internas que acompañaron el proceso de construcción del Estado liberal español. La dialéctica constante entre absolutistas (desde 1833, carlistas) y liberales, con la consiguiente división creciente del liberalismo entre moderados-centralistas y progresistas que, por reacción contra aquellos, se hacen más partidarios del provincialismo. (...) De modo inverso a lo que ocurría en Francia, en España los equivalentes jacobinos, es decir, los progresistas, tienen una actitud más favorable hacia el mantenimiento de las llamadas libertades locales o provinciales, al igual que por diferentes razones los carlistas –que veían en los Fueros la preservación del carácter preliberal de la Monarquía española. Por el contrario, el equivalente ideológico de los girondinos, es decir, los moderados, son férreamente centralistas⁴⁸⁸.

Les diferències entre la realitat francesa i l'espanyola impedié aplicat el somni francès del centralisme jacobí al territori espanyol. Aquest fet es deu a tres motius subjacents, segons Núñez Seixas, que exposa clarament en el següent fragment:

La fuerte impronta historicista del liberalismo español (...) y su idealización de las Cortes medievales. (...) [En segundo lugar] al hecho de que los progresistas tenían su mayor coto político de influencia en la esfera local, es decir, en los municipios, por lo que surgió una asociación implícita entre descentralización, libertades locales y profundización de la democracia representativa. (...) [En tercer lugar] el hecho de que los carlistas defenderán los Fueros regionalistas en un principio como arma propagandística y movilizadora. (...) Pero progresivamente los carlistas también irán viendo en la reivindicación de las formas tradicionales de autogobierno regional –es decir, formas de privilegio territorial como eran los Fueros– una defensa de lo que consideraban era la Nación española preliberal y austriacista⁴⁸⁹.

És a dir, dins d'aquest segon bloc de motius pels quals l'Estat espanyol no aconseguí nacionalitzar tot el territori, trobem una idealització de les Corts medievals, una major influència dels progressistes als municipis –motiu pel qual s'advocava per la descentralització en comptes de la centralització– i, en darrer lloc, per la defensa dels Furs per part dels conservadors carlins, que implicaven també una federalització asimètrica de l'Estat.

---

⁴⁸⁸ Núñez-Seixas, X. M. (2004) "La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?" a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pp. 14-15.

⁴⁸⁹ *Ibidem*, pp. 14-15.

Aquests dos motius inicials, que demostren que Espanya no era com la França del segle XIX i que, en conseqüència, no permetia implantar un model centralista que unifiques nacionalment també la ciutadania. Però a més hi ha una tercer motiu, encara més rellevant, que és la incapacitat per modernitzar el país des del centre per part de l'Estat liberal. Segons Núñez Seixas, són les *insuficiències modernitzadores* de l'Estat liberal, que podem classificar en cinc aspectes principals.

El primer d'aquests aspectes és “un sistema político oligárquico y caciquil, que instauró un centralismo legal y administrativo sin un paralelo efecto modernizador sobre la sociedad y la economía, y caracterizado por su ineficacia”⁴⁹⁰. El sistema polític no ajudava a modernitzar l'estructura de govern, la qual a la vegada no podia reformar el següent aspecte que és *l'educació nacional*. En paraules de Núñez Seixas, “el sistema de *educación nacional* estaba escasamente dotado. (...) No es extraño, por lo tanto, que las tasas de analfabetismo de España se situasen entre las más elevadas de Europa occidental (un 59% de los españoles eran analfabetos todavía en 1900)”⁴⁹¹. Si el sistema polític i el sistema d'educació eren deficients, es feia difícil repercutir en els valors intangibles d'una societat.

A l'ensem, a efectes tangible, “el ejército prácticamente nunca cumplió en España el papel unificador que tuvo en otros Estados europeos (Francia, Alemania), donde el servicio militar era obligatorio para todos los ciudadanos desde al menos 1870”⁴⁹². D'aquesta manera, ni tangibles ni intangibles es veien reforçats, amb el conseqüent quart aspecte que Núñez Seixas defineix com a clau:

Una deficiente unificación simbólica del Estado nacional, paralela a las divergencias acerca del modelo de Historia nacional a construir, enseñar y propagar. (...) Persistió a lo largo del siglo una profunda falta de consenso social y político acerca de cuáles habrían de ser los mitos fundacionales y los símbolos de la nación española, acentuada por las divisiones políticas internas. (...) La dialéctica simbólica tuvo igualmente una manifestación palmaria en la existencia de dos banderas (bicolor para los conservadores (...) y tricolor para los republicanos y las izquierdas). (...) Asimismo, aquella falta de consenso también se expresó en la pervivencia de varios himnos nacionales: desde la Marcha de Cádiz, (...) hasta la Marcha Real monárquico-conservadora, que tuvo un oponente en el Himno de Riego demócrata-republicano (...) [e incluso] La Marsellesa⁴⁹³.

A diferència d'altres Estats-Nació, a Espanya s'ha discutit reiterades vegades quina és la bandera, quin és l'himne —encara al segle XXI sense consens per una lletra. Amb tants

---

⁴⁹⁰ Ibídem, pg. 15.

⁴⁹¹ Ibídem, pp. 16-17.

⁴⁹² Ibídem, pp. 17-18.

⁴⁹³ Ibídem, pp. 18-20.

canvis, sense un consens amb els valors literaris, jurídics, econòmics, polítics i lingüístics, es fa difícil, doncs que l'administració central pugui efectuar una tasca eficient per concentrar el poder i també per a concentrar el sentiment.

En última instància, encara dins aquest tercer motiu d'*insuficiències modernitzadores* que exposa Núñez Seixas, l'autor galleg apunta un cinquè aspecte que determina el fracàs de la dèbil nacionalització espanyola:

Un incompleto desarrollo de la Administración estatal, y por lo tanto de su función modernizadora, que convive con la pervivencia de esferas de poder relativamente autónomas. (...) Al frente de cada una de las 49 provincias creadas por la reforma administrativa de Javier de Burgos en 1833, y que dividían de modo artificial las antiguas demarcaciones heredadas del Antiguo Régimen (...) se situará, desde 1844, a un Jefe Político, después convertido, al fusionarse con la figura del Intendente, en Gobernador Civil desde 1849. (...) Los gobernadores civiles apenas dispusieron de recursos para garantizar el orden público desde una óptica civilista, no cumplieron las funciones de coordinación administrativa que sí desempeñaban los prefectos y, en consecuencia, redujeron su funcionalidad prácticamente al control político y a la manipulación electoral al servicio del partido del poder⁴⁹⁴.

La incapacitat de totes les faccions polítiques per imposar el seu sistema, les lluites fraticides entre progressistes i conservadors, la proposta de diferents models més o menys descentralitzats i, en definitiva, una poca consolidació d'un sol model i d'una sola administració, acaben per definir la dèbil nacionalització espanyola, en comparació a d'altres Estats-Nació europeus.

La pregunta que ens hauríem de fer, arribats a aquest punt, és si aquests tres motius i cinc aspectes els que impedeixen la nacionalització, o és precisament l'enorme heterogeneïtat de la península ibèrica, la que impedeix imposar un model de nacionalització com el francès o l'alemany.

En qualsevol cas, el resultat de tots aquests motius i aspectes que proposa Núñez Seixas per justificar la dèbil nacionalització espanyola, és la "permanente falta de adecuación entre la Administración y las necesidades del ciudadano, lo que generará una conciencia social de descontento hacia el Estado y de escasa fe en sus posibilidades modernizadoras"⁴⁹⁵. I aquesta consciència ciutadana s'incrementarà sobretot a les mal anomenades nacions perifèriques, perquè compten amb uns valors literaris, jurídics, econòmics, polítics i lingüístics, però a més perquè l'Estat central és incapaç de donar-los solucions als problemes.

---

⁴⁹⁴ *Ibíd*em, pp. 20-21.

⁴⁹⁵ *Ibíd*em, pg. 22.

A aquests factors fins ara esmentats, se li ha de sumar la pervivència de costums jurídics diferents en cadascun dels territoris de l'Estat espanyol. Com ja hem esmentat a l'inici d'aquest apartat, la Monarquia Hispànica no va igualar jurídicament les tradicions fins el 1716 i, tot i així, els usatges en l'aplicació de les lleis solien preponderar. Per tant, “esa persistencia de derechos regionales o territoriales particulares tendrá gran influencia en la formulación de discursos reivindicativos periféricos de todo tipo iusnaturalista, basándose en parte en los postulados de la *Escuela Histórica del Derecho*”⁴⁹⁶. Les diferents tradicions jurídiques tindran efecte, no solament en la dèbil nacionalització espanyola, sinó també en la configuració d'identitats i per tant de nacionalitats, paral·leles.

La pèrdua de les colònies el 1898: la fractura nacional espanyola

Si podem trobar un element catalitzador, que fractura la identitat nacional espanyola i contribueix enormement a desenvolupar altres nacionalismes, més enllà del castellà assimilat a l'espanyol, aquest és sens dubte la pèrdua de les colònies. Ucelay-Da Cal afirma que “el 1898 fue en general, para los españoles, una toma de conciencia de la insoslayable necesidad de nacionalizarse. (...) La Nación liberal decimonónica había sido en realidad un Imperio”⁴⁹⁷. La unitat inicial que es va generar per defensar una suposada unitat de la pàtria, va acabar derivant en una percepció de la feble nacionalització d'Espanya, un imperi en declivi que veia com altres nacionalismes subestamentals creixien amb el fracàs del 1898.

Un factor clau, segons Núñez Seixas, a l'hora d'adquirir una consciència nacional unitària és l'enemic exterior. Com ho hem vist anteriorment amb la Guerra d'Independència del 1808, no és fins la independència de Cuba quan es cohesiona més el sentiment espanyol. Per tant, “la falta de un enemigo exterior claramente definido a lo largo del siglo XIX y primer tercio del XX, desde la *Guerra de la Independencia* contra las tropas de Napoleón”⁴⁹⁸ esdevé un altre factor determinant. Espanya va convertir-se en un país sense enemics després de la victòria del 1808 i fins 1898, però a més no va

---

⁴⁹⁶ Ibídem, pg. 23.

⁴⁹⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 76.

⁴⁹⁸ Núñez-Seixas, X. M. (2004) “La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 23.

demostrar grans aspiracions annexionistes, motiu pel qual el sentiment d'unitat nacional no es va forjar com en d'altres Estats-Nació europeus.

És a partir d'aquesta formació de la consciència nacional cubana quan la catalana pren més força i es consolida un catalanisme incipient que veia en Espanya el seu Estat, però no la seva nació. Aquest fet xoca tant amb la construcció nacional espanyola, generant així un reaccionarisme d'alguns nacionalistes espanyols en contra d'aquest catalanisme intervencionista –expressat per Solidaritat Catalana a inicis del segle XX–que pretenia incidir en la formació d'un nou Estat federat o regionalitzat, en el qual hi tinguessin cabuda diferents nacionalismes.

Mentre els nacionalismes perifèrics o subestats, de gestació paral·lela o en contraposició al nacionalisme espanyol, van començar a prendre força a finals del segle XIX i, sobretot, a inicis del segle XX. Cada cop més guanyaven terreny la concepció d'unitats culturals definides, que no eren compreses pel nacionalisme espanyol. Per això Álvarez Junco expressa que “el catalanismo *intervencionista* concebía Cataluña como *unidad cultural*, un espacio sin fisuras al cual prefería tratar, mientras podía, como un monopolio ideológico pero sin realmente tenerlo”⁴⁹⁹. Una pugna de radicalitats, com podem observar, que s'autodefinien sobretot per oposició les unes envers les altres.

La Monarquia Hispànica que havia mantingut un projecte imperial des de finals del segle XV i que havia mantingut una unitat jurídica des de 1716, havia generat un marc comú de relacions que, afortunadament o malauradament, no va ser suficient com per consolidar un Estat-Nació únic.

El reaccionarisme no era només del centralisme envers la perifèria, sinó també de la perifèria envers el centralisme. En el cas que ocupa aquesta tesi, per exemple, des de Catalunya, per una banda, hi havia una “reacción contra un Estado español opresor, castellanista y centralista, por parte de las élites de las culturas marginadas como dialectales, regionales o no oficiales, que se vieron obligadas a plantear formulaciones nacionalistas alternativas como única manera de evitar su propia extinción”⁵⁰⁰. Per altra banda, fruit de la crisi cubana i de la prèvia i progressiva esquerra de l'imperi espanyol, Espanya patia un buit nacionalitzador, com defensa Álvarez Junco. Aquest buit posava de manifest la ineficàcia de l'Estat espanyol per crear un sistema de comunicacions que

---

⁴⁹⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 818.

⁵⁰⁰ Álvarez Junco, J. (1992). “Prólogo” a Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 15.

controlés i centralitzés el poder, que potser hauria aconseguit unificar nacionalment tot l'Estat. Jacobson ho il·lustra amb claredat:

For Basques, neither Catalans, nor Spaniards were primordial or intra-historical peoples. Nor was Spain either destined to remain unified, condemned to Balkanization, or eternally fated to be caught in purgatory. Rather, powerful and influential ideas about who comprised the nation and how a nation was to be constituted offered a range of possibilities to intellectual political elites in the centre, periphery, and empire. Upon the Napoleonic invasion, civic and ethnic forms of nationalism served to reinforce the image of a united Spain on the Peninsula, much as they posed fateful challenges to this image in America. In the latter decades of the nineteenth century, the redefinition of ethnic nationalism in all of Europe offered a different range of possibilities to those who sought to provide flesh and blood to the bare-bone political and civic conception of the nation during the advent of mass politics. The disaster of 1898 created political space that converted nascent organizations into mature and durable movements supporting Catalan, Basque, and Spanish nationalism that continue, albeit with different characteristics, to the present day⁵⁰¹.

És el desastre de 1898, doncs, l'element catalitzador per al desmembrament del nacionalisme espanyol únic, o bé és el punt culminant d'un procés que venia forjant-se de molts anys enrere.

Per aquest motiu, Fradera argumenta a *Cultura nacional en una sociedad dividida*⁵⁰², que malgrat els catalanistes haguessin tendit des dels orígens a argumentar que el nacionalisme català és reaccionari envers els greuges que patia Catalunya, sempre s'havia entès una Catalunya dins Espanya. Segons aquesta teoria, seria únicament el buit nacionalitzador espanyol i el reaccionarisme que retro alimentava ambdós nacionalismes contraposats, el que va fer augmentar els sentiments identificadors amb Catalunya.

És a dir, per Fradera, el catalanisme mai havia estat secessionista ni tampoc opositor del nacionalisme espanyol, sinó que buscava destacar un particularisme, una singularitat, respecte la resta de l'Estat amb les característiques que el diferenciaven. És per això que Termes afirma que:

Ni Lo Catalanisme d'Almirall ni La tradició catalana de Torras i Bages, i encara menys el catalanisme pairalista de Mañé i Flaquer, tot i defensar, cadascú a la seva manera, la descentralització i raonar-ho amb arguments historicistes, no posaven en dubte l'aposta generalitzada de les elits culturals catalanes per una Espanya unida però descentralitzada⁵⁰³.

---

⁵⁰¹ Jacobson, S. (2007) "The Iberian Mosaic" a AA.VV. (Eds. T. Baycroft i M. Hewitson) (2007). *What is a Nation? Europe 1789-1914*. Oxford UP, pg. 227.

⁵⁰² Fradera, J. M. (2003). *Cultura nacional en una sociedad dividida. Cataluña, 1838-1868*. Barcelona: Curial.

⁵⁰³ Termes, J. (2000). *Història del catalanisme fins al 1923*. Capellades: Enciclopèdia Catalana, pg. 61.

L'Estat federal d'Almirall, l'Estat regional de Torras i Bages, el catalanisme pairalista de Mañé i Flaquer, i fins i tot també el confederalisme imperialista de Prat de la Riba, tots ells defensaven mantenir-se dins d'una Espanya unida alhora que descentralitzada.

Qui vulgui desvincular el catalanisme polític –i el nacionalisme català– de l'espanyol, queda demostrat que s'equivoca. Catalunya, els catalanistes i els nacionalistes catalans sempre s'havien emmarcat dins d'una nació espanyola –amb diverses nacionalitats–, que durant el desmembrament del seu imperi no va ser capaç que els individus catalans, els bascos ni els gallecs, se sentissin identificats amb una identitat nacional espanyola.

Així doncs, per concloure aquest subapartat, podem constatar que *la fractura nacional espanyola* és fruit d'un dèbil procés nacionalitzador d'una Espanya unida i integrada amb valors literaris, jurídics, econòmics, polítics, i lingüístics. Si bé existeix un passat compartit que ja vinculava els pobles de la península Ibèrica des del segle XV –excepte l'actual Portugal–, el cert és que la construcció d'una entitat nacional única va fracassar. Els motius els hem explicat de manera contrastada en aquest apartat.

Segons Núñez Seixas, a més dels tres motius i els cinc aspectes exposats anteriorment, hi hem d'afegir una deficient representació política. Constantment els cacics i el clientelisme arreu del territori impedia la democratització que sí que estaven vivint d'altres Estats europeus. Segons l'autor gallec, el sorgiment de nous sentiments nacionals es forja per aquest clientelisme polític:

*El fraude electoral y la manipulación de los resultados desde el Gobierno central. Ello llevaba al monopolio del poder por un partido, más tarde a la alternancia pactada en el mismo entre los partidos dinásticos (Conservador y Liberal), y excluía de la posibilidad de acceder al poder por vía parlamentaria, o de influir en el Gobierno, al resto de las fuerzas políticas (carlistas, republicanos, integrismo católico, movimiento obrero)*⁵⁰⁴.

És per tot això que els nacionalismes mal anomenats perifèrics o subestats engegen moviments d'alliberació nacional, com veurem en l'estudi de cas català a través dels discursos dels presidents de Catalunya.

En definitiva, i per tancar aquest apartat, no podem afirmar que existeixi una nació preexistent a la concepció d'Espanya, sinó uns fets històrics compartits que s'expressen amb un cert sentiment comú. Així s'expressa en la Guerra d'Independència

---

⁵⁰⁴ Núñez-Seixas, X. M. (2004) “La construcción del Estado-Nación español en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 25.

del 1808 i amb la pèrdua de Cuba el 1898. Si el procés nacionalitzador del segle XIX hagués estat efectiu, potser avui dia no parlariem de nacionalismes perifèrics ni subestatsals perquè aquests no tindrien raó d'existir. O, d'altra banda, potser és precisament per la seva existència, que el procés nacionalitzador espanyol va fracassar, generant així una fractura de la realitat nacional espanyola.

En qualsevol cas la història espanyola dels segles XIX i XX, com apunta Solé Tura, “ha estat marcada per l'enfrontament no sols doctrinal, sinó també polític i militar entre dues concepcions contraposades d'Espanya com a realitat nacional”⁵⁰⁵. L'una, centralista i centrípeta; l'altra, descentralitzadora i centrífuga. Cap de les dues va aconseguir triomfar, ni tampoc es va aconseguir consolidar un sistema híbrid que donés resposta a aquestes diferents visions. Com veurem a continuació, ni un cert grau de descentralització amb la Mancomunitat ni l'autonomia de la Generalitat republicana –en un context d'Estat integral– van aconseguir tancar el conflicte nacional a Espanya.

Tan és així que, ni tan sols amb l'aplicació de l'Estat de les autonomies després dels quaranta anys de franquisme s'ha pogut acabar amb aquesta pugna constant entre centre i perifèria, entre nacionalisme espanyol centralitzador i nacionalismes subestatsals que demanen una major descentralització, l'autogovern o la sobirania plena.

1.3.2.3 El cas català

a) Què és Catalunya?

Què és Catalunya? A partir de quan podem parlar de Catalunya? Podem parlar de nació catalana? Ho és a partir de Guifré el Pilós, de Jaume I o de Berenguer de Cruïlles? És aquest l'origen del nacionalisme català?

Catalunya és un territori situat a la part occidental del Mar Mediterrani i a la part nord-oriental de la península Ibèrica. Actualment és constituïda com a Comunitat Autònoma dins de l'Estat espanyol, però aquesta definició no la podem aplicar per a tothom igual ni tampoc en tots els períodes històrics. Tal com ens recorda Guinart, per exemple, “Prat de la Riba parla dels ibers com el primer poble que *va fer ressonar els accents de la llengua catalana*”⁵⁰⁶, en un abús de la història segons el seu interès.

---

⁵⁰⁵ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 55.

⁵⁰⁶ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 46.

En tot cas, en aquesta tesi haurem de definir si Catalunya era una nació —o no— en el període que estudiarem, és a dir entre el 1914 i el 1933. Per Josep Termes, al llarg de tot el segle XIX Catalunya era:

Tan sols un nom geogràfic després de l'esquarterament en quatre províncies el 1833, despersonalitzada sense les antigues lleis i institucions de govern, amb l'idioma reduït a l'ús privat, no oficial, i amb una cultura popular gairebé tan sols oral, es desvetlla a cavall del romanticisme i inicia una renaixença literària que significa tornar a portar el català al camp de la cultura escrita⁵⁰⁷.

Mentre l'Estat liberal espanyol erigia una Espanya unitària i centralista, els catalans proposaven una reconstrucció en base al particularisme o la tradició. Projectes ideats ja abans del 1898 però que van prendre força, com veurem en aquest apartat de la tesi, a partir de la pèrdua de les colònies.

A inicis del XIX, aquest concepte de nom geogràfic esquarterat per quatre províncies a transformar el seu significat per adquirir un nou valor, en la línia dels moviments nacionalistes europeus de l'època. Per exemple, Claret i Santirso ens recorden què era Catalunya segons Prat de la Riba:

Cataluña es la patria, la nacionalidad y la nación, que significan lo mismo. Prat rinde tributo al particularismo de Almirall, en el que no obstante ve el mismo fallo que en el federalismo: no establece: “quines entitats han de formar Estats petits ni quines s’han de constituir en federació”. A esa indefinición opone las patrias inmanentes según el Völkgeist de Herder. No se trata, en suma, de encontrar un arreglo racional para algo emotivo, no es asunto de federación, de descentralización, ni siquiera de respeto a la lengua o al derecho del país, “és sentiment de pàtria catalana. Ser nosaltres, aquesta era la qüestió. Ser catalans” En consecuencia, resulta indiferente el sistema político que se instaure en una Cataluña libre, que “podría ser uniformista, centralisadora, democrática, absolutista, catòlica, lliurepensadora, unitaria, federal, individualista, estatista, autonomista, imperialista, sense deixar de ser catalana⁵⁰⁸.

Per al primer president que analitzarem en aquesta tesi, Catalunya és l'única pàtria de tots els catalans. Tanmateix, Catalunya és un concepte diacrònic, que ha canviat moltes vegades al llarg de la història.

Durant l'imperi romà, el territori que avui anomenem Catalunya i les persones a qui anomenem catalans, haurien viscut a la Tarraconense. Més tard, va ser conquerida pels gots i els alans, i fins i tot pels musulmans, fins que Carlemany va fer construir la Marca Hispànica, dividint la Catalunya actual entre el que anomenem Catalunya Nova i Catalunya Vella. La Nova pertanyia a la Al-Àndalus; la Vella es constituïa com un

---

⁵⁰⁷ Ibídem, pg. 21.

⁵⁰⁸ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pp. 114-115.

conjunt de comtats francs fronterers, que uns segles més tard van aconseguir esdevenir independents, confederant-se amb l'anomenada Corona d'Aragó, el 1137, quan Ramon Berenguer IV es casa amb Peronella d'Aragó.

Uns cent anys abans, es feien les assemblees de Pau i Treva, el 1027, i uns cent-cinquanta anys més tard de la constitució de la Corona d'Aragó, es produeixen les primeres Corts Catalanes, el 1283, constituïdes per tres braços, l'eclesiàstic, el noble (i militar) i el reial. Aquestes Corts, l'origen del Parlament de Catalunya, eren inaugurades pel rei amb un discurs, constituint així les primeres expressions d'oratória catalana que encara conservem en textos escrits.

Sense ànims de reconstruir cronològicament el passat de la terra que avui anomenem Catalunya, ni tampoc del passat comú amb l'Aragó, València, Balears i fins les conquestes a l'Alguer, Sicília i Neopàtria (a Atenes), podem comprovar que Catalunya és un concepte canviant segons la font. El que hem exposat fins ara són els orígens d'un país, d'una regió o d'un territori amb uns valors compartits, que es van mantenir tot i compartir una mateixa monarquia amb Castella, amb el casament dels reis Catòlics.

Com ja hem exposat en l'apartat del *Cas espanyol*, Catalunya i la resta de la Corona Catalanoaragonesa va conservar les seves lleis i costums fins la imposició del Decret de Nova Planta el 1716. Des de llavors i fins el 1914, el Principat no va tornar a comptar amb un poder relativament autònom per prendre les decisions que volguessin els seus propis ciutadans.

El nom de Catalunya es va començar a fer servir a mitjans del segle XII per descriure els comtats francs fronterers amb l'Al-Àndalus. Més endavant, el Principat de Catalunya va ser el terme utilitzat per definir la jurisdicció de les Corts Catalanes, sota el govern del rei del Casal de Barcelona. I malgrat tot aquest passat comú, no podem parlar encara de Catalunya com a nació.

Catalunya no podia ser anomenada nació fins, com a mínim, el segle XIX. En tot cas s'havia entès com a Principat, sota la sobirania del Comte de Barcelona, que va construir la seva autonomia a finals del segle X, quan “el conde Borrel II se abstuvo de renovar su vasallaje al rey franco Hugo Capeto en 988”⁵⁰⁹. Uns segles més tard, el

---

⁵⁰⁹ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 21.

Principat seria dotat d'unes institucions pròpies d'altres Estats medievals com les Corts, la *Diputació General*, o el *Consell de Cent* barceloní.

Claret i Santirso mencionen que aquest poder autònom fou independent fins al segle XII, quan es va convertir en Corona d'Aragó, i des d'aquest moment fins al segle XVIII amb el decret de *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña*. Del 1479 al 1715, la Corona d'Aragó havia conservat les seves institucions, les seves lleis, i el propi sistema de recaptació d'impostos.

Malgrat aquesta aproximació, el cert és que les dates no són tan exactes, ja que “a diferencia de los reinos de Valencia y Aragón, cuyos fueros habían sido derogados mediante un decreto en junio de 1707, las instituciones catalanas fueron abolidas de facto en 1715”⁵¹⁰. I tot i això, el Dret Civil Català no va quedar derogat el 1716, sinó que simplement va quedar estancat. No es van convocar unes noves Corts que produïssin noves lleis, però també és cert que la tradició era massa sòlida com per canviar l'estructura judicial amb un sol Decret. Claret i Santirso afirmen que “Valentí Almirall (...) diría que se *momificó*”⁵¹¹. De fet, les Corts d'Aragó ja feia dècades que no s'havien convocat, excepte en la convocatòria de 1702 en la que Felip d'Anjou va obtenir el jurament de fidelitat a canvi d'unes concessions tàctiques.

Tots aquests canvis de jurisdicció i privilegis produïts per la Guerra de Successió poc van importar al “clero católico el paso de Habsburgos a Borbones, pues obedecía al papa de Roma”⁵¹². En canvi, les modificacions sí que afectaven als nobles, que ara veien confiscades les seves jurisdiccions, en haver pres part en favor del candidat austriacista.

El que està clar és que a partir del 1716 i fins el 1914, Catalunya no tindria poder autònom. Durant tot el segle XVIII començaria un període de *despotisme il·lustrat*, ja que ni Felip V ni Carles III van fer cas a les demandes que diversos col·lectius havien reclamat als monarques. Claret i Santirso mostren, per exemple, com vuit diputats de l'antiga Corona d'Aragó en les Corts de 1760 li demanen a Carles III que faci marxa enrere amb el Decret de Nova Planta. Evidentment no van fer cas a les demandes, mantenint un cert grau de feudalisme en l'organització del Principat de Catalunya.

---

⁵¹⁰ *Ibíd*em, pg. 23.

⁵¹¹ *Ibíd*em, pg. 24.

⁵¹² *Ibíd*em, pg. 25.

I amb aquest ràpid repàs històric arribem al segle XIX, just unes dècades abans d'arribar al període que ens proposem analitzar (1914-1933). En aquest moment, què era Catalunya? Segons Marfany:

Catalunya era tan sols un nom històric i prou, la qual, a més, en aplicar-se la divisió provincial, va quedar definitivament esquarterada en quatre províncies i integrada a la xarxa institucional espanyola, al capdavant de la qual hi havia un cap polític delegat de l'Estat, els futurs governadors civils, que tingueren com a tasca principal superar els espais polítics tradicionals, com també escapar les antigues lleialtats institucionals catalanes (...) per exercir el control polític mitjançant l'exercici de la uniformització i la centralització⁵¹³.

Catalunya no era res més que un nom històric, segons Marfany. Un territori habitat per unes persones amb uns valors compartits, amb una llengua compartida, amb uns usos en l'aplicació de les lleis determinats, però sense capacitat d'autogovernar-se. En aquest context històric, segons Lladó i Figueras, hi havia un caldo de cultiu que volia recuperar la grandesa del passat del Principat:

Uns nuclis joves i actius consideraven que el catalanisme no havia de limitar-se a l'acció contemplativa i anatemitzadora; eren partidaris de compaginar la doctrina política amb l'acció política. Sota la pressió d'aquests joves –aplegats al Centre Escolar–, la Unió Catalanista assajà l'any 1899 la primera actuació electoral. No prosperà. (...) S'enfortí després la tendència que podríem anomenar possibilista, políticament encarnada en la Unió Regionalista i el Centre Nacional Català⁵¹⁴.

Calia una construcció nacional que donés sentit al passat col·lectiu i al concepte comú com alguns individus catalans entenien la seva pàtria. I diem pàtria per les paraules de Prat de la Riba, en el discurs inaugural com a president del Centre Escolar Catalanista, en el qual afirmava que “vinc a parlar-vos de la Pàtria Catalana que, petita o gran, és l'única pàtria nostra”⁵¹⁵. Gràcies a les actes de les Assemblees de la Unió Catalanista podem afirmar que aquests primers patriotes –en paraules seves– eren joiers, flequers, industrials, comerciants, escriptors o propietaris. Una àmplia representació social que creixia ràpidament, però sense sortir-se dels límits de la classe mitjana.

En aquest subapartat no ens proposem indagar en els orígens de la nació catalana, sinó en els inicis de la retòrica nacionalista. Per això, un cop esbossat l'escenari del nacionalisme espanyol, en l'anterior apartat, en aquest mirarem d'exposar els orígens, naixement i desenvolupament del nacionalisme català. Ens preguntarem si Catalunya és una nació inventada o preexistent, si és producte o conseqüència del

---

⁵¹³ Termes, J. (2000). *Història del catalanisme fins al 1923*. Capellades: Enciclopèdia Catalana, pg. 43.

⁵¹⁴ Lladó i Figueras, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pg. 18.

⁵¹⁵ Marfany, J.-Ll. (1996). *La cultura del catalanisme: El nacionalisme català en el seus inicis*. Barcelona: Empúries, pg. 25.

nacionalisme espanyol, observarem com es difon la ideologia i quins són els seus trets definitoris. I, finalment, buscarem en les bases doctrinals del catalanisme primigeni per entendre com es forgen les idees dels presidents de Catalunya, en l'execució dels seus discursos –rovell de l'ou d'aquesta tesi.

A partir de finals del segle XIX, doncs, podem definir Catalunya com una nació en busca d'un elevat grau d'autogovern. Era, en paraules de Prat de la Riba, pàtria dels catalans, una nacionalitat històrica i natural. En cap cas aspirava a ser un Estat, ja que implicaria esdevenir una entitat política artificial, en cap cas vista així pels catalanistes i/o nacionalistes catalans de finals del segle XIX i principis del XX.

El que pretenen els dirigents catalanistes d'inicis del segle XX és la recuperació de la nació catalana i de les seves institucions. Conscients de la manca d'autogovern des del Decret de Nova Planta, Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Macià i Llussà, entre molts d'altres, esdevenen alhora ideòlegs, polítics, homes d'acció i de mobilització popular. I la seva principal arma o eina de transmissió d'ideologia era el discurs oral. Per això l'interès d'aquesta tesi en els principals líders i els principals discursos dels inicis del segle XX a Catalunya.

Un cop definit què és Catalunya en el context que volem estudiar, mirarem d'aprofundir en els fonaments de la nació per entendre com es configura i es redefineix aquesta entitat política, econòmica i social. Per Solé Tura, el Principat no compartia uns valors, els *topoi*, amb la resta de l'Estat. Concretament, afirma que:

Aquell Estat centralista, en el qual van tenir un pes determinant la Corona intervencionista i militarista, l'Exèrcit i l'Església, ha estat en tota la seva trajectòria molt poc o gens permeable a les reformes liberals i democràtiques. (...) Una de les conseqüències d'aquesta impermeabilitat de l'Estat centralista a tots els intents de reforma va ser que les organitzacions polítiques i sindicals de la classe obrera i la seva cultura política es van desenvolupar no sols al marge sinó contra l'Estat monàrquic i centralista. Per això uns dels trets dominants d'aquesta cultura obrera i popular han estat històricament el republicanisme –és a dir, el rebuig a la Monarquia–, l'anticlericalisme i l'antimilitarisme⁵¹⁶.

Aquestes són les bases del model espanyol, que creixen com a contraries al model català proposat per Prat de la Riba.

És aquesta contradicció de models, aquesta retroalimentació de discursos, el que genera un nacionalisme sense Estat a Catalunya, que aspira a tenir eines d'Estat per autogovernar-se. Malgrat vulgui ser plenament partícip del projecte d'Estat espanyol,

---

⁵¹⁶ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 65.

entès com una nació de nacions, els nacionalistes catalans no són únicament proactius ni tampoc fomenten el seu projecte de manera unilateral. Caminal afirma que:

El origen del nacionalismo sin Estado no se encuentra únicamente en el hecho unilateral de que una nacionalidad tome conciencia política de sí misma y de que, por consiguiente, quiera ejercer el derecho a la autodeterminación. Los nacionalismos sin Estado han nacido históricamente como imágenes especulares de un Estado-nación constituido, sea para separarse, sea para conseguir un determinado nivel de reconocimiento jurídico como nación política⁵¹⁷.

Ni la Mancomunitat ni la Generalitat republicana han buscat separar-se d'Espanya, com veurem en el desenvolupament de la tesi. Així ho podrem comprovar als discursos dels presidents de Catalunya. Ambdues institucions d'autogovern, així com els seus presidents, buscaven un determinat nivell de reconeixement jurídic com a nació política, que els permetés fer polítiques concretes per donar resposta a la singularitat del Principat i la seva gent.

És per això que aquesta tesi es dedicarà a buscar quin és aquest model d'organització territorial, aquest encaix entre Catalunya i Espanya. Així doncs, a l'apartat *Models d'Estat* podrem aprofundir en aquestes propostes dels líders nacionalistes catalans, confrontant-los amb el model centralista que defensaven els espanyolistes. Abans, però, volem avaluar si Catalunya i Espanya poden ser definides com a nació, per entendre la lògica dels models proposats.

El nom i la cosa: són Espanya i Catalunya nacions?

En l'apartat *Discursos nacionals* hem establert que el fet que un territori i la gent que hi viu siguin denominats nació depèn de la identitat compartida i també de la identificació amb aquest concepte. En paraules de Miquel Caminal, “el nacionalismo ha promovido la identificación de todos los individuos con la nación y, como su efecto, la adhesión fiel al Estado existente o, por el contrario, al Estado reivindicado mediante la autodeterminación nacional”⁵¹⁸. Per tant, com que tant Espanya com Catalunya compten amb uns nacionalismes que busquen que els espanyols i els catalans s'identifiquin amb la nació, podem constatar que sí que ho són.

---

⁵¹⁷ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA.VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 185.

⁵¹⁸ Caminal, M. (2010). “El Nacionalismo” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 174.

En aquesta tesi defensem que tant Espanya com Catalunya són nacions. Des d'algunes perspectives espanyoles, Catalunya pot no ser una nació, mentre que Espanya sí que és una nació uninacional o plurinacional. Pel contrari, des de les perspectives catalanes, Espanya és una nació de nacions o un Estat plurinacional, mentre que Catalunya és definida com a nació segons pràcticament tots els historiadors i politòlegs que parteixen d'aquesta perspectiva.

La definició que l'Institut d'Estudis Catalans fa de *Nació* és de caire etnocentrista, però també voluntarista. Afirmar que és una “Comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular, a partir d'una sèrie de característiques compartides en el camp cultural, jurídic, lingüístic o altre”⁵¹⁹. I en segona instància, afegeix que és una “organització política d'una comunitat amb identitat nacional”⁵²⁰. En ambdós casos es prioritza l'aspecte etnocèntric i primordialista que no pas el voluntarista. Resulta evident que és el concepte nacional és força eteri, amb una enorme dificultat per determinar-ne els límits, les exclusions i les incursions de manera clara.

Quan la font canvia, com és el cas de la Real Academia Española, la definició també varia. En aquest cas, la definició és més aviat voluntarista, aproximant la nació a l'Estat, ja que estipula que nació és un “conjunto de los habitantes de un país regido por el mismo Gobierno”⁵²¹. En segona instància assegura que és el “territorio de una nación”⁵²² i, finalment, també agafa una definició de caire etnicista, quan assegura que és un “conjunto de personas de un mismo origen y que generalmente hablan un mismo idioma y tienen una tradición común”⁵²³.

Amb aquesta senzilla comparativa entre perspectives podem adonar-nos de la importància de quina és la font. Segons el DIEC, tant Catalunya com Espanya són una nació; segons el DRAE, en canvi, queda clar que Espanya ho és, però no queda tan clar si Catalunya també podria ser-ho.

En qualsevol cas, aquestes idees giren entorn un sentiment de pertinença a una comunitat –vinculada o no a unes institucions que autoorganitzen el poder–, definida

---

⁵¹⁹ Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Recuperat de: <https://dlc.iec.cat/Results?EntradaText=naci%C3%B3&operEntrada=0> [Consulta octubre de 2021].

⁵²⁰ *Ibidem*.

⁵²¹ Diccionario de la Real Academia Española. Recuperat de: <https://dle.rae.es/naci%C3%B3n> [Consulta octubre de 2021].

⁵²² *Ibidem*.

⁵²³ *Ibidem*.

per uns elements comuns objectius com una llengua, una història o unes lleis –que determinen una identitat– juntament amb uns elements subjectius com una voluntat de ser, que crea la comunitat imaginada –que determinen una identificació.

Els dos nacionalismes, tant l'espanyol com el català, es retroalimenten a través dels seus discursos i per oposició. En paraules d'Ucelay-Da Cal, “davant de l'ogre estat espanyol, el discurs nacionalista sempre remarca els errors del centralisme i els encerts propis. (...) Si fa no fa el mateix fa l'espanyolisme, que només veu traïcions i reduccionismes provincians”⁵²⁴.

En definitiva, per autoconcepció o per contradicció envers els veïns –com passa en el cas català i l'espanyol–, de manera diacrònica més que sincrònica, i malgrat les diferents perspectives, podem afirmar que sí, que Catalunya i Espanya són nacions. Catalunya és una nació però no al mateix temps Espanya –que es defineix com a Estat plurinacional–, mentre que des de la perspectiva majoritària espanyola Catalunya no és una nació però Espanya sí.

La naturalesa del nacionalisme català: nació preexistent o inventada?

Un cop hem confirmat que Catalunya és una nació, volem esbrinar si els nacionalistes catalans de finals del segle XIX i de principis del XX eren més partidaris del primordialisme herderià o bé eren més voluntaristes renanians.

D'una banda, els primers catalanistes busquen el reconeixement d'una identitat diferencial que defensi una llengua, una tradició jurídica i uns símbols diferents als espanyols o francesos. D'altra banda, aquesta identitat diferencial també ve donada per la identificació amb un projecte de construcció d'un futur comú, en aquest cas cercant un model d'autogovern propi com la Mancomunitat o, anys més tard, la Generalitat republicana. En paraules de Lluís Costa:

En las últimas décadas del siglo XIX, las formaciones nacionales en Cataluña transitaron por un espacio ideológico y estratégico que iba desde la definición de nación cultural de carácter étnico de Johann G. Herder (1744-1803) (...) hasta la definición política i voluntarista del pensador francés Ernest Renan (1823-1892), es decir, la definición de nación como

---

⁵²⁴ Ucelay-Da Cal, E. i A. González Vilalta (2019). “Precedents i continuïtats de la Mancomunitat” a AA.VV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.). Barcelona: Afers, pg. 299.

*grupo humano con recuerdos comunes, proyectos de futuro compartidos, sentimiento de pertenencia al grupo y voluntad de vivir juntos*⁵²⁵.

Com ja hem esmentat en les línies prèvies, i com també confirma Jordi Casassas, el nacionalisme català pressuposa el reconeixement d'una identitat diferencial i l'estructuració d'un moviment que posa la defensa d'aquesta identitat en el centre de les seves preocupacions. Per tant, està fonamentat amb el primordialisme herderià inicialment, però evoluciona cap al voluntarisme renanià quan inicien el llarg camí cap a l'autogovern, com veurem en els següents apartats.

El fet que demostra que Catalunya és una nació en sí mateixa, segons els ideals de Prat de la Riba, de Puig i Cadafalch i Macià i Llussà, com veurem en el desenvolupament de la tesi, és el fet que el passat que entenen com a compartit no és la Monarquia Hispànica, sinó els orígens de la Diputació del General i els comtats catalans de la Marca Hispànica. Segons Simon Tarrés, la Monarquia Hispànica dels Reis Catòlics no fou més que un miratge unificador: “L'existència d'una monarquia unificada a partir de la qual fou possible una política exterior comuna, uns òrgans de centralització administrativa i, fins i tot, una petja nacionalitzadora que ja s'hauria conformat en els segles medievals en la lluita contra l'Islam”⁵²⁶. Tanmateix, aquesta Monarquia Hispànica no hauria estat capaç de cohesionar un únic nacionalisme espanyol.

Les tradicions eren diferents i les identitats, en conseqüència, també. Si alguna cosa compartien nacionalisme català i espanyol era la voluntat de construir un futur compartit. Per part del nacionalisme espanyol es buscava integrar Catalunya com un territori més; per part del nacionalisme català, es buscava un encaix diferencial del Principat dins d'un Estat plurinacional.

Una prova de les diferents tradicions nacionals ho és la concepció pactista o contractualista del poder en el territori de la Corona d'Aragó. El que en l'apartat de *Context i topoi* hem anomenat com a valors compartits, llocs comuns, hem pogut veure que Catalunya -i els territoris de la Corona Catalanoaragonesa- tenien uns valors diferents a la dels territoris que heretaven la Corona de Castella. A llevant de la península ibèrica hi havia la fórmula de “Rei i Parlament”, tot al contrari que a la meseta. D'aquí que puguem observar tradicions diferencials que influeixen

---

⁵²⁵ Costa, L. (2017). *Las Construcciones Nacionales: Entre El Imaginario y La Realidad*. Ediciones La Tempestad, pg. 32.

⁵²⁶ Simon Tarrés, A. (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 35.

determinantment en la identificació posterior dels individus amb un nacionalisme o en un altre.

Fins i tot si entenem que Catalunya era al llarg de la Edat Mitjana “una pàtria econòmica, un espai que compartia recaptació d’impostos i que això revertia en la seva identitat”⁵²⁷, el Principat demostra tenir uns orígens nacionals diferents als espanyols. En paraules de Fradera, cert és que “resultaría muy difícil demostrar que, en el siglo XVIII, existía en Cataluña algo comparable al sentido de identificación colectiva que estamos acostumbrados a constatar, y a estudiar, en el caso de los siglos XIX y XX”⁵²⁸. A pesar d’això, previ al procés d’invenció de la nació catalana podem constatar que existia concepció d’una col·lectivitat –per minsa que sigui. Sense aquesta identitat compartida, hauria estat impossible inventar la nació catalana.

És per aquest motiu que, malgrat els símbols s’inventen o s’intenten canonitzar, uns es consoliden i d’altres no. Per exemple, Termes es pregunta:

Per què la bandera quadribarrada i no la bicolor? Per què Montserrat i no la Virgen del Pilar? Per què la sardana i els castellers i no els xotis, el garrotín i els sanfermines? Com va replicar Pierre Vilar, discutint la interpretació que es feia de l’Oda a la pàtria d’Aribau, considerant-la la pàtria imaginada, els va retreure que era exactament el contrari: “L’imaginari de la pàtria”⁵²⁹.

En definitiva, la nació catalana parteix d’una base preexistent, d’un fonament primordialista en criteris de Herder, però a la vegada també es construeix com a nació com a contraposició o com a alternativa al model nacionalista espanyol plenament centralista. Sense una base de comunitat imaginada catalana prèvia, Catalunya no podria ser definida com a nació, però sense el nacionalisme espanyol tampoc s’hauria inventat com a tal la nació catalana.

Per tot això, Fradera bateja el concepte *identitat dual*, ja que considera que el regionalisme català –nacionalisme– assumeix com a propis tant els mites pròpiament catalans com els adoptats amb la participació en l’Estat espanyol. Aquesta dualitat és entesa com una *doble lleialtat*⁵³⁰ a la nació catalana però també a la nació espanyola, una nació de nacions segons els nacionalistes catalans.

---

⁵²⁷ Simon Tarrés, A. (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l’estat modern espanyol*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 181.

⁵²⁸ Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 59.

⁵²⁹ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d’història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 17.

⁵³⁰ Álvarez Junco, J. (1992). “Prólogo” a Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 11.

El nacionalisme català: un cas únic a Europa?

La crisi nacionalista espanyola i, en conseqüència el sorgiment del nacionalisme català, no és un cas únic a Europa. Jordi Casassas contextualitza que “la crisi espanyola s’ha d’emmarcar en la crisi imperialista general, en què les noves potències mundials van dictar la seva llei al món colonial, però també a les velles metròpolis ara en decadència, com el cas d’Espanya”⁵³¹. Això obria un procés de necessària nacionalització per seguir mantenint la identificació popular amb la seva identitat. En el cas dels nacionalismes perifèrics, el buit nacionalitzador donaria peu a que es desenvolupessin amb més fermesa.

Segons Borja de Riquer, foren “las minorías cultas regionales quienes dirigieron aquella “búsqueda de elementos de etnicidad y de identidad [...] de su región”⁵³². Un interès de les elits de les cultures minoritàries –o minoritzades– dotades de suficient creativitat per sobreviure i contraatacar als *rigorgimenti* estatals. Es tractava de recercar en la cultura popular i regional aquells elements que es podien erigir com a arquetípics i canònics. Més tard, aquests moviments culturals, acabarien esdevenint polítics.

I aquí ens trobem davant un altre element important, la inclusió d’aquest moviment ideològic dins un context europeu de sorgiment del sentiment nacional. Per Álvarez Junco:

*El surgimiento y evolución del nacionalismo catalán se ajustan en gran medida a los del nacionalismo en general, no solo a los hechos mayores de la historia catalana y española de los últimos dos siglos. (...) Sus eslabones se unen mediante la imitación o la reacción (...) [no sólo retroalimentándose] sino dirigiéndose contra una tendencia general a la internacionalización o la globalización*⁵³³.

Si fem una mirada contextual a Europa, doncs, a la construcció d’altres nacionalismes tant Estatals com no Estatals, ens adonem que el nacionalisme català no és tan únic com sol vendre la historiografia catalana. Claret i Santirso exposen que:

Si extendemos la mirada a otros Estados-nación surgidos o consolidados políticamente en el siglo XIX europeo, encontraremos ecos más o menos familiares de esa suposición de la insuficiente nacionalización por parte del Estado, desde Italia a Bélgica. (...) Y si se amplía la mirada al conjunto del continente europeo, podremos apreciar que nacionalismos en concurrencia por un mismo o parecido marco territorial son más la norma que la excepción. Movimientos nacionalistas de diferente signo se han desarrollado

⁵³¹ AA.VV. (dir. Casassas Ymbert, J.) (2012). *Atles del catalanisme*. Sabadell: Enciclopèdia Catalana, pg. 96.

⁵³² Álvarez Junco, J. (2001). *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, pg. 593.

⁵³³ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 15.

*en el solar del Estado francés, del italiano, del británico, del belga, del holandés o del sueco a lo largo del siglo XIX y XX. Y su mayor o menor éxito relativo dependía de múltiples factores, no siempre ligados necesariamente a la presencia de un Estado-nación fuerte o débil. (...) Por lo tanto, los nacionalismos vasco, catalán o gallego no estaban tan solos en su entorno europeo inmediato como algunos han supuesto, atribuyéndoles una anomalía implícita*⁵³⁴.

De fet, no podem parlar del catalanisme com un nacionalisme aïllat o localista. En aquest sentit, Claret i Santirso coincideixen amb Colomines, quan afirma que:

*El catalanisme, com a moviment regional o nacional, no ha estat mai, al llarg de més d'un segle d'existència, un moviment localista, reclòs dins els estrets horitzons de la problemàtica pairal, tancat sobre si mateix, sinó que ha mostrat un interès sostingut per les lluites semblants a la seva que tenien lloc en d'altres indrets del món*⁵³⁵.

Per exemple, molts dels Estats creats entre el segle XVIII i XIX utilitzaven una política assimilacionista com l'Estat espanyol. En són exemples el Regne Unit, Turquia, Rússia, Àustria, França o Prússia. I tot i aquest assimilacionisme, trobem nacions primer sense Estat de les quals en neix un nacionalisme amb horitzons més enllà del seu territori. Les repúbliques bàltiques, Irlanda, Polònia, Noruega, Finlàndia, Provença, o fins i tot Alsàcia i Lorena són alguns dels territoris que han desenvolupat nacionalismes diferenciats. Alguns d'ells han assolit l'estatus d'Estat-Nació i d'altres encara mantenen la condició de nacionalismes subestats.

En qualsevol cas, aquests exemples demostren que Catalunya, el catalanisme i el nacionalisme català no són exemples aïllats, ni a Europa ni al món. I que són múltiples els nacionalismes nascuts reactivament a l'assimilacionisme de l'Estat central i que, ahora, han fet proposicions de reforma del model d'Estat. Més endavant estudiarem aquests *Models d'organització territorial*, per entendre també quines han estat les propostes per part dels catalanistes més nostrats, els presidents de Catalunya.

b) Què és el catalanisme?

Parlar de Catalanisme és parlar de furs, d'autonomia, de federació, de confederació i, en última instància, d'independència. Segons Ucelay-Da Cal, el terme *catalanista* no podia existir al diccionari fins el 1886, després que Valentí Almirall publicqués el seu llibre *Lo*

---

⁵³⁴ Núñez-Seixas, X. M. (2004). "La construcción del Estado-Nación espanyol en el siglo XIX: ¿Éxito incompleto o fracaso relativo?" a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 27.

⁵³⁵ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 42.

Catalanisme. Fins llavors, *catalanisar* era l'únic terme que s'hi podria assemblar, fent referència a una adaptació d'una paraula catalana amb algun mot d'una altra llengua.

Per anar més enllà dels orígens del mot i entendre què és el catalanisme, Josep Termes el defineix com: “a la manera d'un riu cabalós arreplega corrents variats en una única llera i fa possible que hi convisquin anarquistes, comunistes, liberals, participants de les mateixes reivindicacions bàsiques, i oposats i disconformes en altres camps polítics, socials o religiosos”⁵³⁶. Un moviment que s'estructura amb una llengua, una cultura, uns símbols identitaris –i d'identificació–, unes tradicions comunes i uns valors compartits –l'esforç individual, el treball, l'estalvi, la iniciativa, i el respecte a la família– com hem vist en l'apartat de *Context i topoi*.

Per Ucelay-Da Cal, aquests principis compartits van des dels orígens i fins gairebé els nostres dies, abans que l'independentisme fos el riu més cabalós de tots els que alimenten el catalanisme:

*entre el 1886 i 2012, hi va haver una marcada continuïtat en el catalanisme com a mot ideològic determinant. Catalanisme va voler dir, senzillament, eclecticisme nacionalista: (...) Federalisme de Francesc Pi i Margall; provincialisme de Jaume Balmes; conservadorisme de Joan Mañé i Flaquer; particularisme de Valentí Almirall; misticisme de Jacint Verdaguer; regionalisme d'Àngel Guimerà i els floralistes; el tradicionalisme de Josep Torras i Bages; nacionalisme d'Enric Prat de la Riba; socialisme de Domènec Martí; iberisme romàntic de Joan Margall; imperialisme de Xènius; oportunisme realista de Francesc Cambó; i, finalment, republicanisme autonòmic del President Macià*⁵³⁷.

No podem parlar de catalanisme, doncs, sinó de catalanismes. I aquests catalanismes han estat les diverses propostes per millorar el sistema polític, econòmic i social, sempre dins d'Espanya.

Aquesta ha estat la finalitat de cadascuna d'aquestes variants ideològiques segons Claret i Santirso, els quals afirmen que “cada versió del catalanismo ha expuesto su o sus fórmulas de *encaje* de Cataluña en España donde a menudo se ha despachado *el problema catalán* con exabruptos, conmiseración o simple indiferencia”⁵³⁸. En conseqüència, podem afirmar que en els seus orígens els diferents catalanismes es diferenciaven pels diferents models d'organització territorial que proposaven, és a dir amb la proposta d'encaix dins l'Estat espanyol.

---

⁵³⁶ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d'història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 7.

⁵³⁷ Ucelay-Da Cal, E. i A. González Vilalta (2019) “Precedents i continuïtats de la Mancomunitat” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pp. 297-298.

⁵³⁸ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 17.

Per aquest motiu en el proper apartat estudiarem els *Models d'organització territorial*, per poder descriure quins d'ells utilitzen els presidents de Catalunya en els seus discursos i, de retruc, poder definir en quin catalanisme s'insereixen i quin model d'encaix proposen cadascun d'ells.

De la mateixa manera el catalanisme són catalanismes, el nacionalisme català són nacionalismes catalans. Si el catalanisme busca proposar un model d'organització territorial, és a dir proposa un futur comú, un voluntarisme, el nacionalisme català es basa més en el passat comú, en el primordialisme herderià. Per això podem afirmar que l'enorme majoria del nacionalistes catalans són catalanistes però no tots els catalanistes són nacionalistes catalans. Sovint s'utilitzarà, erròniament, catalanisme com a sinònim de nacionalisme català però no hauria de ser exactament així.

En aquest punt de la disquisició acadèmica, s'escau que hi afegim una visió literària com la d'en Gaziell, que es pregunta en un dels seus millors articles, si és o no espanyol, i en el qual distingeix entre catalanitat i catalanisme:

No todos los catalanes son catalanistas. Pero todos, incluso los más encarnizados enemigos del catalanismo (con algunas excepciones teratológicas que confirman la regla) acaban por sentir —tarde o temprano, de una manera definitiva o con intermitencia, consciente o inconscientemente— la catalanidad. Al hombre que llega a percatarse de esto, la terapéutica para tratar el catalanismo se le complica en grado sumo [...] Y así como el catalanismo ha podido justificar, a los ojos de los que no ven más que él en Cataluña, el empleo contundente del hacha, la catalanidad aconseja a los que saben aceptarla el uso del talismán [...] Esta varita no es otra que la comprensión [...] Catalanidad es una voz hermana de castellanidad y lusitanidad. Las tres forman el gran acorde mayor que todavía nunca ha podido resonar en el mundo como expresión musical del alma entera de la Península⁵³⁹.

Segons Gaziell, no tots els catalans són catalanistes tot i que la gran majoria de catalanistes sí que són catalans.

Malgrat aquest matís, Carles Gasòliba assegura que la paraula “catalanisme significa nacionalisme català”⁵⁴⁰. D'aquí que en aquesta tesi puguem assimilar el moviment cultural –l'incipient nacionalisme català– amb les posteriors implicacions polítiques –el voluntarisme renanià, que s'aproximaria més al catalanisme. Si entenem que “una cultura es un agregado muy variado y complejo de símbolos y de prácticas

---

⁵³⁹ Gaziell (Ed. N. Garolera) (2018). *¿Seré yo espanyol? Un periodista catalán en Madrid (1925-1930)*. Barcelona: Península.

⁵⁴⁰ Gasòliba, C. (1996). “Quina vergonya!”, J, VI, 264 (2-II-1905), 139. Citat a Marfany, J-Ll. (1996). *La cultura del Catalanisme: El nacionalisme català en el seus inicis*. Barcelona: Empúries, pg. 89.

organizados coherentemente”⁵⁴¹, té sentit que del moviment cultural amb una identificació prèvia amb el territori derivi en un moviment polític en el que l’individu s’identifica amb aquest conjunt de símbols i pràctiques. I per tant, té sentit que puguem assimilar nacionalisme català i catalanisme, malgrat ja hem expressat que no són exactament el mateix.

El catalanisme és, doncs, un “moviment complex i plural, en el qual conviuen ideologies i estratègies”, deia Josep Termes en el seu *(Nou) Resum d’història del catalanisme*. Per tant, el catalanisme és capaç d’integrar des de les estratègies nacionalistes de Prat de la Riba fins al secessionisme imperant en el catalanisme del segle XXI. El nacionalisme català, com tots els altres nacionalismes, en tractar el passat comú –una identitat– i alhora un projecte de futur –una identificació–, no sol ser tan integrador.

El nacionalisme català, com tots els nacionalismes, pren elements estratègics i programàtics que encotillen molt més els integrants d’aquest pensament. Per això, en aquesta tesi doctoral no ens basarem amb els principis nacionalistes, sinó amb els catalanistes, ja que preferim mostrar la pluralitat ideològica dins tot l’espectre catalanista. Ens proposem el mateix objectiu que Albert Balcells a *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*:

*Al propòsit de reflectir el pluralisme i la diversitat que fan la riquesa d’un pensament, mirall i torxa d’una societat que en u segle i mig ha conegut un desenvolupament considerable, malgrat la freqüència d’episodis tràgics i traumàtics i malgrat unes estructures polítiques que han frenat i limitat el desenvolupament ideològic de Catalunya com a formació social europea*⁵⁴².

El catalanisme és aquest pensament plural i integrador per definició, una posició que matisa l’intransigent nacionalisme. Això és així perquè mira més al futur que no pas al passat, perquè es fonamenta més en la identificació d’un nou model que no pas en la mirada cap al passat.

En paraules d’Agustí Colomines, el catalanisme polític ha estat un exemple de defensa d’una singularitat i de progrés col·lectiu:

El catalanisme històric, entès com a moviment sòcio-polític que ha estat capaç de fer avançar el conjunt de la societat catalana i que, per tant, des dels seus inicis ha mantingut una orientació de progrés, s’ha caracteritzat per assumir una màxima molt clara: que abans que res calia defensar la llengua i la cultura pròpies i, si de cas més endavant, es conqueriria, es

---

⁵⁴¹ Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, pp. 12-17.

⁵⁴² AA.VV. (Ed. Albert Balcells) (1988). *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*. Barcelona: Edicions 62, pg. 6.

*transformaria, es modelaria l'Estat espanyol. La defensa i la pervivència de Catalunya era, tant per a la dreta com per a l'esquerra, l'única manera d'intervenir a l'Estat, l'única garantia que l'Estat espanyol no esdevingués un pop que amb els seus tenacles estrangulés la personalitat catalana*⁵⁴³.

Podem entendre, doncs, que el catalanisme polític ha estat sempre proactiu però també reactiu, per mirar de garantir una manera de viure i d'entendre el món. Aquesta perspectiva ha fet que, alguns historiadors i politòlegs espanyolistes, hagin titllat el catalanisme i el nacionalisme català com a reaccionaris.

Colomines assegura que “la resistència catalana a l'espanyolització (entesa com a desnacionalització de Catalunya) (...) no és una prova, com es diu sovint, del caràcter arcaïtzant i disgregador del catalanisme”⁵⁴⁴. De fet, el que proposa el catalanisme justament és una alternativa al model centralista i centralitzador de l'Estat espanyol. El mateix autor conclou que:

*Si bé [el catalanisme] fou substancialment un moviment de reafirmació nacional, també va ser una manera diferent i divergent d'entendre un Estat, l'espanyol, que només en teoria era liberal, i que per a la majoria dels sectors dominants de la Restauració havia de ser l'agent principal de la unió (i sobretot de la unitat) espanyola*⁵⁴⁵.

Reafirmació nacional i proposta de model alternatiu, però no per retrocedir en una d'arcaica i vetusta sinó que, fonamentant-se en el passat compartit es projectava un canvi de model liderat per Catalunya.

La proposta catalanista o, millor dit, les propostes catalanistes, projecten una reforma social i econòmica pel Principat de Catalunya, transformant necessàriament la naturalesa política i jurídica d'aquest territori i dels seus ciutadans. Això sí, en el període que estudiarem, sempre dins de l'Estat espanyol. Segons Josep Termes:

*El catalanisme històric és un moviment de defensa de la identitat i de la lluita per aconseguir un autogovern per a Catalunya, lluny del centralisme i de l'uniformisme. Ha estat, i és, un moviment complex i plural en el qual conviuen doctrines, estratègies i polítiques molt diferents, en què combreguen catòlics i ateus, separatistes i indiferents a les formes de govern, gent conservadora i de l'esquerra, homes de cultura i d'altres de poc lletrats. A la manera d'un riu cabalós arreplega corrents variats en una única llera i fa possible que hi convisquin*⁵⁴⁶.

Els diferents espais polítics s'han compartit, sovint pugnat per mantenir la supremacia com en el cas dels catalanismes reaccionaris (Torràs i Bages) com els progressistes

---

⁵⁴³ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 287.

⁵⁴⁴ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 290.

⁵⁴⁵ *Ibidem*, pg. 290.

⁵⁴⁶ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d'història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 7.

(Almirall). El catalanisme ha tendit a autoetiquetar-se com a modernitzador i regenerador, com hem expressat en aquest mateix apartat, “cada versió del catalanismo ha expuesto su o sus fórmulas de *encaje* de Cataluña en España”⁵⁴⁷. Aquesta cita repetida de Claret i Santirso demostra que el catalanisme ha estat tan plural com persones que l’han integrat.

Per això, en paraules de Termes, “el catalanisme ha estat molt més que una política i uns programes de partits, i s’ha manifestat també en el món intel·lectual i artístic, en el literari, en l’obra de metges, arquitectes i advocats, d’obriers i menestrals”⁵⁴⁸. El catalanisme, amb totes les seves variants ideològiques internes, ha estat l’element vertebrador de la societat catalana des de finals del segle XIX fins al segle XXI.

D’aquí l’interès d’aquest estudi per comprendre quins són els seus orígens doctrinals, què diuen les paraules dels tres presidents triats. I és que parlar de catalanisme polític és parlar de projecte d’Estat amb una marcada voluntat social –per l’interès dels ciutadans de Catalunya i també d’Espanya–, i de projecte de renovació i regeneració de l’Estat des del progrés català. Per dir-ho en paraules d’Agustí Colomines el nacionalisme català sempre ha estat espanyolíssim:

*El nacionalisme català ha estat, per dir-ho provocativament, espanyolíssim, en la mesura que poques vegades ha pretès la secessió (el separatisme a Catalunya ha estat més emocional que real, però, en canvi, s’ha rebel·lat amb força en contra de l’Estat centralista i els intents de destruir els senyals d’identitat propis (sobretot la llengua i la legislació particulars)*⁵⁴⁹.

És a dir, els catalanistes sempre han promogut una reforma econòmica, social i política per a tot Espanya, sovint amb afany de ser liderades des de Catalunya però pensades per reformar el conjunt de l’Estat. Aquesta amalgama de principis s’ha vist trencada, segons Ucelay-Da Cal, a partir de la sentència sobre l’Estatut d’Autonomia, el 2010:

*L’ambigüitat intrínseca del catalanisme ha estat reemplaçada, des de l’Onze de Setembre de 2012, per un predomini clar dels partidaris de la independència, que per tant reclamen la claredat més explícita. (...) Així, de 1886 a 2012, l’independentisme era netament minoritari dins el medi nacionalista, al contrari dels darrers set anys. Els 132 anys d’ambigüitat ha cedit lloc a un independentisme en aparença hegemònic. Superador del propi catalanisme, potser ja mort*⁵⁵⁰.

---

⁵⁴⁷ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 17.

⁵⁴⁸ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d’història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 14.

⁵⁴⁹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l’Estat: La lluita parlamentària per l’autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 290.

⁵⁵⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2015) “El desgaste de la marca catalanismo” a *El País*. (2-X-2015).

La tendència integradora de catalanismes, sempre pensant en el reformisme espanyol, s'ha canviat perquè el catalanisme majoritari és ara independentista. I, en paraules d'Ucelay-Da Cal, haurem d'esperar un temps per valorar si el catalanisme tal i com l'hem conegut fins avui s'ha esborrat, donant pas a l'independentisme hegemònic.

De totes maneres, el debat sobre el riu més cabalós dins l'independentisme no ha estat l'únic que ha impregnat l'acadèmia. Des dels seus orígens i fins als nostres dies (2022), hi ha hagut un altre debat obert sobre si el catalanisme ha estat d'origen burgès o popular, sobre si és progressista o reaccionari.

Fontana afirma que hi ha tants catalanismes com catalanistes, de manera que podem trobar d'un catalanisme reaccionari, com el del bisbe Torras i Bages o de mossèn Collell, “que cercaven la recuperació de la tradició autòctona com un antídoto contra les corrupcions del món modern, fins, en l'extrem oposat, un catalanisme federal i anarquista, associat al moviment obrer”⁵⁵¹. D'aquesta manera, Fontana tanca amb un debat difícil de dur a terme per l'enorme diversitat de catalanismes.

En qualsevol cas, un debat que sí que hem d'abordar és el de la singularitat del nacionalisme català, ja que en alguns autors que hem llegit semblen volen demostrar que el catalanisme és un fet únic, gairebé aïllat. En el proper subapartat abordarem aquest debat de manera acadèmica, contrastant fonts i arribant a la conclusió que el nacionalisme català no és atípic ni especialment singular.

Orígens històrics del catalanisme i del nacionalisme català

L'amenaça de l'Estat espanyol envers la catalanitat va néixer i es va anar incrementant progressivament des de la temptativa d'unificació de Felip V amb el Decret de Nova Planta. Anteriorment, Catalunya ja havia perdut els territoris de la Catalunya Nord, però no va ser fins el 1716 quan podem dir que la repressió envers les institucions, la llengua i la resta d'elements identitaris no va ser més cruenta. Jordi Casassas explica les arrels profundes de la creació del catalanisme:

Si els esdeveniments de la revolta catalana del 1640, de la república de 1641 a 1652 i de la pèrdua territorial amb el tractat dels Pirineus de 1659 eren històricament molt recents però vitalment més allunyats, els fets esdevinguts amb motiu de la Guerra de Successió i de la derrota de 1714 estaven fixats en la memòria viscuda dels avis dels catalans de principi del segle XIX. Tot era molt recent i l'impacte de la monarquia dels Borbó a Catalunya del segle

---

⁵⁵¹ Fontana, J. (2014). “Espanya i Catalunya: Tres-cents anys d'Història” a *Espanya contra Catalunya*, pg. 11.

*XVIII es podia considerar, com hem vist, però en negatiu com perquè els greuges estiguessin a flor de pell*⁵⁵².

Més enllà dels orígens remots del nacionalisme català, com que no podem parlar d'aquest fins a mitjans del segle XIX, mirarem de trobar els precedents immediats que advocaven per un singularisme català envers la resta de l'Estat.

I per això ens hem de remuntar a les mateixes Corts de Cadis, el 1812, en plena redacció de la Constitució Espanyola. Les primeres demandes dels pocs diputats catalans presents a la cita és el respecte a la legislació pròpia. Claret i Santirso ho recullen així:

*Aunque desde luego deben reconocerse las ventajas políticas que resultarían de uniformar la Legislación y los derechos de todas las Provincias de la Monarquía para que no quede esta después de la actual crisis hecha un cuerpo compuesto de partes heterogéneas; con todo cuando no pensase así la pluralidad, o cuando insuperables obstáculos se opusiesen a la realización de esta medida saludable, en tal caso debe Cataluña no solo conservar sus fueros y privilegios actuales*⁵⁵³.

Si d'una banda les reivindicacions anaven en la línia del Dret Civil diferenciats, un altre conflicte era el de la llengua. Mostra de la diferenciació catalana va ser el fet que els diputats catalans eren anomenats *mudos* perquè no dominaven la oratòria en llengua castellana, quedant palès que Catalunya i Espanya eren dues realitats culturals distintes. Malgrat que la majoria de classes dominants a Catalunya van optar per parlar en la llengua preponderant a l'Estat espanyol, a fi d'integrar-se amb les elits, la gent del poble va mantenir la parla catalana en la seva absoluta majoria.

Si bé hi havia singularitats com la llengua o el dret, per contrari els representants catalans a aquestes Corts de Cadis defensaven Espanya com un Estat plurinacional. El diputat Capmany expressava la necessitat de garantir l'heterogeneïtat per mantenir la riquesa com a país:

*¿Qué sería ya de los Españoles si no hubiese habido Aragoneses, Valencianos, Murcianos, Andaluces, Asturianos, Gallegos, Extremeños, Catalanes, Castellanos, etc? Cada uno de esos nombres inflama y envanece, y de esas pequeñas naciones se compone la masa de la gran Nación, que no conocía nuestro conquistador*⁵⁵⁴.

---

⁵⁵² Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 32.

⁵⁵³ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 29.

⁵⁵⁴ *Ibidem*, pg. 32.

La majoria de polítics catalans del primer terç del segle XIX, si més no dels que se'n conserven textos, advoquen per aquesta unitat plurinacional d'Espanya, com també ho faran després els polítics previs al catalanisme teòric.

Fins aquell moment, el que definia la catalanitat eren dos sentiments reactius contra les dues potències nacionalitzadores que volien assimilar els catalans. Concretament, segons Jordi Casassas:

A Catalunya coexistia el sentiment antifrancès amb l'anticastellà, sovint confosos, i que quan la Junta Central va voler convocar unes Corts a Cadis aquesta es lamentà significativament de la pervivència de l'hidra del federalisme, de com se seguien destacant unes diferències històriques entre les regions que en el fons només buscaven defensar vells privilegis⁵⁵⁵.

Per tant, contra l'assimilacionisme proposat tant per francesos com per castellans, els catalans es mantenien units, malgrat que no eren contraris a formar part d'un Estat espanyol compost per diferents regions, ja que l'aura de l'imperi era encara molt viva a inicis del segle XIX.

Per tant, en aquells moments l'incipient catalanisme encara no proposava cap model d'Estat. Abans d'arribar a l'alternativa política que proposaren els nacionalistes catalans davant del fracassat model espanyol, molt abans va néixer primer la Renaixença cultural i literària, precedent necessari per arribar a l'aplicació política posterior. I aquesta apareix en començar el segon terç del segle XIX, quan el 1833 Bonaventura Carles Aribau escriu la famosa *Oda a la pàtria*, un catalanisme literari sense cap afany de modificar els ciments de la política espanyola. Aquests van ser els precedents que donarien pas al naixement del catalanisme i del nacionalisme català a nivell polític. Casals i Arrufat assegura que:

Aribau, amb la seva Oda a la Pàtria inicià el renaixement literari. Per tant, el catalanisme d'avui, és fruit de tot un segle, no pas obra d'un partit sense tradició catalanista, com es va dient per Catalunya d'un temps ençà. (...) Durant tot el quart darrer del segle passat, el catalanisme fou una explosió de sentiment, sense cap finalitat política. El catalanisme polític, no neix, fins a finals del segle passat i principis del present⁵⁵⁶.

Del nacionalisme literari fins al nacionalisme polític, però, encara va haver de passar mig segle. Al llarg d'aquests anys, la classe dominant catalana, eminentment la burgesia industrial, buscava aplicar la manera d'influir políticament a Madrid per emmotllar el model polític a les seves necessitats.

---

⁵⁵⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 49.

⁵⁵⁶ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 33.

D'una banda, els liberals conservadors de Madrid volien imposar un Estat centralista, estructurat en les províncies proposades per Javier de Burgos des del 1822 –i reestructurades el 1833–, a l'estil francès. Segons Claret i Santirso aquest model va contribuir en mantenir la pervivència de les peculiaritats regionals, però no corresponia a les singularitats nacionals de cada territori.

Tanmateix, com ens recorda Colomines, “Termes afirma que el catalanisme tenia un caràcter popular, i no burgès, [com ho demostren] els motins del 1835-36 i la sèrie d'aixecaments populars del període 1840-43 (les *bullangues*, la *Jamància*)”⁵⁵⁷. És a dir, malgrat les elits burgeses catalanes tindran un paper fonamental en la consolidació i difusió del catalanisme, per Termes aquestes arrels populars també són necessàries per explicar l'èxit del catalanisme. Casassas ho explica de la següent manera:

*“Entre 1835 i 1843 es van succeir a Barcelona tota una sèrie de bullangues (motins urbans) on la controvèrsia política i doctrinària es barrejava amb inquietuds i tensions d'origen social i, tot plegat, amb la presència repressiva de les autoritats estatals i el seu braç militar al capdavant de tot. La bullanga o avalot va tenir des del primer moment un component ponent de violència pública molt forta, un element que va ajudar a concretar les identitats de classe, atès que el contrast entre unes i altres es demostrà com un poderós factor identitari”*⁵⁵⁸.

Davant d'aquestes revoltes, el 1842 la Junta Conciliadora de Barcelona va insinuar una possible solució foral pel cas català per apaivagar eventuais revoltes en contra l'Estat. Fins i tot, alguns varen demanar se li retornés l'antiga Constitució a Catalunya com es va fer amb el País Basc, tal com apunten Claret i Santirso. D'altres demanaven una mena de pacte fiscal, que permetés recaptar els impostos i distribuir-los com volguessin els presidents de les diputacions.

Els progressistes demanaven, en canvi, una descentralització tant en l'àmbit local com en l'àmbit provincial, basada en part amb els càlculs electorals per fer-se amb més poder. Mentrestant, els catalanistes culturals –encara no constituïts en moviment polític– es fixaven en altres models polítics com el de Suïssa, Regne Unit, Àustria o Alemanya, països satisfactòriament descentralitzats o plurilingües, que es podrien prendre com a exemple per a reelaborar l'Estat espanyol.

I no només es fixaven en models polítics internacionals que poguessin ser aplicables a Catalunya, sinó que estudiaven la pròpia singularitat per tal de promoure'n

---

⁵⁵⁷ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 40.

⁵⁵⁸ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 57.

un de concret d'acord amb les particularitats catalanes. Per això, una de les primeres demandes era fomentar el Dret Civil Català. Claret i Santirso apunten que:

El derecho catalán otorga libertad de testar y prefiere la herencia única, con una legítima que entonces se podía reducir a la cuarta parte y satisfacerse en metálico. La mujer casada gozaba de capacidad legal propia, sin consentimiento del marido, y su dote podía ser aumentada (escreix) por él o por el prometido, pero el régimen matrimonial dominante de separación de bienes permitía dejar a la viuda un legado ínfimo⁵⁵⁹.

Aquesta divergència envers el Dret Civil castellà, és un dels trets definitoris, com veurem en els propers subapartats, que ens permetrà classificar el catalanisme en comparació a d'altres moviments polítics.

Ens hem de situar, doncs, al darrer terç del segle XIX, havent caigut el Sexenni Democràtic (1868-1874) amb el cop d'Estat del general Pavia. Després de diversos intents per establir primer un règim monàrquic avançat i una república democràtica, es va succeir un període d'intercanvi constant entre progressisme i conservadorisme, orquestrat des de la monarquia.

Les elits econòmiques, eclesiàstiques i militars d'Espanya van apostar per establir un règim bipartidista, caracteritzat pels torns dels partits conservador –amb Cànovas al capdavant– i progressista –amb Sagasta com a líder destacat. Aquest sistema denominat *canovista* tenia la clara intenció d'implantar una democràcia no revolucionària a l'estil britànic. Una monarquia sòlida que alternava al poder dos partits en funció a la seva acció de govern; un cop al poder, aquests convocaven unes eleccions perquè el poble referendés popularment la seva elecció. Aquests comicis estaven manipulats des del govern, gràcies a la estesa xarxa caciquista arreu de tot el territori espanyol, de manera que poguessin mantenir-se al poder amb solvència.

Aquest sistema d'alternança al poder pretenia acabar amb el seguit de pronunciaments militars que impedièn l'estabilitat de l'Estat espanyol. El cert és, però, que la Constitució de 1878 no va fer més que incentivar la corrupció i la manipulació electoral; els cacics locals canviaven vots per favors. Una deslegitimació progressiva del sistema polític creat en la Restauració, que havia marginat a molts sectors polítics i socials sense veu ni vot en la presa de decisions.

Paral·lelament, i en la línia del sorgiment dels moviments nacionalistes d'arreu d'Europa, aquest últim terç del segle XIX van desenvolupar-se nous nacionalismes

---

⁵⁵⁹ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 54.

subestatal –com ho són el basc, el català o el gallec–, que s’emparentaven amb altres moviments com la *Renaissance* occitana o el *Risorgimento* italià. Almirall, per exemple, considerava que els pobles patien unes etapes de “nacimiento, esplendor, decadencia y resurgimiento”⁵⁶⁰, paral·lelisme emprat també per aquests projectes nacionalistes europeus.

Les demandes per la singularitat de Catalunya van anar *in crescendo*, fins que en l’últim terç del segle XIX es tradueixen en organitzacions polítiques que fan peticions polítiques concretes i que es posen a treballar per fomentar un determinat sentiment nacional. Segons Agustí Colomines, el precedent immediat d’aquest sentiment traduït en organització política el trobem l’any “1882, [quan] fou creat el Centre Català de Valentí Almirall com a primera plataforma unitària del catalanisme polític (...) en la seva reivindicació de l’ús oficial de la llengua catalana, de l’ensenyament de la història pròpia i en la defensa del dret català i d’una legislació econòmica”⁵⁶¹. En aquesta organització es va començar a transformar el catalanisme cultural en polític.

No va ser fins quatre anys més tard quan, entès com a moviment polític, el nacionalisme català s’inicia “el 21 d’octubre de 1886, amb la fundació, com a societat filial del Centre Català, del Centre Escolar Catalanista”⁵⁶², del qual en serien presidents Enric Prat de la Riba o Josep Puig i Cadafalch. Amb la creació d’aquesta nova entitat, es va produir la primera escissió i es van començar a derivar les primeres variants de catalanisme polític. Jordi Cassassas afirma que:

*A la fi de 1886 s’havia constituït el Centre Escolar Catalanista, d’orientació nacionalista i política, que al cap de poc una escissió, ja que es retiraren els membres afins al Centre Català. Els que es van mantenir es van adherir, de fet, a la Lliga de Catalunya. (...) Des d’un primer moment s’afiliaren al Centre Escolar joves com Puig i Cadafalch, Duran i Ventosa o Prat de la Riba. (...) Ben aviat aquest grup de joves va evidenciar les seves discrepàncies amb la gent d’Almirall, però no tardaren a incomodar a la gent gran de la Renaixença, menys polítics, que consideraven la formulació nacionalista massa extrema i no compartien les tàctiques polítiques que començaven a insinuar aquests joves*⁵⁶³.

---

⁵⁶⁰ Claret, J. I M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 21.

⁵⁶¹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l’Estat: La lluita parlamentària per l’autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 42.

⁵⁶² Marfany, J-Ll. (1996). *La cultura del Catalanisme: El nacionalisme català en el seus inicis*. Barcelona: Empúries, pg. 23.

⁵⁶³ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l’època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 138.

A partir de les bases doctrinals del catalanisme, de Valentí Almirall per una banda i Josep Torras i Bages per l'altra, aquests joves acadèmics van decidir emprendre un camí per portar la cultura i les idees al món de la pràctica política.

Un any abans, el 1885, havia tingut lloc el Memorial de Greuges, que demostrava el viu record de les llibertats catalanes perdudes amb el Decret de Nova Planta. El Centre Català va redactar aquest recull de perjudicis d'Espanya envers Catalunya, que els diputats catalans van fer arribar a Alfons XII, per demanar-li que retornessin a la situació de respecte als drets i llibertats previ al 1715. En aquest cas no es proposava un nou model d'organització territorial, sinó el retorn a l'anterior, abolint els intents d'homogeneïtzació que havia anat fent l'Estat liberal. Segons Cattini:

Amb el Memorial de Greuges, que es compilà amb motiu dels tractats comercials amb Anglaterra que afectaven la indústria tèxtil catalana. Aquestes dues qüestions, la jurídica i l'aranzelària, eren la base de la reunió convocada pel Centre Català, a la Llotja del Mar de Barcelona (l'11 de gener de 1885). (...) El text, conegut com Memorial de greuges (o Memòria en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya), va ser remès a Alfons XII per una comissió el ponent de la qual era Valentí Almirall, el principal dirigent del Centre català. L'informe denunciava els efectes negatius del centralisme i de la uniformització sobre la totalitat de la societat espanyola, que, per aquest motiu, no aconseguia sortir-se de la secular decadència. A més, el malestar català s'agreujava pels acords lliurecanvistes, que eren nocius per als interessos industrials, i per les maniobres perpetrades en contra del seu dret específic. El Memorial de greuges plantejava que Alfons XII, com establia la Constitució (...) pogués intervenir en defensa dels interessos catalans, aturant les mesures del govern. A llarg termini, el Memorial també defensava una hipòtesi de descentralització de l'Estat espanyol que el rei hauria hagut d'encapçalar seguint l'exemple de la Confederació Aragonesa. La viabilitat del projecte era nul·la, però el clamor suscitat en els mitjans oficials de l'estat fou tal que la causa de la politització del catalanisme hi va sortir guanyant: el Memorial passà a la història com la primera victòria de les reivindicacions del Principat⁵⁶⁴.

Per tant, el Memorial va ser l'amalgama de moltes demandes que, sense trencar l'*status quo*, procurava una intervenció del monarca en benefici dels catalans.

Si bé és cert que albirava un canvi en el model d'Estat, la primera pugna pública que hi va haver entre diferents propostes d'organització territorial no va ser ni aquest manifest ni entre els joves del Centre Escolar Catalanista, ni entre ells i Valentí Almirall. La primera pugna entre models d'Estat la van protagonitzar Almirall i Mañé i

---

⁵⁶⁴ Cattini, G. (2004). "La construcció de l'Estat nacional espanyol i els intel·lectuals perifèrics. La crítica regionalista d'en Francesc Romani i Puigdemongas" a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pp. 50-51.

Flaquer, els quals es van confrontar amb relació a l'Exposició Universal del 1888. Lladó i Figueres ho relata així:

S'oposaren al certamen [de l'Exposició Universal] dues figures de gran relleu intel·lectual i polític: el conservador Joan Mañé i Flaquer i Valentí Almirall, ex-federal i definidor del catalanisme; dos homes antagònics, però a qui unia, en aquest cas, una preocupació compartida pel futur de Catalunya: Mañé sentia el desig de preservar el Principat d'una allau d'influències i de presències forasteres que el desnaturalitzarien; Almirall no admetia la col·laboració de la monarquia restaurada⁵⁶⁵.

Dues maneres d'entendre un nou model en contra de la centralització que es produïa en l'Estat espanyol del segle XIX. Aquestes dues tendències, aquests dos models oposats de sobirania per Catalunya, es caracteritzen pels següents aspectes, com ens recorden Casals i Arrufat:

*Entre els anys 1886 i 1887, ja es dibuixen dues tendències: Valentí Almirall es destaca, en un sentit polític, catalanista, republicà i esquerrista. La tendència conservadora, l'acabdillava, En Manyé i Flaquer. (...) El catalanisme, sempre ha estat titllat de dretista pels homes d'esquerra, però aquests, no han fet mai cap esforç per a fer un partit netament esquerrà i catalanista. Políticament, sempre han anat a remolc de la Lliga Regionalista (...) Mentre al catalanisme no hi intervinguin partits de tots els matisos, amb consciència nacional i de classe (...) serà enganyar-nos nosaltres mateixos. Mentre Almirall, l'any 1886 publicava la seva gran obra *Lo catalanisme en sentit, científic, fred, reflexiu, i com federalista (no federal, entenguem-ho bé) i amb solució republicana*. En Manyé i Flaquer, publicava el llibre "*El regionalisme*", i declarava entre altres coses, que Almirall, era l'enemic més temible, del regionalisme conservador⁵⁶⁶.*

Malgrat aquesta pugna ideològica primigènica entre Almirall i Mañé, el cert és que el segon no va tenir tant d'èxit ni influència com el progressista. Al final d'aquest apartat que es refereix al *Cas català*, podrem observar quins matisos hi trobem i per què Valentí Almirall es va erigir com el principal ideòleg del catalanisme progressista, mentre que el seu opositor principal no va ser Mañé, sinó Torras i Bages.

En qualsevol cas, tots tres compartien que el rebuig pel model espanyol que concentrava el poder a Madrid i intentava assimilar l'espanyolisme en la catalanitat:

Els catalans hemos de estar más queixosos de los gobiernos parlamentarios que de los Reyes absolutos, pues que aquellos nos han ido quitando lo que estos nos habían dejado, com si fos superior la culpa del que enllesteix la feina que al del que la inicia i com si els greuges dels continuadors fessin oblidar i perdonar els dels peoners (...) Mañé, que en els resums històrics volia demostrar la cada cop més consolidada articulació d'Espanya, posava en evidència l'arrelament de l'esperit català i del rebuig a la unificació

⁵⁶⁵ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 9.

⁵⁶⁶ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.). (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pp. 33-34.

*castellanitzadora, progressivament esmorteïts pel pas del temps però amb prou força per a arribar a enllaçar amb el modern catalanisme*⁵⁶⁷.

En tot cas, malgrat compartir alguns punts comuns, les propostes que formularen Almirall i Mañé –i també la de Torras i Bages– eren rotundament oposades. Ja ho hem mencionat abans i ho ampliarem més endavant, però convé remarcar-ho ara que malgrat els diferents models, hi havia un punt en comú: el fet que el procés de centralització espanyol generava anticossos i donava lloc a noves propostes territorials.

Així doncs, se succeïen les peticions de descentralització per part dels primers ideòlegs catalanistes. González Casanova ho descriu de la següent manera:

*El procés centralitzador-descentralitzador d'aquest Estat entre el 1868 i el 1939 és una de les estratègies –contraposades o convergents, segons la conjuntura– de l'esmentada pugna interburgesa. (...) El període revolucionari de 1868-73 com una simple aliança conjuntural interclassista de totes les forces antioligàrquiques hegemòniques aleshores, a la qual hom sumà, des de fora, l'alçament carlí i la insurrecció cubana, com a mostres significatives de fins a quin punt arribava la crisi de l'Estat liberal*⁵⁶⁸.

La política no donava sortida a les demandes econòmiques i socials dels diferents territoris espanyols. Per exemple, econòmicament Catalunya vivia un auge molt superior a la resta de l'Estat i competia amb les principals potències europees en l'àmbit de la indústria tèxtil.

Una de les demandes que es feien des de Catalunya era l'establiment de mesures proteccionistes per lluitar contra els preus anglesos que eren molt inferiors als ibèrics. En contraposició a això, el centralisme madrileny s'oposava a aplicar aranzels, essent partidari d'un lliurecanvisme que impedia Catalunya ser tot lo competitiva possible, ja que li mancaven matèries primeres que Anglaterra sí tenia.

A més d'aquestes demandes econòmiques, se li sumava situació de col·lapse entre el sistema polític i econòmic, que generava tensions socials, en va sorgir el regeneracionisme. Aquest moviment ideològic ha estat percebut de manera diferent des de la historiografia espanyola i catalana, perquè per la primera la recuperació de l'esperit de la grandesa d'Espanya no ha integrat mai els moviments que es consideren des de Madrid com a perifèrics o regionalistes. Per això, Colomines defineix el regeneracionisme com:

---

⁵⁶⁷ Anguera, P. (2004). “Joan Mañé i Flaquer: llengua i regionalisme” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pp. 238-239.

⁵⁶⁸ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 89.

El moviment ideològic i polític, que va tenir la seva expressió culminant durant l'última dècada del segle XIX i la primera del XX. Sorgí com a conseqüència del desastre colonial de 1898, que actuà de revulsiu sobre el comportament i les idees d'un ampli sector de la burgesia, de propietaris agrícoles i de petits comerciants, que se sentien insatisfets amb el sistema sòcio-polític-econòmic de la Restauració⁵⁶⁹.

Juntament amb la vigrositat nacionalista, sorgiren nous moviments obrers reaccionaris i demandes de representativitat i finalment de sobirania com a les colònies d'ultramar, que culminaren amb la Crisi de 1898. Tots aquests moviments no eren més que la reacció a la classe política oligàrquica que dominava Espanya, “representada pels partits conservador i liberal”⁵⁷⁰.

De fet, Solé Tura sosté que neix el catalanisme polític perquè “la burgesia catalana havia fracassat en el seu intent de reformar Espanya”⁵⁷¹. En canvi, Termes afirma justament el contrari:

Ja a la segona meitat del XIX havien existit uns moviments populars catalanistes enemics de la centralització i que representaven la persistència d'un particularisme català. Eren les classes populars, més lliures, menys lligades a l'aparell polític i social, amb menys interessos en la política espanyola, aquelles que havien fet una defensa més aferrissada del particularisme català⁵⁷².

Aquestes pulsions regeneracionistes es van incrementar amb la Crisi del 98, amb la pèrdua de les colònies de Cuba i Filipines. Va ser una clara mostra de la poca resposta que la política centralista ofería als territoris que integraven l'Estat espanyol i va posar de manifest la necessitat de regenerar el país des d'una perspectiva econòmica, social i moral. Calien nous discursos per projectar una organització política més equitativa.

Alguns, com la *Generación del 98* –de caràcter intel·lectual i literari–, pretenia trobar les solucions en la història íntima del poble espanyol. D'altres, com els nacionalismes subestats, projectaven una Espanya diferent:

Als anys de la Restauració borbònica, iniciada el 1874, el moviment catalanista pren consciència de la necessitat de la política per arribar a l'autogovern, crea grups polítics, es dota d'un conjunt variat de doctrines que exposin el que és i el que vol el catalanisme, i crea una cultura nacional en la qual ja apareixen, a part de l'erudició i la recerca, tots els elements que el configuren, com són els referents històrics, els folklòrics, els

---

⁵⁶⁹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 17.

⁵⁷⁰ Jarne, A. i J.M. Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 12.

⁵⁷¹ Solé-Tura, J. (1967) *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62.

⁵⁷² Termes, J. (1999) *Les arrels populars del catalanisme*. Barcelona: Empúries, pg. 112.

*lingüístics o els religiosos. És una cultura feta bàsicament en català, diferenciada de l'espanyola, que vol abeurar a Europa, no a Madrid*⁵⁷³.

En qualsevol cas, fos quin fos l'origen del reformisme a Espanya i del regionalisme reformador de la perifèria es va convertir en “un llarg i tortuós periple (...) per superar els vicis ancestrals de la política espanyola i avançar cap a la modernització de l'Estat”⁵⁷⁴, segons Colomines. L'Estat seguia encallat en el procés cap a la modernització del sistema polític i econòmic i calia buscar nous models.

El catalanisme va quedar exclòs de l'estudi del regeneracionisme espanyol. Això podia comportar dos riscos, segons Colomines, “d'una banda desconnectar el catalanisme de la política general espanyola, cosa que no va pretendre mai, ans al contrari, i de l'altra, no adonar-se que aquest corrent polític, com ja hem dit, fou, juntament amb el maurisme, l'encès defensor d'una solució global”⁵⁷⁵. El catalanisme, doncs, malgrat quedar fora de l'anomenat regeneracionisme espanyol en la historiografia espanyola, esdevé un ferm defensor de la unitat d'Espanya, proposant un model d'estat compost, com veurem en l'apartat *Models d'organització territorial*.

En definitiva, l'element determinant que s'utilitza històricament com a punt d'inflexió en la consolidació i la difusió del catalanisme polític és el desastre del 98. Si bé és cert que ja des del Decret de Nova Planta el 1715 Catalunya va veure dissoltes les seves institucions, els seus furs, i també va perdre el català com a llengua oficial, no fou fins a finals del segle XIX que els catalans van aplegar-se en un moviment reivindicatiu com ho és el catalanisme.

*El pas al catalanisme polític es produí quan econòmicament i culturalment Catalunya oferia les bases per defensar i desenvolupar la seva identitat, però també quan el procés de descatalanització començava a ser amenaçador. La possibilitat de la pèrdua d'un sentiment d'identitat col·lectiva era menys remota a finals del segle XIX que cent anys abans, quan no existia ni una teorització ni una articulació de les aspiracions d'autogovern*⁵⁷⁶.

Observem com el catalanisme polític és més aviat un moviment reactiu. Com deia Vicens Vives, “el poble català és més reactiu que propositiu”, i en aquest cas queda

---

⁵⁷³ Termes, Josep (2009). *(Nou) Resum d'història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 10.

⁵⁷⁴ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 29.

⁵⁷⁵ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pp. 30-31.

⁵⁷⁶ AA.VV. (Ed. Albert Balcells) (1988). *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*. Barcelona: Edicions 62, pg. 10.

demonstrat que la proposició dels ideòlegs catalans prové com a reacció al centralisme espanyol i a la pèrdua de drets, llibertats o aspiracions d'autogovern.

Naixement del catalanisme: producte espanyol o singularitat?

El sorgiment del catalanisme i del nacionalisme català es pot explicar per moltes raons. Com ja hem vingut explicant en els subapartats anteriors, al llarg del segle XIX hi ha un seguit de factors que determinen el naixement d'aquest corrent ideològic, amb vocació transformadora de país.

El model que va imposar Felip V va ser defensat des de les elits castellanques com un sistema centralista que uniformitzava les normes i millorava la gestió pública. Segons Casassas, però, a Catalunya la percepció era molt diferent:

El model imposat per Felip V va utilitzar tots els mitjans per convèncer a tothom dels beneficis d'haver acabat amb l'obsolet, corrupte i escassament representatiu vell sistema català que tan sols representava els interessos feudalitzants d'unes oligarquies aristocràtiques envellides. Contràriament, les elits catalanes comprovaven a la pràctica com la nova administració vivia a la impunitat avalada per la força de les armes⁵⁷⁷.

L'enorme majoria de catalans no va contribuir a aquest nou sistema centralista i uniformitzador imposat pels borbons. Només una petita minoria, ho van fer. I, com recordava el mateix Casassas, "se'ls va seguir coneixent, botiflers"⁵⁷⁸.

Així doncs, malgrat els intents de prestigiar el centralisme borbònic, el descrèdit de la política espanyola, l'afany per reconèixer la singularitat –o particularisme– català, el fracàs de les reformes democràtiques al llarg del segle XIX –com el Sexenni Democràtic– i un estat de pensament que s'obria a defensar les col·lectivitats per cohesionar les societats, són alguns dels motius, però no tots, que justifiquen el naixement del nacionalisme català i en conseqüència també el catalanisme.

Com també hem explicat amb anterioritat, la dèbil nacionalització espanyola, amb uns símbols poc estables com la bandera, l'himne o el model d'Estat, fan que sorgeixin nacionalismes no estatals com el català. Per Agustí Colomines, la situació que es vivia a Catalunya explica l'aparició d'aquests corrents ideològics:

A Catalunya, la renovació econòmica i la frustració que comportà el rebuig espanyol a l'Espanya regional –que era l'essència del projecte unitari espanyol del regionalisme català–, actuà com a motor perquè les classe

---

⁵⁷⁷ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 31.

⁵⁷⁸ *Ibidem*, pp. 31-32.

*dominants del país bastissin un particularisme català, no per oposar-se a Espanya, sinó com una manera diferent d'entendre-la*⁵⁷⁹.

És a dir, la tesi de Colomines sosté que com a resposta al fracàs de qualsevol projecte regenerador a l'Espanya del segle XIX, creix amb més força el particularisme català, germen del que esdevindria el catalanisme.

A aquesta tesi de Colomines, Josep Fontana hi afegeix motius econòmics i també socials. Concretament, assegura que Espanya no va ser capaç de formular cap model alternatiu col·lectiu:

*En España, en cambio, los gobiernos del siglo XIX no fueron capaces de formular un proyecto colectivo que unificara los intereses de sus grupos dominantes. El modelo industrializador de los catalanes, y más adelante de los vascos, contrastaba con el proyecto de los exportadores de productos agrícolas. (...) Los gobernantes se contentaron con centralizar el gobierno y utilizar la guardia civil (...) para mantener el orden social. Les preocupaba más reforzar el estado que construir la nación*⁵⁸⁰.

Si prenem aquesta tesi de Fontana, trobem que el catalanisme neix davant la incapacitat de l'Estat per consolidar un projecte engrescador que cohesionés la societat. A la vegada, a Catalunya brollava un sentiment cultural que es va transformar en polític, que acabaria per entrar a les institucions i proposar una reforma del model caciquil existent.

El buit nacionalitzador espanyol i la voluntat de les elits perifèriques per tenir poder polític a Madrid, sumada a la crisi de l'Estat que derivà en la crisi 1898 —o de la pèrdua de les colònies derivà la crisi—, són els tres elements que forjaren el sorgiment d'aquest nacionalisme català. El seu principal objectiu, com hem repetit diverses vegades, és la modernització social i econòmica d'Espanya des de Catalunya. D'entrada el catalanisme no rivalitzava amb l'espanyol, sinó que volia aportar una alternativa complementària.

Tanmateix, la percepció dels nacionalistes espanyols era diferent, sentien que quelcom foraster es posava en el seu terreny. Tant és així que, segons Marfany, van ser els catalans els inventors del nacionalisme espanyol. Una hipòtesi que també és formulada per Ucelay-Da Cal, el qual es pregunta si “¿Fue el nacionalismo catalán, en realidad, una propuesta para un nuevo nacionalismo español (o, mejor, hispano)?”⁵⁸¹. Marfany, per la seva banda, argumenta que els intel·lectuals de la Renaixença van ser,

---

⁵⁷⁹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 39.

⁵⁸⁰ Fontana, J. (1999). *Introducción al estudio de la historia*. Barcelona: Crítica, pp. 207-208.

⁵⁸¹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 15.

en realitat, els precursors del nacionalisme espanyol, perquè buscaven una justificació patriòtica per als catalans per tal de controlar tot el mercat espanyol enfront la competència industrial anglesa.

Sigui per criteris identitaris, econòmics o socials, el cert és que el nacionalisme català i l'espanyol són fenòmens que es retroalimenten, que un no s'explica sense l'altre i que des dels orígens han anat de la mà. González Casanova ho expressa de la següent manera:

L'opressió castellana i el separatisme català són fenòmens sorgits del feix contradictori de relacions que ha existit durant segles entre els catalans i els restants pobles peninsulars a l'entorn de la construcció d'un aparell de govern de llurs interessos recíprocs. (...) No hi ha hagut mai, no sols un Estat peninsular permanent o un Estat català independent (fets que no necessiten demostració)⁵⁸².

Malgrat hi hagi bases històriques com per parlar de protonacions, molt abans del segle XIX, no podem parlar de nació catalana ni de nació espanyola fins al segle XIX. Ambdues, com a fenòmens paral·lels i relligats ja que, com deia Joan Fuster, *hi ha catalanistes perquè hi ha espanyolistes*.

Fases de desenvolupament i de difusió del catalanisme

Per avaluar les fases de desenvolupament del catalanisme haurem de cercar en els clàssics del nacionalisme la descripció que en fan dels processos de construcció de la nació. Miroslav Hroch n'és el màxim exponent amb *La Naturalesa de la Nació*⁵⁸³, en el qual defineix tres fases que viuen els nacionalismes per acabar construint la nació. El primer lloc, la Fase A, la cultural; en segon lloc, la Fase B, la d'activisme polític; i en tercer lloc la Fase C, l'acció política de masses.

Tot i que la teoria de Hroch està fonamentada en els nacionalismes centreeuropeus, el nacionalisme català té alguns vincles amb un incipient moviment cultural que pretén reprendre les arrels, com el festival *Eisteddfodd* galès (1860) o el *Feiz ha Breiz* bretó (1865), ambdós contemporanis als *Jochs Florals* catalans (1859). Per tant, des d'aquesta perspectiva podríem dir que el nacionalisme català s'assimila a d'altres nacionalismes sense Estat com el gal·lès o el bretó pel que fa a l'existència de la fase cultural.

---

⁵⁸² González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 27.

⁵⁸³ Hroch, M. (M. À. Giménez i C. Campello, Eds.) (2001). *La naturalesa de la nació*. Catarroja: Afers.

En aquest primer estadi, el catalanisme no té reclamacions polítiques directes com a tals. Com ho podem comprovar amb la següent cita de Rubió y Ors, el renaixement cultural del català, se sentia encara integrat dins d'un projecte espanyol:

“Catalunya pot aspirar encara a la independència; no a la política, puix pesa molt poch en comparació de las demás nacions, las quals poden posar en lo plat de la balansa, a es del volúmen de llur historia, exércits de molts mils homes y esquadras de cents navíos; però sí a la lliteraria, fins a la qual no s'entent ni se pot estendre la política del equilibri”⁵⁸⁴.

Podem comprovar com durant el segon terç del segle XIX, a més de l'empenta econòmica que tenia Catalunya, la fase cultural només volia aspirar a defensar la llengua i la cultura.

Això canvia en segona instància, quan apareix la fase de l'activisme polític, amb el Primer Congrés Catalanista el 1881, el Memorial de Greuges el 1885, com la primera queixa ciutadana que demana més autogovern i l'oficialitat de la llengua. Així mateix, neixen el Centre Català i el Centre Escolar Catalanista, per donar cobertura a aquest activisme polític que enuncitava Hroch.

En aquesta segona fase, podríem concloure que es disputen els debats de les idees per després aplicar-les a la pràctica. Com assegura Solé Tura:

El nacionalisme de la burgesia va ser preparat per un debat d'idees que va tenir la seva primera gran expressió articulada en el catalanisme doctrinal de Valentí Almirall (...) però també en el tradicionalisme de Torras i Bages o en el regionalisme conservador. Tot plegat, va donar origen a un primer moviment polític organitzat, amb un programa com el de les Bases de Manresa⁵⁸⁵.

I a partir d'aquestes idees en naixerà la següent fase, la d'aplicació de les idees a la vida real, amb la transformació de la realitat de manera efectiva.

En tercera instància, doncs, apareix la fase de política de masses, en la qual tenen lloc les Assemblees d'Unió Catalanista (1891) i les Bases de Manresa (1892) i accions coordinades com el Tancament de Caixes (1899), que buscava queixar-se pels excessius impostos sense que els catalans obtinguessin un retorn en quant a poder polític. És en aquesta fase quan apareixen les primeres propostes concretes per transformar el model d'Estat; les Bases de Manresa, per exemple, presentaven uns “principis ultra-federalistes, y han servit més pera propaganda de ideals autonomistes

---

⁵⁸⁴ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 58.

⁵⁸⁵ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 68.

que per resolució definitiva de qüestions fonamentals”⁵⁸⁶, segons Pella i Forgas. Però en aquest moment encara l’activisme polític envers les masses encara no s’havia traduït en una acció electoral.

Per això, finalment, es crea la Lliga Regionalista (1901) i la Candidatura dels quatre presidents, culminant definitivament aquesta tercera fase proposada per Hroch. En paraules de Colomines, “entre el 1885 i el 1919 el catalanisme evolucionà seguint una lògica molt clara: oferir la via autonomista com a solució del plet català, però, alhora, com a model per a tothom, per a tota Espanya”⁵⁸⁷. Per tant, en aquesta fase de política de masses, la intenció del catalanisme era proposar un model alternatiu per a reformar Espanya.

A aquestes tres fases que exposa Hroch, a més, caldria afegir-hi una fase prèvia a la primera, la fase de desenvolupament econòmic i industrial que és la que dona múscul a les elits per poder després renovar la literatura, l’art i l’estudi de la història. Sense aquesta etapa prèvia, tampoc seria possible la Fase A, ni la Fase B, en la qual es desperta la consciència col·lectiva, ni tampoc la Fase C, que arrenca amb la creació dels partits polítics de masses.

Fase A: Del catalanisme cultural a la consciència política

Els inicis de la transformació ideològica catalana vingueren pel binomi Indústria i *Renaixença*; pel pes econòmic i el renaixement cultural. Sense caure en el reduccionisme històric, Jaume Vicens Vives al·legoritza el perfil sociològic català amb les dos premisses anteriors. Es tractava de justificar una Catalunya diferenciada d’Espanya, de manera que es va crear la imatge de la “Cataluña laboriosa y próspera, donde la sensata observancia de las tradiciones redujo las desigualdades sociales y evito enfrentamientos”⁵⁸⁸.

La Catalunya de finals del segle XIX era una combinació de ruralisme, el que anomenem la Catalunya tradicional i reaccionaria de Torras, i una Catalunya industrialitzada des de la seva capital dominada per les fàbriques que, com la Bonaplata,

---

⁵⁸⁶ Pella i Forgas, J. (2017). *La crisi del catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 29.

⁵⁸⁷ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l’Estat: La lluita parlamentària per l’autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 60.

⁵⁸⁸ Claret, J. I M. Santirso (2014). *La construcció del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg 44.

s'erigien com a símbol del progrés català en una òrbita espanyola. El tèxtil de la indústria cotonera va fer que a Catalunya es concentrassin el 90% dels telers mecànics de tota Espanya.

Els catalanistes de finals del segle XIX feien mítings i assistien a les conferències, xerrades polítiques i doctrinals de les associacions i societats catalanistes, essencialment a Barcelona. Anaven als aplecs en ànim de “germanor”, sovint amb vetllades literàrio-musicals on es donava cabuda a nous artistes per amenitzar les trobades.

A més d'aquest tipus d'activitats van començar a popularitzar l'excursionisme, una forma de conèixer el país i esbargir-se –en un to nacionalista, a diferència de la tendència que impregnava l'Europa occidental de finals del segle XIX. Marfany apunta que “l'excursionisme formava part de l'herència més viva i més important que el nacionalisme naixent a partir del 1898, que recollia del seu passat prenacionalista immediat”⁵⁸⁹. Aquest catalanisme cultural, com hem vist en l'anterior subapartat, és el precedent immediat del pas a la política.

De la mateixa manera que l'excursionisme, el cant coral ha quedat associat per sempre als catalanistes del tombant de segle XIX i XX. Marfany especifica que no només es tracta d'una activitat d'esbarjo, sinó que el cant coral feia una funció de cohesió, galvanització i transmissió d'ideologia. Era una mena d'educar en uns valors i en una ideologia les futures generacions i a la vegada veure's el catalanisme cohesionat amb les cançons.

Marfany també fa referència a l'establiment d'una altra tradició inventada, la sardana, dansa que ja existia i que fou difosa per tot el territori quan era pròpia, bàsicament, de l'Empordà. No és, doncs, que sigui inventada específicament per tal que la catalanitat tingués una dansa pròpia i diferenciada, sinó que fou escollida per ser generalitzada, promocionada, canonitzada com la dansa de tots els catalans.

Aquestes tradicions no són generades pel catalanisme –ni per cap altre nacionalisme– sinó que els catalanistes les assumeixen com a singulars –que ho eren– per erigir-les com a arquetípiques i definidores del moviment. La sardana i el sardanisme es convertiren, sobretot a partir de 1906, en el ball de tots els catalans.

---

⁵⁸⁹ Marfany, J-Ll. (1996). *La cultura del Catalanisme: El nacionalisme català en el seus inicis*. Barcelona: Empúries, pg. 300.

Juntament amb l'orfeonisme i l'excursionisme, serien els tres elements culturals inseparables del catalanisme.

Finalment, la llengua és l'element clau, l'element aglutinador de la societat ja que era el vehicle de comunicació. Els mateixos catalanistes de tombant de segle deien que era el reflex de les essències de la raça –entesa com a nacionalitat no racista en termes contemporanis d'avui. No solament era important utilitzar el català, sinó utilitzar-lo de manera correcta; usar-lo molt i usar-lo bé –tant parlat com escrit. Joan Esculies apunta que la llengua “servia de marcador per delimitar comunitats, essent com era l'expressió primerenca d'una identitat distinta. La frontera que establia el nacionalisme català era tan incloent com excloent”⁵⁹⁰.

Per això es va fer una temptativa de regular la llengua amb *L'obra del Diccionari Català* el 1902, però no fou fins el 1907 quan oficialment Prat de la Riba demanaria a l'Institut d'Estudis Catalans l'encàrrec d'investigar la llengua catalana i quan el 1917 es publicaria el *Diccionari ortogràfic* de Pompeu Fabra.

I a més d'aquests tres elements culturals generals i l'idioma, que servia per cohesionar la comunicació de tota una comunitat, trobem altres elements que, culturalment, econòmicament i socialment ajudaven a generar aquest sentiment d'adhesió dels individus a la comunitat –la nació– que fomenta tot nacionalisme. Aquests elements són la literatura, l'economia i la demografia, la religió i el paper de les elits.

Literatura

La literatura mostra el sentit i les limitacions del catalanisme cultural. Fradera parla d'una “tradició selectiva”, que va ser capaç de dissociar el procés de creació literària del que realment succeïa a la societat. Fradera assegura que:

*Mientras que la Catalunya de entonces era una sociedad en que la industria era una pieza clave en torno a la cual gravitaba toda estructura social –o estaba en camino de serlo-, la literatura parecía ignorarlo. (...) La aparente desconexión entre el proceso histórico y la literatura renacentista no se puede comprender sin considerar primero el abrupto rechazo hacia la industrialización y sus consecuencias*⁵⁹¹.

D'aquí la voluntat de mitificar i idealitzar el món rural i el passat gloriós d'una Catalunya imaginada.

---

⁵⁹⁰ Esculies, J. (2011). *Joan Solé i Pla: Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions 1984, pg. 161.

⁵⁹¹ Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pp. 158-159.

Van ser els *Jochs Florals* el procés de selecció perfecta per elegir els temes i el tipus de literatura que seria l'estandarditzada i considerada com a cànon. Només enumerant els temes que es varen considerar a valorar ja ens fem una idea d'aquesta voluntat uniformitzadora i elaboració d'un cànon: historicisme-medievalisme, amor, religió, patriotisme espanyol i mitificació del camp.

A l'ensem, com ens recorda Casassas, "la primera convocatòria dels Jocs Florals en aquella data responia a la voluntat del món cultural de contribuir a la renaixença col·lectiva, una represa que els seus protagonistes vivien com una empresa pròpia, feta absolutament al marge de l'acció estatal"⁵⁹². És a dir, que la primera edició dels Jocs Florals, pel simple fet de convocar-la, ja demostrava una voluntat de remarcar el fet diferencial català, de defensar una singularitat respecte la resta de l'estat, tot i la dualitat discursiva de les elits.

En aquest sentit, Álvarez Junco apunta "la paradoja de que la cultura dominante en Cataluña en el momento del apogeo del industrialismo estuviese tan alejada de los parámetros burgueses clásicos y se encontrara llena de expresiones ruralizantes y medievalizantes, anti-industriales y anti-modernas"⁵⁹³. De manera contra intuïtiva, les elits dominants a Catalunya no partien dels barems burgesos clàssics, posant-se al costat de la gent del poble més que no pas de l'aristocràcia.

Economia i demografia

Les elits catalanes aprofiten aquesta *Renaixença* cultural catalanista per apoderar-se moralment de Catalunya i erigir-se com a *establishment*, allò que

	Percent Growth 1797-1900	Percent of Total Population		Percent of Area
		1797	1900	
East	111%	20.4%	24.4%	16.5%
South	87	18.8	19.9	17.7
North	75	19.9	19.6	11.7
Center	57	40.9	36.1	54.1
Peninsula	78	100.0	100.0	100.0
Totals		10,114,000	17,937,000	492,000 km. ²

anomenem burgesia

catalana. És pel fet que la

Herr, R. (1971). "Spain" a *The Modern Nations in Historical Perspective*. Prentice-hall: New Jersey, pg. 116.

cultura, la política i l'economia no es poden separar, que hem d'entendre el procés de creació d'una identitat –amb concepcions tradicionals prèvies– també té molt a veure

⁵⁹² Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 103.

⁵⁹³ Álvarez Junco, J. (1992). "Prólogo" a Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 13.

amb no solament l'aspecte cultural i literari, sinó de la capacitat econòmica i de gestionar el poder polític⁵⁹⁴.

El gran desenvolupament econòmic, acompanyat per un creixement demogràfic, com podem observar en el gràfic de Herr, generen una explosió de condicions socials que col·locaren Catalunya al capdavant de la lluita per la transformació i millora de la societat.

Segons Jordi Casassas, “durant la meitat del segle XIX la població doblarà (1797: 850.000 hab.; 1861: 1.700.000 hab.), tot i no ser important encara la immigració i que el major dinamisme es trobava a les zones rurals on sobresortien les rompudes de boscos o el desdoblament de masos”⁵⁹⁵. La immigració massiva que va viure el Principat, com ho demostra també el quadre de Herr, es va veure com una amenaça pel desenvolupament econòmic i social d'aquest territori. Tal i com apunta Esculies:

L'òptica biologista facilitava la creació de la imatge de la immigració castellana com a agent extern que, als ulls del nacionalisme català, impedia que el seu projecte pogués reeixir. I això passava en uns moments en què el percentatge de no catalans, l'any 1920, a Catalunya era d'un 14%, tenint en compte que el 1887 era del 1,25%⁵⁹⁶.

Com podem observar, doncs, Catalunya com el País Basc eren les regions amb un creixement més elevat en tots els sentits, des de l'econòmic al demogràfic.

Aquest pes que el Principat tenia dins l'Estat espanyol, però, no es veia compensat amb una cessió de poder per part de la capital, Madrid. Ans al contrari, la capital concentrava encara més el poder polític malgrat dependre econòmicament d'altres territoris més potents econòmicament. Així ho van veure els nacionalismes perifèrics o subestats, o millor dit les seves elits, que van contribuir en originar aquests moviments per diferenciar-se i per obtenir pes dins la política estatal.

Fradera ho entén com a *economia dual*, ja que a l'Espanya del segle XIX hi havia zones molt industrialitzades com en la província de Barcelona o la ria de Bilbao, mentre que n'hi havia moltes d'altres d'agràries amb cultius extensius i tècniques molt endarrerides en el temps. El lideratge industrial català es traduïa també amb un intent de transformar la societat: van néixer uns valors de progrés i integració de la ciència i la

---

⁵⁹⁴ Herr, R. (1971). “Spain” a *The Modern Nations in Historical Perspective*. Prentice-hall: New Jersey, pg. 116.

⁵⁹⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 91.

⁵⁹⁶ Esculies, J. (2011). *Joan Solé i Pla: Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions 1984, pg. 164.

tècnica com a forces transformadores de la societat (1), existia una convicció d'una superioritat de l'educació, el talent, i la riquesa basada en el liberalisme (2), i una desconfiança en la religió i en l'Església (3), que a finals del segle XIX canviaria amb el conservadorisme tradicionalista –com veurem amb Torras i Bages.

Ara bé, l'enorme creixement econòmic i demogràfic, també va portar reticències a la immensa immigració que va viure Catalunya i que va portar conseqüències. Joan Esculies explica la conseqüent necessitat de diferenciar ètnies:

*El racisme era ben present en la cultura de l'època (...). Es trobava arreu. Però la raça, aquí no feia referència a la raça antropològica, sinó a la raça històrica. Era la història qui havia fet diferents les races. A Catalunya, una de les primeres formulacions de l'antagonisme entre catalans i castellans –la raça que, en aquest cas, feia de negatiu per ajudar a definir les qualitats que no havien de tenir els catalans– la va fer, l'any 1887, Pompeu “Peius” Gener, amic de Solé i Pla. En el seu llibre *Herejías*⁵⁹⁷.*

Els individus necessitaven incloure's en una o altra col·lectivitat. En aquest cas, el racisme entès en el context de l'època el que permetia era generar un sentiment d'identificació amb una ètnia que, de retruc, generava una identitat, massa mare de tot nacionalisme.

Religió

La religió fou un punt de confluència entre les forces conservadores catalanes després de la revolució liberal a Catalunya. Fradera apunta que “la recuperación del valor positivo de la religión en el reordenamiento de la moral pública y privada, (...) así como la Iglesia como institución fundamental para la dirección de las masas”⁵⁹⁸. En certa manera, l'establiment d'uns límits morals tangibles, regulats per la religió catòlica, era necessari per exercir un control sobre la població.

Més enllà de generar discurs i d'explicar la cosmologia social de l'època, la religió servia per vertebrar la societat, contribuint a la vegada a catalanitzar-la. Catalunya no solament fou la *fàbrica d'Espanya*, sinó que en certa manera en fou també el *seminari*, segons Fradera. Catalunya fou generadora i exportadora de discurs a la resta de l'Estat espanyol, no només en termes polítics i socials, sinó també en l'àmbit religiós.

---

⁵⁹⁷ *Ibíd*em, pg. 163.

⁵⁹⁸ Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 259.

Paper de les elits: el llenguatge del doble patriotisme

En aquest mapa d'intangibles, d'economia, demografia, llengua, literatura i costums de la ciutadania, hi ha un factor clau en el procés de nacionalització de Catalunya, com ho és el paper de les elits, de les classes dirigents. Josep M. Fradera apunta que “les classes dirigents catalanes i fins a cert punt de l'elit cultural, van fer esforços més que notables per participar del projecte nacional espanyol, si més no econòmicament i culturalment, i van assumir amb facilitat un comportament lingüístic diglòssic”⁵⁹⁹. El patriotisme espanyol i el català eren de naturalesa diferent i separada, segons Termes, però eren acceptats i entesos en convivència per les elits catalanes.

Aquest discurs de dualitat de cultures va marcar les relacions entre el centre de l'Estat i la perifèria durant tot el segle XIX. La burgesia catalana va donar suport al projecte nacional espanyol, treballant activament en la construcció d'un projecte de desenvolupament espanyol. En paraules de Solé Tura:

Durant molt temps la burgesia urbana de Catalunya va tenir una posició contradictòria. Allò que volia era la consolidació d'un mercat unificat i protegit a tot Espanya. Per això era partidària del centralisme, de la unificació de les lleis i del mercat i de la protecció duanera d'aquest mercat contra la competència de l'exterior. Parlava de mercat nacional i de treball nacional i entenia per nacional l'àmbit de tot Espanya. Però alhora, no tenia una posició hegemònica i ni tan sols dirigent en el conjunt de les forces que controlaven i dirigien l'Estat centralista ni tenia un projecte polític i administratiu diferent d'aquest⁶⁰⁰.

Degut a aquesta incomprensió per part del centralisme espanyol, les elits catalanes van bastir un projecte alternatiu, que els feia entrar en una contradicció evident, essent els espanyolíssims –en termes de Colomines– alhora que promotors del catalanisme.

D'aquí el concepte que enuncitava Fradera, quan parlava de *patriotismes duals*, el qual el definia com “una suma de *cultura nacional* y de *particularismo político*, (...) lo que denomino lenguaje del doble patriotismo⁶⁰¹. Aquest llenguatge es tradueix no solament en un respecte i assumpció del nacionalisme espanyol com a propi, sinó també amb la creació d'una tradició nacional catalana que permetés a les elits adquirir un pes social i polític –que sí tenia en l'àmbit econòmic– a Madrid.

Aquesta concepció d'identitat col·lectiva catalana que Fradera demostra que no existia al segle XVIII –o com a mínim de la qual no en podem demostrar l'existència–,

---

⁵⁹⁹ Termes, J. (2000). *Història del catalanisme fins al 1923*. Capellades: Enciclopèdia Catalana, pg. 44.

⁶⁰⁰ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 67.

⁶⁰¹ Fradera, J.M. (1992). *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña 1838-1868*. Madrid: Curial, pg. 153.

amb la crisi social oberta de la revolució liberal del segle XIX i amb la ràpida expansió de la indústria a Catalunya, va ser molt útil per a les classes aspirants elits. Aquesta burgesia catalana va aprofitar aquestes condicions per construir una cultura nacional que reforçés la unitat entre individu i col·lectivitat, entre català i catalanitat.

Mostra d'aquest esforç en fou el nomenclàtor dels carrers de Barcelona⁶⁰², que podem observar a la propera pàgina. Del plànol que veurem a continuació, només els carrers que estan marcats en gris, van ser imposats per la Junta Consultiva de l'Ajuntament de Barcelona; la resta, expliquen històries o personatges de l'antiguitat que dona nom a Catalunya. Més que una tradició inventada, per tant, considerem que hauríem de parlar d'una selecció de quins són els mites comuns i quins personatges i fets es volien canonitzar. Un cop triats, només calia difondre'ls amb, per exemple, el nomenclàtor dels carrers a la capital del país. Amb aquest mapa de noms podem comprovar la voluntat de les elits per difondre el sentiment catalanista a la societat.

AA.VV. (dir. Casassas Ymbert, J.) (2012). *Atles del catalanisme*. Sabadell: Enciclopèdia Catalana, pg. 47.

⁶⁰² AA.VV. (dir. Casassas Ymbert, J.) (2012). *Atles del catalanisme*. Sabadell: Enciclopèdia Catalana, pg. 47.

Aquest paper del patrocini de la cultura catalana va tenir un paper incalculable no solament en territori català, sinó també arreu del territori espanyol. El paper ideològic que es va dur a terme per part de les elits a nivell de mecenatge, va suposar determinantment la construcció d'un nacionalisme que cohesionava la societat. Com explica Jacobson:

*In the case of Catalonia, nationalism was sponsored by professionals, intellectuals, and an ambitious bourgeoisie frustrated with the inability of the state to construct an administrative apparatus able to confront the complex socio-economic problems of a modernizing society*⁶⁰³.

La modernització de les societats a l'Espanya del segle XIX va ser possible per l'afany de les elits per finançar aquest sentiment cohesionador que vivia entre dues cultures: la catalana i l'espanyola. Una economia dual, una cultura dual i una política dual van ser les claus per bastir la Catalunya de finals del segle XIX i principis del segle XX.

Per això els redactors de *Lo verdader català* —els quals es consideraven catalanistes però sense qüestionar la unitat d'Espanya— reivindicaren que “España es nuestra nación, pero Cataluña es nuestra patria”⁶⁰⁴. És en aquest moment de presa de consciència política en la qual apareixen primer la Fase B i després la Fase C, que a continuació estudiarem amb major detall per entendre el seu sorgiment i evolució.

Aquestes dues etapes, que correspondrien a les dues darreres fases de Hroch, serien les que anomenarem (1) Del particularisme al regionalisme i (2) La via parlamentària per aconseguir l'autonomia. Concretament, segons Colomines:

*La primera de les quals correspon al moment de predomini de les construccions nacionalistes excessivament rígides i conceptuals, emparentades, com digué Rovira i Virgili, amb el federalisme idealista de Pi i Margall i Valentí Almirall i, la segona, que deriva del realisme conservador d'Enric Prat de la Riba*⁶⁰⁵.

A continuació, doncs, ens disposem a parlar de la segona etapa segons Hroch, que correspon a la primera fase proposada per Colomines.

Fase B: Del particularisme al regionalisme

La primera etapa que enuncia Colomines, corresponent a la Fase B de Hroch, és la del catalanisme contemplatiu, des de les teories federalistes de Pi i Margall i les

---

⁶⁰³ Jacobson, S. (2006). “The Iberian Mosaic” a AA.VV. (Eds. T Baycroft i M. Hewitson). *What is a Nation? Europe 1789-1914*. Oxford UP, pg. 212.

⁶⁰⁴ Casacuberta, J.M. (1956). *Lo verdader català*. Barcelona: editorial Barcino, pg. 54.

⁶⁰⁵ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 51.

particularistes d'Almirall amb *Lo Catalanisme* i “que durà fins l’any 1899, en que la característica bàsica fou bastir els pilar teòrics on s’havia de recolzar la doctrina catalanista”⁶⁰⁶. Aquesta etapa, més contemplativa, estava a mig camí entre el federalisme i el republicanisme.

L’expressió més genuïna d’aquesta etapa és el Memorial de Greuges, el qual pretenia “posar en marxa una estratègia per estroncar el centralisme corrupte i ineficaç i, alhora, instaurar un Estat modern a l’altura dels temps i dels països capdavanters de la civilització científica i industrial”⁶⁰⁷. Aquesta estratègia fou concretada pel catalanisme conservador, com el de Cambó, però sense obtenir-ne resultats favorables.

La publicació de *Lo catalanisme* de Valentí Almirall, com veurem properament en aquesta tesi, s’erigeix com el primer *corpus* doctrinal conscient del catalanisme polític. La seva gènesi s’emmarca en aquest context dicotòmic ciutat industrial i territori rural, que ens permet entendre el contingut de les idees del polític barceloní, una teoria liberal particularista de clara intenció federalitzant.

Com a resposta a Almirall, Torras i Bages va escriure *La tradició catalana*. Una oposició al voluntarisme positivista del polític barceloní, fomentada en un gran pes de la tradició catalana, que vinculava el catalanisme a l’Església, i l’Església al catalanisme. En aquest cas no hi ha una clara projecció de model d’estat, però sí les bases tradicionalistes per conservar i dotar Catalunya d’una autonomia singular.

D’aquesta potència reflexiva, en van néixer els moviments polítics que volien portar a la pràctica les idees dels grans pensadors doctrinals del catalanisme incipient. D’aquesta manera, van tenir lloc les Assemblees de la Unió Catalanista, que buscaven aglutinar el sector dels intel·lectuals i joves professionals amb la idea d’organitzar una acció política, que pretenia la creació d’un govern regional modern i eficaç que permetés nacionalitzar la població catalana. De les diverses assemblees que es van produir, la més rellevant és la que ja hem esmentat unes línies més amunt, l’assemblea de la qual en van sortir les Bases de Manresa. Vallès ho relata de la següent manera:

En aquesta assemblea, que va celebrar sessions el 25, 26 i 27 de març de 1892, es constituí la Unió Catalanista i es van discutir i aprovar unes Bases per a la Constitució regional catalana. (...) Són una fita històrica del catalanisme polític. Són datades a Manresa el 29 de març i les signaven Lluís Domènech i Montaner, president de l’Assemblea, i Josep Soler i Palet i

---

⁶⁰⁶ Ibídem, pg. 52.

⁶⁰⁷ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l’Estat: La lluita parlamentària per l’autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 54.

*Enric Prat de la Riba, secretaris. Aquest esbós de constitució, d'inspiració federalista, però amb tocs històrics de filiació romàntica (...) era dividit en tres parts: la primera dedicada al Poder Central; la segona, al Poder de la Regió; la tercera, a disposicions transitòries*⁶⁰⁸.

Podem observar com les Bases de Manresa basteixen els fonaments de la ideologia regionalista que es consolidarà amb la constitució de la Lliga Regionalista, nou anys més tard. Aquestes *Bases per a la Constitució Regional Catalana* van donar la benvinguda a tots els participants a les jornades de la següent manera:

*Benvinguts siáu los que vos apleguéu avuy per primera vegada pera trevallar tots á una en la obra de restauració de la Patria Catalana. Com fins suara la haviau feta reviure digna i respecada, aislats, desde vostras casas, ab los vostres particulars trevalls, en las corporacions y societats locals ó en públichs escrits de múltiples coneixements humans, donantli, devant de propis y forasters, personalitat inteligent y activa en arts, ciencia é industria, tracteu avuy de retornarla á la autònoma vida política que li pertany y necessita pera son vigorós avens y prosperitat*⁶⁰⁹.

Després del fracàs del Memorial de Greuges el 1885 i l'escissió del Centre Català, quedaven paleses dues tradicions que calia reconciliar. Es tractava, com diuen les Bases de Manresa, d'unir forces, reviure l'esperit autonòmic que havia dotat Catalunya en un passat, enfront una vigorosa oposició de l'Estat espanyol.

El govern de l'Estat havia estat hostil i repressor amb Catalunya gairebé mai responent a les demandes catalanes, ha titllat el catalanisme sota diverses etiquetes: des de la socialista, a la burgesa –com menciona Solé Tura–, la de la tradició inventada, o la de separatistes als ideòlegs del catalanisme que només advocaven per un major grau de descentralització. De fet, des de l'òrbita centralista de Madrid, el catalanisme és “una pura invenció de les burgesies o dels seus acòlits, els intel·lectuals, escriptors i artistes (potser a sou?)”⁶¹⁰. Segons Casassas:

*La imatge de les «dues Catalunyaes» es va convertir en un recurs explicatiu i en una justificació política que s'han allargassat d'una forma desproporcionada en el temps. Es dona una gran força explicativa al xoc entre bàndols, a aquella part de la realitat que enfronta jocfloraescos amb xarons, modernistes amb noucentistes, laics amb clericals, i així successivament fins a desembocar en l'enfrontament entre burgesos i obrers, fonament i justificació pregona de l'enfrontament entre les «dues cultures» o els dos móns irreconciliables: el de la dreta i el de l'esquerra*⁶¹¹.

El catalanisme polític, doncs, s'ha vist determinat pel pensament espanyol. Sigui per definir-lo, menystenir-lo, o bé comprendre'l, Trías Vejarano deia que “la gènesis del

⁶⁰⁸ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 46.

⁶⁰⁹ AA.VV. (1991). *Bases per a la Constitució Regional Catalana: Manresa març de 1892*. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives; Eumo Editorial, pg. 25.

⁶¹⁰ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d'història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 16.

⁶¹¹ Casassas Ymbert, J. (2008). “Prat i Cambó: La maduresa d'un projecte polític” a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Núm. XIX, pg. 38.

catalanismo sólo es comprensible, a nuestro juicio, a la luz de la historia de las relaciones Cataluña-resto de España en el siglo XIX sobre la base de las premisas establecidas en el siglo anterior”⁶¹². Un procés d’integració de Catalunya dins l’Estat espanyol i una hostilitat d’aquest envers el catalanisme que es deu a la prosperitat burgesa catalana i les aspiracions econòmiques d’una perifèria que contradeia els principis centralitzadors de Madrid (Trías Vejarano, 1975).

Fins aquí la Fase B que enuncïava Miroslav Hroch, la fase en la qual es passa del nacionalisme cultural a la presa de consciència política, donada la reflexió dels teòrics i les primeres temptatives de dur aquestes idees a la pràctica.

Abans d’arribar a la Fase C que enuncïava Hroch, però, haurem de presentar d’altres influències en aquest catalanisme contemplatiu que donarà pas a l’acció política de masses. I l’impacte més gran en aquests anys va ser la derrota militar i, en conseqüència, la pèrdua de Filipines, de Cuba i de Puerto Rico, aquestes dues darreres territoris molt vinculats “a Catalunya per forts interessos econòmics i fins i tot sentimentals, van causar una tremenda sotragada en el país. Hom parlà de *regeneracionisme*: el mal era dins i calia posar-hi remei”⁶¹³. L’Espanya centralista no volia escoltar les peticions autonomistes de les colònies, un sentiment estès també a les nacions subestatsals com la catalana, que es veurien influïts pel nacionalisme cubà. Segons Ucelay-Da Cal:

*El nacionalismo cubano, pues, aportó al repertorio político hispano un discurso democrático de privilegio masificable, con garra ideológica i de gran modernidad. (...) El trasvase de ideas también permitió que las cosas se pudieran plantear de otra forma en el marco peninsular. La idea heredada de autodeterminación recogía el sentido exclusivista del nacionalismo criollo cubano. (...) Si bien reformismo, autonomismo o independentismo representaban un ascendente continuo en términos de teoría estatal*⁶¹⁴.

L’aportació ideològica que va aportar el nacionalisme cubà en el pensament catalanista és indubtable, com podem comprovar. L’autodeterminisme encara no era present a Catalunya, però les demandes per una reforma del sistema polític espanyol, que després van ser incrementades amb peticions de descentralització i, finalment, la petició de l’autonomia.

---

⁶¹² Trías Vejarano, J.J. (1975). *Almirall y los orígenes del Catalanismo*. Madrid: Siglo XXI de España, pg. 5.

⁶¹³ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 10.

⁶¹⁴ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 75.

Aquesta aplicació pràctica de les idees no es produiria fins la Fase C de Hroch, però la transmutació entre fases no es produeix amb un sol fet concret, sinó que l'acció en la política de masses ja la comencem a identificar en aquesta Fase B. Per exemple, amb el *Tancament de caixes*, el 1899. Tal i com apunta Jordi Casassas, “la política fiscal del ministre Fernández Villaverde va desencadenar el moviment del *tancament de caixes* (...) i la crispació generalitzada i la dimissió de l'alcalde Robert. Davant d'aquest fracàs, el món burgès va fer un pas endavant i crearen la Unió Regionalista”⁶¹⁵. Com podem comprovar, una tendència a mig camí entre la fase de contemplació ideològica cap a la fase de concreció pragmàtica.

D'una banda el catalanisme agafava més força i començava a estructurar-se en organitzacions polítiques i, a la vegada, es desenvolupava també una tendència que buscava capgirar el sistema polític espanyol sense contemplar la singularitat catalana. Aquest altre sistema, que competiria electoralment amb el catalanisme, és el republicanisme. D'aquesta manera, com ens recorda Jordi Casassas:

*Al mateix temps que el republicanisme, el catalanisme va ser l'altre novetat electoral (i social) d'aquesta arrencada del segle XX; entre els dos moviments el 1901 van mobilitzar el 10% de l'electorat barceloní, i això va ser suficient per trencar d'una manera definitiva l'anterior hegemonia dels partits monàrquics del torn que havia dirigit la política de la restauració fins aleshores*⁶¹⁶.

El sistema vetust i decimonònic quedava arraconat per l'embranchida electoral del republicanisme i del catalanisme, dues forces contraposades però amb la mateixa vocació regeneracionista.

Tant és així que, un mes abans de les eleccions del maig del 1901, es va crear la *Lliga Regionalista*, com a resultat de la fusió entre *Unió Regionalista* i el *Centre Nacional Català*. Bevia de tota la tradició del catalanisme polític i que es presentava com a partit conservador que amalgamava les aspiracions catalanes als comicis. Agustí Colomines afirma que:

El catalanisme, primer des del Centre Català (1882), la Lliga de Catalunya (1887) i la Unió Catalanista (1891) i, després, des de la Lliga Regionalista (1901) va percebre que el règim de la Restauració era el corol·lari d'un model d'Estat refractari no tan sols a la descentralització administrativa,

---

⁶¹⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 176.

⁶¹⁶ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 175.

*sinó fins i tot al reconeixement oficial de qualsevol expressió de la identitat nacional catalana, entre elles, sobretot, la llengua*⁶¹⁷.

Aquest element identitari nacional és important a l'hora de presentar-se a les eleccions. Perquè, sense trencar amb la monarquia –com sí que s'ho proposava el republicanisme–, buscava apoderar la catalanitat a les institucions.

D'aquesta manera, només un més després de constituir-se com a partit, van presentar-se a les eleccions legislatives i uns mesos més tard a les municipals, aconseguint un gran èxit a les urnes. Així ho recull Jordi Casassas:

*La candidatura (la denominada dels quatre presidents) va estar integrada pel doctor Robert (de la Societat Econòmica d'Amics del País), Domènech i Montaner (Ateneu Barcelonès), Albert Rusiñol (Foment del Treball Nacional) i Sebastià Torres (Lliga de Defensa Industrial i Comercial) i va aconseguir el 8% del cens barceloní. Tal com estava pactat, aquesta victòria va comportar la creació de l'organisme polític Lliga Regionalista. El novembre del mateix 1901, a les eleccions municipals, la Lliga va aconseguir portar a l'Ajuntament de Barcelona catorze regidors (...); entre els regidors regionalistes sobresortien Cambó, Puig i Cadafalch, Jaume Carner, Ildefons Sunyol i J. Pella i Forgas: gent molt qualificada que va centrar la seva acció en la lluita contra la corrupció, contra la majoria republicana, la reforma urbanística de la ciutat i la política cultural i educativa*⁶¹⁸.

El regeneracionisme des del conservadorisme es va fer possible per la necessitat de donar una alternativa als monàrquics, tradicionalistes i alhora reformistes per a l'Estat espanyol. La base del programa de la Lliga va ser la lluita per a l'autonomia de Catalunya, objectiu principal que amalgamava –com hem vist– des de la Societat Econòmica fins a Foment del Treball, passant per l'Ateneu Barcelonès i la Lliga de Defensa Industrial i Comercial.

Aquesta heterogeneïtat va ser la gran fortalesa de la candidatura dels Quatre Presidents, però també va ser la causa dels primers problemes que va tenir aquest espai polític, ja al 1902. Tal com ens recorda Casassas:

L'empresonament de Prat de la Riba per un delictes de premsa va representar la pèrdua de la persona que mantenia unida la coalició entre els conservadors oportunistes, els liberals demòcrates, la patronal i els cercles catòlics. (...) El gir conservador i catòlic de la lliga es va traduir en un fracàs electoral a les convocatòries de 1903 (i el consegüent triomf republicà, que esdevé la força hegemònica. (...) El detonant de la crisi es va produir el 1904 i el va provocar el viatge del jove Alfons XIII a Barcelona, portat per un desafiator Antonio Maura que volia demostrar la fortalesa del govern central. (...) Les forces polítiques del catalanisme local decidiren fer

---

⁶¹⁷ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 68.

⁶¹⁸ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pp. 176-177.

*el boicot el viatge reial, la qual cosa va contestar l'evident entusiasme que despertà entre la població*⁶¹⁹.

La pluralitat ideològica dins de l'espai, doncs, també es va convertir en el taló d'Aquil·les d'una formació que s'agrupava “entorn de *La Veu de Catalunya* i del Centre Nacional Català que dirigia Prat de la Riba”⁶²⁰, com confirma Colomines.

Sense la figura del seny ordenador de Catalunya, Enric Prat de la Riba, probablement no s'hauria assolit cap dels èxits polítics en l'acció de masses que s'inicia a partir d'aquest canvi de fase que observarem a continuació. De la Fase B exposada per Miroslav Hroch caminem cap a un catalanisme parlamentari progressivament. Com apunta Colomines, “l'èxit de la nova candidatura amb la formació d'una organització política nova, la Lliga Regionalista, l'acció parlamentària de la qual situà el plet català en un nou àmbit de discussió: les Corts espanyoles”⁶²¹. A partir d'aquí comença, doncs, una nova Fase, en la qual la via parlamentària va ser l'estratègia elegida per aconseguir l'autonomia de Catalunya.

Fase C: La via parlamentària cap a l'autonomia

Aquesta darrera fase d'acció política de masses es veu traduïda amb una estratègia parlamentària i institucional amb la qual, en paraules d'Ucelay-Da Cal, “el catalanismo intervencionista y pragmático lanzó el debate hispánico sobre la forma del Estado”⁶²². Per tant, el catalanisme s'erigeix com a motor de canvi no solament per a Catalunya, sinó pel conjunt de l'Estat espanyol.

L'element de trencament, de fractura emocional amb el model polític espanyol, no és cap altre que el fracàs del 1898 i la pèrdua de les colònies. Així ho recorda Casassas:

“El 1895 esclatar la Guerra d'independència a les darreres colònies espanyoles. El govern espanyol va donar una resposta molt dura, destacant a Cuba generals com el mallorquí Valerià Weyler, que va cometre vertaderes salvatjades amb la població civil. Com que cada cop era més difícil acabar amb aixecament, el 1897 el ministre d'Ultramar Segismundo moret va decidir-se a concedir l'autonomia els cubans, el sufragi universal masculí, uns aranzels favorables i l'equiparació de drets entre cubans i peninsulars.

---

⁶¹⁹ Ibídem, pp. 177-178.

⁶²⁰ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 55.

⁶²¹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 55.

⁶²² Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 76.

*S'arribava tard, i la intervenció dels EUA sota la presidència de l'agressiu imperialista Mackinley va precipitar el desastre final, segellat en la Pau de París del desembre de 1898*⁶²³.

A partir d'aquest trasbals emocional però també patrimonial i d'influència en la geopolítica mundial, l'Estat espanyol tal com s'havia entès al llarg del segle XIX havia quedat tocat de mort.

És en aquest moment quan el catalanisme reflexiu i que es començava a organitzar en formacions polítiques, va decidir prendre la iniciativa i actuar en la política de masses. Agustí Colomines afirma que “És lícit afirmar que del 1901 al 1907 el catalanisme fou el motor de la reforma de l'Estat espanyol, en el sentit que entenia que només una organització regional podia integrar el conjunt de la societat en un projecte espanyol”⁶²⁴. La reacció davant la pèrdua de les colònies va ser una nova proposta de model regional alternatiu.

Quina va ser la reacció de l'Estat espanyol? Davant d'aquesta voluntat autonomista o, si més no descentralitzadora, la reacció de l'Estat va ser oposar-se a la reforma de l'Administració local que proposaven els regionalistes. Primer els conservadors i més tard també els liberals, sobretot des del centralisme espanyol però també des del republicanisme a Catalunya. Tal i com recull Jordi Casassas:

*Ben aviat Lerroux va voler consolidar els èxits electorals creant una Federació Republicana que pretenia coordinar la munió de centres, casinos, cooperatives, tertúlies, bars i fraternitats que existien, em va crear de noves i em va reorientar les funcions. Molts locals van incorporar activitats familiars, lúdiques (música i ball) i, progressivament, activitats instructives i assistencials. Després de l'èxit electoral de 1903 (va portar vint-i-vuit regidors a l'Ajuntament barceloní davant els 14 regionalistes) va reunir aquestes activitats en un nou model de Casa del Pueblo (1903)*⁶²⁵.

Un èxit, el d'Alejandro Lerroux, que serà intermitent al llarg de tota la carrera política. En qualsevol cas, sempre posicionat en les línies del nacionalisme espanyol, buscant el reformisme republicanista però contra les aspiracions del catalanisme per a tota Espanya.

Malgrat néixer paral·lelament, el nacionalisme català era entès pel nacionalisme espanyol com un contrari, com un dels enemics interns a batre per aconseguir la unitat

---

⁶²³ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pp. 163-164.

⁶²⁴ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 71.

⁶²⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 173.

uniformada de l'Estat que desitjaven. El cert és, però, que el nacionalisme català partia d'unes bases una mica diferents que l'espanyol. El fet diferencial que presentarem en el proper subapartat és determinant, perquè al final demostra que les dues nacions no compartien els mateixos valors, ni la mateixa llengua, ni tampoc la tradició jurídica. Mentre l'espanyolisme era essencialment militarista, el catalanisme era antimilitarista, com hem vist anteriorment.

Així s'expressava en reiterades ocasions en els diaris de caire catalanista, com *La Veu de Catalunya* o el *Cu-Cut!*. Els militars espanyols eren vistos com a fracassats després de la desfeta de Cuba el 1898. Aquest recurrent humor envers l'exèrcit va fer que, l'endemà de la celebració d'uns resultats electorals de la Lliga Regionalista, l'anomenat Banquet de la Victòria, el *Cu-Cut* publicqués un acudit en el qual es ridiculitzaven les derrotes espanyoles envers la victòria catalana. Arrel d'aquests fets, es va produir l'assalt a aquest setmanari humorístic. Enric Vallès ho recorda de la següent manera:

El 25 de novembre de 1905 uns tres-cents oficials i sots-oficials de la guarnició de Barcelona assaltaren les redaccions i els tallers tipogràfics del Cu-Cut! i de La Veu de Catalunya, destrossaren mobles i instal·lacions i maltractaren algunes persones. (...) Ni el governador civil ni el govern no reaccionaren, la qual cosa comportà una crisi política. Foren suspeses les garanties constitucionals⁶²⁶.

I d'aquesta suspensió de les garanties constitucionals se'n va derivar una llei que donés suport als militars i que desarmés jurídicament tots els acudits humorístics dels mitjans catalanistes. Aquesta llei es va anomenar de Jurisdiccions.

En paraules de Lladó i Figueres, va ser “una llei inquisitorial –la Llei de Jurisdiccions– que planava damunt de Catalunya”⁶²⁷. D'altres, com Lerroux, van considerar que el Banquet de la Victòria “havia estat *una orgia separatista*”⁶²⁸, acusant d'independentista un acudit satíric que només es burlava de l'exèrcit i entenent la nova llei com una defensa necessària per a l'Estat de dret.

D'una banda, aquesta llei va suposar un gran retrocés en el procés d'obertura democràtica dels inicis del segle XX, però també va tenir “la virtut d'unir els catalans nacionals”⁶²⁹, segons Lladó i Figueres. Per exemple, un republicanista espanyol com

---

⁶²⁶ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 62.

⁶²⁷ Lladó i Figueres, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pg. 19.

⁶²⁸ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 174.

⁶²⁹ Lladó i Figueres, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pg. 19.

Nicolás Salmerón, va entendre les raons dels catalans en el rebuig i la indignació d'aquesta llei, de manera que es va decidir unir a una força de nova creació i que integrava totes les faccions polítiques catalanistes, Solidaritat Catalana.

Aquest va ser el primer gran moviment de masses unitari a Catalunya, sorgit reactivament contra la Llei de Jurisdiccions però també per projectar una alternativa al model d'Estat centralista. El programa polític es plasma amb el Programa del Tívoli, presentat públicament per Nicolás Salmerón el 14 d'abril de 1907, demanant la derogació de la Llei de Jurisdiccions i procurant una autonomia municipal i regional que permetés gestionar la *res publica* de manera més propera als ciutadans.

Dels quaranta-quatre diputats que s'elegien, quaranta-un van ser per aquesta coalició electoral que integrava regionalistes, federalistes, carlins, integristes i republicans. Estava liderada per Enric Prat de la Riba, el qual es va convertir en president de la Diputació de Barcelona com a conseqüència d'aquells comicis.

Antoni Rovira i Virgili afirmava d'Enric Prat de la Riba que era el teòric més important del catalanisme finisecular. Destacava, especialment, "l'evolució ideològica de Prat, [entrant] a la política amb un bagatge d'idees accentuadament reaccionàries i clericals i haver evolucionat cap a les concepcions liberals i democràtiques en virtut dels seus sentiments catalanistes"⁶³⁰. Com analitzarem posteriorment, Prat de la Riba va ser la figura probablement més determinant pel projecte polític però també per l'execució pràctica del catalanisme.

Amb l'erupció de Solidaritat Catalana i el contrapès regeneracionista del republicanisme federal de Lerroux, el mapa de l'acció política de masses es veia polaritzat per dues grans potències, fins la separació de la primera.

Des del 1901 fins la constitució l'any 1906 de Solidaritat Catalana –que modificà aliances i l'estratègia– ocupen, doncs, la palestra política els regionalistes i els republicans. (...) El republicanisme català no era pas centralista, ans a l'inrevés, havia estat essencialment federalista; fins i tot en els moments de màxim predomini de Lerroux comptà amb grups fortament catalanitzats, com és el cas dels federals. (...) L'anticatalanisme militant és, en bona part, creació personal d'un foravingut: Alejandro Lerroux, personatge a bastament dotat per a la demagògia i el cabdillatge de masses a curt termini. (...) La Lliga Regionalista utilitzà Lerroux i els lerrouxistes com a contrast i, per aquest camí, no li resultà difícil de presentar-se com el partit del seny i de Catalunya⁶³¹.

---

⁶³⁰ Rovira i Virgili, A. (1938). "Prat de la Riba" a *Meridià*. Barcelona.

⁶³¹ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 11.

La construcció de l'escenari polític de Catalunya no distava molt de l'espanyol. Si a Madrid hi havia dues forces, conservadors i progressistes, que es tornaven al govern, al Principat Solidaritat Catalana i el Partido Republicano Radical se succeïen en les victòries electorals. Ara bé, mentre a Madrid exercien el poder efectiu, a Catalunya només iniciaven una llarga lluita per aconseguir l'autonomia o un major grau de descentralització.

Fins el 1907 tot semblava indicar que els dos pols polítics a la Catalunya d'inicis del segle XX serien Solidaritat i el Partido Radical, però ben aviat van canviar les coses i es va estroncar la unitat dels primers. Segons Vallès:

Solidaritat havia galvanitzat la vida pública catalana i d'aquest estímul no podia deixar de participar-ne la Casa Gran del Cap i Casal. A aquest esperit corresponen l'enfortiment de les finances, la reforma urbana interior – anomenada correntment la Reforma i que tingué per principal realització la Via Laietana– i el Pressupost Extraordinari de Cultura. (...) El Pressupost tenia una finalitat de cultura popular i preveia la creació de quatre escoles graduades, quatre biblioteques populars i, a més a més, serveis relacionats amb l'escola o postescolars⁶³².

El pressupost de cultura de l'Ajuntament de Barcelona, doncs, va ser un dels motius per trencar Solidaritat Catalana. Les diferències antagòniques de la diversitat ideològica dins d'aquesta coalició feien gairebé impossible el seu sosteniment gaire més temps.

Davant de la proposta de creació de quatre escoles populars, l'Església va considerar que s'atemptava a la seva llibertat d'impartir docència. Dins de Solidaritat, els membres de la Lliga Regionalista van mantenir una posició ambigua i això els va costar la unitat, perquè l'equidistància no va ser ben rebuda ni per uns ni per altres, i la coalició es va trencar.

Però aquest no fou l'únic fet que va fer trontollar la Lliga Regionalista, encapçalada per Prat de la Riba. Dos anys més tard de la desfragmentació de Solidaritat, la Revolució de Juliol de 1909⁶³³ va suposar un nou cop per als conservadors. Enric Vallès explica aquests fets de la següent manera:

El juliol de 1909 una operació de policia contra les cabiles veïnes de Melilla es convertí en guerra oberta. A tan pocs anys de la desfeta del 1898 i de les dramàtiques escenes de soldats repatriats de Cuba i de Filipines, és comprensible la reacció negativa que provocà l'evidència de la guerra a gairebé tot el país: amb el Marroc no hi havia cap altre lligam que la proximitat geogràfica i la guerra fou vista, pels partits d'esquerres i per la

---

⁶³² Ibídem, pg. 74.

⁶³³ Pich i Mitjana, J., i Martínez Fiol, D. (2019). *La Revolución de Julio de 1909: Un intento fallido de regenerar España*. Granada: Comares.

*classe obrera, com una operació destinada a assegurar l'explotació de les mines del Rif*⁶³⁴.

Per les necessitats militars, van ser reclutats la lleva de reservistes catalans, els quals van ser obligats a defensar l'Estat espanyol a Melilla. Cal matisar que només hi anaven els pobres, ja que els fills de famílies riques podien comprar una exempció, molt fora de l'abast dels obrers i les famílies pobres d'inicis del segle XX.

D'aquest sentiment de frustració i d'injustícia, se'n va derivar una setmana de conflictes als carrers de Barcelona, recordats per les execucions d'alguns obrers i els incendis a les esglésies i convents. Enric Vallès recorda com:

*Esglésies, convents i escoles religioses van ser el boc emissari d'uns moments de tensió social. En part, com a resultat de la desfermada propaganda anticlerical dels lerrouxistes; i també perquè era el camí més còmode per donar sortida a la pressió revolucionària sense que en patís la posició dels polítics radicals*⁶³⁵.

D'aquests fets gairebé tots els partits en van sortir tocats, ja que cap d'ells va ser capaç d'aconseguir la pau social, d'evitar el conflicte. També van patir els catalanistes, ja que, segons Balcells, Culla i Mir:

*El catalanisme, sobretot el conservador, també fou tocat pels esdeveniments del 1909, però em sembla que aguantà millor l'embat que no pas el maurisme perquè, en definitiva, tenia una base més sòlida, tot i que, com a resultat de l'agitació popular, el catalanisme conservador va perdre les eleccions municipals de desembre del 1909 i les generals de 1910*⁶³⁶.

A partir d'aquell moment, però, la Lliga Regionalista va saber reestructurar-se i trobar l'ambivalència en el seu discurs, a mig camí entre la defensa de la nacionalització de Catalunya endins, alhora que buscava tenir més incidència a Madrid per fer-se imprescindible, influint així en la política estatal.

En definitiva, per sintetitzar aquest subapartat en paraules d'Enric Vallès:

*En el transcurs de més de dues dècades, comptades des del 1898, el catalanisme va deixar de ser un ideal rígid i fonamentalment romàntic com el que havia estat definit en les Bases de Manresa de l'Assemblea de la Unió Catalanista de 1892. El programa polític nacionalista que Prat de la Riba va formular amb un to irreal i medievalitzant, de seguida es va transformar en un ideal pràctic, democràtic, doctrinalment nacionalista, però políticament regionalista quan es traduí en acció política i parlamentària*⁶³⁷.

---

⁶³⁴ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 75.

⁶³⁵ *Ibidem*, pg. 76.

⁶³⁶ Balcells, A., J.B. Culla i C. Mir (1982). *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, pp. 157-188.

⁶³⁷ Colomines Companys, A. (2019) "La Mancomunitat entre el centralisme estatista i l'autonomisme catalanista" a AAVV. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers, pg. 127.

És Prat de la Riba, doncs, el que aconsegueix amalgamar els troncs ideològics majoritaris, amb els quals aconseguirà unificar també l'estratègia política del catalanisme, encara que sigui només durant un temps i sota la premissa de desenvolupar econòmicament i socialment el país.

c) El catalanisme: una eina de desenvolupament econòmic i social

El catalanisme i el nacionalisme català s'erigeixen, doncs, com una eina per al desenvolupament econòmic i social de Catalunya, però també d'Espanya. Claret i Santirso apunten que:

La intelectualidad catalana y la clase dirigente del Principado se apuntaron gustosas al proyecto nacional español y no albergaron dudas de que se expresaba en castellano, convertido en su lengua familiar, comercial y legal. La floresca fue una literatura efímera, ideada para la celebración pública, no para la lectura. Como ha observado Marfany, no era compatible con la diglosia, sino que la presuponía⁶³⁸.

La burgesia catalana volia obtenir pes polític a Madrid –ja que en l'àmbit econòmic el tenia–, per emmotllar el sistema d'organització territorial a les necessitats de Catalunya i també a les seves particulars necessitats. D'aquí l'única identitat però la doble identificació d'aquestes elits catalanes tant amb Espanya com amb Catalunya.

El catalanisme va servir com a alternativa al buit nacionalitzador de l'espanyolisme, el qual va donar lloc a d'altres nacionalismes subestats com el gallec, el basc o el català. Hem corroborat que d'una banda és del buit en el procés d'espanyolitzar tot el territori, però per altra banda també la poca sensibilitat centralista per donar resposta a les necessitats dels territoris. Aquest buit i reaccionarisme és aprofitat pels regionalistes per construir, doncs, aquesta nova eina de desenvolupament econòmic i social.

El paper de les elits hem vist que va ser fonamental per convertir el catalanisme d'una mera expressió cultural a un motiu de reflexió política i, finalment, una acció de masses per transformar la societat. Aquesta interpretació d'un passat comú, aquesta creació d'un llenguatge i d'unes lleialtats duals i la projecció de nous models d'organització territorial, es deu principalment a les classes dirigents catalanes, les quals van impulsar el canvi per aconseguir una Catalunya millor, dins d'una Espanya gran.

---

⁶³⁸ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 59.

Aquesta construcció de la nació per part dels nacionalistes, siguin espanyols, catalans o de qualsevol altre indret, ens fa pensar que cap nació és plenament preexistent ni tampoc plenament inventada, sinó que a partir d'un sentiment latent, un grup de persones canonitza uns trets definitoris en símbols i els potencia per a que siguin significants per cohesionar una determinada societat.

Ara bé, quins són aquests trets definitoris? Quin és el fet diferencial català, respecte l'espanyol? Com emmarquem definidorament el que queda dins del nacionalisme i el que en queda fora?

El fet diferencial català: trets definitoris de la nació catalana

González Casanova intenta donar resposta a aquestes formulacions plantejades per tancar l'anterior subapartat. Per a Vilar, els trets definitoris d'una nació “s’haurien produït en el Principat (llengua, territori, vida econòmica, formació psíquica, comunitat de cultura, preocupació pel mercat)”⁶³⁹. A aquestes condicions s’hi suma la condició de ciutadania, un vincle jurídic-polític que tanmateix no defineix amb exactitud l’intangibile. En aquest apartat intentarem donar resposta concreta als trets definitoris de la nació catalana, per part dels catalanistes.

Si prenem la definició de Josep Termes, per acotar què és el catalanisme utilitza dos mots definitoris com són la *identitat* i la *sobirania*, que són els vertebradors de tot el moviment. Aquests, per tant, marcaran les bases del catalanisme al llarg de la seva història, girant entorn *tres pilars bàsics* que seran la *llengua*, la *transformació industrial*, i la ciutat de *Barcelona*. Com la extensió del treball no ens ho permet, no podrem sistematitzar aquests tres pilars i ens haurem de centrar en els dos mots esmentats, molt carregats de significat.

Identitat és, segons el Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans, el “conjunt de característiques que fan a una persona o a una comunitat sigui ella mateixa”⁶⁴⁰. Aquesta identitat ve generada pels trets diferencials que defineixen la nació, la nacionalitat, la pàtria o la raça –en termes d’inicis del segle XX. En tots ells hi tindrà un paper clau la llengua catalana i tots aquells elements que defineixin el col·lectiu de persones que

---

⁶³⁹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 37.

⁶⁴⁰ Diccionari de l’Institut d’Estudis Catalans. Recuperat de: <https://dlc.iec.cat/Results?EntradaText=identitat&operEntrada=0> [Consulta octubre de 2021].

viuen en el territori anomenat Catalunya. Per Termes, la identitat, la catalanitat, està formada per una llengua diferenciada, una cultura pròpia, uns símbols (bandera, himne, institucions polítiques, socials i religioses), unes tradicions populars, i uns valors representatius –com l’esforç individual, el treball i l’estalvi, la iniciativa o el respecte a la família (Termes, 2009).

D'altra banda, *sobirania* és, segons l'IEC, la “qualitat del poder polític d'un estat o d'un organisme que no és sotmès a cap altre poder”⁶⁴¹. De manera que la identitat generada pels trets diferencials que Termes assegura que defineixen la catalanitat, es tradueixen en una projecció de voluntat sobirana a diferents graus, la voluntat d'una organització política d'Estat.

És aquesta proposta de model d'organització territorial, de model d'Estat, el que considerem que defineix, a més de la identitat, els valors compartits d'una societat. Com veurem en el desenvolupament d'aquesta tesi, d'una manera o d'una altra, els tres presidents que analitzarem fan una proposta de país, amb uns determinats nivells de sobirania per Catalunya. Aquests diferents models de sobirania els contextualitzarem en l'apartat *Models d'Estat* i els treballarem a la part central de la tesi. Intentarem determinar, com hem proposat a la pregunta d'investigació, si els presidents de Catalunya parlen d'independència durant el seu mandat al capdavant de la màxima institució de govern del país, tant des de la Mancomunitat com des de la Generalitat.

Elements que defineixen la identitat catalana

Jordi Cassassas Ymbert procura determinar quins són aquells elements que expliquen la pervivència de Catalunya al llarg dels segles. L'historiador català considera que es deu a la importància de la identitat en els individus que viuen al Principat. Ho expressa de la següent manera:

La història d'un país la fa la seva gent, amb la seva activitat diària i vivint les formes que tenen d'entendre's a si mateixos, d'entendre els altres i de voler relacionar-se entre si; això és, vivint les identitats. Possiblement, el problema de les identitats sigui un dels més complexos d'aïllar, objectivar i explicar en el camp de la història. D'altra banda, pocs elements com la identitat són més determinants a l'hora d'intentar entendre els comportaments individuals i/o col·lectius. Tot i això, la identitat no es fa evident si no és en circumstàncies molt excepcionals, quan tant els individus

---

⁶⁴¹ *Ibídem.*

*com els grups es veuen obligats a defensar-la, a replantejar-se-la o, en casos extrems, a canviar-la*⁶⁴².

Tal i com expressa ell mateix, la identitat no és un element fàcil de descriure, ja que conté un element intangible que canvia segons el lloc, el moment històric o fins i tot segons la perspectiva de l'historiador. Per aquest motiu, Casassas alerta que:

*Per més erudició que hi aboquin per tal d'objectivar la seva argumentació, ningú no pot pretendre viure i actuar socialment fora de la determinant identitària; fins i tot aquells que es consideren vacunats d'aquesta malaltia reduccionista gràcies a l'ungüent reparador del cosmopolitisme*⁶⁴³.

Sense voler advocar contra el cosmopolitisme ni tampoc promoure el localisme, ens proposem definir aquests elements identitaris des de la màxima objectivitat possible.

El que considero més apassionant d'aquest procés per explicar com es configura la identitat d'un poble és com podem calibrar el sentiment real i el desig, com podem equilibrar la voluntat que una cosa sigui com pensem i com realment és, pels actes que podem avaluar objectivament. És aquesta configuració d'una identitat, d'un intangible, el que ens proposem fer en aquest subapartat:

*El sentiment i l'acció que comporta la pertinença d'un individu a un grup (classe social o no) difícilment els podrà fer seus sense que existeixi un sentiment fet d'experiències i emocions que l'inclinin a estimar a aquest grup. (...) Aquest sentiment i la fidelitat que se'n deriva no són ni únics ni permanents, cosa que explica la complexitat creixent dels comportaments individuals o dels socials*⁶⁴⁴.

La dificultat rau en el fet que tots partim d'una subjectivitat i d'una identitat o d'unes identitats. Fins i tot el cosmopolitisme que mencionava Casassas és una identitat en si mateixa. Per aquest motiu, procurarem no criticar-ne ni elogiar-ne cap, sinó únicament estudiar-les.

De fet, en la construcció d'una identitat s'han utilitzat a mode de mirall altres nacions sense Estat com Escòcia, Eslovàquia, Quebec, Eslovàquia, o Irlanda. El problema d'aquesta comparativa amb altres nacions és que, com ens recorden Claret i Santirso, “devuelven imágenes deseadas, no reflejos fieles”⁶⁴⁵.

Al cap i a la fi, la identitat és cada cop més present en les societats contemporànies. Casassas afirma que “les identitats no tan sols persisteixen sinó que cada cop ocupen un lloc més central en el debat públic, polític, econòmic, geoestratègic,

---

⁶⁴² Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pp. 13-14.

⁶⁴³ *Ibidem*, pg. 15.

⁶⁴⁴ *Ibidem*, pg. 15.

⁶⁴⁵ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 16.

de gènere o cultural”⁶⁴⁶. Avui dia aquesta identitat tendeix a l’atomització de l’individu o a generar reduïts col·lectius transnacionals que s’identifiquen a través de les xarxes. Però a la vegada, com el moviment de sistole-diàstole, alhora també busquen identitats col·lectives que identifiquin aquests individus en comunitats humanes més grans.

Potser actualment aquestes col·lectivitats són la passió per un equip de futbol o per qualsevol l’esport, una identitat aparentment inofensiva, però que permet desfermar els sentiments i les emocions d’un mateix dins d’una col·lectivitat. La configuració de la identitat té a veure amb la mateixa condició humana. Tots som alhora individu i eixam, tots necessitem del grup i alhora necessitem ser diferents.

Per Jordi Casassas, “les persones ordenem el món on vivim tot vinculant fets aïllats en aparença però que en el nostre interior acaben per construir el nostre entorn social i donar un fonament *real* (sempre amb l’ingredient de la subjectivitat) a la nostra identitat”⁶⁴⁷. És en aquesta tensió per pertànyer a un col·lectiu i alhora diferenciar-nos, en antropologia ho anomenem *narcisisme de les petites diferències*, on trobarem els trets definitoris de la identitat catalana.

Cal matisar, però, que no és la mateixa identitat catalana la dels inicis del segle XX que la dels inicis del segle XXI. L’actual (2022) fa que “els catalans (i si es vol Catalunya com a entitat) ens trobem immersos des de fa ben bé una dècada en un *procés* d’una gran tensió històrica que ha obligat aquest grup humà a prendre partit identitari més enllà de les ideologies”⁶⁴⁸. Tanmateix, aquest procés independentista que cerca obtenir el major grau de sobirania política, no ha estat mai abans buscat amb tanta intensitat.

De fet, precisament és aquest trencament amb el passat, amb el catalanisme primigeni, el que “ha portat al límit el qüestionament que el catalanisme ha fet al llarg de la seva història més que centenària de la unitat d’Espanya”⁶⁴⁹. Fins al segle XXI, no podem dir que el catalanisme hagi qüestionat formar part de l’Estat espanyol de manera majoritària. Aquest element sí que és definidor de la identitat catalana de finals del segle XIX i d’inicis del XX. Al segle XVIII, la identitat catalana tenia un tret comú amb

---

⁶⁴⁶ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l’època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 15.

⁶⁴⁷ *Ibidem*, pg. 16.

⁶⁴⁸ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l’època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 16.

⁶⁴⁹ *Ibidem*, pg. 16.

l'actual, la confrontació envers el centralisme, però la proposta identitària era molt diferent. Jordi Casassas ens recorda que:

El nou centralisme borbònic [del segle XVIII] es presentava com l'únic gran del progrés i del benestar modern; i, vist en perspectiva de futur, com la baula imprescindible per a la futura constitució de l'Estat liberal i nacional modern. El centralisme es podia presentar com la normal continuïtat històrica, fins i tot i més enllà de les contingències revolucionàries que es poguessin produir en la transició d'un a l'altre. Aplicat el cap hispànic, l'argument borbònic apareixia com l'inici de la justificació centralitzadora del que amb el temps desembocaria en el modern parlamentarisme democràtic. L'altre argument, utilitzat així mateix en sentit justificador de la irrupció borbònica, va ser que aquesta, en introduir la racionalitat moderna amb el sistema de la nova planta i el cadastre, va permetre el gran desenvolupament material de Catalunya, la base de la seva futura gran esplendor contemporània⁶⁵⁰.

La identitat podem explicar-la, doncs, segons les continuïtats i les discontinuïtats històriques. Quan arribem al segle XXI i trobem que l'afluent més cabalós del catalanisme és l'independentisme republicà és quan ens adonem que mai havia estat així, perquè l'afluent més cabalós de fa tres-cents anys era la confrontació amb el centralisme amb una proposta descentralitzadora però monàrquica.

Jordi Casassas explica aquestes mutacions de la següent manera:

En una societat complexa com la catalana de continuïtats històriques n'hi ha diverses; mai una de sola. (...) La identitat és precisament, una de les grans matrius de la continuïtat, de permanència, dintre d'una història que està feta de transformacions, de canvi. Així, l'existència de continuïtats històriques no exclou que haguem de considerar l'impacte de moments de profunda fractura que obliguen els grans replantejaments: de 1714 a 1939⁶⁵¹.

La identitat, o les identitats, són canviants, són diacròniques. I per aquest motiu hem d'evitar fer abús de la història per acabar reforçant els criteris que l'historiador tingui d'antuvi. Perquè al cap i a la fi, "la identitat no representa un tret o atribut del gènere humà que puguem considerar tancat, estàtic o definitiu; el contrari, les identitats són mòbils i canviants per definició"⁶⁵². D'aquí que Casassas miri de classificar algunes d'aquestes continuïtats i discontinuïtats:

Del constitucionalisme asimètric del Set-cents fins a l'independentisme actual, el problema de Catalunya s'ha plantejat des d'una òptica provincialista, regionalista, autonomista o independentista que sempre ha estat contestada des de l'Estat central amb la mateixa acusació de separatisme. (...) El catalanisme mai no ha tirat enrere en la seva reivindicació particularista; per dir-ho clar, mai no s'ha fet un retrocés i tornat d'un estadi autonomista, posem per cas, a un de regionalista⁶⁵³.

---

⁶⁵⁰ Ibídem, pp. 30-31.

⁶⁵¹ Ibídem, pg. 17.

⁶⁵² Ibídem, pg. 19.

⁶⁵³ Ibídem, pg. 18.

Aquesta podria ser l'evolució de les demandes del catalanisme. Com veiem, sovint els catalanistes eren acusats de separatistes, quan en realitat només demanaven un grau més elevat de descentralització. D'aquí que pugem definir els catalanistes com a autonomistes o descentralistes, mentre que alguns nacionalistes espanyols els pugem definir com a separadors, en el seu afany per titllar els catalanistes com a trencadors de l'*status quo*.

Els símbols que defineixen la identitat catalana

Per cohesionar tota una societat, però, no n'hi havia prou amb elements intangibles compartits per gran part de la societat. Segons Émile Durkheim, “todo grupo humano, cualquiera que sea el criterio con que se forma, desarrolla una conciencia colectiva al reconocerse como tal”⁶⁵⁴. En conseqüència, calia traduir la història, la llengua, el dret i tots els *topoi* que hem exposat amb anterioritat en elements tangibles, en símbols que ajudessin a la ciutadania a identificar-se com a grup. Per això Casassas ens recorda que Catalunya ja tenia prou elements nacionals, però calia concretar-los en fets concrets.

*Cap a la fi del segle XIX el catalanisme era un corrent que disposava d'un ventall d'institucions, publicacions, celebracions i certàmens suficientment importants per a considerar-se definitivament assentat; a més, seguia manifestant-se com un moviment heterogeni i no deixava d'estendre's territorialment. No és estrany, doncs, que per aquests anys es concretessin els grans símbols de la nació i prenguéssim un caire reivindicatiu en relació amb les prohibicions i persecucions promogudes per les autoritats*⁶⁵⁵.

Al llarg del segle XIX es van anar consolidar la bandera nacional d'orígens llegendaris amb Guifré el Pilós –la senyera–, l'himne nacional forjat a la Revolta de 1640 –Els Segadors–, una institució de govern pròpia i diferenciada com la Diputació del General, o la diada nacional en record a la caiguda de Barcelona al setge del 1714, “assumit per tot el catalanisme l'any 1904”⁶⁵⁶, però que es commemora des del 1886 en una Missa a Santa Maria del Mar –l'Onze de setembre.

És important destacar l'elecció d'aquesta funesta data per a les llibertats de Catalunya com a país. Claret i Santirso afirmen que la tria d'aquesta data com a Diada

---

⁶⁵⁴ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 14.

⁶⁵⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 152.

⁶⁵⁶ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 154.

Nacional “manifiesta la voluntad de mantener la herida abierta”⁶⁵⁷. Per a d’altres autors, com Casassas, la celebració de l’Onze de Setembre és la prova que el *poble* català segueix mantenint la seva idiosincràsia més enllà d’una derrota dinàstica en la que va acabar perdent les institucions, se li momificà el dret civil, i se li restà pes en el global de l’Estat.

A més d’aquests símbols més formals, Catalunya tenia un conjunt de tradicions singulars –des de la sardana als castellers, passant per la flama del Canigó–, una indumentària pròpia –la barretina, la gandalla i les mitenes–, indrets especials per a tots els catalans –els santuaris de Montserrat i Núria o el romànic de Boí, per posar-ne tres exemples– i tants d’altres elements intangibles que configuren el gresol d’una cultura comú.

Tots aquests símbols, plenament reconeguts no solament pels catalanistes o els nacionalistes catalans, sinó per tots els catalans i forasters, relliguen el país i sintetitzen els elements relatius a la llengua, l’art, la història, la tradició jurídica i la voluntat d’esdevenir una entitat diferenciada, una nació.

Tot i així, Claret i Santirso defensen que “Fradera ha demostrado que la identidad catalana moderna cuajó en paralelo a la idea de España como Estado-nación en el arranque mismo de la contemporaneidad. (...) Desde entonces se han retroalimentado”⁶⁵⁸. De fet, aquesta visió no és contradictòria, ja que amb la lleialtat dual de les que hem vist anteriorment, aquesta teoria seria factible. El que no tenim tant clar és si el gran gruix de la ciutadania compartien aquesta dualitat que defensen Fradera, Claret i Santirso.

El que de ben segur compartien totes les catalanes i els catalans de finals del segle XIX era una evident divisió ideològica, que es posava de manifest en els diferents graus de sobirania pels quals advocaven els principals ideòlegs catalanistes d’aquells anys. En el proper apartat procurarem esbossar quins són els dos grans blocs de propostes de sobirania, a partir dels quals podrem després desenvolupar l’estudi dels models d’organització territorial dels presidents de Catalunya.

---

⁶⁵⁷ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 102.

⁶⁵⁸ *Ibidem*, pg. 16.

Models d'Estat que defineixen la sobirania catalana

Ucelay-Da Cal ens recorda que els catalans han estat històricament dividits ideològicament i que els principals vincles d'unió havien estat el clientelisme i el tracte de favor entre coneguts. En aquest apartat en el qual desenvolupem les bases doctrinals del catalanisme polític en els seus orígens, observarem dos corrents difícilment reconciliables, com són el catalanisme primigeni, liberal i progressista de Valentí Almirall i Llozer, i la reacció a aquest, el conservadorisme catòlic de Torras i Bages. En paraules de Fontana, aquestes dues tradicions les podem anomenar el liberalisme progressista envers el tradicionalisme conservador.

Des d'una perspectiva o de l'altra, les propostes de millora de Catalunya tenien la vista posada en la unió i el benestar dels catalans. L'un partint del particularisme i l'altre de la tradició, argumentaven la necessària posició diferencial del Principat en el conjunt de l'Estat. Els orígens doctrinals del catalanisme polític podrien ser molts, però després de l'anàlisi d'aquests autors i les seves obres cabdals podem afirmar que aquestes dues línies dicotòmiques són les que han presidit irreconciliablement els discursos d'aquest moviment. Amb relació a la seva percepció del què configura la identitat catalana, fan una proposta de model d'Estat per a Catalunya, que analitzarem a continuació.

A partir d'una contextualització biogràfica i les respectives influències mirarem d'entendre el contingut dels seus textos per després simplificar-los i poder-los comparar i contrastar entre ells. Per això transformarem els seus continguts en dos categories, de la territorialitat i de la temporalitat, que ens permetran observar com projectaven l'ideari nacional vers la identitat –que es converteix en sinònim de nació– i la sobirania –que es converteix en sinònim de model d'Estat.

Analitzarem, doncs, els dos pilars ideològics del nacionalisme català abans dels presidents de Catalunya. Parlar d'Almirall serà sinònim de progressisme, mentre que fer-ho de Torras serà sinònim de tradicionalisme. Més endavant, quan ens impliquem en el desenvolupament del treball podrem observar com Prat amalgama aquests projectes per tal de portar-los a la pràctica. Abans d'analitzar els discursos orals de Prat de la Riba, de Puig i Cadafalch i de Macià i Llussà, haurem d'entendre quins eren els dos principals discursos o pilars ideològics que els precedeixen.

a) Valentí Almirall i Llozer

Per estudiar el pensador barceloní, primerament parlarem de la seva biografia i influències ideològiques. Seguidament, parlarem del text doctrinal que estudiarem. Finalment, parlarem dels seus ideals catalanistes, a partir del pes que donen a la territorialitat i a la temporalitat. A partir d'aquí, podrem avaluar quin valor li donen a la identitat i a la sobirania, és a dir, a la nació i al model d'Estat que proposen.

A.- Biografia i influències

Valentí Almirall i Llozer (Barcelona 1841-1904) fou un influent personatge de la vida pública barcelonina de finals del segle XIX. Procedent d'una família de comerciants rics, va encarar la seva formació primer a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, que ben aviat va canviar per la llicenciatura en Dret, finalitzada amb 22 anys a la Universitat de Barcelona.

La seva directa implicació en activitats polítiques públiques en favor el federalisme i el republicanisme ens permeten definir a Almirall com un revolucionari efervescent dedicat íntegrament a canviar l'Estat Espanyol. Pretenia passar d'un centralisme madrileny a un federalisme de les regions espanyoles. Segons recullen Claret i Santirso, per Almirall:

*De la falta de entendimiento entre Cataluña y el Estado español nacía del conflicto entre el elemento étnico castellano, al que su herencia árabe aportaba su afán de generalización, su apasionamiento por las ideas abstractas y su afición por la magnificencia de las formas, y el que con más o menos propiedad llamaremos catalán, por el contrario individualista y amigo de lo positivo*⁶⁵⁹.

És per això que quedava justificat el caràcter revolucionari, un activisme cultural vinculat sempre a la Renaixença popular⁶⁶⁰, el portà a prendre part en la revolució de Setembre de 1868, en el Pacte de Tortosa i la Revolta Federal de Barcelona de 1869, així com també a la Revolta contra les Quintes del 1870. Més enllà de la Renaixença culta que pretenia revifar el catalanisme literari amb els Jocs Florals, "Almirall era membre de la colla més activa de "xarons" barcelonins"⁶⁶¹, una mena de bromistes de mal gust, però que també advocaven per una gran transformació de la societat catalana.

---

⁶⁵⁹ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 88.

⁶⁶⁰ Pich Mitjana, J. (2004). *La visió de la llengua de Valentí Almirall (1841-1904)*. Barcelona: IEC, pg. 59.

⁶⁶¹ Pich i Mitjana, J. (2011). *Valentí Almirall: Antologia de textos*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, pg. 14.

Almirall i la seva colla d'amics –com Roure o Serraclara– van ser “els iniciadors, mitjançant l’humorisme, del primer teatre català. [I és que] (...) la cultura catalana, els anys seixanta, era exclosa de l’ambient erudit i acadèmic”⁶⁶².

Observem com la seva procedència benestant influeix molt en les activitats i ideologies que realitzava i projectava Almirall. Des de ben jove havia participat en publicacions escrites, per exemple dirigint el periòdic *El Federalista*, on publicà articles com “Bases para la Constitución federal de la nación española y para el Estado de Cataluña”. També va escriure a *El Estado Catalán* i el *Diari Català* –primera publicació en llengua catalana. En aquest últim en suspengué la publicació per les desavinences ideològiques amb Pi i Margall, que després fou president del Govern Espanyol.

Aquesta activa vida pública de marcada ideologia política el va determinar a prendre part en la fundació del *Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF)* a Catalunya, així com anys més tard amb la fundació de *Centre Català*, el 1882. Aquest fou un moment clau en la seva vida, ja que a partir del II Congrés Catalanista, proposat per aquesta entitat, s’imposà la seva idea de polititzar el catalanisme. Degut a aquest impuls fou redactor ponent del *Memorial de Greuges* i poc més tard publicaria el seu llibre cabdal, *Lo Catalanisme*. Un llibre que tindria conseqüències importants, tal com apunta Jordi Casassas, ja que com a conseqüència de la seva publicació:

El 1887 Mañé i Flaquer va publicar “El regionalisme” per posar en guàrdia el món conservador en contra de la represa de l’esquerra federal. Torras i Bages va començar la publicació d’una sèrie d’articles a La Veu del Montserrat de Vic per intentar presentar la visió d’un regionalisme d’inspiració catòlica (va ser la base de la posterior publicació de La tradició catalana, 1892)⁶⁶³.

Lo Catalanisme va ser, doncs, el catalitzador de la resta de doctrines teòriques d’aquests inicis del catalanisme polític, però a més era la més innovadora i progressista.

En contraposició, el model de Mañé i Flaquer no proposava una nova organització, moderna i adaptada als nous temps. Tal i com recull Pere Anguera:

El model preconitzat per Mañé al llarg dels anys reclamava la recuperació de les formes de govern anteriors al liberalisme, a partir de la valoració contradictòria dels exemples històrics, per tal de garantir el control del poder a la burgesia conservadora i així eludir els riscos sorgits de les confrontacions socials. El que els nacionalistes catalans reclamaven com el reconeixement d’uns drets inalienables, fos l’oficialitat de la llengua o el

---

⁶⁶² Figueras, J.M. (1990). *Valentí Almirall: forjador del catalanisme polític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 23.

⁶⁶³ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l’època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 130.

govern autònom, Mañé ho reivindicava en nom de la tradició per a utilitzar-ho com a argument en contra de la moderna democràcia, d'aquí el refús a unes corts pròpies amb clares potestats legislatives o a l'acceptació del català com a llengua subalterna⁶⁶⁴.

En aquest sentit, Mañé s'assemblava més a Torras i Bages, partint d'un tradicionalisme més evident que no pas Almirall. Per això, com recull Jordi Casassas:

Mañé va ser un gran contradictor del centralisme en nom de la descentralització administrativa, que considerava l'única forma de modernitzar Espanya. Seguint la moda europea, va utilitzar molt el concepte de raça, com un conjunt de trets físics i morals que diferenciaven uns grups humans d'altres (ho va aplicar el cas espanyol) i que permetien que es cohesionin i perdurin especialment quan es tractava d'una societat en canvi com la catalana⁶⁶⁵.

Si bé la finalitat d'Almirall era semblant, la aconseguir cohesionar la societat catalana per garantir la singularitat de la catalanitat, la proposta era molt més agosarada, com veurem a continuació.

A *Lo Catalanisme* podem distingir influències del context que vivia l'autor a finals del segle XIX i que van ser determinants a l'hora de proposar el seu particular model de sobirania. El fracàs de la Primera República espanyola –la caiguda del Sexenni Democràtic– és el que impulsa a Almirall a teoritzar sobre una reforma total de l'Estat espanyol. Aquest relleu històric es complementa amb els anhels de llibertat implantats amb les revolucions liberals dels anys 20, els anys 30 i la primavera dels pobles el 1848.

Tal com ens recorda Pich, “la generació de joves liberals de la que formava part Almirall estava influïda per Ibsen, Pi i Margall, Víctor Hugo, Garibaldi i Zola. El seu principal objectiu hauria estat millorar el benestar de les classes populars”⁶⁶⁶. Un idealisme filosòfic procedent del romanticisme polític, acompanyat per la filosofia positiva de l'escola francesa, i la profunda admiració al procés d'independència dels Estats Units –exemple del constitucionalisme anglosaxó–, foren els tres pilars ideològics amb els que Almirall fonamenta la seva doctrina política.

La seva idea federalista de l'organització estatal es traduïa en [federal]catalanisme pel cas català, com manifesta Pich a *Valentí Almirall: Antologia de*

---

⁶⁶⁴ Anguera, P. (2004). “Joan Mañé i Flaquer: llengua i regionalisme” a AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 255.

⁶⁶⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 98.

⁶⁶⁶ Pich i Mitjana, J. (2011). *Valentí Almirall: Antologia de textos*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms., pg. 10.

*textos*⁶⁶⁷. Per argumentar-ho li calia un mètode paral·lel al científisme que estava de moda a finals del segle XIX. Així ho manifesta a *Lo Catalanisme*, del que cal remarcar-ne el seu subtítol: *Motius que'l llegendiman, fonaments científichs y solucions practicas*. Segons Claret i Santirso:

*[Almirall] se apoya de nuevo en esta definición científica de los caracteres nacionales que hoy nos parece deleznable, pero que gozaba de gran predicamento en la Europa de fines del XIX. Entre las distintas races o pueblos de la península, destaca la castellana, generalizadora e idealista como el Quijote y, a pesar de la belleza física y la generosidad de sus gentes, sumida en la decadencia y la degeneración por culpa de su oligarquía, que manda en todo el país. En cambio, la etnia catalana es tan analítica y positiva como petulante, por lo que en Cataluña hay riqueza, pero no vida intelectual ni una moral rectora*⁶⁶⁸.

Des d'aquesta perspectiva científica presenta la legitimació d'un discurs catalanista mitjançant el mètode hipotètic deductiu per demostrar fefaentment quines serien les tendències ideològiques del futur i cap a on havia d'anar Catalunya.

D'una manera o d'una altra, com exposa Pich, "els objectius d'Almirall i els seus partidaris ajudaren a consolidar la politització del moviment catalanista, mentre impulsaven la seva vessant progressista, tot i que aquesta no va ser hegemònica fins la segona República". Un Almirall, doncs, personatge clau per tota la doctrina del catalanisme polític sobretot des de la perspectiva federalista progressista, però punt de partida i influència a tots els corrents que decidiren polititzar els corrent catalanista cultural.

B.- Estructura del text

Precisament per seguir una model el més aproximat possible a la ciència, Valentí Almirall divideix la seva obra en tres parts, en la que fa un anàlisi de la qüestió, presenta una teorització ideal i finalment proposa concretament el que convindria tant a Espanya com a Catalunya. La primera part, *Motius del nostre catalanisme regionalista*, s'erigeix com un veritable manifest polític del catalanisme; en la segona, *Fonaments científics del particularisme*, s'exposa una teoria política general en la que pretén refundar l'Estat espanyol; i la tercera, *Solucions pràctiques* per transformar l'Estat centralista espanyol en un Estat compost.

---

⁶⁶⁷ Almirall, V. (J. Pich i Mitjana Ed.) (2011). *Valentí Almirall. Antologia de textos*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

⁶⁶⁸ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 90.

Josep M. Figueras apunta que “el 1886, el terreny ideològic és prou abonat, entre d’altres, per al mateix Almirall, perquè prengui cos l’opció de vincular-se en política, per transformar i per incidir en la vida de la nació, de la comarca que ell diu”⁶⁶⁹. El fet que fos ric i solter, dotat ja d’una personalitat madura, l’empenyé a redactar aquest compendi doctrinal catalanista que s’erigiria com a punt de partida d’un moviment ideològic que, amb les seves discrepàncies i disperses opinions internes, ha arribat fins als nostres dies.

Motius del nostre catalanisme regionalista

L’inici d’aquest primer capítol es dedica a la ferma voluntat de “rompre las lligaduras que tenen á la nostra Regió agarrotada y subjecta, substituhintlas per los suaus y dolsos llassos del afecte que la germanor fa naixer”⁶⁷⁰.

Per això inicia el llibre fent un recorregut històric al passat de la nació espanyola. Contraposa els caràcters castellà i català amb la intenció de mostrar els defectes veïns i les males costums adquirides pels conciutadans de l’època a Catalunya. Fins i tot realitza el que anomena com “agravis i reclamacions”, una mena de prèvia al *Memorial de Greuges* que escriuria l’any 1885. Tot plegat, perquè com recalca Solé i Tura del text original, se’n destil·la que “els catalans i els bascos són els treballadors d’Espanya”⁶⁷¹.

En certa manera realitza una anàlisi psicològica dels pobles, del seu pensament i maneres d’actuar. Dels castellans en destaca un retard en la vida moral i intel·lectual, fet que ho considera immoral i digne d’ignorants. Malgrat la informació és presentada de manera poc científica, relaciona aquest caràcter particular de la majoria de castellans amb el gran deute de l’Estat, l’elevat militarisme innecessari i el frau en les eleccions, que no fa més que demostrar la corrupció de les institucions públiques.

La nació espanyola sols en duas cosas va avuy al davant de las de Europa, y aquestas duas cosas son: lo deute del Estat y ‘ls oficials generals de son exèrcit. (...) Lo primer puja en absolut més que ‘l de nacions tan ricas y poderosas com los Estats Units d’América, Alemania, Austria-Hungria é Italia. (...) En oficials generals doblem los de Italia y quasi ‘ls de Alemania.

---

⁶⁶⁹ Figueras, J.M. (1990). *Valentí Almirall: forjador del catalanisme polític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 186.

⁶⁷⁰ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que ‘l lligitiman, fonaments científichs y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 11.

⁶⁷¹ Solé i Tura, Jordi (1974). *Ideari de Valentí Almirall*. Barcelona: Edicions 62, pg. 20.

*Per cada milió de habitants, nosaltres ne tenim trenta sis, segons datos trets de fonts genuïnament madrilenyas*⁶⁷².

Espanya estava arruïnada econòmicament perquè no es va treure rendiment de la desamortització eclesiàstica, alguns boscos, i la malbaratada agricultura. De fet, Almirall assimila aquest caràcter de despesa excessiva i magnificació de la nació a la metàfora quixotesca del generalitzador i idealista *caballero de la triste figura*. Assegura que aquest *modus vivendi* té molt a veure amb l'“epopeia castellana” de la conquesta americana, que ha condemnat a la decadència espanyola i, de retruc, al caràcter català que se n'ha contaminat. La resta de la península destaca pels *hidalgos* elegants i pomposos en les formes però poc pràctics, que centren les estructures de poder entorn oligarquies i “chanchullos”. Espanya “va volguer unificar aquells extensos continents, y assimilarse aquellas rasses innumerables. Va imposarlos no sols la religió, sinó la llengua, las costums, los usos, y fins las preocupacions y ‘ls perjudicis; va subjectarlos á las sevas lleys y als seus governs”⁶⁷³. Aquesta epopeia és com una crònica d'una mort avançada, d'una nació decadent que malauradament contagiaria les veïnes.

A diferència d'aquests, els catalans són analitzadors i pragmàtics, busquen els avantatges positius en les transaccions comercials, fet que pot derivar en certa brusquedat en les formes. “Aunque no lo diga explícitamente, el carácter catalán, por lo menos antes de desnaturalizarse, se aproxima, si no se confunde, con el anglosajón”⁶⁷⁴. Segons Almirall, Catalunya és la terra de la mitjanja comercial i treballadora, honrada i racional perquè eleva les institucions i no homes concrets com els castellans.

Però els catalans no són sempre ideals, sinó que sovint s'han “contaminat”, segons Almirall “dels vicis que més indiquen la decadencia y retrás en el que ‘ns trovem es la petulant pretensió de trovar tot lo nostra inmillorable. (...) demostren una vanitat estúpida o una ignorancia deplorable”⁶⁷⁵. Alguns catalans presenten fal·laçment lo seu com a inmillorable, més properament a l'unitarisme intolerant i absorbent que no del particularisme que caracteritza el seu caràcter usual. Els catalans són treballadors i constants, un caràcter sustentat en “lo positivisme particularisador”.

Malgrat el caràcter català s'hagi encomanat del castellà en alguns aspectes, les diferències que marca l'influent polític català intenten demostrar que mai els dos

---

⁶⁷² *Ibidem*, pg. 16.

⁶⁷³ *Ibidem*, pg. 37.

⁶⁷⁴ Trías Vejarano, J.J. (1975). *Almirall y los orígenes del Catalanismo*. Madrid: Siglo XXI de España, pg. 350.

⁶⁷⁵ *Ibidem*, pg. 50.

col·lectius de persones poden unificar-se. És per aquest motiu que argumenta que Catalunya ha de reclamar el que correspon per justícia a la nació, i que es veu justificat en la Renaixença. Cert que les queixes van encarades sobretot a l'Estat espanyol, però en general fa una reclama a tots els parlamentaris i polítics per a que lluitin contra les corrupcions i influències.

La crítica és dura, cruel, sarcàstica i no deixa res en el tinter: l'increment del deute públic (primer país del món pel valor d'aquesta), l'ample de via ferroviària (estalvi, segons els militars, d'una invasió), la dominació del capital estranger, (totes les mines estan en mans de societats amb propietat no espanyola). (...) I pensa que cal, amb urgència, una renovació de l'ensenyament. L'analfabetisme és majoritari i sense la seva extinció l'endarreriment serà el pare de tots els vicis nacionals⁶⁷⁶.

Podríem afirmar que Valentí Almirall és la coronació teòrica d'aquest corrent cultural positivista, en el seu llibre passa de ser una protesta i reivindicació negatives a positives posteriorment. L'autor de *Lo Catalanisme* té un desengany del projecte federalista –el 1868–, motiu pel qual entén que Catalunya vulgui separar-se de la seva germana i veïna Espanya.

Per raons de dignitat i independència –moral–, per mantenir un llenguatge propi, una legislació civil, un govern, administració i justícia, el poble català ha de trencar amb l'autoritarisme de base espanyola, igual com ho van fer el 1776 els americans amb la “Declaració d'Independència”. Es tracta que “lo nostre catalanisme regionalista, además d'un sentiment, es en nosaltres una convicció, filla d'un sistema general de ideas y de principis. Som catalanistas perquè creyem en lo particularisme y en la llibertat que n'es la més hermosa conseqüència”⁶⁷⁷. I aquesta voluntat ha de derivar en llaços d'unió nous: una Federació de Regions en igualtat de condicions per respectar la llibertat particular de cadascun d'ells. “El catalanismo se legitima, pues, no sólo en la situación de Cataluña, en sus agravios históricos, sino en la de todo el país”⁶⁷⁸.

Fonaments científics del particularisme

Fruit de les revolucions de l'edat Moderna i les liberals de la primera meitat del segle XIX, Valentí Almirall proposa una refundació de l'Estat acompanyada d'un canvi social que trenqui amb el model anterior. De la mateixa manera que la Revolució Francesa

---

⁶⁷⁶ Figueras, J.M. (1990). *Valentí Almirall: forjador del catalanisme polític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 189.

⁶⁷⁷ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l legitiman, fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 115.

⁶⁷⁸ Trías Vejarano, J.J. (1975). *Almirall y los orígenes del Catalanismo*. Madrid: Siglo XXI de España, pg. 359.

volia trencar amb el feudalisme i l'Antic Règim, el Catalanisme polític hauria d'alliberar-se del centralisme espanyolista.

*Dos objetivos persigue con la segunda parte Almirall. Por una parte, (...) elevar las razones de Cataluña a razones de carácter general consagradas por el prestigio de la ciencia positiva y las lecciones de la historia; lo que él llama elevar el sentimiento catalanista a convicción científica*⁶⁷⁹.

Almirall pren del caràcter català analitzador i pragmàtic la necessitat de combinar individualitat i col·lectivitat, precisament per no ser generalista i abstracte com el caràcter castellà. El particularisme que proposa per a l'Estat espanyol és un sistema positiu i pràctic, un sistema que contempla la barreja de les qualitats bones i dolentes, els vicis i les virtuts, de tots els components que la integrin. Però per incloure'ls cal conèixer-los i respectar-los; com ell mateix afirma, molt en sintonia amb la tendència científica de finals del segle XIX, que tendia a dividir i subdividir per arribar a l'anàlisi de les partícules més petites –l'atomisme que Almirall ho trasllada a la societat com particularisme.

El coneixement de cadascuna de les parts que integren Espanya comporta el respecte i la cessió de les necessitats que aquestes tenen. D'aquí la voluntat de comprendre la personalitat de cada individu i regió, per garantir-li la llibertat.

Envers la llibertat hi trobem la igualtat, que “es la expressió del interès col·lectiu en contraposició als interessos individuals”⁶⁸⁰; per tant va en contra de singularització en la societat i de rerefons del progrés. Per aquest motiu no es pot contemplar la igualtat com a bona, sinó que cal potenciar la diferència, cal valorar la particularitat de cada individu per fer-lo realment valorat i lliure. En tant que l'home és *zoon politikón* com deia Aristòtil, hem de fomentar aquestes relacions humanes entre individus plenament lliures.

És per això que Almirall es centra en el fonament de les revolucions francesa i americana: la llibertat. Tal com afirmava John Stuart Mill: “considera la llibertat alhora com un mitjà i com una finalitat social: com a finalitat, la llibertat és l'expressió de la dignitat humana; com a mitjà és la condició del progrés humà, és a dir de la millora de la civilització i de la cultura”⁶⁸¹. Una llibertat, doncs, innovadora i font de riquesa que es fonamenta en la lluita d'interessos entre individus. L'únic que ha de fer l'Estat és

---

⁶⁷⁹ *Ibidem*, pg. 360.

⁶⁸⁰ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l llegendan, fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 165.

⁶⁸¹ Jarne, A. i J.M. Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 64.

garantir que amb aquesta lluita individual es produeixi el màxim benefici, perjudicant el mínim.

És important que l'estat limiti la llibertat precisament per permetre que tothom pugui expressar-se i comportar-se al seu lliure arbitri, sempre que no perjudiqui els conciutadans. Cal un Estat que garanteix els drets i deures dels ciutadans, un sistema que afavoreixi més la llibertat i redueixi més les limitacions. Almirall proposa, concretament:

L'Estat no és més que l'armoniació dels interessos oposats dels individus y de la col·lectivitat, que sols se consegueix mitjançant un ben combinat lligament de las forses distintes y contraries que dins de la agrupació se desenrotllan; lligament que no permeti que cap d'ellas converteixi sa acció útil en perjudicial y destructora. (...) L'interés col·lectiu no es altra cosa que lo resultat dels individuals, y es sóls perfectament llegítim en quant es garantía d'aquestos⁶⁸².

En definitiva, Almirall proposa un Estat mínim només fixador del dret i capacitat per lluitar en cas de necessitat de defensa en cas de legítima defensa.

Com anem comprovant, Valentí Almirall tenia una ideologia marcadament liberal, probablement molt en relació amb el pensament de John Stuart Mill. Mica en mica mostra la seva predilecció pels preceptes anglosaxons, i així s'anirà aproximant a la seva idea d'Estat particularista basada en el *Self-government*, una mena de principi de subsidiarietat que tendeix a repartir el pes legislatiu i executiu entre els diferents nivells administratius públics. En contraposició d'això, s'hi troba l'Estat unitari basat en la igualtat, que caracteritza als models francesos on l'Estat ho és tot i l'individu no és res.

Pel polític català l'important són les persones, per això s'alinea amb aquest "govern per si mateix" –*Self-government*–, que "fa que els diferents nivells de l'estat mantinguin algun grau de potestat legislativa, de manera que els nivells inferior actuen com a límit de la potestat legislativa de l'Estat"⁶⁸³. I precisament d'aquesta pluralitat de nivells potestatsius se'n dedueix l'existència d'una pluralitat d'estats.

Aquesta pot ser formada per estats petits o estats grans. Els petits, entén Almirall, són favorables per a la participació política, la llibertat interna, el patriotisme, l'energia en la acció social, i una legalitat adaptada a les necessitats dels ciutadans; en contra hi té la dificultat per mantenir la independència, la incapacitat de regular totes les

---

⁶⁸² Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l legitiman, fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 160.

⁶⁸³ Jarne, A. i J.M. Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 67.

iniciatives individuals, i la manca de seguretat alhora de garantir la llei i l'ordre. D'altra banda, els estats grans tenen a favor la seva gran influència exterior respecte dels Estats petits, i la facilitat per mantenir la seva independència i llibertat respecte l'exterior i més capacitat de garantir drets i deures; tot i això, als grans estats com França o Gran Bretanya els pesa més la igualtat que la llibertat –fet que dificulta el progrés–, i les necessitats del poble no són ateses –per grandària i lentitud.

El que cal segons Almirall és un Estat complex que integri un Estat general i d'altres estats particulars, ja que l'unitarisme és exemple de tirania. “La societat que més avança és la que més es complica” diu per defensar al federalisme. És l'Estat compost, per tant, la combinació perfecta entre llibertat –progrés– i igualtat –hom tingui possibilitats. I si en aquesta complicació és on hi roman la perfecció, cal que es vegi referendada amb un pacte d'associació⁶⁸⁴.

La complicació d'una societat, com bé dèiem, és la que demostra la capacitat d'organització, d'associació, i per tant de conjuntar interessos individuals i col·lectius. Això es plasma en una Constitució que serveixi com a acord de mínims:

L'organització federativa divideix la sobirania entre els estats que s'associen i l'Estat general, creat per representar la Unió. L'Estat general adquireix les atribucions que se li atorguen de forma clara i definida i els estats particulars conserven totes les altres de les quals no es desprenen.

Almirall entén l'Estat general com un ser abstracte, una ficció legal, contràriament a l'Estat particular, que al ser l'entitat real és el que compta amb la sobirania natural. Aquest compta amb les competències de dirigir política i administrativament el territori i fixar el dret d'acord amb els ciutadans i els precedents històrics. L'Estat general, en canvi, serà l'encarregat de garantir la llibertat, l'ordre i els serveis públics, a més de mostrar-se com a una única entitat envers l'exterior –que per tant serà l'únic capacitat per declarar la guerra i la pau.

Solucions practicas

La tercera i última part és redactada com un programa polític tant per Catalunya com per Espanya. El regionalisme particularista presentat anteriorment defensa l'obtenció de l'autogovern de Catalunya, més enllà que la resta de territoris espanyols puguin optar per una organització política centralitzada. Per tant, Almirall està defensant un Estat

---

⁶⁸⁴ Recorda a les idees rousseauianes del *Contracte Social*, en la qual l'individu s'ha de comprometre amb l'Estat i la societat s'ha de comprometre amb l'individu.

compost –republicà o monàrquic– asimètric. D'aquesta manera garantir la distribució de potestats entre Estat general i Estats particulars.

Abans, però, fa un resum d'un recull de països com l'imperi alemany, el Canadà, Irlanda, Suïssa o algunes repúbliques hispanoamericanes. Aquest esbós d'altres països a mode d'estudi de política comparada li permet afirmar que la llibertat de Catalunya depèn intrínsecament de la forma d'organització política d'Espanya sencera. I és que en aquell moment històric, finals del segle XIX, el Principat s'havia convertit en un satèl·lit del sistema espanyol amb una administració i govern imposats, de la mateixa manera que l'ensenyament, la justícia, i la llengua espanyola. Això feia que el Dret Civil Català fos impossible de modificar dins aquest context de forta castellanització; Almirall considerava la necessitat de fer els tribunals independents i les autoritats executives diferenciades de les castellanes. Així també es podria liberalitzar l'economia i controlar els aranzels que en aquell moment ofegaven als empresaris catalans.

L'ideal solució espanyola seria una confederació d'estats dualista com la de l'imperi austro-húngar, però com "l'amor á la patria gran es tan débil, que hi ha molts sentiments que'l sobrepujan (...) todas las soluciones que havem exposat fortificaran l'esperit regional; todas reduhiran la patria inmediata"⁶⁸⁵. Deixa clar, doncs, que ni unitarisme centralitzador ni separatisme.

El que proposa Almirall és la redacció d'unes constitucions de consens que organitzin el sistema en federal –Federalisme particularista–, bé sigui a partir d'una monarquia com la de l'Imperi Britànic, o una República com la d'Estats Units d'Amèrica –de la que n'és més partidari Almirall. Però malgrat ser-ne partidari, considera que a Espanya la millor solució seria una corona ja que aniria d'acord amb la "política madrilenya del chanchullo".

Com per Espanya proposa un Estat compost o federatiu amb dues cambres, a Catalunya li pertocuen les llibertats pròpies del particularisme: dret privat, llengua, govern i administració. Llavors l'organització territorial hauria de ser en comarques naturals –corregiments o vegueries–, més properes al ciutadà, en comptes de les centralistes i uniformistes províncies; també hauria de tenir unes Corts Bicamerals –una per la branca territorial i una altra on es respectés percentualment el vot de la persona– però el cert és que la tradició catalana s'aproximaria més a una tradició d'una cambra

---

⁶⁸⁵ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l llegendan, fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 328.

mixta; el poder executiu hauria de comptar amb un consell de membres per no recaure en personalismes; i finalment el poder judicial hauria d'estar regit pel Tribunal Superior de Catalunya, independent i defensor dels particularismes.

En certa manera, l'Estat particular que seria Catalunya en una hipotètica Confederació espanyola esdevindria quelcom similar a les "baronías feudals, tenint, no obstant, en llur favor la ventatja de que, per rahons exposadas, possehirán generalment la confiança y bonavolensa dels pobles, y que ab sa ajuda podrán oposarse eficazment á las extralimitacions é invasions del govern general de la nació"⁶⁸⁶. Per dir-ho d'una altra manera, una assimilació al sistema que a l'Edat Mitjana havia funcionat correctament, segons Almirall, per articular el govern i l'administració per als ciutadans. Calia, doncs, una nova organització territorial amb distinta distribució de competències que hauria d'anar lligada amb una reforma democratitzadora, garantint un sufragi popular directe per donar veu al poble i no a personalismes oligàrquics; un apropament de la gestió pública als ciutadans, que haurien de tenir veu i vot, amb un sistema que la història corrobora com a vàlid pel Principat de Catalunya.

C.- Ideals catalanistes

A partir de les seves nombroses publicacions però també mitjançant accions polítiques pragmàtiques reivindicava el federalisme per organitzar l'Estat espanyol, amb la clara intenció de polititzar els corrents avantguardistes del seu moment com eren el regionalisme i del catalanisme.

Acèrrim defensor del regeneracionisme i l'antiseparatisme, com remarca Solé i Tura, "si no estéssim endarrerits, degenerats i dèbils no tindríem cap necessitat de proposar-nos emprar mitjans extraordinaris i gairebé extrems per avançar, regenerar-nos i enfortir-nos. El catalanisme regionalista no se satisfà amb un senzill canvi de govern ni d'institucions sinó que aspira a molt més"⁶⁸⁷. Amb això deixa clar que no és antiseparatista per sistema, sinó que la opció secessionista la contempla com la darrera opció si no es pot transformar Espanya en un Estat compost.

Per ser més concrets Almirall era la suma de federalisme i republicanisme per redimir Espanya dels errors i portar el progrés català a la resta de l'Estat. Aquesta tasca

---

⁶⁸⁶ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l llegendan, fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 284.

⁶⁸⁷ Solé i Tura, J. (1974). *Ideari de Valentí Almirall*. Barcelona: Edicions 62, pg. 37.

redemptora, bàsicament era atribuïda al federalisme –un federalisme asimètric que respectés les singularitats de Catalunya. I és que Almirall entenia el catalanisme com l'única eina per salvar l'organització de l'Estat espanyol i regenerar Espanya des de Catalunya, que era més moderna i més europea; en definitiva el territori que tenia més futur.

La frustració de l'autor amb Pi i Margall i el Sexenni democràtic el portà a fer un joc semàntic, definint el seu paradigma doctrinal com particularisme, sinònim del federalisme. El seu esforç per definir-lo va culminar amb un paral·lelisme científic per argumentar la seva innovadora ideologia. I és que no volia més que intentar despertar l'esperit polític del catalanisme social per conduir a la societat a fer persones més lliures, més humanes i amb progrés pel col·lectiu.

¿Pot Espanya convertirse en una Confederació ó Estat compost, ó pot Catalunya aspirar a recobrar sa personalitat dins d'un dualisme per l'estil del de Austria-Hungria, ja baix la forma repub'icana, ja baix la monárquica? A la pregunt contestarem sòls, que la cosa dependeix de nosaltres. Si'l catalanisme pren peu; si arriba á moures la opinió pública; si las nostras solucions logran á apoderarse de las intel·ligencias y dels cors de la majoría del pays, podrán ser més o menys grans les dificultats y obstacles, pero 'l triunfo definitiu es segur⁶⁸⁸.

Aquest intent per assolir una repercussió popular l'obligava a relatar el procés des d'un mètode aproximat al científic, per això entén el Catalanisme i el Particularisme com:

Las terminacions en isme, ista, etc, indican la idea de afició, carinyo y preferencia per la que expressa la paraula á la que s'efegeixen. Aixis, donchs, de la meteixa manera que catalanisme vol dir afició, carinyo, preferencia á lo catalá, y regionalisme suposa iguals sentiments simpátichs á lo regional en general, la paraula composta, particularisme, vol dir afició, carinyo, preferencia á tot lo que es particular.

Lo catalanista es particularista, pero reduheix lo seu particularisme a la nostra regió sola: lo regionalista professa un partiucularisme es general, y no pot deixar de ser també catalanista, puig que qui vol lo més vol lo menys: lo particularista eleva sas preferencias y aficions á la categoria de sistema, y al ser igualment regionalista, y, per conseqüencia, catalanista, no fa més que aplicar á casos concrets un ordre general de ideas⁶⁸⁹.

D'aquí la necessitat per abstraure què entén Almirall per territori, quin pes hi té la tradició i la temporalitat en la seva teoria, i com aquests dos factors intervenen en la projecció de l'ideari nacional, que dividim entre *identitat* i *sobirania* com enuncia Termes a *(Nou)Resum d'Història del Catalanisme*⁶⁹⁰.

---

⁶⁸⁸ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l llegendiman, fonaments científichs y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 336.

⁶⁸⁹ Ibídem, pg. 124.

⁶⁹⁰ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d'història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 7.

Pes de la territorialitat

Almirall remarca a l'inici de la segona part de *Lo Catalanisme* què és Catalanisme – reconeixement i simpatia per les coses catalanes–, regionalisme –aquesta voluntat de llibertat però per totes les regions per igual–, i particularisme –el reconeixement de les aspiracions d'organitzacions particulars i per tant asimètriques de totes les regions amb diferències.

Per al polític català, Catalunya formaria un sol tot, tindria personalitat política i fóra una entitat autònoma, amb algunes delegacions d'atribucions al govern central. La capitalitat romandria a Barcelona; ciutat més petita que Madrid i, per tant, amb menys corrupció.

Com entén el principi de *Self-government*, l'administració hauria de patir una gran descentralització cap a les comarques. La divisió territorial, “com més pronunciada sigui la divisió administrativa, més hi guanyarán las llibertats, y més interessará lo comú dels ciutadans en la marxa de la cosa pública”⁶⁹¹. Per tant serien les comarques naturals, els corregiments o vegueries els encarregats de dipositar certes potestats i funcions públiques.

Les províncies quedarien abolides, per centralistes i uniformitzadores, de manera que els representants a les cambres s'elegirien pels nous districtes definits segons criteris de territorialitat i proximitat.

Pes de la temporalitat

De manera no tant exagerada com en Torras i Bages, la tradició en Almirall pren un pes rellevant per entendre les singularitats i particularismes de cada indret. En aquest cas presenta la necessitat d'entendre el passat i els costums per poder projectar bones lleis també més en relació a les necessitats dels ciutadans.

Per a l'influent polític català, el problema roman en el fet que Catalunya parteixi de dues tradicions marcades. Una primera la defineix com a més compulsiva, immobiliària, i antiprogressiva –la clàssica conservadora, retrògrada, centrada en el passat; tindríem un exemple en el vigatanisme o torresbagisme i el catalanisme conservador. D'altra banda trobem també una tradició com la definiria Renan –semblant al concepte de nació; s'entén en aquest cas com a plebiscit permanent, quotidià i de la

---

⁶⁹¹ *Ibidem*, pg. 331.

qual en els pobles ibèrics serien exponents meritíssims com Pi i Margall o el propi autor que analitzem.

Per això la tradició no és directament determinant en cap procés, sinó que únicament serveix per entendre quines són les necessitats dels catalans per elaborar una legislació, un govern i una administració més propera al poble. El pes del passat, i per tant d'aquests costums que cal conèixer, recau en la seva força per projectar les solucions més adients envers la idiosincràsia dels ciutadans de Catalunya.

Projecció ideari nacional

Identitat

Almirall entén que tots els pobles de l'Estat espanyol provenen de "races" diverses però iguals en drets. Cadascuna d'aquestes identitats col·lectives tenen el dret inviolable de mantenir i cultivar la nacionalitat i la llengua. Per això, dins el projecte de federalisme particularista:

Catalunya formaria un tot ab personalitat y vida propia. Dins de las limitacions que s'hagués imposit per la unió, y excepció feta de las atribucions que hages delegat en lo poder general. (...) Ella, donchs, cuidaria exclusivament de son dret privat, de sa llengua, de sa administració, de son govern, etc, en quan fós de son interés particular⁶⁹².

Solé i Tura reitera al capítol IV de l'*Ideari de Valentí Almirall*⁶⁹³ que de la singularitat catalana se'n deriva una clara aspiració al progrés i la modernització del país, i en general de l'Estat espanyol. Aquesta identitat peculiar i innovadora cal exportar-la i transmetre-la a aquells qui havien contaminat Catalunya amb vicis i idealismes.

Prèviament a l'exportació, però, és necessari el ple coneixement i difusió de la pròpia llengua. Pich argumenta que "Almirall defensarà la necessitat d'aconseguir l'oficialitat de la llengua catalana"⁶⁹⁴ per consolidar la base catalanista que permeti defensar el federalisme particularista a Madrid.

---

⁶⁹² Ibídem, pg. 330.

⁶⁹³ Solé i Tura, J. (1974). *Ideari de Valentí Almirall*. Barcelona: Edicions 62, pg. 45.

⁶⁹⁴ Pich Mitjana, J. (2004). *La visió de la llengua de Valentí Almirall (1841-1904)*. Barcelona: IEC, pg. 64.

Sobirania

Dins la concepció d'Estat compost en el que s'hi divideixen clarament un Estat general i uns Estats particulars, Catalunya no seria ni un Estat independent ni tampoc una simple regió:

Ni unificació, ni independència; ni separació ni absorció. Desde avuy, deya l'esperit del poble catalá, podrem viure junts y felissos los que, distintos y diversos per naturalesa y carácter, hem resistit mentres hem pogut á las imposicions de la forsa, protenstante quan no'ns era permés fer altra cosa. No volem unificarnos, pero sí unirnos. La unió pels fins comuns, basada en lo respecte mútuo, es l'únich camí de regeneració pera las regions espanyolas⁶⁹⁵.

Catalunya és massa petita com per ser independent segons Almirall. Per això l'ideal seria una constitució federal perquè tindria la llibertat que garanteix el particularisme, i a la vegada fortaleza interna i pes exterior. Queda clarament representat que el projecte almirallià “pretenia canviar Espanya des del centralisme cap a un federalisme de les regions espanyoles”⁶⁹⁶, com apunten Jarne i Porta.

Per això cal remarcar que des de la historiografia castellana “se ha presentado el catalanismo como la solución *regeneracionista* de la burguesía catalana”⁶⁹⁷. Mentre els intel·lectuals espanyols com Unamuno, Ortega y Gasset o Menéndez Pidal només observaven la vessant de negació de la unitat espanyola, els ideòlegs catalans de finals de segle XIX estaven proposant regeneració.

Centrándonos en Almirall, a la interpretación regeneracionista de su obra ya había apuntado Rovira y Virgili cuando señalaba que: “La visión que tenía Almirall del problema catalán y del problema hispánico, se concreta y simplifica en dos palabras: degeneración y regeneración, que forman un leitmotiv”, añadiendo más adelante que “Esta palabra regeneración es la palabra mágica, como un conjuro salvador, que aparece y se repite a través de los escritos y de los discursos almirallianos⁶⁹⁸.

En definitiva, per molt que des d'alguna historiografia espanyola s'hagi intentat vendre la imatge d'un catalanisme separatista, des dels inicis es veu que la voluntat era de regenerar l'Estat des de dins. Almirall especialment remarca el seu projecte d'Estat compost en el que s'hi integra l'Estat gran i els Estats particulars, per repartir competències, potestats i sobirania.

---

⁶⁹⁵ Almirall, V. (1978). *Lo Catalanisme: Motius que'l legitiman, fonaments científics y solucions practicas*. Barcelona: Alta fulla. pg. 85.

⁶⁹⁶ Jarne, A. i J.M. Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 64.

⁶⁹⁷ Trías Vejarano, J.J. (1975). *Almirall y los orígenes del Catalanismo*. Madrid: Siglo XXI de España, pg. 344.

⁶⁹⁸ *Ibidem* pg. 345.

b) Josep Torras i Bages

Per estudiar el pensador vigatà, com ja hem fet amb Almirall, primerament parlarem de la seva biografia i influències ideològiques. Seguidament, parlarem del text doctrinal que estudiarem. Finalment, parlarem dels seus ideals catalanistes, a partir del pes que donen a la territorialitat i a la temporalitat. A partir d'aquí, podrem avaluar quin valor li donen a la identitat i a la sobirania, és a dir, a la nació i al model d'Estat que proposen.

A.- Biografia i influències

Josep Torras i Bages (Les Cabanyes 1846-1916 Vic) fou un influent bisbe català, màxim exponent del nacionalisme català conservador i catòlic de finals del segle XIX i principis del segle XX. Al que seria bisbe de Vic el podem considerar un ideòleg de la doctrina catalanista perquè, tot i no exposar un corpus doctrinal com sí ho fan Almirall o Prat de la Riba, és a través de la seva opinió i influència pública que generà una definició ideològica del catalanisme, i d'aquí la seva rellevància en aquesta tesi.

[Torras i Bages es troba en] un moment històric clau per a entendre la nostra societat i la confrontació de les seves estructures capitalistes. En aquest context cal emmarcar el vigatanisme, com a clar component de la tradició ideològica que combat inicialment el liberalisme i el model de societat industrial, tot oposant-hi el vell ordre, és a dir, la defensa de la religió, la família i la propietat. Tanmateix, s'ha de matisar molt aquesta visió habitual del vigatanisme per tal de copsar-ne bé el procés evolutiu, en el qual el bisbe Torras i Bages no és més que un punt d'arribada⁶⁹⁹.

Per tant, Torras i Bages només és la punta de llança de tot un pensament tradicionalista i catòlic, com veurem a continuació.

Per entendre la seva importància dins el *vigatanisme* i el catalanisme polític haurem d'esbossar la seva vida a grans trets. Així, la podem dividir en tres etapes: la de formació, d'afiliació al catalanisme, i la tercera ja com a bisbe, on ratificà la seva ideologia antialmiralliana i es consolidà com a figura pública respectable.

De la primera fase n'hem de remarcar la folgada formació universitària i teològica, culminada pels seus estudis de Dret i de Filosofia i Lletres i l'ordenació sacerdotal amb 25 anys. En aquest període rebé influències de Milà i Fontanals en l'àmbit de la filosofia, i de Duran i Bas en l'aspecte jurídic. Al llarg de la seva educació li van calar idees com la de *l'esperit nacional*, promulgada per Herder, però amb certa influència kantiana ja que n'intentava fer una definició historicista. Allò que els

---

⁶⁹⁹ Albareda, J. (1985). "Pròleg" a Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic : Eumo, pg. 13.

alemanys en deien *Volkgeist*, una ànima preexistent al poble en sí mateix, molt en relació al conservadorisme ideològic –diferenciat però de l'integrisme carlista del moment. Aquest coneixement i estima envers el passat es traduïa en una lluita dialèctica contra la revolució, que tractava “d’aconseguir un Estat secularitzat, alliberat de la influència de l’Església i de tota religió positiva”⁷⁰⁰.

Per això podem afirmar que “el pensament de Torras i Bages és decididament crític amb el sistema. (...) Però no es presenta com una veritable alternativa; (...) ni tan sols aspira a ser tingut pròpiament com a sistema. És un pensament elaborat des de bases que l’autor presenta com a històriques i ètiques”⁷⁰¹. Un Torras i Bages que es veu molt influït per les seves fonts d’informació en motiu dels seus anys d’estudi, en els que en destaquen les idees del *common sense* exposades per Hamilton, que fa referència al seny i la mesura en les decisions polítiques.

Per altra banda, degut als seus estudis en teologia al seminari de Barcelona, va ser molt influït pel tomisme i el seu mètode de recerca de la veritat teològica que els clergues consideraven objectiva. Aquestes idees tant conservadores el van obligar a exiliar-se a França, durant el Democràtic, per evitar represàlies. En retornar de l’exili, el 1875 amb el cop militar de Martínez Campos i la restauració borbònica, Torras i Bages va començar a tenir un paper destacat en la vida pública. La seva manifestació en diversos opuscles de la necessitat de recuperar el principi religiós i tradicionalista el va portar a acceptar formalment l’articulació juridicoconstitucional de 1876 així com queda palès en la Base 1a de Manresa el 1892. Malgrat va conformant el seu propi discurs, Torras i Bages no és més que fruit del context sociopolític de finals del segle XIX a Catalunya.

*Torras és el receptor d’una herència ideològica i cultural que arrenca de mitjans del segle XIX, la qual herència no és sinó el resultat de les transformacions que traspalsaven la societat catalana: d’una banda, la força creixent de la Catalunya industrial enfront la Catalunya rural; de l’altra, l’experimentació de les mateixes contradiccions a l’interior de la comarca, les quals, ultra haver agreujat el conflicte de classes, havien comportat la desindustrialització de Vic a favor de les poblacions de la vora del Ter*⁷⁰².

Per això Torras i Bages trobava necessari canviar la societat, advocar per un model tradicional i contrastat, un model que defensà en diversos seus opuscles a *La Veu de*

---

⁷⁰⁰ AA.VV. (Ed. Albert Balcells) (1988). *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*. Barcelona: Edicions 62, pg. 164.

⁷⁰¹ *Ibidem*, pg. 159.

⁷⁰² Albareda, J. (1985). “Pròleg” a Ramisa, Maties. *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic : Eumo, pg. 13.

Montserrat. Això el convertí en personatge públic, ja plenament en la segona etapa en la que dividim la seva vida, perquè s'erigí com a ferm defensor del ruralisme i tradicionalisme. Partia d'un tomisme renovat que cercava la *philosophia perennis*, aquella veritat “que pogués considerar-se eternament vàlida, separada de les circumstàncies historicotemporals en què es donà”⁷⁰³. En aquest procés d'exercir influència pública, va anar incorporant paral·lelament la seva idea de regionalisme, de catalanisme, i en certa manera també d'implicació política.

La funció de *La Veu de Montserrat*, “fundada per clergues (Jaume Colell), d'ideologia conservadora catòlica, hereva però separada del vell carlisme, i inserida en l'ambient rural i fortament tradicional de Vic”⁷⁰⁴, entre diverses altres publicacions, era la de consolidar el paper de l'Església i diferenciar-lo del projecte laic de Valentí Almirall. Amb això podem comprovar que Torras i Bages projectava una ideologia mentre intentava redefinir els termes catalanisme i catolicisme, com així ho exemplifica l'article “El catalanisme, el que és i el que deuria de ser”.

Els conceptes que anava promulgant en aquell moment l'encara prevere, es veieren ratificats amb la escissió del Centre Català d'Almirall, quan es constituí la Lliga de Catalunya. Aquests nous corrents conformaven “un catalanisme catòlic i d'arrels neotradicionalistes (...) en bona part mitjançant *La Veu de Montserrat* que aplegava així homes de pensament conservador, però no pas integrista”⁷⁰⁵, i per tant desmarcats dels carlins. Perquè dins el conservadorisme Torras i Bages s'inscrivia dins el col·lectiu conciliador, entre els que acceptaven el règim canovista i els radicals carlins.

Per això en aquesta tercera etapa, en la que fou bisbe de Vic, presentava l'Església com a essencial per a la pàtria, lligant-la especialment a la burgesia i les classes benestants per així no perdre pes en l'àmbit públic. En aquest sentit no varià la seva idea que havia presentat anteriorment a *La Tradició Catalana*, sinó que la consolidà amb el vincle amb la Unió Catalanista i també la Lliga Regionalista, que en certa manera s'adscriuran també a aquests criteris que enllacen inseparablement

---

⁷⁰³ Pérez Francesch, J.Ll. (1985). “Josep Torras i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític”, a J. Torres i Bages. *L'església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*. Barcelona: La Magrana/Diputació de Barcelona, pg. 6.

⁷⁰⁴ Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic : Eumo, pg. 56.

⁷⁰⁵ Pérez Francesch, J.Ll. (1985). “Josep Torras i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític”, a J. Torres i Bages. *L'església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*. Barcelona: La Magrana/Diputació de Barcelona, pg. 8.

Catalunya i l'Església. Una doctrina que procedia dels principis pontificis que es promulgaren des del Vaticà, que també promovia una mobilització de l'opinió pública.

Torras i Bages, doncs, essent bisbe va mantenir la seva voluntat de conciliar criteris doctrinals entre les diferents veus discordants. De la mateixa manera que en la seva etapa d'alineament amb el tomisme eclesiàstic va navegar entre carlins i canovistes, en la etapa de la seva maduresa va haver de lidiar entre els propers a Antoni M. Alcover –de caire oberturista de l'Església i tarannà liberal vers la política de la Lliga Regionalista– i Gaietà Soler –de caire dretà i partidaris de pactar amb l'ordre polític imperant.

Fins l'últim dia de la seva mort va relatar i redactar textos per difondre tot aquell pensament que havia anat fonamentant al llarg de la seva vida. Des dels inicis d'aquesta Renaixença catòlica amb una reconstrucció patriòtica a partir de la poesia –com realitzà Verdaguer amb *Canigó* o *Pàtria*– fins al contemporani Jaume Collell, que exigia més responsabilitat als catalans per defensar aquest catalanisme més conservador de caire catòlic. És per això que Torras i Bages es confirma com una figura de pes en els orígens de la doctrina catalanista, perquè és capaç d'integrar molts ideòlegs i influents personatges d'una doctrina que en aquell moment esdevingué contrapunt a la majoritària almiralliana.

B.- Estructura del text

Tal com anuncia Josep Termes, “la publicació de *Lo Catalanisme* neguitejà els defensors del catalanisme catòlic”.⁷⁰⁶ Destacats personatges com el canonge Jaume Collell des de *La Veu de Montserrat*, impulsaren a Torras i Bages que configurés “una rèplica del regionalisme catòlic a l'obra d'Almirall. (...) [L'empresa] començà amb un seguit d'articles a *La Veu de Montserrat* amb el títol de l'Església i el regionalisme”⁷⁰⁷, i acabà amb la gran obra del bisbe de Vic, *La Tradició Catalana*.

La Tradició Catalana exerceix com a doctrina base per al catalanisme catòlic, no es conforma com una projecció d'ideologia *per se*, sinó com una guia per a la orientació de la praxis política. Pretén reconduir el catalanisme cap al catolicisme, desmarcant-se tant del carlisme com de l'almirallianisme més purs. El que aconsegueix fer amb

---

⁷⁰⁶ Termes, J. (2000). *Història del catalanisme fins al 1923*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, pg. 193.

⁷⁰⁷ *Ibidem*, pg. 193.

aquesta obra és aglutinar el catalanisme contrari al d'Almirall, ja que el bisbe de Vic era clerical i sobretot tradicionalista. Dóna una perspectiva històrica fonamentada en els costums catalans per argumentar el seu patriotisme.

Inicia el text remarcant que el seu estudi vol justificar un fet social. Torras i Bages ens està justificant la idea que la tradició és la base d'una nació i que sense aquesta la nació no pot sobreviure. De fet, presenta que “si al poble català pot aplicar-se-li el concepte de persona, això és, si és, com deien els antics escolàstics: *indivisum a se et divisum ab aliis*, si és un individu racional amb voluntat i intel·ligència pròpies, ningú pot negar-li el dret a viure”⁷⁰⁸. Per això el bisbe català analitza aquests dos factors, per demostrar que Catalunya existeix com a nació i que per existir té no només el dret, sinó el deure de conservar la tradició –una mescla entre lligam amb el territori i pes de la temporalitat.

El text l'estructura en dues parts, una primera on estudia el “valor ètic” del regionalisme català, i una segona en que es dedica a analitzar-ne “valor racional”.

Valor ètic del regionalisme català

La primera part s'erigeix com una crítica a la pràctica de la vida regional dels catalans. És a dir una enumeració dels valors que s'han perdut en detriment dels principis cristians. Aquests principis, argumenta Torras i Bages, que tenen un “íntim enllaç amb la Naturalesa, i la fecunditat pel bé que li és pròpia”⁷⁰⁹, per intentar convèncer al receptor de *La Tradició Catalana* que els sentiments naturals han de prevaldre i per tant reprimir en certa manera nous motors de vida moderna que neguin els costums del país.

Per definir-ho d'una altra manera, la primera part és una justificació del sentiment lligat a la cultura materna, a la pròpia i la que dóna origen a la manera de pensar, d'entendre i d'actuar. D'aquí que esmenti els tres casos en que es pot trobar aquest “esperit de la nació”, el *Volkgeist* a la catalana: per a Torras i Bages quan l'esperit s'ha perdut, el poble també està perdut; quan dins la societat hi ha moltes discordances ideològiques, és que llavors l'esperit està malalt; i quan el poble

---

⁷⁰⁸ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I. pg. 231.

⁷⁰⁹ *Ibidem*, pg. 232.

comparteix quasi unanimitat, en aquest cas “la vida social és perfecta, el poble robust, capaç de grans accions i de llarga vida”⁷¹⁰.

Torras i Bages vol cercar aquest esperit atemporal i venerable, un esperit que neix ben a prop dels fonaments cristians. S'exemplifica que des dels inicis de la nació catalana l'Església ja havia estat amb els catalans, com bé ho demostren les esglésies d'art romànic de la vall de Taüll. Encara que no ho cita directament, Torras i Bages lliga aquests inicis romàntics del romànic català amb la necessitat implícita de vincular catalanisme i Església, plenament regionalista i que per tant sempre ha defensat els interessos de Catalunya com de qualsevol altra regió.

*La Iglésia és regionalista perquè és eterna. Els organismes polítics, els Estats, es fan i es desfàn segons les circumstàncies, fins se'ls constitueix en congressos diplomàtics (...) La religió és una sobrenatural perfecció de la naturalesa, i per això cerca les entitats naturals més que les polítiques, és a dir, més la regió que l'Estat, perquè és divinament naturalista*⁷¹¹.

Aquest és el fonament amb el que justifica la proximitat dels valors eclesiàstics amb el Catalanisme, amb un clar afany de remarcar la necessitat de reivindicar certa autonomia per Catalunya. I amb aquesta una especial menció a la llengua del poble, el català.

El llenguatge és allò que designa l'obra de Déu, segons els cristians, motiu pel qual l'Església sempre ha respectat i ha conreat les llengües locals. També la llengua és el que articula la vida regional i els principis cristians, com l'esperit de la família, pilar fonamental per Torras i Bages a l'hora d'erigir els fonaments de la seva teoria regionalista.

*És la família la substància i base de l'organització social. La decadència social suposa la decadència en la família; i quan aquesta és vigorosa, moral, unida i intel·ligent, la societat no pot deixar de posseir aquestes excel·lents qualitats. La regeneració social, la reconstrucció social, ha de començar per la reconstrucció de la família*⁷¹².

Un principi bàsic, la família, que es reflectirà en els costums públics i els sentiments privats de cadascun dels catalans. En aquest sentit Torras i Bages mostra la importància del gust estètic cap als orígens artístics de la pàtria –es refereix a enaltir l'art romànic envers l'incipient modernisme–, sobretot cap a l'art literari com ho exemplifiquen els Jocs Florals.

---

⁷¹⁰ Ibídem, pg. 240.

⁷¹¹ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I. pg. 247.

⁷¹² Ibídem, pg. 280.

Són aquest Art i el Dret, argumenta el bisbe de Vic ja a principis del segle XX, el que manifesta els costums públics i amb ells la seva moralitat. La humanitat tendeix a personificar les races en homes-idea, associant un individu als valors que té el seu poble; i aquests estan vinculats a la rellevància de la família en la formació de l'individu. De petit a gran, d'individu a col·lectivitat, de regió a Estat.

És a partir d'aquí on Torras i Bages projecta la seva idea de regionalisme, enfocada a desvirtuar la idea d'Estat, un concepte artificial que trenca amb les regions naturals. Per això la seva proposició és “el restabliment de l'ordre jeràrquic, autàrquic, corporatiu i rural de l'Edat Mitjana, que estructura a partir del sufragi orgànic i corporatiu que ha de desembocar en unes Corts estamentals”⁷¹³. Un retorn a la vida en família, la propietat i la religió; proposa una regió sense clivelles internes entesa com un organisme humà, on hom hi té una funció determinada i on hom és també imprescindible.

Per seguir en la línia de desvirtuar els grans Estats, les construccions antinaturals, Torras i Bages considera que cal tornar a apostar per la Catalunya agrària i rural, més enllà del pes que ha adquirit la Catalunya urbana.

En aquest retorn als inicis, el bisbe esmenta la composició dels cossos com a unitats naturals, elements integrats per matèria i forma. La matèria del poble català és l'elevat grau de bondat i benevolència que Déu ha donat als catalans, degut als seus principis cristians; d'altra banda, l'ànima de la societat equivaldria al *Volksgeist*, a l'element cohesionador de la gent. En aquest cas és el cristianisme, com deia la famosa cita: “Catalunya serà cristiana o no serà”, que encara que no l'hagués pronunciat mai ens permet sintetitzar el seu pensament.

Valor racional del regionalisme català

El bisbe nascut al Penedès enllaça la primera amb la segona part com un *vinculum unitatis*. Torras i Bages, entén que el pensament català és necessari, a part del caràcter i l'ètica dels catalans, perquè és “principi de la vida racional del país, sense lo qual sobrevé de seguida la descomposició. El pensament fa el poble, com l'ànima fa i

---

⁷¹³ Pérez Francesch, J.Ll. (1985). “Josep Torras i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític”, a J. Torres i Bages. *L'església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*. Barcelona: La Magrana/Diputació de Barcelona, pg. 21.

personalitza al ser humà”⁷¹⁴. Hem d’entendre aquesta segona part com un valuós recull del pensament català desenvolupat al llarg de la història.

*Les qualitats de caràcter, l’energia en les empreses, la constància en el treball, la solidaritat en ses institucions i obres, les passions predominants, el gust nacional, els costums públics i privats, tot davalla dels cims del pensament qui informa el poble. (...) la transformació del pensament importa en la transformació del país*⁷¹⁵.

Les idees conformen una veritable transsubstanciació de l’esperit nacional; “un nexa entre l’ordre especulatiu i l’ordre pràctic”⁷¹⁶. Per això és tant important conèixer-les i entendre-les per captar els fluxos ideològics d’aquells catalans més il·lustres. En contraposició d’Almirall, Torras i Bages sí que creu necessària una certa idealització, abstracció i generalització del pensament, d’allò que es conforma com el subsòl de tot un poble, per refundar i revifar les bases d’aquesta regió catalana.

D’aquesta manera pot anar travant arguments de la longevitat de la cultura, del pensament i de la unitat d’aquesta regió que es troba dins Espanya a finals del segle XIX. “No vulguem ésser mestres de la pàtria; siguem deixebles d’ella”⁷¹⁷, esmenta el bisbe per referir-se a la necessitat de conèixer les condicions geogràfiques, topogràfiques i per tant materials del país. Tot allò material és subordinat per lo espiritual, motiu pel qual caldrà conèixer el pensament al llarg de la història.

Catalunya és una terra d’integració segons Torras i Bages, ja que sempre ha tingut un cert esperit d’independència sense menystenir i tolerar les incursions de pobles veïns. Cartaginesos com romans, entre molts d’altres pobles que han passat per Catalunya, han influït en el caràcter mercantil i conciliador dels catalans. Un pensament que sobretot s’ha vist conglomerat per l’Església i el seu govern. De fet, els orígens de l’esperit legislatiu i pactista de Catalunya va molt relacionat amb l’estament eclesiàstic; els concilis de Pau i Treva de 1027 a Toluges, impulsats pel bisbe Oliba, i tants d’altres concilis i sínodes que cercaven plasmar en lleis les necessitats del poble.

L’origen del Dret Civil, passant per la *perennis filosofia* lul·liana, així com l’arquitectura romànica catalana, tenen molt a veure amb pes de l’Església a Catalunya. Una llosa indeslligable del pensament del país, un esperit religiós que ha anat de la mà

---

⁷¹⁴ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I. pg. 347.

⁷¹⁵ *Ibidem*, pg. 349.

⁷¹⁶ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. II. pg. 12.

⁷¹⁷ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 354.

des de sant Ramon de Penyafort i d'En Jaume el Conqueridor fins a Joan Lluís Vives, Ausiàs March, Francesc Eiximenis o Sant Vicenç Ferrer.

Per Torras i Bages, “el suau vincle de la llei natural i divina és la regla general de les humanes accions, quedant la llei humana amb una limitadíssima jurisdicció”⁷¹⁸. Si un dia Catalunya va ser capdavantera en el pensament europeu amb el polifacètic Ramon Llull, el retorn a la tradició i l'assimilació de la llengua i el dret pot reconduir a la regió de Torras i Bages al lideratge intel·lectual que reivindica en base a la seva racionalitat.

Pel que fou bisbe de Vic, un intel·lectual del que calia emmirallar-se n'era Ramon Llull. El seu eclecticisme i l'observació, envers l'especulació d'altres autors, eren els dos elements claus per entendre els fonaments d'estudi de Torras i Bages

C.- Ideals catalanistes

“La Regió és la Tradició, la Tradició és la Religió. El regionalisme, doncs, fundat en l'ordre natural, és la millor defensa contra el liberalisme”⁷¹⁹. El regionalisme catòlic impulsat per Torras i Bages té origen en aquesta reacció envers el laïcisme liberal almirallià. Es basa en la “preexistència d'una Renaixença catalana orientada pels catòlics, [com ho demostren els temes dels jocs floralescos] (“Pàtria.Fides.Amor”), la projecció social de l'Església –esperonada pel moviment obrer– (...) i la revalidació del tomisme, davant les ideologies positivistes en ascens”⁷²⁰.

Per tot això cal que el catalanisme tingui identitat; Torras i Bages fou un catòlic monàrquic que centrà el seu estudi en la recuperació cultural. En sintonia amb la restauració borbònica però amb clares pretensions de recuperar la Catalunya que havia estat. Li és igual quin model d'estat, no presenta alternatives, simplement es cenyeix a demanar recuperació cultural, basada en la tradició i el costum. Entén que “el regionalisme, en moralitzar la vida social, serà una condició prèvia i al context per a solucionar la qüestió social, tot reivindicant aquest procés una marcada presència de l'Església”⁷²¹.

---

⁷¹⁸ *Ibidem*, pg. 375.

⁷¹⁹ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 86.

⁷²⁰ *Ibidem*, pg. 82.

⁷²¹ Pérez Francesch, J.Ll. (1985). “Josep Torras i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític”, a J. Torres i Bages. *L'església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*. Barcelona: La Magrana/Diputació de Barcelona, pg. 10.

Religió i Família i, per extensió, Pàtria. Cal treballar en la regeneració religiosa i catalana, però no amb clamors utòpics i de forma anàrquica, sinó lleialment i assossegadament, sabent que es té la raó. Aquesta idea regeneradora contra la barbàrie de la civilització moderna es reafirma gairebé en tots els editorials [de Torras i Bages]⁷²².

L'Església s'erigirà com la millor "forma [d'accedir a una] felicíssima vida social. La raó natural, l'experiència històrica, les humanes necessitats, les virtuts i vicis del nostre llinatge, l'autoritat de la Iglésia i sa prudentíssima legislació, clamen en favor del Regionalisme"⁷²³. Per això subscriu que la manera d'ésser de la gent catalana i el desgavell de la política unitarista, imperant a finals del segle XIX, feia gairebé impossible sanar els mals que patien els catalans. Considera que el Regionalisme, en definitiva, es deu al retorn a la tradició, i aquest és l'únic que pot donar als catalans la felicitat i l'harmonia en la seva vida quotidiana.

Per aquest motiu, entenent que de la tradició i el costum en neix el dret jurídic, dins el marc conceptual de Torras i Bages l'acadèmic Joaquim Abadal afirmava que catalanisme seria "el restabliment de la part [del dret civil català] derogada, modificada o incompatible amb les lleis o decrets generals o particulars que han mutilat, desvirtuat o descaracteritzat la legislació catalana fent precària la que està en vigor"⁷²⁴.

Pes de la territorialitat

Torras i Bages exposà els tipus d'entitats territorials per fer referència a quines són les més adequades segons el seu punt de vista. Tot i no proposar un clar model d'Estat, presenta que les entitats naturals són les Regions, mentre que les artificials són els Estats. El pes de la temporalitat en relació al territori és fonamental per lligar la constitució natural i històrica dels pobles al principi regionalista canònic. Pel bisbe, el regionalisme s'apropa al que avui en diríem principi de subsidiarietat, amb un important pes de l'Església a l'hora del govern local, ja que ha estat qui més ha respectat les singularitats de cada indret.

L'Església és presentada com a institució natural i per tant lligada al territori. Només gràcies a ella es podrà regenerar la regió en contraposició a l'Estat centralitzador i uniformitzador. Per revifar la regió cal la gent del poble, i per revifar-local la

---

⁷²² Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic: Eumo, pp. 81-82.

⁷²³ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 347.

⁷²⁴ Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic: Eumo, pg. 88.

recuperació dels costums i els valors de la institució que els ha respectat i els ha valorat, l'Església.

*No és la terra qui ennobleix el poble, sinó el poble qui ennobleix la terra; i si amem els plans, les muntanyes, els rius i les costes del país, és principalment perquè estan tocades de la virtut de la nostra gent, fertilitzades per la suor i la sang dels nostres passats*⁷²⁵.

El materialisme polític i el de les costums porta a la mort del regionalisme, segons el bisbe. L'única manera de fer ressorgir la regió és mitjançant el coneixement i cultiu d'allò arrelat en la mateixa terra. El vi, les patates i el carbó acaben sent elements d'unió entre els habitants d'una comarca, que se senten més propers a aquests elements identificadors i singulars. No ho és pas el diner, com tampoc ho són les idees abstractes d'adheriment a un model o altre d'Estat. Per Torras i Bages és la quotidianitat, la senzillesa i aquelles coses que conformen l'ideari comú les que fan de Catalunya una regió; una regió en el sentit tant territorial com socialment amb plena cohesió.

Pes de la temporalitat

Anomenem a aquest apartat “pes de la temporalitat” en realitat per referir-nos a la idea que Torras i Bages fonamenta de la tradició. Aquest conjunt de costums i idees transmeses des dels principis de cada nació –històrica, s'entén.

*Tradició vol dir ensenyança, transmissió de coneixements; (...) L'una generació ensenya a l'altra generació, l'experiència dels passats instrueix els presents, perquè l'experiència és la mare de la ciència, i no hi ha cabal d'idees més exactes, pures i fecundes que les qui perseveren després d'un llarg curs de segles*⁷²⁶.

És en la tradició on es troba el patriotisme per a Torras i Bages. Per això recalca que “les diversions catalanes indígenes són senzilles, populars i hermoses. (...) les solemnes festes majors, les animades fires, l'esperit de família i les bones relacions de poble a poble, [o] els castells de xiquets una viril manifestació, símbol de la força i de l'aplom del nostre poble”⁷²⁷. Aquesta tradició, com podem comprovar, sempre procedeix del passat, de costums que es mostren en forma popular però també en forma de Dret Civil català i d'unes institucions pròpies.

---

⁷²⁵ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 291.

⁷²⁶ *Ibidem*, pg. 344.

⁷²⁷ *Ibidem*, pg. 299.

*L'afecte intens a la terra on fórem engendrats i nasquérem i que ens nodrí comunicant-los la pròpia vida, no hagués limitat l'horitzó de la nostra intel·ligència, no hagués seduït el nostre enteniment privant-lo de llibertat, i que ell, encadenat amb el dolç llaç de l'amor, no ens hagués fet formar un concepte menut del patriotisme, virtut que sempre han apreciat els homes i que, avui, davant de les sectes, convé afirmar amb noble energia per a honor del llinatge humà*⁷²⁸.

Torras i Bages fa una paràbola per enaltir el patriotisme com allò que ens lliga a la terra, al passat i al costum dels nostres avantpassats. Pel bisbe de Vic, la unió entre el territori i la temporalitat ja passada és imprescindible per subsistir. És del patriotisme fruit de la tradició i el costum d'on s'edifica l'organització social i política. I aquesta tradició és la riquesa de les nacions, la riquesa que genera vincles entre éssers d'una mateixa comunitat.

En aquest cas, Torras i Bages entén que la tradició de Catalunya també va lligada a una Espanya dels altres pobles ibèrics, entesa com una “legió de pobles”⁷²⁹. I no només interaccions amb ells, sinó que Catalunya compta amb influències de molts pobles que han travessat les seves terres al llarg de la història; una economia importada dels fenicis, una política definida per la legislació romana, i una religió procedent de l'era cristiana. Aquests són els “tres factors essencials del temperaments català”⁷³⁰.

Per això Torras i Bages remarca que “la filosofia ensenya que la llibertat és una condició, és una manera d'ésser, no un ser real i positiu, i per això veiem el resultat nul, purament negatiu, d'una civilització que pren per principi fecundant la llibertat sense cuidar-se de res més”⁷³¹. Crítica evident a Valentí Almirall; assegura que per ser positivistes de veritat cal admetre la tradició nacional. “Pàtria i tradició són una mateixa cosa pel ser racional”, que en el fons és el que cohesiona la societat. És per això que fins i tot l'equilibri polític i econòmic el troba amagat i justificat en l'anàlisi del passat; fins i tot per cercar nous horitzons en els terrenys més liberals d'Almirall cal referir-se al passat per assegurar-se què és positiu per Catalunya.

---

⁷²⁸ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 226.

⁷²⁹ *Ibidem*, pg. 111.

⁷³⁰ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 90.

⁷³¹ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 233.

Projecció ideari nacional

Identitat

Torras i Bages compatibilitza la defensa de la cultura catalana amb la fe cristiana; “<<Si algú volgués renegar de l'Església no dubti que, al mateix temps, hauria de renegar a la Pàtria>> s'escriu en el pròleg de *La Tradició Catalana*”⁷³².

En un moment en què Almirall aconseguia aglutinar un ampli sector d'intel·lectuals pel seu intent de científització les seves teories d'organització estatal laiques i liberals, el bisbe va sortir a l'opinió pública per defensar justament al contrari. No es tractava d'un programa estrictament preparat en el que projectés un nou model d'Estat, sinó un text definitori on pretenia posar els marcs idiosincràtics de Catalunya.

*Torras i Bages parla més de regió que no pas de nació catalana. El sentit que rebé aquest últim terme és el de nació històrica, en l'accepció que li donà el pensament tradicionalista. La conceptualització de Catalunya com a regió es mou dins de les coordenades generals del moviment catalanista, que encara no ha sofert l'embranchida del nacionalisme pràctic*⁷³³.

S'alineà, doncs, amb la ideologia majoritària de l'època. Es centrà en definir Catalunya com a regió des de la perspectiva racional i ètica, per remarcar la indeslligable relació entre el país i l'Església. És aquesta unió, juntament amb la necessitat de conèixer el passat, els costums i les tradicions de Catalunya el que mou a Torras i Bages a escriure contràriament a Almirall.

Per això argumenta que el regionalisme afavoreix i es veu afavorit per la vida religiosa del país, motiu pel qual defuig confrontació política per fomentar essencialment un catalanisme cultural; més aviat un catalanisme catòlic, on connecta, com dèiem, l'Església amb Catalunya com a defensora de les regions del món i concretament pel Principat.

*Els antics gèrmens amagats a la terra, dins de l'humus català que està constituït per la nostra tradició, l'amor i la constància del treball, la modèstia de la vida, l'esperit pràctic i sensat, poc donat a fantasies, el respecte a la jerarquia familiar i altres virtuts fecundes per les condicions potents i expansives de la vida moderna, han determinat i produït una faç esplèndida de la vida catalana, el país ha multiplicat, i la nostra gent té un bon lloc en el gran laboratori modern*⁷³⁴.

---

⁷³² Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 86.

⁷³³ Pérez Francesch, J.Ll. (1985). “Josep Torras i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític”, a J. Torres i Bages. *L'església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*. Barcelona: La Magrana/Diputació de Barcelona, pg. 19.

⁷³⁴ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 229.

Com podem veure, uns valors com “la constància en el treball, la modèstia de la vida, o l’esperit pràctic i sensat” que recorden als que relata Almirall en el seu “Lo carácter català” a *Lo Catalanisme*. Tot i això, es fa palès que per a Torras i Bages hi té molt més pes la temporalitat i les arrels al territori, que són les que lliguen els individus del principat de Catalunya. Pel que fou bisbe de Vic, “la caritat i germanor cristiana són els dos únics remeis per a solucionar la qüestió social, segons *La Veu de Montserrat*”⁷³⁵.

El regionalisme proposat per Torras i Bages és un programa ètic, doncs, vinculat a la ètica catòlica oficialista, amb estretes influències de l’imperatiu categòric kantianà reinterpretat als valors catòlics. Per això veu “l’ús de la llengua pròpia, verdader verb intel·lectual de l’home, com el medi natural que més lliga amb la difusió de la gràcia sobrenatural, mentre que la llengua estrangera no és l’instrument propi per espargir sobre l’esperit humà la celestial rosada que purifica l’ànima”⁷³⁶. El català, com a element identitari, ha de ser llengua d’oració, de catecisme i de fe nacional. Malgrat la seva essència d’universalitat, l’Església és regionalista perquè respecta i potencia els sentiments locals que són els que afavoreixen a la consciència i la bona moralitat de l’ànima del poble.

Sobirania

A finals de segle XIX, com ja hem anat repetint, les dues tendències catalanistes principals eren el voluntarisme almirallià –la Catalunya del “*voler ser*”⁷³⁷, relativa als principis de nació inventada de Renan–, envers la tradicional catòlica de Torras i Bages –la Catalunya de “*som i serem perquè hem sigut*”⁷³⁸, relativa als principis de nació preexistent de Herder. En aquesta línia, el que fou bisbe de Vic no presenta un programa d’Estat innovador, sinó un model de retorn al que s’havia estat.

Podríem afirmar, doncs, que Torras i Bages no tenia un projecte d’Estat per Catalunya ni pel nacionalisme més enllà del seu enllaç indeslligable amb l’Església. Ni federalista, ni separatista, i potser tampoc explícitament unitarista. Per dir-ho d’alguna manera partidari d’un regionalisme tradicionalista catòlic desvinculat del carlisme.

---

⁷³⁵ Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic: Eumo, pg. 129.

⁷³⁶ Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. I, pg. 262.

⁷³⁷ Termes, J. (2009). *(Nou) Resum d’història del Catalanisme*. Barcelona: Base, pg 58.

⁷³⁸ *Ibidem*, pg. 58.

Perquè ens entenguem, mantenir el poder de l'Església envers el Catalanisme independentment de l'organització política del moment.

*La forma social regionalista, basada en la consuetud, encarnació de les necessitats particulars del país, vida a l'estil de la terra, s'acosta admirablement a l'autonomia, perquè en ella predomina l'element moral sobre el legal i la civilització, que de la mateixa deriva, més aviat presenta un caràcter ètic que no pas jurídic (...) La llibertat, la igualtat i la fraternitat no són principis jurídics, són essencialment principis morals*⁷³⁹.

En certa manera pretenia un retorn a l'Edat Mitjana i els principis que havien fet funcionar la Catalunya i les demés regions d'aquells segles. Torras i Bages argumentava que cada bisbe era sobirà en el seu bisbat, posseïa uns atributs i drets de la sobirania, d'ensenyament, legislació, judicatura, càstig i govern. Per això, podem entendre que per a Torras i Bages no és important el model d'Estat, sinó que l'Església tingui pes.

A *La Veu de Montserrat* “formula un programa de renovació basat en la història i la tradició, reclama la unió dels catalans, rebutja una activitat únicament literària, refusa el separatisme i accepta l'actuació pacífica i possibilista. (...) Proclama la independència respecte de la corrompuda política espanyola i l'acceptació de la Doctrina Cristiana com a guia”⁷⁴⁰. És a l'Església a qui li pertoca conduir el país, la pàtria o la regió; perquè sempre n'ha tingut el control i perquè vol deixar palès que la voluntat eclesiàstica governa a favor del ciutadà proper, en aquest cas pels catalans.

Això fa que no es mostri favorable ni del federalisme asimètric almirallià, ni de l'imperialisme pratià, ni tampoc del ferm unitarisme espanyolista. Torras i Bages:

*demana descentralització i autonomia. (...) Després de proclamar la necessitat social del regionalisme per salvar Espanya de l'anarquia, la immoralitat i l'egoisme i el monopoli centralista, afegeix que “les províncies industrials, com les de Catalunya, necessiten de relativa autonomia per desentrotllar i estendre son comerç i perfeccionar sa indústria”*⁷⁴¹.

Per matisar-ho, el podríem definir com a partidari d'un regionalisme tradicionalista catòlic, disposat a acceptar qualsevol règim que mantingués els privilegis de l'església catòlica i tingués un cert respecte per les tradicions catalanes.

---

⁷³⁹ Pérez Francesch, J.Ll. (1985). “Josep Torras i Bages [1846-1916]: Introducció al seu pensament polític”, a J. Torres i Bages. *L'església i el regionalisme i altres textos (1887-1899)*. Barcelona: La Magrana/Diputació de Barcelona, pg 20. Fa referència a Torras i Bages, Josep (1935). “Consideracions sociològiques sobre el regionalisme” a *Obres Completes*. Barcelona: Balmes, Vol. VIII, pg. 81 i pp. 78-79.

⁷⁴⁰ Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic: Eumo, pg. 87.

⁷⁴¹ *Ibidem*, pg. 90.

Un personatge avesat a la conciliació i al pacte, en aquest cas amb el govern central de Madrid. Torras i Bages vol autonomia per a la regió catalana, perquè la tradició demostra que sempre n'ha tingut i que la seva legislació, govern i administració sempre han estat més favorables per als catalans quan l'han tinguda a les mans. Malgrat això, tampoc vol trencar amb l'Estat espanyol, probablement perquè a part de cercar una recuperació cultural i dels valors catòlics, i d'aquí la indefinició alhora de manifestar un possible model d'Estat, ni a favor ni en contra –però resulta evident que no voler opinar respecte a un tema també implica tenir-ne una opinió. El que vol Torras i Bages és:

Admetre l'existència d'una substància nacional invariable, (...) reconèixer que el vot [del ciutadà] no és omnipotent, (...) abolir la majoria numèrica, (...) fer desaparèixer els partits polítics i per tant la pugna entre els ciutadans, (...) per generar un Regionalisme fruit del treball perseverant, intel·ligent i desinteressat de la regió⁷⁴².

Al que fou bisbe no li interessa un model d'Estat en sí mateix, sinó la bona inclusió de tots els ciutadans en les peculiaritats catalanistes.

En l'únic moment que fa referència a l'unitarisme de l'Estat espanyol és, en el capítol IX de la primera part, quan manifesta que calen vincles d'unió social i política per combatre l'unitarisme. Sembla caminar en un terreny similar al d'Almirall, ja que ell considera necessària una unió voluntària, no imposada; però per Torras i Bages:

Al combatre l'unitarisme, trebalem per la unió verdadera, qualitat més espiritual que física, de la que l'unitarisme és solament una ficció externa, que no dura, i que, en lloc de portar harmonia humana, acaba per la dissolució dels nuclis que la naturalesa ha posat com a fonament de la societat entre els homes. (...) És l'amor [a la pàtria] virtus unitiva⁷⁴³.

En el cas d'Espanya, ningú coneix el concepte de pàtria espanyola. Motiu pel que no s'aconseguirà mai la unió real entre espanyols sense respectar les singularitats regionals. Per tant, Torras i Bages només està demanant certa autonomia i consideració de la idiosincràsia catalana; passem d'un *catalanisme regenerador* d'Almirall a un *catalanisme restaurador* basat en el tradicionalisme i els valors catòlics.

Quadre de síntesi d'Almirall i Torras

A mode de memòria i comparació, en aquest quadre resumirem els grans trets ideològics dels dos autors tractats en aquest apartat. Serem concisos per sintetitzar la profunditat dels coneixements que hem desenvolupament en l'apartat anterior.

---

⁷⁴² Torras i Bages, J. (1984). *La tradició catalana a Obres Completes*. Abadia de Montserrat, Vol. II. pp. 13-14.

⁷⁴³ *Ibidem*, pg. 275.

AUTORS		Almirall i Llozer	Torras i Bages
Ideals generals	Projecte renovador	Regeneració	Restauració
	Tendència ideològica	Liberal progressista	Conservador catòlic
	Sistema de govern	Republicà	Monàrquic
	A qui es dirigeix	Bases rurals però progressisme urbà	Bases rurals populars
	Catalanisme	Particularisme federalista	Regionalista
Ideals catalanistes	Territorialitat	Particularisme de la idiosincràsia catalana, genera necessitat descentralitzar. <i>Self-government.</i>	La geografia lliga sentiment de pertinença entre la terra i la persona. Relació amb la constitució natural dels pobles.
	Temporalitat	Els costums tenen força de projectar solucions. Produeix legislació.	Base del costum, de la tradició, transmès hereditàriament. Dret Civil Català.
	Projecció ideari nacional	Particularisme progressista.	Tradicionalisme conservador catòlic.
	Identitat NACIÓ	Concepte de raça: llengua, dret i cultura d'un col·lectiu de persones. "Catalunya única salvació d'Espanya per liderar regeneració de l'organització estatal".	Idiosincràsia entorn la família i la regió. Les nacions són naturals, l'Església només ha de garantir-ne i respectar-ne l'existència. "La Regió és Tradició, la Tradició és la Religió", referint-se a l'Església Catòlica.
	Sobirania ESTAT	Federalisme asimètric: Estat gran i Estats particulars. Descentralització de competències.	Els estats són artificials, per tant no model específic, no alternativa, sinó negociar-la amb poder vigent a l'Estat espanyol.

Aquest quadre ens servirà per entendre les bases doctrinals que després inspiren a Prat de la Riba, a Puig i Cadafalch i a Macià i Llussà. En aquest quadre, doncs, hem realitzat un esforç de simplificació per facilitar la comprensió de les grans línies teòriques dels dos autors seleccionats, sense caure en el reduccionisme.

L'estructura triada ens permet entendre, a grans trets, el projecte renovador que proposen en base a la seva tendència ideològica. En conseqüència, podem comprendre quin model d'Estat proposen en funció també a quin públic es dirigeixen. Els projectes de país que elaboren tenen a veure amb la seva concepció de catalanitat, i per això dividim la segona part amb territori, temporalitat, i projecció d'ideari nacional, partint de la concepció d'identitat –identificació– i com aquesta influeix en la voluntat de sobirania.

Per això és important referenciar que la construcció d'una identitat s'han utilitzat a mode de mirall altres nacions sense Estat com Escòcia, Eslovàquia, Quebec, Eslovàquia, o Irlanda. Catalanistes de diferents corrents polítics veien en Suïssa, Regne Unit, Àustria o Alemanya com països satisfactòriament descentralitzats o plurilingües, que es podrien prendre com a exemple per reelaborar l'Estat espanyol. El problema és que “devuelven imágenes deseadas, no reflejos fieles”⁷⁴⁴; d'aquí que els autors tinguin diferents percepcions d'identitat i projectin un ideari nacional diferenciat.

Émile Durkheim assegurava que “todo grupo humano, cualquiera que sea el criterio con que se forma, desarrolla una conciencia colectiva al reconocerse como tal”⁷⁴⁵. Totes les col·lectivitats s'han de reconèixer a sí mateixes; com bé demostra Fradera, la identitat catalana moderna va quallar en paral·lel a la idea d'Espanya com a Estat-nació. En el desenvolupament del treball mirarem d'avaluar si aquest regionalisme, autonomisme o confederalisme que proposen els principals líders del catalanisme, en algun moment es tradueix en independentisme.

En el procés d'identificació tant Almirall com Torras tenen molt en compte la llengua, que com diria Herder, és el reliquiari de l'ànima del poble (*Völkgeist*). En el desenvolupament del treball veurem que això també és així; la llengua és un element vertebrador clau. Això fa que, una vegada més, la identitat catalana estigui marcada pel bilingüisme, per la dualitat, per la voluntat de tenir una singularitat específica, però dins

---

⁷⁴⁴ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 16.

⁷⁴⁵ *Ibidem*, pg. 14.

Espanya. En certa manera l'ús de la llengua defineix una manera de pensar, i utilitzar ambdues amb normalitat mostra un sentiment de pertinença també a l'Estat. Per exemple, quan Joseph Pau Ballot, qui escrigué la *Gramática i apologia de la llengua catalana*, reconeixia que per molt que s'hagués de conservar la pròpia i verdadera llengua, també s'havia de cultivar la llengua espanyola, "la qual debem parlar tots los que preciam de verdaders espanyols"⁷⁴⁶.

Això no treu, però, que es demanin des de Catalunya uns certs privilegis per la singularitat –particularisme segons Almirall:

Que aunque desde luego deben reconocerse las ventajas políticas que resultarían de uniformar la Legislación y los derechos de todas las Provincias de la Monarquía para que no quede esta después de la actual crisis hecha un cuerpo compuesto de partes eterogéneas; con todo quando no pensase así la pluralidad, o quando insuperables obstáculos se opusiesen a la realización de esta medida saludable, en tal caso debe Cataluña no solo conservar sus fueros y privilegios actuales⁷⁴⁷.

Uns privilegis fiscals i legislatives que s'acostaven a solucions forals com les del País Basc o Navarra. Per exemple de la Junta Conciliadora de Barcelona, el 1842 va insinuar una possible solució foral pel cas català per apaivagar eventuais revoltes en contra l'Estat. Fins i tot, alguns varen demanar se li retornés l'antiga Constitució a Catalunya com es va fer amb el País Basc.

Ens remuntem a un exemple molt anterior a les demandes proposades per Almirall i Torras per recalcar la llarga procedència d'aquesta voluntat de possessió de més autogovern. En gran part, idees basades en els tres autors en una legislació pròpia com és Dret Civil Català, que va quedar momificada el 1716 amb el Decret de Nova Planta:

El derecho catalán otorga libertad de testar y prefiere la herencia única, con una legítima que entonces se podía reducir a la cuarta parte y satisfacerse en metálico. La mujer casada gozaba de capacidad legal propia, sin consentimiento del marido, y su dote podía ser aumentada (escreix) por él o por el prometido, pero el régimen matrimonial dominante de separación de bienes permitía dejar a la viuda un legado ínfimo⁷⁴⁸.

En definitiva, alguns dels exemples que ens permeten simplificar la teoria dels dos pilars del catalanisme polític en els seus orígens, que després ens permetrà analitzar el gran amalgamador d'aquest moviment, Enric Prat de la Riba, el seu successor, Josep Puig i Cadafalch, i l'idealista republicà, Francesc Macià i Llussà.

---

⁷⁴⁶ Ibídem, pg. 35.

⁷⁴⁷ Claret, J. i M. Santirso (2014). *La construcción del Catalanismo: Historia de un afán político*. Barcelona: Catarata, pg. 29.

⁷⁴⁸ Ibídem, pg. 54.

d) A mode de conclusió del cas català

Al llarg d'aquest subapartat final hem anat descobrint les dues branques principals del catalanisme polític, que més tard han vertebrat el pensament d'aquest moviment ideològic fins al segle XXI. En paraules de Solé Tura:

El nacionalisme de la burgesia va ser preparat per un debat d'idees que va tenir la seva primera gran expressió articulada en el catalanisme doctrinal de Valentí Almirall (...) però també en el tradicionalisme de Torras i Bages o en el regionalisme conservador. Tot plegat, va donar origen a un primer moviment polític organitzat, amb un programa com el de les Bases de Manresa⁷⁴⁹.

Abans d'arribar a la fase d'actuació sobre les grans masses –la Fase C segons Miroslav Hroch–, en la qual actuen els presidents de Catalunya que hem triat per aquesta tesi, havíem d'aturar-nos a estudiar els orígens ideològics del catalanisme per entendre el perquè de les seves paraules.

En aquest subapartat, doncs, esperem haver aportat una fidel aproximació als dos pensadors clau dels orígens doctrinals del catalanisme, que tot i tractar-se d'una teorització d'idees, sempre anava dirigida a solucionar conflictes reals, socials, i molt vigents en la societat. Per tant, d'entrada podem observar que el catalanisme era corrent eminentment teòric –en la fase B que enuncitava Miroslav Hroch–, amb la voluntat d'acabar incidint en la societat a partir de la creació de partits polítiques i d'altres organitzacions socials, a partir del 1901.

D'una banda, hem vist que Almirall va detectar una desafecció política amb el centralisme unitarista de Madrid, així com també uns dèficits en l'organització política de l'Estat, de manera que projectava una proposta de regeneració. D'altra banda, Torras va reaccionar a la proposta almiralliana per liderar els ideals contraris al liberalisme progressista del primer, vertebrant una tendència tradicionalista i catòlica, amb la projecció d'una proposta restauradora.

Aquesta pugna entre dos tradicions catalanistes ha estat viva en la societat catalana des dels seus orígens, ideologies que seran conglomerades –com veurem en el desenvolupament del treball– per Prat de la Riba. El *seny ordenador de Catalunya* va ser capaç d'integrar els criteris d'uns i altres per intentar unificar esforços i obtenir-ne èxits, com en la candidatura de Solidaritat Catalana o la consecució de la Mancomunitat de Catalunya. Tal i com afirma Solé Tura:

---

⁷⁴⁹ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 68.

El nacionalisme va passar de ser un moviment ideològic i de minories a un autèntic moviment polític sota la direcció de Prat de la Riba, autor de la síntesi doctrinal que li va servir de base, creador dels principals instruments d'acció –un partit modern, la Lliga Regionalista–, un periòdic, –La Veu de Catalunya– i definidor d'una estratègia política que des del primer moment va explicar molt clarament els seus objectius”⁷⁵⁰.

Un cop tenim el marc mental en el qual ens situem en el primer terç del segle XX, a partir dels dos principals troncs ideològics del catalanisme polític incipient i de l'amalgamador Prat de la Riba, ens disposem a entendre quins són els diferents models territorials que es van proposar per part dels catalanistes.

Al llarg d'aquest apartat sobre *El cas català*, hem pogut constatar que aquests orígens del nacionalisme català serveixen per definir Catalunya com a nació i també per a proposar un model d'Estat alternatiu al centralisme unitarista del nacionalisme espanyol. Tal com apunta Solé Tura:

El problema decisiu és, en tot cas, el del model polític. A Espanya, concretament, la formació de les nacionalitats modernes, com la catalana i la basca, ha coincidit amb la formació de l'Estat liberal-monàrquic i centralista durant els dos segles darrers. Aquestes nacionalitats s'han format a través d'una complexa batalla política en la qual allò que es discutia era l'acceptació, el rebuig o la reforma de l'Estat centralista⁷⁵¹.

És per aquest motiu que el tronc central de l'estudi de les paraules dels presidents es centrarà en definir quin model d'Estat proposen per encaixar Catalunya dins d'Espanya. Com veurem a continuació, “la insistència del catalanisme a demanar un sistema autonòmic (...) , fou certament, l'eix de la seva intervenció en les Corts espanyoles i, per això mateix, va haver de suportar les escomeses del centralisme”⁷⁵², segons Colomines.

Fins aquí hem parlat, doncs, dels dos principals troncs ideològics del catalanisme polític incipient, així com també les singularitats del *cas català* en el marc de la configuració dels discursos nacionals a finals del segle XIX i a inicis del segle XX. A continuació ens disposem a tractar els models d'organització territorial que existeixen per, més tard, observar si apareixen en Prat, Puig i Macià.

---

⁷⁵⁰ Ibídem, pg. 69.

⁷⁵¹ Ibídem, pg. 62.

⁷⁵² Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 295.

1.3.3 Models d'Estat

Un cop hem pogut analitzar en profunditat els dos principals corrents ideològics del catalanisme polític primigeni, en els quals hem pogut entendre quins són aquells elements que doten d'identitat a la catalanitat, ara ens proposem observar quins són els que aporten la identificació, és a dir el model d'organització territorial, el model de sobirania que proposen. En definitiva, quin model d'Estat projecten.

Valentí Almirall i Josep Torras són els autors clau dels dos pilars del catalanisme polític. Ambdós proposen una interpretació diferent sobre què és la nació catalana i els dos proposen dos models d'Estat molt diferents. Aquests dos influents personatges de finals del segle XX, però, no traslladen les seves idees a l'acció política, com ens proposem esbrinar en aquesta tesi.

És per això que en aquest apartat intentarem definir quins han estat els diferents models d'organització territorial que han planat sobre la ideologia catalanista en el període estudiat, per després entendre quin d'ells apliquen els presidents de Catalunya que hem seleccionat. Considerem necessari dedicar un apartat a les diferents propostes d'organització territorial que hi ha hagut per a l'Estat espanyol en el període estudiat.

Per entendre els models d'encaix de Catalunya dins d'Espanya proposats pels líders catalanistes, primer haurem de recercar historiogràficament i politològicament per a definir què és un Estat i quins models existeixen. Per això, començarem definint el model d'Estat unitari pur, per continuar amb el federalisme –que dividirem en regionalisme, autonomisme i iberisme o confederalisme–, per acabar amb el secessionisme o independentisme, conegut popularment com a separatisme.

Què és un Estat?

Un Estat és una conjunt de persones situades en un territori determinat i organitzades amb unes institucions polítiques, a través de les quals prenen decisions per poder viure en comunitat. A més, aquestes organitzacions definides per persones en un territori han d'estar reconegudes per part d'altres entitats similars a nivell internacional.

Politològicament no podem parlar d'Estat fins ben entrat el segle XIX, ja que com ens recorda Ucelay-Da Cal:

Hasta que la comunicación no permitió el diálogo en tiempo real entre jerarquías superiores e inferiores, la Corona más absolutista por fuerza

*tenía que delegar el poder y hablar de autonomía era un anacronismo: el control desde un centro vertical sólo era tan eficaz como su servicio de correos, medido en días o, según a qué distancia, en semanas (y, respecto a ultramar, en meses)*⁷⁵³.

Per tant, no és fins ben entrat el segle XIX que no podem parlar d'Estat pròpiament dit, perquè és a partir de mitjans del mil vuit-cents quan es multipliquen les formes de comunicació, especialment “el ferrocarril, los barcos de vapor, las mejoras en la construcción de carreteras, el telégrafo, el teléfono, la radio, [los cuales] permitieron una mayor centralización del poder, con la que nació el Estado”⁷⁵⁴, com recorda Ucelay-Da Cal.

Fins que no hi ha comunicacions ràpides, doncs, no podem parlar d'Estat. És a partir de la concentració tecnològica, l'organització vertical de l'organització social, quan l'Estat pot impulsar polítiques per al conjunt de la població integrada dins d'un territori. És a dir, no és fins l'existència d'aquestes comunicacions que donen informació al poder però que també permeten al poder traslladar ordres i executar-les amb un escàs marge de temps, que un Estat no és eficient. D'aquí que els orígens dels Estats els trobem en els Estats-nació, ja que en l'orgànica natural d'un poble era més fàcil dominar la població d'aquesta col·lectivitat.

A través de l'organització vertical de l'Estat, doncs, aquest pot lluitar contra la “heterogeneización cultural como derivado automático de su natural tendencia a la dispersión horizontal y lateral”⁷⁵⁵, en paraules d'Ucelay-Da Cal. És a dir, és llavors quan l'Estat és capaç de dominar a la població i d'exercir el poder.

Ara bé, que un Estat exerceixi el poder no vol dir que la seva població no continuï essent heterogènia en la seva naturalesa cultural, lingüística i simbòlica. És a dir, malgrat l'existència d'un Estat, hi pot haver diversitat de nacions que l'integren. I d'aquí que aquest Estat sigui sempre només un estat en el sentit transitori de la paraula, de manera que qualsevol Estat té una condició de transitori i mutable, com també passa amb les nacions.

Per aquest motiu, Tony Judt parla a *Postguerra*⁷⁵⁶ d'Europa com un continent fissible. És a dir, que el vell continent té una tendència natural a segregar els Estats que

---

⁷⁵³ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 43.

⁷⁵⁴ *Ibidem*, pg. 43.

⁷⁵⁵ *Ibidem*, pg. 44.

⁷⁵⁶ Judt, T. (J. Cuéllar i V. E. Gordo del Rey, Eds.) (2010). *Postguerra. Una historia de Europa desde 1945*. Madrid: Taurus.

s'havien anat configurant fins l'arribada de la Segona Guerra Mundial. Per Judt, a Europa només hi ha avui quatre Estats-nació consolidats, mentre que n'hi ha com a mínim catorze de ressuscitats i diversos Estats multiètnics.

La metàfora utilitzada per l'historiador britànic sobre la naturalesa del vell continent després del 1945 sobre la fissió, s'entèn perquè en els darrers setanta anys s'han produït diversos processos de fusió (unificació) i encara més processos de fissió (secessió). Per posar-ne alguns exemples, podem observar processos de fusió de la República Democràtica d'Alemanya i la República Federal Alemanya o la mateixa la Unió Europea, mentre que podem veure processos de fissió amb la URSS o amb el recent perpretat Brexit.

En alguns d'aquests casos, l'explicació de les independències es pot entendre per factors identitaris, com ho és el cas de les repúbliques bàltiques –Letònia, Estònia i Lituània–, però també pot ser explicat per motius no nacionals ni identitaris –com podem comprovar amb el procés de dissolució de la URSS a partir del 1991. Alguns exemples d'aquest segon cas, com apunta Judt, són Ucraïna, Bielorrússia, Moldàvia –amb la particularitat d'una Transnístria que encara no està reconeguda com a Estat–, Romania, Georgia, Azerbajan, Kirghistan, Uzbekistan, Tayikistan o Armenia. També trobem d'altres exemples en els quals les motivacions són simplement per una separació amistosa com en el cas de Txecoslovàquia, que es va dividir en la República Txeca i Eslovàquia.

Amb tots aquests exemples de fissió, més que de fusió, no ens proposem defensar el secessionisme com a ideologia majoritària a l'Europa del segle XX. Únicament volem explicar la motivació d'aquest apartat d'estudi del treball, ja que intentar divisar si els presidents de Catalunya parlaven d'independència o no, té un interès rellevant en el context històric europeu del segle passat.

Per això, per a evitar caure en una defensa d'un dels models territorials que ens proposem definir, en aquest apartat haurem de prendre distància i evitar fer un judici de valors, que és precisament el que Hobsbawm va criticar de Judt en el seu estudi. En qualsevol cas, és més que evident la rellevància d'estudiar l'independentisme un cop acabada la Segona Guerra Mundial, però per a nosaltres també en té estudiar-ho abans del segon conflicte a escala global.

Com ens recorda Ucelay-Da Cal, “la evolución del siglo XX, con la derrota del principio imperialista en 1918 y 1945, seguida por la descolonización, ha aportado una noción de igualdad interpoblacional que era del todo ajena a la Europa de principios de siglo o, incluso, de los años veinte”⁷⁵⁷. És a dir que, segons Ucelay-Da Cal, aquests processos de desintegració dels grans Estats plurinacionals ha comportat un major sentiment d’igualtat entre els individus d’un mateix Estat.

En aquest apartat ens proposem estudiar aquests diferents models d’organització territorial, aquests models d’Estat, per comprovar si els presidents de Catalunya del primer terç del segle XX tenien aquestes pretensions secessionistes o no. I, en cas que no, poder identificar quin model proposaven.

L’etern problema de la sobirania a Espanya

Espanya és un d’aquests Estats plurinacionals, o bé una Nació de nacions, com ja hem definit en el subapartat *El cas espanyol*. L’Estat espanyol ha tingut, des dels seus orígens a la Constitució de Cadis (1812), un etern problema de sobirania, de quines nacions l’integren i quina estructura territorial es dissenya per integrar-les a totes. En paraules de González Casanova:

Per a Espanya no hi ha més sobirania que l’espanyola i els seus representants a corts de tot Espanya, Catalunya inclosa. Per a Catalunya, la voluntat de Catalunya, tant si aquesta és considerada nació diferent, com si la població minoritària nacional dintre d’Espanya, ha d’ésser respectada, en virtut d’un ordre jurídic que no pot ésser sinó el natural, car el positiu encara no existeix, per definició, i el pacte federatiu està, també, per concretar”⁷⁵⁸.

D’aquí que a Espanya hagin conviscut coetàniament diversos ideòlegs que proposen diversos models d’Estat.

Des dels orígens, l’Estat liberal espanyol ha tingut una tendència unitària, en tenir uns orígens jacobins francesos, amb els quals es basava la primera de les múltiples constitucions que ha tingut. I aquesta tendència no majoritària però imposada ha comportat diversos models reactius al que, tradicionalment, s’ha aplicat. Ucelay-Da Cal ens recorda els diferents models d’Estat proposats en el context espanyol:

---

⁷⁵⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 571.

⁷⁵⁸ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 284.

El liberalisme espanyol era de tradició unitària. (...) Per tant, l'aparició d'un nacionalisme català contestatari, encara que prengué la forma d'una Lliga Regionalista de to aparentment raonable, provocà la més immediata resposta de part liberal, que no podia ni volia entendre un discurs frontalment oposat. (...) Els obreristes de contradicció (...) eren formalment federalistes en doctrina. Els socialistes, els llibertaris (...) amb un discurs doctrinal de confederalisme explícit, però tots dos eren d'enfocament espanyol, per tant no favorables a iniciatives catalanes⁷⁵⁹.

Amb tantes faccions polítiques, que proposaven a la vegada tants models d'Estat diferents que incorporaven tot el ventall politològic per a definir un Estat, ja podem divisar la complexitat del que ens proposem fer en aquesta tesi.

Trobar el model d'Estat dels presidents de Catalunya només correspon a una de les tendències que reaccionaven a les propostes espanyoles, però que considerem la més rellevant al llarg del temps. És per això que, segons Solé Tura, el problema clau per entendre la història d'Espanya dels segles XIX i XX és model d'Estat proposat:

El problema decisiu és, en tot cas, el del model polític. A Espanya, concretament, la formació de les nacionalitats modernes, com la catalana i la basca, ha coincidit amb la formació de l'Estat liberal-monàrquic i centralista durant els dos segles darrers. Aquestes nacionalitats s'han format a través d'una complexa batalla política en la qual allò que es discutia era l'acceptació, el rebuig o la reforma de l'Estat centralista⁷⁶⁰.

Per tant, per entendre les propostes que formulen els presidents de Catalunya, ens cal entendre quines són les pulsions centralistes del model majoritari a Espanya, imposat per les institucions de Madrid.

Els pilars del model d'Estat espanyol han estat, des dels orígens, l'Exèrcit i l'Església i la Monarquia. Així ho recull diàfanament Solé Tura:

Aquell Estat centralista, en el qual van tenir un pes determinant la Corona intervencionista i militarista, l'Exèrcit i l'Església, ha estat en tota la seva trajectòria molt poc o gens permeable a les reformes liberals i democràtiques. (...) Una de les conseqüències d'aquesta impermeabilitat de l'Estat centralista a tots els intents de reforma va ser que les organitzacions polítiques i sindicals de la classe obrera i la seva cultura política es van desenvolupar no sols al marge sinó contra l'Estat monàrquic i centralista. Per això uns dels trets dominants d'aquesta cultura obrera i popular han estat històricament el republicanisme –és a dir, el rebuig a la Monarquia–, l'anticlericalisme i l'antimilitarisme⁷⁶¹.

Qualsevol model que s'oposés a les bases del model espanyol –Monarquia, Exèrcit i Església–, havia de ser l'antítesi d'aquests tres pilars. D'aquí que els diversos models proposats des de Catalunya s'oposin frontalment a aquests valors comuns, que no

---

⁷⁵⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2019) “La Mancomunitat com a teatre polític” a AA.VV. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers, pp. 91-92.

⁷⁶⁰ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 62.

⁷⁶¹ *Ibidem*, pg. 65.

solament es forgen en la llengua, el territori i les persones, sinó sobretot en la religió, la cultura militarista i la voluntat de tenir un sol cap d'Estat –i que aquest no sigui elegit democràticament.

Ara bé, més enllà del lema triàdic *Dios, Patria, Rey*, propi del carlisme però estès en la majoria ideològica espanyola al llarg del segle XIX i XX, també trobem d'altres elements que la historiografia espanyola i catalana no han sabut posar de manifest, tal i com apunta David Martínez Fiol.

Per aquest autor català, les rivalitats corporatives i professionals en la vertebració de l'Estat liberal espanyol tenen molt a veure amb els models contraris proposats pels ideòlegs del segle XIX. Martínez Fiol apunta una doble tensió entre militarisme envers civilisme i de l'elitisme envers la meritocràcia, com ja hem apuntat al subapartat dels *topoi* i com afirma en el següent fragment:

Els historiadors han delimitat sovint els processos de revolució liberal i de revolució burgesa a la simple confrontació entre la noblesa que es resistia a renunciar als seus privilegis tradicionals i una burgesia que lluitava per acaparar, a banda del poder econòmic, el poder polític. Aquesta visió reduccionista negligia el paper que els sectors intel·lectuals i professionals de les classes mitjanes havien tingut, al llarg del segle XIX, en la vertebració de l'administració de l'Estat liberal i en les disputes que protagonitzaren per mirar de formar part del cos de funcionaris. Perquè si bé els sectors burgesos vinculats al món dels negocis es mostraren interessats a controlar l'Estat a fi i efecte de donar via legal prioritària als seus negocis, les classes mitjanes professionals aspiraven a un Estat en què els mèrits i no el llinatge fossin els barems que reguessin l'accés a la funció pública⁷⁶².

D'aquesta manera, podríem entendre que els models d'organització territorial no només tenen a veure amb una qüestió de valors intangibles, de termes identitaris i nacionals, sinó que també hi intervé un principi pragmàtic. És a dir, com tenir una feina i donar de menjar a la teva família esdevé també un principi que no s'ha tingut en compte, segons Martínez Fiol, a l'hora d'estudiar els diferents models d'Estat a Espanya.

De fet, aquesta tensió entre militarisme envers civilisme i d'elitisme envers meritocràcia la trobem en qualsevol administració espanyola, tant en l'absolutista com en la liberal. En paraules de l'historiador català:

La comparació entre l'administració absolutista i la liberal presentava dues maneres diferents d'entendre el paper dels funcionaris i el procediment per accedir als càrrecs. Mentre que en l'una, caracteritzada per l'Antic Règim, hi predominava el nomenament reial i l'existència de càrrecs patrimonials, l'altra, la liberal, potenciava la necessitat que fossin els millors. (...)

---

⁷⁶² Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 15.

*Tanmateix, la meritocràcia liberal fou més una mera declaració d'intencions que no pas una realitat*⁷⁶³.

Podem detectar, en conseqüència, una tendència natural dins el model d'Estat espanyol a tendir cap al militarisme i a l'elitisme que no pas al civilisme i a la meritocràcia. Aquestes dues confrontacions no són contradictòries amb els tres valors que tradicionalment han estat els pilars de l'Estat espanyol: religió, exèrcit i rei. Per això els criteris de Martínez Fiol venen a complementar els buits que la historiografia espanyola i catalana no han estat capaços de veure fins al moment.

D'aquesta manera, apunta que “progressistes i moderats no articularen un cos funcional fix i nombrós que estigués per damunt de les lluites de partits i de faccions. Ben al contrari, quan un partit accedia al poder, vertebrava una administració farcida de fidels a la formació de govern”⁷⁶⁴. L'administració liberal, per tant, tampoc era meritocràtica.

Així mateix, com que no funcionava el civilisme, s'imposava el militarisme, segons Martínez Fiol:

*El sistèmic intervencionisme militar en la política espanyola va tenir un efecte contradictori: si bé, d'una banda, pretenia facilitar el manteniment de l'ordre social, de l'altra, erosionà l'estabilitat de les estructures de l'administració estatal. Aquest fet permet entendre la feblesa de l'Estat espanyol i la ineficàcia de la seva administració, així com el que s'ha definit com la feble nacionalització d'Espanya*⁷⁶⁵.

Aquesta contraposició entre intervencionisme militar i civilisme és el principal motiu, segons Martínez Fiol, per entendre el fracàs de la nacionalització espanyola. Per tant, més enllà d'uns valors nacionals, aquest historiador català defensa que hi ha una qüestió pragmàtica, de defensa corporativa. Així doncs:

*L'intervencionisme militar en la política espanyola del segle XIX, cal interpretar-lo com una defensa dels interessos corporatius i professionals dels diferents sectors de l'Exèrcit i una reacció contra l'excessiu protagonisme que podien acaparar els juristes en la vertebració d'un Estat liberal estrictament civil*⁷⁶⁶.

D'aquesta manera, la impossibilitat dels nacionalistes perifèrics o subestats per accedir a segons quins graus d'ocupació és un dels motius de la proposició de nous models d'estructura de les institucions.

---

⁷⁶³ *Ibidem*, pg. 15.

⁷⁶⁴ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pg. 16.

⁷⁶⁵ *Ibidem*, pp. 16-17.

⁷⁶⁶ *Ibidem*, pg. 17.

Aquests nous models havien de tenir a veure amb la percepció territorial necessàriament, ja que era un factor determinant a l'hora de poder intervenir en política i que els propis criteris tinguessin incidència en les polítiques de l'Estat. Un exemple clar, segons Martínez Fiol, el trobem en com afecta el corporativisme militar a l'hora de configurar la judicatura:

La rivalitat entre el poder civil i el poder militar remuntava al segle XVIII i es féu especialment palesa als territoris de la Corona d'Aragó arran del Decret de Nova Planta. (...) Per tant, els militars, en assumir les competències judicials, s'introduïren en el marc professional de juristes i lletrats i, lògicament, obriren les hostilitats entre poder militar i civil⁷⁶⁷.

Una qüestió corporativista, doncs, de defensa del propi gremi per part d'un sector tan influent com ho era el de l'exèrcit, va ser clau perquè nasquessin nous models de sobirania, però també nous models de col·locació de personal.

És per això que, en el procés de consolidació d'un model d'Estat liberal de dret, l'Estat espanyol pateix tants pronunciaments militars, com a mecanisme d'autodefensar-se a ells i també als valors que defensaven –monarquia i religió catòlica. Per Martínez Fiol:

El recurs al pronunciamiento al llarg del període 1814-1833 es va mantenir, si més no, fins al 1875 i donà als militars, si no el protagonisme en el joc polític, almenys la constatació que eren imprescindibles. I, per tant, es van creure amb el dret d'imposar les seves pròpies regles del joc, que es concretaren en la pràctica del cabdillisme. (...) La militarització impregnà la pràctica política del reglat d'Isabel II i entronitzà una fórmula liberal d'Estat caracteritzada per l'elitisme en el terreny polític i social, amb un marcat to autoritari, militar i agrari. (...) La solució militar, tal com havia predominat al llarg del període 1808-1868, va plantar novament davant la inestabilitat que oferí la solució dinàstica dels Savoia i de la Primera República. I, certament, el període 1874-1878 va estar dominat pels militars: cops dels generals Pavía, Serrano i, finalment, Martínez Campos, que va acabar restablint la monarquia borbònica amb Alfons XII⁷⁶⁸.

Podem comprovar com al llarg del segle XIX aquesta va ser la dinàmica que portava el liberalisme isabelí a un rotund fracàs, en el tombant de segle.

Això no vol dir que al llarg del XIX no hi haguessin intents de modernitzar l'Estat i impulsar la democràcia, com en d'altres Estats europeus. Així ho podem veure en el període fracassat del Sexenni Democràtic, com també amb la posterior restauració alfonsina. Es van intentar imposar canvis que portaven cap a una reforma moderna de l'administració, que l'aprovava al civilisme i que hauria pogut integrar les diferents nacionalitats existents a l'Estat. Així ens ho reconeix Martínez Fiol:

---

⁷⁶⁷ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 19.

⁷⁶⁸ *Ibidem*, pp. 21-23.

La restauració alfonsina del 1875 va ser una resposta dels sectors liberals conservadors davant del desengany que havia significat l'experiència del Sexenni Democràtic. (...) La Constitució del 1876 va certificar la direcció política d'Espanya a mans d'un nou moderantisme polític però sota la iniciativa civil; res de caps polítics de procedència militar. (...) Però la consolidació del torn de partits entre liberals fusionistes i conservadors no era sinó el triomf de les aparences. Perquè si bé existia un joc democràtic formal basat en el sufragi universal masculí, aquest era fruit del falsejament de l'escrutini. Però, en definitiva, va permetre donar una certa imatge d'estabilitat política⁷⁶⁹.

Aquesta aparent obertura cap a un civilisme, va posar de manifest un altre debat entre l'agrarisme i l'industrialisme, les dues pulsions econòmiques existents a l'Espanya del segle XIX. Mentre Catalunya i Euskadi eren punteres en la indústria, encara hi havia molts territoris que basaven la seva economia en el latifundisme i, en alguns casos, en l'agricultura i la ramaderia de subsistència.

D'aquí que, mentre es resolía el debat entre militars i civils, dins d'aquest segon grup s'obria una nova dicotomia entre agraristes i industrials. Això va comportar noves tensions socials, perquè els interessos d'uns i altres eren contraposats. Martínez Fiol ho descriu de la següent manera:

Les tensions i les fractures socials que va provocar el pas d'una societat agrària tradicional a una de capitalista amb uns focus industrials importants va accelerar i incrementar la corporativització de la societat espanyola, entenent el corporativisme com la defensa dels interessos particulars de sectors professionals afins a través de corporacions privades o públiques⁷⁷⁰.

Aquesta tendència a la corporativització –sigui militar o civil, sigui agraristes o industrials– és un continu al llarg del segle XIX espanyol. És aquesta tendència a la dicotomia d'oposats, en comptes de la congregació de diversos, que acabarà comportant un seguit de crisis que derivarà en la pèrdua de les colònies. Martínez Fiol ho descriu així:

La crisi colonial de la fi del segle XIX, amb la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines, va ser el reflex polític de les deficiències econòmiques espanyoles, fins al punt que va posar en qüestió el sistema mateix de la Restauració. Si bé la irrupció dels liberals, com s'ha posat de manifest, certificà la democratització i estabilització del joc polític canovista, aquest funcionava, segons els sectors crítics del canovisme, per la perversitat del sistema del torn sustentat en la manipulació del sufragi⁷⁷¹.

L'Estat liberal espanyol no va saber adaptar els corporativismes cap a un model que integrés a totes les pulsions ideològiques i, encara menys, no va saber incorporar les

---

⁷⁶⁹ *Ibíd*em, pp. 24-25.

⁷⁷⁰ *Ibíd*em, pg. 25.

⁷⁷¹ *Ibíd*em, pg. 27.

necessàries reformes democràtiques per tal que tots els territoris se sentissin part del projecte comú.

I davant d'aquest conjunt de crisis, democràtica, econòmica i de valors, van aparèixer nous corporativismes, segons Martínez Fiol. Uns corporativismes diferents al dels sectors econòmics, però. En aquest cas estem parlant dels nacionalismes perifèrics, subestatal o, si ho volem dir així, els regionalismes.

Al mateix temps, van aparèixer diferents nacionalismes i regionalismes que, com el catalanisme, també exaltaven la necessitat de potenciar els poders locals o d'autogovern a partir d'entitats regionals i supramunicipals, que donessin accés a un funcionariat propi⁷⁷².

D'aquesta manera Martínez Fiol explica la consolidació dels nacionalismes que no són centralistes al final del segle XIX. És a dir, de manera agregada a uns valors lingüístics i culturals compartits, fins i tot d'una *voluntat d'ésser* nació completa, l'historiador català assumeix que el motiu principal per a proposar diversos nous models d'Estat es deu, principalment, a la necessitat d'ocupar les elits civils dels respectius moviments, de manera corporativa –com ho havien fet històricament els militars espanyols.

Les propostes catalanistes majoritàries sempre dins de l'Estat espanyol

Entre 1715 i 1833, com ja hem explicat en apartats anteriors, Catalunya era només un *corregimiento militar*, motiu pel qual seguia essent una unitat territorial però governada per una estructura militar que impedia a les elits locals accedir al poder i prendre les decisions que consideressin millors per als seus veïns.

Aquesta entitat militar va desaparèixer com a tal el 1833, amb la creació de les províncies, un model d'estructuració territorial clarament centralista perquè dividia les diferents entitats amb una singularitat pròpia i esquarterava la seva unitat organitzativa i també emocional. Al llarg de dos-cents anys, doncs, Catalunya no era ni tan sols una entitat administrativa, sinó que passava a ser governada per una capitania general militar i quatre diputacions que feia de gestor administratiu de les qüestions civils.

Davant d'aquesta situació anòmala en la història de Catalunya, van aparèixer el que Martínez Fiol en deia interessos corporativistes nacionals. Així, els diferents corrents ideològics es proposaven accedir a un poder català que integrés les quatre

---

⁷⁷² *Ibidem*, pg. 28.

diputacions, que històricament havien estat un Principat. Així ho descriu l'historiador català:

Les opcions catalanistes de la fi del segle XIX i principis del XX van presentar-se com a alternatives de reforma i reordenació descentralitzada de l'Estat espanyol. Totes assenyalaven que la nova estructura estatal havia de dotar Catalunya d'un règim d'autogovern polític, econòmic i social. La voluntat dels catalanistes d'aconseguir un règim autònom es concretà en allò que anomenaren el fet diferencial i que es fonamentà en dos components: la cultura i la industrialització. Aquest darrer element ressaltà la superioritat econòmica de Catalunya respecte la resta d'Espanya. Els catalanistes apuntaven que la pròspera i moderna indústria catalana estava en perill per la manca d'interès dels governants espanyols, tots vinculats a l'oligarquia agrària⁷⁷³.

El catalanisme, o millor dit els catalanismes, naixien com a reacció davant d'aquest model espanyol centralista i corporativista, en mans dels militars i de les diverses restauracions monàrquiques.

En cap cas, però, eren independentistes. Així ho reflecteix Francesc Pi i Margall amb un article sobre el catalanisme, publicat a *El Nuevo Régimen* el 25 de febrer de l'any 1900:

No hi va haver crits alarmants, ni res que deixes veure tendències separatistes. (...) En les bases de la Constitució regional catalana, que va aprovar en 1892 l'Assemblea de Manresa, fent constar que desitja poder-lo seguir propagant dins les lleis, de les quals no sent cap necessitat d'apartar-se per a perseguir l'única regeneració possible de Catalunya dins de l'Estat espanyol⁷⁷⁴.

Pi i Margall demostra que les Bases de Manresa no proposaven la secessió, sinó un major grau de descentralització administrativa, que permetria la regeneració del sistema polític català dins de l'Estat espanyol.

La principal dicotomia que bastia aquesta nova proposta territorial dels catalanistes es basava en l'aspecte econòmic –com ja hem expressat en anteriors apartats–, que a més tenia a veure amb la capacitat d'accedir als llocs de treball propis al govern. Per Martínez Fiol:

La reivindicació d'un govern propi per a Catalunya no va desvetllar únicament la rivalitat econòmica entre industrials catalans i agraristes espanyols, sinó també la lluita pel repartiment dels llocs de feina públics a l'administració de l'Estat i local de Catalunya⁷⁷⁵.

---

⁷⁷³ *Ibidem*, pg. 28.

⁷⁷⁴ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrips i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 71.

⁷⁷⁵ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 28.

A més d'aquests aspectes econòmics, evidentment hi havia unes bases culturals, lingüístiques i nacionals, com hem explicat en l'apartat de *Discursos nacionals*, ja que del contrari no tindria sentit aquest sentiment corporativista que defineix Martínez Fiol.

Tanmateix, sí que és cert que la reflexió d'aquest historiador català té tot el sentit si prenem com a origen d'aquesta manifestació les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, més conegudes com les Bases de Manresa:

*Les Bases de Manresa del 1892 donaren a conèixer una proposta d'autogovern que pretenia conjugar la tradició institucional catalana d'origen medieval i la modernitat de la societat industrial. Així, destacaren que el poder legislatiu havia de recaure en unes Corts amb representació de caràcter corporatiu. (...) L'administració de la Catalunya autogovernada hauria de donar sortida a la diversitat professional a través de l'oferta pública de treball. Segons les Bases, el conjunt de l'administració de l'Estat a Catalunya havia de passar a formar part de l'anomenat Poder Regional. A més a més, es destacava l'obligatorietat que tots els funcionaris, civils o militars, que passessin a dependre del Poder Regional fossin catalans de naixement o bé per naturalització*⁷⁷⁶.

Per tant, la proposta de canvi en el model d'organització territorial per part dels catalanistes també tenia molt a veure amb l'oferiment de llocs de treball a la gent del territori en qüestió. D'aquesta manera, aquests treballadors responien als principis nacionals i, alhora, l'administració regional s'erigia com a agència de col·locació dels partidaris dels mateixos principis.

No queda clar si el més important és el valor intangible –l'aspecte nacional– o el tangible –la col·locació dels catalanistes en llocs de feina–, però en qualsevol cas podrien ser motivacions complementaries, que donarien sentit a tot el discurs nacional dels catalanistes. Al cap i a la fi, des de la Guerra de Successió, Catalunya havia esdevingut un territori ocupat militarment i sotmès a les lleis de Castella –malgrat la seva aplicació no fos tan fàcil. D'aquesta manera, amb la proposta d'un nou model d'Estat, els diferents catalanismes buscaven que, a més del reconeixement d'una identitat, les catalanes i els catalans també s'identifiquessin amb la pròpia administració.

Per aquest motiu, com ens recorda Agustí Colomines, “el model d'Estat que perseguia el catalanisme era l'autonòmic, el qual, en certs aspectes, era anàleg al federal”⁷⁷⁷. Tanmateix, per no caure en reduccionismes degut a la multiplicitat de models proposats, ens veiem obligats a definir quins havien estat aquestes propostes per

---

⁷⁷⁶ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 29.

⁷⁷⁷ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 290.

part dels catalanistes, per després comprovar quines d'aquestes són utilitzades a la pràctica en els discursos dels presidents de Catalunya, amb l'entitat territorial ja recuperada com una sola unitat administrativa. El mateix Colomines ens recorda que:

El model català d'organització de l'Estat (...) sigui el 1892, en forma de delegació de poders, sigui el 1907 i el 1914 en forma de Mancomunitat, sigui el 1931 i el 1977 com a Generalitat, ha estat proposada pel cos polític català amb el suport de la ciutadania. (...) La vocació estatista i de reforma de l'Estat Espanyol acompanyava les manifestacions nacionalistes catalanes almenys des de les Bases per a la Constitució Regional Catalana del 1892 (...) [fins] la descentralització administrativa i la petició del port franc per Barcelona⁷⁷⁸.

És a dir, tant la burgesia catalana com les classes obreres populars exigien un model que els integrés en l'Estat liberal espanyol. Sovint, des de posicions contradictòries i duals, com hem vist que enuncïaven Fradera i Marfany en apartats anteriors.

Per això, tots els models que es van arribar a proposar des del catalanisme, sempre estaven inserits dins del marc de l'Estat espanyol. Colomines assegura que:

Des de diferents sectors hom ha lluitat per un model alternatiu –l'autonomia, el federalisme, la República, etc.– però, en tot cas, un model que significava l'acceptació del marc general de l'Estat com a Estat espanyol, no la seva ruptura en nom de la independència de Catalunya⁷⁷⁹.

Fins i tot l'expressió més propera a la independència de Catalunya, que trobem el 14 d'abril del 1931, ens haurem de qüestionar si era plenament sobiranista o si, pel contrari, era només una tàctica empresa per Francesc Macià per aconseguir una gran confederació ibèrica.

En qualsevol cas, tal i com apuntaven Casals i Arrufat, Catalunya vivia a finals del segle XIX i principis del segle XX un empatx de propostes de models d'Estat:

Catalunya avui més que mai pateix un empatx de regionalisme, federalisme, concòrdia, nacionalisme, embafaments que haurem d'esperar que les aigües tèrboles s'asserenin per a guarir-lo si hi som a temps. (...). Catalunya Nació, mentre no sigui un estat polític amb plens poders i plena sobirania, totes les llibertats, estatuts, concòrdies i altres bons tractes i raons que se li donin només seran pures paròdies, pomposes de fora i buides de dins⁷⁸⁰.

Casals i Arrufat apuntaven aquesta multiplicitat de propostes i de models com un element afeblidor per a Catalunya. Tanmateix, en aquesta tesi no ens podem permetre comentar sobre l'idoneïtat d'aquesta afirmació, sinó que ens hem de dedicar a descriure

---

⁷⁷⁸ Ibídem, pp. 291-292.

⁷⁷⁹ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 71.

⁷⁸⁰ Casals, J. i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 74.

la realitat del moment per entendre quin era el model hegemònic proposat en cada moment, exemplificat pels discursos dels presidents de Catalunya.

Els diferents models proposat eren, segons González Casanova:

Des d'una confederació d'Estats independents i sobirans fins a una descentralització administrativa podem parlar d'una àmplia gamma d'instruments tècnics intermedis que inclouen l'Estat federal, l'Estat regional, l'Estat integral compatible amb regions d'autonomia política major o menor), l'autonomia particular catalana en el si d'un Estat espanyol unitari, etc... sembla clar que l'únic que exclou és un Estat català independent, separat d'Espanya⁷⁸¹.

Per tant, des del particularisme d'Almirall fins al tradicionalisme catòlic de Torras i Bages, passant per les propostes de Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Macià i Llussà, totes estaven inserides dins d'un context espanyol, amb més o menys graus de descentralització.

Aquest desvetllament nacional català, doncs, “enfrontava una concepció autonomista de l'ordenació dels poders estatal i local a una altra, completament contrària, de caràcter centralitzador i burocràtic”⁷⁸², segons Colomines i Madaula. A més, des de la més progressista fins la més tradicionalista, totes es basaven en el que avui coneixem com a Catalunya:

L'organització territorial proposada per les Bases de Manresa quedava circumscrita a les quatre províncies tradicionals. Tanmateix, això no significava acceptar un dels pilars de ferro de l'Estat liberal: la província. Com a alternativa, les Bases assenyalaven la necessitat de vertebrar Catalunya en comarques i municipis. En contraposició, tot i que els militars destinats a Catalunya s'adaptaren a una regió militar coincident territorialment amb la regió administrativa de les quatre províncies catalanes, l'exèrcit maldà per mantenir separada la influència militar de la civil, i més si cabia la possibilitat de concedir a Catalunya qualsevol mena de l'autogovern⁷⁸³.

En aquest cas, Martínez Fiol apunta quina era la proposta territorial de les Bases de Manresa, molt menys agosarada que els models que veurem a continuació, pel que fa a la proposta de descentralització.

Un altre element comú que tenien totes les propostes, a més del mateix àmbit territorial, era l'antimilitarisme. Així ho expressa, de nou, Martínez Fiol:

---

⁷⁸¹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 18.

⁷⁸² Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 49.

⁷⁸³ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 30.

*Durant el primer terç del segle XX el catalanisme es va convertir en un dels pitjors enemics de l'exèrcit. (...) Els militars van considerar que la pèrdua de les colònies antillanes i de les Filipines el 1898 havia estat conseqüència de la ineficàcia dels polítics dinàstics i pressionar cada cop més per dominar i influir en la vida pública espanyola. (...) La proposta catalanista d'establir una administració autònoma per a Catalunya i en català no feia més que posar sal a la ferida d'un exèrcit preocupat per la reducció de la seva plantilla en benefici de l'administració civil. (...) En aquest context de supervivència socioprofessional que cal entendre l'assalt que, el 1905, protagonitzaren els oficials de la guarnició de Barcelona contra la redacció de les publicacions regionalistes del *Cu-Cut!* i de *La Veu de Catalunya*. D'aquesta manera els militars respongueren a les burles que al premsa regionalista havia dedicat a la ineficàcia de l'exèrcit espanyol en les guerres colonials de 1895-1898*⁷⁸⁴.

El catalanisme o els catalanismes van caracteritzar-se pel seu rebuig als militars. Mentre els militars creien que els culpables de la pèrdua de les colònies eren els polítics espanyols, els catalanistes consideraven culpables precisament a aquests militars, a més del centralisme polític.

Per aquest motiu, podem confirmar que els catalanistes anaven contra l'exèrcit i el militarisme espanyol i a favor del civilisme regionalista. D'aquí les publicacions del *Cu-Cut!* i *La Veu de Catalunya* en contra dels militars i la derivada acció contundent dels oficials destinats a Barcelona. Formava part del *topoi* estès a Catalunya, contrari al que es vivia a Espanya.

Com un moviment de sístole-diàstole, en paraules de Judt, aquestes burles antimilitars encenien els militars, que a la vegada aconseguien que el govern liberal presidit per Segismundo Moret aprovés la Llei de Jurisdiccions. A la vegada, aquest fet aconseguia aglomerar gairebé tots els catalanistes sota el paraigua de Solidaritat Catalana, com ja hem vist en apartats anteriors, per a proposar un model reformador d'Espanya a la catalana manera.

Amb la dissolució de Solidaritat, com ja hem vist anteriorment per diversos motius, alguns membres d'aquesta coalició van arribar a pactar puntualment amb l'exèrcit per garantir la pau social. Així ho demostra la Revolució del Juliol del 1909, quan, per "la necessitat de restaurar l'ordre públic i social arrengherà regionalistes i carlins al costat de l'exèrcit. (...) Però quan les aigües retornaren al seu curs, els regionalistes trencaren l'entesa amb els militars per tal de reclamar, entre el 1911 i el 1913, allò que s'anomenà la Mancomunitat de les quatre províncies catalanes"⁷⁸⁵. Un

---

⁷⁸⁴ *Ibidem*, pg. 31.

⁷⁸⁵ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 32.

retorn a la unitat d'acció entre catalanistes, per tal d'aconseguir els objectius polítics anhelats per la gran majoria dels partits polítics de l'òrbita catalana.

Els diferents camins catalanistes en la consecució del model d'Estat

Antoni Rovira i Virgili va pronunciar una conferència a l'Ateneu Barcelonès la nit del 14 de setembre de 1922, en la qual volia exposar els diversos camins que els catalanistes ideaven per aconseguir diferents graus d'autonomia. En aquest apartat, doncs, parafrasejarem i comentarem aquests camins per aconseguir els diversos models d'Estat que proposa aquest historiador i polític català, d'inicis del segle XX.

Rovira i Virgili, en un afany per a la recerca minuciosa i analítica, es proposava parlar de cinc camins diferents: (1) El camí de la intervenció espanyola, (2) el camí interior català, (3) la fórmula federativa ibèrica, (4) el camí internacional i (5) el camí de la força. Aquestes cinc estratègies ens seran útils, durant el desenvolupament del treball, per evidenciar les diferències entre la teoria i la pràctica, entre les idees i les accions.

En primer lloc parlarem del camí de la intervenció espanyola, una estratègia empresa tant per Prat com Cambó, l'un des de Catalunya endins i l'altre des de Catalunya enfora. Segons Rovira i Virgili, "la intervenció no pot rebutjar-se en absolut. És qüestió de tàctica i d'eficàcia. (...) Podem establir tres categories: la relació amb els altres partits polítics espanyols, (...) la intervenció parlamentària (...) [i] la col·laboració ministerial"⁷⁸⁶. La primera sempre s'ha intentat des de Catalunya i s'ha de mantenir per llaços fraternals, per Rovira i Virgili; la segona ha produït fruits insignificants, de manera que caldria evitar-la i, finalment la tercera no ha comportat cap benefici per Catalunya, com ho demostren els diferents ministeris que va ocupar Cambó a Madrid.

L'única utilitat d'aquesta primer via, segons l'historiador i polític català, és que "en el terreny de les realitats, Catalunya ha obtingut una institució: la Mancomunitat. I fixeuvos també que no ha vingut amb una intervenció parlamentària. Quan estaven tancades les Corts, després de la tragèdia de Canalejas, un reial decret ens donà aquesta institució"⁷⁸⁷. Per tant, la intervenció en la política espanyola pot ser útil, sempre i quan no sigui per via parlamentària o ministerial sinó aconseguint objectius concrets.

---

⁷⁸⁶ Rovira i Virgili, A. (1987). *Els camins de la llibertat de Catalunya*. Barcelona: Hurope, pp. 10-11.

⁷⁸⁷ *Ibidem*, pg. 14.

En segon lloc parlarem del camí interior català, que és més defensat per Puig i Cadafalch. Per Rovira i Virgili, “nosaltres no podem conquerir la Manxa mentre tinguem per conquerir el Priorat, no podem anar a conquerir el Guadalquivir mentre no hem conquerit ni el Segre ni l’Ebre”⁷⁸⁸. És per aquest motiu que considera imprescindible fer una tasca de Catalunya endins, per conquerir tots els sectors socials i econòmics cap a la causa catalanista.

Per aquest motiu, apunta que cal potenciar “un ensenyament nacional: és que no tenim escoles a Catalunya. (...) Avui els txecs són ja independents. Nosaltres no hem volgut gastar ni cinc milions en escoles; n’hem gastat en deu eleccions”⁷⁸⁹. D’aquesta manera, Rovira i Virgili vol promoure la plena llibertat a través de l’educació, però també s’ha de veure reforçada per un respecte envers el sentiment religiós que tingui cadascú. Considera que “no pot donar-se per ofès perquè aquell patriota que tingui sentiments religiosos exposi públicament la interpretació religiosa de la doctrina nacional”⁷⁹⁰.

En tercer lloc parlarem de la tercera via que recull Antoni Rovira i Virgili, la fórmula federativa ibèrica, que havia estat defensada per Prat de la Riba i que, uns anys més tard, seria entomada per Macià i per Companys. L’historiador i polític català apuntava que hi havia dos models de federació:

*Hi ha dos tipus teòrics de federació: hi ha la federació de tipus nacional i la federació de tipus regional. Per a la federació de tipus regional s’ajunten en federació trossos de nacionals als quals avui donem el nom de regions, amb acceptació ampla i una mica vaga. (...) Els Estats Units de Nord-amèrica, els Estats de Sud-amèrica, la desfeta d’Àustria-Hongria, Suïssia mateix, estan formats per trossos de nacions, per regions, en l’ampli sentit de la paraula. Federació nacional, pròpiament nacional, acoblament federatiu de nacions enteres i plenes, no n’hi ha cap*⁷⁹¹.

Per Rovira i Virgili, el federalisme de tipus nacional seria el confederalisme, mentre que el federalisme regional seria el federalisme arquetípic, que podria ser tant simètric com asimètric. Tot depèn del punt de partida de la identitat de les nacions que integren el nou Estat, en aquest cas un remodelat Estat espanyol.

Tot i així, considera les catorze regions que integraven en aquells temps l’Estat espanyol no compartien la voluntat d’esdevenir una federació. Per aquest motiu, Rovira i Virgili proposa un nou objectiu que trenca amb el federalisme:

---

⁷⁸⁸ Ibídem, pg. 15.

⁷⁸⁹ Ibídem, pg. 17.

⁷⁹⁰ Ibídem, pg. 18.

⁷⁹¹ Ibídem, pg. 20.

Aconseguiu la independència de Catalunya, i aconseguida la independència, pactarem la federació, és a dir: formació de l'estat català i federació amb els altres pobles ibèrics. (...) Primer temps, la plena sobirania; segon temps –un temps llarg–, ens hi pensarem... (rialles); tercer temps, allò que convingui, en la seva hora ho diran els catalans que hagin de resoldre el problema (Grans i sorollosos aplaudiments)⁷⁹².

Una diàfana proposta en la línia independentista. Malgrat Rovira i Virgili no havia estat sempre secessionista, veient el fracàs de la Mancomunitat de Puig i Cadafalch a l'hora d'aconseguir les transferències de competències de finançament, va considerar que la millor manera d'assolir la sobirania era la independència.

Aquest camí entronca amb el quart camí que proposa, i que seria entomat primer per Francesc Macià abans de ser president, i després pels presidents Companys, Irla i Tarradellas, així com també ho està utilitzant avui dia el president Puigdemont. Aquest no és cap altre que el camí internacional. Per Rovira i Virgili:

Té una gran importància. S'ha dit entre nosaltres recentment que no havíem de confiar en l'auxili estranger. (...) En aquestes intervencions miraculoses i romàntiques no s'ha de confiar, no les podem esperar. (...) [Tanmateix], hi ha vegades al món forces morals invisibles que determinen la victòria dels pobles⁷⁹³.

Per tant, malgrat no creure-hi gaire, proposa aquest camí com a complementari. El catalanisme no s'ha de fonamentar només amb la intervenció internacional, però s'ha de tenir en compte per rebre una ajuda que pot ser més que benvinguda.

I per últim, Rovira i Virgili explica el camí que van prendre Macià des de l'exili i Companys des de la presidència de la Generalitat, el camí de la força. L'historiador i polític català apel·la contra el *topoi* català de l'antimilitarisme i l'antibel·licisme. D'aquesta manera, afirma que “es tracta del camí de la violència, que avui és preconitzat per patriotes catalans, de la bona fe dels quals no podem dubtar. (...) En cas que el poble anés per camins de violència, homes determinats no el seguirien⁷⁹⁴”. Rovira i Virgili defensa l'ús de la força per defensar el poble en determinades ocasions, com el 1640 o el 1714. Posteriorment s'hi afegiran els Fets de Prats de Molló del 1926 amb Macià o els Fets del 1934 amb Companys com a president. En qualsevol cas, en paraules de Rovira i Virgili, cada cop que els catalans s'alcen en armes, perden.

Sigui com sigui, en aquesta conferència de l'any 1922 l'historiador i polític català apunta que tots els camins són necessaris per aconseguir la plena sobirania de

---

⁷⁹² Ibídem, pg. 22.

⁷⁹³ Ibídem, pg. 23.

⁷⁹⁴ Rovira i Virgili, A. (1987). *Els camins de la llibertat de Catalunya*. Barcelona: Hurope, pg. 25.

Catalunya, és a dir la independència. Aquest no és el model majoritari proposat pels catalanistes, com veurem en el desenvolupament del treball, però hem considerat necessari esmentar-lo en aquesta fase de marc teòric de la tesi, ja que apunta les cinc vies que, per ell, convidarien a canviar el model d'Estat espanyol.

Les finalitats últimes de les propostes catalanistes

Qualsevol de les propostes catalanistes per a reformar l'Estat espanyol i erigir-lo com a exemple de descentralització administrativa té la voluntat de donar millor serveis a la ciutadania que vivia a Catalunya, sense anar en contra de la resta de l'Estat. El catalanisme com a moviment, per tant, busca aconseguir un alt grau d'autogovern no només per a satisfer l'intangible de consolidar els valors nacionals compartits, que també, sinó sobretot per a finalitats pràctiques i tangibles. Així doncs, tal i com recullen Colomines i Madaula:

De fet, allò que justificarà l'existència de la Mancomunitat no és tan sols l'existència d'uns elements d'identitat previs –de llengua, de cultura, tradició històrica, etc.– que és el que és propi del particularisme romàntic català, sinó, sobretot, la crítica del catalanisme polític al tipus d'estat nació que els liberals espanyols pretenien construir arran del desastre colonial de 1898⁷⁹⁵.

De la ineficiència en la prestació de serveis de l'estat centralista, doncs, en sorgeixen totes les propostes catalanistes, que tenien com a finalitat acostar l'administració a la ciutadania però que també es proposaven –com apunta Martínez Fiol– col·locar les elits locals en llocs de feina influents per imposar el seu model.

Degut a la ferma oposició de l'Estat centralista a les propostes descentralitzadores de Catalunya, aquestes mai van ser ben acollides. D'aquesta manera, si els catalans aconseguien negociar una nova entitat d'organització territorial del poder, des de Madrid se'n dificultava el finançament i limitava així la seva capacitat d'acció. Així ho recull Martínez Fiol:

Les diferents expressions de l'autogovern català del primer terç del segle XX, la Mancomunitat i la Generalitat, en especial la primera, empraren la xarxa d'entitats que conformaven la societat civil catalanista per ampliar l'àmbit de gestió dels serveis públics de Catalunya. (...) Per exemple, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) va actuar sempre amb una fesomia institucional de caràcter aparentment estatista, però en realitat no formava part directa de l'administració mancomunatària⁷⁹⁶.

---

⁷⁹⁵ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pp. 122-124.

⁷⁹⁶ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 8.

Aquesta voluntat d'estatalitzar les institucions, de fer-les eficients des de la descentralització administrativa, sempre es va veure mancada de recursos pressupostaris. Per aquest motiu, cal destacar “el protagonisme de la societat civil catalanista en la gestió dels serveis públics (...). En rigor, allà on no arribaven els diners que l'Estat derivava a la Mancomunitat o a la Generalitat hi podia arribar el capital privat de la societat civil”⁷⁹⁷.

És per això que podem dir que hi ha una gran simbiosi entre la col·laboració públic-privada al llarg de tota la història del catalanisme. Des dels emprèstits de la Mancomunitat fins a la iniciativa privada en la xarxa de telecomunicacions a inicis del segle XX, però també en la implicació en tots els moviments propositius de canvi de model per a Catalunya però també per a tota Espanya. Com ens recorden Madaula i Colomines:

Entre el 1885 i el 1919 –és a dir entre el Memorial de Greuges i la crisi de la campanya autonomista–, el catalanisme evolucionà seguint una lògica molt clara: oferir la via autonomista com a solució del plet català, però, alhora, com a model per a tothom per a tota Espanya, que era anàleg, però no igual, al federalisme pimaragallià⁷⁹⁸.

A continuació analitzarem aquesta evolució en els projectes de model d'Estat, així com també els impediments que enfrontaren el centre i la perifèria, el nacionalisme estatal i els subestats.

1.3.3.1 L'estat unitari pur i el centralisme

El primer model d'Estat del qual parlarem és l'Estat unitari pur, que va acompanyat d'una voluntat centralitzadora de competències cap al govern, amb el qual es vol donar sortida a les necessitats de la ciutadania. Politològicament, Ribó i Pastor apunten que:

El Estado unitario puro, o sea, un Estado fuertemente concentrado y centralizado, tal y como emana de la descripción del tránsito del feudalismo al absolutismo y después al liberalismo, hoy es prácticamente imposible de concebir⁷⁹⁹.

Estem parlant d'un model d'Estat antic, amb poca sensibilitat territorial i basat en la necessitat d'acumular poder per tal de donar millors serveis.

---

⁷⁹⁷ Ibídem, pg. 8.

⁷⁹⁸ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 69.

⁷⁹⁹ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA.VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pp. 523-524.

A mesura que avança el segle XX i arribem al segle XXI, “la racionalidad administrativa, junto con la extensión territorial, lleva como mínimo a un proceso de *desconcentración del poder*”⁸⁰⁰. És per aquest motiu que és difícil donar exemples amb aquesta lògica de concentració absoluta de poder, com a l’Edat mitjana.

Tot i així, ens podríem qüestionar si aquest estat realment ha existit mai de manera tan absoluta com apunten Ribó i Pastor, perquè com ens hem referit en l’anterior subapartat, segons Ucelay-Da Cal l’Estat no es pot entendre com a tal fins a mitjans del segle XIX amb uns millors sistemes de comunicació. En aquestes condicions, l’Estat unitari purament centralitzat només s’hauria viscut a finals del XIX i principis del segle XX. Just en aquest moment és quan “l’exèrcit [espanyol] s’havia arribat a convertir en el defensor d’una nació espanyola unitària, amenaçada per tot allò que fos concebut com a separatisme”⁸⁰¹. Així ho recull Carr i així ho podem contrastar històricament fins als nostres dies.

Per concepte, doncs, tots els Estats-nació són centralistes, malgrat hi hagi un relatiu grau de descentralització per racionalització administrativa. Ara bé, quines motivacions pot tenir un Estat-nació per a concentrar tant el poder en un sol punt i centralitzar tota la gestió política d’un país? Els motius que addueixen Ribó i Pastor són:

*Conceptualmente el Estado-nación es sinónimo de concentración y centralización del poder. Dentro de los Estados modernos las motivaciones [para descentralizar] (...) son de triple orden: a) motivaciones de índole técnico-administrativa; b) motivaciones de carácter democrático y c) motivaciones histórico-políticas*⁸⁰².

La primera motivació que apunten Ribó i Pastor és la tècnico-administrativa. Asseguren que “un poder excesivamente centralizado comporta defectos propios del burocratismo. (...) Cuanto más cerca esté la administración de los problemas, mayor los conocerá y así podrá impulsar soluciones más certeras y adecuadas”⁸⁰³. Per tant, els Estats unitaris purs es veuen obligats a descentralitzar parcialment per un principi de subsidiarietat; com més a prop de la ciutadania estiguin les gestions més eficient serà la gestió tècnica de les mateixes.

En segon lloc, trobem la motivació democràtica:

---

⁸⁰⁰ *Ibíd*em, pg. 524.

⁸⁰¹ Carr, R. (2004). “Pròleg” a *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 12.

⁸⁰² Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA.VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pp. 521-522.

⁸⁰³ *Ibíd*em, pg. 522.

*Son aquellas que implican una aproximación de las decisiones políticas a la ciudadanía en aras a una mayor capacidad de control democrático. (...) Es evidente que el autogobierno de una comunidad territorial (como expresión de aproximación de las decisiones) por sí solo no es sinónimo de democracia*⁸⁰⁴.

Segons aquesta segona motivació, Ribó i Pastor apunten que les decisions o les gestions més properes a la ciutadania no han de per què estar més ben preses. En tot cas, al que sí tenen dret els ciutadans del territori que no estigui al centre, és a controlar el poder central des de la seva proximitat. És a dir, pel principi de subsidiarietat, que qualsevol assumpte ha de ser resolt per l'autoritat més propera al problema.

En tercer lloc, hi trobem les motivacions històrico-polítiques, que “son aquellas que derivan de la existencia dentro de un Estado-nación de colectividades con fuerte personalidad política”⁸⁰⁵. Aquest també seria el cas de Catalunya respecte l'Estat espanyol, com també passaria amb Euskadi o Galícia, territoris amb personalitat diferenciada que podrien arribar a motivar diferents graus de federalisme –com veurem en els propers subapartats.

Si avui dia l'Estat espanyol no és un estat absolutament centralista, en gran part es deu a aquestes tres motivacions a les quals fan referència Ribó i Pastor. Perquè històricament, l'Estat espanyol ha estat essencialment unitarista i centralista, des dels orígens al segle XIX i gairebé podríem allargar-ho fins al 2022.

Com ens recorda Ucelay-Da Cal, les faccions polítiques dins d'Espanya, en el període estudiat, eren contradictòries i generaven pulsions reactives les unes amb les altres:

*El liberalisme espanyol era de tradició unitària. (...) Per tant, l'aparició d'un nacionalisme català contestatari, encara que prengué la forma d'una Lliga Regionalista de to aparentment raonable, provocà la més immediata resposta de part liberal, que no podia ni volia entendre un discurs frontalment oposat. (...) Els obreristes de contradicció, (...) eren formalment federalistes en doctrina. Els socialistes, els llibertaris (...) amb un discurs doctrinal de confederalisme explícit, però tots dos eren d'enfocament espanyol, per tant no favorables a iniciatives catalanes*⁸⁰⁶.

Així doncs, dins d'un estat purament unitari amb pretensions de centralitzar tota l'estructura administrativa a la capital, per unificar les decisions, podem observar com apareixen d'altres realitats que advoquen per altres models.

---

⁸⁰⁴ *Ibidem*, pg. 522.

⁸⁰⁵ *Ibidem*, pg. 523.

⁸⁰⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2019) “La Mancomunitat com a teatre polític” a AA.VV. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers, pp. 91-92.

De fet, el debat sobre el model d'Estat no només ha girat entorn el grau de descentralització política, sinó que també ha intentat qüestionar els tres puntals d'Espanya històricament: la religió catòlica, l'exèrcit i la monarquia. Aquest darrer element, qui tenia el màxim poder executiu de l'Estat, ha estat una pugna que encara avui dia no ha quedat resolta. Lladó i Figueres assegura que:

La República, però, no havia d'ésser simplement una forma, sinó un contingut. Aviat es plantejà la qüestió entre règim federal i unitari. L'unitarisme semblava un sistema més d'acord amb els ideals dinàstics. Prova d'això –i amb la República del 1931 es constata igualment– és que era sostingut per aquells homes que d'un dia a l'altre havien passat de monàrquics a republicans⁸⁰⁷.

Des del 1873 que s'ha posat en dubte la monarquia, que es podria transformar en una república, fos aquesta unitària o federal, depenent de la facció política que la defensés.

Per exemple, per alguns catalanistes com Pella i Forgas:

S'havia convingut que per el regionalisme tant li feya que hi hagués república com monarquia. En las Bases de Manresa se juntan las dos paraulas, el Rey ó el cap de l'Estat, y ab aquesta fórmula se tapa la qüestió de república ó monarquia, de la qual no se'n diu res. (...) El mes de Mars de 1904 s'anunciá á l'Ajuntament de Barcelona l'arribada del Rey⁸⁰⁸.

El debat sobre el cap de l'Estat era vigent entre finals del segle XIX i principis del segle XX, com podem observar en aquesta cita. En qualsevol cas, fos monarquia o fos república, l'Estat espanyol tenia una pulsio centralitzadora que s'ha mantingut intacta al llarg dels anys. Pella i Forgas ho recull de la següent manera:

L'ideya de que hi ha de la mateixa manera repúblicas centralisadoras que repúblicas autonomistas y lo mateix monarquies, com á fonament d'un criteri fret y ecléctich en aquest particular. (...) L'Almirall, qui deia: "Essent un fet que la regió catalana no té dinastia pròpia, es evident que la organiscació interior que's donés quan hagués recobrat la personalitat, no podria estar basada en la monarquia. (...) Y al devant de la Confederació, Estat compost ó dualisme que s'establís, hi hagués un rey, las nostres institucions particulars haurian de ser representades per més d'un, ó sigui republicanas"⁸⁰⁹.

Per tant, amb l'aportació que ens fa Pella i Forgas, podem confirmar que el problema en si mateix no és només el problema, sinó l'aplicació del mateix. És a dir, la traducció de les idees teòriques a la pràctica.

Des de 1714 fins als nostres dies, el centre de poder ha estat lluny de Catalunya i, això –en gran part– ha dificultat que les elits dirigents espanyoles hagin estat capaces de percebre les necessitats dels ciutadans del Principat. Aquest criteri, segons els

⁸⁰⁷ Lladó i Figueres, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pg. 13.

⁸⁰⁸ Pella i Forgas, J. (2017). *La crisi del catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 57.

⁸⁰⁹ Pella i Forgas, J. (2017). *La crisi del catalanisme*. Barcelona: Base, pg. 61.

catalanistes del primer terç del segle XX, incapacitava voluntàriament als polítics centralistes a governar sobre Catalunya.

Per aquest motiu, de la reactivitat al model espanyol, els diversos catalanismes formulen les propostes de descentralització administrativa que veurem a continuació. Totes les propostes neixen d'un anhel regenerador i modernitzador de l'Estat espanyol, però a la vegada es converteixen en igual d'estatistes que el centralistes espanyols. Així ho explica Martínez Fiol.

Paradójicamente, la cultura catalanista de finales del siglo XIX y principios de XX equiparó negativamente el concepto de estado como algo propio de los grandes estados, los cuales, por definición, eran percibidos como imperios opresores de pequeñas nacionalidades como la catalana. (...) Identificaron el estado en general, no solo el español, en los términos que el filósofo inglés Thomas Hobbes utilizó en el siglo XVIII: un Leviatán, un monstruo mítico y malvado que todo lo corrompía. Por lo tanto, el catalanismo siempre presentó el estado español como una entidad opresora de la pequeña nacionalidad catalana, la cual, frente a España, defendía su sociedad civil que, por esa misma razón, era pura e incorruptible por no ser estado y ni un Leviatán⁸¹⁰.

Sens dubte, suposa una paradoxa que el catalanisme criticqués l'estatisme centralista, amb una excessiva burocràcia allunyada de la ciutadania, alhora que en accedir al poder són els mateixos catalanistes els que busquen engruixir el funcionariat i les estructures d'Estat. Quan el catalanisme aconsegueix quotes d'autogovern, "configuró una oferta de trabajo que permitiese resituar laboralmente a todos los fieles. (...) Los catalanismos descubrieron, a diferentes niveles, su vocación estatista"⁸¹¹, com apunta Martínez Fiol.

I per rebuscar la paradoxa, el catalanisme sempre havia criticat les estructures estatals en tant que estatalistes i ineficients. Un cop aconseguida un cert grau de descentralització, el catalanisme esdevenia part d'aquest problema que ells mateixos apuntaven. Aquesta pulsó antiestatista que després esdevé estatista l'expressa diàfanament Martínez Fiol de la següent manera:

La cultura catalanista de finals del vuit-cents i d'inicis del nou-cents identificà sistemàticament el concepte d'Estat amb els grans estats, i aquests eren per definició la representació d'imperis opressors de petites nacionalitats com la catalana. Per tant, el catalanisme sempre presentà el gran Estat espanyol, imperialista i corrupte per definició, com una entitat opressora de la petita nacionalitat catalana, la qual defensava la seva societat civil que, també per definició, no era corrupta ja que precisament no era Estat. La paradoxa estava servida, atès que qualsevol alternativa

---

⁸¹⁰ Martínez Fiol, D. (2019). *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, pg. 9.

⁸¹¹ Martínez Fiol, D. (2019). *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, pg. 9.

*d'autogovern de Catalunya es definia com una peça més de l'administració regional i local de l'estat espanyol*⁸¹².

La paradoxa esta servida, doncs, pels catalanistes. El que d'una banda criticaven, l'estatalisme i el centralisme, passarien a perpetrar-lo ells mateixos a mesura que aconseguien descentralitzar l'estat tant amb la Mancomunitat com amb la Generalitat republicana.

1.3.3.2 L'Estat federal i el federalisme

El concepte federalisme procedeix de la paraula llatina *foedus*, que vol dir pacte o aliança. Aquesta és una de les principals tradicions polítiques catalanes, com es demostra des dels Acords de Pau i Treva ja al segle XI. I d'aquesta antiga tradició en neixen múltiples propostes per a reformar l'Estat espanyol, com veurem a continuació.

El 1748, Montesquieu va definir el federalisme com una “société de sociétés” a l'*Esperit de les lleis*⁸¹³. En certa manera, Montesquieu anticipava, molt abans del nacionalisme, el concepte de nació de nacions que s'atribueix a alguns països com, per exemple, a Espanya. Tal i com apunta Josep Costa, un Estat és plurinacional:

*quan conté més d'una nació, o quan els seus ciutadans pertanyen a grups nacionals diferents. En aquest cas estariem fent servir un concepte de nació basat en aspectes sociològics o trets objectius d'un grup, ja siguin tot sols o bé lligats amb un sentit subjectiu d'identitat. En un sentit estricte, el terme 'estat plurinacional' també se sol utilitzar per referir-se a aquells estats que donen reconeixement oficial o constitucional a la seua diversitat nacional*⁸¹⁴.

Per tant, un Estat és plurinacional per la diversitat d'identitats que l'integren i que s'hi reconeixen en el text constitucional.

La lògica, segons Josep Costa, és que aquesta multinacionalitat expressada amb petites diferències, es vegi reflectida també per un model d'organització territorial, com ho és el federalisme. Concretament, afirma que:

*Un estat plurinacional ve a ser una federació de pobles que s'autogovernen. Per tal que puguin coexistir diversos pobles o nacions, cadascun amb el seu àmbit territorial, les fronteres internes i la distribució de poders hauran de respondre a la voluntat d'assegurar que cada grup nacional pugui mantenir-se com una societat política diferent i autogovernada. El federalisme és el model d'estat preferible per acomodar el pluralisme nacional perquè ambdós solen ser de base territorial*⁸¹⁵.

---

⁸¹² Ibídem, pg. 8.

⁸¹³ Montesquieu (1983). *L'esperit de les lleis*. Barcelona: Edicions 62.

⁸¹⁴ Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme*. Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla, pg. 27.

⁸¹⁵ Ibídem, pg. 37.

El federalisme i les asimetries que implica a l'hora de distribuir el poder territorialment és el millor sistema per a gestionar la multiplicitat d'identitats que podem trobar en un Estat que, com per exemple Espanya, està integrat per diverses realitats nacionals.

Així ho reconeix Costa i també ho corroboren Ribó i Pastor, els quals afirmen que “*la definición más actual del Estado federal, la más aceptada entre los modernos tratadistas, establece que federalismo es autogobierno de los Estados miembros o partes que se federan, más el gobierno estatal compartido por todos ellos*”⁸¹⁶. Per tant, el federalisme parteix d'una voluntat pactista, mitjançant la qual els membres es respecten els uns als altres i s'accepten les voluntats de les parts. Això comporta un alt grau de complexitat organitzativa de l'Estat, ja que pot tractar-se d'un federalisme simètric o asimètric. En el primer, totes les parts tenen les mateixes condicions, mentre que en el segon les competències són repartides en funció de la voluntat d'assumir més o menys responsabilitat de cadascuna dels territoris membres.

En contraposició a la recerca del simplisme centralitzador, en aquest cas es busca una fórmula culturalment complexa, organitzativament equilibrada i descentralitzada. De fet, la majoria d'Estats compostos del segle XIX eren compostos per diverses nacions, alguns amb tendències republicanes i federalistes com els Estats Units o Suïssa, però també la complexitat de l'imperi britànic o l'austro-hongarès.

Tanmateix, no és el cas de l'Estat espanyol al llarg del segle XIX. Tal i com ens recorden Ribó i Pastor, “*un estadio superior en la estructuración territorial del Estado es el federal. Este es la más íntima unión entre Estados, o voluntades políticas soberanas, preexistentes. (...) El origen histórico de la idea federal puede remontarse a la relación entre formas tribales*”⁸¹⁷. Probablement des de la perspectiva catalanista, el federalisme hauria estat el sistema organitzatiu més coherent amb relació a la seva tradició política, però des de l'Estat espanyol centralista no es respectaven les voluntats polítiques sobiranes preexistents, com es demostra a Catalunya des de l'aplicació del Decret de Nova Planta.

De fet, ens cal aprofundir en els orígens de qualsevol Estat federal per avaluar si el cas espanyol n'és un exemple o, pel contrari, no ho és. En paraules de Ribó i Pastor:

---

⁸¹⁶ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 526.

⁸¹⁷ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 526.

El origen del Estado federal puede estar en tres tipos de procesos. El más antiguo, y considerado el clásico, es el de la progresiva transformación de una Confederación en una Federación. (...) Puede ser, también, que el Estado federal surja de un proceso de descolonización. (...) Finalmente, puede crearse un Estado federal desde un Estado unitario preexistente mediante un pacto que incluya el denominado instante federativo⁸¹⁸.

Politològicament, doncs, podríem assumir que l'origen de l'Estat espanyol seria el primer. A partir d'una unió matrimonial que confedera dues corones de la península Ibèrica, després s'erigeix com a Estat plurinacional. Tanmateix, no és el cas, ja que amb el Decret de Nova Planta i, sobretot, amb la Constitució de Cadis aquest esperit pactista es difumina.

La voluntat real de l'Estat liberal espanyol, però, ha estat la de centralitzar el poder i construir un Estat unitari pur, com hem expressat en l'anterior subapartat. Tal i com apunta González Casanova:

En el cas de l'Estat unitari contemporani, la sobirania nacional, transsumpte del poder suprem, únic i centralitzador del monarca, nega (...) tot tret federatiu. (...) En el cas de l'Estat federal (...) es reconeix la sobirania preexistent de les parts contractants, disposades a cedir conjuntament un sector de les atribucions d'aquella a favor del nou Estat compost. (...) Com és sabut, l'origen dels Estats federals moderns foren confederacions d'Estats ex-colonials (Confederació americana del 1777) o de cantons d'origen medieval (Confederació suïssa del 1815), que procediren a unir-se més estretament i estable en un Estat central⁸¹⁹.

I malgrat que els orígens podrien convidar l'Estat espanyol a federar-se o, si més no, a confederar-se, la voluntat majoritària del nacionalisme espanyol era la d'assimilar tots els territoris sota una sola nació.

En contraposició, com veurem en aquest apartat, al llarg del segle XIX sorgiran diversos intents de federalitzar Espanya, especialment per part dels nacionalismes perifèrics o subestats. I com que per a pactar cal l'acord entre dos o més parts, comprovarem que aquesta unió federal no es produeix fins el 1931, amb la vinguda de la Segona República espanyola, tot i que a la pràctica no s'aplica plenament l'acord de l'Estat integral. Tal i com recull González Casanova:

En el cas d'Espanya, la confusió entre el federalisme preestatal de les regions forals i la tradició permanent de rebel·lia de les mateixes regions – Catalunya inclosa –, s'uneix a la confusió entre el nou federalisme constitucional democràtic i les exigències populars de república i reforma social⁸²⁰.

---

⁸¹⁸ Ibídem, pg. 526.

⁸¹⁹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 98.

⁸²⁰ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 99.

És a dir, que en el cas espanyol ens costarà molt definir si s'aplica un federalisme constitucional o si aquest federalisme és, simplement, un mer brindis al sol per accontentar les pulsions centrífugues de l'Estat. D'aquesta manera, podríem dir que el poder centrípet aconsegueix calmar les revoltes de la perifèria, però *de facto* conserva tot el poder. Si en algun moment es cedeixen part de les competències a les parts, mai s'acaba de transferir la capacitat de finançar-se, de manera que les entitats federades nominalment no se'ls permet a la pràctica exercir les funcions que li han estat encomanades

Durant el desenvolupament del treball ens adonarem que si podem observar algun tipus de federalisme a Espanya, aquest és només “*federalismo nominal*, vacío de contenido sustancial de poderes de los Estados miembros. No es más que una fachada tras la cual encontramos un Estado unitario como sumo descentralizado o con ciertos poderes políticos distribuidos sobre unidades territoriales”⁸²¹, com ens recorden Ribó i Pastor.

Per a qualsevol unió federal, cal una cultura política de tots els integrants de la futura federació perquè, com hem vist a l'inici, la constitució d'aquest model d'Estat es basa en el consentiment de les diverses realitats que integren el tot, és a dir que es basa en el pacte. Tècnicament, com apunten Ribó i Pastor, “la existencia del Estado federal comporta una *cultura federal* en todos sus integrantes, tanto en los Estados miembros como en la estructura global federal. (...) La unidad y la diversidad son las dimensiones a conciliar en el Estado federal”⁸²². És aquest equilibri entre unitat i diversitat el que Montesquieu definia com a “société de sociétés” i que catalanistes com Prat i Cambó definien amb la proposta *Per Catalunya i l'Espanya gran*.

Aquesta proposta catalanista, ideada per Prat de la Riba –com veurem en el desenvolupament de la tesi–, respon a la tendència d'organització de poder d'acord amb la tendència europea del moment. Ribó i Pastor descriuen la doble tendència que desenvolupa el poder per organitzar-se territorialment en les democràcies modernes que es consoliden a principis del segle XX. Amb aquesta teorització, podrem avaluar a quines de les dues tendències s'apropa el model majoritari proposat pel catalanisme:

---

⁸²¹ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pp. 526-527.

⁸²² Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 528.

a) *Hacia arriba: la tendencia hacia la creación y consolidación de unidades supraestatales, que en parte sustituyen a los Estados, y que anuncian una creciente mundialización de la política.* b) *Hacia abajo: La tendencia hacia la localización de muchos poderes cerca de las personas, junto con el (re)surgimiento de reivindicaciones derivadas de identidades mucho más localizadas*⁸²³.

De les dues tendències, la proposta confederalista imperial de Prat respon a la primera tendència, la d'engrandir entitats supraestats, que per ell seria l'imperi espanyol liderat per Catalunya. De fet, ni Prat, ni Puig, ni tampoc Macià procuren localitzar el poder per anar contra la tendència mundial a confederar poders. Ans al contrari, la voluntat de tenir un poder autònom ampli es deu a la voluntat per fer més gran el poder confederal, en el qual Catalunya hi havia de tenir un pes decisiu important.

Tanmateix, aquestes propostes que detallarem a través dels discursos dels presidents, no són immutables. Com també passa amb qualsevol realitat estatal i nacional, González Casanova ens recorda la mutabilitat d'aquests Estats transitoris:

*Cal notar que no es tracta d'una realitat federativa permanent (...) sinó més aviat d'un procés històric, dialèctic, contradictori i conflictiu, en el qual coexisteixen, s'enfronten i són superats uns principis i estructures, de major o menor autonomia, respecte d'altres que pretenen imposar un poder superior, hegemònic i suprem*⁸²⁴.

Per aquest motiu, qualsevol proposta que analitzem a través dels discursos dels presidents l'haurem de pensar com una idea canviant. De fet, amb l'anàlisi de diversos discursos ens adonarem com els projectes nacionals dels diferents presidents també canvien dins del seu mandat, en funció de les reaccions que obtenen de Madrid.

Ens disposem, a continuació, a relatar els projectes federalistes proposats des de Catalunya cap a l'Estat espanyol al llarg del segle XIX, previs al període que estudiarem amb els discursos. D'aquesta manera podrem entendre els precedents i observarem d'on beuen els presidents que estudiarem.

Història del federalisme a Espanya i Catalunya

Al llarg del que portem de marc teòric hem pogut observar com l'Estat espanyol al llarg del segle XIX, des de la seva constitució, havia apostat per un model centralista unitari, al més pur estil absolutista francès. Això no vol dir que no hi hagués veus dissonants que promoguessin un model més equitatiu entre els territoris, com ho demostra el

---

⁸²³ Ibídem, pg. 532.

⁸²⁴ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 97.

Sexenni Revolucionari (1868-1873). De fet, en paraules de Judt aquest seria un procés de sístole-diàstole, tal i com ens recorda González Casanova:

El camí cap a una unitat nacional determinada, mitjançant l'Estat-aparell i en forma d'Estat-nació, és un avançar lent i contradictori, que recolza de forma conflictiva i, sovint, violenta, en les unitats polítiques anteriors (regnes, ciutats, feus, etc.) i que conserva, durant períodes variables, autonomies, furs, llibertats, pròpies de la tradició organitzativa política, econòmica, social i cultural de les antigues unitats, en trànsit de coordinació –voluntària o forçosa– cada cop més gran⁸²⁵.

A continuació ens disposem a veure quines eren aquestes propostes alternatives, amb les quals es fonamentava un nou model d'Estat.

González Casanova ens recorda que el primer text contemporani que adopta la forma de projecte legal respecte a la constitució política de Catalunya i d'Espanya són les *Bases para la constitución federal de la nación española y para el estado de Catalunya*, redactades per Almirall el 1868. “El seu caràcter ideològic i el seu propòsit és més propagandístic que executiu”⁸²⁶, però es tracta del primer text federalista de l'Estat per part del catalanisme, en contraposició a un model confederal com el dels Estats Units.

Un any més tard, el 1869, es produeix el Pacte de Tortosa, un text que preveu que les antigues províncies d'Aragó, Catalunya, València i les Illes Balears s'aliïn amb relació a un projecte republicà i federalista, *sin que de manera alguna se entienda por esto que pretendan separarse del resto de España*⁸²⁷. Segons González Casanova:

[El Pacte de Tortosa és] un manifest ideològic i un projecte d'organització de les forces republicano-federal de Catalunya, València, Aragó i les Balears, però constitueix un interessant fenomen polític de posada en marxa d'un poder català de base, semblant (...) al projecte inicial d'Acció Catalana i d'Estat Català⁸²⁸.

És a dir, parlem d'una unió confederal incorporada a Espanya. Una idea peninsular que desborda l'Estat espanyol borbònic, centralista com els seus referents francesos. Aquesta proposta perpetrada a Tortosa entronca amb l'antiga proposta dels Àustries d'un Estat plurinacional espanyol com abans del Decret de Nova Planta.

Al novembre de l'any següent, del 1870, Amadeu de Savoia era triat com a rei d'Espanya. En aquell context, com recorda Lladó i Figueres:

---

⁸²⁵ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 97.

⁸²⁶ *Ibidem*, pg. 106.

⁸²⁷ *Ibidem*, pg. 112.

⁸²⁸ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 112.

L'ambient caòtic. Rivalitats entre monàrquics; temptatives carlistes, força creixent del republicanisme. (...) Amadeu renuncià noblement. (...) Aleshores a Catalunya existien com a forces del republicanisme els castel·larins, els intransigents federalistes –entre ells Valentí Almirall– i el Centre Català de la classe obrera. (...) Reclamaven una autonomia individual, municipal i regional⁸²⁹.

Ens tornem a trobar amb un empatx de models d'organització territorial i governamental, com ja havíem vist en anteriors apartats. Per aquest motiu, Amadeu de Savoia va abdicar l'11 de febrer de 1873, només dos anys i escaig després d'iniciar al seu regnat. Amb la seva marxa, es van succeir un seguit d'esdeveniments que volien portar el federalisme a Espanya.

Així doncs, el 8 de març del 1873, es proclama l'Estat català per part dels federalistes intransigents de Barcelona. Un tipus de federalisme que buscava una asimetria respecte els altres territoris de l'Estat. No es demanava que es tractessin totes les regions per igual, ni tampoc totes les províncies, sinó que buscava una diferenciació per algunes d'elles; en aquest cas, per Catalunya:

Els catalans cregueren que calia anar a la proclamació de l'Estat Català, sense esperar l'acord de les Constituents. Pi i Margall i Estanislau Figueres s'oposaven a la constitució de cap Estat de la Federació futura. Eren partidaris de resoldre-ho a les Corts. La Diputació de Barcelona, pel març de 1873, votà una proposició per la qual eren conferides al diputat Baldomer Lostau les facultats i atribucions necessàries perquè procedís a la formació d'un Govern provisional que convoqués Corts catalanes per a mitjans d'abril. És a dir, perquè constituís l'Estat català i invités els altres pobles d'Espanya a fer el mateix. Lostau inicià les gestions. Obtingué l'adhesió de la guarnició. Redactà la llista dels noms del futur Govern. Serradora s'encarregava del manifest pel qual eren convocades les Corts. L'Estat Català havia d'ésser proclamat el 9 de març. De Madrid estant Pi i Margall i Figueres feien esforços per evitar-ho. Figueres, president del Consell, sortia cap a Catalunya. Pi i Margall, ministre de la Governació, va sostenir una històrica conferència amb els dirigents del moviment i, a còpia d'insistències, els feu desistir de l'intent⁸³⁰.

Malgrat l'intent de trobar aquesta solució federalment asimètrica, tal com reconeix el mateix Lladó i Figueres, aquesta proclama no va tenir èxit. Com també ens explica González Casanova, la proposta:

fou revocada pel consell moderat de Pi i Maragall des de Madrid i la visita apressada de Figueres a Barcelona el 12 de març. És inevitable assenyalar un cert paral·lelisme amb la proclamació el 14 d'abril de 1931 de la República catalana per Macià i la ràpida reacció dels republicans pro-catalanistes de Madrid⁸³¹.

---

⁸²⁹ Lladó i Figueres, J. M. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base, pp. 11-12.

⁸³⁰ *Ibidem*, pp. 13-14.

⁸³¹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 120.

Com veurem quan analitzem els discursos de Macià, aquesta proclama té molt a veure amb la que va fer el tinent coronel des del balcó del Palau de la Generalitat –en aquell moment Palau de la Diputació.

Per uns dies, coincidien tres tendències oposades al centralisme espanyol per a constituir un nou model. “Catalanisme, obrerisme i federalisme coincidiren, doncs, durant un període breu, fent compatibles, a més, Catalunya, Espanya, Ibèria, Federació europea i República Universal”⁸³², com ens recorda González Casanova. De fet, aquesta proclama és una de les més abrandades i que aconsegueix redirigir la intenció inicial cap a un *Projecte de Constitució Federal de la República Espanyola*, el mateix 1873. Els trets més característics d’aquest projecte van ser:

*la seva gran semblança amb la Constitució del 1869 (liberalisme radical); l’aparició de la idea d’Estat compost (...) basada en un criteri de regionalització històrico-social. (...) I, finalment, els Estats particulars gaudeixen d’autonomia constitucional, limitada per la constitució controlada per les corts federals. (...) Això no obstant, des d’una perspectiva federalista, els poders dels Estats són clarament inferiors als de la Federació*⁸³³.

D’aquesta manera, podem comprovar com hi havia una alternativa real i factible al centralisme espanyolista. Nogensmenys, malgrat l’intent per a una transformació democràtica de l’Estat espanyol, els centralistes van preferir alternar progressistes i conservadors al poder, abans que cedir una part del poder als territoris que integraven Espanya. Tal com ens ho explica Ehrlich:

*La República havia pretès reorganitzar Espanya segons un model federal, però no totes les agrupacions republicanes estaven completament d’acord amb aquesta estructura administrativa. (...) Després de diversos intents, Espanya va obtenir una monarquia constitucional, instaurada l’any 1875 sota el govern d’Antonio Cánovas del Castillo. Cánovas volia crear una democràcia parlamentària a imitació de l’exemple britànic, en què dos partits principals que donaven suport a la dinastia, s’alternaven al poder*⁸³⁴.

Tècnicament, amb la Constitució de 1875 no es va introduir ni el federalisme ni la verdadera democràcia, “ja que una oligarquia liberal dominava l’àmbit polític i falsejava els resultats de les eleccions. El Govern era centralista i s’ocupava dels interessos de les elits agrícoles del centre. Els dos partits principals, el Liberal-Conservador i el Liberal (fusionistes), eren en realitat dues cares d’una mateixa moneda i diferien poc”⁸³⁵. Això

---

⁸³² Ibídem, pg. 106.

⁸³³ Ibídem, pg. 130.

⁸³⁴ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pp. 20-21.

⁸³⁵ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 21.

va comportar una alternança al poder que anomenaven *turno pacífico*, del qual ja n'hem parlat amb detall en anteriors apartats.

El projecte per a constituir un Estat federal tornava a ser un fracàs, perquè el centralisme del nacionalisme espanyol era més fort que no pas les pulsions centrífugues del nacionalisme perifèric. Per aquest motiu, aquests nacionalismes subestatsals havien de preparar els seus models a través de textos reflexius que ideaven un Estat diferent.

En aquest context, sorgeix el *El projecte de constitució de l'Estat català i el projecte de constitució federal de la República espanyola*, el 1883. A l'entorn de la figura de Pi i Margall, s'intenta treballar un model que també sigui acceptat des de Madrid. Per González Casanova, aquest projecte és la clarificació de l'ideal federalista a Catalunya:

El federalisme català es clarifica entre el 1879 i el 1883 gràcies a la reconstitució, sota el comandament de Pi, de l'antic partit federal, que compta amb el major suport a Catalunya. La ruptura amb Figueras i el pas d'Almirall al catalanisme autònom, desenganyat del federalisme hispànic de Pi, obliga els federals catalans a optar per l'aventura autòctona del primer (...) o per la fidelitat a la tradició del partit i a un Pi inflexible en els seus principis⁸³⁶.

Així doncs, davant de l'estroncament del federalisme en dos models, aquest Projecte de Constitució del 1883, el que es proposa és "l'assaig més vigorós de federalisme i d'autonomia de Catalunya en el si d'un Estat federal espanyol"⁸³⁷. Deu molt a l'esperit d'Almirall que havia promogut el 1868 i suposa un precedent per al projecte separatista de Macià a partir del 1918, ja que promovia una llaços confederals en el marc d'un Estat espanyol gran.

Aquest projecte pimaragallià influeix a tots els federalismes posteriors a Catalunya. Va suposar un fracàs de Pi i Margall, però d'altra banda va suposar la base per a la síntesi doctrinal que faria Prat de la Riba i seria el precedent immediat de les Bases de Manresa i fins al projecte autonomista del 1919 de Puig i Cadafalch. Com ens recorden Colomines i Madaula, "les Bases de Manresa estaven inspirades en la fórmula federalista, amb algunes concessions al vell règim de Catalunya i, reflectien, (...)

---

⁸³⁶ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 148.

⁸³⁷ *Ibidem*, pg. 152.

l'eclosió d'un moviment adult i ple de vitalitat que, tanmateix, estava per fer"⁸³⁸. Un procés, per tant, de maduració que portaria Catalunya a la majoria d'edat.

En aquest apartat històric estem descobrint com l'elaboració de qualsevol projecte ideològic s'ha bastit com una piràmide històrica de pensaments superposats. Si parafrasegem a Isaac Newton, podríem dir que "si hem pogut veure més lluny que els altres, només és perquè em trobo sobre les espatlles de gegants". Per això és important que seguim indagant en aquests orígens del federalisme per entendre les diverses propostes que culminen amb la Mancomunitat i la Generalitat republicana.

És per aquest motiu que la següent aturada en el camí cronològic del federalisme és el *Memorial de Greuges*, datat de 1885. Segons González Casanova "el *Memorial de Greuges* és el símbol més característic d'aquella política [unificadora del catalanisme] i l'inici d'una estratègia, juntament amb els congressos catalanistes i la fundació del Centre Català"⁸³⁹, que va promoure Valentí Almirall, el qual parteix d'unes conviccions democràtiques, republicanes i federalistes, en contraposició del centralisme burocràtic, la monarquia i l'oligarquia espanyola. Davant d'aquesta dicotomia, l'Estat que Almirall imagina és, segons González Casanova, com:

[Un Estat] compost més que de federal, i entén per compost l'associació de diversos Estats simples, sobirans per la naturalesa i mestres de llurs accions. (...) Essent l'Estat compost una associació d'Estats simples, i devent aquestos limitar llur independència a l'associar-se, és evident que la condició essencial del sistema consisteix en la divisió de la sobirania"⁸⁴⁰.

Ja hem vist en capítols anteriors que el nom no sempre fa la cosa. Malgrat ell no defineix l'Estat com a federal, sí que és cert que la naturalesa de les seves propostes ho és, d'alguna o altra manera. Al cap i a la fi, aquest Memorial de Greuges no es tradueix en un projecte real i aplicable, però esdevé una peça clau en la doctrina catalanista, per contribuir a ampliar la dicotomia entre centralisme i descentralització administrativa.

Només tres anys més tard d'aquest *Memorial de Greuges*, trobem *El Missatge a la Reina Regent d'Espanya*, que data del 1888 i que s'entrega amb motiu de l'Exposició Universal d'aquell mateix any. Aquest document, signat per més de dues mil sis-centes persones, demana l'autonomia de Catalunya en altres paraules. Tal i com relata González Casanova:

---

⁸³⁸ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 41.

⁸³⁹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 157.

⁸⁴⁰ *Ibidem*, pg. 156.

Tot el Missatge és concebut com un sistema de dos plans que es van interrelacionant i al final es confonen. En el primer, veiem un missatge molt personal a la reina, en termes del romanticisme més pur del moment. (...) En un segon pla, un nou memorial de greuges contra la nació catalana, contra la seva autonomia i gloriosa sobirania. (...) després de lamentar la pèrdua de les antigues institucions polítiques de Catalunya i de doldre's amargament de les seves vexacions presents del centralisme, s'hi presenta una solució possible i desitjable per a l'esdevenidor. Ací ja es té la prudència d'utilitzar el terme nacionalitat en lloc de nació. (...) Per una altra banda, el terme regió és emprat com a sinònim de nacionalitat, almenys de la catalana⁸⁴¹.

Com podem observar, els termes es confonen. Per primer cop es parla de nacionalitat en lloc de nació i de regió com a sinònim de nacionalitat. Tanmateix la proposta que s'intueix és la recerca d'un autonomisme particular, és a dir una mena de federalisme asimètric que respecti les singularitats de Catalunya.

Concretament *El Missatge a la Reina Regent d'Espanya* demana:

Per una banda, es recorda el compliment dels antics drets, que els reis juraren servir, i que estaven en vigor abans del 1705; i, per una altra banda, la promesa de l'arxiduc d'Àustria de defensar la causa de l'autonomia catalana davant el dret del més fort. (...) La petició concreta que fa el Missatge és que la nació catalana torni a tenir les seves corts generals, lliures i independents, obertes pel cap de l'Estat o per un delegat seu (virrei?), amb representació directa de totes les classes socials. (...) Així mateix, Catalunya ha d'autogovernar-se i determinar el contingut d'exèrcit per al Principat, cosa que suprimeix les quintes i les lleves forçoses. La llengua catalana ha d'ésser l'oficial de Catalunya, i l'ensenyament, impartit en català. Que els tribunals de justícia siguin catalans i els litigis decidits definitivament dintre del territori (Tribunal Suprem o de Cassació). Que els alts càrrecs de la nació catalana siguin nomenats per catalans i ha de procurar-se que recaiguin en catalans els càrrecs polítics, judicials, administratius i d'ensenyament⁸⁴².

Aquesta proposta és tremendament concreta, si tenim en compte les que s'havien dut a terme fins al moment. Es demana un autonomisme, que acabaria essent com un confederalisme encobert, ja que pretenia un model federal asimètric que garantís una singularitat diferenciada per Catalunya.

Aquest *Missatge* és només la primera de les propostes que formulen els catalanistes en la seva fase d'implicació en la política, com ens recordava Miroslav Hroch, la fase B. Mica en mica anem aproximant-nos a la fase d'implicació en l'acció política de masses, però encara quedarà una dècada, en la qual hi destaquen les Assemblees d'Unió Catalanista i les famoses Bases de Manresa, de les quals ja n'hem parlat en l'apartat anterior. Tot i així, per recordar el que ja hem explicat, les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, que daten del 1892:

---

⁸⁴¹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 163.

⁸⁴² *Ibidem*, pg. 164.

Han passat a la història com l'origen del catalanisme, com la primera formulació política i constitucional. Ja sabem que això no és exacte, però no hi ha dubte que tot el moviment catalanista dirigit per la Lliga Regionalista i que tindrà l'hegemonia dels projectes autonomistes de Catalunya fins a la Segona República, parteix del Missatge del 1888 i té la seva primera concreció constitucional en les Bases del 1892⁸⁴³.

Aquesta concreció d'un model regional és una expressió més del federalisme impulsat des de Catalunya per a regenerar l'Estat espanyol centralista en clar declivi. En paraules de Rovira i Virgili, l'historiador i polític català considerava que les Bases “estaven inspirades en la fórmula federalista, amb algunes concessions al vell règim de Catalunya”⁸⁴⁴. És a dir, un model federalista asimètric o confederal.

Com és ben conegut, les Bases de Manresa no van traduir-se en un model a la pràctica, motiu pel qual els catalanistes van haver de continuar fent reivindicacions de caire federalista, per mirar d'aconseguir l'autogovern que desitjaven. En aquest sentit, s'arriba al 1898 amb la Guerra de Cuba i la pèrdua de les colònies, el mateix any que els catalanistes redacten *El Missatge a la Reina Regent* de 1898, document anomenat dels Cinc presidents i entregat el 14 de novembre.

González Casanova recorda que va ser signat pels cinc presidents de les entitats més destacades de Barcelona: Bartomeu Robert, president de la Societat Econòmica Barcelonesa de Amigos del País; Lluís Domènech i Montaner, president de l'Ateneu Barceloní; Joan Sellarès i Pla, president del Fomento del Trabajo Nacional; Sebastià Torres, president de la Liga de Defensa Industrial y Comercial; i Carles de Camps i d'Olsinellas, president de l'Instituto Agrícola Catalán de San Isidro.

En aquest manifest, “després d'expressar les causes de la decadència d'Espanya, (...) el missatge exigeix, més que no proposa, una reforma radical de l'Estat espanyol per posar fi a l'*actual parlamentarisme* i a la centralització administrativa”⁸⁴⁵. Segons González Casanova, formula dues propostes concretes:

Els ajuntaments, les diputacions i el senat seran elegits directament o indirectament per gremis, classes i corporacions; i hom dividirà el territori d'Espanya en grans regions, de delimitació natural per llur raça, idioma i història i concedirà a cadascuna una àmplia descentralització administrativa per a establir concerts econòmics, fundar ensenyaments tècnics d'àmbit local, iniciar la reforma i conservació del dret propi i facultat per a emprendre les obres públiques necessàries per a l'explotació ràpida de totes les seves fonts de riquesa⁸⁴⁶.

---

⁸⁴³ Ibídem, pg. 166.

⁸⁴⁴ Ibídem, pg. 166.

⁸⁴⁵ Ibídem, pg. 175.

⁸⁴⁶ Ibídem, pg. 176.

Com podem comprovar, un procés lentament encaminat a la proposta pragmàtica que formularà Prat de la Riba sobre una possible Mancomunitat de Catalunya. Es tractava d'un ambiciós programa de descentralització administrativa, basat en el regionalisme, respectant les singularitats econòmiques, jurídiques i culturals de cada territori diferencial.

Amb el tombant de segle, després de la derrota a Cuba, els esdeveniments polítics, econòmics i socials, acceleren els esdeveniments i el catalanisme polític entra al joc polític de les eleccions. L'any 1902 Alfons XIII inicia el seu regnat, enmig d'un context de vagues generals convocades pels anarquistes catalans i d'altres vagues parcials en diversos punts d'Espanya. L'any 1903 "el moviment obrer català es constitueix en una força social cada cop més temible i col·locarà la burgesia autòctona en la més gran de les seves contradiccions"⁸⁴⁷. En aquest escenari, els republicans de Lerroux miraven de disputar l'hegemonia a la Lliga Regionalista, proposant una regeneració espanyola des de l'eix esquerra revolucionària. Enmig d'aquest context, segons González Casanova, el federalisme català:

es veurà dividit entre el ressorgiment del seu afany democràtic i republicà i la necessitat d'una alternativa catalana a l'apropament progressiu de la Lliga als grups polítics d'extrema dreta, catòlica i tradicionalista. Aquests suports i la inflexibilitat del règim de la Restauració, que hom perpetua amb el nou rei, provocaran una crisi profunda en el catalanisme conservador"⁸⁴⁸.

Com ja hem reiterat en diverses ocasions, un empatx d'ideologies dins del catalanisme, especialment dins del federalisme, sigui monàrquic o republicà.

Dins d'aquest marc, en la lògica que exposava Martínez Fiol sobre els corporativismes contraposats entre espanyolistes i catalanistes, apareixen elements intangibles que aconsegueixen aglutinar tot el catalanisme sota un mateix paraigua federalista. En aquest cas, l'anticentralisme i l'antimilitarisme, perquè després de la publicació d'*El Banquet de la Victòria* per part del *Cu-Cut!*, aquest setmanari satíric i *La Veu de Catalunya* es van veure atacats el 1905. Tanmateix, com apunta Ehrlich, "per ser justos, feia anys que les publicacions regionalistes, i en concret el *Cu-Cut!*, desafiaven els militars, i aquest acudit va ser una provocació massa greu, especialment per a una guarnició que cada cop es trobava menys còmoda en una àrea d'Espanya que no cessava de promocionar més i més la seva identitat no castellana"⁸⁴⁹. En qualsevol

---

⁸⁴⁷ Ibídem, pg. 184.

⁸⁴⁸ Ibídem, pg. 184.

⁸⁴⁹ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 151.

cas, després de l'atac al *Cu-Cut!* per part dels militars, el govern de Segismundo Moret va aprovar la Llei de Jurisdiccions, la qual va amplificar l'antimilitarisme a Catalunya i va acabar derivant en la consecució d'una llista electoral unitària: Solidaritat Catalana.

Aquesta nova entitat heterogènia va presentar l'anomenat *Programa del Tívoli*, el 14 d'abril de 1907, llegit per primer cop en públic per Nicolás Salmerón, líder dels republicans catalanistes. “El text del programa defineix Solidaritat Catalana com un estat d'unitat efectiva en la consciència del nostre poble, com una suprema, integral coordinació de les forces col·lectives i integració sentimental de l'aspiració de Catalunya a redimir-se i regenerar-se”⁸⁵⁰. És a dir, més que apuntar a un programa federalista concret, es centra en exposar els motius d'aquesta efímera unitat, que no són altres que la “derogació la llei de jurisdiccions, dignificació del sufragi que permet una representació nacional veritable, és a dir, la representació veritable del poble, i totes les aspiracions econòmiques de l'opinió catalana”⁸⁵¹. Així, González Casanova apunta que Solidaritat Catalana preparava la lluita per a una futura autonomia, que permetés una descentralització administrativa però que a la vegada dotés de personalitat la regió de Catalunya.

Malgrat guanyar quaranta-un dels quaranta-tres diputats que estaven en joc en les eleccions, Solidaritat Catalana tindria una durada efímera, com ja hem explicat en apartats anteriors. El que no hem apuntat, però, és que algunes demandes del reformisme proposat per aquesta organització foren incorporades al *Projecte sobre l'Administració Local* d'Antonio Maura. El 1907, el primer ministre espanyol, va incorporar el reformisme moderat del *Programa del Tívoli* amb una proposta de reforma del règim local. Aquest programa, com relata González Casanova:

*Estava lligat íntimament al de reforma electoral i tots dos tenien la pretensió de debilitar el caciquisme. (...) Maura confiava en el suport dels catalans, puix que coincidia amb llur mínim programa de dignificar el sufragi, vincular les classes socials al poder d'ajuntaments i assemblees, desarrelar el caciquisme i ampliar l'autonomia municipal. (...) El projecte no va satisfer ni els liberals, ni els republicans, ni els catalans. La qüestió del vot corporatiu fou la que més dividí l'opinió entre Lliga i CNR i engegà en orris la Solidaritat*⁸⁵².

---

⁸⁵⁰ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 188.

⁸⁵¹ *Ibidem*, pg. 189.

⁸⁵² *Ibidem*, pp. 197-198.

Podem observar que l'assoliment que havia aconseguit Solidaritat d'incorporar les seves demandes a un projecte del govern espanyol va ser un fracàs, perquè va dividir els solidaris i no va satisfer a cap facció espanyolista.

D'aquesta manera, podem concloure que cap de les vies federalistes abans de la reeixida Mancomunitat, van aconseguir descentralitzar ni un bocí de la política unitària i centralista proposada pel nacionalisme espanyol. Aquestes propostes basades en el reconeixement mutu i el pacte, doncs, van demostrar-se inoperants davant un Estat granític, amb un projecte nacional espanyol que només volia assimilar els nacionalismes no estatals.

Alternatives catalanistes dins del marc de l'Estat centralista espanyol

En aquestes circumstàncies, doncs, volem reflexionar sobre quines alternatives tenien els catalanistes per aconseguir un grau de descentralització, el federalisme o l'autonomia, al llarg del període conegut com a la Restauració (1874-1930).

D'una banda, parlarem dels conservadors i tradicionalistes catalans, encapçalats per Torras i Bages, que van deixar una herència incerta a Prat de la Riba, el qual va ser capaç d'amalgamar els seus principis i els dels progressistes particularistes com Almirall. Aquests conservadors i tradicionalistes van tenir tres estratègies per fer front al centralisme assimilista:

(1) inscriure's en el sistema de partits dinàstics; (2) actuar com a grup de pressió en defensa dels interessos materials i morals que defensaven com a instrument de dominació a Catalunya (i, per tant, amb certa base popular real); (3) i el rebuig del parlamentarisme centralista oligàrquic i de caciquisme, tot convertint l'estratègia defensiva de grup de pressió en estratègia ofensiva d'exigència d'autonomia administrativa o política⁸⁵³.

La primera d'aquestes alternatives la van seguir els seguidors de la República Federal proposada per Martínez Campos, però cap d'ells va reeixir suficientment com per parlar-ne en aquesta tesi.

La segona és l'estratègia duta a terme per part dels catalanistes entre 1885 i 1902. Com relata González Casanova, "el federalisme particularista d'Almirall adopta com a il·lusòria tàctica d'atracció de l'alta burgesia catalana per als seus ideals la presentació a Alfons XII (...) d'un *Memorial de greuges*, que és tota una declaració de regionalisme catalanista, al servei dels interessos econòmics de classe dominants a

---

⁸⁵³ *Ibidem*, pg. 139.

Catalunya”⁸⁵⁴. Aquesta estratègia l’hem comentada al llarg d’aquest subapartat sobre *L’Estat federal, el federalisme*.

I la tercera estratègia, portada a terme a la vegada que la segona, és la que proposa un model alternatiu al centralisme espanyol amb la intenció de portar-lo a la pràctica. D’una banda el particularisme d’Almirall, per l’altra el regionalisme espanyolista de Mañé i Flaquer com a resposta seva i, finalment, l’imperialisme autonomista de Prat de la Riba, que bevia també de la tradició torrasiana del regionalisme tradicionalista. És precisament el seny ordenador de Catalunya, el llavors president de la Diputació de Barcelona, el que seria capaç de transformar l’estratègia catalanista i portar-la cap a un regionalisme capaç de fer saltar a sistema de torn bipartidista espanyol.

És aquesta estratègia, l’efectista i pragmàtica, la que analitzarem en els discursos dels presidents de Catalunya. Però en aquesta fase del marc teòric no podem obviar citar les altres dues, perquè són la base perquè Prat de la Riba i la Lliga Regionalista aconseguissin l’hegemonia electoral a Catalunya que, a la vegada, els va permetre ser imprescindibles a Madrid per aconseguir la Mancomunitat.

Per a fer-ho, a continuació estudiarem el regionalisme, l’autonomisme i el confederalisme, tres derivades del federalisme –cadascuna amb les seves singularitats. D’aquesta manera, reprendrem les tres fases del catalanisme que hem estudiat en l’apartat *El cas català*, en el qual parlàvem de les fases que viuen els nacionalismes segons Miroslav Hroch. En el cas català hem parlat de la Fase A, del catalanisme cultural a la consciència política; de la Fase B, del particularisme al regionalisme; i de la Fase C, la via parlamentària cap a l’autonomia. Com veurem a continuació, la C es deriva de la B i, aquesta, es deriva de la A. A través d’aquesta lògica intentarem trobar els matisos que descriuen cadascun d’aquests models.

1.3.3.2.1 El regionalisme

El regionalisme ha estat un dels models d’estat que més èxit ha tingut en la història recent de Catalunya. Ha estat, amb aquesta denominació o una altra, el pal de paller que ha defensat el catalanisme per a projectar quina relació volia tenir amb Espanya, al llarg del segle XX. Així ho reflectia Josep Pla a la seva sèrie *Homenots*:

---

⁸⁵⁴ *Ibidem*, pg. 139.

El regionalisme fou una directiva política que es produí inexorablement pel record amarg deixat en l'opinió pública per l'actuació de les dues forces extremes que en els decennis immediats havien literalment arrasat el país. La gairebé totalitat de l'opinió pública havia deixat de compte el federalisme degenerat en cantonalisme que havia destruït el moviment de l'esquerra i el carlisme, totalment esgotat pel resultat de la darrera –en definitiva, la quarta– guerra civil. (...) El regionalisme fou inicialment la conseqüència del malson deixat pel segle que s'anava extingint⁸⁵⁵.

El regionalisme, doncs, era producte del rebuig a la castellanització i també conseqüència de la no reeixida proposta federalista. Totes les propostes en aquesta línia varen ser rebutjades perquè el centralisme pur del nacionalisme espanyol no permetia cap opció de pacte.

De fet, Pi i Margall assegurava que el regionalisme no era més que una derivada del federalisme que ell portava defensant durant les darreres tres dècades, des d'abans que ell hagués esdevingut president de la Primera República espanyola, encara que fos durant un mes:

El regionalisme no és sinó'l federalisme que nosaltres venim defensant públicament fa més de trenta anys. (...) Respecte la reconstitució de l'Estat tampoc difereixen en res els regionalistes i els catalanistes. Els catalanistes no fan més que localitzar el regionalisme: el concentren a Catalunya, sense que per això neuguin a les demés regions de la Península. (...) Els catalanistes són avui poderosos⁸⁵⁶.

Pi i Margall sostenia que si els catalanistes eren poderosos era degut a la poca flexibilitat per part dels unitaristes centralistes, que ni concedien ni tan sols escoltaven les demandes per a una major descentralització de l'Estat.

D'aquesta intransigència espanyolista i alhora un anhel catalanista per defensar la naturalesa nacional del Principat, en van brollar alternatives per reformar l'Estat. Dels dos extrems, l'independentisme i l'estat unitari pur, sembla que la solució intermitja havia de ser un federalisme que no va reeixir com a tal. Però, en realitat, com veurem a continuació, el regionalisme és un federalisme forçat per part dels catalanistes, que obliguen l'Estat a reformar-se en un cert grau de descentralització a mesura que aconseguen tenir pes polític. Així, del rebuig al centralisme varen començar a néixer brots particularistes. En paraules de Pla:

En els últims segles, a Catalunya sempre s'havien produït brots particularistes, senyals autòctons. El fet és tan visible en els segles dels Àustries com després de la imposició –perduda la guerra– del Decret de Nova Planta de Govern, per Felip V. Foren brots petits, generalment

---

⁸⁵⁵ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pp. 24-25.

⁸⁵⁶ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 89.

*personals, sovint esmorteïts. (...) Catalunya a favor del proteccionisme econòmic (...) la Renaixença literària, de la curiositat històrica, de la personalització social, (...) la crítica de la castellanització*⁸⁵⁷.

Al llarg del segle XIX, doncs, malgrat l'Estat espanyol va voler-se reformar en la línia de la resta d'Estats europeus, en aquest cas mostrava poca sensibilitat territorial, basant qualsevol reforma en l'acumulació de poder per tal de donar millors serveis.

Tal i com apunta Carr, els orígens del mot regionalisme els trobem “molt abans del Desastre del 1898, (...) Fou a Catalunya on el regionalisme esdevingué, ultra una moda literària, un moviment polític que anava en contra de la centralització de l'Estat castellà”⁸⁵⁸. La reacció contra el centralisme emprès pel nacionalisme espanyol, doncs, és el motiu del naixement del *regionalisme*, però pel seu desenvolupament en calien d'altres condicions.

Els catalanistes van començar amb el despertar cultural, com ja hem vist en d'altres apartats, i van continuar per la lluita pel proteccionisme econòmic a favor de la indústria incipient a la Catalunya noucentista. Pla explica que, durant el segle XIX:

*es crearen les condicions objectives per a deixar de banda, per caduc i inoperant, el provincialisme. I llavors el catalanisme espontani i proliferant adoptà una altra fórmula política, i aquesta fórmula fou anomenada el regionalisme. Amb aquesta paraula (...) es tractà de donar a entendre l'existència d'un catalanisme més esvelt, més formulat, més documentat, molt menys convencional i discret. L'entrada en el regionalisme és en definitiva, el cop de gràcia del procés de castellanització multiseular però superficial i ineficient*⁸⁵⁹.

Així doncs, cada cop més el centralisme proposat per Madrid, amb la divisió provincial a la francesa, que havia proposat Javier de Burgos el 1833, anava quedant obsolet i antiquat.

L'anorreament de la idiosincràsia catalana va anar perpetrant-se al llarg de gairebé dos-cents anys, fins que un element va desencadenar la necessitat que nasqués el regionalisme com a moviment polític. Segons Carr, va ser “el Desastre del 1898 [el que] va commoure el sistema de la Restauració, l'artífex del qual era Cánovas del Castillo, i va fer que sorgissin tota mena de moviments de protesta a Espanya, entre els quals,

---

⁸⁵⁷ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 25.

⁸⁵⁸ Carr, R. (2004). “Pròleg” a *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 9.

⁸⁵⁹ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 26.

naturalment, hi havia els de Catalunya”⁸⁶⁰. En definitiva, l’element catàrtic per al canvi de model va ser la pèrdua de les colònies, però com veurem a continuació els orígens del regionalisme s’arrelen molt més enllà.

Els orígens del regionalisme i la *Lliga regionalista*

El màxim exponent del federalisme va ser en Pi i Margall i, per extensió, Almirall i Llàzer. Com que arribaren a la conclusió que dos no es federen si un no vol, el seu federalisme va ser traduït en regionalisme. Un regionalisme que va ser titllat, sobretot en Almirall, de separatisme, perquè buscaven donar una alternativa a les identitats nacionals diverses de l’Estat espanyol. Ehrlich afirma que:

*Les idees regeneratives d’un Estat espanyol caduc i centralista havien anat sorgint al llarg del segle XIX, però, en el clima que va seguir el Desastre del 1898, aquestes idees van començar a desvetllar la imaginació popular i, semblava que algunes d’elles, en realitat es podien aplicar. En aquest ambient, l’any 1901 sorgí la Lliga Regionalista*⁸⁶¹.

Com apuntàvem unes línies més amunt, el regionalisme com a moviment polític apareix a posteriori del Desastre del 1898, però a conseqüència de moltes més coses. Entre elles, la cultura federal instal·lada principalment a Catalunya.

En paraules del mateix Ehrlich, “les idees polítiques del republicanisme federal, arrelades a Catalunya”⁸⁶², van derivar en un catalanisme polític que lluitaria per la seva regió. Era una proposta federal sense denominar-la com a tal. La proposta es va traduir en un partit polític anomenat Lliga Regionalista. Aquest partit, en paraules de Sabaté, pretenia “organitzar la defensa dels interessos i obtenir la reivindicació dels drets de Catalunya”⁸⁶³.

Des del català castellanitzat Francisco Pi y Margall fins a Valentí Almirall o les *Bases per a la Constitució Regional Catalana*, influïren en la creació d’aquest nou partit. Van ser molts els “grups de pressió que es van anar polititzant gradualment a mesura que entraven en conflicte amb l’Estat espanyol. (...) La majoria de catalans desitjava cooperar en la política de la Restauració –o, almenys, deixar de destorbar–

---

⁸⁶⁰ Carr, R. (2004). “Pròleg” a *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 10.

⁸⁶¹ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 29.

⁸⁶² *Ibidem*, pg. 30.

⁸⁶³ Sabaté, M. (1969). *Història de la “Lliga”*. Barcelona: Bruguera, pg. 15.

sempre que pogués protegir els seus propis interessos econòmics”⁸⁶⁴. I d’aquí aquesta doble identitat que promovien o, si es vol, una doble lluita per Catalunya i per Espanya a la vegada, entenent les dues entitats com a unides però amb diferències substancials que calia remarcar i reforçar.

Per això podem dir que, en paraules d’Ehrlich, el Desastre del 98 va ser l’oportunitat perfecta pel catalanisme regionalista per irrompre en la política espanyola per mirar d’influir-hi:

*Amb el Desastre del 1898, aquesta nova alineació política va gaudir del seu impuls i de l’oportunitat d’irrompre en el Govern Espanyol. Almirall, quan es va separar dels republicans federals, es va adonar de la importància d’atreure les elits conservadores de Catalunya, ja que eren les que posseïen el diner, la rellevància i les connexions que el catalanisme havia d’intentar establir per a guanyar poder*⁸⁶⁵.

El regionalisme és, doncs, una evolució del republicanisme federal, amb la inclusió de les elits conservadores catalanes, que consideraven que necessitaven una major influència política a Madrid per poder assolir els seus objectius econòmics i comercials.

Com podem observar, apareix un *topoi* molt català, com ho és *la pela és la pela* o, en altres paraules, el *català garrepa*. Per motius econòmics les elits conservadores sembla que es van sumar a aquest projecte polític, a part de tots els altres motius identitaris i culturals que poguessin tenir.

En aquest context de tombant de segle, s’anava gestant la Lliga Regionalista per a donar sortida a les mancances que patien les administracions públiques a Catalunya, que en aquest cas eren les diputacions. Tal i com recorda Martín:

*La Diputació barcelonina havia demostrat, en el tram final del conflicte, la seva incapacitat per seguir el nou rumb de la política catalana, mentre continués dominada pels grups dinàstics. I, mentre s’anava preparant el naixement de la Lliga Regionalista –que substituiria, amb el temps, els dinàstics en el govern provincial– la Diputació entrava en una etapa de llanguiment, mancada d’iniciatives polítiques i limitada, fins i tot en les responsabilitats administratives, per les reduïdes possibilitats dels seus ingressos pressupostaris*⁸⁶⁶.

El model d’Estat es gestava, doncs, en forma de partits latents que estaven a punt de néixer i que traduïrien les mancances de les institucions administratives del moment – les diputacions– en estructures per respondre a les necessitats d’els catalans.

---

⁸⁶⁴ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 30.

⁸⁶⁵ *Ibíd*em, pg. 53.

⁸⁶⁶ Martín, J.Ll. (2007). “Dinàstics i regionalistes: 1898-1913” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 11.

El regionalisme: l'evolució natural del federalisme de Pi i d'Almirall

Anteriorment afirmàvem que el regionalisme tenia molt a veure amb el federalisme perquè, en realitat, a efectes jurídics és un model a mig camí entre el confederalisme – que estudiarem posteriorment – i el model proposat per Pi i Margall o el mateix Valentí Almirall. Així ens ho explica González Casanova:

El federalisme de Pi és regional, però cada regió és un Estat a efectes jurídics. La seva sobirania solament és limitada per la delegació que en ús d'ella mateixa en fa a la Federació. Per això es podria parlar d'un federalisme regionalista, que recull tota voluntat popular de les regions. (...) Cal notar que el separatisme com a acte d'autodeterminació hi és exclòs implícitament⁸⁶⁷.

De manera que entre la independència absoluta i la confederació d'Estats, per una banda, i el centralisme absolut per l'altra, trobem aquest model mixt que integra els principis d'uns i altres. De fet, el regionalisme és una evolució natural del particularisme proposat per Almirall i, aquest, a la vegada és una evolució del federalisme proposat per Pi i Margall. En paraules de Casals i Arrufat:

Pi i Margall, escriu el programa federal, pensant en espanyol, no pas pensant en catalanista. El programa d'En Pi, és més una doctrina aplicable a Europa, que una solució definitiva, al catalanisme nostre. (...) En Pi i Margall es concreta a dir, la nació espanyola i les regions d'Espanya. Almirall ja diu regió catalana a seques, o sia, que encara que sembla igual no ho és, puix Almirall, ja senta el precedent de personalitat pròpia, diferenciada d'Espanya, com en realitat i històricament és⁸⁶⁸.

Malgrat hi podem observar petites diferències, són models molt similars, partint de la base que hi ha d'haver un cert grau de descentralització. Aquesta ha de respectar les singularitats de cada territori federat, segons Pi i Margall, i de cada regió, en termes d'Almirall.

D'una banda, Pi i Margall afirmava que “el federalisme es la garantia de la pau dels pobles”⁸⁶⁹, però mai va concretar mai la personalitat de Catalunya. Almirall, en canvi, afirmava que “ells són uns i nosaltres som uns altres, podrem conviure junts però jamai confondre'ns”⁸⁷⁰. En el primer, per tant, hi trobem un federalisme simètric pur, en el qual no hi hauria diferències culturals ni idiosincràtiques. En el segon, tanmateix, sí que hi ha un element identitari que obliga a fer diferències entre regions.

---

⁸⁶⁷ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pp. 146-147.

⁸⁶⁸ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pp. 45-46.

⁸⁶⁹ *Ibidem*, pg. 51.

⁸⁷⁰ *Ibidem*, pg. 51.

Les Bases de Manresa: la base per al regionalisme català

D'aquest debat ideològic entre pensadors, encara en la fase B enunciada per Miroslav Hroch, es començava a forjar el pas cap al regionalisme que va impulsar com a partit la Lliga Regionalista. Abans de passar a descriure'n la seva fundació i objectius, però, ens cal relatar –una vegada més– la proposta regional de les Bases de Manresa.

Tal i com descriu Martínez Fiol, les Bases comporten una definició del poder regional català:

Les Bases de Manresa del 1892 donaren a conèixer una proposta d'autogovern que pretenia conjugar la tradició institucional catalana d'origen medieval i la modernitat de la societat industrial. Així, destacaren que el poder legislatiu havia de recaure en unes Corts amb representació de caràcter corporatiu⁸⁷¹.

Una proposta d'autogovern que tenia, sobretot, inserida una proposta d'organització territorial. I aquesta proposta territorial tenia molt a veure amb la naturalesa del Principat. A diferència de l'organització provincial proposada per Javier de Burgos, a Catalunya la proposta havia de ser diferent:

L'organització territorial proposada per les Bases de Manresa quedava circumscrita a les quatre províncies tradicionals. Tanmateix, això no significava acceptar un dels pilars de ferro de l'Estat liberal: la província. Com a alternativa, les Bases assenyalaven la necessitat de vertebrar Catalunya en comarques i municipis⁸⁷².

I per a poder-se autogovernar, la proposta que feien els predecessors immediats de la Lliga Regionalista, entenien que el model d'Estat anava lligat també a un personal administratiu que fos del territori i que governés pel territori. Segons Martínez Fiol:

L'administració de la Catalunya autogovernada hauria de donar sortida a la diversitat professional a través de l'oferta pública de treball. Segons les Bases, el conjunt de l'administració de l'Estat a Catalunya havia de passar a formar part de l'anomenat Poder Regional. A més a més, es destacava l'obligatorietat que tots els funcionaris, civils o militars, que passessin a dependre del Poder Regional fossin catalans de naixement o bé per naturalització⁸⁷³.

Per tant, per aquest historiador català, la nova organització territorial havia d'oferir llocs de feina per a catalans. D'aquesta manera, s'aconseguia governar Catalunya amb catalans i per als catalans, ja que es partia de la base que funcionaris forans no podien gestionar l'administració de la mateixa manera.

---

⁸⁷¹ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pg. 29.

⁸⁷² *Ibidem*, pg. 30.

⁸⁷³ *Ibidem*, pg. 29.

A més, aquesta proposta d'organització anava lligada no solament als orígens dels treballadors en termes territorials, sinó també a la naturalesa del seu lloc de treball. Mentre a Espanya els militarisme era una tendència dominant en la gestió administrativa, el civilisme era la tendència imperant en la cultura política a Catalunya. Per aquest motiu, la proposta de les Bases, que després farà també la Lliga, implicava anar contra l'exèrcit i una simbiosi entre el civilisme i la societat. Així ho expressa el mateix Martínez Fiol:

La proposta catalanista d'establir una administració autònoma per a Catalunya i en català no feia més que posar sal a la ferida d'un exèrcit preocupat per la reducció de la seva plantilla en benefici de l'administració civil. (...) En aquest context de supervivència socioprofessional que cal entendre l'assalt que, el 1905, protagonitzaren els oficials de la guarnició de Barcelona contra la redacció de les publicacions regionalistes del Cu-Cut! I de La Veu de Catalunya. D'aquesta manera els militars respongueren a les burles que al premsa regionalista havia dedicat a la ineficàcia de l'exèrcit espanyol en les guerres colonials de 1895-1898⁸⁷⁴.

Aquest concepte d'autonomia administrativa no apareixeria fins una mica més tard, un cop consolidat el partit que a continuació ens proposem a explicar.

Del centralisme se'n contraposava, doncs, el federalisme, que a la vegada tenia diferents variants que evolucionarien progressivament. En primer lloc, el federalisme evolucionaria en un particularisme, que a la vegada evolucionaria en regionalisme –que estudiarem a continuació– i, finalment es tendiria cap a l'autonomisme i al confederalisme. Al final del treball comprovarem si l'extrem independentista –oposat al centralisme espanyolista– va ser majoritari o no.

La Lliga Regionalista: fundació i objectius

En aquest context de confrontació ideològica de models, uns essencialment més progressistes com els que procedeixen de la tradició almiralliana i d'altres més conservadors com els que procedeixen de la tradició torrasiana –com hem vist en l'estudi del *cas català*–, en va néixer un partit polític que aspirava a amalgamar aquests dos troncs ideològics principals. Carr ho explica de la següent manera:

La Lliga regionalista fou fundada el 1901 per a dotar el programa regionalista de l'instrument polític de què havia mancat anteriorment –rebutjant protestes simples i ineficaces com les del 1885– i mostra de seguida la seva voluntat d'entrar en Espanya i en la política nacional de Madrid com

---

⁸⁷⁴ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 31.

*un partit que tenia la intenció d'aconseguir el seu objectiu: l'autonomia de Catalunya*⁸⁷⁵.

Un partit polític nou, doncs que tenia per voluntat modernitzar Espanya des d'una perspectiva regional. L'única manera per a fer-ho era, segons Sabaté, “intervenir en el Govern del país a través de les eleccions”⁸⁷⁶. Concretament, es proposava:

*fomentar una manera específica de regenerar Catalunya davant les tendències unitaristes del Govern central i reformar l'Estat Espanyol. (...) El programa del partit tenia un doble objectiu: restablir Catalunya a base de guanyar l'autonomia regional de l'Estat central i utilitzar llavors Catalunya com a propulsora per a regenerar la resta d'Espanya*⁸⁷⁷.

Aquest concepte és clau en aquest apartat, l'autonomia regional. Tècnicament s'assemblarà molt a l'autonomisme que després analitzarem en el proper apartat, però amb unes diferències que ens disposarem a mencionar a continuació.

La Lliga era, en definitiva, “un partit polític espanyol, amb una base catalanista, que esperava que les seves posicions dominessin tot el debat polític a Barcelona, Catalunya i Espanya”⁸⁷⁸. És a dir, que en cap moment la proposta era la de tenir una autonomia d'autogovern absoluta. No es pretenia formar un nou Estat ni tan sols tenir un autogovern absolut, com seria el que proposaria el confederalisme. En paraules d'Ehrlich:

*La Lliga es veia, en realitat, com un partit polític espanyol, amb un projecte de regeneració de l'Estat sencer basat en la vitalitat de Catalunya com a regió i en les formes proposades per la Lliga. La Lliga era catalana i fins i tot catalanista, però no nacionalista –volia governar no solament una Catalunya autònoma des de Barcelona, sinó una Espanya reorganitzada des de Madrid*⁸⁷⁹.

Per tant, la Lliga entenia Catalunya com una regió diferenciada, però com una regió –en aquell moment assimilada al que avui definiríem com a nació. És a dir, una suma de les quatre províncies que recuperava la singularitat que el Principat havia tingut anteriorment i que volia obtenir una certa capacitat d'autogovern, descentralitzant l'imperant ideologia centralista del nacionalisme espanyol.

Ara bé, malgrat Ehrlich assegura que la Lliga era catalanista però no nacionalista catalana, molts dels seus membres –com Enric Prat de la Riba o Josep Puig i Cadafalch–

---

⁸⁷⁵ Carr, R. (2004). “Pròleg” a *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pp. 10-11.

⁸⁷⁶ Sabaté, M. (1969). *Història de la “Lliga”*. Barcelona: Bruguera, pg. 22.

⁸⁷⁷ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 17.

⁸⁷⁸ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 190.

⁸⁷⁹ *Ibidem*, pg. 17.

sí que ho eren. I aquest fet comportava una doble defensa, la de Catalunya endins i la de la Catalunya enfora –la influència que volia exercir la Lliga Regionalista a Madrid. Segons el mateix Ehrlich afirma que “la Lliga va voler actuar com a partit polític espanyol amb base a Catalunya. Lliga era un partit espanyol amb base a Catalunya. (...) Tanmateix no va aconseguir mai estendre’s com a partit polític fora de Catalunya”⁸⁸⁰.

Per aquest motiu, podríem afirmar que el regionalisme és un tipus de federalisme que només va arribar a existir amb prou força a Catalunya. Malgrat els diversos intents –especialment per part de Cambó– de difondre el regionalisme arreu de l’Estat per tal de convertir-lo en corrent majoritari que permetés regionalitzar Espanya, aquests mai van reeixir. Probablement, el fracàs del regionalisme rau en la contradicció intrínseca, ja que el seu conservadorisme impedia significar-se amb un nacionalisme català marcat, havent de manifestar-se al costat del Govern espanyol en contra dels interessos catalanistes.

L’objecte dels regionalistes, segons els seus propis estatuts, eren:

*La defensa dels interessos y la reivindicació dels drets de Catalunya treballant per tots els medis legals per a conseguir l’autonomia del poble català dintre del Estat Espanyol. La Lliga Regionalista apoyará tot moviment autonòmic de les demás regions espanyoles, procurant extendre a totes la doctrina autonomista*⁸⁸¹.

Si ens cenyim a la lectura del text i en fem una lectura contemporània, podríem interpretar aquesta autonomia en termes del segle XXI, però no podem caure en aquest anacronisme flagrant. En aquell moment històric, al tombant del segle XIX i XX, l’autonomia de la qual parlaven els estatuts de la Lliga feia referència a un major grau de descentralització administrativa però no d’un elevat grau d’autonomia com després demanaria el mateix partit a la campanya del 1918 i 1919.

El cert és que l’autonomia de la qual parlen els regionalistes es basava en una doble lleialtat. Ehrlich ho defineix de la següent manera:

*Els regionalistes van fomentar el seu projecte en la possibilitat d’una lleialtat doble: en el grup ètnic i en l’Estat central, entenen que cadascun d’ells constitueix una part de la identitat de l’individu. La nació-estat, vital per als nacionalistes, ja no esdevenia necessària en un sistema que tenia en compte, fins i tot fonamentava, la diversitat, alhora que accentuava la dependència mútua de cada grup amb la resta*⁸⁸².

---

⁸⁸⁰ Ibídem, pg. 354.

⁸⁸¹ AA.VV. (1907). *Estatuto de la Lliga Regionalista*. Barcelona: Tipografía Cardona.

⁸⁸² Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 23.

Com podem comprovar, no demanaven una Nació Estat, que tan vital era pels nacionalistes, sinó que advocaven per un Estat més plural, amb la inclusió de certes singularitats com la catalana, amb un cert grau d'autogovern.

Això els convertia en menys radicals que els nacionalistes, motiu pel qual pensaven que podrien ser més ben vistos des de Madrid. Així, segons Ehrlich:

Els nacionalistes els consideraven idealistes que es pensaven que podien mantenir una doble identitat i preservar els valors conservadors, però d'altra banda, els regionalistes eren vistos com a realistes, en el sentit que reconeixien i acceptaven la condició real dels seus Estats i intentaven trobar una solució basada en la situació mateixa i no en qualsevol història fictícia⁸⁸³.

Una cosa era la identitat, doncs, a la qual els nacionalistes catalans no hi volien renunciar. Una altra cosa, per altra banda, era la identificació, és a dir el model de sobirania que proposaven per a les regions. En aquest cas, és aquesta identificació, aquesta proposta de model d'Estat, la que pels regionalistes era acceptable, sense forçar les costures de l'Estat.

Tot plegat implicava, en conseqüència, un seguit de contradiccions pel que fa a la identitat catalana i espanyola. Ehrlich assegura que, per aquest motiu, Prat de la Riba i Cambó van publicar *Per Catalunya i l'Espanya Gran*:

Els regionalistes lluitaven per mantenir la seva identitat i lleialtat doble, malgrat l'escepticisme dels grups més radicals. (...) La Lliga, llavors, va marcar una nova tendència en l'àmbit polític català: la intervenció política a l'Estat espanyol. Amb aquesta intervenció, la Lliga confiava a guanyar l'autonomia per a Catalunya i a fomentar, amb aquesta autonomia, els interessos culturals, polítics i econòmics catalans; però (...) aconseguir el mateix per a Espanya en el seu conjunt⁸⁸⁴.

La proposta regionalista tenia un component de cooperació amb Madrid i amb el nacionalisme espanyol, desentenent-se a priori del nacionalisme català. Tot i així, com veurem amb l'anàlisi dels discursos dels presidents, observarem que aquesta suposada diferenciació entre el catalanisme i el nacionalisme català era tan fràgil que, sovint, costa de distingir. Els primers podien integrar els segons, mentre que els segons es mostraven més radicals que els primers. De fet, en alguns casos, els que inicialment només eren catalanistes, com Prat de la Riba, van tendir cap al nacionalisme català, com ho demostra el seu llibre *La Nacionalitat Catalana*.

---

⁸⁸³ Ibídem, pg. 24.

⁸⁸⁴ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 25.

La doble identitat es basava en allò que el Doctor Robert, com a alcalde de Barcelona, va afirmar a les Corts espanyoles: “No desconozco que Madrid se encuentra en un estado morbosos que pudiera llamarse *catalanofobia*. No soy separatista, no soy regionalista catalán: soy regionalista español”⁸⁸⁵. Els catalanistes volien marcar clarament diferències amb els nacionalistes catalans, que eren vistos com a secessionistes de la resta de l’Estat.

Tanmateix, aquest aclariment que feia el Doctor Robert defensant el regionalisme espanyol, contrariant-lo a la paraula català per evitar ser titllat d’independentista, aniria mutant en alguns militants de la Lliga. El regionalisme espanyol en realitat era només suportat pel regionalisme català, de manera que en fracassar aquest regionalisme acabaria mutant cap a un nacionalisme català que buscaria –anys més tard– una autonomia per Catalunya.

En el moment de la fundació de la Lliga Regionalista, malgrat s’utilitzava el terme d’autonomia, la proposta de model territorial era el de regionalitzar la ideologia de l’enorme gruix de nacionalistes espanyols. És a dir, que pretenia que la resta d’espanyols creguessin que la regionalització d’Espanya era necessària per a governar-la de manera eficient. Era, per dir-ho d’una altra manera, una manera de fer entrar el clau per la cabota, per inculcar un federalisme amb un altre nom i que, aquest, fos acceptat des del nacionalisme espanyol.

Com veurem més endavant, aquesta estratègia regionalista no tindria èxit, degut al rebuig dels centralistes purs i malgrat la voluntat dels regionalistes de cooperar amb Madrid. De fet, el mateix Alfons Sala i Argemí, un industrial i cacic liberal de Terrassa que arribaria a ser president de la Mancomunitat, “va acusar els catalanistes de manca de tacte pel fet d’exigir el compliment de les seves peticions en un temps en què l’Estat espanyol experimentava una profunda crisi. Va concloure que els catalanistes no feien més que convidar a l’hostilitat”⁸⁸⁶. És a dir, que fins i tot dins de Catalunya, el regionalisme no era suportat per l’enorme majoria de catalanistes i encara menys pels nacionalistes espanyols com Sala i Argemí.

---

⁸⁸⁵ Robert i Yarzábal (1899). “Discurs a les Corts, 27 de juliol del 1899” a Pi i Margall i Pi i Arsuaga (1902). *Historia de España en el Siglo XIX*, vol. VIII.

⁸⁸⁶ Joaniquet, A. (1955). *Alfonso Sala Argemí: conde de Egara. Visión de una época. Debelación del nacionalismo catalanista. Luchas entre limbrecambistas y proteccionistas. Progreso de la técnica textil*. Madrid: Espasa Calpe, pg. 142.

A la pràctica, malgrat que la Lliga Regionalista aconsegueix guanyar les eleccions en diverses ocasions, en realitat era el partit d'uns pocs, segons Ehrlich:

Encara que els regionalistes es consideraven un moviment popular, eren de fet un moviment gestionat per un cercle de gent molt reduït. (...) Els regionalistes havien aconseguit col·laborar amb altres grups durant molts anys, però no van saber mai captar la imaginació de la població en general. (...) La major part d'Espanya, que encara era esclava de l'oligarquia, no va acceptar mai la Lliga; Catalunya, aleshores, també l'abandonava⁸⁸⁷.

Heus aquí l'evolució que patiria anys més tard el regionalisme català cap a un nacionalisme català que cercava un, encara més elevat, grau de descentralització. Més d'una dècada més tard de la seva formació, un cop ja s'havia aconseguit la Mancomunitat, llavors la Lliga demanaria l'autonomia real, és a dir un elevadíssim grau d'autogovern, que no era ben bé el mateix que proposava inicialment.

Podem comprovar, doncs, que la Lliga Regionalista tenia una ideologia confosa. Ehrlich assegura que “els regionalistes estaven confosos sobre el caràcter del seu partit. Encara que continuaven essent catalanistes convençuts, ara ja havien tingut el gust de tenir un impacte polític a Madrid i volien mantenir la seva influència”⁸⁸⁸. I per aquest motiu la Lliga es va disgregar en diferents ànimes, representades a finals dels anys 10 amb l'escissió entre Cambó i Puig, els quals defensaven estratègies contraposades un cop Prat de la Riba traspassà.

En qualsevol cas, el cert és que “la Lliga va canviar Espanya, però no va poder controlar els resultats del canvi. La qüestió catalana va dominar la política espanyola entre els anys 1898 i 1923”⁸⁸⁹. Malgrat la Lliga no va aconseguir del tot els objectius que es proposava en els seus estatuts fundacionals, la seva proposta d'organització territorial per a l'Estat espanyol serviria de precedent dels models que es portarien a la pràctica a posteriori.

Per a entendre quin era aquest model, que va mutar des dels inicis i fins que la Lliga es va dissoldre, a continuació ens disposarem a estudiar aquestes propostes territorials, que ens serviran de base per entendre els discursos de Prat de la Riba i de Puig i Cadafalch.

---

⁸⁸⁷ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 350.

⁸⁸⁸ *Ibidem*, pg. 191.

⁸⁸⁹ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 17.

Model d'Estat proposat per la *Lliga Regionalista*

La Lliga Regionalista es va fundar el 25 d'abril del 1901, amb uns estatuts que no deixaven molt clar quin era el model d'Estat que volien. Per Colomines i Madaula, la seva proposta estatal es pot resumir de la següent manera: “Catalunya és la nació, Espanya és l'Estat”⁸⁹⁰. Aquest, però, no era el model d'Estat sinó la percepció de la identitat que tenien i cap a on es volien dirigir en el seu model d'intervenció en la política estatal.

En la seva ideologia, la Lliga Regionalista hi tenia elements de corporativisme civilista, com proposava Martínez Fiol, per tal de poder col·locar força catalanistes en llocs de feina de l'eventual gestió administrativa descentralitzada, però també hi havia elements que buscaven destacar el *fet diferencial* català. El mateix 1901 van presentar la candidatura dels Quatre presidents, que “van ésser elegits per majoria. I la repercussió es féu sentir ràpidament a les Corts espanyoles, on els diputats catalans exposaren en tota la seva extensió, i en nom de la Lliga Regionalista, els diferents aspectes del problema català”⁸⁹¹. El model d'Estat, tanmateix, no es manifestava públicament.

No va ser fins el 1905, quan Lluís Duran va publicar *Regionalisme i Federalisme*, que aquest model d'Estat no va començar a quedar més aclarit. Duran, proveïa les definicions “de *regionalisme i estructura estatal*, especialment en contrast amb el federalisme”⁸⁹². És a dir, malgrat la fundació de la Lliga Regionalista és del 1901, no és fins quatre anys més tard, que el seu model d'Estat comença a definir-se amb concreció. Unes definicions, d'altra banda, que buscant-se diferenciar del federalisme proposat prèviament per Pi i Margall, en aquesta tesi considerem que només eren declinacions evolucionades d'aquest principi de pacte.

Un any més tard, el 1906, Prat de la Riba publicava *La Nacionalitat Catalana*, en el qual “proposava la *nacionalització* de Catalunya –la restauració de la consciència cultural ètnica del poble català, una gran tasca a la qual es dedicà fins la seva mort”⁸⁹³. És a dir, si bé els inicis del regionalisme no eren nacionalistes sinó únicament catalanistes, al llarg d'aquests primers anys van anar evolucionant fins a esdevenir

---

⁸⁹⁰ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pp. 41-42.

⁸⁹¹ Sabaté, M. (1969). *Història de la “Lliga”* (1st ed.). Barcelona: Bruguera, pg. 23.

⁸⁹² Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 121.

⁸⁹³ *Ibidem*, pg. 121.

íntegrament nacionalistes catalans, tot i que amb una doble lleialtat que els portava a voler influir en la política espanyola per assolir els seus objectius regionalitzadors.

La principal batalla ideològica entre el 1905 i el 1907, doncs, va girar entorn dels regionalistes i els nacionalistes radicals. Els primers eren vistos com uns catalanistes pragmàtics, que consideraven que havien d'influir en la política espanyola per garantir el model català mentre que, els segons, buscaven defensar la identitat per sobre del model territorial. Ehrlich assegura que:

Els oponents catalans nacionalistes dels regionalistes discutien sobre les diverses interpretacions del concepte nació i els acusaven de no defensar realment els interessos ètnics, sinó interessos conservadors o capitalistes, atès que els seus objectius sovint coincidien. Els micronacionalismes creïen que els Völker havien de gaudir de llibertat d'autodeterminació, mentre que els macronacionalismes, definint llibertat com a igualtat dins l'Estat central, intentaven anul·lar les diferències: els vertaders nacionalistes mantindrien la identitat del Volk per damunt de tot⁸⁹⁴.

Per tal d'esbandir aquesta dicotomia, Prat de la Riba va integrar els regionalistes pragmàtics dins dels nacionalistes i els nacionalistes dins dels regionalistes, amb *La Nacionalitat Catalana*. Aquest text suposa el naixement del nacionalisme català com a tronc central del catalanisme polític, capaç d'integrar regionalistes pragmàtics i nacionalistes radicals.

Aquest text també va suposar un lloc comú en el qual se sentirien còmodes l'enorme majoria de faccions que configurarien la coalició electoral *Solidaritat Catalana* el 1907. Ehrlich ens recorda que:

Solidaritat es presentava com la personificació de Catalunya, Lerroux havia de buscar un ideal alternatiu per a les forces que s'oposaven a la Solidaritat: el concepte d'Espanya (...) no necessitava atacar gaire el conservadorisme de la Lliga, sinó que més aviat havia de qüestionar les tendències separatistes de tot el moviment⁸⁹⁵.

Amb l'arribada de Solidaritat, que va aconseguir aglutinar tot el catalanisme en un sol paraigua electoral, va generar també un tensionament de les forces contràries, que van començar a titllar el catalanisme solidari com a secessionisme.

El contrapunt espanyolista de Lerroux apuntava que tot el catalanisme era independentista, malgrat queda reiterat que això no era així. Com demostra Ehrlich:

Mentre els regionalistes estaven predisposats a treballar amb Maura, els liberals estatistes van col·laborar amb el demagògic Lerroux. Lerroux i els seus radicals van crear l'oposició principal contra els regionalistes des de

---

⁸⁹⁴ Ibídem, pg. 128.

⁸⁹⁵ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 159.

*dins de Catalunya. Per a aquests espanyolistes, tot catalanisme representava separatisme, i consideraven els regionalistes com a reaccionaris*⁸⁹⁶.

Malgrat que Alejandro Lerroux i els republicans radicals del seu entorn apuntaven demagògicament als solidaris i als regionalistes, el model d'Estat d'aquests era molt distant a la independència. Com reconeix el mateix Prat de la Riba:

*El màxim de cohesió coincideix amb el màxim de federalisme (...) [A Àustria, per exemple] sumen més Parlaments, més assemblees legislatives que tots els altres Estats aplegats d'Europa; tants règims jurídics civils i administratius com grans províncies; quasi tantes llengües oficials com llengües parlades dins les seves fronteres*⁸⁹⁷.

El model d'Estat proposat per Prat de la Riba a *Per Catalunya i l'Espanya Gran* no és, doncs, aquest fals independentisme al qual apuntava Lerroux. El model té més a veure amb un confederalisme moderat que no pas la independència total. I aquesta confederació imperialista que proposava Prat, inicialment es traduïa en aquest regionalisme que havia amalgamat Solidaritat i que seria sostre comú de la Lliga Regionalista després del trencament de la coalició.

De fet, si d'alguna cosa van servir les afirmacions del líder demagog, així com també per les discrepàncies de model educatiu a la ciutat de Barcelona i per la Revolució de juliol de 1909, la coalició electoral *Solidaritat* va veure com es trencaven tots els llaços d'unió contra la Llei de Jurisdiccions. Amb aquest trencament, però, també es va clarificar el model d'Estat proposat per la Lliga Regionalista i el regionalisme català, entre el 1908 i el 1913. Com apunta l'historiador Ehrlich:

*Convertida finalment en una força de la política espanyola, cap al 1908 la Lliga necessitava determinar com podia assolir els seus objectius dins un sistema de partits que anava canviant molt ràpidament. La debilitació de Solidaritat, les estretes relacions del líder parlamentari de la Lliga, Francesc Cambó, amb el president conservador Antoni Maura, i, finalment, la intranquil·litat social produïda per les revoltes de la Setmana Tràgica a Barcelona durant l'estiu del 1909 (...) havia de reafirmar les seves ambicions i a tornar a llançar el seu programa*⁸⁹⁸.

Aquest model era clarament contradictori, malgrat volia aconseguir una certa complementarietat. L'estratègia del partit era influir a Madrid per poder aconseguir els seus objectius de descentralització administrativa a Catalunya, que permetrien a la vegada col·locar a l'administració a molts catalanistes i permetria que el Principat tingués un govern propi, dos segles més tard.

---

⁸⁹⁶ Ibídem, pg. 140.

⁸⁹⁷ Prat de la Riba, E. (1916). "Per Catalunya i l'Espanya Gran. Manifest dels parlamentaris regionalistes al país" a *La Veu de Catalunya*, 18 de Març.

⁸⁹⁸ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 191.

Aquesta estratègia pratiana, com resulta evident, comportava una certa contradicció amb el model d'Estat que proposava, segons Solé Tura:

Allò que pretenia el nacionalisme de la burgesia catalana no era trencar l'Estat monàrquic, no era la independència de Catalunya, sinó la reforma d'aquell Estat, la seva descentralització i la seva modernització, per tal de donar a la burgesia catalana un paper hegemònic o, si més no, important entre els grups que governaven Espanya. Es tractava de trencar el caciquisme tronat de la Restauració en nom d'una economia capitalista moderna i de superar el centralisme anquilosat en nom d'una descentralització que redistribuís el poder polític. La burgesia nacionalista de la Lliga no volia la independència sinó la reforma de l'Estat, no volia la ruptura sinó el compromís, no volia la República sinó una obertura de la Monarquia⁸⁹⁹.

Això suposava un fràgil equilibri de crítica a l'Estat espanyol, a la vegada que es donava suport a algunes iniciatives del govern central. Amb aquesta dualitat, que es volia convertir en complementària, es buscava un compromís de l'oligarquia espanyola amb el catalanisme, per fer viable un model descentralitzat, com el que proposava la Lliga Regionalista. Tanmateix, com apunta el mateix Solé Tura:

La Lliga no va ser capaç d'arribar a un compromís polític amb l'oligarquia centralista. (...) Les coses es van complicar a Catalunya, com ho demostren prou bé els episodis de la Setmana Tràgica o de la vaga de 1917. Aquella mateixa burgesia catalana va saludar la dictadura de Primo de Rivera, va buscar el suport de la dreta centralista en els seus conflictes interns a Catalunya durant al II República i en bona part es va posar a favor de Franco l'any 1936⁹⁰⁰.

És a dir, segons Solé Tura, també hi havia un component ideològic conservador dins de la Lliga Regionalista, que predominava més que no pas el catalanisme o el model d'Estat descentralitzador.

De fet, segons Ehrlich, podem interpretar que el fracàs del regionalisme és precisament el fracàs del model d'Estat proposat per a una Espanya poc sensibilitzada amb aquesta descentralització:

Les dinàmiques característiques del regionalisme van afavorir el seu propi fracàs. (...) el seu èmfasi en la doble lleialtat al Volk ètnic i a l'Estat, i la seva aliança amb els partits conservadors del Govern central. Si aquest nacionalisme feia valer la identitat d'un grup separat dels altres, qualsevol intent de compromís amb altres ètnies posava en dubte el compromís dels regionalistes amb les seves pròpies identitats ètniques⁹⁰¹.

La dualitat ideològica i programàtica dels regionalistes, que pretenien fer de les contradiccions la seva fortalesa, va acabar sent també el motiu del final de la seva

---

⁸⁹⁹ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 69.

⁹⁰⁰ *Ibíd*em, pp. 69-70.

⁹⁰¹ Ehrlich, C. E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 148.

hegemonia. La història de la Lliga Regionalista i del regionalisme català es va començar a esvaïr després del fracàs descentralitzador que va suposar la Mancomunitat.

En no aconseguir les transferències que la Lliga Regionalista demanava a Madrid, la ideologia regionalista va evolucionar cap a una autonomia, que buscava un major grau de descentralització. Per això es va iniciar una campanya per l'autonomia el 1918, que tampoc acabaria reeixint. Degut a la conflictivitat social per la tensió entre propietaris i obrers, després de la fi de la Gran Guerra, Catalunya es va veure abocada al caos i fins i tot els regionalistes van veure amb bons ulls l'arribada d'un Dictador com Primo de Rivera, el qual esperaven que respectés el regionalisme iniciat per la Mancomunitat i que, fins i tot, ampliés el grau de descentralització que ja havia aconseguit Catalunya.

El fracàs del model proposat pel regionalisme, doncs, acabaria suposant l'arraconament d'aquesta ideologia, que es veuria substituïda per l'hegemònica petició de l'autonomisme i, més tard i de manera menys majoritària, la petició per una confederació ibèrica i –encara en menor mesura– una Catalunya plenament independent.

Un cop hem estudiat detalladament les singularitats del projecte regionalista i les particularitats de la seva proposta d'organització territorial, a continuació ens disposem a analitzar el següent model d'Estat projectat pels catalanistes al llarg del primer terç del segle XX: l'autonomisme.

1.3.3.2.2 L'autonomisme

En aquest camí per a definir els diferents models d'organització territorial existents a l'Espanya del primer terç del segle XX, ens disposem a definir l'autonomisme. En primer lloc, procurarem definir què és autonomisme, distingint de quin tipus de federalisme es tracta, per després explicar les diferents propostes d'aquest model i, finalment, com el fracàs de l'autonomisme del 1914 al 1933 acabarà suposant el precedent de l'autonomisme actual (2022).

Comencem definint què significa l'autonomia política, segons Ribó i Pastor:

Por razones históricas y democráticas, además de las administrativas, el Estado unitario puede crear unidades territoriales, subestatales, con poderes políticos. (...) Precisamente fue la Constitución de la II República Española (1931) la que creó un tipo de autogobierno político regional de estas

*características. Sus constituyentes, intentando superar el debate entre Estado unitario y Estado federal acuñaron el termino Estado integral para reconocer el derecho al autogobierno de las regiones*⁹⁰².

L'autonomisme és un model mixt entre l'Estat unitari pur i l'independentisme absolut, ja que amb aquesta proposta d'Estat integral que s'aplica amb l'arribada de la Segona República espanyola, en realitat busca un model federal singular.

En paraules de González Casanova, “la diferència radical entre una *regió autònoma* i un Estat-membre d'una Federació (...) radica en el fet que la primera té *estatut* i no *constitució*, és a dir, el seu règim jurídic *neix* de l'organisme legislatiu central”⁹⁰³. Tècnicament, doncs, la diferència podríem dir que és en termes jurídics, pràcticament només a nivell lingüístic. D'una o altra manera, un estatut és precisament una constitució, però que en la jerarquia jurídica té una altra constitució per sobre. Per no generar equívocs i tenir dues constitucions, una general i l'altra federal, a la de les parts se les anomena estatuts.

Tot i així, Ribó i Pastor no ho veuen exactament així, ja que mostren les diferències entre l'Estat federal i l'Estat amb autonomies:

*El Estado federal, a diferencia del autonómico, es la resultante de la unión entre partes. El flujo de poder va desde las partes hacia la globalidad para crearla. (...) Hay autores que, al plantearse las diferencias entre el Estado federal y el autonómico, prefieren hablar de Estado compuesto (el federal) y Estado unitario*⁹⁰⁴.

Des d'aquesta perspectiva, l'Estat autonòmic seria entès com un federalisme asimètric.

En contraposició, l'Estat federal seria entès com un model simètric el qual, de les parts enteses com a entitats iguals es crea la totalitat. És a dir, que de les diferents constitucions de cada Estat membre, es deriva una constitució superior, com seria la creació dels Estats Units d'Amèrica.

Així doncs, l'Estat autonòmic podria ser entès com una mena de federalisme asimètric *de facto*, ja que l'Estat espanyol és històricament originat per una unió monàrquica que, després d'un conflicte en la successió al tro i una guerra per decidir l'hereu a la corona, mira d'unificar-se amb el Decret de Nova Planta i més tard amb la Constitució del 1812, amb la creació d'un estat liberal.

---

⁹⁰² Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 524.

⁹⁰³ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 124.

⁹⁰⁴ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 529.

Amb aquesta aproximació a la teoria política que estem formulant, podem comprovar com el nom no fa la cosa. Sovint, el nom i la cosa són dues coses diferents, ja que per molt que intentem definir l'Estat autonòmic com una variant del model federal, hem d'entendre'l com un model en sí mateix, únic i exclusiu. Així doncs, estem parlant d'un model d'Estat antic, amb poca sensibilitat per a la descentralització territorial i basat en la necessitat d'acumular poder per tal de donar millors serveis.

En contraposició a aquest model d'Estat, a Espanya neixen diferents propostes, entre les quals hi destaca el regionalisme català, que hem exposat anteriorment i, d'aquest, en deriva aquesta proposta d'autonomia política, també liderada pel catalanisme. Com veurem a continuació, però, el model que se n'acaba derivant no és un autonomisme acadèmic com el que proposen Ribó i Pastor, sinó que a la pràctica suposa més aviat un federalisme asimètric.

De fet, si forcem la interpretació del què és federalisme, podríem afirmar que aquest model es basa “en la igualdad de las partes que pactan, mientras que la plurinacionalidad expresa hechos diferenciales que no pueden tratarse de la misma forma”⁹⁰⁵. Des d'aquesta perspectiva, doncs, malgrat vulguem encaixar l'autonomisme com un model de federalisme asimètric, aquest només pot ser definit com un model diferenciat per si mateix.

Tècnicament, segons Ribó i Pastor, “*la definición y garantía político-constitucional de la autonomía implica: capacidad normativa, capacidad ejecutiva y recursos financieros suficientes*”⁹⁰⁶. En aquest cas, la Generalitat de Catalunya durant la Segona República espanyola tampoc seria una autonomia plena. Com veurem en l'anàlisi dels discursos de Francesc Macià com a president d'aquesta Generalitat republicana, en realitat el model que s'acaba aplicant és un híbrid que només pot ser definit per si mateix, però que té més a veure amb un federalisme asimètric que no pas amb un model autonòmic real. Això és així perquè la Generalitat de Macià té molt poc marge de capacitat normativa, de capacitat executiva i encara més li manquen recursos financers suficients.

Com que la República espanyola mai va cedir la capacitat econòmica de les transferències que van concedir a Catalunya, i fins i tot es van recórrer les dues

---

⁹⁰⁵ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 530.

⁹⁰⁶ *Ibidem*, pg. 525.

principals lleis, a banda de l'Estatut d'Autonomia, queda demostrat que la Segona República espanyola no era un Estat veritablement autonòmic, com sí que ho serà el model del 1978.

En qualsevol cas, el que queda més que demostrat és que l'autonomisme, ni el de 1978, ni el de 1931 ni tampoc el de 1918 són propostes independentistes. Així ho demostra Jeroni Estrany, el qual afirma que “l'autonomisme dels catalans no fou [independentisme]. (...) El separatisme, emprant la terminologia de l'època, no figurava ni remotament, com hem dit, en l'horitzó a assolir”⁹⁰⁷. Malgrat aquesta cita és d'abans de la creació de la Lliga Regionalista, podem perfectament aplicar-la a qualsevol tipus d'autonomisme que es reclama durant el primer terç del segle XX. Si bé és cert que el separatisme sí que existia –encara que fos en el pla teòric–, segons Agustí Colomines aquest era minoritari.

L'autonomia, un reclam per a llocs de treball

Si seguim la línia argumental de Martínez Fiol, l'autonomia era una proposta d'organització territorial, però sobretot era una proposta per assolir els llocs de treball de l'administració pública que, permetessin de retruc, imposar un model d'Estat determinat. En paraules de l'historiador català, “bona part del joc polític dels anys trenta a Catalunya va girar a l'entorn de la lluita pel control dels llocs de treball públics i de l'administració”⁹⁰⁸. Nosaltres hi afegim que no només el joc polític dels anys trenta, sinó probablement del primer terç del segle XX. Concretament, segons Martínez Fiol:

*En rigor, l'aspiració a l'autonomia, en termes pragmàtics, suposava la voluntat de crear un espai de promoció socioprofessional per a aquestes noves classes mitjanes emergents que havien derivat cap al catalanisme polític com a contrapès a unes classes mitjanes de signe republicà lerrouxista o militar que havien prioritat les vies de l'administració municipal o central com a vies de promoció. La concreció de l'autonomia regional, a partir de l'any 1931 amb la Generalitat provisional i del 1932 amb l'estatut d'autonomia, desfermà entre les classes mitjanes republicanes i catalanistes una veritable fam de conquesta de llocs de treball públics*⁹⁰⁹.

Per tant, segons aquesta interpretació, l'autonomia seria un reclam per a col·locar laboralment els catalanistes.

---

⁹⁰⁷ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 73.

⁹⁰⁸ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 13.

⁹⁰⁹ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 12.

Una proposta argumental que, segons Martínez Fiol, ja venia de la Mancomunitat i la creació de l'Escola de Funcionaris. Arribada l'autonomia nominal, que no efectiva, aquesta lluita entre estatistes –nacionalistes espanyols– i antiestatistes –nacionalistes catalans–, es va traduir en una lluita pels llocs de treball:

La gran rivalitat entre catalanistes radicals i anarcosindicalistes durant el 1931-1936 no fou estrictament una rivalitat entre oficinistes, funcionaris i dependents del sector dels serveis contra els obrers manuals, sinó una confrontació entre aquells que van voler conservar els seus llocs de treball públics i els que els volien destruir perquè no en podien disposar⁹¹⁰.

Aquesta és, sens dubte, una bona proposta argumentativa per part de Martínez Fiol, que considerem complementària al rerefons de regeneració de l'Estat espanyol des d'una Catalunya amb més poder per autogovernar-se.

Per això, a continuació ens disposem a enumerar i explicar les diferents propostes autonomistes que trobem durant el primer terç del segle XX. Ens permetran demostrar que l'autonomia era un reclam pels llocs de treball, però també per a projectar un model d'Estat diferent.

Diferents propostes autonomistes

El nacionalisme espanyol, tant des de la perspectiva progressista com conservadora, havia tingut des dels inicis del liberalisme als inicis del segle XIX, un model absolutament centralista. En contraposició a aquest Estat unitari pur en van néixer diferents propostes, en aquest cas autonomistes, per a descentralitzar en diferents graus l'Estat espanyol. En aquest cas, segons Agustí Colomines:

El model autonomista català no fou ben vist per la política centrífuga dels diferents governs espanyols, fos quin fos el seu color ideològic. (...) Els que defensaven la idea de l'ordre natural, basaven el seu projecte organitzatiu en la família, el municipi, la pàtria i l'estat (formant una mena de piràmide)⁹¹¹.

Aquest model piramidal de família, municipi, pàtria i estat era essencialment conservador i impedia la política centrípeta que buscaven, per exemple, els catalanistes.

És durant el període de govern llarg d'Antonio Maura, entre el 1907 i el 1909, quan es desencadenaren els diferents models autonòmics proposats per Catalunya. En paraules de Colomines, “s'encetà la fase de la concatenació de proposicions del

---

⁹¹⁰ Ibídem, pg. 12.

⁹¹¹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 74.

catalanisme per aconseguir no tan sols la regeneració d'Espanya sinó també bastir Catalunya com un país modern i administrat autònomament”⁹¹².

A finals del segle XIX ja hi havia hagut diferents propostes de dotar de més poder a les entitats regionals perifèriques en forma de mancomunitats. Segons González Casanova:

*Els antecedents del projecte de mancomunitats a Espanya i a Catalunya eren els plans de Silvela 1891 i els de Maura del 1903 i 1907. En cert sentit, resultaven paral·lels a les aspiracions catalanistes expressades en el missatge del 1898 i en el programa del Tívoli*⁹¹³.

Aquestes tres propostes no van ser portades a la pràctica, però els catalanistes no van deixar d'insistir fins que una d'aquestes propostes va ser vista amb bons ulls des de Madrid. La primera d'aquestes projeccions d'una Catalunya autònoma dins d'una Espanya descentralitzada, amb opcions de reeixir, van ser *Les Bases de la Mancomunitat de Catalunya*, presentades el 1911. Segons González Casanova, “la resposta de Canalejas fou força esperançadora i amistosa”⁹¹⁴, però encara calia una mica més de concreció.

Per aquest motiu, es va presentar el 25 de maig de 1912 el *Projecte de Llei de Mancomunitats provincials*. Des de Madrid, concretament “el ministre de la governació Barroso llegí un projecte de llei de mancomunitats provincials, que fou estudiat pels presidents de les diputacions catalanes i, un cop esmenat convenientment, proposat als diputats i senadors catalans per tal que el defensessin al congrés”⁹¹⁵. Aquesta va ser la proposta que tenia més èxit per reeixir des del 1812, amb l'inici del liberalisme a Espanya.

Tanmateix, com apunta González Casanova, “el 12 de novembre Canalejas queia assassinat. Amb el nou govern liberal Romanones, el projecte de mancomunitats s'eternitzà al senat, sembla que per l'obstrucció d'una gran part dels senadors liberals”⁹¹⁶. El conde de Romanones volia, de nou, procrastinar un projecte autonomista per a Catalunya, que finalment va ser assolit amb la consecució de la Mancomunitat el 6

---

⁹¹² Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 78.

⁹¹³ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 208.

⁹¹⁴ *Ibidem*, pg. 210.

⁹¹⁵ *Ibidem*, pg. 210.

⁹¹⁶ *Ibidem*, pg. 211.

d'abril del 1914, concedida per part d'Eduardo Dato, primer ministre espanyol durant aquell període.

Si bé és cert que la Mancomunitat de Catalunya va ser una realitat, com veurem en els propers capítols, el cert és que en cap cas va suposar una alternativa que complia amb els preceptes autonomistes que havien demanat els catalanistes des d'inicis del segle XX. El cert és que Catalunya no tenia ni prou capacitat de legislar, ni d'executar i encara molt menys de finançar-se, malgrat Prat i Puig van crear moltes infraestructures i estructures d'Estat i fins i tot van emetre emprèstits per a finançar-se.

En tot cas, no es complien les tres premisses per a esdevenir una regió autònoma. De fet, tècnicament podem constatar que en fracassar aquest projecte mancomunitari en termes autonòmics, tres anys després es va generar un nou moviment que anhelava l'assoliment definitiu d'aquest grau òptim de descentralització, a proposta dels catalanistes. Per això, al llarg del 1917 va néixer un nou moviment, el conegut com l'Assemblea de Parlamentaris, que va presentar *Les conclusions de l'Assemblea de Parlamentaris en relació amb el règim autonòmic de Catalunya*, l'estiu del 1917.

Aquesta proposta tampoc va ser assolida, però sí que suposava una declaració d'intencions que, anys després, tindria una aplicació real. Segons González Casanova:

Aquesta important declaració de plenitud autonòmica, amb l'acceptació de constitucions internes regionals, és un precedent molt clar de la constitució autonòmica del 1931, si bé, com veurem, la idea de constitucions internes, en ésser més pròpia d'un Estat federal que d'un Estat integral basat en les autonomies regionals, hauria de donar lloc a Estatuts autonòmics i Estatuts interiors. Però fet decisiu és: l'acceptació d'un poder legislatiu, executiu i judicial sorgit de la pròpia naturalesa regional com a base necessària de l'estructura de l'Estat està planejada amb tota la seva força en aquestes conclusions dels parlamentaris espanyols. En un segon punt, l'assemblea declarà per majoria les matèries sobre les quals la plena sobirania de l'Estat espanyol era inqüestionable⁹¹⁷.

Gràcies a aquestes Conclusions de l'Assemblea de Parlamentaris, doncs, podem dir que es va derivar el model d'organització territorial de la Segona República espanyola.

Aquest règim però, com veurem posteriorment, tampoc era autonòmic sinó que més aviat responia a principis federals asimètrics i atorgava a unes regions més competències en l'àmbit legislatiu i executiu que no pas en d'altres. Aquest model pseudoautonòmic del que va gaudir la Generalitat republicana, no hauria estat possible sense el *Projecte d'autonomia catalana*, presentat i defensat entre el novembre del 1918

---

⁹¹⁷ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 219.

i el febrer del 1919, fins la Vaga de La Canadenca. Segons González Casanova, “durant vora quatre mesos, Espanya viurà el *problema català* potser com mai. Tal vegada la lluita autonomista no havia significat mai tant per als catalans”⁹¹⁸. Podríem afirmar que l'autonomisme vivia aquells moments la màxima eufòria fins al moment.

Aquell mateix 1918, “l'escola de Funcionaris d'Administració Local, que depèn de la Mancomunitat, celebra la seva Quarta Setmana Municipal i organitza un plebiscit entre els ajuntaments de Catalunya sobre el tema de llur autonomia política i econòmica”⁹¹⁹. Els resultats d'aquell plebiscit van ser presentats el dissabte 16 de novembre de 1918, quan Isidre Lloret –el director de l'Escola de Funcionaris– lliurava a Josep Puig i Cadafalch –president de la Mancomunitat–, els àlbums que contenien el plebiscit sobre l'autonomia de Catalunya. Arrel d'aquell acte solemne, al Saló Sant Jordi del Palau de la Mancomunitat –que avui dia és el Palau de la Generalitat–, Puig i Cadafalch va anar a Madrid dues setmanes més tard a presentar els resultats del plebiscit.

La resposta del govern espanyol va ser admetre a tràmit les peticions autonomistes, que es van derivar en dos projectes d'Estatut, l'un liderat per la Mancomunitat i l'altre pel Govern central. En paraules de González Casanova, “en realitat, els dos projectes són incomparables. El de la Mancomunitat representa un esforç considerable, i inútil a la llarga, per resoldre la contradicció d'un Estat nacional sobirà –el català– dins d'un altre Estat nacional sobirà, l'espanyol”⁹²⁰. Era una qüestió d'autonomia envers descentralització, és a dir una contraposició de grans termes, no només de matisos:

L'estatut renunciava a l'ambició política d'arribar a constituir un Estat compost per a ésser senzillament una regió autònoma dins d'un Estat unitari. Així subministra un model precursor per al futur Estat regional espanyol del 1931. (...) L'autonomia política que hom pretén és la veritable autonomia, ja que l'administrativa rep, en rigor, (...) el nom genèric de descentralització. El projecte governamental rebutjava en rodó l'autonomia i es limitava a una descentralització (administrativa) mínima⁹²¹.

Com podem comprovar, la proposta per part dels catalanistes de la Mancomunitat era una autonomia plena, mentre que la dels nacionalistes espanyols era una mera descentralització administrativa que hauria donat una mica més de marge a Catalunya per autogovernar-se.

---

⁹¹⁸ *Ibídem*, pg. 221.

⁹¹⁹ *Ibídem*, pg. 226.

⁹²⁰ *Ibídem*, pg. 246.

⁹²¹ *Ibídem*, pg. 248.

En qualsevol cas, cap dels dos projectes van ser aprovats, ni tan sols votats al Congrés. González Casanova afirma que:

La gran lluita per l'autonomia del 1918 havia quedat, ja pel febrer del 1919, reduïda a un cul-de-sac, amb dos projectes irreconciliables –el del govern i el de la Mancomunitat– que mai no arribaren a votar-se en el parlament espanyol. (...) El projecte d'estatut elaborat a Catalunya serà un antecedent directe de l'estatut de Núria, i la discussió de la Constitució de la Segona República i de l'Estatut de Catalunya a les constituents del 1931 tornarà a plantejar, amb més o menys diferències, la qüestió central debatuda inicialment en 1918-1919⁹²².

Així doncs, tot i no ser ni tan sols votats, aquesta confrontació entre dos models diferents va ser la base per a l'Estat integral del 1931 que, malgrat ser presentat com un model autonomista, en realitat respon més als principis regionalistes que hem exposat en l'apartat *regionalisme* que no pas als principis autonomistes d'aquest.

Com en les anteriors vegades, el projecte d'autonomia va anar-se'n en orris. De fet, l'únic que aconseguia era la radicalització pública de Francesc Macià cap a un projecte independentisme i, en contraposició, que Francesc Cambó tingués influència en les carteres ministerials del govern. Ni l'un va assolir l'èxit ni l'altre, des del centre de poder, va aconseguir tampoc cap benefici per a la descentralització política per Catalunya:

La col·laboració de la Lliga amb la desprestigiada monarquia era viscuda pels catalans amb la necessitat de creure que havia estat motivada per assolir al seu dia l'autonomia anhelada. Alfons XIII semblava haver donat una esperança en dir a Cambó que l'autonomia ja no espantava ningú, car el cap regionalista havia demostrat el seu espanyolisme com a ministre excepcionalment abnegat i efectiu en la cartera de foment⁹²³.

És en aquest moment històric, doncs, a punt d'arribar als anys vint, quan la Lliga Regionalista entra en les contradiccions més grans que hem esbossat en l'apartat del *regionalisme*. D'una banda Cambó intervenia en el govern i per l'altra a Catalunya es celebrava un plebiscit per calibrar el desig autonomista al Principat. Una contradicció que la Lliga no podria suportar gaire més anys, com veurem en els propers apartats.

El fracàs de l'autonomisme: dues tendències contraposades

Amb el fracàs de la lluita per l'autonomisme, la Lliga es divideix en dues tendències contraposades, com avançàvem unes línies més amunt. D'una banda, l'estratègia de la

---

⁹²² *Ibídem*, pg. 253.

⁹²³ *Ibídem*, pg. 222.

Catalunya endins desenvolupada per Puig i Cadafalch i, per l'altra, l'estratègia de la *Catalunya enfora* desenvolupada per Cambó a Madrid.

La complementarietat d'aquestes dues tendències, que havien servit a la Lliga per aconseguir l'hegemonia política a Catalunya, en aquest cas la tensionava estratègicament fins que el 1922 es va celebrar la Conferència Nacional Catalana. Segons González Casanova, en aquesta conferència hi “predominava un fort pessimisme sobre els resultats d'una intervenció en la vida de l'Estat espanyol de cara a l'enfortiment de la causa nacionalitat catalana i no a la del mateix Estat”⁹²⁴. És a dir, per primer cop, el catalanisme es planteja no influir en la política espanyola per tal de reforçar la causa catalana.

Les conclusions de la Conferència Nacional Catalana les resumeix González Casanova de la següent manera:

*Cada nació (comunitat natural superior d'homes amb característiques físiques i morals pròpies que la fan una i diversa de les altres) arriba a la plenitud de la seva personalitat quan adquireix consciència de si mateixa i té dret a constituir-se en Estat. (...) Catalunya és una nació amb plenitud de la seva personalitat i, per tant, reclama l'exercici de la seva llibertat i de la seva sobirania, i l'Estat espanyol té el deure de reconèixer Catalunya com a nacionalitat amb tots els drets i prerrogatives que li pertanyen. Mentrestant, Catalunya ha de fomentar en tots els catalans la consciència nacional, catalanitzant el país, dirigint les corporacions catalanes, públiques i privades, tot catalanitzant-les també, democratitzant-les i posant-les al servei de la societat, inclosos els sectors (estaments) obrers i menestrals*⁹²⁵.

Segons aquestes conclusions, podríem interpretar que el particularisme va mutar en el regionalisme que, a la vegada va mutar en l'autonomisme i que, a la vegada, aquest va mutar en el confederalisme. En aquest cas, el plantejament majoritari de la Conferència va ser que a cada nació li pertocava un Estat. Una declaració d'intencions, però, que encara no era independentista, sinó més aviat confederalista, basada en el principi de subsidiarietat.

Aquestes conclusions, com en la majoria dels projectes catalanistes, no es van traduir en una execució real dels principis ideals, ni tampoc d'un canvi d'estratègia immediat. La conseqüència immediata d'aquesta reunió va ser la creació d'un nou partit, Acció Catalana, amb pretensions més radicals que la Lliga Regionalista. Aquesta nova associació, en paraules de González Casanova:

En principi pretenia ésser una plataforma de nacionalització de la vida catalana, oberta a tothom, (...) derivà ràpidament cap a la creació d'un

---

⁹²⁴ *Ibídem*, pg. 256.

⁹²⁵ *Ibídem*, pg. 257.

partit polític que anirà substituint a poc a poc la Lliga en el seu propòsit d'hegemonia en el catalanisme nacionalista. La ideologia d'Acció Catalana no es diferencia substancialment de la Lliga. (...) Per una banda, implica un veritable separatisme interior, és a dir, una negativa a col·laborar en la reforma de l'Estat espanyol per creure que aquesta intervenció l'enforteix i debilita la creació d'un Estat català⁹²⁶.

Malgrat que aquest nou moviment convertit en partit no va suposar un canvi real en l'estratègia, sí que és cert que va aconseguir derrotar la Lliga Regionalista en les eleccions provincials del 1923, fet que va comportar “la retirada de Cambó de la política i un cop fort per a l'antic nacionalisme”⁹²⁷. No suposava una nova proposta, sinó la consolidació de criteris més radicals que fins al moment, en veient les reiterades negatives de Madrid per concedir l'autonomia a Catalunya.

Canvis en el model: de l'intervencionisme regionalista a l'autonomisme

Per Cambó, un polític hàbil en l'arena parlamentària però segurament amb menor connexió amb les classes populars, l'*intervencionisme* a Madrid era la seva millor eina política. Tanmateix, la seva proposta no va reeixir perquè, segons Ucelay-Da Cal, “el catalanisme era quelcom aïllat amb una minoria parlamentària obligada per la dimensió del vot de la Lliga (i afins, inclosos enemics afins com Macià)”⁹²⁸. Per a tenir èxit, calia quelcom més que una petita influència a Madrid, encara que fos des d'una cartera ministerial.

Cambó i el seu entorn, afirma Ucelay-Da Cal, veia l'*Obra* mancomunal com una plataforma per a realitzar una fonda transformació regionalista d'Espanya. Per això va entrar als governs de concentració, proposat per Alfons XIII, jugant a l'*intervencionisme* des de dins. El seu vocabulari era encara més eteri, més intangible que el de Prat, perquè utilitzava eufemismes per a definir ideals polítics molt clars.

Per exemple, Cambó parlava de l'*Autonomia integral*, terme que després serviria per definir l'Estat integral de la Segona República espanyola. Però si era això el que perseguia Cambó, no ho definia com a tal, potser coneixedor dels anticossos que podria generar un discurs *particularista* a Madrid. Per això, engalanava les paraules per aparentar projectes descafeïnats que es poguessin entendre a les dues vessants de la

---

⁹²⁶ Ibídem, pp. 258-259.

⁹²⁷ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 259.

⁹²⁸ Ucelay-Da Cal, E. (2019) “La Mancomunitat com a teatre polític” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 97.

qüestió catalana. Queda clar que Cambó i el seu intervencionisme no va servir per aconseguir l'autonomia per Catalunya, però va servir de precedent per assentar les bases de l'autonomia que finalment seria concedida a Catalunya l'any 1978.

En qualsevol cas, l'estratègia d'intervencionisme regionalista de Cambó va quedar superada per l'autonomisme que durant els anys vint mai va ser atorgat, tot i els intents reiterats del catalanisme.

Fins i tot abans de l'arribada de la República, el 1931, Maluquer i Viladot, en condició de president de la Diputació de Barcelona, va intentar aconseguir una autonomia regional per Catalunya en el context de la *Dictablanda*. Com relata González Casanova:

La decisió de constituir una regió catalana el 15 de maig de 1930 per part del president de la diputació de Barcelona, Joan Maluquer i Viladot, l'amor a Catalunya del qual gairebé ningú no posava en dubte, ens dóna una mena de preludi de les opcions polítiques de la burgesia catalana poc abans de la república⁹²⁹.

Concretament, la proposta de Maluquer i Viladot consistia en:

Nomenar una ponència interprovincial de membres de les quatre diputacions catalanes que estudiés i redactés un projecte de constitució d'un organisme regional de Catalunya, que anés més enllà de la Mancomunitat basant-se en la legalitat vigent, és a dir, en l'estatut provincial de la Dictadura que, segons Maluquer, era forà similar al projecte de la comissió extraparlamentària del 1918 i al dictamen de la comissió parlamentària sobre el projecte de llei del govern Romanones del 1919⁹³⁰.

Aquesta va ser l'última herència del regionalisme intervencionista de la Lliga Regionalista, que aspirava a un elevat grau d'autonomia política i econòmica, que no es va arribar a aconseguir en aquell primer terç del segle XX.

L'últim intent autonomista: la negociació de l'Estatut del 1932

Amb l'arribada de la República, el 14 d'abril del 1931, el desig per aconseguir l'autonomia seguia intacte, com hem vist amb el darrer intent de Maluquer i Viladot, des del fracàs del 1919. La lluita per l'autonomia va ser el patró de tot l'argumentari catalanista des dels orígens i fins l'any 1932, malgrat que aquest concepte havia canviat de significat en diverses ocasions –incrementant paulatinament el grau d'autogovern que es demanava.

---

⁹²⁹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 272.

⁹³⁰ *Ibidem*, pg. 272.

A més, aquesta estratègia va ser sempre desenvolupada des del pacifisme i del pactisme, un *topoi* molt català, com hem vist en anteriors apartats. En paraules de Colomines, “del 1885 al 1932, aprovat ja el primer Estatut d’Autonomia, la trajectòria política seguida pel catalanisme per obtenir l’autonomia de Catalunya s’orientà gairebé sempre per la via pacífica de la negociació”⁹³¹. Aquest caràcter català, si prenem els termes almirallians, és el que defineix la persecució d’un major grau d’autogovern per part dels catalanistes des dels orígens fins al 1933, moment en el qual haurem de deixar l’estudi d’aquesta tesi.

Així doncs, l’autonomia ha estat fins el 1933, el vector hegemònic del catalanisme polític en la seva proposta d’organització territorial, malgrat no es va arribar a aconseguir a la pràctica fins el 1978. Colomines cita aquestes intencions que havia tingut sempre el catalanisme, a través de les paraules d’una conferència d’Amadeu Hurtado:

*L'autonomia dintre d'un règim unitari, o bé s'ha d'aconseguir amb un acte revolucionari que posi el país davant d'un fet consumat, (...) o bé s'ha d'aconseguir amb una lluita noble, amb una discussió lliure al voltant d'una taula; i en aquest cas, que ha estat el nostre, s'ha de trobar necessàriament en cada article de l'Estatut el rastre d'una victòria obtinguda o d'una transacció pactada*⁹³².

Una cosa tan catalana com la discussió, la negociació i el pactisme, sense la necessitat d’utilitzar les armes, van ser els elements determinants per aconseguir l’acord que va conduir cap a la Segona República.

Aquest va ser el Pacte de Sant Sebastià, produït l’estiu del 1930, celebrat discretament per gairebé totes les forces republicanes, opositores al règim dictatorial del moment. En paraules de González Casanova:

*El Pacte de Sant Sebastià no consta formalment en cap document, car només fou un compromís moral i polític concret pels representants de diverses forces republicanes, tan sols unides en dos punts fonamentals: primer, l'enderrocament de la monarquia i la instauració de la república espanyola, i segon, reconeixement del problema català i disposició de resoldre'l per mitjà del dret*⁹³³.

---

⁹³¹ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 51.

⁹³² Hurtado, A. (1933). “La intervenció de l’Estat en el nostre règim autònom” a AA.VV., *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya*. Barcelona: Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, pp. 213-230.

⁹³³ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 279.

Aquest acord va suposar un pacte de mínims en el qual es volia fer fora la monarquia d'Alfons XIII i portar un major grau de descentralització del que hi havia hagut mai a l'Estat espanyol.

Segons una nota publicada a *La Publicitat* el 19 d'agost de 1930, el pacte de Sant Sebastià va acordar:

Primer: els reunits a Sant Sebastià reconegueren unànimement la realitat viva del problema de Catalunya i convingueren, per tant, que el triomf de la Revolució suposava en ell mateix el reconeixement de la personalitat de Catalunya i el compromís per part del Govern revolucionari de donar una solució jurídica al problema català.

Segon: la solució del problema hauria de tenir per base i fonament la voluntat de Catalunya expressada en un projecte d'Estatut o Constitució autònoma, proposada lliurement pel poble de Catalunya i acceptada per la voluntat de la majoria dels catalans expressada en referèndum votat per sufragi universal.

Tercer: l'Estatut proposat i votat per Catalunya hauria d'ésser sotmès, en la part referent a la delimitació d'atribucions entre el Poder central i el govern autònom de Catalunya, a l'aprovació sobirana de les corts constituents⁹³⁴.

D'aquesta manera, es reunien les forces contràries al règim i pactaven una solució acordada que hauria de canviar el model d'organització territorial de l'Estat espanyol que havia existit fins al moment.

Un dels personatges que va ser present al Pacte de Sant Sebastià, Manuel Carrasco i Formiguera, va assegurar que en cap cas havia reclamat, “com va dir-se, la independència de Catalunya”⁹³⁵. Segons González Casanova, Carrasco i Formiguera apostava per un federalisme obert. “La fórmula tècnica i pràctica que, per a Carrasco, resol la possible antinòmia entre el fet nacional sobirà de Catalunya i el fet nacional sobirà de la república espanyola és, com hem vist, que aquesta sigui federal”⁹³⁶. Així doncs, el model d'Estat que es defensava era un federalisme asimètric que garantís a algunes regions amb naturalesa nacional aconseguir un major grau d'autogovern.

Politològicament, l'autonomia vindria a ser una solució intermitja entre el més alt grau de descentralització –el confederalisme– i el més alt grau de centralització. En termes de González Casanova:

La constitució politicoadministrativa d'un estat responia a un dels tres criteris següents: de centralització, d'autonomia i de descentralització. A la pràctica, tant la centralització com la descentralització tenien una base semblant. (...) Tot i que es donen per l'impuls de tendències oposades. (...) En

---

⁹³⁴ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pp. 279-280.

⁹³⁵ *Ibidem*, pg. 281.

⁹³⁶ *Ibidem*, pg. 282.

*canvi, l'autonomia és un règim diferent de la centralització, implica una estructura diferenciada en la vida de l'estat compost, en el qual l'estat és una unió d'estats –cas federal– o bé una forma tradicional de components històrics territorials amb personalitat pròpia*⁹³⁷.

L'única problemàtica d'aquest model federal és que requereix d'una voluntat de pacte, com hem vist a l'inici d'aquest apartat. Una voluntat que, a la pràctica, no va existir a Espanya en el període estudiat, entre 1914 i 1933, ni molt abans.

Com demostra González Casanova l'enorme majoria de partits polítics i moviments catalanistes fins el 1932 “propugnaven un model d'Estat clarament enfrontat amb el jacobinisme centralista. Era un model federal i republicà, basat en un sistema d'àmplies autonomies polítiques. Només en alguns sectors minoritaris es va desenvolupar l'independentisme”⁹³⁸. En aquest autonomisme hi trobem, en definitiva, el tronc comú del catalanisme polític del període que hem decidit estudiar. Un autonomisme teòric que no troba una aplicació pràctica real, com demostrarem a continuació, perquè ni amb la Mancomunitat ni amb la Generalitat republicana, els desitjos i les concessions no coincideixen.

L'únic que podem constatar és que tot aquest conglomerat de projectes d'Estat acaba derivant, un cop acabada la Dictadura del General Franco, en un model bastant aproximat al qual havien propugnat les diverses faccions catalanistes des dels orígens i fins l'inici de la Guerra Civil espanyola.

1.3.3.2.3 Confederalisme o iberisme

Després d'haver tractat el regionalisme i l'autonomisme, com a models d'Estat progressivament descentralitzadors de la gestió administrativa i la concessió de poder polític a les parts, enteses *de facto* com dues expressions de models federals, en darrera instància ens pertoca definir què és el confederalisme.

Aquesta darrera forma d'organització territorial és el darrer estadi del federalisme, la màxima asimetria possible que parteix d'una prèvia separació dels membres d'un Estat confederal. En paraules de Ribó i Pastor, “entre crear un nuevo Estado independiente y mantener un lazo federal se sitúa la confederación. (...) La confederación es el tipo de relación más estrecha entre Estados formalmente

---

⁹³⁷ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pp. 122-123.

⁹³⁸ Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo, pg. 70.

independientes, sin llegar a constituir un nuevo Estado”⁹³⁹. Aquest serà el model que defensarà, com veurem amb l’anàlisi dels discursos, Francesc Macià el 14 d’abril del 1931, amb la proclamació de la República Catalana.

En termes politològics, la diferència entre federació i confederació és la següent:

*La Unió que significa un Estat federal respecte a la confederació prèvia expressa un procés de creació d’un nou Estat i, per tant, ha de partir de la realitat confederada prèvia de iure o de facto, organitzant de forma més coordinada i estreta les funcions de govern i l’estructura econòmico-social sorgides del procés d’acostament entre les col·lectivitats preexistents*⁹⁴⁰.

En l’Estat federal hi ha una major unificació de lleis, d’institucions econòmiques i polítiques, amb la finalitat de trobar un més alt grau de cooperació. En canvi, en l’Estat confederal es parteix d’una independència dels membres, que concedeixen a la unió algunes de les seves sobiraniaes, per tal d’enfortir el conglomerat heterogeni que se’n deriva.

Segons Ucelay-Da Cal, el model proposat pels catalanistes des de les últimes dècades del segle XIX i durant primeres del segle XX, era una Espanya confederada amb una fórmula imperial que volia integrar totes les regions de la península ibèrica, garantint-ne la seva singularitat i especificitats. D’aquesta manera, Ucelay sosté que des de Prat de la Riba fins a Macià Llussà, el model hegemònic del catalanisme no seria l’autonomista sinó més aviat una confederació liderada per el progrés d’una Catalunya més avançada industrialment que la resta de la península durant el primer terç del segle XX.

De fet, segons González Casanova, segurament el model confederalista és el que més s’assembla als orígens organitzatius a nivell institucional de Catalunya:

*Sembla clar que la fórmula de dret polític que millor escau a Catalunya des que Ramon Berenguer IV uní els comtats catalans i el regne aragonès, unió que rebé el nom de corona de Catalunya-Aragó fins a la seva ampliació amb els seus territoris conquerits pels reis d’Aragó i comtes de Barcelona, és el d’unió personal. En rigor, hom no pot parlar de confederació catalano-aragonesa si no és per a designar un esperit de certa autonomia interna i descentralització governativa propi d’un Estat amb territoris insulars i ultramarins. (...) El terme confederació revela l’evident realitat manifestada per tota l’estructura interna de la Corona: virreis, governadors, corts particulars, funcionaris diferents, lleis diverses, monedes, duanes, etc*⁹⁴¹.

---

⁹³⁹ Ribó, R. i Pastor, J. (2010). “La estructura territorial del Estado” a AA. VV. (M. Caminal, Ed) (2010). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos, pg. 531.

⁹⁴⁰ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 107.

⁹⁴¹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 40.

Tot i així, el nostre interès no és el de descobrir quin havia estat el model polític de Catalunya al llarg de la història, sinó més aviat descobrir quin model proposaven els líders catalans a partir del segle XX.

I el cert és que, com veurem en l'anàlisi dels discursos i la posterior síntesi dels models proposats pels presidents de Catalunya, sobretot Prat i Macià són els que advocaven per un model que, a la pràctica, seria confederal. D'una banda Prat volia que Catalunya liderés, com el Piemont a Itàlia, el progrés de tota la península; d'altra banda, Macià volia configurar una unió de pobles ibèrics des de la lliure voluntat dels mateixos.

La principal diferència entre el federalisme i el confederalisme és que, en aquest segon model, “cal primer, que cada Nació sigui un Estat, i aleshores aquests podran escollir entre el sistema federal d'En Pi i el sistema d'Estat compost, o particularista de Valentí Almirall”⁹⁴². Aquesta preexistència d'un estat nacional previ a la configuració de l'Estat es basava en el model austrohongarès, un reflex per als primers ideòlegs del catalanisme, com veurem posteriorment. Segons Ucelay-Da Cal:

*El ejemplo austrohúngaro, una Monarquía dual, es punto de partida de la especulación catalanista. (...) Muchos otros teóricos de nacionalismos minoritarios en la Europa anterior a la Primera Guerra Mundial habían pensado igual que los pioneros catalanistas, (...) como Arthur Griffith, (...) [con] The Resurrection of Hungary. La verdad evidente era que la política interna de Austria-Hungría, aunque en extremo compleja (con diecisiete nacionalidades oficialmente reconocidas) fue una inspiración consistente para los nacientes y pequeños nacionalismos de las últimas décadas del siglo XIX. (...) Para quienes aspiraban a un tipo nuevo de conjunto, el ejemplo austrohúngaro era el primer lugar al cual mirar. Era el laboratorio natural para todos los que se interesaban por las soluciones prácticas para las Naciones sin Estado. (...) En segundo lugar, la alta política de la Monarquía dual era un juego de delicados equilibrios que parecían anunciar una mecánica institucional capaz de combinar las contradictorias exigencias del principio nacional democrático con el derecho dinástico*⁹⁴³.

En la lògica dels grans Estats dels inicis del segle XX, encara sense haver ni imaginat l'enorme procés de desintegració –fissió en paraules de Tony Judt–, és lògic que els catalanistes del primer terç del segle busquessin aquesta integració heterogènia que trobés el progrés per a tota la península ibèrica.

---

⁹⁴² Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 55.

⁹⁴³ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pp. 497-498.

Malgrat que a finals del segle XIX el model austrohongarès era la referència internacional per les nacions sense Estat com Catalunya, ben aviat va deixar de ser vàlid com a model de referència. Com ens explica Ucelay-Da Cal:

La evolución internacional desaconsejaba una persistencia en las ejemplares virtudes dualistas de Austria-Hungría. De hecho, el modelo biconfederal siempre contenía el germen de una eventual ruptura: la consagración del dualismo en las Bases de Manresa también escondía –como ejemplo estrictamente contemporáneo– la ruptura del vínculo dinástico entre el Reino de los Países Bajos y el Gran Ducado de Luxemburgo. (...) Más adelante, la división de la Monarquía dual de Suecia-Noruega en 1905 y, tras la revolución joven turca de 1908, resultaron en la independencia formal de Bulgaria y las anexiones austrohúngara de Bosnia-Herzegovina y griega de Creta (...) vino a remarcar la fragilidad a largo término de las soluciones confederales o excepcionales. Para resultar convincentes, los intervencionistas del regionalismo catalán, necesitaban un ejemplo más sólido que el dualismo⁹⁴⁴.

Així doncs, malgrat que en els seus orígens, el confederalisme català buscava referents en el model austrohongarès, ben aviat va prendre d'altres models per acabar adaptant-los al cas concret de l'Estat espanyol.

Prat de la Riba i l'imperialisme català: una proposta confederalista

Fins el 1910 el nacionalisme català havia estat molt prudent en les seves propostes territorials. D'entrada era una corrent essencialment conservadora i localista, que certament observava models europeus d'organització territorial, però que no tenia prou autoestima com per proposar-se per liderar un projecte de confederació. Segons Ucelay-Da Cal, “la doctrina catalanista, la idea del iberismo pasó (...) de ser un signo externo de la izquierda, como lo había sido en la decimonónica política española, para devenir un síntoma de la nueva derecha”⁹⁴⁵.

D'aquesta manera, el desig de construir un gran Estat, una amalgama de projectes concentrats en una proposta comú es manifestava públicament des del catalanisme hegemònic, a través de la Lliga Regionalista. Fins llavors, segons Ucelay, la Lliga “no se había atrevido a centrar abiertamente todo su programa en la consecución de su conquista moral del Estado español. En 1916, (...) Prat creyó llegada la ocasión de definir la posición del partido en los mismos términos”⁹⁴⁶. A partir d'aquest moment, a les acaballes de la vida del *seny ordenador de Catalunya* i després d'haver aconseguit

---

⁹⁴⁴ Ibídem, pg. 504.

⁹⁴⁵ Ibídem, pg. 682.

⁹⁴⁶ Ibídem, pg. 726.

la Mancomunitat, s'adonen de la possibilitat real de conquerir ideològicament l'Espanya del primer terç del segle XX.

D'aquesta manera, Prat i Cambó escriuen *Per Catalunya i l'Espanya gran*, amb el qual promouen “el ideal iberista, al forzar la reformulació del todo, desde fuera, también haría imprescindible la regionalización de España (...) gracias al compromiso histórico con Portugal, sería posible la *unidad por federación*”⁹⁴⁷. Tot i que Prat ho defineix com a una federació, si s'hagués produït tal i com ell tenia al cap, la unió hauria esdevingut una confederació, ja que partia de la base de la independència prèvia dels Estats que la integrarien.

Per ser més precisos, com comprovarem amb els seus discursos, Prat proposava la suma d'una confederació amb una federació, ja que vinculava una federació catalano-castellana, que volia confederar amb Portugal. En aquell moment, Catalunya hauria tingut estatus i constitució d'Estat i, de retruc, hauria partit d'una independència – plena autonomia– en molts dels temes.

Ucelay afirma que “el manifiesto pretendía establecer un vínculo con la Corona, ya que el rey –desde la caída de la Monarquía lusa– estaba explorando vías de intervención en Portugal y reiteradas veces buscó la aprobación británica para una posible intervención en el país vecino”⁹⁴⁸. Així ho entén Ucelay-Da Cal, en relació a les tesis presentades per de la Torre a *El imperio del rey*⁹⁴⁹. És per això que, per Ucelay, “propugnar la España grande parecía un acierto, una manera de aprovechar una buena oportunidad”⁹⁵⁰.

Com observarem amb l'anàlisi dels seus discursos, la interpretació que en fem de les seves paraules segurament no coincidia exactament amb el seu veritable pensament. Probablement Prat només tenia interès per simplificar i publicitar el seu projecte, sense entrar en tants matisos propis més de la ciència política que no pas de la pràctica política. El que podem concloure és que a Prat el que li interessava era liderar un projecte de transformació de l'estat liberal espanyol caduc des de Catalunya.

---

⁹⁴⁷ Ibídem, pg. 731.

⁹⁴⁸ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 731.

⁹⁴⁹ De la Torre, H. (2002). *El imperio del rey. Alfonso XIII, Portugal y los ingleses (1907-1916)*. Mérida: Junta de Extremadura.

⁹⁵⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 732.

En qualsevol cas, l'Espanya gran que Prat volia construir, amb una Catalunya amb un elevat grau de llibertat amb la gestió política, malgrat és anomenada inicialment regionalisme i posteriorment autonomisme, que en realitat buscava precisament una confederació de fet. Ho podem definir així, perquè és el model més semblant a la seva admirada Alemanya, que buscava consagrar una unitat des d'una enorme autonomia dels seus *lands*:

*La formulación descarada del imperialismo de la España Grande debió sorprender a más de un militante o simpatizante de la Lliga. En el contexto enrarecido de filies y fobias que suscitaba la Guerra Europea, el manifiesto de la Lliga, con su clara apelación imperial, fue tomado como una declaración de germanofilia solapada*⁹⁵¹.

Per tant, el que Prat proposava era una reorganització de l'Estat espanyol per encabir-hi la singularitat catalana, des del seu lideratge i alhora des de la plena autonomia.

Aquest criteri imperialista tenia molt a veure amb les tendències del context sociopolític que es vivia amb l'eclosió de la Primera Guerra Mundial.

*La confrontación entre imperialistas y antiimperialistas al calor de la Guerra Mundial no solamente haría inviable el proyecto de la España Gran en nombre de la reafirmación del Catalunya endins. Transformaría contenidos ideológicos del nacionalismo y el regionalismo, haciendo inviable la otrora exitosa anfibología lligaire y acabando en la escisión del mismo partido. La aparición de un nuevo nacionalismo radical político, capaz de canalizar la retórica de los aliados en la contienda internacional sobre autodeterminación y los derechos de pequeños países*⁹⁵².

Per tant, Prat amalgamava no només els pensaments dels diferents corrents interns a Catalunya i a Espanya, sinó que traduïa les tendències internacionals per aplicar-les al model que ell considerava millor per a Catalunya i per a Espanya: el confederalisme, malgrat ell no emprava aquest nom.

Concretament, ell fa servir la metàfora de l'*imperi*, superant el “dilema entre federalismo y foralidad (...). Y lo hizo confiado en la complejidad de ambos conceptos, en las numerosas contradicciones que la doctrina abstracta encontraría en la práctica contemporánea”⁹⁵³. És a dir, per Prat l'imperialisme era una culminació d'una consecució històrica que venia de lluny i anava més lluny encara. En paraules d'Ucelay:

Prat tomó la percepción de Almirall y la combinó con su postura específica en el catalanismo ecléctico y confuso de los años noventa (...) Prat debió sentirse electrizado con la fuerza utópica de su percepción, que era capaz de resolver las cuestiones centrales que amargaban la vida política y social

---

⁹⁵¹ Ibídem, pg. 733.

⁹⁵² Ibídem, pg. 736.

⁹⁵³ Ibídem, pg. 788.

*española. (...) El frío y calculador Cambó, el temible manipulador, se reveló un apasionado de esta gran solución*⁹⁵⁴.

Prat des de les idees i des de Catalunya es disposava a aplicar aquest confederalisme mentre que Cambó des de la pràctica i des de Madrid buscava influir en la capital per fer triomfar la metàfora i aconseguir un èxit polític.

Com bé hem explicat, aquest èxit no va arribar mai com a tal. Si tenim en compte l'ambiciosa idea de Prat, la consecució de la Mancomunitat es devia quedar molt curta per la idea inicial que volia projectar. De fet, la seva idea d'*imperi* "no era una propuesta a secas para la renovación desde la cúspide. Era muchísimo más ambiciosa, más revolucionaria que la *revolución desde arriba* que puso en circulación Maura"⁹⁵⁵. Aquesta voluntat imperialista permetia resoldre totes les dicotomies i contradiccions de la diversitat heterogènia de l'Estat espanyol. Segons Ucelay-Da Cal:

Incluso la cuestión más espinosa y difícil de resolver –la rivalidad lingüística entre el castellano como idioma de Estado y el catalán– se podía resolver mediante la fórmula imperial. (...) Así, los líderes y cuadros político-intelectuales de una particularidad serían como mínimo bilingües, sin contar su conocimiento de las lenguas extranjeras más importantes. Las dificultades –como ha observado notoriamente el historiador Eric Hobsbawm⁹⁵⁶– vinieron con la estatalización uniformizadora y las eficacias administrativas en un marco tecnológico determinado⁹⁵⁷.

L'imperialisme de Prat, doncs, pretenia resoldre les contradiccions polítiques existents, des dels esculls culturals a les clivelles de la Barcelona industrial envers la Catalunya agrària.

L'expressió més evident d'aquest model confederalista es va posar de manifest amb la campanya que va liderar Cambó en les darreries de la vida de Prat.

*Cambó tuvo su ocasión más espectacular con la campaña electoral Por Cataluña y la España Grande entre 1916 y 1918. Aunque la tentativa se mostró prematura, la esperanza quedaba viva. Su iniciativa culminaría casi trece años más tarde, en 1931, con un rotundo fracaso o mejor, con el último de un cúmulo de derrotas*⁹⁵⁸.

Des de la perspectiva de Prat, *Per Catalunya i l'Espanya gran* era sens dubte un projecte confederal amb el qual pretenia influir i liderar l'Estat des de Catalunya. Potser

---

⁹⁵⁴ *Ibidem*, pg. 788.

⁹⁵⁵ *Ibidem*, pg. 789.

⁹⁵⁶ Hobsbawm, E. J. (N. Andreu, Ed.) (2011). *Nacions i nacionalisme des del 1780. Programa, mite, realitat*. València: Universitat de València.

⁹⁵⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 790.

⁹⁵⁸ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 808.

per Cambó només era una estratègia més per apropar-se al poder, ja que a finals del 1918 ja havia aconseguit assumir una cartera ministerial a Madrid.

En definitiva, la Lliga Regionalista, encapçalada per Prat i Cambó, van posar en circulació un hipotètic “*nacionalismo de nacionalismos* como ideal unitario superior, capaz de construir una *concordia*”⁹⁵⁹. Tanmateix, en aquell moment de la història, la tensió social i el pistolerisme de la postguerra mundial van impedir l’aplicació de la construcció d’un gran imperi ibèric.

En tot cas, per la naturalesa de les propostes, com observarem amb els discursos de Prat de la Riba, el cert és que la ideologia que expressava en els seus ideals i en la seva pràctica podria aproximar-se molt a l’aplicació de la Constitució Espanyola del 1978, amb els Pactes de la Moncloa. Potser va ser la insistència i la influència de Cambó amb successives reedicions del text *Por la Concordia*⁹⁶⁰, la que va portar del fracàs de la Lliga regionalista per aconseguir un projecte autonòmic proper a la confederació, al model d’Estat de la Constitució del 1978.

Macià i l’iberisme: una nova proposta confederalista

Segons Casals i Arrufat, Macià bevia del federalisme de Pi i Margall i del particularisme d’Almirall, per promoure un model d’Estat encara més ambiciós i amb més llibertats per als membres d’aquella federació. En paraules de Macià, recollides per Casals i Arrufat, “nosaltres anem més lluny que el programa d’En Pi i Margall, puix ell estructurava la federació de dalt a baix i nosaltres no volem donar més atribucions a l’Estat federal de les que els Estats particulars li deleguin”⁹⁶¹.

Segons aquesta cita, mentre Pi i Margall proposava un model plenament federalista que podem interpretar en clau regionalista, Macià proposa clarament una confederació de tots els pobles ibèrics. Com veurem en els seus discursos com a president, una cosa serà l’idealisme i la proposta i, l’altra de ben diferent, l’aplicació pràctica d’uns ideals. Per aquest motiu, Francesc Macià seria criticat per part dels militants de l’extrema esquerra:

La conversió, l’abril de 1931, de la República Catalana en Generalitat de Catalunya exaltà les crítiques del BOC i dels sectors d’Estat Català que es

---

⁹⁵⁹ Ibídem, pg. 809.

⁹⁶⁰ Cambó, F. (1986). *Por la concordia*. Barcelona; Madrid: Enciclopedia catalana - Alianza editorial.

⁹⁶¹ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d’uns fets de 7 anys d’actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 48.

*definiren d'extremaesquerra. (...) Durant el període de abril 1931-setembre 1932, els sectors nacionalistes radicals marxistes incidiren en el tema de la traïció de Macià. (...) pretenien reobtenir la República Catalana proclamada per Macià i incorporar-la a una quimèrica Unió de Repúbliques Socialistes Ibèriques, redefinició del catalanisme leninista de la també mítica República Federal*⁹⁶².

Així doncs, el model confederal inicialment proposat per Macià es veuria reconvertit a una altra variant que acabarà sent més regionalista que no pas autonomista, com veurem més endavant en el desenvolupament d'aquesta tesi doctoral.

En qualsevol cas, regionalisme, autonomisme i confederalisme són les tres variants del model federalista que s'han proposat al llarg del primer terç del segle XX a Catalunya i Espanya. Aquests són els models d'organització territorial principals que ens hem proposat definir, més enllà dels dos extrems, del centralisme unitari i assimilista proposat i executat pel nacionalisme espanyol i, per altra banda, de l'idealisme independentisme que a posteriori comprovarem si es va portar a la pràctica o no.

1.3.3.3 L'Estat independent i l'independentisme

Secessió, del llatí *secessio*, és el mot que defineix l'“acció de separar-se d'una agrupació, especialment d'una nació una part del seu poble o territori”⁹⁶³, segons el DIEC. A continuació ens disposem a estudiar les diferents teories i models de secessió que existeixen, per tal de poder valorar si els presidents de Catalunya entre 1914 i 1933 van utilitzar alguna d'aquestes fórmules. Abans, però, volem precisar aquesta definició inicial que ens proporcionava el diccionari.

Marc Sanjaume apunta que la definició més neutra per a definir el terme *secessió* és la que proposen Pavkovic i Radan: “Secession is the creation of a new state by the withdrawal of a territory and its population where that territory was previously part of an existing state”⁹⁶⁴. La secessió seria, doncs, un conjunt de persones en un territori concret que creen les seves pròpies institucions i esdevenen un nou Estat.

---

⁹⁶² Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 81.

⁹⁶³ Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Recuperat de: <https://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=secessi%F3&operEntrada=0> [Consulta octubre de 2021].

⁹⁶⁴ Pavkovic, A. i Radan P. (2007). *Creating New States: Theory and Practice of Secession*. Routledge a Sanjaume, M. (2013). *Moral and Political legitimacy of Secession: A Theoretical and Comparative Analysis*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pp. 4-6.

Popularment coneixem el terme com a *independència*, però acadèmicament hem d'emprar aquest terme *secessió*, per estudiar el procés de separació d'un territori respecte de l'Estat al qual pertanyia. En paraules de Josep Costa:

El terme 'secessió' s'utilitza normalment per referir-se a la separació d'un grup de població i el seu territori de l'estat del que formen part, tot constituint-ne un de nou. És una forma més, relativament freqüent des d'un punt de vista històric, de canviar les fronteres estatals. La secessió és més controvertida, i per tant més interessant d'estudiar, quan es produeix de forma unilateral —en contra de la voluntat de l'estat afectat. Quan es tracta d'un estat que es dissol i deixa d'existir, no es parla de secessió en sentit propi. I en cas que aquesta es produeixi de mutu acord, amb respecte per les poblacions afectades, poca cosa es pot discutir. L'alteració de les fronteres dels països s'ha fet durant segles de manera arbitrària, violenta i, a vegades, fins i tot aleatòria⁹⁶⁵.

Per tant, malgrat que a priori sembla que el terme sigui fàcil de definir, degut a la multiplicitat de casos divergents que trobarem, observarem com ens costarà més de qualificar què és i què no és secessió.

Si prenem de referència la tesi doctoral de Marc Sanjaume⁹⁶⁶, haurem de considerar unes precisions prèvies a tenir en compte, abans d'estudiar amb profunditat aquest terme. En primer lloc, cal observar que perquè es doni una eventual secessió hi ha d'haver un estat mare previ, del qual un territori es vulgui escindir. En segon lloc, el procés d'independitzar-se pot tenir èxit o no; només es considera finalitzat aquest estadi quan es proclama la independència —és a dir quan es pot exercir el poder d'un Estat—, no només quan es declara. En tercer lloc, haurem de considerar que la secessió pot ser pacífica o, segons autors com Crawford, implica l'ús de la força per part de l'Estat matriu. En quart lloc, sigui pacífic o violent, hi ha d'haver un traspàs d'institucions i la transferència de les seves funcions a unes de noves. En cinquè lloc, Sanjaume considera que s'ha de diferenciar la secessió d'altres fenòmens concomitants, com ho podrien ser la descolonització, l'annexió o la dissolució d'Estats compostos com ho és el cas de Txecoslovàquia. I en sisè i darrer lloc, la independència pot ser consensuada o unilateral per part del territori que es vol escindir.

Aquestes precisions prèvies a l'estudi de la secessió són necessàries, segons Sanjaume, per entendre la complexitat d'un procés que implica dues parts i que no sol estar lliure de tensions entre les persones d'ambdós territoris. Per això, cal entendre que

---

⁹⁶⁵ Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme*. Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla, pg. 19.

⁹⁶⁶ Sanjaume, M. (2013). *Moral and Political legitimacy of Secession: A Theoretical and Comparative Analysis*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pp. 4-6.

el terme secessió sol anar associat de dos termes complementaris, com ho són la *sobirania* i el *dret a l'autodeterminació*.

En primera instància, *sobirania* “is a political and legal right to control or to rule over all inhabitants on a particular territory which overrides all other rights to exercise power or control”⁹⁶⁷, segons Pavkovic i Radan. És a dir, sobirania no és sinònim de secessió, ja que el segon és un procés de separació mentre que el primer implica el control del poder polític. I aquesta capacitat d'exercir la sobirania es pot donar, com hem vist amb l'estudi dels diferents tipus de federalisme, sense haver-se de seccionar. En qualsevol cas, si un territori s'independitza és, habitualment, perquè vol exercir la sobirania i, per tant, la seva ciutadania vol prendre les seves pròpies decisions.

En segona instància, el concepte del *dret a l'autodeterminació*, un concepte proposat by German socialists in the 1896 London Congress of the Socialist International as a tool of the working class for fighting against military or absolutist oppression”⁹⁶⁸. És a dir, el dret a l'autodeterminació es va convertir com una eina per a l'emancipació de certs col·lectius que es consideren oprimits. Aquest terme va ser encunyat per la Internacional Socialista, però no va ser popularitzat fins que Vladimir Illich Ulianov, Lenin, l'utilitzaria a la Constitució de la URSS el 1922, com a garantia de les repúbliques integrants d'aquesta confederació per a separar-se, si es consideraven oprimides. Així mateix, com apunta Sanjaume⁹⁶⁹, també va ser promogut per Wilson en els seus famosos Catorze punts que va enunciar el 1919, per justificar el desmembrament dels imperis Otomà i Austrohongarès, així com també la independència de Polònia.

Orígens del terme secessió i la necessitat d'estudiar-lo

Malgrat que sobirania i dret a l'autodeterminació són termes propers a la independència i que hem de tenir en compte per buscar la precisió acadèmica, el terme secessió no va ser emprat fins el 1991, per l'autor nordamericà Allen Buchanan. Segons Josep Costa:

Va ser Allen Buchanan, en un llibre publicat el 1991 —coincidint amb la desintegració de les federacions soviètica i iugoslava—, qui a grans trets va

---

⁹⁶⁷ Pavkovic, A. i Radan P. (2007). *Creating New States: Theory and Practice of Secession*. Routledge a Sanjaume, M. (2013). *Moral and Political legitimacy of Secession: A Theoretical and Comparative Analysis*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pp. 4-6.

⁹⁶⁸ *Ibidem*, pp. 4-6.

⁹⁶⁹ *Ibidem*, pp. 4-6.

formular l'agenda de les teories de la secessió. Bàsicament, ens diu, el seu objectiu ha de ser discutir quan un grup de població concentrat territorialment pot separar-se de l'estat al qual pertany sense el seu consentiment, i en quines circumstàncies estaria justificat que aquell estat ho impedis a la força (...) El debat sobre la 'moralitat de divorci polític' (en paraules del mateix Buchanan) va generar una extensa literatura a la dècada dels anys noranta⁹⁷⁰.

Secession: the morality of political divorci, és el llibre fundacional d'aquest concepte a nivell polítològic. Resulta evident que d'independències se n'han produït des dels inicis mateix de l'existència del concepte d'Estat, però la legitimació d'un procés com aquest no és descrita fins a les darreries del segle XX.

En aquesta obra, Buchanan mira d'estudiar quan resulta legítima una secessió respecte d'un Estat matriu i quan, aquest, està legitimat per impedir-la. Malgrat aquesta tesi és essencialment un estudi històric, ens cal apuntar aquests conceptes de filosofia política, com també ho hem fet amb els termes nació i nacionalisme i d'altres de l'anàlisi del discurs, per poder trobar la precisió necessària d'una tesi doctoral.

Per aquest motiu, si bé és cert que els termes nació i nacionalisme han estat molt treballats per l'acadèmia, dels termes secessió i el secessionisme no en tenim tants estudis ni autors que n'hagin parlat. En conseqüència, ens veiem obligats a fer d'aquest apartat un estudi més detallat que els anteriors models d'Estat.

De fet, segons la teoria federalista de la secessió que proposa Wayne Norman, la secessió seria l'últim dels estadis de construcció nacional que hi hauria dins d'un Estat plurinacional. És a dir, que la secessió seria la darrera aposta per a garantir la plurinacionalitat, donat que l'Estat matriu no respecta les particularitats dels territoris que aspiren a tenir més sobirania i que, en rigor, tenen el dret a l'autodeterminació⁹⁷¹.

Aquesta legitimitat per a secessionar-se procedeix, segons Wayne Norman, per dos motius:

1) del genocidi o violacions massives dels drets humans individuals més bàsics [o] 2) d'una annexió injusta». Però la novetat més important en la teoria moral del dret internacional de Buchanan rau en la petició convincent d'introduir arranjaments d'«autonomia intraestatal» o federal dins l'àmbit del dret internacional. Esgrimeix que «la persistència d'un estat a vulnerar acords d'autonomia intraestatal» pot generar un dret de secessió —aquesta n'és la tercera i última condició suficient— i que la comunitat internacional hauria de: a) Contribuir a assolir acords d'autonomia intraestatal com a alternativa a la secessió, b) controlar que totes dues parts compleixin aquestes

---

⁹⁷⁰ Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme*. Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla, pg. 19.

⁹⁷¹ Norman, W. (Ed. Requejo, F. i M. Caminal) (2009). "Teoria federalista de la secessió" a *Liberalisme polític i democràcies plurinacionals*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics, pg. 285.

*acords, c) donar suport a la viabilitat dels acords a força de fer que totes dues parts siguin responsables de complir les seves obligacions i d) crear un tribunal imparcial per a arbitrar disputes sobre si una o totes dues parts han incomplert les seves obligacions*⁹⁷².

Wayne Norman apunta que les motivacions reals de la secessió només queden justificades si hi ha una vulneració dels drets humans o d'una annexió injusta. Resulta evident que aquests termes són subjectius i que, per tant, moltes nacions podrien advocar aquests dos principis per a seccionar-se.

Per això, i aquest és el punt que considerem més innovador, la proposta de Buchanan per a justificar una secessió és que l'Estat matriu incompleixi acords d'autonomia intraestatal que hagin estat concedits prèviament. D'aquesta manera, caldria un ens neutral que dirimis sobre el compliment dels acords presos d'antuvi. És com si, en el cas català, es pogués justificar la secessió en tant que l'Estat espanyol no complís els compromisos de descentralització administrativa, de regionalisme, d'autonomia i de confederalisme, als quals s'haguessin arribat amb anterioritat.

El que no deixa clar Buchanan, és si caldria que la secessió s'incorporés en les cartes magnas dels Estats:

*No hi ha consens entre els experts constitucionals sobre si és adequat o aconsellable que les constitucions s'ocupin explícitament de la secessió, i s'ha debatut molt poc com hauria de ser una bona clàusula de secessió. Suposant per un moment que no és inadequat que una constitució federal contingui una clàusula de secessió (i en la resta d'aquest article donaré arguments a favor d'aquesta suposició), és raonable pensar que els detalls de la clàusula podrien variar tant entre un estat i un altre com els detalls d'altres aspectes de «fontaneria federal», com ara la divisió de poders, el model de les institucions centrals, la reforma constitucional*⁹⁷³.

Malgrat no existir consensos clars en aquesta línia, Buchanan, Norman, Sanjaume i Costa ens han acostat una mica més a la definició del terme secessió i seccionisme. A través d'aquests conceptes, podem estudiar si els presidents de Catalunya del primer terç del segle XX van utilitzar aquests arguments, malgrat no utilitzar aquestes paraules. Creure que parlarien de secessió a principis del segle XX seria cometre un anacronisme flagrant, per tant procurarem intentar traduir les paraules d'aquell moment per observar si són emprades en els termes que acabem d'esbossar.

---

⁹⁷² Norman, W. (Ed. Requejo, F. i M. Caminal) (2009). "Teoria federalista de la secessió" a *Liberalisme polític i democràcies plurinacionals*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònomic, pg. 289.

⁹⁷³ *Ibidem*, pg. 297.

Arguments per a la secessió: una aproximació a la justícia i a la democràcia

La justícia és la concepció que cada època i civilització tenen sobre el sentit de les seves normes jurídiques. Per intentar mantenir una harmonia entre els ciutadans, les societats creen unes lleis sostinguts per uns valors morals que determinen els drets i els deures dels ciutadans i de la col·lectivitat, així com les relacions entre ambdós actors.

La democràcia, a l'ensem, és una forma d'organització social que atribueix la titularitat de les decisions polítiques als ciutadans membres. Això implica que, en gran part, la justícia ve determinada pels valors d'aquests individus que, de manera agregada, deliberen i voten per mantenir o canviar els paradigmes que regeixen les relacions humanes en la seva societat. Per dir-ho d'una altra manera, com conviuen entre ells.

Ambdós conceptes presenten una clara complementarietat, ja que malgrat les dues poden ser enteses com a compartiments estancs, l'una influeix en l'altra a través dels tres poders que regeixen el gènere humà. Mentre la justícia és la sublimació de la *potestas*, el poder per llei, la democràcia és la sublimació de la *maiestas*, el poder de la majoria. Però sense l'*auctoritas*, poder per autoritat moral, cap de les dues anteriors poden imposar-se per sobre l'altra. L'*auctoritas* és, doncs, la que atorga legitimitat a les formes de *potestas* i *maiestas* que es manifesten en la societat, de manera que sense un coneixement i difusió adequades i un vincle que estableixi relació directa entre els dos primers poders, aquests deixen de tenir sentit.

És fonamental entendre la correlació de complementarietat entre els conceptes de *maiestas* i *potestas*, és a dir entre les seves extrapolacions de democràcia i justícia, perquè sense elles no podem comprendre la complexitat de la teoria de la secessió. Aquesta està relacionada amb una qüestió fonamental de la filosofia política; com apunta Boykin, "the basis of the state's authority"⁹⁷⁴. Qui és el legítim governant d'un territori i els seus ciutadans? Qui té l'autoritat moral per governar, la democràcia o la llei? Qui és el que legalment exerceix aquest poder?

La secessió està fonamentada amb la justícia etnocultural, considerant la necessitat d'igualtat i equilibri entre grups culturals diferenciats. Un conflicte d'interessos entre minories dins un Estat que, si en construïssin un de nou, esdevindrien majories. La pertinença a un territori estatal, la ciutadania, exerceix un paper constrenyedor de les minories però també un mecanisme per garantir-ne un mínim de

---

⁹⁷⁴ Boykin, S. (1998). "The Ethics of Secession" a Gordon, D. (1998), *Secession, State and Liberty*. London: Transactions Publishers.

drets. Com afirmava Poole, “citizenship was a form of self-rule”⁹⁷⁵, una manera de concedir a les minories el “dret a tenir drets” que enuncïava Hannah Arendt per protegir les minories. Ara bé, quan aquesta minoria ciutadana no se sent part de l’Estat del que forma part, quan no se sent escoltat democràticament i considera que viu una injustícia, emergeix la voluntat de secessionar-se.

La complexitat de la qüestió roman en la dificultat de definir els Estats multinacionals, acotar-ne els límits i aclarir què són nacions i qui en són els seus integrants i per tant els capacitats per decidir el seu futur, en base a causes concretes. Entendre des d’una perspectiva sociològica, històrica i política les comunitats humanes, entenen les seves tradicions jurídiques i institucionals, i com aquestes resolen les tensions dins la seva comunitat, esdevenen elements clau per determinar definitivament, segons Costa⁹⁷⁶, quins casos són legítims i quins no.

És precisament en aquesta tensió entre legalitat i legitimitat, entre allò que vol una majoria i allò que esdevé just democràticament però que acaba essent opressiu per la minoria. Això és el que Rawls anomenaria *overlapping consensus*, el conflicte procedent del pluralisme raonable de concepcions del bé que conviuen en una mateixa societat. El dret a la secessió té a veure, doncs, amb les condicions del matrimoni entre els territoris i l’Estat multinacional. En funció d’aquestes, Norman assegura que hi ha tres tipus d’arguments que justifiquen la secessió:

*A) Arguments que proposen institucionalitzar més o menys directament les prescripcions d’una teoria moral de la secessió. Diguem-ne raons morals aplicades. B) Arguments dedicats a assegurar que les polítiques secessionistes i qualsevol intent de secessió real, s’executen dins l’estat de dret segons les normes democràtiques justes (raons democràtiques de l’estat de dret). C) Arguments que una clàusula de secessió pot augmentar la qualitat i la força de la unió federal (raons democràticofederalistes)*⁹⁷⁷.

Són precisament aquestes condicions prèvies, establertes durant la creació de l’Estat però que també poden anar-se introduint en el desenvolupament i l’ampliació de la sobirania de les parts, les que determinen la legitimitat de la secessió.

És fonamental per qualsevol col·lectivitat, doncs, construir un concepte de justícia compartida i que funcioni per poder incloure l’individu, la col·lectivitat, i la relació entre ambdós. El problema és que la diversitat i dispersió de voluntats, desitjos i

---

⁹⁷⁵ Poole, R. (2003). *Patriotism and Nationalism*. Cap 8., pg. 133.

⁹⁷⁶ Costa, J. (2003). “On Theories of Secession: Minorities, Majorities, and the Multinational State”, a *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6 (2), pp. 64.

⁹⁷⁷ Norman, W. (Ed. Requejo, F. i M. Caminal) (2009). “Teoria federalista de la secessió” a *Liberalisme polític i democràcies plurinacionals*. Barcelona: Institut d’Estudis Autonòmics, pg. 304.

legitimitats, ens porta a viure en un “consenso superpuesto (*overlapping consensus*) destinado a hacer posible que concepciones abarcativas razonables y opuestas confluyan en ciertos acuerdos básicos”⁹⁷⁸. Això afecta al *modus vivendi* de l’individu i creava unes tensions que, quan són compartides per una comunitat prou gran que anomenem nació, poden derivar en els processos de secessió.

I d’aquí en neixen diferents teories de secessió, que anunciarem a continuació en el següent subapartat i que ens permetrà, durant el desenvolupament de la tesi, observar si s’apliquen aquests models als discursos dels presidents a Catalunya que hem triat.

a) Les teories de secessió

Josep Costa enumera i explica els tres tipus de teories secessionistes pels col·lectius amb aquestes aspiracions, que poden ser per justícia nacional, pel dret a decidir o pel simple dret a remeiar les causes justes.

Abans d’entrar en detall d’aquesta classificació, però, argumenta que la voluntat d’emancipació col·lectiva procedeix de considerar que la “ethnocultural justice imply that the recognition of the multinational character of the state –or the granting of some of the minority nations demands– is a matter of justice”⁹⁷⁹. Com ja presentàvem en els subapartats anteriors, cal reconèixer que existeix un estat multinacional i que les minories necessiten ser reconegudes d’una o altra manera. En les fases primerenques dels processos de secessió, les regions en qüestió solen voler capacitat d’autogovern i de gestió, fins que algun esdeveniment els fa canviar i decidir pel dret a autodeterminar-se.

Un cop feta aquesta precisió inicial, per reempredre els arguments de l’anterior subapartat Arribats a aquest punt, Wayne Norman enumera les mateixes tres teories de secessió que Josep Costa:

– *Teories nacionalistes de secessió, que sostenen que un grup concentrat territorialment pot independitzar-se si i només si és una nació, i la majoria de membres de la nació (o els habitants del territori que es proposa separar-se), vol independitzar-se.*

– *Teories electives de secessió, que sostenen que (amb certes excepcions) qualsevol grup definit geogràficament pot independitzar-se si i només si la majoria dels seus membres ho elegeix.*

---

⁹⁷⁸ Gargarella, R. (2013). *Las teorías de la justicia después de Rawls: breve manual de filosofía política*. Barcelona: Paidós. Pg 197.

⁹⁷⁹ Costa, J. (2003), “On Theories of Secession: Minorities, Majorities, and the Multinational State”, in *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6 (2), pp. 63.

– Teories de secessió de causa justa, que sostenen que un grup té dret de secessió només si té alguna «causa justa»; per exemple, si ha estat víctima de discriminació o explotació sistemàtiques i continuades, o si el territori ha estat il·legalment incorporat a l'estat més gran contra la seva voluntat (dins la memòria recent)⁹⁸⁰.

Ens disposem, a continuació, a explicar amb detall aquestes tres línies justificadores per una secessió legítima per a les nacions que ho desitgin.

En primer lloc, trobem la teoria de la justícia nacional (*National self-determination or nationalist theories*) (1), que són les que clamen perquè les nacions tenen dret a autodeterminar-se, pel simple fet d'existir. Segons Josep Costa:

*Aquests arguments tenen en comú la defensa de la tesi que les fronteres nacionals haurien de coincidir preferiblement amb les dels estats, i solen apel·lar al valor intrínsec de les nacions, al seu valor instrumental per als membres d'aquestes, o a ambdues coses a la vegada*⁹⁸¹.

Malgrat ser la teoria més coneguda, presenta alguns dubtes, com què entenem per nació o qui és el *demos* legítim per exercir aquest dret, o en quines condicions és legítim exercir-les.

Costa afirma que és impossible decidir quin grup de persones pot ser comptabilitzat com a nació i quin no; en altre paraules, és impossible definir el *demos* de la nació (a). Per altra banda, al món existeixen més nacions potencials que estats viables, motiu pel qual cal qüestionar-se si totes tenen el dret a autodeterminar-se (b). I, finalment, algunes corrents liberals afirmen que les comunitats nacionals cada cop tenen menys sentit en favor del creixent individualisme de la societat contemporània i, en definitiva, que no cal prestar-hi atenció (c).

Per trencar aquestes contradiccions sobre qui és el *demos* i què és la nació, Pau Bossacoma va publicar *Justícia i legalitat de la secessió*⁹⁸², en el qual aposta pel dret de secessió pel mateix principi de nacionalitat que hem exposat fins ara. D'aquesta manera, pel simple fet de ser nació, aquesta ja disposa de dret a secessionar-se. Bossacoma considera que vincular la independència al grau de maltractament estatal santifica els patiments de les minories nacionals, de manera innecessària. Per aquest motiu, per la simple voluntat de ser-ho, qualsevol nació té dret a esdevenir Estat; això sí, el

---

⁹⁸⁰ Norman, W. (Ed. Requejo, F. i M. Caminal) (2009). "Teoria federalista de la secessió" a *Liberalisme polític i democràcies plurinacionals*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònomic, pg. 306-307.

⁹⁸¹ Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme*. Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla, pg. 22.

⁹⁸² Bossacoma i Busquets, P. (2015). *Justícia i legalitat de la secessió. Una teoria de l'autodeterminació nacional des de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis d'Autogovern - Generalitat de Catalunya.

mecanisme per aconseguir-ho ha de respectar la legalitat vigent i buscar una via pactada amb l'Estat matriu.

En segon lloc, trobem les teories plebiscitàries o del dret a decidir (*Choice theories*) (2). Tal i com apunta el mateix Costa:

*Les teories plebiscitàries, també anomenades d'elecció pura. (...) Les raons per permetre la secessió senzillament perquè una majoria dins un territori en concret la demanda no són sempre les mateixes. (...) Aquest tipus de teories basades en la mera decisió d'un grup sovent es consideren les més permissives, perquè essencialment equiparen la secessió amb el divorci sense culpa*⁹⁸³.

Aquesta teoria, tanmateix, també té alguns condicionants com els tenia la teoria de la justícia nacional. En aquest cas, cal que la majoria de la població vulgui secessionar-se, no cal que el grup que vulgui secessionar-se sigui víctima d'una injustícia i, finalment, cal que es respecti la decisió d'aquest col·lectiu sense necessitats de justificar-se. Concretament, Costa ho enumera de la següent Manera:

*a) They require that a majority in a given territori express their will to secede; b) They do not require that the seceding group be a different national group or the victim of injustices; c) With certain more or less restrictive caveats, the mere choice of a group of people would be enough to justify secession*⁹⁸⁴.

Aquesta segona teoria, doncs, gira entorn del dret democràtic que els ciutadans decideixin el seu futur. Aquesta voluntat de ser, que hauria enunciat Vicens Vives, ha de ser plebiscitada amb una o diverses votacions que confirmen que existeixen dos *demos*, sense que el que es vol independitzar necessiti cap justificació moral.

En tercer i últim lloc, trobem el dret a remeiar les causes justes (*just-cause or remedial-right theories*) (3) que són menys favorables a la secessió i la contemplen únicament en casos determinats. És el cas d'Allen Buchanan, que relata els drets a la secessió dels pobles en determinades circumstàncies, generalment relacionades amb l'opressió d'uns grups a d'altres, que solen ser discriminacions racials, ètniques o colonials. Buchanan redacta una teoria en la qual enumera quins són casos en què les causes justifiquen la independència. De fet, ell "would save the Union"⁹⁸⁵, preferiria salvar la unió. Recordem que és nordamericà i els seus principis federals el fan entendre

---

⁹⁸³ Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme*. Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla, pg. 24.

⁹⁸⁴ Costa, J. (2003), "On Theories of Secession: Minorities, Majorities, and the Multinational State", in *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6 (2), pp. 65.

⁹⁸⁵ Buchanan, A. (1991), "Toward a Theory of Secession", a *Ethics* 101, Issue 2 (Jan), pp. 322.

que el pacte depèn de dos, i que aquests dos no tenen inconvenients a arribar a acords. Costa ho descriu encara amb més precisió:

Les teories de causa justa o del dret al remei parteixen d'una presumpció general en contra de la secessió. En general, els defensors d'aquest punt de vista comencen per la crítica de les altres teories, apel·lant a les seues implicacions negatives i argumentant que permetrien una fragmentació política sense límits, crearien incentius negatius, i causarien anarquia i violència arreu del món. Segons els teòrics de la causa justa, aquesta presumpció en contra de la secessió també evitaria l'amenaça estratègica de les minories per condicionar el govern de la majoria i protegiria així la integritat del procés democràtic. (...) equiparen la secessió com a remei a una injustícia amb el dret a la revolució (justificació que a grans trets trobam a la declaració d'independència dels Estats Units)⁹⁸⁶.

Per tant, Buchanan es dedica a acotar molt sota quines circumstàncies una nació o un *demos* pot secessionar-se. L'autor nordamericà enumera els següents casos amb dret a autodeterminació:

1) The argument from consent. 2) The right-of-self-determination or nationalist argument. 3) The argument from rectificatory justice. 3) The argument from discriminatory redistribution. 4) The self-defense argument. 5) The soft paternalist argument. 6) The strategic bargaining argument. 7) The argument from anarchy⁹⁸⁷.

En resum, Buchanan considera que la teoria de la secessió ha estat negligida durant molt temps i que és necessària per casos com les revolucions amb desobediència civil. De manera que la independència és només justificada si els secessionistes són víctimes d'injustícia i que aquesta qualificació depengui de dos factors: “a) that secession be consistent with the requeriments of distributive justice as they apply to the resources the secessionists appropriate, and b) that secession not deprive third parties of their fundamental rights and liberties”⁹⁸⁸. Per això, segons Buchanan, la secessió no és més que una mera reapropiació del territori expropiat il·legítimament en ordre de compensar les causes damnades.

Aquesta és la teoria troncal del secessionisme, la de Buchanan, però com hem vist es veu complementada per Costa, Bossacoma, Norman o Gargarella, que classifiquen les tres principals branques de pensament que estudien la secessió. A més de tots ells, abans de concloure aquest subapartat, volem parlar breument de Viva Ona Bartkus⁹⁸⁹, la qual elabora un model simple de cost i benefici de la secessió, que permet

---

⁹⁸⁶ Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme*. Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla, pg. 25.

⁹⁸⁷ Buchanan, A. (1991), "Toward a Theory of Secession", a *Ethics* 101, Issue 2 (Jan), pp. 322-338.

⁹⁸⁸ Buchanan, A. (1991), "Toward a Theory of Secession", a *Ethics* 101, Issue 2 (gener), pp. 342.

⁹⁸⁹ Bartkus, V. O. (1999). *The Dynamic of Secession*. London: Cambridge University Press.

els incentius que tenen les nacions que aspiren a ser Estat en aquest procés per independitzar-se.

Bartkus elabora una taula que divideix entre causes i beneficis de la secessió i de mantenir-se com a membres d'un Estat que els oprimeix. D'aquesta manera, apunta que qualsevol nació amb aspiracions a esdevenir Estat, cal que es plantegi aquests quatre escenaris. En primer lloc, els costos de la secessió, que tenen a veure amb el grau d'oposició de l'Estat matriu i de la comunitat internacional, així com dels costos econòmics del trencament. Per contraposició, en segon lloc, Bartkus parla dels beneficis de pertànyer a l'Estat, com ho són la seguretat i protecció davant d'amenaques externes, així com també els beneficis econòmics i socials. Un cop s'ha fet aquesta comparació, el següent pas que proposa la investigadora és avaluar els costos de pertànyer a l'Estat, com podrien ser una eventual persecució ètnica, atacs a la cultura i a la identitat nacionals o fins i tot una discriminació econòmica, política i fiscal. I, en darrera instància, Bartkus apunta que cal estudiar els beneficis de la secessió, com per exemple el nou estatus de les elits i del conjunt de la població que ha aconseguit un nou estat, així com el nou horitzó d'oportunitats que s'obre després de la crisi secessionista.

Aquesta anàlisi racional és la que fan, de manera conscient o inconscient, totes les nacions que volen esdevenir un Estat, segons Viva Ona Bartkus. Un conjunt de components que esperem observar en els discursos dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX, que són els que ens permetran determinar si propugnaven la independència o, en realitat, proposaven d'altres models amb diferents graus de descentralització administrativa i autonomia política.

b) Orígens i història de l'independentisme català

Els precedents de l'independentisme català

L'independentisme al Principat de Catalunya no ha estat mai el tronc principal del catalanisme polític, fins ben entrat el segle XXI. Des dels inicis de tot el pensament nacionalista català hi ha hagut teòrics, idealistes, que imaginaven Catalunya com un ens independent de l'Estat espanyol, però en el període que estudiem en aquesta tesi no és la facció hegemònica.

De fet, el moment de la història en el qual Catalunya ha estat més a prop de la secessió va ser el 1640 amb la proclamació de la República Catalana per part de Pau

Clarís, però el cert és que “la república independent de Clarís sota la protecció del rei francès durà una setmana”⁹⁹⁰. Tant el secessionisme català com el secessionisme portuguès d’aquell 1640 van ser només “manifestacions d’un mateix rebuig a l’Estat unitari”⁹⁹¹. L’un va fracassar i l’altre va reeixir. Tal i com explica González Casanova, el cas portuguès va tenir èxit pels següents motius:

Portugal comptava amb un imperi ultramarí, una dinastia pròpia, una experiència propera a la independència i una consciència nacional forta. La burgesia portuguesa estava unida i Espanya ja no l’interessava des dels punts de vista econòmic, polític i militar. (...) En canvi, Catalunya tenia una unitat política negativa contra el mal govern, però depenia de la dinastia espanyola, i, certament, fou la rebel·lió catalana la que desencadenà l’intent impressionant de desmembrar gairebé tota la perifèria espanyola. (...) En aquest sentit, l’opció oligàrquica a favor d’Espanya, malgrat la seva ideologia tradicional i medievalitzant, permetia, en el marc d’una decadència total espanyola, el manteniment d’una autonomia econòmica que permetria iniciar seriosament l’alça material que en farà la seva grandesa futura en el segle XVIII⁹⁹².

I el mateix González Casanova, també apunta els motius pels quals Catalunya no va arribar a consolidar-se com a República independent:

Catalunya, concretament, hauria pogut ésser en teoria un Estat modern independent a partir del segle XVII, però que a la pràctica no ho pogué ésser. (...) La dependència de Catalunya respecte al nou sobirà fou, bàsicament, de tipus militar. El governador del Principat, delegat provincial del rei, n’era el capità general, a diferència de l’antic virrei, alter ego del monarca. La segona institució en importància serà la superintendència de finances, exèrcit, justícia i policia, encarregada de gestionar per compte del rei l’administració de les possessions i drets de la monarquia espanyola radicats al Principat i les rendes confiscades de les institucions suprimides (Generalitat i Consell de Cent), com també les recaptacions fiscals a través de diversos canals impositius, entre els quals sobresurt el famós Cadastre. (...) Al costat d’aquests dos instruments de dominació, també apareixen la reial audiència. (...) [que] serà una espècie de tribunal suprem respecte a totes les sentències i resolucions de les autoritats catalanes restants. (...) Els corregidors o batlles, a la manera castellana, pràcticament seran militars que controlaran la vida municipal i corporativa o gremial i procuraran introduir la llengua castellana entre la població”⁹⁹³.

Malgrat el rebuig compartit amb Portugal envers el centralisme de Madrid, els lusos tenien unes estructures d’Estat deslligades de l’imperi espanyol, mentre que els catalans estaven “mancat de les bases materials i de la consciència nacional necessàries per a convertir-se (com Portugal o Flandes) en una nació moderna independent”⁹⁹⁴. De manera que aquell intent independentista d’una setmana es pot considerar l’únic

---

⁹⁹⁰ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 43.

⁹⁹¹ *Ibidem*, pg. 41.

⁹⁹² *Ibidem*, pg. 44.

⁹⁹³ *Ibidem*, pp. 55-56.

⁹⁹⁴ *Ibidem*, pg. 45.

precedent llunyà per part dels catalans respecte a l'Espanya centralista abans que aquesta esdevingués un Estat liberal.

Després, durant el segle XIX hi van haver diversos intents de proclamar l'Estat català. Durant el règim republicà que comprèn els anys 1868 i 1874, segons Borja de Riquer, “els dos intents més importants, el de març i el de juliol de 1873, havien estat provocats per la percepció que hi havia una important crisi política a Madrid i que el règim republicà perillava seriosament”⁹⁹⁵.

La primera d'elles, el 5 de març de 1873, “el diputat Carreras tornà a insistir en la necessitat que la Diputació proclamés *la província de Barcelona en Estado Federal*. (...) La sessió del dia 8 de març (...) els diputats intransigents insistiren en la necessitat de proclamar l'Estat Federal català, o barceloní”⁹⁹⁶. Podem comprovar, doncs, que aquesta proclama en realitat no va ser d'independència, sinó advocant per un canvi de règim que descentralitzés més l'Estat espanyol.

La segona d'elles, segons Borja de Riquer, també “es feia pensant o bé en una federació, o bé en una confederació amb la resta dels pobles d'Espanya. Les acusacions de separatisme sempre van venir de Madrid i van ser rebutjades de forma molt irada pels polítics republicans catalans”⁹⁹⁷. Per tant, en qualsevol dels casos, malgrat haguessin estat titllades d'independentistes, en cas d'haver reeixit haurien estat confederalistes.

La primera referència d'independentisme per Catalunya va ser amb l'ideòleg Josep Narcís Roca i Farreras, el qual proposava una Catalunya secessionada d'Espanya i confederada amb els “països catalans”. Segons Rubiralta, Roca i Farreras:

*És el primer autor que contempla políticament la possibilitat de configurar un Estat català confederal, des d'un plantejament popular i democràtic, contraposant el patriotisme social i defensiu de les nacions oprimides al dominador i agressiu de les potències opressores. Al mateix temps, amb la utilització primigènia del terme “Països Catalans” en un article publicat a L'Arch de Sant Martí el 18 d'abril de 1886, inaugura un altre dels components sovint associat al corpus independentista: la tendència a no reduir la reivindicació nacional al marc estricte del Principat*⁹⁹⁸.

---

⁹⁹⁵ De Riquer, B. (2007). “La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el Sexenni 1868-1874” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 233.

⁹⁹⁶ *Ibidem*, pg. 233.

⁹⁹⁷ *Ibidem*, pg. 233.

⁹⁹⁸ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 6.

Josep Narcís Roca i Farreras va promoure, per exemple, un famós *Missatge d'Adhesió al Poble Irlandès* el mateix 1886, en el qual animava al líder nacionalista irlandès, Charles Stewart Parnell, a aconseguir un elevat grau de sobirania pel seu país. I malgrat augurava models d'Estat propers a la sobirania plena, a la independència, el tronc del seu pensament bevia del republicanisme d'esquerres, del federalisme majoritari de finals del segle XIX.

I si aquest és el primer precedent teòric, el primer col·lectiu amb fonaments independentistes a Catalunya és *La Reixa*, com a resposta de l'autoritarisme i del centralisme de l'Estat Espanyol. Concretament, segons Rubiralta:

L'Onze de Setembre de 1901, la detenció de trenta catalanistes, membres dels sis petits grups més radicals de la Unió Catalanista (UC), que donà lloc el 31 d'octubre següent a la constitució d'una entitat d'ajut als presos amb el nom de La Reixa, ha estat considerat com el punt d'arrencada del procés de formació de l'independentisme català⁹⁹⁹.

La creació d'aquesta organització, en aquesta fase prepolítica de l'independentisme, responia a una de les moltes accions repressives que el govern espanyol exercia contra els catalanistes. Habitualment, en aquella fase inicial, els primers independentistes eren joves o de “procedència majoritària de la immigració interior catalana”¹⁰⁰⁰, és a dir de la Catalunya rural.

En tot cas, a finals del segle XIX queda més que comprovat que els secessionistes, a Catalunya, eren una ínfima minoria. Francesc Pi i Margall, en un article publicat a *El Nuevo Régimen* el 16 de setembre de 1899, afirma que “se parla sovint de separatistes. Nosaltres no podem creure que n'hi hagi. Si n'hi hagués, s'estarien preparant ja per a la guerra”¹⁰⁰¹. Continua l'article explicant que els que es van voler separar d'Espanya ja ho van fer el segle XVII i van ser els portuguesos. Assegura que Portugal ho va aconseguir deprés de vint-i-cinc anys de lluites i que Catalunya només va aconseguir una ajuda del rei de França, que ben aviat va ser aplacada per la Monarquia hispànica, com ja hem explicat anteriorment.

En tot cas, hem citat aquest article de Pi i Margall per demostrar que, al tombant del segle, l'independentisme era escàs. Només es circumscrivia en petits cercles de pensament com *La Reixa*, que havia estat fundada l'any 1901, i en un petit reducte de treballadors amb vocació secessionista, el Centre Autonomista de Dependents del

---

⁹⁹⁹ *Ibidem*, pg. 5.

¹⁰⁰⁰ *Ibidem*, pg. 8.

¹⁰⁰¹ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 55.

Comerç i de la Indústria, el CADCI. Aquest centre era capaç d'amalgamar aquest tipus de treballadors i tenia “la virtut de resumir aquesta barreja de nacionalisme incipient, radicalisme poc definit i una voluntat socialista d'arrel no classista”¹⁰⁰². És a dir, que malgrat a l'inici no era nítidament independentista però aquesta es va anar desenvolupant i radicalitzant a mesura que l'Estat espanyol continuava l'escalada repressiva contra els catalans i, encara més, contra els catalanistes.

Per tant, gairebé a la vegada que es fundava la Lliga Regionalista (1901), de tradició conservadora i amb voluntat d'influir en la política espanyola per tal d'aconseguir fites concretes, naixia aquest CADCI “amb una estructura sindical, resumint la barreja de radicalisme poc definit i de voluntat socialista d'arrel no classista que havia de presidir l'evolució dels petits grups de l'independentisme incipient”¹⁰⁰³, segons Rubiralta. Aquesta entitat tenia un origen marcadament en l'organització dels treballadors dependents del comerç i de la indústria, però anava molt més enllà d'això:

Sota el lema “Per Catalunya, llibertat; pel dependent, millora”, aquesta institució que tenia com objectiu és la instrucció, eina de promoció i formació personals, el mutualisme, l'esport i l'excursionisme, servirà de punt de referència, aixopluc, infraestructura i, en molts casos, també de pedrera del catalanisme en la seva versió més intransigent¹⁰⁰⁴.

Aquestes eren les primeres passes de l'independentisme a Catalunya, una ideologia que es veia molt influïda pels catalans que havien emigrat a les colònies i que havien vist incrementat el seu sentiment nacionalista català envers el centralisme espanyol.

Influències dels catalanistes de l'exterior

Si a Catalunya el primer teòric de l'independentisme va ser Josep Narcís Roca i Farreras, aquest s'havia relacionat i inspirat amb un grup d'exiliats que s'havia desplaçat a l'illa de Cuba, a finals del segle XIX encara pertanyent a l'Estat espanyol. Així ho explica Rubiralta:

A Santiago de Cuba, encapçalats per Salvador Carbonell i Puig, qui donava continuïtat al treball prèviament desenvolupat per Frederic Boix a la dècada de 1880 quan havia entrat en contacte al Principat amb la redacció de L'Arch de Sant Martí i amb Roca i Farreras, s'havia estructurat un petit grup de residents que aixoplugà uns quants exiliats procedents del Principat,

---

¹⁰⁰² Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 21.

¹⁰⁰³ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 9.

¹⁰⁰⁴ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 21.

com Joan Oristrell o Josep Llamusi –primer director de “Fora=Grillons!”¹⁰⁰⁵.

Aquest reduït grup d’independentistes a Cuba, liderats per Salvador Carbonell, van ser inspiradors i instigadors d’aquest moviment, malgrat vivien lluny del Principat.

És així com van començar a crear un seguit de publicacions de caire catalanista, que s’anava radicalitzant cap a principis secessionistes, i que serviria per inspirar els nacionalistes catalans més acèrrims instal·lats a la península. Algunes d’aquestes publicacions al continent americà, sorgides a la dècada dels setanta del segle XIX, són “*La Gresca*, de Santiago de Cuba, el 1869; *Lo Missatger*, a l’Havana, el 1870; *La Llumanera*, a Nova York, el 1874; *L’Aureneta*, [o] a Buenos Aires, en 1885”¹⁰⁰⁶. Aquests textos periòdics complien la voluntat d’expressar els sentiments catalanistes dels exiliats o dels emigrats, alhora que expressaven els desitjos de convertir el Principat en quelcom més que quatre províncies espanyoles.

Una prova més d’aquesta influència exterior dels catalans que vivien fora de Catalunya és la creació de la bandera estelada. La tradicional senyera catalana va ser culminada per un estel de cinc puntes a l’estil de la bandera cubana, com a mostra de l’alliberament de l’illa respecte l’Estat espanyol. Tal i com explica Rubiralta:

L’any 1903 o 1904, al Centre Catalanista de Santiago de Cuba, ja onejava una d’aquestes banderes. Tres anys més tard, al centre de la Lliga Nacionalista catalana de París, n’hi havia una altra, en aquest cas amb l’estel blanc inclòs en un rombe al mig de la bandera. Però el disseny definitiu –amb l’estel blanc inserit en un triangle blau situat al marge de la bandera quadribarrada– de la que s’acabaria coneixent com la bandera estelada va néixer l’11 de setembre de 1915. És el disseny que Macià va popularitzar a partir de l’any 1922 com a bandera del seu partit, Estat Català. (...) Anys més tard se n’atribuí el disseny fou l’amic del doctor, Vicenç Albert Ballester¹⁰⁰⁷.

L’independentisme català, doncs, malgrat va ser enormement minoritari –cenyit a joves i immigrants de la Catalunya rural a Barcelona–, es va veure influït pels exiliats i emigrats catalans a les colònies espanyoles i a l’Amèrica Llatina. Gràcies a aquesta suma d’influències es va mantenir viu en petits grups com el CADCI fins que, després del fracàs de la campanya de l’autonomia per part de la Mancomunitat el 1918, va començar a difondre’s per les altes esferes d’alguns polítics i es va començar a popularitzar.

---

¹⁰⁰⁵ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l’independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pp. 11-12.

¹⁰⁰⁶ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l’independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 12.

¹⁰⁰⁷ Esculies, J. (2011). *Joan Solé i Pla: Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions 1984, pp. 87-88.

La incorporació de Macià a l'independentisme militant

La primera pronunciació d'un discurs independentista al Congrés dels Diputats no va ser fins el 5 de novembre del 1918, quan Francesc Macià va pronunciar que “jo només us dic que nosaltres volem formar una nacionalitat catalana lliure i independent, per a què aquesta nacionalitat catalana pugui assistir a la Lliga de les nacions”¹⁰⁰⁸. Més endavant, amb l'estudi dels seus discursos, observarem com aquesta llibertat i independència que propugnava no seria tan absoluta com sembla indicar aquest discurs al Congreso.

El mateix mes de novembre del 1918, el dia 16, Francesc Macià va irrompre enmig de l'acte solemne d'entrega dels resultats del plebiscit de la voluntat municipal de Catalunya, per acabar rubricant que calia al Principat era la independència, no una mera autonomia. Si bé és cert que aquesta era la defensa pública de la plena sobirania, el cert és que fins el 1922 Macià va seguir reclamant un elevat grau d'autonomia mitjançant un model proper al confederalisme, que no trencava del tot els llaços amb Espanya, sinó que en renegociava la situació política.

La radicalització de Francesc Macià va ser paulatina, d'un regionalisme inicial en presentar-se amb Solidaritat Catalana el 1907, fins a postulats que s'acostaven a posicions separatistes, cap al 1919. En aquest afany per radicalitzar el seu discurs, segons Rubiralta no van ser casuals els incidents que es produïen diàriament a la Rambla de Barcelona:

No és casualitat, per tant, que el començament del 1919, mentre Francesc Macià intenta capitalitzar el moviment autonomista iniciat per Cambó cap a posicions separatistes, a les Rambles de Barcelona durant tres mesos es produeixen enfrontaments diaris entre militants catalanistes, que llancen consignes independentistes i canten Els Segadors i La Marsellesa, i la Policia, membres de la Liga Patriòtica Espanyola i oficials de l'exèrcit. De la llista de detinguts, es pot comprovar l'elevat nombre de dependents de comerç, més de 25, sector especialment sensible, com hem explicat, el discurs separatista. Com a resposta, el dia 28 de gener al governador civil clausurava el sindicat més representatiu d'aquest sector: el CADCI¹⁰⁰⁹.

---

¹⁰⁰⁸ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pp. 174-175.

¹⁰⁰⁹ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 36.

El CADCI va esdevenir el principal focus d'independentisme d'aquells primers vint anys del segle XX. Arrel de la seva clausura, doncs, sembla que el discurs secessionista s'hauria d'haver quedat orfe d'organització i d'altaveu polític.

Tanmateix, els independentistes no van trigar a crear la que és considerada com la primera organització política de l'independentisme català. En paraules de Rubiralta, “una nota apareguda a la premsa del 15 de gener [de 1919], resultat de la convergència d'interessos polítics entre Daniel Cardona i Francesc Macià, havia fet conèixer l'aparició de la Federació Democràtica Nacionalista (FDN)”¹⁰¹⁰. Aquestes sinèrgies entre els dos principals líders independentistes, van teixir una estructura que serviria per incrementar el sentiment secessionista, davant la incapacitat de la Mancomunitat per aconseguir l'anelhada autonomia per Catalunya. De fet, la FDN demanava concretament una federació o confederació entre tots els pobles de la península Ibèrica, una organització territorial que havia de partir d'una Catalunya independent per a reformar la jerarquia de poder a Espanya, amb la intenció de constituir els Estats Units d'Ibèria.

Així doncs, la Federació Democràtica Nacionalista seria l'hereva del primigeni CADCI en la lluita política per promoure la independència. Oficialment, “el dia 2 de febrer de 1919 la nova organització feia públic el seu programa, precedit d'unes breus paraules introducció signades personalment per Francesc Macià. (...) El primer document públic (...) semblava més aviat una breu constitució per al govern i l'administració de Catalunya”¹⁰¹¹, que no pas un manifest polític amb uns objectius a complir.

L'independentisme de la Federació Democràtica Nacionalista no era proactiu sinó més aviat reactiu. Davant la incapacitat espanyola per a proposar un projecte democratitzador del model d'Estat, que integrés i respectés les diferents nacionalitats subestatals, la FDN es va erigir com la primera organització purament política per a respondre a aquesta ineficiència estatal i també contra el conservadorisme de la Lliga Regionalista, que encara creia en la possibilitat d'influir en la política de Madrid.

Malgrat la Federació Democràtica Nacionalista era una nova organització política, els militants de l'independentisme seguien essent els mateixos:

---

¹⁰¹⁰ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 21.

¹⁰¹¹ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 37.

D'altra banda, els sectors representats en la nova organització no han variat substancialment dels arrenyerats a l'entorn dels nuclis anteriors del catalanisme radical, és a dir, una gran quantitat de dependents de comerç que tenien una incidència especial sobre l'organització gremial més important: el CADCI; oficinistes i altres treballadors de "coll dur", i un nombre força important de joves estudiants¹⁰¹².

La fal·lera dels radicals de la FDN va fer que decidissin presentar-se a les eleccions generals espanyoles del 1919, assolint un fracàs històric, que demostrava la minoria que representava aquesta facció dins del catalanisme. Així ho narra Francesc Rubiralta:

El fracàs a les urnes deixava clara la dificultat per a la FDN de compaginar la pràctica paramilitar i l'agitació al carrer amb una política que pogués atreure l'electorat, especialment els republicans federals. Quedava en evidència, en definitiva, la debilitat del discurs separatista i la manca de penetració d'aquesta primera plataforma orgànica de l'independentisme. La constatació d'aquest fracàs provocà una profunda decepció personal en Francesc Macià, que es va retirar durant un temps de la política i la FDN va entrar en un període d'hivernació¹⁰¹³.

És degut a aquest fracàs de la Federació Democràtica Nacionalista que l'independentisme va quedar arraconat durant uns anys, pel pragmatisme de Puig i Cadafalch en els assoliments que aconseguia amb la Mancomunitat. No eren grans conquestes ni grans canvis de model, però la Lliga Regionalista intentava aprofitar els llocs de treball al capdavant de l'administració catalana per impulsar infraestructures que satisfien a la ciutadania.

Tanmateix, la conflictivitat social, després de la Vaga de La Canadenca, va anar *in crescendo* perquè la tensió entre patrons i obrers no quedava resolta amb les negociacions sindicals. Això incrementava la violència als carrers, en el conegut període del pistolisme, que acostava els lligaires a veure amb bons ulls l'arribada d'un dictador com Primo de Rivera, uns anys més tard, que vingués a posar ordre.

Dos anys abans de l'arribada del Dictador, "el desastre colonial espanyol a Anual l'any 1921 obrirà noves perspectives al moviment separatista català. (...) L'intent de recollir en una sola formació tot l'espai catalanista amb la formació lligaire ben aviat va trobar resposta entre els republicans catalanistes seguidors de Rovira i Virgili"¹⁰¹⁴. És per això que, de la Conferència Nacional Catalana organitzada la primera setmana de juny de l'any 1922, es va acabar derivant la fundació d'un nou partit polític que radicalitzaria el discurs catalanista: Acció Catalana. Aquest nou partit era, en realitat,

---

¹⁰¹² Ibídem, pg. 39.

¹⁰¹³ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 24.

¹⁰¹⁴ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 41.

una escissió dels membres joves més radicalitzats de la Lliga Regionalista, que veien que la Mancomunitat ja no donava cobertura a les necessitats del país i calia anar més enllà. Martínez Fiol ho explica de la següent manera:

El clar paper institucional d'Acció Catalana i la seva aspiració a convertir-se en el recanvi de la Lliga van radicalitzar el discurs i l'estratègia nacionalista i social dels macianistes. Aquests presentaven els integrants d'Acció Catalana com un grup de petitburgesos que només volien mantenir els seus càrrecs públics i que el màxim que estaven disposats a fer per Catalunya era presentar memoràndums i informes sobre la causa nacional catalana en els despatxos de la Societat de Nacions. (...) Per això, com a contrapunt al sorgiment d'Acció Catalana, el 1922, Macià propicià la creació de l'entitat patriòtica, de caire politicomilitar, Estat Català¹⁰¹⁵.

El discurs catalanista s'anava radicalitzant cap a principis més propers a la independència, com es demostra amb aquesta nova formació política anomenada Acció Catalana. Així mateix, aquesta escissió de la Lliga va ser aprofitada per Francesc Macià per crear una entitat encara més radical, que buscava la consecució d'un nou règim no solament a través de les urnes, sinó també de les armes.

És Estat Català l'organització que, per a alguns, serveix com a veritable punt de partida de l'independentisme a Catalunya. Ni Acció Catalana, ni la Federació Democràtica Nacionalista, ni La Reixa. Així ho expressa Francesc Rubiralta:

Hi ha una àmplia coincidència a considerar el sorgiment d'Estat Català, el 8 de juliol de 1922, com l'inici de la història de l'independentisme català organitzat, precedit, tres anys abans, el gener del 1919, per la creació de l'anomenada Federació Democràtica Nacionalista sota l'impuls igualment de Francesc Macià. (...) Tanmateix, des de l'aparició de les primeres reivindicacions del que arribaria a configurar-se com a moviment nacionalista català, s'hi barregen expressions de clar contingut secessionista¹⁰¹⁶.

La creació d'Estat Català, però, no va tenir temps a desenvolupar una estratègia que fos factible d'implementar de manera que, amb l'arribada de Primo de Rivera, el principal líder de la formació es va haver d'exiliar.

És des de l'exili que Francesc Macià “insistia en la necessitat de constituir un govern provisional a l'exili que declarés la República Catalana i apostava per l'acció armada per fer-ho possible, [mentre que] Acció Catalana defensava la via de la internacionalització del plet català per mitjà de la denúncia davant la Societat de Nacions”¹⁰¹⁷. Observem, doncs, com amb l'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera,

---

¹⁰¹⁵ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pg. 83.

¹⁰¹⁶ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 11.

¹⁰¹⁷ *Ibidem*, pg. 49.

a Catalunya es radicalitzen els catalanistes cap a principis més secessionistes. Aquests catalanistes radicalitzats cada cop més es veurien influïts pels models d'Estat propers a la independència, basant-se en altres països que ho aconseguien a Europa i que inspirarien les accions polítiques tant des de l'interior de Catalunya com des de l'exterior.

Altres models d'Estat que inspiraven la secessió per Catalunya

El camí que seguien d'altres nacions sense Estat per assolir un major grau d'autogovern era observat amb atenció per part dels catalanistes. Un d'aquests casos és la via irlandesa per a aconseguir la *Home Rule*, l'any 1920. Així doncs, com apunta Francesc Rubiralta:

La influència irlandesa sobre Estat Català era indubtable. (...) Impulsava l'accés a la independència per la via insurreccional, la nova aposta política orgànica s'havia de convertir en la llavor per mitjà de la qual la representació elegida pel poble català proclamaria la independència¹⁰¹⁸.

Des de la dècada de 1880 els nacionalistes irlandesos havien exigint la *Home Rule*, un elevat grau d'autogovern respecte el Regne Unit. La demanda va ser finalment concedida el 1912, malgrat que l'aplicació real va ser qüestionable. Així doncs, el 1914 van demanar de nou una nova llei sobre l'autonomia, però tampoc es va poder aplicar per l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Finalment, els nacionalistes irlandesos més radicals es van alçar a les armes, per tal de prendre allò que demanaven democràticament des de feia anys.

Aquest fet és el conegut Alçament de Pasqua de 1916, i va servir d'exemple per a la via insurreccional que inspirava Francesc Macià i, sobretot, Daniel Cardona. En el cas dels irlandesos, els insurgents van publicar un document que proclamava la independència d'Irlanda en forma de República, tot i que una setmana després va ser controlat pel govern de Londres. Així i tot, aquella insurrecció armada va consolidar el recolzament independentista cap al Sinn Féin, el qual va aconseguir l'aplicació efectiva d'una *Home Rule* el 1920 i la independència efectiva el 1922 després d'un conflicte armat amb el Regne Unit.

Aquest exemple irlandès era una font d'inspiració pels independentistes, o si més no pels confederalistes, catalanistes. Una via que, tanmateix, mai va ser majoritària

---

¹⁰¹⁸ *Ibidem*, pg. 42.

pel característic *topoi* català que el defineix com antibel·licista, pacifista i pactista. És per això que, malgrat va suposar una important influència pels líders del moviment, mai va ser aplicable al cas català.

Per aquest motiu, Francesc Macià buscava la inspiració en d'altres models. O, millor dit, buscava recolzament i diners per a finançar un aixecament que el portés a l'anhelada independència. D'aquesta manera, va acostar-se el comunisme soviètic:

La via cap al comunisme dels joves separatistes es produí en un context marcat per la recerca de Macià d'ajut polític i econòmic a la Unió Soviètica per a les seves aventures insurreccionals. L'octubre-novembre del 1925, Francesc Macià i Josep Carner-Ribalta, amb el padrinatge d'Andreu Nin, van visitar l'URSS amb l'objectiu d'aconseguir suport polític i econòmic per als projectes insurreccionals macianistes¹⁰¹⁹.

Posteriorment, durant la contextualització dels discursos orals de Macià, analitzarem ampliament aquesta aproximació a la URSS, per entendre'n els motius reals.

Així doncs, el discurs independentista dels primers anys vint va radicalitzar-se cap a un discurs ultracatalanista, aquest cop escorat cap a l'esquerra i el confederalisme de la Unió Soviètica. Així ho va ser fins que Francesc Macià va virar la focalització dels seus esforços, en no trobar recolzament a la URSS, fet que li va comportar un trencament amb les bases separatistes a l'interior de Catalunya. Martínez Fiol ho explica de la següent manera:

La ruptura dels joves separatistes soviètzants amb Macià es produí quan aquest se n'anà, el 1928, amb Ventura Gassol per Amèrica del Sud i el Carib a la recerca de més diners per finançar els seus projectes militars d'alliberament nacional. El trencament amb Estat Català va succeir, doncs, en una conjuntura marcada pel fracàs de Prats de Molló¹⁰²⁰.

Molt probablement, l'interès de Macià amb l'URSS tenia més a veure amb el suport internacional necessari d'una insurrecció, tant econòmicament com armamentísticament, que en no veure's recolzat va posar tots els seus esforços als empresaris catalans emigrats a llatinoamèrica.

En aconseguir un bon grapat de fons per a pagar unes quantes dotzenes de mercenaris i l'elaboració d'un pla per a reconquerir Catalunya des de Prats de Molló, Francesc Macià es va llençar a l'aventura de capitanejar una insurrecció armada, que fracassà abans de començar. Així ho expliquen Colomines i Madaula:

---

¹⁰¹⁹ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 84.

¹⁰²⁰ *Ibidem*, pg. 85.

*L'aventura militar de Macià i Estat Català (el partit que va fundar ell mateix el 1922) de Prats de Molló de 1926 per intentar independitzar Catalunya des de França n'és l'exemple. Macià havia estat, abans de tot això, diputat de la Lliga Regionalista fins que, a parer seu, el partit nacionalista perdé el seu sentit nacional que li havia donat Prat*¹⁰²¹.

Posteriorment exposarem amb més detalls l'aventura fracassada, però en aquest cas la utilitzem només per explicar d'on li venia la inspiració per a executar les teories secessionistes que tenia en ment el que esdevindria el primer president de la Generalitat republicana. Només apuntarem, en paraules d'Ucelay-Da Cal, que “el nacionalisme radical català, doncs, va copiar la teoria irlandesa però la pràctica italiana. (...) La confiança mediterrània en la força de la improvisació en comptes de tots els exercicis dels irlandesos”¹⁰²².

En tot cas, malgrat aquesta radicalització que va viure Macià des de militar monàrquic i espanyolista a civil republicà i catalanista, no el convertí en un absolut radical. De fet, l'independentisme de Macià era relatiu, ja que defensava una confederació ibèrica amb la resta de pobles de la península. Tal i com apunta Rubiralta, “l'Avi no abandonava la premissa de supeditar la separació de Catalunya respecte d'Espanya a la formació immediatament posterior d'una confederació peninsular amb tots els pobles ibèrics”¹⁰²³. Un separatisme, doncs, que buscava canviar la jerarquia de poders establerta a l'Estat espanyol i que aconseguís tractar per igual les diferents nacionalitats que integraven aquesta organització institucional tan heterogènia.

L'independentisme des de l'exili

Al projecte secessionista de Macià s'hi van sumar, de seguida, seguidors de Macià a l'altra banda de l'Atlàntic. Tal com apunta Rubiralta, des de Cuba “mitjançant el jurament de fidelitat a un *decàleg del separatisme* de deu punts, l'organització s'estengué a diversos països americans fins a constituir una federació internacional de tots els clubs separatistes catalans que es pretenia també fer arribar a Catalunya”¹⁰²⁴. Així s'estenia Estat Català més enllà de les fronteres catalanes.

---

¹⁰²¹ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 99.

¹⁰²² Ucelay-Da Cal, E. (1991). “Els separatistes catalans entre el 1916 i el 1936” a *El país. Quadern*. Barcelona: Racó Català, 2 de maig.

¹⁰²³ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 26.

¹⁰²⁴ *Ibidem*, pg. 27.

Mentrestant, a l'interior del principat aquesta organització es començava a organitzar amb grups armats, encapçalats per Daniel Cardona, el qual dirigia “els primers *escamots*, cèl·lules d'enquadrament de la joventut nacionalista radical, que tenien un objectiu bàsicament paramilitar”¹⁰²⁵. Per tant, podem observar com tant dins del territori català com fora d'aquest, els catalanistes independentistes es radicalitzaven, inspirant-se en la via irlandesa per aconseguir la sobirania plena per Catalunya.

Tanmateix, amb l'exili dels seus dos principals líders, va començar a evidenciar les diferents estratègies que volien seguir, d'una banda Macià i de l'altra Cardona. Tal com ho explica Francesc Rubiralta:

*La convergència a l'exili francès dels dos líders més importants del separatisme de l'època va contribuir a evidenciar-ne les diferències polítiques. Cardona, des de Perpinyà, desconfiava dels militants que rodejaven Macià al seu estatge prop de París, criticava la que considerava inactivitat de l'Avi, mentre Macià, contràriament, defensava una visió àmplia del separatisme, oberta a totes les tendències esquerranes i republicanes*¹⁰²⁶.

Els independentistes eren pocs i, a sobre, mal avinguts. D'aquestes diferències en la manera d'entendre l'independentisme, doncs, se'n va derivar una discrepància tàctica en l'anomenat *Complot del Garraf*, que determinaria el futur d'aquesta facció del catalanisme més radical. Segons Rubiralta:

*Bandera Negra serà precisament el responsable, el maig del 1925, de l'anomenat complot del Garraf, mitjançant el qual s'intentà atemptar contra Alfons XIII arran d'un viatge del rei a Barcelona. (...) Mentre que Macià desaprova públicament l'atemptat, Cardona no solament el beneï sinó que dubtar fins i tot per al seu grup el nom de Bandera Negra. S'escenificarà d'aquesta manera el trencament definitiu entre els dos caps més importants del separatisme català d'aquests anys*¹⁰²⁷.

El *Complot del Garraf* va suposar la separació definitiva entre separatistes. Millor dit, si Macià i Cardona ja no es podien veure abans, a partir d'aquesta discrepància estratègica, les posicions es van distanciar encara més.

Aquest intent d'atemptat a Alfons XIII va comportar una onada d'arrestos que va afectar a tots els grups paramilitars dels independentistes “com el SEM, l'Organització Militar Catalana (ÒRMICA), encapçalada per Josep M. Batista i Roca, o l'Organització Secreta 160, fins la seva pràctica desaparició”¹⁰²⁸. Aquest fet exhauria la via armada des de l'interior de Catalunya, ja que, malgrat un any després Francesc

---

¹⁰²⁵ Ibídem, pg. 27.

¹⁰²⁶ Ibídem, pg. 29.

¹⁰²⁷ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 48.

¹⁰²⁸ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 30.

Macià intentaria irrompre al Principat amb una colla de milicians, ni tan sols va arribar a creuar la frontera. Per això en aquest cas no la incloem ni com una via armada real, sinó com una conspiració que va donar a l'Avi una enorme publicitat i prestigi exterior.

Fruit d'aquesta popularitat, es van succeir des de l'exterior de Catalunya els suports al secessionisme que promovia Francesc Macià. En seu punt més àlgid va ser la redacció de la Constitució de l'Havana, una proposta de text fundacional d'una República Catalana que es va aprovar el 2 d'octubre de l'any 1928 per l'Assemblea Constituent del Separatisme Català. Aquest projecte va anar a càrrec de Josep Conangla, segons Rubiralta:

*Redactat i defensat pel destacat catalanista resident a Cuba, Josep Conangla i Fontanilles, el Projecte de Constitució Catalana, com a constitució escrita per a un estat independent, prenia com a model el constitucionalisme americà i definia el futur règim independent a instaurar com una república catalana, amb un àmbit d'aplicació restringit al Principat*¹⁰²⁹.

Aquesta Constitució constituïa Catalunya com “Estat independent i Sobirà, i adopta, com a forma de Govern, la República Tècnico-Democràtica-Representativa”¹⁰³⁰, proposava el català com a única llengua oficial i l'estelada com la bandera de referència. Tal com apunta Casals i Arrufat, “la bandera oficial de la República Catalana és la històrica de les quatre barres damunt de fons groc; amb addició a la part superior, d'un triangle blau i estrella blanca de cinc puntes al seu centre”¹⁰³¹.

A més, el projecte de Constitució no reconeixia ni deutes ni compromisos fiscals que no fossin iniciats per la Mancomunitat, per les quatre Diputacions Catalanes o Municipis de Catalunya, “formalitzats abans del 13 de setembre de 1923”¹⁰³². Tanmateix, sí que contenia una possibilitat confederalista, ja que “la República Catalana podrà confederar-se amb altres Estats lliures i republicans ibèrics”¹⁰³³, segons Casals i Arrufat.

Aquest projecte de Constitució era força concret i acotat, però tot i tractar-se d'una fita rellevant en la història d'aquesta facció del catalanisme radical, de l'independentisme, “el text té un valor merament testimonial i prompte serà

---

¹⁰²⁹ Ibídem, pg. 33.

¹⁰³⁰ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 247.

¹⁰³¹ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 247.

¹⁰³² Ibídem, pg. 247.

¹⁰³³ Ibídem, pg. 247.

oblidada”¹⁰³⁴. En gran part, això fou així perquè el principal líder del moviment, Francesc Macià, es va escorar cap al possibilisme i es va tornar col·laboracionista, en contraposició de la radicalització de Daniel Cardona.

Gràcies a aquesta col·laboració amb els republicans espanyols i després d’un intent frustrat que el va deportar de nou a l’exili, Francesc Macià va retornar finalment de l’exili. Segons Francesc Rubiralta, el retorn coincidia amb un reconeixement de la feblesa d’Estat Català:

El 22 de febrer de 1931, Francesc Macià tornava al Principat sense cap més impediment gràcies a l’amnistia decretada pel govern de transició presidit per l’almirall Joan Bautista Aznar. (...) Macià era força conscient de la debilitat orgànica d’Estat Català. A més de les contradiccions i postures sovint divergents respecte a l’alternativa de tipus nacional¹⁰³⁵.

Conscient d’aquesta debilitat del moviment radical catalanista que apostava per la independència del Principat, Macià va passar de l’insurreccionalisme al possibilisme.

En tornar de l’exili, doncs, el que dos mesos més tard esdevindria el president de la Generalitat va decidir tornar a la via pactista i deixar enrere el paramilitarisme que havia defensat des del 1922. Un cop presa aquesta decisió, va continuar amb la via d’eixamplar la base catalanista i d’esquerres del seu pensament, participant en la creació d’un nou partit: d’Esquerra Republicana de Catalunya. Així ho explica Rubiralta:

La lluita contra la dictadura i, en definitiva, l’acceptació de Francesc Macià de la via possibilista expressada al Pacte de Sant Sebastià feien possible a la Conferència d’Esquerres la conjunció en una sola organització dels grups històricament dividit el republicanisme catalanista: el Partit Republicà Català de Lluís Companys, amb la seva gens menyspreable influència sobre la Unió de Rabassaires; els centres republicans més importants de Barcelona com La Falç, que encapçalava entre d’altres, Josep Tarradellas; el grup esmentat de L’Opinió; republicans independents o el mateix Marcel·lí Domingo i els seus seguidors; prestigiosos casals republicans comarcals, que s’oposaren precisament que el mot socialista aparegués en el nom de la nova organització, i el sector nacionalista més intransigent representat per Estat Català dintre el qual, com a president, indubtablement sorgiria elegir Francesc Macià¹⁰³⁶.

La creació d’Esquerra Republicana de Catalunya, un partit que confederava un conglomerat d’organitzacions polítiques, de grups d’opinió i d’un àmpli ventall de republicans i federalistes, va acabar essent la palanca de canvi cap a un nou règim: la Segona República espanyola.

---

¹⁰³⁴ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l’independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 55.

¹⁰³⁵ Ibídem, pg. 60.

¹⁰³⁶ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l’independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pp. 61-62.

L'arribada de la Segona República espanyola

El *momentum* de l'arribada de la Segona República, el 14 d'abril del 1931, serà estudiat amb detall i profunditat en el desenvolupament d'aquesta tesi. Per això en aquest subapartat no ens detindrem a explicar la significació dels seus discursos, els canvis de direcció en les diverses proclames, ni tampoc les negociacions amb Niceto Alcalá-Zamora, claus per entendre el desenllaç d'aquell mes d'abril.

D'entrada, “la proclamació de la *República Catalana com a Estat integrant de la Federació Ibèrica* per part de Francesc Macià el dia 14 d'abril de 1931 produí dins el món separatista català un ràpid i immediat moviment d'apropament i d'unitat desconegut fins aleshores”¹⁰³⁷. Tanmateix, aquella unitat del conglomerat heterogeni format per Esquerra Republicana de Catalunya i d'altres forces polítiques que també hi van donar suport, va durar només tres dies. Francesc Rubiralta apunta que:

*L'acceptació del govern de la Generalitat i, en definitiva, la substitució de la via federativa per l'autonomista, fruit de l'acord amb els representants enviats pel govern provisional de la República, faran reaparèixer de seguida la divisió a les files del moviment separatista, tot i que l'Avi no hagués fet altra cosa que aplicar el programa negociat l'estiu anterior al Pacte de Sant Sebastià*¹⁰³⁸.

Amb l'acord amb els tres ministres de la República espanyola, que substituïa la República Catalana per la Generalitat de Catalunya –que estudiarem en el desenvolupament d'aquesta tesi–, es va trencar la via confederalista i es va acceptar la via autonomista, que implicava la renúncia a la independència.

En aquest subapartat no volem entrar amb més detall sobre les proclames fetes, ja que ho treballarem més endavant, però només volem fer referència a l'esmicolament orgànic que va patir el separatisme català. Concretament, segons Rubiralta, aquest trencament es va escenificar amb l'escrit que Josep Conangla va fer arribar als catalans del Principat:

*Escenificant l'important trencament orgànic en la història de la relació entre el separatisme peninsular i l'americà, Josep Conangla i Fontanilles, principal impulsor del projecte constitucional i veritable alma mater dels emigrants catalans a Amèrica, en representació de la comunitat establerta a Cuba enviarà un escrit de protesta al Parlament de Catalunya per l'oblit dels catalans de l'exterior en el procés estatutari*¹⁰³⁹.

---

¹⁰³⁷ *Ibíd.*, pg. 63.

¹⁰³⁸ *Ibíd.*, pg. 64.

¹⁰³⁹ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 66.

Aquest va ser el primer trencament, entre els catalans de l'exterior i els de l'interior. Es va rompre aquella unitat que s'havia forjat durant gairebé una dècada des de l'exili, per una estratègia possibilista que substituïa el paramilitarisme inspirat en l'Irlanda que havia aconseguit la seva independència.

A partir d'aquest moment, per a una gran majoria de catalans i de catalanistes, Francesc Macià esdevé el portador de la Generalitat a Catalunya, de retornar al Principat un autogovern que havia perdut l'any 1923 amb l'arribada de Primo de Rivera. Tanmateix, també hi havia una minoria que en Macià no hi veien el president sinó que hi trobaven un traïdor. Francesc Rubiralta ho il·lustra de la següent manera:

Alguns catalanistes començaren a parlar obertament de Macià com a un traïdor, especialment quan les expectatives creades per l'inici del procés estatutari anaren deixant clara les limitacions de la via autonomista. (...) En primer lloc, l'única organització separatista crítica amb Estat Català (...) amb la marxa enrere de l'Avi, aguditzà el seu antimacianisme a partir de l'estratègia irlandesa i l'apoliticisme defensats pel seu líder indiscutible Daniel Cardona. (...) En segon lloc, producte del desengany provocat per l'estratègia possibilista de Macià i el seu arraconament dels centres polítics de poder dins ERC, a l'estiu de 1931 alguns veterans militants d'EC com Josep Casals i Freixes, Ramon Arrufat o Joan Boladeras començaren a aplegar-se sota el nom d'Elements d'Estat Català, i aprofitaren la Diada Nacional per recuperar la capçalera d'Estat Català¹⁰⁴⁰.

Amb aquest trencament emocional amb els catalans de l'exterior i el trencament orgànic dels independentistes dins del territori català, es va difuminar l'independentisme dins d'un catalanisme majoritari que buscava consolidar l'autonomia dins d'un Estat integral.

A partir d'aquí, entre el 1931 i el 1933 haurem de parlar de la lluita per l'autonomisme, que ja hem repassat breument en l'apartat *autonomisme* i que analitzarem en profunditat en el context històric dels discursos del president Macià. Per aquest motiu, i per concloure aquest subapartat, només volem fer un apunt final sobre com Estat Català es va difuminar dins d'Esquerra Republicana de Catalunya. És a dir, com l'independentisme català es va escorar cap a una minoria liderada per Josep Dencàs i els germans Badia.

Amb el retrocés electoral d'ERC a les eleccions del desembre de 1933, just abans de la mort del president Macià, va portar a ERC a dissoldre els escamots paramilitars. Així ho narra Rubiralta:

---

¹⁰⁴⁰ Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pp. 41-42.

Més concretament, el 3 de desembre de 1933 al Casal d'Esquerra-Estat Català uns 9.000 afiliats es reuniren el Assemblea Nacional Extraordinària i aprovaren la candidatura al Comitè Executiu encapçalada per Josep Dencàs i la proposta de Miquel Badia de desfer els escamots com a grups de xoc, amb la condició de poder tornar a ser ràpidament organitzats cas de perillar les llibertats de Catalunya. La reestructuració no implicava, ni de bon tros, la desaparició d'Estat Català com a suborganització dins ERC¹⁰⁴¹.

Així doncs, la via insurreccional va quedar difuminada dins d'ERC. Només Dencàs i Badia van liderar una tasca per a la *nacionalització de Catalunya* que, segons ells, facilitaria trobar “més endavant el moment oportú de proclamar la independència, si fos necessari per la via insurreccional”¹⁰⁴². La lluita per la independència havia estat minoritària des dels inicis del catalanisme polític, però amb aquest pas enrere l'any 1933 el secessionisme català va quedar enterrat com a possibilitat real fins el segle XXI.

El cert és que faria un repunt puntual amb els Fets d'Octubre del 1934, però aquesta història ja queda fora de l'abast d'aquesta tesi doctoral. Quedarà pendent la seva anàlisi en futurs treballs que ens permetin estudiar els discursos de Lluís Companys durant el seu mandat com a president, per avaluar si les seves paraules van ser secessionistes, si buscaven l'aplicació d'un confederalisme o si, únicament, volien garantir l'autonomia que veien perillar amb l'arribada de les dretes al poder del govern central.

c) L'independentisme a Catalunya, una alternativa real?

En la gran part de la història del catalanisme polític, l'independentisme ha estat una alternativa més, la més radical, plantejada com a la darrera sortida si totes les propostes federalistes no aconseguien el seu efecte. Per aquest motiu, des dels inicis s'ha titllat als secessionistes com uns radicals reaccionaris, com ho demostren Casals i Arrufat:

Se'ns ha volgut acusar als separatistes, de reaccionaris, al·legant que en lloc d'abolir fronteres, en volem crear de noves. No! En absolut; el separatisme en aquest sentit seria sectari i demagog, i nosaltres, homes liberals i esquerristes de tota la vida, i separatistes convençuts, no l'admetem. Se'ns podria acusar de sectaris o reaccionaris, si ens diguéssim separatistes davant de França, o de Bèlgica, o de qualsevol altre Nació o estat veí, però nosaltres, entenem i som separatistes, de qualsevol estat polític que vulgui tenir una supremacia sobirana damunt d'una altra nacionalitat¹⁰⁴³.

---

¹⁰⁴¹ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pp. 78-79.

¹⁰⁴² Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès, pg. 46.

¹⁰⁴³ Casals, J., i Arrufat, R. (J. Vila Fontserè, Ed.) (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. Barcelona, pg. 55.

Aquesta cita demostra que es volia titllar els catalanistes dels anys vint i trenta com un grup reduïdíssim de sectaris, que anaven contra qualsevol model d'Estat.

El cert és que les acusacions cap als independentistes havien estat recurrents des del reduït grup de *La Reixa*. Però per Casals i Arrufat, “Avui ja ningú no pot dir que la defensa de les nacionalitats petites, sigui dels homes de dreta, i que el nacionalisme sigui reaccionari car els homes més internacionalistes del món conegut, com són Lenin i Stalin, han resolt el problema de les nacionalitats”¹⁰⁴⁴. Aquesta era l'argumentació que en feien dos coneguts militants de les esquerres.

Tanmateix, Ucelay-Da Cal deixa molt clar a l'article *Wilson, no Lenin*¹⁰⁴⁵, que el model majoritari proposat pels independentistes catalans va ser el dels 14 punts que el president nordamericà va proposar al primer quart de segle XX. Ucelay-Da Cal ho explica de la següent manera:

*Tot i que la Mancomunitat s'havia promulgat i havia començat a satisfer molts dels seus objectius, les tensions no havien deixat de créixer. Després de l'any 1918, quan les manifestacions anticatalanes a Madrid van obligar els delegats catalans a abandonar les Corts, el separatisme català va començar de sobte a incrementar la seva credibilitat*¹⁰⁴⁶.

És a dir, el separatisme va néixer i créixer com a conseqüència dels fracassos federalistes.

I com que l'afany de tots els catalanistes, fossin confederalistes, autonomistes o regionalistes, en tots els casos s'aspirava a un model d'Estat compost. El problema és que, sense la consecució d'un model mínimament federalista, el fantasma de l'independentisme planava sobre l'opinió política catalana:

*Sense federalisme, el fantasma de l'Estat compost per Catalunya i Espanya (ja apuntat el 1919) o de la confederació (separatisme vergonyant) mantindria un cop més els parlamentaris espanyols en una vetlla temerosa i aprensiva, sense que llur republicanisme els servís –al contrari!– per a espantar el malson d'una Espanya desintegrada*¹⁰⁴⁷.

La voluntat real del tronc hegemònic del catalanisme, fins al segle XXI mai havia sigut independentista, malgrat els catalanistes eren titllats de separatistes en el context d'un espanyolisme centralista i unitarista.

---

¹⁰⁴⁴ Ibídem, pg. 59.

¹⁰⁴⁵ Ucelay-Da Cal, E. (1978, Octubre). “Wilson no Lenin: l'esquerra catalana i l'any 1917” a *L'Avenç*, 53–58.

¹⁰⁴⁶ Cucurull, F. (1975). *Panoràmica del nacionalisme català*. París: Edicions Catalanes de París, vol. IV, pg. 170.

¹⁰⁴⁷ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 286.

Separatistes i separadors

Així doncs, des dels orígens mateixos del catalanisme, els catalanistes eren acusats d'independentistes. González Casanova assegura que “els polítics i l'opinió pública madrilenya acusaven de separatistes a qui, de fet, només defensava el regionalisme sense additius nacionalistes, al mateix temps que obligaven els acusats de sedició a definir-se i a buscar refugi, precisament, en el catalanisme”¹⁰⁴⁸. Així doncs, en ser tractats de separatistes, alguns catalanistes es radicalitzaven certament cap a posicions més allunyades d'Espanya, com per exemple Francesc Macià

Arribats a aquest punt, doncs, ens haurem de preguntar si els catalanistes eren separatistes o bé els espanyolistes eren separadors. Per Ucelay-Da Cal:

Desde sus orígenes en el incondicionalismo en Cuba, el españolismo quedó conformado por una intolerancia que quería entenderse a sí misma como víctima de una traición perpetua. Para los españolistas, de cualquier signo ideológico, era automática la suposición de que existía (o debería existir) una coincidencia patriótica más allá de las disputas ideológicas y conforme al hecho estatal. En consecuencia directa, el catalanismo era ipso facto ofensivo al partir de la misma suposición, pero en su espacio particularista, explícitamente al margen del marco español¹⁰⁴⁹.

Per tant, segons aquest punt de vista, no eren els catalans els qui eren els separatistes, sinó més aviat els nacionalistes espanyols qui volien titllar els catalanistes de separatistes per desacreditar-los, com en el cas de les proclames d'Estat Barceloní o d'Estat Català de març i juliol del 1873.

En conseqüència, la resposta dels catalanistes era evident, segons Ucelay-Da Cal: “más que separatistas, había separadores que, en su ciego centralismo, confundían una *España* de múltiples pueblos y lenguas con la experiencia castellana y la tradición del Estado”¹⁰⁵⁰. Del centralisme espanyolista acusant el catalanisme autonomista servia per radicalitzar els discursos d'aquests segons, que buscaven defensar la seva cultura i promoure una regeneració de l'Estat.

És per aquesta raó que, aquests separadors dels quals Prat de la Riba parlava en un discurs a Vilafranca del Penedès¹⁰⁵¹, els produïa el poble que en aquell moment

---

¹⁰⁴⁸ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 63.

¹⁰⁴⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 312.

¹⁰⁵⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pp. 312-313.

¹⁰⁵¹ Prat de la Riba, E. (1897). “Discurs en lo Centre Catalanista de Vilafranca, el dia 27 de maig de 1897” a *Les Quatre Barres*, vol. 30. Maig-Juny 1897. Citat a Prat de la Riba, E. (A. Balcells & J. M. Ainaud De

governava Espanya. Prat considerava que el poble castellà, havia estat el causant de tots els separatismes, ja que havia estat la causa per la por que ha inoculat als pobles que percebia com a inferiors. En definitiva, “para cualquier españolista con serios temores de mutilación nacional, el surgimiento de los nacionalismos catalán y vasco fue, de por sí, una prueba decisiva [de separatismo]”¹⁰⁵², com apunta Ucelay-Da Cal.

Amb aquesta posició absolutament escorada en el radicalisme centralista, l'únic que aconseguia el nacionalisme espanyol és fomentar un sentiment hostil envers la diversitat de nacionalitats de l'Estat multinacional. Així ho expressava Rovira i Virgili, “amb la desgraciable realitat d'un sentiment espanyol hostil contra Catalunya; aquest sentiment que volíem amagar entre tots i que avui torna a sortir altra vegada a flor de terra”¹⁰⁵³. Aquest sentiment anticatalanista existia des de sempre i ha persistit al llarg de tot el segle XX.

Els motius d'aquest anticatalanisme podem trobar-los en la mateixa identitat espanyola. Fins i tot en podem justificar la seva por després de perdre les colònies. Tal i com augurava Ucelay-Da Cal:

*Si en tiempo de paz –anterior a la definitiva Guerra de Independencia cubana–, abundaba un sentimiento de identidad tan avasallador como para ser políticamente contraproducente, los efectos del desastre endurecieron todavía más tales ansiedades acerca del peligro de cualquier concesión o poder delegado*¹⁰⁵⁴.

És a dir, segons Ucelay, tindria un cert sentit que l'anticatalanisme cresqués amb la pèrdua de les colònies.

De fet, al llarg del segle XX trobem infinitat d'exemples que tergiversen el que en realitat era el catalanisme. Ucelay-Da Cal en posa molts exemples per il·lustrar les seves tesis. Un d'ells és el de Ballester Soto, el qual va publicar un llibre titulat *El microbio separatista*. Ballester Soto afirmava que “no oculta el Sr. Prat de la Riba sus afanes separatistas”¹⁰⁵⁵. Queda del tot injustificat, doncs, que un regionalista amb afany autonomista que, com a molt, aspirava a una confederació a mode d'imperi ibèric, fos titllat de separatista.

Lasarte, Eds.) (1998). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1887-1898)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Vol 1., pp. 440-446.

¹⁰⁵² Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 314.

¹⁰⁵³ Rovira i Virgili, A. (1987). *Els camins de la llibertat de Catalunya*. Barcelona: Hurope, pg. 12.

¹⁰⁵⁴ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 323.

¹⁰⁵⁵ Ballester Soto, V. (1916). *El microbio separatista*. Madrid: Sucesores de Hernando, pg. 65.

Dins d'una lògica espanyola i centralista, es podria comprendre un cert recel envers els catalanistes que proposaven un nou model d'estat en haver perdut les colònies l'any 1898. Tanmateix, les propostes catalanistes eren purament regeneradores i modernitzadores de l'Estat espanyol, en el qual hi volien influir per millorar-lo i construir-ne un Estat compost que respectés totes les nacionalitats per igual.

Encara menys lògica és la repulsió cap a uns ideals i sobretot cap a un territori que Espanya sent com a propi, però del qual no en respecta la seva singularitat, el seu *fet diferencial*. Podríem dir que l'anticatalisme que hauria tingut una lògica conjuntural es va convertir en estructural.

És per això que l'anticatalanisme s'ha convertit en una conjuntura permanent des dels orígens del catalanisme i ha servit com a motor per a encendre encara més nacionalistes catalans i radicalitzar-ne la seva ideologia. Fins a cert punt, com assegura Ucelay-Da Cal, “los prejuicios de ambas partes eran verdaderos y falsos al mismo tiempo. Pero, una vez establecidos y codificados, los mutuos celos mostraron una remarcable y duradera estabilidad”¹⁰⁵⁶. És allò que en diem *topoi*, que generava imatges estipulades d'una i altra ideologia i en distanciaven la possibilitat de treballar per un Estat plurinacional.

Ens haurem de preguntar, doncs, si el secessionisme que viu Catalunya al segle XXI és només sustentat per la voluntat d'una nació d'esdevenir Estat, per la voluntat de remeiar una causa justa o per la pròpia naturalesa de la nacionalitat. En tot cas, el cert és que hi ha un conjunt de motius, incentivats i incrementats per l'assimilació reiterada del catalanisme amb el secessionisme, titllat de separatista com adjectiu negatiu. A continuació ens disposem, doncs, a valorar si l'independentisme ha estat una alternativa majoritària real i si aquesta ha estat justificada al llarg del temps.

El cas català: una secessió justificada?

L'independentisme català del segle XXI es basa en l'autoproclamació com a nació, argumentant una història compartida, una base d'autogovern propi, una tradició jurídica pròpia i diferenciada i una identitat lingüística i cultural específica. A més, la posició geoestratègica defineix la seva estructura socioeconòmica i accentua el sentiment de

---

¹⁰⁵⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 329.

pertinença a una comunitat situada entre dos grans Estats com ho són l'espanyol i el francès.

Per Pau Bossacoma¹⁰⁵⁷, Catalunya es defineix des del principi de nacionalitat, ja que és una comunitat de persones aglutinada com a grup en forma de nació, conviu dins d'un Estat multicultural i multinacional amb altres diversitats i minories ètniques i, en darrer lloc, pateix una injustícia distributiva que porten una majoria de catalans a demanar la secessió d'Espanya.

Més enllà d'aquests principis de nacionalitat que, ja per si sols, invocarien legítimament la capacitat d'autodeterminar-se –com hem comprovat en el primer subapartat d'aquest apartat sobre *independentisme*–, Bossacoma contempla d'altres *causes complementàries*. Aquestes són el colonialisme i l'imperialisme espanyol exercits a Catalunya, l'ocupació i dominació del territori amb violència, força o intimidació, la vulneració en determinats moments dels drets humans, la encara actual explotació i discriminació econòmica redistributiva, però també el dret de les comunitats nacionals a l'autoprotecció. Causes que, moltes d'elles, ens recorden als principis de Buchanan, però en aquest cas Bossacoma els presenta com a implícits en el cas català, que demostren la legitimitat de la nació per seccionar-se. Per això, també parla de la vulneració o fracàs de l'autogovern intern i la cessió de competències, un passat propi estatal de Catalunya amb un reconeixement constitucional i uns drets històrics adquirits; i, a l'ensem, una absència de violència en el moviment independentista català que comporta una clarivident capacitat per autodeterminar-se.

Aquests podrien ser els factors endògens, en el context espanyol, que permetrien a Catalunya justificar-ne la seva independència. Bossacoma vincula la seva proposta, doncs, a les teories de la justa causa de Buchanan –malgrat ell directament no legitima l'exercici de l'autodeterminació pel cas català–, amb les teories nacionals, i a més les complementa amb les teories de lliure elecció o de dret a decidir. Després d'aquesta amalgama sintètica de justificacions que haurien de permetre exercir la secessió al poble català, Bossacoma considera que aquest trencament s'ha de vincular a un estricte procés democràtic i participatiu en el qual hi hagi un referèndum amb “una pregunta clara, una

---

¹⁰⁵⁷ Bossacoma, P. (2015), *Justícia i legalitat de la secessió: una teoria de l'autodeterminació nacional des de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms.

majoria clara, i una participació suficient com per considerar que l'àmbit territorial consultat ha decidit secessionar-se"¹⁰⁵⁸.

El professor universitari canadenc, Daniel Weinstock, afegeix a les tesis de Bossacoma, que “si la constitució és una presó, no pots negociar amb el carceller; [assegura] que en termes morals, una minoria nacional no pot sentir-se obligada a formar part d'un estat, tant si vol com si no vol la seva gent"¹⁰⁵⁹. Per tant, el procés català s'erigiria com un clar exemple per desenvolupar un procés de secessió com el que s'està vivint en l'actualitat (2022). La problemàtica més evident de la combinació de les tres teories de la secessió enunciades per Costa i aplicades al cas català per Bossacoma, rau en la dificultat per realitzar un referèndum permès per l'Estat espanyol amb una pregunta clara, una participació massiva i una majoria clara. En cas de no ser acordat, el procés de secessió català podria ser injust a ulls internacionals, motiu pel qual Catalunya tampoc seria reconeguda pels altres Estats.

Com ja hem intuït, la sobirania nacional en forma d'Estat és un atribut relacional. Weinstock afirmava que “un grup de persones en una habitació es pot declarar sobirà, i no servirà de res. Abans de res cal fer amics al món"¹⁰⁶⁰. Per això cal que Catalunya continuï amb un procés democràtic, amb motivacions de remeiar causes justes i procedent d'unes singularitats nacionals exercides sense violència, per poder trobar els “amics” –que deia Weinstock– fora del territori espanyol perquè la resta d'Estats el tractin com a igual.

A mode de conclusió de l'independentisme a Catalunya

Ha estat Catalunya una nació susceptible de demanar la secessió? Quins arguments ratifiquen o s'oposen a les motivacions que s'argumenten? A partir d'aquesta aproximació a les teories de la justícia i la democràcia hem pogut constatar que la secessió és una qüestió de legitimitat i legalitat en la que intervenen els *overlapping consensus* de Rawls. La justícia i la democràcia són conceptes vinculats entre ells per l'autoritat derivada del coneixement i la reflexió que ha de permetre a les comunitats minoritàries gaudir dels mateixos drets que les majoritàries.

---

¹⁰⁵⁸ Bossacoma, P. (2015), *Justícia i legalitat de la secessió: una teoria de l'autodeterminació nacional des de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònomic, pg 319.

¹⁰⁵⁹ Orriols, N. (2014). “Daniel Weinstock: “Si la Constitució és una presó, no pots negociar amb el carceller” a *Ara*. 8 de desembre. Recuperat a: http://www.ara.cat/premium/politica/Daniel-Weinstock-Constitucio-negociar-carceller_0_1262873766.html [consulta desembre 2022].

¹⁰⁶⁰ *Ibidem*.

Per això, hem pogut determinar que el principal problema per determinar quan és legítima la secessió té a veure amb la dificultat per copsar la realitat social d'un estat multicultural. Com afirma Costa afirma:

*Legitimacy in the circumstances of a multinational state where minority nations cannot fully exercise their right to national self-determination vis à vis the majority through extensive territorial self-government and/or meaningful equality through other power-sharing arrangements*¹⁰⁶¹.

També a partir de Costa hem pogut descobrir una classificació de teories de la secessió, a partir de la qual hem pogut observar quines característiques presentava el procés d'independència de Catalunya en ple segle XXI. Hem corroborat que tant per justícia nacional, per dret a remeiar causes justes, com pel dret a la lliure decisió o dret a decidir, Catalunya tenia la legitimitat d'esdevenir un nou Estat.

Bossacoma ens ha demostrat que el cas català és una potencial secessió plenament justificada, més si tenim en compte el que plantejava Poole: “The modern state –and especially the liberal and democratic state– is and ought to be the nation-state. The republican patriot ought to be a nationalistic”¹⁰⁶². Segons aquests autors, per tal d'evitar convertir el procés de secessió en una causa justa, la nació catalana ha de continuar ampliant la massa social favorable a la secessió, de manera pacífica i en base a les causes justes, si vol esdevenir un Estat independent.

Tanmateix, hem pogut comprovar també que aquesta justificació que seria vàlida pel catalanisme del segle XXI, no necessàriament ha de ser-ho pel catalanisme del primer terç del segle XX. No podem aplicar aquests arguments, doncs, a la Catalunya dels anys que comprenen el període del 1914 i 1933. El projecte català no havia estat mai, segons Fontana, un projecte secessionista:

*Aquest projecte català no s'havia plantejat en termes de separació. Els llaços que s'havien establert amb Castella o amb Andalusia per la via de les relacions i dels intercanvis eren prou forts com per aspirar a conservar-los dins d'una monarquia composta, per l'estil del que seria al segle XIX l'imperi austrohongarès*¹⁰⁶³.

Si bé és cert que el corrent majoritari del catalanisme del segle XXI és l'independentisme, aquest corrent no ho era durant els anys en els quals focalitzem aquesta tesi doctoral. En aquell moment només era una alternativa tremendament minoritària i amb molt poques probabilitats de ser aplicada a la realitat.

---

¹⁰⁶¹ Costa, J. (2003). “On Theories of Secession: Minorities, Majorities, and the Multinational State”, in *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6 (2), pp. 85.

¹⁰⁶² Poole, R. (2003). *Patriotism and Nationalism*. Cap. 8, pg. 145.

¹⁰⁶³ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 62.

1.3.3.4 Conclusions sobre els models d'organització territorial

En definitiva, després de definir els principals models d'Estat que han existit dins de l'Estat espanyol, essencialment els proposats pels catalanistes, podem confirmar que l'independentisme ha estat només un corrent minoritari i idealista, amb insuficient suport social com per esdevenir una realitat.

Després de veure les principals propostes d'organització territorial, constatem que l'autonomisme ha estat el model l'hegemònic fins avui, o millor dit la descentralització administrativa i política. Tal i com afirma González Casanova, “el catalanisme polític té la deu més pura en els federalistes del segle passat [XIX] i sempre, d'alguna manera, el somni d'una federació hispànica o ibèrica és l'altra cara de l'autonomia demanada pels catalans fins a la desfeta del 1939”¹⁰⁶⁴. Tots els projectes han estat regionalistes, provincialistes (que no provincians), autonomistes, federalistes o confederalistes. Només hi ha un contrapunt feaentment independentisme: la constitució de l'Havana del 1928. I, com resulta evident, va ser tan minoritari i idealista que no es pot considerar ni com a part d'una part representativa del catalanisme.

Així doncs, Catalunya i el catalanisme sempre ha estat relacionat amb Espanya o, més ben dit, els catalanistes han estat propositius per a reformar un Estat centralista i unitarista, que tendia a no respectar les diverses nacionalitats que la integraven. Per aquest motiu, segons González Casanova:

Els projectes els autonòmics, fets a casa nostra, han provocat, en part, projectes formatius i disposicions legals d'abast espanyol, com ho foren els textos constitucionals d'en dues repúbliques, la reforma de l'administració local de moure i les munt comunitats provincials del 1913. En sentit contrari, alguns decrets i normes de rang superior han reduït, suspès o derogat determinats graus ja assolits d'autonomia Català, i calia fer-ho constar documental¹⁰⁶⁵.

Així doncs, malgrat la capacitat propositiva dels catalanistes, envers els seus projectes sempre hi ha hagut un recel espanyolista que s'ha tenyit d'anticatalanisme.

En aquest sentit, ha estat habitual al segle XX que s'hagin rebocat lleis, s'hagin esquarterat propostes i, en definitiva, s'ha intentat assimilar el catalanisme dins del nacionalisme espanyol que propugnava un Estat centralista i unitari.

El que fan els catalanistes des de finals del segle XIX és polititzar els ideals. Dotar-los d'un sentit pràctic més enllà de l'essencialisme herderià: es tractava de polititzar la qüestió de la llengua, de polititzar la visió històrica

---

¹⁰⁶⁴ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 10.

¹⁰⁶⁵ *Ibíd*em, pg. 9.

*del passat, de polititzar la divisió territorial, de polititzar la tècnica i la recerca, de polititzar l'administració*¹⁰⁶⁶.

I així durant tot el segle XX i fins i tot als nostres dies (2022). El catalanisme ha proposat, des de les Bases de Manresa (1892), el Programa del Tívoli (1906), el Projecte de Mancomunitats (1912), les Conclusions de l'Assemblea de Parlamentaris (1917) o el Projecte d'Estatut d'Autonomia (1932), totes les propostes han estat per tal de buscar un *encaix* de Catalunya dins d'Espanya.

Totes aquestes propostes, les majoritàries, s'han fet des del pactisme i des del possibilisme, en contraposició del que s'ha fet creure sovint que eren reaccionàries i paramilitars. En paraules d'Ucelay-Da Cal:

*La política, amb la nova manera catalana d'entendre les coses (...) era capaç de dialogar de tu a tu amb l'obrerisme, corrent de l'avenir, però que igualment oferia fum i ferum, promeses vagues del bastiment de la societat per fer. La modernitat política catalana consistia en confondre l'intangible amb la tangibilitat*¹⁰⁶⁷.

Així doncs, malgrat l'idealisme d'aquestes propostes, malgrat la projecció de desitjos, aquestes idees ens posen de manifest el reflex d'una realitat amb la qual els catalanistes no hi estaven conformes.

Històricament i reiteradament, els catalanistes han proposat models que en cap cas volien trencar la unitat d'Espanya sinó que proposaven integrar la diversitat. Així ha estat fins arribar al segle XXI quan, segons Martínez Fiol:

*El proceso o desafío soberanista o independentista que ha tenido lugar en Cataluña a lo largo de las dos primeras décadas del siglo XXI no debe visualizarse como un momento excepcional en el sentido histórico. Desafíos del catalanismo al estado español se produjeron a lo largo del siglo XX y recogían planteamientos ya formulados durante la segunda mitad del siglo XIX*¹⁰⁶⁸.

La voluntat del catalanisme de convertir Catalunya en un Estat, sigui en un context d'autonomia política o de confederalisme, ha estat un continu històric. Tot i així, mai ha tingut tanta força ni ha estat tan majoritari com a partir del 2010.

---

¹⁰⁶⁶ Colomines, A. i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 124.

¹⁰⁶⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2019) "La Mancomunitat com a teatre polític" a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 95.

¹⁰⁶⁸ Martínez Fiol, D. (2019). *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, pg. 7.

Per tant, malgrat el catalanisme sempre ha buscat renovar el model d'Estat, el període 2010-2022 ha estat excepcional en la història recent d'Espanya. Així ho expressa Martínez Fiol:

La excepcionalidad de este último desafío se encuentra en el cambio de proposición realizada desde una vertiente del catalanismo al estado español. Mientras los siglos XIX y XX fueron testigos de alternativas federales, confederales, autonomistas o mancomunitarias, en el siglo XXI el movimiento catalanista ha sido acaparado por los sectores independentistas que, hasta este momento, habían sido una alternativa muy secundaria en el panorama político catalán¹⁰⁶⁹.

Aquesta fórmula es pot explicar, segons el mateix Martínez Fiol, per un “posible agotamiento de las fórmulas autonomistas o federales, mayoritarias a lo largo de la historia contemporánea de Cataluña, como alternativas de encaje político, cultural y económico de Cataluña en España”¹⁰⁷⁰. En qualsevol cas, en aquest apartat hem pogut constatar quins han estat els principals models d'Estat que han proposat els catalanistes i podem certificar que l'independentisme ha estat minoritari en el període estudiat en aquesta tesi, entre el 1914 i el 1933.

---

¹⁰⁶⁹ *Ibíd*em, pg. 7.

¹⁰⁷⁰ *Ibíd*em, pg. 8.

1.3.4 L'estudi de la Història

Avui dia (2022) consumim història als museus, a la televisió –en documentals, en pel·lícules–, visitem llocs històrics, quedem embadalits amb l'explicació de qualsevol guia que ens expliqui els orígens remots d'un edifici, les singularitats de la vida d'un personatge famós o busquem les arrels dels nostres avantpassats a través de l'arbre geneològic. De fet, si la història avui és tan important és perquè, segons Margaret Macmillan, la utilitzem per a comprendre'ns a nosaltres mateixos:

Para muchos seres humanos, el interés por el pasado empieza con ellos mismos. Y eso se debe en parte a la biología. Como otras criaturas, los humanos tienen un principio y un final, y en medio se encuentra su historia. Probablemente también tenga que ver con la conciencia de que hoy en día la gran mayoría de las personas viven en un mundo que cambia con rapidez¹⁰⁷¹.

La consciència sobre nosaltres mateixos i com hem arribat al moment que vivim avui dia és un element definitori de la humanitat. El problema en l'estudi de la història sol aparèixer quan volem utilitzar-la per entendre'ns a nosaltres i no per entendre el conjunt de la societat o entendre el nostre humil paper en els esdeveniments globals. Així doncs, utilitzem la història però també n'abusem segons el nostre propi interès, tal i com apunta Macmillan:

Usamos la historia para comprendernos a nosotros mismos, y debemos usarla para comprender a los demás. (...) La historia puede ayudarnos, pero también puede ser muy peligrosa. (...) El pasado se puede usar casi para cualquier cosa que se desee hacer en el presente. Abusamos de la historia cuando creamos mentiras sobre el pasado, o escribimos historias que muestran sólo una perspectiva. (...) Eso no significa que no debemos examinar nuestra historia para buscar comprensión, apoyo y ayuda; significa que debemos hacerlo con mucho cuidado¹⁰⁷².

No ens hem de culpar per aquest afany per conèixer-nos. L'ésser humà és egoista per naturalesa, per propi interès de supervivència. Macmillan assegura que “queremos que nuestras vidas tengan sentido, y a menudo nos preguntamos cuál es nuestro lugar en la sociedad y cómo hemos llegado hasta aquí. De modo que nos contamos historias, no siempre ciertas, y nos hacemos preguntas sobre nosotros mismos”¹⁰⁷³. Però per la mateixa regla de tres, per a sobreviure com a espècie, o millor dit per comprendre'ns, necessitem també de la col·lectivitat i de la Història en majúscules.

---

¹⁰⁷¹ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 18.

¹⁰⁷² *Ibíd*em, pp. 12-13.

¹⁰⁷³ *Ibíd*em, pg. 11.

De la mateixa manera que Margaret Macmillan és canadenc, criada al Canadà, amb un context i uns valors determinats, jo soc nascut a Catalunya, amb orígens també al País Valencià, educat en un context de pau i de democràcia que m'ha permès estudiar en un període de temps d'increment de les llibertats. Aquesta perspectiva subjectiva de l'historiador s'hauria de manifestar en qualsevol estudi, perquè entenent els orígens i influències d'aquesta persona, també podem entendre'n el fons de les seves anàlisis històriques.

Perills a l'hora d'estudiar la Història

El primer perill amb el qual ens podem trobar són els prejudicis del propi investigador, els coneixements que l'analista té amb relació a un tema concret. De fet, qualsevol historiador, analista del discurs o polític parteix d'un criteri propi, d'uns coneixements previs i també d'uns apriorismes. Ho advertia Rovira i Virgili quan ens afirmava:

*El judici de les persones i dels fets, parteix d'un defectuós coneixement dels caires humans i de les realitats socials. (...) La peresa intel·lectual i àdhuc la peresa mnemotècnica s'avenen còmodament als judicis sumaris, sumaríssims i tot, que en breus frases volen donar una idea exacta del caràcter d'un personatge*¹⁰⁷⁴.

Per aquest motiu, en aquesta tesi hem de ser molt pulcres amb els continguts que tractem i els que elidim. El mateix Rovira i Virgili afirmava que “si no s'anés massa de pressa a emetre aquests judicis, no veuríem tan sovint les revisions i contrarevisions que omplen un bon espai de la labor crítica dels nostres dies (...) perquè van ésser emesos precipitadament”¹⁰⁷⁵. Per evitar la revisió constant dels continguts, doncs, ens proposem sobresaturar de citacions l'estudi històric que ens disposem a desenvolupar.

Hem d'anar en compte perquè, tal i com apunta Margaret MacMillan, els historiadors són experts en fer preguntes, en establir connexions i recollir proves i examinar-les. Tanmateix, també parteixen de l'opinió personal, dels mites que vertebraven la societat del seu temps. Concretament, assegura sobre els historiadors:

En teoría, poseen un considerable corpus de conocimientos y de comprensión del contexto de unos momentos o acontecimientos en concreto. Sin embargo, cuando producen unas obras que ponen a prueba con intensidad creencias y mitos del pasado, a menudo se les acusa de ser

---

¹⁰⁷⁴ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 6.

¹⁰⁷⁵ *Ibidem*, pg. 6.

*elitistas, nihilistas o sencillamente de estar fuera de contacto con ese lugar imaginario, el mundo real*¹⁰⁷⁶.

Ésser conscients d'aquesta fragilitat, d'aquest lligam amb els mites que trobem en societat, ens farà millors a l'hora d'investigar. Perquè, malgrat tenim desenes de documents, in comptables autors i fonts secundàries, hem de saber-nos fal·libles i reconèixer que ens podem veure abocats a la narrativa popular, a les llegendes urbanes, a les falses creences que ens porten a reforçar els nostres apriorismes.

En conseqüència, per construir noves visions del passat hem de buscar noves maneres d'analitzar el passat. Aquest serà el segon perill amb el qual ens podem trobar a l'hora d'estudiar la història. Així ho expressa Josep Fontana:

*Per construir noves visions del passat que responguin d'una manera útil a les preguntes que els hem de fer des d'un present en crisi, els historiadors estem cercant formes noves de manejar el temps, que ens permetin superar les diferències de la visió lineal del vell model de la historia universal hegeliana, o sigui de la historia del progres concebut a l'europea*¹⁰⁷⁷.

Per aquest motiu, aquest treball estudia la història des d'una perspectiva diferent: l'anàlisi del discurs i els models d'Estat. És a dir, mesclen la disciplina històrica amb una vessant lingüística i una altra de politològica. Suposarà un exercici complex i de fràgil equilibri, però per trencar els marcs de la història tradicional, hem de fer un esforç per innovar.

No és fàcil fer judicis històrics. Cal que ens esforcem a ser precisos perquè d'aquest treball se'n faran noves interpretacions que influiran en d'altres estudis i, de retruc, en un possible canvi de percepció d'alguns discursos que analitzarem. Hem d'evitar, doncs, caure en generalitzacions, en anacronismes, o fins i tot en reafirmar teories que falsegen els fets per interès personal dels qui les han escrit. Tal com assegura Ucelay-Da Cal, els historiadors hem de fer un esforç per estudiar cada concepte amb els ulls del moment històric:

*La història d'ahir, els homes d'ahir, no poden ser ressuscitats amb la història d'avui, amb les idees d'avui, amb els homes d'avui. Si hom ho fa comet una absoluta falsedat i una incorrecció imperdonable. La història no pot ser tractada amb els criteris del romanticisme. La història no és un art per a fer veure el que el passat hauria pogut ésser segons el criteri imperant en el món d'avui –criteri que anys a venir serà tractat a mateixa escala i trobat lamentable i horrible. La Història és el que fou, la Història no es crea, es refà*¹⁰⁷⁸.

---

¹⁰⁷⁶ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 57.

¹⁰⁷⁷ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 49.

¹⁰⁷⁸ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 32.

Hem de reinterpretar la història sense que aquesta interpretació sigui interessada. És a dir, hem de crear un relat entenedor que reflecteixi els fets que realment van ocórrer.

Això no ha de ser incompatible amb tenir criteri propi, en defensar unes idees més enllà dels estudis que realitzem. Ucelay-Da Cal apunta que “el historiador puede tener su particular alineamiento (o alienación) en el terreno cívico que, aunque condicione, no debería supeditar la comprensión del problema”¹⁰⁷⁹. Simplement cal mostrar quin és la vessant objectiva de l’anàlisi i quina és l’opinió subjectiva que s’emet després d’haver treballat amb detall l’objecte d’estudi, com proposava Max Weber en els estudis periodístics.

I per a fer-ho hem d’aconseguir ser precisos alhora que comprensibles. Sovint, els historiadors utilitzen un llenguatge massa especialitzat, amb frases complexes i subordinades, “debido quizá a su deseo de equipararse a sus iguales en las ciencias o las ciencias sociales”¹⁰⁸⁰. En aquesta tesi, volem trencar amb aquesta complexitat excessiva. Volem fer entenedora la història que estudiem, a partir de criteris acadèmics que, a la vegada, els pugui entendre el gruix de la ciutadania.

L’excés de complexitat en les frases i la construcció del relat pot ser el tercer perill en l’estudi de la història. És a dir, que amb l’afany d’innovar en nous estudis i nous descobriments, acabem recuperant documents del fons dels arxius per amagar llibres en el fons de les biblioteques –en paraules de Fontana. Per això, en la nostra tesi hem de trobar un equilibri entre allò que ens satisfà estudiar i allò que pot ser útil a la societat. Així ho recomana Ucelay-Da Cal, prenent d’exemple a l’historiador i psicoanalista Peter Gay:

*La dinámica interior del ejercicio historiográfico hace que la satisfacción del investigador encuentre en la compulsión de descubrir aquello que, por alguna razón social, se guarda encubierto; esta acción se repite, historiador tras historiador, desde todos los ángulos posibles, ya que cada interpretación superada se puede volver a abrir con nuevas informaciones y divulgar de nuevo*¹⁰⁸¹.

Així doncs, no es tracta només de descobrir quelcom nou, sinó sobretot de fer-ho entenedor i que aquest coneixement sigui útil per a la ciutadania. Això sí, sense veure’s influït en excés per les necessitats i desitjos de la societat. Tal i com apunta Fontana,

---

¹⁰⁷⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 18.

¹⁰⁸⁰ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 47.

¹⁰⁸¹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 15.

“l'historiador, mogut per les necessitats col·lectives del present, explora avui el passat més enllà de la seqüència d'esdeveniments que pretén explicar com a inevitable el que ha esdevingut”¹⁰⁸². Haurem de trobar un equilibri, doncs, entre els nostres particulars desitjos d'estudi i les necessitats col·lectives del present, al mateix temps que creem un relat intel·ligible i útil per a fer avançar el coneixement.

Entre la Història i la memòria

A l'inici d'aquest apartat afirmàvem que la història viu un moment d'explosió de l'interès de la ciutadania envers el passat. Algunes vegades aquesta aproximació es fa a través d'un estudi detallat dels grans fets, mentre que d'altres es fa a través de les petites històries que connecten amb les emocions del potencial públic. Actualment l'estudi de la Història a través de la memòria, o de les memòries històriques, és més vigent que mai. Així ho corrobora Pla:

*En moments d'explosió memorialística, en què la memòria col·lectiva s'ha institucionalitzat i les memòries virtuals (...) omplen la vida quotidiana fins al punt de rivalitzar-hi o de substituir-la, el gènere memorialístic contemporani, situat alhora dins i fora de la literatura i dins i fora de la història, viu en una estranya zona d'ombra*¹⁰⁸³.

Pla ens apunta un possible risc per aquesta passió per les memòries històriques. Tendim a literaturitzar, a historificar uns fets amb el filtre del relat personal. Per aquest motiu, malgrat que en aquesta tesi personalitzem en tres persones i una dotzena de discursos, hem d'evitar crear un relat literaturitzat que s'allunyi de l'estudi acadèmic.

En qualsevol cas, hem d'aprofitar aquest interès contemporani per les històries personals i els fets concrets, per a captar l'atenció del potencial lector. Així ho suggereix Macmillan:

*La fascinación actual por las historias personales de la gente puede ser narcisista (...), pero también procede del deseo de saber qué fue lo que hizo a la gente como es y dio forma al mundo en el que casualmente viven. (...) La historia ha dado forma a los valores humanos, a sus miedos, sus aspiraciones, sus amores y sus odios. Cuando empezamos a darnos cuenta de todo esto, comprendemos un poco mejor el auténtico poder del pasado*¹⁰⁸⁴.

Gràcies a la comprensió dels personatges històrics i de les seves influències podem entendre millor el nostre passat col·lectiu com a societat. A més, podem acostar la

---

¹⁰⁸² Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 47.

¹⁰⁸³ Pla, X. (2013). “Ametlla, Cambó, Pla i el catalanisme possibilista” a Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 7.

¹⁰⁸⁴ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pp. 20-21.

història a gent que d'entrada potser no li prestaria atenció. Ara bé, el que hem d'intentar és no idealitzar els protagonistes d'aquesta tesi, sinó mantenir el rigor acadèmic de l'estudi històric.

El que podria semblar una obvietat no serà una tasca tan fàcil d'aconseguir, ja que ens servirem de multiplicitat de fonts primàries i secundàries que tenen una intencionalitat concreta. Hi ha la possibilitat que en algun cas no detectem l'interès per idolatrar o per criticar –en excés– alguns dels protagonistes estudiats. Per evitar-ho, per exemple, haurem d'intentar defugir les memòries polítiques dels personatges que analitzarem, com ens recorda Pla:

[Les memòries polítiques semblen] una mena de pas obligat per a polítics jubilats que desitgen fixar la seva imatge pública. (...) Els historiadors les veuen com a testimonis excessivament subjectius, parcials, massa justificatius o, fins i tot, exculpatoris, obres capaces de reflectir objectivament i fidelment unes època o uns fets històrics¹⁰⁸⁵.

Exactament el mateix passa amb les autobiografies. El mateix Pla apunta que els autors s'autoentronitzen amb els valors amb els quals els agradaria ser recordats:

En l'autobiografia, l'autor tendeix a diferenciar-se, a construir-se una identitat moral (familiar, educativa, professional) que el singularitza i que, finalment, justifica el seu llibre. Les memòries, en canvi, se centren en una identitat entesa més en la dimensió pública i col·lectiva, convençut com ha d'estar el protagonista que la seva pròpia història pot arribar a donar significat a un passat que és col·lectiu¹⁰⁸⁶.

Tot i les reserves, ens haurem de servir de les memòries i també de les autobiografies perquè ens aproximaran als fets històrics en primera persona. Simplement haurem de prendre precaucions sobre les intencions que pugui tenir cada relat.

Al cap i a la fi, com apunta Josep Fontana, “la història és a la nació el que la memòria a l'individu”¹⁰⁸⁷. De manera que mirarem de fer servir totes les possibles fonts que tinguem a l'abast per enriquir l'estudi que ens disposem a fer. Això sí, com hem vist fins ara i com apunta Margaret Macmillan: anar alerta amb l'ús i l'abús de la història que en fan els mateixos protagonistes en primera persona, els historiadors des de la talaia de la distància temporal i els governs des de l'interès polític.

---

¹⁰⁸⁵ Pla, X. (2013). “Ametlla, Cambó, Pla i el catalanisme possibilista” a Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 7.

¹⁰⁸⁶ *Ibidem*, pg. 8.

¹⁰⁸⁷ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 242.

Usar i abusar de la Història

La Història ha estat utilitzada al llarg del temps per a reforçar els principis ideològics que cada governant ha volgut destacar. Així, com apunta Macmillan, “los líderes políticos siempre han sabido el gran valor que tiene compararse con grandes figuras del pasado”¹⁰⁸⁸. És per això que la comparativa amb els grans icones del passat ha estat una constant per a enaltir la seva posició de força o de prestigi envers la societat de cada moment. I no solament els líders com a individus sinó també els governs, han utilitzat la història per al seu benefici, com assegura Fontana:

*Els governs han estat sempre conscients de la importància d'aquest ús de la història i s'han preocupat de controlar la producció historiogràfica. (...) Aquesta preocupació va augmentar considerablement i va prendre un nou sentit al segle XIX, amb la formació dels estats nació moderns. Els governs van decidir controlar molt estrictament els continguts que es transmetien en l'ensenyament, perquè això de la història, com van dir en el seu moment tant la senyora Thatcher com Khrusxov, que en això almenys coincidien, era massa important com per deixar-ho sense vigilància a mans dels que es dedicaven a la història*¹⁰⁸⁹.

A banda de conèixer-nos a nosaltres mateixos, com asseguràvem a l'inici d'aquest capítol, també serveix per construir la imatge interessada que volem. Sigui del líder, del govern o de la col·lectivitat, la Història ha estat una eina fonamental per a cohesionar la societat. Així ho expressa, de nou, Josep Fontana:

*De legitimar cada estat nació, construint una visió que no solament el presentava com a etern, sinó que minimitzava les crisis i les dissidències que s'haguessin produït en la seva evolució. I, en segon lloc, tenia la funció d'assentar els valors establerts, transmetent una concepció determinada de l'ordre social*¹⁰⁹⁰.

La Història té doncs, una doble funció: la legitimació de la nació o, si s'escau, de l'Estat-Nació; i, d'altra banda, confirmar els valors comuns en societat, és a dir els *topoi* que hem estudiat abastament a l'apartat de *l'art de l'oratoría i l'anàlisi del discurs*.

Per observar de l'ús i de l'abús que s'ha fet de la Història, donant resposta a les dues funcions que apuntava Fontana, utilitzarem una cita del general Franco, que feia la seva particular aportació per relacionar els orígens de la nació espanyola amb els orígens dels valors compartits a tot el continent europeu: “Atenes ens va llegar les idees i la mesura; Roma, la unitat i el dret; el cristianisme, la religió i la vida. Com l'ànima humana, la d'Europa conté també tres potències immutables: idees de Grècia, voluntat

---

¹⁰⁸⁸ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 29.

¹⁰⁸⁹ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 236.

¹⁰⁹⁰ *Ibidem*, pp. 236-237.

de Roma, vida cristiana”¹⁰⁹¹. Amb aquesta cita, que recull Pau Guinart, queda més que clar l’ús i, de retruc, l’abús que s’ha fet habitualment de la Història.

Aquesta ha estat una constant en tots els nacionalismes europeus. Per a legitimar-se, com hem estudiat ja en l’apartat de *Discursos nacionals*, l’arqueologia hi ha tingut un paper important. En el franquisme, per seguir amb l’exemple que acabem d’utilitzar, la relació entre l’arqueologia i el nacionalisme espanyol va ser especialment productiva: “la crisi identitària de finals de s.XIX obliga a repensar la nació espanyola, que perd definitivament la capacitat imperial que l’havia singularitzat”¹⁰⁹². Aquest fet, el que se sol titular com a dèbil nacionalització espanyola, va permetre a Catalunya recuperar l’autoestima identitària, creant un projecte de país representat ideològicament pel Noucentisme i políticament per la Mancomunitat.

A més del franquisme que utilitzava l’arqueologia per buscar els fonaments de la nació espanyola i dels valors compartits, els catalanistes també utilitzaven aquesta disciplina per diferenciar-se del nacionalisme espanyol. Així, com veurem en l’estudi de Puig i Cadafalch, l’estudi històric i l’enaltiment d’Empúries va ser clau per a forjar un passat comú, molt més pur que l’espanyol i que diferenciava la nació catalana de l’espanyola. Aquestes afirmacions, evidentment, segons les justificacions tant dels nacionalistes catalans com dels nacionalistes espanyols, cadascú des de la seva perspectiva.

Queda palès, doncs, que “la historia no nos ofrece respuestas definitivas para todos los tiempos. Es un proceso”¹⁰⁹³. Aquesta multiplicitat d’opinions, però, obre la porta als historiadors, als governs i als líders a utilitzar la història per a justificar els seus ideals i per a cohesionar la societat en base a uns hipotètics valors compartits, que venen de molt antic.

---

¹⁰⁹¹ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 49. Cita extreta de Franco, F. (1951). *Textos de doctrina Política, Palabras y Escritos de 1945 a 1950*. Madrid: Publicaciones Españolas, pg. 710.

¹⁰⁹² Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 51.

¹⁰⁹³ Macmillan, M. (Trad. A. Herrera Ferrer) (2015). *Usos y abusos de la historia*. Barcelona: Ariel, pg. 190.

La importància de la metodologia en l'estudi de la Història

La feina de l'historiador, per tant, no serà immòbil. Ha de recercar noves fonts, constantment, però a l'hora ha de convertir els estudis en entenedors per al gran públic, com ja hem apuntat abans. Com que és una ciència social oberta, en constant canvi, l'historiador ha d'anar adaptant la metodologia a mesura que aconsegueix més informació i que aquesta sigui més fidedigna. Així ho expressa Fontana:

La nostra feina no s'acaba mai, mai no pretén donar un veredict final. Està sempre en construcció i només pot tenir una autèntica utilitat social si la mantenim en un contacte constant amb el món del nostre entorn, nodrint-nos de les preocupacions de la gent, de les seves esperances i dels seus neguits, escoltant les veus dels uns i dels altres per tal de delimitar els problemes que ens convé analitzar, amb la finalitat de proporcionar els elements que el nostre treball pot aportar a la reflexió col·lectiva¹⁰⁹⁴.

Això és precisament el que ens proposem fer en aquesta tesi històrica. Si bé les conclusions finals ja es poden intuir d'antuvi, el que volem és construir una metodologia que ens permeti corroborar-les amb certesa, però també deixarem obertes les possibilitats de complementar l'estudi amb més discursos i amb més presidents.

Haurem d'assumir doncs, la màxima que Pierre Vilar va aportar a la historiografia: haurem de *pensar històricament*. Com ens recorda Fontana, "això comporta, sobretot, ensenyar a no acceptar sense crítica res del que es pretén legitimar a partir dels prejudicis del passat i a no deixar-se enganyar per tòpics que volen jugar amb els nostres sentiments, per induir-nos a no utilitzar la raó"¹⁰⁹⁵. Amb aquesta tesi, doncs, ens proposem animar a la gent del present a reflexionar sobre el seu passat, a descobrir com han arribat fins aquí, a entendre'ns com a societat.

Per construir un relat intel·ligible, doncs, haurem de "seleccionar la part dels fets que considerem rellevants i ordenar-los en una seqüència explicativa no solament una descripció de la pràctica de l'historiador, sinó de la nostra manera quotidiana de viure"¹⁰⁹⁶. Això comporta una enorme responsabilitat, perquè qualsevol distorsió de la història o la supressió de fonts rellevants comportaria la falsificació de la mateixa. I en aquest estudi no volem crear un relat versemblant sinó un estudi que recerqui la veritat. Així doncs, haurem d'estar recomposant el trencaclosques constantment, seguint la metàfora de Josep Fontana:

L'historiador actua com qui resol un trencaclosques, un puzle, valent-se d'un model que li mostra les línies generals de la solució, i va cercant el lloc

---

¹⁰⁹⁴ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 247.

¹⁰⁹⁵ *Ibidem*, pg. 251.

¹⁰⁹⁶ *Ibidem*, pg. 39.

concret on les línies de la peça, és a dir, de l'esdeveniment o de la dada que ha trobat en els documents, encaixen amb exactitud, la qual cosa li serveix per confirmar la validesa de la solució, del model interpretatiu que ha avançat com a hipòtesi de partida. Però un esdeveniment no és una peça plana que pugui explicar-se per complet a partir d'aquest ajustament, sinó un poliedre, un cos de tres dimensions amb un gran nombre de cares, una de les quals encaixa en el model del nostre trencaclosques, mentre que d'altres el situen en un feix de diverses relacions i fan que pugui encaixar en altres models¹⁰⁹⁷.

I com que no hi ha un mètode tancat, absolut, farem una saturació de fonts per demostrar les diferents perspectives, a la vegada que generem un fil conductor genuí que ens permeti donar resposta a les preguntes d'investigació inicials.

L'aplicació del mètode a Catalunya i a Espanya

En qualsevol estudi històric, però especialment en l'aplicació d'aquesta disciplina al cas català i espanyol, implica uns riscos que hem de preveure. L'historiador i polític Antoni Rovira i Virgili anticipava alguns d'aquests problemes:

Després de tants anys de silenci imposat, correm el risc, en descobrir el nostre passat, de caure en el parany de substituir la figura de la biografia o l'estudi biogràfic crític per una superficial hagiografia. Correm el risc (...) de magnificar ingènuament, el passat anterior al 1939, per manca d'estudis crítics¹⁰⁹⁸.

Per això, Rovira i Virgili intenta descobrir alguns defectes dels polítics catalans de la primera etapa que estudiem en aquesta tesi. I per aquest motiu, per no caure en l'hagiografia de Prat, Puig i Macià, buscarem fonts complementàries, intentarem no criticar-los gratuïtament ni elogiar-los en la descripció dels fets ni en l'anàlisi de les seves paraules.

Colomines i Madaula ens recorden que “no és senzill recuperar la tradició d'un poble que ha sofert ruptures històriques”¹⁰⁹⁹, recuperant la memòria de Mercè Rius. És per això que no podem caure en la idealització d'un passat corromput per la dictadura franquista, però tampoc podem fer com si Espanya no existís en el nostre relat. A diferència del que ha fet una part de la historiografia catalana, no podem excloure Espanya de la lògica catalana ni podem proposar una mirada estrictament interna. Cal

---

¹⁰⁹⁷ Ibídem, pg. 52.

¹⁰⁹⁸ Benet, Josep (1977). “Pròleg” a Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. VIII.

¹⁰⁹⁹ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 131.

tenir en compte les influències estrangeres, les influències estatals i les distorsions nacionals.

Perquè sovint es confon el nacionalisme català amb la societat catalana, i això no és així. El nacionalisme català, també des de la historiografia, ha tendit a abusar de la història per a reforçar el seu propi relat. El nacionalisme català ritualitza alguns personatges i el seu llegat, es fan contes del passat. Per exemple, amb la figura transcendent com ha estat Prat de la Riba, que va ser l'ideòleg d'un pensament i d'una proposta d'Estat que va més enllà de Catalunya. Es basava en models europeus del seu temps i la seva herència ha estat un Estat de les autonomies sense haver-ho buscat.

Des de la historiografia catalanista no s'ha fet, encara, una anàlisi prou crítica dels grans personatges i de les interpretacions que en fem de la seva ideologia, com ens recorda Martínez Fiol:

Durant el darrer terç de segle XX i els primers anys del XXI, l'estudi de la Generalitat s'ha limitat a enumerar-ne els governs, bandejant qualsevol anàlisi que expliqués el funcionament intern dels seus departaments, conselleries, oficines, institucions sanitàries o d'ensenyament. (...) això implicà un enorme protagonisme del funcionariat en tots els processos de canvi i de transformació política, social, econòmica i cultural que s'esdevingueren a Catalunya durant la II República¹¹⁰⁰.

Per aquest motiu el mateix Martínez Fiol ha fet una anàlisi crítica de les propostes catalanistes, assegurant que la crítica antiestatista tenia una doble vessant d'interès per aconseguir els llocs de treball que generava, precisament, una estructura d'Estat.

Des de la perspectiva contemporània, no s'ha fet una crítica tampoc dels abusos que ha comès la pròpia historiografia. Per exemple, amb la sobreinterpretació de les ruïnes d'Empúries com una mostra més del fet diferencial català. Guinart recorda que “el llegat grec les singularitzava amb relació a cap altre jaciment clàssic de la península, un factor que va donar ales al moviment cultural del moment: el Noucentisme”¹¹⁰¹. Així ha arribat fins als nostres dies, ja que l'autor d'aquesta tesi recorda haver estudiat Empúries com els orígens remots de la nació catalana.

En qualsevol cas, el que tampoc podem fer en aquesta tesi, ni en cap dels treballs de la historiografia catalana, és obviar els ressos històrics de fets actuals amb d'altres que han succeït al principat. Tal i com assegura Casassas “existeix una clara continuïtat

---

¹¹⁰⁰ Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionarials a la Generalitat*. Barcelona: Abadía de Montserrat, pp. 11-12.

¹¹⁰¹ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 27.

entre l'acció de la Diputació de Barcelona entre 1907 i 1914 i la subsegüent obra de la Mancomunitat de Catalunya. El nexa d'unió d'impuls i la inspiració (...) [va ser] Enric Prat de la Riba”¹¹⁰². Així mateix, la Generalitat republicana és filla dels èxits de la Mancomunitat i de les projeccions no aconseguides. I de la mateixa manera, l'Estat de les autonomies és fill llunyà de l'Estat integral de la Segona República. Fins i tot ens podríem atrevir a dir que l'actual moviment independentista parteix de tots aquests fracassos per a reformar Espanya des de Catalunya i de la incapacitat per trobar un encaix que satisfaci a ambdues parts. Sigui com sigui, en aquest treball acadèmic haurem de flirtejar amb el fràgil equilibri del funambulista, entre la simplificació del relat per fer-lo entenedor i a la vegada sobrecarregar-lo de fonts per a validar-ne el rigor acadèmic.

1.3.4.1 Orígens històrics del conflicte sobre el model d'Estat al s.XVIII

Quan parlem de conflicte polític entre Catalunya i Espanya és perquè alguns catalans se senten conquerits i alguns espanyols se senten conqueridors. Hom justifica en la Guerra de Successió els orígens de les tibantors entre Catalunya i Espanya. Però realment hi va haver un canvi en la font de poder per a governar ambdós territoris? A continuació ens disposem a fer un breu repàs històric per les institucions que regnaren Catalunya i Espanya entre el segle XVIII i els inicis del segle XX, per tal d'entendre quina és la proposta concreta que formulen els presidents de Catalunya, a través de les seves paraules.

El conflicte neix quan Carles II va morir sense descendència, segons Francesc Pi i Margall, el qui fou president del Govern espanyol durant la Primera República:

Mort sense fills Carles II l'any 1699, se disputaren el tron d'Espanya Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV, i Carles, arxiduc d'Austria. La qüestió se va fer internacional, perquè ni l'Holanda ni l'Anglaterra podien veure sense recel que la casa de Borbó regnés alhora a Espanya i França¹¹⁰³.

És aquest l'origen d'un conflicte entre territoris de la península ibèrica. No vol dir que abans no n'hi hagués hagut, com hem vist amb la proclamació de la República Catalana per part del canonge Pau Claris. En tot cas, afirmem que és a partir del conflicte

---

¹¹⁰² Casassas Ymbert, J. (2019) “La Mancomunitat i l'acció de la intel·lectualitat catalana del primer Nou-cents. Assaig d'interpretació” a AA.VV. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers, pg. 154.

¹¹⁰³ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 11.

successori iniciat a les primeries del segle XVIII el que acaba comportant canvis en l'estructura de poder, i amb ells, també canvis en el model d'Estat.

Així doncs, segons el mateix Pi i Margall, Catalunya tenia justificat alinear-se amb el candidat austríac, que prometia defensar els drets i les llibertats catalanes com fins al moment:

Catalunya portà amb raó la seva resistència fins a la temeritat per defensar i sostenir els seus furs. (...) [Però] s'avingueren les nacions bel·ligerants i posaren per la pau d'Utrech terme a la guerra. No aconseguí Catalunya que en aqueixa pau s'estipulés la conservació de les seves llibertats. (...) Per més d'un any allargaren encara els catalans la lluita, lluita sagnant i feroç, en què ningú donava quarter ni el demanava. (...) Barcelona era, com sempre, l'ànima del moviment. Bloquejada per mar i terra, rebutjava tota idea d'avinença¹¹⁰⁴.

Els efectes de la derrota del bàndol en el qual s'havia alineat Catalunya van ser la derogació dels furs d'Aragó, de València i de Catalunya. En realitat, doncs, no va ser una guerra per a la successió, sinó per la conservació o substitució d'un model d'Estat.

Josep Fontana assegura que la Guerra de Successió hauria de canviar el nom, ja que les mateixes fonts primàries recorden que no es va fer la guerra per tenir un o altre rei, sinó “*per la conservació de las llibertats, privilegis y prerogativas dels Cathalans, que nostres antecessors a costa de sa sanch gloriosament alcansaren, y nosaltres devem així mateix mantenir*”¹¹⁰⁵. I aquestes llibertats, privilegis i prerogatives no és cap altra cosa que el model d'Estat, el model d'organització territorial i de poder que tenia la Corona Catalanoaragonesa, ben diferenciada de la Corona de Castella.

Per a recordar-ho, Fontana recorda què deien aquestes Constitucions catalanes:

Les lleis i privilegis de Catalunya eren constitucions, textos discutits i aprovats a les Corts pels tres braços en què es dividia la representació de la societat catalana, i sancionats pel rei. Les Constitucions i altres Drets de Catalunya són el cos de lleis d'un estat: un codi propi del Principat, similar als existents en altres estats de la monarquia, com per exemple a la Nueva recopilación, que s'usava com a repertori legal a la Corona de Castella, i que amb les Partidas integrava el que s'acostumava a designar com las leyes del reino. Però era de diferent naturalesa que aquest, ja que les lleis castellanques no requerien, en el temps a què m'estic referint, l'aprovació de les Corts. A Catalunya, en canvi, el mecanisme de l'aprovació de lleis en les Corts estamentals, amb totes les seves limitacions, se seguia mantenint viu¹¹⁰⁶.

Podem observar com convivia paral·lelament dues tradicions legals i d'estructuració de l'Estat, que compartien Monarquia hispànica. Al cap i a la fi, les lleis somatitzen

---

¹¹⁰⁴ Ibídem, pp. 12-13.

¹¹⁰⁵ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 62.

¹¹⁰⁶ Ibídem, pp. 64-65.

aquelles creences majoritàries en societat, els *topoi* que hem estudiat anteriorment. Els consensos socials, doncs, es tradueixen en usos i, aquests, a la vegada s'acaben convertint en lleis.

És per això que podem observar dues tendències diferenciades en una mateixa Monarquia, dos marcs cognitius diferenciats que van col·lisionar quan es va morir el regent sense descendència. En conseqüència, Fontana afirma que la Guerra de Successió va ser, en realitat, una guerra per un model d'Estat:

La guerra que anomenem de Successió va ser essencialment una pugna entre un sistema polític que apuntava en una línia de progrés i democratització, i un poder monàrquic absolut, fonamentat en la conservació del domini feudal de la terra, que va representar un fre per al desenvolupament e les monarquies de França i d'Espanya al segle XVIII, mentre que l'existència d'un govern parlamentari, de la mena del que s'estava desenvolupant a Catalunya, afavoria el creixement d'Anglaterra i d'Holanda. Les diferències (...) es poden il·lustrar amb l'exemple d'uns temps en què a les Corts catalanes es legislava sobre la inviolabilitat de la correspondència, sobre el dret de reunió, la defensa contra detencions arbitràries o la prioritat de la jurisdicció civil sobre la militar, en un clima que semblava anar avançant cap a un reconeixement dels Drets humans, que va quedar interromput per la derrota del 1714¹¹⁰⁷.

Podem observar, doncs, dues realitats, dues mentalitats i dos models controntats: el de la corona castellana i el de la corona catalanoaragonesa. Aquesta constatació no la fem per criticar-ne una respecte l'altra, ni tampoc per mitificar les Constitucions catalanes. Així ho expressa Fontana:

No es tracta pas de mitificar el que significaven les Constitucions catalanes, ni de presentar-les com un model de regles per al regiment d'una societat lliure i democràtica. (...) Però el que és important és que les Constitucions no solament eren un instrument viu, que es procurava adaptar a les necessitats pràctiques del temps, sinó que comportaven un mecanisme de discussió i de canvi, el de les Corts, que era, si no democràtic, almenys representatiu¹¹⁰⁸.

És evident que les Constitucions catalanes del segle XVIII no eren encara ni lliures ni democràtiques amb els estàndards que tenim avui dia. No es tracta d'enyorar una situació de llibertat que cal recuperar, perquè no era tal.

L'únic que podem constatar és l'existència de dos models d'Estat diferenciats, que conviuen en una certa harmonia i que, potencialment, haurien pogut esdevenir una monarquia dual o un Estat compost com el que proposava Prat de la Riba en els seus escrits i discursos. A la Guerra de Successió, per tant, es va dirimir la batalla entre dos

---

¹¹⁰⁷ Ibídem, pg. 63.

¹¹⁰⁸ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 65.

models d'Estat, el que hauria acabat essent un federalisme asimètric o una confederació de nacionalitats envers l'unitarisme pur, que va acabar reeixint.

En paraules de Pi i Margall, el 1714 es va assolir “l'unitat política, però l'unitat en el despotisme. Progrés lamentable! Trista victòria”¹¹⁰⁹. El model d'Estat s'havia decantat cap als principis unitaristes i centralistes que defensava el candidat Borbó, desequilibrant la balança als dos models que havien conviscut fins al moment, des del casament dels Reis Catòlics. El model d'organització territorial i les estructures de poder canviarien, tot i que les tradicions i els usos de les lleis trigarien encara cent anys a unificar-se.

En tot cas, doncs, no va ser fins la Constitució del 1812 quan es va constituir l'Estat liberal de dret a Espanya, malgrat que des del 1715 s'havia intentat unificar i centralitzar l'estructura de poder i s'havien reprimat els territoris que s'hi havien oposat.

1.3.4.2 Constitució de les diputacions i evolució durant el s.XIX

Al llarg dels capítols anteriors hem pogut observar que els antecedents de tota la reactivitat que el catalanisme va generar a finals del segle XIX i a inicis del segle XX contra l'Espanya centralista és argumentada per la pèrdua de l'autogovern català amb la Guerra de Successió –la guerra pel model d'Estat, segons Fontana. Des d'aquell moment, l'Estat espanyol cercava un sistema políticament centralista i culturalment uniformitzador, que assoliria a partir de la Constitució espanyola del 1812.

Des d'aquella primera Constitució, la història espanyola ha rebutjat sistemàticament qualsevol proposta que descentralitzés l'administració o que optés per la opció federal, excepte quan ha necessitat els vots dels nacionalistes subestats. Com afirmen Fontana, Judt, De Riquer o Balcells, podem constatar que Espanya va ser un dels estats liberals més centralistes d'Europa durant el segle XIX. És precisament com a oposició a aquest centralisme pur que es buscava des de Madrid, que des de Barcelona s'advocava per diferents graus d'autogovern per al Principat i per a altres territoris de l'Estat.

El catalanisme, però, no va ser l'únic moviment opositor al centralisme espanyolista, ja que a partir de la Constitució de 1812 es van succeir un seguit de

---

¹¹⁰⁹ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 14.

pronunciaments militars a la península Ibèrica, que derivaven en períodes breus de guerra civil i d'instabilitat governamental. Només al llarg del segle XIX hi van haver sis constitucions (1812, 1834, 1837, 1845, 1869, 1876). I, malgrat que des del 1876 fins al 1931 no hi van haver més constitucions, una estabilitat inestable regnava a l'Estat espanyol.

Espanya, doncs, ha estat en constant conflicte intern, envers les seves colònies, envers les diferents faccions i també envers alguns dels seus territoris. Per donar-ne algunes dades il·lustratives, entre 1868 i 1876 es van succeir tres monarques, una regent, una República i una vintena de presidents. No és estrany, doncs, que en el sí d'aquesta instabilitat sortissin constants debats com monarquia o república o estat federal o unitari. És en aquest clima d'inconcreció del sistema en el qual sorgeixen els mal anomenats nacionalismes perifèrics, com el basc, el gal·lec o el català. Aquest darrer va proposar diverses alternatives que aspiraven a diversos graus d'autogovern, com hem vist en l'apartat *Models d'organització territorial*.

I és que, en paraules de Fontana, “l'Espanya del segle XIX, i en bona mesura la del XX, seria una entitat amb components que funcionaven a velocitats diferents”¹¹¹⁰. Per posar-ne només un exemple, econòmicament parlant Catalunya era més industrial que la Meseta. Aquest fet comportava unes demandes obreres i una conflictivitat social, que anaven associades al creixement de la riquesa. Per aquest motiu, per a dominar la diversitat i garantir l'estabilitat del sistema, l'Estat espanyol va haver de canviar les institucions territorials per a tenir capacitat de controlar.

Així doncs, tal com assegura Borja de Riquer, “el nou sistema liberal espanyol creà les províncies com una exigència política i administrativa i, en gran mesura, es va inspirar en el centralista model francès dels departaments”¹¹¹¹. Amb aquest model es pretenia complir la clàssica *divide et impera*, ja que separant els territoris que tenien entitat històrica, es trossejava el poder i era més fàcil controlar-lo de manera centralitzada. En aquest sentit, De Riquer afirma que les diputacions provincials “han estat les institucions polítiques i administratives més importants que hi ha hagut a Catalunya, a excepció de les etapes de la Mancomunitat i de la Generalitat”¹¹¹². En aquest sentit, ens hem vist obligats a estudiar-ne la seva estructura i abast, fins al punt

---

¹¹¹⁰ Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador*. Barcelona: Arcadia, pg. 68.

¹¹¹¹ De Riquer, B. (2007). “Introducció” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 13.

¹¹¹² *Ibidem*, pg. 14.

d'avaluar i d'incorporar els presidents de la Diputació i els seus discursos com a casos d'estudi per aquesta tesi. Tanmateix, en no ser òrgans de govern que integrin tot el Principat, hem decidit descartar-los, tot i que durant bona part del segle XIX i també durant el franquisme van ser veritables institucions de poder territorial.

El motiu final per a descartar-les com a estudi de cas ha estat, però, per tractar-se d'un òrgan administratiu que no representatiu. Així ho expressa Borja de Riquer:

El debat, explícit o latent, entre els qui han volgut fer de la Diputació de Barcelona un òrgan representatiu i, per tant, una instància de poder que reflecteixi la voluntat política del poble barceloní, i fins i tot català, i els qui han defensat que les diputacions són simples dependències de l'Estat, el qual han de servir en la seva tasca administrativa; és a dir, que les diputacions no poden ser ni un poder ni un organisme de representació popular¹¹¹³.

Tanmateix, malgrat aquesta afirmació, també és cert que un cop desapareguda la Diputació del General amb la malanomenada Guerra de Successió, el més semblant a un òrgan representatiu per a tota Catalunya han estat les diputacions:

Desaparegudes les institucions de poder catalanes del segle XVIII, cent anys després, la batalla de recuperar-les consistirà també en la utilització de les diputacions malgrat les notables limitacions. El possibilisme de molts catalans s'ha caracteritzat precisament per aprofitar al màxim les competències de les diputacions. (...) La Diputació de Barcelona ha estat un camp de batalla política i una instància on s'han assajat propostes d'acció que anaven bastant més enllà de la simple gestió administrativa fixada per les lleis¹¹¹⁴.

El possibilisme dels regionalistes, però, no va reeixir fins uns anys abans de la consecució de la Mancomunitat. Va ser al 1907, sota la presidència de Prat de la Riba, quan la Diputació de Barcelona trenca les pròpies costures per intentar exercir de veritable poder executiu i representatiu del poble.

Entre el 1812 i el 1914, doncs, el model d'organització territorial que proposava Espanya corresponia a criteris de racionalització de l'administració i també la descentralització administrativa, mirant cap al centre de la península Ibèrica. Tal i com recorda Canales, "la primera Diputació moderna, sorgida de la primera experiència liberal espanyola, portà com a marca de fàbrica les característiques d'homogeneïtat i subordinació al poder central pròpies d'aquell moment històric"¹¹¹⁵. Catalunya només conservava la unitat simbòlica a través de l'Audiència i la Capitania General, és a dir judicialment i militarment. El Principat seguia essent un *Corregimiento*, entès com una

---

¹¹¹³ Ibídem, pp. 14-15.

¹¹¹⁴ Ibídem, pg. 15.

¹¹¹⁵ Canales, E. (2007). "La diputació a l'inici del liberalisme: 1812-1823" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 36.

sola unitat. Però més enllà d'aquesta consideració, Catalunya eren quatre diputacions minvades de representativitat, amb funcions de recaptació d'impostos i gestió d'alguns serveis.

Aquesta estructuració corresponia, com veiem, a un model d'Estat, a una proposta d'organització territorial diferenciada. La proposta de creació de les diputacions responia a una voluntat de superar l'absolutisme existent fins al moment. Així ho constata De Riquer:

La creació de les diputacions provincials l'any 1812 responia a la voluntat dels liberals que dominaven les Corts de Cadis d'establir tot un nou sistema polític i administratiu que substituís el vell règim absolutista, però que també evités els riscos de les juntes, excessivament independents, creades als diferents territoris de l'Estat en iniciar-se la Guerra del Francès¹¹¹⁶.

El cert és que Catalunya no es va disgregar en quatre províncies immediatament, amb la consecució de la Constitució de Cadiz. La primera divisió en diputacions, la del 1812, Catalunya era una sola Diputació, com assegura Borja de Riquer:

La Diputació de Catalunya, constituïda llavors [el 1812], era la primera institució del país i podia significar l'inici d'una certa autonomia administrativa després d'un segle d'aferrissada centralització. Però el liberalisme gadità temia que les diputacions com la catalana no prenguessin el caràcter d'instàncies representatives i de govern territorial i que això no generés el desig d'aconseguir un poder català que restés força al govern de Madrid. Fou per això que des de l'article 324 fins al 337 de la Constitució de Cadis es fixà la subordinació total de les diputacions al govern central i es dotà aquestes institucions d'unes reduïdes atribucions administratives¹¹¹⁷.

Aquesta Diputació de Catalunya veia el seu poder limitat per la mateixa Constitució. L'interès dels liberals espanyols era limitar la capacitat descentralitzadora per tal de concentrar el poder.

Tot i així, entre el 1812 i el 1814 va instaurar-se provisionalment la Diputació de Catalunya. Aquesta diputació més gran, que comprenia el territori del Principat de Catalunya, va celebrar diverses sessions arreu del territori fins que es va instal·lar a Barcelona, com assegura De Riquer:

El 30 de novembre de 1812, s'instal·là a Vic la Diputació Provincial de Catalunya, presidida pel cap polític interí, Luis Lacy que, com a capità general, era la màxima autoritat militar del Principat. (...) Al llarg de més de cent sessions celebrades fins que s'extinguí, el 21 de maig de 1814, la Diputació catalana residí alternativament a Vic, Berga, Vic, Berga i de bell nou a Vic davant la impossibilitat d'establir-se a Barcelona, ocupada durant la major part d'aquest temps per les tropes franceses. (...) Si les diputacions van néixer de la necessitat d'uniformar i centralitzar l'administració

---

¹¹¹⁶ De Riquer, B. (2007). "Introducció" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 15.

¹¹¹⁷ *Ibidem*, pg. 15.

*provincial, la seva posada en pràctica a Catalunya va ser degut a la intenció del capità general de posar fi a la resistència de la Junta Superior del Principat, contrària a cedir a l'autoritat militar unes parcel·les de poder*¹¹¹⁸.

Per tant, més que per una voluntat de descentralitzar el poder i de garantir els drets i les llibertats de les Constitucions catalanes, abolides el 1715, la creació de la Diputació de Catalunya tenia a veure amb la voluntat militar del Capità General per mantenir la seva força respecte a la resta de *Corregimientos*.

Per aquest motiu, les funcions administratives eren molt escasses. Únicament tenien la funció d'aprovar el “repartiment de la contribució entre els pobles i la supervisió de les finances municipals, la promoció de l'economia, l'ensenyament i beneficència i la formació dels ajuntaments”¹¹¹⁹. Com també apunta Canales, les funcions de la presidència de les diputacions tampoc corresponien a les d'un òrgan representatiu sinó més aviat administratiu. Així doncs, el president de la Diputació –en el cas català era Luis Lacy–, tenia “*superior autoridad dentro de la provincia para cuidar de la tranquilidad pública, del buen orden, de la Seguridad de las personas y bienes de sus habitantes*”¹¹²⁰. I, en conseqüència, no considerem que haguem d'estudiar-lo perquè ni n'hem trobat els seus discursos ni el període del seu govern va ser rellevant per a la història de Catalunya.

Aquesta Diputació de Catalunya encapçalada per Lacy va sobreviure només del 1812 al 1814 i va ser reinstaurada el 1820 amb l'arribada del Trienni Liberal. Dos anys després, però, el 1822 Catalunya va quedar definitivament esquarterada en quatre províncies: Barcelona, Lleida, Girona i Tarragona. Aquesta nova reorganització, que data oficialment del 15 de maig de 1822, “tan sols funcionà 17 mesos, vist que els defensors de l'absolutisme la van tornar a suprimir el 16 d'octubre de 1823. Caldria esperar dotze anys més fins que, a principis de 1836, es va restablir la Diputació de Barcelona”¹¹²¹, segons assegura De Riquer.

En aquest curt període de temps, els anys vint del segle XIX, van servir per retornar la seu del màxim poder que tenir Catalunya a l'edifici que havia albergat la Diputació del General. Així ho recorda Canales:

---

¹¹¹⁸ Canales, E. (2007). “La diputació a l'inici del liberalisme: 1812-1823” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 36.

¹¹¹⁹ *Ibidem*, pg. 35.

¹¹²⁰ *Ibidem*, pg. 35.

¹¹²¹ De Riquer, B. (2007). “Introducció” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 15.

L'afirmació de la Diputació com a institució va seguir, en aquest temps, dos cursos distints i de resultats contraposats. D'una banda, la reivindicació de l'edifici seu de l'antiga Diputació [l'actual Palau de la Generalitat], concedit a l'Audiència territorial després de la supressió d'aquella el 1714; la petició a les Corts en aquest sentit obtingué èxit, la qual cosa permeté el trasllat des de l'incòmode col·legi de la Mercè, a la Rambla, al més prestigiós Palau de la Diputació, malgrat que hagué de compartir-lo provisionalment amb l'Audiència. No fou aquest l'únic desplaçament de la corporació, perquè entre el setembre i el desembre de 1821, amb motiu de l'epidèmia de febre groga, residí extramurs de Barcelona, preferentment a Esparreguera¹¹²².

Amb aquestes reivindicacions, podem inferir que hi havia un desig per retornar el poder a la seu de l'edifici on havia estat, abans del 1714. Així doncs, malgrat l'actual Palau de la Generalitat hagués de compartir les dependències de la Diputació i de l'Audiència judicial territorial, expressava una certa voluntat de recuperar velles tradicions governamentals.

Ara bé, malgrat aconseguir retornar a la seu de la sobirania catalana, la Diputació de Catalunya tenia molt poques atribucions i pràcticament un nul marge de maniobra en la gestió política del país. Canales assegura que “amb la seva manca de facultats decisòries per a la modificació dels tributs, la corporació provincial no pogué evitar els malsans efectes de la política impositiva seguida pels governs del Trienni”¹¹²³. En conseqüència, la Diputació de Catalunya no podia ni fer front a la febre groga ni fer res més enllà que retornar la seu de la sobirania al Palau de la Diputació.

Sense atribucions ni una funció clara a desenvolupar, doncs, tampoc va representar un gran daltabaix quan, amb les eleccions a diputats provincials celebrades el 1822, va ser “la fi de la Diputació única”¹¹²⁴. Arrel d'aquelles eleccions al primer mes de l'any, s'establia la versió gairebé definitiva de les cinquanta-dues províncies que dividirien l'Estat espanyol, d'acord amb els criteris de racionalització de l'administració que venien de la França il·lustrada. Canales explica amb més detall com quedaria Catalunya, en detriment d'altres territoris de l'Estat.

La versió definitiva establia 52 províncies, una part de les quals resultava del fraccionament dels antics territoris històrics de Galícia, Aragó, València i Catalunya. (...) Catalunya perdia així el seu nom, substituït pels de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona, amb capitals en aquestes ciutats, encara que el fraccionament no comportava pas el desmembrament del territori en benefici d'altres províncies enllà del principat. I és que els criteris de divisió, si bé uniformistes, transgiren amb

---

¹¹²² Canales, E. (2007). “La diputació a l'inici del liberalisme: 1812-1823” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pp. 53-54.

¹¹²³ *Ibidem*, pg. 54.

¹¹²⁴ *Ibidem*, pg. 62.

*la situació de fet que representava l'existència de comunitats històriques arrelades*¹¹²⁵.

Els criteris per a no trencar comunitats històriques eren l'extensió, la població, la topografia, a més d'una llengua, hàbits, indústria i costums comunes. Tanmateix, a Catalunya van decidir que millor era dividir-la, de manera que “la Diputació de Catalunya fou substituïda per noves diputacions en cadascuna de les quatre províncies del Principat”¹¹²⁶. Els límits, però, no quedaven del tot clars fins la definitiva divisió que Javier de Burgos va fer onze anys més tard, el 1833.

La constitució de les definitives diputacions del 1833 al 1843

Al llarg d'aquesta llarga dècada, els catalans moderats van defensar un model més descentralitzador, amb el qual les diputacions tinguessin més capacitat de decisió. Concretament, com recorda De Riquer, “exigien del govern central una clarificació sobre les atribucions i els recursos de la Diputació per tal de fer una política *provincial* pròpia”¹¹²⁷. Tanmateix, la resposta de Madrid va ser una reacció rotundament absolutista i centralista, com assegura Canales:

*La reacció absolutista acabà novament amb la divisió territorial. No fou fins al final del 1833 quan, ja mort Ferran VII, el nou ministre de Foment, Javier de Burgos, tot just fou nomenat decretà la divisió d'Espanya en 40 províncies. Inspirada en la del 1822, però respectant més el passat -agrupà les províncies per regions històriques*¹¹²⁸.

Tal i com corrobora Castells, amb la mort del monarca, el setembre de 1833, començava una nova onada de canvis en el model territorial que aniria en la línia de dividir el poder de les regions per concentrar-lo al centre:

*En morir Ferran VII, el setembre de 1833, s'obre a Espanya un període de canvi polític i d'agitació social que emmenarà al desmantellament irreversible de les institucions de l'antic règim i a la substitució del vell sistema per l'Estat liberal, després de la llarga crisi iniciada el 1808*¹¹²⁹.

---

¹¹²⁵ Ibídem, pg. 62.

¹¹²⁶ Ibídem, pg. 67.

¹¹²⁷ De Riquer, B. (2007). “Introducció” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 16.

¹¹²⁸ Canales, E. (2007). “La diputació a l'inici del liberalisme: 1812-1823” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 62.

¹¹²⁹ Castells, I. (2007). “La diputació dins del nou estat liberal: 1833-1840” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 73.

Amb el nou model imposat el 1833, s'intentava acabar amb la crisi d'instabilitat política que comportava un canvi en les fronteres de divisió administrativa cada escassos anys.

Les noves diputacions, acabarien essent un òrgan de control per part del govern central, que les faria servir com a eines per a recaptar impostos i imposar les seves polítiques, sense poder donar resposta a les necessitats que la ciutadania tenia a nivell d'infraestructures. Com ens recorda el mateix Castells, la província era “creada por la ley i, en conseqüència, com un instrument al servei del centralisme”¹¹³⁰.

Les funcions que assumien aquestes recent constituïdes diputacions eren tres de concretes, segons Borja de Riquer. En primer lloc, tenien una forta “pressió governamental, perquè recaptessin les contribucions ràpidament, i la dels ajuntaments, que demanaven rebaixes i ajornaments tributaris. El famós, i odiat, impost indirecte dels *consums*, (...) era la principal font de recursos de les diputacions”¹¹³¹. És a dir, en primer lloc, recaptació d'impostos sense ajornaments ni rebaixes.

En segon lloc, “una altra missió conflictiva al segle XIX: fixar municipi per municipi el nombre de mossos que havien d'anar al servei militar, és a dir fixar les quintes”¹¹³². Una tasca, la de la seguretat interior, que sempre és ingrata des del punt de vista governamental, perquè per qualsevol petit conflicte que no quedi ben resolt, la institució queda tacada. Així passa amb els consellers i ministres de l'interior, que solen ser figures transitòries que assumeixen responsabilitats polítiques per gestions que no depenen directament d'ells.

Finalment, en tercer lloc les diputacions havien de donar alguns serveis mínims a la ciutadania, com ho eren les “obres públiques, beneficència i ensenyament secundari, fou també una qüestió conflictiva”¹¹³³. Sense recursos i amb endeutament, era molt difícil donar un servei digne de cap d'aquestes necessitats. Dins d'aquest aspecte d'obres públiques, les diputacions s'havien d'encarregar de “la construcció d'una

---

¹¹³⁰ Ibídem, pg. 73.

¹¹³¹ De Riquer, B. (2007). “Introducció” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 18.

¹¹³² Ibídem, pg. 18.

¹¹³³ De Riquer, B. (2007). “Introducció” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 18.

importantíssima xarxa de carreteres i camins veïnals que facilità l'articulació del país i el desenvolupament econòmic”¹¹³⁴.

Aquestes són les tres funcions que Borja De Riquer recull per a la Diputació de Barcelona, que en realitat eren les funcions aplicables a les altres diputacions. Unes atribucions, com podem veure, merament administratives sense cap marge de decisió política. Aquesta capacitat decisòria seguia recaient en mans de Capitània General, com una mena de funció equivalent a la del president de Catalunya, sense que aquest fos elegit democràticament ja que era membre de l'exèrcit. Així ho assegura De Riquer:

*La necessitat d'exercir realment el poder polític (...) portà els governs espanyols a construir un model administratiu que concentrava extremadament tots els poders. De fet, durant molts anys la Capitània General de Catalunya fou l'única institució que tenia autèntic poder al nostre país, fins i tot quan, ja superada l'etapa de la guerra civil, la Primera Guerra Carlina (1833-1840), semblava que el civilisme constitucional havia d'imposar-se*¹¹³⁵.

La tensió de la dicotomia entre el civilisme i el militarisme va ser una constant al llarg del segle XIX a Catalunya, de la mateixa manera com ho va ser també als inicis del segle XX. De fet, “degut a la feblesa estructural de les noves classes dirigents, propicià també un acusat protagonisme dels militars en la vida política espanyola dels segles XIX i XX (...) els capitans generals intervingueren amb persistent continuïtat en la vida política de la Diputació de Barcelona”¹¹³⁶.

Per tant, malgrat part de la historiografia catalana i espanyola pretengui vendre que la burgesia catalana va ser la que volia influir en política, a la pràctica no tenia accés a les decisions polítiques, que no es preniën pels presidents de la diputació sinó pels capitans generals destinats a Catalunya. Això ens porta a donar crèdit a la visió extremadament centralista que volia imposar Madrid. Com sentència De Riquer, “la història de les diputacions provincials fou, així, la d'unes institucions mediatitzades per un poder central obsessionat pel control polític (...) per un dèficit econòmic endèmic (...) i la mateixa ineficàcia administrativa de l'Estat”¹¹³⁷. I d'aquesta obsessió pel centralisme i el control polític, en van començar a néixer els moviments descentralitzadors que hem estudiat en els *models d'organització territorial* i que concretarem, encara més, amb els discursos dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX.

---

¹¹³⁴ *Ibíd.*, pg. 18.

¹¹³⁵ *Ibíd.*, pg. 16.

¹¹³⁶ *Ibíd.*, pg. 16.

¹¹³⁷ *Ibíd.*, pg. 16.

En tot cas, queda palès que la naturalesa del model d'Estat espanyol d'un segle abans del període que ens interessa estudiar, es caracteritzava pel centralisme i per la inestabilitat constant. En el primer terç del segle XIX hem pogut comprovar la constant anada i vinguda de models territorials i les diferents propostes de divisió de les regions. En alguna fase Catalunya era breument una entitat única, tot i que amb funcions merament administratives, i en d'altres fases Catalunya eren les quatre diputacions, utilitzades pel centralisme espanyol per dividir el poder i governar més fàcilment tota Espanya.

De fet, alguns contemporanis de l'època critiquen el model de divisió provincial com un model que falsejava, en realitat, l'antiga distribució territorial. Per exemple, el qui seria president durant la Primera República, Francesc Pi i Margall, afirmava que, amb la imposició del decret de 1833 amb el qual es constituïen les Diputacions no desapareixia el model antic i anquilosat en el passat:

No va desaparèixer per això del tot l'antiga divisió d'Espanya; subsistí i continuà subsint en les Capitanies generals i en les Audiències de territori. Catorze són encara les Audiències i catorze les Capitanies generals. (...) Tothom reconeix, distingeix i esmenta sovint Catalunya, Aragó, Castella la Nova, Castella la Vella, Nabarra i les províncies basques, Asturies, Galícia, Extremadura, Sevilla, Granada, Murcia, Valencia, les illes Balears i les illes Canaries. Tampoc han perdut elles ni llur caràcter, ni llur fisionomia, ni llur personalitat¹¹³⁸.

Com que, per Pi i Margall, les diputacions falsejaven l'antiga estructura absolutista, proposava una federació de catorze Estats membres, amb una divisió que s'aproximaria molt al model d'Estat de les autonomies que té avui Espanya. Així doncs, aquest altre model federatiu, respondria realment a la voluntat racionalitzadora de l'administració:

Aquesta divisió de territori, apart d'ésser més lògica i racional que la d'ara, presentarà l'espectacle de catorze grans Estats federalment units, cada un dels quals podrà realitzar per si mateix notables progressos i concórrer com mai ha concorregut al comú avenç de la mare Espanya. L'autonomia que al nostre judici les correspon en tot allò que als llurs interessos regionals se refereixi, les donarà per a tota vida coratge, força¹¹³⁹.

Els catorze Estats correspondrien a catorze regions, amb una elevada capacitat de decisió. Malgrat que aquesta idea quedaria enterrada en un calaix ja que les diputacions es consolidarien com a estructura fonamental per al model centralista d'Estat, el cert és que durant la primera dècada les resistències dels absolutistes van convertir Espanya en un país difícil de controlar.

---

¹¹³⁸ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrips i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pp. 15-16.

¹¹³⁹ *Ibidem*, pg. 17.

Justament per aquesta difícil implantació, Vicens Vives afirmava que “*la situació de Catalunya era tal que, entre 1835 i 1839, més aviat semblava un país independent que altra cosa* i això posa en relleu la funció de la Diputació Provincial”¹¹⁴⁰. Tanmateix, no podem considerar que Catalunya exercís com a Estat independent perquè no tenia ni tan sols les eines per a actuar com a Estat. En la definició d’aquesta figura, en l’apartat de *què és l’Estat*, explicàvem que sense unes comunicacions eficients no es pot parlar d’Estat en sí mateix, ja que el govern en qüestió no té la capacitat efectiva de controlar la població d’un territori en concret.

Per això, hem de tornar a constatar que, malgrat la implantació definitiva de les diputacions no es fes fins el 1833 i que aquestes no tinguessin un valor efectiu fins pràcticament una dècada més tard, el model d’Estat espanyol seguia sent el del centralisme pur. Bàsicament perquè es donava crèdit a la creença que la racionalització administrativa comportava un millor govern per als ciutadans i perquè permetia als governants tenir més poder.

Al cap i a la fi, malgrat les tensions produïdes en la fase d’institucionalització de les diputacions, tant moderats com progressistes, “tenien una concepció centralitzadora de l’Estat i un model de societat bàsicament similar”¹¹⁴¹. L’únic matís que hi podem trobar és que els moderats eren intransigents amb qualsevol grau de descentralització administrativa, mentre que els progressistes consideraven que no era incompatible delegar algunes funcions i cedir la capacitat d’elegir les autoritats provincials. Tot plegat, sense que això impedís mantenir la clientela necessària que calia per a garantir un model caciquil, com el que es va consolidar.

Al llarg d’aquesta dècada d’institucionalització de les diputacions cal destacar l’existència de les Bullagues a Catalunya en dues onades, la del 1835 i la del 1840. Aquestes revoltes populars responien a les tensions de la industrialització econòmica que estava vivint Catalunya, a la vegada que s’imposava el sistema d’organització territorial liberal. Així ho recorda Castells:

En el context català, amb un teixit social més receptiu envers el liberalisme que en la resta de l’Estat, les lluites polítiques del període es caracteritzen per un radicalisme creixent, que emmenarà a l’anomenada època de les Bullagues. (...) La figura del capità general fou bàsica en aquests anys; l’estat d’excepció habitual al país li permetia el control directe del

---

¹¹⁴⁰ Castells, I. (2007). “La diputació dins del nou estat liberal: 1833-1840” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 73.

¹¹⁴¹ *Ibidem*, pp. 74-75.

*governador civil i constituïa un nexa d'unió entre l'administració estatal i la local*¹¹⁴².

L'única manera d'ofegar aquestes protestes obreres i rurals va ser a través de la intervenció de l'exèrcit amb la figura del Capità General de Catalunya, que era qui realment prenia les decisions polítiques al Principat. Aquestes revoltes van ser el precedent de l'enorme creixement econòmic que viuria Catalunya en les següents tres dècades.

El paper de les diputacions entre 1843 i 1868

El procés de consolidació d'aquesta nova estructura estatal centralitzadora va ser progressiu i en moviments de sistole-diàstole, en termes de Tony Judt. Fins ara hem constatat aquesta primera fase d'implantació, en la qual no quedaven del tot clares les fronteres de cada diputació, ja que es mirava de precisar mica en mica quina era la mida justa per a controlar el territori administrativament. En tot cas, paradoxalment, s'aconseguia unificar Espanya dividint els territoris en fraccions més petites i més fàcils de controlar militarment.

Aquest procés de renovació administrativa caminava al costat d'un període d'enorme expansió econòmica a tot el territori europeu. Tal com recorda González Casanova:

*A Espanya, el període de 1843-1875 correspon a una expansió extraordinària de l'economia mundial. És l'època daurada d'una burgesia europea que ha aconseguit desempallegar-se de l'antic règim, posa les bases de l'imperialisme colonialista, desenvolupa el lliure canvi i les comunicacions ferroviàries i es disposa a enfrontar-se amb la creixent classe obrera. Entre el 1843 i el 1854 (dècada moderada), a Espanya es produeix un cicle econòmic de perspectives indecises amb tres crisis importants: la del 1843, la del 1847 i la del 1854*¹¹⁴³.

Mentre Europa i Catalunya creixen econòmicament a un ritme sorprenent, en canvi a Espanya el creixement es veu truncat en tres crisis en només deu anys. Aquest fet retornaria a la inestabilitat no només econòmica sinó també política de l'Espanya a diferents velocitats, com enuncïàvem al principi d'aquest apartat.

A Catalunya, per exemple, va incrementar-se exponencialment la industrialització a costa del mercat interior amb la resta d'Espanya. Pascual ho descriu de la següent manera:

---

¹¹⁴² *Ibíd*em, pg. 75.

¹¹⁴³ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 75.

En el curs de la primera meitat del segle XIX, la represa del procés d'industrialització català tingué lloc, com és ben conegut, sobre la base del mercat interior espanyol, la qual cosa significa que el Principat, al mateix temps que col·locava en aquest mercat la producció de la indústria cotonera, importava de la resta d'Espanya una quantitat creixent de productes alimentaris –farina, cereals, peix salat, etc.– a més d'una gran diversitat de primeres matèries. Era, doncs, inevitable que hom s'hagués de plantejar la modernització dels mitjans de transport per tal de reduir les despeses de circulació i afavorir l'expansió del mencionat procés¹¹⁴⁴.

Aquest increment de l'activitat econòmica del mercat intern, generava un seguit de condicionants que requeria millores en els serveis que prestava l'administració a la ciutadania, especialment en l'àmbit de les infraestructures viàries i de transport.

Certament, en aquest darrer aspecte Catalunya no estava gaire millor que a inicis del segle XIX. Casassas Ymbert contextualitza quina era la situació amb relació a les comunicacions viàries en les connexions pel territori del Principat:

A principi del segle XIX de Barcelona a Girona o a Tarragona es necessitaven 20 hores de marxa; de Barcelona a Olot, Ripoll, Tàrrrega o Montblanc, 24 hores; a Berga, 25 hores; a Lleida, 35 hores; i a Tortosa, 40 hores. Només un terç del territori disposava de comunicació rodada i la resta només es comunicaven cavalleries. Aquesta situació va afavorir l'establiment i la vitalitat dels mercats i fires locals, molts d'ells d'origen medieval i que el segle XVIII encara es mantenien ben vius. Les fires i mercats eren centres d'atracció de població, la distribució econòmica comarcal i de progressiva diversificació de les activitats artesanals¹¹⁴⁵.

No és estrany, doncs, que les principals demandes es feien per a la reforma de les carreteres que connectaven el Principat amb el seu principal mercat, la resta de la península Ibèrica. Com recull Pascual:

Fins als anys seixanta del segle XIX, els intercanvis interregionals del Principat es canalitzaren en una proporció aclaparadora, a través del comerç de cabotatge, atès que el transport marítim era relativament barat respecte a l'elevadíssim cost que comportava la utilització dels mitjans tradicionals de transport terrestre. Però això no evitava que les despeses de circulació assolissin nivells gairebé prohibitius¹¹⁴⁶.

Per tant, era normal que els catalans exigissin als seus governants una “xarxa moderna de carreteres, orientada a facilitar la circulació entre l'interior i la perifèria”¹¹⁴⁷, com recorda el mateix Pascual, el qual afegeix que “el mal estat de les carreteres i els camins

---

¹¹⁴⁴ Pascual, P. (2007). “La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 155.

¹¹⁴⁵ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 203.

¹¹⁴⁶ Pascual, P. (2007). “La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 155.

¹¹⁴⁷ *Ibidem*, pg. 156.

espanyols coincideixen a constatar que els trams de carretera ben acabats –a l’entorn d’algunes grans ciutats– quedaven sobtadament interromputs”¹¹⁴⁸.

La manca de camins i carreteres era exagerada. Tal i com insisteix Pascual:

*Durant el primer terç del segle XIX, Catalunya només gaudí de tres carreteres generals, construïdes al llarg de la centúria anterior: la de Barcelona a Saragossa i Madrid, per Igualada i Lleida –que seguia, en gran part del seu recorregut, el vell camí ral d’Aragó; la de Barcelona a França, per Mataró, Girona i Figueres; i la de Barcelona a València, per Vilafranca, Tarragona i Tortosa. (...) La resta de la xarxa viària estava constituïda per una munió de camins de ferradura que feia impossible el desplaçament de carros a llargues distàncies*¹¹⁴⁹.

En aquest context d’explosió econòmica per la represa de la industrialització a Catalunya contrastava la inexistència, per posar només un exemple, d’un Pla de Carreteres que dignifiqués el transport entre el centre i la perifèria d’Espanya i en millorés, de retruc, el comerç.

Amb tot, les exigències per a les millores dels serveis i de les infraestructures no eren les úniques dificultats amb les quals les diputacions havien de lidiar. En aquests anys també hi té lloc la Segona Guerra Carlina, entre els anys 1846 i 1849, “també anomenada guerra dels Matiners”¹¹⁵⁰. Els carlins catalanistes es revoltaven contra les polítiques espanyoles de quintes i contra els aranzels que imposaven des del centralisme. En aquest moment apareixen els *topoi* que abans ja hem treballat, l’antimilitarisme català i el català garrepa i estalviador que critica la política econòmica de Madrid.

I és que pels catalans del segle XIX, les mesures polítiques imposades per les diputacions centralistes no tenien gaire sentit. Hi convivia dos marcs cognitius diferenciats, dues maneres d’entendre el món i de proposar un model d’Estat. Per aquest motiu, com recorda Fradera, “una de les característiques més destacades de la societat catalana de mitjan segle XIX fou la seva extrema conflictivitat social, un fet que s’intentà pal·liar amb actuacions repressives constants”¹¹⁵¹. Les més memorables són la revolta de quintes que va protagonitzar Barcelona, motiu pel qual va ser bombardejada pel general Espartero, o la guerra dels Matiners que hem esmentat anteriorment.

---

¹¹⁴⁸ Pascual, P. (2007). “La Diputació i la construcció de la xarxa catalana de carreteres: 1840-1868” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 156.

¹¹⁴⁹ *Ibidem*, pg. 156.

¹¹⁵⁰ Fradera, J.M. (2007). “Entre progressistes i moderats: La Diputació de 1840 a 1868” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 122.

¹¹⁵¹ *Ibidem*, pg. 122.

La conflictivitat social creixia a l'entorn de les ciutats catalanes per la força de la industrialització, mentre les millores en les infraestructures viàries i els serveis que donaven les diputacions no feien més que retardar-se. En aquest context, després de dues dècades d'anades i vingudes, de demandes i exigències, de revoltes i repressió, va anar creixent l'incipient catalanisme cultural que enyorava un passat gloriós i que proposava un nou model –de moment encara teòric– de com hauria d'organitzar-se Espanya territorialment per donar sortida a les diferents sensibilitats d'arreu de la península i de les colònies.

El paper de les diputacions entre 1868 i 1874

Entre el 1843 i el 1868, com hem pogut veure en l'anterior subapartat, és un període en el qual les diputacions no tenien una representativitat real i en el qual tampoc eren capaces de donar resposta a les necessitats socials que la ciutadania exigia en el marc d'un progrés econòmic considerable. Ara bé, amb l'arribada del Sexenni Democràtic, entre el 1868 i el 1874, les diputacions van agafar un aire més proper a la ciutadania que, en aquell moment, sí representava. Així ho descriu De Riquer:

El procés que va de setembre del 1868 a desembre de 1874, anomenat Sexenni democràtic, (...) fou la primera etapa del llarg procés d'un règim polític realment representatiu i, per tant, la primera etapa del llarg procés de transició del liberalisme oligàrquic a la democràcia política. I, a més, sobretot durant l'any 1873 tingué un intent força seriós de reformar profundament l'estat liberal en un sentit clarament descentralitzador¹¹⁵².

El que havien estat unes estructures que fomentaven la centralització del model d'Estat, el llarg d'aquests sis anys van tendir cap a un cert grau de descentralització. De fet, les diputacions adquireixen un paper de representativitat social que queda palès en aquesta cita de Borja De Riquer:

Els anys del Sexenni a Catalunya es caracteritzaran pel gran protagonisme polític de les forces socials i polítiques que fins llavors havien estat marginades i perseguides, com el republicanisme i l'obrerisme, cosa que no succeirà en la mateixa mesura a la resta de l'Estat espanyol¹¹⁵³.

L'obrerisme i el republicanisme influeixen amb força dins de les institucions administratives del moment que, com la Diputació de Barcelona, tindria en “ aquests

---

¹¹⁵² De Riquer, B. (2007). “La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el Sexenni 1868-1874” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 215.

¹¹⁵³ *Ibidem*, pg. 215.

anys una actuació rellevant i, de fet, serà l'organisme que més ressò es farà de les aspiracions de la societat catalana"¹¹⁵⁴, com recorda De Riquer.

Els primers tres anys la Diputació de Barcelona –que de les quatre era la que tenia més recursos i, de retruc, més capacitat per a governar– estava en mans dels monàrquics. Més tard les eleccions van concedir el poder als republicans i, amb això una certa obertura de l'administració cap a la ciutadania. Borja de Riquer ho relata així.

En un primer moment, la Diputació serà gestionada per una majoria monàrquica, nomenada per la Junta Revolucionària de Barcelona, a l'octubre del 1868. Però les primeres eleccions provincials democràtiques, les del març de 1871, donaran la majoria als republicans. La victòria republicana implicarà una radical substitució de la vella classe política oligàrquica per gent representativa de les classes mitjanes i populars. Per primer cop, gent de les classes treballadores serà elegida per gestionar la corporació; per primera vegada un obrer, Josep Anselm Clavé, arribarà a ser el president de la Diputació¹¹⁵⁵.

Els protocatalanistes entraven amb força a governar l'administració que fins al moment havia estat centralitzadora i defensora de l'estat unitari pur. Això feia que es reiteressin els aixecaments populars dels milicians federalistes i Capitania General de Catalunya, amb diversos intents per prendre el poder no només administratiu sinó també militar.

Amb l'obertura pseudodemocràtica, per exemple, l'any 1869 els ciutadans de Barcelona es van alçar contra les imposades quintes però van ser reprimits, com gairebé sempre. El Capità General de Catalunya “destituí tots els ajuntaments hostils, entre ells el de Barcelona, declarà l'estat de guerra, tancà diaris, suprimí clubs republicans i ateneus obrers i perseguí les diferents partides armades dels federals durant dies”¹¹⁵⁶. La ciutadania a Catalunya s'aixecava contra les quintes i davant la ineficàcia dels governs centralistes.

Tot i els intents d'acabar amb les quintes amb l'aixecament armat als carrers, com per exemple el de la Gràcia o el de Sants, “el govern es manifestà inflexible en el seu propòsit d'imposar el sorteig i la seva autoritat. Finalment, les tropes governamentals assaltaven i ocupaven Gràcia. L'aixecament havia produït dotzenes de morts i molts ferits”¹¹⁵⁷. La història es repetia una i altra vegada: els uns contra el

---

¹¹⁵⁴ De Riquer, B. (2007). “La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el Sexenni 1868-1874” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 215.

¹¹⁵⁵ *Ibíd*em, pg. 215.

¹¹⁵⁶ *Ibíd*em, pg. 222.

¹¹⁵⁷ *Ibíd*em, pg. 223.

militarisme i la centralització i els altres a favor de les quintes i el poder de les diputacions.

Així va ser fins que, com hem vist abans, el 1871 els republicans guanyaven a les urnes. El pla d'actuació que proposaven, tanmateix, xocava “amb els governs i les autoritats militars, i conduirà a la crisi del juny de 1871 en la qual seran destituïts la majoria de diputats republicans”¹¹⁵⁸, segons De Riquer. Així mateix, el mateix historiador reconeix el paper de la Diputació de Barcelona en defensa del federalisme, en aquells anys revolucionaris, abans que es tornessin a restaurar els borbons.

La ferma actitud de la Diputació de Barcelona fou aprovada pel govern de Madrid, cosa que donà a la corporació un gran prestigi entre els sectors més radicals del federalisme. I com a resultat d'això el 21 de febrer tingué lloc a la plaça de Sant Jaume una gran manifestació integrada per centenars de soldats, carrabiners i milicians, tots ells armats, que es concentra davant del palau de la Diputació fent crits a favor de la República Federal¹¹⁵⁹.

Malgrat viure en un moment anomenat *democràtic*, podem comprovar com els monàrquics retornaven al poder de la Diputació una i altra vegada, de manera que als catalans republicans i federalistes només els va quedar una sortida: intentar proclamar un nou model d'Estat, amb l'esperança que aquest prosperés espontàniament.

Així doncs, hi va haver dos intents de proclamar l'Estat català, una manera d'intentar salvar la República democràtica. Borja de Riquer ens recorda que “els dos intents més importants, el de març i el de juliol de 1873, havien estat provocats per la percepció que hi havia una important crisi política a Madrid i que el règim republicà perillava seriosament”¹¹⁶⁰. Aquestes proclames es feien en la línia de construir una federació o, en tot cas, una confederació. Tanmateix, des de Madrid van ser titllades – com ja hem exposat en l'apartat sobre *independentisme*– de separatistes.

En realitat, però, les proclames responien a la situació crítica que vivia la República. En la primera, per exemple, va ser per a intentar salvar el govern d'Estanislau Figueras, tal i com afirma De Riquer:

El 5 de març de 1873, (...) atès el perill que corria el primer govern republicà, presidit per Estanislau Figueras, el diputat Carreras tornà a insistir en la necessitat que la Diputació proclamés la província de Barcelona en Estado Federal. (...) La sessió del dia 8 de març (...) els diputats intransigents insistiren en la necessitat de proclamar l'Estat Federal català, o barceloní¹¹⁶¹.

---

¹¹⁵⁸ *Ibíd.*, pg. 215.

¹¹⁵⁹ *Ibíd.*, pg. 230.

¹¹⁶⁰ *Ibíd.*, pg. 233.

¹¹⁶¹ *Ibíd.*, pg. 233.

Aquesta proclama, tanmateix, va ser aturada per un gran defensor del federalisme, com ho va ser Francesc Pi i Margall, tal i com relata el mateix De Riquer:

Els intransigents no abandonaren el seu propòsit de proclamar l'Estat Català l'endemà, 9 de març, cosa que provocà la intervenció directa del dirigent màxim del federalisme, Francesc Pi i Margall, llavors ministre de Governació, que mitjançant un telegrama desautoritzà els intents dels intransigents. (...) Els tres republicans federals catalans que formaven part del govern demanaven un vot de confiança en ells: "Mientras nosotros vivamos no faltaremos por nada de este mundo a nuestros compromisos"¹¹⁶².

L'acte d'evitar la proclamació d'un Estat català, encara que aquest fos federalista o confederalista, va portar a Pi i Margall a esdevenir president del Govern espanyol al cap de només tres mesos.

Al capdavant de l'executiu només hi va durar un mes, ja que al juliol hi va haver una segona proclama que va acabar amb el seu mandat. De manera que Pi i Margall va ser substituït, de nou, per Nicolás Salmeron, el qui tres dècades més tard encapçalaria la llista de Solidaritat Catalana. De Riquer ho explica de la següent manera:

Nicolás Salmerón, que havia substituït Pi i Margall en la presidència del poder executiu, va pretendre ben aviat la recuperació del control polític i militar pel govern central. Així, el dia 22 de juliol el govern feia aprovar la Llei de la contribució extraordinària de guerra i anunciava que aviat pensava presentar un projecte de reclutament forçós. En aquesta línia, va autoritzar a les diputacions a cobrar una contribució extraordinària de guerra. De la mateixa manera, el govern va escoltar la proposta de la Comissió Provincial barcelonina, que "proposava dividir el territori provincial en deu confederacions regionals de municipis que tindrien per capitals les ciutats i viles de Barcelona, Mataró, Granollers, Sabadell, Martorell, Vilafranca, Igualada, Manresa, Vic i Berga. La missió d'aquests nous ens comarcals seria la de vetllar el perímetre del seu territori, rebre i trametre notícies sobre la guerra, defensar-se de l'enemic i donar suport quan se'ls demanés"¹¹⁶³.

En aquesta cita podem apreciar que els federalistes espanyols van intentar impedir totes les proclames pseudoindependentistes, que només procuraven per un major grau de descentralització a l'Estat espanyol. Ni els més federalistes, però, van voler consolidar aquestes propostes donada la seva fragilitat al capdavant del Govern central. Tant Estanislau Figueras com Francesc Pi i Margall, així com també Nicolás Salmeron, en prou feines van durar uns mesos al capdavant del càrrec.

Aquests apunts històrics els fem per entendre el nul consens en quant al model d'Estat que havia de seguir Espanya. Es van succeir intents per a la descentralització, intents per al federalisme i fins i tot per al confederalisme, però ni tan sols en aquesta

---

¹¹⁶² *Ibíd*em, pg. 235.

¹¹⁶³ *Ibíd*em, pg. 239.

breu etapa revolucionària i pseudodemocràtica es va aconseguir descentralitzar l'Estat espanyol. El centralisme i el model d'Estat unitari pur era el que imperava en l'ideal dels governants a Madrid, i sobretot era defensat pels militars, que buscaven mantenir el poder i restaurar la Monarquia.

Tant és així que, “amb la *paviada* del mes de gener de 1874 (...) les noves autoritats conservadores intentaran despolititzar l'acció de la Diputació: estava a punt de començar la Restauració”¹¹⁶⁴, com apunta Borja De Riquer. El mateix historiador assegura que amb aquest pronunciament militar, de nou, es restaurava l'ordre constitucional que havia de garantir un sistema centralista, centralitzat i monàrquic:

La culminació d'aquest procés involucionista es produí la matinada del 3 de gener de 1874 quan les tropes del general Pavía, capità general de Madrid, desallotjaven el Congrés dels Diputats, que poques hores abans havia censurat la gestió autoritària del govern presidit per Castelar. Com és sabut, la paviada donarà pas a un nou govern presidit pel general Serrano que, tot i mantenir formalment el règim republicà, significava, de fet, la tornada dels monàrquics constitucionals al poder. (...) A Catalunya el capità general recentment nomenat, el conegut proalfonsí Arsenio Martínez Campos, controlà ràpidament la situació política destituint dels principals càrrecs dels republicans federals, dissolent la majoria dels ajuntaments i les diputacions, clausurant bona part dels centres republicans i de les societats obreres, prohibint la premsa hostil¹¹⁶⁵.

Les conseqüències d'aquest cop d'Estat van ser l'eliminació de la República i amb ella el procés de democratització d'Espanya. De fet, malgrat parlem de Sexenni Democràtic, potser hauríem de parlar de pseudodemocràtic, ja que al llarg dels sis anys de República hem pogut comprovar diverses ingerències en les estructures provincials, des del cessament de diputats elegits fins a la seva substitució a dit.

Així doncs, segons Borja de Riquer, aquest Sexenni Democràtic va servir per a constatar que la democràcia estava encara lluny d'arribar a Catalunya i a Espanya:

Dels setanta-sis mesos que van del setembre de 1868 al desembre del 1874, (...) trenta-nou mesos, la província de Barcelona va viure en estat de guerra o d'excepció, és a dir amb les llibertats civils suspeses. I cal també retenir que durant tota aquesta etapa solament durant vint mesos la Diputació de Barcelona va estar governada per diputats elegits democràticament pels ciutadans¹¹⁶⁶.

De Riquer apunta que hi ha dos motius que deriven en el fracàs del Sexenni democràtic. En primer lloc, errades de la nova classe política i, en segon lloc, “la quasi inexistència

---

¹¹⁶⁴ *Ibíd.*, pg. 215.

¹¹⁶⁵ *Ibíd.*, pp. 240-241.

¹¹⁶⁶ *Ibíd.*, pg. 244.

d'una cultura cívica democràtica en la societat catalana i, encara més, a la resta d'Espanya”¹¹⁶⁷.

És per això que, amb el fracàs de la Primera República Espanyola, podem constatar que es va sembrar la llavor del catalanisme polític que volia influir en les institucions per a promoure un nou model d'Estat. Així ho conclou Borja de Riquer:

*El fracàs de la possibilitat que l'any 1873 es consolidés a Espanya una República federal va significar, de fet, la frustració de l'última oportunitat del possible predomini polític d'aquells sectors que defensaven la imatge d'Espanya com a nació política amb pluralitat de cultures i de tradicions. (...) Per això, el fracàs del Sexenni, i en particular de l'alternativa descentralitzadora, democràtica i plural de la República federal, va provocar l'increment de les discrepàncies polítiques, socials i culturals entre Catalunya i l'Espanya oficial*¹¹⁶⁸.

Hem vist que en aquesta etapa, la Diputació de Barcelona va ser la institució de poder que representava no només la província, sinó probablement canalitzava els anhels de molts d'altres federalistes i republicans del Principat.

La Diputació de Barcelona en l'Espanya entre el 1874 al 1898

Ens hem de situar al darrer quart del segle XIX, un cop trencat el Sexenni Democràtic (1868-1874) amb el cop d'Estat de Pavia, en plena Restauració Borbònica. Després de diversos intents per establir, primer un règim monàrquic avançat i, després d'una fallida República pseudodemocràtica, es va succeir un període d'intercanvi constant entre conservadorisme i progressisme.

En fracassar una de les constitucions més progressistes de l'època, la de 1868, les elits econòmiques, eclesiàstiques i militars d'Espanya van apostar per establir un règim bipartidista, caracteritzat pels torns dels partits conservador –amb Cànovas al capdavant– i progressista –amb Sagasta com a líder destacat. Aquest sistema denominat *canovista* tenia la clara intenció d'implantar una democràcia no revolucionària a l'estil britànic. Una monarquia sòlida que alternava al poder dos partits en funció a la seva acció de govern; un cop al poder, aquests convocaven unes eleccions perquè el poble referendés popularment la seva elecció. És important remarcar que aquests comicis sempre estaven manipulats des del govern, gràcies a la estesa xarxa caciquista arreu de tot el territori espanyol, per poder governar amb solvència.

---

¹¹⁶⁷ *Ibídem*, pg. 245.

¹¹⁶⁸ De Riquer, B. (2007). “La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el Sexenni 1868-1874” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 245.

Pel que fa a Catalunya, amb el retorn a la Monarquia, les classes conservadores van tornar a liderar la Diputació de Barcelona, intentant despolititzar-ne les seves decisions i convertint-la en un òrgan merament administratiu. En paraules de Borja de Riquer:

De fet, la Diputació barcelonina, durant els anys vuitanta i noranta, actuà com a institució representativa dels interessos econòmics de la burgesia catalana. La seva participació en les campanyes proteccionistes fou activíssima (...) convocant reunions de tots els parlamentaris catalans (senadors, diputats a corts i diputats provincials) per tal de fer declaracions conjuntes: fou la llavors anomenada Diputació Catalana. Això mateix portà els dirigents de la Diputació barcelonina a encapçalar, representar i dirigir al govern demandes d'abast català, i no tan sols de caràcter econòmic, sinó també jurídic i polític, com ara la defensa del dret civil català¹¹⁶⁹.

És a dir, malgrat anomenar-se Diputació de Barcelona i tenir un abast provincial, els principals historiadors de l'època asseguren que va exercir com a veritable poder a l'ombra de tot el Principat. Això sí, un poder que només vetllava pels interessos d'uns pocs, de les elits econòmiques, i que procurava que la Diputació fos només una institució administrativa.

És per tots aquests motius que hem decidit no seleccionar cap dels discursos de cap dels presidents d'aquesta institució perquè, malgrat els experts afirmen que va exercir com a institució global de tota Catalunya, la transcendència de les seves paraules no va influir en la vida catalana dels successius anys, com sí que ho van fer les paraules de Prat, de Puig i de Macià.

Per entendre una mica més el paper dels catalans i de Catalunya en l'Espanya de la Restauració Borbònica, aprofundirem una mica més en les tres grans fases que, segons Pierre Vilar, defineixen aquesta etapa de l'Estat espanyol: entre 1875 i 1885; entre 1885 i 1902. Per Vilar, la quarta fase està situada entre 1902 i 1923, la qual tractarem en el desenvolupament del treball amb els dos primers presidents estudiats. En la primera fase (de 1875 a 1885), els conservadors de Cánovas del Castillo i els liberals (anteriorment constitucionalistes i fusionistes) de Sagasta s'havien d'alternar al poder. En aquesta primera fase, el catalanisme polític està gestant les idees dels seus primers pensadors, però encara no es manifesta públicament contra el nou règim amb l'esperança que, per fi, descentralitzi el poder tal i com s'havia demanat al llarg de tot el segle XIX.

---

¹¹⁶⁹ Ibídem, vol. 1, pg. 22.

En aquesta primera fase, la Diputació de Barcelona i la resta de diputacions a Catalunya eren exclusivament administrativa. Tal com recorda De Riquer:

La nova Llei provincial de 2 d'octubre de 1877 significà la pèrdua clara d'autonomia de les diputacions en benefici del poder dels governadors civils que, com a representants directes del govern, podien interferir amb el vot de qualitat els acords de la Diputació i de la Comissió Provincial¹¹⁷⁰.

L'ordre públic era molt important en aquell moment històric, donada la conflictivitat social pel creixent obrerisme a Catalunya, però també per les tensions derivades de les guerres carlines. Així doncs, el paper del Capità General de Catalunya, en aquell moment el general Martínez Campos, va tenir un paper providencial en el finiment d'aquest conflicte històric. Així, com apunta el mateix De Riquer, “l'enèrgica acció del capità general de Catalunya, Martínez Campos, farà que l'agost del 1875 mateix, amb la conquesta de la Seu d'Urgell, el conflicte civil es doni formalment per acabat a Catalunya”¹¹⁷¹.

Amb el conflicte militar acabat i amb unes diputacions merament administratives, la Restauració borbònica semblava triomfar amb la negativa a descentralitzar el poder, que es concentrava en el *turnismo* polític entre Cànovas i Sagasta. Tanmateix, segons Colomines i Madaula, no va ser fins la segona fase – enunciativa per Vilar, la que comprèn del 1885 al 1902–, que aquesta alternança de poder va consolidar-se amb fermesa:

No fou fins la segona fase (de 1885 a 1902), sota el regnat de la Reina Regent Maria Cristina, que aquesta alternança es va produir entre conservadors i liberals. En aquest període la repressió contra l'autonomisme cubà i la rebel·lió de Filipines va fer que “el catalanisme abandonés l'estratègia basada en la queixa per inclinar-se directament per una estratègia política que permetés tenir diputats a les Corts espanyoles d'una manera autònoma, cohesionada i visible¹¹⁷².

La segona fase serveix al catalanisme per a néixer ideològicament, encara amb la fase doctrinal, de pensament i proposta dels dos principals blocs d'idees: Almirall i Torras. El catalanisme polític estaria a punt de néixer com a moviment de masses, però no eclosionaria fins arribada la tercera etapa enunciativa per Pierre Vilar, la que s'inicia amb el Desastre del 98.

---

¹¹⁷⁰ Ibídem, pg. 251.

¹¹⁷¹ De Riquer, B. (2007). “La Diputació conservadora: 1875-1880” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 255.

¹¹⁷² Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 20.

El sistema d'alternança al poder a Espanya, doncs, pretenia acabar amb la innumerable sèrie de pronunciaments militars i cops d'estat que impediien l'estabilitat de l'estat espanyol. Així ho expressa Ucelay-Da Cal:

El sistema polític sorgit de la Constitució del 1876 imitava el britànic en molts aspectes obvis, com ara el bipartidisme o àdhuc la legitimació de la funció del poder moderador de la Corona. (...) Perquè el torn rutllés hi havia l'acord tàcit que la Corona cridava el cap de l'oposició, li conferia el poder i el Govern resultant presidia les eleccions, fent servir tots els mitjans necessaris per assegurar una àmplia majoria amb la qual governar amb una certa tranquil·litat¹¹⁷³.

El cert és, però que la Constitució de 1878 no va fer més que incentivar la corrupció i la manipulació electoral; els cacics locals canviaven vots per favors. Això feia que a la vegada sorgissin moviments nacionalistes sobretot a Catalunya i Euskadi, altres moviments obrers reaccionaris i les voluntats independentistes a les colònies de Cuba i Filipines que encara augmentaven la pressió social cap als governants. Aquest va ser el moment determinant, la crisi de 1898, amb la pèrdua de les colònies, i un daltabaix econòmic per tot el territori espanyol.

De fet, tots aquests moviments no eren més que la reacció a la classe política oligàrquica que dominava Espanya, “representada pels partits conservador i liberal”¹¹⁷⁴. Aquells qui tenien el poder no solien ser els mateixos que generaven riquesa, que treballaven pel país, sinó aquells que miraven pels propis interessos. Una deslegitimació del sistema de la Restauració, que havia marginat a molts sectors polítics i socials que no tenien ni veu ni vot en la presa de decisions.

Tant en la primera fase com en la segona fase de la restauració, hi havia una enorme mancança de carreteres arreu del territori català. Així ho explica De Riquer:

Entre els anys de 1868 i 1877 la Diputació si bé havia consignat en els seus pressupostos partides per a la construcció de carreteres i camins per un total de 3.474.105 ptes., sols n'havia invertit efectivament 647.417 és a dir el 18,6%. (...) segons el Pla general de carreteres provincials i camins veïnals del 1864 s'havien de construir 22 carreteres noves i 49 camins¹¹⁷⁵.

La Diputació de Barcelona, que exercia com a motor de les altres tres diputacions catalanes, imaginava un Pla de carreteres però no el podia dur a la pràctica per manca de

---

¹¹⁷³ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 44.

¹¹⁷⁴ Jarne, Antonieta i Josep Maria Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 12.

¹¹⁷⁵ De Riquer, B. (2007). “La Diputació conservadora: 1875-1880” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 258.

recursos. Amb aquestes dades, que demostren el gran dèficit d'infraestructures que tenia Catalunya, no és estranya l'obsessió de Prat de la Riba i de Puig i Cadafalch en l'aplicació d'un pla per a vertebrar viàriament el país.

Exactament el mateix passava amb les institucions benèfiques i d'ensenyament. Segons De Riquer, “la Diputació barcelonina sostenia gran quantitat d'institucions d'ensenyament que el 1875 es trobaven en una situació força difícil”¹¹⁷⁶. En aquesta afirmació hi intuïm també una obsessió de Prat i Puig en els seus discursos, motiu pel qual ens hi referim en aquest apartat, per tal d'entendre els orígens de les motivacions de les paraules dels presidents de Catalunya d'inicis del segle XX.

Aquestes mancances en beneficència i en infraestructures viàries eren evidents tant en la primera com en la segona fase que proposa Vilar per classificar la Restauració borbònica. I és que, segons Gabriel, “les diputacions *no havien de fer política*”¹¹⁷⁷, només havien de fer gestió però no tenien recursos per a fer-la. I precisament és això el que volien fer les diputacions a Catalunya, fer gestió i fer política. Sigui pel *fet diferencial* català, per l'expansió econòmica que vivia el Principat amb la industrialització o pel desig d'autogovernar-se, les diputacions a Catalunya – especialment la de Barcelona– volien fer política.

Per aquest motiu, solien haver-hi tensions entre membres de les diferents institucions públiques. Una de les principals disputes durant la primera i la segona fase de la Restauració que proposa Pierre Vilar, era la percepció dels governants sobre la possibilitat d'imposar aranzels per tal de dificultar la importació d'alguns productes britànics. D'aquesta manera, s'hauria donat suport al mercat nacionals, que haurien aprofitat els industrials catalans per generar més riquesa. A Catalunya es volien impulsar els aranzels, però a Madrid no es veien tan necessaris.

Una altra de les disputes va ser la unificació del Codi Civil. No era la mateixa l'opinió del centralisme espanyol o del provincialisme català. I diem provincialisme perquè la Diputació de Barcelona tenia una vocació de liderar tot el Principat. Així ho recull Gabriel:

La catalanitat de la Diputació Provincial de Barcelona es posà de manifest en molts sentits i direccions sota la Restauració. (...) Catalanitat, fins i tot, si ens fixem en l'aspiració -no sempre explícita, però sí sempre present- a

---

¹¹⁷⁶ Ibídem, pg. 263.

¹¹⁷⁷ Gabriel, P. (2007). “Entre liberals i conservadors: 1880-1898” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 269.

*encapçalar posicions vàlides per a tot Catalunya i no sols per a la província de Barcelona. Les referències al Principat com a unitat i els intents de presentar la problemàtica de la institució com a problemàtica catalana foren múltiples i continuats. Una altra cosa són els recels de la resta de diputacions i una certa prepotència paternalista de la Diputació de Barcelona envers les altres províncies*¹¹⁷⁸.

Les opinions polítiques cada cop distaven més entre el centralisme monàrquic del nacionalisme espanyol i el descentralisme de l'incipient nacionalisme català.

Així ho veiem amb els moviments polítics que feien els catalanistes per les vies extrainstitucionals. Un exemple n'és el Missatge a S.M. Jordi I Rei dels Hel·lens, una carta oberta que es va publicar el 10 de març del 1897, en la qual es felicitava al monarca per l'annexió de l'Illa de Creta, acabada d'assolir. Aquesta carta va ser subscripta per part de moltes entitats catalanes, motiu pel qual el Governador Civil de Catalunya va reprimir a alguns dels autors del missatge.

En un article publicat a *El Nuevo Régimen* al cap de deu dies de la publicació de la carta, concretament el 20 de març, Pi i Margall criticava precisament la posició del Governador Civil de Catalunya en la repressió exercida. Els motius que adduïa eren:

*No perquè Catalunya pertanyi a Espanya deixa d'ésser una regió que fou un temps Estat independent i com a tal deixà escrites en l'història brillants pàgines, i encara conserva avui el seu idioma, els seus costums i les seves lleis. Que parli encara i es planyi de sa perduda nacionalitat, no significa que aspiri a recobrar-la. (...) Ho han declarat repetides vegades els mateixos regionalistes*¹¹⁷⁹.

Observem com hi havia una pugna entre els polítics que estaven dins de les institucions –els centralistes com el Governador Civil– i els ciutadans que feien política des de les entitats socials –des de Prat de la Riba fins a Pi i Margall. En aquesta pugna ideològica, uns defensaven el *fet diferencial* català i actuaven com a nació, mentre que els altres odiaven aquesta posició, titllant els catalanistes d'independentistes i reprimint-los, com ho havien fet durant tot el segle XIX.

En el comentari que Rovira i Virgili fa de l'article publicat per Pi i Margall el 20 de març del 1897, hi ha un element que volem destacar. Rovira apunta que *nacionalitat* era sinònim d'*Estat independent* a finals del segle XIX, abans que no prengui un nou sentit amb Prat. Per tant, podríem interpretar que Prat de la Riba hauria agafat aquest bagatge etimològic de la paraula *nacionalitat* per potenciar-ne la significació dins la

---

¹¹⁷⁸ Gabriel, P. (2007). “Entre liberals i conservadors: 1880-1898” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pp. 327-328.

¹¹⁷⁹ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrips i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 23.

seva obra *La nacionalitat catalana*. Amb això no volem inferir que Prat fos independentista, sinó que agafaria els mots de l'època per a transformar-ne el significat semànticament i fer-lo entenedor per la ciutadania.

De fet, Pi i Margall argumenta que el missatge al Rei dels hel·lens era per congratular-lo de l'annexió de Creta a Grècia, generant un paral·lelisme amb Catalunya i Espanya. Nogensmenys, això no significava que a Catalunya hi hagués secessionistes, perquè “de separatistes no n'hi ha a Catalunya ni en lloc d'Espanya. El qui aspira a més és a què Catalunya sigui en la nació ço que és l'Hongria a l'Austria”¹¹⁸⁰. El mateix Pi i Margall apuntava al model al qual Prat aspirava, al d'una Monarquia Dual, una mena de confederalisme o federalisme asimètric.

Les demandes per a un major grau d'autonomia, en aquesta segona fase de la Restauració borbònica, cada cop eren més constants. No es feien des de dins de les institucions, com resulta evident, perquè encara estaven impregnades del centralisme. En tot cas, des de fora de les institucions es començaven a reiterar les propostes alternatives al model d'Estat unitari pur.

Així ho manifesta el mateix Pi i Margall en un altre article publicat a *El Nuevo Régimen*, del 26 de novembre de 1898, en el qual afirmava que ja hi havia molts territoris autonomistes, regionalistes o que demanaven algun tipus de federació:

*Qui no demana ja l'autonomia de les regions? Catalans, aragonesos, valencians, bilbaïns, guipuzcoans, se queixen de les traves que l'Estat posa a llur desplegament i volen ésser autònoms. Amplia descentralització econòmica. (...) És fals, completament fals que cap regió amagui sota'l nom d'autonomia ni sota'l de regionalisme idees separatistes*¹¹⁸¹.

Els autonomistes, tanmateix, no eren pas separatistes. Així ho hem explicat a al subapartat *separatistes o separadors*, però ara ho reafirmem amb aquestes declaracions del qui fou president de la Primera República espanyola.

De fet, per a precisar-ho, Pi i Margall apunta que la voluntat dels regionalistes com Prat de la Riba era la d'establir alguna fórmula federalista que permetés definir quines competències tenia cada regió i quines l'Estat central.

És encara menys exacte que'ls regionalistes pretenguin fer predominar els interessos regionals sobre'ls nacionals. (...) Tots donen a l'Estat la diplomàcia, els tractats, la pau i la guerra, l'exèrcit i la marina de guerra, els aranzels i les ordenances de duanes, les vies generals, els correus i els

---

¹¹⁸⁰ Ibídem, pg. 24.

¹¹⁸¹ Pi i Margall, F. (Rovira i Virgili, A. Trad.) (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrits i discursos)*. Barcelona: Societat Catalana Edicions, pg. 42.

*telègrafs, la llei de la moneda, els pesos i mesures, la resolució de conflictes entre les regions sorgeixen, el restabliment de l'ordre quan una regió no sigui prou per a aconseguir-ho*¹¹⁸².

I en aquest clima de creixent polarització de propostes arribem al tombant de segle. D'una banda, uns proposaven un canvi de model des de fora de les institucions provincials, mentre altres seguien sent part de l'administració centralista de la Restauració borbònica.

En aquest final del segle XIX, com recorda Borja de Riquer, “les diputacions accentuaren la seva dependència administrativa del poder central. La llei provincial de 1882, per exemple, si bé reforçava una certa autonomia financera provincial, també consolidava la submissió de les diputacions al poder executiu”¹¹⁸³. Paral·lelament, el caciquisme s'imposava com a poder paral·lel en les instàncies locals i comarcals. De manera que el centralisme era el model territorial proposat per l'Estat mentre que, extrainstitucionalment, anaven proliferant les demandes descentralitzadores.

El detonant, el moment catàrtic per a canviar de paradigma, va arribar amb el Desastre del 1898, amb la pèrdua de les colònies. És aquest element el que obligarà a la Monarquia i al president del govern a impulsar noves mesures per a democratitzar paulatinament l'Estat espanyol. La crisi del 98 va posar de manifest la necessitat de regenerar el país des d'una perspectiva econòmica, social i moral. A continuació detallarem quin era el context en aquest tombant de segle i com van afectar aquests canvis a les institucions a Catalunya, principalment a la Diputació de Barcelona.

1.3.4.3 Les institucions polítiques en el tombant de s.XX

Amb el tombant de segle entrem a la tercera fase que enumerava Pierre Vilar de la Restauració borbònica. Concretament l'historiador definia aquesta fase amb la revisió del sistema territorial i amb la conflictivitat social –tant interna com externa–, com recorden Colomines i Madaula:

La tercera fase (de 1902 a 1923), sota el regnat d'Alfons XIII, es va caracteritzar “per la revisió interna del sistema (llei de mancomunitats provincials i els projectes de reforma econòmica i d'autonomia) com per la conflictivitat política interna (la qüestió marroquina i la Setmana Tràgica de

---

¹¹⁸² *Ibíd*em, pg. 43.

¹¹⁸³ De Riquer, B. (2007). “Introducció” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 22.

1909, la llei de jurisdiccions de 1906 i la Solidaritat Catalana de 1907) i externa (la guerra europea de 1914 i la Revolució Russa de 1917)¹¹⁸⁴.

És en aquesta fase, doncs, en la qual es produeixen els principals canvis a nivell polític i en el model d'Estat, principalment moguts per la conflictivitat social i la creixent economia fruit de la industrialització.

Sabaté explica aquest creixement econòmic de la següent manera:

En aquell principi de segle, Barcelona començava a sentir els batecs poderosos de la seva pròpia energia. La industrialització anava prenent envergadura i el conjunt de la vida econòmica catalana respirava els aires renovats d'una nova era europea de producció i de tenacitat per les quals el món havia de canviar més endavant en algunes de les seves estructures¹¹⁸⁵.

Catalunya s'industrialitzava a marxes forçades, es produïen noves fàbriques, arribava immigració d'arreu del Principat i també d'altres territoris per donar resposta a la creixent demanda de mà d'obra.

Aquesta immigració procedia, bàsicament, de zones de parla catalana, com afirma Casassas Ymbert:

Aquesta immigració va portar gent de la muntanya i l'interior de la mateixa Catalunya i àrees adjacents (la Franja de Ponent, el nord de Castelló, el Maestrat i les Illes Balears) cap a l'espai industrial i comercial produint un mestissatge beneficiós tot i les dificultats naturals que tenia la gent de camp per adaptar-se a les condicions urbanes i industrials¹¹⁸⁶.

Una immigració que patirà els efectes del racisme propi de l'època. Mentre els immigrants catalans, procedents de zones rurals i petites ciutats catalanes “tendiran a ocupar el lloc de certa qualificació socialprofessional o adquirir-la amb certa rapidesa”¹¹⁸⁷, segons Casassas, “els no catalans es mantenen com a jornaleros, l'escala més baixa i sense qualificació del proletariat”¹¹⁸⁸. Una dinàmica absolutament normal a l'època, que ens permet reflexionar sobre si han canviat els *topoi* socials amb relació als efectes de la immigració. Encara avui (2022), en funció del lloc de procedència aconseguixes un tipus de feina o altre. Potser les coses no han canviat tant.

En tot cas, aquesta ingent immigració que arribava a Barcelona a principis del segle XX demostrava que Catalunya tenia les seves pròpies dinàmiques de creixement

---

¹¹⁸⁴ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, pg. 20.

¹¹⁸⁵ Sabaté, M. (1969). *Història de la “Lliga”*. Barcelona: Bruguera, pg. 15.

¹¹⁸⁶ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 213.

¹¹⁸⁷ *Ibidem*, pg. 216.

¹¹⁸⁸ *Ibidem*, pg. 216.

econòmic. Això comportava, a la vegada, una conflictivitat social per les demandes dels obrers que arribaven a la ciutat. Però tot i tenir les seves pròpies dinàmiques, Catalunya seguia vinculada estretament a les dinàmiques de l'Estat en general, de manera que va patir amb la mateixa intensitat la pèrdua de les colònies i la crisi econòmica i moral que se'n va derivar. Així ho reconeix González Casanova:

*Catalunya, doncs, no està allunyada de la problemàtica social i política espanyola. Al contrari, gairebé sempre la provoca i la potencia. El seu provincialisme, alhora que forja el futur sentiment regionalista i nacionalista, es converteix en l'orifloma per a tot el país que s'enfronta amb l'Estat oligàrquic de classe i que és, per això mateix, centralista*¹¹⁸⁹.

Catalunya vivia enmig de la pulsio de sistole i diastole que caracteritza tot moment de canvi polític, econòmic i social, en paraules de Tony Judt.

En aquesta pulsio de creixement econòmic i alhora crisi per la pèrdua de les colònies, en aquesta dependència del poder central per part de les diputacions però alhora les demandes extrainstitucionals per a descentralitzar l'administració, les institucions provincials vivien amb preocupació les transformacions que s'advenien amb el canvi de segle. Així ho explica Martín:

*La Diputació barcelonina va enfilar el canvi de segle amb la preocupació per les conseqüències negatives de la pèrdua de les colònies en l'economia catalana i impel·lida a sumar-se, amb més o menys entusiasme, a la marea reivindicadora de canvis en les estructures de l'Estat; les expectatives regeneracionistes i les promeses, per bé que genèriques, de descentralització obrien possibilitats d'incrementar l'àrea de poder de les diputacions*¹¹⁹⁰.

Els dinàstics vivien els seus darrers instants d'agonia. Fins i tot ells que pertanyien a l'establishment del moment, van arribar a demanar més atribucions per a les diputacions, per tal de poder donar sortida a les necessitats socials del moment.

Un exemple d'aquests canvis per intentar una certa descentralització el demostra l'intent que va fer la Diputació de Barcelona, el maig de 1899, quan va “tractar la petició d'un concert econòmic sobre la distribució, recaptació i investigació de les contribucions”¹¹⁹¹, com assegura Martín. És evident que no es va aconseguir ja que “la presentació dels nous pressupostos de l'Estat a les Corts, el 17 de juny [de 1899] –

---

¹¹⁸⁹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 79.

¹¹⁹⁰ Martín, J.Ll. (2007). “Dinàstics i regionalistes: 1898-1913” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 9.

¹¹⁹¹ *Ibidem*, pg. 9.

pressupostos clarament deflacionistes i centralitzadors— va hipotecar les reformes administratives”¹¹⁹².

Com a conseqüència d'aquesta frustració, es “va desencadenar una reacció generalitzada a Catalunya que va culminar amb la vaga de contribuents iniciada pels industrials barcelonins el mes de juliol”¹¹⁹³. És el que els historiadors han anomenat el *tancament de caixes*. Per tant, podem constatar que la centralització de les institucions té molts efectes en les iniciatives socials que promovien canvis en l'estructura i l'organització territorial de l'Estat. Aquesta queixa pel que fa als impostos és només una iniciativa més, que incidia directament en la qüestió econòmica però que tenia molt a veure amb la idea d'institucions en la que creien els contribuents industrials barcelonins.

Aquestes sacsejades socials van portar canvis a les institucions centralistes. En aquest cas, les propostes descentralitzadores també van tenir efectes en una tendència de canvi a la Diputació de Barcelona, com assegura Martín:

La consolidació de la tendència de canvi es va fer més evident en la següent renovació biennal de la Diputació, en aconseguir, novament, els republicans la posició de majoria a Barcelona, en les eleccions de 12 de març de 1905. L'acta de minoria va correspondre a Prat de la Riba, i els regionalistes van obtenir, a més, dos diputats en la resta de districtes. (...) La nova Diputació presentava un panorama ben diferent del d'ocasions anteriors: 10 conservadors, o liberals, o regionalistes, 3 carlistes (...) 10 republicans i 1 federal¹¹⁹⁴.

Cap dels dos grups alternatius, republicans i regionalistes, aconseguien copsar la majoria dels vots. Per aquest motiu, fins l'any 1907 els dinàstics encara van conservar el poder. Amb el tombant de segle, però, el canvi de model ja assentava les bases per a transformar tota l'estructura de l'Estat. Si més no, per intentar-ho.

Així queda palès amb alguns projectes de gestió que començaria a desenvolupar la Diputació de Barcelona. Per exemple, va promoure un Pla de camins veïnals, com afirma Martín: “en el terreny administratiu, el període 1903-1907 va conèixer una novetat important: la Llei de camins veïnals (...) un conveni amb l'Estat per a la construcció de 200 km de camins, finançats de manera conjunta, al 50%, per cadascuna de les parts”¹¹⁹⁵.

---

¹¹⁹² Ibídem, pg. 10.

¹¹⁹³ Ibídem, pg. 10.

¹¹⁹⁴ Ibídem, pg. 14.

¹¹⁹⁵ Martín, J.Ll. (2007). “Dinàstics i regionalistes: 1898-1913” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 15.

Podem observar, doncs, una voluntat per part de la Diputació de Barcelona de liderar el país i de fer polítiques públiques. No només es tractava de gestió segons les directrius del govern central, sinó d'impulsar polítiques públiques que havien de ser fonamentals per al desenvolupament econòmic de Catalunya. Probablement, aquesta tendència a la iniciativa política també tenia molt a veure amb la recent formació de partits polítics que podien sacsejar l'estructura de poder de les diputacions.

Un parell d'anys abans de la iniciativa pel Pla de camins veïnals, s'havia fundat la Lliga Regionalista a Catalunya, que s'havia presentat a les eleccions legislatives del maig del 1901 i a les municipals del novembre del mateix any. L'èxit d'aquesta opció política va començar a sacsejar els fonaments del sistema polític especialment a Catalunya però també a la resta d'Espanya. Així explica Sabaté l'èxit de la Candidatura dels Quatre presidents, la que va guanyar les eleccions legislatives del maig del 1901:

El govern havia anunciat eleccions a diputats a Corts. (...) [S'hi van presentar] els presidents de les quatre grans corporacions socials i econòmiques de Barcelona: President de l'Econòmica d'Amics del País: doctor Robert; President del Foment del Treball Nacional: Albert Rusiñol; President de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial: Sebastià Torres; President de l'Ateneu Barcelonès: Lluís Domènech i Muntaner.¹¹⁹⁶

Aquesta coalició dels quatre presidents de les quatre grans corporacions socials i econòmiques barcelonines va tenir un èxit fulgurant. Va obtenir el 36,4% dels vots. La seguia immediatament la coalició republicana encapçalada per Lerroux, Pi i Margall i Nicolàs Salmeron, entre d'altres, que van obtenir en 24% dels vots, un resultat gairebé idèntic a la coalició monàrquica que liderava la Diputació de Barcelona.

Borja de Riquer apunta la importància que aquests moviments polítics nounats es presentessin a les eleccions per sacsejar les estructures centralistes de poder, essencialment monàrquiques, que havien capitanejat les institucions fins al moment:

En voluntat clara de participar en les eleccions municipals i provincials per tal de posar fi al control dels partits dinàstics espanyols, els nous moviments de masses sorgits llavors, tant els nacionalismes català i basc (Lliga Regionalista i Partit Nacionalista Basc) com alguns corrents republicans (blasquisme i lerrouxisme) tindran entre els seus objectius prioritaris el control de l'administració municipal i provincial¹¹⁹⁷.

Les eleccions de 1901 van suposar, per tant, un canvi de paradigma. Tant va ser així que, com hem vist anteriorment, els membres de les diputacions catalanes del moment es van afanyar a entomar una certa iniciativa política, com amb el Pla de camins veïnals

---

¹¹⁹⁶ Sabaté, M. (1969). *Història de la "Lliga"*. Barcelona: Bruguera, pg. 21.

¹¹⁹⁷ De Riquer, B. (2007). "Introducció" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 23.

que hem apuntat. En els successius anys, els regionalistes catalans anirien millorant les seves estructures de coordinació política, creant la *Comissió d'Acció Política* i aconseguint així una presa de decisions més ràpida i eficient.

Gràcies a això van poder vertebrar més i millors estratègies per socavar els fonaments del model centralista espanyol per tal de poder influir en la política de l'Estat i regenerar Espanya des de Catalunya. Amb l'arribada d'aquests moviments i dels líders regionalistes, “la gent va començar a considerar aquestes institucions com a cosa pròpia”¹¹⁹⁸, com apunta Borja de Riquer. Van ser el desencadenant de tots els fets que estudiarem a continuació, durant el desenvolupament d'aquesta tesi doctoral.

La consciència política despertava amb força en el tombant de segle. Es succeïen les organitzacions sindicals, els partits polítics i les entitats amb vocació d'influir políticament. Així mateix, proliferaven les publicacions amb vocació catalanista, que donaven veu als *topoi* nítidament catalans en contraposició als *topoi* espanyols. L'exemple més evident d'aquesta contraposició d'identitats va ser la publicació del *Banquet de la Victòria* per part del *Cu-Cut!* i les conseqüències que es van derivar per aquest setmanari satíric i per a *La Veu de Catalunya*.

Després de la victòria de la Lliga Regionalista a les eleccions de 1905, és prou coneguda ja l'acudit de Junceda en el qual se'n reia dels militars, enaltint a la vegada el nou moviment polític regionalista. El *topoi* català antimilitarista i regionalista s'enfrontava al *topoi* espanyol del militarisme i del centralisme. La reacció dels militars a aquest acudit va ser la d'arrasar les seus tant del *Cu-Cut!* com de *La Veu de Catalunya* i diverses reaccions populars contra els oficials que havien perpetrat l'atac.

D'aquests fets en parlarem en la contextualització dels discursos dels presidents, ja que esdevindran esdeveniments rellevants per a la consecució posterior de la Mancomunitat. En tot cas, el que sí que destacarem és que d'aquest episodi de violència dels militars contra les publicacions esmentades se'n va derivar la Llei de Jurisdiccions i, d'aquest canvi legislatiu, la coalició de Solidaritat Catalana.

Tal com apunta Borja De Riquer, “l'any 1907, amb la formació de la Solidaritat Catalana, s'alterà profundament la vida política de tot el Principat i, pel que fa a la Diputació de Barcelona, significà la fi del control dinàstic sobre aquesta institució”¹¹⁹⁹.

---

¹¹⁹⁸ *Ibíd.*, pg. 23.

¹¹⁹⁹ *Ibíd.*, pg. 23.

Els regionalistes van aconseguir una victòria històrica que els permetria entrar a governar la Diputació i transformar els fonaments de l'estructura de govern centralista que s'havia aplicat fins al moment. El mateix Borja de Riquer conclou que va ser a partir d'aquest any quan la Diputació de Barcelona va iniciar una intensa activitat en “obres públiques, en la creació de nombroses institucions d'ensenyament tècnic i professional i en la posada en marxa d'una acció cultural de marcat caràcter catalanista”¹²⁰⁰.

És a partir d'aquest moment, quan comença a canviar el paradigma, on iniciarem l'anàlisi contextual, per poder entendre quin canvi de model proposaven els catalanistes per acomodar les necessitats que tenien els catalans sense haver de trencar l'Estat espanyol.

1.3.4.4 Conclusions sobre el model institucional de l'Espanya del s.XIX

Des que Espanya era Espanya havia desenvolupat un model unitari i centralista de l'administració i de la representació política dels seus territoris. En contraposició, des d'alguns territoris perifèrics com Catalunya s'havia proposat tímidament una reforma del model, promovent una certa descentralització i diversos graus d'autonomia, com a mínim de les regions o territoris que històricament havien tingut una identitat diferenciada.

Tal com hem pogut comprovar en aquest mateix apartat, el debat definitiu al llarg del segle XIX, per tant, va ser el de reformular Espanya segons un nou model d'Estat. És a dir, a banda de debatre sobre les identitats diverses que formaven l'Estat, el debat principal era el repartiment de la sobirania i com s'estructurava el poder. Podem constatar, en aquesta línia, que el federalisme català no va trobar aliats a la resta de l'Estat espanyol. Com que per a federar-se calia la voluntat per part de les diferents parts, en cap cas es va plantejar aquesta opció de manera fefaent perquè des del nacionalisme espanyol no s'entenia Catalunya com aquesta entitat amb la qual federar-se. Calia, únicament, racionalitzar l'administració i simular un sistema d'alternança política.

Des de la perspectiva del Principat, hem pogut comprovar que les alternatives es van anar gestant al llarg del segle XIX i que van eclosionar al tombant de segle XX. És

---

¹²⁰⁰ *Ibidem*, pg. 24.

en aquest moment històric el que ens interessa treballar en aquesta tesi doctoral. Especialment des de la perspectiva dels models d'Estat proposats pels presidents de Catalunya. Per això, a través de les seves paraules buscarem divisar quin model d'encaix de Catalunya amb Espanya propugnaven i, si aquest, coincidia amb la realitat existent en cada moment. És a dir si les paraules eren més aviat desitjos o corresponien a les realitats. Segons la nostra hipòtesi inicial, el corrent hegemònic del catalanisme polític és que l'independentisme mai va arribar a ser una opció majoritària, menys encara des de la presidència de Catalunya.

Per això intentarem demostrar que les propostes dels principals líders catalans anaven més en la direcció de regenerar i renovar l'Estat espanyol mitjançant una reestructuració estatal. Així esperem veure-ho en l'estudi dels presidents que realitzarem a continuació. Sense més marc teòric, ens disposem a desenvolupar el cos del treball.

2. DESENVOLUPAMENT DE LA TESI

Després d'haver realitzat el marc teòric, en el qual hem treballat què és *L'art de l'oratòria i l'anàlisi del discurs*, hem estudiat els *Discursos nacionals i els nacionalismes*, hem recollit els diferents *Models d'Estat* aplicables a Catalunya i a Espanya i, finalment, hem fet un introducció a *L'Estudi de la història*, ara és el torn de posar en pràctica aquests continguts teòrics.

Abans de fer una proposta definitiva del model d'anàlisi del discurs que proposem pels presidents de Catalunya, prèviament volem aturar-nos a fer unes consideracions que considerem imprescindibles per justificar diverses qüestions. En primer lloc, recordarem *Per què triem els discursos orals* per realitzar aquesta tesi doctoral. En segon lloc, respondrem a la pregunta de *Per què triem els presidents de Catalunya* per aquesta tasca, i no fem servir només els presidents de la Generalitat o els de la Mancomunitat. Com a continuació d'aquesta, en tercer lloc, respondrem *Per què Prat, Puig i Macià* i no altres presidents com Sala i Argemí o Companys. En quart lloc, detallarem *Quins discursos triem* per situar al lector en el marc temporal en el qual ens trobem i també quines seran les paraules que hem considerat més destacades, per tal de constatar el model d'Estat que proposen els presidents triats.

Finalment, un cop haguem fet aquestes consideracions prèvies, presentarem la fitxa que emprarem com a *Model d'anàlisi dels discursos*. Serà a partir d'aquest esquema que analitzarem les paraules dels presidents per descobrir si tenien discursos secessionistes durant la seva etapa presidencial i, en cas que no, poder-ne detallar quina era la seva proposta d'encaix de Catalunya dins d'Espanya.

Per què triem els discursos orals?

El l'apartat *L'art de l'oratòria i l'anàlisi del discurs* hem fet referència a la relació entre el poder, la política i la retòrica. Els tres components estan estrictament lligats pel poder representatiu que confereix la paraula. Gràcies a la capacitat de crear futurs imaginaris, la política es serveix del poder de la paraula per aconseguir els seus objectius.

A *L'aparença d'un poder propi*¹²⁰¹, hem pogut comprovar que el poder, sovint és un mer simulacre, més que no pas la capacitat d'exercir-lo realment. Per això, des del catalanisme polític majoritari en ple segle XXI –el secessionisme–, s'intenta buscar referents històrics que permetin justificar que Catalunya ja havia estat un Estat independent o que, si més no, havia comptat amb unes estructures d'Estat que el permetien exercir com a tal.

Les paraules –enteses aquí com a discursos orals– són el vehicle per explicar històries, per crear relats, però també per construir discursos –entesos aquí com a projectes polítics. És per això que triem els discursos orals dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX, com a actes de poder. Si es vol, podem entendre'ls com a simulacions de poder, com a representacions d'aquesta aparença de poder.

Com que tant la Mancomunitat com la Generalitat republicana van ser administracions amb poca estructura, amb poques competències i amb una escassa capacitat de fer polítiques públiques, per aquestes institucions eren fonamentals les eines per a construir un discurs d'aparença de poder. Si bé és cert que, de l'obra que van dur a terme, en podem fer una lectura més o menys optimista, la veritat és que ni la Mancomunitat ni la Generalitat van arribar a ser governs autònoms efectius.

Més aviat es van convertir en un símbol que aglutinava la majoria de la població catalana de la seva respectiva època. Per això, malgrat que alguns historiadors es centrin amb les infraestructures, les finances, els èxits i els fracassos d'aquestes dues institucions, nosaltres considerem que podem tractar-les des de la perspectiva dels discursos perquè eren, bàsicament, aparences de poder.

Així ho podem comprovar amb les visites territorials que Francesc Macià va desenvolupar durant la seva etapa presidencial. Durant el primer any i mig de provisionalitat de la Generalitat, aquesta tenia menys pressupost que l'Ajuntament de Barcelona, de manera que la seva manera de fer política era a través de la seva imatge personal i dels discursos del president. Per dir-ho d'una altra manera, a través del màrqueting polític que, d'altra banda, resultava molt efectiu.

De totes maneres, per no caure en un discurs pessimista sobre el valor de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana, si entenem aquestes institucions com a

---

¹²⁰¹ AAVV. (Eds. Pich Mitjana, J.; Ucelay-Da Cal, E. i A. González Vilalta) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers.

organismes que van recuperar la unitat del govern i del parlamentarisme català, llavors encara hem de donar més valor a les paraules dels presidents. I és que a inicis del segle XX només el 38% de catalans i el 10% de catalanes, segons Claret i Santirso, sabien llegir i escriure. És per això que una bona manera de transmetre les idees a Catalunya es feia, essencialment, a través de discursos orals en la llengua catalana, ja fos en actes públics, com en la predicació del catecisme o en les representacions teatrals.

Conscients de la importància de la transmissió oral, Frederic Soler (*Serafi Pitarra*), els germans Feliu i Codina, o el mateix Almirall, es reunien per a recrear escenes teatrals –les *gatades*–, per riure-se’n del “català artificial”. Ben en contra de l’idioma promogut als *Jochs Florals*, Soler volia usar “el català que es parla”, que a la vegada era amb el que la població se sentia reflectit. Així doncs, el català dels discursos orals, com el del teatre, s’havia d’assemblar al pensament i al parlar de la gent comuna. D’aquesta manera, constatem la importància del discurs oral en el període estudiat.

Per afegir-hi una perspectiva no catalanista, volem destacar que, durant tot el seu llibre, Dámaso Berenguer¹²⁰² fa referència a diversos discursos que són representatius durant el seu mandat presidencial. En aquest sentit, explica que alguns d’ells van aconseguir canvis de dinàmica en l’esdevenir del seu govern. En menciona, per exemple, d’Alejandro Lerroux o d’Indalecio Prieto, contraris al règim monàrquic i que advocaven per la República en plena Dictablanda.

Aquesta capacitat transformadora la corrobora, també, Amadeu Hurtado. A les memòries d’aquest advocat republicà, en relata l’expectació que generaven els discursos, a través de l’exemple d’un míting Lluís Companys el 22 de juny de 1931:

A la candidatura de la circumscripció provincial que portava el nom de Lluís Companys com a cap de llista. (...) Havia convocat per a la nit del 22 de juny un míting a la Plaça Monumental, i la gentada que s’hi va aplegar era tan enorme, omplint totalment la gran pista, les grades, les teulades i els passadissos sense un sol racó visible sense ocupar, que es temia una catàstrofe per l’opressió de qualsevol moviment de la monstruosa multitud. I al carrer una altra massa tan nombrosa, atapeïda a les portes i a les parets de la Plaça per sentir els discursos que eren transmesos per altaveus, semblava l’avançada dels grups escampats per tot l’àmbit de la ciutat que en places i cruïlles es reunien per escoltar l’emissió dels aparells de ràdio¹²⁰³.

És amb aquest català del carrer, i per l’enorme índex d’analfabetisme, que els discursos es conformaren en aquella època com a imprescindible eix de propagació ideològica.

---

¹²⁰² Berenguer, D. (1947). *De la Dictadura a la República*. Madrid: Plus Ultra.

¹²⁰³ Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d’advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, pg. 74.

Més enllà del *corpus* doctrinals que poguessin escriure, com ho va fer Prat o també Puig, estem convençuts que tenien molta més transcendència i repercussió els discursos orals.

De fet, l'obra doctrinal de Francesc Macià es va compondre, essencialment, a través dels seus discursos. Com veurem en el seu apartat, va patir una important evolució des dels seus inicis fins al moment de la seva mort, que queda perfectament reflectida en les seves paraules orals.

Per què triem els presidents de Catalunya?

En la cultura política catalana, històricament ha tingut molt pes la figura presidencial. Ja des dels orígens de la Diputació del General i de les Corts catalanes, s'havia elegit un *primus inter pares* per a representar el conjunt dels parlamentaris convocats pel Rei a parlar dels problemes que concernien la societat del seu temps.

Així, podem constatar que la figura de la presidència ha estat la màxima representació del poder polític al Principat. I aquest, segons Joaquim Colominas, reforça aquest eminent caràcter presidencialista dels governs de Catalunya, especialment durant el segle XX:

Tant la Generalitat com anteriorment la Mancomunitat, han estat marcades per un fort caràcter presidencialista. El paper que han assumit els presidents que han liderat els períodes respectius ha estat d'un fort protagonisme polític. (...) A diferència del govern presidencial, arreu d'Europa el govern parlamentari sempre ha tendit a buscar mètodes per frenar el poder unipersonal del president i ha posat l'accent en la variable de la col·legialitat governamental. (...) En els seus orígens hi havia recel envers un retorn a una concentració de poders en una sola persona, en la figura del president¹²⁰⁴.

Aquesta cita no fa més que constatar la tradició d'elecció presidencial a partir del 1931, però que els orígens culturals de la figura es remunten a l'Edat mitjana. De la mateixa manera, Gerpe Landín, corrobora que el president havia de ser estrictament escollit pels diputats en representació del poble de Catalunya:

El president de la Generalitat era elegit pel Parlament de Catalunya. (...) No podien ésser elegits: els eclesiàstics, sacerdots o ministres de qualsevol confessió religiosa. (...) El President cessava el seu càrrec quan era constituït un nou Parlament, al qual li calia lliurar els seus poders¹²⁰⁵.

---

¹²⁰⁴ Colominas, J. (2019). "Pròleg" a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 9.

¹²⁰⁵ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 330.

Com que per accedir al càrrec aquests presidents havien de ser escollits, considerem que el seu discurs és la sublimació d'un discurs majoritari dins del catalanisme polític.

Resulta evident que no podem establir una relació directament causal ni afirmar rotundament que el discurs del president de Catalunya és el discurs del Parlament i, per tant, també del poble. En aquest intent de construir un sil·logisme estaríem cometent un abús interpretatiu enorme. En tot cas, el que sí que podem constatar és que, pel fet de ser escollits, el discurs dels presidents de Catalunya és el que s'adscriuria més a un just mitjà entre totes les faccions catalanistes de cada moment històric.

Per això triem els presidents de Catalunya, que en el període que comprèn els anys del 1914 al 1933, són els presidents de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana. Malgrat pugui semblar contradictori prendre de referència dues institucions diferents i igualar-les com la institució que representava Catalunya, la historiografia ens demostra que podem tractar-les com els ens que representaven el Principat en els anys en els quals estan vigents. Així ho certifica Enric Vallès:

En l'època contemporània Catalunya només ha tingut dues etapes en què ha estat regida, de manera legal i continuada, per òrgans propis de govern: els anys de la Mancomunitat (1914-1925) i l'etapa de l'Estatut d'autonomia, sota la Segona República (1931-1939). (...) Són les úniques en què Catalunya superà una divisió administrativa –la provincial– que fou gestada a les Corts del 1822, durant el trienni constitucional¹²⁰⁶.

Tant la Mancomunitat com la Generalitat són, doncs, les institucions que representen el poder a Catalunya, encara que aquest sigui només una mera aparença de tenir-lo.

De fet, segons Martínez Fiol, “la Mancomunitat ha estat presentada per la publicística catalanista com el primer assaig d'autogovern de la història contemporània de Catalunya (...), presentant [als presidents] com a enormes gestors de la vida política i social catalana”¹²⁰⁷. Com veiem, es tracta d'un relat entre la realitat i la ficció, entre el desig i la capacitat real per exercir el poder.

Precisament en aquesta línia, Balcells, Pujol i Sabater apunten que “sovint es parlava del president de la Mancomunitat com a president de Catalunya i en qualitat de tal felicità les potències vencedores de la Primera Guerra Mundial i els nous estats

---

¹²⁰⁶ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 148.

¹²⁰⁷ Martínez Fiol, D. (2019) “Marcant estil. Una visió noucentista de la funció de la funció pública de la Mancomunitat” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 171.

nacionals nascuts després del conflicte a Europa”¹²⁰⁸. Així ho va fer Puig i Cadafalch, com ampliarem en el seu apartat d’estudi. Malgrat no tenir el poder d’un president d’un Estat, actuava com a tal. Si més no, com un petit Estat dins d’una federació, si volem ser fidels al seu model d’Estat.

Aquest enaltiment de la figura presidencial de Catalunya es produeix també en Prat de la Riba i, sobretot, amb el mitificat Avi Macià. I, tot i que el protagonisme del president de Catalunya ja té un pes per si sol al Principat, altres factors externs a la dinàmica catalanista han acabat de mitificar-ne el seu significat. Així ho assegura Joaquim Colominas:

Degut a les difícils circumstàncies polítiques que ha viscut el país al llarg del segle XX. (...) Gairebé tots els president catalans han patit presó o exili i, fins i tot, n’hi va haver un que va ser executat pel fet d’ocupar el càrrec que ocupava. Vet aquí, doncs, el valor simbòlic que han tingut molts presidents de les nostres institucions polítiques d’autogovern¹²⁰⁹.

Precisament la repressió procedent del model centralista i assimilista de l’espanyolisme més radical, convidava a mitificar els presidents que patien els efectes d’un Estat poc sensible amb la causa catalana. Així, no és estrany que Prat de la Riba passés una breu estada a la presó, mentre que Puig i Cadafalch i Francesc Macià van haver de patir les conseqüències de l’exili.

En aquest apartat, però, no volem contribuir a aquesta mitificació ni glorificar els martiris dels diferents presidents. Si posem aquests exemples és, únicament i exclusiva, per a demostrar la rellevància de la figura presidencial a Catalunya. De la mateixa manera, volem expressar que tant presidents de Catalunya eren els de la Mancomunitat com els de la Generalitat, segons les referències que hem aportat fins al moment. Tal com apunta González Vilalta, “a Catalunya es creava amb moltes dificultats la Mancomunitat de Catalunya, un ens tan sols administratiu però amb vocació política explicat i definit pels seus impulsors i dirigents com un autèntic *govern català amb un president de Catalunya*”¹²¹⁰. Més que un poder real, com insisteix González Vilalta, la Mancomunitat s’erigia com una aparença de poder. La imatge no coincidia amb la realitat.

---

¹²⁰⁸ Balcells, A., Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l’autonomia*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, pg. 15.

¹²⁰⁹ Colominas, J. (2019). “Pròleg” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 9.

¹²¹⁰ González Vilalta, A. (2019) “Un moment de tensió màxima? La campanya per l’autonomia (1918-1919) segons la diplomàcia francesa” a AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 258.

Així mateix ho confirma Martínez Fiol, el qual considera que la funció principal no va ser la de recuperar l'autogovern sinó d'aconseguir un cos de funcionaris:

La Mancomunidad, concedida en diciembre de 1913, no se puede definir ni mucho menos como un auténtico autogobierno. De hecho, su función principal fue la de administrar el dinero que el gobierno central destinaba a las Diputaciones. En consecuencia, la Mancomunidad no tuvo competencias fiscales, ni de orden público y ni mucho menos de control sobre la administración general del estado en Cataluña. En cambio, sí que poseyó la facultad de controlar el acceso a la función pública de la administración local de Cataluña a través de la Escuela de funcionarios de la Administración Local de Cataluña¹²¹¹.

I de la mateixa manera que ho fa David Martínez Fiol, Enric Ucelay-Da Cal presenta la Mancomunitat com una mera entelèquia:

La Mancomunitat, en començar, era una entelèquia. (...) Com que la Mancomunitat, doncs, no existia més que en la substància de la Diputació de Barcelona, gràcies als donatius de les quatre corporacions provincials, o en projectes o aspiracions al cap de Prat i d'altres com ell, calia fer la representació del seu poder, ritual i vendre'n la imatge era molt més important en aquesta fase fundacional i delicada que no pas més endavant¹²¹².

Com que no tenia substància, van haver de buscar elements simbòlics per a simular aquesta capacitat executiva, que es cenyia a les capacitats de la Diputació de Barcelona.

Per això, el que comparteixen tant la Mancomunitat com la Generalitat, així com els tres presidents estudiats, és l'emplaçament de la seu del poder. Segons Balcells:

Invariablement, com a lloc d'on surt la carta del president consta el Palau de la Generalitat. Així s'encapçalaven també les cròniques oficials que apareixien en els diaris. (...) No sols s'indicava així que partien de l'edifici que havia estat la seu de l'antiga institució històrica que havia governat, en nom de les Corts, la Catalunya anterior al 1713, sinó que s'insinuava d'aquesta manera que podia tornar a ser algun dia el palau del futur govern autònom de Catalunya. (...) D'aquesta manera, quan va arribar el 17 d'abril de 1931, no va ser cap pensada original adoptar aquest nom de Generalitat per al govern que presidí Francesc Macià¹²¹³.

Podem constatar, doncs, que tant Prat, com Puig, com Macià tenen el centre d'operacions al Palau de la Generalitat. I això genera unes continuïtats que aprofitem en aquesta tesi doctoral per justificar per què triem els presidents de Catalunya, entenent-los com a presidents del Govern del Principat.

---

¹²¹¹ Martínez Fiol, D. (2019). *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939*. Sevilla: Espuela de Plata, pg. 18.

¹²¹² Ucelay-Da Cal, E. (2007). "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 82.

¹²¹³ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 61.

Els dos primers, en tenir l'Assemblea al mateix edifici, van fer els discursos que analitzarem des de l'emblemàtic Saló Sant Jordi, mentre que Macià va fer les primeres proclames des del balcó que dona a l'actual plaça Sant Jaume, precedit pel mateix saló. En el seu discurs d'investidura, però, les paraules que analitzarem són pronunciades des de l'actual Palau del Parlament, element que trenca la línia discursiva que proposem en aquesta tesi doctoral. En tot cas, pel valor que li dona l'Avi i que analitzarem en el seu pertinent apartat, veurem que té molt de sentit haver triat també aquell discurs.

L'exemple de l'edifici que s'utilitzava com a emplaçament del govern és només una mostra de les continuïtats entre la Mancomunitat i la Generalitat. De fet, d'acord amb Balcells, Pujol i Sabater, “és obvi que sense la Mancomunitat no s'hauria arribat a la Generalitat republicana. Les continuïtats entre totes dues són superiors a les diferències derivades del canvi de marc polític general i de la correlació de forces”¹²¹⁴. Ja sabem que el nom no fa la cosa, però el cert és que el nom que li posem a la cosa diu molt de la voluntat dels protagonistes de l'època per generar aquest fil històric que vincula les institucions.

Cal puntualitzar, però, que no es va passar de la Mancomunitat a la Generalitat de cop. Va ser, com explicarem amb detall en el cos d'aquesta tesi, després de set anys de Dictadura, en els quals Catalunya era una mera Regió. Com dèiem, el nom no fa la cosa però sí que té unes connotacions que generen marcs cognitius:

*Generalitat tenia tota una altra etimologia i comportà una pasta ben diferent. Derivava de Lo General, de l'antic sistema polític anterior al desastre austriacista de 1714 i de la grollera mitificació nacionalista a partir del sorgiment del sobiranisme amb el pujolisme*¹²¹⁵.

En tot cas, independentment de quina connotació tindria després del franquisme, durant la República significava retornar el nom a una institució de poder que hom reconeixia com el Govern de Catalunya.

I, malgrat això, no té exactament el mateix valor el president de la Mancomunitat que el president de la Generalitat. Abelló confirma que “el president de la Generalitat tenia personalitat jurídica doble: representava l'autoritat de l'Estat a Catalunya i era el representant del Govern autònom de Catalunya davant els organismes

---

¹²¹⁴ Balcells, A., Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 16.

¹²¹⁵ AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg 16.

de l'Estat espanyol”¹²¹⁶. Aquesta doble vessant no la tenia el president de la Mancomunitat.

És més, durant el franquisme que envià a molts dels polítics republicans a l'exili, es va debatre fervorosament quines diferències hi havia entre les dues institucions. Per exemple, Torres comparava de la següent manera la Mancomunitat i la Generalitat:

Les dretes podien presumir d'haver aconseguit la possibilitat de mancomunar diputacions provincials, però la Generalitat naixia com a creació del mateix text constitucional. Si la Mancomunitat no sortia de l'àrea administrativa, amb la Generalitat, Catalunya prenia figura d'un Estat naixent, amb sobirania, limitada però efectiva, puix que disposava de Parlament i de govern, de bandera i de llengua oficial de tribunals i de forces armades pròpies¹²¹⁷.

D'altra banda, en contraposició, Noguer Comet afirmava justament l'oposat:

“si la Mancomunitat, malgrat mancar d'atribucions i de mitjans de tot ordre, fou real i eficaç instrument de govern a Catalunya, fou perquè la seva obra va ésser realitzada en un sentit de totalitat i sense partidismes polítics, amb l'assistència i col·laboració de tot el nostre poble i de tots els sectors d'opinió d'aquest. (...) pel contrari, si la Generalitat, essent un veritable govern de selfgovernment del nostre poble, legal i reconegut (...) no realitzà - com crec que això està en la consciència de tots- la tasca eficient que el nostre poble tenia dret a esperar-ne (...) per un esperit agudament, obtusament partidista que causà estralls en la vida social i política de Catalunya, sobretot en destruir la unitat interior d'aquesta, que era condició indispensable per a l'afermament i eficàcia del règim d'autonomia¹²¹⁸.

No és d'interès d'aquesta tesi doctoral entrar en aquests matisos entre una i altra institució, que de ben segur aportarien llum a un terreny que no està exempt de polèmica.

En tot cas, el simple fet que es produís aquest debat, ja demostra per sí sol que el simbolisme d'ambdues institucions era més que rellevant. I, per extensió, també ho era la persona qui presidia aquesta institució: els presidents de Catalunya. Aquests matisos, doncs, no canvien l'essència del simbolisme de la figura que ens disposem a estudiar.

Per què Prat, Puig i Macià?

Entre el 1914 i el 1933 hauríem pogut triar fins a vuit persones que van ostentar, encara que temporalment, el càrrec de president de Catalunya. D'acord amb el criteri d'Enric Ucelay-Da Cal, hi ha hagut molts presidents de Catalunya:

---

¹²¹⁶ Abelló Güell, T. (2007). *El debat estatutari del 1932*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 187.

¹²¹⁷ Torres, H. (1946). “Dretes i esquerres al govern. Notes per a un balanç comparatiu” a *QEPES*, 17, juliol, pg 6.

¹²¹⁸ Noguer Comet, R. (1946). “La Mancomunitat i la Generalitat” a *QEPES*, 18, agost, pg. 14.

Hi ha hagut una multitud de “presidents de Catalunya” al llarg del nostre segle. La Mancomunitat va ésser presidida per Enric Prat de la Riba (1914-1917), Josep Puig i Cadafalch (1917-1924), i Alfons Sala i Argemí (1924-1925). L’any 1930, durant la crisi de la monarquia, Joan Maluquer i Viladot va presidir la Diputació Provincial de Barcelona com si fos una hipotètica “Diputació de Catalunya”, recuperant en part així l’estil no sols de la Mancomunitat sinó també de Prat de la Riba com a president de l’entitat provincial barcelonina de 1908 a 1914. El 14 d’abril de 1931, el líder nacionalista republicà Francesc Macià destituí Maluquer del seu lloc i es proclamà, el mateix dia 14, President de la República Catalana (dins d’un context jurídic variant entre les fórmules de Federació, Confederació o República Federal Espanyola). Després, el dia 17, coma fruit d’unes negociacions amb representants del govern provisional de la república, Macià esdevingué President de la “Generalitat”, càrrec que mantindria de facto fins a la consolidació jurídica de l’autonomia catalana (...) i que li seria confirmat per la nova legislatura catalana el 14 de desembre de 1932. Mort Macià el Nadal de 1933, el Parlament de Catalunya escollí Lluís Companys, republicà i segona figura del partit governamental Esquerra Republicana de Catalunya com a President de la Generalitat el dia 31 de desembre d’aquell mateix any¹²¹⁹.

Precisament per aquest relat, considerem que el primer president de Catalunya del segle XX va ser Prat de la Riba. El segon, només per uns mesos, va ser Romà Sol Mestre, que va ocupar interinament el càrrec entre l’agost de 1917 i el novembre del mateix any, quan es va escollir Puig i Cadafalch. L’arquitecte i historiador de l’art va estar al capdavant de la Mancomunitat fins que, a finals de desembre de 1923, va deixar voluntàriament el càrrec en mans de Santiago Estapé, el qual va ocupar també interinament la presidència durant aproximadament un mes.

Va ser al gener de 1924 quan Primo de Rivera va decidir canviar tots els diputats provincials, amb els quals canviaven també els membres de la Mancomunitat, que elegien per aclamació a Alfons Sala i Argemí. Després de la dissolució de l’entitat el 1925 ja ningú va ocupar aquest càrrec fins que, el 14 d’abril del 1931, Francesc Macià va ser escollit pels regidors de l’Ajuntament de Barcelona, com a president de la República catalana. Al cap de tres dies, passaria a ser el president de la Generalitat provisional fins que, el 14 de desembre del 1932 seria escollit pel càrrec de manera democràtica.

Amb la mort de l’Avi, Joan Casanovas va haver d’assumir interinament la presidència de la Generalitat fins que no es va escollir Lluís Companys com el seu successor, just abans d’acabar el 1933. Si ampliéssim el marc temporal i analitzéssim també els discursos del *pajaritu* –malnom amb el qual es reconeixien les habilitats retòriques de Companys–, trobaríem que després dels fets del 34 serien teòricament

---

¹²¹⁹ Ucelay-Da Cal, E. (1982). “La llegenda dels tres presidents” a *L’Avenç*, 50, pg. 61.

presidents de Catalunya el coronel Francisco Jiménez Arenas, Manuel Portela Valladares, Joan Pich i Pon, Eduardo Alonso i Alonso, Ignasi Villalonga, Joan Maluquer, Fèlix Escalas, Joan Moles i, finalment, de nou Lluís Companys.

D'aquests caps del govern no en parlarem perquè excedeixen el període triat per aquesta tesi. Però ni aquests ni els presidents interins que hi va haver durant el període estudiat (1914-1933) tenen prou rellevància històrica com per a ser estudiats, menys encara a través dels seus discursos. Per aquest motiu, descartarem a Romà Sol Mestre, que va ocupar la presidència interina entre Prat i Puig; tampoc prendrem d'exemple Santiago Estapé, que va ocupar la presidència interina entre la renúncia de Puig i el nomenament a dit de Sala i Argemí.

Com a mínim aquests dos són els que hem documentat en el període del 1914 al 1933, tot i que no són prou rellevants ni tenen discursos sòlids com per comentar-los. De fet, hem decidit no parlar tampoc de Sala i Argemí –tot i tenir-ne tots els materials per a estudiar-lo– perquè no es tracta d'un president elegit democràticament. Va ser una imposició a dit per part del dictador Primo de Rivera, motiu pel qual no podem afirmar que el poble el contemplés com a president de Catalunya.

Per tant, un valor intangible com ho és la legitimitat popular, també el tenim en compte a l'hora de decidir quins presidents seleccionem per a estudiar-los des de la perspectiva de l'anàlisi del discurs oral. Posem per davant el sufragi popular que no pas el discurs historiogràfic oficial. De fet, com explica Agustí Colomines:

[Ni Prat de la Riba ni Puig i Cadafalch] són comptats en la llista de presidents de Catalunya. I no ho són simplement perquè no van presidir la Generalitat, sinó la Mancomunitat. Quina paradoxa, oi? Josep Irla, que va ser president a l'exili del 1940 al 1954, sense haver estat elegit per la ciutadania, és considerat el 124è president de Catalunya, mentre que Prat de la Riba i Puig i Cadafalch no apareixen al web oficial President.cat, que inclou la relació dels presidents contemporanis de l'autogovern, perquè el nom triat va ser un altre¹²²⁰.

El llistat de presidents de Catalunya s'ha revisat diverses vegades, i encara avui no consten ni Prat de la Riba ni Puig i Cadafalch com a tals. Tot i així, hem decidit incloure'ls en el nostre estudi perquè els seus contemporanis els consideraven com a tal.

---

¹²²⁰ Colomines i Companys, A. (2017). "Enric Prat de la Riba i l'administració local" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 59.

Així ho posa de manifest aquesta postal elaborada pels membres d'Unió Catalanista, durant el mandat de Puig i Cadafalch. Podem apreciar com apareixen els retrats de Prat i de Puig, al davant de la porta que condueix al pati de carruatges del Palau de la Generalitat, al davant de les Cases dels Canonges. Deixen ben clar que, per la Unió Catalanista, si més no, Prat i Puig eren presidents de Catalunya.

Postal d'Unió Catalanista amb la inscripció "Presidents de Catalunya".

Malgrat tot el debat historiogràfic latent, al Pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat s'hi exposen el bust tant de Prat com de Puig. Aquest element tant tangible i alhora simbòlic, ens permet també consolidar els dos presidents de la Mancomunitat com a presidents de Catalunya.

Així doncs, els tres presidents de Catalunya triats seran Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Macià i Llussà.

El bust d'Enric Prat de la Riba i Sarrà al Pati dels tarongers del Palau de la Generalitat. Fotografia feta per l'autor de la tesi al gener de 2022.

El bust de Josep Puig i Cadafalch al Pati dels tarongers del Palau de la Generalitat. Fotografia feta per l'autor de la tesi al gener de 2022.

El bust de Francesc Macià i Llussà al Pati dels tarongers del Palau de la Generalitat. Fotografia feta per l'autor de la tesi al gener de 2022.

Per la seva transcendència històrica, per valor dels seus ideals i perquè són els tres primers del segle XX en ordre cronològic. El cert és que no genera gaire controvèrsia incorporar a Prat en aquesta llista, segons Joan Esculies:

El de Castellterçol no és l'únic entre els qui es poden considerar presidents de Catalunya, (...) però sí un dels pocs que els darrers temps no genera excessiva controvèrsia. Rara vegada s'esmenta un Puig i Cadafalch o un Irla, però sí que es diu un Tarradellas. (...) Gairebé ningú fa ús de Cambó - un personatge tant o més important que Prat durant el segle XX espanyol i català- i Macià i companys es reserven per als moments abrandats, amb frases altisonants, però amb poc armari¹²²¹.

Probablement això és així per la lectura anacrònica i interessada que s'ha fet de les seves paraules. Els conceptes *estructures d'Estat*, dotar a Catalunya d'un *cos d'Estat*, entre d'altres, han contribuït a buscar-li una inexistente visió independentista. En tot cas, d'això en parlarem en el cos del treball.

Però abans d'entrar en matèria, volem argumentar que també incorporem a Puig i Cadafalch en aquesta tria i en traiem a Companys, per trencar amb el mite dels tres presidents que, segons Ucelay-Da Cal, ha planat en la historiografia catalana de finals del segle XX:

La historia de Catalunya al segle XX s'ha centrat a nivell de consum en tres figures, Prat de la Riba, Macià i Companys. La creació d'un mite "dels tres presidents" ha servit com un sucedani senzill de la història, fàcilment projectat cap al consum massiu, que no ha incrementat, sinó al contrari ha disminuït la comprensió de la realitat històrica, fins i tot al nivell de la producció historiogràfica¹²²².

I això que en Companys hauríem tingut un gran orador al qual analitzar. De fet, en tenim tots els materials preparats per a desenvolupar-ne l'anàlisi. Per trencar el mite, doncs, i per la manca de temps per a incorporar-lo l'estudi en el marc d'aquesta tesi, l'haurem d'incloure en futurs treballs.

En la línia de trencar el tòpic que embruteix la figura de Puig i Cadafalch en la historiografia catalana, ens disposem també a treballar-lo com a president i com a orador. Com apunten Ucelay-Da Cal i González Vilalta:

---

¹²²¹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pp. 17-18.

¹²²² Ucelay-Da Cal, E. (1982). "La llegenda dels tres presidents" a *L'Avenç*, 50, pg. 60.

Josep Puig i Cadafalch fou partidari de la disciplina i va voler controlar tant els intel·lectuals catalanistes més inquietos com els nacionalistes radicals. Puig fracassà embrutat per les seves negociacions amb el capità general Miguel Primo de Rivera abans del cop de 13 de setembre de 1923. Les seves excuses, publicades a La Veu de Catalunya en 1930, no el van netejar del tot entre catalanistes, que preferien oblidar sense esment que explicar els errors -i els encerts- de la trajectòria de Puig, que fou president mancomunal força més temps que no pas Prat de la Riba. Obligat a dimitir pels militaristes de la capitania catalana¹²²³.

Aquests dos autors consideren que el menysteniment que se li fa a la figura de Puig és injusta. Argumenten que l'arquitecte i historiador de l'art és la figura institucional més important d'entre 1914 i 1933.

Com insisteix Balcells, doncs, “Josep Puig i Cadafalch fou el segon president de la

Mancomunitat de Catalunya. Com que aquesta fou el precedent contemporani de la Generalitat de 1931 i, per tant, de la Generalitat actual, Puig pot ser considerat el segon president de la Catalunya contemporània”¹²²⁴. No genera cap marge de dubte, doncs, que hem d'estudiar els presidents mitificats com Prat i Macià, però també el menystingut Puig.

L'ostracisme polític del segon president de la Mancomunitat, però, no li va arribar fins després del cop d'Estat de Primo de Rivera. Com veurem en el seu apartat, en la darrera elecció va arribar a rebre més vots que el propi Prat de la Riba. I en aquest discurs del 1919, editat i publicat per *La Novel·la Nova*, queda demostrat que els seus correligionaris el consideraven president de Catalunya.

Durant els seus anys al capdavant de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch va incrementar “la reconstitució de la personalitat política, catalana, regida

Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla el president de Catalunya: Discurs del senyor Puig i Cadafalch a l'Assemblea de la Mancomunitat” a *La Novel·la Nova*. 120. 20.

¹²²³ Ucelay-Da Cal, E. i A. González Vilalta (2019) “Precedents i continuïtats de la Mancomunitat” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 300.

¹²²⁴ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 25.

autonòmicament per una Diputació única”¹²²⁵, segons Colomines. Tanmateix, la Dictadura de Primo de Rivera va estroncar aquest ideal. Per això, d’acord amb Ucelay-Da Cal i González Vilalta, malgrat que “Alfons Sala i Argemí portà endavant la Mancomunidad Catalana fins que l’Estatut Provincial de març de 1925”¹²²⁶, no va treballar per la institució com si aquesta fos la Diputació única que havien projectat Prat i Puig, i per la qual els havien votat.

Per això no l’incloem en aquest estudi, com tampoc triem a Maluquer i Viladot. El cert és que, en paraules d’Ucelay-Da Cal, era vist com una mena de president de Catalunya:

El president, amb el seu aire venerable, la seva barbata blanca i la seva cortesia a l’antiga es va convertir de la nit al dia en un favorit de la premsa catalanista. (...) Sempre estava disposat (tan al contrari de l’esquerrà Cambó) a dir alguns mots als periodistes, sempre servia com a interès humà, cuidant les flors en batí i coll dur a la seva granja als afores de Barcelona, deixant-se fotografiar i encantant algun repòrter com Domènec de Bellmunt. Encisada, la premsa l’anomenà el President de Catalunya, i Maluquer -tot bufó ell- en sabé treure un bon profit¹²²⁷.

Nogensmenys, ni la seva transcendència històrica, ni la seva arribada al poder –de manera no democràtica–, ens conviden a reservar-nos la figura per a futurs estudis.

En tot cas, la figura d’aquest aspirant a president de Catalunya recordava molt a la de l’Avi Macià. Com recorda el mateix Ucelay-Da Cal:

Maluquer i Macià gaudien del mateix simpàtic anacronisme d’homes formats en uns altres costums polítics i socials que semblaven encarnar realitats noves, i la intensitat de les seves projeccions personals, una rere l’altra, facilitaren el senzill teatre polític del 14 d’abril¹²²⁸.

Ben aviat podem notar, doncs, les diferències entre el carisma de Maluquer i de Macià. El qui seria advocat de l’Avi un cop ja exercia com a president de la Generalitat provisional, explica diàfanament amb una descripció aquestes diferències de caràcter i de credibilitat social. Amadeu Hurtado assegura que “es veu que per al nostre poble té un encant especial la vellesa que es manté àgil, amb una figura esvelta i una

---

¹²²⁵ Colomines Companys, A. (2019) “La Mancomunitat entre el centralisme estatista i l’autonomisme catalanista” a AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 127.

¹²²⁶ Ucelay-Da Cal, E. i A. González Vilalta (2019) “Precedents i continuïtats de la Mancomunitat” a AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 300.

¹²²⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “De la Diputació a la Generalitat: 1930-1931” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 317.

¹²²⁸ *Ibidem*, pg. 318.

intel·ligència prou desperta per a servir el sentiment general del país”¹²²⁹, fent referència a Macià.

Un aspecte que no podem defugir és quines funcions i atribucions havien tingut els presidents de Catalunya estudiats. Mentre Prat i Puig exercien com a caps del Consell Permanent de la Mancomunitat, és a dir que eren caps del govern, Macià no va exercir mai el poder executiu. Així ho corrobora Ismael Pitarch:

Macià exercí les responsabilitats de president, però mai no portà les regnes del Govern de la Generalitat ni la direcció política del dia a dia. (...) El Macià president no va comptar ni amb la col·laboració incondicional dels seus ni amb una oposició constructiva. El seu personalisme i les ambicions de poder d'alguns membres de la mateixa Esquerra el van convertir en un dirigent incòmode, i alhora insubstituïble, entre els altres dirigents, sobretot pel carisma que tenia entre les capes populars catalanes¹²³⁰.

Per assessorament del seu advocat, Amadeu Hurtado, Macià va delegar les funcions executives en el membre de més edat del seu gabinet. Així ho recull el mateix advocat:

Sense alterar les atribucions de Macià com a president de la Generalitat, es designés un altre conseller que el substituís en la Presidència de les sessions del Consell durant les seves absències. (...) El designat fos el conseller més antic, i com que ho eren del mateix dia Casanovas i Gassol, vaig proposar aquell qui d'ells dos hagués estat present al costat de Macià a l'hora de la proclamació de la República Catalana, que va resultar ésser Casanovas¹²³¹.

Hurtado assegura que la seva funció era la de prestigiar la presidència, en un moment d'impàs jurídic en el qual calia enaltir el simbolisme d'una figura singular. El fet que Hurtado considerés que s'havia de prestigiar el president de Catalunya, ja demostra com la tradició catalanista tenia de referència aquest símbol, encarnat en persona, que suposava representar tot el Principat.

Sense voler inflar més el discurs nacional de la historiografia catalana, doncs, considerem que hem deixat més que clars els motius de la tria de Prat, Puig i Macià com a presidents de Catalunya. El següent escull que trobarem serà quins discursos triem, per tal de fer una anàlisi comparativa que sigui coherent i ens permeti respondre a les preguntes d'investigació que ens hem formulat a l'inici d'aquesta tesi.

Quins discursos triem?

---

¹²²⁹ Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d'advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, vol. I, pg. 564.

¹²³⁰ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 42.

¹²³¹ Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d'advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, pg. 54.

Abans de començar a exposar la tria dels discursos que considerem més idonis per a realitzar l'anàlisi de les paraules dels presidents, volem fer una consideració metodològica de Roig Rosich que trobem molt pertinent:

Ja se sap que tota selecció és atzarosa, eventual i de vegades poc satisfactòria per als altres (i fins i tot per a qui la fa) però crec que calia córrer el risc, deixant clar els criteris que l'han guiada. D'entrada n'assenyalem alguns:

- 1.- Que reflecteixi l'evolució del seu pensament*
- 2.- Que reculli els temes que el van preocupar més*
- 3.- que aporti diversitat de documents, des del discurs fins a la carta personal, des de l'article periodístic fins al manifest electoral.*
- 4.- Hem optat per presentar textos sencers (íntegres, no fragmentats) malgrat que en alguna ocasió es puguin produir certes reiteracions¹²³².*

Per a configurar la tria que realitza per a elaborar el llibre que incorpora els documents més importants de l'Avi, Roig Rosich justifica amb quatre punts la seva selecció. En aquest cas són essencialment discursos, entrevistes i alguna carta, amb els quals pretén esbossar el pensament i l'acció del qui fou president de la Generalitat republicana.

En el nostre cas, hem fet una tria molt més simple i sistemàtica. Hem escollit els discursos presidencials o d'investidura. Aquells que donen el tret de sortida al mandat presidencial o que, d'altra banda, serveixen per agrair els sufragis rebuts pels diputats del parlament. En el cas de la Mancomunitat, doncs, en tindrem dos de Prat de la Riba i quatre de Puig i Cadafalch, mentre que en el cas de Macià en tindríem estrictament un. Tanmateix, farem una interpretació àmplia d'aquest concepte d'investidura, que l'estendrem al moment catàrtic del 14 d'abril del 1931 i les quatre proclames que formula. Després d'aquests vuit discursos, prendrem les paraules finals de regraciament pels vots obtinguts de Macià, precisament per cloure a mode d'epíleg tota una trajectòria política.

En qualsevol cas, aquests nou discursos mencionats no seran els únics que citarem. Parlarem de moltes altres paraules que, fora del context concret de la tesi, ens serviran també per a entendre la profunditat ideològica dels presidents escollits. D'aquesta manera, farem una selecció de nou discursos que ens permetran seguir un ordre i, a la vegada, ens facilitaran la comparativa entre els diferents protagonistes estudiats.

---

¹²³² Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 12-13.

És a partir de la reproducció cronològica dels discursos escollits que farem l'anàlisi complementari de l'orador, el context i els ideals dels presidents. D'aquesta manera, a més de trobar els models d'Estat que busquem en els discursos, podrem comprendre les diferents fases de la Mancomunitat i també els fets que van desencadenar en la proclamació de la República i, amb ella, la consecució de la Generalitat. Comencem, doncs, amb les etapes històriques que analitzarem amb cadascun dels discursos.

En primer lloc, trobarem la primera etapa de la Mancomunitat, en la qual situarem dos discursos. Correspon a l'etapa dirigida per Prat. Segons Pich Mitjana, Ucelay-Da Cal i González Vilalta ens hem de plantejar “fins a quin punt l'etapa de Prat fou tan substanciosa com sembla en retrospectió”¹²³³, ja que el president només va encapçalar el projecte des de l'abril del 1914 fins l'1 d'agost del 1917, quan va morir. En menys de quatre anys poques polítiques va poder desenvolupar. Per a comprovar-ho, ens basarem en el discurs d'acceptació de la presidència i constitució de la Mancomunitat (6-4-1914) i el Missatge d'acceptació per la reelecció al càrrec de president (14-5-1917).

En segon lloc, estudiarem la segona etapa de la Mancomunitat, la qual va estar dirigida Josep Puig i Cadafalch, el qual va dotar de “sentit un projecte de millora d'infraestructures”¹²³⁴. Segons Pich Mitjana, Ucelay-Da Cal i González Vilalta, la seva obra va ser menystinguda pels historiadors dels temps pujolistes, ja que va virar cap a un pragmatisme més que l'idealisme que caracteritzava Prat. Aquesta segona etapa es caracteritza pel desenvolupament del deute públic, clau per a desenvolupar les obres públiques que havia enunciat Prat que calia iniciar. “La clau de la promesa de Puig fou la xarxa de connexió telefònica (...) que encara restava operativa cap al 1973” a part del territori català. Per aquest període ens basarem en els quatre discursos d'acceptació de la presidència de la Mancomunitat, corresponents al primer mandat (27-11-1917), a la primera reelecció (12-9-1919), a la segona reelecció i tercer mandat (30-8-1921) i, finalment, a la tercera reelecció i quart i definitiu mandat (29-8-1923).

La tercera etapa de la Mancomunitat va ser dirigida pel “darrer president, el fabricant liberal espanyolista de Terrassa, Alfons Sala i Argemí [esdevenint] una forma

---

¹²³³ AAVV. (Eds. J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (1st ed.). Barcelona: Afers, pg 20.

¹²³⁴ *Ibidem*, pg. 20.

de regionalitzar Espanya”¹²³⁵, d’acord amb Pich Mitjana, Ucelay-Da Cal i González Vilalta. Aquesta etapa es caracteritza per l’Estatut Municipal del 1924 i l’Estatut Provincial del 1925. Segons Ucelay-Da Cal, Puig va virar el seu pensament, apropant-se decididament als nous plantejaments per a poder desenvolupar el projecte de modernització que havia iniciat amb el seu mandat com a president.

Aquesta etapa la incorporarem en el relat de Francesc Macià, perquè és la precedent a la seva arribada al poder. En tot cas, no n’estudiarem cap discurs perquè no hi havia president de Catalunya, elegit democràticament segons els criteris de l’època. Així ho hem justificat en l’anterior subapartat i ho mantenim en aquest. Arribem, doncs, a l’etapa de la Generalitat republicana.

En aquesta farem servir les proclames del 14 d’abril del 1931 (14-4-1931), per estudiar com evolucionen improvisadament les paraules i, amb elles, els models d’Estat. També, per consolidar la tesi doctoral, analitzarem el discurs de l’honorable senyor president de la Generalitat i dimissió del Govern provisional (14-12-1932), que vindrà precedit per diversos discursos molt interessants de mencionar, malgrat que per criteris metodològics no podrem aprofundir en la seva anàlisi. En tot cas, ens permetrem la llicència d’acabar amb un discurs a mode d’epíleg, com ho són les paraules d’agraïment amb motiu de l’elecció com a president (14-12-1932). Macià les va pronunciar just després d’haver estat escollit president de Catalunya al Parlament que feia només vuit dies que s’havia constituït.

Considerem que amb aquests nou discursos, degudament justificats, podrem fer una anàlisi força profunda dels tres presidents escollits. Només ens queda, per tant, exposar quin serà el model d’anàlisi dels discursos que hem dissenyat, després de combinar tots els apartats que hem treballat en l’apartat de la introducció.

Model d’anàlisi dels discursos

A partir de l’observació d’altres models internacionals, hem creat una proposta d’anàlisi de discurs, que esperem que ens permeti discernir si els presidents de Catalunya entre 1914 i 1933 parlen d’independència o, en cas contrari, quin model d’encaix de Catalunya a Espanya proposen. Dividirem l’estructura en cinc punts que, alhora, es

---

¹²³⁵ *Ibidem*, pg. 20.

dividiran en subapartats més petits per classificar la informació, facilitant-ne així la comparació.

En primer lloc, parlarem de *L'orador* per conèixer la figura de qui pronuncia el discurs. En conseqüència, farem una breu introducció al president en qüestió, mitjançant un perfil psicològic i un esbós de la seva personalitat. Per complir amb els ítems que hem estudiat en el *Marc teòric*, també parlarem de la seva imatge personal, que ens permetrà recollir tots aquells comentaris amb relació a la comunicació no verbal i paraverbal. Hem vist que és clau com l'orador es presentava davant del públic i com aquest el percebia. Per tant, convindrà prestar molta atenció als aspectes que no podem llegir en els textos transcrits, ja que tindran molt a veure amb la transcendència històrica que després adquiriran les seves paraules.

En segon lloc, parlarem de *L'audiència i l'auditori*. Fem aquest matís entre dues paraules que podrien ser gairebé sinònimes, perquè volem posar de manifest que tractarem a qui va dirigit el discurs i també a on es produeix la intervenció oral. És per això que en primer lloc farem una referència a quin és el públic al qual fa referència l'autor, per tal que puguem de fer l'exercici de trasducció corresponent. Per a imaginar millor el moment de la pronunciació de les paraules, també explicarem en detall on es produeixen els discursos que analitzarem més endavant, per tal de situar-nos també en l'espai.

En tercer lloc, parlarem del *Context*. En aquest apartat mirarem d'apropar-nos als fets biogràfics més rellevants del personatge, així com també als fets històrics relacionats amb els discursos. D'aquesta manera, podrem observar els *topoi* que hi ha presents en el moment treballat. Sense aquests aspectes, no podríem entendre gran part de les paraules dels presidents, ja que sovint és el context el que explica les seves motivacions i el seu sentit. Per això, per complementar aquest apartat, parlarem també de les influències ideològiques que rep l'autor del discurs en qüestió per mirar de comprendre absolutament els mots que desgranarem a continuació.

En quart lloc, parlarem del *Missatge*. Aquest apartat es dividirà en tants apartats com discursos hi hagi. Per això, farem una introducció general al l'oratòria genèrica del president en qüestió, per després contextualitzar concretament cada discurs, inserint-lo en els fets històrics que l'envolten a través dels comentaris que altres fonts secundàries han fet d'aquelles paraules.

A continuació, per cada discurs subdividirem l'anàlisi en dos apartats. D'una banda *L'estructura, el framing i altres recursos retòrics* i, per altra banda, en la *Transcripció del discurs*. D'aquesta manera, en primer lloc farem una proposta de l'estructura que intuïm que ideava l'orador, per comentar-ne els mots que articulen els marcs cognitius. Finalment, a través dels altres recursos retòrics utilitzats, podrem divisar quins són els aspectes més importants del discurs.

És així com podrem sistematitzar els continguts que volem trobar. A partir del coneixement del *framing*, de l'estructura dels discursos, dels tipus d'arguments utilitzats, així com també de les eventuais fal·làcies i d'altres figures retòriques per enriquir el discurs. I després de l'estricta anàlisi, transcriurem el discurs perquè el lector en pugui comparar fàcilment els continguts exposats, explicitant de quines fonts primàries i secundàries l'hem extret.

En cinquè i últim lloc, parlarem dels *Ideals catalanistes*. En aquest apartat haurem d'abocar el *Discurs nacional* i el *Model d'Estat* que hem detectat al llarg de l'anàlisi dels discursos. Com que tractem conceptes complexos que, de vegades, poden aparèixer tangencialment en els discursos, haurem de fer un esforç ulterior. A banda del context històric inicial, complementarem amb tots els textos doctrinals de l'orador com siguin necessaris, per tal d'afinar l'anàlisi al màxim. Serà una mena de conclusió, en la qual parlarem dels conceptes que busquem trobar en els discursos. D'una banda, al *Discurs nacional* busquem observar quin concepte de nació tenen els presidents i, d'altra banda, al *Model d'Estat* sentenciarem si el president en qüestió parla d'independència o, en cas contrari, quina organització territorial proposa.

Per tot això, i sense més demora, presentem el *Model d'anàlisi dels discursos*, que desenvoluparem en cadascun dels tres presidents de Catalunya escollits:

Model d'anàlisi dels discursos

1 L'orador

Perfil psicològic i personalitat

Imatge personal

2 L'audiència i l'auditori

3 Context

Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos

Influències ideològiques

4 Missatge

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics dels discursos

Transcripció del discurs

5 Ideals catalanistes

Discurs nacional

Model d'Estat

2.1 Enric Prat de la Riba

2.1.1 L'orador

Més que un gran orador, Enric Prat de la Riba va ser un gran recopilador de doctrina, un amalgamador d'idees, un sintetitzador de les diverses corrents ideològiques existents. Tanmateix, això no implica que els seus discursos no fossin bons, estiguessin plens de contingut i fossin pronunciats amb una excel·lent pulcritud. Tal com relata l'advocat, polític i periodista Lluís Duran i Ventosa:

Jo crec que si ho hagués volgut, també hauria sigut un excel·lent orador. (...) En Prat tenia veritable por a l'oratória. L'idea del enraonar en públic li produïa aquell malestar casi físic que'ns expliquem tant bé tots els que hem tingut de vèncer forà de voluntat, una timidesa nativa. Per això, ajudat pel temor del mal que a son organisme delicat li pogués produir la tensió nerviosa conseqüencial a la pronunciació d'un discurs, se resistí constantment a prendre part en meetings, a donar conferències, a fer d'orador, en una paraula, i al·legava que ell no n'era. I no obstant, en Prat de la Riba hauria sigut, d'haver-s'ho proposat, un orador veritable, perquè sabia lo fonamental per a ser-ho: trobar els termes precisos per expressar el propi pensament¹²³⁶.

Quedaria demostrat, segons els seus contemporanis, que Prat de la Riba tenia les capacitats idònies per a parlar en públic però, que per la seva fràgil condició física i la virtut de la prudència, preferia evitar-ho.

Olivar Bertrand, biògraf de Prat, apunta que “la timidesa, ben coneguda pels seus companys d'estudis, l'apartà de l'oratória”¹²³⁷. Tot i així, ja de jove havia destaca en alguns discursos eloqüents, com per exemple el discurs que va fer com a president del Centre Escolar Catalanista en la inauguració del curs 1890-1891. Aquest discurs és la consagració del seu criteri personal de doctrina científicament nacionalista. Però no va ser l'únic que va fer, ja que al llarg dels anys noranta del segle XIX, quan convenia era capaç de fer conferències per remoure consciències, com per exemple *El fet de la nacionalitat catalana*, del 10 de febrer de 1897.

Segons Olivar, en aquesta conferència s'analitzaven el fet social separat del fet jurídic, s'exposaven les característiques de la nacionalitat, es traçaven els límits naturals de les doctrines geogràfiques, el romanticisme polític, la raça, la individualitat social, la llengua, l'organisme social, el caràcter i l'esperit nacionals. Feia un abús de l'estudi

---

¹²³⁶ Duran i Ventosa, Ll. (1923). “Enric Prat de la Riba” a AAVV. (1923). *Vida de periodistas ilustres (Pi y Margall; Mañé y Flaquer; Feliu y Codina; Durán y Bas; José Ixart; Prat de la Riba; y M. de los S. Oliver)*. Barcelona: Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona, pg. 111.

¹²³⁷ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 126-127.

històric, explicant els orígens de l'*ethnos* ibèrica. Demostrava el seu elitisme, a l'ensem, promovent la jerarquia social a la vegada que repugnava l'igualitarisme.

En aquests discursos de joventut ja hi destacava, segons Rovira i Virgili, “la prosa de Prat de la Riba, gonflada, turgent, ressonant”¹²³⁸. De fet, “quants tingueren ocasió de sentir-lo, (...) no hauran oblidat aquella precisió insuperable de la seva paraula”¹²³⁹, segons Duran i Ventosa. Podria semblar, doncs, que la retòrica de Prat era més aviat racional, precisa, concisa, correcta, en lloc d'emocional. Però aquesta percepció és només una aparença, segons Rovira i Virgili, ja que “la prosa de Prat de la Riba revela la contradicció que hi havia entre l'exterior fred i reservat de l'il·lustre català i l'arborament de la seva ànima (...) que per sota batega amb una força”¹²⁴⁰.

És a dir, que en l'oratória del *seny ordenador de Catalunya* hi havia una contenció buscada, una freda alhora que tensa expressivitat oral, modulada per una estructura i continguts impecables. Així ho rubrica Ainaud de Lasarte:

*Prat de la Riba era conscient que no era un orador llampant, del tipus dels qui atreuen les masses i incapaç d'interrompre el contrincant en una intervenció oratòria o de desconcertar-lo amb una inesperada actuació o un coup de théâtre, d'aquells propis del joc polític normal, per no parlar d'altres estratagemes freqüents en aquells cercles, com els cops baixos i les intrigues tèrboles, que un hom no podia concebre que fossin utilitzats per un temperament com el seu*¹²⁴¹.

Per tant, no és que la retòrica de Prat fos dolenta, sinó que era poc comuna amb relació a la resta de polítics del seu entorn. Així ho recalca el mateix Rovira i Virgili, el qual afirma que “hi ha en la prosa de Prat de la Riba un equilibri admirable entre el fons i la forma, entre la dignitat de l'estil i l'elevació de la idea. (...) un estil net, elegant, àgil, vibrant i gramaticalment correcte”¹²⁴². En rigor, podríem dir que tenia un estil rar, en tant que escàs, en comparació als seus companys.

Agustí Colomines i Aurora Madaula, per exemple, recorden un discurs que Joaquim Ruyra va fer sobre Prat de la Riba, en la inauguració d'un carrer al seu nom,

---

¹²³⁸ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 19.

¹²³⁹ Duran i Ventosa, Ll. “Enric Prat de la Riba” a AAVV. (1923). *Vida de periodistas ilustres (Pi y Margall; Mañé y Flaquer; Feliu y Codina; Durán y Bas; José Ixart; Prat de la Riba; y M. de los S. Oliver)*. Barcelona: Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona, pg. 111.

¹²⁴⁰ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 16.

¹²⁴¹ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 42.

¹²⁴² Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 18.

pronunciat el 19 de novembre de 1922, en què afirmava que no tenia qualitats brillants, però que les seves paraules eren sempre les més apropiades:

*Parlava correctament (...) però no era cap orador, raonava amb claríssima lògica, però no podia ocupar cap lloc distingit entre els filòsofs; posseïa una sòlida instrucció, però no era un erudit; escrivia bé, però no era un literat que produís sensació per la seva força imaginativa ni pel seu enginy; examinant-lo analíticament, un hom no el trobava gran per cap dels seus caires*¹²⁴³.

Segons un altre contemporani, doncs, Enric Prat de la Riba no era el millor en cap de les disciplines que tocava, ni en l'oratorïa, ni en la gestió de govern, ni en la de creador de doctrina. En canvi, per Ruyra era excel·lent en tot el que feia i això el convertia en un excel·lent polític.

Com veurem després en la descripció del *Perfil psicològic i la personalitat* de l'orador, observarem que era tremendament treballador i perseverant. Això es traduïa en uns discursos travats i sòlids, com explica Rovira i Virgili: "L'arquitectura dels seus paràgrafs, la tria dels mots, el ritme, la prosa, el so de les paraules, revelen el gaudi que sentia en l'art d'escriure, davant la bellesa espiritual del llenguatge, davant la sonoritat del parlar"¹²⁴⁴. És a dir, Prat era no mal orador, sinó que es pronunciava poques vegades i amb una contenció impròpia de l'estil oratori d'aquell temps.

Probablement, el que a Prat de la Riba li molestava eren "les travetes (...) i els jocs bruts que acostumen a caracteritzar l'acció del qui es llança a la palestra política"¹²⁴⁵, segons Ainaud de Lasarte. Així ho expressava el propi protagonista, tal com recull Enric Jardí en aquest fragment:

*Dintre del parlamentarisme espanyol no hi ha fet gran paper els catalans, ni poden fer-n'hi. Dintre d'un sistema en què es puja amunt a còpia de discursos i d'abdacions de la independència personal, els catalans, homes de parlar curt i d'escassa disciplina, queden necessàriament en una situació de notable inferioritat. (...) millor que no en sapiguem, de governar amb discursos. Els grans conductors d'homes mai n'han sapigut tampoc. En els períodes de decadència es multipliquen els oradors, i aquests quasi sempre han fet la mateixa feina: ajudar a morir els pobles, que és la feina piadosa en què s'ocupa activament el parlamentarisme espanyol*¹²⁴⁶.

---

¹²⁴³ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1st ed.). Barcelona: Comanegra, pg. 116.

¹²⁴⁴ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 17.

¹²⁴⁵ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 31.

¹²⁴⁶ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 12.

D'una banda, Prat critica el parlamentarisme espanyol pel corporativisme dels seus grups i la disciplina de partit que, segons ell, els catalans no poden tenir per una suposada capacitat crítica envers el col·lectiu. Per altra banda, Prat critica la capacitat discursiva i dialèctica com a habilitat d'un polític, que considera més aviat motiu de menysteniment perquè ell prioritza els fets a les paraules.

Podem observar en aquesta crítica els *topoi* negatius que s'associen als polítics, com a persones parladores i poc executores. El lloc comú del polític xerraire, doncs, és alimentat per Prat, el qual es presenta com un polític d'acció, enlloc de discurs. Per aquest motiu, probablement també evitava intervenir a l'Assemblea de la Mancomunitat. Prat de la Riba no era l'encarregat de respondre als atacs i a les escomeses durant el debat de l'Assemblea de la Mancomunitat. D'això se n'encarregaven correligionaris seus, com el qui seria president de la Diputació de Barcelona quan ell va morir, en Vallès i Pujals. Per això, el mateix Vallès i Pujals justificava que Prat de la Riba fos a les sessions de manera presencial però que no respongués, perquè ell es dedicava a les tasques de govern i no a les de parlar.

En qualsevol cas, una de les virtuts per les quals es recorda a Prat és per la seva capacitat de convèncer a la seva audiència. La tècnica que emprava, però, no era la persuasió davant d'una majoria contrària als seus criteris. Prat fonamentava la seva capacitat de convèncer en la dialèctica personal. Així ho explica Olivar:

Enfrontat amb una majoria adversa, s'afanyava a obtenir l'aprovació individual del que l'interessava. Citava, un per un, els recalcitrants o dubtosos, i a través d'un hàbil conversa aconseguia l'aprovació desitjada, que anava sumant, successivament, a les restants fins a arrodonir el nombre de vots necessaris per endegar el projecte¹²⁴⁷.

En conseqüència, podem concloure que no era un bon orador davant de les masses. En canvi, sí que tenia una enorme capacitat de persuadir en petit comitè, cara a cara.

Això es deu, bàsicament, a la capacitat per organitzar les idees i a copsar les dels seus contrincants i col·laboradors. Segons Balcells, doncs, la definició que millor encaixaria en Prat seria la d'home de doctrina, capaç de fer proselitisme a través dels seus textos, fossin escrits o discursos transcrits:

La figura de Prat de la Riba resulta poc freqüent pel fet d'unir la capacitat doctrinal i l'estratègica, pel fet de reunir la condició d'intel·lectual i la d'home de govern. En això radica el seu atractiu, malgrat no haver estat un polític de multituds ni un líder carismàtic, sinó un polític de tarannà retret, un dirigent de gabinet, que precisament per la seva manca de facilitat

---

¹²⁴⁷ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 213-214.

*oratòria tingué un interès especial a transmetre per mitjà de la premsa i en un llenguatge i un estil impecables el seu missatge i el seu projecte*¹²⁴⁸.

Per tot això, no podem concloure que Prat fos un mal orador, sinó un orador que seleccionava molt bé davant de quin públic es manifestava i quan ho feia. A l'ensem, podem agregar que per la seva fràgil salut mesurava molt les intervencions orals, “en canvi era un escriptor excel·lentíssim i extraordinàriament vigorós. És interessant de notar que la seva prosa pren molt sovint un to oratori. Els seus paràgrafs són amples, sonors i rítmics”¹²⁴⁹. Així ho recull Rovira i Virgili, qui el descriu com un home a cavall de l'oratòria i l'escriptura amb un estil únic:

*Féu a la nostra llengua l'aportació d'un estic gonflat i ric, ressonant i palpitant, apte per al descabdellament dels temes de la política, de la ciència i de la història. Per la precisió, per ritme, per la flexibilitat i per la puresa, la prosa de Prat de la Riba és notablement modèlica*¹²⁵⁰.

Aquest estil diferenciat, directe i entenedor, el convertia en un polític clar per a la ciutadania, però també en un excel·lent periodista, segons Duran i Ventosa:

*En Prat de la Riba tenia, per a ésser un gran periodista, una de les primeres i més inexcusables condicions: una insuperable claredat d'estil. (...) Tenia, a més, (...) la seva inalterable serenitat de judici, la percepció claríssima que tenia del objecte fonamental de la seva acció periodística*¹²⁵¹.

Segons Duran i Ventosa, Prat tenia una opinió de gairebé tots els temes i una capacitat per explicar-se poc comuna. La forma dels seus discursos i textos era diàfana, tant per als seus contemporanis com per als seus biògrafs.

I, si d'una banda la forma era clara i directa, el fons era rotund i passional. Com reconeix Rovira i Virgili, el seu era “un estil nacionalista. Hi ha a les seves frases rotundes, a les seves paraules franques, una meravellosa força de plenitud. La ploma d'En Prat no vacil·la, ni dóna tombs, ni cerca eufemismes, ni deixata les afirmacions. Segueix una ratlla dreta, segura i coratjosa”¹²⁵². Observem un equilibri entre la forma i el fons molt difícil d'aconseguir, descrita per bona part dels qui l'han estudiat. I això es devia, com ja hem apuntat, a la seva estricta rutina de treball, com apunta Albert Balcells:

---

¹²⁴⁸ Balcells, A. (1998) “Nota introductòria” a *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 1.* (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 15.

¹²⁴⁹ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech i Francesc Cambó.* Barcelona: Galba edicions, pg. 19.

¹²⁵⁰ *Ibídem*, pg. 16.

¹²⁵¹ Duran i Ventosa, Ll. “Enric Prat de la Riba” a AAVV. (1923). *Vida de periodistas il·lustres (Pi y Margall; Mañé y Flaquer; Feliu y Codina; Durán y Bas; José Ixart; Prat de la Riba; y M. de los S. Oliver).* Barcelona: Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona, pg. 115.

¹²⁵² Rovira i Virgili, A. (1918) “Pròleg” a Prat de la Riba, E. (A. Rovira i Virgili, Ed.) (1918). *Nacionalisme. Textos extrets dels seus llibres, escrits i discursos.* (1st ed.). Barcelona: Editorial Catalana, pg. 8.

En els seus discursos, Prat de la Riba continuà essent fins al darrer moment un ideòleg tant com un home de govern. (...) L'arxiu Prat de la Riba mostra fins a quin punt ell preparava personalment textos com el Projecte de llei de mancomunitats regionals o com l'Estatut intern de la Mancomunitat de Catalunya, de manera que n'era el redactor gairebé únic¹²⁵³.

Gràcies a la seva clarividència i persistència, podem comprovar com no era només autor de les idees que li atribuïm directament a Prat, sinó que bona part dels textos col·lectius del nacionalisme català són producte de la seva feina. Tal com recorda Balcells, biografies contemporànies a la de Prat de la Riba asseguren que *el seny ordenador de Catalunya* era el pare de molts textos col·lectius. Un treball individual que posava al servei del grup.

En conseqüència, malgrat no tractar-se de l'orador més rellevant del primer terç del segle XX, podem definir Prat com un home de govern que sabia elegir quan i com parlava. La capacitat d'elegir el marc dels seus escassos discursos i el grau de preparació que en feia, el converteix en una figura digna d'incloure en aquesta tesi doctoral, definit per Eugeni d'Ors com *el seny ordenador de Catalunya*, un home de doctrina que va saber governar a través dels fets i de la capacitat de convèncer als seus correligionaris i adversaris.

Per a entendre millor qui va ser el personatge i quines influències va tenir per a erigir la seva personalitat com a orador, a continuació farem un perfil psicològic i de la personalitat de Prat per, seguidament, resumir breument quina imatge personal presentava davant la seva audiència. Més endavant, en l'apartat de *Context*, resumirem la seva vida per tal d'inserir-la en el els fets històrics relacionats amb els discursos que analitzarem.

Perfil psicològic i personalitat

Enric Prat de la Riba va néixer en el si d'una família rural benestant, fill d'un matrimoni que va tenir molts fills. Segons Joan Esculies, “el matrimoni va tenir, per aquest ordre, Valentí, Rosa, Antoni, Ramon, Enric Prat de la Riba el 1870, Joaquim i Josep. Enric nasqué setmesó (...) ja de bon principi va tenir la salut delicada que l'acompanyaria tota la vida”¹²⁵⁴. Aquesta característica imprimiria en el seu caràcter una condició poc

---

¹²⁵³ Balcells, A. (2000) “Nota introductòria” a *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)*, Vol 3. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 14.

¹²⁵⁴ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 39.

comuna en els companys de la seva edat, ja que no s'implicava en les activitats físiques, inclinant-se per activitats de caire intel·lectual.

El mateix Esculies recull unes notes posteriors al 1907, en les quals el mateix Prat relata com “quan sortia a caminar em cansava de qualsevol manera, em sentia malament i no menjava. (...) Això unit a la meua gran afició per la lectura des dels vuit anys, em va portar a una vida sedentària exageradíssima”¹²⁵⁵. Per aquest motiu, el *Seny ordenador* es dedicava més a llegir i a escriure que no pas a viure la vida dels seus companys de classe. Ainaud de Lasarte i Jardí asseguren que “Prat era un estudiós que es dedicà a la política: això explica amb quina cura i amb quina competència examinava i plantejava cada institució, defugint les improvisacions i també els excessius detallismes”¹²⁵⁶.

En d'altres paraules, Prat era una rata de biblioteca o, com deia Pla, “una rata d'arxiu”. Aquest tarannà el convertia en un estudiós impertèrrit. Com apuntava Olivar Bertrand, “en Prat no improvisa mai ni és capaç de mantenir un punt de vista per l'única raó d'ésser el seu”¹²⁵⁷. És presentat per tots els seus biògrafs com un treballador incansable, una persona que s'esforçava i es mostrava auster, inserint-se perfectament en el *topoi* del català treballador, com explica Enric Jardí:

*Les escasses estones que li restaven lliures després de la feina quotidiana al Palau de la Generalitat i que no destinava a la família ni a cap persona de la seva intimitat. Llegeix. (...) [Ja de jove] obtingué en totes les assignatures la qualificació de sobresaliente, i bona part amb premi i matrícula d'honor*¹²⁵⁸.

Aquesta anècdota ens demostra el caràcter introvertit del *Seny ordenador*, més interessat en l'aprofundiment teòric que, segurament, en l'intercanvi d'idees. Així ho demostrava des de jove i ho mantenia quan era governant de la Mancomunitat. Això no vol dir, però, que no fos un bon conversador o que defugís el debat intel·lectual, però sí que si tenia una estona lliure preferia anar a la biblioteca per aprendre nous coneixements.

Així ho explica Gaziel, en una anècdota que recull Ainaud de Lasarte:

Prat de la Riba anava sovint a la biblioteca, tant com li deixaven els seus quefers immensos (...) Els serveis de govern, els diputats, els visitants de nota, el cercaven a debades: s'havia fos tot d'una. I era que, fent-se precedir d'un ordenança fidel, abandonava de sobte el despatx presidencial, creuava

---

¹²⁵⁵ Notes d'Enric Prat de la Riba sobre el seu propi estat de salut, sense data (tot i que posterior al 1907), Fons Enric Prat de la Riba (ANC).

¹²⁵⁶ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 161.

¹²⁵⁷ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 206.

¹²⁵⁸ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 13.

*ràpidament el Pati dels Tarongers, s'enfilava per una escaleta interior i es feia obrir entre replà i replà, una portella mig secreta que donava al lloc més amagat de l'Institut, per on passava a la seva sala daurada (de la Biblioteca). Deia al seu acompanyant que no revelés a ningú on ell era i li assenyalava l'hora que havia de tornar a recollir-lo*¹²⁵⁹.

La mateixa anècdota, explicada amb altres paraules, és recollida per Vidal, referent al desig de Prat d'esmuntar-se de les obligacions de governant per gaudir dels llibres i de l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya, que tenia una gran sala al mateix històric Palau:

*Prat de la Riba, seguint Agustí Calvet, quan les seves tasques li permetien, s'esmunyia des del despatx per una petita porta i resseguia o llegia alguns dels materials integrats en el nou centre; la seva actitud reflectia el plaer que li proporcionava aquell ambient. La creació de la Biblioteca de Catalunya, pensada com a Nacional*¹²⁶⁰.

Aquest relat personal ens permet entendre, encara millor, la triple condició d'home de doctrina, de partit i de govern, que hem estructurat en tres etapes difuminades en el subapartat anterior.

En conseqüència, i en paraules de Rovira i Virgili, Prat tenia “aptituds de teoricista i d'historiador, [però] la política activa se'l va endur cap a les feines de governant (...) com un estructurador de la vida col·lectiva”¹²⁶¹. Gràcies a la seva enorme capacitat de treball persistent i d'estimació per Catalunya, l'experiència vital i el context polític i social el van portar a abocar-se en la seva obra de govern, com afirma el mateix historiador tarragoní;

*Prat havia consagrat la seva vida, en piadosa i ferventíssima ofrena, a l'ideal de Catalunya. (...) El seu procedir era suau i segur, com el seu caminar, com el seu parlar. (...) El caràcter de Prat de la Riba el feia fugir de les exhibicions i de les multituds, (...) li plaïa la intimitat del despatx presidencial*¹²⁶²,

Malgrat tractar-se d'un governant preocupat per transmetre les idees al seu potencial auditori, no es mostrava fastuós, sinó que més aviat preferia amagar-se en la intimitat del seu pensament. Com veurem en l'apartat de *Biografia* amb l'anècdota que explicava Gaziol, el caràcter i la personalitat de Prat el portaven més aviat a mostrar distància

---

¹²⁵⁹ Ainaud de Lasarte, J. M. (1992). *Prat de la Riba*. Barcelona: Ariel, pg. 59.

¹²⁶⁰ Vidal, M. (2017). “L'interès d'Enric Prat de la Riba pel patrimoni i l'art” a AAVV. (J. Safont i L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 101.

¹²⁶¹ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 21.

¹²⁶² Íbidem, pg. 23.

respecte al seu públic que no pas a apropar-s'hi físicament. Segons Ainaud de Lasarte, “Prat callava, molt sovint, per reflexionar”¹²⁶³.

Ara bé, una cosa era l'aparença en la seva actitud envers els altres i una altra, de molt diferent, era quina personalitat interior tenia. Rovira i Virgili el descriu així:

*Prat de fora, semblava fred. Però el seu foc intern era ardentíssim. Poc decantat a exterioritzar els seus sentiments d'una manera ostensible, gaudia i dolia i patia en silenci. (...) Ni tan sols la passió patriòtica, no esclatava en manifestacions externes. Però el foc de dins li resplendia sovint als ulls i vibrava en la seva paraula lenta*¹²⁶⁴.

L'expressivitat de la seva personalitat casava molt amb el *topoi* del català auster, discret i treballador. Per això, com ampliava Claudi Ametlla, Prat “parlava poc i que no li abellia de lliurar els pensaments al darrer vingut, com era jo per ell. (...) li agradava escoltar l'interlocutor, feliç contrast amb tants grans homes que et tracten perquè escoltis llurs monòlegs”¹²⁶⁵.

Així mateix ho complementa Josep Pla, el qui assegura que el *Seny ordenador* tenia “una gran capacitat per saber escoltar, amb una dignitat única per saber fer treballar amb un gran prestigi per a manar, amb una habilitat consumada per a saber combinar”¹²⁶⁶. De la mateixa manera el descriu Agustí Calvet, Gaziell, el qual il·lustra el seu caràcter com un pensador il·lusionat, capaç d'escoltar alhora que imaginava el futur per Catalunya. Ainaud de Lasarte i Jardí ho recullen així:

*Després de parlar amb mi una llarga estona, com de costum, jo m'adonava que ell perdia de mica en mica el fil de la conversa i s'anava abstraiant, com endut per un somni. Llavors jo el deixava sol, i tot allunyant-me veia que es quedava absort, recolzat al respall de la poltrona, vora el finestral d'vidres muntats i carrats, amb voravius de plom. S'estava així, immòbil, mitja hora llarga, a voltes més (...) la mirada perduda en l'etèria llunyania*¹²⁶⁷.

La fredor cap enfora, doncs, no es devia a una impossibilitat de sentir xardor emocional, sinó més aviat per la feble salut de la qual ja hem parlat. Per aquest motiu, Prat preferia escoltar els seus interlocutors i valorar-ne els continguts que li transmetien per després amalgamar els pensaments dels altres en un ideal per Catalunya.

---

¹²⁶³ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 139.

¹²⁶⁴ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech i Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 15.

¹²⁶⁵ Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 321.

¹²⁶⁶ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pp. 51-52.

¹²⁶⁷ Calvet (Gaziell), A. (1970). *Obres Completes*. Barcelona: Selecta, pg. 1768.

D'aquesta manera, era vist pels seus contemporanis com la sublimació del català mitjà, al qual molts dels catalans volien conèixer però no podien fer-ho per la seva personalitat enigmàtica i reservada, com relata l'historiador tarragoní:

Ell és el català redreçat, orgullós, coratjós, que afirma la seva convicció catalana, segur de si mateix, convençut de la pròpia raó. Heu's aquí la seva força, una força de consciència. (...) El radicalisme catalanista d'En Prat de la Riba no està fet de desfogaments del gènit, ni d'arruixaments passionals, ni d'exaltats sentimentalismes. És un radicalisme serè i constant. És un radicalisme filosòfic. En Prat de la Riba ha estat el filòsof del nacionalisme català¹²⁶⁸.

El *Seny ordenador* complia precisament aquesta vessant més racional del caràcter català o, millor dit, del *topoi* català del “seny i la rauxa”. Aquesta fredor i distanciament, però, no el convertia pas en distant. Olivar Bertrant, per exemple, el definia com un “home sense asprors, assenyat, desproveït d'actituds cantelludes, massa normal per al tipus mitjà i apassionat de les Espanyes”¹²⁶⁹.

Molts dels seus biògrafs s'han afanyat a diferenciar el caràcter català amb el caràcter espanyol, en un exercici propi de l'antropologia i el narcisisme de les petites diferències envers els veïns. Una tasca molt necessària en qualsevol nacionalisme, com hem vist en l'apartat *Discursos nacionals*. D'aquesta manera, de Prat de la Riba se'n destaca el seu tarannà afable, capaç de “vèncer la repugnància de tractar un lerrouxista; (...) [i capaç alhora] d'estrènyer la mà d'aquell altre, que és tarat o francmaçó, ell, refinat, tradicional, catòlic i tan amic del silenci”¹²⁷⁰, segons Claudi Ametlla.

Aquesta darrera vessant és important destacar-la també, la seva fe. Prat de la Riba era un home molt creient i de costums que el van acompanyar tota la vida. Joan Esculies assegura que “de ben petit, Prat, en un costum que no va perdre, resava cada dia agenollat al peu del llit. De gran ho faria també en els desplaçaments en cotxe”¹²⁷¹. Així mateix ho corrobora Olivar Bertrand, el qual afirma que “metòdic, l'Enric s'aplica a ocupacions profitoses. (...) La seva fe religiosa era pariona de la seva fe política”¹²⁷².

És descrit igualment per l'escriptor Josep Pla, el qual considerava que “personalment, fou un gran treballador, extremadament metòdic, exemplar. (...) Prat fou

---

¹²⁶⁸ Rovira i Virgili, A. (1918) “Pròleg” a Prat de la Riba, E. (A. Rovira i Virgili, Ed.) (1918). *Nacionalisme. Textos extrets dels seus llibres, escrits i discursos*. (1st ed.). Barcelona: Editorial Catalana, pg. 15.

¹²⁶⁹ Olivar Bertrant, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 10.

¹²⁷⁰ Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg 319.

¹²⁷¹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 41.

¹²⁷² Olivar Bertrant, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 65.

un home d'idees en possessió d'una manera de fer"¹²⁷³. I aquesta manera de viure tenia molt a veure amb una estricta rutina, descrita per gairebé tots els biògrafs, que queda ben retratada pel següent fragment d'Olivar Bertrand:

L'horari d'en Prat s'estabilitzà en una rutina, sana i fructífera. Passava les tardes a la redacció de La Veu, on trobava els vells i els nous col·laboradors. (...) Passava els matins al seu despatx de la Diputació, desplegant una paciència mai vista per atendre els visitants. Era capaç d'escoltar comissions de camperols, que li comunicaven llurs queixes i esperances. En aquestes ocasions semblava haver nascut per escoltar tota mena de persones, cultes i ignorants, i discretes i importunes, fines i grolleres¹²⁷⁴.

Era un escoltador passional, un lector visceral, un absorbidor de tot el seu entorn, el qual mirava de classificar i unificar sota uns valors culturals que fossin comuns per a tots els catalans i també per a la resta d'habitants de la península ibèrica.

En aquesta rutina de recepcions, de llargues hores d'escolta i de lectura, però, hi tenia dos espais sagrats: l'un, la biblioteca que ja hem tractat com el seu refugi; l'altre, el seu despatx. Gaziell explica que "el despatx del director suprem, Prat de la Riba, [era el] seu *sancta sanctorum*, on no es podia entrar si no s'hi era cridat"¹²⁷⁵. Així mateix ho explica Enric Vallès:

Va estimar el seu despatx de la Diputació. Hi passava la major part de les hores del dia, treballant i fent treballar els altres, amb un esperit de coordinació i de totalitat, com un capità d'indústria. Treball quiet, constant, metòdic, amb més profit que fressa; treball que semblava lent, però que feia molta via, perquè no es deturava mai. (...) Defugia l'àgora i les multituds. Sentia l'emoció del paisatge natural, no tant la del paisatge urbà. Les sales de l'antiga Casa de la Diputació, casa dita modernament Palau de la Generalitat, eren per a ell com una prolongació del seu estatge familiar. Anava d'un lloc a l'altre entaforat en el cotxe oficial¹²⁷⁶.

Com podem comprovar, replicava el *topoi* del català arquetípic, caracteritzat pel seny i no per la rauxa. Un català, segons Esculies, "monòton fins a l'extenuació, [que] limitava gran part de la seva vida al pis de la rambla de Catalunya i al despatx al Palau de la Diputació, seu de la Mancomunitat. Defugia actes socials i el temps de lleure el dedicava a la família"¹²⁷⁷. Tenia una mirada enfocada al passat per projectar el futur del Principat.

---

¹²⁷³ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 53.

¹²⁷⁴ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 213.

¹²⁷⁵ Calvet (Gaziell), A. (1959). *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí, 1893-1914*. Barcelona: Aedos, pg. 533.

¹²⁷⁶ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 153.

¹²⁷⁷ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 169.

Era un home, per tant, que vivia a cavall del temps, immers en la història però alhora allunyat de la gent, amb una percepció clarivident del present però amb la capacitat de magnetitzar en la seva persona els projectes d'una institució comuna per a tots els catalans. No és estrany que Eugeni d'Ors afirmés que Prat de la Riba era d'aquells homes que quan li tiren rocs, no els torna sinó que se'ls queda i amb els rocs que li han tirat se'n fa un edifici, complementant la dita popular que assegura que “los catalanes de las piedras hacen panes”.

En aquesta línia, el tarannà de Prat de la Riba era possibilista, mirava d'anticipar-se al futur que havia d'arribar a través de les polítiques que proposava. Ainaud de Lasarte i Jardí resumien a Prat de la següent manera:

*[Prat] era un possibilista. Era previsor. Sabia que la feina era ingent, els adversaris poderosos (...) [i tenia] múltiples obstacles de difícil superació. Lògicament era tàctic i negociador i, com a tal, caute, prudent i introvertit. D'ací la llegenda que es formà al seu entorn com una persona jesuítica*¹²⁷⁸.

Sense fer-ne una extrapolació excessiva, podem definir els seus discursos de la mateixa manera. Ponderats, equilibrats, estructurats i precisos fins a la darrera coma. Amb això no pretenem elogiar en excés al de Castellterçol, sinó simplement reforçar el que diuen els seus biògrafs catalans i també els seus contemporanis, com Rovira i Virgili. Aquest afirmava que “com a polític, Prat de la Riba posseï la virtut més alta: l'eficàcia”¹²⁷⁹. Una eficàcia que podríem concretar com a eficiència, perquè mirava d'aconseguir els seus objectius amb el mínim possible d'esforços i, traduït als discursos, amb el mínim possible de paraules, sense restar-ne ni una espurna de precisió.

Com que, segons Esculies, “Prat era un organitzador a qui agradava més treballar entre bambolines que no pas exhibir-se. (...) Li agradava escoltar i després meditar. (...) Era un captador de talent des dels rengles dels adversaris o poc afins amb els lligaires”¹²⁸⁰. Per aquest motiu, és descrit per historiadors i per contemporanis com Ametlla i Gaziel amb “una gran habilitat per controlar i manipular la gent”¹²⁸¹. De manera que era capaç d'aconseguir que els seus adversaris polítics catalanistes se sumessin al projecte de la Mancomunitat.

---

¹²⁷⁸ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 139.

¹²⁷⁹ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech i Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 31.

¹²⁸⁰ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 170.

¹²⁸¹ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 80.

Una habilitat que uns defineixen com a manipuladora i d'altres com a gran capacitat de convicció. Com hem explicat en l'apartat de *L'orador*, en comptes de persuadir en públic, Prat preferia convèncer els seus interlocutors un a un, per després posar en escena el discurs com a resultat d'un treball discret i constant de setmanes abans. Probablement per aquesta capacitat per no despertar enveges, fruit de la no exhibició pública, combinada amb l'habilitat per escoltar i copsar les idees dels seus adversaris, va ser capaç de comptar amb el suport dels seus rivals.

El mateix Claudi Ametlla afirma que “Prat obtingué la col·laboració de tants homes d'intel·ligència, com tot el que es referia a l'organisme que ha creat, amb molta habilitat i un criteri molt ample”¹²⁸². Ucelay-Da Cal fa referència a la reconversió del mateix Ametlla, el qual es va integrar en la dinàmica mancomunitària malgrat no compartir ni la manera de fer ni els ideals conservadors de Prat:

*La conversió del mateix Ametlla en funcionari de la Mancomunitat és una prova excepcional d'aquesta improvisació de fons; convençut per Rafael Campalans, Ametlla presentà una memòria que proposava una ampliació institucional més o menys arbitrista. Prat rebutjà la idea per massa costosa però retingué l'home*¹²⁸³.

Per tot això, alguns dels seus biògrafs l'han definit com un intel·lectual virtuós alhora que maquiavèlic, en l'accepció positiva del terme. Segons Ainaud de Lasarte i Jardí, “aquell maquiavel·lisme que li atribuïen els seus adversaris, consistí a servir-se dels altres, a actuar a través de persones interposades. Moltes de les iniciatives que Prat adoptà no eren oficialment patrocinades per ell”¹²⁸⁴. Des de la seva discreció, allunyament del focus mediàtic de l'època, li era més fàcil escoltar, escriure i fer a mans del col·lectiu una idea que havia sorgit de totes les seves estones d'entrevistes personals i lectures dels clàssics i dels contemporanis.

D'aquesta manera, es va convertir en una mena de funambulista que caminava enmig de les tendències, capaç d'escoltar a tothom i trobar la virtut del just mitjà. “Prat jugava un paper de moderador de tendències”¹²⁸⁵, segons Pérez Nespereira, mentre que per Olivar, Prat es mantenia en l'equilibri entre “imperatius morals amb flexibilitat i

---

¹²⁸² Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg 319.

¹²⁸³ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 81.

¹²⁸⁴ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 141.

¹²⁸⁵ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 227.

tolerància”¹²⁸⁶. Sense tanta necessitat de mitificar el de Castellterçol, potser la seva habilitat era molt menys bucòlica. Potser simplement tenia la virtut de divisar quines eren les intencions dels seus interlocutors, amb la conseqüent habilitat de traduir-ho en equilibrar les diferents tendències ideològiques.

Tal com descriuen els biògrafs, Prat sabia veure les habilitats de cadascú i posar-lo on podia fer un millor servei al país. Ainaud de Lasarte i Jardí asseguren que “la seva gràcia a saber posar, com diuen els anglesos, *the right man in the right place*, constituí un dels principals factors de l’èxit de la tasca duta a terme per la Diputació de Barcelona a partir de 1907 i per la Mancomunitat de Catalunya”¹²⁸⁷. Per a rubricar-ho, com deia Rovira i Virgili, “Prat de la Riba tenia el do de conèixer els homes i especialment l’aptitud de cadascú per una determinada feina”¹²⁸⁸. Sense caure en la idealització del personatge i alhora reforçar aquest criteri, el propi Pla assentia que Prat “jutjava els homes no pas pels seus defectes, sinó per les seves qualitats, no pels ròssecs que portaven, sinó per les seves possibilitats”¹²⁸⁹.

El producte d’aquesta habilitat per a captar el talent, segons Joan Safont, va comportar que “alguns dels homes que, tot i estar políticament allunyats del pensament polític de la Lliga, van participar en el projecte de la Mancomunitat”¹²⁹⁰. Tot plegat, fruit d’una empatia natural, probablement desenvolupada per les múltiples lectures que hem observat que l’havien influït, és a dir per la capacitat d’entendre la mentalitat dels qui no pensaven com ell. Al mateix temps, segons Rovira i Virgili, Prat tenia una vocació política que combinava perfectament amb les seves habilitats:

*Posseïa una visió sintètica i coherent de la realitat, (...) un gran tremp de caràcter i una infrangible tenacitat en els propòsits. Posseïa una ampla cultura general. Una altra gran qualitat política de Prat de la Riba era el do de conèixer els homes, i especialment l’aptitud de cadascú per a una determinada feina*¹²⁹¹.

---

¹²⁸⁶ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 242.

¹²⁸⁷ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 140.

¹²⁸⁸ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg 31.

¹²⁸⁹ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 52.

¹²⁹⁰ Safont Plumed, J. (2019) “Intel·lectuals i polítics a les ordres de Prat de la Riba” a AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 129.

¹²⁹¹ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pp. 30-31.

Es tracta d'un just mitjà entre l'afany de construir un projecte polític a la vegada que una capacitat especial per entendre els homes del seu temps.

Amb tot això, podem concloure que Prat de la Riba és una figura cabdal tant de finals del segle XIX com dels primers anys del segle XX. Alguns historiadors s'han centrat en la seva vessant més conservadora i reaccionària, mentre que d'altres han promogut, en excés, l'elogi a la seva personalitat i obra de govern. En tot cas, Safont sintetitza perfectament aquesta figura amb la següent citació:

*Prat de la Riba va ser clau per portar a bon port el projecte mancomunat, des dels anys de la Solidaritat Catalana, després d'anys de llargues i difícils negociacions amb Madrid. (...) Però el projecte de Prat i del catalanisme lligaire no hauria aconseguit els seus propòsits, entre d'altres, sense la participació activa dels intel·lectuals del seu temps*¹²⁹².

Prat va ser una figura necessària –fins i tot imprescindible–, malgrat que no suficient, per a construir el projecte polític del nacionalisme català i del catalanisme del primer terç del segle XX. Dels seus col·laboradors, en podem resumir el comentari que recullen Ainaud de Lasarte i Jardí, els quals afirmen que Prat “exigí tan sols eficiència i amor a Catalunya, fossin quines fossin llurs creences, opinions o afiliacions”¹²⁹³.

Prat de la Riba es presenta, doncs, com un aglutinador de tendències ideològiques i humanes, sense tenir l'oportunitat històrica d'equivocar-se amb l'esdevenir de la primera Guerra Mundial, la campanya per l'Estatut d'Autonomia o la Dictadura de Primo de Rivera. Com recull Garriga i Massó, potser amb la figura de Prat els fets s'haurien succeït de manera diferent:

*L'èxit i el prestigi de Prat de la Riba va ser tal que dins de la Mancomunitat varen desaparèixer les divergències de partits. Prat, igual nomenava i utilitzava els elements d'esquerra, com Coromines i Pompeu Fabra, que els elements de dreta conservadors o carlins, o els ex-cacics*¹²⁹⁴.

En tot cas, afirmar-ho rotundament seria incórrer en l'abús de la història que tant hem criticat en l'apartat de *Metodologia* i que Margaret Macmillan adverteix categòricament.

Per aquest motiu també, no podem caure en l'elogi gratuït a la figura d'aquest pensador i polític catalanista, ja que per molt ponderat que el presentem, l'anàlisi deturada dels seus plantejaments teòrics ens portarà a observar-ne el seu

---

¹²⁹² Safont Plumed, J. (2019) “Intel·lectuals i polítics a les ordres de Prat de la Riba” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 130.

¹²⁹³ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 150.

¹²⁹⁴ Garriga i Massó, J. (1987). *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*. Edicions 62: Barcelona, pp. 210.

conservadorisme pairalista. Si bé és cert que, com apunta Rovira i Virgili, “el radicalisme catalanista de Prat de la Riba no estava fet de desfogaments del geni, ni d’arrauxaments passionals, ni d’exaltats sentimentalismes. Era un radicalisme serè i constant”¹²⁹⁵. Però, en definitiva, un radicalisme de dretes i conservador.

En tot cas, Prat era la punta de llança d’una estructura conservadora que s’estructurava en un partit: la Lliga Regionalista. Dins d’aquest entramat, en Puig i Cadafalch hi tenia el fidel aplicador de les seves polítiques i en Cambó hi trobava el polític més abrandat, capaç de seduir a les masses i hàbil en el joc parlamentari. Per aquest motiu, dins de la Lliga es van repartir els papers. D’una banda, Puig treballava l’estratègia de Catalunya *endins*, mentre que Cambó ho feia Catalunya *enfora*. Ucelay-Da Cal apunta que, de fet, “Cambó ha sido considerado, con frecuencia, más un líder que un teórico. (...) Cambó fuera de los primeros catalanistas en asumir la idea de *imperio*, antes, tal vez, que el mismo Prat de la Riba”¹²⁹⁶. És per aquest motiu que, mentre Puig consolidava les elits culturals al Principat i Prat pensava, projectava i planejava, Cambó mirava d’influir al Congrés i als Governos de Madrid. Si seguim la cita d’Ucelay-Da Cal, “en el reparto de papeles del equipo de la Lliga, fue Cambó el que se adjudicó el rol de la proyección hispánica del catalanismo”¹²⁹⁷.

En conclusió, podem afirmar que Prat era el pensador dels ideals, radicalment conservador però amb una voluntat de regenerar les estructures institucionals, mentre que Puig i Cambó jugaven un altre paper. Així ho defineix Pérez Nespereira:

*[Prat de la Riba] era més tendent al pensament reposat i a prendre determinacions a partir d’encarar l’ideal i l’objectiu final a aconseguir amb les circumstàncies concretes amb el marc físic, amb allò real. (...) Ideologia tradicional, conservadora, pairalista i, per tant, contrària a tota la novetat que pogués posar en perill l’estructura social, que ell entenia com a natural*¹²⁹⁸.

Aquesta moral tradicional i catòlica contrastava amb la capacitat d’incorporar la intel·ligència d’esquerres al seu projecte mancomunitari. Per aquest motiu, entre les bases del seu pensament i influències i l’execució de les mateixes, hi podríem trobar contradiccions evidents.

---

¹²⁹⁵ Rovira i Virgili, A. (1968). *Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62, pg. 35.

¹²⁹⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 415.

¹²⁹⁷ Íbidem, pg. 416.

¹²⁹⁸ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d’un estat català*. Barcelona: Base, pg. 26.

D'això en parlarem més endavant, a l'apartat d'*Ideals catalanistes*, però en aquest apartat volem posar de manifest, precisament, aquestes incoherències entre la teoria i la pràctica. Com apunta el mateix Pérez Nespereira, "l'aparent contradictòria personalitat de Prat de la Riba, (...) [rau] en la necessitat d'articular pensament i praxi. (...) Una concepció nacional completa i una tendència oportunista o possibilista"¹²⁹⁹. A la vegada que es mostrava possibilista, de pensament era un nacionalista radical.

La resposta a aquesta tensió no resolta és que no podem descriure el pensament de Prat sense la seva acció pragmàtica, ni tampoc podem detallar la seva acció de govern sense l'home de pensament, com insisteix Pérez Nespereira:

Pensament de contingut teòric, però amarat de realisme. No tenia cap sentit l'actuació de govern si no era per bastir les infraestructures que el país necessitava. Sense recursos, la Nació era un esbós romàntic; (...) i Estat vol dir recursos per actuar sobre la realitat i modificar-la, (...) i si el preu a pagar per l'obtenció dels recursos era el pacte amb qui els detenia, (...) al seu entendre, el preu pagat¹³⁰⁰.

Si d'una banda hem reiterat la seva inflexibilitat en els principis morals, a la vegada n'hem de destacar la seva flexibilitat per incorporar diferents corrents ideològics. Contràriament a la seva fràgil salut, l'acció política era ferma i la consolidava a mesura que incrementava la legitimitat i l'autoritat.

Probablement va ser aquesta capacitat per anar adaptant els seus ideals a les realitats canviants el que el va portar a l'èxit. Amb una bona dosi de possibilisme i d'oportunisme, va ser capaç d'imaginar un futur i portar-lo a la pràctica, amb la complicitat dels seus compatriotes, com afirma Ucelay-Da Cal:

Sembla com si a Prat li interessés més comptar amb gent que l'entengués en el futur, que no pas amb un personal rigorosament especialitzat. També s'ha d'entendre que el model de l'home renaixentista format amb els clàssics, i capaç, per això, d'afrontar qualsevol tasca, era un ideal del moment, tant dels noucentistes de Barcelona com dels intel·lectuals de Madrid, d'Oxford o de Cambridge¹³⁰¹.

Un pensador d'eminent sentit pràctic, per resumir-ho sintèticament. Així és com precisament el definia Joaquim Ruyra, el qual afirmava que Prat no era el millor en cap disciplina, sinó que la seva excepcionalitat era l'equilibri entre les virtuts:

En Prat de la Riba -diu- no estava dotat de qualitats brillants. Parlava correctament, però no era cap gran orador; raonava amb claríssima lògica, però no podia ocupar cap lloc distingit entre els filòsofs; posseïa una sòlida

---

¹²⁹⁹ Íbidem, pg. 241.

¹³⁰⁰ Íbidem, pg. 241.

¹³⁰¹ Ucelay-Da Cal, E. (2007). "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 81.

*instrucció, però no era un erudit; escrivia bé, però no era un literat. (...) la seva grandesa consistia en un equilibri de facultats, en una convicció incommovible, en una honradesa robusta, en un amor ardent per a la seva raça i en una serenitat impertorbable*¹³⁰².

En aquesta cita hi podem observar l'elogi dels seus contemporanis però també les possibles crítiques que en podríem fer des de l'actualitat. Unes crítiques envers el racisme que serien profundament anacròniques i que ens farien abusar, de nou, de l'estudi de la història. Per aquest motiu, en l'apartat de *topoi* contextualitzarem el concepte *raça* vist amb els ulls dels europeus d'inicis del segle XX.

En rigor, Prat de la Riba va ser capaç d'aconseguir els objectius que proposava pel seu caràcter persistent, discret i de planificador incansable. Així és com el descriuen Ainaud de Lasarte i Jardí, els quals asseguren que “tota aquesta labor fou duta a terme superant una infinitat d'entrebancs, amb escasses forces físiques i recolzat per un grup polític que no sempre era dominant, cosa que l'obligà a transigir en certes aspectes amb els seus adversaris, a conciliar punts de vista oposats”¹³⁰³.

Per tot això, i per concloure el perfil psicològic i la personalitat de Prat de la Riba, sense caure en la retòrica emocional, podríem definir-lo com el *seny amalgamador* i moderador entre ideologies, dotat d'un fràgil equilibri entre conservadorisme i regeneracionisme, entre progrés i tradició, entre catalanitat i iberisme. En paraules de Rovira i Virgili, Prat comptava amb:

*Les virtuts pageses –previsió, persistència, sentit de la solidaritat de les generacions, vocació constructiva, coherència (...) esforç de voluntat– (...) [a la vegada que amb] la passió profunda, el seny, la quietud, la tenacitat, l'expertesa psicològica, la ponderació, l'acció lenta i contínua, i aquella capacitat exclusivament pagesa o aristocràtica: la d'ordenar la seva acció segons dilatades perspectives que no havia de recórrer personalment*¹³⁰⁴.

D'una banda el caracteritzava l'aspecte fred i distant de cara als altres, alhora que es mostrava amable i empàtic, però emotiu i fervorós per dins, amb la necessitat de tancar-se en ell mateix i en els seus pensaments i lectures per a retrobar-se.

Per tot això, si l'haguéssim de definir poèticament, el perfum d'espígol seria un bon element per descriure'l, en paraules de Rovira i Virgili:

Quan ell deia el mot terra, hi donava, segons una vella tradició catalanesca, el sentit ample de contrada, amb terres i pobles i ciutats i marines. I quan, en

---

¹³⁰² Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 55.

¹³⁰³ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 156.

¹³⁰⁴ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pp. 13-14.

el seu llit de mort –i de naixença–, Prat de la Riba, pròxim a extingir-se, aspirava amb delícia –la seva última delícia– el perfum d’un manat d’espígol hi devia trobar com una síntesi de la terra que ell tan estimava i per la qual treballà generosament¹³⁰⁵.

L’arrelament a la terra i a les tradicions, a la família, a la llengua i als seus conciutadans era el seu anhel. L’interès per l’esdevenidor i el progrés del país i la seva gent, la capacitat d’escoltar i la justa mesura en parlar eren els seus trets definitoris. Aquesta era la personalitat d’Enric Prat de la Riba, que morí com un vell jove i se n’anà deixant una flaire com el perfum d’espígol en tot aquell a qui va conèixer i convèncer de la seva gran passió i ideal, pel qual va treballar abnegadament: Catalunya.

Imatge personal

Prat de la Riba no va estar mai dotat amb una imatge ni elegant, ni esvelta, ni tampoc era de bon veure. La seva fràgil salut va influir directament en la seva imatge personal i en la capacitat per utilitzar els elements paraverbals per arribar al seu potencial públic. Com ja hem exposat anteriorment, i com apunta a continuació Olivar Bertrand, el de Castellterçol va néixer setmesó, arrossegant una salut precària. “A un nen amb constitució malaltissa com l’Enric, jove de maduresa prematura, de concentrada vida interior, reservat, discret i consumit per febres que mai no li encenien les galtes”¹³⁰⁶. Sense afany de caure en reiteracions, només volem remarcar l’origen d’aquesta mala salut, que el convertiria també en un gran estudiós perquè es dedicava a activitats més aviat sedentàries i intel·lectuals ja de ben petit.

Enric Prat de la Riba amb uns vint-i-cinc anys. Extret d’Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos.

Malgrat no tingués una bona salut, sempre havia cuidat la imatge personal. Anava vestit amb roba fosca, amb camises de coll arrodonit decorades amb corbata o *pajarita* propis de l’època, com podem comprovar en aquesta imatge. També producte del seu temps eren els binocles o *lorgnons* antics, que li donaven un toc d’intel·lectual, d’acord també amb la seva personalitat d’estudiós i d’home de doctrina.

¹³⁰⁵ Íbidem, pg. 15.

¹³⁰⁶ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 21-22.

La seva imatge no va variar excessivament al llarg dels anys. En la imatge d'aquesta plana podem observar un Prat d'uns vint-i-cinc anys, un cop acabats tots els estudis acadèmics i a punt d'irrompre en la vida política del país. Segons Josep Pla, Prat era, en aquell moment, “un pageset de Castellterçol que amb escassa abundància de mitjans econòmics havia estudiat Dret a Barcelona, havia anat després a Madrid a fer el doctorat i tenia més aviat una presència lacònica,

modesta i d'un arrauxament (cosa rara) molt controlat”¹³⁰⁷. Malgrat no fos el més ric dels seus companys, segons Pla, el cert és que no havia de preocupar-se econòmicament per la vestimenta ni per la manutenció, com assegura Olivar Bertrand:

Enric Prat de la Riba com a president de la Mancomunitat. Extret de Balcells, A. (2000) “Nota introductòria” a AA.VV. (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)* (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Vol 2.

*Prat de la Riba, fill d'un ric propietari rural, a qui mai no calgué preocupar-se per una cosa tan plena de significació per a la majoria dels homes com la de guanyar-se la vida. Ja sabem que l'Enric, apartat del tot de les distraccions i els esbargiments dels nois de la seva edat*¹³⁰⁸.

Tot i no tenir preocupacions econòmiques, la seva semblança de mala salut no el presentava davant del públic com un retor digne de ser escoltat. Així ho assegura Jardí:

*No tenia la figura ni la veu adients als tribuns parlamentaris, ni estava disposat a utilitzar els recursos dialèctics d'aquells personatges tan abundants a la seva època, que seduïen el públic amb la potència dels pulmons l'escaiença d'un gest, la musicalitat d'un període o l'evocació de quatre imatges llampants*¹³⁰⁹.

Potser per aquesta inseguretad respecte la seva imatge i la consciència que no comptava amb dotes oratòries destacades, el feia limitar les seves intervencions a les estrictament necessàries.

¹³⁰⁷ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 16.

¹³⁰⁸ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 53.

¹³⁰⁹ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 12.

Això no treia, però, que els seus contemporanis el definissin com a un home elegant, cuidat i que anava a la moda. Concretament, Agustí Calvet (Gaziel) el va descriure així:

Era un home curt i rodanxó, de pell fina i cara molt vermella i plena, amb només un bigotet mesquí, i els cabells tallats com un raspall, en forma que llavors deien “à la parisienne”. Semblava talment un bon prefecte de les terres vinícoles de la Catalunya francesa. Duia unes lentes d’or, que li pinçaven el nas, tenien una lluïssor clerical i li tremolaven lleument damunt el somriure sempre amable i comprensiu dels llavis¹³¹⁰.

Amb la imatge que aportem en aquesta plana queda rubricada perfectament la descripció de Gaziel sobre el *Seny ordenador*. Com ja hem apuntat abans, no hi ha gaire diferència entre el Prat com a jove estudiant i el Prat com a president de la Mancomunitat.

De fet, José Augusto Trinidad Martínez Ruiz, més conegut per Azorín, el descrivia com a “este hombre tan reservado, tan silencioso, con sus ojos azules y su bigote rubio y caído, que nos mirava sonriendo mientras se frotaba suavemente las manos y no decia nada”¹³¹¹. Així ho recupera Olivar Bertrand en la seva biografia de Prat, en la qual ja denotem aquest caràcter més aviat tancat en sí mateix, afable de cara enfora però introvertit en l’expressivitat dels sentiments, contingut en l’alliberament de les emocions.

Una contenció que li naixia des de petit, però que també hauria pogut treballar a la universitat. Com recorden Ainaud de Lasarte i Jardí, “la veu, la paraula i el gest, corresponien als ensenyaments elementals i eren integrats per noció musical, gimnàstica rítmica, lectura-recitació, declamatorià, recitació musical, prosòdia, diàlegs i conjunts escènics”¹³¹². En aquests exercicis Prat s’hauria adonat que no tenia grans habilitats en quan a la comunicació no verbal i paraverbal.

Tot i així, els seus discursos eren molt efectius, ja que transmetia una imatge d’acord amb qui era: una persona elegant, discreta, estudiosa i a la moda a la vegada. Per aquest motiu, Francesc-Marc Álvaro defineix Enric Prat de la Riba com un “endreqat rapsode de tons clàssics que arribava a la gent per la claredat expositiva i la

---

¹³¹⁰ Calvet (Gaziel), A. (1959). *Tots els camins duen a Roma. Història d’un destí, 1893-1914*. Barcelona: Aedos, pg. 532.

¹³¹¹ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 11.

¹³¹² Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 211.

coherència del gest”¹³¹³. Un orador, com tot el personatge, caracteritzat l’eficiència en la gestió dels recursos disponibles.

2.1.2 L’audiència i l’auditori

Enric Prat de la Riba parlava per tots els catalans. Buscava apel·lar al públic rural i tradicionalista, però també mirava de projectar futur pensant en les ciutats com a nodes d’industrialització. Per aquest motiu, en els seus discursos hi observarem tant referències a l’ànima del poble català, a l’intangible per a definir Catalunya com a nació, però alhora també parlarà d’infraestructures i d’institucions tangibles per a vertebrar el país.

En aquest sentit, el *Seny ordenador de Catalunya* precisament buscava això, a través del seny, ordenar Catalunya com un país modern i actualitzat, que pogués disputar les lluites més avançades de la ciència. Com que en el seu temps no existia la ràdio ni tampoc els aparells d’amplificació del so, els públics davant dels quals parlava eren més aviat reduïts, ja que a més no comptava amb una capacitat pulmonar que el convertís en un retor de grans masses –com sí que ho era Francesc Cambó, per exemple.

Per aquest motiu segurament s’esforçava tant en mesurar bé les paraules, en elaborar discursos entenedors pel gran públic, que es poguessin transmetre a través de les escasses publicacions que hi havia a l’època. Els seus discursos no eren pensats per ser dits, sinó per ser llegits. En la seva escriptura d’articles hi havia una enorme dosi d’oralitat mentre que en els seus discursos hi havia també una gran dosi d’escriptura. Ja ho hem descrit anteriorment i ho ampliarem en l’anàlisi del *Missatge*, però per definir a quina audiència es dirigia Prat de la Riba, ens veiem obligats a tractar-ho, encara que sigui breument en aquest apartat.

Per tant, l’audiència de Prat era potencialment totes les catalanes i els catalans, als quals volia apel·lar per a reconstruir una nació que passava per un llarg hivern i que volia tornar a l’esplendorosa primavera. També és cert que amb l’afany de construir un imperi ibèric el potencial públic s’hauria de veure ampliat a la resta de pobles d’Espanya i Portugal, però el cert és que els seus discursos no es dirigien a ells, sinó sobretot a promoure l’ànima de la Catalunya *endins*.

---

¹³¹³ Àlvaro, F.-M. a Miller, A. (2002). *La Política i l’Art d’Actuar*. (Trad. R. Folch i Camarasa) (1st ed.). Barcelona: La Campana, pg. 84.

I per a fer-ho, una de les primeres actuacions tangibles com a president de la Diputació de Barcelona, el 1907, va ser mirar de recuperar l'històric Palau de la Diputació del General –en aquell temps ocupat per l'Audiència provincial. D'aquesta manera, com apunta Ainaud de Lasarte:

El total agençament del Palau de la Diputació, tasca que Prat de la Riba havia assumit en ésser traslladades a un nou emplaçament les dependències de l'administració de justícia que ocupaven una bona part de l'edifici des de l'època de Felip V, en què va ser instal·lada la Real Audiencia de Cataluña a l'antic estatge de la Generalitat¹³¹⁴.

Un cop va aconseguir fer-se amb les dependències del Palau de la Diputació, es va trobar amb un edifici gairebé en runes que empetitia els orígens medievals del govern de Catalunya. Per aquest motiu, amb l'afany d'utilitzar la història –i abusar-ne, en certa manera–, Prat de la Riba va decidir encarregar-ne la reforma per actualitzar-lo i retornar-li la grandesa que havia representat. Així ho explica Rovira i Virgili:

En entrar Prat a la Diputació, l'històric edifici era un casolot rònec. De les sòlides sales burocràtiques, ell en féu renàixer l'antiga i gloriosa casa del General de Catalunya. El vell palau gòtic ha ressuscitat, com la nació catalana i de la vellura de les pedres n'ha sortit un aire de joventut, n'ha sortit l'esperit de la pàtria, jove a través del segles, jove en la vida primera com en la resurrecció dels pobles¹³¹⁵.

El palau de la Diputació provincial a inicis del segle XIX. Extret de Castells, I. (2007). "La diputació dins del nou estat liberal: 1833-1840" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació Barcelona, vol. 1, pg. 82.

En aquesta pàgina podem comprovar, a través d'una litografia de Cuviller (circa 1838), el Palau s'havia utilitzat històricament per a moltes activitats. Podem observar el pati gòtic del Palau i les escales "que conduïen a la Reial

¹³¹⁴ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 66.

¹³¹⁵ Rovira i Virgili, A. (1918) "Pròleg" a Prat de la Riba, E. (A. Rovira i Virgili, Ed.) (1918). *Nacionalisme. Textos extrets dels seus llibres, escrits i discursos*. (1st ed.). Barcelona: Editorial Catalana, pg. 13.

Audiència de Catalunya, vers el segle XV¹³¹⁶ i que durant l'edat mitjana també havia estat la seu del govern de Catalunya fins l'arribada dels borbons. D'aquí la voluntat de Prat per a recuperar-ne l'edifici i retornar-li la grandesa que havia tingut.

Per aquest motiu va encarregar-ne la seva remodelació a Josep Puig i Cadafalch, un coneixedor de l'arquitectura medieval catalana, que podria reconstruir les velles estructures en un emplaçament digne del govern d'un país, malgrat en aquell moment era només la seu de la Diputació de Barcelona, compartint dependències amb l'Audiència provincial.

L'escala del pati gòtic del Palau de la Diputació a inicis del segle XX. Extret d'Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos.

Gràcies a l'adquisició del Palau, la Diputació s'instal·lava al mateix lloc on els antics governants de Catalunya tenien la seu del poder. Això suposava un tancament del cercle per Prat, que servia per construir la nació catalana que romania adormida pels dos segles de dominació borbònica.

Aquesta remodelació, com podem comprovar en aquesta fotografia que recupera Olivar Bertrand, va ser tot un èxit i va recuperar l'ideal del medievalisme que Prat de la Riba tenia al cap. Així ho expressa en el discurs amb el qual cloïa els seus dos primers anys de mandat, mostrant que la satisfacció més gran en els dos anys de presidència va ser, precisament, la d'aconseguir el Palau:

La d'haver entrat en possessió del vell Palau; l'haver-vos presentat a vosaltres i, per vosaltres, a Catalunya en l'acte de rebre'l de l'Estat; que un dels goigs més intensos, una de les fruïcions més fondes ha estat d'inaugurar la tasca de fer desaparèixer les profanacions de que havia estat víctima durant dos segles d'incultura, desamor i deixadesa¹³¹⁷.

¹³¹⁶ Castells, I. (2007). "La diputació dins del nou estat liberal: 1833-1840" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1812-1898)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 1, pg. 82.

¹³¹⁷ Prat de la Riba, E. (1910) *Documents referents a la immediata realització d'obres públiques de caràcter extraordinari* (primer període de sessions de 1909). Diputació Provincial de Barcelona. Citat a Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 42.

Gràcies a la reforma, es van poder recuperar els espais més emblemàtics, com ho són el Pati dels Tarongers, el pati gòtic o la capella de Sant Jordi. Però, sens dubte, la sala més emblemàtica del Palau ha estat històricament el Saló Sant Jordi. Aquest auditori és el que acollia les reunions dels diputats i els grans discursos durant la Mancomunitat.

La gran majoria dels discursos rellevants de Prat de la Riba, per tant, es van produir en aquest Saló Sant Jordi de l'actual Palau de la Generalitat, en aquell temps Palau de la Diputació Provincial. A la sala hi faltava el toc de modernitat del noucentisme, que Prat volia donar-li a la institució. És per això que el president va encomanar a Torres Garcia uns frescos que recordessin la Catalunya eterna i enaltíssim l'ideal noucentista de la institució. Tal com assegura Francesc Canosa:

L'artista que pinta Catalunya des de dins: Joaquim Torres-García. Els seus quatre murals embolcallen les parets del Saló Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Simbolisme d'un país que creix amb el classicisme i la modernitat. La fórmula pintada: la Catalunya eterna al fresc. Per això la Dictadura del general Primo de Rivera els tapa. Vol amagar el país pintat. Per això la Generalitat els recupera. Avui la Sala Torres-García torna a ser l'escenografia pictòrica dels moments eternals del país¹³¹⁸.

Aquests frescos es van elaborar entre el 1912 i el 1918, fins que Puig i Cadafalch en va aturar la seva finalització, per manca de recursos però també perquè no li agradava el sentit de l'obra. Així, tot i que el mateix Torres Garcia es va oferir a acabar-los de manera gratuïta, el segon president de la Mancomunitat s'hi va negar.

Si bé aquests murals avui s'han recuperat, no romanen a l'emplaçament pel qual estaven pensats, pel Saló Sant Jordi, sinó a una sala que porta el nom de l'autor, que dona al Pati dels Tarongers. En qualsevol cas, alguns d'aquests murals hi eren presents quan Prat de la Riba va pronunciar els seus grans discursos, els que analitzarem en aquesta tesi doctoral, el de la seva investidura el 1914 i la seva reelecció el 1917, malgrat ell no fos present en l'acte de lectura de l'acceptació com a president.

Aquests dos van ser els més importants però no els únics. Per exemple,

Frescos de Torres-García al Saló Sant Jordi. Extret de Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

¹³¹⁸ Canosa, F. (2015). *Àlbum fotogràfic de la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 35.

en la llarga lluita per aconseguir la Mancomunitat, el 6 d'octubre del 1913 Prat de la Riba va convocar als presidents i representants de les altres tres diputacions provincials al Saló Sant Jordi, per tal de decidir coordinadament quina seria l'estratègia política a seguir. I el dia 23 del mateix mes va convocar l'Assemblea de diputats per tal de prendre una decisió sobre les actuacions que prendrien a partir d'aquell moment. Així ho expliquen Ainaud de Lasarte i Jardí:

Prat de la Riba i els seus addictes volgueren que l'Assemblea es reunís envoltada d'una atmosfera de cordial adhesió popular i muntaren al cap i casal de Catalunya, una manifestació ciutadana amb una eficàcia comparable a la que demostraren tenir, set anys abans, els organitzadors de la Festa de l'Homenatge, en els dies esperançats de la Solidaritat Catalana¹³¹⁹.

Tot i les Bases de la Mancomunitat, a Madrid buscaven totes les maneres possibles per dilatar l'aprovació d'una llei que permetés la creació d'aquesta institució. Per això, calia que internament els catalans anessin completament units. Així doncs, el 23 d'octubre de 1913 Prat va rebre els presidents i els diputats provincials al Saló Sant Jordi.

En rebre a tots els representants públics, el president de la Diputació, Enric Prat de la Riba, saludà als càrrecs electes amb unes paraules que marquen l'estil i el seu projecte de futur:

Sigueu benvinguts a aquesta casa que els nostres passats varen aixecar no pels uns ni pels altres, sinó per Casa de tots, per Casa de la Generalitat de Catalunya. (...) Abans, aquestes sales estaven poblades només de records, records de Corts, de Parlaments, de Juntes de Braços; records gloriosos els uns, tristos els altres, però records només. (...) Cada un de nosaltres representa un tros de Catalunya i tots plegats, representem a Catalunya entera¹³²⁰.

Prat de la Riba era perfectament conscient de a quina audiència es dirigia, així com també la importància d'un bon auditori per donar solemnitat a un bon discurs. Així ho va fer el 23 d'octubre de 1913 i així ho va fer també en els discursos que marcarien l'esdevenir de la Mancomunitat: el del gener del 1914, que només comentarem, el del 6 d'abril del 1914, i el discurs del maig de 1917.

Únicament per posar en context la grandiloqüència de l'auditori i de l'audiència del moment, volem recuperar una cita dels mateixos Ainaud de Lasarte i de Jardí, que copsen la tensió continguda que es vivia al Saló Sant Jordi d'aquell 6 d'abril del 1914, en la constitució de la Mancomunitat:

---

¹³¹⁹ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 111.

¹³²⁰ Íbidem, pg. 114.

El dia 6 d'abril del 1914, a dos quarts d'onze del matí, en el gran saló de Sant Jordi del Palau de la Diputació de Barcelona, començà l'Assemblea constitutiva de la Mancomunitat de Catalunya. (...) Tots els partits polítics que actuaven a Catalunya en aquell moment hi eren representats: la Lliga Regionalista, els jaumins, els dinàstics -liberals i conservadors-, els nacionalistes d'esquerra, els republicans i els radicals¹³²¹.

Aquest moment és el primer discurs que tractarem amb detall en aquesta tesi doctoral, per la seva transcendència i significació en el seu moment històric i fins l'actualitat.

Gràcies a les fotografies del Fons Brangulí, que hem recuperat gràcies a Josep Pich i Mitjana, Enric Ucelay-Da Cal i Arnau González Vilalta, podem contemplar el moment d'aquell discurs, que ens permetrà fer un exercici de trasducció, amb la finalitat d'imaginar com va ser aquell moment i quina va ser la vivència de l'escàs públic present.

Fons Brangulí. Extret d'AA.VV. (Pich Mitjana, J.; Ucelay-Da Cal, E.; González Vilalta, A.) (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Barcelona: Afers.

¹³²¹ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 124.

2.1.3 Context i topoi

Enric Prat de la Riba i Sarrà (Castellterçol 1870-1917 Barcelona) fou el principal ideòleg del nacionalisme català burgès d'inicis del segle XX. Tal com relata Enric Jardí, fou “fill d'hisendats, estudià lleis a Barcelona (1887-1893) i es doctorà a Madrid (1894) amb la tesi *La ley jurídica de la industria* on tracta de la incipient legislació del treball partint de la noció de la *casa industrial* (empresa)”¹³²². A partir d'una vasta formació en lleis, es va erigir també en estudiós de la política i la societat catalana, esdevenint així la personalitat política i doctrinal més destacada de tot el catalanisme polític del primer terç del segle XX, ja que elabora una síntesi entre la tradició liberal d'Almirall i la tradicionalista de Torras i Bages. Encara que la seva teoria deixa al marge el proletariat i el progressisme, es va guanyar el renom d'*El seny ordenador* per la seva voluntat de regenerar el país des d'una perspectiva institucional.

Segons Jordi Pujol, el qui seria president de Catalunya durant vint-i-tres anys i un fidel admirador seu, Prat de la Riba era un dels forjadors de la Catalunya moderna, pels seus ideals i per les seves accions. Així, considerava que calia estudiar les tres vessants de Prat: “l'home de doctrina, l'home de partit i l'home de govern. Potser, avui, el més valorat i conegut és el d'home de govern, però sense l'home de doctrina i sense l'home de partit no hauria estat possible l'obra de la Mancomunitat”¹³²³.

L'enorme majoria d'historiadors coincideixen amb Pujol que Prat de la Riba va ser l'amalgamador del nacionalisme català. Tanmateix, malgrat el seu marcat interès en Catalunya i la catalanitat, Ucelay-Da Cal es pregunta si “¿fue el nacionalismo catalán, en realidad, una propuesta para un nuevo nacionalismo español (o, mejor, hispano)?”¹³²⁴. Per Ucelay-Da Cal, les propostes polítiques que va formular Prat i els seus col·laboradors no eren només la creació d'un nou nacionalisme a la península ibèrica, sinó que fomentaven la creació d'un nacionalisme de nacions diverses que pogués aplegar a totes les regions espanyoles. En tot cas, d'aquesta proposta de model d'Estat i també de manera d'entendre la nació en parlarem més endavant.

---

¹³²² Jardí, E. (1987) “Pròleg” a Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut*. Barcelona: La Magrana, pg. V.

¹³²³ Pujol Soley, J. (1992). “Presentació” a Prat de la Riba, E. (Ainaud de Lasarte, J.M. ed.) (1992). *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 11.

¹³²⁴ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 15.

Abans d'entrar en profunditat en el debat sobre el model d'Estat que proposa Prat de la Riba a partir dels seus discursos, però, haurem de conèixer els moments biogràfics més destacats per entendre l'evolució i la projecció del seu pensament. La seva vida política la podem dividir en tres etapes: la primera, de construcció de la seva ideologia política, des de l'arribada a Barcelona i els estudis en Dret fins que esdevé diputat provincial l'any 1905; la segona etapa seria la d'implicació política com a home de partit, des que contribueix a fundar la Lliga Regionalista el 1901 i fins 1913, període en el qual combina la tasca de governar la Diputació de Barcelona i també la de fer créixer el seu partit; finalment, la tercera seria la de governant per a tot el país, en la qual s'aboca a aconseguir la Mancomunitat i consolidar-la, entre el 1913 i el 1917.

Podem comprovar que les tres etapes se solapen entre elles, perquè en el fons són divisions abstractes d'etapes que no es defineixen estrictament per una data ni per un fet, sinó que se superposen en molts casos. En tot cas, mirarem de seguir aquestes tres etapes per a definir l'experiència vital de Prat de la Riba, amb un breu preàmbul dels seus orígens familiars a Castellterçol, per entendre els seus marcs cognitius previs, claus per a forjar després el seu pensament.

Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos

Prat de la Riba va néixer el 29 de novembre de 1870 a Castellterçol, “a la casa pairal de can Padrós, la que actualment és la casa-museu Prat de la Riba. (...) L'Enric era el cinquè de set germans: Valentí, Rosa, Antoni, Ramon, el mateix Enric, Joaquim i Josep”¹³²⁵, segons Pérez Nespereira. Aquest mateix biògraf descriu la seva família com el model arquetípic de llinatge privilegiat i benestant que havia tingut Catalunya des de l'Edat mitjana:

*La família de Prat de la Riba podria ésser escollida com a model de l'organització social familiar que va prevaldre a Catalunya durant molts segles. Es tracte d'una cèdula familiar amb totes les característiques: pairalisme tradicional, situació econòmica benestant com a conseqüència de la conservació i l'engrandiment del patrimoni agrari per mitjà del dret successori català, ambient conservador, catòlic, devot de la tradició*¹³²⁶.

Amb aquesta aproximació inicial podem entendre quines són les arrels del seu pensament conservador. Però això no explicaria la seva tendència cap a l'estudi i el

---

¹³²⁵ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pp. 22-23.

¹³²⁶ *Ibidem*, pg. 23.

coneixement, que tindria a veure des de ben petit amb la delicada salut. Així ho assegura Olivar:

Segons mestre Esteve, ningú no recordava haver vist el noi et jugant amb entusiasme barrejat amb els companys de la seva edat. Les distraccions d'aquell alumne, pensívol i no gens entremaliat, eren reposades: lectures i jocs d'enginy i de traça, com és ara el de les bales¹³²⁷.

Ja de ben petit els seus biògrafs el descriuen com un noi especial, tancat en sí mateix i preocupat per qüestions intel·lectuals. Per il·lustrar-ho, hi ha una anècdota que relata Joan Esculies, que descriu clarament el tarannà de Prat en la seva joventut. En un dels estius avorrits a Castellterçol, quan tornava de Barcelona d'estudiar, va recercar sobre la procedència del seu llinatge:

Prat volia saber qui era Prat. La recerca el duqué a trobar que antany alguns dels seus havien estat pagesos de remença. (...) També per aquelles dates Enric va començar a abandonar la fórmula de Prat, com feia el seu pare, a seques, per afegir-hi "de la Riba", per comprendre després de regirar més papers que aquell era el seu veritable cognom complet¹³²⁸.

Així doncs, en la seva infància i joventut ja s'hi denota un caràcter especial, una manera de fer que sortia del comú, i que el va portar a la seva primera etapa que descriurem en aquesta biografia: la d'home de doctrina.

Home de doctrina

Prat de la Riba va arribar a Barcelona quan encara era un nen. Esculies explica que "a les acaballes de l'estiu del 1881, amb onze anys, la família envià a Prat a continuar els estudis a Barcelona. Alguns biògrafs, volent-lo dotar ja d'una ment madura, presenten l'esdeveniment com una petició d'Enric mateix"¹³²⁹. Per exemple, l'anteriorment citat Pérez Nespereira:

Als 11 anys, Castellterçol se li va quedar petit per a la seva formació i els seus pares el van enviar al col·legi Franco Espanyol de Sant Miquel, a Barcelona, on s'allotjà a casa de la família Carné-Brunet. Estudià Dret a la universitat de la ciutat comtal. (...) Prat de la Riba, molt crític amb l'ensenyament del moment, no dubtarà a manifestar que només un grup reduït de professors se salvava de l'abúlia general¹³³⁰.

Tanmateix, d'això no en tenim cap certesa. Podria ser que, com apunta Esculies, alguns dels seus biògrafs hagin volgut idealitzar el qui seria el president de Catalunya i un gran

---

¹³²⁷ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 24.

¹³²⁸ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pp. 45-46.

¹³²⁹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 43.

¹³³⁰ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 27.

referent pel catalanisme polític. En tot cas, sí que podem confirmar és que “els companys l’anomenaven *el poeta* o *el bisbe*. Se’l descrivia com algú que no havia estat mai jove. Poc amic de bromes, parla poc i pensa molt”¹³³¹.

Com hem vist en la descripció del *Perfil psicològic*, probablement aquesta vessant d’estudis li va venir donada per la mala salut que va tenir des de petit, cosa que li va condicionar el caràcter i la manera de ser. El que perdia de relacions socials va influir-lo positivament, portant-lo a llegir i a escriure per sobre de qualsevol coetani. Tant és així que de ben jove comencem a trobar-nos amb articles seus parlant sobre les reflexions sobre Catalunya i el Dret, com recull Ucelay-Da Cal:

*Fou un estudiant universitari molt jove i brillant, amb un expedient exclusivament de matrícules, l’una rere l’altra. Dotat, a més, d’una personalitat atractiva, va reunir al seu voltant, a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, un nucli de nois que amb els anys esdevindrien la direcció política del Catalanisme polític o intervencionista*¹³³².

Aquesta singularitat va anar configurant la imatge d’un personatge especial, amb una sensibilitat diferent i amb un magnetisme únic.

En tot cas, fins al moment encara no s’havia manifestat públicament com a catalanista. Ho va fer per primer cop integrant-se al Centre Escolar Catalanista. Com apunta Olivar, “el 21 d’octubre de 1886 es constituí a Barcelona el Centre escolar Catalanista (...) dividit en les seccions de Medicina, Dret i Filosofia i Lletres, Ciències, Farmàcia i carreres especials”¹³³³. Prat va ingressar-hi el 1887 i, tres anys més tard, ja n’era el seu president, liderant els debats sobre com difondre el catalanisme.

Concretament va ser el 1890 quan va ser elegit pels seus companys universitaris com a president d’aquest Centre, com explica Olivar Bertrand:

*El prestigi d’en Prat [va fer que] se sobreposés als recels dels sèniors del Centre, no gens conformes amb l’actitud de la jovenalla darrerament ingressada. (...) Els companys d’Universitat l’elegiren president, (...) [posició des de la qual manifestà] les idees principals de la seva doctrina: morien les grans nacionalitats aixecades artificialment damunt les pàtries naturals, però aquestes no; Espanya no era una nació, entitat natural, sinó un estat, obra d’homes, entitat artificial; els estats havien d’ésser nacionals*¹³³⁴.

---

¹³³¹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pp. 46-47.

¹³³² Ucelay-Da Cal, E. (2013) “Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d’independència coronada” a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg. 11.

¹³³³ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 55.

¹³³⁴ *Ibidem*, pg. 80.

Aquest posicionament a cavall entre la teoria i la posada en pràctica d'un ideal, Prat de la Riba el va manifestar en el discurs inaugural¹³³⁵ del curs de 1890 al 1891, en la qual exposa la base del seu pensament polític. Tal com apunta Pérez Nespereira, Prat expressa el seu organicisme i corporativisme en el següent fragment:

*La societat, entén l'orador, no és un compost inorgànic. Els grans corrents de pensament europeu que pren com a referents d'autoritat han deslegitimat tant l'individualisme abstracte com un sistema parlamentari basat en un universalisme que no té en compte el diferent desenvolupament històric dels diferents pobles*¹³³⁶.

Prat mostrava el seu intel·lectualisme però amb necessitat d'aplicar a la pràctica les idees projectades en la teoria. Per això, considerava que a Catalunya “no sabem comprendre com, formant part d'un Estat en què vigeixen los drets d'igualtat, de llibertat i de sufragi, gosem anomenar-nos esclaus. I no obstant, res més cert que això. Tots aquests drets són per a l'home; per al català no n'hi ha cap”¹³³⁷. També hi havia, doncs, una queixa envers el menysteniment de l'administració cap als catalans.

D'aquest discurs, que pronuncia quan tenia tan sols vint anys, també en podem destacar la concepció de llengua i art com a l'expressió de la individualitat col·lectiva d'una societat. I, per altra banda, “l'idealisme les arrels de les qual caldria cercar molt acuradament, possiblement en les lectures de Hegel (...) o com Isaiah Berlin¹³³⁸ que afirma que *Els fets són sempre imatge de les idees que els engendren*”¹³³⁹. Ergo, la consecució de la Mancomunitat i de la Diputació de Barcelona amb Prat de la Riba al capdavant és producte d'aquests pensaments doctrinals que va forjar al llarg de la seva formació a Barcelona entre els onze i els vint-i-cinc anys, aproximadament.

Els dos pilars fonamentals de la seva doctrina posterior els trobem, com afirma el mateix Pérez Nespereira, en aquest discurs inaugural del curs de 1890-91 al Centre Escolar Catalanista. Aquests dos pilars són la nació i l'Estat, expressats a través de dues frases que expressa diàfanament Prat: “vinc a parlar-vos de la Pàtria Catalana que, petita o gran, és l'única pàtria nostra”¹³⁴⁰, i també quan afirma que “molts són els que no veuen clar que Espanya no és una nació, sinó un Estat”¹³⁴¹. La seva gran distinció entre

---

¹³³⁵ Prat de la Riba, E. (1890). *Inauguració Centre Escolar Catalanista*. Imprempta La Renaixença.

¹³³⁶ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 34.

¹³³⁷ Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut*. Barcelona: La Magrana, pp. 11-12.

¹³³⁸ Berlin, I. (2000). *El poder de les idees*. Madrid: Espasa-Calpe, pg. 252.

¹³³⁹ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 35.

¹³⁴⁰ Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut*. Barcelona: La Magrana, pg. 10.

¹³⁴¹ *Ibidem*, pg. 13.

nació i Estat, entre pàtria i Estat, entre Estat simple o Estat compost és la principal aportació doctrinal del *Seny ordenador de Catalunya* i, com podem comprovar, ja s'expressa en aquest primer discurs rellevant en públic.

Segons Olivar Bertrand, en Prat s'uneixen la capacitat intel·lectual i la passió i estima per Catalunya, que cristal·litzen en una voluntat de conservar les tradicions del país. D'aquesta manera, aconseguiria mesclar el pensament de Torras i Bages i evolucionaria el pensament d'Almirall:

*En Prat era catalanista per amor al que Catalunya havia estat. D'altres ho eren per menyspreu a la Catalunya tradicional i per l'aspiració constant a una nova Catalunya. En Prat volia conservar la vella Catalunya. Uns altres volien civilitzar els catalans, caiguts en la barbàrie*¹³⁴².

Tant va destacar en la projecció d'ideals d'aquest primer discurs que, ben aviat va adquirir noves responsabilitats polítiques, com observarem a continuació. El seu criteri va començar a pesar per sobre del dels seus companys.

Encara dins del Centre Escolar Catalanista, per exemple, en un dels debats que es van dur a terme en el sí d'aquest grup que ara podem anomenar catalanista conservador, Prat va proposar tres grans eixos d'actuació: “la propaganda catalanista, l'extensió del Centre Escolar Catalanista a comarques i la necessitat de desempallegar-se del fantasma del separatisme”¹³⁴³. Considerava, com apunta Pérez Nespereira, que Catalunya “difícilment podria sortir del marc espanyol. (...) Dins de l'Estat, allò a què creu poder aspirar és al bastiment d'un semiestat”¹³⁴⁴.

Com a bon observador i estudiós del present, ja hem vist que Prat va saber copsar que a Catalunya calia una posició política “originada pel bon sentit, o sigui pel ni carlisme, ni cantonalisme, ni guerra civil, ni desfibració general”¹³⁴⁵, com apuntava Josep Pla. I per aquest motiu, i per la seva formació acadèmica en l'àmbit del Dret, el centre del l'estudi de Prat en l'etapa d'home de doctrina és el tractament de la Nació com a subjecte de dret natural, com analitzarem posteriorment a l'apartat de *Discurs nacional*.

Per altra banda, Olivar afirma que la redacció del programa polític del Centre Català del 1890 influí directament en el seu pensament, ja que s'exigia que “Catalunya

---

¹³⁴² Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 78.

¹³⁴³ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pp. 30-31.

¹³⁴⁴ *Ibíd*em, pg. 32.

¹³⁴⁵ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 18.

aconsegueixi la seva autonomia *dintre de la nació espanyola*”¹³⁴⁶. Ja podem començar a apuntar que els seus criteris buscaven nacionalitzar Catalunya però no separatament d’Espanya. Ergo, ja d’entrada podríem concloure que no era separatista, com ens hem plantejat en la pregunta d’investigació. Però nosaltres volem corroborar-ho a través dels seus discursos orals mentre és president de Catalunya, motiu pel qual hi haurem d’arribar en les paraules que pronunciarà el 1914 i el 1917.

Per arribar a erigir-se com el líder del poder governamental del Principat, però, encara passarien molts anys i hauria d’adquirir moltes responsabilitats que, com hem explicat ja, adquiriria ràpidament a partir d’aquest primer discurs al Centre Escolar Catalanista. Un dels primers compromisos polítics que va assumir, encara abans d’acabar Dret, és la destacada posició com a secretari de la Unió Catalanista, el 1891.

Aquesta posició el va portar a tenir una destacada implicació en la redacció de les *Bases de Manresa*¹³⁴⁷ i en la fundació d’Unió Catalanista. D’acord amb Pérez Nespereira, Gasòliba, Ainaud de Lasarte i Pérez Francesch, Prat no va ser un gran entusiasta de les Bases de Manresa, però va servir com a un dels punts de partida del seu pensament, que aniria evolucionant amb el temps.

En aquests fonaments de les seves influències també hi va participar Valentí Almirall, ja que Prat havia estat el secretari de l’Ateneu Barcelonès sota la seva presidència. De fet, els seus inicis doctrinals s’assimilaven força a les idees almirallianes liberals, com ho demostra el *Compendi de la doctrina catalanista*, en el qual segons Bilbeny hi recalrava la necessitat “d’al·ludir Espanya com a *pàtria*, per fer-ho com a *Estat*”¹³⁴⁸, reiterant el que ja havia apuntat en el discurs inaugural que hem comentat.

D’aquest compendi en parlarem en les seves idees d’identitat i sobirania, així com de les propostes de model d’Estat, com també ho farem dels primers articles al diari de *La Renaixença*, centrats en la defensa del dret civil català. Com podem observar, la seva repercussió social anà adquirint pes a partir de la creació del Centre Escolar Catalanista però també de molts més textos que anava publicant per escrit i a través dels quals difonia el seu pensament catalanista.

---

¹³⁴⁶ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 78.

¹³⁴⁷ AA.VV. (1991). *Bases per a la Constitució Regional Catalana: Manresa març de 1892*. Vic: Institut Universitari d’Història Jaume Vicens i Vives; Eumo Editorial.

¹³⁴⁸ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 100.

En aquesta etapa primigènia, tal i com apunta Esculies, “a Enric sovint se l’ha volgut veure com una figura a partir de la qual s’aglutinava el jovent. (...) No; aleshores Prat, de vint-i-un anys, encara ocupava un lloc secundari, callava i escoltava”¹³⁴⁹. En tot cas, només caldria afegir-hi que escrivia, perquè escrivia molt en articles de caràcter públic i també en la redacció de la seva tesi doctoral. Tal com explica Pérez Nespereira, “el 1893 acaba els estudis de Dret amb la qualificació d’excel·lent i premi extraordinari i l’any següent es doctora a Madrid amb un treball sobre la *Ley jurídica de la Industria*”¹³⁵⁰. Aquesta experiència a Madrid li va servir, precisament, per callar i escoltar molt, per observar i contrastar la dicotomia amb la capital espanyola. Com explica Olivar Bertrand:

*A finals de març, l’Enric muntà al tren cap a Madrid. (...) emprèn el viatge amb el cap ple d’idees preconcebudes. (...) El viatge que fa a Madrid, per aconseguir el títol de doctor, és per a ell una imposició més de l’odiat centralisme. Encara que fill d’una vila rural, l’Enric s’ha format a Barcelona quan la pubilla de Catalunya prenia consciència del seu orgull, de la seva creixença, palesat tot plegat en l’esplendor de l’Exposició Universal de 1888. L’Enric sap que la posició privilegiada de la ciutat de Barcelona, entre la muntanya, el mar i dos rius, és indiscutible*¹³⁵¹.

Aquests prejudicis, *topoi*, que tenia envers Madrid, eren comuns a finals del segle XIX i es van mantenir vigent en tot el període que estudiarem en la tesi, entre el 1914 i el 1933. Segons Esculies, Prat expressava aquests llocs comuns de la següent manera:

*Si bé Madrid i Barcelona eren en molts aspectes com un ou i una castanya (...) a la capital espanyola Enric hi arribà ple de prejudicis. (...) ho reblava així, “el poble castellà primitiu i, com a tal, guerrer, està en caràcter allotjant les afamades i rapinyadores colles dels seus funcionaris i representants en aquells quaters que ròtula Ministerio de Hacienda, de Gobernación, de Gracia y Justicia, de la Guerra*¹³⁵².

Alguns d’aquests prejudicis es van reforçar i incrementar, com ho demostra Olivar Bertrand:

*En les seves passejades per Madrid, l’Enric passa per lapsus ben desgraciats. En descobrir la plaça d’Orient, s’imagina que és Felip V el qui presideix la cort dels Sanxos, Ordoños, Alfonsos... (...) Sabem que aquesta mal anomenada plaça d’Orient -és la més occidental de Madrid- és presidida pel palau reial que manà construir, és cert, el primer Borbó*¹³⁵³.

D’altres, en canvi, es van veure refutats per l’experiència personal amb aquelles persones amb qui va compartir l’experiència intel·lectual de l’elaboració de la tesi

---

¹³⁴⁹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 60.

¹³⁵⁰ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d’un estat català*. Barcelona: Base, pg. 28.

¹³⁵¹ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 101.

¹³⁵² Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pp. 69-72.

¹³⁵³ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 107.

doctoral. Per exemple, es va trobar amb el qui esdevindria president del Govern uns anys més tard, José Canalejas, segons el mateix Olivar:

L'atzar o la providència fan que sigui don José de Canalejas, conseller d'en Prat en el doctorat. (...) El pragmatisme agut d'en Prat (...) decideix de limitar-la [la tesi] i simplificar-la al màxim¹³⁵⁴.

Segons Olivar, Enric Prat de la Riba ja tenia fama de catalanista, motiu pel qual els membres del tribunal li van posar les coses una mica més difícils, tot i que finalment va aconseguir el títol. En qualsevol cas, d'aquesta experiència en va treure la tesi doctoral, que portava per títol *Ley jurídica de la industria*.

Paral·lelament, entre l'etapa a Madrid i el seu retorn a Barcelona, col·laborava cada cop amb més intensitat en diverses publicacions. Prolífica va ser la seva doctrina que difonia a través de la *Revista Jurídica de Cataluña*, amb els articles que publicava a la secció de *Miscelánea Jurídica*. Com podem comprovar, partia d'unes influències marcadament jurídiques, amb una clara intenció d'aportar quelcom a l'estudi del Dret civil català i les seves implicacions en la societat catalana.

La seva tasca intel·lectual d'estudi la combinava, doncs, amb el proselitisme de les idees essencialment jurídiques amb les quals pretenia reorganitzar Catalunya. Mica en mica anava guanyant notorietat, fins que va acabar d'agafar rellevància pública a partir del *Missatge al Rei dels Hel·lens*, publicat l'any 1897. Aquesta aparició va impactar en el conjunt de la societat catalana i, fins i tot, va creuar fronteres. El text no tenia base jurídica, sinó que era estrictament polític, com explica amb claredat Ainaud de Lasarte:

*Els habitants de l'illa de Creta, ocupada pels turcs des del segle XVII, es mostraren partidaris de la seva unió amb Grècia, l'antiga pàtria comuna, tot al llarg del segle XIX. (...) El missatge tingué un ampli ressò no sols a Catalunya sinó a Europa, perquè fou reproduït per diversos periòdics. El Govern de Madrid respongué clausurant els diaris catalanistes *La Renaixença* i *Lo Regionalista*, i Prat de la Riba, autor d'un article sobre el tema, fou processat¹³⁵⁵.*

La seva militància a favor del catalanisme queda més que provada d'antuvi, malgrat que Ucelay-Da Cal el vulgui presentar, també, com un dels ideòlegs inconscient del nacionalisme espanyol que vindria molts anys més tard. De fet, aquest mateix historiador, assegura que:

---

¹³⁵⁴ *Ibídem*, pg. 110.

¹³⁵⁵ Ainaud de Lasarte, J.M. (1992). "Missatge dels catalans a S.M. Jordi I, Rei dels Hel·lens" a Prat de la Riba, E. (Ainaud de Lasarte, J.M. ed.) (1992). *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 19.

*La primera actuació de Prat marcà el futur, ja que consistí en una operació de provocació publicística; el Catalanisme aviat va aprendre a aprofitar aquesta mena de soroll per sostenir-se socialment, amb una base relativament estreta. (...) Prat proclamà el seu suport a la causa cristiana amb el Missatge a S.M. Jordi I, rei dels Hel·lens com a manera de ressaltar la situació dels catalans com a ètnia oprimida*¹³⁵⁶.

En aquest missatge hi combinava la seva tradició catòlica, amb la connexió amb l'*ethnos* mediterrània, que connectaria anys més tard amb les excavacions d'Empúries.

Aquesta va ser l'ocasió més sonada en la qual Prat buscava una diferenciació de l'ètnia catalana amb l'espanyola, aproximant els catalans als grecs. Com recorda Serrano, "el missatge escrit per Prat de la Riba felicitava al rei Jordi I de Grècia per la recent annexió grega de l'illa de Creta, fins aleshores en mans de l'imperi otomà"¹³⁵⁷. Serrano continua afirmant que "l'Estat espanyol copsà [que] aquell acte d'agermanament grec i català buscava per analogia la consecució d'un estatus d'autonomia similar al que assoliren els cretencs per als catalans"¹³⁵⁸. En aquest sentit, es veuria contradita la proposta d'Ucelay-Da Cal que presenta Prat com un eventual regenerador del nacionalisme espanyol.

Una prova més que no fou així la trobem el 1899, just després del desastre de Cuba i Filipines el 98. Va ser llavors quan començà a dirigir *La Veu de Catalunya*, un mitjà de comunicació que s'erigí com a clar *lobby* d'opinió i en el qual hi publicava habitualment amb articles signats i d'altres d'anònims. Arrel d'aquesta crisi de les colònies, Prat de la Riba i altres membres d'Unió Catalanista van escindir-se del partit per fundar Centre Nacional Català, un col·lectiu de partidaris d'un catalanisme nacionalista reivindicatiu però també pragmàtic entre els que en destacava Prat.

Des d'aquesta perspectiva, sí que tindria sentit el plantejament d'Ucelay-Da Cal, ja que afirma que Prat "literalmente pretendía convertir a España en un imperio político, según la norma de su tiempo. Esta fórmula tuvo sorprendentes efectos sobre la evolución del nacionalismo español"¹³⁵⁹. D'aquesta manera, podríem entendre que Prat no només va tenir ressò en el catalanisme sinó també vers alguns intel·lectuals que varen creure també en aquest panhispanisme. "Tras la aportación cubana, la iniciativa

---

¹³⁵⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2013) "Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d'independència coronada" a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg. 13.

¹³⁵⁷ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 134.

¹³⁵⁸ *Ibidem*, pg. 135.

¹³⁵⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 29.

ideològica de los catalanes”¹³⁶⁰, com assegura Ucelay-Da Cal, va ser la clau per despertar el nacionalisme català i la seva influència envers l'espanyol.

En aquest punt, observem que ja comencem a solapar l'etapa d'home d'idees, de doctrina, amb l'home de partit, en la qual intenta aplicar les seves idees a la pràctica. De fet, ambdues etapes s'aniran solapant perquè podríem dir que teoria i pràctica es van succeir en Prat. Les idees partien de la voluntat de regenerar Espanya des del nacionalisme català. Per aquest motiu, calia forjar un partit que tingués capacitat de sacsejar les estructures polítiques espanyoles a través de la prosperitat catalana, un altre *topoi* que apareix en aquest moment històric. D'aquesta manera, participa en la creació d'Unió Catalanista, en la seva escissió del Centre Nacional Catalanista, en la creació de la Lliga Regionalista i, finalment, en la coalició electoral de Solidaritat Catalana. A continuació, doncs, ens disposem a explicar aquesta segona etapa de Prat com a home de partit, la qual s'imbricarà alhora amb la tasca com a governant i amb la seva vessant doctrinal, que arribarà al seu zenit amb la publicació de *La Nacionalitat Catalana* el 1906. En tot cas, d'aquest llibre en parlarem abastament en l'apartat d'*Ideals catalanistes*.

Home de partit

Entrem a la segona etapa en la qual Prat de la Riba esdevé un home de partit i aplica a la pràctica les idees que escrivia en les seves publicacions. Així, va participar en la fundació d'un nou partit polític el 1901, la Lliga Regionalista. En aquesta fase d'implicació política en el partit, que combinava amb la direcció de *La Veu de Catalunya*, va haver de patir les conseqüències judicials dels seus ideals catalanistes. Va haver de passar quatre dies a la presó, com explica Ucelay-Da Cal:

*La primavera de 1902, arran d'un article reproduït a L'Independant de Perpinyà i aparegut a La Veu de Catalunya, Prat va anar a la presó a conseqüència d'un judici militar; el poc temps de condemna no esborrà la fama d'ésser objecte de persecució. No hi havia res millor per consolidar una reputació com a polític contestatari que ésser engarjolat per les autoritats espanyoles*¹³⁶¹.

Aquella experiència breu a la presó el va convertir en un màrtir més que patia la repressió del centralisme espanyol, que no tolerava la discrepància política públicament.

---

¹³⁶⁰ *Ibíd.*, pg. 75.

¹³⁶¹ Ucelay-Da Cal, E. (2013) “Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d'independència coronada” a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg. 14.

Per aquest motiu, el 31 de març de 1902, va ser cridat a declarar al jutjat, com explica Esculies:

Enric Prat de la Riba tenia trenta-un anys quan va ser cridat a declarar el 31 de març de 1902 per la publicació, quinze anys abans, en l'edició vespertina de La Veu de Catalunya d'una mitja columna amb un retall extret del diari L'Indepèndant de Perpinyà. (...) La Lliga va titular, en català, Separatisme al Rosselló¹³⁶².

El motiu és la difusió d'aquest article de la Catalunya Nord, per la qual van demanar que Prat de la Riba es justificués davant del tribunal. En tot cas, el jutge no va quedar satisfet de les explicacions perquè, “acabada la declaració, Enric va tornar als seus quefers, però aquella nit la policia es va presentar a casa dels Carné. (...) Van tornar l'endemà per notificar-li el decret de presó provisional i immediatament va ser conduït a la presó”¹³⁶³.

Els hagiògrafs de Prat expliquen aquesta experiència com a traumàtica pel *Seny ordenador*: “En veure's entre reixes, estupor, aquest és el mot just. (...) que ell, home d'ordre, conservador, catòlic, rata d'arxiu i biblioteca, periodista metòdic, podia trobar-se a la presó, bruta i pudent, del carrer de Santa Amàlia”¹³⁶⁴. Per aquest motiu, múltiples personalitats del catalanisme van intentar mediar perquè sortís immediatament de la presó. Una sortida que va arribar el 7 d'abril, quan va quedar sota arrest domiciliari. D'altres biògrafs simplement expliquen aquesta experiència com a vergonyant, com per exemple Joan Esculies:

Per a un personatge amb un perfil social com el seu, dormir entre reixes resultava una vergonya. (...) Quan Prat de la Riba va entrar a la presó ja havia tingut problemes amb la justícia, però li era difícil imaginar que pogués acabar pres. Tot i això, en aquesta ocasió va córrer diferent sort perquè la seva detenció va ser el punt àlgid de l'enfrontament entre La Veu i les autoritats espanyoles sobre la visió discrepant de l'actuació contra la vaga. (...) Personatges influents del catalanisme es van mobilitzar, sense èxit, per alliberar Prat¹³⁶⁵.

En qualsevol cas, més enllà de la vergonya pública que pogués suposar per a un personatge popular, per a Prat va suposar sobretot conseqüències físiques per a la seva fràgil salut. La majoria de biògrafs especulen que aquesta estada a la presó li incentivà la malaltia de Basedow, que Esculies suggereix que ja tenia abans d'entrar-hi i que d'altres autors asseguren que la va contreure precisament a la presó.

---

¹³⁶² Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 103.

¹³⁶³ *Ibídem*, pg. 104.

¹³⁶⁴ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 160.

¹³⁶⁵ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 105.

Sigui com sigui, com explica el mateix Esculies, “després de la seva detenció i de no trobar-se bé i tenir febre durant una temporada, Prat de la Riba i la seva família i amics íntims van creure que s’havia contagiats de tuberculosi. (...) El destí final era el sanatori de Durtol, a l’Avernia”¹³⁶⁶. En aquest període va haver d’aïllar-se de la política, ja que era prop de Lió. Uns mesos en els quals la Lliga Regionalista “va de baixa el 1903 coincidint amb l’absència de Prat de la Riba”¹³⁶⁷, segons Ainaud de Lasarte i Jardí. Després d’aquest període de recolliment, s’impulsà encara més fort cap als espais més elevats de la política catalana.

Amb el seu retorn al Principat, la Lliga va tornar a recuperar el vigor que havia tingut en la primera candidatura presentada el 1901. Com assegura Borja de Riquer, “el retorn de Prat de la Riba a la política activa, al començament del 1904, va ser crucial per al seu partit, que passava per un període de reelaboració i definició de la seva estratègia política”¹³⁶⁸. Com ja hem apuntat anteriorment i com reforça a continuació Esculies:

*El moviment d’adhesió i solidaritat amb Prat i el seu feble estat de salut entès com a conseqüència del seu pas per la presó, van augmentar la seva projecció pública i van ser determinants per a la consolidació del seu lideratge polític. (...) Una estada entre reixes, per breu que fos, era un ritm de pas en el nacionalisme català amb el qual s’aconseguia la pàtina de lluitador intransigent que servia d’escut a qualsevol tipus de crítica posterior*¹³⁶⁹.

Així doncs, un cop recuperat i amb el temps suficient com per mitificar la seva estada a la presó, Prat retorna a la primera línia política. És al voltant del 1905 quan la Comissió d’Acció Política de la Lliga acorda presentar-se a les eleccions per a diputats provincials i el proposen per anar a les llistes. En tot cas, segons els comentaris de Joaquim Ruyra que recullen Ainaud de Lasarte i Jardí, ell no hi estava gaire entusiasmat:

*Com tota persona intel·ligent, coneixia les pròpies limitacions i sabia que no estava dotat de qualitats brillants. (...) La modèstia que comportava l’exercici del càrrec de diputat provincial, tan adient a la seva manera d’ésser discreta i poc aparent, acabà d’inclinar-lo a l’acceptació*¹³⁷⁰.

A partir del 1905 és quan l’activitat política d’Enric Prat de la Riba s’incrementa, passant de mer ideòleg, estudiós i pensador, a diputat i a president de la Diputació de Barcelona, càrrec pel qual va ser reelegit fins a sis vegades. Així ho resumeix Jardí:

---

¹³⁶⁶ Ibídem, pg. 108.

¹³⁶⁷ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pp. 40-41.

¹³⁶⁸ Riquer i Permanyer, B. de. (1977). *Lliga regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 240-242.

¹³⁶⁹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pp. 112-113.

¹³⁷⁰ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 42.

El 1905 fou elegit membre de la Diputació Provincial de Barcelona pel districte segon, i fou reelegit pel de Vic-Granollers. (...) El feren destacar i fou elegit president de la Diputació el 1907, càrrec per al qual fou reelegit els anys 1909, 1911, 1913 i 1917. De bell antuvi es proposà d'assolir el seu objectiu d'una unificació administrativa de les terres de l'antic Principat i influí perquè el projecte d'administració local que elaborà el govern conservador d'Antoni Maura (1908) fossin previstes les mancomunitats. Assolí la promesa del liberal José Canalejas d'autoritzar una mancomunitat provincial d'acord amb el projecte que s'estudià el 1911 i que se sotmeté a l'aprovació de les altres diputacions catalanes. Després de molts entrebancs, el reial decret de 19 de desembre de 1913 permetia la constitució de la Mancomunitat de Catalunya¹³⁷¹.

En aquesta llarga llista d'èxits com a membre d'una llista electoral, Prat en destaca especialment per la capacitat d'imbricar teoria i pràctica. Quan, arrel de la victòria de la Lliga i la famosa caricatura de Junceda, els oficials de l'exèrcit espanyol van assaltar el *Cu-Cut!* i *La Veu de Catalunya*, va ser la seva visió política –i la de Cambó– que els va permetre dividir una coalició electoral de tots els catalanistes. En tot cas, d'aquest fet en parlarem abastament en el context d'aquest mateix autor, ja que Solidaritat Catalana va ser conseqüència de la Llei de Jurisdiccions, que a la vegada era conseqüència de l'assalt al *Cu-Cut!* i, aquest, de l'èxit electoral de la Lliga.

D'aquesta experiència en va néixer *La Nacionalitat Catalana* que, com ja hem anunciat anteriorment, en parlarem a l'apartat d'*Ideals catalanistes*. Aquesta obra va ser la publicació doctrinal més important de la seva trajectòria política i ideològica, coincidint en la seva imminent entrada com a home de govern, plenament submergit en la tasca d'home de partit. En aquest sentit, en detriment d'aquests èxits electorals i governamentals, com apunta Albert Balcells, “la tasca de govern i el lideratge polític no li permeteren prosseguir els estudis que havia iniciat, i dels quals és una mostra tardana el seu assaig sobre els pagesos de remença (...) [o sobre] el dret civil català”¹³⁷².

Així doncs, la darrera dècada de la seva vida va iniciar-se quan, ja com a president de la Diputació de Barcelona, un ampli moviment de catalanistes va crear Solidaritat Catalana, “una primera demostració de la força del catalanisme al carrer, sorgida com a resposta a un assalt de l'exèrcit contra el despatx de *La Veu*”¹³⁷³, com assegura Bilbeny. Sota el *Programa del Tívoli*, aquesta agrupació política interclassista i transversal, s'erigiria com a força popular i renovadora de la política de tot l'Estat

---

¹³⁷¹ Jardí, E. (1987) “Pròleg” a Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut*. Barcelona: La Magrana, pg. VII.

¹³⁷² Balcells, A. (2000) “Nota introductòria” a *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3*. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 14.

¹³⁷³ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pp. 101-102.

Espanyol, ja que aconseguiria quaranta-un de quaranta-quatre diputats possibles en les eleccions a les Corts espanyoles.

Aquest programa, com no podria ser d'altra manera, si prenem de referència a tots els seus biògrafs, seria escrit per ell i posat a disposició del benefici col·lectiu. Així ho explica Olivar Bertrand:

El programa de la coalició electoral, redactat igualment per en Prat amb un regust de Salmerón, contenia fites d'abast polític comprensibles per tothom. Se'n va dir el Programa del Tívoli, perquè havia estat llegit en aquest teatre de Barcelona, per en Roca i Roca. Entre les aspiracions principals relacionava: la derogació de la Llei de Jurisdiccions i la dignificació del sufragi. (...) Contràriament a "la revolució desde arriba" predicada per en Maura, el programa afirmava que el programa de regeneració -no de revolució- havia de començar des de baix del cos social¹³⁷⁴.

Podem observar els *topoi* que acompanyen el catalanisme des dels seus orígens polítics: la democràcia, el procés de baix a dalt –*bottom-up*– i la voluntat de fer justícia social entre classes. Aquesta va ser una primera aproximació programàtica de full de ruta de la coalició.

Tanmateix, el veritable programa de Solidaritat va ser *La Nacionalitat Catalana*, l'obra mestra de la doctrina de Prat, amb la qual s'impulsaria una onada regeneradora que enaltia la vitalitat dels ciutadans del país que volien treballar per a una millor gestió del govern espanyol i les identitats perifèriques de l'Estat. Segons Bilbeny, Solidaritat Catalana va suposar:

Per primera vegada en la història de la política catalana, i fins i tot espanyola, la burgesia, bé que emparant-se en la fórmula populista, assumeix la construcció de l'Estat espanyol –amb "autonomia", si més no, per Catalunya– com un afer propi per damunt dels drets reservats durant tot el segle anterior, per l'exèrcit, l'oligarquia terratinent i el funcionament amb més o menys vel·leïtats polítiques¹³⁷⁵.

L'èxit de Solidaritat va ser flagrant i la fama de Prat de la Riba com a home d'idees i de partit, el va portar a convertir-se en home de govern. Així ho explica Olivar Bertrand:

Al cap de tres dies de la victòria solidària, i en renovar-se la Diputació, el prestigi d'en Prat de la Riba va prevaler en l'ànim dels diputats provincials. Acarats amb el costum d'elegir president un home respectable, o per l'edat o per l'antiguitat en el càrrec. (...) El 24 d'abril de 1907 fou nomenat president de la Diputació de Barcelona, càrrec pel qual seria reelegit ininterrompudament, fins al seu traspàs¹³⁷⁶.

I amb el seu nomenament, van arribar els discursos que determinen l'esdevenir dels propers anys de la Catalunya del segle XX. Ja en el primer discurs d'elecció com a

¹³⁷⁴ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 203-204.

¹³⁷⁵ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 102.

¹³⁷⁶ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 204-205.

president de la Diputació de Barcelona, l'any 1907, va marcar les línies mestres del que seria la seva obra governamental. Olivar Bertrand el defineix de la següent manera:

El discurs d'en Prat en l'acte de presa de possessió fou ja un programa: foment de les comunicacions entre tots els llocs habitats de la província, reorganització de l'ensenyament en les escoles especials; foment de la solidaritat de la província amb la resta de les províncies catalanes i espanyoles. (...) El seu concepte de Catalunya, era més cerebral que sentimental¹³⁷⁷.

Aquests conceptes no distaran gaire de la idea que posteriorment aplicarà a la Mancomunitat. En tot cas, com que no governa per tot el principat, hem decidit no prendre de referència aquest discurs en l'estudi dels ideals dels presidents de Catalunya. Només el citem perquè, com apunta Balcells, “en aquell moment de confiança no semblava llunyana la federació de les quatre diputacions provincials catalanes com a transcendental pas preautonòmic”¹³⁷⁸. Ja es divisava una possible unificació de tota Catalunya com a una sola entitat institucional, però encara quedarien set llargs anys per assolir-ho.

Així doncs, en aquest discurs com a president de la Diputació, el primer objectiu de la seva presidència, segons Olivar, va ser “la restauració del Palau gòtic de la Generalitat, que s'havia convertit en audiència”¹³⁷⁹. Així mateix, ràpidament va començar la construcció del nou Palau de Justícia de Barcelona i va començar a fer pressió per aprovar la Llei d'Administració Local presentada per Maura al Congrés. Ben aviat, també, va formular un estudi sobre els ferrocarrils secundaris, per vertebrar el territori de la província de Barcelona, i va crear l'Institut d'Estudis Catalans, així com també va plantejar l'organització d'un cos especial de policia o va constituir la Junta de Museus de Barcelona i va iniciar les Excavacions d'Empúries.

En certa manera, aquest discurs va ser un preludi del que el 1914 aconseguiria crear i presidir Prat de la Riba: la Mancomunitat de Catalunya. Aquest fou el primer govern pseudoautònom des de 1715, que presidí el polític i ideòleg català fins la seva mort el 1917. Però abans d'esdevenir president de la Mancomunitat, ja exercia de manera molt eficient com a president de la Diputació de Barcelona. Mica en mica, com assegura Rovira i Virgili, “la figura de Prat de la Riba com a home de partit s'empeteix. Prat, en aquest aspecte, no té l'alçada intel·lectual i moral de Prat, home

---

¹³⁷⁷ Ibídem, pg. 205.

¹³⁷⁸ Balcells, A. (2000) “Nota introductòria” a *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)*, Vol 3. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 13.

¹³⁷⁹ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 205.

de govern. (...) Abusà de les aliances amb certs elements d'extrema dreta, poc o gens catalanistes”¹³⁸⁰.

L'home de govern diluirà, a la llarga, l'home de partit. Sobretot perquè com a governant havia de ser capaç de sincretitzar diferents ideologies sota un mateix paraigües institucional. De manera que va haver de deixar a un costat el seu conservadorisme per intentar implicar, també, persones d'ideologies divergents. El que no podia evitar, segons el mateix Rovira i Virgili, és que era conservador, de dretes i monàrquic:

*És evidentment insincera la tesi de Prat, segons la qual la Lliga no havia de fer política ni dreta ni d'esquerra, que no havia d'ésser burgesa ni obrerista, que no s'havia de declarar monàrquica ni republicana. (...) La Lliga Regionalista, (...) era dretista, burgesa i monàrquica*¹³⁸¹.

No és que només fos religiós i conservador, sinó que era reaccionari, segons Rovira i Virgili. Per l'historiador tarragoní, “si per damunt de Prat home de partit, no hi hagués el Prat, home de govern i d'ideal, la seva figura no hauria passat d'ésser mediocre”¹³⁸². Per aquest motiu, més enllà de l'home de doctrina i l'home de partit, a continuació dedicarem unes planes a descriure la tasca com a home de govern de Prat de la Riba.

Home de govern

L'elecció com a president de la Diputació fa que puguem notar un canvi d'etapa, de la segona en la qual es preocupava sobretot per la Lliga a aquesta tercera en la qual es dedica sobretot a governar. Com resulta evident, no són etapes estanques, perquè se solapen en les altres dues, però les hem definit així perquè l'activitat principal de Prat en cada etapa és amb la qual el definim. Per il·lustrar-ho, del 1907 al 1909, en els dos primers anys com a president de la Diputació, “va subscriure un conveni amb l'Estat per a la construcció de camins veïnals en un total de 220 quilòmetres, (...) una nova Casa de Maternitat i d'infants expòsits”¹³⁸³, segons Ainaud de Lasarte i Jardí.

Gràcies a la seva gran tasca com a governant, Prat de la Riba “havia estat reelegit per vint-i-un vots, amb onze sufragis en blanc”¹³⁸⁴, el 15 de desembre de 1909,

---

¹³⁸⁰ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech i Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 33.

¹³⁸¹ *Ibidem*, pg. 34.

¹³⁸² *Ibidem*, pg. 34.

¹³⁸³ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 66.

¹³⁸⁴ *Ibidem*, pg. 78.

com a president de la Diputació de Barcelona. Per a ell, en aquest segon mandat “la tasca constituïa la mera prolongació de la iniciada en l’anterior període, puix que molts dels objectius fixats abans no havien pogut ésser assolits”¹³⁸⁵, com la xarxa de camins i carreteres o la política en favor de la llengua i la cultura catalanes. Una tasca que va desenvolupar amb eficiència i dedicació. En tot cas, en aquest segon mandat van començar els problemes relacionats amb la vessant com a home de partit, la qual va fer que es qüestionés el seu lideratge. Tal com expliquen Ainaud de Lasarte i Jardí:

*La Setmana Tràgica posà fi el 1909 a les il·lusions de la Solidaritat Catalana, que ja es trobava en vies de desintegració. (...) Prat de la Riba veia un perill en els excessos de la reacció, però es solidaritzà amb el Govern Maura, de manera que la Lliga experimentà un retrocés després de la caiguda de Maura. (...) El pacte de govern de la Lliga Regionalista amb els dinàstics va ser considerat per l’esquerra catalanista com una traïció de Prat de la Riba en el moment que el procés de fusió dels republicans solidaris començava a disputar a la Lliga l’hegemonia en el moviment catalanista. (...) Va ser l’època que el lideratge de Prat de la Riba va ser més discutit*¹³⁸⁶.

Malgrat les tibantors socials, la fracassada revolució del juliol de 1909, explicada extensament per Josep Pich Mitjana i David Martínez Fiol¹³⁸⁷, l’obra de govern seguia legitimant Prat de la Riba com a president.

Tant és així que, dos anys després, va tornar a ser reelegit al capdavant de la Diputació. El 1911, tal com recorden Ainaud de Lasarte i Jardí, “foren celebrades eleccions el dia 13 de març amb uns resultats no gaire falaguers per als regionalistes. (...) [Però] Prat era reelegit per tercera vegada per vint-i-quatre vots contra quatre atorgats al candidat radical (...) i set vots en blanc”¹³⁸⁸. En aquest cas, com relaten Ainaud de Lasarte i Jardí, el to del discurs inaugural de la legislatura va ser familiar i prudent, degut a l’oposició que creixia. I precisament en aquest afany per conjuminar diferents ideologies, començava la gestació de la Mancomunitat, una llarga campanya que es dissenyava des de feia temps però que no es portaria a la pràctica fins el mes de maig de 1911.

Així doncs, com recorden Ainaud de Lasarte i Jardí, “A la sessió ordinària de la Diputació provincial del dia 16 de maig de 1911 es presentaren dues proposicions per a

---

¹³⁸⁵ Ibídem, pg. 79.

¹³⁸⁶ Balcells, A. (2000) “Nota introductòria” a *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3.* (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, pg. 13.

¹³⁸⁷ Pich i Mitjana, J., i Martínez Fiol, D. (2019). *La Revolución de Julio de 1909: Un intento fallido de regenerar España.* Comares.

¹³⁸⁸ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern.* Barcelona: Ariel, pg. 85.

constituir un cos administratiu que agrupés les quatre corporacions provincials de Catalunya”¹³⁸⁹. És aquest el tret de sortida de la llarga campanya per la Mancomunitat.

En tot cas, per entendre la magnitud del lideratge de Prat de la Riba, convé apuntar aquest inici de la Mancomunitat, que situem el 20 de juliol de 1911, com recorda Olivar Bertrand:

El 20 de juliol [de 1911], en el Palau de la Generalitat, els delegats de les quatre Diputacions es reunien en assemblea presidits per en Prat de la Riba. S'exposà la significació i l'abast de l'acord de la corporació barcelonina. (...) Les bases definitives, redactades igualment per en Prat i conforme amb les modificacions suggerides, foren després aprovades per l'assemblea de delegats i, separadament, per les quatre Diputacions catalanes. El 6 de desembre, una comissió sortia de Barcelona cap a Madrid per tal de visitar el president del Consell. A notar que el mot Mancomunitat a penes si s'usà en el transcurs d'aqueixos mesos. Cal aclarir que les úniques reticències al projecte havien estat formulades pels radicals¹³⁹⁰.

Cinc mesos després d'aquesta primera trobada de delegats, Prat va rebre al Palau de la Diputació els presidents de les altres tres diputacions, per tal d'engegar l'estratègia per aconseguir unificar institucionalment el Principat de Catalunya.

Mencionem aquesta segona data, del 8 de desembre, perquè en destaca un discurs de Prat, encara al capdavant de la Diputació de Barcelona, que descriu el mateix Olivar Bertrand:

El 8 de desembre [de 1911], el president del Consell rep els quatre presidents de les Diputacions catalanes, acompanyats dels parlamentaris de la mateixa procedència. En el seu discurs, Prat presentà les bases de la Mancomunitat com a resultat de les deliberacions. (...) Les bases eren una fórmula de descentralització per delegació a la Mancomunitat de funcions de l'Estat tocant obres públiques, beneficència i cultura¹³⁹¹.

En certa manera, Prat pronunciava un discurs programàtic que justificaria la unificació de les quatre diputacions i en el qual proposava algunes de les polítiques que, tres anys més tard, desenvoluparia la Mancomunitat.

De les vicissituds per aconseguir aquesta nova institució en parlarem a continuació, ja que afectaran directament als discursos que estudiarem. Per això, ara només apuntarem que les dificultats en les negociacions i el filibusterisme del Congrés, generaven una creixent oposició a Catalunya que hauria pogut fer perillar la tercera reelecció de Prat com a president de la Diputació. Però no va ser així. El 1913 va revalidar la seva posició de president de la Diputació.

---

¹³⁸⁹ *Ibíd*em, pg. 87.

¹³⁹⁰ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 229.

¹³⁹¹ *Ibíd*em, pg. 230.

En paraules d'Ainaud de Lasarte i Jardí, la reelecció de Prat constituïa un acte de justícia i la victòria de la Lliga Regionalista augurava la consecució de la Mancomunitat. De fet, en alguns dels eslògans electorals s'exposava clarament que “amb el triomf de la candidatura regionalista s'assegura LA MANCOMUNITAT” o “PER CATALUNYA, PER LA MANCOMUNITAT, Voteu les candidatures regionalistes”¹³⁹², com recorden Ainaud de Lasarte i Jardí.

Un cop revalidada la presidència i després de les moltes vicissituds per aconseguir la Mancomunitat, com detallarem en els contextos dels discursos, Prat i els lligaires van aconseguir que Eduardo Dato promulgés el Decret Llei que autoritzava a les diputacions provincials a mancomunar-se, el 18 de desembre de 1913. Poc després es constituïa la Mancomunitat i, amb ella, Prat aconseguia també revalidar el cinquè i el sisè mandat consecutius al capdavant de la Diputació, corresponents a les eleccions del 1915 i del 1917. A la vegada que mantenia aquesta presidència, era escollit paral·lelament president de la Mancomunitat de Catalunya fins que va arribar el dia de la seva mort, com assegura Joan Esculies:

*Va ser escollit president de la mancomunitat dues vegades: en constituir-se, l'any 1914, de fet és la continuïtat del càrrec de president de la Diputació de Barcelona, que ocupà el 24 d'abril de 1907, i el 14 de maig de 1917. Prat no va assistir al plenari que el reelegí perquè estava passant uns dies a Sitges per recuperar-se de la malaltia de Basedow, l'hipertiroïdisme que li provocà la insuficiència suprarenal que el portaria a la mort al cap de pocs mesos, però va enviar el text d'un discurs que va ser llegit públicament*¹³⁹³.

També Olivar Bertrand assegura que, un cop fou elegit president de la Diputació, el 1917, el de Castellterçol “es retirà a Sitges per provar de millorar la salut aprofità per llegir les obres completes del seu amic Maragall”¹³⁹⁴. Dos mesos més tard seria reelegit president també de la Mancomunitat i, ja des de Sitges, enviaria unes paraules als membres de la corporació perquè fossin llegides en nom seu en la inauguració del segon mandat de la nova institució. Aquest serà el segon discurs que, malgrat no seria llegit per ell, per la seva redacció i la transcendència del mateix l'analitzarem en detall a l'apartat de *Missatge*.

Joan Esculies explica que “Enric Prat de la Riba va morir tocades les onze de la nit de l'1 d'agost de 1917 a Castellterçol, a la mateixa casa on havia nascut. Allí va

---

¹³⁹² Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 102.

¹³⁹³ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1st ed.). Barcelona: Comanegra, pg. 114.

¹³⁹⁴ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 256.

traspasar el jove-vell”¹³⁹⁵. Un final rodó per a un personatge singular, fora del comú, que acabava la vida abans d’hora pel mateix motiu que el conduïa a l’estima als llibres i a la lectura: una salut fràgil. Malgrat la majoria de biògrafs o d’hagiògrafs de Prat han intentat atribuir l’estada a la presó com el motiu pel qual Prat va contreure la malaltia que el va portar a la mort, Esculies qüestiona aquestes teories mitificadores:

*Fins ara, ni els seus biògrafs, ni la historiografia del catalanisme, havien qüestionat si la malaltia de Basedow es podia contagiar, simplement es va assumir i es va repetir el sil·logisme. Al cap i a la fi, la vida de Prat de la Riba quedava més ben adornada amb una estada a la presó amb conseqüències funestes per al seu destí*¹³⁹⁶.

Per tant, segons Esculies, Prat va morir per Basedow o per algun tipus de hipertiroïdisme, però no necessàriament va contraure la malaltia a la presó, sinó que potser només se li va accentuar pels nervis i la situació vergonyant que aquesta suposava. Així mateix, aquest era el motiu pel qual defugia les intervencions en públic, si no eren estrictament necessàries o nostrades, defugint d’aquesta manera la lluita dialèctica mundana.

Amb la mort del president de Catalunya, segons Olivar Bertrand, “al Palau de la Generalitat, a la capella de Sant Jordi, novament s’exposà el cadàver fins a l’hora de l’enterrament”¹³⁹⁷. Expliquen les cròniques dels diaris d’aquells dies que la comitiva fúnebre va omplir els carrers de Barcelona des del Palau fins a Montjuïc. Representants dels gremis, de les associacions d’oficis, d’entitats i centenars de milers d’individus a títol personal van acompanyar el fèretre, amb els balcons plens de crespons negres.

Tanta va ser la gent que va acompanyar el comiat del *Seny ordenador* que, segons Joan Safont, “la carrossa fúnebre va arribar al cementiri de Montjuïc que ja era de nit: Quan estigueren aplegades totes les representacions i la família, es procedí a baixar el cadàver a la tomba. Quasi bé se sentia la respiració d’aquella gentada. Hi havia un silenci corprenedor”¹³⁹⁸. Aquest fet demostrava la transcendència del personatge.

Aquest fou el primer president que morí exercint el càrrec, com també ho faria Francesc Macià. Mentre aquest segon va morir gran amb un esperit jove, Prat va morir jove amb un esperit vell, experimentat i ponderat, que el portà als seus èxits doctrinals,

---

¹³⁹⁵ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 180.

¹³⁹⁶ *Ibídem*, pg. 196.

¹³⁹⁷ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 261.

¹³⁹⁸ Safont Pumed, J. (2017). “Un dol nacional. Malaltia, mort i enterrament del president de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Safont i L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 143.

organitzatius a nivell de partit i governamentals al capdavant de la Mancomunitat. Per això de seguida es va reunir l'Assemblea de la Mancomunitat per a retre-li homenatge. Segons Joan Safont, es va debatre:

*La iniciativa popular per tal d'erigir un monument, encomanar a l'Institut la preparació i publicació de les obres completes de Prat i, per últim, (...) construint-se, demés, en el Pati dels Tarongers una hornacina d'homenatge*¹³⁹⁹.

Aquest final abrupte en la seva fràgil salut vital va convidar a mitificar l'home, especialment per la seva ingent tasca de govern amb els pocs recursos dels quals va disposar. Per això, fins i tot els seus opositors van lloar-lo, com Casals i Arrufat:

*D'homes tipus estadista-governamental, descomptant En Prat de la Riba, a Catalunya dissortadament no n'hem tingut. En Prat de la mateixa manera que sabia escollir un bon porter, que un tècnic excel·lent, per dir-ho més breu, tenia el do de conèixer la psicologia de cada home*¹⁴⁰⁰.

En qualsevol cas, malgrat els elogis, narren d'altres contemporanis seus que “no sabia dirigir a mitges. Volia –i es prenia– la plenitud de poder. I es decantava a considerar amb un cert menyspreu contingut (...) els qui no coincidien amb ell”¹⁴⁰¹, segons assegura Rovira i Virgili.

Amb tot el que hem relatat fins ara, el millor resum sèrie el que formula Jordi Pujol, el qual afirma que l'home de doctrina, de partit i de govern són tres potes d'un mateix trespeus:

*En el cas de Prat de la Riba, l'home de doctrina, l'home de partit i l'home de govern són indestriables. Aquesta fou la clau del seu èxit: l'adequació a les necessitats del temps i del país (...) el seu encert en triar les persones més capacitades per cada lloc, i la direcció, amb mà ferma, de la Comissió d'Acció Política del seu partit*¹⁴⁰².

Probablement amb aquesta afirmació, Jordi Pujol està justificant més la seva manera de fer política que no pas una descripció anacrònica del primer president de la Mancomunitat. Tanmateix, l'aproximació del qui també seria president de Catalunya, ens ajuda a entendre les diverses cares d'un mateix personatge.

En paraules d'Ainaud de Lasarte i Jardí, “Prat aplegà en l'obra de la Mancomunitat tots els catalans que hi volgueren participar, que foren pràcticament tots.

---

¹³⁹⁹ Ibídem, pp. 144-145.

¹⁴⁰⁰ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 18.

¹⁴⁰¹ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech i Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 35.

¹⁴⁰² Pujol, J. (1970). “Pròleg” a Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha.

(...) Retornà als catalans la confiança de saber-se governar de nou a si mateixos”¹⁴⁰³. I ho aconseguí a través del seu pensament, de la posada en pràctica d’un partit que influís a la política espanyola i que, de retruc, li permetés governar a Catalunya com una sola unitat cultural i institucional.

Segons Agustí Colomines, “el gran valor, doncs, de Prat de la Riba i de tot el catalanisme històric és que va saber comprendre que sense ser liberal i demòcrata ensems no es podia assolir un model de conducta nacional basat en la idea de llibertat per Catalunya i pels seus ciutadans”¹⁴⁰⁴. Sense caure en l’excessiva mitificació del personatge, que sovint s’idealitza només com a l’ideòleg del nacionalisme català, hi volem aportar un contrapunt final, que ja hem apuntat amb la teoria d’Ucelay-Da Cal.

Amb la intenció de trencar una mica el mite catalanista, doncs, volem destacar un manifest que va publicar conjuntament amb Francesc Cambó, poc abans de morir. Aquest manifest sintetitza gran part de la seva ideologia política i pel qual podríem donar credibilitat a l’imperialisme català que Ucelay-Da Cal afirma que cercaven Prat i Cambó. Aquest plantejament, de retruc, podria servir per canviar, de facto, el pensament del nacionalisme espanyol. Estem parlant del conegut *Per Catalunya i l’Espanya gran*. Ainaud de Lasarte també n’apunta la seva transcendència:

Una vegada consolidada la política catalanista amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya, calia intervenir decididament en la política de Madrid. El desvetllament dels moviments nacionalistes a Europa feia oportuna una política regionalista arreu d’Espanya. Calia presentar un programa atractiu que no fes referència únicament a Catalunya. (...) A Catalunya, la intervenció en la política espanyola va retreure alguns membres i simpatitzants de la Lliga Regionalista. (...) Com sempre, el problema espanyol era una qüestió de debilitat i no de força: ni Catalunya era prou forta per ser independent ni Castella podia destruir la personalitat nacional de Catalunya¹⁴⁰⁵.

Després de la publicació d’aquest manifest, en menys d’un any va veure incrementats els efectes de la seva malaltia, de manera que va acabar morint en el cim de la seva trajectòria intel·lectual i pragmàtica. No podem saber com hauria evolucionat el seu pensament, si hauria errat en els càlculs polítics com Puig i Cadafalch o si hauria donat suport, també, a la Dictadura de Primo de Rivera. Degut a la seva prematura mort, no

---

¹⁴⁰³ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 162.

¹⁴⁰⁴ Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l’Estat: La lluita parlamentària per l’autonomia (1898-1917)* (1st ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 57.

¹⁴⁰⁵ Ainaud de Lasarte, J.M. (1992). “Per Catalunya i l’Espanya gran” a Prat de la Riba, E. (Ainaud de Lasarte, J.M. ed.) (1992). *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 97.

sabrem quin hauria estat el seu relat, que va concloure abruptament en el seu punt més àlgid d'actuació governamental i amb noves propostes d'organització territorial de l'Estat.

Influències ideològiques

Fins aquí hem pogut explicar quina va ser l'experiència vital del que seria el primer president de Catalunya del segle XX, però no hem encara fet referència a les influències ideològiques, més enllà d'Almirall i Torras, per poder entendre també les paraules que pronuncia en els dos discursos seus que analitzarem al capdavant de la Mancomunitat.

L'il·lustre escriptor Josep Pla definia Prat com “un polític conservador, tradicionalista, en el sentit literal de la paraula i carca cent per cent. (...) Fou un home del seu temps. (...) El passat de Prat és inseparable de l'últim curs del segle passat [XIX]. Les seves idees foren del seu temps. Prat fou el que fou i res més”¹⁴⁰⁶. És a dir, fou producte dels principals escriptors de l'època, dels historiadors, dels pensadors i dels polítics més rellevants del final del segle XIX, però també dels grans clàssics de la història.

Tal com explica Enric Jardí, “Prat fou un lector voraç. (...) Les notes que Prat de la Riba prenia dels articles o llibres que li interessaven i que anà incorporant a l'arxiu particular”¹⁴⁰⁷, en català, castellà i francès, ens donarien una idea més àmplia dels orígens del seu pensament. “Prat no era un humanista”¹⁴⁰⁸, apunta Jardí, però llegí obres d'Homer, *La República* de Plató, *La Política*, *la República d'Atenes* d'Aristòtil, així com també Heròdot, Tucídides, Polibi, Cèsar, Ciceró, Macrobi, Sant Agustí, Sant Tomàs, o l'escriptor musulmà Ibn-Khaldun. Havia llegit, d'altra banda, Dante, Tasso, Pellico, Turguènev, Hoffman, Heine, Kipling, Balzac o Jules Verne i un llarg estol de clàssics universals. De clàssics catalans llegí *La Crònica* de Ramon Muntaner, Aulèstia i Pijoan, Bernat Metge, Bernat Desclot, i *El Llibre dels feyts d'armes de Catalunya*. D'autors castellans, segons Jardí, se'n coneix la lectura de les cròniques dels reis Alfons X, Sanç IV, Ferran IV i Alfons XI. I, finalment, els grans clàssics del pensament modern i contemporani, com per exemple Maine, Dozy, Thierry, Taine També coneixia

---

¹⁴⁰⁶ Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: Obra Completa. Josep Pla*. Barcelona: Destino, Volum 11, pg. 32.

¹⁴⁰⁷ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 17.

¹⁴⁰⁸ *Ibidem*, pg. 19.

Spinoza i Schopenhauer, Locke, Mill, Spencer, Bacon o Leibnitz, Fouillé, Le Play i desenes d'altres noms. Aquests són només alguns dels autors que cita Jardí, havent fet un estudi de l'arxiu de Prat de la Riba.

No és estrany, doncs, que el seu caràcter fos més d'un intel·lectual que el d'una persona oberta i comunicativa. La seva millor manera de comunicar era a través de la precisió de les paraules, meticulosament triades, en l'escriptura de la seva doctrina, en els seus articles a periòdics o bé impreses en el rerefons dels seus discursos més rellevants. Prat havia assolit objectius polítics, en gran part per totes les lectures i el pensament que havia anat desenvolupant fruit d'una llarga i complexa llista d'influències. Ja hem parlat dels grans clàssics del seu arxiu, però també va rebre influències de contemporanis del seu entorn més immediat.

Una de les primeres va ser en Joan Josep Permanyer que, segons Ainaud de Lasarte i Jardí, era tan “convençut catalanista que a la seva càtedra d'Història del Dret espanyol procurava donar als alumnes alguna informació sobre les institucions medievals i les particularitats del sistema jurídic de Catalunya”¹⁴⁰⁹. De la mateixa manera, va ser influït també per Manuel Duran i Bas, qui va ser un mestre i pare del seu company de lluites polítiques, Lluís Duran i Ventosa.

Des de ben jove, doncs, s'havia servit del regionalisme català conservador de Balmes o Verdaguier, a la vegada que de part del discurs catalanista liberal d'Almirall. D'aquest en conserva fonamentalment algunes de les praxis, ja que ideològicament s'acosta més a Mañé i Flaquer o Torras i Bages, pel que respecta a l'àmbit català. Però d'autors gairebé contemporanis seus, n'hem de destacar a Von Savigny, Taine i Le Play, així com també Maistre i Bonald.

Per il·lustrar-ne els ideals extrets d'aquests autors, només en posarem alguns exemples. De “Friedrich Karl von Savigny, el fet de creure que el Dret és un fenomen de creació popular i un dels productes més caracteritzats de l'esperit nacional”¹⁴¹⁰, segons Ainaud de Lasarte i Jardí. Producte dels aprenentatges extrets de Savigny, segons Jardí, també en va extreure aprenentatges jurídics:

El dret és un fruit de la consciència del poble, que el fa a sa semblança i segons ses necessitats; és un producte de l'esperit nacional, font de la vida

---

¹⁴⁰⁹ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 32.

¹⁴¹⁰ *Ibidem*, pg. 33.

*tota del poble, principi i arrel de totes les manifestacions. No és obra arbitrària de la raó abstracta, sinó substància viva de l'organisme social*¹⁴¹¹.

Amb aquestes aproximacions podrem entendre millor els ideals conservadors del *Seny ordenador*. Així mateix, també seguia clàssics de la contrarevolució, com “Joseph de Maistre i Louis de Bonald (...) [o] Herbert Spencer i l’explicació de l’aparent paradoxa rau en el fet que el britànic tenia una visió organicista o biològica de la societat”¹⁴¹². D’aquest darrer, de Spencer, també en pren els valors corporativistes que defensava a l’inici de la seva carrera política, segons Pérez Nespereira:

*La tendència natural de la societat era vers la diversificació i l’especialització, cap a l’heterogeneïtat amb vista a una major adaptació al medi ambient, en el cas de les societats aquesta diferenciació havia de conduir cap a la creació de classes, grups o estaments, amb unes missions determinades que no podien confondre’s amb les missions i les tasques de la resta de grups*¹⁴¹³.

D’altres autors universals que es divideixen en els seus textos són Herder, Schlegel i Fichte, “que estaven convençuts que els pobles eren com una mena d’éssers amb vida pròpia animada per un esperit col·lectiu que es revela amb la parla, els costums, les institucions jurídiques”¹⁴¹⁴. No és estrany que Pla digués que Prat era un home del seu temps, producte de les seves lectures i dels principals autors de l’època en la qual viu. El coneixement historicista de Hegel, Herder o Schelling, també el portà a interessar-se pel dret com a element explicatiu de l’actualitat del seu moment històric, com assegura Pérez Nespereira:

*Concep la història com a història de la humanitat, però a l’hora mostra en les seves Idees que la història humana es realitza a través d’una sèrie d’esperits populars. Aquests esperits populars de què parla Herder passaran a ser definits com a Volkgeist o esperit del poble, un terme molt emprat per Georg Wilhelm Friedrich Hegel. (...) es podria traduir o entendre com a esperit nacional, si no fos per les connotacions posteriors que va arrossegar l’adjectiu nacional i que no estaven incloses a la idea de Volk*¹⁴¹⁵.

El concepte de nació per Prat, per tant, tampoc és genuí, sinó que és producte de totes les lectures que és capaç de sintetitzar i d’aplicar al cas català. Com veurem més endavant, Prat de la Riba defineix la base de la nació de manera molt semblant a Hegel, el qual exposava que “la vida interna de l’esperit d’un poble com està formada per

---

¹⁴¹¹ Jardí, E. (1974). *Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d’Enric Prat de la Riba*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, pg. 37.

¹⁴¹² Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 33.

¹⁴¹³ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d’un estat català*. Barcelona: Base, pg. 249.

¹⁴¹⁴ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 33.

¹⁴¹⁵ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d’un estat català*. Barcelona: Base, pg. 141.

costums, lleis i constitucions”¹⁴¹⁶. Per tant, si el de Castellterçol combinava la legalitat, la manera de fer d’uns individus –incloent-t’hi la llengua– i les voluntats d’èsser –les constitucions, si les entenem com a contractes socials voluntaris–, no és per casualitat sinó per causalitat.

Per Prat de la Riba, l’estudi de la història era el primer estadi que portava a la reflexió teològica i metafísica, per dirigir-se finalment al positivisme científic. Aquest camí de tres estadis permet afirmar el perfeccionament dels seus coneixements, ja que en base a la història i a la tradició, acabava estudiant la llei. Aquesta és la manera més evident, segons l’autor, per entendre la societat des de la identificació de fets objectius. Per això combina la idea de *Volkgeist* herderià amb el voluntarisme del positivisme neorromàntic i nietzcheà; part del *pathos* –l’emotivitat– i part de *logos* –la racionalitat. Aquests dos elements els veurem molt presents en els seus discursos.

Comprovem, doncs, un eclecticisme en les influències als seus ideals, molt en relació a la seva teoria política que vinculava criteris de les dues tradicions base del catalanisme polític. Un personatge que tenia un projecte d’*Espanya gran*, en el que Catalunya hi tindria un rol capdavanter, amb un rerefons localista però una projecció internacional que el fa innovador pel que fa al catalanisme de principis de segle XX. S’inspirava en Napoleó III o els Estats Units de Theodor Roosevelt per sustentar la seva Catalunya imperialista i civilitzadora.

Segons Ucelay-Da Cal, aquesta il·lusió és el punt de partida, la creença *d’unitat cultural* juntament amb el somni *imperial* panhispànic:

*El nacionalismo catalán despegó la segunda mitad del siglo XIX, cuando la hispanización de la sociedad catalana se hizo perceptible. A partir de esa época, una paradoja ha dominado la política de Barcelona: cuanto más española (castellanizada, en perspectiva catalanista) se hacía la sociedad, mayor era la fuerza del catalanismo*¹⁴¹⁷.

Aquesta fou la força de Prat de la Riba, una mescla heterogènia d’influències combinada amb una, cada cop més vigent, catalanització d’Espanya sense pretendre, en cap moment, independitzar-se físicament.

Per concloure aquest apartat, doncs, hem de constatar la capacitat de Prat de la Riba per amalgamar aquestes corrents contràries –tant el tradicionalisme com el positivisme– per definir i projectar un futur per a Catalunya. Tots aquests fruits els

---

¹⁴¹⁶ Ibídem, pg. 141.

¹⁴¹⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D’Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 81.

recull al seu compendi anomenat *La nacionalitat catalana*, integrant en bona part les sensibilitats catalanistes de manera transversal i l'evoluciona al *Per Catalunya i l'Espanya gran*. Tal com assegura Ucelay-Da Cal:

Gracias al “culto a la personalidad” que orchestraron los noucentistes, Prat de la Riba ha pasado a la posteridad como un preclaro faro ideológico, un auténtico “padre fundador” en cuanto a pensamiento nacionalista se refiere. (...) En realidad, la originalidad de su pensamiento fue muy relativa. Supo, eso sí, recoger y fundir en un compacto argumento muchas percepciones e ideas que estaban flotando, con mayor o menor reconocimiento, en el ambiente ideológico catalán de su adolescencia¹⁴¹⁸.

Enric Prat de la Riba i Sarrà, en conseqüència, va ser capaç d'amalgamar molts dels *topoi* que suraven en l'ambient de l'època, els va traduir en un corpus teòric intel·ligible i, finalment, va ser capaç d'executar-lo a la pràctica amb la consecució de la Mancomunitat. A més, no va tenir temps per contradir-se de manera prou evident com per evitar la mitificació que s'ha fet del personatge, com esperem poder estudiar en futurs treballs.

2.1.4 Missatge

Enric Prat de la Riba no va ser un gran orador, en els termes clàssics de l'expressió, però sí que va crear dues obres mestres, els dos discursos que tractarem a continuació. Van ser breus però alhora intensos i eren plens de contingut, de metàfores i de projeccions de futur. Són els dos discursos en els quals accepta el càrrec com a president de la Mancomunitat, el primer el 6 d'abril de 1914 i el segon el 14 de maig del 1917, en acceptar de nou el càrrec estant a Sitges intentant-se recuperar de la seva malaltia de Basedow.

Ens hem plantejat també treballar el discurs que va fer Prat de la Riba davant l'Assemblea de Diputacions per a construir la Mancomunitat de Catalunya el 9 de gener de 1914, però es tracta d'unes paraules prèvies a la seva elecció com a president de Catalunya, de manera que només en referenciem la seva existència i la importància, perquè precedeix el primer discurs que analitzarem. Tal com apunten Pich i Mitjana, Ucelay-Da Cal i González Vilalta, “el 6 d'abril, a la Sala Sant Jordi de la Diputació de Barcelona –actual Palau de la Generalitat–, es reunia per primera vegada l'Assemblea

---

¹⁴¹⁸ *Ibíd*em, pg. 126.

de la Mancomunitat i elegia president, gairebé per unanimitat, Enric Prat de la Riba”¹⁴¹⁹, el qual va pronunciar el primer discurs d’aquesta nova institució.

Balcells ens posa en context d’aquell 6 d’abril de 1914, en el qual “es reunia per primera vegada l’Assemblea de la Mancomunitat i elegia president Prat de la Riba per 80 vots a favor i 6 en blanc, els dels lerrouxistes i dos més”¹⁴²⁰. Pràcticament per “unanimitat (amb sis vots en blanc)”¹⁴²¹, com apunta Ucelay-Da Cal, s’escollia el *Seny ordenador* com a president de Catalunya. Per agrair aquell privilegi i alhora per constituir la Mancomunitat, Prat va pronunciar unes paraules històriques, segons Ainaud de Lasarte:

*És un dels grans documents polítics de la Catalunya moderna. Ben estructurat, ben escrit, ben documentat, és un testimoni evident de la transcendència de l’acte. Escrit com a discurs, el publiquem com a missatge perquè la seva difusió fou molt superior a la d’un simple acte administratiu. (...) Fins aleshores, només l’autoritat militar tenia domini sobre tot el territori de Catalunya, com corresponia als successors d’un règim d’ocupació militar. L’estil és impecable, ben allunyat de l’oratória romàntica de la joventut de Prat. (...) No oblidem que la sessió constitutiva de la Mancomunitat s’havia celebrat al Palau de la Generalitat, que Prat de la Riba havia fet restaurar per Puig i Cadafalch feia poc temps*¹⁴²².

En aquesta obra d’orfebreria retòrica, que analitzarem en aquest apartat, Prat de la Riba demostra la seva habilitat per situar-se en un espai i temps, mirant cap al passat i alhora projectant futur, com assegura Pau Guinart:

*Un clar exemple de l’interès i l’habilitat que Prat tenia per connectar passat i present, i també de justificar les seves iniciatives a partir d’una certa solemnitat seqüencial seria el seu missatge de presa de possessió com a president de la Mancomunitat el 6 d’abril de 1914. En aquest missatge amb tints messiànics, Prat recorda que Catalunya ha estat sotmesa a l’absolutisme borbònic durant 200 anys i presenta la Mancomunitat com una oportunitat de recuperació de les institucions perdudes el fatídic 11 de setembre de 1714*¹⁴²³.

---

¹⁴¹⁹ AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg 39.

¹⁴²⁰ Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l’autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, pg. 77.

¹⁴²¹ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 69.

¹⁴²² Ainaud de Lasarte, J.M. (1992). “Missatge en la presa de possessió de la presidència de la Mancomunitat de Catalunya” a Prat de la Riba, E. (Ainaud de Lasarte, J.M. ed.) (1992). *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 91.

¹⁴²³ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 76.

Prat té l'habilitat retòrica de situar el moment històric en el qual es troba, presentant-lo com a únic i irrepetible, ja que parla d'una “*girada fonamental, decisiva, de la vida catalana*”, que clou el període de l'opressió i obre un període d'esperança.

En aquell discurs inaugural, a més, hi podem observar la fragilitat del marc jurídic que permetia constituir la Mancomunitat. Tal com desenvolupa Bassols:

El marco referencial del Real Decreto de 18 de diciembre de 1913 (...) de trataba de una simple autorización para constituir las mancomunidades, pero sin contenido sustantivo propio estructural. Si bien el Estatuto de la Mancomunidad Catalana lograría extraer el máximo de sus posibilidades para diseñar su esquema orgánico y de funcionamiento interno, lo cierto es que a partir de su constitución sus relaciones con la Administración del Estado fueron complejas y tensas. (...) No solo no se desplegaron las delegaciones de servicios a favor de la Mancomunidad, sino que ante los conflictos competenciales se acudió a soluciones meramente coyunturales¹⁴²⁴.

El marc legal era inestable i fràgil, com podrem comprovar en els discursos tant de Prat de la Riba com després de Puig i Cadafalch. Tanmateix, tot i la inconsistència jurídica que permetia bastir el projecte mancomunitari, Prat i els seus correligionaris van tirar endavant la construcció nacional de Catalunya, a través d'una gestió eficient dels recursos.

A partir d'aquell 6 d'abril del 1914, doncs, es proposava iniciar una nova etapa per Catalunya amb un nou govern que unia d'ànima i de contingut tot el poble català. En la seva *Biografia* ja hem explicat les dificultats amb les quals es va trobar, que a continuació tractarem, fins arribar al final de la seva trajectòria política i també vital. Prat de la Riba va morir l'1 d'agost del 1917, només uns mesos després d'haver estat reelegit com a president de la Mancomunitat. Concretament, com explica Ainaud de Lasarte i Jardí:

Després de les eleccions provincials del març de 1917 (...) l'Assemblea general elegí novament Prat de la Riba com a president de la Mancomunitat, amb 65 vots favorables, el 14 de maig de 1917. (...) Ja greument malalt, envià des de Sitges, on reposava, un missatge que podem considerar gairebé el seu testament polític¹⁴²⁵.

En aquest segon discurs, que podríem dir d'investidura o d'agraïment per l'elecció com a president, Prat evocava la tasca de futur que quedava per fer, apuntava el perill de l'immobilisme, i defensava l'autonomia de Catalunya.

---

¹⁴²⁴ Bassols Coma, M. (2014). *Las mancomunidades provinciales entre la descentralización y el regionalismo: La Mancomunidad catalana, 1914-1925*. Madrid: Fundación Democracia y Gobierno Local, pg. 22.

¹⁴²⁵ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 131.

D'aquest discurs no tenim la certesa absoluta que es pronunciés el 14 de maig de 1917. Sabem que es va escriure un cop va rebre la notícia que l'Assemblea de la Mancomunitat el tornava a elegir, però no sabem ni quan es va escriure ni quan ni qui el va llegir a l'Assemblea de la Mancomunitat. Segons Ucelay-Da Cal, “des de Sitges, Prat envià un missatge a l'Assemblea on resumia les seves preocupacions principals”¹⁴²⁶. En aquest missatge manifestava la necessitat de tenir hàbits de govern i de donar estabilitat a les institucions, perquè en un context de Guerra Mundial, tot podia perillar. És un discurs excel·lent a nivell de contingut, per la seva capacitat d'abstraure's del seu crític moment vital i mirar més enllà d'aquelles paraules. Com descriu Francesc Canosa:

*El darrer discurs de Prat de la Riba, el 14 de maig de 1917, pocs dies abans de morir, torna a engegar la màquina del temps. (...) Per quin temps parla Prat? Per a l'adés? Per a l'ara? Per al demà? On és aquest temps? On l'habita? I si ja no hi hagués temps? I si ja existís un temps català? Una hora de Catalunya? La Mancomunitat és l'inici d'un temps propi*¹⁴²⁷.

És un d'aquells textos que podria ser intemporal si no fos perquè fa moltes referències directes al moment que vivia la Mancomunitat. De fet, anticipa les dificultats que viuria la recent inaugurada institució i com els diputats haurien de superar-les.

En aquelles paraules del maig del 1917, com asseguren Pich i Contreras, “després de ser reelegit com a president de la Mancomunitat, Prat de la Riba defensà que calia anar més enllà en les reivindicacions d'autogovern, ja que la situació havia canviat per l'impacte de la Primera Guerra Mundial i l'inici de la Revolució Soviètica”¹⁴²⁸. Aquest fet demostra l'impacte que tenien les dinàmiques històriques mundials amb les polítiques de la Mancomunitat i les demandes del catalanisme polític. Però, a més, demostra que Prat estava molt ben informat de les dinàmiques europees i que podia arribar a intuir cap a on anirien dirigides les tendències politològiques un cop acabés la Gran Guerra.

Per això, en aquest segon discurs intentava anticipar-se, convencent als seus correligionaris i als seus adversaris dins de la Mancomunitat, que calia fer obrir els ulls als assimilacionistes de Madrid, perquè, d'acord amb Pich i Contreras, “amb un règim

---

¹⁴²⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 111.

¹⁴²⁷ Canosa, F. (2015). *Àlbum fotogràfic de la Mancomunitat de Catalunya: Ahir-avui, 1914-2014*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 7.

¹⁴²⁸ Pich Mitjana, J. i J. Contreras Ruiz (2019). “No se deben concedir. Atentan contra España. *El Año Político* i la Mancomunitat” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 64.

d'amor, d'igualtat política, tots s'haurien donat les mans per fer més gran el comú imperi”¹⁴²⁹, en comptes de lluitar per separar-se. En qualsevol cas, el que hauria passat si Prat hagués aconseguit convèncer al govern central ja no concerneix a aquesta tesi.

Ens disposem, doncs, a tractar els dos brillants discursos que acabem de presentar, que ens serveixen com a retrat d'un moment històric determinat i, alhora, com a projector també dels successius anys a la mort del mateix Prat de la Riba. Uns discursos que esdevenen reflex de realitat i projecció dels desitjos i els anhels del *Seny ordenador*. Com afirmava Joan Esculies, “la Mancomunitat representava la concreció dels anhels d'autogovern. Ja no caldria remuntar-se més al temps de la Diputació General i les institucions desaparegudes a principis de segle XVIII o medievals”¹⁴³⁰. D'aquí la importància d'aquests discursos.

Primerament farem una proposta de l'estructura que Prat va fer servir en aquests dos discursos per, a mesura que tractem els diferents apartats, aprofundir en aquelles frases més destacades, les que generen un marc mental determinat al públic i les que han tingut més impacte històricament. Cal prevenir, però, que allò que avui considerem rellevant podria no ser allò que van considerar important els qui van escoltar els discursos en directe o els van llegir a *La Veu de Catalunya*. Per tant, insistim que no volem fer un exercici d'ús i d'abús de la història, sinó una anàlisi del discurs per observar la capacitat oratòria de Prat a l'hora de convèncer l'audiència sense que aquesta en fos conscient del tot.

---

¹⁴²⁹ Prat de la Riba, E. (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3*. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 814.

¹⁴³⁰ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 147.

Discurs d'acceptació de la presidència i constitució de la Mancomunitat (6-4-1914)

En primera instància, analitzarem el discurs del 6 d'abril del 1914. En aquestes paraules Prat de la Riba cristal·litza bona part del seu pensament, en un esforç sintètic i estètic d'una perfecció exquisida. Equilibra la raó i l'emoció, estructura el discurs amb una precisió cartesiana i tracta tots els continguts que vol tocar sense estendre's ni una paraula més de les necessàries.

Olivar Bertrand parla d'aquest acte oratori de la següent manera:

En el seu discurs de gràcies, madurat i primfilat, en Prat acceptava la greu responsabilitat que queia sobre les seves espatlles en tancar-se un període i obrir-se'n un altre, al cap de dos-cents anys d'haver perdut Catalunya el seu règim autònom. De més a més, acceptava l'honor. L'etapa del futur immediat havia d'omplir-se amb les delegacions que l'administració central atorgaria per completar l'organisme que amb tan bons i feliços auguris començava. El treball i el combat continus per les reivindicacions catalanes només es podien comparar amb les llegendes mitològiques de totes les literatures i civilitzacions. En declarar constituïda la Mancomunitat Catalana, en Prat esbossà un programa: la glorificació de la llengua, enaltiment i universalització del pensament català, envigoriment de l'economia de Catalunya; educació, enfortiment i higiene de la població, perfecta dotació i mitjans de vida dels Ajuntaments. És d'aquesta manera que en Prat començava d'omplir el vas buit¹⁴³¹.

A continuació, mirarem de detallar aquesta descripció genèrica, aprofundint en els punts clau de l'estructura del discurs. Hem intentat desgranar-ne les parts per tal de fer entenedora la nostra anàlisi i observar com d'hàbil fou Prat en la sistematització de les seves paraules. L'hem dividit en els següents punts:

a.- Introducció: agraïment i petició de col·laboració.

b.- Desenvolupament: girada fonamental, òrgan unitari, les delegacions.

Resistència pel model d'estat espanyol, en comparació a altres.

Narració per evocar la col·laboració entre els diputats.

Referència als objectius pragmàtics de les delegacions.

c.- Conclusions: un ideal que esdevé realitat, la Mancomunitat de Catalunya.

Raó i emoció: constitució de la Mancomunitat.

Aquesta és una proposta d'estructura del que considerem Prat de la Riba emfasitza en el discurs. Un acte oratori que es va produir just després de la votació que el va portar a ser el primer president de Catalunya del segle XX. En paraules d'Ainaud de Lasarte i Jardí, "la proclamació de Prat fou rebuda amb llargs i entusiastes aplaudiments. Enmig d'un

---

¹⁴³¹ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 237-238.

silenci total i de l'expectació dels assistents, Prat, de peu, pronuncià el primer discurs presidencial, que fou una clara presa de posició nacionalista”¹⁴³². Ens disposem, doncs, a analitzar les paraules i els recursos que va utilitzar però també mirarem d'observar allò que no diu i per què no ho fa.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

a.- Introducció: agraïment i petició de col·laboració.

Inicia el seu discurs amb una claríssima *captatio benevolentiae* fent una apel·lació directa als oients, als diputats que l'han votat i l'han nomenat President de la Mancomunitat de Catalunya. Comença, per tant, rebaixant-se respecte de la seva audiència, demostrant conscientment que havia d'enaltir als seus oients per després reconèixer que entomarà la responsabilitat que li ha estat encomanada. Així ho podem observar en el discurs:

*Senyors diputats: Els vots amb què acabeu d'honrar-me posen al damunt meu grans deures, grosses responsabilitats. Per acompanyats que em vinguin d'un honor altíssim, que profundament us agraeixo, veig aquestes deures, sento aquestes responsabilitats, tal com són, amb tota llur duresa, i veig més encara*¹⁴³³.

Immediatament després de situar-se per sota dels diputats, es col·loca lleugerament per sobre d'ells assumint aquestes responsabilitats, erigint-se com el líder d'aquell projecte. Un moviment que recorda les recomanacions dels clàssics que hem estudiat al marc teòric, d'equilibrar horitzontalment la jerarquia entre l'orador i l'audiència.

Un cop ja s'ha situat com al centre de l'atenció i s'ha legitimat per a ser escoltat, formula una petició directa que serviria com a captació d'interès de la seva audiència. Demana als diputats una col·laboració directa, activa i constant per a desenvolupar l'obra de la Mancomunitat, com veiem en aquest fragment:

*Per això, en rebre de vosaltres aquestes deures (...) he de demanar-vos un dret: el de reclamar i d'obtenir la vostra cooperació (...) per enfortir, guiar i completar l'acció meva i la dels companys que poseu al davant de la Mancomunitat*¹⁴³⁴.

---

¹⁴³² Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pp. 125-126.

¹⁴³³ Prat de la Riba, E. (1914). “Missatge d'Enric Prat de la Riba” a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

¹⁴³⁴ *Ibidem*.

En la línia de la seva formació jurídica, demana un dret en base als deures que se li han encomanat als diputats perquè l'ajudin en una tasca històrica, que li serveix d'excusa per iniciar el següent apartat, el desenvolupament.

b.- Desenvolupament: girada fonamental, òrgan unitari, les delegacions.

Un cop captada la benevolència i l'interès del públic, doncs, es dedica a desenvolupar el cos del discurs, a partir del quart paràgraf. Hem classificat aquest desenvolupament en els tres punts que hem considerat clau per al discurs: el moment històric que representa el 1914 en la girada fonamental dels esdeveniments; el fet que la Mancomunitat s'erigeix com el primer òrgan unitari de govern que ha tingut Catalunya en dos-cents anys; i, finalment, la necessitat de dotar de contingut aquest govern a través de les delegacions, que avui dia en diríem competències i que en el discurs s'expliquen a través de tres subpunts en els quals empra tres recursos retòrics que comentarem.

El trencament entre la introducció i el desenvolupament d'aquest discurs es produeix amb la següent frase, una de les més recordades:

Som en una girada fonamental, decisiva, de la vida catalana: La Mancomunitat clou un període i n'obre, n'inicia un altre. Cloem el període que comença amb la caiguda de Barcelona amb el decret de Nova Planta; i n'iniciem un altre, que és el demà, que és l'esdevenidor, que és el desconegut, (...) d'estreta germanor amb els altres pobles hispànics¹⁴³⁵.

En aquest fragment demostra situar-se conscientment en el moment històric que els ha tocat viure, un moment que presenta com un trencament respecte l'*status quo* imposat amb el Decret de Nova Planta. Segons Ucelay-Da Cal, "Prat recordà el bicentenari de la caiguda de Barcelona a mans de Felip V"¹⁴³⁶ per confrontar-se al model centralista i assimilista imposat pel primer Borbó.

A nivell de figures retòriques, Prat està fent servir la dicotomia, presentant el període previ a la Mancomunitat com un temps fosc, que coartava totes les institucions catalanes, envers d'un de nou, que permetia als catalans dotar-se d'un govern i d'una assemblea propis. A la vegada, però, parla d'una relació d'amistat amb la resta de pobles hispànics, demostrant així que la seva intenció no era la d'independitzar-se

---

¹⁴³⁵ *Ibíd.*

¹⁴³⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2007). "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 69.

d'Espanya –com comentarem en l'apartat de *Model d'Estat*–, sinó que intuïm una proposta federal o confederal d'agermanament.

En aquest primer punt del desenvolupament demostra ser coneixedor del passat, de com es van diluir les institucions catalanes després del 1714. Excepte en un breu període durant la Guerra d'Independència, Prat explica que Catalunya no ha tingut cap institució d'autogovern:

Cap institució nascuda de la voluntat i plena del seu esperit. Catalunya tindrà una institució que la representarà tota sencera, que donarà forma corporal a la seva unitat espiritual, que donarà una organització jurídica a la seva personalitat. (...) La Mancomunitat canalitzarà el sentiment i la voluntat col·lectius i tots els ciutadans de Catalunya sabran que una part dels nostres destins (...) serà ja el que ells lliurement vulguin que sigui¹⁴³⁷.

A més, compara el moment que viuen amb el d'altres Estats europeus que tendeixen a aquest model de pacte entre nacions, com ho era la confederació helvètica, el sistema de *länder* alemany o el d'Estats Units d'Amèrica. Per tant, no només demostra coneixement del passat català sinó també del context històric internacional del moment.

Podem observar com Prat vol utilitzar un tipus d'argument d'autoritat: “un esdevenidor, un desconegut, que la consciència del nostre dret i de la nostra força, i la direcció dels corrents universals (...) ens assegurin que serà triomfal per a Catalunya”¹⁴³⁸. Com que la tendència europea i mundial s'encamina cap a la desagregació dels poders centrals, Prat utilitza aquest decantament cap a la descentralització per acostar-se a la raó. En tot cas, amb la distància del temps i del desenvolupament dels fets posteriors, veurem que aquella tendència no es va produir a Espanya fins dècades més tard. En tot cas, sense el coneixement del que vindria després, el que veiem en aquest fragment és la insinuació del model imperialista a l'estil prussià o piemontès que defensava Prat, en què Catalunya havia de liderar una federació de pobles ibèrics.

També podríem descriure les comparacions que fa amb els models europeus als quals aspira arribar com arguments d'autoritat. No ho és perquè citi a altres persones sàvies en el tema, sinó que es mostra coneixedor d'altres models, erigint-se així com la veu autoritzada per parlar-ne, situant-se així lleugerament per sobre dels seus companys diputats.

---

¹⁴³⁷ Prat de la Riba, E. (1914). “Missatge d'Enric Prat de la Riba” a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

¹⁴³⁸ *Ibidem*.

Per mantenir el focus la dicotomia de models que estem comentant i la comparem amb l'estona que Prat destina a parlar del passat i del futur en el conjunt del discurs, veurem que en realitat el pes del passat només el fa servir per argumentar el projecte de futur que proposa. Com apunten Colomines i Madaula, Prat “evocà el 1714 gairebé de passada, perquè l’important és el futur”¹⁴³⁹. En paraules del *Seny ordenador*, era l’esdevenidor el que importava i que es disposava a construir amb la Mancomunitat. Segons la interpretació al·legòrica de Francesc Canosa:

*Aquest demà no és més que un altre viatge a la màquina del temps. Perquè aquest demà és un ara: tota l’obra de la Mancomunitat que per terra, mar i aire fa emergir un país del no-res. Construcció en temps rècord. Edificació material i espiritual contra rellotge. (...) Homes, dones, nens, grans, joves... Ciutats, pobles: ningú no queda fora del temps de la Mancomunitat*¹⁴⁴⁰.

Si traiem la pàtina més emocional i nostàlgica d’aquest fragment, el cert és que Canosa apunta als objectius que es proposava Prat amb la constitució de la Mancomunitat, com demostra aquest discurs.

Precisament en aquest mateix desenvolupament del discurs, just abans de passar a les conclusions, observarem com Prat dedica gairebé un terç del seu parlament a descriure com vol que sigui aquest futur per Catalunya, a partir d’una anàfora de repetició del verb “voler”. Però aquesta no és l’única figura retòrica ni tampoc la més utilitzada.

Un cop ha situat històricament el discurs en una “girada fonamental”, Prat de la Riba fa gala del que representarà la Mancomunitat. Mostra les diferències amb els diferents models de govern que ha tingut el Principat al llarg dels dos darrers anys i es remet als orígens medievals de les institucions com les Juntes de Braços i l’antiga Diputació del General. A més, incorpora subtilment que se situen a l’edifici hereu d’aquelles institucions que, casualment, ell havia fet reformar a Puig i Cadafalch des que va aconseguir recuperar-ne la propietat durant el primer mandat com a president de la Diputació de Barcelona.

És per això que afirmem que aquest és el segon punt, en el qual descriu que la Mancomunitat serà el primer “òrgan unitari” d’autogovern que haurà tingut Catalunya en els darrers dos segles. Per a posar-li un punt emocional, utilitza el recurs de personificar el país, assegurant que aquella recent nascuda institució representava la

---

¹⁴³⁹ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1st ed.). Barcelona: Comanegra, pg. 109.

¹⁴⁴⁰ Canosa, F. (2015). *Àlbum fotogràfic de la Mancomunitat de Catalunya: Ahir-avui, 1914-2014*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 6.

“forma corporal a la seva unitat espiritual, que donarà una organització jurídica a la seva personalitat”¹⁴⁴¹. Amb aquesta prosopopeia erigia la Mancomunitat com una manifestació institucional del poble de Catalunya, que havia de servir als polítics catalans prendre decisions sobre les polítiques a Catalunya. Com veurem en l’apartat d’*Ideals catalanistes*, aquesta recerca de la unitat cultural i la constitució jurídica d’un cos d’Estat seran les dues obsessions de Prat de la Riba, no només en els seus discursos sinó també en la gran majoria de textos doctrinals.

Aquesta era l’aspiració fonamental de la Mancomunitat, però com el mateix Prat de la Riba apunta, la dificultat raïa en aconseguir que aquest poder fos efectiu. I per això calia el tercer punt en el qual hem dividit el discurs: les delegacions, que avui dia en diríem competències. És a dir, calia la capacitat de fer polítiques en alguns temes concrets i de disposar de recursos econòmics, mes enllà dels propis de les diputacions, per a executar un pla de govern.

Aquesta necessitat d’obtenir les competències que permetessin a la Mancomunitat exercir el poder és presentada com una nova dicotomia: o bé s’aconsegueixen les delegacions i, amb elles, el poder; o bé la Mancomunitat serà només una mera façana sense capacitat d’exercir com a govern real. Fins i tot podríem dir que aquesta dicotomia és emprada com a fal·làcia *ad baculum*, ja que Prat argumenta que si no s’aconsegueixen les delegacions la Mancomunitat no tindria èxit.

I encara dins d’aquest punt hi trobem una metàfora quan fa referència al fet que la Mancomunitat “és la capsula buida, és el vas que espera el contingut”¹⁴⁴². I aquest contingut havien de ser les polítiques concretes que convertissin aquella unió simbòlica en un govern real. Per això reitera en aquest moment la col·laboració necessària entre tots els diputats, independentment de la seva ideologia, per tal d’assolir l’èxit de comptar amb les delegacions per a fer polítiques per la gent.

Prat era perfectament conscient de les traves que posaria l’Estat espanyol per tal de transferir les delegacions. D’aquesta manera s’anticipa al que vindria en els propers cinc anys de la Mancomunitat: “l’obstacle més gros serà la resistència de l’administració, la tradició d’absorció, d’abassegament de funcions i mitjans del poder

---

¹⁴⁴¹ Prat de la Riba, E. (1914). “Missatge d’Enric Prat de la Riba” a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁴² *Ibidem*.

públic a Espanya”¹⁴⁴³. Feia referència a l’assimilisme i centralisme que sempre s’havia propugnat des del 1714. En aquest sentit, els diputats de la mancomunitat s’havien de preparar per obtenir les delegacions, lluitant aferrissadament –des del seu possibilisme– per tenir capacitat d’acció.

Els canvis, per Prat de la Riba, no s’aconseguien abruptament sinó com un tomb subtil, amb el que expressa la “girada fonamental” de l’inici del cos del discurs. Per això, un cop ja ha anticipat les resistències que el model d’Estat espanyol oferiria, en comparació amb els altres models internacionals als quals Prat fa referència, inicia una narració èpica per enardir a la seva audiència en la col·laboració inestimable. Aquesta narració s’inicia amb una figura retòrica, en la qual pregunta a la seva audiència: “No us heu deturat mai, senyors diputats, a considerar com si en fóssim fora, com si fóssim estranys, aquest laborar nostre i de Catalunya per la Mancomunitat?”¹⁴⁴⁴.

Prat assegura que “per trobar quelcom semblant a terme de comparació, s’ha de recórrer a la llegenda quasi mitològica”¹⁴⁴⁵. El *Seny ordenador* convida als diputats a fer totes les renúncies i sacrificis mutus que siguin necessaris per tal d’aconseguir el llistat de punts que proposa a continuació, en un nou intent per relligar l’emoció amb la raó.

Un exemple d’aquest equilibri el trobem amb la metàfora “l’heroi llegendari, que per a aconseguir el seu ideal, ha de lluitar amb les grans forces de la naturalesa, fins a trastornar les seves lleis fatals, inexorables”¹⁴⁴⁶. Sembla que animi a la tropa de soldats a guanyar una batalla en terreny bèl·lic, però en aquest cas la pugna es duria a terme institucionalment contra el Govern espanyol, amb la finalitat d’aconseguir les delegacions o competències.

Un cop acabat el parèntesi narratiu, Prat fa referència als objectius pragmàtics de les delegacions. És la seva manera d’exposar un pla de govern, en el qual argumenta que s’ha de defensar la llengua, la investigació científica, s’ha de protegir l’activitat econòmica d’ingerències externes i s’ha de vetllar per l’educació i la salut de la ciutadania, així com també invertir en infraestructures d’obra pública arreu del territori per a garantir un equilibri territorial en quant a oportunitats de viure a qualsevol poble del Principat.

---

¹⁴⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁴⁶ *Ibidem*.

En aquest apartat hi trobem frases excel·lents, que seran recordades per sempre en la cultura retòrica catalana, com per exemple quan es refereix a “donar a la nostra llengua la plenitud d’imperi, (...) donar-li en intensitat el que en extensió sempre més ha de mancar-li”¹⁴⁴⁷. Podem observar com, per reforçar el dramatisme utilitza la hipèrbaton per emfasitzar la paraula “intensitat”. Conscient que la llengua catalana no tindria la quantitat de parlants com la castellana, que ja comptava amb una implantació estable a tota l’Amèrica llatina, Prat advocava per prestigiar el català a través de la constitució d’institucions com l’Institut d’Estudis Catalans que l’estudiessin i l’enaltissin al nivell d’altres llengües veïnes.

El primer president de la Mancomunitat continua amb la importància de la recerca, insistint en què s’ha de “treballar en les línies on es lliuren les batalles avançades de la ciència, on es troben els homes que inventen i enriqueixen el patrimoni intel·lectual, artístic i moral de la humanitat”¹⁴⁴⁸. Altra vegada l’orador utilitza una nova hipèrbaton per reforçar les “batalles avançades”, apel·lant directament als diputats, gairebé en to imperatiu, per exaltar-los i encoratjar-los a realitzar la difícil tasca que els ha estat encomanada. Aquesta tasca implicava, com dèiem abans, en sacrificis i renúncies, per crear drets i obligacions.

Una altra frase inoblidable la trobem quan afirma que “volem que la nostra vida econòmica no sigui subordinada a grans forces estrangeres”¹⁴⁴⁹, en una clara referència al seu interès proteccionista que des del poder central de l’Estat no es concedia. Recollia el guant del discurs almirallià, el qual contradeïa el lliurecanvisme britànic que tant admirava, però que no era recomanable per a Catalunya. De fet, aquest era un dels problemes que Prat anticipava de tota l’etapa mancomunatària, com asseguren Colomines i Madaula, ja que tota la seva obra va estar “condicionada sempre per les minses atribucions que li atorgava el reial decret, i limitada, també, per la manca de recursos financers propis (es va haver de recórrer a emprèstits per tirar endavant), fou, això no obstant, remarcable”¹⁴⁵⁰.

Prat continua amb la precisa anàfora amb la qual repeteix fins a cinc vegades la paraula “volem”. És aquesta figura retòrica amb la que Prat estructura el seu pla de

---

¹⁴⁴⁷ *Ibíd.*

¹⁴⁴⁸ *Ibíd.*

¹⁴⁴⁹ *Ibíd.*

¹⁴⁵⁰ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1st ed.). Barcelona: Comanegra, pg. 110.

govern però també remet a la vessant cívica de la tradició renaniana de la construcció de la nació. Si al principi del discurs es mostrava més herderià, remetent-se a l'ànima del poble, en aquesta segona fase equilibra també la tradició voluntarista, amb la qual és capaç d'amalgamar des d'Almirall fins a Torras, des dels més progressistes als més conservadors.

Així doncs, Prat vertebrava el seu discurs a través d'aquests tres primers “volem” que ja hem comentat i d'un quart, que fa referència a la voluntat d'aconseguir que “la nostra raça tingui tots els mitjans, institucions i instruments col·lectius d'educació, de vigorització, d'higiene, de formació intel·lectual, moral professional i física”¹⁴⁵¹. Hem reiterat en diverses ocasions que aquesta “raça” vol fer referència a la col·lectivitat, una percepció que amb ulls d'avui considerem profundament racista, però que en aquell temps formava part del *topoi* habitual. En tot cas, cal esmentar que va més enllà del que era habitual en el seu temps, ja que anticipa molts anys abans un model d'Estat del benestar, que vetllés per les persones que en formaven part.

Per aconseguir-ho, doncs, no només farien falta institucions com l'educació o la salut, sinó també les infraestructures. I per aquest motiu el darrer dels “volem” hi fa referència, amb la memorable frase que enuncia “que no hi hagi ni un sol Ajuntament de Catalunya que deixi de tenir, a part els serveis de policia, la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon i la seva carretera”¹⁴⁵². Sense parlar de cada infraestructura ni tampoc en cap territori en concret, Prat passa per sobre de les grans infraestructures que considera que han de transformar la Catalunya de la Mancomunitat.

Amb aquesta sentència que clou l'apartat del desenvolupament del discurs, queda palès la importància que donava la Mancomunitat i especialment Prat a l'equilibri territorial. Per això, en paraules de Forcadell i Esteller, el projecte governamental començava “assegurant que tots els consistoris, per petits i humils que fossin, tinguessin les infraestructures bàsiques, ja que “en ser aquests governs locals [eren] la base innegable de tot projecte adreçat a la vertebració i cohesió territorial d'un país”¹⁴⁵³.

---

¹⁴⁵¹ Prat de la Riba, E. (1914). “Missatge d'Enric Prat de la Riba” a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁵² *Ibidem*.

¹⁴⁵³ Forcadell i Esteller, F.X. (2017). “Prat de la Riba i l'equilibri territorial de Catalunya. Una clara visió de país” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 109.

c.- Conclusions: un ideal que esdevé realitat, la Mancomunitat de Catalunya.

Després de l'enumeració d'idees exposades per Prat, a través de l'anàfora vertebrada amb el “volem” com un programa de govern, Prat torna al seu característic pragmatisme. Després d'haver presentat els ideals, el *Seny ordenador* juga amb una justa combinació entre raó i emoció, entre ponderació i sentiment.

En aquest sentit, per començar les conclusions, amb el següent paràgraf: “Aquest és el nostre ideal, i quan un ideal és no pas una llista (...) per alta que sigui la idealitat, la realitat és ja ben a la vora”¹⁴⁵⁴. Prat combina *pathos* i *logos*, equilibra la percepció del públic més emotiu i els diputats més racionals. A més, retòricament els convenç que, quan una idea és pensada pot convertir-se en realitat. Juga a reflectir els dèficits que Catalunya tenia com a nació però alhora els anhels i les projeccions amb les quals podria arribar a ser una nació puntera a Europa.

Prat arriba al final del discurs amb una estructura tripartida, enriquida per multiplicitat de recursos retòrics com els que hem anat veient. Així és com finalitza aquest primer discurs que estudiem: “I posant a dins de la fredor obligada de la fórmula reglamentària tota la vibració, tots els anhels i esperances del nostre sentiment de pàtria, declaro constituïda la Mancomunitat de Catalunya”¹⁴⁵⁵. Amb aquesta sentència, Prat de la Riba reprenia la captació d'interès i de benevolència inicial, per acabar amb una sensació de circularitat que, de ben segur, va emocionar els oients més escèptics d'aquella constitució de la Mancomunitat.

En definitiva, en aquest primer discurs que analitzem, Prat de la Riba somnia un país a través dels ideals que havia anat forjant al llarg de la seva trajectòria vital i política. En els tres anys següents, el primer president de Catalunya del segle XX es dedica a construir aquell somni, aquell ideal que deia tenir tan a la vora.

Transcripció del discurs

Aquest discurs inaugural de la sessió constitutiva de la Mancomunitat de Catalunya, que a la vegada va servir per a elegir el seu primer president, l'hem trobat a diferents fonts bibliogràfiques. N'hem extret la transcripció de *La Mancomunitat de Catalunya i*

---

¹⁴⁵⁴ Prat de la Riba, E. (1914). “Missatge d'Enric Prat de la Riba” a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁵⁵ *Ibidem*.

*l'autonomia*¹⁴⁵⁶, al tercer volum d'*Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)*¹⁴⁵⁷, i també a *Tornarem a vèncer: Grans discursos de grans catalans*¹⁴⁵⁸. En tot cas, per a fer l'anàlisi més fidedigna al moment que es va produir el discurs, hem buscat la font primària més propera a la pronúncia del discurs en qüestió, que és la publicació el dia següent de *La Veu de Catalunya*¹⁴⁵⁹, en l'edició del vespre. A continuació, en reproduïm la integritat del discurs per tal que el lector pugui comprovar l'anàlisi que hem efectuat en l'anterior subapartat:

Senyors diputats:

Els vots amb què acabeu d'honrar-me posen al damunt meu grans deures, grosses responsabilitats. Per acompanyats que em vinguin d'un honor altíssim, que profundament us agraeixo, veig aquests deures, sento aquestes responsabilitats, tal com són, amb tota llur duresa, i veig més encara: per la forma excepcional, extraordinària, com hem arrencat al poder públic aquesta Mancomunitat, i la forma excepcional, extraordinària també, com aquesta Mancomunitat haurà de créixer i ampliar-se, necessàriament han de sobrevenir obstacles, que entrebancaran, que cohibiran la nostra acció, que tal vegada ens privaran de correspondre a les grans esperances del nostre poble i de fer-nos dignes de la successió gloriosa d'aquells passats que tenien en llurs mans, com des d'ara tenim nosaltres en les nostres, la representació unitària de Catalunya.

Per això, en rebre de vosaltres aquests deures, aquestes responsabilitats, he de demanar-vos un dret: el de reclamar i d'obtenir la vostra cooperació, i no una cooperació nominal, passiva, sinó una cooperació eficaç, per enfortir, guiar i completar l'acció meua i la dels companys que poseu al davant de la Mancomunitat.

---

¹⁴⁵⁶ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 534-537.

¹⁴⁵⁷ Prat de la Riba, E. (Eds. Balcells, A. i JM. Ainaud de Lasarte) (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)*, Vol 3. (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 761-764.

¹⁴⁵⁸ Prat de la Riba, Enric (1914). "Discurs de nomenament com a President de la Mancomunitat" a Solé i Sabaté, J.M. (Ed. Eduard Puigventós) (2012). *Tornarem a vèncer: Grans discursos de grans catalans*. Badalona: Ara edicions, pp. 75-82.

¹⁴⁵⁹ Prat de la Riba, E. (1914). "Missatge d'Enric Prat de la Riba" a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

El moment d'ara, aquest moment que gràcies a Déu hem pogut viure, en què neix, en què comença a ésser la Mancomunitat, és un moment de gran transcendència per a la terra catalana.

Som en una girada fonamental, decisiva, de la vida catalana: la Mancomunitat clou un període i n'obre, n'inicia un altre. Cloem el període que comença amb la caiguda de Barcelona, amb el decret de Nova Planta, amb la supressió del Consell de Cent i de la Generalitat; i n'iniciem un altre, que és el demà, que és l'esdevenidor, que és el desconegut; però un demà, un esdevenidor, un desconegut, que la consciència del nostre dret i de la nostra força, i la direcció dels corrents universals, que no són encara el demà però van creant-lo, ens assegurin que serà triomfal per a Catalunya i d'estreta germanor amb els altres pobles hispànics.

Aquest any se'n compleixen dos-cents que Catalunya, en una lluita entorn de qüestions dinàstiques, va perdre el règim autònom que lliurava una part del seu govern a la seva representació popular i aristocràtica. Aquesta part d'intervenció en el govern propi era petita, més petita que la que exerceixen les institucions dels cantons de Suïssa, o els estats d'Alemanya i de la República nord-americana, sense perill ni ofensa per a la cohesió i la força interior i exterior d'aquests Estats.

Però per modestes que fossin aquestes nostres institucions autònomes, estaven informades d'un ample sentit de llibertat, incompatible amb les idees i els sentiments que regien aleshores els homes i els Estats; i per això van anar decandint-se, apagant-se com un llum en una atmosfera viciada, fins a la gloriosa sotragada del 1714.

Des d'aleshores Catalunya no ha tingut cap òrgan unitari de la seva personalitat, format pels seus elegits. Ha tingut, sí, virreis, capitans generals, governadors, regents d'Audiència, caps polítics; però, tret de breus moments en la crisi de la guerra de la Independència, no ha vist Catalunya al davant seu, durant aquests dos segles, cap institució nascuda de la seva voluntat i plena del seu esperit, que la representés tota

sencera, com sencera la representaven i dirigien les Juntes de Braços i l'antiga Diputació, que van llegar-nos aquesta Casa.

Doncs bé, senyors diputats: des d'ara, des d'aquest moment, que gràcies a Déu hem pogut viure, Catalunya tindrà una institució que la representarà tota sencera, que donarà forma corporal a la seva unitat espiritual, que donarà una organització jurídica a la seva personalitat. I això sol és ja d'una transcendència extraordinària: per això sol, la nostra vida pública, durant dos-cents anys descentrada, llançada fora dels riells d'una actuació ordenada, tornarà a situar-se dins una absoluta normalitat, perquè la Mancomunitat canalitzarà el sentiment i la voluntat col·lectius, i tots els ciutadans de Catalunya sabran que una part dels nostres destins, més petita o més gran, segons siguin les delegacions que s'aconsegueixin, serà ja el que ells lliurement vulguin que sigui.

Però la Mancomunitat ens planteja, amb més urgència que mai, un altre problema, un problema de poder, de funcions d'autonomia. L'Estat, autoritzant les províncies per a mancomunar-se, no s'ha desensenyorit de res, no ha traspasat a la Mancomunitat cap de les funcions que congestionen l'administració central. I sense les delegacions, la Mancomunitat, que com a personalitat és tot, com a poder no és res; és el paper i el segell de què parlava un il·lustre amic que m'escolta: és la capsa buida, és el vas que espera el contingut.

La nostra feina capital, doncs, durant aquest primer període, és estudiar, preparar i obtenir les delegacions. I això comporta dificultats de tota mena. Vosaltres ho sabeu prou, vosaltres que us heu format en contacte amb la realitat dins les corporacions locals, vosaltres sabeu el que significa dividir i parcialment traspasar serveis complexos en ple funcionalment; vosaltres sentiu amb això només la multitud de problemes tècnics, econòmics i jurídics que les delegacions plantegen i els interessos creats que han de salvar-se.

Però l'obstacle més gros serà la resistència de l'administració, la tradició d'absorció, d'abassegament de funcions i mitjans del poder públic a Espanya. A Alemanya, l'Estat ha dirigit amb cura minuciosa l'enfortiment de la vida local: per dotar-la de mitjans econòmics, que són font de primera de poder, ha creat i reforçat impostos, i quan ja han estat al ple de llur rendiment, els ha cedits als organismes locals. Compareu aquesta activitat amb la dels ministres disposant per reial decret o reial ordre de les caixes provincials, gravant els nostres pressupostos amb càrregues de l'Estat i abassegant totes les fonts d'impostos i deixant totalment indotades les hisendes locals.

La resistència serà, doncs, formidable; però també és formidable la nostra força. No us heu deturat mai, senyors diputats, a considerar com si en fóssim fora, com si fóssim estranys, aquest laborar nostre i de Catalunya per la Mancomunitat? Per a trobar quelcom semblant a terme de comparació, s'ha de recórrer a la llegenda quasi mitològica que hi ha als orígens de totes les literatures i de totes les civilitzacions, i que en multiplicat de formes omple el folklore universal. L'heroi llegendari, per a aconseguir el seu ideal, ha de lluitar amb les grans forces de la naturalesa, fins a trastornar les seves lleis fatals, inexorables: fer que el foc no cremi o que l'aigua no negui o que la gravetat no actüi. I nosaltres, en el món social, en el món del dret públic, hem hagut també d'acomplir aquests prodigis. Hem hagut de donar-nos una llei que imposa sacrificis i imposa renúncies, i crea drets i obligacions, una llei que planteja problemes d'organització pública dels que separen els homes en escoles i partits irreductibles, i tot això per la voluntat dels qui han de fer les renúncies i suportar els sacrificis, per la coincidència i l'harmonia dels qui lluiten amb passió irreductible. Una llei que arreu del món es fa i s'ha fet sempre per coacció, per imposició del poder, nosaltres hem hagut de fer-la directament des de baix, per l'acord voluntari dels qui haurem de subjectar-nos-hi; i a més a més, per unanimitat: unanimitat de diputacions, d'ajuntaments i de ciutadans.

Això és un prodigi, un prodigi fet a força de mutus sacrificis. Ara bé, si hem sabut accomplir aquest prodigi per accomplir la personalitat, ¿no sabrem fer el sacrifici que a tots ens costi i accomplir-lo també per donar a aquesta personalitat el poder que necessita per a realitzar el nostre ideal?

*El que havem de renunciar ho renunciarem; el que hàgim de suportar ho suportarem.
Val massa per al nostre poble el que esperem de la Mancomunitat.*

Volem donar a la nostra llengua la plenitud d'imperi sobre tota la vida nostra, i, ja que no ha pogut aconseguir l'expansió territorial gloriosa d'altres llengües germanes, donar-li en intensitat el que en extensió sempre més ha de mancar-li.

Volem que el nostre pensament no sigui com ho és fins ara el de totes les regions ibèriques, exclòs de la col·laboració universal; que la investigació científica nostra s'avanci a treballar en les línies avançades on es lliuren les batalles de la ciència, on treballen els homes que inventen, els que enriqueixen amb noves adquisicions el patrimoni intel·lectual, moral i artístic de la humanitat.

Volem que la nostra vida econòmica no sigui subordinada a grans forces estrangeres, sinó que constitueixi un sistema i un organisme complet, coordinat amb els dels altres països, però no pas sotmès o colonial, sinó nacional i propi; que assegurí la nostra força col·lectiva i el màxim de benestar al nostre poble.

Volem que la nostra raça tingui tots els mitjans, institucions i instruments col·lectius d'educació, de vigorització, d'higiene, de formació intel·lectual, moral professional i física que siguin indispensables per enlairar-la a una noble dignitat en el sentir, en el parlar i en l'actuar.

Volem que els nostres municipis puguin dotar-se de tots els serveis d'instrucció, de policia urbana i d'aprofitament rural proporcionats a la seva importància fins a arribar, entre l'esforç propi i el dels organismes superiors, a fer que no hi hagi ni un sol Ajuntament de Catalunya que deixi de tenir, a part els serveis de policia, la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon i la seva carretera.

Però per això calen grans institucions culturals i educacionals que creïn la llum que ha de guiar-nos per camins propis i tota una xarxa d'institucions secundàries, tècniques, professionals i d'humanitats en les poblacions capitals de comarca que vénen a vertebrar la vida catalana. Calen grans obres públiques de tota mena: cal la utilització, conservació i regularització de totes les forces naturals.

Aquest és el nostre ideal, i quan un ideal és no pas una llista, un qüestionari acadèmic, sinó un sentiment i una voluntat, i un entusiasme popular, creieu, senyors diputats, que, per alta que sigui la idealitat, la realitat és ja ben a la vora.

I ja he acabat. Ja no em resta sinó pronunciar les frases sacramentals, les frases rituals que en el dret públic universal assenyalen el moment precís, solemne, en el qual neix amb eficàcia jurídica un poder, una funció, una institució, que marquen quan un poder que abans no existia comença a existir; quan una institució que abans no era comença a ésser, a viure en plenitud de personalitat jurídica.

Prenc possessió, doncs, de la presidència de la Mancomunitat que amb els vostres vots acabeu de confiar-me. Dono possessió de les vice-presidències a En Lluís Durant i Ventosa. En Ramon Riu, En Lluís Ferrer i Bàrbara i N'Antoni Estivill, i de les secretaries a En Romà Sol, En Ramon Vidiella, En Francesc Carbó i En Joan M. Roma.

I posant, dins la fredor obligada de la fórmula reglamentària tota la vibració, tots els anhels i esperances del nostre sentiment de pàtria, declaro constituïda la Mancomunitat de Catalunya¹⁴⁶⁰.

---

¹⁴⁶⁰ Prat de la Riba, E. (1914). "Missatge d'Enric Prat de la Riba" a *La Veu de Catalunya*, 7 abril 1914, núm. 5359, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1245179 [consulta febrer 2020].

Missatge d'acceptació per la reelecció al càrrec de president (14-5-1917)

En segona instància, analitzarem el discurs que es va produir entre el 14 i el 19 de maig del 1917, en el qual Prat de la Riba va acceptar la seva reelecció com a president de la Mancomunitat, malgrat estar retirat a Sitges per intentar-se recuperar de la seva malaltia. Per la recerca que hem pogut fer, deduïm que el discurs es va produir el 14 de maig, quan va ser convocada l'Assemblea de la Mancomunitat, tot i que *La Veu de Catalunya* no el publica fins el dia 20 del mateix mes.

Això ens podria fer pensar que la redacció del discurs hauria pogut ser feta després que l'Assemblea el reelegís com a president i que, per tant, la lectura de les paraules escrites per Prat des de Sitges no es fes fins el dia 19. En qualsevol cas, no en tenim la certesa absoluta de cap de les hipòtesis, ja que la premsa no fa referència a aquest fet, com tampoc ho fa la publicació *ad hoc* que conserva la Biblioteca Nacional de España.

De totes maneres, la data exacta en el qual va ser escrit i la data en la qual es va pronunciar davant l'Assemblea és irrellevant per a l'anàlisi del seu contingut. En aquest segon discurs com a president de Catalunya, segons Francesc Canosa, Enric Prat de la Riba utilitza “un llenguatge modern, reclama estructures d'Estat per a Catalunya, en un discurs que ha fet fortuna”¹⁴⁶¹.

La gran virtut d'aquest acte oratori, que en realitat Prat només va escriure però que va pensar per a ser pronunciat, rau en la claredat de les propostes a la vegada que utilitza un llenguatge força ambigu. És l'ambivalència de les seves paraules la que permet, al *Seny ordenador*, garantir la continuïtat de la institució independentment del desenllaç de la primera Guerra Mundial. Així ho expressen Balcells, Pujol i Sabater:

*Prat feia equilibris en aquest discurs per mantenir el neutralisme i no associar en exclusiva l'emancipació de les petites nacionalitats europees amb la victòria aliada, com feia en canvi el nacionalisme radical català. Ara bé, amb la caiguda del tsarisme i l'entrada dels Estats Units en la guerra, Prat veia obrir-se un període nou que volia mirar amb optimisme, com feia tot el seu partit*¹⁴⁶².

Hem de recordar que només quatre mesos després d'iniciar-se la Mancomunitat va esclatar la Gran Guerra i, amb ella, les passions contràries entre els aliadòfils i els

---

¹⁴⁶¹ Canosa, F. (2015). *Àlbum fotogràfic de la Mancomunitat de Catalunya: Ahir-avui, 1914-2014*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 151.

¹⁴⁶² Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 91.

germanòfils. En aquestes paraules, doncs, Prat de la Riba procura trobar el just equilibri entre les diferents faccions per garantir la cohesió de l'entitat.

Per a contrastar aquesta visió de Balcells, Pujol i Sabater, volem fer referència al resum que Olivar Bertrand fa d'aquest acte oratori:

[Prat] agraià l'honor atorgat i la confiança en ell dipositada de representar el poble català pels vots d'homes pertanyents a gairebé totes les agrupacions polítiques. En aquelles hores de gestació d'una Europa novella, era obligat sentir a consciència la responsabilitat que tots tenien de construir i de presidir la Generalitat de Catalunya. En el període de la seva consagració definitiva, la Mancomunitat exigia l'efectiva delegació dels serveis de l'Estat. Això era, clar i net, la reivindicació autonomista plantejada pels catalans, d'acord amb les necessitats d'Espanya i els corrents d'autodeterminació que no serien obstacle ni a les lligues ni a les federacions de pobles que ja s'esbossaven en l'horitzó polític del món¹⁴⁶³.

Després de les aportacions d'aquestes fonts secundàries ens disposem a fer la nostra anàlisi, d'acord amb els elements proposats en el *Marc teòric*.

Per aquest motiu, a continuació proposarem l'estructura que considerem que tenia Prat al cap quan va escriure aquest discurs. L'hem desgranat en les parts següents, que ens serviran per dividir la nostra anàlisi i observar-ne els recursos retòrics més rellevants:

a.- Introducció: agraïment, compromís i complicacions extraordinàries.

b.- Desenvolupament: consagració definitiva, les atribucions, l'autonomia.

Contraposició de models d'Estat: tradició catalana i espanyola.

Comparació amb la tendència europea a l'autonomia.

Contra la immobilitat, el canvi.

c.- Conclusions: transformar-se és créixer.

Proposta d'un model d'Estat compost: Catalunya desitja l'autonomia.

Aquesta és la proposta d'estructura a partir de la qual treballarem la resta d'elements que volem analitzar, com ho són el *framing* i els altres recursos retòrics del discurs. Unes paraules que, probablement es van produir dilluns 14 de maig, tot i que també es podrien haver produït dissabte 19 de maig o el mateix diumenge 20 de maig, quan *La Veu de Catalunya* recull:

Tal com diguérem en una de les passades edicions, el Consell Permanent de la anà a Sitges per visitar el senyor Prat de la Riba i donar-li possessió

---

¹⁴⁶³ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 256-257.

oficial del càrrec de president, per al qual fou reelegit en la darrera Assemblea. A aquest acte hi assistiren tots els consellers i el secretari de la Diputació i de la Mancomunitat, senyor Janer¹⁴⁶⁴.

Ens disposem, doncs, a fer un exercici de trasducció discursiva per imaginar com el Consell Permanent va visitar-lo en un emplaçament indeterminat de Sitges i com, uns dies més tard, algun dels seus correligionaris va llegir el missatge de Prat de la Riba als diputats de l'Assemblea de la Mancomunitat.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

a.- Introducció: agraïment, compromís i complicacions extraordinàries.

Aquest discurs de Prat de la Riba, l'inicia de la mateixa manera que el primer que hem estudiat. Segueix l'estructura clàssica de l'oratòria, que recomana començar captant la benevolència del públic per després apuntar algun element d'interès per captar-ne l'atenció no només per l'orador sinó també pel tema que exposarà.

En aquest sentit, Prat de la Riba comença amb una *captatio benevolentiae* quan afirma que “he de remerciar en primer terme la confiança en mi posada, de major i més preuada significació venint d'homes de quasi totes les agrupacions polítiques”¹⁴⁶⁵. És a dir, Prat de la Riba comença tornant a donar les gràcies per la confiança donada pels diputats de l'Assemblea de la Mancomunitat, tres anys després del primer mandat. Queda clar com es posa per sota de la seva audiència, fent referència a tot el públic sense diferència de partits.

Acte seguit, en el següent paràgraf, acaba situant-se una mica per sobre dels diputats quan, després d'apel·lar la responsabilitat que tots comparteixen, ell s'erigeix com el president i representant de la Generalitat de Catalunya. Es presenta doncs, com una sinèdoque en sí mateix: ell és la part pel tot. Ell sol representa el poble de Catalunya, a través dels vots que l'han elegit com a president. D'aquesta manera, es situa força per sobre dels que l'han escollit, motiu pel qual es veu obligat, en els dos següents paràgrafs, a tornar a trobar un equilibri acceptable entre audiència i orador.

D'acord amb la seva funció de president, li eren atribuïts uns deures. En els seus discursos tenia per costum expressar el disgust que això li suposava, perquè no li

---

¹⁴⁶⁴ Prat de la Riba, E. (1917). “Als diputats de la Mancomunitat” a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁶⁵ *Ibidem*.

permetien seguir el seu model de vida. Per a exemplificar-ho, ens permetem remetre'ns a un fragment de Joan Esculies, referint-se a un dels discursos del *Seny ordenador*:

A mitjans de desembre de 1909 Prat fou escollit de nou president de la Diputació de Barcelona. El dia de la presa de possessió a mitjans de gener del 1910, com molts dies de la seva vida es trobava malament. Amb tot assistí a l'acte i en el seu discurs d'acceptació, explicà que la seva primera elecció com a president havia estat el disgust més gran de la seva vida pública perquè es violentaven els seus gustos, aficions i tasques habituals. Dibuixà, doncs, la seva acceptació -en un recurs molt emprat pels polítics de tota mena i de tots els temps- com un sacrifici. (...) El recurs és una manera de traslladar la responsabilitat de l'elecció d'un en els altres¹⁴⁶⁶.

Queda palès que aquesta *captatio benevolentiae* inicial d'aquest discurs, però també del primer que hem estudiat, no era un casualitat. Sigui per la fatiga que li produïa la malaltia o simplement com a estratègia retòrica, el cert és que Prat presentava habitualment la tasca presidencial com un sacrifici que no podia eludir, per responsabilitat, però pel que no es moria de ganes d'exercir.

Tant és així que, per rebaixar la seva pròpia queixa, en el discurs que ens ocupa del 1917 es veu obligat a enaltir com d'"aspra i dura era la tasca que vàreu encomanarvos fa tres anys"¹⁴⁶⁷. Prat vol fer sentir partícip a l'audiència, que s'endú gran part del mèrit de la feina de governar. En aquests dos darrers paràgrafs de la introducció, corresponents al tercer i al quart del conjunt del discurs, es dedica a fer una gradació de les dificultats que s'han anat sumant durant aquells darrers tres anys. Prat afirma que a les "dificultats internes, va ajuntar-se sobtadament tota una allau de complicacions extraordinàries, nascudes del fet imprevisit que va traspalsar el món quasi tot just iniciada la nostra obra"¹⁴⁶⁸.

En aquest punt observem una fal·làcia *ad misericordiam*, ja que en qualsevol moment històric les dificultats per aconseguir els objectius polítics solen multiplicar-se. D'aquesta manera, considerem que Prat fa servir les emocions de l'audiència per a portar-los cap a la seva trama argumental. No podem saber si ho va aconseguir, però després d'una votació tan favorable podem intuir que les fal·làcies amablement camuflades de Prat tenien el seu efecte. Si més no, així és com va insereir el seu discurs en un context internacional amb moltes dificultats, ja que fa referència de manera indirecta a la Gran Guerra que assolava Europa.

---

¹⁴⁶⁶ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 143.

¹⁴⁶⁷ Prat de la Riba, E. (1917). "Als diputats de la Mancomunitat" a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁶⁸ *Ibidem*.

Concretament, com apunten Colomines i Madaula, “el discurs recollia les preocupacions de l’època (...) especialment perquè hi sospesa les repercussions que la Gran Guerra tindrà, segons ell, en l’organització futura del món”¹⁴⁶⁹. Amb molta astúcia, doncs, Prat de la Riba planteja un escenari de molta dificultat, que ha anat complicant-se des de la consecució de la Mancomunitat i en el que, malgrat tot, l’orador i l’audiència han aconseguit mantenir viva la institució. A partir d’aquest complex escenari nacional, estatal i internacional, el *Seny ordenador* es proposa explicar l’objectiu del discurs: la consagració definitiva de la Mancomunitat de Catalunya. Una finalitat per la qual necessitava la col·laboració de tots els diputats, per fer un front comú davant el centralisme de Madrid.

b.- Desenvolupament: consagració definitiva, les atribucions, l’autonomia.

En el discurs amb el qual inaugurava la Mancomunitat de Catalunya i acceptava, per primer cop, el càrrec de president, Prat de la Riba exposava la necessitat d’assumir delegacions de funcions per part de l’Estat espanyol. Sense elles, advertia als diputats de la dificultat de dotar de contingut la Mancomunitat, ja que eren les que permetrien a la institució acabada de néixer proposar noves polítiques públiques per a la ciutadania.

Quan Prat parla de les “atribucions” que les anhelades delegacions havien de tenir utilitza un argument del benefici. En realitat està demanant als diputats la cohesió per a demanar les delegacions conjuntament, davant de la reiterada negativa espanyolista. I, a continuació, quan contraposa les diferents tradicions pel que fa als models d’Estat que desitja Espanya i Catalunya, està utilitzant el tipus d’argument de model i de contra model, que hem explicat abastament en l’apartat pertinent del *Marc teòric*. Així mateix, referint-se a la tendència creixent a Europa per permetre certs nivells d’autonomia, replica aquest argument de model, que li dona autoritat respecte a l’audiència que l’escolta.

En aquesta mateixa línia, hem de destacar que en l’obertura del desenvolupament del discurs es veu obligat a matisar el terme “delegacions” que havia emprat en el discurs de tres anys abans. Com que s’adona que algunes de les competències són efectivament transferides, però sense contingut, en aquest segon i

---

¹⁴⁶⁹ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1st ed.). Barcelona: Comanegra, pg. 114.

últim discurs que analitzem de Prat, utilitza el terme d’“atribucions”. Amb aquest mot es vol referir a la necessitat de dotar de contingut les delegacions que ja s’han transferit perquè no tenen contingut real.

Per aquest motiu, les presenta com a l’element central pel qual han de conjurar-se els diputats, amb la finalitat d’obtenir les màximes possibles. Amb to reivindicatiu afirma que “no hem fet la Mancomunitat per tenir una Diputació més gran, ni per donar a l’ànima catalana un petit cos d’administració subordinada, secundària: una província”¹⁴⁷⁰. Aquesta és una de les frases més memorables del de Castellterçol, ja que deixa clar que la institució en qüestió no ha estat pensada com una entitat part de l’Estat centralista –com ho eren les diputacions. Per aquest motiu, segons Pich i Contreras, els espanyolistes centralistes no veien amb bons ulls la Mancomunitat:

Els centralistes de totes les tendències polítiques es mostraven molt bel·ligerants amb la Mancomunitat catalana, encara que aquesta era una simple descentralització administrativa, ja que consideraven intolerable que algú qüestionés el model d’Estat nació, políticament centralista i culturalment uniformitzador. (...) Els centralistes eren conscients –ho deien els mateixos catalanistes– que la Mancomunitat no era l’objectiu, sinó el primer pas, ja que el que realment volien els catalanistes era l’autonomia¹⁴⁷¹.

L’autonomia, però, no era sinònim d’independència, com confirmarem en l’apartat *Models d’Estat*. Una cosa és el que realment era i una altra cosa, ben diferent, són les interpretacions interessades que afirmaven que Prat de la Riba considerava un possible Estat independent amb aquestes paraules.

El cert és que no hi ha cap text en tota la trajectòria de Prat que ens faci pensar que procurava la independència, sinó més aviat un model confederal que Ucelay-Da Cal anomena l’imperialisme català. En tot cas, no caurem en la temptació de fer una interpretació anacrònica de les paraules de Prat de la Riba, malgrat aquest fragment convidi a fer-ho: “tots volem per a Catalunya un cos d’Estat, tots sentim que la dignitat de la voluntat popular catalana exigeix imperiosament, més o menys accentuades o atenuades, formes d’Estat”¹⁴⁷².

---

¹⁴⁷⁰ Prat de la Riba, E. (1917). “Als diputats de la Mancomunitat” a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁷¹ Pich Mitjana, J. I J. Contreras Ruiz (2019). “No se deben concedir. Atentan contra España. *El Año Político* i la Mancomunitat” a AAVV. (2019). *Aparença d’un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pp. 62-63.

¹⁴⁷² Prat de la Riba, E. (1917). “Als diputats de la Mancomunitat” a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

Sigui com sigui, reiterem que l'interès de Prat no era la independència absoluta sinó un nou model d'Estat o, com ell presenta, una “forma d'Estat” que podia contemplar més o menys graus de descentralització administrativa. En aquest moment, el de Castellterçol presenta com a contraposats els models espanyol i català, sense explicitar-ho amb paraules. En tot cas, podem intuir que fa referència a una tradició centralista i unitària enfront d'una tradició descentralitzadora i federalista.

És per això que Prat de la Riba demana “que el límit de l'autonomia es posi a l'extensió, al nombre de funcions; però no a la intensitat, no a la plenitud de cada una de les funcions atorgades”¹⁴⁷³. El *Seny ordenador* clamava per disposar de l'absoluta capacitat de decisió en els aspectes que s'acordessin, encara que aquests fossin pocs. Per això podem constatar que el seu model era més aviat confederalista que no pas federalista, en termes politològics d'avui (2022). Altra cosa és que, en el seu temps, els seus plantejaments eren nítidament federalistes, tot i que els va presentar amb un altre llenguatge, donats els reiterats fracassos d'aquest model en el sí de l'Estat espanyol.

Així doncs, insisteix en el fet que Catalunya ve d'una tradició de llibertats mentre que Espanya ve d'una tradició d'imposicions. No ho explicita clarament amb paraules, però se sobreentén pels seus silencis i precisament pel que no diu. En aquest sentit, fa una recomanació encoberta a l'Estat espanyol, comparant la capacitat d'adaptació de la tendència europea, la qual estava virant cap a la permissivitat de l'autonomia de les regions. Per això afirma que “quan les Diputacions catalanes varen formular la seva petició d'autonomia (...), vivíem una hora ben diferent de l'hora present. Érem llavors dintre una Europa que es pensava ésser immutable, definitiva”¹⁴⁷⁴. Tanmateix, aquella sensació que l'autonomia era a tocar s'havia esfumat.

Per això enalteix que, en el context europeu, “les petites minories, abrusades del desig de reforma, havien, per ésser tolerades, d'amagar l'ideal nou dins la realitat vella, cercar fórmules, arbitrar combinacions, fer evolucionisme”¹⁴⁷⁵. És precisament això el que pretenien les delegacions que demanava en el discurs inaugural tres anys abans i que ara especificava que l'important eren precisament les atribucions d'aquestes delegacions. Així és com enalteix la federació britànica, la Polònia restaurada i tantes

---

¹⁴⁷³ *Ibíd.*

¹⁴⁷⁴ *Ibíd.*

¹⁴⁷⁵ *Ibíd.*

d'altres nacions que es veuen reintegrades en estats compostos. Altra vegada, el tipus d'argument del model i del contra model.

I davant de la negativa espanyolista d'escoltar les demandes dels nacionalistes catalans, Prat utilitza una metàfora molt evident quan afirma que “les paraules no són fórmules immòbils com les inscripcions buidades en la duresa rígida dels marbres o dels bronzes, sinó carn i sang del poble que les diu”¹⁴⁷⁶. Amb aquesta imatge mental il·lustra a la perfecció la necessitat de no caure en l'immobilisme, sinó d'adaptar el model d'Estat al sentit del temps. És l'estratègia amb la qual Prat de la Riba fa un advertiment a l'Estat espanyol, que presenta com l'adversari de l'audiència a la qual aspirava convèncer:

*No hi ha perill més gros que la immobilitat: restar aturat és morir. Qui no es transformi intensament i de pressa, en tots els ordres, avançant-se a les exigències del nou ambient universal, o deixarà d'ésser o esdevindrà mon joia humil, mostra d'un passat caigut al marge d'una humanitat fortament transmutada*¹⁴⁷⁷.

Aquest fragment és un dels més excelsos, alhora que rebuscats, del Prat orador. Certament és complex, elevat i gonflat, com apuntava Rovira i Virgili, però d'una sensibilitat poètica i pragmàtica enorme.

És en aquest paràgraf amb el qual conclou el desenvolupament o obre les portes de la conclusió. Prat de la Riba va demostrar durant tota la trajectòria vital i política la necessitat d'anar acoblant el seu pensament al sentir de la gent i d'acord amb les tendències mundials en ciència política. En aquestes breus cinc ratlles sintetitza gran part dels principis, que no dels ideals de Prat. Havia defensat sempre l'estudi del passat, per entendre com les formes polítiques havien arribat al seu moment històric; a partir de la comparativa amb els models internacionals de la seva contemporaneïtat, proposava aquell “foc de renovació” –una nova metàfora–, que era la clau per mantenir les nacions al capdavant de la ciència, l'educació, la sanitat i tots els serveis socials que es començaven a prestar a la ciutadania.

c.- Conclusions: transformar-se és créixer.

Després d'aquesta apologia contra la immobilitat i a favor del canvi polític, Prat de la Riba fa una proposta final de model d'Estat compost per a Catalunya i Espanya. A partir

---

¹⁴⁷⁶ *Ibíd.*

¹⁴⁷⁷ *Ibíd.*

de la idea de transformació com a motor per fer-se fort, per créixer, Prat de la Riba projecta el model que per a ell seria definitiu per a reorganitzar l'Estat. En un exercici d'anticipació del nou ordre mundial, assegura que “les aliances presents, i altres que en l'esdevenidor vindran a completar-les, són el pròleg de federacions immenses, que no poden constituir-se ni subsistir sense la plena llibertat interior dels pobles”¹⁴⁷⁸. Per això considerava que l'autonomia que desitjava Catalunya era el just equilibri entre trencar amb l'Estat i estancar-se en un model centralista i unitarista.

De fet, no va errar estrepitosament, ja que augurava una “nova forma d'Estat resultant de l'aglutinació de tots els Estats del món en dues o tres grans lligues o unions”¹⁴⁷⁹, com dèiem en l'anterior subapartat, anticipant l'ordre mundial dicotòmic entre el comunisme i el capitalisme que derivaria en la segona Guerra Mundial. Així doncs, per poder tenir un pes en aquella nova relació de blocs d'Estats era important per a Catalunya i per a Espanya tenir definit el model d'Estat.

L'únic problema, si podem esmenar al *Seny ordenador*, és que ell partia del *topoi* català que definia els catalans com un poble democràtic. Així ho reconeix quan assegura que “aquesta voluntat d'autonomia reiterada en tantes eleccions i plebiscits populars i vots unànimes de la vostra Assemblea, coincideix avui amplament, plenament, amb l'interès d'Espanya”¹⁴⁸⁰. L'error el va cometre en pensar que a l'Estat també hi havia aquests aires de reforma, que pretenien democratitzar el model o les formes de l'Estat per fer-los més propers a la ciutadania.

En qualsevol cas, com insisteixen Colomines i Madaula, la proposta pratiana no tenia cap intenció secessionista:

*No era una reivindicació separatista, certament, que és el que no volien entendre els polítics espanyols i les corporacions i entitats d'arreu de l'estat. Ni quan es constituí la Mancomunitat, ni llavors ni més endavant, amb motiu de la discussió del projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya de l'any 1918*¹⁴⁸¹.

Com hem tractat en l'apartat d'*Independentisme* i també en la *Biografia* de Prat de la Riba, una cosa eren les propostes catalanistes i una altra –molt diferent– el que volien veure els espanyolistes. Per això afirmem que, sovint, hi havia més separadors que no pas separatistes. L'enorme majoria de catalanistes i de nacionalistes catalans, com ho

---

¹⁴⁷⁸ *Ibíd.*

¹⁴⁷⁹ *Ibíd.*

¹⁴⁸⁰ *Ibíd.*

¹⁴⁸¹ Colomines, A., i Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1st ed.). Barcelona: Comanegra, pg. 115.

demostra aquest discurs que estem estudiant –que representa el discurs hegemònic–, eren descentralitzadors amb diferents graus, majoritàriament autonomistes.

Ni després de la campanya de l'autonomia que presentarem amb Puig i Cadafalch, els catalanistes aconseguïren el grau desitjat de descentralització, d'acord amb la tendència mundial que apuntava Prat de la Riba. És per això que, el clam final de l'orador a favor de “donar-nos confiança plena d'aconseguir el nostre objectiu i estimular les nostres energies”¹⁴⁸², podria arribar a semblar naïf si hagués vist amb els seus propis ulls com acabaria dissolent-se la Mancomunitat vuit anys més tard.

Per dir-ho en paraules de Balcells, Pujol i Sabater, probablement “la imatge de Prat de la Riba que avui es tindria hauria estat molt distinta si hagués mort als vuitanta anys, és a dir, el 1950, i hagués hagut de passar tots els esdeveniments que visqueren els seus companys de la direcció de la Lliga”¹⁴⁸³. No podem saber si l'hauríem vist com un idealista naïf, com un venut al règim de Primo de Rivera o com un impertèrrit conspirador a l'exili, a la recerca de la llibertat per Catalunya. Tot el que vulguem suposar després de la seva mort seria fer història ficció i, amb ella, cometriem un abús de la història que no farem.

En aquest apartat final, fent referència indirecta a aquest discurs, volem reflexionar sobre el valor de les figures retòriques en Enric Prat de la Riba. Com hem vist en els dos discursos analitzats, les seves paraules estan plenes de recursos per enriquir llaminament la imaginació del públic. Una de les mes recurrents era la metàfora, que hem vist en les dues anàlisis que hem fet. Però arribats a aquest punt, volem transcriure'n una que exemplifica el poder que Prat de la Riba tenia per convertir en imatges alguns conceptes molt densos i intensos:

Cada any la natura ens dona una imatge viva de lo que és el renaixement d'un poble. Cada any, l'hivern estronca la circulació de la vida, deixa nues de verdor les branques, cobreix la terra de neus i de gebrades.

Més la mort és aparent. Les neus de les montanyes se fonent, engroixint els rius que porten a la plana la força acumulada de geleres y congestes; la terra sen t penetrar per totes ses molècules, la humitat amorosa de l'aigua que feconda; sota la crosta de les glaçades o el gruix protector de neu y gebre, les llavors tremolen y es clivellen, obrintse pera donar pas a la vida que revé; les velles soques dels arbres senten l'estremitut, l'esgarrifança, que anuncia la nova pujada de la sava. Després el sol allarga els dies y

---

¹⁴⁸² Prat de la Riba, E. (1917). “Als diputats de la Mancomunitat” a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁸³ Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 104.

entebiona l'aire; reculen les neus als Bachs de les altes serres, l'oreig gronxa els sembrats y les branques grosses, a punt de brotonar; creix l'esclat de moviment, de vibració, d'activitat per tota la natura; y les seves innombrables remors canten altra vegada l'himne etern a la vida renovada.

Així mateix pera'ls pobles, l'hivern no és la mort sinó la gestació d'una nova vida. L'hora trista de les nacions és aquella en que's lluita ab lo impossible, ab el fat enemich, ab la hostilitat declarada de les grans corrents universals, que aixafen y dobleguen els pobles com els rius fóra de mare les canyes y els joncars de les margenedes.

A la primeria del segle XVIII ja havia començat l'hivern pera la terra catalana¹⁴⁸⁴.

Aquest fragment, extret de *La nacionalitat catalana*, demostra la capacitat de Prat de la Riba per a crear aquestes imatges mentals a partir de metàfores. Així com ho feia per a relatar el passat remot de Catalunya i en seu renaixement, primer cultural i després polític, el de Castellterçol va utilitzar els recursos retòrics per a traduir en paraules entenedores la seva complexa teoria politològica.

En aquest sentit, tal com apunta Ucelay-Da Cal, a través de les seves paraules tant en els discursos com també en la resta de textos doctrinals, Prat aconseguia captivar a la seva audiència amb relativa facilitat:

Su ideal –su metáfora, si se prefriere– consistía en la consciente y activa “invención de la tradición”, un “particularismo” que forjaría un “imperio” hispano que nunca había existido, pero que quizá, con otro destino histórico, “debió haber existido”. (...) Visto de manera superficial, podía parecer que Prat, al predicar el imperio de los particularismos contra la tiranía centralista, había hecho un latrocinio extenso en el guardarropía conceptual del legitimismo hispano. Pero, por muy conservador, (...) no fue una especie de neotradicionalista¹⁴⁸⁵.

Malgrat en aquest apartat fem servir una cita que no té directament a veure amb el segon discurs que ens hem proposat analitzar, no podíem deixar passar l'oportunitat d'aprofundir en el poder de les metàfores i de les imatges amb la qual Prat de la Riba ha transcendit més enllà dels seus discursos orals.

Així, les seves metàfores van ser reinterpretades des de la Falange española fins als nacionalistes catalans a partir del 1978. Un llegat del qual no en podrem parlar per no estendre'ns en excés, però del qual tenim tot el material preparat per fer-ne una profunda reflexió en futurs treballs.

---

¹⁴⁸⁴ Prat de la Riba, E. (1906). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: L'Anuari de la Exportació, pg. 9.

¹⁴⁸⁵ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pp. 203-204.

Transcripció del discurs

Aquest darrer discurs de Prat de la Riba, que acabem d'analitzar, dirigit als diputats de la Mancomunitat en l'acceptació del càrrec de president per segona vegada, el trobem principalment en quatre fonts bibliogràfiques, dues de secundàries i dues de primàries. D'una banda, l'hem trobat transcrit a *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*¹⁴⁸⁶, a continuació del primer discurs que hem analitzat, i al tercer volum d'*Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)*¹⁴⁸⁷. Per altra banda, l'hem trobat a *Als diputats de la Mancomunitat*¹⁴⁸⁸ i a la publicació de *La Veu de Catalunya*¹⁴⁸⁹ del dia 20 de maig, en l'edició del vespre. A continuació, reproduïm la transcripció del discurs en la versió del periòdic català original, que hem trobat en la nostra recerca i que té insignificants variacions respecte el text que es conserva a la Biblioteca Nacional de España:

En rebre de vosaltres per segona vegada, en aquests dies de forçada absència, la investidura presidencial de la Mancomunitat, he de remerciar en primer terme la confiança en mi posada, de major i més preuada significació venint d'homes de quasi totes les agrupacions polítiques; i he d'agrair després l'honor, per als meus sentiments i ideals de tota la vida honor altíssima, de representar, per ministeri dels vostres vots, el poble de Catalunya.

Mes confiança i honor m'obliguen, en compliment dels deures sagrats que una i altra sempre acompanyen, a demanar-vos que aixequem el cap amunt, per sobre la nostra feina de cada dia i, esguardant cara a cara el moment d'ara, no a dintre el nostre clos familiar tan sols, sinó terres enllà, on s'infanta amb dolors heroics una nova Europa, sapiguem sentir uns i altres tota la responsabilitat: vosaltres la de constituir per voler del poble que us ha elegit la Generalitat de Catalunya, i jo la de presidir-la i representar-la.

---

¹⁴⁸⁶ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 539-541.

¹⁴⁸⁷ Prat de la Riba, E. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3.* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 855-857.

¹⁴⁸⁸ Prat de la Riba, E. (1917). *Als diputats de la Mancomunitat*. Barcelona: Impremta de la Casa de la Caritat. Arxiu de la Biblioteca Nacional de España, <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=bdh0000111495&page=1> [consulta febrer 2020].

¹⁴⁸⁹ Prat de la Riba, E. (1917). "Als diputats de la Mancomunitat" a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

Aspra i dura era la tasca que vàreu encomanar-vos fa tres anys: construir un organisme oficial nou, sense mitjans, sense el concurs simpàtic del poder públic, sense hàbits de govern, sense la base d'estabilitat que dóna a les institucions de govern la independència de les assemblees o l'existència d'un poder moderador. A aquestes dificultats internes va ajuntar-se sobtadament tota una allau de complicacions extraordinàries, nascudes del fet imprevist que va trasbalsar el món quasi tot just iniciada la nostra obra.

Amb el vostre concurs, que mai no ens ha faltat, i amb el poble de Catalunya, que en tots els moments decisius ens ha assistit, hem arribat al terme d'aquest període victoriosament: amb mitjans de no res, malgrat les hostilitats i desamors, hem construït un instrument que amb fets, amb actuacions fecundes desenrotllades en circumstàncies ben adverses, amb èxits assenyalats, demostra la seva viabilitat, la seva aptitud per a les altes funcions que n'espera Catalunya.

Entrem ara en el segon moment de la vida de la Mancomunitat en el període de la seva consagració definitiva.

Som a l'hora de resoldre el problema del seu contingut, de les seves atribucions. No hem fet la Mancomunitat per tenir una Diputació més gran, ni per donar a l'ànima catalana un petit cos d'administració subordinada, secundària: una província. Tots, anant més o menys enllà, qui deturant-se aviat, qui veient lluny encara el terme del seu ideal, tots volem per a Catalunya un cos d'Estat, tots sentim que la dignitat de la voluntat popular catalana exigeix imperiosament, més o menys accentuades o atenuades, formes d'Estat.

Aquest és el sentit de la reivindicació d'autonomia plantejada pel nostre poble amb el nom de delegacions de serveis de l'Estat a la Mancomunitat. Per això aspirem que les funcions avui confiades al poder central que han d'ésser traspassades a la Mancomunitat siguin funcions totalment i plenament lliurades; que el límit de

l'autonomia es posi a l'extensió, al nombre de funcions; però no a la intensitat, no a la plenitud de cada una de les funcions atorgades.

Imposa aquesta solució el nostre sentiment, les tradicions de govern lliure del nostre poble, l'experiència històrica dels grans poders fecunds i dels poders eternament híbrids i sobretot el nostre deure de catalans, i de catalans d'ara, contemporanis de la guerra gran, ciutadans d'una Europa trasbalsada en treball de replasmació en tots els ordres, des de les fronteres dels Estats a l'organització política i econòmica, a l'esperit de govern, a les orientacions de totes de l'activitat estatal.

Les paraules vives –i la de les delegacions ho és per al nostre poble– no són fórmules immòbils com les inscripcions buidades en la duresa rígida dels marbres o dels bronzes, sinó carn i sang del poble que les diu. La paraula viva d'un poble és a cada hora la resultant de les seves forces, i vibra i sona amb totes les vibracions del temps, i creix i s'eixampla segons les correnties de la vida universal.

Quan les Diputacions catalanes varen formular la seva petició d'autonomia, refrenada amb el vot quasi unànime de totes les espanyoles reunides a Sevilla, vivíem una hora ben diferent de l'hora present. Érem llavors dintre una Europa que es pensava ésser immutable, definitiva. D'una Europa satisfeta d'ella mateixa, contenta de les coses que eren i com eren. Voler canviar res del que existia semblava un delictes, o, per la mateixa impossibilitat de reeixir, una bogeria. Les petites minories, abrusades del desig de reforma, havien, per ésser tolerades, d'amagar l'ideal nou dins la realitat vella, cercar fórmules, arbitrar combinacions, fer evolucionisme. Les delegacions eren això: un procediment per a mudar l'organització unitària d'Espanya servant-ne externament tota la simetria.

L'Europa d'avui és tota una altra. És l'Europa de les grans potències retent homenatge des de les altures del seu poder a la llibertat, a l'autonomia de les nacionalitats; la dels preliminars de la federació britànica; la de la Polònia restaurada; l'Europa de les

constitucions que cauen, de les utopies menyspreades que triomfen: una Europa constituent.

És amb l'ànima plena d'aquest foc de renovació que des de Catalunya diem avui a l'Estat la vella paraula. No hi ha perill més gros que la immobilitat: restar aturat és morir. Qui no es transformi intensament i de pressa, en tots els ordres, avançant-se a les exigències del nou ambient universal, o deixarà d'ésser o esdevindrà mon joia humil, mostra d'un passat caigut al marge d'una humanitat fortament transmutada.

Transformar-se de cara a l'esdevenidor és enfortir-se, és créixer, és habilitar-se per tenir el lloc que pertoca. I l'esdevenidor, entre altres característiques ben assenyalades, és universalisme i autonomia. Les aliances presents, i altres que en l'esdevenidor vindran a completar-les, són el pròleg de federacions immenses, que no poden constituir-se ni subsistir sense la plena llibertat interior dels pobles, de les nacionalitats que les integren. Per això avui, ensenyant una vegada més el nexa fondíssim existent entre l'humanitarisme i el nacionalisme veritables, els directors d'aquesta transformació, els que preparen aquesta nova forma d'Estat resultant de l'aglutinació de tots els Estats del món en dues o tres grans lligues o unions, són precisament els que s'esforcen a aparèixer campions de les llibertats nacionals, de l'autonomia de les nacionalitat, fins de les més petites i resignades.

El desig de Catalunya, aquesta voluntat d'autonomia reiterada en tantes eleccions i plebiscits populars i vots unànimes de la vostra Assemblea, coincideix avui amplament, plenament, amb l'interès d'Espanya, que no pot, sense greus perills, deixar de reconstituir-se i renovar radicalment govern i administració i serveis de tota mena; així com amb les orientacions dels pobles que manen el món.

*Això ha de donar-nos confiança plena d'aconseguir el nostre objectiu i estimular les nostres energies, per tal d'assolir-lo abans i tot d'arribar al terme de les funcions rebudes de vosaltres*¹⁴⁹⁰.

2.1.5 Ideals catalanistes

Enric Prat de la Riba va ser l'ideòleg que va aconseguir amalgamar les diferents corrents del catalanisme i concretar-les amb un discurs nacional que les aplegués a totes. Tal com hem vist en els seus discursos i també en la lectura dels seus textos doctrinals més importants, va fondre les dues tradicions anteriors prenacionalistes, des del particularisme federalista d'Almirall fins al tradicionalisme de Torras i Bages, rellegant els seus ideals per a transformar-los en un heterogeni corrent de pensament.

Si bé és cert que va escriure molta més doctrina que no pas Puig i Macià, “Prat no fou un pensador que trobés o plantegés grans idees, més aviat fou un bon sintetitzador d'idees que captà de les seves nombroses lectures. (...) Encara que era prou intel·ligent per afegir-los un canvi aquí o un matís allà per adaptar-les al moment”¹⁴⁹¹. Aquesta és l'opinió d'Esculies, qui també fa referència a unes reflexions que Eugeni d'Ors havia fet sobre Prat de la Riba. Com que també les recull Olivari, farem servir aquest segon autor per a citar aquestes tres capes que definien Prat, segons Eugeni d'Ors:

*El secret d'En Prat de la Riba es basa en tres capes que se superposen, alternen o contemporitzen en la seva actuació: primera, capa regionalista, amb les persones que ell volia i necessitava atraure per la seva causa, les forces vives d'industrials, comerciants, propietaris i terratinents; segona, capa nacionalista, amb ell mateix, en la intimitat que anà creixent i creixent fins a... l'any 1898 (...); tercera, capa imperialista, deguda a la influència que en ell exerciren les joves intel·ligències que el rodejaven*¹⁴⁹².

Si prenem com a vàlida aquesta definició dels ideals catalanistes de Prat, podríem confirmar que, d'una banda era possibilista ja que volia aconseguir els seus objectius polítics a partir d'influir en el govern espanyol, a partir de la capacitat de captar el màxim nombre de votants cap a la Lliga Regionalista. D'altra banda, Prat considerava que Catalunya era una nació i, per aquesta raó, tenia el dret a tenir un Estat. En tot cas, i com a tercer punt, aquest Estat no havia de ser independent per no contravenir els vents

---

¹⁴⁹⁰ Prat de la Riba, E. (1917). “Als diputats de la Mancomunitat” a *La Veu de Catalunya*, 20 maig 1917, núm. 6486, edició vespre, pg. 2, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1249373 [consulta febrer 2020].

¹⁴⁹¹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 163.

¹⁴⁹² Olivari Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pp. 212-213.

de canvi que es vivien a Europa. Durant el primer terç del segle XX, Prat va observar que hi havia més estats compostos, amb diferents graus de descentralització i autonomia, que no pas noves independències. A més, com veurem més endavant, la idea de parlar d'imperialisme podia sonar suggerent per a un Estat espanyol en fallida després de la pèrdua de les colònies, és a dir del seu imperi.

En tot cas, aquesta síntesi que recull Olivar, i de la qual en fem nosaltres una particular extrapolació d'idees, l'haurem de desgranar punt per punt per entendre tota la complexitat dels ideals catalanistes de Prat. A l'apartat de *Biografia* ja hem introduït alguns textos que van contribuir a estructurar el seu pensament, com ho són el *Compendi de la Doctrina Catalanista*, els articles publicats a la *Revista Jurídica de Catalunya*, o el *Missatge a S.M. Jordi I rei dels Hel·lens*.

Aquest darrer text, com ja hem explicat en els apunts biogràfics, va ser la seva presentació en societat perquè, malgrat va ser signat per moltes personalitats, els historiadors asseguren que ell va tenir la responsabilitat de redactar-lo. Els catalanistes el van lliurar el 6 de març del 1897 al cònsol de Grècia a Barcelona, al senyor Muzzopulo. Segons Enric Jardí “el missatge en qüestió fou comentat molt desfavorablement per la premsa madrilenya”¹⁴⁹³, titllant-lo de separatista. Com ja hem vist en l'apartat de *Discursos nacionals* i *Models d'Estat*, no era gens estrany que hi hagués més separadors que no pas separatistes, a l'Espanya dels inicis del segle XX.

Per aquest motiu, d'acord amb el relat de Jardí, a *Compendi de la Doctrina Catalanista* Prat afirmava que “Espanya no és una Patria, (...) tampoc és la Pàtria nostra, sinó la dels castellans; la dels que parlen i pensen i senten i obren a la castellana”¹⁴⁹⁴. Per Prat de la Riba només hi havia una pàtria pels catalans i aquesta era Catalunya. Aquesta és una visió que no només trobem al *Compendi*, sinó en un reguitzell d'articles en els quals Prat de la Riba opina habitualment a *La Veu de Catalunya*, alguns d'ells signats i d'altres d'anònims.

En aquestes opinions es manifestava una mentalitat pròpia d'un home de classe benestant que buscava solucions pel conjunt del país però que no afrontava directament els problemes derivats del món del treball amb claredat. És per això que Solé-Tura fa una crítica de la escassa vessant social de Prat de la Riba:

---

¹⁴⁹³ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 73.

¹⁴⁹⁴ *Ibidem*, pg.73.

Prat fongué la mentalitat de la Catalunya rural, conservadora, tradicionalista, i fins reaccionària amb la pròpia de la Catalunya ciutadana, liberal, progressista i federalista en el gresol d'una doctrina nacionalista que fou perfectament assimilada per la burgesia quen el desastre colonial espanyol l'obligà a rompre el pacte. (...) Prat fracassà [en la funció revolucionària] per diversos motius: cofoisme, tendència al pactisme, tímidesa, però principalment perquè la Catalunya definida pe Prat de la Riba era massa unilateral, massa condicionada per una perspectiva de classe¹⁴⁹⁵.

És a dir, segons Solé-Tura, la seva manca de consciència de classe obrera, dels qui patien les conseqüències de la duresa del mercat de treball, va fer que les seves idees no fossin revolucionàries sinó reformistes. El cert és que Prat era un corporativista pel que fa a la sensibilitat social. Així ho explica Cattini:

Un altre gran àmbit de reflexió, estrictament lligat a la crítica de la política i del parlamentarisme, fou la concepció social i corporativa. (...) Les reflexions sobre el règim corporatiu tornen de manera constant en Prat i es lliguen a la concepció neogremialista¹⁴⁹⁶.

Per tant, Prat no tenia una sensibilitat social, pròpiament com l'entenem avui en dia o com l'entengué Macià en el seu dia. Per Prat, la societat era un organisme viu integrat per individus però sobretot dominat pels corporativismes dels seus gremis. En aquest sentit, d'acord amb el que afirmava Rovira i Virgili, citat per Enric Jardí:

Si per un costat [Prat] mirava amb recel i alarma les tendències radicals del moviment obrer, per l'altre costat considerava perillosíssima la indiferència i la inconsciència de les classes benestants, aferrades a llurs privilegis i refiades que les lleis i la força pública els mantindran. (...) Prat era un home de religió, de justícia i d'ordre. (...) Un altre límit al seu deler de reformes socials el constituïa el seu sentiment tradicionalista¹⁴⁹⁷.

Segons Rovira i Virgili, doncs, no és que no tingués sensibilitat social, sinó que temia la revolta obrera. Per aquest motiu, essent un home religiós i d'ordre, preferia creure en el neogremialisme, actualitzant la tendència medieval a organitzar la societat i el govern a través dels gremis.

En definitiva, segons Cattini, "Prat de la Riba defensava l'harmonia social en nom del neocorporativisme"¹⁴⁹⁸. Això no volia dir obviar l'obrerisme, sinó que preferia promoure els gremis. Les influències organicistes que hem analitzat abans d'estudiar els discursos feien que veiés els diferents cossos i col·lectius de persones que integren una societat com parts específiques d'un organisme viu, natural. Aquests col·lectius li eren

---

¹⁴⁹⁵ Solé-Tura, J. (1967). *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62, pg. 300.

¹⁴⁹⁶ Cattini, G. (2008). *Prat de la Riba i la historiografia catalana: Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX*. Catarroja-Barcelona: Afers, pp. 302-303.

¹⁴⁹⁷ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 150.

¹⁴⁹⁸ Cattini, G. (2008). *Prat de la Riba i la historiografia catalana: Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 304.

encarregades unes funcions determinades. La funció de Prat de la Riba des de les elits era la d'exercir com a cervell, com a motor ideològic dels projectes que l'organisme català volgués arribar a realitzar. La funció de la classe obrera era la de la força de treball que servís de motor perquè la societat pogués, al·legòricament, caminar.

Malgrat no ho manifestés públicament, doncs, sí que de la lectura es destil·la aquesta perspectiva elitista. Una visió que es va coure lentament durant l'etapa de la seva formació. Ja des de Barcelona però encara molt jove, Prat de la Riba es mogué en l'entorn amb un rerefons cultural que el portava al pensament que després va defensar. En paraules de Jardí, "Prat defensava, a més una societat corporativa, unida en gremis, associacions, clubs, empreses, entitats, que construïssin un teixit lligat social que allunyessin Catalunya d'un excés d'individualisme que trobava perillós"¹⁴⁹⁹. No és estrany, doncs, que no defensés el moviment obrer que, d'acord amb el seu pensament, podia subvertir l'ordre social.

Després d'aquesta reflexió inicial sobre les idees bàsiques de la doctrina de Prat de la Riba, que hem treballat anteriorment en els discursos i en la biografia del *Seny ordenador*, volem fer referència a l'amalgama dels seus ideals catalanistes. La síntesi de tot el seu pensament, especialment de tota l'etapa de formació i d'home de partit que el va portar a governar la Diputació de Barcelona i després la Mancomunitat, és *La nacionalitat catalana*. Aquesta fou la seva obra mestra, publicada el 1906, "una obra de tipus doctrinal el pensament que havia de guiar els catalanistes"¹⁵⁰⁰, segons Agustí Colomines.

Aquesta obra va tenir també ressò dins l'Estat espanyol, ja que des de 1917 Antonio Royo en publicà una traducció per a desprestigiar el líder català envers la resta de l'Estat. Més enllà d'això, segons Ucelay-Da Cal, "fora de les fronteres catalanes és només l'expressió d'un particularisme, sense especial importància per als forasters"¹⁵⁰¹. Cal destacar, però, l'esforç d'un reconegut estudi i coneixement de base científica en relació a un lloc i un temps, allò que Clifford Geerts anomenà *local knowledge*¹⁵⁰², i que legitima l'elaborat discurs que presenta l'autor a *La nacionalitat catalana*.

---

¹⁴⁹⁹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 123.

¹⁵⁰⁰ Colomines i Companys, A. (2017). "Enric Prat de la Riba i l'administració local" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 62.

¹⁵⁰¹ Ucelay-Da Cal, E. (2013). "Prat de la Riba i La nacionalitat catalana: aspiracions d'independència coronada" a *La nacionalitat catalana*. Barcelona: RBA La Magrana., pg. 8.

¹⁵⁰² *Ibidem*, pg. 8.

A l'apartat de la *Biografia* ja hem parlat del moment en el qual apareix aquest text troncal per al catalanisme i per al nacionalisme català. En tot cas, ens permetem utilitzar una cita de Jordi Casassas per sintetitzar-ne el contingut:

L'aparició de "La nacionalitat catalana" d'Enric Prat de la Riba (maig 1906), concebut per ser el llibre de la Solidaritat, va ser el fet definitiu que va cloure la primera fase definitòria del noucentisme. El cos inicial del llibre es dedicava a fixar quins eren els elements constitutius de la catalanitat i a fixar etapes per les quals havia travessat el catalanisme des de les primeres passes el segle XVIII fins al despertar polític de principi del segle XX. La vertadera novetat, però, es trobava a la darrera part Prat titulava conscientment imperialisme. Aquest títol ho he xocat tenint en compte que Espanya acabava de perdre les seves colònies no feia encara no dècada. (...) Per a Prat l'imperialisme era una consigna en dues cares: per a assolir la plenitud nacional interna de Catalunya i complementàriament, per consolidar el catalanisme prou potent per poder regenerar Espanya¹⁵⁰³.

D'acord amb aquesta reflexió de Casassas, *La nacionalitat catalana* serà el text mare per a bastir aquesta apartat d'*Ideals catalanistes*, el qual també es fonamentarà a partir dels discursos de Prat de la Riba que hem analitzat en l'apartat de *Missatge*.

El qui fou el primer president de la Mancomunitat feia una interpretació catalana d'Espanya, en plena sintonia amb el doble patriotisme català i espanyol que descrivien Fradera¹⁵⁰⁴ i Marfany¹⁵⁰⁵ a l'apartat de *Discursos nacionals*. Així ho explica el mateix Agustí Colomines:

Per al catalanisme pravià, la nacionalització de Catalunya no era incompatible amb propugnar una Espanya regionalitzada, gairebé organitzada com un estat compost, en què la nació, entesa a la manera finisecular, fos l'Estat i Catalunya la pàtria. La idea d'una Espanya catalanitzada -el que vol dir diversa- és prou coneguda i ha perviscut fins fa ben poc¹⁵⁰⁶.

A continuació, doncs, analitzarem aquest ideal catalanista de Prat que, de retruc, esdevindrà un ideal per a l'articulació de l'Estat espanyol. L'estudi de *La nacionalitat catalana* ens permetrà aproximar-nos a la idea general de Prat amb relació al seu *Discurs nacional*, així com també al seu *Model d'Estat*.

---

¹⁵⁰³ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 185.

¹⁵⁰⁴ Fradera, J. M. (2003). *Cultura nacional en una sociedad dividida. Cataluña, 1838-1868*. Madrid: Curial.

¹⁵⁰⁵ Marfany, J.-L. (1996). *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Empúries.

¹⁵⁰⁶ Colomines i Companys, A. (2017). "Enric Prat de la Riba i l'administració local" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 63.

La nacionalitat catalana, l'obra mestra de Prat

Prat de la Riba escrigué *La nacionalitat catalana* amb la intenció de realitzar un manifest polític, un text divulgatiu a mode d'assaig basat en la seva conferència “El fet de la nacionalitat catalana”, pronunciada el 1897. Es tracta d'una combinació d'ideals i arguments, en paraules d'Ucelay-Da Cal, “una mena de pastitx d'urgència cara a la campanya de crida de la plataforma unitària i transversal que fou Solidaritat Catalana”¹⁵⁰⁷. La idea principal que se'n destil·la de l'obra és que a tota nació li correspon un Estat, i per aquest motiu no contempla l'Estat centralista com en el model espanyol o francès de l'època. El que veritablement convenia era, segons l'autor, un pacte confederal amb els pobles ibèrics per construir el que ell pretenia que fos un imperi civilitzador.

En aquesta mateixa línia, Giovanni Cattini apunta que Prat promovia una nova religió política, de la qual *La nacionalitat catalana* n'havia de ser la seva humil bíblia:

Prat de la Riba féu de la reivindicació de la nació catalana el nucli del seu pensament i de la seva missió vital. (...) La nacionalitat catalana recollia la conferència que Prat havia pronunciat a l'Ateneu Barcelonès el 1897, El fet de la nacionalitat catalana (capítols V, VI i VII), i part del pròleg de Regionalisme i federalisme de Duran i Ventosa (capítols II, III i IV). La novetat era una introducció sobre la decadència del Principat i sobretot els capítols VIII i IX: un era una síntesi d'altres intervencions aparegudes a la premsa (les diferents formes d'Estat compost) i l'altre la reivindicació de l'imperialisme. (...) Feien de “La nacionalitat catalana” un volum de catequesi catalanista, amb una clara vocació proselitista¹⁵⁰⁸.

Com que parlar dels deu capítols en els quals es divideix el llibre seria reiteratiu, explicarem el text en tres fases. La primera, en la qual entenem que presenta els *orígens històrics del catalanisme*, que li serveixen per basar el seu estudi posterior i alhora mostrar lògicament el naixement de nacionalisme a Catalunya; la segona part podríem anomenar-la *ideals de nacionalitat*, ja que es dedica a descriure genèricament el fet i la idea de nacionalitat per poder-la aplicar a la catalana; finalment, una tercera part que la denominarem *aplicació pràctica per a Catalunya*, ja que argumenta quin seria el model d'Estat que li correspondria a la seva pàtria i com aquesta s'hauria d'expandir amb el que identifica com imperialisme civilitzador.

Abans de començar amb la divisió tripartida del seu text, però, volem reflectir un fragment que és molt il·lustratiu d'allò que representa aquest llibre, a través de la

---

¹⁵⁰⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2013). “Prat de la Riba i La nacionalitat catalana: aspiracions d'independència coronada” a *La nacionalitat catalana*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 8.

¹⁵⁰⁸ Cattini, G. (2008). *Prat de la Riba i la historiografia catalana: Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 308.

metàfora que hem comentat en l'apartat de *recursos retòrics*. Aquest fragment és el Proemi del *La nacionalitat catalana*:

Cada any, la natura ens dóna una imatge viva del que és el renaixement d'un poble. Cada any, l'hivern estronca la circulació de la vida, deixa nues de verdor les branques, cobreix la terra de neus i de gebrades.

Més la mort és aparent. Les neus de les muntanyes es fonen, engruixint els rius que porten a la plana la força acumulada de geleres i congestes; la terra sent penetrar per totes ses molècules la humitat amorosida de l'aigua que fecunda; sota la crosta de les glaçades o el gruix protector de neu i gebre, les llavors tremolen i es clivellen, obrint-se, per donar pas a la vida que revé; les velles soques dels arbres senten l'estremitud, l'esgarrifança que anuncia la nova pujada de la saba. Després el sol allarga els dies i entebiona l'aire; reculen les neus als bacs de les altes serres, l'oreig gronxa els sembrats i les branques grosses a punt de brotonar; creix l'esclat de moviment, de vibració, d'activitat per tota la natura; i les seves innombrables remors canten altra vegada l'himne etern a la vida renovada. Així mateix per als pobles, l'hivern no és la mort, sinó la gestació d'una nova vida. L'hora trista de les nacions és aquella en què es lluita amb l'impossible, amb el fat enemic, amb l'hostilitat declarada dels grans corrents universals, que aixafen i dobleguen els pobles, com els rius fora de mare les canyes i els joncars de les margenedes.

A la primeria del segle XVIII ja havia començat l'hivern per a la terra catalana. S'aguantaven dretes encara, esperant l'hora pròxima en què els destralers de Felip V en farien llenya, les institucions polítiques de Catalunya. Però anorreada la força social del nostre poble, que era la deu potent que havia de nodrir-les, ja en comptes d'organismes vius havien anat devenint membres freds, paralitzats, morts que només per inèrcia es mantenien¹⁵⁰⁹.

Orígens històrics del catalanisme i el nacionalisme català –capítols I a IV.

L'obra, publicada el 1906, “s'inicia amb un resum de la història de Catalunya fins al seu “renaixement”, que es dóna a través de l'economia i la cultura, i culmina, a finals del segle XIX, amb la *consciència reflexiva de l'esser nacional* així com, poc després, amb *l'organicisme polític de la nacionalitat*”¹⁵¹⁰. Per a Prat de la Riba, el nacionalisme és el mecanisme més convenient per convertir els pobles en *estats vius*. Trenca doncs amb el regionalisme que correspon a reivindicacions d'*estats morts* que volen tornar a la foscor de l'Edat Mitjana; inclús l'unitarisme i federalisme, presentats com a altres succedanis del regionalisme, són models que Prat de la Riba considera ancorats en el passat, propis del segle XIX.

D'aquí la voluntat d'il·lustrar la història de la nació catalana com un cicle temporal de quatre estacions. Prat de la Riba es presenta ja dins un període primaveral

---

¹⁵⁰⁹ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 81.

¹⁵¹⁰ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 103.

just després del període hivernal que s'apoderà de la nació durant molt temps; causes materials i espirituals s'havien endut la il·lusió i el vigor de la pàtria, que mica en mica anava renaixent i revitalitzant-se. Múltiples vexacions culturals, polítiques i econòmiques són les que havia hagut d'assumir Catalunya, que l'havien convertit en província sense identitat ni singularitats.

En el procés primaveral de rebrotar que vivia Catalunya, Prat de la Riba argumentava que hi avançaven intencions contradictòries en diferents actors de la societat. Mentre les elits ja intentaven brotar de nou, els fonaments o tronc de la societat encara estaven encomanats del procés d'abnegació que s'havia dut a terme els últims dos-cents anys.

Aixís, avui, a Catalunya, la corrent descatalanitzadora va acabant de dur, per l'empenta rebuda, la seva acció cap a les perifèries de la vida catalana quan ja en els cims enlairats la nova corrent escampa la seva acció catalanitzadora. Coexisteixen, doncs, un procés de catalanització i un de descatalanització, tots dos en moviment, en activitat, l'un obrant pels volts dels cercols superiors, l'altre foragitat dels alts furgant la perifèria¹⁵¹¹.

La història del catalanisme revitalitzador, com argumenta Prat, amb el provincialisme de Balmes, que entenia que s'havia d'estimar allò propi i diferenciador; llavors fou el regionalisme que en part resumia Almirall, amb una clara intenció d'estudi sobre la llengua, el dret i d'altres singularitats, per fer del projecte catalanista quelcom racional a més d'emocional; finalment, Prat de la Riba parla de l'etapa nacionalista, aquella encarregada de revifar definitivament Catalunya, un període en el que no només es coneixia i s'estudiava la llengua, la història, el dret i les tradicions sinó que a més es lluitava aferrissadament per separar-se de l'ésser espanyol, tal com impulsaven els defensors de l'uniformisme cultural.

Tres fases que ell entén cronològicament des del provincialisme al regionalisme, i d'aquest al nacionalisme que és *de facto* partidari de transformar Espanya en un Estat compost. Un nacionalisme que culminava un procés desvetllador de la consciència catalana nacional, enaltint les singularitats d'aquest territori.

De primer, el període industrial, l'activitat econòmica, la riquesa; després, la renovació històrica, la literària, l'artística; més enllà, el despertament de la consciència reflexiva de l'ésser nacional; darrerament, la fase política, la creació de l'organisme polític de la nacionalitat, que és l'obra d'ara, la flor de la voluntat del nostre renaixement integral¹⁵¹².

---

¹⁵¹¹ Prat de la Riba, E. (1999). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Proa, pg. 6.

¹⁵¹² Jarne, A. i J.M. Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 86.

Un renaixement que procedeix de les tradicions i dels costums, que són l'origen del dret. Aquí és on Prat de la Riba considera la gènesi del nacionalisme, en el pes històric de la família i del municipi, de la comarca i finalment de la regió. Com els orígens ideològics del corrent catalanista provenen de les dues alternatives que hem analitzat prèviament en aquest treball, segurament de manera conscient l'autor de *La nacionalitat catalana* remarca constantment idees que recorden tant a Torras i Bages –“l'home estima més la família que el municipi, el municipi més que la comarca”¹⁵¹³– com Almirall –“és l'Estat compost¹⁵¹⁴, format d'Estats petits, associats o federats amb una sobirania pròpia”.

En definitiva, uns orígens històrics forjats des de la llengua catalana, que és el fonament de l'esperit nacional. Foren els poetes, els historiadors i els arqueòlegs els que desenterraren les arrels del poble català i recopilaren les tradicions quotidianes que donen sentit a la cohesió de la seva gent. Els cants dels poetes i la història ens parlen d'un caràcter d'autoafirmació combinat amb un cert odi a l'espanyolisme centralitzador que s'oblidava de les peculiaritats catalanes. Segons Prat de la Riba, “és Catalunya, és el sentiment de pàtria catalana. Ser nosaltres, aquesta era la qüestió. Ser Catalans”¹⁵¹⁵.

Un desig reclamat des de l'abnegació de llibertats el 1715, el que Almirall expressaria com a desig de descentralització, de *self-government*, de federalisme. Per “qüestió de Patria” deia Prat de la Riba, pel sentiment que rau en l'esperit del poble que es manifesta en les tradicions, costums, llengua, que acaben plasmant-se en el dret jurídic. Serà aquest el que diferenciarà una nació de només una nacionalitat, que s'equivaldrà en un sentiment de pàtria.

Ideals de nacionalitat –capítols V a VII.

Per explicar al lector què és la nacionalitat, Prat recalca que es basa en els principis positivistes que a principis de segle XX eren reconeguts com a rigorosos i objectius. D'aquest positivisme científic n'extreu que l'element central de la nacionalitat, que és el que el farà nació, serà el dret.

El *fet de la nacionalitat* –sense cenyir-la només a la catalana– cal estudiar-lo transversalment a través de la ciència, l'art, el dret, els costums, els idiomes o la història

---

¹⁵¹³ Prat de la Riba, E. (1999). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Proa, pg. 15.

¹⁵¹⁴ *Ibidem*, pg. 16.

¹⁵¹⁵ *Ibidem*, pg. 23.

política. Però tot això queda gràficament cohesionat amb unes normes que reflecteixen els usos d'un país, les maneres de fer més comunes. Unes lleis que enllacen el territori amb la gent de manera natural. I és que per Prat de la Riba l'Estat és voluntari, mentre que la nació és espontània: “quan a una nacionalitat se li desperta la consciència de que ho és, treballa de seguida per a produir un Estat, expressió de la seva voluntat política, instrument de realització de la seva política pròpia”¹⁵¹⁶.

D'altra banda també presenta la *idea de nacionalitat*, que en seria la perspectiva ideològica, els fonaments clau per definir quan una nacionalitat ho és. Esmenta el concepte de raça, de llengua, de territori, de dret i d'art per referir-se a les dues principals corrents que projecten les nacionalitats; la idea herderiana de la nació preexistent enfront la idea de la nació inventada de Renan. No cita directament aquest últim autor, però deixa entreveure que és contrari a la perspectiva de nació de Renan i que si hi ha voluntarisme en una nació és sempre perquè hi ha quelcom previ establert naturalment. En aquest punt veiem perfectament la influència tant de Herder com de Schelling dels conceptes de territorialitat i raça com a determinants per a la nacionalitat, tenint en compte la història material i immaterial.

Tant el fet com la idea de la nacionalitat en genèric ajuden a Prat de la Riba a esbossar els orígens, evolució i justificació de la nacionalitat catalana. Des dels ibers, passant per romans i fenicis entre molts d'altres, Catalunya ha erigit una “unitat de cultura”¹⁵¹⁷ basada en la poesia dels trobadors, un ideal artístic que correspon al romànic i una vida econòmica caracteritzada pel comerç i l'intercanvi que després va evolucionar cap a l'industrialisme.

Aplicació pràctica per a Catalunya –capítols VIII al X.

Tots els elements dels que se serveix Prat de la Riba per definir la nacionalitat catalana són suficients per argumentar que Catalunya necessita un Estat. No en una tendència divisora de territoris sinó en una tendència de complexió, d'intent d'acomodar les figuracions jurídicoterritorials a les realitats socials. Per això al llarg del capítol presenta la necessitat de crear un Estat compost, que en el seu últim estadi nacionalista seria un Estat d'Estats, i que tindria com a objectiu últim l'imperialisme.

---

¹⁵¹⁶ *Ibíd*em, pg. 41.

¹⁵¹⁷ *Ibíd*em, pg. 57.

Prat s'arreglerava amb el corrent majoritari (contradit pel liberal Hobson o el marxista Lenin) que considerava l'imperialisme com una força positiva i com una obligació moral que els pobles desenvolupats tenien d'estendre la civilització entre els pobles més endarrerits de la Terra. En relació amb això, Prat de la Riba acabava donant al catalanisme una doble missió: la d'influència «natural» i benefactora sobre el conjunt d'Espanya i, de cara l'interior de Catalunya, la de convertir-se en l'eix central d'una política modernitzadora que acabaria portant Catalunya, com els països més desenvolupats del seu entorn, a la situació de plenitud en què quedarien justificades totes les aspiracions expansionistes. Aquesta proposta va tenir la virtut d'engrescar molta gent¹⁵¹⁸.

Tal com deia el propi Prat de la Riba “és la dominació d'una nacionalitat sobre les altres dintre dels imperis. Treiem aquesta causa de dissolució, fem que les nacionalitats visquin dins de l'Estat-Imperi amb els mateixos drets, associades, en comptes de dominades i subjectes”¹⁵¹⁹. Si la personalitat catalana estigués reconeguda al mateix nivell que la castellana, un hipotètic Estat compost espanyol amb autonomies paral·leles seria la que permetria, segons Prat de la Riba, la perfecte inclusió de Catalunya en l'Estat espanyol.

D'aquesta gran unió, no solament espanyola sinó ibèrica en podria néixer un imperi, que donés continuïtat a l'imperialisme amb afany de culturitzar que han tingut els referents dels que ells parteix. No un imperi en contra nacionalitats oprimides, sinó forjat per “la llei del bé, la llei del patriotisme”¹⁵²⁰; congeniar una legalitat separada i una de conjunta per compartir i separar competències i potestats.

Pel que fou president de la Mancomunitat, és el patriotisme i l'expansió de la cultura el que ha de fer bé a les nacionalitats veïnes i llunyanes. Una combinació d'ideals racionals i emotius, una mescla d'objectius a realitzar fora el territori per mostrar la grandesa i unitat interior. O aquesta unió voluntària o la caiguda de Catalunya altra vegada en el provincianisme i la pèrdua d'identitat, segons Prat de la Riba. No només mantenir la llengua, la història i el dret vius, sinó projectar una obra exterior des del lideratge d'una federació ibèrica unida des de la voluntat i uns vincles passats comuns.

Influència de La nacionalitat catalana

Santiago Izquierdo afirma que “*La nacionalitat catalana* es confirmava com un llibre destinat a l'alliçament de la *massa* dels catalanistes. (...) La ressonància del llibre

---

¹⁵¹⁸ Casassas Ymbert, J. (2008). “Prat i Cambó: La maduresa d'un projecte polític” a *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Núm. XIX, pg. 41.

¹⁵¹⁹ Prat de la Riba, E. (1999). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Proa, pg. 65.

¹⁵²⁰ *Ibidem*, pg. 71.

durant aquest període va ser molt gran: tant en el pla intel·lectual com en el tàctic, va representar l'eix central del catalanisme i un punt de referència"¹⁵²¹.

Ara bé, segons Solé-Tura, en aquest document doctrinal també es manifestaven moltes contradiccions de Prat de la Riba i de la classe benestant d'aquells anys:

*La nacionalitat catalana reflecteix les contradiccions de Prat i les de la burgesia industrial que les seves demandes representaran. Una burgesia condicionada per un mercat interior feble, però necessari, enfrontada a un proletariat combatiu, necessitada d'un Estat per a l'expansió exterior i per mantenir l'ordre públic i a la vegada vinculada a un camp conservador i immobiliari. Però també amb un afany modernitzador i europeïtzador en contraposició amb la defensa del corporativisme, del paternalisme social i del proteccionisme econòmic"*¹⁵²².

D'aquí la necessitat per pertànyer a una Espanya gran, com afirmaria el mateix Prat, conjuntament amb Cambó, l'any 1916. És aquesta fràgil tensió entre una Catalunya unida culturalment i pròspera econòmicament que alhora necessitava una Espanya consolidada per tenir un mínim pes en el context europeu.

És per això que, com apunta Esculies, la seva teoria es basava en dues grans idees: "la unitat cultural i la d'imperi. La primera se centrava en l'assumpció que Catalunya era unitària en el sentit cultural i la segona en el fet que, a través de la influència catalana a Madrid, Espanya s'havia de convertir en un imperi (interior), un Estat de Nacions"¹⁵²³. La idea d'unitat cultural serà la que nosaltres atribuïrem al seu *Discurs nacional* i la d'imperi la que proposem com a *Model d'Estat* proposat per Prat.

En altres paraules, Catalunya havia d'assolir un pacte amb Espanya. Però aquest pacte havia de ser d'igual a igual, havia de ser confederal, segons Bilbeny:

*Fa una síntesi de futur de les dues tradicions, la tradicionalista, pròpiament, i la liberal, derivades del regionalisme català del segle XIX, per transformar-les, sota els nous signes del temps, en la teoria i fórmula del "nacionalisme" que apel·la a la força dels costums, però també a la consciència individual; a l'hegemonia del burgès, però alhora al benefici del ciutadà; al dret de Catalunya, en suma, a tenir el seu Estat propi, però, al mateix temps, al deure de continuar intervenint per l'"Espanya gran"*¹⁵²⁴.

En aquest sentit, malgrat que el projecte imperialista de Prat no el veiem realitzat ni durant el seu període ni tampoc amb Puig o amb Macià, la seva capacitat de sintetitzar

---

¹⁵²¹ Izquierdo, S. "La nacionalitat catalana, d'Enric Prat de la Riba" a *Papers Del Museu d'Història de Catalunya*, número 17, pg. 9.

¹⁵²² Solé-Tura, J. (1967). *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62, pg. 24.

¹⁵²³ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 163.

¹⁵²⁴ Bilbeny, N. (1988). *La ideologia nacionalista a Catalunya*. Barcelona: Laia, pg. 100.

el pensament que fluctuava en la societat del seu moment el va portar a influir a tots els ideòlegs posteriors i també als dos presidents de Catalunya que estudiarem.

De fet, d'acord amb el relat d'Esculies, "Prat considerava que l'evolucionisme oportunista –la prehistòria del popular *peix al cove*– era la veritable tradició del catalanisme i no entenia el que ell considerava la *nova doctrina* del tot o res, que considerava un infantil radicalisme"¹⁵²⁵. Aquesta és la principal influència que efectuà en Josep Puig i Cadafalch però també en l'etapa presidencial de Francesc Macià i Llussà, com veurem en el seu apartat.

Discurs nacional

Per Enric Prat de la Riba, Catalunya era una nació que havia de recuperar la seva unitat cultural. Així és com ho confirma, de manera elogiosa, Rovira i Virgili: "Prat de la Riba fou qui, primer que ningú, va tenir, a la Catalunya contemporània la consciència plena de la personalitat nacional del nostre poble"¹⁵²⁶. Com ja hem dit abans, el *Seny ordenador* era un lector voraç de textos i un excel·lent sintetitzador, motiu pel qual no podem confirmar que ell fos qui definís primer Catalunya com a una nació, com assegura Rovira i Virgili. Tanmateix, sí que podem confirmar que és el primer que ho defensa diàfanament en públic, advocant per aquella unitat cultural que s'havia perdut pels dos segles de submissió al model centralista espanyol.

Per arribar a aquesta conclusió, Prat de la Riba havia de rebuscar en la història per trobar els fonaments de la nació catalana. Tal com advoca Pérez Nespereira, per Prat "la història ha de permetre veure quines de les institucions catalanes han donat un fruit més durador i quines altres no han fet més que entorpir el desenvolupament de les forces de la Nació"¹⁵²⁷. De manera que, és a través de la història que es podria arribar a un coneixement científic sobre la naturalesa de la nació. Segons una cita del mateix Enric Prat de la Riba, que recupera Pérez Nespereira:

De tots els coneixements humans, és indubtable que els que influeixen d'una manera més directa i decisiva en la formació del criteri polític són els coneixements històrics. (...) Per això, els que no saben història acostumen a

---

¹⁵²⁵ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 93.

¹⁵²⁶ Rovira i Virgili, A. (1918) "Pròleg" a Prat de la Riba, E. (A. Rovira i Virgili, Ed.) (1918). *Nacionalisme. Textos extrets dels seus llibres, escrits i discursos*. (1st ed.). Barcelona: Editorial Catalana, pg. 7.

¹⁵²⁷ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 52.

*no tenir-ne, de criteri polític, o a tenir un criteri apriorístic que, per qualificar-lo d'una manera o altra, s'ha acabat per dir-ne filosòfic*¹⁵²⁸.

Aquesta visió pratiana era tremendament moderna pels inicis del segle XX, moment en què culmina la seva síntesi doctrinal. En aquesta sentit, era perfectament conscient de la importància d'usar la història –fins al punt d'abusar-ne–, per tal de justificar els orígens dels mals de Catalunya, amb la finalitat de projectar-ne un pla polític pel futur.

Així ho corrobora Jordi Casassas, el qual reitera que l'estudi històric que fa Prat li serveix per a sostenir el projecte polític que formula des de la presidència de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat:

*L'anàlisi de Prat era fonamentalment moderna i, fins i tot, de fugir el victimisme de situa l'origen de tots els mals en el 1714. (...) Per a Prat, calia cercar les causes en els processos de llarga durada i gran abast europeu: el desplaçament del gran comerç del Mediterrani cap a l'Atlàntic; el procés europeu de consolidació de la monarquia autoritària (...); la consegüent davallada de la cultura pròpia la pèrdua col·lectiva de la noció d'una personalitat diferenciada; o els efectes dels costos sempre feixucs d'una esquerres molt llargues*¹⁵²⁹.

L'estudi de la història el portava a sintetitzar que Catalunya havia perdut la seva unitat cultural però que comptava amb un sentiment de col·lectivitat inequívoc. Aquest seria l'equivalent al *Volkgeist* alemany, pel qual la nació era preexistent a l'establiment d'un Estat.

En aquest sentit, d'acord amb el relat d'Ucelay-Da Cal, per Prat de la Riba “existia una arrel nacional impossible de qüestionar que es trobava arrelada al camp català, però que no restava agrària, sinó que adquiria plenitud en arribar a construir una gran ciutat”¹⁵³⁰. Aprofitava per remarcar els dos *topoi* diferenciats, el de l'espanyol agrari i el del català industrial malgrat la seva base fonamentada en el camp.

Per això, segons Esteve, Prat mirava enrere als dos segles precedents per argumentar que “Catalunya havia perdut la seva organització política però continuava essent una nació –una unitat cultural o civilització–, que per a Prat eren el mateix”¹⁵³¹. D'aquesta manera, podem concloure que la percepció nacional del *Seny ordenador*

---

¹⁵²⁸ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 66.

¹⁵²⁹ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pp. 38-39.

¹⁵³⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2013) “Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d'independència coronada” a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg. 11.

¹⁵³¹ Esteve, M. (1917). “Biografia de don Enric Prat de la Riba” a *Quaderns d'Estudi, I*, pg. 25.

tindria molt a veure amb la definició que avui donem un Estat. Així ho afirma Ucelay-Da Cal:

Prat va concebre la nació en general i Catalunya en concret com una mena de pacte entre uns homes i una terra. Establert el lligam entre població i territori, hi havia la gent, el poble, i en últim extrem la nació. Són tots mots llatins (gens, populus, natio) que insisteixen, igual que el terme raça, en la noció de nissaga, de descendència definida i en bona mesura inalterable. (...) Aquesta equació seria ja per sempre més estable, i el temps, fes el que fes, sols reforçaria la mútua dependència dels que neixen en un lloc determinat i llur relació amb la terra que els havia vist néixer, segons la frase feta¹⁵³².

Si hi ha una relació directament causal entre població i territori, en conseqüència, podríem dir que la seva definició de nació s'assembla força al que avui entenem per Estat. Però Prat no ho enfocava tant com unes institucions públiques que gestionessin els serveis d'aquesta població en un territori determinat, sinó que aquests dos elements eren el que definien l'intangible *Volkgeist*.

Així ho confirma Ucelay-Da Cal, el qual assegura que “a Prat el que li preocupava era la nissaga i la terra, en un marc de dret històric. Com a catòlic, respectava i amava la Santa Mare Església romana, i no dubtà de la salvació espiritual que Ella oferia i del suport social, de la vertebració”¹⁵³³. El *Seny ordenador* es basava en uns principis molt herderians, assumint l'existència d'una ànima del poble que es veia reafirmada per la voluntat de ser col·lectiu. D'aquesta manera superava la dicotomia entre Herder i Renan, com considera Casassas i Ymbert:

Amb la seva anàlisi Prat parada a la vella dicotomia sobre si el gloriós passat medieval determinar el present o si era aquest el que determinava la lectura del passat. Amb el seu materialisme de fons, Prat de la Riba superava de cop el progressisme historicista del Valentí Almirall i l'idealisme catòlic de Torras i Bages, tots dos essencialment vuitcentistes¹⁵³⁴.

A finals del segle XIX era ben viu el debat entre la nació cívica i la nació ètnica, entre Renan i Herder, entre el voluntarisme i l'esperit del poble. Per a simplificar-ho i aproximar-ho al cas català, entre Almirall i Torras.

L'aportació que afegeix Prat de la Riba a la síntesi d'aquestes dues perspectives d'abordar la nació és, precisament, unificar els criteris d'Almirall i Torras, segons Pérez Nespereira:

---

¹⁵³² Ucelay-Da Cal, E. (2013) “Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d'independència coronada” a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg. 16.

¹⁵³³ *Ibidem*, pg. 18.

¹⁵³⁴ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 40.

La construcció teòrica de la Nació que formula Prat de la Riba, coneixedor d'ambdues escoles, parteix de l'existència d'una etnos original, l'etnos ibèrica, que s'estendria des de l'actual Almeria fins a les boques del Roine, per tal de descriure des d'aquest origen el procés de construcció de la Nació mitjançant les allaus de la nova gens sobre un territori comú¹⁵³⁵.

En la mateixa direcció Ucelay-Da Cal apunta que Prat de la Riba es basava en els orígens històrics de les entitats nacionals, dels pobles, per acabar descrivint-ne la seva voluntat de ser tractades com un sol col·lectiu:

La Catalunya imaginada per Prat com a eterna i estable era cívica, marcada per la potència de la capital industrial i portuària, esdevinguda ja la Gran Ciutat indiscutida, cap i casal. Tanmateix, el pes dels ritmes rurals, entesos com a ancestrals, eren encara decisius. (...) La visió sintètica pratiana els havia d'inspirar profundament, carregada com estava de les flaires i ferums de la terra en les seves successives fases productives. (...) Prat entenia la preocupació del pare Torras, per a qui el gran perill català era l'emotivitat descontrolada, els impulsos individualistes, l'arrel llibertària, en un mot, de la vida catalana tant a camp com a ciutat, i que Torras identificava -com a bon dominic que fou- amb el franciscanisme que tan havia condicionat la religiositat del país¹⁵³⁶.

En aquesta cita hi podem veure com els *topoi* entre Catalunya i Espanya, diferenciant-los en dos *etnos* diferenciats, ajuda a percebre l'existència de dues nacions. L'agrariisme envers l'industrialisme i la tensió entre el camp i la ciutat, doncs, s'havia de resoldre amb una nova religió cívica: el nacionalisme. Amb aquest concepte innovador per l'època, semblava trobar l'equilibri entre les faccions ideològiques de tot tipus.

Arribats a aquest punt, però, encara no hem definit què era el nacionalisme per Prat de la Riba i que era, en resum, el definidor de la nació. Segons Ainaud de Lasarte:

Ell era un nacionalista. (...) Catalunya era una nació que tenia dret, com totes les nacions a autogovernar-se, raonament que no el portava necessàriament a treure'n conclusions separatistes, per tal com creia que la plenitud nacional de Catalunya es podia assolir dintre d'una estructura federal de l'Estat espanyol. Perquè Catalunya es governés ella mateixa calia, de bell antuvi, que fos reconeguda la seva personalitat com a unitat (...) [ja que] havia perdut la seva cohesió administrativa, després que el Decret de Nova Planta destrossà la seva cohesió política¹⁵³⁷.

La concepció nacional pratiana era filla, doncs, de les diferents teories federalistes que havien plantat la llavor durant el segle XIX a Catalunya.

---

¹⁵³⁵ Pérez Nespereira, M. (2017). "Prat de la Riba. Pensament i obra. Una aproximació" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pp. 50-51.

¹⁵³⁶ Ucelay-Da Cal, E. (2013) "Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d'independència coronada" a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pp. 19-20.

¹⁵³⁷ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 138.

Tanmateix, com que cap d'elles fructificà, Prat de la Riba tenia la necessitat d'aclarir que “el nacionalisme català no és fill de les teories federalistes i descentralitzadores, ni del desig de bon govern i recta administració, ni que la nostra llengua valgui poc o valgui molt, ni que el nostre dret sigui millor que els altres, sinó del sentiment de pàtria”¹⁵³⁸. Amb aquest nou concepte, el sentiment de pàtria, volia trencar la dicotomia entre nació ètnica i nació cívica. Bàsicament canviava les paraules per desestigmatitzar-ne el seu significat, en tant que no havia pogut reeixir fins al moment.

Aquest concepte, el de pàtria, no va néixer amb *La nacionalitat catalana* sinó que ja havia estat folgadamente tractat al *Compendi de la doctrina catalanista*. En podem trobar un fragment a les *Obres completes* de Prat, concretament del 1894, que ens serveix per il·lustrar el que venim argumentant:

*Quin és lo dever polític més fonamental? Estimar la Pàtria. Quina és la pàtria dels Catalans? Catalunya. (...) Espanya no és, doncs, la pàtria dels catalans? No és més que l'Estat, o agrupació política a la què pertanyem. (...) Què és doncs, la pàtria? La comunitat de gents que parlen una mateixa llengua, tenen una història comuna, i viuen agermanades per un mateix esperit, que segella amb quelcom d'original i característic totes les manifestacions de la seva vida*¹⁵³⁹.

En aquesta cita podem comprovar que Prat iguala pàtria a nació, ja que assegura que Catalunya és fruit d'una llarga cadena de generacions que justifiquen aquest sentiment. Així ho descriu ell mateix:

*Com ha de mirar-se Catalunya? Com la llarga cadena de generacions unides per la llengua i la tradició catalanes que vénen succeint-se en lo terror que avui ocupem nosaltres. La llengua catalana és idioma o dialecte? És un idioma. La motejaren de dialecte, alguns per ignorància, los altres per mala fe, considerant-lo com una corrupció de la llengua oficial, que és la castellana*¹⁵⁴⁰.

Podem observar com el *Seny ordenador* es dedica a defensar aquells elements que defineixen la nació o, en boca seva, el sentiment de pàtria. A banda de la història i del dret, que són els altres dos elements més importants per a la definició, la tercera pota era la llengua catalana. Per això, des del *Compendi de la Doctrina Catalanista*, del 1894, Prat de la Riba ja s'erigeix com un ferm defensor de d'aquesta llengua, com ho corrobora Esculies:

En el text també es defensava que el català era una llengua i no pas un dialecte i s'afegia que allò que el caracteritzava era la seva concisió i sequedat de les seves frases i modismes que van de dret i sense giragonses

---

¹⁵³⁸ Prat de la Riba, E. (1906). “Del dret i del revés” a *La Veu de Catalunya*. 9 d'agost.

¹⁵³⁹ Prat de la Riba, E. (1998). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 1*. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 217-218.

¹⁵⁴⁰ *Ibidem*, pg. 218.

*inútils a l'expressió de les coses tal com són: ben al revés de les ampul·loses formes de la castellana, que gasta un temps preciós i un bé de Déu de paraules per expressar la més insignificant de les idees*¹⁵⁴¹.

Observem en la teoria de Prat de la Riba una dosi de racisme i de supremacisme posant per davant la llengua catalana a la castellana. Evidentment aquest *Compendi* no el podem prendre com a exemple a ulls actuals, perquè deixa entreveure una ideologia anacrònica, pròpia de finals del XIX, però molt desfasada en l'actualitat.

En tot cas, per fer una lectura d'acord amb les ulleres de l'època, hem d'entendre que Prat de la Riba entenia que cada nació pensa com parla i parla com pensa, motiu pel qual cal entendre els factors identitaris per projectar les intencions sobiranes. Així ho expressava ell mateix:

*La unitat de la llengua catalana ens demostra la [idea] de la nacionalitat. (...) [Aquesta] no ha de confondre's amb la de nació, per més que en el llenguatge vulgar s'usin sovint com a sinònimes aquestes dues paraules, ja que nació és un estat polític, sobirà i independent. Al nostre entendre la unitat de la llengua és un llaç natural que agermana als pobles, creant les nacionalitats, i el pacte format entre aquestes constitueix diverses entitats polítiques naturals en una sola agrupació*¹⁵⁴².

Si la nació ha de ser producte de la història compartida, li agradi o no a Prat, el seu nacionalisme i el model d'Estat que proposa ha de sorgir també d'aquesta experiència compartida.

Nogensmenys, la nació catalana no només és definida pels elements que permeten distingir-la de les altres. Una manera molt il·lustrativa d'acotar-la és a través de la definició *a contrario* que el mateix Prat utilitza en aquest fragment:

Quins foren sos autors? Ferran V i Isabel la Catòlica

Quants crims han tingut per cometre's per constituir-lo? L'emmetzinament de Carles de Viana, la deshonra d'Enric IV de Castella i de la seva esposa, la iniqua expoliació de sa filla Joana, i la falsificació d'una butlla pontificia que serví de fonament a la conquesta de Navarra. (...).

Malgrat la superioritat de la Corona Aragonesa, qui governà des de llavors i segueix governant l'Estat Espanyol? Castella.

I això no és una exageració? Desgraciadament, massa exacta que és. En tres segles de monarquia absoluta no hi hagué cap ministre català.

*No hi ha diputacions i ajuntaments catalans? Sí, però actuen segons les lleis i costums no catalanes, seguint l'esperit de la política castellana dirigida per los caps-de-colla de Madrid. Quin altre fet ho demostra també d'una manera palpable? La imposició de tot lo castellà per part dels governs*¹⁵⁴³.

---

¹⁵⁴¹ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 78.

¹⁵⁴² Prat de la Riba, E. (1999). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Proa, pg. 29.

¹⁵⁴³ Prat de la Riba, E. (1998). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 1.* (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 223.

Per tot això, segons el resum de la definició de nació de Prat de la Riba, segons Pérez Nespereira, és que “la nació neix en un territori i a partir de la voluntat d’una *gens* o *ethnos*, que configura una llengua, una cultura, una tradició i un dret en el decurs dels segles, fins a adquirir trets diferencials”¹⁵⁴⁴.

En altres paraules, segons l’aportació d’Enric Jardí, la nació és la “comunitat de gent que parlen una mateixa llengua, tenen una història comuna i viuen agermanades per un mateix esperit que segella amb quelcom d’original i característic totes les manifestacions de la seva vida”¹⁵⁴⁵. Una definició que cal precisar i diferenciar del concepte de nacionalitat –equivalent a pàtria, a sentiment, a esperit de la nació.

Són conceptes força subjectius, que Prat de la Riba s’esforça en definir científicament per aproximar-se a l’objectivitat. Per això, per rubricar aquestes definicions, volem fer referència a l’aportació que fan Jarne i Porta, els quals asseguren que el *Seny ordenador* entenia la nació com “un conjunt d’individus units per sentiments, tradicions, llengua i història comuna; i la nació no coincideix amb l’Estat, sinó que s’hi diferencia, cosa que prova amb el fet que la nació alemanya estava dividida en multitud d’estats”¹⁵⁴⁶. Tots aquests elements partint de la base de la tradició: la llengua, els costums, la música, el dret, les danses, i demés tradicions populars quotidianes. Era precisament aquesta tradició, heretada de la doctrina de Torras i Bages, la que es plasmava en un dret –entès com a element cultural viu–, del que se’n podia afirmar la nació.

Com conclou en el setè capítol de *La nacionalitat catalana*, per definir la identitat en la que el poble de Catalunya hi guarda l’esperit nacional, Prat de la Riba entén que “si existeix un esperit col·lectiu, una ànima social catalana que ha sabut crear una llengua, un dret, un art catalans he dit lo que volia dir, he demostrat lo que volia demostrar: això és, que existeix una NACIONALITAT CATALANA”¹⁵⁴⁷.

Prat de la Riba lliga, doncs, el sentiment envers les persones que més ens envolten com un sentiment de pertinença i per tant amb un rellevant pes en la

---

¹⁵⁴⁴ Pérez Nespereira, M. (2017). “Prat de la Riba. Pensament i obra. Una aproximació” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 51.

¹⁵⁴⁵ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 95.

¹⁵⁴⁶ Jarne, A. i J.M. Porta (2012). *Un horitzó nacional: Història del pensament polític catalanista contemporani*. Lleida: Pagès, pg. 86.

¹⁵⁴⁷ Prat de la Riba, E. (1999). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Proa, pg. 59.

construcció del nacionalisme. A simple vista, aquest sentiment no sembla lligat a la terra, però per ell, la gent queda marcada per la família a casa, els veïns al municipi, i en definitiva tots els catalans a la regió –en aquest cas Catalunya. És la gent qui determina la unió amb la terra. És a dir, sense gent no hi ha nació, però sense un territori al qual adscriure la seva llengua, cultura i tradicions, tampoc.

I per Prat de la Riba, la terra és la pàtria. Una pàtria que es caracteritza pel que ell anomena *raça*; no com avui en dia podem entendre un concepte decimonònic i anacrònic, en aquell temps *raça* era sinònim de col·lectiu de persones que compartien un seguit de requisits, que en aquest cas són els que Prat de la Riba erigeix elementals per cohesionar la societat. La definició de la nacionalitat per part de Prat de la Riba era producte del seu temps. Per això, Prat creia “que la *raça* i el medi configuraven l’essència de les nacions; mirava de defensar Catalunya amb el llenguatge de cada moment”¹⁵⁴⁸, segons Punsoda.

Així, eren aquests elements intangibles els que en realitat cohesionaven la societat, aquells que confirmaven l’esperit del poble. D’aquesta manera, tal com apunta Joan Ramon Resina, si bé Prat “parla d’esperit nacional, l’entén no com una entitat metafísica o universal sinó instal·lat des de sempre dintre de la història, aquest esperit és el producte de les condicions actuant sobre les col·lectivitats humanes, una realitat temporalment vigent, amb un origen i per tant un final”¹⁵⁴⁹.

Prat partia d’aquesta tradició col·lectiva per a legitimar unes institucions, que haurien de governar la gent que vivia en la nació catalana. I, com ja hem explicat, Prat entenia per nació els lligams de la família, al territori i al pas del temps. És a dir, el valor que donen a les tradicions per a consolidar les identitats. Segons Jordi Pujol, Prat tenia “un sentit nacional i un sentit de civisme, amb un missatge de contingut ètic i cívic. (...) Prat sabia escoltar i sabia governar. I no eren uns temps fàcils: la Guerra Europea, l’endeutament de la Mancomunitat i els recels de Madrid”¹⁵⁵⁰. Per aquest motiu, hem de

---

¹⁵⁴⁸ Punsoda, A. (2013). “Pròleg” a Maragall, J. (2013). *Llum als ulls i força al braç*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 20.

¹⁵⁴⁹ Resina, J.R. (2014). “L’arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics” a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 22.

¹⁵⁵⁰ Pujol Soley, J. (1992). “Presentació” a Prat de la Riba, E. (Ainaud de Lasarte, J.M. ed.) (1992). *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 13.

donar tant de valor a la proposta doctrinal que Prat va formular per a definir la nació com a conglomerat d'identitats catalanes que aspiraven a ser autogovernades.

Per tot això, i avançant-nos a la conclusió final, per Prat de la Riba Catalunya és una nació que mereix tenir un Estat. Aquest estat, tanmateix, no havia de ser independent, com veurem més endavant, sinó que hauria de formar part d'un format compost, en la línia dels estàndards europeus de l'època. Per arribar a aquest model d'Estat que per Prat de la Riba era definitiu per al cas català i espanyol, havia de justificar claríssimament d'on venia la nació que aspirava a tenir un Estat.

Com que la majoria d'aquests elements eren observables alhora que intangibles, Prat de la Riba necessitava fer un esforç per aclarir els motius pels quals Catalunya podia aspirar a l'autogovern. Segons Joan Ramon Resina, s'explica per la persistència de la identitat nacional:

Aquest esperit del poble, de la nació o de la raça (termes sinònims al seu vocabulari), (...) no és una entitat basada en factors observables com la geografia, la llengua, la història i el dret. Aquests aspectes d'una societat determinada canvien amb el temps i fins poden desdibuixar-se o desaparèixer. Prat necessita explicar la persistència de la identitat nacional en tant que voluntat identificadora¹⁵⁵¹.

D'aquesta manera, Prat vinculava el tradicionalisme amb el voluntarisme. I per aquest motiu, trobem constantment els elements intangibles que defineixen el poble, la nació o la raça en els seus discursos orals, com hem pogut apreciar en l'apartat del *Missatge*.

Catalunya és una nació que mereix tenir un Estat. Com que Prat de la Riba lliga tant estretament aquests dos conceptes, malgrat els diferencia clarament, se'ns fa difícil no parlar-ne a la vegada. Dels elements intangibles però definibles de la nació se'n deriva, en conseqüència, el dret de Catalunya d'autogovernar-se. Prat de la Riba formula, per tant, una nova proposta de model d'Estat, com resumeix Enric Jardí:

Per Enric Prat de la Riba, Catalunya no és una regió sinó una nació com ho és Polònia o Irlanda que, a l'Europa del seu temps, era partida entre diverses potències, en el cas de la primera, o dominada per Anglaterra, en l'altre. Espanya és un estat plurinacional malgrat l'organització política imposada amb l'accessió de Felip V al tron i en contra d'una versió distorsionada de la Història que ens la presenta com un país unitari i uniforme. La forma més convenient d'articular Catalunya amb la resta dels pobles hispànics o ibèrics és la federal. L'unitarisme que patim els catalans des del Decret de Nova Planta és la manifestació d'un concepte cesarista del

---

¹⁵⁵¹ Resina, J.R. (2014). "L'arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics" a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 22.

*Poder sorgit en el Renaixement com a conseqüència de la restauració o recepció del Dret romà*¹⁵⁵².

Com podem observar, la seva proposta és la confederalista, contraposant el seu model a l'unitarisme espanyolista.

I per a vincular-ho amb la visió que tenien del món les catalanes i els catalans d'inicis del segle XX, Prat de la Riba utilitza una metàfora recurrentment: la relació de la gent amb el camp i el territori. En aquest sentit, al llibre *La Nacionalitat Catalana* parla de les quatre estacions com quatre cicles pels que la nació catalana ha passat i passarà per sobreviure i renéixer de les seves cendres. El paral·lelisme hivernal que utilitza al començar no fa més que lligar, si cap, una mica més els seus ideals amb els seus orígens pagesívols vinculats a la terra. La seva família era una nissaga de propietaris –pagesos rics– que havien educat a l'hàbil polític català entre sembrats i collites que tenien molt a veure amb el temps –atmosfèric.

Per altra banda, com ja hem apuntat a l'inici, els seus orígens pagesívols també marcaren Prat de la Riba el pes del pas del temps. Aquest pes de la temporalitat, i per tant de la tradició que ha romàs, es veu reflectit amb l'existència d'un Dret Civil Català i de la rellevància catòlica en la vida pública catalana. Aquest serà un dels valors troncats en l'elaboració del seu pensament, com a bon doctor en Dret. Tanmateix, com apunta Ucelay-Da Cal, “la Catalunya imaginada per Prat com a eterna i estable era *cívica*, marcada per la potència de la capital industrial i portuària, esdevinguda ja la Gran Ciutat indiscutida, cap i casal, [és a dir Barcelona]”¹⁵⁵³.

En resum, podem concloure que la gran virtut de Prat va ser la capacitat d'amalgamar contraris, de sintetitzar visions del món oposades en una solució compartida. Així ho corrobora el mateix Ucelay-Da Cal:

*Prat supo combinar opuestos ideológicos. Incorporó de lo que venia a ser el corazón revolucionario del programa federal, (...) que pretendía cambiar los comportamientos sociales más internalizados y anhelaba la realización de una Reforma religiosa o espiritual en España pendiente desde el siglo XVI. Pero lo fundió con su opuesto más extremo, que era el esquema carlista, pero quitándole (...) su contenido católico. (...) El carlismo era la única tradición política hispana que había hablado de imperio*¹⁵⁵⁴.

---

¹⁵⁵² Jardí, E. (1987) “Pròleg” a Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut*. Barcelona: La Magrana, pg. XIII.

¹⁵⁵³ Ucelay-Da Cal, E. (2013). “Prat de la Riba i La nacionalitat catalana: aspiracions d'independència coronada” a *La nacionalitat catalana*. Barcelona: RBA La Magrana, pg. 19.

¹⁵⁵⁴ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 134.

En definitiva, Prat procura fer convergir les diferents tradicions que, fins al moment, discrepaven sobre si Catalunya era o no era una nació. Pel *Seny ordenador* queda evidenciat que sí que ho és, com hem vist a través de l'estudi dels seus textos doctrinals així com també dels seus discursos més rellevants. Per una banda, justifica l'existència de la nació catalana *a contrario* del model espanyol i, per altra banda, s'esforça per definir quins elements intangibles però observables caracteritzen la nació.

Aquests es poden resumir en quatre: la llengua, “el primer factor integrador del poble”¹⁵⁵⁵, segons Jardí; la història comuna, que diferencia Catalunya de les altres *ethnos* ibèriques; el dret, ja que allà on hi ha sistemes jurídics diferents, també hi ha pobles diferents; i finalment les costums i cultura diferenciades. A aquests quatre elements que cohesionen una societat, se li suma la voluntat de pertànyer a un mateix col·lectiu, la consciència nacional d'estima a una pàtria i no a una altra. D'aquesta manera és com Enric Prat de la Riba defineix la nació, la qual té dret a autogovernar-se amb un Estat, com veurem a continuació.

Model d'Estat

Enric Prat de la Riba i Sarrà no era independentista. Si més no, cap dels seus textos ni discursos així ho posa de manifest. Especialment ho hem pogut corroborar en els dos principals discursos que hem estudiat i que hem contrastat amb tota la seva obra doctrinal i política. A molt estirar, com veurem a continuació, era un confederalista que defensava la unitat territorial de les regions amb personalitat catalana –Catalunya, València i Illes Balears–, compartint una gran federació amb la resta de pobles ibèrics.

En qualsevol cas, aquesta proposta confederativa seria liderada per Catalunya, com ho sintetitza Rovira i Virgili:

*Prat de la Riba és potser el menys separatista dels nostres pensadors. Els seus ideals més cars són la reintegració espiritual de València i Mallorca a la seva original personalitat catalana i la magna federació de les nacionalitats ibèriques en un poderós estat imperial que recobrés aquella dignitat internacional*¹⁵⁵⁶.

De fet, per tots els motius identitaris que hem detallat en l'apartat *Discurs nacional*, Prat de la Riba proposava la necessitat de crear un imperi ibèric en comptes de tornar a les

---

¹⁵⁵⁵ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 88.

¹⁵⁵⁶ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pg. 29.

estructures comtals de l'Edat Mitjana, però modernitzades d'acord amb el sentit del temps. És a dir, que partint de la tendència corporativista basada en les estructures governamentals catalanes d'abans del Decret de Nova Planta, Prat de la Riba es proposava actualitzar-les segons els corrents ideològics de principis del segle XX.

Com veurem al llarg d'aquest apartat, Prat s'inspirava en el model Estat compost austrohongarès, que li permetia argumentar la necessitat d'equilibrar els elements diferencials de diverses nacions en una estructura d'un Estat que integrés les diferents nacionalitats. Com hem vist en l'apartat d'*Influències*, bevia de diferents tradicions polítiques i ideològiques, amb la finalitat de proposar el model d'Estat que més convingués a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol.

En aquest sentit, el que seria President de la Diputació i de la Mancomunitat entenia que cada nació li era necessari tenir un Estat. Com el poble català estava dotat històricament d'unes lleis, d'una llengua i demés singularitats que hem explicat en l'anterior subapartat, a Catalunya li pertocava comptar amb unes estructures d'Estat. Així ho recull el mateix Rovira i Virgili:

*Sent la nacionalitat una unitat de cultura, una ànima col·lectiva, amb un sentir, un pensar, i un voler propis, cada nacionalitat ha de tenir la facultat d'acomodar la seva conducta col·lectiva, això és, la política, al seu sentiment de les coses, al seu seny, al seu franc voler. Cada nacionalitat ha de tenir el seu Estat*¹⁵⁵⁷.

Però aquest Estat no havia de ser independent, sinó que havia de comptar amb una col·laboració en una estructura composta. Era una perspectiva que, segons Pérez Nespereira, pren de la influència de Hegel:

*Tenir un Estat, tant per a Prat com per a Hegel, és la plasmació física del principi espiritual que és la Nació. (...) No existeix un Estat sense Nació, tot i que pot existir una Nació sense Estat. (...) L'Estat era el mitjà, l'eina de desenvolupament ple de la nacionalitat*¹⁵⁵⁸.

Catalunya, doncs, tenia el dret a tenir un Estat, segons Prat de la Riba. No des de la perspectiva secessionista perquè entenia que era una nació massa petita, sinó des d'un pacte confederal. El que avui dia podríem equiparar a la Unió Europea, una unió pactada i composta per diferents estats nacionals –dins la que a la vegada encara s'hi troben nacions sense Estat.

---

¹⁵⁵⁷ Ibídem, pg. 62.

¹⁵⁵⁸ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pp. 283-284.

D'aquesta manera, Prat diferia de Torras i Bages amb un model d'Estat en el qual Catalunya no era una simple regió, sinó que tenia institucions pròpies i diferenciades. Des d'aquesta perspectiva, hauria simpatitzat amb les propostes de Valentí Almirall. I això no fa més que demostrar que les influències no només vingueren des de l'àmbit conservador del tradicionalista bisbe de Vic, sinó també del rigor positivista del progressista polític barceloní.

D'aquestes dues tradicions diferenciades, a les quals se li sumen les influències d'autors europeus que ja hem tractat, al *Compendi de Doctrina Catalanista* el mateix Prat clarifica quina és la seva proposta per Catalunya. Tal com recullen Ainaud de Lasarte i Jardí, "l'Estat és una entitat política, artificial, voluntària; la Pàtria és una comunitat històrica, natural, necessària. El primer és obra dels homes; la segona és fruit de les lleis a què Déu ha subjectat la vida de les generacions humanes. (...) La Pàtria és la nació catalana, que forma part de l'Estat espanyol"¹⁵⁵⁹. És a dir, queda més que clar que la proposta pratiana era possibilista i regionalista, en el sentit federal de la paraula. Per separar-se de la connotació negativa que tenia el federalisme, davant de la seva poca popularitat a Espanya, va proposar la solució mancomunitària per a donar l'oportunitat de descentralitzar l'Estat espanyol. Una proposta, d'altra banda, molt menys ambiciosa del que ell pretenia aconseguir amb el projecte imperialista.

Sigui com sigui, segons Carr, "Prat rebutjava, certament, el separatisme, però, de totes maneres, emprava el terme *nacionalisme* (...), un llenguatge ambigu que Cambó anomenà *el to estrident de Prat*"¹⁵⁶⁰. Probablement perquè la intenció de Prat quan emprava el concepte "estructures d'Estat" tenia més a veure amb la creació d'un cos de funcionaris que pogués esser controlat des de Catalunya que no pas amb la consecució d'un Estat com entenem en ple segle XXI.

Altra cosa és que, en cas de no aconseguir l'èxit d'obtenir aquest cos d'Estat, el llenguatge i els discursos de Prat potser haurien virat cap a un radicalisme més elevat. Així ho contempla Pérez Nespereira, el qual assegura que "si l'opció de Prat de creació d'un cos amb funcions estatals no reeixís, el seu discurs s'hauria de desempallegar de

---

¹⁵⁵⁹ Ainaud de Lasarte, J. M., i Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern*. Barcelona: Ariel, pg. 37.

¹⁵⁶⁰ Carr, R. (2004). "Pròleg" a *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 12.

mots assenyats per esdevenir, finalment, el llenguatge cru de la secessió”¹⁵⁶¹. En qualsevol cas, això seria fer història ficció i no ens podem permetre plantejar-nos què hauria fet Prat si no hagués mort tan jove.

El que podem constatar dels seus textos, doncs, com reforça Rovira i Virgili, és que Enric Prat de la Riba no era separatista. Però per l'historiador i polític tarragoní “era molt més que això; era un independentista espiritual. (...) El sentit de la independència espiritual d'un poble (...) és el senyal màxim de plenitud”¹⁵⁶². Si entenem la independència de Catalunya com l'entenia Joan Maragall a *Llum als ulls i força al braç*, en el qual defensa que amb la independència cultural a Catalunya ja no li caldria la secessió real, potser podríem especular que Prat seguiria uns principis molt semblants. De totes maneres, queda palès que en el concepte de què és un Estat, la defensa del model pratià res té a veure amb la independència sinó amb un model d'encaix amb Espanya, liderat precisament per Catalunya.

Així mateix ho defensava el protagonista d'aquest apartat, assegurant que el grau de descentralització que demanava Catalunya no era secessionista, no era separatista: “Acusar, pues, el nacionanalismo de tendencia regressiva y secessionista, es no entenderlo, no comprender su significación. (...) es desconocer las diferencias de Estado y Nación, de Estado unitario y de Estado compuesto”¹⁵⁶³. Per Prat, doncs, la significació semàntica de les paraules tenia molta importància per a remarcar quins eren els límits del seu projecte polític.

Concretament, el *Seny ordenador* proposava una federació espanyola amb un alt grau d'asimetria per les regions històriques, el que podríem entendre com una confederació formada per nacionalitats que, *de facto*, són petits Estats en la gestió administrativa però que no compten amb la sobirania plena. Concretament, Prat descriu que “de la convivencia secular de varios pueblos, nace un elemento de unidad, de comunidad, que los pueblos unidos han de mantener y consolidar. De ahí, el Estado compuesto”¹⁵⁶⁴. Una definició complexa però alhora molt concreta del que volia per Catalunya i per Espanya.

---

¹⁵⁶¹ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pg. 283.

¹⁵⁶² Rovira i Virgili, A. (1968). *Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62, pg. 113.

¹⁵⁶³ Prat de la Riba, E. (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3*. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 849.

¹⁵⁶⁴ *Ibidem*, pg. 850.

Podem concloure, doncs, que Prat no tenia un caràcter independentista. Com afirma Pérez Nespereira, no buscava la independència de Catalunya, perquè “proclamava públicament la seva adhesió a Espanya. (...) [Tanmateix], la defensa de la sobirania original de la nacionalitat és omnipresent a tota l’obra pratiana”¹⁵⁶⁵. És a dir, que parteix de la base que Catalunya havia estat plenament independent i que en el seu moment històric era clarament una nació, era la seva pàtria. Per aquest fet, parteix de la personalitat política i jurídica de Catalunya i d’altres pobles de la península Ibèrica, per a justificar el seu imperialisme: una federació (o confederació) amb la resta de nacionalitats espanyoles i ibèriques.

En conseqüència, el seu objectiu polític és el que apunten Ainaud de Lasarte i Jardí, els quals asseguren que “Prat s’havia plantejat aconseguir dos objectius: el reconeixement públic de la personalitat de Catalunya i la creació d’una entitat política que, representant Catalunya, la dotés d’òrgans administratius i culturals, propis d’un estat modern”¹⁵⁶⁶. Per dir-ho en altres paraules, Vallès confirma que Prat “demana per a cada nacionalitat *el seu Estat* i troba en aquests estats nacionals el fonament més sòlid dels Estats mundials que s’anuncien entre el *nacionalisme i el mundialisme*”¹⁵⁶⁷.

En resum, el que fa Prat de la Riba és definir els conceptes que en el seu moment històric considera dispersos, amb la intenció de clarificar-los. Amb aquests aclariments, proposa un nou model d’Estat per a Catalunya i Espanya, en el qual la gent del Principat i de les nacionalitats no centralistes es podrien sentir més acomodats.

D’aquesta manera, podem dir que Prat de la Riba parteix del principi de les nacionalitats, és a dir, que cada Nació ha de tenir un Estat. Així ho han confirmat Ainaud de Lasarte, Jardí i Vallès. Per tant, com que Prat defineix la nació com una unitat cultural, una ànima col·lectiva, un conjunt de valors compartits com el dret, la llengua o els símbols, entre molts d’altres, aquesta col·lectivitat es mereix tenir un cos d’Estat. I per ser coherent amb la seva manera moderada de viure la política, la seva posta no era trencadora amb Espanya sinó que volia aprofitar la seva estructura per a desenvolupar unes institucions a la catalana, com reconeix Pérez Nespereira:

La seva aposta primera consisteix a romandre dins l’Estat espanyol, però no en qualsevol, sinó en aquell que, només que sigui mitjançant engrunes,

---

¹⁵⁶⁵ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d’un estat català*. Barcelona: Base, pg. 288.

¹⁵⁶⁶ Ainaud de Lasarte, J. M., i E. Jardí (1973). *Prat de la Riba. Home de govern* (1st ed.). Barcelona: Ariel, pg 161.

¹⁵⁶⁷ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 73.

*permeti als catalans bastir unes formes paraestatal recuperadores de la seva història d'autogovern. (...) Un Enric Prat de la Riba i Sarrà que aprofita les engrunes de recursos de la Mancomunitat per dir als catalans, amb fets, que no necessitaven ningú per construir el seu propi país*¹⁵⁶⁸.

Ara bé, malgrat no necessitaven a ningú per a construir el seu propi país, sí que és cert que Prat volia aprofitar-se de les institucions i de les estructures existents per a revertir-ne el seu sentit i intencionalitat. Així, com recull Serrano, el *Seny ordenador* prendria les diputacions de Javier de Burgos per descentralitzar les competències en el sentit contrari de les intencions inicials:

*Aquest gran projecte de país no posava en entredit la planta provincial de Javier de Burgos, instaurada el segle abans per l'Estat espanyol en el seu intent d'homogeneïtzar i racionalitzar el territori peninsular, ans al contrari, partia de la idea de mancomunitat aspectes organitzatius i administratius de les quatre províncies per crear de nou una institució de Govern per a tota Catalunya*¹⁵⁶⁹.

D'aquesta manera, podem confirmar que la Mancomunitat no era el resultat del model d'Estat centralista de Javier de Burgos, sinó el punt de partida per a revertir aquest objectiu.

D'aquesta manera, amb una reunificació de les institucions catalanes sota un sol governant, considerava que podia construir el cos d'Estat que necessitava. En paraules de Martínez Fiol, això permetria crear un cos de funcionaris als qui podia seleccionar i controlar. Però ben aviat, com demostra Rovira i Virgili, s'adonaria que les concessions espanyoles per aconseguir-ho serien ínfimes:

*La creació de la Mancomunitat de Catalunya representava un primer pas en el camí de les concessions graduals. (...) [Era] un instrument per a aconseguir l'autonomia de Catalunya. Però aviat senti Prat la fiblada de les contrarietats. (...) S'adonà que les petites concessions dels Governes de la monarquia eren concessions precàries*¹⁵⁷⁰.

Així ho semblava fins, com a mínim, el maig del 1917, en el seu discurs d'investidura adreçat als diputats de l'Assemblea de la Mancomunitat. Prat reconeixia que amb la constitució de la Mancomunitat no volia una Diputació més gran, sinó que volia també reconstruir la unitat cultural catalana amb una sola ànima institucional. Se'n va sortir, en part, però la seva prematura mort no va permetre-li continuar el projecte possibilista.

---

¹⁵⁶⁸ Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català*. Barcelona: Base, pp. 292-293.

¹⁵⁶⁹ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 137.

¹⁵⁷⁰ Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions, pp. 36-37.

Prat considerava molt més realista captar competències gradualment que no pas trencar amb l'Estat que els permetia tenir un cert pes en la política europea. Així és com interpreta la tendència històrica del seu moment, de finals del segle XIX i principis del XX, en què Prat defensava que cada nació havia de tenir el seu propi Estat perquè el poble pogués traduir les seves aspiracions col·lectives en un projecte polític ferm. Ara bé, insistia en la tendència del seu moment contemporani, en la qual la voluntat col·lectiva no havia de secessionar territoris d'acord amb les nacionalitats, sinó que havia de fer possible la unió de diferents nacionalitats sota el paraigües d'un Estat més gran.

D'aquí la proposta d'una gran federació o d'una confederació d'Estats nacionals ibèrics, a partir de la qual Espanya tingués capacitat d'incidir en les tendències mundialitzants dels inicis del segle XX. Podem constatar, doncs, que Prat era un gran absorbidor dels diferents models i de les diferents tendències polítiques del moment, de manera que les propostes es veien com a innovadores a Catalunya i a Espanya i, alhora, anaven en consonància a la tendència europea de construir Estats d'Estats, Estats compostos o federacions d'Estats Nacionals.

Com confirma Enric Jardí, es tractaria d'“una forma d'organització política integrada per diversos pobles”¹⁵⁷¹. El que Prat de la Riba en diria un Estat compost, però que podem explicar-lo de diferents maneres. El més rellevant d'entendre és que l'obsessió de Prat era la sobirania, la capacitat de prendre decisions i fer-les efectives. Per aquest motiu, essent conscient que “l'Estat espanyol no renunciarà al seu caràcter sobirà ple, per tal de fragmentar la sobirania en bocins competencials”¹⁵⁷², com apunta Pérez Nespereira, Prat va buscar una alternativa per assolir el poder de manera possibilista sense afectar els fonaments de l'Estat espanyol.

Aquest model es basava, com ja hem apuntat i com ho reforça Joan Esculies, amb l'exemple de l'imperi austrohongarès:

El seu paradigma és l'imperi austrohongarès, una monarquia dual, en la qual els catalans farien el paper d'hongaresos. En aquest sentit, Prat, que no és necessàriament monàrquic, no veu com un problema la figura d'un rei al

---

¹⁵⁷¹ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 98.

¹⁵⁷² Pérez Nespereira, M. (2017). “Prat de la Riba. Pensament i obra. Una aproximació” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 56.

*cim de l'estat, sempre que respecti i faci respectar aquestes lleis particulars*¹⁵⁷³.

Per tot això, no és difícil concloure que la proposta imperialista pratiana té molt a veure amb el seu context, amb el seu moment històric i, a la vegada, amb la voluntat d'aconseguir més competències.

De fet, Prat de la Riba no vol una Diputació més gran, com apunta en el segon discurs analitzat, sinó que busca tenir la capacitat de decisió. Com ho confirma Pérez Nespereira, “les solucions que donava Prat de la Riba a l'encaix de Catalunya dins l'Estat espanyol haurien de consistir en una mena d'Estat dual, si més no amb dues constitucions diferents, d'acord amb cada una de les nacionalitats que el compondrien”¹⁵⁷⁴. Aquesta aportació de Pérez Nespereira, tanmateix, és una exploració d'història ficció, ja que malgrat el projecte ideal i utòpic de Prat de la Riba, que no va quallar, hi havia un pla eminentment pràctic que sí que va reeixir, com ho va ser la Mancomunitat de Catalunya.

És per aquest motiu que Prat no només mirava al model austrohongarès, sinó que també tenia molt present els ideals que proposava Arthur Griffith per Irlanda. Així ho confirma Ucelay-Da Cal:

*EL 1904, un periodista irlandès publicà a Dublín un estudi-assaig titulat The Resurrection of Hungary. Per si algú no captava el missatge, el subtítol era A parallel for Ireland. (...) L'objectiu de Griffith no era merament didàctic. (...) Era del tot polític. La seva fi era carregar-se l'Irish Parliament Party, antigament dirigit pel final Parnell i aleshores revitalitzat per John Redmon, i que lluitava per la Home Rule, d'una manera comparable a la Lliga Regionalista a Catalunya i la seva campanya per la Mancomunitat de Diputacions Provincials*¹⁵⁷⁵.

La convicció de Griffiths podia ser perfectament equivalent a la de Prat. L'única diferència seria el desig d'utilitzar les armes si era necessari, com més tard es va donar en el cas irlandès i que mai seria possible a Catalunya. Allò del *topoi* militarista envers el civilisme català, és el que probablement no feia reeixir les propostes radicals dels nacionalistes catalans, a diferència dels models en els quals es fixaven de l'exterior.

En aquesta lògica no militarista, doncs, la proposta de Prat era “explicitar que el seu programa imperial encaixava dins d'un projecte regionalitzador per a tot

---

¹⁵⁷³ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 122.

¹⁵⁷⁴ Pérez Nespereira, M. (2017). “Prat de la Riba. Pensament i obra. Una aproximació” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 57.

¹⁵⁷⁵ Ucelay-Da Cal, E. (2013) “Prat de la Riba i *La nacionalitat catalana*: aspiracions d'independència coronada” a Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1st ed.). Barcelona: RBA La Magrana, pg. 26.

Espanya”¹⁵⁷⁶, segons el mateix Ucelay-Da Cal. Així doncs, la pau i l’ordre social eren fonamentals per Prat i també pel seu successor, Puig. De manera que si hi havia d’haver un canvi de model, aquest no podia ser violent sinó que havia de ser progressiu, a partir del possibilisme proposat per la Lliga Regionalista.

És per tot això que, per tot el que hem pogut estudiar de Prat en els seus textos i en els seus discursos, la seva proposta d’encaix de Catalunya dins d’Espanya està inserida en la tendència mundial de principis de segle XX. Aquesta no volia dividir Estats més petits sinó crear estructures més complexes, subdividint el poder en estructures institucionals a diferents nivells. De fet, segons el mateix Prat, l’“imperialisme és l’aspiració a constituir l’Estat-Imperi, a acoblar un remat de nacions sota’l poder d’un sol pastor. (...) L’imperialisme és el període triomfal de un nacionalisme: del nacionalisme gran d’un poble”¹⁵⁷⁷. És a dir, l’imperialisme és el model d’Estat que permetria recollir les aspiracions de les diferents nacions en un pacte d’Estat més gran. Seria el model d’Estat que en ple segle XXI en diem confederalisme, que hem estudiat detalladament en l’apartat homònim del marc teòric.

En qualsevol cas, el que resulta més que evident és que Prat de la Riba no pretenia, doncs, una secessió de Catalunya vers Espanya, sinó que projectava un Estat d’Estats, cadascuna de les parts del qual correspondrien a les nacionalitats històriques. Proposa, en conseqüència, mantenir la nació catalana dins Espanya per interessos fonamentalment econòmics, i per això, veu factible una convivència entre l’Estat català i un Estat compost espanyol. En certa manera vol veure Catalunya com un Piemont per Itàlia o una Prússia per Alemanya, ambdós Estats unificats feia pocs anys en aquell moment històric.

Així doncs, com resumeix Jardí, el criteri de Prat enunciava que “les nacions, a més d’assolir un Estat propi (unitari o compost), tenien assignada una altra finalitat (...) que, després de forjar-se un Estat, han de construir un Imperi. Prat de la Riba passa del nacionalisme a l’imperialisme”¹⁵⁷⁸. Un imperialisme que no es faria de manera abrupta com les conquestes colonials pròpies del segle XIX, sinó que tindria a veure amb una

---

¹⁵⁷⁶ *Ibídem*, pg. 30.

¹⁵⁷⁷ Prat de la Riba, E. (1906). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: L’Anuari de la Exportació, pp. 116-117.

¹⁵⁷⁸ Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley*. Barcelona: Alpha, pg. 129.

unió confederalista entre Estats per establir llaços de col·laboració. Així ho recull Rovira i Virgili:

L'imperialisme és l'aspiració a constituir l'Estat-Imperi, a acoblar un remat de nacions sota el poder d'un sol pastor. Si l'acoblament ha de fer-se per la força de la conquesta violenta, l'imperialisme no serà res de nou, serà quelcom tan vell com el món. Com més enllà de la història reculéssim, més imperialisme trobaríem. Si l'Estat-Imperi ha de constituir-se per voluntària adhesió de les nacions unides, llavors és l'Imperi federal, ideal de les aspiracions nacionalistes, resultat de l'harmonització dels corrents nacionalista i universalista. (...) L'imperialisme és el període triomfal d'un nacionalisme: del nacionalisme d'un gran poble¹⁵⁷⁹.

Aquesta teoria és suportada per Prat de la Riba des de la defensa que Espanya mai havia estat una unitat nacional definida, sinó que més aviat era una confederació de regnes. Tal com ell mateix argumenta:

La unitat espanyola és un mite, mai no ha anat més enllà del desig dels governants de Madrid. Avui, com abans, la Península Ibèrica es divideix en quatre grans grups de població, en quatre pobles ben diferents per llur llengua, llur caràcter, llur tradicions: el català, el castellà, el gallego-portuguès i el basc¹⁵⁸⁰.

I eren aquests quatre pobles diferenciats els que havien de conformar una confederació ibèrica, per Prat. D'aquesta teoria no en trobem detalls en els discursos orals que hem estudiat en aquest treball. Precisament en no trobar-ne, hem hagut de recercar d'altres textos per a trobar resposta a la pregunta d'investigació inicial d'aquesta tesi.

En aquest sentit, podem concloure que l'ideal de Prat de la Riba era l'iberisme, que lluités contra el centralisme i l'assimilisme espanyol, i que construís llaços de col·laboració entre les nacions de la península Ibèrica. Tal com descriu Ucelay-Da Cal, Prat pensava en una Federació de pobles Ibèrics –que vint-i-cinc anys més tard proclamaria Macià des del balcó del Palau de la Diputació–, mitjançant la qual Catalunya tingués un pes internacional destacat. Pretenia formar un *Imperi* de tots els pobles ibèrics, “una confederació en què les forces de Portugal i de Catalunya impedirien Castella d'enterbolir la vida progressiva de la confederació”¹⁵⁸¹, segons el mateix Prat.

En aquest sentit, la confederació estaria participada també per Portugal, com apunta Ucelay-Da Cal:

---

¹⁵⁷⁹ Rovira i Virgili, A. (1918) “El fet de la nacionalitat a través de la història i en la realitat social” a Prat de la Riba, E. (A. Rovira i Virgili, Ed.) (1918). *Nacionalisme. Textos extrets dels seus llibres, escrits i discursos*. (1st ed.). Barcelona: Editorial Catalana, pg. 62.

¹⁵⁸⁰ Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut*. Barcelona: La Magrana, pg. 38.

¹⁵⁸¹ *Ibidem*, pg. 45.

*En el esquema catalanista, la incorporación lusa tendría doble función: al tiempo que aseguraba el establecimiento de una confederación allá donde antes había un Estado español unitario, la presencia de Portugal actuaría como aliado natural de Cataluña, como contrapeso, a expensas de la histórica hegemonía castellana*¹⁵⁸².

D'aquesta manera, els catalans podrien compensar el centralisme espanyol per l'altra banda de la península i, alhora, els castellans podrien recuperar el relat imperial de l'Espanya dels Reis Catòlics. Prat de la Riba es plantejava aquesta solució per a resoldre molts dels anhels dels pobles que en formarien part. Tanmateix, per assolir-la calia una voluntat de les parts, per a forjar un pacte federal o confederal, una voluntat que no hi seria en aquell moment històric.

És aquesta voluntat aglutinadora i pragmàtica la que fa de Prat de la Riba un ideòleg del catalanisme polític clau, el personatge que per primer cop vertebrava el nacionalisme a Catalunya. Aquest queda argumentat racionalment i emotivament, de manera que la història, el dret i l'art legitimen a l'autor per proposar un nou model d'Estat, amb diferents nivells governamentals que estarien definits per les diferents competències de cadascun d'ells.

Segons Ucelay-Da Cal, "Prat literalmente pretendía convertir a España en un imperio político, según la norma de su tiempo. Esta fórmula tuvo sorprendentes efectos sobre la evolución del nacionalismo español"¹⁵⁸³. L'imperi espanyol seria l'encarregat de dur a terme un projecte civilitzador d'altres cultures a l'exterior –sempre sota el coneixement i el respecte de totes i cadascuna d'elles–, però amb la clara voluntat de liderar des de Catalunya un intent d'esdevenir font d'idees, centre de poder, memòria històrica del renaixement polític català.

Cal apuntar, però, que d'aquest projecte se'n van derivar múltiples reaccions espanyolistes que hem tractat com a separadores, ja que acusaven a Prat i el regionalisme de la Lliga com una proposta secessionista. Tot i així, segons Ucelay-Da Cal, el projecte imperialista de Prat de la Riba –i també d'Eugeni D'Ors–, va ser "fundamental para la elaboración doctrinal de la derecha española y una fuente muy importante del falangismo y de la elaboración del franquismo"¹⁵⁸⁴. Conseqüències, doncs, poc esperades alhora que nefastes per a una Catalunya que volia liderar un

---

¹⁵⁸² Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 248.

¹⁵⁸³ Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*. Barcelona: Edhasa, pg. 28.

¹⁵⁸⁴ *Ibíd*em, pg. 30.

projecte confederal i que, mig segle més tard, es veuria altra vegada arraconada com a mera regió d'Espanya.

Per això pren sentit la pregunta que hem apuntat anteriorment que es feia Ucelay-Da Cal, sobre el sentit real de la metàfora imperial de Prat. Aquesta “¿pancatalanismo u ordenación hispánica?”¹⁵⁸⁵. El cert és que l'ambigüitat del llenguatge pràcticament permetria interpretar-ho des de les dues perspectives. D'una banda permetria entendre una reconceptualització de l'Espanya regional, en la qual erigia Catalunya com a nova Castella dins l'imperi Ibèric. D'altra banda, es podria també entendre que la seva voluntat real buscava reunificar culturalment la nació catalana, que es podria confederar a la vegada amb els altres territoris afins nacionalment, com València o les Illes Balears.

El cert és que l'ideal catalanista i imperialista de Prat de la Riba no va reeixir, ja que només va aconseguir a la pràctica la creació de la Mancomunitat de Catalunya. Sense menystenir aquest èxit en la reunificació institucional del Principat, la proposta de reorganització estatal fracassava per la incapacitat d'incidir efectivament en els governs de Madrid. Per aquest motiu, Prat de la Riba i Cambó van redactar, un any abans de la mort del primer, el manifest *Per Catalunya i l'Espanya gran*.

D'acord amb Joan Esculies, “el text deixava de banda el model imperial austrohongarès per fixar-se en el de l'estat imperial liberal-democràtic britànic. Segons els lligaires era en aquest on es podia trobar la solució als problemes regionals i regionalistes d'Espanya”¹⁵⁸⁶. *Per Catalunya i l'Espanya gran* era, doncs, la proposta reformista del regionalisme català. Així ho expliquen Ainaud de Lasarte i Balcells:

*Una vegada consolidada la política catalanista amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya, calia intervenir decididament en la política de Madrid. El desvetllament dels moviments nacionalistes a Europa feia oportuna una política regionalista arreu d'Espanya. Calia presentar un programa atractiu que no fes referència únicament a Catalunya, i per això el manifest *Per Catalunya i l'Espanya gran*, escrit per Prat de la Riba en col·laboració amb Cambó, inspirador del títol intervencionista, fou editat en català i en castellà. Començava així la campanya per a les eleccions generals de 1916*¹⁵⁸⁷.

Malgrat el manifest es venia com a un pas ulterior per a influir en la política espanyola, en aquesta tesi considerem que precisament és la incapacitat d'adquirir noves

---

¹⁵⁸⁵ Ibídem, pg. 185.

¹⁵⁸⁶ Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pg. 178.

¹⁵⁸⁷ Balcells, A. (2000) “Per Catalunya i l'Espanya Gran. Manifest dels parlamentaris regionalistes al país” a *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3*. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg 812.

competències per part de la Mancomunitat el motiu pel qual Prat i Cambó l'escriuen. Un fracàs que és fruit del model d'Estat espanyol, segons el mateix Prat de la Riba:

*El problema fonamental d'Espanya és el problema de la seva constitució. Quan els reis catòlics aplegaren sota llurs mans tots els regnes peninsulars, no van saber donar al nou imperi una constitució que garantís aquell tanto monta, monta tanto, Isabel como Fernando*¹⁵⁸⁸.

És per això que Prat –i Cambó– insistien en crear un nou model d'Estat per Espanya. Un model que tingués en compte els orígens històrics de l'Estat espanyol i, a la vegada, que s'actualitzés d'acord amb les tendències del moment. Fins el 1916, ja hem vist que Prat s'havia fonamentat en el model austrohongarès. Ara bé, a partir d'aquest text, podem constatar que passa a fixar-se en el model liberal-democràtic britànic.

De fet, és presumible que en aquest model ja s'hi hagués fixat anteriorment, ja que el nom de Mancomunitat correspondria a una traducció del nom anglès *Commonwealth*. És a dir, quan Prat i els regionalistes aconseguïen constituir la Mancomunitat ja tenien al cap un model semblant al britànic, tot i que basat en el *civil law* continental. És per això que, segons Ainaud de Lasarte i Balcells, la voluntat de Prat era la de “fundar la constitució d'Espanya en el respecte a la igualtat de dret de tots els pobles que la integren és donar el primer pas vers l'Espanya gran”¹⁵⁸⁹. Unes paraules que semblen premonitòries del pacte constitucional de la transició espanyola del 1978.

En definitiva, per concloure quin era el model d'Estat que va proposar Enric Prat de la Riba, podem reafirmar que proposava un *imperi peninsular d'Ibèria*, que faria Espanya gran i donaria un pes rellevant a Catalunya dins d'aquesta mena de confederació. El model imaginat va patir lleus modificacions al llarg de la trajectòria de Prat. Mentre als seus inicis polítics es focalitzava més en la definició de la nació catalana i en els elements que la constituïen, a mesura que anava avançant el seu projecte polític buscava, no solament restituir la unitat cultural catalana, sinó fer que aquesta liderés un projecte confederal espanyol.

Pel primer president de la Mancomunitat, “els pobles sense ideal són pobles estancats que es corrompen com les aigües embassades. Totes les renovacions nacionals glorioses són obra d'un ideal. (...) Fins ara aquest ideal de la unitat ibèrica era un ideal

---

¹⁵⁸⁸ Prat de la Riba, E. (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3.* (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 813.

¹⁵⁸⁹ *Ibidem*, pg. 815.

llunyà i irrealitzable, tenia totes les característiques de la utopia”¹⁵⁹⁰. Per aquest motiu, Prat defensava un canvi de model, de manera progressiva i que no fos un trencament violent. L’únic amb el que volia trencar era la dinàmica centralista i assimilacionista manifestada reiteradament pels diversos governs espanyols.

En certa manera, doncs, el que proposava Prat era una renegociació constitucional en la qual Espanya es convertís en una federació en paraules seves, però que avui en dia podríem definir com una federació asimètrica o una confederació. Tanmateix, aquestes paraules no són emprades per Prat que, com hem vist, utilitza el terme *imperialisme* per a l’Estat espanyol i el de *pàtria* i *nació* per a Catalunya. Aquesta nació, pel principi de nacionalitats, havia de tenir dret a tenir un Estat; és a dir, una cos de funcionaris que pogués fer una gestió de l’administració i garantir uns serveis per a la ciutadania. En conseqüència, per a resoldre la pregunta inicial d’aquesta tesi i que també hem respost a l’inici d’aquest apartat, Prat no advocava la independència per Catalunya sinó que proposava que la nació catalana tingués un cos d’Estat, el qual formaria part d’un Estat imperial més gran, confederat amb la resta de nacions ibèriques.

---

¹⁵⁹⁰ Prat de la Riba, E. (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917)*, Vol 3. (Balcells, A. i J. M. Ainaud De Lasarte, Ed.) (1st ed.). Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, pg. 816.

2.2 Josep Puig i Cadafalch

2.2.1 L'orador

De la mateixa manera que Prat de la Riba, Puig i Cadafalch no és recordat com un orador que fos capaç de captivar les masses. De fet, de l'arquitecte i historiador de l'art hi ha molt pocs biògrafs que recullin anècdotes de la seva oratòria. Ni els diaris ni les publicacions de l'època expliquen com parlava en públic Puig i Cadafalch, a diferència del que feien amb Prat o amb Macià, dels quals disposem de molt més material per avaluar des de la imatge personal fins l'ús de la veu o la capacitat de convèncer als seus interlocutors.

Probablement per aquesta escassa capacitat en l'art de l'oratòria, Jardí el defineix com a home públic, més que no pas com a polític amb habilitats per l'art de convèncer:

El de l'home públic. Prefereixo aquest qualificatiu al de polític perquè em sembla que ell no actuà com un polític professional. Creia no ésser-ho o, almenys, no sentia la vocació, si per política entenem el joc de les intrigues i maniobres electorals, que les coalicions efímeres dels partits o la complaença en els debats parlamentaris. (...) Confessava el seu escepticisme en un règim que es fonamenta en l'oratòria de les cambres legislatives¹⁵⁹¹.

Igualment que Prat, dubtava de l'utilitat de les paraules en seu parlamentària. Tant Prat com Puig, però especialment aquest segon, eren escèptics respecte a la dialèctica buida de continguts, el parlar per parlar. Ells preferien, com ho demostrarà l'obra de govern de Puig, aconseguir fets en comptes de fer grans discursos.

Jordi Amat recull una cita del mateix Puig, quan criticava precisament la utilitat de les Corts espanyoles, a les quals s'hi va presentar gairebé per obligació:

Jo no tinc fe en el Parlament. Em sembla que allà hi ha uns senyors que diuen moltes coses brillants, buides i que no fan res més. Jo no crec en que es pugui fer en el Congrés però, en fi, em sembla que nosaltres ara no tenim cap altre recurs que enviar allà, una veritable representació de Catalunya. És a dir que tots els diputats que elegeix Catalunya han de ser catalans i hem d'anar al Congrés amb total independència, deslligada de qualsevol partit i baralla, a treballar per Catalunya. Joc crec que assolirem aquest objectiu¹⁵⁹².

Com també passarà amb Macià, la majoria de catalanistes que van anar de candidats amb Solidaritat el 1907, consideraven que el parlamentarisme no havia de ser-los gaire útil. Malgrat això, era necessari ocupar aquell espai polític per a fer sentir la seva veu.

---

¹⁵⁹¹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 201.

¹⁵⁹² Amat, J. (2001). *Josep Puig i Cadafalch: Polític (1902-1924)*. Mataró: Grup d'Història del Casal 2, pg. 14.

En aquest sentit, manifestaven una diferència en l'actitud dels polítics catalans i catalanistes respecte als espanyols i espanyolistes. Els primers buscaven regenerar Espanya a través dels fets, mentre que els segons preferien omplir de discursos insulso l'activitat al Congrés. Un altre *topoi* que contrasta catalanistes i espanyolistes, i que recull a la perfecció Enric Jardí:

Puig i Cadafalch restà fidel a la referida manera de sentir d'uns catalanistes als quals repugnava la política entesa com un mer torneig dialèctic o una continuada maniobra per entrebancar la tasca del partit majoritari usufructuador del poder amb interpel·lacions i tota mena de trapelleries. (...) No li agradaven els tripijocs de la vida parlamentària o considerava que allò era una forma de perdre el temps¹⁵⁹³.

El filibusterisme propi de qualsevol parlament era denostat pels catalanistes. Especialment notarem aquesta crítica en Macià, però també l'observem en l'orador que ens ocupa ara, Puig i Cadafalch.

En tot cas, que detestessin l'oratorïa parlamentària no vol dir que fossin mals oradors. Per exemple, Puig i Cadafalch va pronunciar el seu primer discurs conegut en públic en la inauguració del curs del 1889-1890 del Centre Escolar Catalanista, recentment elegit com a president de l'entitat. Tal com explica Jardí:

Pronuncià un discurs abrandat especialment remarcable, tant per la forma com pel contingut i en el qual afirmava que el regionalisme que seduïa les noves promocions d'estudiants no era sinó l'aplicació del mètode experimental als fenòmens socials. De la mateixa manera que l'observació i la investigació metòdiques havien permès el pas de supersticions com l'alquímia o l'astrologia a ciències com la química i l'astronomia, l'anàlisi de la societat, així com les prospeccions geològiques descobreixen capes profundes, permet el descobriment de les arrels de cada poble¹⁵⁹⁴.

En l'afany per estudiar la realitat del seu entorn –Puig va estudiar tres carreres i un doctorat–, en aquest discurs demostrava l'observació sociològica de les catalanes i els catalans per entendre les singularitats que el configuraven com a poble. Les crítiques dels seus companys van ser molt positives, tot i que aquesta intervenció es va veure eclipsada per la del seu successor, el seu company i primer president de la Mancomunitat, Enric Prat de la Riba, que va ser elegit president del Centre Escolar Catalanista el curs següent.

De fet, amb el del Castellterçol hi va trobar un fidel company d'ideals i de pràctiques. Compartien la poca fe en el parlamentarisme, però alhora eren possibilistes i consideraven que hi havien de ser. Juntament amb Francesc Cambó, són les tres figures

---

¹⁵⁹³ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 202.

¹⁵⁹⁴ *Ibidem*, pg. 17.

preeminents del catalanisme polític fins que Francesc Macià va començar a ressaltar, uns anys més tard. En aquest sentit, Olivar va definir els tres primers de la següent manera:

*D'en Prat, al qual tothom reconeixia els dots de saber posar a prova i prear els homes, es conta que sempre escoltava i encoratjava que li parlessin. D'en Puig i Cadafalch, que parlava tant que no donava temps que li parlessin. D'en Cambó... que permetia que li parlessin*¹⁵⁹⁵.

Aquesta descripció ens dona pistes del caràcter dels tres líders de la Lliga Regionalista. Prat com un home capaç de convèncer homes d'ideologia oposada i Cambó capaç d'escoltar els interlocutors per tal de convèncer les masses. Per la seva banda, Olivar presenta Puig com un egòlatra que es considerava el centre de tot i amb la raó per tot.

Si prenem com a vertadera aquesta afirmació d'Olivar, podríem presumir que Puig i Cadafalch no era un bon orador, però ja hem vist en el discurs del 1889 i també veurem en el discurs de presentació de Solidaritat Catalana, que Puig tenia la capacitat de parlar en públic per a convèncer a la seva audiència. Ho podem demostrar amb la intervenció que va fer el 14 de març de 1907, un mes abans de les eleccions, en el qual es "llegí el programa autonomista que havien concretat els representants dels diversos partits que la integraven i que, en el futur, hom coneixerà amb la denominació de *Programa del Tívoli*"¹⁵⁹⁶. Segons Jardí, Josep Puig i Cadafalch va fer una intervenció que va ser molt ben acollida per l'audiència present al Tívoli:

*Puig, en la seva intervenció oratòria, al·ludí, de bell antuvi, al conglomerat dels distints agrupaments polítics que el constituïen i que estaven d'acord en l'essencial, malgrat les diferències de partit, declarant que sentia, com la majoria dels ciutadans, una profunda admiració aquesta sardana que ballem tots plegats; gent d'idees oposades, antagòniques*¹⁵⁹⁷.

Per tant, tot i que sovint s'hagi empetitit la figura de Puig en comparació a la de Prat, en les poques crítiques de l'oratòria del que seria el segon president de la Mancomunitat no hi podem detectar aquesta inferioritat. Segurament per la capacitat de generar doctrina i de maniobrar a les bambolines, Prat era més apreciat que Puig. Però en quant a l'oratòria, tot sembla indicar que no era un mal orador.

Així ho demostra el valor de les seves escasses intervencions orals al Congreso, com recull el mateix Enric Jardí:

Acceptà d'anar al Congrés dels diputats per disciplina, gairebé a contracor. Per això les seves intervencions foren escasses. (...) Només demanà la

---

¹⁵⁹⁵ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 209.

¹⁵⁹⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 76.

¹⁵⁹⁷ *Ibidem*, pg. 76.

*paraula per parlar de les qüestions que afectaven a Catalunya o matèries culturals, (...) [ja] que ell només es preocupava del seu país que practica al peu de la lletra la política del Catalunya endins*¹⁵⁹⁸.

En conseqüència, podem concloure que no és que Puig fos mal orador, sinó que era retor que elegia molt bé quan havia de parlar i sobre quins temes volia intervenir. Només quan sabia que les paraules serivren d'alguna cosa i amb les quals podria tocar temes que coneixia més que ningú, prenia la paraula i es disposava a parlar en públic.

La seva ploma, com veurem més endavant, no era tan afinada com la de Prat. En qualsevol cas, “Puig i Cadafalch preferí l'eficàcia a l'aparença, les obres a les paraules”¹⁵⁹⁹. És a dir, preferia els fets a les paraules. I només quan aquestes eren estrictament necessàries i importants, quan aquestes esdevenien *fets* per sí soles –en termes d'Austin–, Puig es preparava bons discursos per convèncer al seu públic. Així ho com podem constatar amb els quatre discursos d'acceptació del seu càrrec com a president de la Mancomunitat, que analitzarem en aquesta tesi.

A continuació, ens disposem a parlar del perfil psicològic de Puig i Cadafalch i de la seva personalitat, per tal d'entendre quina finalitat perseguia des de la presidència de Catalunya. Seguidament, parlarem de la imatge personal del qui fou el segon president de la Mancomunitat de Catalunya.

Perfil psicològic i personalitat

Josep Puig i Cadafalch se sol comparar amb les figures més rellevants del seu temps, dins del món catalanista. Al costat de Prat, de Cambó o de Macià, el caràcter de l'arquitecte i historiador de l'art es demostrava fred i sec. Tenia uns principis molt fermes i li agradava anar per feina, tirar pel dret per aconseguir els fets, enlloc de perdre el temps amb les paraules. És per això que tant Gaziell com Ametlla el presenten com esquerp i poc flexible, segons Albert Balcells:

*El testimoni de Gaziell i el de Claudi Ametlla caracteritzen Puig i Cadafalch amb una personalitat esquerpa i poc dúctil, en contrast amb la de Prat de la Riba, però tots dos coincideixen a reconèixer que durant el seu temps de president de la Mancomunitat Puig esdevingué cada vegada més receptiu, amable i conciliador*¹⁶⁰⁰.

---

¹⁵⁹⁸ *Ibídem*, pg. 202.

¹⁵⁹⁹ *Ibídem*, pg. 208.

¹⁶⁰⁰ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 26.

Concretament, Agustí Calvet afirma que és la sublimació del model de català, que complia la gran majoria de *topoi*. Des de l'home treballador, amb autoestima i alhora austeritat, amb inquietud incansable per a millorar i distant amb els seus correligionaris i també amb els adversaris. Així ho descriu Gaziell:

Un exemple perfecte del català eminent però aspre i cantellut. (...) Caràcter sec i tancat, ple de rampells imprevisibles, tenia una fe excessiva en la superioritat pròpia i en la de tot el que fos expressió del poble català, que contrastava amb una mena de menyspreu, també a priori, del que es feia o es podia fer-se a la resta d'Espanya. Fora d'aquesta mena d'encastellament erigit, si el furgàveu una mica trobàveu un esperit despert i ple de nobles inquietuds i un home de moltes qualitats i fins boníssim -com els eriçons de la mar, i com ells també tan recobert de punxes inútils. (...) Més endavant, amb el frec per la vida, perdé molts dels caires tallants i s'esmolà considerablement -com una pedra cantelluda a força de rodolar aigües avall, s'afina i esdevé un palet de riera. En aquells temps, però, era un dels homes més malcaratats i agressius del món¹⁶⁰¹.

Per la seva banda, Ametlla afirma que amb el temps, aquesta aspror es va anar moderant. Ja des de la presidència de la Mancomunitat, "l'home esquerp que semblava, esdevingué afable, sabent-se fer càrrec de tot"¹⁶⁰², malgrat les dificultats econòmiques i l'oposició de Madrid a les demandes catalanistes.

Com dèiem a l'inici d'aquest subapartat, sovint s'ha incrementat la seva fredor per la comparativa amb els seus contemporanis. En aquest sentit, Ehrlich ho il·lustra amb una cita que Ucelay-Da Cal fa sobre Puig:

Puig tenia una personalitat oposada a la de Prat (...). Prat sempre havia buscat la conciliació i havia mantingut amplis contactes en moltes esferes polítiques, culturals i intel·lectuals. Puig era més reservat i preferia envoltar-se d'homes que pensessin com ell, fet que provocava conflictes amargs amb els qui no hi estaven d'acord. Mentre Prat s'estimava més delegar poders per atreure les bases tant com fos possible, Puig tenia un plantejament més autoritari i volia fer les coses ell mateix per assegurar que es complien els seus ideals específics. Mentre Prat sabia ser diplomàtic i també confiava en la seva estreta relació política amb Cambó i Lluís Duran, Puig tenia una personalitat més abrasiva, i ni tan sols Cambó i Duran no eren capaços de controlar-lo¹⁶⁰³.

En tot cas, aquesta descripció no el converteix en esquerp, com deia Gaziell. Més aviat li veiem més perquè el comparem amb d'altres personalitats menys expansives.

Així doncs, podem constatar que Puig era *tal com raja*, sense dobles jocs, sense mentides a la cara, pròpies del joc polític. En paraules d'Ucelay-Da Cal, "Puig tenia un

---

¹⁶⁰¹ Calvet (Gaziell), A. (1959). *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí, 1893-1914*. Barcelona: Aedos, pp. 431-432.

¹⁶⁰² Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 207.

¹⁶⁰³ Ehrlich, C.E. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Institut Cambó.

tarannà agressiu, un estil personal o polític que no era gens dúctil”¹⁶⁰⁴. Segurament tenia molt a veure amb el context sociopolític que vivia al capdavant de la Mancomunitat. Com recorda Gaziel, “en aquells anys [posteriors a la Gran Guerra], era un dels homes més malcarats i agressius del món, i no cal dir d’aquesta nostra terra, que en té com una mena de marca de fàbrica”¹⁶⁰⁵. El seu paper com a gestor de la Mancomunitat, sense recursos, amb el pistolerisme als carrers i amb la dissidència creixent dins de la Lliga, no ajudava a suavitzar la seva personalitat cantelluda.

El cert, però, és que aquesta personalitat abrasiva ja l’havia manifestat molt abans de ser president. Olivar Bertrand afirma que a Puig i Cadafalch tothom li tenia una certa recança per les confiances que es prenia amb el president Prat de la Riba:

*D’en Puig i Cadafalch enfora, tots li tenien antipatia. I és que no podien aprovar ni les llibertats que es prenia amb el president [Prat de la Riba], ni la brusquedat del seu comportament, ni la llengua llarga, ni la curta amabilitat amb què acomplia les diligències que li encarregaven els membres*¹⁶⁰⁶.

És en aquesta etapa, com a col·laborador de l’obra de govern del *Seny ordenador*, que a Puig el descriuen com a l’home antipàtic incapaç d’empatitzar amb els seus companys de govern. Així ho confirma Ucelay-Da Cal:

*[Puig] era tot el contrari de Prat, que –com a bon advocat– s’enorgullia de la seva capacitat política d’atracció; potser perquè confiava en la seva capacitat política, Prat, en certa mesura, era més insegur davant les arts. En tot cas, Prat de la Riba no tenia problemes delegant tasques, i en particular li va plaure fer-ho amb intel·lectuals de la seva cort. (...) Com si fos un dèspota il·lustrat, Prat fruïa adquirint “philosophes”, encara que formalment semblés que l’haguessin de contradir en el regle de les idees*¹⁶⁰⁷.

Hem de tenir present que Puig no era pas advocat, ni li agradaven les aparences. Precisament per la seva gran capacitat intel·lectual –recordem que va cursar tres estudis universitaris i un doctorat, així com les desenes d’edificis que va projectar mentre desenvolupava la tasca de govern–, es mostrava distant amb els que considerava iguals.

Rovira i Virgili assegura que amb els que considerava iguals, malgrat respectar-los per la seva condició i estudis, el caràcter no era més atenuat:

---

¹⁶⁰⁴ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 168.

¹⁶⁰⁵ Calvet (Gaziel), Agustí (1959). *Tots els camins duen a Roma. Història d’un destí, 1893-1914*. Barcelona: Aedos, pp. 431-432.

¹⁶⁰⁶ Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos, pg. 228.

¹⁶⁰⁷ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 168.

Puig i Cadafalch tenia una actitud molt diferent envers els intel·lectuals en un moment del conreu d'ideals, d'espiritualitat, etc, que no pas Prat, que consumia la seva curiositat com a jurista i com a polític. A més, en vida de Prat, la responsabilitat de Puig en el repartiment d'esferes d'actuació era justament els afers intel·lectuals, mentre que Prat, amb una visió més global, havia de fer-se càrrec de la coordinació de tots¹⁶⁰⁸.

Hi havia un respecte cap a les tasques dels grans homes dels ideals, però una incapacitat per a delegar el govern. Probablement per la naturalesa de la seva professió, Puig es mostrava molt taxatiu i directe, encara que això el convertís en un antipàtic.

I, malgrat que sovint presentem Puig i Prat com un binomi, també van tenir algunes diferències, com assegura Enric Jardí:

Les diferències temperamentals que existien entre el primer [Prat] i el segon [Puig] president de la Mancomunitat es posaren de manifest especialment en l'actitud de Puig respecte al problema que Vicens i Vives ha descrit com el de les relacions dels catalans amb el Minotaure¹⁶⁰⁹.

Vives partia de la metàfora que Espanya era el Minotaure¹⁶¹⁰, amb el qual Puig i Cadafalch hi mantenien unes relacions d'hostilitat, degut a la voluntat política de no transferir la delegació de serveis. Per la seva banda, Prat havia sigut *pactista*, havia treballat més l'aparença, malgrat ser perfectament conscient de les dificultats per aconseguir els seus objectius.

Per aquest motiu, quan Prat va traspasar, “l'esperit organitzador de Prat, deixà el pas lliure a l'esperit combatiu de Puig”¹⁶¹¹, segons Aymamí. Aquesta combativitat també podria ser vista com a perseverança i tossuderia per aconseguir els seus objectius polítics. Però el cert és que tenia a veure amb la seva actitud vital. Si bé Prat buscava ser afable i explorar totes les possibilitats, Puig preferia ser més directe, encara que ofengués als seus interlocutors.

D'aquí que Ucelay-Da Cal el defineixi com un “arquitecte amb idees molt tallants i clares sobre el que valia i el que no valia estèticament, en funció de tota una interpretació estètica de la història de Catalunya”¹⁶¹². De fet, segurament aquesta actitud

---

¹⁶⁰⁸ Rovira i Virgili, A. (1968). *Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62, pg. 47.

¹⁶⁰⁹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pp. 207-208.

¹⁶¹⁰ Vicens Vives, J. (2010). *Noúcia de Catalunya*. Barcelona: Ancora, pg. 184.

¹⁶¹¹ Aymamí i Baudina, L. (1933). *Macià: Trenta anys de política catalanista. Apunts per a una biografia*. Barcelona: Llibreria Catalonia, pg. 53.

¹⁶¹² Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 168.

esquerpa tenia a veure també amb una inseguretat en la manera de relacionar-se amb els altres, com segueix Ucelay-Da al:

Puig no tenia la mateixa seguretat política personal que Prat, la mateixa confiança en la pròpia capacitat d'atreure; l'estil de Puig era, doncs, aspre, autoritari, com si hagués de demostrar que sabia manar. I, com que era un intel·lectual professional, queia fàcilment en el parany de participar –o de combatre– amb ells al seu nivell¹⁶¹³.

Per aquest motiu, malgrat que respectava el valor acadèmic dels intel·lectuals amb els qui treballava, va tenir alguns conflictes que val la pena destacar.

Per exemple, va tenir alguns “conflictes interns que Puig i Cadafalch acabà resolent de manera traumàtica –la ruptura amb Antoni Maria Alcover el 1918–, per la qüestió de la normativa lingüística i la destitució d'Eugeni d'Ors (...) el 1920”¹⁶¹⁴, segons Balcells. Amb aquest segon trencament, tres anys després de la mort de Prat de la Riba, Puig va desaprofitar un enorme potencial “a l'hora d'impulsar els projectes polítics, educatius, burocràtics, tècnics, culturals, artístics que començaren a germinar a les primeres dècades de 1900”¹⁶¹⁵. D'acord amb Joan Safont, el caràcter de Puig va impedir que s'entengués amb Eugeni d'Ors i perdés un intel·lectual que hauria fet bona feina des del govern de la Mancomunitat.

En qualsevol cas, tot i les seva actitud cantelluda, queda palès que Puig i Cadafalch era un treballador incansable. Del seu pas per l'Escola Provincial d'Arquitectura de Barcelona, per exemple, un professors seu en recordava la seva “vertiginosa actividad: una actividad inverosímil, para mí desconocida hasta entonces. Parecía un poseído, y lo estaba ciertamente, por el espíritu del Trabajo que semejava aguijonearle de continuo”¹⁶¹⁶. És a dir, la seva personalitat esquerpa la podríem relacionar directament amb la seva voluntat d'anar per feina. Així ho explica, també, Balcells:

La capacitat de treball de Puig i Cadafalch resulta fabulosa no sols si es considera el conjunt de la seva llarga existència, sinó quan es constata que, al mateix temps que assumia responsabilitats polítiques absorbents,

---

¹⁶¹³ *Ibíd*em, pg. 168.

¹⁶¹⁴ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 152.

¹⁶¹⁵ Safont Plumed, J. (2019) “Intel·lectuals i polítics a les ordres de Prat de la Riba” a AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. (J. Pich Mitjana; E. Ucelay-Da Cal; A. González Vilalta Ed.) (1st ed.). Barcelona: Afers, pg. 139.

¹⁶¹⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pp. 12-13.

*continuava mantenint una activitat important com a arquitecte i com a urbanista de primer rengle*¹⁶¹⁷.

En conseqüència, podríem matisar la crítica constant que en fan tots els contemporanis respecte l'actitud taxativa i distant del segon president de la Mancomunitat. Enric Jardí l'elogia, doncs, de la següent manera:

*Puig i Cadafalch pot ésser definit com una línia recta que ningú no pot desviar. És com un cristall de roca que no apareixerà mai entelat, car les seves opinions són incommovibles. Els convenciments que tenia eren fermes i no els declinà o dissimulà. Ni tan sols tractà de formular-los d'una manera menys feridora*¹⁶¹⁸.

En tot cas, les interpretacions que en fem *a posteriori* de les motivacions que portaven a Puig a ser com era, no treu que la definició que en fan els seus contemporanis sigui la que és. Com recull Balcells, el descrivien com a un adust i sense habilitats diplomàtiques:

*Un caràcter adust i poca habilitat diplomàtica en comparació amb la de Prat de la Riba. Però aquests mateixos autors han reconegut que Puig esdevé cada vegada més flexible i acollidor al llarg de la seva presidència de la Mancomunitat. El nomenament de persones d'altres partits per a càrrecs de responsabilitat continuà com en temps de Prat*¹⁶¹⁹.

Un retrat que fan els mateixos Gaziel i Ametlla, amb els quals hem començat aquest, però que amplia Balcells amb el fet que Puig també tenia capacitat d'acollir intel·lectuals d'altres ideologies.

D'aquesta manera, continua Balcells, “ens equivocaríem si atribuïssim a Puig i Cadafalch un comportament més partidista i menys obert que el de Prat. (...) La meritocràcia continuà impulsant la promoció del personal gestor amb independència de la seva adscripció política”¹⁶²⁰. Malgrat fos més esquerp i menys diplomàtic que Prat, Puig també tenia la visió pluripartidista i d'incorporar altres ideologies al projecte mancomunitari. Així, “sota Puig i Cadafalch continuà la tònica de la presidència de Prat de la Riba de propiciar la col·laboració dins la Mancomunitat de personalitats amb diverses procedències polítiques i ideològiques”¹⁶²¹.

---

¹⁶¹⁷ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 70.

¹⁶¹⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 204.

¹⁶¹⁹ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 151.

¹⁶²⁰ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 28.

¹⁶²¹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 23.

Alguns exemples en són el socialista Rafael Campalans com a director de l'Escola de Treball el 1918 o Francesc Layret a la junta directiva de l'Institut de Cultura Popular, com afirma Balcells en una altra publicació:

No s'ha de desorbitar l'amplitud del pluralisme pràctic, mantingut per Puig, a l'hora de reclutar el personal tècnic directiu de les institucions catalanes a partir del 1914, exemplaritzat sovint amb els casos de Rovira i Virgili al gabinet de premsa de la Mancomunitat, Claudi Ametlla a la secretaria de l'Escola d'Agricultura, Pere Coromines de professor de l'Escola d'Alts Estudis Comercials el 1918, Campalans i d'altres¹⁶²².

En resum, malgrat que Prat era ben vist pels seus contemporanis i Puig era vist com un esquerp, la seva manera d'entendre el govern no distaven molt. Si bé Prat era capaç de posar el seu treball al servei del col·lectiu i era capaç de delegar part de les funcions, Puig també era capaç d'apreciar el valor de la diferència que aportaven els intel·lectuals d'ideologies divergents i entenia la necessitat de construir nació a través de la unió de faccions polítiques.

Ucelay-Da Cal ho diria en altres paraules, ja que considerava que “Prat s'ho mirava des de fora, amb l'amor de l'amateur, de l'aficionat que mira, que somnia veure-ho tot acabat, però no pas fer-ho amb les seves mans; Puig, en canvi, era dintre i fora a la vegada”¹⁶²³. Precisament per aquesta implicació amb la feina col·lectiva, que volia dirigir personalment en el seu indefectible caràcter d'arquitecte, era el que el situava com una personalitat expansiva i tallant.

És per això que, com recull Balcells, Gaciell definia a Puig i Cadafalch amb un “caràcter sec i tancat, ple de rampells imprevisibles, tenia una fe excessiva en la superioritat pròpia i en la de tot el que fos expressió del poble català, que contrastava amb una mena de menyspreu, també *a priori*, del que es feia o podia fer-se a la resta d'Espanya”¹⁶²⁴. Del Prat idealista possibilista al Puig pragmàtic combatiu hi anava el pes del context en la seva biografia.

Mentre Prat era criticat com a “possibilista, o fins i tot [rebia] les acusacions d'hipòcrita i jesuïta, (...) Puig era incapaç de transigir, de preferir el mal menor”¹⁶²⁵. Això es deu, en part, als assoliments que l'un i l'altre van assolir. Mentre Prat va

---

¹⁶²² Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 185.

¹⁶²³ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 168.

¹⁶²⁴ Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 184.

¹⁶²⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 204.

aconseguir l'objectiu de constituir la Mancomunitat i va coincidir amb un període de bonança econòmica, el govern de Puig va coincidir amb molta tensió social entre obrers i patrons, que el va portar, precisament, a fer el que no hauria fet mai: a transigir amb el mal menor.

En aquest sentit, la decisió que va prendre de donar tàcitament suport a la dictadura de Primo de Rivera, va ser el principal motiu també de tota la mala premsa que després va enfonsar-ne la seva etapa de govern. Com recorda Aymamí:

Durant uns quants mesos després del cop d'Estat, Puig i Cadafalc, continuà a la Presidència de la Mancomunitat, acatant la dictadura. Acatant-la i, en certs moments, adulant-la. No volem ésser cruels amb Puig i Cadafalc – home vanitós– i direm només que va deixar-se enganyar. De fet, i això la història ho dirà, la Mancomunitat de Catalunya que a les mans de Prat de la Riba havia esdevingut un instrument formidable, va fondre's a les mans de Puig i Cadafalc¹⁶²⁶.

En molts moments es va confondre el caràcter de Puig amb les seves decisions polítiques. Així queda demostrat en aquesta darrera cita d'Aymamí, en la qual s'incrementa la vanitositat de la personalitat de Puig, vinculant-la directament amb l'error en la presa de decisions que li valdria mala premsa entre els catalanistes.

De totes maneres, com a resum final, podem constatar que Puig era tan o més treballador que Prat, que no era tan afable com ell perquè preferia evitar la diplomàcia i dir les coses com les pensava. Així, també li era difícil delegar, com bé ho feia Prat, de manera que va ser vist com un dirigent més que no pas com un líder. Ara bé, també fou capaç de convèncer als opositors o als divergents d'incorporar-se a la tasca mancomunatària, així com també va convèncer als diputats de la bona feina que feia, ja que contraintuitivament al que podríem pensar, va incrementar cada cop els vots en l'elecció com a president, arribant-ne a obtenir més que el mateix Prat de la Riba.

En definitiva, Puig tenia una complexa personalitat, expansiva, abrasiva i taxativa que, traduïda a la posada en escena dels seus discursos, el convertia en un tècnic racional i directe pel seu públic. Amb una imatge pulcra i treballada, com veurem a continuació, va ser estimat per la seva audiència, sense tenir l'oportunitat de ser mitificat pels errors que, segons la majoria de catalanistes, va cometre en acatar el cop militar de Primo de Rivera.

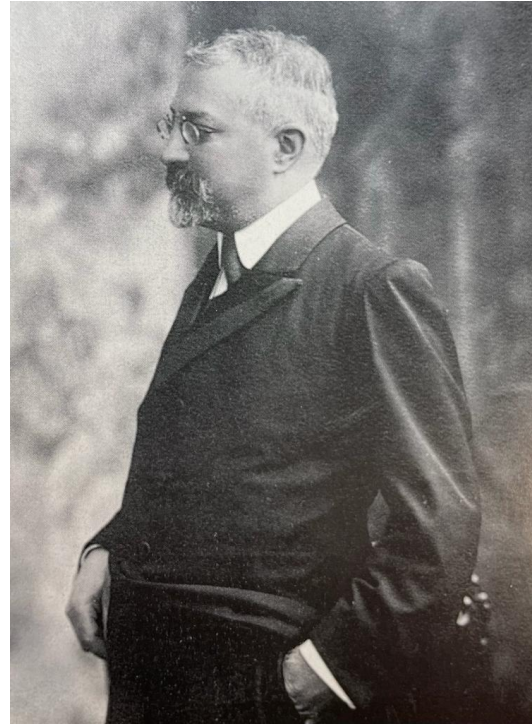
---

¹⁶²⁶ Aymamí i Baudina, L. (1933). *Macià: Trenta anys de política catalanista. Apunts per a una biografia*. Barcelona: Llibreria Catalonia, pg. 54.

Imatge personal

De la mateixa manera que Prat, Puig va donar la imatge d'un president de govern d'un petit Estat. Especialment ho va aconseguir el segon president de la Mancomunitat de cara en fora, ja que va felicitar les potències vencedores de la primera Guerra Mundial. Així ho recull Albert Balcells:

Des de la presidència de la Mancomunitat Puig i Cadafalch projectava de vegades una imatge més pròpia del cap d'un país sobirà que no pas d'un president d'una simple corporació de quatre províncies agrupades. Així, quan acabà la Primera Guerra Mundial felicità amb un telegrama els governs dels estats aliats vencedors, els de les nacionalitats que esdevenien estats en aquell moment i els de les nacions alliberades, com Bèlgica o Sèrbia. Convidà el mariscal Joffre a Barcelona després de participar en l'homenatge que se li tributà a l'estat veí. Joffre presidí els Jocs Florals de Barcelona el 1920, que acabaren amb una càrrega policial, contra la qual protestà Puig i Cadafalch davant el governador de la província¹⁶²⁷.

Josep Puig i Cadafalch en posat de fotografia, ja com a president de la Mancomunitat. Extret de Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. AHC.

Aquesta era la percepció que en podien tenir els països europeus d'aquell primer quart del segle XX. Per aquest motiu, sovint eren titllats de separatistes des de Madrid.

En aquesta tasca de potenciar la figura presidencial s'hi va escarrassar Josep Puig, conscient de la importància de visibilitzar el poder pseudoautònom amb la figura d'un líder. I això que substituir a Prat era complicat, com assegura Agustí Colomines:

Substituir un president que ha gaudit d'un lideratge molt fort, amb una "auctoritas" i un reconeixement que van molt més enllà de les fronteres de la seva formació política, no és una tasca gens fàcil d'assumir. Ho veiem en el cas que ens ocupa, i també ho sabem d'altres casos de diferents països i en etapes distintes: substituir Francesc Macià al capdavant de la presidència de la Generalitat de Catalunya no va ser fàcil; substituir Konrad Adenauer (...) i substituir el general Charles de Gaulle¹⁶²⁸.

¹⁶²⁷ Balcells, A. (2019). "Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi" a AAVV. (J. Colomines, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pp. 28-29.

¹⁶²⁸ Colomines, J. (2019). "Pròleg" a AAVV. (J. Colomines, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 14.

Aquests són alguns dels exemples que posa Agustí Colomines per il·lustrar la dificultat de substituir un president que havia tingut molt de pes.

Les substitucions presidencials sempre han estat complicades; més si tenim en compte les delicades relacions de Puig amb els

Josep Puig i Cadafalch. L'arquitecte modernista fent un discurs. 1903-1917 - Arxiu fotogràfic de Barcelona.

intel·lectuals i el seu caràcter abrupte. Per això, com recorda el mateix “quan va ocupar la presidència de la Mancomunitat va veure que esdevenir el cap dels seus excompanys no era un camí planer, i menys encara si no tenia la mà esquerra que calia tenir per saber dirigir un equip tan nombrós, tan potent i tan divers ideològicament”¹⁶²⁹.

Per això va parar molta atenció a la imatge personal que projectava davant dels seus contemporanis. Com també ho va fer Prat de la Riba, anava vestit amb camisa blanca amb el coll rodó, amb americana i armilla negres, culminades per una corbata o *pajarita*. En aquest sentit tampoc divergia molt del seu predecessor, perquè també portava uns binocles o *lorgnons* antics, que li proferien el mateix aire d'intel·lectual que a Prat. En tot cas, era una mica menys gras i, donada la bona salut de la qual gaudí fins a una avançada edat, sí que comptava amb una veu potent i estrident, capaç d'arribar a grans auditoris.

Els seus actes retòrics eren una manifestació més del seu caràcter i personalitat, que hem mostrat anteriorment. Com podem observar en aquesta fotografia, la seva gestualitat era continguda però ferma. L'ús del dit índex en un discurs denota la voluntat d'imposar un criteri. Igual com es descriu pels seus contemporanis, la seva oratòria, de

---

¹⁶²⁹ *Ibidem*, pg. 14.

to abrupte i claredat dels arguments, es basava en la claredat expositiva i la voluntat d'imposar els criteris que, prèviament, havia preparat molt concretament.

Tot i tenir una imatge pulcra i treballada, els comentaris sobre la seva imatge personal no eren tan positius com en Prat de la Riba ni, sobretot, com en Macià. D'ells se'n deien meravelles, especialment de *l'Avi*, que fins i tot a Madrid deien que els *trajes* eren *color gris Macià*. Aquest menysteniment de l'obra i la imatge de Puig es deu, com ja hem apuntat, al seu suport inicial al règim de Primo. Segons les pròpies *Memòries* de Puig:

*No teníem força material per a combatre la Dictadura; ni força moral. Per altra part, el Govern, amb aparença de constitucional, era per a nosaltres ja feia temps una dictadura que falsificava normalment el dret al sufragi i s'adaptava les lleis a la seva conveniència i actuava arbitràriament contra Catalunya*¹⁶³⁰.

Per aquest motiu va tenir mala premsa durant molt de temps. Com recorda Vicenç Villatoro en un capítol sobre la intel·lectualitat i el segon president de la Mancomunitat:

*Puig i Cadafalch no ha tingut gaire bona premsa, com a polític. L'ha tingut, això sí, com a arquitecte i historiador de l'art. Però el seu pas per la presidència de la Mancomunitat sovint és ignorat o valorat d'una manera negativa. El sector ideològic al qual va pertànyer ha compartint durant molt de temps aquesta valoració distant: gent conservadora, dreta regionalista, missaires. La mala fama de Puig i Cadafalch té per explicació la conjuntura especial que li va tocar viure i gestionar*¹⁶³¹.

Per tot això, malgrat que inicialment tingués una imatge de mandatari d'un Estat independent, més que no pas d'una regió pseudoautònoma, malgrat cuidés molt la imatge pública i tingués bones dots d'oratoría, els comentaris cap a ell no van ser bons pel desenllaç de la seva presidència.

Tant és així que, segons Colomines, Josep Puig i Cadafalch és el president oblidat:

*Josep Puig i Cadafalch és el president oblidat. (...) En primer lloc, l'ombra allargada del seu predecessor, Enric Prat de la Riba. (...) Així mateix, l'actitud que va tenir Puig en el moment de l'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera. (...) I, finalment, també destaquem la complexa relació que va tenir amb alguns excompanys que havien estat col·laboradors de Prat*¹⁶³².

---

¹⁶³⁰ Puig i Cadafalch, J. (2003). *Memòries*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 261.

¹⁶³¹ Villatoro, V. (2019). "La intel·lectualitat i el poder: el cas de la presidència de Puig i Cadafalch" a AAVV. (J. Colomines, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pp. 141-142.

¹⁶³² Colomines, J. (2019). "Pròleg" a AAVV. (J. Colomines, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 10.

En qualsevol cas, el segon president de la Mancomunitat tenia les mateixes aspiracions d'aconseguir més poder per Catalunya que Prat de la Riba o que Macià. De fet, segons Roig, en algunes actituds “s’apropava més a l’actitud d’un cap de govern que creu en la seva autoritat i en el poder de la institució que presideix que no pas al dirigent de quatre diputacions mancomunades¹⁶³³.

En tot cas, el fracàs de les seves fites el va portar a l’oblit o a la crítica dels seus contemporanis, emboirant així una imatge d’orador impol·lut, ferm i diligent. De manera que la imatge personal de Puig i Cadafalch es va enfocar a la seva excel·lent trajectòria professional com a arquitecte, historiador de l’art i fins i tot arqueòleg, per sobre de la imatge presidencial d’un cap de govern d’un petit Estat. Amb aquest humil estudi esperem trencar amb els mites sobre ell, com també volem evitar-ne l’elogi gratuït per la seva activitat i obra com a president de Catalunya.

2.2.2 L’audiència i l’auditori

Josep Puig i Cadafalch parlava per tots els catalans, amb una especial predilecció per les classes benestants i per la gent de l’interior de Catalunya. Com també ho feia Prat de la Riba, apel·lava al públic rural i tradicionalista, alhora que fomentava l’alta cultura i la promoció de la ciència i la tècnica a Barcelona i arreu del país. En aquesta línia, trobarem referències constants al poble català, entès com un organisme, el qual havia de recuperar la unitat cultural. El públic, per tant, no és molt diferent del de Prat, tot i que en el segon president de la Mancomunitat, la prioritització per l’ordre social imperava més que no pas en el primer. D’aquesta manera, podem confirmar criteris més conservadors i reaccionaris, amb una major sensibilitat de dretes.

En el període del govern de Puig tampoc existia encara la ràdio, que va arribar a Catalunya durant la dictadura de Primo de Rivera. Per aquest motiu, tampoc conservem discursos enregistrats de l’arquitecte. Això l’obligava, en els seus discursos, a emprar la capacitat pulmonar per a emetre amb més intensitat la seva veu. Com veurem també amb els discursos de Macià, mentre no apareixen els aparells d’amplificació del so, els oradors es veuen obligats a gesticular exageradament per reforçar les idees que

---

¹⁶³³ Roig i Rosich, J.M. (2019). “La dictadura de Primo de Rivera i el final de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 108.

pronunciaven amb la veu. Així, el dit índex era reiteradament utilitzat per Puig per reforçar la voluntat d'imposar les idees que estava projectant.

En qualsevol cas, la major part dels discursos rellevants de Puig i Cadafalch els va fer, com Prat, a la mateixa seu de l'Assemblea de la Mancomunitat: al Saló Sant Jordi. Com hem comentat en la seva biografia, la reforma de l'actual Palau de la Generalitat va anar a càrrec de la seva figura com a arquitecte, com ens recorda Enric Jardí:

La col·laboració de Puig en les empreses político-culturals de Prat de la Riba a la Diputació provincial, en bona hora catalanitzada no es va limitar a l'importantíssim suport que l'eminent arquitecte i arqueòleg mataroní aportà a l'Institut d'Estudis inspirant moltes de les seves iniciatives. Atesa la vella amistat i la profunda compenetració que existia entre ambdós personatges, pot dir-se que Puig i Cadafalch assessorà a Prat de la Riba d'una manera oficiosa en moltes qüestions de tipus educatiu o artístic que afectaven la gestió d'aquell en la corporació provincial. (...) La possessió íntegra del qual assolí el president [Prat] a mitjan 1908, quan les dependències de l'Audiència, que ocupaven una part del vell edifici gòtic, d'ençà del decret de Nova Planta, foren traslladades al nou Palau de Justícia, construït, amb l'ajut de la Diputació, en el saló de Sant Joan¹⁶³⁴.

Una d'aquestes col·laboracions estretes entre Puig i Prat va ser la restauració, doncs, van ser les obres d'*El palau de la Diputació General de Catalunya*¹⁶³⁵, de les qual en va fer un llibre explicant les obres de millora que havia fet. Va sortir publicat el 1911, com recorda Vidal:

*Els treballs realitzats per Puig i Cadafalch excavant sota el Pati dels Tarongers donaren lloc a la publicació *El palau de la Diputació General de Catalunya, del 1911*, que ja ens indica la professionalitat amb la qual anirà actuant l'arquitecte, historiador de l'art i arqueòleg¹⁶³⁶.*

Puig i Cadafalch tenia folgats continguts en arquitectura medieval i coneixia amb detall el palau dedicat a Sant Jordi. És per això que, anys més tard, el 1914, Puig va ser l'encarregat de liderar la restauració definitiva del Palau.

De les poques coses que no va restaurar en excés va ser la façana de l'actual plaça Sant Jaume, imatge que hem triat en la següent pàgina per il·lustrar un dels llocs des d'on Puig i Cadafalch va dirigir-se a la seva audiència. Des d'aquest balcó, per exemple, va pronunciar unes paraules a la gernació que hi havia a la plaça el 16 de novembre del 1918, en rebre el plebiscit sobre l'autonomia.

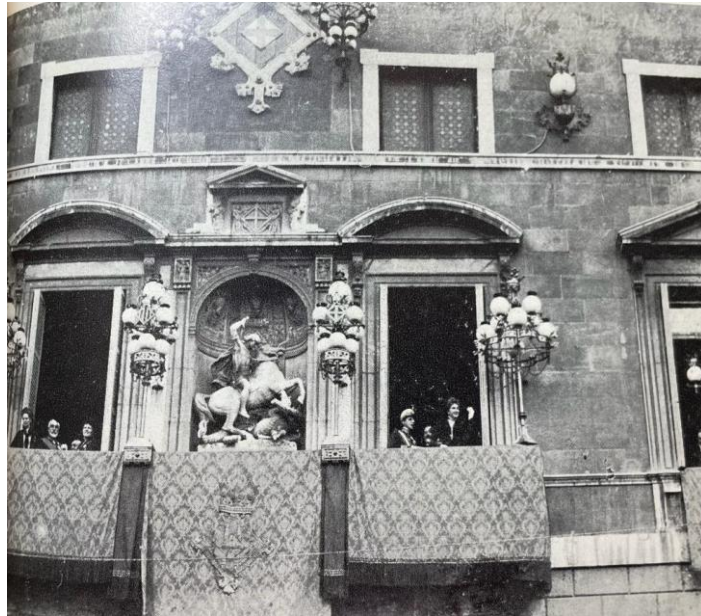
¹⁶³⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 92.

¹⁶³⁵ Puig i Cadafalch, J. i Miret, i Sans J. (1911). *El palau de la Diputació General de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

¹⁶³⁶ Vidal, M. (2017). "L'interès d'Enric Prat de la Riba pel patrimoni i l'art" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 97.

De totes maneres, l'emplaçament per excel·lència de l'actual Palau de la Generalitat, era el Saló Sant Jordi, que precedia precisament aquest balcó. Aquesta bòveda es troba al centre del primer pis, amb tres naus i una cúpula. Inicialment era la capella de Sant Jordi, fins al segle XVIII quan es transforma en Saló. Encara actualment es conserva el paviment original de marbre policrom, i que presumiblement va restaurar Puig i Cadafalch en les seves dues reformes.

Imatge del balcó del Palau de la Diputació General de Catalunya el 1908, amb motiu de la recepció dels monarques a Barcelona. L'aspecte durant el mandat de Puig i Cadafalch era molt semblant. Extret d'Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona Aedos.

En aquell Saló s'hi reunia l'Assemblea de la Mancomunitat i es feien els discursos que hem analitzat de Prat i els que analitzarem de Puig i Cadafalch. Segons Vidal, "Torres Garcia, primer amb els vitralls per a la Sala del Consell, i després, a iniciar la decoració mural del Saló de Sant Jordi, per la qual Prat mostrà un gran interès"¹⁶³⁷. Un interès per part del primer president de la Mancomunitat, que no va veure's regregrat pel segon president. Puig i Cadafalch va suspendre la reforma d'aquest Saló per part de Torres Garcia, d'acord amb el relat d'Albert Balcells:

Joaquim Torres i García, a qui Prat de la Riba havia encarregat la decoració mural de la sala de Sant Jordi del palau de la Generalitat el 1912, la continuació de la qual va ser suspesa per Puig i Cadafalch en arribar a la presidència amb el pretext que s'havia acabat la consignació acordada. Quan l'artista s'oferí a continuar-la de franc, Puig respongué: "Gràcies! La Mancomunitat no accepta caritats"¹⁶³⁸.

Tanta era la repulsió que li generava al segon president de la Mancomunitat, que va decidir tancar els frescos de la *Catalunya eterna* amb cortines.

¹⁶³⁷ *Ibíd*em, pg. 97.

¹⁶³⁸ Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 184.

Així ho confirma Ucelay-Da Cal:

La següent indicació de la voluntat del nou president de la Mancomunitat d'imposar una disciplina als intel·lectuals vinculats a la casa fou el que podríem anomenar la tapiada del pintor noucentista Joaquim Torres Garcia, que tenia uns monumentals murals al fresc en curs al Saló de Sant Jordi del palau mancomunal.

Encarregada entre 1912 i 1913 per Prat de la Riba, l'obra de Torres no era del gust de Puig. (...) Els frescos de Torres foren tapats amb cortines, fins que, ja en plena Dictadura, Milà i Camps va fer reddecorar el Saló amb unes pintures històriques sovint absurdes¹⁶³⁹.

Francesc Macià i Lluís Companys al Saló Sant Jordi, l'any 1931. La imatge seria molt semblant a l'època de Puig i Cadafalch, tot i que els frescos del fons van ser realitzats a partir del 1925 per ordre del president de la Diptuació de Barcelona, Milà i Camps. Substituïen els frescos de Torres Garcia que hi havia durant el període de Puig com a president, els quals es trobarien tapats amb unes cortines. Imatge extreta de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

Malgrat que la imatge que incorporem en aquesta plana no és de l'època de Puig i Cadafalch com a president, ens servirà per fer-nos a la idea de com era l'auditori des d'on va pronunciar les paraules que ens disposarem a estudiar. Al peu de foto hi expliquem quins elements de la imatge no coincidirien amb el període de 1917 al 1923.

2.2.3 Context i topoi

Josep Puig i Cadafalch (Mataró 1867-1956 Barcelona) fou un excel·lent arquitecte i historiador de l'art que es va implicar en política i va acabar essent el segon president de la Mancomunitat. La seva figura sempre ha estat associada a la de Prat de la Riba, per la tasca de nacionalització de Catalunya a través de l'alta cultura i l'estudi de la història del Principat. En tot cas, Puig no va ser una segona espasa en l'equip de Prat, sinó que va erigir-se com un dirigent eficient, capaç d'imbricar-se en multiplicitat de disciplines a la vegada i obra del qual va transcendir més enllà dels anys que va governar Catalunya.

¹⁶³⁹ Ucelay-Da Cal, E. (2007). "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pp. 172-173.

Enric Jardí exposa precisament aquest paper de continuador de l'obra ideada per Prat, resumida en aquesta cita:

*Josep Puig i Cadafalch va ser el segon president de la Mancomunitat de Catalunya. (...) Puig va ser el continuador de les pautes dels tres anys de la presidència anterior, però no pas un epígon, sinó un promotor eficient de projectes i aspiracions del període precedent*¹⁶⁴⁰.

En aquesta mateixa línia, Balcells afirma que no podem estudiar el primer sense treballar en profunditat el segon president, Puig i Cadafalch. Va ser precisament ell el que va assumir les regnes del govern pseudoautònom de Catalunya, i va ser gràcies al seu esforç que es van aconseguir moltes de les infraestructures que va implementar la Mancomunitat

*No té sentit estudiar l'obra de Prat de la Riba com a president de la Diptuació de Barcelona des de 1907 i també de la Mancomunitat de Catalunya des de 1914 al 1917, sense tenir en compte la continuació de la seva obra després de la seva mort prematura i, per tant, sense estudiar la presidència de Josep Puig i Cadafalch*¹⁶⁴¹.

Ara bé, també és cert que va cometre alguns errors fonamentals per a la parròquia catalanista, que no van ser perdonats per la historiografia fins molts anys més tard de la seva mort. El seu suport tàctic a Primo de Rivera el va desplaçar, malgrat que ell més tard en justificaria i n'explicaria la seva inacció, com detallarem en aquest apartat.

De fet, com apunta Balcells “Puig ha estat més conegut com a arquitecte, arqueòleg i historiador de l'art que com a polític, malgrat que va tenir un paper que és necessari tenir en compte en la història de Catalunya del primer terç del segle XX”¹⁶⁴². La seva trajectòria com a polític al capdavant de la Mancomunitat va ser més longeva que no pas la de Prat. I, sobretot, la seva obra va ser més basta i transcendent, com veurem a continuació.

Josep Puig va ser president de la Mancomunitat durant set anys, entre el 1917 i el 1923, més del doble de temps que Enric Prat del la Riba. Però el cert és que no podem deslligar l'obra de l'un de la de l'altre, ni la de l'altre respecte l'un, perquè la trajectòria d'implicació en política és molt semblant. Des dels inicis al Centre Escolar

---

¹⁶⁴⁰ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 9.

¹⁶⁴¹ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 148.

¹⁶⁴² Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 9.

Catalanista, del qual primer va ser elegit Puig i l'any següent Prat, fins a la mort del *Seny ordenador*. En aquesta línia, Balcells recorda la trajectòria del maresmenc:

Puig havia estat membre fundador de la Lliga Regionalista, regidor municipal de Barcelona el 1901, membre de la comissió d'Acció Política de la Lliga (...), diputat a Corts per Barcelona el 1907 amb Solidaritat Catalana, al mateix temps que Cambó; igual que aquest, tampoc no sortí diputat el 1910. Diputat provincial el 1913, Puig va ser reelegit a les successives eleccions fins el 1923. Era la mà dreta en política cultural d'Enric Prat de la Riba¹⁶⁴³.

Malgrat tractar-se d'un personatge complex, polifacètic i transcendental per la història de Catalunya, ha quedat sovint oblidat des de la perspectiva política. Presumiblement, pel suport tàcit a la dictadura de Primo de Rivera, si se'l recorda en societat és sobretot per la seva vessant acadèmica d'arquitecte i d'historiador de l'art. En qualsevol cas, si l'hem triat per estudiar la seva oratòria en aquesta tesi és per tractar d'entendre quin era el model d'Estat que va proposar durant els seus anys de mandat.

Però abans d'entrar en profunditat en el debat sobre el model d'Estat que proposa Puig i Cadafalch a partir dels seus discursos, haurem de conèixer els moments biogràfics més destacats per entendre l'evolució i la projecció del seu pensament. Podem avançar que la biografia i les influències d'aquest segon autor seran més profundes, donat que va viure més anys però també perquè hi tenen més pes els fets biogràfics que no pas els pensaments o la seva doctrina.

Per aquest motiu, dividirem aquest apartat de *Biografia* en quatre subapartats que ens facilitaran la comprensió de la seva trajectòria vital i política. En primer lloc, parlarem de l'*home d'estudi i difusor dels ideals*, etapa que precedeix immediatament la seva exposició com a *home públic*. Emprem així el plantejament d'Enric Jardí, que assegurava que Puig no volia ser vist com un polític professional. A continuació passarem a parlar de la seva etapa com a governant al capdavant de la Mancomunitat, en la qual buscava *l'eficiència en el govern*. Finalment, parlarem l'arribada de Primo de Rivera al poder i el paper que Puig hi va jugar. Titularem l'apartat *Cop d'Estat i exili* perquè ens centrem només en l'època en la qual va ser president de Catalunya. A partir del moment en què deixa la presidència, l'estudi de la biografia i la seva transcendència el reprendrem més endavant.

---

¹⁶⁴³ Balcells, A. (2017). "Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 149.

Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos

Josep Puig i Cadafalch va néixer el 17 d'octubre de 1867 a Mataró. Enric Jardí explica els seus orígens familiars, importants en el seu posterior desenvolupament personal, professional i polític:

Vingué al món en aquell immoble on habitaven els seus pares: Teresa Cadafalch i Bogunyà i Joan Puig i Bruguera, fabricant de tuls i randes, especialització industrial que per a determinats biògrafs de Puig i Cadafalch explica, per herència, el seu gust per la precisió i pel detall¹⁶⁴⁴.

La seva condició de família de classe alta benestant el va permetre estudiar “al col·legi dels escolapis de Santa Anna de Mataró”¹⁶⁴⁵, on hi va cursar els estudis tant de primària com de secundària. Als setze anys obtingué el títol de batxillerat per l'Institut de Segon Ensenyament de Tarragona.

L'home d'estudi i difusor dels ideals

Puig va decidir estudiar ciències físiques i matemàtiques. Jardí assegura que tenia una especial “aptitud per les ciències abstractes, ensems que el seu provat amor als vells monuments, sembla predeterminar en l'adolescent Josep Puig i Cadafalch l'elecció de la carrera d'arquitecte”¹⁶⁴⁶. El 1883 va iniciar la llicenciatura d'Arquitectura, a la vegada que seguia la llicenciatura de ciències físico-matemàtiques, així com també va entrar a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona.

Albert Balcells confirma que va estudiar tres carreres i un doctorat. Inicialment va començar “a Barcelona a la vegada les carreres d'arquitectura i de ciències físicomatemàtiques”¹⁶⁴⁷, a les quals s'hi va sumar la carrera de Belles Arts que va començar més tard. Finalment va obtenir el títol de doctor en ciències físiques i matemàtiques el 1889 a la Universitat de Madrid, amb tan sols 21 anys. En aquesta etapa formativa, Puig va decidir no enfocar-se només a un sol àmbit, com hem vist en les diverses carreres que va cursar, sinó també en la seva participació en activitats de la vida social i política.

---

¹⁶⁴⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 9.

¹⁶⁴⁵ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 140.

¹⁶⁴⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pp. 11-12.

¹⁶⁴⁷ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 10.

En aquest sentit, Puig va configurar la seva personalitat amb multiplicitat d'experiències pràctiques per conèixer la ciència i el seu país, Catalunya, com assegura Enric Jardí:

*Component versos i participant en els certàmens poètics, assistint a les representacions teatrals d'obres catalanes, emprenent excursions per tal de recollir cançons populars oblidades o reproduir, fotogràficament o en dibuix, monuments, làpides i inscripcions... amb un afany de reconstruir un passat gairebé desconegut per culpa d'uns plans d'ensenyament oficials uniformistes i anquilosats*¹⁶⁴⁸.

Podríem descriure la seva personalitat com a polifacètica, enamorat del seu país, motiu pel qual es va implicar en política, per millorar les condicions de vida dels seus conciutadans

Per aquest motiu, ben aviat “ingressa al Centre Escolar Catalanista tot just creat”¹⁶⁴⁹, l'octubre del 1886 a la secció d'estudiants del Centre Català. Aquesta era una entitat fundada per Valentí Almirall el 1883, com ja hem explicat en l'apartat de Prat de la Riba. En aquesta etapa va ser quan va conèixer al de Castellterçol, amb el qual va establir ràpidament una bona amistat. En tot cas, va ser Puig qui “fou elegit president del Centre Escolar Catalanista per al curs 1889-1890”¹⁶⁵⁰, segons Balcells, precedint Enric Prat de la Riba. Des d'aquesta posició, manifestà una visió crítica del règim caciquista de finals del segle XIX, a través d'una conferència inaugural en la qual parlà de les *Fonts de l'arquitectura romànica a Catalunya*:

*Ja revelava quina seria la matèria de la seva especial dedicació arqueològica que li donaria una merescuda fama: l'estil sorgit a la baixa Edat Mitjana i que arrelaria tan fortament a les terres catalanes, fins al punt que hom el consideraria el més característic de la nostra espiritualitat*¹⁶⁵¹.

Puig apuntava de ben jove la seva obsessió per l'art romànic, un estil que qualificava de genuïnament català i que demostrava la distinció amb d'altres *ethnos* ibèriques. D'aquest aspecte en parlarem amb més detall a l'apartat de *Discurs nacional*.

Podem comprovar, doncs, la seva prematura implicació en política, encara durant la seva etapa com a estudiant. Una activitat que va haver de combinar des del 1892 amb el seu incipient nomenament com a “arquitecte municipal de Mataró, lloc que

---

¹⁶⁴⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pp. 15-16.

¹⁶⁴⁹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 14.

¹⁶⁵⁰ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 23.

¹⁶⁵¹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pp. 14-15.

ocupà fins el 1896¹⁶⁵², segons Albert Balcells. En aquesta nova responsabilitat va demostrar ràpidament l'interès per la millora de la higiene i la salubritat dels veïns de la capital del Maresme. Donada l'elevada xifra de morts per la manca de neteja als carrers, va prioritzar la renovació “de la xarxa d'eliminació de les aigües residuals, que va ésser duta a terme amb la forta oposició dels contractistes i propietaris”¹⁶⁵³, projectant unes innovadores cloaques de formigó.

Aquell mateix any, el 1892, “començà com a professor interí sense sou a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, i més endavant, durant el curs 1901-1902, ocupà interinament la càtedra vacant de Resistència de materials i hidrologia”¹⁶⁵⁴. L'any 1892 va ser un any transcendent per a Puig, ja que va casar-se amb Dolors Macià i Montserdà, va ser “nomenat arquitecte municipal de Mataró, (...) i va participar en un esdeveniment remarcable de la història del catalanisme: la primera assemblea de la Unió Catalanista celebrada a Manresa”¹⁶⁵⁵, com ens recorda Jardí.

En la seva participació a les famoses Bases de Manresa “Puig i Cadafalch intervingué activament en aquesta assemblea, on actuà com a delegat de Mataró”¹⁶⁵⁶, segons Albert Balcells. En aquesta trobada de catalanistes, com ja hem explicat a l'apartat d'*Estudi de la història*, en va sortir una proposta de reorganització del model territorial que tenia l'Espanya de finals del segle XIX. Així ho recull Jardí:

D'aquesta Assemblea, en la qual hi va participar com a delegat per Mataró, en van sorgir les conegudes Bases de Manresa, les quals proposaven “ésser concretades les aspiracions del catalanisme del moment en la d'unes institucions d'autogovern per a la regió dintre la monarquia espanyola concebuda com la forma política d'una mena d'estat federal”¹⁶⁵⁷.

L'aportació de l'arquitecte i historiador de l'art en aquella primera assemblea es va centrar, segons els mateix Jardí, en la determinació per engegar un projecte d'ensenyament públic.

Aquest bateig polític amb tan sols vint-i-quatre anys, en un acte que no només fos de joventuts, el va posicionar com un dels valors de futur en la política del Principat,

---

¹⁶⁵² Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 10.

¹⁶⁵³ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 25.

¹⁶⁵⁴ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 23.

¹⁶⁵⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 22.

¹⁶⁵⁶ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 10.

¹⁶⁵⁷ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 22.

al mateix nivell de Prat i Cambó. Per aquest motiu, va començar a escriure pel diari *La Renaixensa*, amb articles destinats a desacreditar el règim escassament democràtic que es vivia en el seu temps.

Mica en mica s'anava implicant en tot tipus de manifestacions polítiques per a reivindicar la nació catalana. Per exemple, l'any 1893, va participar en "la important manifestació catalanista a Ripoll"¹⁶⁵⁸, com recorda Jardí, i el van convidar a impartir conferències titulades "*De l'esperit regional en la decoració de les obres d'art industrial a Catalunya (...)* [o] *L'escultura decorativa ogival*"¹⁶⁵⁹, en les quals tractava les diferències de l'art arquitectònic i decoratiu a Catalunya. La seva implicació en els projectes catalanistes era vigent des dels seus orígens com a estudiant fins al seu retorn de l'exili, quan va reobrir l'Institut d'Estudis Catalans clandestinament.

Encara abans de canviar de segle, el 1896, en destaca una conferència titulada *L'arquitectura romànica a Catalunya*, que va excel·lir pel fons i per la forma. Segons Enric Jardí, més que una conferència innovadora de continguts, va transformar la manera de presentar en públic, ja que va fer una projecció de clixés fotogràfics per reforçar els continguts. En aquells temps, una tècnica gairebé inèdita, que demostra el seu interès per a mirar cap al passat per projectar el seu país cap a la modernitat.

Per Puig, estudiar l'arquitectura catalana del passat l'ajudava a definir el caràcter català, els orígens de la nació catalana. Enric Jardí apunta que "el missatge d'un poble és més evident en les construccions que en les obres pictòriques o escultòriques, que reben la influència d'una moda o escola i que d'altra part no poden dissimular el segell temperamental de l'individu que les ha produïdes"¹⁶⁶⁰. És per això que Puig i Cadafalch afirmava que en "l'art arquitectònic no, perquè el fa un home sol, perquè no és el pensament d'un sol cervell sinó de molts, no és l'endevinalla d'un home, sinó el pensament, l'art, el sentiment d'una nació"¹⁶⁶¹. D'aquí en trobava l'esperit del poble, l'ànima de la Catalunya medieval que arribava fins als seus dies, explicada a través de l'arquitectura. L'arquitectura, doncs, podia definir els trets col·lectius de tot un poble.

L'any següent, el 1897, l'Ateneu Barcelonès va proposar-se a fer un cicle de conferències per fomentar l'ús normalitzat del català, fins llavors malauradament escàs en l'àmbit acadèmic. Hi van ser convidats les joves promeses de la intel·lectualitat

---

¹⁶⁵⁸ *Ibidem*, pg. 29.

¹⁶⁵⁹ *Ibidem*, pg. 30.

¹⁶⁶⁰ *Ibidem*, pg. 38.

¹⁶⁶¹ Puig i Cadafalch, J. (2016). *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Base.

catalana, que acabarien esdevenint els futurs governants del país. El tret de sortida el va donar el propi Prat de la Riba amb *El fet de la nacionalitat catalana*, que hem comentat en la biografia de l'anterior protagonista d'aquesta tesi. Tres mesos més tard –el 31 de maig de 1897– va ser el torn de Puig i Cadafalch sobre el *Caràcter que diferencia les arquitectures catalana i castellana*.

En aquesta conferència, el maresmenc assegurà que l'art és sentiment i idea, és a dir raó i emoció. Una idea que va anar reiterant al llarg de la seva trajectòria, com es demostra en una altra conferència que trobem transcrita a *La Renaixença*, que data dels dies 11, 12 i 14 de juny de 1897¹⁶⁶². En les seves conferències, Puig tractava la influència de l'art grec, el romànic i el gòtic en l'arquitectura catalana, mentre que en la castellana hi veiem molta més influència aràbiga. Segons Puig, els edificis monumentals catalans tenen més semblança amb el sud de França que no pas amb el sud de la península ibèrica.

Aquesta idea de separar les dues arquitectures i els dos estils decoratius, fomentava el *Regionalisme artístic*, que va plasmar en un altre article de *La Veu de Catalunya* del 1891, tal i com recull Jardí. Podem comprovar que Puig realitzava moltes conferències públiques, motiu pel qual podem constatar que no devia ser mal orador, ni pels continguts ni per les formes –que hem vist que eren innovadores. Tot i així, reiterem que ens estranya no trobar crítiques –ni negatives ni positives– sobre les seves intervencions orals al llarg dels últims anys del segle XIX ni tampoc dels primers anys del segle XX.

A través d'aquestes conferències per tot el país, Puig demostrava no només el seu coneixement sobre l'art medieval català sinó també l'ús que en feia pels seus ideals polítics. La implicació de Puig amb el país i el seu regionalisme no només es destacava per l'obra arquitectònica i la d'historiador de l'art, sinó també amb l'opinió política reforçant el sentiment catalanista, a través d'un projecte regionalista dins d'Espanya. Així ho reflecteix en un article titulat “La qüestió dels quartos”¹⁶⁶³, que es va publicar en la gestació del tancament de caixes que es produiria a la tardor següent, que fomentava la negació de pagar els impostos mentre hi hagués declarat l'estat de guerra.

---

¹⁶⁶² Puig i Cadafalch, J. (1897). “Caràcter que diferencia les arquitectures catalana i castellana antigues” a *La Renaixensa*, 11, 12 i 13 de juny.

¹⁶⁶³ Puig i Cadafalch, J. (1899). “La qüestió dels quartos” a *La Veu de Catalunya*, 3 de juliol, edició de matí. [Consultada el maig de 2020 a https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1225147].

Jardí recull el fragment en el qual explica que “a cada català, els serveis que rep de l’Estat li costen el doble del que li costen al belga els que li presta l’Estat en què viu (...) ara bé, aquí, la gent cansada de veure malversats sos cabdals i veure’s mal servida per l’Estat-Empresa, demana de servir-se ella mateixa *si vols estar ben servit*”¹⁶⁶⁴. Podem observar el *topoi* del català garrepa i treballador, contrastat amb la resta de pobles ibèrics. Llocs comuns que eren acceptats en aquell moment històric i que servien per classificar les races, un concepte que matisarem en l’apartat de *topoi* per entendre’n el vertader significat.

A través dels seus articles i conferències constatem la rellevància de Puig en “la conquesta de les corporacions, és a dir, l’accessió de significats regionalistes als llocs directius d’importants entitats barcelonines”¹⁶⁶⁵, segons Jardí. Amb la frenètica activitat dels seus líders, els regionalistes anaven traslladant el pensament de la Renaixença cultural a la incidència política.

Però Puig i Cadafalch no només es dedicava a la política, sinó que aquesta era una activitat complementària a la seva passió professional d’arquitecte. En tot cas, a través d’aquesta faceta, el maresmenc també mirava de fer política, imprimint el caràcter català a les seves obres arquitectòniques, com per exemple en la construcció *Els Quatre Gats*, indret en el que es reuniria la *gauche divine* barcelonina. Aquesta obra data del 1895, la qual va ser acompanyada de la casa Ametller, del 1900 o la casa Macaya del 1901, entre moltes d’altres.

L’home públic

A partir d’aquí podem constatar que s’inicia la seva segona etapa, en la qual ja ha adquirit prou reconeixement tant pels seus estudis com per les seves conferències i podem anomenar l’etapa de l’home públic. Això no vol dir que abans de l’entrada efectiva en política, quan s’implica en la creació de la Lliga Regionalista, no tingués destacades implicacions polítiques amb la publicació dels seus articles i la pronunciació de les seves conferències, així com també en la participació en les Bases de Manresa, entre d’altres. El que volem dir és que, a partir de la fundació de la Lliga Regionalista i

---

¹⁶⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁶⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 33.

assumir responsabilitats a les institucions, la seva notorietat com a home públic s'incrementa i ens permet classificar la biografia en una nova etapa.

Com ja hem explicat amb l'anterior protagonista, a finals del segle XIX, una escissió d'Unió Catalanista i el grup d'Unió Regionalista funden la Lliga Regionalista, tal com ho recull Enric Jardí:

A les acaballes del 1899 el nucli de personalitats que editaven La Veu de Catalunya, partidari d'una franca intervenció política, se separaren de la Unió Catalanista per fundar l'anomenat Centre Nacional Català, entitat de poca durada, puix que el 25 d'abril de 1901 es fusionà amb el grup Unió Regionalista (...) per constituir un partit: la Lliga Regionalista¹⁶⁶⁶.

La intenció d'aquesta nova entitat tenia un clar objectiu: “preparar una declarada candidatura catalanista per Barcelona en les eleccions de diputats a Corts convocada per al 21 de maig de 1901 i que era constituïda pels qui s'anomenaren *els quatre presidents*”¹⁶⁶⁷. Els líders de les quatre entitats més importants de Barcelona van triomfar en les eleccions, tant a Corts com a les municipals, com amplia Jardí:

Juntament amb els republicans Alejandro Lerroux i Francesc Pi i Margall, i el governamental Pere G. Maristany, cosa que demostrava que, per primera vegada, gràcies a la prèvia depuració del cens feta en temps de l'alcalde Robert, una assistència en massa als col·legis electorals i una escrupolosa vigilància dels comicis recomanada i practicada pels dirigents catalanistes i republicans, havien resultat inoperants les tradicionals maniobres de falsificació de les eleccions per part del partit del poder¹⁶⁶⁸.

La Lliga Regionalista va aconseguir ser majoritària, amb quatre diputats a les eleccions a Corts, i també amb posició majoritària a les eleccions municipals a Barcelona. Aquesta nova formació aconseguia una victòria contra el caciquisme imperant a tot l'Estat espanyol. El regionalisme i el republicanisme havien guanyat, doncs, a les manipulacions caciquistes. Per primera vegada el catalanisme polític entrava al Congrés, per intervenir pragmàticament en les decisions parlamentàries.

Josep Puig i Cadafalch va entrar com a regidor a l'Ajuntament de Barcelona, defensant l'autonomia de l'Ajuntament i procurant una distribució dels serveis en sectors, per evitar les sessions plenàries maratonianes, així com la defensa de la millora de l'estat del clavegueram –com ja havia fet a Mataró. Va fomentar la pavimentació dels passos laterals del passeig de Gràcia i de la Granvia, a la vegada que s'oposava al projecte de Cerdà, que considerava que restava monumentalitat a la nova Barcelona que estava projectada. Tal i com recorda Jardí, el programa de Puig pretenia “trencar la

---

¹⁶⁶⁶ *Ibíd.*, pg. 54.

¹⁶⁶⁷ *Ibíd.*, pg. 54.

¹⁶⁶⁸ *Ibíd.*, pg. 54.

uniformitat (de la quadrícula ideada per Ildefons Cerdà) amb vies radials que lliguin els pobles del Pla de Barcelona”¹⁶⁶⁹.

La seva activitat política, com podem comprovar, es relacionava bàsicament amb fets, amb la millora de l’urbanisme de la ciutat de Barcelona i en la conservació del patrimoni artístic i cultural. Per aquest motiu, segurament tenia una opinió contrària a Ildefons Cerdà, ja que “considerava, en principi, monòtona i amb una rigidesa agreujada per les ordenances municipals. Puig volia singularitzar els edificis i donar personalitat a la ciutat”¹⁶⁷⁰, com ho demostrava amb la casa Macaya o la casa Amatller, per exemple. Combinava, doncs, la tasca política amb la tasca professional com a arquitecte, com insisteix Balcells:

*Puig i Cadafalch anà evolucionant des del Modernisme més creatiu, que conjugava una inspiració medievalitzant i germànica amb elements catalans i hispànics tradicionals, fins al Noucentisme de signe més clàssic, però amb elements decoratius barrocs. (...) El prestigi professional de Puig i Cadafalch el portà a la presidència de l’Associació d’Arquitectes de Catalunya el 1912*¹⁶⁷¹.

Paral·lelament a la seva activitat política i a l’obra com a arquitecte, Puig i Cadafalch també es dedicava a estudiar els orígens d’una hipotètica catalanitat a les ruïnes d’Empúries i a estudiar el romànic, l’arquitectura genuïnament catalana, segons l’arquitecte.

El resultat d’aquest estudi van ser la publicació de *L’arquitectura romànica a Catalunya* (1909-1918), en tres volums, que va escriure conjuntament amb els seus col·laboradors, A. Falguera i J. Goday. Amb aquesta publicació se li va reconèixer internacionalment l’autoritat en la matèria. Partia d’una conferència que havia fet anys abans, en el qual es manifestava l’interès per l’art romànic per a revaloritzar el *fet diferencial català*, que es manifestava a través de la llengua, de l’art i de la història.

En tot cas, malgrat que aquesta obra pertany a aquesta segona etapa d’*home públic*, arriba anys després de la seva implicació en moltes d’altres activitats artístiques a la capital del país. Per exemple, l’any 1902 va entrar a la Junta de Museus, des d’on va promoure la reforma del que després esdevindria Palau del Parlament, com recorda Balcells:

---

¹⁶⁶⁹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 63.

¹⁶⁷⁰ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 13.

¹⁶⁷¹ *Ibidem*, pg. 12.

El 1902 Puig i Cadafalch havia impulsat la creació de la Junta Municipal de Museus de Barcelona. (...) El mateix any 1902 Puig i Cadafalch aconseguí que fés les primeres passes el Museu d'Art, a l'antic arsenal de la Ciutadella, avui palau del Parlament, com ja ho havia estat de 1932 a 1939¹⁶⁷².

En aquests primers anys del segle XX podríem definir Puig com el polític més pragmàtic del catalanisme polític, perquè prenia part en la política, com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona entre el 1902 i el 1905, a la vegada que desenvolupava amb normalitat la seva activitat professional com a historiador de l'art i arquitecte.

Just abans de finalitzar aquesta etapa com a regidor de la ciutat comtal, va viure de primera mà el conflicte amb els alts càrrecs del partit sobre la vinguda d'Alfons XIII a Barcelona. Enric Jardí ho explica de la següent manera:

El càrrec de regidor ocupat per Josep Puig i Cadafalch finia el 31 de desembre de 1905. Abans de l'expiració del seu termini legal, s'havia produït, en el cos de la Lliga Regionalista, l'escissió del grup dirigit per Carner, Domènech i Muntaner, Lluhí i Rissech, Suñol i Ventosa, que se separaren del partit com a censura de l'oportunisme de Francesc Cambó, a qui feia costat Prat de la Riba, que decidí d'acollir amb un discurs de benvinguda Alfons XIII en la seva primera visita a l'ajuntament de Barcelona, com a rei¹⁶⁷³.

La Lliga Regionalista va patir, amb aquest episodi, la primera fragmentació del seu espai, que es devia, fonamentalment, a l'ambigüitat del seu model d'Estat. Davant de la indefinició amb relació a la forma de govern (monarquia o república) i al model d'Estat (federalisme, centralisme, regionalisme), aquest grup de personalitats es van declarar explícitament antimonàrquics. D'aquesta manera van constituir el Centre Nacionalista Republicà (CNR), que va passar a competir amb la Lliga.

Aquest fet va suposar que el 10 de setembre de 1905 els regionalistes patissin una desfeta electoral a les eleccions a les Corts. I de la desfeta se'n va derivar un nou èxit, el 12 de novembre del mateix any, a les eleccions municipals, només uns dies abans dels fets del *Cu-Cut!* la Lliga es va poder recuperar lleugerament. Enric Jardí ho resumeix així:

A Barcelona els regionalistes guanyaren en les eleccions municipals del 12 de novembre. Per celebrar el triomf va organitzar-se al Frontón Condal un gran sopar que se'n digué banquet de la victòria, que, en ésser glossat humorísticament pel dibuixant Junceda al setmanari Cu-Cut, provocà una inesperada reacció d'alguns elements de la guarnició barcelonina, els quals, ofesos pel que consideraren una actitud antimilitarista¹⁶⁷⁴.

---

¹⁶⁷² Balcells, A. (2019). "Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi" a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pp. 24-25.

¹⁶⁷³ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 65.

¹⁶⁷⁴ *Ibidem*, pg. 74.

Precisament va ser aquesta victòria dels regionalistes, la que va comportar el conegut Banquet de la Victòria, que va derivar en l'acudit de Junceda que, a la vegada, va derivar en els incidents del *Cu-Cut!* i *La Veu de Catalunya*. D'aquest incident ja n'hem parlat en l'apartat del *Context* de Prat de la Riba. Per això no ens hi detindrem.

Únicament recordarem que el govern presidit pel liberal Segismundo Moret, en comptes de castigar els oficials de l'exèrcit que van causar els avalots, es va aprovar una llei al Congrés que precisament els defensava, la Llei de Jurisdiccions. Degut a la injustícia que tots els catalanistes veien en la promulgació d'aquest text legislatiu, es van unir sota la coalició electoral de Solidaritat Catalana, de la qual n'hem parlat abastament.

En tot cas, volem destacar una entrevista publicada al periòdic ABC, reproduïda per *La Veu de Catalunya* del 16 d'abril del 1906, en la qual Puig i Cadafalch afirmava que no tenia fe en el Parlament, perquè afirma que les disputes entre partits no serveixen per fer arribar els recursos als territoris. L'hem reproduït a l'inici d'aquest apartat, per recalcar el seu distanciament envers l'oratoria parlamentària, però ens serveix també per demostrar la desafecció política creixent a Catalunya, contra la Llei de Jurisdiccions i a favor dels anhels d'autonomia i de democràcia. I d'aquests motius en va néixer Solidaritat Catalana.

Malgrat l'escepticisme de Puig amb el parlamentarisme, va anar a les llistes perquè considerava Solidaritat un moviment *dels rics i dels pobres*, que unia la *Catalunya històrica i moderna*. I en la seva estrena parlamentària, el 13 de juny del 1907, va exercir de portaveu del grup en absència de Cambó, convalescent per les ferides de l'atemptat d'Hostafrancs. Enric Jardí fa una valoració de la intervenció de Puig, assegurant que “criticà l'opressiu centralisme d'una administració totalment inoperant i empobridora de l'estat, un mal que podria tenir remei amb una visió realista dels problemes, la mateixa que caracteritza la de la representació solidària”¹⁶⁷⁵. En la mateixa línia que Prat, que Macià i que la resta de catalanistes, contraris al model d'Estat centralista proposat pels espanyolistes i que imperava a Espanya des del 1812.

Així doncs, “Puig i Cadafalch fou elegit diputat a Corts per Barcelona l'abril de 1907 i gairebé al mateix temps Prat de la Riba fou escollit president de la Diputació de

---

¹⁶⁷⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 77.

Barcelona”¹⁶⁷⁶. Amb el *Seny ordenador* ja com a governant, Puig va ajudar-lo en la seva tasca de reconstrucció cultural del país. Com que Prat tenia per primer objectiu reconstruir la unitat cultural, que consistia en la llengua, la història i el dret, Puig era una figura fonamental per a contribuir-hi donats els seus extensos coneixements en la matèria.

Per tant, en aquesta etapa pregovernamental, Puig va ajudar des de gairebé tots els aspectes possibles. Com a diputat, com a membre del Consell Permanent de la Mancomunitat, com a arquitecte, com a historiador i com a potenciador de l’Institut d’Estudis Catalans, així com també com a arqueòleg del jaciment d’Empúries i la restauració del Monestir de Sant Joan de les Abadesses. Albert Balcells ho corrobora de la següent manera:

*Fou diputat a les Corts per la Solidaritat entre 1907 i 1910, diputat provincial a partir de 1913 i membre del Consell Permanent de la Mancomunitat. Feia temps que gaudia d’un prestigi notable com a arquitecte i com a historiador català. Fou un dels vuit membres fundadors de l’Institut d’Estudis Catalans, el 1907*¹⁶⁷⁷.

Combinava una trajectòria professional amb la seva vinculació política de reconstrucció de la unitat cultural catalana. Ja hem mencionat, també, la publicació imprescindible d’aquest període, *L’arquitectura romànica a Catalunya*, que serviria per donar vigor i autoestima als orígens de la nació catalana, diferenciada de la resta d’*etnos* ibèrics.

En aquesta etapa pregovernamental, però, no tot van ser èxits. A les eleccions del 1910 Puig i Cadafalch va presentar-se amb la Lliga, però ni ell ni Cambó van obtenir l’escó. Balcells apunta que “es convocaren eleccions generals i la Lliga Regionalista patí una derrota”¹⁶⁷⁸, de manera que Puig i Cadafalch va retornar a la seva reconeguda capacitat per investigar com a historiador de l’art, com a arqueòleg i també com a arquitecte. Segons Jardí, Puig “era un home de reconeguda inquietud”¹⁶⁷⁹.

Però la seva activitat com a *home públic* en política no es va acabar aquí. A partir del 1913 torna a una llista electoral en plena campanya per aconseguir la Mancomunitat. Com apunta el mateix Jardí:

---

¹⁶⁷⁶ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 14.

¹⁶⁷⁷ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d’estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 24.

¹⁶⁷⁸ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 15.

¹⁶⁷⁹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 86.

La campanya electoral fou organitzada a l'entorn d'un mot d'ordre: per a assolir l'aprovació de la Llei de Mancomunitats calia votar els candidats de la Lliga Regionalista, de manera que l'èxit era previsible, i, efectivament, Puig i Cadafalch entrava a la Diputació de Barcelona amb els altres polítics que s'havien compromès a dur endavant el projecte¹⁶⁸⁰.

A més, es dona la singularitat que, segons Balcells, “va ser el candidat més votat al districte provincial primer de Barcelona, que l'anà reelegint fins el 1923. Aquest districte comprenia les Corts, Sarrià, Vallvidrera, Sant Gervasi, Sant Andreu del Palomar, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs i Badalona¹⁶⁸¹.

De les vicissituds que van portar a la consecució de la Mancomunitat ja n'hem parlat abastament en l'apartat de *Context* de Prat de la Riba. Per això només apuntarem que “el 9 de gener de 1914, els diputats representants de les quatre Diputacions catalanes, reunits a Barcelona, aprovaren, per unanimitat, els estatuts de la Mancomunitat pes quals s'establiren els òrgans de govern de l'entitat”¹⁶⁸², com recorda Jardí. Segons els estatuts, es preveia la composició de l'Assemblea general, la qual havia d'aprovar els pressupostos, validar els emprèstits i les transferències de crèdit. S'havia de reunir dues vegades l'any i era l'encarregada d'elegir el president del consell i de la Mancomunitat.

El primer dia oficial de la Mancomunitat va ser el 6 d'abril del 1914, data assenyalada per al primer discurs que hem estudiat en aquesta tesi. No cal que reitem en aquest subapartat el significat de les paraules que va pronunciar Prat de la Riba. Només apuntarem que van marcar la línia argumental que vertebraria tota la Mancomunitat que, en paraules dels seus protagonistes, era un *govern embrionari de recursos econòmics limitats*, com ens recorda Jardí.

Les renovacions dels diputats serien biennals, així com també les eleccions dels presidents. Així ho assegura el mateix Enric Jardí:

Puig i Cadafalch, que entrà a la Diputació provincial de Barcelona com a guanyador de les eleccions del març de 1913, no cessava en l'exercici de les seves funcions fins a les convocades pel març de 1917, però participà en la campanya corresponent a les eleccions de 1915 amb l'extraordinari interès que ell, els del seu partit, i la majoria dels agrupaments polítics de Catalunya, tenien per la Consolidació d'aquella Mancomunitat tot just iniciada¹⁶⁸³.

---

¹⁶⁸⁰ *Ibidem*, pg. 102.

¹⁶⁸¹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 18.

¹⁶⁸² Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 107.

¹⁶⁸³ *Ibidem*, pg. 109.

En la primera etapa, Puig va assumir una tasca de foment de l'alta cultura i la promoció de l'art i l'arqueologia a Catalunya. Amb la mort de Prat, es veuria abocat a la presidència, la qual renovaria fins a tres vegades, cada cop amb més vots.

En tot cas, a l'inici de la Mancomunitat, “Josep Puig i Cadafalch és elegit membre d'aquell organisme rector [el Consell permanent]”¹⁶⁸⁴, participant activament en l'activitat d'aquell govern embrionari. Una tasca que va mantenir al llarg dels dos anys i escaig en els quals va estar Prat de la Riba al capdavant de la institució mancomunatària, fins que va morir per les afectacions de la malaltia de Basedow, l'agost del 1917.

L'eficiència en el govern

L'estiu del 1917, abans de la mort del primer president de la Mancomunitat de Catalunya, va ser triplement agitat a Barcelona. Segons Jardí, els motius en van ser “la inquietud experimentada en tres sectors: el militar, el catalanista i el sindicalista els que posaren al govern en situacions de greu compromís”¹⁶⁸⁵. Entre les Juntes militars, l'Assemblea de Parlamentaris i les reivindicacions obreres, Barcelona promovia un canvi en el model d'Estat, com veurem reflectit en els discursos dels presidents de Catalunya d'aquell 1917.

Enric Prat de la Riba va ser reelegit president de la Mancomunitat el maig del 1917, malgrat no va poder assistir presencialment a la seva presa de possessió. Va enviar un missatge que va ser llegit en la sessió d'investidura, i que hem analitzat en l'apartat de *L'orador*. El de Castellterçol no va morir, però fins l'1 d'agost. I entre aquell moment i el mes de novembre, quan es va elegir Josep Puig i Cadafalch com a successor del *Seny ordenador*, va assumir la presidència de manera interina Romà Sol i Mestre. Així ho descriu Jordi Casassas:

*Josep Puig i Cadafalch va arribar a la presidència de la Mancomunitat de Catalunya el 1917, amb cinquanta anys. Havia accedit al càrrec després de la mort prematura de Prat de la Riba, quatre anys més jove que ell, i d'una irrellevant presidència interina de Romà Sol i Mestre. Per tant, podem assegurar que Puig arribava a aquest càrrec en plena maduresa tant professional com acadèmica, intel·lectual i política*¹⁶⁸⁶.

---

¹⁶⁸⁴ *Ibíd.*, pg. 118.

¹⁶⁸⁵ *Ibíd.*, pg. 119.

¹⁶⁸⁶ Casassas Ymbert, J. (2019). “El context històric, social, cultural i polític català, espanyol i europeu de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 39.

L'arquitecte i historiador de l'art arriba a la presidència en una etapa de maduresa intel·lectual i professional. Era conegut com “un arquitecte prestigiós quan arribà a la presidència de la Mancomunitat i un historiador de l'art”¹⁶⁸⁷.

Era conegut per les obres que havia erigit fins al moment, de les quals en destaquen la casa Codorniu a Sant Sadurní d'Anoia, la Casa Serra (actual seu de la Diputació de Barcelona), la Casa de les Punxes, la Fàbrica Casaramona (actual CaixaFòrum), les quatre columnes de l'avinguda Maria Cristina de Barcelona, o les tres que ja hem comentat, els Quatre Gats, la Casa Amatller i la Casa Macaya, del tombant del segle XIX al XX.

El seu prestigi professional el va portar, doncs, a la presidència de la Mancomunitat. En aquesta cas, però, el lideratge no seria unívoc com ho era amb Prat de la Riba, ja que després de la seva mort, els càrrecs de president de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya. Segons Balcells, “es van separar i Puig i Cadafalch fou només president de la Mancomunitat, mentre que la presidència de la Diputació de Barcelona va ser ocupada per Joan Vallès i Pujals”¹⁶⁸⁸. Ara bé, que el càrrec es dividís no vol dir que no tingués la mateixa transcendència. De fet, segons el mateix Balcells:

*Puig i Cadafalch no va ser un simple epígon de Prat. Durant el mandat de Puig, va ser quan la Mancomunitat assolí el sostre màxim de recursos, atès que les quatre diputacions catalanes li transferiren tots els seus el 1920, (...) aleshores la major part de la seva obra, tot i que les finances continuaren sent del tot insuficients*¹⁶⁸⁹.

La decisió de dividir el poder de les dues presidències es va prendre el 27 de novembre de 1917. Dos dies més tard, el 29 de novembre, es va haver de celebrar una elecció per decidir la presidència de la Mancomunitat entre Rovira i Angelet (39 vots) i el regionalista Puig i Cadafalch (48 vots). Així ho recull Balcells:

El 29 de novembre de 1917, per primera i única vegada, hi hagué dos candidats a la presidència de la Mancomunitat. Puig es va haver d'enfrontar amb un liberal dinàstic instigat pels republicans: Joan Rovira i Angelet, president de la Diputació de Lleida. Puig va guanyar per 48 vots contra 39 de Rovira i Angelet. Els diputats de la Lliga a l'Assemblea de la Mancomunitat només eren 27 i Puig no hauria sortit si una part dels

---

¹⁶⁸⁷ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 150.

¹⁶⁸⁸ *Ibidem*, pg. 149.

¹⁶⁸⁹ *Ibidem*, pg. 149.

*mateixos liberals i dels republicans no l'haguessin votat en contra del seu rival*¹⁶⁹⁰.

Era una manera de criticar el gir de la Lliga Regionalista, que acabava d'entrar al govern de concentració de la monarquia d'Alfons XIII. Però també era una manera de confirmar la rellevança de Puig en la seva tasca política dels anys anteriors.

En el discurs en el qual acceptava l'elecció com a president, Puig i Cadafalch remarcava el deure sagrat de recordar la figura del seu predecessor, així com també posava de fet la fragilitat de les majories parlamentàries i les dificultats per a conciliar les diverses voluntats polítiques. D'aquest discurs en parlarem abastament en l'apartat de *Missatge*, en el qual destacarem les principals diferències en el *framing* proposat per Puig envers el de Prat.

Malgrat que l'estil dels dos presidents va ser molt diferent, la tasca de Puig va ser ben acollida pel seus correligionaris i també per l'oposició, ja que "Puig va ser reelegit president de la Mancomunitat tres vegades –el 1919, el 1921 i el 1923–, arran de cada renovació bianual de la meitat de les diputacions provincials i, per tant, de la meitat de l'Assemblea de la Mancomunitat"¹⁶⁹¹. Balcells ens recorda que, en la segona reelecció va rebre 75 vots favorables, un resultat encara millor que Prat, que n'havia rebut fins a 65. En qualsevol cas, la Lliga "no assolí la majoria absoluta i la composició plural dels seus consells de govern oferia l'aspecte d'una unitat nacional preautonòmica"¹⁶⁹². És en aquest aspecte que Puig va haver de lluitar més per aconseguir consensos per a desenvolupar la seva eficient acció de govern.

De fet, com recorda Agustí Colomines, Puig i Cadafalch va governar en uns temps de conflictivitat social molt complexos:

*A Puig i Cadafalch li va tocar presidir la Mancomunitat en uns temps molt difícils, molt complexos, des d'un punt de vista tant polític com social. Van ser anys de forta agitació social, anys de pistolerisme, anys de por i d'inseguretat. I, davant d'aquest panorama, hem de recordar que la Mancomunitat no tenia competències en matèria d'ordre públic*¹⁶⁹³.

En qualsevol cas, el president de la Mancomunitat i el seu partit, la Lliga, estaven disposats a aconseguir la suficient estabilitat parlamentària per aconseguir l'autonomia.

---

¹⁶⁹⁰ Ibídem, pg. 149.

¹⁶⁹¹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 26.

¹⁶⁹² Balcells, A. (2017). "Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans" a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 150.

¹⁶⁹³ Colomines, J. (2019). "Pròleg" a AAVV. (J. Colomines, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 10.

Aquest fràgil equilibri amb uns consells de govern plurals, donava una sensació d'unitat nacional, molt contrària als inestables governs de l'Estat.

Amb l'arribada de Josep Puig a la presidència, doncs, es va iniciar una etapa per aconseguir l'autonomia de Catalunya i poder desenvolupar, així, una millor tasca de govern per tots els catalans. La campanya a favor de l'autonomia a Catalunya en els primers anys de la presidència de Prat tenien un sentit en el context del moment, acabada la primera Guerra Mundial i aprovats els 14 punts de Wilson, com apunta Jardí:

El clima de pau al món després del terrible conflicte bèl·lic produït per l'esgotament de les forces dels anomenats imperis centrals i afavorit per les declaracions del cap de l'estat, que inclinà, amb la seva intervenció, la balança dels vencedors a favor de les potències aliades: el president nord-americà, Woodrow Wilson, que el 18 de gener de 1918, havia difos el seu programa de pacificació mundial -els cèlebres catorze punts de Wilson-, en el qual figurava el dret de les petites nacionalitats a regir-se per elles mateixes¹⁶⁹⁴.

La capitulació d'Alemanya es va rebre, majoritàriament, amb força entusiasme a Catalunya perquè obria la possibilitat a l'aspiració autonomista. Recordem la pulsio contradictòria entre aliadòfils i germanòfils al Principat. Malgrat Prat havia estat notòriament partidari dels alemanys, la gran majoria de catalans eren aliadòfils, de manera que amb la Pau de Versailles van destapar un petit impàs d'optimisme.

Per tot això, va iniciar-se una campanya per a obtenir l'autonomia per Catalunya, tal com explica amb detall Enric Jardí:

La campanya Pro Autonomia, que va aguditzar-se pels dies de l'armistici, havia començat amb un plebiscit entre tots els ajuntaments de Catalunya amb motiu de la celebració de la IV de les setmanes municipals que organitzava l'Escola de Funcionaris. (...) S'havia demanat a les entitats locals que es pronunciessin sobre un qüestionari el primer punt del qual afirmava la necessitat d'una autonomia per a Catalunya per tal de poder desenrotllar íntegrament totes les seves energies i ocupar el lloc que li corresponia per a complir la seva missió en el ressorgiment d'Espanya¹⁶⁹⁵.

De la mateixa manera que amb el plebiscit que el 1913 havia permès convèncer a Dato perquè tirés endavant el decret que autoritzava la constitució de les mancomunitats, el 1918 s'intentava fer pressió per aconseguir, aquest cop l'autonomia. Els ajuntaments consultats, corresponent al 98% del darrer cens efectuat el 1910, va respondre-hi folgadoament a favor. Tanmateix, l'autonomia no va arribar mai.

En aquest esforç per dirigir l'opinió pública catalana i espanyola per afavorir els seus objectius polítics, *La Veu de Catalunya* era el megàfon perfecte per a difondre les

---

¹⁶⁹⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 124.

¹⁶⁹⁵ *Ibidem*, pg. 125.

tesis de la Lliga Regionalista. Jardí afirma que, “com era d’habitud, l’òrgan periodístic regionalista, els dies anteriors a la celebració, preparava els lectors amb titulars com: *Per l’autonomia immediata de Catalunya, Tot Catalunya demana l’autonomia, Catalunya per l’autonomia, el plebiscit de la voluntat nacional*”¹⁶⁹⁶. La campanya estava preconcebuda i recolzada per l’enorme majoria de partits que prenien part de la Mancomunitat, amb la creença que Madrid cediria a les pressions.

Així doncs, tot va culminar amb un acte solemne el dia 16 de novembre, a l’actual Saló Sant Jordi de l’actual Palau de la Generalitat, en el qual Puig va rebre el plebiscit popular. Segons Balcells, es va desenrotllar de la següent manera:

*Quan el Vell Continent tot semblava favorable a l’emancipació de les nacionalitats sotmeses, Cambó liderà la gran campanya autonomista, però Puig i Cadafalch la presidí al capdavant de la Mancomunitat. El 16 de novembre era entregat solemnement a Puig i Cadafalch el resultat de la consulta municipal en favor de l’autonomia catalana. Desfilaren davant del president de la Mancomunitat donant-hi suport les corporacions de la societat civil catalana, des de les cambres oficials de comerç i les associacions empresarials fins al (...) Futbol Club Barcelona o el Reial Automòbil Club de Catalunya*¹⁶⁹⁷.

Amb una multitud congregada a l’actual plaça de Sant Jaume, el president de la Mancomunitat feia una intervenció en la qual al·legoritzava aquell moment polític. D’aquesta intervenció no hi aprofundirem gaire en l’anàlisi dels discursos, perquè és molt breu. Per aquest motiu en reproduïrem només les breus paraules que Puig va dirigir a la gernació de la plaça, des del balcó del Palau:

*És tota Catalunya que rep el plebiscit. (...) Diria, també, que hi són els passats. S’infanta una nova Catalunya i s’infanta també la Pau. Fem vots perquè, donant llibertat a tots els pobles d’Espanya, (...) formem junts la gran Federació Hispànica i que la nostra llibertat ens sigui donada sens vessar una gota de sang*¹⁶⁹⁸.

Aquell acte, que havia de ser un passeig triomfal de la Mancomunitat i de la Lliga Regionalista, es va veure afectat per un dels cops de teatre als quals ens acostumaria el futur president Macià. Tal com recull Roig Rosich:

L’acte se celebrà amb tota solemnitat al Saló del Consell del Palau de la Generalitat, amb la presència de diputats i senadors catalans, de diputats provincials i altres representants d’entitats culturals i econòmiques de Catalunya. A les acaballes d’aquesta sessió es produí una d’aquelles posades en escena protagonitzada per Macià i un grup de joves i que anys a venir sovintejaren bastant. Procedent del carrer Ferran va arribar a la plaça de Sant Jaume un grup de persones que portaven a espatlles Francesc

---

¹⁶⁹⁶ Ibídem, pg. 126.

¹⁶⁹⁷ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 30.

¹⁶⁹⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 126.

Macià; van entrar al Saló on se celebrava l'acte protocol·lari i el diputat per les Borges va expressar la seva posició dient que el camí ja no era el de l'autonomia, perquè encara establia lligams i dependències amb el Govern central, sinó el de la llibertat íntegra de Catalunya. Empès pel grup de joves sortí posteriorment al balcó i, davant d'una plaça de Sant Jaume plena, malgrat la pluja, manifestà que calia anar més enllà de l'autonomia i arribar a la independència. (...) L'acte de la Mancomunitat que la Lliga havia preparat com a homenatge als ja exministres Cambó i Ventosa i Calvell, i com a punt d'arrencada de la seva campanya proautonomia per tal d'esborrar ambigüitats passades, havia quedat força desnaturalitzat i diluït¹⁶⁹⁹.

El cert és que la població donava suport als plantejaments que proposaven els seus líders. L'enorme majoria dels quals, empenyia per l'autonomia, com hem vist amb el 98% dels vots favorables a la campanya per assolir aquesta nova condició dins l'Estat espanyol.

Tanmateix, d'altres corrents apareixien com a alternatius davant la més que probable negativa del govern espanyol a les demandes catalanistes. Així és com irromp l'independentisme en l'escena política pública catalana, amb un discurs que va realitzar Macià a inicis del mateix novembre del 1918 al Congrés, i amb aquest cop de teatre del dia 16, estroncant la glòria dels regionalistes al Palau de la Generalitat. Tant és així que, com tractarem a l'apartat de *Francesc Macià*, el tinent-coronel faria una conferència advocant per la independència de Catalunya. Així ho recull, també, Roig:

L'endemà, diumenge dia 17, Francesc Macià va donar una conferència a la sala d'actes del CADCI, amb la presència de representants d'Unió Catalanista i dels grups radicals i independentistes. (...) [Va manifestar] un refús de la proposta autonòmica, ja que es vivien uns moments en què era possible aconseguir la independència de Catalunya. (...) Tot i les recomanacions de Macià de sortir en ordre i sense provocar aldarulls, en acabar les intervencions es va originar una manifestació de caire nacionalista i uns enfrontaments amb la policia i l'Exèrcit¹⁷⁰⁰.

Aquesta independència, tanmateix, no seria exactament una secessió absoluta. Com veurem en l'anàlisi de Macià, es tractaria d'un confederalisme que engrandís l'entitat d'Espanya i que garantís la defensa de la cultura catalana.

En tot cas, el corrent majoritari seguiria essent, encara durant anys, la petició per l'autonomia de Catalunya. Així ho recull Enric Jardí:

La comissió d'Acció Política de la Lliga Regionalista elaborà ràpidament unes bases d'autonomia per les quals Catalunya tindria un govern regional, (...) un parlament bicameral, (...) i un poder executiu responsable d'avant del

---

¹⁶⁹⁹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pp. 179-180.

¹⁷⁰⁰ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 180.

*parlament. (...) Es reservava la sobirania l'estat espanyol, com la política internacional, l'exèrcit i la marina de guerra*¹⁷⁰¹.

Com era d'esperar, els dos partits dinàstics espanyols van mostrar la seva negativa a l'autonomia catalana, de manera que els diputats catalanistes van retirar-se de la cambra.

Hàbilment, el cap del govern, en aquell moment el comte Romanones, va crear una comissió extraparlamentària per a negociar amb els catalans autonomistes.

Mentrestant, enmig de la crispació creada per Macià i de la negativa de Madrid per facilitar els tràmits per canviar el model d'Estat, la Mancomunitat decidia actuar com un govern d'un estat, regraciant les forces vencedores de la primera Guerra Mundial. Jardí ho descriu de la següent manera:

La Mancomunitat acordà de felicitar, oficialment, els autors de la victòria i les potències vencedores. (...) [Puig i Cadafalch] telegrafà als governs dels països guanyadors: França, Gran Bretanya, Itàlia, Grècia, Sèrbia, Estats Units, Portugal, Japó, Cuba i Brasil amb aqueixes paraules:

*“El Govern de la Mancomunitat de Catalunya porta a la vostra gloriosa Nació el testimoni de que la nostra terra catalana s'uneix a l'alegria universal per la victòria que ha vingut a donar pau al món”*¹⁷⁰².

Ja que no tenien estructures d'Estat, tenien com a mínim protocol i diplomàcia. En aquesta línia, també va decidir felicitar els pobles que semblaven aconseguir una emancipació, segons Jardí, de la dominació estrangera. En aquest cas, per a Polònia, Bohèmia i Jugoslàvia, les paraules van ser: “*El Govern de la de Catalunya saluda i felicita amb entusiasme el Govern i el poble per haver aconseguit gloriosament la llibertat nacional i expressa la cordialíssima simpatia del poble català*”¹⁷⁰³.

A més, com apunta Balcells, “un mes abans de l'armistici, Puig i Cadafalch havia anat a Perpinyà a participar en l'homenatge al mariscal Joffre i l'havia convidat a visitar Barcelona”¹⁷⁰⁴. Joffre era nordcatalà, natural de Ribesaltes, i dos anys més tard visitaria Barcelona amb tots els honors com un heroi català. Amb el final de la Primera Guerra Mundial, els dirigents regionalistes havien deixat passar una mica el temps per a replantejar l'exigència de l'Estatut d'autonomia però, com ja hem apuntat fa uns

---

¹⁷⁰¹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 127.

¹⁷⁰² Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pp. 124-125.

¹⁷⁰³ Puig i Cadafalch, J. (1918). “Catalunya i els aliats: Telegrames de la Mancomunitat” a *La Veu de Catalunya*, 21 de novembre, edició matí, pg. 8. [Consultada maig de 2020 https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1251307]

¹⁷⁰⁴ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 29.

instants, Madrid no va fer cas de les demandes catalanistes i la campanya va esdevenir un fracàs per la Lliga i per Cambó, com reconeix Roig:

La Lliga i Cambó havien fracassat en el seu intent de modernitzar Espanya des de dins formant part del Govern; ara pretenien retornar a Catalunya i reprendre l'hegemonia del catalanisme. Si no havien pogut treballar per l'Espanya gran, ara calia retornar a la Catalunya endins. (...) La Mancomunitat va tirar endavant la seva campanya proautonomia elaborant unes bases per a un estatut d'autonomia que van ser aprovades el 25 de novembre pels diputats provincials i els parlamentaris catalans. El 28 una nombrosa comissió presidida per Puig i Cadafalch (Macià hi era present) es traslladà a Madrid per lliurar la proposta al president del Govern García Prieto que la va recollir amb fredor i indiferència¹⁷⁰⁵.

Així doncs, amb les bases a punt, Puig i Cadafalch i el Consell de la Mancomunitat se n'anaren a Madrid per lliurar les bases a García Prieto, el president del Consell de Ministres, el qual va rebre'ls "amb una certa fredor o almenys sense comprometre's, com ho havia fet Canalejas amb Prat de la Riba"¹⁷⁰⁶.

Tot i els esforços per trobar la màxima unitat possible per aconseguir l'autonomia, aquesta no fou considerada un objectiu prou ambiciós per tothom. "Dintre el catalanisme que considerava insuficient el règim autonòmic"¹⁷⁰⁷, d'acord amb Jardí, Francesc Macià era la cara visible. Era ell qui feia un mítings públics i arengues, en les quals advocava per la independència de Catalunya. I per a trencar amb aquesta dicotomia, l'oportunista Francesc Cambó pronunciava la famosa conferència al teatre Bosch de Barcelona, una intervenció per explicar la posició dels diputats sortints, amb el cèlebre discurs de *Monarquia? República? Catalunya!*

Aquesta intervenció es produïa just a la tornada de portar el text a Madrid, ja que Cambó intuïa la polarització de la societat i buscava el punt mitjà. Nogensmenys, resulta evident que no ho va aconseguir, ja que d'aquesta petició d'autonomia se'n van derivar dos projectes d'Estatut. D'una banda, hi havia el projecte d'Estatut aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat i l'assemblea dels representants dels municipis (gener 1919), i per altra banda un altre projecte redactat per la comissió extraparlamentària designada per Romanones.

Per part de la Mancomunitat, d'acord amb Balcells, "Puig i Cadafalch declarà el 7 de gener de 1919, en conèixer el text d'aquella comissió de Madrid: *Ni en la qüestió de l'idioma, ni en la de l'ensenyament, ni en la de les delegacions, s'arriba al que*

---

¹⁷⁰⁵ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 181.

¹⁷⁰⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 127.

¹⁷⁰⁷ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 127.

Catalunya desitja”¹⁷⁰⁸. Per part del Consell de la Mancomunitat i els diputats catalans, l’avantprojecte de l’Estatut preveia un Govern de Catalunya compost per sis ministres, un governador general com a representant del govern de Madrid, amb un parlament bicameral que tenia facultat per dictar les lleis en les matèries que no fossin reservades pel govern central.

Pel contrari, a Madrid es va crear una altra comissió, liderada per Alfons Sala, que acabaria esdevenint president de la Mancomunitat, just abans de clausurar-la. La situació d’aquell gener i febrer del 1919 era la següent, segons Jardí:

*Una a Madrid de la qual s’havien voluntàriament exclòs els membres catalans, llevat d’Alfons Sala, antic diputat per Terrassa (...) i els no catalans afiliats a partits que secundaren la política catalanista (socialistes, reformistes i lerrouxistes) i l’altra comissió a Barcelona en compliment de l’acord adoptat al Palau de la Generalitat el 21 de desembre de 1918. Ambdues començaren a funcionar el 2 de gener de l’any següent. La denominada extraparlamentària formada pel Reial Decret abans citat examinà l’avantprojecte redactat per Antoni Maura. La que es posà a treballar a Barcelona enllestí el seu projecte el 17 de gener de 1919 i el sotmeté a l’aprovació de l’Assemblea de la Mancomunitat el dia 25, el qual l’endemà i en un acte celebrat al Palau de la Música Catalana fou ratificat pels representants de tots els municipis de Catalunya llevat de 30. Fou donat a conèixer al públic per diversos oradors que eren portantveus de les tendències polítiques favorables a la iniciativa presa en l’assemblea dels diputats de la Mancomunitat i dels parlamentaris i senadors per Catalunya. (...) Va cloure la sessió, amb un breu parlament, el president de la Mancomunitat Puig i Cadafalch*¹⁷⁰⁹.

El mateix Jardí recorda que “Puig i Cadafalch va resumir les intervencions amb uns breus mots que remarcaven, especialment, el fet que la proposta de l’estatut d’autonomia recolzava en la voluntat de tot Catalunya”¹⁷¹⁰. En les *Memòries* de Cambó, el líder regionalista assegura que tenien una acció de desobediència civil preparada, en forma de dimissió col·lectiva dels membres electes de tots els Ajuntaments. Tanmateix, aquesta acció, no va produir-se mai perquè ben aviat va esclatar la vaga de La Canadenc.

Amb aquesta aturada del subministrament elèctric i tota la problemàtica social que se’n va derivar, l’autonomia va entrar en un atzucac. Les Corts van suspendre’s el 27 de febrer del 1919, motiu pel qual la qüestió de l’autonomia va quedar estancada, fracassant altre cop. En aquest moment s’entremesclen les trajectòries de Puig i de Macià, ja que l’un des de la Mancomunitat, advocava per l’autonomia i l’ordre social,

---

¹⁷⁰⁸ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 31.

¹⁷⁰⁹ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 94.

¹⁷¹⁰ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 130.

mentre que l'altre des del Congrés defensava la independència i la concessió de millores salarials i de condicions laborals per a les classes obreres. Un detall d'aquesta discrepància l'observem en la sessió del 21 de febrer de 1919 al Congrés, just abans d'interrompre les sessions per la vaga de la Canadenca. Jardí ho descriu de la mateixa manera:

*La seva intervenció és remarcable en dos sentits. Primerament pel fet de constituir una clara exposició del credo nacionalista que defensa el partit que ell acaba de fundar. En segon lloc, perquè Macià hi denuncia l'agreujament dels conflictes socials a Barcelona, no sols per la decidida actuació dels elements sindicalistes, més violenta cada dia d'ençà de llur reestructuració en el congrés de Sants ja referit, sinó també, per la incompetència de la política barcelonina que tal vegada era deliberada puig que hom era conscient que amb la intensificació de la lluita de classes, les reivindicacions nacionalistes haurien de passar a segon terme*¹⁷¹¹.

En aquest punt es desmembren dues principals vies d'entendre com governar Catalunya: l'una, de Francesc Macià, amb una perspectiva més social, d'esquerres i radical; l'altra, de Josep Puig, amb una perspectiva més conservadora, de dretes i moderada.

I en contraposició al creixement del catalanisme polític, també naixien forces oposidores d'ideologia espanyolista. Per exemple, segons Albert Balcells, al gener del 1919 es constituïen dos partits polítics contraris:

*El gener del 1919 naixien a Catalunya dues forces contraposades i de to intransigent. D'una banda, una pinya dretana, la Unió Monàrquica Nacional (UMN). (...) A l'altre extrem naixia el primer partit independentista català, liderat per Francesc Macià: la Federació Democràtica Nacionalista (FDN)*¹⁷¹².

Enmig d'aquesta creixent polarització, amb desenes de manifestacions nacionalistes catalanes i obreres, la policia en mans de Capitània General de Catalunya les reprimia violentament. El mateix Balcells afirma que "Puig i Cadafalch respongué que havia presentat queixes per la impunitat d'aquella violència davant el governador civil, sense haver aconseguit cap resultat pràctic"¹⁷¹³.

En aquest sentit, el president de la Mancomunitat es trobava amb una incòmoda posició, per la qual no podia criticar les manifestacions catalanistes però defensava l'ordre social. Per aquest motiu, seguint amb l'argumentari de Balcells:

El president de la Mancomunitat no podia desautoritzar les manifestacions catalanistes al carrer, però tampoc no les incitava i acabà desaconsellant-les per evitar vessaments de sang quan ja hi havia hagut tres persones mortes.

---

¹⁷¹¹ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 95.

¹⁷¹² Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pp. 31-32.

¹⁷¹³ *Ibidem*, pg. 32.

*La Liga Patriótica arribà a amenaçar el mateix president Puig i Cadafalch, com ell mateix va revelar el dia 11 de setembre a l'Assemblea de la Mancomunitat*¹⁷¹⁴.

Aquest enorme fracàs polític dels objectius que s'havien marcat va generar una enorme frustració, fet que derivaria en una nova escissió de la Lliga Regionalista tres anys més tard, el 1922, amb la creació d'Acció Catalana. Aquest partit lluitava contra la dretanització de la lliga i, alhora, proposava anar més enllà de la lluita autonomista.

Aquesta fragmentació dins del regionalisme arribaria perquè la Mancomunitat es va veure incapaç de mediar en el conflicte entre sindicats i patronals. De fet, segons Balcells, semblava “que la Mancomunitat assumia un paper important en la intensa conflictivitat laboral. (...) Però aviat aquesta possibilitat va quedar malmesa”¹⁷¹⁵. Finalment, però, l'encarregat de mediar va ser l'Ajuntament de Barcelona a través del seu alcalde. “Després d'una setmana de normalització a mitges, vingué la vaga general, causada perquè no s'havien posat en llibertat tots els presos”¹⁷¹⁶. I això va comportar encara una repressió més gran, sota l'estat de guerra.

Com a resum d'aquesta campanya per l'autonomia seria la que proposa Serrano en el següent fragment:

*L'any 1919 la Mancomunitat amb Puig i Cadafalch al capdavant iniciaren una cursa per presentar el primer Estatut d'Autonomia de Catalunya. (...) Antonio Maura i Alcalá Zamora, (...) tombaren unànimement la proposta, no tant pel fons competencial sinó sota l'acusació que els catalans volien convertir Catalunya en un Estat propi*¹⁷¹⁷.

S'hauria de puntualitzar que els autonomistes catalans eren acusats de separatistes, més que no pas defensors d'un Estat propi. La base doctrinal de Prat de la Riba volia un Estat propi, o si més no unes estructures que permetessin actuar com a tal a Catalunya, però aquestes no eren sinònim d'Estat independent, sinó autònom. Així ho recollia Puig i Cadafalch, malgrat que en aquesta campanya ell mateix va ser acusat de separatista.

Com que la Mancomunitat no va aconseguir gairebé cap competència extra, “s'ensorrà el que s'havia anomenat la *via piemontesa*. (...) Era el principi del final per a les aspiracions d'encaix entre Catalunya i Espanya”¹⁷¹⁸, segons Serrano. I, tot i no aconseguir els objectius que es marcaven amb la campanya per l'autonomia, Josep Puig

---

¹⁷¹⁴ *Ibíd*em, pg. 32.

¹⁷¹⁵ *Ibíd*em, pg. 34.

¹⁷¹⁶ *Ibíd*em, pg. 35.

¹⁷¹⁷ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 144.

¹⁷¹⁸ *Ibíd*em pp. 144-145.

i Cadafalch era reelegit com a president de la Mancomunitat amb “53 vots, amb 22 paperetes en blanc i 4 testimonials per al republicà Emili Brians”¹⁷¹⁹, d’acord amb Albert Balcells.

En el discurs inaugural del segon mandat com a president de la Mancomunitat, que analitzarem a l’apartat de *Missatge*, Puig formula una mena de programa presidencial, en el qual proposava moltes de les infraestructures que es proposava fer. Així, comenta el fracàs de la Comissió Mixta per a l’Autonomia i es reitera en la idea d’aproximar Catalunya al model de Wilson, dels Estats Units, en contraposició al model proposat per Lenin, de la Unió Soviètica.

La conflictivitat social entre el 1919 i el 1923 va generar un distanciament entre obrers i patrons, amb l’amenaça de la polarització que es vivia arreu del món amb el motiu del final de la primera Guerra Mundial. Albert Balcells ho sintetitza així:

Després de la fi de la Primera Guerra Mundial i amb la imatge a l’horitzó de la victòria bolxevic a Rússia, que desvetllava l’espant dels uns i les esperances fora mida dels altres, la conflictivitat social assolí proporcions enormes a Catalunya entre 1919 i 1923. La Mancomunitat no tenia competències en matèria de legislació social ni d’arbitratge laboral ni d’ordre públic. Les crides de Puig i Cadafalch a la negociació no foren escoltades¹⁷²⁰.

Per aquests motius, Puig es va mantenir distant amb el general Martínez Anido, que va comptar amb el suport de la patronal i dels partits espanyolistes.

La tensió social va anar *in crescendo* fins l’any 1923, en gran part incentivada pels militars, en l’interès d’exercir la repressió per controlar per mitjà de les armes la tensió entre l’obrerisme. Per això, el resum d’aquest període del 1919 fins al 1920 seria que la Mancomunitat va perdre credibilitat en matèria d’ordre social i l’exèrcit va guanyar força política, a través del general Martínez Anido. Així ho demostra Balcells:

Puig i Cadafalch només cridà a la negociació. (...) La reacció acabà portant el general Martínez Anido al Govern Civil de Barcelona, al novembre de 1920. Desencadenà una repressió indiscriminada dels cenetistes, acompanyada de la protecció del Sindicat Lliure i de l’aplicació de la inconfessable Llei de fugues. Puig procurà restar al marge de les mostres de

---

¹⁷¹⁹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 26.

¹⁷²⁰ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d’estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 30.

*suport patronal al general, però la Lliga Regionalista no objectà res als mètodes de Martínez Anido*¹⁷²¹.

Tot i les crítiques inicials de Puig respecte la manera d'actuar de Martínez Anido, el cert és que va permetre-les tàcitament per aconseguir que regnés la pau social, brutalment reprimida per l'exèrcit. Per això, malgrat que “a partir del juny de 1920 s'obrí novament un període de tolerància social, (...) l'espiral de violència no semblava tenir aturador i el mes d'octubre arribà a una cota mai vista: 49 víctimes provocà el pistolerisme en un sol mes a Barcelona¹⁷²², com assegura Balcells.

Enfront el pistolerisme, la violència social als carrers i la frustració per la no consecució de l'autonomia, la Mancomunitat buscava altres elements per a unificar el sentiment catalanista i construir la unitat cultural que havia propugnat Prat i que en aquell moment propugnava Puig. Una manera per aconseguir-ho va ser rebre amb honors de català il·lustre el Mariscal Joffre, fill de Ribesaltes, que havia contribuït en la victòria aliada a la primera Guerra Mundial. D'acord amb Josep Pich:

*Pel polític i periodista liberal Fernando Soldevilla, l'esdeveniment més greu vinculat a la visita de Joffre va ser el que succeí a la recepció d'homenatge al mariscal al palau de la Generalitat organitzada per la Mancomunitat presidida per Josep Puig i Cadafalch. Soldevilla coneixia el patriotisme dels militars, dos coronels, que hi eren presents, però: «creemos que en aquel momento estuvieron demasiado prudentes. Debieron matar en el acto al que así ofendía a España [es refereix a l'assistent que hauria cridat 'mori Espanya!'] en momento tan solemne. Porque... ¿Qué hubiera pasado? Nada. ¿Qué era un hecho fuera de la reglamentación y la disciplina? ¿Y qué? Por un acto semejante fueron héroes Daoíz y Velarde, y contribuyeron a la salvación de España»*¹⁷²³.

El Mariscal va visitar la casa de la ciutat i el palau de la Diputació, rebut entre cants de *La Marsellesa* i *Els Segadors*, com ens recorda Jardí. Però el més rellevant, segons Soldevilla, era precisament que els coronels que eren presents a l'acte no van fer res per evitar-lo. En aquesta línia, Josep Pich fa referència al discurs de Puig i Cadafalch, el qual era censurat pel polític i periodista liberal Soldevilla:

«antipolítico de contestar en catalán al discurso del Sr. Puig y Cadafalch. Seguramente, si el mariscal Joffre hubiese ido a Irlanda, y el jefe de los separatistas le hubiese hablado en dialecto irlandés, el Mariscal no le habría contestado. ¿Por qué no obró así en Barcelona?». Soldevilla aplicava el

¹⁷²¹ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 154.

¹⁷²² Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 40.

¹⁷²³ Pich, J. (2020). “Cent anys del mariscal Joffre a Barcelona, vistos per l'espanyolisme separador” a *Pensem*. 1 de maig. Recuperat de <https://www.pensem.cat/noticia/105/cent/anys/mariscal/joffre/barcelona/vistos/espanyolisme/separador> [Consulta maig del 2021].

*criteri que qualsevol llengua que no fos l'oficial d'un Estat era un dialecte. Ni tan sols es plantejà que un mariscal francès no tenia cap motiu per a no utilitzar la seva llengua materna a la Catalunya que forma part d'Espanya.*¹⁷²⁴

Aquesta només va ser una anècdota que demostra que, sovint, hi havia més separadors que no pas separatistes. Puig no tenia cap intenció secessionista amb la invitació de Joffre, tot i que el cert és que estava fomentant la unitat cultural catalana. Però una cosa és el discurs nacional i l'altra ben diferent és el model d'Estat, que en cap cas era la recerca de la independència.

Al llarg dels discursos i les seves crítiques hi trobem interpretacions que poden generar equívocs. Per aquest motiu hem volgut mostrar en dos apartats diferenciats, el discurs nacional i el model d'Estat, que proposen els protagonistes. Perquè una cosa és el sentiment de pertinença a una comunitat i l'altra, de ben diferent, com aquesta s'organitza i es relaciona amb les altres. D'aquesta manera, podríem dir que el que sí que tendia a una major descentralització i que, a la llarga, hauria pogut comportar un elevat grau d'autonomia política, era la recerca d'aconseguir traspassos de recursos i competències.

L'any 1920 va ser el de la recepció al Mariscal Joffre però també l'any en el qual es va aconseguir que les quatre diputacions traspassessin la major part de recursos i competències a la Mancomunitat. Aquest fet va ser validat pel govern central, l'agost d'aquell mateix any, com recull Balcells:

*El Govern reconegué la validesa dels traspassos de les diputacions catalanes per mitjà del Decret de 4 d'agost de 1920. Abans, però, Dato decidí visitar Barcelona amb Alfons XIII, que no havia estat a la ciutat des de feia dotze anys. Era un repte que hauria pogut intensificar la tensió*¹⁷²⁵.

De fet, que el govern de Dato validés aquests traspassos probablement va tenir molt a veure amb la col·laboració que van oferir Puig i els regionalistes en contribuir que el rei tingués una bona visita a Barcelona. Segons el mateix Albert Balcells:

*Puig i els regionalistes demanaren que els balcons dels carrers per on passaria el rei estiguessin engalanats amb la bandera catalana. Dato va dir: Una bandera catalana es una bandera espanyola. Es va saber capejar una situació difícil amb tacte i dignitat, de manera que la visita reial transcorregué sense incidents ni humiliacions*¹⁷²⁶.

---

¹⁷²⁴ Pich, J. (2020). "Cent anys del mariscal Joffre a Barcelona, vistos per l'espanyolisme separador" a *Pensem*. 1 de maig. Recuperat de <https://www.pensem.cat/noticia/105/cent/anys/mariscal/joffre/barcelona/vistos/espanyolisme/separador> [Consulta maig del 2021].

¹⁷²⁵ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 47.

¹⁷²⁶ *Ibidem*, pg. 47.

Així, amb aquella visita que tindria lloc entre el 27 i el 28 de juny, la Lliga va demostrar capacitat de convocatòria i sentit d'Estat. D'acord amb Jardí, “mentre Puig i Cadafalch assisteix, en representació de la Mancomunitat a tots els actes oficials, obeint la consigna difosa a través de *La Veu*, la majoria dels balcons llueixen banderes catalanes”¹⁷²⁷. La Mancomunitat volia aprofitar l'ocasió per fer gala de força, fet que seria utilitzat per demanar el traspàs de serveis aquell mateix 1920. Ja que el 1919 no s'havia pogut aconseguir l'Estatut ni l'autonomia integral, *de iure*, ara la volien aconseguir *de facto* amb el traspàs del que avui en diem competències.

Aquesta nova maniobra dels regionalistes els va comportar un nou fracàs des de Madrid però un nou èxit electoral a les eleccions de finals del 1920. En una conferència feta el 15 de desembre, que servia alhora de campanya electoral, Puig i Cadafalch feia balanç de l'obra efectuada per la Diputació i la Mancomunitat.

Tal com sintetitza Jardí, Puig va remarcar que encara hi havia uns tres-cents pobles catalans difícilment comunicats. Tot que no s'havia pogut explotar amb profunditat els recursos hidroelèctrics, afirmava que encara hi havia molta feina pendent en obres de dessecació i sanejament de diverses conques fluvials, o que en matèria d'obres públiques “Catalunya, tot Espanya, es trobaven en la mateixa situació que França abans de Napoleó”¹⁷²⁸.

Gràcies a aquests traspassos de les diputacions cap a la Mancomunitat, el pressupost d'aquesta es va multiplicar, disposant així de més capacitat de desenvolupar polítiques pel conjunt del país. Balcells n'apunta la seva importància:

*La importància dels traspassos de les diputacions s'evidencia en un fet: el pressupost de la Mancomunitat, que era de 7.652.200 pessetes el 1917 i de 10.154.900 l'any 1919, passà a ser de 31.931.100 pessetes l'any 1921 i 40.093.200 el 1923. Fins i tot tenint en compte la inflació de l'època, era un increment rellevant. (...) Amb els traspassos de serveis i de recursos, la Mancomunitat també passava a carregar-se el deute de les diputacions bàsicament l'amortització i els interessos de la Diputació de Barcelona de Prat de la Riba. A més, va quedar sense realitzar-se l'altra part del projecte d'estat regional que significava la creació de la Mancomunitat: les delegacions de serveis i el traspàs de tributs per part del poder central*¹⁷²⁹.

Tot i el gran increment d'ingressos el 1920 per la suma de les quatre diputacions, aquest augment no era excessiu si tenim en compte també els deutes acumulats. De manera que, com que hi havia moltes obres públiques ajornades i edificis pendents de construir,

---

¹⁷²⁷ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 143.

¹⁷²⁸ *Ibidem*, pg. 145.

¹⁷²⁹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pp. 47-48.

la Mancomunitat va haver de “llançar un emprèstit de seixanta milions a emetre en el transcurs dels sis anys següents per les inversions que es farien”¹⁷³⁰.

Totes aquestes apreciacions contextuals hem decidit incorporar-les en aquest apartat. Perquè si la Mancomunitat va emetre un emprèstit en una època difícil com ho va ser la postguerra mundial, ho va fer per decisió de Puig. En aquest sentit, Balcells apunta que la Mancomunitat no es va endeutar més que els altres organismes públics de l'època, tot i que amb l'arribada de Primo de Rivera aquest dèficit seria molt criticat per Sala i Argemí i pel mateix dictador.

En ple procés d'ampliació de les competències per les transferències de les diputacions i l'increment de recursos pel segon emprèstit de la Mancomunitat, Puig tornava a ser reelegit, el 30 d'agost del 1921, quan “arribà als 75 vots, sense rival, amb 10 vots en blanc, un resultat millor que el darrer assolit per Prat de la Riba el 1917”¹⁷³¹. Semblava que no li hagués afectat el fracàs de la campanya autonomista, ja que va incrementar els resultats.

Tanmateix, ben aviat es va convocar la Conferència Nacional Catalana, per debatre quin era el camí que havia de seguir l'acció política catalana per aconseguir la unitat nacional i un canvi de model d'Estat a Espanya. D'aquest sentiment de frustració per la reiterada negativa a una major concessió d'autonomia per Catalunya, doncs, en va néixer la Conferència Nacional Catalana, a la primavera de 1922. Eren fonamentalment dissidents de l'estratègia central de la Lliga Regionalista, els quals van acabar creant un nou partit: Acció Catalana. Així ho recull Balcells:

*L'escissió de la Lliga, el 1922, en Acció Catalana, una dissidència que Puig i Cadafalch feu tot el possible per evitar i que tingué entre els seus caps Jaume Bofill. (...) Era la política espanyola de Cambó i la dretanització del partit allò que impugnaven els dissidents, no el capteniment de Puig i Cadafalch*¹⁷³².

El més probable és que la dissidència sorgís per l'estratègia intervencionista de Cambó en la seva segona participació en un govern de concentració. Hi va entrar sense aconseguir cap contrapartida positiva per Catalunya, de manera que els més radicals de

---

¹⁷³⁰ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 48.

¹⁷³¹ *Ibíd*em, pg. 26.

¹⁷³² Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 154.

la Lliga Regionalista van decidir buscar noves estratègies, més d'acord amb el radicalisme de Macià que no pas amb la moderació del conservadorisme de Puig.

Puig havia de lidiar amb diverses diferències a la vegada. D'una banda, va pugnar amb d'Ors i Alcover, els quals va defenestrar per problemes individuals. Però l'escissió d'Acció Catalana va ser un fet de primer ordre polític. Tant d'Ors com Alcover s'havien oposat a l'autoritat del president de la Mancomunitat. "En canvi, els d'Acció Catalana proclamaren la seva lleialtat al president Puig i a la Mancomunitat"¹⁷³³, però es mostraven contraris al programa intervencionista a Madrid, que no havia comportat cap contrapartida per a la descentralització o per a l'autonomia. Per això, Balcells continua:

Puig va fer la sensació de trobar-se desarmat, fins i tot desmoralitzat, davant la ruptura política que, a contracor dels dissidents, acabà donant lloc a un nou partit. (...) La formació d'Acció Catalana, amb nombrosos col·laboradors de la corporació regional, indica que la feina que els donava la Mancomunitat no havia comportat la docilitat dels intel·lectuals¹⁷³⁴.

Era una ruptura civilitzada, que afectava més personalment que no pas en l'equilibri de poders. Fins i tot al contrari, perquè es posaven de manifest els sectors ideològics de manera marcada, però ara amb dos partits diferenciats.

Acció Catalana va anar a la palestra electoral decidida a prendre a la Lliga una part de l'electorat centrista decebut i a intentar treure de l'abstenció una part del vot nacionalista radicalitzat. (...) L'èxit de la nova formació a Barcelona va ser esclatant en les eleccions provincials del 10 de juny de 1923. (...) La Lliga perdia onze llocs a l'Assemblea de la Mancomunitat i Acció Catalana hi era present amb la mateixa xifra¹⁷³⁵.

En aquest context Cambó decidia retirar-se de la política i es dirigí a la Mediterrània oriental a fer un creuer. No és estrany doncs, que de la tríada Prat-Puig-Cambó, el segon president de la Mancomunitat se sentís cada cop més sol.

El pistolisme, com hem apuntat abans, regnava als carrers i Puig no tenia eines per a fer-hi front. Per això, amb el canvi de Capità General a Catalunya, amb Primo de Rivera substituint Martínez Anido, Puig i Cadafalch va mantenir-hi una relació distant però alhora permissiva perquè semblava garantir una certa pau social.

A diferència de Prat de la Riba el 1909, Puig i Cadafalch semblava una mica més obert cap a l'esquerra per mediar en el conflicte social. Nogensmenys, la Mancomunitat no disposava dels recursos materials com per sufocar les revoltes. Així

---

¹⁷³³ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 71.

¹⁷³⁴ Ibidem, pg. 72.

¹⁷³⁵ Ibidem, pp. 73-74.

doncs, com aporta Jardí, ens trobem en un context de desordre social difícil de controlar:

Dels mesos de maig a juliol [de 1923] va produir-se a la capital catalana una vaga de transports de molta gravetat, que s'estengué fins i tot als qui es dedicaven a la recollida de les escombraries, la qual cosa ocasionà, amb les primeres calors, una situació molt compromesa per a la higiene pública que tractà d'ésser pal·liada amb la mobilització dels serveis de les anomenades brigades sanitàries de la Mancomunitat. Els atemptats contra fabricants i obrers se succeïen. (...) Els crims se succeïen amb tanta impunitat¹⁷³⁶,

Malgrat no comptar amb els recursos necessaris, la Mancomunitat s'implicava en la mesura del possible en la resolució de la conflictivitat social, enmig dels patrons i dels obrers, amb alguna temptativa per a mediar els conflictes però sense sortir-se'n del tot.

I enmig d'aquest garbuix d'inestabilitat política, econòmica i social, “l'agost del 1923 revalidà el càrrec amb 71 vots, 14 vots en blanc i un vot per a un radical que no era candidat”¹⁷³⁷. Aquests vots cal valorar-los especialment perquè Puig perd quatre vots respecte l'anterior elecció, però la Lliga havia perdut 11 llocs en relació a l'anterior període electoral. Això s'explica perquè, segons Balcells, Puig i Cadafalch es va guanyar el respecte dels seus correligionaris:

Aquest increment de vots s'explica en gran part pel fet que en el transcurs d'aquells anys el nombre de diputats regionalistes a l'Assemblea de la Mancomunitat va anar creixent, però en part indica la consideració cada vegada més positiva que es tenia de Puig i Cadafalch¹⁷³⁸.

I amb la darrera elecció es produiria el darrer discurs oficial com a president de la Mancomunitat, el 29 d'agost del 1923, el qual també analitzarem en l'apartat *Missatge*. En aquest, concretament hi trobem una falsa equidistància del president respecte la conflictivitat social que patia Barcelona. Per Puig, probablement era la millor manera que va trobar per no posicionar-se en els conflictes entre patronal i sindicalistes, evitant donar suport a Primo de Rivera i la seva repressió però no posant-se de part de ningú.

Com reconeix Josep Pla, “la situació dels últims anys de la Mancomunitat és inseparable de la situació social de Barcelona (...) per la falta d'autoritat”¹⁷³⁹. Aquesta circumstància la va patir Puig i Cadafalch i també la institució de la Mancomunitat. Com veurem a continuació, tan sols unes setmanes després d'aquest darrer discurs del president, Primo de Rivera feia el seu cop d'Estat i arribava el poder, eliminant tots els

---

¹⁷³⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 155.

¹⁷³⁷ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 26.

¹⁷³⁸ *Ibidem*, pg. 26.

¹⁷³⁹ Pla, J. (1970). *Retrats de passaport (Obra Completa volum XVII)*. Barcelona: Destino, pg. 263.

elements que comportessin enaltir la catalanitat i clausurant la institució unitària de Catalunya, un any i escaig després.

Cop d'Estat i exili

La manca d'autoritat per part de la Mancomunitat i la voluntat de posar ordre per part de Primo de Rivera i l'exèrcit van coincidir al setembre del 1923, en unes condicions òptimes per assolir i consolidar un cop d'Estat que, a priori, havia de ser provisional. Enric Jardí resumeix el manifest del Capità General de Catalunya:

La matinada del dia 13 de setembre el capità general de Catalunya publicava un manifest anunciador del seu pronunciament. (...) El moviment era purament militar i representava un estat d'esperit més enèrgic que l'exterioritzat d'ençà del 1917 per les Juntetes de Defensa, les quals eren al·ludides en el manifest¹⁷⁴⁰.

Primo de Rivera anunciava que suspenia el joc polític habitual per fer-se càrrec del poder. No ho va fer de manera improvisada, sinó que comptava amb bona part dels poders fàctics de Barcelona i del poder a Madrid.

De fet, tres dies abans del cop militar, Puig i Cadafalch va ser informat però no hi va donar més importància. Tal com ell mateix recorda en el seguit d'articles que publicà el 1930 a *La Veu de Catalunya*:

El president de la Mancomunitat no semblava preocupat per aquesta notícia el vespre del 12 de setembre ja que la seva activitat estava dedicada a formular davant el governador civil una protesta per la brutalitat amb què la policia havia carregat el dia anterior contra els assistents a la diada de l'Onze de Setembre¹⁷⁴¹.

En certa manera, Puig acollia de bon grat l'autoritat que volia imposar Primo, el qual va ser rebut “com a salvador d'Espanya i dels interessos dels empresaris catalans. El premi fou, però, la dissolució de la Mancomunitat”¹⁷⁴². La conclusió final, que recorda Carr, no la podia intuir Puig per la complicitat amb el Capità General de Catalunya.

Com ja hem explicat, la tensió social feia témer la revolució, de manera que el president de la Mancomunitat va buscar aliances en tot aquell que vulgués garantir la pau social. Així ho afirma Roig:

A Puig, home de profundes conviccions conservadores, el preocupava l'augment de les vagues i dels atemptats des de 1919, perquè no tenia poder

---

¹⁷⁴⁰ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 161.

¹⁷⁴¹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 78.

¹⁷⁴² Carr, R. (2004). “Pròleg” a *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936*. Barcelona: Institut Cambó, pg. 14.

*ni possibilitats de control des de la Mancomunitat i creia que el general posaria pau. (...) Primo de Rivera, abans d'anar a Madrid, desconeixia la força que hi tindria i procurava sumar tots els suports possibles a Catalunya per tal de presentar-s'hi més segur. La raó de fons és que es necessitaven mútuament, però la posició de feblesa potser era més accentuada en Puig i Cadafalch*¹⁷⁴³.

Per això no és estrany que fos “notori i públic l'activisme pro dictador de J. Puig i Cadafalch”¹⁷⁴⁴, segons Gerpe Lardin. A més, a Primo de Rivera se li suposava una simpatia cap al regionalisme. Tal com explica Albert Balcells:

*Catalunya estava socialment fracturada i políticament bloquejada quan el capità general Miguel Primo de Rivera donà el seu cop d'estat, el 13 de setembre de 1923, i ningú hi oferí cap resistència, ni a Barcelona ni a Espanya. En aquest context de passivitat que semblava d'aquiescència, Puig i Cadafalch prestà crèdit a l'aparent regionalisme del general, que inaugurava una dictadura militar amb l'acceptació del rei. Un missatge de Puig i Cadafalch oferí col·laboració condicional si s'anava a una autèntica descentralització*¹⁷⁴⁵.

Tot i la seva justificació, doncs, “l'acceptació del pronunciament militar per part de Puig i Cadafalch fou un fet indiscutible”¹⁷⁴⁶. Com recorda Roig i Rosich, el mateix Puig i Cadafalch reconeix en una carta enviada a Primo de Rivera el mateix dia 13 de setembre de 1923 que “la lucha se establece, pues, entre un hecho extralegal y la corrupción. En el dilema optamos por el primero”¹⁷⁴⁷.

En tot cas, no era descabellat que Puig pensés que Primo de Rivera tenia una certa simpatia cap al catalanisme i el regionalista. El mateix dia del pronunciament, el 13 de setembre de 1923, el dictador participava en la inauguració de l'exposició internacional del moble a Montjuïc, i les seves paraules cap al català van ser esperançadores:

*La tarda del mateix 13 era inaugurada a Montjuïc l'Exposició Internacional del Moble, organitzada per l'ajuntament. Hi assistiren les autoritats, entre elles el president de la Mancomunitat i el capità general que s'acabava de pronunciar contra el govern. La seva presència -no cal dir-ho- provocà una gran sensació*¹⁷⁴⁸.

---

¹⁷⁴³ Roig i Rosich, J.M. (2019). “La dictadura de Primo de Rivera i el final de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 106.

¹⁷⁴⁴ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 12.

¹⁷⁴⁵ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 34.

¹⁷⁴⁶ Roig i Rosich, J.M. (2019). “La dictadura de Primo de Rivera i el final de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 109.

¹⁷⁴⁷ Puig i Cadafalch, J. (2003). *Memòries*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 263.

¹⁷⁴⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 162.

I no només van coincidir, sinó que Primo de Rivera va fer una intervenció en la qual “elogià l’ús del català en el discurs de l’alcalde i tot semblava confirmar la pretesa simpatia del general pel regionalisme”¹⁷⁴⁹, segons Balcells.

Enric Jardí confirma aquesta aportació, assegurant que després de les paraules en català de l’alcalde de Barcelona, Ferran Fabra, va parlar Primo de Rivera, afirmant que “estava molt complagut que, en presència seva, s’emprés la llengua catalana i finalitzà el seu discurs amb un estentori *Visca Catalunya*”¹⁷⁵⁰. Amb aquestes paraules, doncs, donava a entendre que el català no seria perseguit. El cert és que s’intuïa que es vetllaria perquè el sentiment català no fos hostil amb Espanya, però no enuncitava les prohibicions que estava a punt de realitzar de la llengua i de la bandera catalanes.

D’acord amb Jardí, aquest discurs “féu concebre alguna esperança que el pronunciament no seria advers a les aspiracions de Catalunya”¹⁷⁵¹, perquè semblava defensar l’idioma tot i que de manera inconcreta. Per aquest motiu, davant de les imprecisions de Primo de Rivera, Puig i Cadafalch “s’hi entrevistà –abans que el general partís cap a Madrid– i li lliurà un document en el qual eren concretades les aspiracions de Catalunya”¹⁷⁵². Malgrat els seus biògrafs assegurin que el president de la Mancomunitat no conspirava directament amb el General, el cert és que va donar-li un suport tàcit sense una oposició pública.

El Capità General de Catalunya va marxar a Madrid per rebre el beneplàcit d’Alfons XIII. Segurament va ser a la capital on es va carregar de raons i d’un pla per eliminar el catalanisme i qualsevol manifestació de regionalisme. Així ho explica Roig:

*Al cap de quatre dies d’aquella bona disposició i de les bones promeses, el 18 de setembre de 1923 es publicava el decret de repressió del separatisme, que prohibia l’ús de la llengua catalana en actes oficials, així com l’exhibició de la bandera catalana i altres signes de catalanitat. (...) Primo de Rivera va evolucionar de regionalista a descentralitzador i, finalment, a unitarista radical. Puig i Cadafalch va protestar enèrgicament en una carta privada al dictador i més tard també ho va fer al Consell de la Mancomunitat*¹⁷⁵³.

---

¹⁷⁴⁹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 79.

¹⁷⁵⁰ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 162.

¹⁷⁵¹ *Ibídem*, pg. 163.

¹⁷⁵² Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 127.

¹⁷⁵³ Roig i Rosich, J.M. (2019). “La dictadura de Primo de Rivera i el final de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 109.

La Dictadura de Primo de Rivera va deixar clar, només 5 dies després del seu pronunciament el 13 de setembre, que “emprenia una campanya per a desmuntar gradualment l’obra que els homes d’aquella tendència havien estructurat”¹⁷⁵⁴.

Així doncs, tan sols cinc dies després del pronunciament i de l’intercanvi de la nota amb la diagnosi compartida entre Puig i Primo, el dictador publicava un decret el 18 de setembre, en el qual es prohibia qualsevol símbol català, com afirma Balcells:

*Prohibia l’exhibició de la bandera catalana i l’ús del català a les corporacions públiques i als seus centres docents, alhora que obligava que les actes de les corporacions i associacions es fessin en castellà. La decepció va ser majúscula i la sensació de relliscada, penosa. Però Puig i Cadafalch no es donà per vençut i amb un seguit de cartes -que publicà el 1930- intentà una rectificació per part del dictador, sense resultat*¹⁷⁵⁵.

Jardí ho explica amb major detall, amb la perspectiva oposada. És a dir, en comptes de prohibir el català, el que volia en realitat el dictador era imposar el castellà i tots els símbols espanyols:

*El 18 de setembre de 1923, es publicava un real decret que sotmetia a la jurisdicció militar els delictes contra la Seguridad y la unidad de la Patria, sancionava l’exhibició de banderes que no fossin l’espanyola i imposava l’ús del castellà en actes oficials i en els llibres d’actes de les corporacions, alhora que prohibia l’ensenyament en llengües distintes del castellà en les institucions docents que depenguessin del municipi o de la província. Puig i Cadafalch protestà privadament en una carta adreçada a Primo de Rivera el 20 de setembre*¹⁷⁵⁶.

Sigui quina sigui la perspectiva, el català va quedar resignat a la intimitat i la catalanitat quedava obligadament resignada.

Per aquest motiu, com apuntava Balcells, Puig i Cadafalch va enviar una carta a Primo de Rivera, amb data de 20 de setembre, amb la qual el president de la Mancomunitat criticava el decret del dia 18: “El decreto, por sus exageraciones, mata el alma de los catalanes y les quita toda simpatia por el movimiento”¹⁷⁵⁷. Òbviament, Primo de Rivera no el va ni escoltar, malgrat van estar intercanviant correspondència en la qual tractaven la diferència entre el concepte *nació* i *regió*.

Puig i Cadafalch afirmava que rebia amb *optimisme i cordialitat* el pronunciament de Primo de Rivera, perquè coincidien en la crítica situació que vivia Espanya. El dictador li responia que estava d’acord amb el contingut de la carta excepte

---

¹⁷⁵⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 173.

¹⁷⁵⁵ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 80.

¹⁷⁵⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 164.

¹⁷⁵⁷ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 80.

amb els termes *nació i regió*. Aquesta és la primera ocasió manifesta en la qual podem observar la tensió i les inconsistències del suport tàcit de Puig al Capità General. Per Puig, Catalunya era una nació, mentre que per Primo només era una regió.

En la sèrie de cinc articles publicats a *La Veu de Catalunya* l'any 1930, que abans ja hem mencionat, el president de la Mancomunitat es justificava posant de manifest les contradiccions i els canvis de discurs que havia tingut el dictador. Segons Jardí, Primo s'havia oblidat de Catalunya:

Quan arribà a la capital d'Espanya, Primo de Rivera se n'oblidà de tot. És més, començà a adoptar mesures contra Catalunya com la promulgació –just al cinc dies d'haver assumit el poder– d'un Reial Decret pel qual era sancionada l'exhibició de banderes que no fossi l'espanyola, imposava l'ús exclusiu del castellà en els actes oficials i en els llibres de registre de les corporacions i prohibia l'ensenyament en català en establiments docents dependents de la província o del municipi. Tot i que el Consell de la Mancomunitat va protestar oficialment i el president d'una manera privada fent-li retret al dictador de les seves promeses incomplertes, tot fou debades¹⁷⁵⁸.

Respecte al suport tàcit de Puig i de la Mancomunitat, alguns historiadors es pregunten què hauria pogut fer el president i el Consell per a revertir la situació. Tots apunten que amb el suport o sense ell, Primo hauria arribat igualment al poder, com assegura Balcells:

Si Puig i Cadafalch hagués callat, que era l'únic que podia fer, no haurien estat diferents en absolut els esdeveniments posteriors. Pocs dies després d'haver acomiadat Puig i altres personalitats a Primo de Rivera a l'Estació de França, es publicava el decret que prohibia el català i la senyera a les corporacions públiques i començava la clausura d'entitats catalanistes¹⁷⁵⁹.

El cert és que no podem fer història ficció. No sabem si realment hi hauria arribat, al poder. Davant la incertesa, el que va fer la Mancomunitat era, doncs, mostrar-li suport a Primo, per exemple quan va marxar a Madrid a comptar amb el beneplàcit del monarca, per convèncer-lo que el catalanisme era un moviment regeneracionista espanyol i que, en definitiva, compartien uns mateixos valors de reformisme alhora que d'ordre social.

Ja hem analitzat com, tan sols cinc dies després del pronunciament, Primo de Rivera va decretar la prohibició de qualsevol manifestació de catalanitat. Però no es van acabar aquí les seves mesures. L'1 d'octubre de 1923, segons Enric Jardí, emetia “un reial decret del 1er d'octubre [on] destituïa els regidors de tots els ajuntaments

---

¹⁷⁵⁸ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 128.

¹⁷⁵⁹ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 35.

d'Espanya i els substituïa pels *vocals associats*¹⁷⁶⁰. Considerava que canviant els polítics canviaria també la dinàmica caciquil i restabliria l'ordre social.

La seva inspiració la trobava en el feixisme italià de Benito Mussolini. Per aquest motiu, dos mesos després del seu pronunciament, Primo va visitar el seu homòleg italià conjuntament amb els reis d'Espanya. La trobada no va ser molt fructífera, però va donar ales al monarca i al dictador a incrementar la repressió cap a qualsevol manifestació que no fos estrictament espanyolista.

Tant és així que, a la tornada del seu viatge a Itàlia, Alfons XIII va arribar a Barcelona l'1 de desembre per via marítima. Encara vigent l'Exposició del Moble, d'acord amb Enric Jardí, "el sobirà comunicà a Puig i Cadafalch la seva indignació en veure com els rètols d'aquella estaven redactats en català, manifestacions a les quals respectuosament, però enèrgicament, replicà el president de la Mancomunitat"¹⁷⁶¹.

Aquesta va ser la gota que va fer vessar el got de Puig i Cadafalch, de manera que deu dies més tard, va trencar les relacions amb el dictador, com ell mateix afirmà en les seves *Memòries*:

*El dia 11 de desembre de 1923 acabaren les relacions de la Mancomunitat de Catalunya amb el dictador. Durant tres mesos vàrem defensar la vida de la institució, la presidència de la qual tenia confiada contra el mal inevitable que ens queia a sobre. (...) Com tants a Catalunya, com tants a Espanya, que havíem obert un crèdit atorgat amb més o menys reserves al dictador, no podíem tancar sense pensar en ses conseqüències per a la Mancomunitat, fins al convenciment que els primitius propòsits eren abandonats*¹⁷⁶².

Per a un enamorat de Catalunya, que havia dedicat tota la vida a estudiar els orígens de la nació catalana, a justificar-ne la seva singularitat i a promoure'n la seva modernització, devia ser molt difícil agafar les maletes i marxar a l'exili. Balcells ho relata de la següent manera:

*La vigília de Nadal del 1923 Puig i Cadafalch abandonà silenciosament el seu càrrec i marxà a la Catalunya Nord a prosseguir els seus estudis sobre l'arquitectura romànica. (...) No hi va haver una dimissió formal i el càrrec va ser ocupat accidentalment pel vicepresident tercer, Jaume Estapé, fins a la destitució de tots els diputats provincials el gener de 1924*¹⁷⁶³.

---

¹⁷⁶⁰ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 165.

¹⁷⁶¹ *Ibídem*, pg. 166.

¹⁷⁶² Puig i Cadafalch, J. (2003). *Memòries*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pg. 268.

¹⁷⁶³ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 82.

Així doncs, en paraules de Roig, “sense dimitir ni fer sonores declaracions, Puig va desaparèixer de la vida pública i a finals del mateix mes de desembre marxà cap a la Catalunya Nord a prosseguir els seus estudis sobre el romànic”¹⁷⁶⁴.

La direcció de la Mancomunitat va quedar en mans d’una presidència interina, ja que “Puig i Cadafalch delegà les seves funcions en el vice-president de l’assemblea de la Mancomunitat, Santiago Estapé i Pagès”¹⁷⁶⁵. Aquesta figura va esdevenir president de la Mancomunitat *de facto*, malgrat que només fos en funcions, i va destacar per la seva fermesa en la defensa de la institució que encapçalava. En tot cas, no ens disposarem a estudiar-lo tampoc pel poc temps en el càrrec, perquè mai va ser votat per aconseguir el càrrec i perquè en la seva brevíssima obra no hi comptem cap discurs destacable per comentar.

Només dues setmanes després de l’assumpció de funcions presidencials per part d’Estapé, els representants dels diferents partits polítics a Catalunya van ser convocats a Capitania General, el dia 7 de gener de 1924. Segons Enric Jardí:

*Diversos elements de la Unión Monárquica Nacional, de la Lliga Regionalista i de la Federació Monàrquica Autonomista per demanar-los cooperació dels respectius partits al nou règim. Però els dos darrers varen refusar-la polidament i tornaren a fer-ho l’endemà, que la petició fou reiterada per Primo de Rivera en persona*¹⁷⁶⁶.

El dictador buscava aglutinar els partits polítics que hi havia en aquell moment per a legitimar el seu poder. Buscava el reconeixement dels partits que vertebraven el territori, però no el va aconseguir. La proposta que els formulava, segons Roig, era la de “participar en el Govern d’Espanya en una política regeneradora. Els de la Lliga estaven disposats a acceptar-la si alhora es mantenia la Mancomunitat i es deixava de perseguir la llengua. Primo de Rivera s’hi va negar en rodó”¹⁷⁶⁷.

Per la seva banda, Estapé convocava els diputats de la Mancomunitat l’11 de gener, per a signar un manifest en favor de mantenir les institucions que havien estat escollides democràticament. Com resulta evident, no va reeixir, ja que dos dies més

---

¹⁷⁶⁴ Roig i Rosich, J.M. (2019). “La dictadura de Primo de Rivera i el final de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 111.

¹⁷⁶⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 167.

¹⁷⁶⁶ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 173.

¹⁷⁶⁷ Roig i Rosich, J.M. (2019). “La dictadura de Primo de Rivera i el final de la Mancomunitat” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 111.

tard, el 13 de gener, Primo de Rivera cessava tots els diputats provincials, exceptuant les regions forals. Així ho explica Jardí:

Feia cessar tots els diputats provincials d'Espanya menys els de les corporacions anomenades forals i autoritzava els governadors civils per a fer directament els nomenaments dels membres de les diputacions. (...) Així, el de Barcelona, el general Losada, al cap de dos dies, assumia la presidència de la Diputació i constituïa amb elements addictes al règim una nova corporació provincial¹⁷⁶⁸.

A finals d'aquell mes de gener, Primo de Rivera s'encarregava de nomenar els diputats provincials que a ell li interessaven, amb la finalitat de falsejar una institució de representació regional, però que donés suport al dictador.

Així doncs, el 29 de gener es van nomenar els diputats, es va convocar l'Assemblea de la Mancomunitat i Alfons Sala i Argemí va ser escollit president. D'acord amb Enric Jardí:

El 29 de gener de 1924 els components de les quatre diputacions catalanes nomenats per conducte governatiu, elegien com a president de la Mancomunitat Alfons Sala i Argemí, terrassenc fundador de la Unió Monàrquica Nacional, al qual, més tard, Alfons XIII atorgà la distinció de comte d'Egara¹⁷⁶⁹.

Com ja hem explicat amb la justificació de quins presidents de Catalunya estudiariem, de Sala i Argemí no en parlarem per la manca de legitimitat democràtica en la seva elecció. En conservem uns discursos que voldrem comentar en d'altres apartats, per la seva transcendència històrica, però ho deixarem per l'apartat de *Context* de Francesc Macià per tal d'entendre com va arribar l'Avi al poder, després d'una fatídica etapa dictatorial per Catalunya.

En aquell apartat, tractarem què va significar la Dictadura per Catalunya i per la Mancomunitat. Només volem apuntar la reflexió que en fa Albert Balcells:

La Dictadura resultà un parèntesi. La Mancomunitat havia significat un pas irreversible en el desenvolupament de la consciència nacional catalana i, quan sis anys i mig més tard caigué Primo de Rivera i la monarquia tractà inútilment de salvar-se, hagué de restablir en els seus llocs els diputats provincials i els funcionaris d'abans de 1923. La Mancomunitat, però, no fou restablerta¹⁷⁷⁰.

Amb Puig i Cadafalch a l'exili s'esvaïa el principal lideratge del catalanisme polític amb credibilitat entre els seus correligionaris, Catalunya deixava de tenir el president

---

¹⁷⁶⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 173.

¹⁷⁶⁹ *Ibídem*, pg. 174.

¹⁷⁷⁰ Balcells, A. (2019). "Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi" a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 36.

que havia escollit. És per això que, com amb la Mancomunitat, farem un parèntesi en l'estudi dels líders del Principat fins que no retornés, també de l'exili, Francesc Macià i acabés proclamant la República Catalana.

Influències ideològiques

A continuació volem posar de manifest algunes de les influències que va tenir Josep Puig i Cadafalch per a fonamentar els seus ideals i discursos, així com també les influències que va generar arrel de la seva activitat política i professional.

Fins al moment ja hem explicat que Puig va ser un home d'estudi i un home de govern, que emprava l'art i l'arquitectura com a eines per a nacionalitzar Catalunya. Segons Lucila Mallart, és una llàstima “que sovint només se'l reivindicui com a arquitecte modernista quan és una figura a la qual cal acostar-se sense divisions disciplinàries, és un creador i un pensador”. Podem afirmar, segons Colomines, que Puig era una figura polièdrica i polifacètica, de la que se n'ha menystingut el seu estudi:

*Puig i Cadafalch, com a arquitecte modernista i noucentista, com a estudiós i arqueòleg de l'art romànic, com a practicant de l'excursionisme cultural i científic, com a polític de la Mancomunitat de Catalunya i, finalment, com a membre actiu de l'Institut d'Estudis Catalans*¹⁷⁷¹.

Un personatge únic i irrepetible, a mig camí entre l'intel·lectual i el polític. Segons el mateix Colomines, l'hauríem de valorar per “la seva ingent acció professional com a arquitecte, urbanista, historiador de l'art i arqueòleg i, en acabat, fa un repàs de la seva activitat política, caracteritzada pel seu compromís amb el redreçament de Catalunya”¹⁷⁷².

Com a arquitecte i urbanista, doncs, va comptar amb múltiples influències. Des de l'arquitectura romànica a la Vall de Boí fins a l'*Art Nouveau* que creixia a Europa a inicis del segle XX. En qualsevol cas, més que les seves influències, hauríem de parlar de la influència que va generar en l'imaginari col·lectiu de la Catalunya de la primera meitat del segle passat. Segons Albert Balcells, cal destacar-ne la seva obra arquitectònica tant en l'etapa en la qual es considerava un *home públic* com en l'etapa que dirigia la Mancomunitat. Aquestes en són algunes de les obres més rellevants:

---

¹⁷⁷¹ Colomines, J. (2019). “Pròleg” a AAVV. (J. Colomines, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 15.

¹⁷⁷² *Ibidem*, pg. 11.

Al començament del segle XX, Puig i Cadafalch ja era un arquitecte molt cotitzat. Només cal recordar, d'aquesta època, la casa Coll i Regàs (1898) a Mataró, la casa Garí del Cros (1900) a Argentona, i una gran quantitat d'edificis molt destacats a Barcelona, com les cases Martí i Puig o dels Quatre Gats (1895), Amatller (1900), Macaya (1901), Muntadas (1901), Serra (1904) -ara seu de la Diputació), Terradas o Casa de les Punxes (1905), Quadras (1906) i Company (1911), així com la fàbrica Casaramona (1912), la casa Codorniu i la remodelació de les caves de la firma (1915) a Sant Sadurní d'Anoia, la casa Pich i Pont (1921) a la plaça de Catalunya de Barcelona, la de Lluís Guarro (1923) a la Via Laietana, la de Casimir Casaramona (1924) al passeig de Gràcia, i moltes altres¹⁷⁷³.

Un dels seus principals deixebles va ser Lluís Domènech i Montaner, el qual també va deixar una empremta rellevant a Barcelona, amb la qual es proposava nacionalitzar i modernitzar els edificis de la capital del país.

A banda de la vessant arquitectònica, Puig també es va veure influït intel·lectualment pel jurista i poeta mataroní Terenci Thos i Codina. Recordem que, de jove, Puig i Cadafalch havia experimentat en poesies i també en l'art de les presentacions orals amb conferències innovadores sobre els orígens nacionals de l'arquitectura a Catalunya. Segurament Thos i Codina va ser un dels inspiradors que van motivar a Puig a esdevenir un estudiós que acabaria essent admirat per universitats de tot el món.

Això el va portar a col·laborar amb diverses universitats d'arreu, des de la de Barcelona fins a Institut d'Art et Archéologie de la Universitat de París, passant per Harvard, Cornell o la Sorbona. De Puig n'hem trobat més de tres-centes referències bibliogràfiques, d'obres seves en les quals parlava d'arqueologia, de l'art romànic català, del trasllat de les pintures romàniques dels Pirineus a Barcelona o de la reforma i restauració de l'actual Palau de la Generalitat o de l'actual Palau del Parlament.

En destaquen, per exemple, *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1909-18), escrit conjuntament amb els seus col·laboradors Falguera i Goday, *La geografia i els orígens del primer art romànic* (1930), *La place de la Catalogne dans la géographie et la chronologie du premier art roman* (1932), *L'architecture gothique civile en Catalogne* (1935) o *L'escultura romànica a Catalunya* (1949). Gràcies a aquesta basta bibliografia, va arribar a ser nomenat doctor *honoris causa* per les universitats de Freiburg (1923), París (1930) i Tolosa (1949).

---

¹⁷⁷³ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 12.

Una trajectòria intel·lectual i acadèmica impecable, per la qual ha estat més valorat que no pas per l'obra de govern. Més endavant tractarem que aquest fet és un error, pel mèrit que suposa implicar-se en política mentre desenvolupes la teva activitat professional. En tot cas, amb aquesta tesi doctoral pretenem també posar en valor la seva tasca i els seus discursos orals com a president de Catalunya.

2.2.4 Missatge

Josep Puig i Cadafalch tampoc va ser un gran orador, segons els cànons de la retòrica clàssica, però en canvi va ser capaç de liderar una institució recentment creada i amb la necessitat de desenvolupar l'obra que havia iniciat Enric Prat de la Riba. A diferència del *Seny ordenador* i de l'*Avi*, de Puig no conservem una gran quantitat de discursos destacables, amb els quals poder fer una anàlisi profunda del seu model d'Estat i del seu discurs nacional. Per això, per igualar als tres presidents, hem decidit prendre els quatre discursos d'investidura en l'encàrrec d'encapçalar la Mancomunitat, en els quals es presenta en certa manera el pla de govern per al mandat.

Això no vol dir que no en conservem d'etapes anteriors, com per exemple el discurs inaugural del curs acadèmic 1889-1890 del Centre Escolar Catalanista. També podem destacar les paraules que va pronunciar en la seva estrena parlamentària, el 13 de juny del 1907. Com que Cambó restava convalescent per les ferides de l'atemptat que li havien fet a Hostafrancs, Puig va haver d'exercir de portaveu de la minoria catalanista. En aquest primer discurs oficial, com apunta Enric Jardí, “Puig critica l'opressiu centralisme d'una administració totalment inoperant i empobridora de l'estat, un mal que podria tenir remei amb una visió realista dels problemes, la mateixa que caracteritza la de la representació solidària”¹⁷⁷⁴.

Es començava a parlar, al Congreso de los Diputados de Madrid, que Espanya podia ser un Estat compost, una Nació de Nacions, i que Catalunya podia arribar a esdevenir una regió autònoma amb una certa descentralització dels serveis. En aquest sentit, com també recull Jardí, en aquell primer discurs a Madrid Puig i Cadafalch feia referència a Espanya com un “Estado caduco, Estado centralista, Estado unionista y uniformista”¹⁷⁷⁵. Ja podem observar, doncs, la crítica cap al model d'Estat espanyol, centralista i assimilista. Per això, Puig advocava per una Espanya com a Estat federal,

---

¹⁷⁷⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 77.

¹⁷⁷⁵ *Ibidem*, pg. 77.

una posició que afirmava majoritària a Catalunya i que es culmina, com veurem en els seus discursos, en la campanya per l'autonomia de Catalunya el 1918.

Una crítica a un model amb una contraproposta alternativa que es basava en teories procedents d'Europa, copsades i sintetitzades per Prat de la Riba. Aquestes eren assumides per Puig i, fins i tot, es veien reforçades pels estudis que feia l'arquitecte, historiador de l'art i arqueòleg. Com veurem a l'apartat d'*Ideals catalanistes*, Puig es preocupava per les qüestions culturals i d'ensenyament, de manera que va cercar al Ministeri una "sol·licitud d'un subsidi econòmic per a la restauració de les pintures dels dos grans absis romànics de Taüll i de les de Boí, prèvia llur declaració de *monumentos nacionales*"¹⁷⁷⁶. Aquesta reclamació per obtenir més recursos no va ser escoltada, de manera que Puig va cercar altres vies per estudiar l'art romànic català i també els orígens grecs de les ruïnes d'Empúries.

Més enllà d'aquestes preocupacions, manifestades en les escasses intervencions al Ple del Congreso, Jardí ens recorda que Puig sempre defensava el pacifisme dels catalans, en contraposició a "la violència emprada pels adversaris, que ja intentaren d'atemptar contra Nicolás Salmerón i que, per poc, assassinen Francesc Cambó"¹⁷⁷⁷. En aquest sentit, Puig i Cadafalch estava plenament en sintonia amb el *topoi* català antibel·licista, que es contraposava al *topoi* espanyol militarista.

L'estudi d'aquests discursos a Madrid ens permetria acostar-nos al reguitzell de recursos retòrics que utilitzava l'arquitecte mataroní per equilibrar raó i emoció. Tanmateix, en la gran majoria no hi trobaríem el que busquem en aquesta tesi: el model d'Estat que proposen en contraposició al sistema d'organització territorial de l'Estat espanyol d'inicis del segle XX.

Per això, prendrem de referència els quatre discursos principals del qui fou el segon president de la Mancomunitat, produïts cada dos anys des del 1917 fins el 1923. Com podrem observar amb els comentaris de les fonts secundàries, ens trobem que no s'han estudiat ni han despertat tant d'interès com els de Prat de la Riba, motiu pel qual podrem aprofundir més amb l'anàlisi que ens interessa en aquest treball.

---

¹⁷⁷⁶ *Ibidem*, pg. 82.

¹⁷⁷⁷ *Ibidem*, pg. 83.

Discurs d'acceptació de la presidència de la Mancomunitat (29-11-1917)

En primera instància, doncs, analitzarem el discurs d'acceptació de la presidència de la Mancomunitat, pronunciat el 29 de novembre del 1917. Es va produir després de la votació per elegir el substitut del *Seny ordenador*, que havia mort gairebé quatre mesos abans. I, malgrat amb perspectiva històrica pugui semblar que Puig i Cadafalch ho va tenir fàcil perquè va repetir en el càrrec presidencial durant quatre mandats consecutius, la votació va ser molt ajustada. Va guanyar per quaranta-vuit vots a trenta-nou al candidat opositor, en Rovira i Agelet, qui havia estat president de la Diputació de Lleida.

Tot i que mantingué la col·laboració amb membres d'altres partits i de personalitat diversa, de la mateixa manera de Prat de la Riba, “el mateix Puig i Cadafalch semblava reconèixer les seves limitacions quan, en el primer discurs com a president, admetia que el seu tarannà era més adient per a lluitar que no pas per actuar com a àrbitre”¹⁷⁷⁸, com apunten Balcells, Pujol i Sabater.

En qualsevol cas, el que ens ocupa en aquest discurs no és només la seva filiació o la capacitat per equilibrar polítics de diferents faccions, sinó sobretot quin model d'Estat presentava. En aquest primer discurs presidencial, Puig i Cadafalch afirmava que el model d'Estat ideal era l'obtenció d'autogovern dins d'una monarquia espanyola forta, amb un govern espanyol que transferís “la capacitat de la regió per a administrar-se a si mateixa en els afers de competència interior, un estatut jurídic i polític de major entitat que no el que componia la mancomunació de les quatre diputacions catalanes”¹⁷⁷⁹. Així ho recull Enric Jardí, com podem comprovar a continuació a través de l'estructura que proposem per estudiar aquestes paraules presidencials:

a.- Introducció: record a Prat i agraïment pel deure encomanat.

b.- Desenvolupament: prec d'unitat, cerca de nou ideal comú, autonomia plena.

Superació dels ideals de partit en benefici del país.

Apel·lació al sentiment de patriotisme per a cercar un nou ideal.

Proposta d'aconseguir l'autonomia per Catalunya.

c.- Conclusions: record a Prat, agraïment i unitat.

---

¹⁷⁷⁸ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 103.

¹⁷⁷⁹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 124.

Aquesta és una proposta d'estructura del que considerem que Puig i Cadafalch vol emfasitzar en el discurs. Ens disposem, doncs, a analitzar les paraules i els recursos que va utilitzar però també mirarem d'observar allò que no diu i per què no ho fa.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

a.- Introducció: record a Prat i agraïment pel deure encomanat.

Josep Puig i Cadafalch inicia el discurs amb una *captatio benevolentiae*, seguint la mateixa tònica que hem pogut analitzar en les paraules de Prat de la Riba. Humilment, el recent nomenat segon president de la Mancomunitat assegura que es situa al faristol des d'on habitualment parlava el *Seny ordenador*, per recordar-ne la seva memòria i enaltir-lo. Remarca la figura de Prat, el qual erigeix com un "símbol del govern de Catalunya"¹⁷⁸⁰. És a dir, metafòricament es posa per sota de Prat en recordar-ne la seva absència.

A continuació, recorda a l'audiència que és conscient que ha estat escollit per una curta majoria, a diferència del primer president. En aquest sentit, es posa no només per sota de Prat sinó també per sota del públic, enaltint-lo per captar-ne la benevolència. Com recorda Jardí:

*Continuà, després, remarcant que havia estat elegit per un escàs marge de vots, cosa que, per ell, era un indicatiu de les dificultats que trobaria per a conciliar la voluntat de tots els presents en una tasca presidencial que admetia que potser no fos adient amb el seu tarannà, més inclinat a lluitar que no pas a actuar com a àrbitre*¹⁷⁸¹.

Amb aquesta afirmació, però, no s'enfonsa molt per sota de la resta de diputats, sinó que utilitza aquest elogi a Prat i el recordatori del poc marge de vots a favor seu, per reeixir-se com el president. Així ho demostra quan afirma que "m'aclapara tant l'honor que m'havéu fet com la càrrega que representa"¹⁷⁸² o com "m'abruma"¹⁷⁸³, segons una altra versió del text.

---

¹⁷⁸⁰ Puig i Cadafalch, J. (1917). "Parla el nou president" a *La Veu de Catalunya*, 29 novembre 1917, núm. 6666, edició vespre, pg. 8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1250059 [consulta febrer 2020].

¹⁷⁸¹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 123.

¹⁷⁸² Puig i Cadafalch, J. (1917). "Parla el nou president" a *La Veu de Catalunya*, 29 novembre 1917, núm. 6666, edició vespre, pg. 8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1250059 [consulta febrer 2020].

¹⁷⁸³ Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 541-542.

Ara bé, quan assegura que “el meu lloc estaria millor entre els bancs d’oposició, defensant ardidament quelcom a fer, que presidint un Consell”¹⁷⁸⁴, en realitat s’estava posicionant lleugerament per sobre de la resta de companys diputats. En aquest sentit, com apunta Balcells, Puig i Cadafalch “admetia que el seu tarannà era més adient per a lluitar que no pas per a actuar en un lloc presidencial com a àrbitre”¹⁷⁸⁵. Tanmateix, considerem aquest reconeixement com una falsa concessió per captar l’interès d’un públic dividit en les votacions que s’acabaven de produir.

Per això, la principal demanda que farà durant el desenvolupament del discurs serà, precisament, la unitat, que trobaran a partir de la recerca d’un ideal comú. Segons el mateix Puig, aquest serà el de l’autonomia plena per Catalunya.

b.- Desenvolupament: prec d’unitat, cerca de nou ideal comú, autonomia plena.

Considerem que el desenvolupament del discurs s’inicia, doncs, amb aquesta petició que formula a tots els diputats, sense excloure’n a cap. Malgrat “ens separen ideals de partit, de grup, matisos, punts de mira distints”¹⁷⁸⁶, Puig i Cadafalch recorda que tots els presents hi eren per una finalitat superior. És així com utilitza un argument del benefici, ja que presenta la recerca d’un ideal comú com a positiu per a tots.

Per aquest motiu els proposa superar els ideals particulars per “a cercar un nou ideal que uneixi el més gran nombre de vots, que faci estable un govern”¹⁷⁸⁷. És a dir, que en la recerca d’un objectiu comú Puig vol escudar la seva falta d’unanimitat. Apel·lava, sense dir-ho amb paraules, a la capacitat pràctica de recollir les diferents corrents ideològiques de l’Assemblea per a trobar un punt comú.

A continuació, just abans d’arribar a les conclusions, proposa que aquest ideal sigui el mateix que proposava Prat de la Riba en el discurs que hem analitzat del Maig del 1917: l’autonomia per Catalunya. Concretament, Puig i Cadafalch va una mica més enllà que el de Castellterçol, perquè afirma que “contribuirem a formar l’esdevenidor

---

¹⁷⁸⁴ Puig i Cadafalch, J. (1917). “Parla el nou president” a *La Veu de Catalunya*, 29 novembre 1917, núm. 6666, edició vespre, pg. 8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1250059 [consulta febrer 2020].

¹⁷⁸⁵ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 22.

¹⁷⁸⁶ Puig i Cadafalch, J. (1917). “Parla el nou president” a *La Veu de Catalunya*, 29 novembre 1917, núm. 6666, edició vespre, pg. 8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1250059 [consulta febrer 2020].

¹⁷⁸⁷ *Ibidem*.

gloriós que ha de fer que el nostre país arribi a assolir una autonomia plena”¹⁷⁸⁸. Utilitzava un terme força ambigu, amb la finalitat de no deixar clar quin és el significat d’aquesta proposta de model d’Estat perquè cada diputat l’interpreti com pugui. Una estratègia retòrica per a convèncer l’audiència, conscient que se l’havia de guanyar.

Com podem observar, aquest discurs compta amb pocs recursos retòrics, més enllà dels que hem anat detallant. Podem destacar, per tant, que a diferència de Prat de la Riba, no utilitza ni metàfores, ni preguntes retòriques, ni personificacions. En prou feines veiem algun argument de tipus del benefici. L’única figura que podem destacar és la fal·làcia *non sequitur*, ja que insinua que si s’uneixen tots els diputats sota un mateix ideal, aconseguiran l’objectiu d’una plena autonomia per Catalunya. Malgrat aquesta construcció hauria pogut convertir-se en un argument de causa-conseqüència, en no obtenir un resultat favorable esdevé una projecció fal·laç que demostra falsa causalitat.

c.- Conclusions: record a Prat, agraïment i unitat.

Finalment, Puig i Cadafalch conclou el discurs amb un recurs que enuncien els clàssics, com hem treballat en el *Marc teòric*. Retorna al prec amb el qual començava el desenvolupament, per reprendre el record inicial a Prat de la Riba i, per últim, fa un regreïament final amb el qual es reequilibra jeràrquicament envers la seva audiència.

Com si fos Penélope desfent el teixit que havia cosit al llarg del dia, Puig i Cadafalch desfà les seves pròpies paraules per consolidar les idees principals que volia enunciar en aquest discurs d’acceptació del càrrec de president de la Mancomunitat. Per acabar, acompanya els seus mots amb el gest invers al que ha fet a l’inici del discurs. Concretament afirma que “deixo [aquest setial] per a sentar-me junt amb els altres companys del Consell a discutir els actes que aquest faci portant la responsabilitat de les seves conclusions, mentre d’aquí un president dirigeixi els debats”¹⁷⁸⁹.

D’aquesta manera, demostra un gran domini de l’auditori i de l’audiència, essent capaç de trobar el seu lloc en l’espai i també en el col·lectiu. Malgrat alguns cronistes el titllessin de cantellut, doncs, els va mancar descriure’n la seva habilitat retòrica per situar-se en el punt adequat en el moment adequat. Un mèrit que no seria possible atribuir-lo a un mal orador.

---

¹⁷⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁸⁹ *Ibidem*.

Transcripció del discurs

Aquest discurs d'acceptació com a president de la Mancomunitat, just després de la votació que es va produir al Saló Sant Jordi del Palau de la Diputació del General, l'hem trobat a diferents fonts bibliogràfiques. N'hem pres la transcripció de *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*¹⁷⁹⁰ i de *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*¹⁷⁹¹. Per altra banda, en una versió original del discurs, trobat en una font primària, l'hem extret directament de *La Veu de Catalunya*¹⁷⁹², en l'edició del vespre. A continuació, reproduïm la versió modificada per Balcells, Pujol i Sabater:

Senyors diputats:

Sols per un moment ocuparé aquest setial, esdevingut històric per la mort del que primer l'enaltí; perquè sé quins són els deures que m'imposa l'acord de l'Assemblea d'ahir; però crec que seria faltar a un deure sagrat si jo, per un moment, posat davant d'aquesta cadira, no fes memòria de l'home que l'honrà, enlairà i convertí en símbol del govern de Catalunya.

Uns vots de majoria, relativament reduïts, em porten ara a mi a aquest setial. Això vol dir com ha d'ésser difícil la meva actuació.

M'aclapara tant l'honor que m'haveu fet com la càrrega que representa.

Sé ben bé que potser el meu lloc estaria millor entre els bancs d'oposició, defensant ardidament quelcom a fer, que presidint un Consell i portant pel bon camí l'equilibri de les forces diverses aquí congregades.

He de dirigir un prec a tots, sense excloure a ningú. M'haveu portat a aquest elevat càrrec per continuar una obra patriòtica que a tots ens uneixi; però és evident que,

---

¹⁷⁹⁰ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 541-542.

¹⁷⁹¹ Puig i Cadafalch, J. (1917) "Discurs de presa de possessió de la presidència de la Mancomunitat" a Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 123.

¹⁷⁹² Puig i Cadafalch, J. (1917). "Parla el nou president" a *La Veu de Catalunya*, 29 novembre 1917, núm. 6666, edició vespre, pg. 8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1250059 [consulta febrer 2020].

després d'aquesta alta finalitat que ens lliga, ens separen ideals de partit, de grup, matisos, punts de mira distints.

Jo sé ben bé que una Assemblea d'un govern parlamentari no pot substituir sense la formació d'una majoria. Ahir, potser una majoria, un bloc, va ésser circumstancialment desfet. Jo prego a tots que un sentiment de patriotisme ens porti a cercar un nou ideal que uneixi el més gran nombre de vots, que faci estable un govern; perquè sense un govern estable a la Mancomunitat, sense un Consell de govern de la Mancomunitat perdurable, no és possible una política que dirigeixi el nostre país.

I tenint tantes coses a fer, si ens acoblem i amb energia treballem, contribuirem a formar l'esdevenidor gloriós que ha de fer que el nostre país arribi a assolir una autonomia plena; i això hem d'aconseguir-ho demostrant que som homes capaços de regir la nostra terra i dignes de la llibertat de guiar-la i governar-la; i això no ho aconseguiríem si les discòrdies i discussions no permetessin un govern estable; si davant d'una força, l'endemà n'esdevingués una altra també inestable.

Jo prego a tots, des d'aquest lloc, que té l'augusta solemnitat que hi ha deixat el pas de la mort, que té la grandesa de l'alta missió de complir per Catalunya, que entorn d'un ideal ens agrupem, que entorn d'un ideal si voleu batallem; mes que les coses que ens separin siguin accidentals, sols passatgeres, i es fonguin al foc de l'ideal comú.

I, després de regradar els que m'han fet l'honor d'elegir-me immerescudament per a aquest setial, complint el manament de l'Assemblea, per mi llei sobirana, el deixo per a sentar-me junt amb els altres companys del Consell a discutir els actes que aquest faci portant la responsabilitat de les seves conclusions, mentre d'aquí un president dirigeixi els debats¹⁷⁹³.

---

¹⁷⁹³ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 541-542.

Fins aquí la primera transcripció que hem volgut incorporar. Però també volem enriquir aquesta versió amb la que hem trobat, originalment a *La Veu de Catalunya*.

En podem observar els lleugers però interessants canvis que hi figuren, principalment amb alguns castellanismes que, en l'anterior versió modificada han estat alterats per emprar les formes del català postfabrià. En aquesta versió que presentem en segon lloc però que, en realitat, és l'original, podem copsar algunes d'aquestes alteracions, que demostren un llenguatge genuïnament de principis del segle XX:

Senyors assembleistes:

Sols per un moment ocuparé aquest setial, esdevingut per la mort.

Sé quins deures contrec amb tots plegats, per l'acord de l'Assemblea d'ahir. Però crec que seria faltar a un deure sagrat si jo, per un moment, posat davant d'aquesta cadira, no fes memòria de l'home que la honrà, enlairà i convertí en històrica.

Els vots de majoria, relativament reduïts, em porten aquí, a aquest setial. Això vol dir com ha d'ésser difícil la meva actuació.

M'abruma tant la honor que m'haveu fet com el càrrec que representa.

Sé ben bé que potser el meu lloc estaria millor en els bancs d'oposició o defensant ardidament quelcom a fer, que presidint un Consell i portant el desequilibri de les forces diverses aquí congregades.

He de dirigir un prec a tots, sense excluir-ne cap. M'haveu portat a continuar una obra patriòtica que a tots ens uneix; però és evident que, a més d'aquesta alta finalitat ens uneixen partits, grups, matisos, punts de vista distints.

Jo sé ben bé que una assemblea d'un govern parlamentari no pot substituir sense una afirmació d'una majoria. Ahir, potser un matís de majoria, de bloc, va ésser circumstancialment desfeta. Jo prego a tots que un sentiment de patriotisme ens porti a cercar grup ideal que uneixi més gran nombre de vots que faci estable un govern;

perquè sense un govern estable a la Mancomunitat, sense un Consell de govern de la Mancomunitat estable, no és possible una política que dirigeixi el nostre país.

I tenint tantes coses a fer, si la energia que hi dediquem és gran, contribuirem a l'avenir que ha de fer que el nostre país arribi a assolir una autonomia plena; i això no ho aconseguiríem si es produïssin discòrdies i discussions i si davant d'una força l'endemà n'esdevingués una altra.

Jo prego a tots, des d'aquest lloc, que té la solemnitat que hi deixà En Prat de la riba, que té la grandesa que hi deixà l'obra a complir, que entorn d'un ideal ens agrupem, que entorn d'un ideal batallem i que aquestes coses circumstàncies que passen siguin passatgeres.

I, després d'agrair als que m'han fet l'honor d'elegir-me immerescudament per a aquest setial, el deixo seguidament per anar junt amb altres companys del Consell, a discutir els actes que aquest faci portant la responsabilitat de les seves conclusions, mentre des d'aquí un president dirigeix els debats¹⁷⁹⁴.

---

¹⁷⁹⁴ Puig i Cadafalch, J. (1917). "Parla el nou president" a *La Veu de Catalunya*, 29 novembre 1917, núm. 6666, edició vespre, pg. 8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1250059 [consulta febrer 2020].

Discurs amb motiu de la reelecció en la presidència de la Mancomunitat, corresponent al segon mandat presidencial (12-9-1919)

En segona instància, tractarem el discurs més rellevant de tota l'època presidencial de Josep Puig i Cadafalch. El va pronunciar uns mesos després que la campanya per l'autonomia fracassés estrepitosament per la vaga de la Canadenca, com a punt de llança d'un seguit de circumstàncies que van impedir que el Govern central es plantegés concedir aquell grau de descentralització per Catalunya. En qualsevol cas, d'acord amb Enric Ucelay-Da Cal, "la reelecció de Puig i Cadafalch per a una segona presidència de la Mancomunitat no presentà gaires problemes"¹⁷⁹⁵, perquè el consens amb el nou president era ja consistent.

Per això, en una nova girada en la història del país –en aquest cas no tan fonamental com el 1914–, amb la vocació de consolidar la institució i l'autogovern, Puig i Cadafalch fa una reflexió sobre els darrers mesos, planteja el marc polític en el qual es troben i proposa un horitzó de futur. Segons Ucelay-Da Cal, "el discurs inaugural de Puig el dia 12 era d'un optimisme radiant. (...) Hi havia problemes greus, sobretot els socials, però no hi havia res que el desenvolupament econòmic, sota la direcció tecnocràtica i amb una mica de voluntarisme, no pogués afrontar amb èxit"¹⁷⁹⁶. En aquesta línia, en el desenvolupament del discurs planteja d'on venim, on som i cap a on anem, a més de plantejar alguns condicionants a mode d'epíleg dins del mateix apartat, amb la finalitat de relligar una imatge mental del moment en el qual viuen.

És per això que aquest discurs ens dona una fotografia força aproximada, pel que diu i pel que no diu, del moment que vivia la Mancomunitat de Catalunya, perquè a banda de parlar del fracàs de l'autonomia, explica encara quina obra pendent tenen per aplicar, amb la finalitat de cohesionar el públic i treballar en aquells objectius. Un cop ja ha definit el marc cognitiu compartit i ha proposat l'horitzó, de manera molt subtil realitza unes conclusions que situem entre el voluntarisme i el nacionalisme, sumant els herderians i els renanians de l'audiència en un objectiu comú, com ho era la llibertat per Catalunya.

Aquesta peroració de Puig i Cadafalch és una obra d'orfebreria, en quant a recursos, a estructura i a subtileces incorporades. Algunes d'elles probablement no

---

¹⁷⁹⁵ Ucelay-Da Cal, E. (2007). "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 181.

¹⁷⁹⁶ *Ibidem*, pg. 182.

serem capaços ni d'observar-les, però ens proposem descobrir-les a partir de la següent proposta d'estructura:

a.- Introducció: salutació i metàfora de la ruta a projectar.

b.- Desenvolupament: d'on venim, on som, cap a on anem (allò iniciat i allò projectat) i alguns condicionants

D'on venim: La darrera jornada de la lluita

On som: És l'hora del màxim esforç

Cap a on anem:

Acabar el que ja està iniciat: programa.

Començar el que tenim projectat: propostes.

Per aquesta obra tenim la preparació

La institució de propaganda de Catalunya

La institució de política social

Alguns condicionants:

Catalunya és una zona d'Europa devastada

El problema econòmic

Per la cultura intensa a l'Autonomia

c.- Conclusions: voluntarisme i patriotisme, estatisme i nacionalisme

Obra realitzada i Estatut per assolir la llibertat.

Amb la complexitat d'aquesta estructura ja podem preveure que no serà fàcil treure l'entrellat d'alguns dels aspectes que tractarem. Per això, intentarem simplificar al màxim i traduir els elements que, fora de context, no prenen sentit. En definitiva, a continuació ens disposem a analitzar les paraules i els recursos utilitzats per Puig i Cadafalch en aquest brillant discurs oral.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

a.- Introducció: salutació i metàfora de la ruta a projectar.

No disposem de les primeres paraules del discurs de Puig i Cadafalch perquè cap de les fonts, ni primàries ni secundàries, les transcriuen. Probablement perquè en aquell moment la premsa no entenia que les salutacions inicials fossin part del discurs, sinó que eren uns formalismes necessaris i insignificants per a reproduir. Per això, les quatre fonts trobades inicien el discurs al que podem deduir que seria la meitat de la *captatio benevolentiae*.

Les acotacions de *La Veu de Catalunya* apunten que Puig i Cadafalch començava el discurs a l'Assemblea després de les salutacions que formarien part del moviment vertical en el qual s'enalteix al públic o es minimitza el valor de l'orador, per després reequilibrar-se, situant-se l'orador lleugerament per sobre. Així veiem que ho fa, quan apunta que aquell discurs que es disposava a pronunciar formava part de la “tradició santificada pel gran valer de l'home que s'assegué en aquest setial, el President novament elegit, en una mena d'improvisat missatge, ha d'assenyalar la ruta que projecta”¹⁷⁹⁷. És a dir, que després d'haver enaltit el públic en el fragment de salutacions que no tenim reproduït, Puig i Cadafalch es situa jeràrquicament per sobre perquè compara aquell discurs al que feia el mite de Prat de la Riba amb la frase que hem citat literalment.

En aquest mateix primer paràgraf fa la captació d'interès, el moviment horitzontal a partir del qual crida l'atenció –no només la benevolència– de l'audiència. En aquest sentit, Puig apunta que parlarà de la ruta que projecta, del pla de govern que té al cap. Per equilibrar la jerarquia entre l'audiència i l'orador, els suggereix que estudiïn el que proposa i, si cal, que ho rectifiquin. Per a fer-ho utilitza un paral·lelisme amb els enginyers, afirmant que “quan s'inicia un camí, assenyalats l'origen i el miliari final, vénen els estudis i plans dels enginyers”¹⁷⁹⁸. Així és com Puig i Cadafalch es guanya la benevolència i l'interès del públic, a partir de les quals pot desenvolupar el cos del discurs.

---

¹⁷⁹⁷ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

¹⁷⁹⁸ *Ibidem*.

b.- Desenvolupament: d'on venim, on som, cap a on anem (allò iniciat i allò projectat) i alguns condicionants

El desenvolupament d'aquest discurs és el més llarg de tots els que tractarem. Puig i Cadafalch decideix anar al gra i centrar la seva interpretació en els quatre subapartats següents: d'on venim, on som i cap a on anem, a banda d'alguns condicionants que dificulten l'obra de la Mancomunitat.

El primer dels punts del seu discurs és, doncs, d'on venim. Literalment, Puig i Cadafalch parla de *La darrera jornada de la lluita*, per fer referència al fracàs de l'Estatut. Per això, argumenta que “la ruta a fer en la tasca pròxima no podem dir que sigui la prossecució de la passada: en els jorns que vénen hem de córrer els segments darrers d'una gran trajectòria, la fi de la qual ja és pròxima”¹⁷⁹⁹. Podem entendre, per tant, que vol reflexionar sobre la no consecució de l'Autonomia per extreure'n aprenentatges i tornar a preparar un embat per aconseguir-ho. Així ho confirma Enric Jardí:

*Continuà, després, fent una al·lusió a les dificultats de tota mena sorgides per a l'assoliment d'aquell objectiu [l'autonomia], en que clogué el seu parlament amb l'afirmació: Jo espero que l'Estatut, unànimement aclamat, serà, en son sentit general, encara la llei de tots*¹⁸⁰⁰.

Per això llança la idea amb la qual veiem quin model d'Estat proposa Puig i Cadafalch al llarg de la seva etapa presidencial: la promulgació de l'Estatut per aconseguir l'autonomia per Catalunya. En aquest sentit, explica la necessitat de traduir els ideals en fets concrets.

Puig venia a dir que, si bé no podia considerar-se una llei legal perquè no havia estat validada per les Corts, sí que esperava que l'Estatut fos considerat la llei de Catalunya per usatge. Puig considerava que la unanimitat que regnava a l'Assemblea de la Mancomunitat s'havia d'extrapol·lar a les ciutadanes i els ciutadans de Catalunya.

El fet més explícit per a convertir la utopia en realitat era l'Estatut, un mitjà per assolir els objectius de l'*obra a fer*, però amb recursos i amb la legalitat de la seva part. La seva subtil proposta consistia en aplicar aquell Estatut de manera encoberta, en la mesura del possible, però resulta evident que no podia dir-ho amb paraules. Puig explicita que s'havien de basar en la legalitat, tot i que la legitimitat considera tenir-la

---

¹⁷⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰⁰ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 134.

perquè l'Estatut el “votà la immensa majoria de la terra”¹⁸⁰¹, és a dir que tenien *majestas* com ho demostra el fet que en la campanya per l'autonomia el 98% dels municipis hi votessin a favor. Un acte que es va produir el 16 de novembre del 1918 en el sí del Palau de la Diputació del General, en el qual va haver-hi el famós intercanvi dialèctic entre Macià i Puig, el primer advocant per la independència enlloc de per l'autonomia.

En aquest apartat, Puig també fa referència al seu company i predecessor en el càrrec, Prat de la Riba. Utilitza la metàfora del desaparegut *Seny ordenador*, el qual recorda “portant per guiatge paraules i obres del mestre amic desaparegut de la terra”¹⁸⁰². Gràcies al lideratge de Prat i als errors que s'havien comès en la campanya per l'autonomia, Puig i Cadafalch proposa que es forgi un nou consens per aconseguir la plena llibertat per Catalunya.

D'aquesta manera, Puig fa un paral·lelisme entre la reformulació del projecte mancomunitari com a creador d'un projecte mític, referint-se a la creació de Roma, explicada a *Ad urbe condita* per Titus Livi. Així, fa referència als orígens de la fundació de la ciutat eterna “amb l'arada son nou perímetre i dictant les lleis”¹⁸⁰³. De la mateixa manera, fa una al·legoria històrica, comparant indirectament la fugida d'Egipte dels jueus a la recerca de la terra promesa, amb la tasca que els diputats de la Mancomunitat han d'emprendre. Amb aquestes al·legories històriques, Puig i Cadafalch genera una imatge mental que hom comparteix per la cultura popular dels erudits de l'època, enardint l'audiència que l'escolta, fent-los reflexionar sobre els errors que han comès i aprofundir en nous aprenentatges per a projectar el nou camí. Es demostra com a coneixedor del passat i, a l'hora, demostra autoritat per projectar l'esdevenidor.

És per això que, després d'aquest circumloqui inicial en el qual mira als errors dels recents proppassats mesos, es situa en el seu moment contemporani. Per això inicia el subapartat *És l'hora del màxim esforç*, referint-se al moment *on som*, d'on es troben els diputats de la Mancomunitat, abans de plantejar el projecte que els queda per desenvolupar. Així doncs, Puig contextualitza el moment amb el final de la primera Guerra Mundial, així com també fa referència indirecta a les vagues que s'han succeït del conflicte a *La Canadenca*.

---

¹⁸⁰¹ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁰² *Ibidem*.

¹⁸⁰³ *Ibidem*.

Considerem que Puig abusa en aquest apartat dels recursos emocionals, que estira al màxim per estovar el cor de l'audiència. En aquest sentit, utilitza una fal·làcia *ad misericordiam* quan assegura que “no espereu que puguin viure els pobles decadents, amortits, que com a obres vaguen en les portes infernals”¹⁸⁰⁴. Puig fa conscients als interlocutors del moment greu que viu Europa, apel·lant que no esperin la misericòrdia, sinó que cal reunificar forces per a tornar a preparar un embat per a l'autonomia.

Per això Puig assegura que “és l'hora d'un gran esforç”¹⁸⁰⁵, perquè ni els diputats d'aquella Assemblea ni els seus predecessors van ser capaços d'aconseguir una hisenda per Catalunya. De manera que, el Consell Permanent de la Mancomunitat no tenia prou eines per a realitzar l'*obra a fer*. Puig es veu obligat a repetir fins a set vegades en dos paràgrafs el mot *esforç* per a insistir en la dificultat que presenta el moment que vivien. És aquest el marc cognitiu en el qual Puig vol situar els diputats per a convèncer-los de la unitat que han de mantenir per aconseguir desenvolupar las infraestructures que es proposen crear.

És en aquest punt quan considerem que comenà el tercer apartat del desenvolupament, que nosaltres titulem *cap a on anem*. Malgrat en cap moment del discurs es planteja aquest enunciat, proposem aquest títol perquè a partir d'aquí es subdivideix en dos línies discursives sobre quins projectes ha de dur a terme la Mancomunitat. D'una banda, Puig parla d'“el programa que vull sotmetre-us”¹⁸⁰⁶ i, d'altra banda, “*per aquesta obra tenim la preparació*”, que sí que es presenta com un petit apartat per deixar clara la seva importància.

En primer lloc, doncs, trobem una enumeració del programa que vol sotmetre per assentiment. Menciona una llarga llista de mesures concretes a acabar, com a continuació dels projectes que havia iniciat Prat de la Riba i que ell havia continuat en el seu primer mandat presidencial. Per tant, com apunta Balcells, queda clar que la feina “no s'havia de començar de zero”¹⁸⁰⁷. Bàsicament són infraestructures arreu del territori, tant en l'àmbit del transport com en l'Educació, passant per la comunicació o el servei meteorològic. Totes, institucions i infraestructures que consideren necessàries per al desenrotllament natural d'una nació puntera, com volien construir.

---

¹⁸⁰⁴ *Ibíd.*

¹⁸⁰⁵ *Ibíd.*

¹⁸⁰⁶ *Ibíd.*

¹⁸⁰⁷ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 51.

Segons Navas Ferrer, “l’enumeració del més d’un miler d’obres va anar acompanyat, l’any següent, de la impressió del *Mapa de carreteres i camins de Catalunya* (...) [el qual esdevingué] un nou sistema de comunicacions que volia treure de l’aïllament fins els hàbitats rurals dispersos”¹⁸⁰⁸. Per a complementar-ho i demostrar que aquesta obra no era únicament de Puig sinó que procedia de l’anterior president, Albert Balcells confirma que “el programa de Puig i Cadafalch del 1919 era una ampliació del que havia formulat Prat de la Riba el 1914”¹⁸⁰⁹.

En el discurs del segon president de la Mancomunitat, que estem analitzant en aquestes ratlles, no hi veiem tota la profunditat de les idees plantejades. Per exemple, segons Navas i Ferrer:

*L’anhel de l’equilibri territorial es va aplicar també a les telecomunicacions. (...) A diferència de les carreteres i els ferrocarrils, es tractava d’una xarxa totalment nova i, fins aquell moment, estesa de manera molt fragmentada en mans d’interessos privats com era aleshores la Compañía Peninsular de Teléfonos*¹⁸¹⁰.

Aquest és només algun dels apunts que demostren que les paraules de Puig i Cadafalch estaven molt ben fonamentades, amb un pla ben preparat que sustentava el seu discurs. En tot cas, en aquest discurs no s’especifica perquè en retòrica no es poden utilitzar excessius tecnicismes per no dispersar l’atenció del públic. En aquest sentit, podem constatar que malgrat s’afirma que Puig no era un gran orador, nosaltres considerem que sí que era un comunicador astut, capaç de persuadir la seva audiència amb les idees troncats, insinuant que hi havia una preparació que no podia detallar.

Aquesta afirmació pren sentit quan comença el segon subapartat en aquesta fase del desenvolupament del discurs. A partir de l’apartat *Per aquesta obra tenim la preparació*, Puig assegura que “tenim l’estat major preparat”¹⁸¹¹. Utilitza una metàfora militar, comparant l’obra que tenen per a desenvolupar a una immensa batalla, per la qual necessita tenir la tropa ben enardida. Malgrat avui seria una metàfora anacrònica, en el temps de Puig i Cadafalch probablement seria ben sonant, malgrat el *topoi* català

---

¹⁸⁰⁸ Navas Ferrer, T. (2019). “Josep Puig i Cadafalch i les infraestructures de comunicació: una actuació de maduresa” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 82.

¹⁸⁰⁹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 52.

¹⁸¹⁰ Navas Ferrer, T. (2019). “Josep Puig i Cadafalch i les infraestructures de comunicació: una actuació de maduresa” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 91.

¹⁸¹¹ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

antimilitarista. En aquest segon subapartat del tercer apartat del desenvolupament, observem que Puig i Cadafalch ho divideix en encara dos nous subapartats: d'una banda, *La institució de propaganda de Catalunya* i d'altra banda *La institució de política social*.

Pel que fa a la institució de propaganda, vol utilitzar-la per teixir llaços amb altres nacions d'arreu del món. Segons Balcells, "Puig era conscient de la necessitat interior i exterior per tal de donar a conèixer Catalunya, la Mancomunitat i la seva obra"¹⁸¹². Com també veurem en l'apartat de *Discurs nacional*, per Puig era imprescindible donar a conèixer Catalunya al món i també explicar als propis catalans què havia estat Catalunya per fer-los conscients de què volia arribar a ser. D'aquesta manera, s'aconseguiria també contraposar tots els discursos estrangers, interessadament contraris al Principat. La institució queda resumida amb aquesta frase: "Conèixer i ésser coneguts! Veus aquí una tasca a fer"¹⁸¹³.

Cal puntualitzar, tal com ens recorda Enric Jardí, que algunes de les propostes mencionades per Puig i Cadafalch no foren complertes, com per exemple la menció d'una Institució de propaganda de Catalunya, que pretenia fer conèixer Catalunya al món, amb exposicions, certàmens internacionals i subvencionant traduccions de les creacions literàries. Una institució que probablement seria ideada per Rovira i Virgili, un gran defensor de la internacionalització de la causa catalana.

Així mateix, tampoc es va crear la Institució de Política Social. De fet, en aquest apartat del discurs, en comptes de dedicar-se a definir com hauria de ser, Puig es dedica a contrarestar la dinàmica creixent de tensió obrera, que generava constantment disturbis als carrers. Ell presenta aquesta actitud obrera com una febre, generant una prosopopeia i una actitud malaltissa en un cos col·lectiu amb el qual no simpatitzava gaire: els treballadors de les fàbriques. No és estrany que, donada la seva tendència conservadora, Puig no comprengué la lluita obrera i advoqués per la pau social. De fet, com apunta Balcells, "la campanya autonomista es cobrà, al gener de 1919, tres morts

---

¹⁸¹² Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 51.

¹⁸¹³ Puig i Cadafalch, J. (1919). "Parla del president" a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

als carrers de Barcelona enmig de manifestacions que Puig no podia evitar, encara que hauria desitjat frenar-les”¹⁸¹⁴.

Per això, indirectament, genera una fal·làcia *ad baculum* que es converteix en una fal·làcia de la bola de neu. Puig comença afirmant que l’actitud obrera, sense citar-la directament, era febril. Com apunta Jardí, “la lluita social no minvava. (...) La guerra al sindicalisme continuà per uns altres mitjans”¹⁸¹⁵, motiu pel qual veu necessari fer una defensa retòrica de la pau social que la Mancomunitat no tenia eines per garantir. Per això a partir d’aquí, exposa que la confrontació social podria traduir-se en una travessia pel desert o pel glacial, que pot comportar la fi d’un moment polític com ho va ser el latifundisme romà o el domini feudal. En aquests dos casos se’n desprèn un suport als canvis de model necessaris, però a la vegada també se’n desprèn que el model del seu temps no era necessari canviar-lo.

Per això, Puig genera un fals dilema, contrastant el model d’EUA i el de la URSS. Considera el model rus com una solució mística, que no porta la riquesa sinó la redistribució de la misèria. Per Puig, entre la dicotomia nord-americana i russa, tenia molt clar que el model català s’havia d’assemblar al capitalista. El fals dilema s’evidencia quan planteja que “hi ha dues solucions: tots pobres, és la solució russa; tots rics, és la nord-americana i ha de ser la catalana”¹⁸¹⁶. A més, considera que la solució no es pot imposar, sinó que s’ha de fer entendre a partir de fets, no només de paraules.

D’aquesta manera, proposa instruir al treballador, millorar els processos i contribuir a l’enriquiment de totes i cadascuna de les parts del procés capitalista. Ho argumenta des de la perspectiva econòmica amb dades i percentatges. És a dir, compara la raó amb la passió, argumentant que el capitalisme era racionalment millor que no pas una passió socialista que no porta enlloc.

De fet, adverteix que si un problema ha tingut el capitalisme és que ha estat massa racional, amb la següent cita: “L’estudi sol vol dir amor, i l’amor ha faltat en aquests problemes”¹⁸¹⁷. De manera que el que proposa és precisament posar passió allà

---

¹⁸¹⁴ Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d’estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 29.

¹⁸¹⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 138.

¹⁸¹⁶ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

¹⁸¹⁷ *Ibidem*.

on la gent només hi ha vist raó. És una proposta per apropar el capitalisme al poble. Segons Albert Balcells, aquesta és la manera de plantejar-ho per part de Puig i Cadafalch:

Enmig d'una lluita despietada, aquesta proposta relacionava la millora laboral amb l'augment de la productivitat, la qual reclamava més inversió. (...) Ni l'esquifit mercat espanyol no semblava adient per a inversions de dimensions americanes, ni Amèrica era el millor dels móns. Puig i Cadafalch pensava probablement en els obrers de Henry Ford que arribaven a la fàbrica en el model T, que, gràcies a la cadena de muntatge, havia vist com el seu preu inicial del 1908, que era de 850 dòlars, es reduïa fins a 260. Oblidava les bosses de pobresa existents als Estats Units. D'altra banda, la fam que assolava Rússia arran de la guerra civil, que encara no havia acabat, semblava confirmar la visió de Puig i Cadafalch. El 1921 Lenin va haver de fer marxa enrere amb la nova política econòmica, que tolerava la propietat privada a la petita i mitjana empresa¹⁸¹⁸.

En aquest sentit, per continuar amb la defensa del capitalisme –així entenem que ho fa indirectament– podem entendre que el model d'autonomia que proposa per Catalunya també s'assembla més al model nordamericà que no pas al model soviètic. Aquí podem fer la referència a l'article d'Ucelay-Da Cal, en el qual afirmava que el model català era de *Wilson, no Lenin*.

Per a rubricar-ho, Puig fa servir un argument d'autoritat quan cita “un antic amic, el director de l'Oficina de les Nacionalitats, avui President de Consell Nacional Suprem de Lituània”¹⁸¹⁹. També podria ser vist com una fal·làcia *ad hominem*, ja que es basa en l'autoritat d'un individu que la majoria de la seva audiència no coneix però que, en canvi, la seva citació sembla aportar-li un coneixement superior. En certa manera, el legítima per sobre de la seva audiència perquè, indirectament està fent servir una fal·làcia *ad verecundiam*, és a dir de la vergonya. Ningú s'atrevirà a qüestionar-li la cita, perquè podria ser vergonyant perquè presentaria al diputat en qüestió com un inculte o poc coneixedor del paradigma europeu, que Puig sí que coneixia.

Aquest alineament del catalanisme polític hegemònic amb el model wilsonià demostra que Puig i els seus correligionaris preferissin una autonomia a l'americana que no pas a la soviètica. Insisteix, doncs, en que “temeu les mans cegues bolxeviques que,

---

¹⁸¹⁸ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 39.

¹⁸¹⁹ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

com a Rússia, podrien portar la barbàrie a tota Europa”¹⁸²⁰, en una aferrissada defensa de la seva proposta d’organització territorial i econòmica. Segons Ucelay-Da Cal, Puig presentava hàbilment el seu model com viable tant per la perspectiva dels patrons com dels obrers:

Era un programa que faria content l’obrer i proporcionaria guanys a l’empresari i al país, ja que el cost d’una mà d’obra més cara es reduiria amb l’increment de la productivitat. El terreny per treballar era immens, ja que Catalunya era una zona d’Europa devastada, no per la guerra sinó pel mal govern, però que podria participar en la recuperació continental¹⁸²¹.

És a dir, que la fusió dels serveis de les diferents diputacions que insinuava als diputats, serviria per obtenir un gran estalvi a gran escala i contribuiria a generar riquesa per a les catalanes i els catalans. A l’ensem, seria també acceptat tant pels empresaris com pels treballadors.

I malgrat que té molt clara la seva proposta de model d’Estat, així com també de sistema econòmic per a Catalunya, Puig és perfectament conscient que la Mancomunitat no té la capacitat per impulsar un o altre model organitzatiu. Per això afirma que “no tenim autoritat de govern, però tenim una autoritat moral. (...) No tenim autoritat de govern per a manar, però la tenim per a clamar i pregar”¹⁸²². En aquest punt, Puig presenta un dilema clàssic en les estructures de poder. Aquest no és cap altre que el debat entre la *potestas* i l’*auctoritas*, és a dir el poder atorgat per la llei envers el poder que comporta l’autoritat del coneixement. Puig argumenta que la Mancomunitat és un poder de l’*auctoritas* i, fins i tot, insinua que de la *majestas* –el poder de la majoria–, perquè la institució que ell presidia comptava amb l’enorme suport popular. D’aquí que, malgrat no comptar amb els mitjans legals ni econòmics per a desenvolupar totes les polítiques que volien, era necessari que tots els diputats fessin pressió conjunta per aconseguir l’autonomia per Catalunya. Aquest és el missatge que, subtilment, suggereix Puig als seus correligionaris i adversaris dins de l’Assemblea de la Mancomunitat.

Després d’aquests tres apartats que ja hem vist que ha desenvolupat Puig en la part central del seu discurs, el d’on venim, on som i cap a on anem, el president de la

---

¹⁸²⁰ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

¹⁸²¹ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 183.

¹⁸²² Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

Mancomunitat formula unes consideracions finals, a mode d'epíleg, que el permeten concloure eloqüentment. Aquestes passen perquè *Catalunya és una zona d'Europa devastada* i per *El problema econòmic*.

Aquestes queixes tenen a veure amb el model imposat per l'Estat espanyol, el centralisme unitarista contra el qual va lluitar tota la vida, des d'aquell primer discurs al Congreso l'any 1907, amb el qual hem iniciat l'anàlisi del *Missatge* de Puig. El president de la Mancomunitat assegura que Catalunya no és una zona d'Europa devastada per la Guerra Mundial sinó per la política de l'Estat espanyol cap a Catalunya. Així, explica que “no oblidem que en documents de les darreries del segle XIX, (...) les institucions de l'Estat al·legaven el dret de conquesta sobre Catalunya. Tenim encara com un govern d'ocupació”¹⁸²³. Puig es queixa públicament d'aquest model assimilista imposat pel nacionalisme espanyol que ha evitat fer inversions en ferrocarrils, en camins o fins i tot en ordre públic i en institucions d'ensenyament i d'educació.

Precisament per tot això, Puig justifica el dret de Catalunya a “llur reconstrucció estatal”¹⁸²⁴ que, en el cas del Principat, no s'havia produït per culpa d'Espanya. Aquest era l'ideal pel qual exhorta que els diputats de la Mancomunitat s'haurien de conjurar per revertir. Un ideal que per alguns podria ser massa utòpic. Per això formula una pregunta retòrica sobre “com podem realitzar aquest somni, que sembla fantasia?”¹⁸²⁵.

Malgrat resultaria evident que la resposta immediata seria a través de la Mancomunitat, Puig trenca el marc cognitiu i assegura que per a fer-ho cal que la institució que presideix tingui capacitat econòmica. Aquesta no és possible perquè l'Estat no concedeix l'autonomia a Catalunya i tampoc les eines d'hisenda i de fiscalitat per a tenir els recursos que genera. En aquest sentit, el que Puig està fent és preparar el terreny pel que acabaria aconseguint, un any més tard: que les diputacions transferissin la majoria de les seves funcions i recursos a la Mancomunitat perquè fos aquesta qui donés servei al territori i en redistribuís la riquesa. Per aquest motiu, fa la següent afirmació:

La Mancomunitat començà no tenint més hisenda que el donatiu de les Diputacions Provincials. Seguí després amb un impost modest sobre utilitats.

---

¹⁸²³ *Ibíd.*

¹⁸²⁴ *Ibíd.*

¹⁸²⁵ *Ibíd.*

*L'any passat reduïrem aquesta quantitat a una part de contingent cobrable directament als pobles. Teníem així ja una Hisenda incipient*¹⁸²⁶.

Puig i Cadafalch estava preparant el terreny per a, precisament, aconseguir la finalitat d'aquest segon mandat presidencial. D'aquesta manera és com arriba a les conclusions del seu discurs, que trobem dins l'apartat *Per la cultura intensa a l'Autonomia*, que en realitat pretén proposar el seu mode d'Estat i evidenciar quin hauria de ser l'objectiu de la Mancomunitat per aquells dos anys.

c.- Conclusions: voluntarisme i patriotisme, estatisme i nacionalisme

En aquest apartat, Puig i Cadafalch reprèn la idea inicial que presentava l'Estatut com la solució que hauria acabat amb els problemes a Catalunya, demanant als diputats que insisteixin en aquesta línia per aconseguir la plena llibertat per Catalunya. Assegura, doncs, que malgrat no hagin obtingut l'Estatut per part de Madrid, la millor manera per assolir el grau d'autonomia desitjada és a través de les transferències directes de les diputacions. Puig afirma que “hauríem, així, fet un nou pas cap a l'Autonomia: Catalunya tota enriquida, Catalunya arribada a la civilització, sentiria encara més fort el seu anhel de llibertat”¹⁸²⁷.

I per a convèncer a totes les faccions de la seva audiència, procura trencar amb la dicotomia entre Herder i Renan, entre els que creien en l'esperit del poble català i els que, per contra, creien en la construcció civilista de la nació. Per això, d'una banda afirma que cal “un *volem* més imperatiu”¹⁸²⁸, enardint els voluntaristes estatistes a pujar a la proposta de Puig. I, d'altra banda, exclama que “el patriotisme nostre és una garantia de civilització. Ho prova tota la nostra obra realitzada”¹⁸²⁹, vinculant aquest terme al nacionalisme més purament herderià. Puig deixava meridianament clar que, per aquest nou mandat que tot just encetaven, tothom era estrictament necessari, com assegura Ucelay-Da Cal:

Era evident que aquesta nova fase tecnocràtica en el desenvolupament de la Mancomunitat no deixava lloc a les improvisacions, ni als personalismes; al contrari, havia de ser un treball d'equip, tots els quadres administratius havien d'estar dotats de la grisor de la responsabilitat. El noucentista -

---

¹⁸²⁶ *Ibíd.*

¹⁸²⁷ *Ibíd.*

¹⁸²⁸ *Ibíd.*

¹⁸²⁹ *Ibíd.*

*almenys com a estil col·lectiu- el seu cantó lúdic (l'home que juga i treballa),
per l'aspiració a sistematitzar la feina ben feta*¹⁸³⁰.

Així doncs, prenent l'exemple de Prat de la Riba que buscava incorporar perfils de tots els sectors polítics i remetent-se a l'objectiu no aconseguit en els darrers mesos de l'autonomia de Catalunya, Puig i Cadafalch basteix un discurs d'estructura complexa però que aconsegueix arribar a totes les faccions dels diputats de la Mancomunitat.

Per a persuadir-los, com hem vist, s'ha basat en els aprenentatges extrets del fracàs de l'Estatut, ha descrit el moment en què es trobava Catalunya i ha fet les propostes que cal acabar i les que cal iniciar de l'*obra per fer* de la institució que presideix. Així mateix, reprèn subtilment la idea de transformar el model d'Estat, incorporant els voluntaristes i els nacionalistes, exhortant-los a construir un projecte comú a partir del patriotisme.

És aquesta unitat, aquesta "adhesió unànime" que els reclama, a partir de la qual argumenta que es pot aconseguir la plena llibertat per Catalunya. Una llibertat que, com explicarem en l'apartat *Model d'Estat*, no és en cap cas una independència absoluta, sinó més aviat un model federalista asimètric que permetés l'autonomia per Catalunya que, eventualment, es podria traduir en un confederalisme *de facto*. Ara bé, en qualsevol cas queda més que palès que les proclames de Puig no eren incendiàries ni tampoc revolucionàries, sinó totalment progressives i possibilistes. D'aquí que, anys més tard i davant de la frustració per la incapacitat de controlar l'ordre social, s'acostés tàcitament al que seria dictador, Miguel Primo de Rivera. Seria aquesta aproximació la que li portaria la mala fama en la seva trajectòria vital i política posterior.

Transcripció del discurs

Aquest segon discurs l'hem trobat fins a tres fonts primàries, per només una de font secundària. La transcripció més acurada de les paraules de Puig i Cadafalch la trobem a *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*¹⁸³¹. Per altra banda, les versions originals del discurs la trobem a *La Veu de Catalunya*¹⁸³², en l'edició del vespre; en un dels

---

¹⁸³⁰ Ucelay-Da Cal, E. (2007). "La Diputació i la Mancomunitat: 1914-1923" a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 183.

¹⁸³¹ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 543-547.

¹⁸³² Puig i Cadafalch, J. (1919). "Parla del president" a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

números de *Novel·la Nova*¹⁸³³, en la qual es presenta Puig com a president de Catalunya; i, finalment, en una edició *ad hoc*, publicada també per la impremta Casa de Caritat¹⁸³⁴. En totes tres versions hi trobem lleugeres variacions, que en aquest cas no són rellevants per a reproduir-los tots com en l'anterior discurs. A continuació, per seguir fidels a l'enfilall de citacions que hem utilitzat, copiarem l'original de *La Veu de Catalunya*, el qual trobem transcrit just després d'unes acotacions que afirmen que “després d'algunes paraules de salutació a l'Assemblea, [Puig i Cadafalch] comença”¹⁸³⁵:

Per tradició santificada pel gran valer de l'home que s'assegué en aquest setial, el President novament elegit, en una mena d'improvisat missatge, ha d'assenyalar la ruta que projecta, perquè vosaltres l'estudieu i rectifiqueu; tal com, quan s'inicia un camí, assenyalats l'origen i el mil·liari final, vénen els estudis i plans dels enginyers.

La darrera jornada de la lluita

La ruta a fer en la tasca pròxima no podem dir que sigui la prossecució de la passada: en els jorns que vénen hem de córrer els segments darrers d'una gran trajectòria, la fi de la qual ja és pròxima. La vèiem i vàrem creure tocar-la, i aquesta fi no és altra que el plantejament de l'Estatut que votàrem en les darreres jornades i juràrem tots mantenir, i, amb nosaltres, tots els Municipis de Catalunya, i en pro del qual, sense fer d'ell un dogma ni una fórmula intangible, votà la immensa majoria de la terra, diré per lo minúscul de l'excepció, tot Catalunya.

I a aquesta jornada darrera hem arribat amb els anys, portant per guiatge paraules i obres del mestre amic desaparegut de la terra i amb qui havíem seguit plegats una mateixa via. I a l'atansar-nos a la fi hem de bastir idealment i materialment la ciutat nostra, assenyalant amb l'arada son nou perímetre i dictant les lleis i aixecant el temple i fitant el bosc sagrat on floreix l'ideari de l'esdevenidor, arrencant els carreus no de la

---

¹⁸³³ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla el president de Catalunya. Discurs del senyor Puig i Cadafalch a l'Assemblea de la Mancomunitat del dia 12 de setembre de 1919” a *Novel·la Nova*. (1st ed.). Barcelona: Impremta Casa de Caritat, Any III, Núm. 120.

¹⁸³⁴ Puig i Cadafalch, J. (1919). *Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya. En prendre possessió de la presidència per a la qual fou novament elegit* (1st ed.). Barcelona: Impremta Casa de Caritat.

¹⁸³⁵ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

pedrera enorme, sinó de la terra, on són colgats. Que nosaltres no hem peregrinat pel desert com jueus cercant una ciutat aliena, ni com Enees, foragitat de la ciutat pròpia, hem hagut de bastir-ne una d'aliena, sinó que, envaïda materialment i espiritualment la nostra, hem d'assolir la reconquesta del propi solar i de la pròpia ànima i acomplir amb uns anys l'endarreriment degut a segles de propi desconeixement i d'abandó, arrastrats junyits al carro d'altri.

És l'hora del màxim esforç

Però la llei del nostre esforç, que podia ésser una línia contínua, segons la qual ens moguéssim lentament, ve pertorbada per la fi de la gran guerra.

No espereu que puguin viure els pobles decadents, amortits, que com a obres vaguen en les portes infernals. No serà possible la prolongació de la vida somorta de les ciutats del segle XVIII.

Ens despertà una lluita formidable comercial i industrial, i ens despertaran també els clams de la lluita social en què tot un estament germà nostre reclamarà imperiosament sos drets al benestar comú.

Ha acabat la gran guerra amb la victòria per la qual tants milers de catalans han donat llur sang, i ve la pau, que sacrificarà altres tants milers si no ens preparem per a la nova lluita.

És l'hora d'un gran esforç.

Penedim-nos de no haver sentit fortament abans l'ansia de gastar, fins amb bogeria, per donar a Catalunya tota l'organització que cal als pobles moderns. Ho férem, més del que consentia el parer d'altri, en vies de comunicació i en ensenyança i en l'àrea geogràfica que podíem. Oh, si ens hagués estat possible fer-ho per tot Catalunya!

Avui l'esforç serà doble: el preu de les coses s'ha doblat; el que podia ésser hisenda pública ja té amo, i cada dia més s'agreuja l'esforç necessari.

Jo faltaria al meu deure si no us digués que sento la necessitat immediata d'un gran esforç econòmic, d'un gran esforç de reconstrucció. Cal fer el màxim esforç si volem salvar Catalunya i seguir la nostra tasca de tornar-la a si mateixa: si no, d'aquí a pocs anys estarem tan lluny d'Europa com els Estats que s'intervenien amb operacions de conquesta, que hipòcritament qualifiquem de policia; i no serà possible ni el comerç, ni la indústria incipient, ni els afanys per la nostra cultura. No podem dir anem a continuar, sinó a començar: hem de fer en quatre anys el que no feren les generacions passades, si volem imposar el dret que tenim a la llibertat que demanem.

El programa que vull sotmetre-us, i que serà programa de tots si el Consell hi dóna son assentiment, com espero, és ben precís.

-Acabar les carreteres de tot Catalunya, fent que el carro arribi a tots els Municipis catalans.

-Acabar els telèfons.

-Fer els camps i els ports d'aterrissatge per a l'aviació civil.

-Hem de sanejar les grans extensions fangoses dels nostres rius, de l'Ebre al desguàs del Fluvià sobre d'Empúries.

-Hem de repoblar els erms de les nostres muntanyes.

-Hem de fundar la Universitat catalana, sobre la universitat autònoma o sense ella.

-Hem de fundar el que el professor Bertacchi reclamava per Trieste: la Universitat de la Mar; la Universitat de l'expansió, completant la Universitat de la Indústria: l'Escola Naval; la gran Escola de Comerç; el Museu de l'Exportació i el Seminari del comerç colonial, per cercar les rutes perdudes del comerç antic cap a l'Orient mediterrani, i cap a l'Àfrica i cap a l'Amèrica.

-Hem de conèixer tota la terra, acabant ràpidament el mapa geogràfic i geològic.

-Hem de sondar el subsòl per conèixer sos tresors miners i hidràulics.

-Cal veure aixecades i funcionant les Escoles de Comerç i les Escoles d'Indústries, a Tarragona, a Girona, a Lleida, a Reus, a Figueres, a Tremp, a Viella, a Tortosa.

-Hem de construir fins a quaranta Biblioteques per a les ciutats i viles catalanes.

-Hem de fer arribar pertot l'ensenyament ambulant i per correspondència.

-Hem de crear institucions complementàries on es nacionalitzin en la ciència i en la pàtria els mestres d'ensenyament primer, i hem de preparar el règim d'aquest ensenyament intentant la intervenció, mitjançant garanties, en l'edificació escolar.

-Hem de desenrotllar la múltiple acció de la Comissió d'Educació Popular.

-Hem de crear Camps experimentals, i estendre l'ensenyament agrícola ambulant i periòdic per tot Catalunya, i completar els grans laboratoris centrals.

-Hem d'organitzar el servei meteorològic.

-Hem de començar l'Escola Zootècnica.

-Hem d'organitzar la beneficència i la sanitat construint hospitals, instant el sanejament de les urbs i de les cases, i destruint les vergonyoses endèmies. Hem de fundar l'Institut de Ginecologia i la Clínica d'Observació de Malalties Nervioses.

Per aquesta obra tenim la preparació

Per a fer aquest programa, per donar aquesta immensa gran batalla, tenim l'estat major preparat. Tenim el rudiment de cada un dels òrgans d'aquest gran organisme, la Catalunya futura; cal sols la vida perquè automàticament creixin i es desenrotllin.

La institució de propaganda de Catalunya

Veig dues grans institucions noves a formar.

-Hem de crear la Institució de Propaganda de Catalunya.

La nostra terra és encara desconeguda pel món i cal expandir son coneixement. L'Estat delega contínuament per a representar-lo fora de Catalunya, a homes no catalans o a homes que es disfressen de no catalans. El record de l'assistència d'Espanya a les Exposicions universals, ho és de tristesa i de vergonya, Sovint l'assistència a Congressos i Conferències internacionals en nom de l'Estat és d'homes externs a la ciència o que habiten sos raval.

Hauríem d'intervenir la premsa estrangera en ses informacions contràries i enemigues de Catalunya. La cooperació a les revistes estrangeres podria fàcilment ésser estimulada.

Una selecció de la nostra literatura, metòdicament i contínuament traduïda, fóra un èxit literari.

Ho fóra també el d'un sector de la nostra ciència.

No cal dir la transcendència d'ésser coneguts del món: cal només veure els esforços fets pels pobles que ara han recobrat llur autonomia, i pensar les conseqüències per al nostre comerç material i espiritual. Conèixer i ésser coneguts! Veus aquí una tasca a fer. L'Institut d'Estudis Catalans l'ha començada amb l'intercanvi extraordinari de ses publicacions. Els cursos monogràfics i d'intercanvi n'han estat una primera conseqüència: d'ells ha vingut l'atenció fixada per governs estrangers sobre la nostra ensenyança, i l'assistència d'alumnes forasters i estrangers a les seves aules.

Tenim, per a fomentar-ho, un gran factor: les colònies de Catalunya escampades pel món, que cada dia preguen nous lligams amb la pàtria. Hi ha després els pobles petits i els pobles acabats de formar, plens de simpatia per Catalunya.

Tot realitzant-la, aqueixa Institució es determinaria i es concretaria.

La institució de política social

No podem oblidar després la Catalunya país d'ansietats febroses i país receptacle de tota inquietud, fins de la follia.

Jo reprovó tot crim que aquesta febre produeix; però no sé preferir al foc, que pot abrindar-ho tot, la glacial quietud de l'estepa o del desert, en què tot ja és mort o que viu encara les tristeses econòmiques del latifundi romà o del domini feudal irregular del polític absent o de l'usurer massa present. L'atzar una vegada em portà a dirigir una obra a Madrid, i cada dia enyorava l'activitat i la vida dels nostres paletes anarquitzants.

Però, homes de govern, hem de prevenir que la millora obrera feta sense mesura pot destruir la indústria que tots hem format i ésser la ruïna i la mort de tots.

El nostre problema social no és nihilista amb les fantasies místiques de la Rússia. El nostre problema social és clar i positiu com plantejat en terres llatines. Cal intentar intervenir-lo amb lleialtat, però sobretot amb claredat. Hi ha dues solucions: tots pobres, és la solució russa; tots rics, és la nord-americana i ha de ser la catalana.

El nostre treballador rendeix una part sols del que pot rendir; instrüim-lo, donem-li utillatge modern perfeccionat que estalviï l'esforç. La mà d'obra americana, la més cara del món, no representa més del 18 per 100 del valor de la mercaderia, mentre que la francesa representa el 32 per 100. Què no rendiria, amb una satisfacció interior, el nostre obrer! Quin marge econòmic per a la concòrdia! No és fàcil el problema, però n'hi ha prou amb plantejar-lo per a posar-se en camí de la solució.

Cal portar a la realitat una Institució que estudiés cada qüestió plantejada i l'estudiés tècnicament; veiés els límits on es pot arribar, fitats per la competència exterior, i proposés l'arranjament interior per a arribar-hi: l'arranjament tècnica i comercial. Sé que una part de les solucions serien encara utòpiques; però de la utopia ve la realitat pura. L'estudi sol vol dir amor, i l'amor ha faltat en aquests problemes. Ha volgut resoldre'ls el primer arribat, polsós encara del camí, sense haver vist cap fàbrica, sense conèixer les angúnies dels qui creen la Indústria ni conèixer l'obrer en la vida real. Què no faria una Institució que treballés modestament, però cada dia, sols per conèixer i amar!

No tenim autoritat de govern, però tenim una autoritat moral. I és el nostre deure aixecar la veu en la batalla, cridant que pot en ella morir l'actual moment de Catalunya, com la del ciutadà de Florència que apaivagà els lluitadors prevenint-los que llurs dards i llurs pedres podrien rompre les grans obres meravelloses de la Llotja del Lanzi.

No tenim autoritat de govern per a manar, però la tenim per a clamar i pregar. I tots els obrers en lluita, tots els sindicalistes militants, tots els patrons que encara es preparen per a la definitiva topada, tots són catalans, i ni un pot ésser-nos indiferent i aliè. No ens és aliena cap cosa humana, i amb més força podem repetir que no ens és aliè res de la pàtria. L'obrer no està habituat a ésser atès amorosament. Catalunya hauria de donar aquest exemple d'amorositat al món.

L'estudi imparcial inspira simpaties. I hem de donar garanties d'aquesta imparcialitat. Jo dic als catalans: Temeu les mans cegues bolxeviques que, com a Rússia, podrien portar la barbàrie a tota Europa; però temeu també el patró ineducat, sense tècnica, enriquit ràpidament, d'una moral primitiva, que cerca augmentar, sia com sia, les ganàncies.

Catalunya és una zona d'Europa devastada

Hem d'emprendre la restauració del país amb l'activitat DELS PAÏSOS DEVASTATS. El nostre no ho ha estat per la guerra actual, però ho és pels mals governs indiferents i hostils. No oblidem que en documents de les darreries del segle XIX, en documents oficials, les institucions de l'Estat al·legaven el dret de conquesta sobre Catalunya. Tenim encara com un govern d'ocupació. A les terres devastades han desaparegut tots els serveis públics: aquí podem dir que no hem tingut mai altra cosa que la que hem fet amb les pròpies mans. No podem anomenar servei d'obres públiques les faixes de terreny fangoses i eriçades de muntanyes que creuen el país. No podem dir escoles aqueixos llocs vergonyosos on la infància aprèn, amb cantarella inútil, explicada amb llenguatge que no entén, el que la bona voluntat del mestre vol ensenyar. No podem dir Universitat els llocs on es recita per repetidors la ciència que s'elabora lluny, ben lluny!, on es migren quelques savis solitaris abandonats, sense mitjans d'estudi i sense estris de treball. Una gran part del país no té ni ferrocarrils ni camins, ni altra acció de l'estat que la parella de guàrdies civils o l'agent d'apremi que s'incauta de la finca abandonada. Una part de Catalunya no té més accés que per França. Ni tan sols coneixem el país geogràficament, que l'Estat no ha tingut temps de fer un mapa geogràfic.

Tots els pobles tenen jornades històriques de llur reconstrucció estatal. No les trobareu a Espanya, amb relació a Catalunya, les que foren a França grans jornades de Lluís XIV i de Napoleó.

El problema econòmic

Com podem realitzar aquest somni, que sembla fantasia?

La Mancomunitat fou creada per unir l'esforç de tots els catalans, repartint per tot Catalunya la riquesa avui concentrada a Barcelona.

Barcelona representa un 68 per 100 de la riquesa de Catalunya. Sols pel contingent representa un augment de més d'unes cinc-centes mil pessetes anuals. Aquest augment natural creixeria per l'impuls de la nostra acció. Avui és ja considerable l'augment anual per telèfons i arbitri de carreteres. Caldria sumar-hi l'economia a obtenir amb la fusió de serveis.

La Mancomunitat començà no tenint més hisenda que el donatiu de les Diputacions Provincials. Seguí després amb un impost modest sobre utilitats. L'any passat reduïrem aquesta quantitat a una part de contingent cobrable directament als pobles. Teníem així ja una Hisenda incipient.

Hi ha una jornada més, i és passar la total hisenda de les Diputacions a la Mancomunitat, reduint aquelles als serveis a què la llei les obliga. Tindríem, així, la base sòlida d'un gran emprèstit.

A aquest es podria sumar l'esforç que exigiríem als pobles directament interessats, i el que recaptaríem de l'Estat del que és just retorni a la part del país de major força contributiva.

Per la cultura intensa a l'Autonomia

Hauríem, així, fet un nou pas cap a l'Autonomia: Catalunya tota enriquida, Catalunya arribada a la civilització, sentiria encara més fort el seu anhel de llibertat.

Avui, a la balança, podem posar-hi sols una part de Catalunya: llavors fóra Catalunya tota la que pesaria.

Cap parlament podria desconèixer la realitat de la terra deslliurada. Seria sols aquest acord un nou clam, un crit més alt, més estrident, un “volem” més imperatiu. I la fusió patriòtica que inundaria Catalunya fóra el castell que en avant la defensaria. Recordo les paraules d’un antic amic, el director de l’Oficina de les Nacionalitats, avui President del Consell Nacional Suprem de Lituània: “Contra el bolxevisme no hi ha més antídoto que el patriotisme nacional dels pobles”.

El patriotisme és encara garantia de bon govern. I fets passats han demostrat com sols pel patriotisme la nostra Barcelona i Catalunya es lliuraren d’una gran catàstrofe, sense que després cap mesura de govern hagi estat presa per fer la pau durable. El patriotisme nostre és una garantia de civilització. Ho prova tota la nostra obra realitzada.

Jo no crec que ni una sola veu s’aixequi aquí contra els desigs de Catalunya. Tots, cadascú en son grau, en son matís, tenen llur patriotisme català.

Una quantitat petitíssima deixà sols d’emetre son vot per Catalunya. Ni una veu s’aixecà contra ella en l’Assemblea de Diputats de la Mancomunitat, Diputats a Corts i Senadors.

Jo espero que l’Estatut, unànimement aclamat, serà, en son sentit general, encara la llei de tots.

I ara deixo aquest lloc per asseure’m al Banc del Consell, esperant la vostra adhesió unànime a l’esforç d’acabar la Catalunya, convertida tota en ciutat, recobrada la llibertat que volem¹⁸³⁶.

---

¹⁸³⁶ Puig i Cadafalch, J. (1919). “Parla del president” a *La Veu de Catalunya*, 12 setembre 1919, núm. 7328, edició vespre, pp. 7-8, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1252311 [consulta febrer 2020].

Discurs amb motiu de la segona reelecció en la presidència de la Mancomunitat, corresponent al tercer mandat presidencial (30-8-1921)

En tercera instància, analitzarem el discurs d'acceptació de la segona reelecció com a president de la Mancomunitat per part de Puig i Cadafalch. Es tracta d'una intervenció poc lluïda, en prou feines amb repercussió excessiva a la premsa de l'època, cosa que contrasta amb el discurs que el mateix president va fer el 5 de juny del mateix any, del 1921, al Palau de la Música. En aquesta intervenció, més digne de ser recordada, hi té girs retòrics com el següent fragment:

Entre els terratrèmols de la més gran topada de la humanitat, donava els primers passos aqueix nou organisme, arrencat forçosament al poder públic, sense la seva simpatia, sense mitjans econòmics. Sense delegacions de serveis el nostre Consell la qualificava de caps buida o de copa per omplir. A un poble sense costums de govern, educat en les guerres i les revolucions del segle XIX i amb l'absentisme anàrquic de tot el règim de començaments del XX, se'l dotava d'una institució de govern fundada en la més ampla democràcia amb un Consell i un president elegits per l'Assemblea renovada cada dos anys en eleccions fetes en les quatre províncies de la Catalunya esquarterada¹⁸³⁷.

Efectivament fa referència al naixement de la Mancomunitat i com, aquesta, s'havia anat consolidant sense recursos i amb una gran eficiència.

Si considerem que aquest discurs té més riquesa lèxica, més riquesa retòrica i, fins i tot, una millor estructura, el lector d'aquesta tesi es preguntarà per què no l'hem triat. Doncs perquè aquell discurs no és d'investidura, no ve derivat per una votació que ha culminat amb l'elecció del protagonista. Perquè a l'inici ens havíem preguntat si els presidents de Catalunya del primer terç del segle XX parlaven d'independència en el càrrec. I en aquest cas, considerem que el discurs que representa millor el mandat presidencial és l'inaugural, el que dona el tret de sortida d'una legislatura.

En canvi, el discurs que va pronunciar al Palau de la Música el va realitzar fora de la seu governamental i sense la finalitat que el votessin o el ratifiquessin en el càrrec. En aquest sentit, a qualsevol orador no li convindria tanta prudència o l'aproximació a la veritat, sinó que es podria permetre luxes i girs més retòrics però poc realistes. I com el nostre interès en aquesta tesi és trobar si hi havia secessionisme en els discursos i, en cas que no, quin era el model proposat, hem considerat que malgrat el discurs del 5 de

---

¹⁸³⁷ Puig i Cadafalch, J. (1921). "La Mancomunitat i els seus enemics, conferència donada al Palau de la Música Catalana la nit del 5 de juny de 1921" a *La Veu de Catalunya*. Barcelona, 6 de juny, pp. 6-8. [Consulta maig 2020 https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1254421].

juny és molt més ric, el discurs del 30 d'agost és molt més fidedigna a la seva funció i objectius presidencials.

Mentre les paraules del juny són joioses i folgades, com hem vist en el breu fragment que hem transcrit, les paraules d'agost són molt més crues, racionals i directes. El mateix Enric Jardí comenta que en el discurs presidencial, Puig i Cadafalch:

Evocava el tema de la difícil situació política i social del moment. (...) L'últim dia de juliol de 1921 arribava a Espanya la notícia del desastre de l'exèrcit colonial del Marroc, a Annual, derrotat per les cabiles del Rif, que comandava Abd el Krim. El desastre fou provocat per l'excessiva confiança amb què actuà el comandant general de Melilla, Fernández Silvestre¹⁸³⁸.

Enmig d'una inestabilitat tant als carrers de Barcelona pel pistolerisme com també pel desastre d'Annual, Puig i Cadafalch havia de trobar arguments per a consolidar la Mancomunitat i relançar el seu projecte autonomista. Per això, no li convenia enaltir en excés la institució que presidia, com sí ho podia fer el mes de juny.

A Puig li pertocava mostrar-se realista, fent un retrat de la realitat del moment i alhora projectant l'esdevenidor. Aquest futur, però, no es plantejava com un llistat d'infraestructures a desenvolupar, com ho havia fet en el discurs presidencial del 1919. En aquest cas, el moment polític era diferent i més que l'eficiència o el desig d'una *obra a fer*, calia evocar un horitzó indefinit però alhora plausible.

Aquest discurs es produeix a la tornada d'un viatge de l'arquitecte i president a Europa, com més endavant comentarem. Una experiència que el va xocar, que va remetre'l a la necessitat de construir i reconstruir infraestructures, a la necessitat de fer-ho amb unitat, conjuntament, per aconseguir un objectiu comú: la llibertat per Catalunya.

A diferència dels cartesianes discursos de Prat i també dels dos bons primers discursos de Puig i Cadafalch, en aquest ens serà molt difícil determinar quina estructura proposa. Sembla, de fet, un discurs fruit de la improvisació amb unes quantes notes preses, malgrat no podem afirmar-ho perquè no conservem cap font que ens pugui confirmar aquesta presumpció. En qualsevol cas, proposem una estructura, a partir de la qual intentarem trobar el *framing* que Puig utilitza per a convèncer al seu públic i amb quins recursos retòrics l'enriqueix:

a.- Introducció: emoció per la reelecció i responsabilitat que implica.

---

¹⁸³⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 152.

Malgrat campanyes en contra, vots a favor com a resposta.

b.- Desenvolupament: consolidació d'una Mancomunitat ja superada, calen més eines.

Obra a fer i emprèstit: Catalunya pateix un dèficit d'inversions i de recursos.

Catalunya devastada per model centralista, amb censura i coacció.

Comparació Europa devastada per primera Guerra Mundial.

Calen serveis de civilització, restaurar l'esperit en ruïnes.

Comparació Harvard.

Gestionar amb eficiència i exigir a l'Estat l'autonomia.

Mancomunitat obra de transició.

c.- Conclusions: la Mancomunitat és esgotada.

Fins al moment unitat i respecte a l'Estatut votat.

Al·legoria patriòtica.

Mentre la introducció i les conclusions són ben clares, la part central és molt més dispersa. No sembla buscar una estructura tripartida ni una pretensió clara a transmetre. Més aviat sembla que a partir d'uns punts que vol tocar, amb algunes frases brillants, les altres són fruit de l'*actio*, de la creació d'alguns fragments inconnexos entre sí. A continuació, ens disposem a analitzar-ho per contrastar aquestes sensacions.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

a.- Introducció: emoció per la reelecció i responsabilitat que implica.

A diferència dels dos primers discursos que hem analitzat de Puig i Cadafalch, en els quals la *captatio benevolentiae* era molt mesurada, treballada i ben equilibrada, en aquest discurs trobem un inici més abrupte. Sembla que Puig se senti qüestionat per la seva obra de govern i tingui la necessitat de demostrar-se president i, per a fer-ho, es mostra cantellut i amb un caràcter fort i tossut.

El cert és que el moviment vertical, situant-se una mica per sota del públic per després erigir-se lleugerament per sobre seu, és molt subtil. Tant, que possiblement l'audiència ni arribaria a adonar-se'n, com ho demostra que només empra la meitat del primer paràgraf per referir-s'hi. Comença amb la seva impressió, "amb l'emoció que

desperta en mi els més enlairats sentiments de l'agraïment i de la responsabilitat¹⁸³⁹, situant-se ell per sobre de l'audiència. Acte seguit, continua afirmant que puja en aquell setial "portat pels vostres vots, que representen els de tot Catalunya"¹⁸⁴⁰, mostrant el grau necessari d'humilitat respecte els seus oients per captar-ne la benevolència.

Tanmateix, acte seguit dedica dos llargs paràgrafs a reivindicar la seva figura presidencial. Si bé és cert que rebaixa l'honor que sent en ser elegit per tercer cop amb els deures que recauen al càrrec de president de la Mancomunitat, gran part d'aquesta introducció la dedica a refutar les campanyes de desprestigi que ha hagut de patir en el darrer mandat presidencial. Es presenta com l'ase dels cops, assegurant que guardava bona part dels insults que anava rebent, els quals ridiculitza a través d'una gradació de bestieses de més properes a més llunyanes per esbiaixar-ne el seu valor.

En aquest punt, Puig i Cadafalch utilitza una fal·làcia *reductio ad absurdum*, una tècnica lògica i demostrativa que redueix a l'absurd a través de premisses inconnexes i la ridiculització de les proposicions plantejades. En aquest cas, el president no menciona quines eren les premisses que el criticaven, però les empra per fer-ne mofa de tot allò que li critiquen. Ho fa de manera tremendament despectiva, comparant-les amb primitius homes d'Espanya, de la selva amazònica o de boscos remots, així com també ho compara amb comèdies llatines i gregues o textos de l'Edat mitjana i, fins i tot, de tribus de l'Àfrica.

La gran majoria d'aquestes expressions avui serien impensables de pronunciar perquè serien racistes, excloents, eurocèntriques i supremacistes per la autoconcepció elevada d'una civilització superior a d'altres. En qualsevol cas, per intentar no fer cap interpretació anacrònica, només podem situar-les en el *topoi* del seu temps, sense jutjar-les ni tenir cap afany de criticar-ne un sentit que avui seria imperdonable i que, en aquell temps, tenia la seva lògica en el seu marc cognitiu.

I de les comparacions per ridiculitzar les crítiques, Puig planteja hàbilment una dicotomia amb els vots que li acaben d'atorgar. Malgrat les campanyes que havia rebut en contra, doncs, ell es considerava afalagat perquè "el vostre vot és una resposta"¹⁸⁴¹. Acte seguit, Puig torna a *gonflar* el seu estil amb una sinestèsia, comparant el so dels

---

¹⁸³⁹ Puig i Cadafalch, J. (1921). "Discurs del president" a *La Veu de Catalunya*, 31 d'agost 1921, núm. 7940, edició matí, pg. 9, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1254715 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁸⁴¹ *Ibidem*.

tabals i la distracció que comporta, en contraposició amb la capacitat dels diputats de l'Assemblea de la Mancomunitat per seguir amb el projecte institucional. Concretament, assegura que “Nosaltres, entre el so de tabals, després d'un instant de distracció curiosa, escoltant-lo, seguirem el nostre camí. El vostre vot, que és la síntesi del vot del país, representa, no el desig de rectificar, sinó el de continuar”¹⁸⁴².

Així és com Puig i Cadafalch conclou la introducció, amb una figura retòrica que en continua una altra, amb la finalitat de reivindicar-lo al càrrec presidencial. Des d'aquesta responsabilitat proposa, en una isolada línia, l'objectiu que tindrà en aquell mandat pel qual l'han reelegit: la consolidació de la Mancomunitat.

b.- Desenvolupament: consolidació d'una Mancomunitat ja superada, calen més eines.

Així doncs, es disposa a començar el cos del discurs amb una sentència clara, directa i concisa: “La tasca que anem a emprendre, és aquesta: consolidar, afermar”¹⁸⁴³. En aquest sentit, assegura que no és necessari parlar del llistat d'infraestructures i d'institucions que va proposar construir i desenvolupar en el seu mateix discurs d'un parell d'anys abans. Per rendir comptes, es remet simplement al llibre l'*Obra a fer*, que utilitza com a argument d'autoritat per a sustentar la feina ja feta.

A continuació, Puig es planteja quina és la veritable finalitat de la institució que presideix. En certa manera, si en fem una extrapolació atemporal des del nostre temps, el que Puig proposava és un Estat del Benestar en vies de desenvolupament. Aquesta era la línia de la majoria d'Estats europeus que, després de la primera Guerra Mundial, buscaven recuperar l'esplendor perduda després del conflicte bèl·lic.

En aquest punt és on recorda el viatge que acabava de fer aquell estiu a Reims, en el qual va veure amb els seus propis ulls la devastació que encara planava sobre bona part de l'Europa central. En comparació, presenta una Catalunya també devastada però no per un conflicte bèl·lic sinó pel model centralista espanyol. Directament no el cita, però sí que s'intueix la crítica al model unitarista i assimilista de la Meseta Central perquè unes línies més avall fa referència a la censura i a la coacció que ell mateix havia patit com a president de la Mancomunitat.

---

¹⁸⁴² *Ibíd.*

¹⁸⁴³ *Ibíd.*

En tot cas, abans d'arribar allà és capaç de generar una imatge molt visual amb la comparativa entre la Catedral francesa de Reims, cremada per la guerra, envers “la Sagrada Família a mig fer, per volta la del Cel, no per ruïna, sinó per mancament”¹⁸⁴⁴. És a partir d'aquesta queixa envers la manca de recursos que rebia la construcció d'una obra mestra que, encara avui (2022) no ha estat acabada, quan intuïm la crítica al model d'Estat espanyol. Assegura que no hi ha cap excusa que justifiqui que Catalunya pateixi censura, coacció de pensament i que tampoc rebi recursos. Ni tan sols “en l'actualitat més llunyana de la guerra d'Àfrica”¹⁸⁴⁵, referint-se al fracàs d'Annual, justifiquen la manca de recursos pel Principat.

Puig continua amb una crítica esverada al rei d'Espanya, denunciant alguns dels crims per ocultar o falsejar documents. En aquest moment del discurs utilitza una anàfora mitjançant la paraula “passaran”, amb la qual contraposa la volatilitat de la monarquia envers “les seves aspiracions i la seva constància ferma”¹⁸⁴⁶ de la raça catalana. Altra vegada trobem un terme que, llegint-lo amb el *topoi* d'avui, ens fa esfereir. Amb els ulls de l'època, era el més normal parlar de races, de la necessitat de civilitzar les cultures llunyanes que eren diferents, inclús de les colònies vistes amb ulls del que avui en diríem supremacisme. En aquest sentit, assegura que Catalunya és tractada com la colònia espanyola del Marroc, on les principals ciutats no tenen les grans infraestructures que necessita qualsevol país civilitzat. Malgrat tracta els marroquins amb respecte, es denota una superioritat moral envers els qui considera uns “pobres boscataires o pastors [que cal convertir] en ceramistes excelsos, teixidors de sederies i d'alfombres i tapissos, en orfebres, en alboradors de guadamecils i d'ivoris”¹⁸⁴⁷.

Així doncs, la devastació que pateix Catalunya a nivell d'infraestructures es deu al tracte colonial que Espanya conferia al principat. Subtilment fa una crítica aferrissada al model centralista, que argumenta que ha deixat el país en ruïnes físiques però també a nivell anímic. Per això, Puig proposa que “ens cal restaurar el nostre esperit en ruïnes”¹⁸⁴⁸, una mena de “Make America Great Again”, tan clàssic de l'extrema dreta dels nostres dies (2022).

---

¹⁸⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁴⁸ *Ibidem*.

Sense caure en anacronismes, però, ens referirem a les comparacions amb les quals es fonamenta l'arquitecte mataroní. Malgrat els esforços de la Mancomunitat per fomentar la cultura i el saber, Puig conclou que mentre la Biblioteca de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans compten amb gairebé cent-mil exemplars, només la biblioteca de Harvard comptava amb més d'un milió dos-cents mil llibres. És evident que la quantitat no fa la qualitat, motiu pel qual podríem veure en aquesta afirmació una fal·làcia *non sequitur* o de falsa causalitat. Tanmateix, també podem veure aquesta exagerada comparació com un argument d'autoritat, ja que es basa en el coneixement com a acadèmic d'una de les millors universitats del món, envers les dades d'un país sencer. Així doncs, més que no pas un argument fal·laç, sembla que l'aproximació que formula Puig reforça el seu argument i també la seva *auctoritas*. Més encara quan, a la comparativa, s'hi suma el pressupost de Harvard, cinc vegades superior al de la Mancomunitat.

En aquest sentit, malgrat comparar-se a la baixa amb una de les millors universitats del món, Puig aprofita per elogiar la tasca de la Mancomunitat ja que, sense ella, no hi hauria inversió directa en educació ni tampoc en llibres de cultura. Si més no, aquesta és la fal·làcia, altre cop *non sequitur*, que dona a entendre que sense la institució que ell presideix no hi hauria cultura ni coneixement. La relació nombre de llibres i quantitat de pressupost amb millor qualitat i quantitat de coneixement podria ser causalitat o bé podria comptar amb d'altres factors que no comenta en aquest discurs. En qualsevol cas, com ja hem explicat abastament en l'apartat de *Fal·làcies del Marc teòric*, el receptor del text només percebia l'argumentació una sola vegada, de manera que moltes de les falses relacions causals se li podien passar per alt. En aquest cas, però, considerem que l'argument d'autoritat de Puig cau pel seu propi pes.

És per tot això que el president de Catalunya proposa que la millor solució a tota aquesta problemàtica és una estratègia que es complementa. D'una banda, proposa gestionar amb eficiència i rigor, com ho havia fet la Mancomunitat en els set anys anteriors i, a la vegada, exigir a l'Estat l'autonomia política i econòmica per Catalunya. Per a fer-ho argumenta que "la Mancomunitat no fou més que una obra de transició"¹⁸⁴⁹, repetint les paraules del president del Consell de Ministres d'Espanya l'any 1912, en el marc de la discussió del projecte de Llei d'Administració Local. Aquest va fracassar, com ja ho havia fet el 1908 i com ho farien gairebé tots els intents de descentralització

---

¹⁸⁴⁹ *Ibidem*.

que es debatien al Congreso. Així ho corroborarà, deu anys més tard, el debat sobre l'Estatut d'Autonomia aprovat per la Diputació provisional de la Generalitat, com ho faria també el fracàs de les dues comissions paral·leles per a treballar l'Estatut de Catalunya de finals del 1918 i d'inicis del 1919.

Així doncs, Puig utilitza un nou argument d'autoritat, que podríem considerar una fal·làcia *ad hominem* perquè usa la frase de Canalejas tendenciosament i fora de context. En qualsevol cas, fa va per demostrar que ja s'han esgotat totes les vies del Decret Llei que va permetre la mancomunació de les diputacions. Així doncs, es converteix en una fal·làcia de la bola de neu. Per aquest motiu, Puig assegura que la Mancomunitat ha arribat al límit per les següents raons:

Ha arribat a la plenitud dels mitjans econòmics possibles. Hem estructurat l'òrgan polític que funciona normalment amb la col·laboració de tots els partits populars de Catalunya. Hem omplert el vall obert a les nostres aspiracions, seguint un símil antic pels seus antecessors creat, tractant-lo no com a enemic, sinó com a obra pròpia, fecunda, estimulante d'energies, ubèrrima, arribada a la seva plenitud, i, per tant, mereixedora d'un vall més ample que canals que sobreixen s'aixaragallen, que l'aigua és força útil dintre canal i força destructora fora¹⁸⁵⁰.

És a dir, els catalans han espremut al màxim les costures legals de la Llei de Mancomunitats, segons Puig. És per això que, en conseqüència i com a producte del desig d'aconseguir més llibertat i més atribucions, Catalunya mereix l'autonomia.

Queda més que palès que el model d'Estat proposat per Puig no va ser en cap moment l'independentisme. Malgrat critica el centralisme espanyol, malgrat proposa una reforma amb un federalisme asimètric intrínsec que seria un confederalisme *de facto*, sempre ho fa des de la consciència de pertànyer a un mateix Estat. Fins i tot podem assegurar que és menys agosarat en el llenguatge que el seu predecessor, Prat de la Riba, ja que critica més fervorosament el model espanyol però la seva proposta no és tan trencadora.

En aquests darrers compassos veiem, com veurem també en l'apartat de *Discurs nacional*, la dèria que Puig i Cadafalch tenia en la *Catalunya endins*. Pel segon president de Catalunya, l'important era enfocar els esforços en la bona gestió interior per nacionalitzar les catalanes i els catalans. En qualsevol cas, arribat el mes d'agost del 1921, es troba davant l'atzucac de no poder ampliar més les competències de la Mancomunitat, de manera que es veu obligat davant l'Assemblea a reclamar unitat per anar més enllà de les costures legals. Puig assegura que tant l'òrgan parlamentari com

---

¹⁸⁵⁰ *Ibidem*.

l'executiu d'aquella institució havien tocat sostre i que, per tant, calia defensar i actuar en el marc de l'Estatut plebiscitat tres anys abans. Així és com obre la porta a les conclusions d'aquest discurs.

c.- Conclusions: la Mancomunitat és esgotada.

Per acabar aquest discurs, Puig i Cadafalch elabora una complexa prosopopeia de l'Assemblea de la Mancomunitat, ja que li exigeix "saviesa i serenitat"¹⁸⁵¹. Aquestes són dues qualitats més pròpies d'un individu que no pas d'una col·lectivitat. Per a convertir aquest conjunt d'individus, representants del poble de Catalunya, elabora un circumloqui retòric amb el qual converteix els diputats en un sol cos.

Pren la lògica de la filosofia política exposada per Carl Schmitt als anys vint, en la qual es presentava la política en contraris, en la dinàmica de l'amic i l'enemic. D'aquesta manera, Puig presenta l'enorme majoria dels membres de l'Assemblea com a amics, els quals van votar i van respectar un Estatut que elevava els interessos legítims de Catalunya. Per això torna a personificar Catalunya, assegurant que és una entitat viva que necessita lideratge, el qual reclama als companys parlamentaris. D'aquesta manera, a continuació afirma que aquella Assemblea va ser "fundada no en l'estreta rigidesa de comandaments partidistes, sinó en el més sòlid lligam de les idees que ens són comuns a tots, bo i militant en partits diferents"¹⁸⁵². És a dir, Puig i Cadafalch advoca a un bé superior, utilitzant un argument de benefici del conjunt dels diputats.

Així mateix, construeix aquest circumloqui a partir del conjunt de *topoi* o llocs comuns compartits. Demana deixar de banda els partidismes per unir-se "per llaços d'un sol amor"¹⁸⁵³, que és l'estima a la pàtria i a la tasca representativa dels seus conciutadans. Per això els demana directament la col·laboració, situant-nos en el bàndol dels amics de l'Estatut o dels enemics del text aprovat per aquella mateixa Assemblea i plebiscitat al poble de Catalunya. En aquest moment utilitza la figura retòrica de l'exclamació, exhortant els diputats a col·laborar en el sentit més patriòtic i *ius naturalista* de l'audiència d'aquest discurs.

Així és com clou aquest discurs Josep Puig i Cadafalch, amb una al·legoria patriòtica amb la qual pretén unificar tots els diputats presents sota un sentiment i un sol

---

¹⁸⁵¹ *Ibidem*.

¹⁸⁵² *Ibidem*.

¹⁸⁵³ *Ibidem*.

text, l'Estatut, per a projectar-lo a tots els catalans de Catalunya però també del món. Així doncs, proposa una mena de conjura patriòtica en aquell Saló de Sant Jordi i els seus murs venerables, ungits amb l'oli sant de la tradició i de la història pàtria”¹⁸⁵⁴, en referència clara als orígens històrics de la nació catalana i la seva seu de govern, en el Palau de la Diputació del General, en el qual s'estava produint aquell discurs.

En conseqüència, malgrat a l'inici hem presentat unes paraules desordenades, amb poca transcendència en la premsa de l'època amb relació a altres discursos com el d'investidura del 1919 o el del juny del 1921, hem pogut comprovar que aquest discurs és també ric en recursos retòrics. Aquesta al·legoria patriòtica final, reprèn la idea inicial de la lluita unida com a resposta a tots els atacs externs. En aquest sentit, podem veure com el mateix Puig i Cadafalch es presenta com el representant de Catalunya, en ser elegit pels representants del poble català. És així com, reprenent el fil del principi, podríem assegurar que Puig volia generar una analogia entre qui ataca el president, ataca tot el poble; un poble que, com hem vist en les conclusions, ve de molt lluny com ho demostren les històriques parets del Palau. D'aquesta manera, Puig aconseguiria tancar el cercle inicial i situar-se al centre de l'atenció de l'audiència, amb la qual volia estar en plena sintonia per a desenvolupar un programa de govern comú amb un objectiu: exercir l'autonomia real per a Catalunya, encara que l'Estat espanyol no la concedís.

Transcripció del discurs

Aquest tercer discurs trobem que va despertar molt menys interès als mitjans de l'època que no pas el segon que hem analitzat. Prova d'això és que l'hem trobat en una font secundària i una de primària. La secundària, com en tots els discursos del període mancomunitari, la trobem a *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*¹⁸⁵⁵. Pel que fa a la font primària, ens remetem a l'enfilall dels altres discursos, que hem trobat a *La Veu de Catalunya*¹⁸⁵⁶. Aquest cop, però, el discurs està transcrit en l'edició de matí del dia següent, ja que intuïm que l'Assemblea es va celebrar a la tarda-vespre anterior.

---

¹⁸⁵⁴ Ibídem.

¹⁸⁵⁵ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 548-551.

¹⁸⁵⁶ Puig i Cadafalch, J. (1921). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 31 d'agost 1921, núm. 7940, edició matí, pg. 9, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1254715 [consulta febrer 2020].

Com observarem a continuació, també, es tracta d'un discurs força més breu que el darrer discurs d'acceptació del càrrec, també pel moment històric que vivia Puig i Cadafalch al capdavant de la institució. Aquesta és la transcripció sense diferències rellevants de la font secundària i de la primària:

Amb l'emoció que desperta en mi els més enlairats sentiments de l'agraïment i de la responsabilitat, pujo a aquest noble setial portat pels vostres vots, que representen els de tot Catalunya.

És la tercera vegada que m'honoren els vostres sufragis, honra altíssima mai dispensada i que, per tant, m'imposa amb subtil irresistible força altíssims manaments a complir. Ella significa un lloc comú que ens uneix; una sola llum que tots seguim i és aquest homenatge al propi ideal professat per partits diversos en grau distint el que desperta en mi deures majors i més difícils.

L'elecció de la meva persona representa encara una afirmació que em complau tant com m'honora. Recordo campanyes persistents, contra mi dirigides, fet el blanc dels atacs. No ho esmento amb odi. Hi ha en el fons una distinció. Guardo en els arxius de la Presidència, en col·lecció classificada, sèries curioses d'insults vinguts de l'home primitiu que habita entaforat entre les ciutats de la noble Espanya, o a les pampes i els boscos enredats de lianes verges o en qualque ciutat amorfa, que formaren part dels seus dominis perduts, frases emprades al llenguatge dels esclaus romans que ens han revelat les comèdies de Terenci i de Plaute, grollers desafiaments, supervivències bàrbares, que ens semblen trobats en documents del segle X, coses curioses inintel·ligibles com els insults de certes tribus del Sudan, que es desafien a distància i a so de tabals. Pel que això pogués representar, el vostre vot és una resposta.

Nosaltres, entre el so de tabals, després d'un instant de distracció curiosa, escoltant-lo, seguirem el nostre camí. El vostre vot, que és la síntesi del vot del país, representa, no el desig de rectificar, sinó el de continuar.

La tasca que anem a emprendre, és aquesta: consolidar, afermar.

Jo, fa dos anys, tinguí l'honor d'exposar l'esbós del que Catalunya necessita en camins, carreteres, en ferrocarrils, en treballs hidràulics, en escoles, en institucions d'alta cultura, en serveis de Sanitat, de Beneficència, en institucions socials. Tot aquest nostre esforç, que havem reduït a un projecte d'emprèstit, és descrit en el llibre l'Obra a fer, i tendeix a aminorar el dèficit que calculava un economista eminent en més de 130.000.000 de pessetes.

La nostra Institució, en la part material, té per objecte aminorar els mals que en la vida de Catalunya representa aquesta tràgica condemna secular a una pobresa de serveis públics. Deia jo aleshores que érem com un país devastat pels mals Governos i que ens cal treballar ardidament per a restaurar la terra. Visitant els països devastats, se m'acudia que la nostra condició era encara pitjor. A Reims consoliden la Catedral de França. Els obusos bàrbars han cremat la coberta, han destruït les voltes, han escrostissat les cultures i esborrat centenars de meravelles i parat el somriure de l'Àngel anunciador. Més enllà encara tenen Catedral. Jo pensava aleshores en la Sagrada Família a mig fer, per volta la del Cel, no per ruïna, sinó per manament, i aixecant-se a la bona de Déu, no obra d'una llarga tradició, sinó d'una improvisació genial. Així és Catalunya, un palau inacabat que sembla una ruïna, ara és Barcelona, la capital d'un país en obra, mancat de serveix col·lectius, no per devastació de la guerra, sinó per la devastació de la pau infructuosa.

A nosaltres, la pau no ens és donada. La guerra tanca el temple de la Llei i de la Llibertat. Tal és la vida normal de Catalunya.

No, no vull parlar de les circumstàncies que ens rodegen, no tinc el dret del ciutadà lliure ni des d'aquest elevat setial, subjecte també a la censura i a la coacció del pensament. Prefereixo el silenci a la hipocresia. Així, no miro a l'actual immediat de la guerra social de Barcelona, ni en l'actualitat més llunyana de la guerra d'Àfrica, que

al cap i a la fi seran episodis, sinó als elevats interessos de la Pàtria, lligats amb la Història, lligats amb l'esdevenidor, que són permanents i indestructibles.

Passaran els que serveixen al Rei amb la mentida i amb la falsificació de documents i amb la immoralitat dels públics costums i restarà la Pàtria amb les seves necessitats espirituals i materials. Passaran les revoltes, que algunes vegades han estat preparades des dels centres de govern. Passaran les superposicions totes i restarà el granit de la raça nostra amb les seves aspiracions i la seva constància ferma.

En els països devastats caldrà només treure uns quants munts de runes, netejar uns canals, refer uns ponts, rebastir unes escoles, mes els canals hi són, els camins han restat, han quedat mestres suficients, prous per a relligar els deixebles a la tradició científica més austera. En part de la nostra terra no hi ha camins ni hi ha canals; no hi ha escoles, i això és símbol material que no hi viu el dret i la llibertat. El Marroc colonitzat, les seves grans ciutats de Fes, Meknès, Marràquesch, en podria sortir qui ensenyés, qui transformés a pobres boscataires o pastors en ceramistes excelso, teixidors de sederies i d'alfombres i tapissos, en orfebres, en alboradors de guadamecils i d'ivoris.

Per totes elles hi manquen els elements fonamentals de la civilització.

Tenim una indústria i no tenim solidades les altes institucions de la tècnica; tenim un comerç i ens manca la gran Banca i la gran Escola comercial; som un poble primparat, a punt de caure en la trista decadència si no persistim en el gran esforç de donar-nos una civilització i d'exigir de nosaltres i de fora de nosaltres l'esforç econòmic necessari. Això en la part material. Ens cal després una més pregona restauració de la nostra rusticitat moral, ens cal restaurar el nostre esperit en ruïnes.

Oh, l'exemple dels pobles en finir la guerra! Un s'espanta, s'aterra de l'empenta que van a prendre les grans nacions vencedores i potser les vençudes. Un s'aterroritza en llegir de les riqueses amb què compten les grans Universitats nord-americanes. Harvard té una biblioteca d'1 200 000 volums. Nosaltres, a la nostra Biblioteca de

l'Institut, no arribem encara als 100 000. El seu pressupost és de 15 000 000 de dòlars, i tot el nostre ensenyament no ens costa 3 000 000 de pessetes. I parlo de la més bescantada, per la seva quantia, de les nostres despeses per a escandalitzar els nostres pobres avatars.

Veu's aquí com se'ns imposa una tasca immensa; mes ella té les seves jornades. Començarem aglobant qualques serveis per a fer una incipient Institució que representés Catalunya. Havem continuat a poc a poc engrandint-la i solidant-la.

Aquesta és la tasca a seguir. El pla que fa dos anys jo exposava, exigia que suméssim tots els nostres mitjans. La nova Mancomunitat fou votada, ara fa més d'un any, i un pressupost extraordinari fou sotmès i aprovat per l'Assemblea. La realització d'aquest esforç d'obres públiques, de sanejament, d'instrucció, de beneficència, de cultura material i moral, requereix que els augments graduals de riquesa pública es tradueixin en riquesa a la nostra Hisenda. Aquest és el treball de consolidació que us demano que posareu com a tasca del bienni que comencem. Consolidació de la Hisenda, fent efectius els ingressos a què tenim dret; augmentant-los a proporció de la riquesa dels pobles per a respondre dels rèdits i amortització dels emprèstits, cercant nous mitjans fiscals i mitjans industrials que els aminorin.

Encara crec que un altre esforç de consolidació depurant la nostra obra, cenyint-la a estricta economia, esporgant-la de l'inútil, i d'allò que es pugui corrompre. Jo he estat i seré en això inflexible.

Cal després obtenir dels alts poders de l'Estat totes aquelles concessions d'autonomia a què tenim dret. No haig d'acudir a invencions pròpies, sinó a termes oficials del president del Consell de Ministres, senyor comte de Romanones: Ha arribat l'hora de satisfer les demandes d'Autonomia perquè cada òrgan del cos nacional recobri i conservi la independència de llurs funcions, aconseguint així aquella unitat que, dintre la varietat, constitueix la base del interessos generals i comuns, però sense absorbir ni arribar als interessos especials peculiars i privatius de la vida local. És arribada l'hora

perquè a través dels anys han vingut accentuant-se les ànsies del país per una legislació transformadora del nostre sistema polític, fins a constituir una realitat viva que és obligació del Govern i del nostre sistema polític, fins a constituir una realitat viva que és obligació del Govern i de les Corts recollir i encarrilar per a prevenir i esvair tota possibilitat de discòrdia, tot perill de desavinença dintre de la societat espanyola, prestant a la pàtria el servei de crear aquella interna i íntima unitat que neix de l'amor entre les grans col·lectivitats nacionals.

La Mancomunitat no fou més que una obra de transició. Sostingut el seu concepte en el projecte de llei primer del partit conservador en 1908 en les memorables discussions del projecte d'Administració local, després en el projecte de llei de 1912, presentat pel partit liberal, "no com a satisfacció d'un ideal –repetixo paraules del president del Consell de Ministres– sinó com a obra de transició, d'oportunitat, camí de l'autonomia, que desgraciadament no arribà a obtenir l'aprovació del Parlament, però que poc temps després, si bé modificat i restringit, realitzà per decret el partit conservador".

Doncs bé, podem dir que hem exhaurit els mitjans que se'ns donaven en la Llei de Mancomunitats. Estén avui la seva acció a tota l'obra viva facultat de les Diputacions i ha arribat a la plenitud dels mitjans econòmics possibles. Hem estructurat l'òrgan polític que funciona normalment amb la col·laboració de tots els partits populars de Catalunya. Hem omplert el vall obert a les nostres aspiracions, seguint un símil antic pels seus antecessors creat, tractant-lo no com a enemic, sinó com a obra pròpia, fecunda, estimulant d'energies, ubèrrima, arribada a la seva plenitud, i, per tant, mereixedora d'un vall més ample que canals que sobreïxen s'aixaragallen, que l'aigua és força útil dintre canal i força destructora fora.

Cap d'aqueixos diversos cíclics de l'obra que ens proposem serà oblidat. Acabem de votar, senyors, l'organització de l'Assemblea i la del Consell de Govern i execució.

El Consell, que és ja fa temps no amorf, sinó organitzat, obrarà com els seus antecessors, amb seny i prudència. Com a testimoni d'aqueixa continuïtat haveu reelegit diversos dels seus antics components.

L'Assemblea complirà també com sempre amb saviesa i serenitat. Sé, des d'ara, que un bloc de partits acaba de votar-me a mi i als meus companys de Consell, que una majoria s'és formada per a regir dintre la llei del nostre Estatut, per la força de les lleis del regne, els elevats interessos de civilització i les aspiracions i ànsies de llibertat de cultura que Catalunya ens fa sos heralds per a proclamar-los i els seus cabdills per a guiar-los. La nostra Assemblea té la tradició de la disciplina, fundada no en l'estreta rigidesa de comandaments partidistes, sinó en el més sòlid lligam de les idees que ens són comuns a tots, bo i militant en partits diferents. Homes diversos de la política pensem tots a la una en Catalunya, i ens unim per llaços d'un sol amor. Sé de cert que durant dos anys marxarem units imposant per la força dels vots ço que creiem és el bé del país, quan la força del raonament no hagi convençut abans els nostres adversaris.

Jo, a aquests, també els haig de pregar col·laboració, dividint-los encara en dos sectors. Als que reconeixen el nostre Estatut i comparteixen el nostre patriotisme, fins contradient-nos, són els nostres col·laboradors.

Jo no sé si hi ha entre vosaltres qui vingui a dintre aquest cenacle a treballar contra nosaltres. Si així fos, jo encara tindria una esperança: que la força de la justícia de la nostra causa, la força de l'ambient patriòtic, la sang catalana de llurs venes, dels dos camins històrics evangèlics a seguir, elegirà la de sant Apòstol de les gentes, que d'enemic es convertí en panegirista.

A tots la meva salutació, i que aquesta, traspasant el trespol d'aquesta Sala i els seus murs venerables, unguits amb l'oli sant de la tradició i de la història pàtria, s'estengui per tot Catalunya i a tots els catalans del món¹⁸⁵⁷.

---

¹⁸⁵⁷ Puig i Cadafalch, J. (1921). "Discurs del president" a *La Veu de Catalunya*, 31 d'agost 1921, núm. 7940, edició matí, pg. 9, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1254715 [consulta febrer 2020].

Discurs amb motiu de la tercera reelecció en la presidència de la Mancomunitat, corresponent al quart mandat presidencial (29-8-1923)

En quarta instància, analitzarem el darrer discurs amb motiu de la reelecció presidencial de Puig i Cadafalch. Com ja hem apuntat a l'apartat de la *Biografia*, en aquesta quarta votació l'arquitecte i historiador de l'art va obtenir més sufragis que el seu predecessor en el càrrec. Això demostra que, malgrat la tensió social pel pistolisme a Barcelona i la incapacitat de la Mancomunitat d'assolir l'autonomia, la figura de Puig era respectada pels diputats. Tal com explica Balcells:

El discurs inaugural del tercer mandat de Puig i Cadafalch davant l'Assemblea de la Mancomunitat el 29 d'agost de 1923 indicava el seu desànim i reflectia la crispació del nacionalisme català per la manca de perspectives. Després d'enumerar les dificultats de tot ordre procedents del poder central, Puig parlava en termes insòlits en un president de la Mancomunitat¹⁸⁵⁸.

Així doncs, aquest discurs és una *rara avis* en la línia discursiva de l'arquitecte i historiador de l'art durant el seu període presidencial, ja que aprofundeix en una proposta força més radical que en les anteriors ocasions.

Precisament per això aquest discurs és interessant per aquesta tesi, a diferència de l'anterior, el del 1921, que hauríem pogut substituir per l'anàlisi d'una altra intervenció que el president va realitzar uns mesos abans al Palau de la Música. En aquest cas, el que hauríem pogut fer és complementar l'anàlisi amb fets que es van produir al voltant del cop d'Estat de Primo de Rivera, però no hi aprofundirem més enllà del que ja hem resumit en la *Biografia*.

En part, no incorporem aquesta fase final de la seva presidència perquè en aquesta tesi només estudiem els discursos d'inauguració del mandat. I com que, a més, no hi ha cap discurs oral representatiu al voltant dels fets del cop d'Estat, ja que només hem trobat articles, cartes i altres fonts primàries que ens permetrien discernir la implicació de Puig en el canvi de règim o no, hem decidit centrar-nos en aquesta fase final de la Mancomunitat governada pels nacionalistes catalans.

Com podem observar a continuació, d'acord amb el relat de Balcells, Pujol i Sabater, "el discurs de Puig i Cadafalch en ser reelegit president de la Mancomunitat a la darrerria d'agost traduïa de forma inusitada una frustració mai expressada en termes

---

¹⁸⁵⁸ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 44.

tan crus des de la presidència de la Mancomunitat”¹⁸⁵⁹. El president sentia que portava tota una vida lluitant per la regeneració de l'Estat espanyol i no hi havia manera d'aconseguir-ho per la via del possibilisme.

És per això que, segons Jardí, Puig “féu un discurs tens, en un to de justificada amargor”¹⁸⁶⁰, en el qual extrema el relat i es planteja models que van més enllà de l'autonomisme que havia reclamat des del 1907 i fins el 1922. De fet, els mateixos Balcells, Pujol i Sabater apunten que les seves idees s'acostaven més als plantejaments d'Acció Catalana que no pas als de la Lliga Regionalista:

*El Govern [de la Mancomunitat] continuava en les mans afeblides del catalanisme conservador, que no hi veia cap sortida. Així doncs, Puig i Cadafalch, en el discurs d'agost, semblava donar la raó a Acció Catalana, tot i que compartia el parer del seu propi partit. Aquest afirmava que Acció Catalana no feia més que augmentar la crispació i alarmar la burgesia catalana, la qual, davant el retrocés d'una Lliga Regionalista desmoralitzada, s'inclinaria a posar en mans de Primo de Rivera la qüestió regional, com farà al final el mateix president de la Mancomunitat*¹⁸⁶¹.

Convé recordar que en aquell moment, Puig i Cadafalch se sentia sol entre els seus correligionaris. Cambó havia marxat a fer un creuer pel Mediterrani, Prat havia mort feia anys i les forces vitals ja no eren les de quan era jove.

En aquest sentit, Balcells corrobora que, “quan Puig i Cadafalch fou reelegit com a president de la Mancomunitat a l'agost de 1923, li semblava trobar-se en un carreró sense sortida. Cambó, (...) acabava de renunciar als càrrecs públics i sortí de viatge a l'estranger. Puig restava sol”¹⁸⁶². En aquest estat d'isolament polític, no resulta estrany que el president fes un discurs de queixa, de reivindicació i d'exigència per un model de canvi que portés Catalunya més enllà de l'Estatut que havia defensat en els anteriors discursos.

En qualsevol cas, com que l'interès d'aquesta tesi rau en buscar el model d'Estat proposat pels presidents, amb l'anàlisi d'aquest discurs en comparació als altres tres podem esbossar perfectament quin era el seu *Discurs nacional* i quin *Model d'Estat* proposava. Per a descobrir les seves propostes i per a estudiar-ne amb detall les figures

---

¹⁸⁵⁹ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 214.

¹⁸⁶⁰ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 157.

¹⁸⁶¹ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 214.

¹⁸⁶² Balcells, A. (2019). “Josep Puig i Cadafalch, home de govern i d'estudi” a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 33.

retòriques, el *framing* que treballa i en base a quins *topoi* fonamenta el seu discurs, hem intuït que l'estructura que Puig projectava de les seves paraules era la següent:

a.- Introducció: honor de rebre la presidència i record de la dificultat del càrrec.

Ús i abús de la història.

Insisteix que la Mancomunitat està envoltada d'enemics.

b.- Desenvolupament: greuges de l'Estat, l'enemic socialista, esforç regenerador en va.

Els greuges històrics de l'Estat cap a Catalunya.

Enemic intern: el socialisme, l'obrerisme i el sindicalisme

L'esforç per regenerar Espanya ha estat en va, els lligams es deslliguen.

A Catalunya els partits volen llibertat: diferents models d'Estat.

c.- Conclusions: proposta de model d'Estat confederal envers l'Espanya centralista

Contra sindicalisme i socialisme

A favor del seny de governar

L'estructura d'aquest darrer discurs torna a estar més ben treballada, com ja ho era la del 1917 i del 1919. Sembla que a partir d'unes frases traci la línia argumental, que després podria improvisar en idees soltes, però en aquest cas els exemples triats són molt concrets i donen a entendre que el recorregut de la Mancomunitat ja havia acabat, en part per culpa del model centralista espanyolista.

Ens disposem, a continuació, a detallar aquests apartats per tal d'extreure'n les conclusions pertinents sobre el model d'Estat que veurem diàfanament en les seves darreres paraules com a president de la Mancomunitat, en un discurs d'inauguració d'un mandat.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

a.- Introducció: honor de rebre la presidència i record de la dificultat del càrrec.

En aquest discurs Puig i Cadafalch recupera la dinàmica de fer una bona *captatio benevolentiae*, que havia perdut en el discurs del 1921. En aquest cas, a diferència de les dues primeres intervencions analitzades, presenta primer les dificultats que té el càrrec

de president a través d'un exemple de monarca històric de la corona d'Aragó, amb el qual pretén identificar-s'hi per les conclusions que acaba promovent.

En aquest primer paràgraf, doncs, exalta la dificultat del seu càrrec a través d'un ús interessat de la història. És a dir, Puig i Cadafalch abusa de la història amb l'exemple d'Alfons el Magnànim, més encara quan al segon paràgraf afirma que “les meves paraules desitjo que tinguin avui la freda imparcialitat del qui contempla amb ulls d'historiador les coses mortes, allunyades, del passat”¹⁸⁶³. Queda evidenciat que Puig utilitzava la història segons el seu interès, en feia una lectura en funció del que volia veure, malgrat es presentí com a objectiu i allunyat d'opinió. Es presenta com a argument d'autoritat, com en d'altres discursos, doncs, però en aquest cas l'argument es transforma en fal·làcia, ja que en fa una interpretació excessivament extensiva i sense precaucions.

En qualsevol cas, la relació amb la qual pretén enllaçar-se amb Alfons el Magnànim, podem intuir que és la de la creació d'una confederació catalana més enllà del Principat, gràcies a la seva desmesurada ambició. De fet, arribà al tron quan la Diputació del General ja s'havia constituït el 1359, mig segle abans del seu regnat. Només arribar, va intentar conquerir fer la guerra als genovesos, però segons expliquen les fonts de l'època, les Corts Catalanes li van negar el finançament. Tot i així, dues dècades més tard va aconseguir muntar diverses campanyes per incorporar, finalment, el Regne de Nàpols a la Corona d'Aragó.

En l'afany de presentar-se com un líder agosarat, valent i persistent en l'ambició que perseguia, no és estrany que Puig i Cadafalch intentés buscar referents històrics que justificuessin el seu desig de llibertat i que justifiquin la seva ambició de govern, malgrat no comptar amb finançament –com Alfons el Magnànim. Així mateix, el monarca tampoc comptava amb un context fàcil. Per això, segons Jardí, Puig “donà compte dels recels amb què era considerada la institució administrativa que presidia, els quals eren inexplicables atesa la situació d'estricta legalitat en què es desenvolupava”¹⁸⁶⁴.

Donat el seu rigor en la gestió administrativa dels recursos i malgrat apurava al màxim les costures de la legalitat, Puig mai havia sortit més enllà del que permetia el

---

¹⁸⁶³ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁶⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 158.

Decret Llei de Mancomunitats, aprovat el 1913 pels conservadors. En aquesta línia, el president explica que no entén com des de Madrid es vol presentar la Mancomunitat com una “cosa sediciosa”¹⁸⁶⁵. Amb aquesta afirmació queda clar que ell no era independentista, malgrat assumia que sí ho eren alguns dels seus correligionaris, com veurem més endavant.

En tot cas, Puig reprèn la idea del discurs del 1921, la qual constata que la Mancomunitat estava envoltada d'enemics. És amb aquest recurs, de presentar la institució que presidia en la lògica de l'amic i l'enemic que enuncïava Carl Schmitt, que Puig aconsegueix aglutinar el públic i situar-se com un més. És la manera amb la qual l'orador conclou subtilment la seva captació de la benevolència, incorporada amb la captació d'interès. Podem afirmar, doncs, que amb els anys Puig i Cadafalch es torna més hàbil en l'ús dels recursos retòrics de captar l'atenció i l'interès del seu públic, amb una clara voluntat de cohesionar l'audiència, erigint-se ell com el centre d'atenció, de la intervenció en qüestió però també del projecte mancomunitari.

Així ho veurem en les conclusions, en les quals reprendrà intuïtivament la idea que Alfons el Magnànim defensava, però actualitzada a la manera interessada de Puig. Sigui com sigui, un cop compta amb la benevolència i l'interès del públic, l'orador es proposa desenvolupar el cos del discurs, en el qual parlarà dels greuges de l'Estat amb Catalunya, el perill de l'enemic socialista i sindicalista a l'interior i on reforça la idea que l'esforç per regenerar Espanya ha estat en va i que, per tant, cal anar més enllà del model autonomista.

b.- Desenvolupament: greuges de l'Estat, l'enemic socialista, esforç regenerador en va.

Com ja hem apuntat, Puig i Cadafalch inicia el desenvolupament del discurs amb una cita que deixa ben clar el marc cognitiu en el qual es troben: “Cap de les delegacions de serveis d'Estat ens han estat concedides, ni aquelles que per actuar sobre coses materials

---

¹⁸⁶⁵ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

semblaven més fàcils a llurs suspicàcies, ni aquelles en què la incompetència del Poder Públic ha estat major”¹⁸⁶⁶. És a dir, l'Estat incompleix el que promet amb Catalunya.

Així ho corrobora el mateix Puig, com recupera Jardí, posant “uns quants casos en què l'administració central havia refusat de col·laborar amb la Mancomunitat o en què funcionaris de l'estat havien comès extralimitacions o vexacions diverses”¹⁸⁶⁷. En aquest punt utilitza un figura retòrica clàssica com ho és la gradació. Tècnicament podríem dir que és una llarga enumeració, però que amb la repetició d'un seguit de paraules determinades com “repetida i insistent”, “negativa”, “retràs” o “concursos suspesos”, la llista es converteix en una gradació que engrandeix la gravetat dels incompliments.

De fet, Puig afirma que “la sèrie dels obstacles passats i presents, és inacabable”¹⁸⁶⁸, tant des de la perspectiva material com immaterial. Per a il·lustrar-ho, genera diverses imatges mentals que deixen en mala posició el Govern de l'Estat. Per exemple, assegura que les estàtues imperials de la Tàrraco romana restaven abandonades al pati de la Diputació de Tarragona, així com també la necròpolis grega d'Empúries. Com més endavant veurem en l'apartat *Discurs nacional*, aquest jaciment arqueològic va servir de font d'inspiració per a l'arquitecte i historiador de l'art. Per a recercar en els orígens de la nació catalana, com apunta Resina, “el nucli arqueològic d'Empúries com a catalitzador d'una voluntat de fer el pas d'una idea estrictament romàntica de nació cultural a una altra de nació dotada d'estructures i política d'estat”¹⁸⁶⁹.

Aquests només eren dos exemples paradigmàtics de la inactivitat del Govern de l'Estat amb Catalunya. Per això, un cop fineix l'enumeració afirmant que es descuida la llengua catalana, fins blasfemant-la i insultant-la, la conclou assegurant que “no és la

---

¹⁸⁶⁶ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁶⁷ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 158.

¹⁸⁶⁸ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁶⁹ Resina, J.R. (2014). “L'arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics” a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 25.

lluita solament contra nosaltres sinó contra Catalunya”¹⁸⁷⁰. És una guerra, material i immaterial, sobre una nacionalitat catalana que estava en clara regressió. Per Puig i Cadafalch la relació causal procedeix directament de la no gestió del Govern espanyol a Catalunya, la seva manca de voluntat per transferir les delegacions anhelades i, de retruc, perquè alguns d’ells titllaven la Mancomunitat d’institució sediciosa. I l’arquitecte mataroní atribueix tota la culpa a la monarquia espanyola, la qual ha permès que s’escampi la ruïna.

Un cop definit el primer dels enemics contra la Mancomunitat i els catalans, Puig i Cadafalch presenta un altre enemic, aquest cop interior. Per ell, “l’altre enemic [és] el socialisme, l’obrerisme, el sindicalisme”¹⁸⁷¹, perquè en nom de l’internacionalisme han deixat de banda el seu sentiment nacional. En el discurs que pronunciava el 1919, Puig ja feia referència a una citació d’autoritat d’un company de lluita lituà, el qual afirmava que calia promoure el sentiment patriòtic als obrers per tal de garantir un bon govern. En aquest discurs, posava d’exemple el tsarisme antic, el qual era capaç d’utilitzar la força obrera per redirigir-ne les passions més mundanes en patriotisme rus.

L’orador assegura que aquest sindicalisme és tan perjudicial per Catalunya com pel català, ja que tenien com a pretensió “menysprear públicament en els seus diaris la llengua catalana, combatre tota la riquesa, declarant el boicot no a una indústria determinada, no a la d’una entitat o d’una comarca on hi havia la lluita social, sinó a tota la indústria de Catalunya”¹⁸⁷². Aquesta és una visió subjectiva d’un conservador com Puig i Cadafalch, però en tot cas ve a representar la visió hegemònica dins del nacionalisme català al voltant de l’any 1923. Aquesta percepció canviarà amb Francesc Macià i l’arribada al poder el 1931, però encara haurien de passar set llargs anys de dictadura.

Dins la lògica conservadora i antisindicalista, Balcells, Pujol i Sabater asseguren que Puig va arribar a culpar el Govern espanyol de la situació d’inseguretat ciutadana, instigada pels sectors obrers:

---

¹⁸⁷⁰ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d’agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁷¹ *Ibidem*.

¹⁸⁷² Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d’agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

*Puig i Cadafalch acusava el Govern de contemplar amb satisfacció la lluita de classes a Catalunya, perquè aquesta lluita la feia aparèixer com un país ingovernable i incapacitat per a l'autonomia política que el catalanisme demanava. Tot el discurs transmetia sensació d'impotència. L'estratègia de la Lliga Regionalista estava esgotada*¹⁸⁷³.

De nou, podem veure una visió interessada de Puig, que defensava les seves idees sense posar-se al lloc dels obrers i les seves condicions laborals. Per això, com insisteix Jardí, Puig parlava “del desgavell que regnava a Barcelona: vagues i atemptats terroristes que les autoritats competents eren incapaces de reprimir”¹⁸⁷⁴.

Amb aquesta referència a les autoritats competents es referia al Capità General de Catalunya, a Primo de Rivera, que feia uns mesos que havia substituït a Martínez-Campos. Concretament, la crítica al sindicalisme va dirigida “als atracaments perpetrats per anarquistes a Barcelona, com el del 19 de juliol, quan havien estat atracats pistola en mà els ordenances de l'Ajuntament”¹⁸⁷⁵, segons Albert Balcells. Per aquest motiu, Puig assegura que “no s'ha intentat encarrilar l'anarquia brunzent ni donar canal ample de nova justícia a les aigües turbulentes, ni s'ha sabut desviar-les o endegar-les”¹⁸⁷⁶.

La situació social i política que presentava el president de la Mancomunitat és desoladora, de frustració. Una situació que s'agreujava per la cinquena dins del rànquing de regions espanyoles en quant a concessió del pressupost per part del Govern espanyol. Puig assegura que Barcelona s'havia balcanitzat precisament per la inoperància d'Espanya en la gestió de l'ordre públic.

Per tot això Puig considerava que “tot l'esforç de vèncer la política vella d'Espanya, renovant-la i regenerant-la, ens ha fallat”¹⁸⁷⁷. Amb aquestes esperances trencades i tota una vida de possibilisme vista amb tristesa i ràbia, l'orador afirmava que seria impossible aconseguir la regeneració a l'Estat espanyol. Per a il·lustrar-ho fa servir fal·làcies *ad hominem*, buscant referents històricament nefastos per Catalunya, com el Comte Duc d'Olivares. Amb aquest referent aconsegueix amalgamar tots els *topoi* contra el qual Puig havia lluitat tota la vida.

---

¹⁸⁷³ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg. 214.

¹⁸⁷⁴ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 158.

¹⁸⁷⁵ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 44.

¹⁸⁷⁶ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁷⁷ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

En aquest punt Puig i Cadafalch torna a formular una nova gradació amb la qual combina la repetició d'alguns verbs per incrementar la sensació de fracàs. Insisteix en “ha caigut”, “ha deixat”, “ha caigut”, que podria ser interpretat també com una anàfora per donar ritme al paràgraf. En tot cas, és una figura retòrica que combina els dos elements, ja que a partir de l'anàfora s'arriba a un crescendo que acaba amb una pregunta retòrica, com feia Nicolau II de Rússia als seus súbdits: “On portareu els productes de la vostra indústria una volta els mercats russos us siguin tancats?”¹⁸⁷⁸.

Amb aquest nou recurs retòric, l'orador es disposava a tancar el desenvolupament del discurs, argüint que l'economia i també la pàtria havien de ser útils per a convèncer l'obrerisme perquè deixés la seva lluita. Per a fer-ho, però, calia instruir-los i millorar-los les condicions. Aquest era un dels propòsits de la Mancomunitat amb les escoles professionals, però la majoria de les quals van tancar amb l'arribada al poder de Primo de Rivera i, amb ell, també de Sala i Argemí.

En qualsevol cas, com apunta Balcells, podem comprovar com “les esperances eren inconcretas i molt a llarg termini molt distintes de les del discurs inaugural del 1919”¹⁸⁷⁹, en el qual afirmava –esperançat– que l'obrerisme i el sindicalisme sense sentiments nacionals no podien tenir èxit. Per això continuava afirmant que, quan la classe obrera es nacionalitzava, la seva organització i èxits creixien. En canvi, també d'acord amb Balcells, “el 1923 Puig fins i tot sentia el temor d'estar treballant en el buit”¹⁸⁸⁰, quan afirma que la Mancomunitat treballa en un sentit, mentre que el sindicalisme segueix un camí diferent.

I malgrat aquesta complexa situació social i política, agreujada pel pressupost ínfim de la Mancomunitat, per culpa de l'Estat espanyol –segons Puig–, la Mancomunitat seguia fent la seva obra de govern assenyat. Una obra, d'altra banda, que no excloïa l'existència de diferents faccions ideològiques dins de la institució. Per aquest motiu, Puig i Cadafalch afirma que hi havia des de monàrquics fins a separatistes, demostrant altra vegada que ell no era d'aquests, sinó que formava part d'un col·lectiu majoritari que buscava el just mitjà.

---

¹⁸⁷⁸ *Ibíd.*

¹⁸⁷⁹ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 44.

¹⁸⁸⁰ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 45.

Es remetia, per tant, a *L'obra realitzada* per part del Consell Permanent –el govern de la Mancomunitat–, per justificar la seva trajectòria i, amb ella, la seva frustració davant la incapacitat de regenerar l'Estat espanyol. En tot cas, i malgrat l'eficient obra de la Mancomunitat, ara ja no n'hi havia prou. Llavors és quan l'orador va utilitzar una metàfora il·lustradora del que suposava la institució que presidia: sobre la lluita baixa d'interessos i de disbauxes, nosaltres hi hem encès la llàntia perenne de l'ideal, del sentiment, que és encara més potent que la força material”¹⁸⁸¹. El seu govern havia estat la llàntia per posar llum a la foscor, el petit far que il·luminava el camí a seguir en matèria de cultura, d'obres públiques i d'obres socials, en paraules del mateix Puig.

En aquest sentit, feia una darrera comparació, que esdevé un argument de model i de contra model. Aquesta comparativa la fa entre l'obra de govern de la Mancomunitat i els escassos recursos que disposava, enfront el fracàs d'Annual i la campanya de l'exèrcit al Marroc, la qual havia costat molts més recursos que no pas la institució que Puig presidia. Amb aquest argument de dos models contraposats, Puig estava insinuant un argument del benefici, ja que guanyarien molts beneficis i menys maldecats si en comptes de dedicar diners a la guerra fallida els dediqués a l'obra social.

En aquest punt, just abans d'entrar a les conclusions, observem els diferents *topoi*, un espanyolisme abocat al militarisme mentre el catalanisme buscava el civilisme i advocava per l'estatisme. Així doncs, també comptava amb una contradicció en sí mateixa, com plantejava Martínez Fiol, ja que d'una banda criticava la ineficiència estatal de Madrid per després crear un propi cos d'Estat, en paraules de Prat de la Riba, per a gestionar el dia a dia dels catalans.

c.- Conclusions: proposta de model d'Estat confederal envers l'Espanya centralista.

En definitiva, després d'aquest llarg i fervorós anàlisi dels greuges que l'Estat tenia amb Catalunya però també de plantejar els enemics interiors que, segons Puig, tenia Catalunya, arriba a la part final amb una proposta que anava més enllà del que havia proposat fins al moment. Tal com ho corroboren Balcells, Pujol i Sabater:

---

¹⁸⁸¹ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

*La Mancomunitat s'ofegava per manca de recursos i de competències en una rivalitat absurda amb els serveis perifèrics de l'administració estatal. Com manifestà Nicolau i d'Olwer a l'Assemblea, les conclusions del discurs de Puig i Cadafalch no reflectien els plantejaments de la Lliga, sinó els d'Acció Catalana*¹⁸⁸².

És a dir, que amb el radicalisme discursiu Puig i Cadafalch es demostra com un regionalista crític amb el possibilisme pel qual havia advocat tota una vida.

De totes maneres, malgrat que les paraules eren més inflades de l'habitual, Puig seguia advocant per la unitat de totes les forces catalanistes. I per a fer-ho, retornava a l'argument del model i del contra model o, si es vol, de l'amic envers l'enemic. L'orador afirmava diàfanament que “l'Espanya que fa anys esquerpament ens refusa; però tots els altres podeu en ella conviure-hi. Jo us invito a seguir junts”¹⁸⁸³. El famós *topoi* de “la unió fa la força” seria molt útil, segons Puig, per convèncer els obrers a sumar-se al projecte patriòtic català.

En aquest sentit, proposa una analogia entre Catalunya i Finlàndia, com a dos nacions que pertanyien a l'Estat gran i que finalment es podrien alliberar del perill roig. Amb aquest exemple, podríem pensar que al cap de Puig hi corria la idea secessionista. No podem saber si íntimament ho era, d'independentista, però en tot cas queda més que clar que el seu model no era la secessió sinó més aviat la confederació ibèrica, liderada per Catalunya com el Piemont ho havia fet a Itàlia.

I, per acabar, descartant ja la proposta de l'autonomia política com havia defensat durant els tres mandats anteriors, insinua una possible confederació de tots els països de parla catalana. Puig i Cadafalch s'acomia amb les següents paraules: “les meves darreres paraules de salutació a Catalunya i a tots els catalans; a la que viu dintre les seves fronteres estrictes; als catalans de València i de l'Illa d'Or; als que, súbdits d'altres Estats, poblen l'altre costat del Pireneu o a l'altre costat del gran mar”¹⁸⁸⁴. A banda de mostrar-se amable amb els diputats que li acabaven de concedir el seu quart mandat, Puig i Cadafalch feia una picada d'ullet a una eventual confederació catalanoaragonesa, al més pur estil d'Alfons el Magnànim. D'aquesta manera, subtilment retornava al referent inicial per concloure amb un tancament circular.

---

¹⁸⁸² Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pg 214.

¹⁸⁸³ Puig i Cadafalch, J. (1923). “Discurs del president” a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

¹⁸⁸⁴ *Ibidem*.

Com podem comprovar, doncs, malgrat el discurs central de Puig i Cadafalch és el de 1919 perquè és el més representatiu de tota la seva trajectòria, en aquesta darrera intervenció hi podem veure molts més recursos retòrics que en els tres primers. Hi trobem una retòrica plena d'exemples, amb la qual combina emoció i raó, amb diversos exemples de tipus d'arguments diferents, amb diverses fal·làcies i també múltiples figures retòriques, sense perdre en cap moment el rigor en la seva línia discursiva.

Per a tancar aquesta conclusió del discurs, només podem constatar la rellevància dels discursos presidencials de Puig i Cadafalch perquè ens serveixen com a reflex d'una realitat, alhora que s'erigeixen com a projeccions de l'esdevenidor que volien construir. No hem fet aquesta tesi per fer història ficció ni tampoc per advocar per uns o altres criteris, sinó més aviat per prestigiar aquestes paraules orals que representen un document únic i especial per a descriure el Principat del primer terç del segle XX, des de la perspectiva dels presidents de Catalunya.

Transcripció del discurs

Aquest quart discurs l'hem trobat també en només dues fonts, una de primària i una de secundària. Les mateixes, de fet, que en l'anterior discurs analitzat. Com en els anteriors casos, la font secundària que ens transcriu impecablement el discurs és *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*¹⁸⁸⁵. Per altra banda, la versió original del discurs la trobem en la publicació de proselitisme de la Lliga Regionalista, la ja utilitzada *La Veu de Catalunya*¹⁸⁸⁶, en l'edició del mateix dia al vespre. A continuació, trobarem la versió d'acord amb les paraules transcrites pel periòdic contemporani al discurs:

He parlat altres vegades des d'aquest setial d'honor esdevingut sovint voltat de flames com aquell "siti perillós" de què Alfons el Magnànim es feia precedir en sa entrada triomfal a Nàpols i que pintava en els quarters de ses armes; mes, com avui, mai m'he sentit pres del sentiment serè de la responsabilitat meva i de tots vosaltres en la guia a donar a la política de la Mancomunitat en l'actual moment transcendent per a Catalunya.

---

¹⁸⁸⁵ Balcells, A.; Pujol, E. i J. Sabater (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1st ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 551-555.

¹⁸⁸⁶ Puig i Cadafalch, J. (1923). "Discurs del president" a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

És la quarta vegada, i penso que serà la darrera que rebo dels vostres vots, representants de Catalunya, l'honor de la Presidència, i les meves paraules desitjo que tinguin avui la freda imparcialitat del qui contempla amb ulls d'historiador les coses mortes, allunyades, del passat.

Estem, fa un quant temps, com voltats d'enemics. Com a tals els Governos ens tracten. Sembla com si la Mancomunitat de Catalunya, creada pel Govern, projectada pel partit conservador en mil nou-cents vuit, reproduïda com a projecte de llei pel partit liberal en mil nou-cents dotze, sigui cosa sediciosa. Era aquesta Institució, per a ells i per a nosaltres, obra de transició i d'oportunitat, camí de més ampla llibertat.

El Decret que la implantava contenia una reial promesa. Nosaltres hi hem estat fidels, mes bé es pot dir que els Governos d'Espanya no han tingut aquesta vegada paraula de rei.

Cap de les delegacions de serveis d'Estat ens han estat concedides, ni aquelles que per actuar sobre coses materials semblaven més fàcils a llurs suspicàcies, ni aquelles en què la incompetència del Poder Públic ha estat major.

Al contrari, la sèrie dels obstacles passats i presents, és inacabable. Recordem aquell llarg període encara obert, davant el Tribunal Suprem de Madrid, en què el Govern mantenia vagament la idea de la il·licitud dels nostres impostos; recordem la campanya contra el traspàs de serveis; la repetida i insistent en què l'única autonomia concedida, la de la votació dels nostres pressupostos i de l'examen dels nostres comptes, es volia que ens fos arrabassada; la negativa de la concessió dels telèfons mentre es daven fàcilment a València, a una Companyia estrangera, mentre es projecta la concessió de la construcció de tots els d'Espanya a un trust americà de què formen part noms ben coneguts en les campanyes contra nosaltres; el retràs de la tramitació de carreteres: trenta projectes de nova construcció dormen en el Ministeri de Foment, alguns dels quals daten de mil nou-cents divuit.

Recordem els concursos de bestiar suspesos. N'hi hagué prou de la denúncia d'un funcionari de Tarragona, tristament català, perquè l'Estat, que no fa res per al foment de la nostra riquesa pecuària, enviés la força que devia sobrar a Barcelona contra els anyells i les vaques pacífiques. Al cap de temps se'ns dona la raó, però en mala forma, que no obliga a l'agraïment. Avui encara, el dissabte van a mercat sense cap precaució els ramats, i el diumenge tota la quincalla de la higiene pecuària espanyola es mobilitza contra els que van als concursos mancomunals.

Recordem la campanya contra les brigades sanitàries. Ara és un metge castellà de Lleida el denunciador de la nostra manca de medis el dia abans de la campanya realitzada pel Servei sanitari a Barcelona. Entretant la incúria de l'Estat deixa que les febres palúdiques del Prat de Llobregat metòdicament avancin, fins coneguda clarament la causa.

Ara és contra la riquesa material, ara és contra els tresors de l'art, ara contra la llengua, ara contra els nostres llibres. Encara tenen abandonades al pati de la Diputació de Tarragona les estàtues imperials descobertes per l'Institut al Teatre Romà, decomissades per l'Estat ara fa cinc o sis anys. A Empúries les restes de la necròpolis grega, on s'han trobat vasos preciosos que té tothom menys els Museus públics, l'Estat les ha venudes per dues-centes cinquanta pessetes, ha preferit llençar-les a que la necròpolis fos explorada per la Junta de Museus de Barcelona i estudiada per l'Institut. Un Governador de Girona veda que ens siguin donats uns llibres per a la Biblioteca d'Olot. Una salutació cortesa, en llengua catalana, ens és tirada a la cara com si la nostra baixesa fos tal que el parlar amb la pròpia llengua fos ja blasfèmia o insult. Ni la representació de l'Estat en coses nostres és atesa: fa anys que el Ministeri d'Instrucció Pública no ha fet els nomenaments dels seus delegats al Patronat de la Universitat Industrial que, per altra part, s'ha deixat pràcticament sense la subvenció estatal que tot just compensava els impostos amb què el fisc grava l'ensenyança.

Bé es veu que no és la lluita solament contra nosaltres sinó contra Catalunya. Torna a poder referir-se als Governos actuals aquella frase del cant dels Segadors del temps de Felip IV:

“Ara el rei nostre senyor declarada ens té la guerra”.

Les coses estatals porten el segell de la infàmia i de la maledicció.

Sortim fora de les fronteres de la terra i la maledicció segueix. Un mot de l'ambaixada i a França els nostres orfeons, invitats per la Municipalitat de Tolosa, són expulsats com a criminals i la nostra bandera que flamejà a Verdun ondulant a les alenades darreres dels catalans morts per la França, és indiferentment abatuda.

Al Parlament es parla com de cosa innoble de la nostra indústria, del nostre treball i hi ha en els alts setials qui es complau en la ruïna que les pertorbacions socials porten al comerç i a la riquesa, ja que així es farà la bona obra de que la indústria s'escampi per Espanya emigrant de la terra maleïda. I ometo encara aquelles causes, moltes de gravíssimes, que apenen tot l'Estat: rius de sang que delmen la joventut, rius de diner que eixuguen la riquesa del país, que si afecten especialment a Catalunya es perquè compleix puntualment els deures públics i lleials no desertant d'allò a què sent radical aversió.

Vegem Barcelona: aquí es congria l'altre enemic. El socialisme, l'obrerisme, el sindicalisme han tingut en tots els països per principi el prescindir dels caràcters nacionals i sovint en nom de l'internacionalisme s'han aliat al costat dels opressors. Aquest fenomen esdevé comú en la història dels moviments nacionalistes. El tsarisme antic era mestre a aprofitar-lo. A Catalunya hem pogut veure els més qualificats òrgans del sindicalisme combatre el país, menysprear públicament en els seus diaris la llengua catalana, combatre tota la riquesa, declarant el boicot no a una indústria determinada, no a la d'una entitat o d'una comarca on hi havia la lluita social, sinó a tota la indústria de Catalunya. Hem vist alçar-se un exèrcit roig, que ara assassina, ara saqueja i mentrestant hem vist vagar la vigilància de la justícia, claudicar els organismes de govern, com si uns i altres en els moments més difícils estessin en mans de la negligència o de la mala voluntat.

No s'ha intentat encarrilar l'anarquia brunzent ni donar canal ample de nova justícia a les aigües turbulentes, ni s'ha sabut desviar-les o endegar-les.

Tenim dret a queixar-nos d'un govern que s'exerceix sense la nostra íntima complaença i que paguem amb duríssim i car estipendi anual, que s'apropa segons les estadístiques de quinze anys ençà al quint del pressupost a l'Estat.

És difícil a l'home dels països normals actuals interpretar aquests fets d'història contemporània. Caldria en tot cas cercar parell en la política oriental de la Rússia dels Tsars o en la Turquia dels Sultans rojos. Podriem dir que s'ha balcanitzat Barcelona o bé que travessem segles pretèrits; vivim la política descrita en el Gil Blas de Santillana. Ara, com llavors, els terços de Felip quart assalten les cases de la ciutat, es bufetegen els alcaldes i es profana el sagrat de la llar de les autoritats del país. Vivim una utopia o una ucronia. Per ella passem esguardant amb ullada ràpida, seguint el consell virgilià, com en el lloc més terrible de l'infern.

Tot l'esforç de vèncer la política vella d'Espanya, renovant-la i regenerant-la, ens ha fallat. No hem lograt convèncer l'ànim simplista de qui com a l'home del desert repugna la varietat i s'enamora de l'arabesc geomètric. El Comte Duc d'Olivares sobreviu. Melo podria encara avui, després de duríssimes experiències de la història de la decadència d'Espanya, repetir els seus consells de govern i les seves previsions.

En canvi aquesta política nefanda ha fet el seu vial dintre les ànimes. Tots els tòpics antics que unien els nostres passats a Espanya han anat caient. Ha caigut la vella admiració a una llegenda heroica, ha caigut l'esplendor d'una literatura, ha deixat de semblar-nos suficient per a comunicar amb el món la llengua castellana, ha caigut la veneració a un art del que fa anys que vivim separats; s'ha romput tota col·laboració científica. Cada dia el Govern fa nous esforços per a deslligar el vincle econòmic i ja no impressionen ni aquí ni a Polònia aquelles paraules del Nicolau II: "On portareu els productes de la vostra indústria una volta els mercats russos us siguin tancats?".

Una gamma diversa de partits a Catalunya té afany de llibertat i creu que ella fóra garantia d'una major cultura i d'una major tècnica i rectitud en l'art de governar. Aquesta escala comença en els partits monàrquics i acaba en els que es diuen clarament separatistes. Contra aquesta força el Govern aprofita la guerra social, sense normes i sense llei, de tal guisa que el poble, no comprenent la ineptitud a posar-hi ordre, creu en el maquiavel·lisme d'atjar-la.

I mentre la ciutat, màrtir, sofreix, els governants hi riuen i hi fan bons mots i frases plenes de fàcil ingeni i de sarcasmes. Tal és el quadre de la nostra història actual.

La Mancomunitat de Catalunya mentrestant va fent serenament el seu camí. En certs moments haurà semblat que es desentenia dels fets que ens volten. No, no era així.

Unes vegades era impossible la noble cooperació. No podíem alternar amb els qui amb fútils pretextos processen honrats ciutadans, als qui el sufragi ha enviat als consells municipals, i amb els qui per la seva passivitat sembla que regulen, en relació al moviment nacionalista, el desenrotllament del moviment terrorista. No podia la Mancomunitat avalar amb la seva assistència l'obra del polític de darrera fila enviat a Barcelona com aquells prefectes que Roma enviava a la Pennòmia o a la Cilícia, donant què dir als desvagats del fòrum i que tingueren la mala sort de tenir per cronistes a Livi o a Tàcit.

Quan per alçar la qualitat i la conducta ha portat l'excepció, com en el present hi ha mostra, no ha faltat la nostra assistència.

Si hem viscut vida independent del temps, era preparant l'avenir.

La nostra obra us la diran els volums de L'obra realitzada que el Consell que acaba ha depositat a la Mesa de l'Assemblea. Mentre les bandes anàrquiques actuaven i es robava per assalt a la capital de Catalunya, continuaven la seva tasca les nostres Escoles, els nostres Instituts, els nostres enginyers, els nostres metges; mentre esclatava

la bomba, es publicava el llibre savi, l'anuari de tal Institució científica, els mapes geogràfics i geològics; s'organitzava la beneficència i s'obrien nous camins. Us deia ara fa dos anys, en ocasió igual, que anàvem a emprendre la tasca de consolidar i d'afermar i com ho hem fet us ho dirà el projecte de liquidació anual sotmès a la vostra deliberació. Nosaltres hem consolidat la nostra obra enmig de la ruïna que ens ha voltat i del terratrèmol que ara sembla que s'apaivaga però que no és aturat. Sobre d'ell, sobre la lluita baixa d'interessos i de disbauxes, nosaltres hi hem encès la llàntia perenne de l'ideal, del sentiment, que és encara més potent que la força material: que hi ha encara homes que moren per l'honor, per Déu, per la pàtria, mentre que en nom de les baixes passions no es formen màrtirs sinó botxins. La llàntia encesa pot ésser senyal de salvament per a qui vulgui.

Avui, després de tot, no sabia encara pronunciar una altra paraula: hem de seguir la nostra obra de formació de la pàtria. Hem de seguir l'obra del palau de la nostra cultura, aixecant-lo cap amunt perquè es vegi pel món, eixamplant-lo perquè tothom hi càpiga. Hem de colonitzar les muntanyes encara inaccessibles i posar en comunicació material i espiritual a tots els catalans. Aquesta tasca de cultura, d'obres públiques, d'obres socials, és la que pot unir-nos encara a tots. Esmercem en això les engrunes que ens deixen. Gastem en un any el que gasta l'Estat al Marroc en deu dies, però aquestes engrunes són llavors que dona el cent per u.

Majories i minories heu elegit representant que reculli aquesta idea amb tota la seva transcendència d'una màxima llibertat continguda encara dintre l'Espanya que fa anys esquerpament ens refusa; però tots els altres podeu en ella conviure-hi. Jo us invito a seguir junts aquesta jornada en el camí comú sense pensar en les possibles bifurcacions del camí futur. Jo invito no sols el que vagin més enllà que nosaltres sinó els que, recelosos, es queden endarrera. Entre nosaltres fins ara no s'ha aixecat qui vulgui treballar contra Catalunya. Estic segur que en la nova elecció de Diputats de Catalunya no ha fet entrada encara en aquesta sala històrica qui es gosi declarar enemic de la seva llibertat.

Entreveiem la Catalunya de l'avenir. Ens hi acostarà l'esforç de tots units encara que sembli lluny. Per al qui creu que és servir al rei anar contra la pàtria és proper el dia que se li aturarà la pedra a la mà a punt de llençar-la atreta per la muntanya mare i el glavi li caurà atret per son germà el ferro de les entranyes de la terra.

El sindicalisme que ha tingut en tots els països per principi el prescindir dels caràcters nacionals girarà el cap a la mare generosa, els obrers catalans es cansaran de comandaments exòtics. Noten els que estudien els moviments socials, que la classe obrera s'ha nacionalitzat a mesura que la seva organització ha crescut. La primitiva homogeneïtat internacional ha passat progressivament a l'heterogeneïtat d'avui. I aquell dia proper d'unió i de força podrem ésser com Finlàndia per a Rússia; més si Espanya ho vol, podríem ésser també com el Piemont per a una nova Espanya en què hi convivíssim en llibertat.

Aquesta Assemblea seguirà, estic segur, la seva tradició. Ella en cada període ha fet patents els tresors incògnits de l'ànima catalana. Segles d'estar privada de les altes funcions polítiques no han pogut esvair el seu antic seny en l'art de governar. Homes vinguts de totes les encontrades de Catalunya, educats per al treball i per als afers individuals, han sabut aquí investir-se de la dignitat senatorial.

Aspirem al dret de regir-nos amb més ampla llibertat, i hem d'adquirir-lo per la nostra obra i pel nostre seny.

Rebeu, senyors Diputats, el meu homenatge respectuós.

I siguin les meves darreres paraules de salutació a Catalunya i a tots els catalans; a la que viu dintre les seves fronteres estrictes; als catalans de València i de l'Illa d'Or; als que, súbdits d'altres Estats, poblen l'altre costat del Pireneu o a l'altre costat del gran mar¹⁸⁸⁷.

---

¹⁸⁸⁷ Puig i Cadafalch, J. (1923). "Discurs del president" a *La Veu de Catalunya*, 29 d'agost 1923, núm. 8503, edició vespre, pg. 1, https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1257187 [consulta febrer 2020].

2.2.5 Ideals catalanistes

A diferència d'Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch no va ser un ideòleg en el camp de la politologia. Com ja hem pogut observar a la seva *Biografia*, en el segon president de la Mancomunitat hi trobem un acadèmic interessat en l'arquitectura i l'arqueologia, disciplines a partir de les quals bastia el seus *Ideals catalanistes*, el seu *Discurs nacional* i, amb aquests, el seu *Model d'Estat*.

Podem constatar que la seva manera de recercar en el passat per buscar els orígens de la nació catalana va servir al *Seny ordenador* consolidar el seu ideal nacional. Per aquest motiu, malgrat sovint diem que va ser Puig i Cadafalch qui es va veure influït per Prat de la Riba, el cert és que van retroalimentar-se per engrandir més el seu discurs polític. Mentre el primer president buscava pensar un model d'Estat, en base d'una definició del nacionalisme que va consolidar a *La nacionalitat catalana*, pel segon president era més important treballar el discurs nacional a l'interior de Catalunya.

Això no vol dir que Puig no compartís la idea d'influir en la política espanyola per aconseguir els objectius a Catalunya. Malgrat creia que s'havien de focalitzar els esforços al Principat, també compartia el possibilisme de Prat i de Cambó, que consideraven que s'havien d'ocupar totes les institucions polítiques per assolir progressivament polítiques públiques concretes.

És per això que, conjuntament amb Prat i amb Cambó, va participar amb ells en la fundació de la Lliga Regionalista, esdevenint anys “més tard regidor i diputat a Corts –aquest darrer càrrec a contracor”¹⁸⁸⁸, segons Balcells. Va col·laborar també assíduament a *La Veu de Catalunya*, dirigida pel seu amic Prat de la Riba. Per tot això no ens ha d'estranyar que els seus ideals catalanistes tinguin molt a veure amb els del *Seny ordenador*. Potser la diferència és que el primer president va ser mitificat i, en canvi, el segon va ser molt criticat per les seves decisions. Així ho posa de manifest Santi Vila:

Des dels seus tres vessants com a polític, professional i acadèmic, Puig encarnarà els valors propis del catalanisme noucentista: regeneracionisme democràtic; esperit modernitzador d'inspiració clàssica i compromís per superar l'enfrontament entre dretes i esquerres. Per totes aquestes raons, es pot afirmar que la trajectòria de Josep Puig i Cadafalch és una de les més brillants i sòlides del catalanisme, incomparablement superior a la de personatges molt menors com Francesc Macià o Lluís Companys que paradoxalment han tingut molt més reconeixement institucional i social. Ara

---

¹⁸⁸⁸ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 12.

*que novament vivim temps convulsos i d'excitació, potser val la pena recuperar la trajectòria dels qui més van excel·lir en el passat, comprendre'n els errors i encerts i procurar extreure'n les lliçons més oportunes*¹⁸⁸⁹.

Per a constatar quins són els ideals catalanistes de Puig i Cadafalch, de manera objectiva i sense prejudicis, haurem de recercar en els elements que emprava el segon president de la Mancomunitat com a pilars de la seva manera de fer política.

El primer element que volem destacar és la recuperació d'Empúries i del romànic català. L'un, per a justificar els orígens remots i diferenciats de la nació catalana, i l'altre per a destacar la singularitat del *fet diferencial* català a partir del estil arquitectònic més genuí. Tant en la recuperació d'Empúries com del romànic català, doncs, Puig i Cadafalch va tenir un paper fonamental, per demostrar que "Catalunya estava oberta al Mediterrani i tenia certes aspiracions imperials"¹⁸⁹⁰, com corrobora Guinart.

És a dir, que la teoria estatal de l'imperialisme pràctic tenia molt a veure amb les recerques arqueològiques de Puig. De fet, el mateix Prat de la Riba va reconèixer que compartien la visió de la nació com un *Volkgeist* històric:

*En Puig y Cadafalch, havia sentit la obsessió d'aquest mateix problema: Som una veu en el concert dels pobles -deya- que ressuciten com si haguessin sentit divinal manament senyalant l'hora de tornar a viure sobre la terra les antigues nacionalitats, patries naturals. Y afegia: Es que'ls pobles no s'esborren per real ordre sobre la terra; és que les nacions no's formen ab motllo ni artificis, és la voluntat del home no fa desaparèixer els caràcters de les races*¹⁸⁹¹.

I d'aquesta nació natural en la que s'arrela profundament el pensament de Prat i de Puig, hi trobaven la motivació per construir un futur diferent per Catalunya.

En el cas del segon president de la Mancomunitat, aquesta projecció cap al futur no la feia només des de la seva tasca al capdavant de la institució sinó també a través de les seves obres com a arquitecte, com asseguren Freixa i Riu-Barrera:

*La seva tasca professional més destacada fins als anys de la Guerra Civil va ser la d'arquitecte. Com a modernista, sempre va ser fidel a la reinterpretació de models històrics de manera lliure amb l'objectiu de crear un llenguatge propi i volgutament nacional. (...) Per Puig la pràctica de l'arquitectura anava lligada a la revisió de la idea de la ciutat*¹⁸⁹².

---

¹⁸⁸⁹ Vila, S. (2014). "Un bust per a Josep Puig i Cadafalch" a *La Vanguardia*. 17 de febrer.

¹⁸⁹⁰ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 31.

¹⁸⁹¹ Prat de la Riba, E. (1906). *La nacionalitat catalana*. Barcelona: L'Anuari de la Exportació, pg. 54.

¹⁸⁹² Freixa, M. i Riu-Barrera, E., J. (2019). "Introducció" a AAVV. (J. Colominas, Ed.) (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 18.

D'aquí el seu interès per revisar els projectes de clavegueram, la quadrícula de Cerdà, així com l'interès per donar monumentalitat als edificis públics i també privats. Tots els edificis que avui dia (2022) encara romanen a Barcelona com a emblemàtics era la seva manera de deixar empremta i de projectar futur per Catalunya.

I és que per Puig i Cadafalch, estudiar els orígens remots de Catalunya a través de la història de l'art i l'arqueologia servia per definir els pobles, però era a través de l'arquitectura que aconseguia projectar el passat cap al futur. És a dir, estudi del passat i un estil arquitectònic diferenciat en les seves obres, eren dues cares d'una mateixa moneda, amb la qual es proposava nacionalitzar Catalunya. A més de mirar cap al passat, volia portar la catalanitat cap al futur. I la millor manera que va tenir de fer-ho va ser a través dels seus estudis sobre l'arquitectura catalana del passat i amb els seus edificis més emblemàtics. Aquesta era la millor manera de nacionalitzar el país.

A l'ensem, però, Puig i Cadafalch considerava que també s'havia de teixir una xarxa de complicitats a nivell internacional. Calia promoure un intercanvi cultural allà on residien els debats punters de la ciència a nivell europeu, per tal d'enriquir internament la cultura però també per donar a conèixer la riquesa de Catalunya. Per això, un dels seus ideals va ser el de crear una xarxa de complicitats d'arreu del món, que poguessin comprendre la personalitat nacional catalana i que, en conseqüència, ajudessin a enaltir-la i a defensar-la. Així ho va fer a través de les seves estades en diverses universitats com a acadèmic o a través dels missatges de felicitació de les nacions victorioses de la primera Guerra Mundial.

I, mentre la internacionalització dels llaços de Catalunya amb Europa i el món era un dels seus objectius, la desigualtat entre classes socials no va ser una preocupació per revertir. De fet, la visió social en la seva política es basava en com mantenir l'ordre social, la pau en societat que permetés desenvolupar un determinat model de vida. Precisament pels seus orígens, venia d'una classe mitja alta benestant, no va tenir ni la capacitat ni la voluntat per implicar-se en els conflictes socials que es vivien a Catalunya durant el seu mandat presidencial. Ara bé, això no vol dir que no tingués sensibilitat social. Com ho demostra l'entramat de clavegueram que va desenvolupar a Mataró com a arquitecte municipal, o també les campanyes per a dessecar el delta del Llobregat i així combatre el paludisme, són mostres que no era un insensible. En qualsevol cas, la seva obra no destaca per emprar un discurs social, com més tard sí que ho faria Francesc Macià.

En canvi, a nivell territorial sí que va defensar una redistribució de la riquesa per les comarques. De la mateixa manera que no va disposar gaire esforços en minimitzar les desigualtats de classe, sí que va lluitar per revertir les desigualtats territorials. Tal com apunta Balcells, “per a Puig i Cadafalch, la Mancomunitat era un mitjà perquè la riquesa concentrada a Barcelona contribuís al desenvolupament de les comarques més endarrerides i pitjor ateses, un veritable acte de solidaritat interna catalana”¹⁸⁹³. En aquest sentit, el mateix Balcells conclou que “la prova que la Mancomunitat havia estat un instrument de redistribució territorial dels recursos fou que, en el moment de la liquidació de la corporació, totes les províncies menys la de Barcelona reberen més actiu que passiu”¹⁸⁹⁴.

En definitiva, els ideals catalanistes de Puig i Cadafalch podem dir que van girar en la nacionalització de Catalunya endins, a partir de l'estudi del passat del Principat i de la construcció d'edificis amb un estil ben diferenciat. Així mateix, va treballar per a revertir les desigualtats territorials a partir de la construcció d'infraestructures a totes les comarques de Catalunya, mentre va evitar implicar-se plenament en la lluita contra el pistolisme i la inseguretat als carrers de Barcelona, derivada dels conflictes entre els obrers i els amos. D'aquí el seu suport implícit al cop d'Estat de Primo de Rivera, el qual esperava que restablís l'ordre social, i amb ell totes les crítiques que posteriorment li han fet els seus detractors i els escassos estudis historiogràfics sobre el segon president de la Mancomunitat.

A continuació ens disposem a comprovar com Puig descrivia la nació catalana i, a partir d'ella, com fonamentava el seu model d'Estat. Com veurem, té molt a veure amb l'ideal projectat de Prat de la Riba.

Discurs nacional

Per Josep Puig i Cadafalch, Catalunya era una nació que enfonsava les seves arrels úniques i diferenciades en l'arribada dels grecs a l'emplaçament d'*Emporion*. Una nació que va mostrar la seva esplendor arquitectònica en l'estil romànic, així com també en alguna obra gòtica per destacar i, finalment, tornava a reeixir amb el noucentisme i el modernisme de principis del segle XX. És a través de l'art, l'arquitectura i

---

¹⁸⁹³ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 156.

¹⁸⁹⁴ *Ibidem*, pg. 158.

l'arqueologia, doncs, que Puig i Cadafalch basteix el seu *Discurs nacional*, com veurem en aquest apartat.

Com apunta Jordi Amat, “el pensament de Puig és pre-democràtic, organista i corporatiu d’inspiració medieval, molt influït per Prat de la Riba (*La nacionalitat catalana*) i el seu *volkgeist* o esperit nacional de referències alemanyes i centreuropees”¹⁸⁹⁵. La diferència entre Prat i Puig és que aquest segon va articular molt més que el primer el discurs nacionalitzador Catalunya endins. Així ho posa de manifest Jordi Casassas:

*Sota la presidència de Puig i Cadafalch, el 1919 es va posar en marxa la comissió organitzadora d’un Institut d’Educació Nacional que havia quedat en mer projecte durant la presidència de Prat. De fet, es projectava una espècie de modern ministeri de cultura, similar al que posarien en marxa el cap de ben poc temps la Rússia dels soviets o la Itàlia feixista. Amb una clara voluntat nacionalitzadora, la comissió catalana de 1919 tenia la pretensió d’intervenir en l’educació popular i mirar de suavitzar d’aquesta manera els dèficits estructurals*¹⁸⁹⁶.

Aquests dèficits de classe no pretenien abordar el conflicte social de cara, sinó que volia entomar-lo des de la base educativa. Una visió que tenia molt a veure, com podem presumir, amb la seva manera de veure i d’entendre el món: a través de l’estudi.

En aquest sentit, i molt abans de la seva tasca presidencial, Puig i Cadafalch ja havia demostrat la seva passió per estudiar, per recercar d’on venia Catalunya i entendre en quin punt de la història es trobava. Com ens recordava Jardí, se’l coneixia entre els companys d’escola com l’“arqueófilo”. No és estrany, doncs, que més tard dedicqués tants esforços a les ruïnes d’Empúries, ja que de ben jove mostrava interès en el passat del Principat, com afirma Jardí:

*Ja manifestà un fort atractiu pels monuments de l’antigor, però no pas com a pura curiositat arquitectònica, sinó com a testimoniatge plàstic del passat d’una terra que ell estima pel fet d’èsser la pròpia. Breu: Puig pertany a aquella generació de catalans que havia après de la precedent, que fou la generació romàntica, a venerar les ruïnes com a mitjans suggeridors d’una història de la qual enorgullir-se*¹⁸⁹⁷.

No és estrany, doncs, que fos Puig i Cadafalch el principal patrocinador de la recerca arqueològica a Empúries, la qual posaria les bases de la semàntica imperialista de Prat i d’Ors.

---

¹⁸⁹⁵ Amat, J. (2001). *Josep Puig i Cadafalch: Polític (1902-1924)*. Mataró: Grup d’Història del Casal 2, pg. 7.

¹⁸⁹⁶ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l’època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pp. 230-231.

¹⁸⁹⁷ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 10.

L'estudi arqueològic havia nascut a Europa gairebé dos segles abans que Puig i Cadafalch, promogués aquesta recerca. Però no fou fins al segle XX que l'ús de l'arqueologia va servir per justificar els orígens remots de les nacions. Així ho hem explicat a l'apartat *Discursos nacionals* i així ho corrobora Guinart en aquesta cita:

*De manera semblant a com a finals del s. XVIII Goethe (seguint l'estela de Winckelmann) havia redescobert els vestigis clàssics curullant de significat les ruïnes del fòrum romà, els temples d'Agrigent o el teatre de Taormina, també Prat, Ors i Puig comencen a fer parlar unes pedres que fins llavors havien romàs en silenci*¹⁸⁹⁸.

L'arqueologia s'havia posat al servei del nacionalisme, a Europa i a Catalunya. O, millor dit, el nacionalisme s'havia abastit de l'arqueologia per justificar els orígens remots dels seus ideals. Així ho demostra la passió per les figures trobades a les ruïnes d'Empúries:

*La troballa, a la darrereria d'octubre de 1909, d'una estàtua grega d'Asclepi o Esculapi de cos sencer i, a començament del desembre del mateix any, la d'una petita testa femenina (...) Els artistes i escriptors catalanistes celebraren degudament aquelles descobertes d'Empúries, perquè, constituint proves palpables d'una herència hel·lènica, acreditaven més el nostre passat cultural*¹⁸⁹⁹.

Els objectes, les escultures o la trama urbana que s'anaven descobrint a Empúries ajudaven a conformar la imatge d'una nació catalana d'origen ben diferenciat a l'espanyola. Tal com apuntava Eugenio Garin, "es llegeix els antics per trobar la comprovació o predicció d'aquella única veritat que és la nostra veritat"¹⁹⁰⁰, cosa que resulta molt útil per entendre l'abús que se'n feia de la història per part de qualsevol nacionalisme, també el català.

D'aquesta manera, s'utilitzava i s'abusava de la història per a reforçar els propis principis. És així com podem comprendre "l'aposta noucentista per establir una genealogia diferent de la ibèrica, o més exactament, una genealogia interventiva damunt la ibèrica"¹⁹⁰¹. És a dir, a partir de les troballes d'Empúries es forjava un relat nacional forjat en un remot passat, com insisteix el mateix Joan Ramon Resina:

---

¹⁸⁹⁸ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 121.

¹⁸⁹⁹ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 94.

¹⁹⁰⁰ Garin, E. (1987). *La educación en Europa (1400-1600): problemas y programas*. Barcelona: Crítica, pg. 71.

¹⁹⁰¹ Resina, J.R. (2014). "L'arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics" a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 18.

L'interès del jaciment d'Empúries no rau en l'ús que en fes el nacionalisme – per definició els nacionalismes ho aprofiten tot, car entenen la nació com una síntesi de la història i la geografia d'un poble–, sinó en l'accent que el Noucentisme volgué donar al nacionalisme emergent¹⁹⁰².

Per tant, per Resina, l'ús i l'abús que en feien els noucentistes del jaciment d'Empúries s'entén en la lògica nacionalista de l'època. De la mateixa manera com Prat i Puig proposaven un model d'Estat d'acord amb la tendència del moment, es basaven en una moda europea d'entendre què era la nació i com justificar-ne el nacionalisme que s'hi adheria.

El fet de ser el jaciment arqueològic que conservava elements palpables pels catalans de l'època, convertia Empúries en un símbol, com reitera Resina:

Si Empúries esdevé un lloc de memòria noucentista i un símbol cultural de primer ordre a la península Ibèrica, no és perquè el terme llatí cultura es faci equivaldre a nació o poble, sinó perquè Ors vol passar bou per bèstia grossa, prenent aquelles ruïnes per la prova empírica del fet diferencial del qual parlava Prat; un fet, però, que ja no seria el de la catalanitat entesa en sentit nacional sinó el de la mediterraneïtat d'arrel clàssica, o més exactament platònica¹⁹⁰³.

Tot i així, Empúries no era l'únic símbol històric que emprava Puig i Cadafalch per a justificar les seves arrels. El segon element del qual volem parlar en aquest apartat és el paper de l'arquitectura.

Segons el mateix Puig, “l'arquitectura, com el llenguatge, es forma per transformació de formes més antigues a la qual se li sumen d'altres exòtiques i totes plegades es transformen i es fonen en un art nou”¹⁹⁰⁴. D'aquesta manera, no només fonamentava el seu discurs nacional a partir de l'arqueologia sinó també dels aspectes arquitectònics diferencials que es podien trobar a Catalunya respecte la resta de nacions de la península Ibèrica. Com ja hem explicat a l'apartat de la *Biografia*, Puig i Cadafalch trobava en l'arquitectura aquesta inspiració per al seu nacionalisme.

Ja de ben jove manifestava aquest interès pel romànic català, l'estil arquitectònic genuïnament català, segons Puig i Cadafalch. Per a difondre els resultats dels seus estudis, l'any 1889 va pronunciar una conferència titulada *Fonts de l'arquitectura romànica a Catalunya* en la qual Puig afirmava que:

La forma arquitectònica no és sols la traducció en pedra d'un problema mecànic, sinó que és l'expressió d'una idea, millor dit, d'un conjunt d'idees

---

¹⁹⁰² Ibídem, pg. 13.

¹⁹⁰³ Ibídem, pg. 17.

¹⁹⁰⁴ Puig i Cadafalch, J. (2016). *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1st ed.). Barcelona: Base, pg. 9.

*que sintetitzen la manera de ser de cada època. (...) Roma li donà sos elements constructius i ses formes arquitectòniques. Bizanci n'hi afegí de noves; de ses esposalles espiritualitzades pel Cristianisme, segellades per l'esperit de la terra, nasqué l'arquitectura romànica catalana*¹⁹⁰⁵.

Per Puig i Cadafalch el romànic català era producte d'una confluència d'influències romanes, visigòtiques, bizantines i eclesiàstiques, amb un punt genuí del caràcter català. El qui fou el segon president de la Mancomunitat creava un discurs d'acord amb el *topoi* del català com un poble acollidor, de mercaders que comerciaven i integraven els coneixements d'altres pobles en el seu caràcter. D'aquí que fes servir el romànic català per a diferenciar la nació catalana d'altres de la península ibèrica, com ho demostra en aquesta cita:

*L'art romànic lliure contra l'art artificial i unitari del renaixement, reivindica, per medi de sos poetes, primer que tots inspirats en la poesia del poble, la literatura contra l'artificialisme acadèmic, reivindica el llenguatge en contra les traves de ferro que emmotllen les idees en paraula estrangera; reivindica la família i la corporació, agrupacions naturals dintre l'Estat i contra l'individualisme revolucionari; reivindica el dret històric en contra de tota mena de codis inspirats en el filosofisme apriorista*¹⁹⁰⁶.

Resulta evident que Puig i Cadafalch feia servir la història segons la seva voluntat de reforçar els seus prejudicis. Ho feia a través del científisme, per donar rigor acadèmic a les eines que feien servir tots els nacionalismes per a reforçar el seu relat discurs nacional, com ho demostra el mateix Puig:

*L'arquitectura històrica no era així. (...) L'engendrava tot el poble i tot el poble l'usava, i l'arquitectura ho penetrava tot i el temple, la casa, el moble i fins el vestit es fonien en una unitat d'estil, com si no fossin possibles altres menes de formes. Tothom, com avui en els grans pobles, parlava en tot moment una sola llengua*¹⁹⁰⁷.

Els noucentistes, especialment Puig i Cadafalch, usaven i abusaven de la història per a destacar el *fet diferencial* català, com a únic i singular. Amb això no estem dient que no existeixin característiques que efectivament poden distingir uns elements diferencials dins de Catalunya respecte a d'altres territoris, però en aquest apartat posem el focus precisament en la voluntat d'exagerar-ho.

Com apunta Pau Guinart, “han estat molts els casos d'abús del llegat clàssic per part del poder, donat que (...) proporciona uns fonaments fermes i una atractiva aura de

---

¹⁹⁰⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 15.

¹⁹⁰⁶ Puig i Cadafalch, J. (1891). *Discurs del president del Centre Escolar Catalanista de Barcelona llegit en la sessió inaugural de 1889-1890*. Barcelona: Casa provincial de Caridad.

¹⁹⁰⁷ Puig i Cadafalch, J. (2016). *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Base, pg. 8.

legitimitat”¹⁹⁰⁸. És a dir, no és que aquest abús el fes només Puig, sinó que també el veiem en Prat, en Macià o en tants d’altres polítics de l’època. En tot cas, per a donar-li una pàtina de veracitat, Puig i Cadafalch s’esforçava a sistematitzar-ho en estudis amb rigor acadèmic:

*L’estudi de l’infantament de l’arquitectura romànica té, per a nosaltres, pobles de l’Europa d’Occident, un interès fonamental, perquè és l’art engendrat per primera vegada per nosaltres, os de nostres ossos i sang de nostra sang. (...) És l’arquitectura romànica, fins a cert punt, una derivació del mètode de construir romà, no una evolució d’ell*¹⁹⁰⁹.

Ara bé, des d’una perspectiva actual, els estudis de Puig i Cadafalch podríem definir-los com excessivament emocionals, ja que en tot moment hi notem aquesta voluntat justificativa.

I de la mateixa manera que Puig utilitzava el romànic català, s’emprava Empúries per a demostrar que la catalanitat té característiques úniques dins de l’*ethnos* ibèrica, a través d’una cadena de generacions que arriba als nostres dies. Així ho expressa Prat de la Riba al capítol VII de *La nacionalitat catalana*, que hem comentat en el seu apartat. I això es basava en el fet que la colonització grega havia estat prèvia a la romanització a Catalunya. A Espanya, en canvi, no hi havien arribat els grecs o, si més no, amb molta menys incidència. Per això, tot i que Prat i Puig reconeixen “la importància de la romanització, per a ell l’essència de la nació existia abans d’aquest procés i el va sobreviure”¹⁹¹⁰.

D’acord amb l’argumentació de Guinart, Prat i Puig creien que “l’*ethnos* ibèrica va resistir les diferents invasions i ocupacions, des de grecs fins a cartaginesos, fenicis a romans, aquesta va ressorgir i la civilització llatina es va convertir en catalana”¹⁹¹¹. Una interpretació, salta a la vista, molt interessada de la nacionalitat catalana. Un abús de la història fet a mida, que trobem escrita especialment en textos de Prat de la Riba que eren pensats a partir dels estudis de Puig i Cadafalch.

L’estudi del romànic català i de les ruïnes d’Empúries, doncs, donaven una pàtina històrica als orígens de la nació catalana. Per això, “Bosch-Gimpera, recolzat per

---

¹⁹⁰⁸ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 118.

¹⁹⁰⁹ Puig i Cadafalch, J. (2016). *L’arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Base, pg. 11.

¹⁹¹⁰ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 52.

¹⁹¹¹ *Ibidem*, pg. 53.

Puig i Cadafalch, engega excavacions entorn de Catalunya, en el que ells consideraven el *hinterland* geogràfic i cultural català”¹⁹¹². Des de les illes Balears fins al Baix Aragó, passant per la Vall de Boí o les ruïnes a l’Empordà.

I no només a partir de l’arqueologia sinó a través, com ja hem vist, de la història de l’art. Precisament a través de l’exemple del romànic de la Vall de Boí, el mateix Puig i Cadafalch hi troba l’ànima del poble català:

*La fi de l’art romànic català, igual que el seu naixement, és successiva i lenta com un gran fet social. L’obra d’art és un conjunt orgànic i viu, imatge externa d’un estat de pensament per al qual és tan difícil la naixença com la mort. Així, la desaparició de l’art romànic, substituït per l’escola gòtica, fou obra secular, reflex, en l’art, de la mort de la civilització romànica del migdia, envaïda per la cultura septentrional de França i dels grans fets socials i polítics que desplaçaren el centre intel·lectual d’Europa cap al nord, on floriren com per encant les meravelles de l’art gòtic*¹⁹¹³.

Aquesta mirada cap al passat era, en certa manera, nostàlgica. El mateix Puig i Cadafalch afirmava que “mai més no hem assolit temps com aquells de personalitat i de llibertat per a la terra catalana, i mai més l’art no ha aconseguit, com llavors, formar una escola característica i pròpia. Perduda la independència política, ha estat per sempre més província artística d’altres pobles més forts o més sortosos”¹⁹¹⁴.

En aquesta recerca dels orígens nacionals hi observem, també, la consciència d’una independència política prèvia al Decret de Nova Planta. Per això era tan necessari, per Prat, preservar aquells elements nacionals que definien Catalunya i que permetien nacionalitzar la pròpia població. És en aquest interès justificador on l’“arqueófilo” hi trobava la necessitat de salvar les pintures murals i el romànic de la Vall de Boí o les ruïnes d’Empúries. Segons Guinart, “Puig (que acabava de visitar els frescos en una missió arqueologicojurídica a fi de protegir el patrimoni artístic català) defensava la recuperació del llegat clàssic d’Empúries, a priori menys amenaçat ja que es trobava enterrat, però que també havia sofert un cert espoli anteriorment”¹⁹¹⁵.

Ens trobem, com ja hem reiterat en diverses ocasions, en un context de definició i consolidació del nacionalisme català. És per aquest motiu que Puig és tan insistent en la recuperació de la memòria i, sobretot, de la història de Catalunya. Una visió, com demostra Resina, ben diferenciada a la del nacionalisme espanyol:

---

¹⁹¹² Ibídem, pg. 55.

¹⁹¹³ Puig i Cadafalch, J. (2016). *L’arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Base, pg. 75.

¹⁹¹⁴ Ibídem, pg. 81.

¹⁹¹⁵ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 106.

Mentre els definidors del catalanisme traslladen la font de la cultura a horitzons extraterritorials [el món clàssic de Grècia i Roma] i assumeixen la posició perifèrica de Catalunya respecte d'un focus cultural heliocèntric, els pares del nacionalisme espanyol, Angel Ganivet, Miguel de Unamuno, Menéndez Pidal i la resta de teoritzadors de la hispanitat situen l'essència de la cultura hispànica a l'altiplà peninsular. (...) Per Ganivet, no és que la cultura llatina defineixi el caràcter espanyol, sinó que el castellanisme anacrònic i anatòpic de Sèneca envaeix i determina la llatinitat de l'imperi romà. Per Unamuno la configuració física de Castella explica l'expansió geogràfica de l'imperi de Felip II. I segons Menéndez Pidal, els dos moments de màxima esplendor cultural a la península Ibèrica corresponen a l'imperi romà i al dels Austries¹⁹¹⁶.

És així com també es diferent el nacionalisme català i espanyol. Perquè es defineixen a *contrario* i parteixen d'una justificació diferent. Queda clar, doncs, que tant nacionalistes catalans i espanyols, usen i abusen de la història, però els seus referents són ben diferents. De fet, segons Resina, tant Prat de la Riba com Sabino Arana –i també Puig– fonamentaven el seu nacionalisme en una aproximació científica, a diferència dels doctrinaris del nacionalisme espanyol. I, a partir d'aquest academicisme, Resina conclou que Prat i Puig volien presentar el seu projecte com a creïble i realitzable.

Però en l'afany per nacionalitzar Catalunya, Puig no només podia mirar cap al passat, com ja hem apuntat en el subapartat anterior. El qui fou el segon president de la Mancomunitat volia mirar cap al futur a través d'un present que també fos diferenciable des del futur. Així és com va crear una nova arquitectura per tal de configurar una identitat diferenciada. A través de l'estudi arqueològic i de la història de l'art, doncs, Puig crea una arquitectura moderna i diferenciada que aspirava a ser una arquitectura nacional, com assegurava ell mateix:

L'art social, ha estat sempre, com la llengua o el dret, concepció de l'ànima col·lectiva. L'aportació individual hi ha col·laborat com el literat en el llenguatge, fixant-lo, depurant-lo, ennoblint-lo, o el legislador en el dret, recollint el costum o l'expressió de l'opinió pública. El símil del llenguatge és el més a propòsit per a donar idea de l'arquitectura o de sa gènesi. El poeta escriu i expressa idees de noves maneres, mes ningú no li exigeix que inventi el llenguatge, ni les paraules, ni la sintaxis que les lliga. Tal ha estat també la formació de l'arquitectura en la història, al revés d'avui que a l'arquitecte se li demana que parli llengües diverses i fins que n'inventi¹⁹¹⁷.

---

¹⁹¹⁶ Resina, J.R. (2014). "L'arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics" a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 19.

¹⁹¹⁷ Puig i Cadafalch, J. (2016). *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Base, pg. 7.

Així doncs, l'arquitectura seria un signe d'identitat del poble. Com el mateix Puig argumentava amb l'art i l'arquitectura romànica, ell volia traslladar-ho al seu moment vital i crear nous símbols per al futur.

En aquest sentit, volem destacar la importància de la creació dels símbols per a la consolidació de qualsevol nacionalisme. Així ho posa de manifest Pau Guinart:

Els símbols tenen una importància cabdal en tot procés de creació d'un projecte nacional i sovint els que s'escullen acaben influenciant enormement la identitat d'un país. (...) En el cas de Catalunya hi ha múltiples evidències d'aquestes sinèrgies, tant en els textos dels intel·lectuals com en els discursos polítics, a més de les actuacions a nivell cultural¹⁹¹⁸.

El paper de Puig i Cadafalch en aquesta creació de la nació catalana és indubtable, ja que va consagrar tota la seva obra acadèmica a justificar aquests orígens, a reparar les ruïnes d'aquell passat remot i a promoure una revitalització d'aquells signes d'identitat a través d'una arquitectura regenerada i diferenciada.

En definitiva, per Puig i Cadafalch Catalunya no només era una nació, sinó que ell va ser un personatge clau per a definir-la com a tal. A través de l'estudi i la creació dels símbols nacionals va contribuir enormement a consolidar el nacionalisme català. És per això que, si de Prat de la Riba en destacàvem la seva habilitat per descriure i sistematitzar els elements que definien la nació, de Puig i Cadafalch n'hem de destacar la seva capacitat per crear alguns d'aquests elements. Especialment des de la perspectiva històrica, de l'ús i de l'abús d'aquesta per a definir símbols que s'identifiquessin fàcilment per a la població i els cohesionés com a societat.

És a partir d'aquesta concepció de la Catalunya nació, que Puig i Cadafalch promourà, com a continuació de Prat de la Riba, un model d'Estat determinat. A continuació analitzarem quina és la seva proposta d'organització territorial.

Model d'Estat

Josep Puig i Cadafalch no era independentista. Malgrat tenia la consciència que Catalunya havia estat una entitat política independent, com ho podem observar en molts dels seus escrits sobre el romànic català, mai es va proposar construir un Estat independent per al Principat. Si més no, no ho expressa en aquests termes en cap dels seus textos ni discursos orals que hem estudiat.

---

¹⁹¹⁸ Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 32.

Per definir el model d'Estat que proposava Puig i Cadafalch ens hem de remetre'ns al model que proposava Prat de la Riba. Ell era l'ideòleg teòric, el que projectava la utopia, servint-se dels estudis dels intel·lectuals de la seva època, entre els quals en destacava Puig. Com hem vist en l'anterior subapartat, dels seus estudis se'n podia justificar part de la nació catalana. En tant que nació, aquesta tenia dret a tenir el cos d'un Estat.

Com ja hem apuntat en l'apartat de *Prat de la Riba*, aquest Estat no havia de ser independent, sinó que feia referència a la capacitat d'una institució catalana amb capacitat de tenir un funcionariat català i triat des de Catalunya. Així, ho van assolir els membres de la Lliga Regionalista en aconseguir la Mancomunitat de Catalunya, a partir de la qual van crear l'Escola de Funcionaris d'Administració Local.

La primera finalitat d'aquest nou ens era, sens dubte, la de modernitzar el país a través de les eines de les quals disposava. Així ho explica Jordi Amat:

Puig i Cadafalch manifesta la seva voluntat de modernitzar el país, d'aquí la seva autèntica dèria per la millora de les infraestructures i les comunicacions i demana clarament un nou model d'estat federal on la diversitat no sigui sinònim d'independència, sinó que els diversos òrgans vius contribueixin a enfortir tot el cos sumat¹⁹¹⁹.

Aquest va ser el primer objectiu que es volia complir, però la finalitat del nou ens mancomunat no era fer una Diputació més gran o aconseguir un cos de funcionaris que donés uns pocs serveis a la ciutadania.

La voluntat tant de Prat com de Puig era la de recuperar una unitat cultural a través d'una institució nítidament catalana i, alhora, aconseguir cada cop més competències per a actuar com un petit Estat dins d'un Estat més gran. És per això que la proposta de Puig, basant-se en els principis presentats per Prat, era un model federalista amb un grau inconcret de descentralització administrativa. Concretament, aquest model apareix ja en el primer discurs de Puig i Cadafalch al Congreso, quan deixava ben clar que els membres de Solidaritat Catalana no eren independentistes sinó més aviat federalistes:

Nosaltres formem una minoria nacionalista que considerem al nostre país com una variant nacional dins d'Espanya, com una nacionalitat viva. Aquest moviment de la Solidaritat Catalana (...) volem un estat federal que tingui cura de l'acció exterior, però també volem una llibertat absoluta de cada regió per tal d'organitzar-se en altres temes, en tot allò propi d'ella mateixa;

---

¹⁹¹⁹ Amat, J. (2001). *Josep Puig i Cadafalch: Polític (1902-1924)*. Mataró: Grup d'Història del Casal 2, pp. 14-15.

*llibertat absoluta per tal d'organitzar-se com un Estat dins d'un altre Estat, amb tota la independència adient a les seves necessitats*¹⁹²⁰.

Podem comprovar, doncs, com la proposta de Puig era una mena de confederalisme o de federalisme asimètric, que no pas un federalisme pur com el que hem explicat a l'apartat de *Models d'Estat*.

Aquesta federació asimètrica o confederalisme és el que acabarà defensant Puig i Cadafalch durant el seu mandat presidencial: la defensa de l'autonomia per Catalunya. Ho hem pogut comprovar a través dels seus discursos, especialment la seva reelecció com a president de la Mancomunitat el 1919, just després de la fallida campanya per l'autonomia. També es posa de manifest en els següents discursos de 1921 i 1923 ja que, en no aconseguir les transferències de Madrid, assumeix les competències de les altres Diputacions i exerceix *de facto* un autonomisme, dotant-se amb més funcions i emetent deute públic per a finançar-se.

Resulta evident que aquest model que hem definit no és un autonomisme absolut, sinó un model pseudoautonòmic, impulsat unilateralment pels nacionalistes catalans amb la voluntat de construir una nació catalana autogovernada, dins d'un Estat espanyol regenerat.

Podria semblar, doncs, que Puig i Cadafalch no era tan agosarat com Prat de la Riba o que simplement copiava els seus plantejaments. Tanmateix, com apunta Resina, “no s'ha subratllat prou el joc semàntic que Ors extreia d'aquell *Empòrium* (mot greg llatinitzat), que recorda fonèticament el mot *imperium*, però entronca etimològicament amb el corònim *Empordà*”¹⁹²¹. L'imperialisme de Prat, que també defensava Puig, tindria un origen marcat en els estudis de Puig i Cadafalch. No podem donar-li l'autoria, doncs, perquè ni en els textos ni en els discursos, el segon president de la Mancomunitat és tan diàfan com el primer, però no podem entendre Prat sense Puig.

De fet, en la campanya per la consecució per la Mancomunitat, un any abans de la constitució de l'ens, Puig i Cadafalch pronuncia un discurs clarificador amb relació al model d'Estat que impulsava. Tal com recorda Jardí, “la directiva de la Lliga aprofità els brillants resultats de les eleccions [de l'abril del 1913] per a l'organització d'unes

---

¹⁹²⁰ *Ibíd*em, pg. 17.

¹⁹²¹ Resina, J.R. (2014). “L'arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics” a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 12.

diades regionalistes a Barcelona i a Tarragona”¹⁹²². La idea era celebrar la gran victòria electoral i fer pressió per aconseguir la Mancomunitat, amb discursos dels diputats més destacats. En el cas de la diada regionalista celebrada a Barcelona el 6 d’abril de 1913, Puig i Cadafalch va apel·lar en el seu discurs a la Mancomunitat com un *instrument de progrés*.

És a dir, per ell el model d’Estat autonomista, o pseudoautonomista, que proposava a través de la Mancomunitat, era un instrument per a fer progressar la societat. Puig afirmava en aquell discurs¹⁹²³ que no eren necessàries les paraules perquè la Mancomunitat s’explicava sola. A Catalunya li mancava el *sanejament de les ciutats*, li calia *organitzar la beneficència*, li calia *bastir una xarxa de camins, carreteres i ferrocarrils* i li calia fomentar la *cultura i la llengua catalana*.

La Mancomunitat era el model d’Estat que proposava Puig per Catalunya i Espanya, el qual hauria de servir per organitzar la societat catalana i posar-la al dia, així com també per regenerar un Estat espanyol endarrerit, centralista i poc democràtic. Així ho corrobora Resina:

*A fi d’organitzar la societat catalana en el moment que unes elits encaraven el repte de restaurar la vida institucional al principat. (...) Pel que fa a la retòrica, molts d’ells es movien en l’àmbit de l’idealisme o la utopia, mentre que en el de les realitzacions bastien (...) el que avui en diuen estructures d’estat*¹⁹²⁴.

La Mancomunitat serviria doncs, per organitzar i jerarquitzar la vida política catalana. Podem detectar la ideologia conservadora que impregnava les propostes de Puig i Cadafalch, que a la vegada també eren profundament innovadores i modernes pel seu temps.

En resum, segons expressava el mateix Puig i Cadafalch a través d’una cita que recull Enric Jardí, “la Mancomunitat és una fórmula incipient de la descentralització”¹⁹²⁵. Tanmateix, amb la Mancomunitat no n’hi havia prou per a desenvolupar el model d’Estat que Puig i Prat tenien al cap. Balcells ho desenvolupa de la següent manera:

---

¹⁹²² Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 102.

¹⁹²³ Puig i Cadafalch, J. (1913). “El Sr. Puig i Cadafalch” a *La Veu de Catalunya*, 7 d’abril, edició de matí. [Consultada el maig de 2020 a https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1243823].

¹⁹²⁴ Resina, J.R. (2014). “L’arqueologia de la catalanitat i el retorn als clàssics” a Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d’Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d’Ors i el noucentisme*. Barcelona: Brau, pg. 17.

¹⁹²⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l’art*. Barcelona: Ariel, pg. 148.

*Durant la presidència de Puig i Cadafalch es posaren de manifest les limitacions de l'estratègia possibilista que Prat de la Riba (...) havia desenvolupat amb fortuna i efectivitat. No té cap fonament suposar que Prat de la Riba, si no hagués mort, hauria aconseguit del poder central l'autonomia catalana o un traspàs de serveis i de tributs que Puig i Cadafalch i Cambó no aconseguiren*¹⁹²⁶.

Per tant, segons aquesta explicació de Balcells, podríem entendre que el model ideat per Prat de la Riba era només una utopia i que la posada a la pràctica real va ser possible gràcies a Puig i Cadafalch i a la seva etapa presidencial.

En la línia d'incrementar el grau de descentralització que havia aconseguit Prat, acostant-se a l'ideal d'un federalisme asimètric *de facto*, Puig va defensar durant el seu mandat aquesta ampliació de la sobirania:

*L'ampliació de la Mancomunitat amb les competències i els recursos de les quatre diputacions no compensà el fracàs de la campanya autonomista del final del 1918, segellada per la negativa del Congrés de Madrid a discutir el projecte d'Estatut d'Autonomia presentat per la Mancomunitat i pels parlamentaris catalans al gener del 1919*¹⁹²⁷.

Els reiterats intents per a canviar el model d'Estat espanyol no van reeixir, ni Prat des de les presidències de la Diputació de Barcelona ni des de la Mancomunitat, com tampoc ho va aconseguir Puig i Cadafalch.

En tot cas, el segon president mancomunitari hi va estar molt més a prop, donat que malgrat la negativa de Madrid a transferir competències, va trobar la manera de fer-ho possible a la pràctica. A diferència de Prat –i Cambó–, Puig focalitzava la seva estratègia molt més en l'interior Catalunya, en la voluntat de nacionalitzar el país i treballar de portes endins. I va reeixir, en part, perquè va ser capaç d'ampliar les funcions i les polítiques públiques de la Mancomunitat, malgrat no va ser capaç de canviar l'estructura territorial d'Espanya.

Aquest canvi del model d'Estat no va arribar, efectivament, fins la proclamació de la República espanyola l'any 1931, com veurem en l'apartat de *Francesc Macià*. Per això podem concloure, en paraules de Jardí, que “la Mancomunitat és una institució de transició. Li manca llibertat; li manca, també, força econòmica”¹⁹²⁸. Perquè, com afegeix Balcells, “la Mancomunitat no tenia competències en legislació i arbitratge

---

¹⁹²⁶ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l'Institut d'Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 153.

¹⁹²⁷ *Ibidem*, pg. 153.

¹⁹²⁸ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 146.

laborals ni en ordre públic i quedà al marge de la confrontació”¹⁹²⁹. Per tant, no podem parlar d’una entitat política plenament autònoma sinó solament pseudoautònoma.

Per tot això, podem concloure que el model d’Estat proposat per Puig i Cadafalch és molt semblant al de Prat de la Riba. Pràcticament igual, sense fer tan d’èmfasi en la vessant imperialista com a metàfora per a aconseguir una federació asimètrica o una confederació ibèrica. Això no vol dir que Puig no ho defensés igual que Prat, sinó que en els seus discursos i textos no hi trobem aquesta vessant.

L’objectiu que Puig i Cadafalch va perseguir al llarg de la seva vida política era el de nacionalitzar Catalunya, més que no pas promoure un canvi de model territorial a l’Estat espanyol. En qualsevol cas, és evident que la proposta d’entitat pseudoautonòmica que presidia, a través de la qual feia la tasca nacionalitzadora, tenia conseqüències en el model d’Estat espanyol. Un model que, com veurem a continuació, no canviarà fins la segona República espanyola, en gran part gràcies a l’intent frustrat de Puig i Cadafalch per aconseguir l’autonomia per Catalunya. En aquest sentit, la historiografia ha fet poca justícia amb el tracte a Puig, com defensa Balcells:

*Prat de la Riba morí abans que es possessin de manifest les limitacions i contradiccions de l’estratègia possibilista que ell havia dissenyat. (...) Puig hagué d’afrontar aquelles limitacions i contradiccions i no aconseguí superar-les. Per això ha estat més fàcil idealitzar i exaltar Prat en detriment de Puig, tot oblidant que va ser durant el sexenni de la presidència de Puig i Cadafalch quan la Mancomunitat arribà al sostre màxim de les seves possibilitats i recursos, encara que no aconseguí tampoc l’autonomia política*¹⁹³⁰.

En resum, malgrat no destacar especialment per una proposta clara i determinada per un model d’Estat diferent, el seu discurs nacional i les influències que va rebre de Prat de la Riba, van portar Puig i Cadafalch a defensar *de facto* un model confederalista o federalista asimètric de l’Estat espanyol. Un encaix de Catalunya dins d’Espanya, en definitiva, que ens permet concloure que Puig tampoc era independentista.

---

¹⁹²⁹ Balcells, A. (2017). “Josep Puig i Cadafalch, segon president de la Mancomunitat de Catalunya i president de l’Institut d’Estudis Catalans” a AAVV. (J. Safont & L. Duran, Eds.) (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur*. Barcelona: Revista de Catalunya, pg. 153.

¹⁹³⁰ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 25.

2.3 Francesc Macià i Llussà

2.3.1 L'orador

L'oratoria de Francesc Macià ha estat descrita per contemporanis i historiadors que l'han estudiat com més aviat deficient. Fins i tot ell mateix s'havia presentat al Congrés com un mal orador, com un d'aquells que no té facilitat per la dialèctica parlamentària ni interès per a millorar en aquest aspecte. Tanmateix, al llarg d'aquest apartat procurarem desmentir aquesta percepció que el defineix com un orador mediocre, ja que probablement no era un gran debatent en l'intercanvi de cops, però en canvi sí que era un grandíssim comunicador.

Aquesta contradicció entre la mala oratòria envers la comunicació emocional i efusiva es pot comprovar ja en un dels primers mítings en els que va prendre part. Concretament va ser un acte al poble de la seva família, a Les Borges Blanques, en el qual va defensar la candidatura de Solidaritat Catalana tal i com descriu Ramon Arrufat:

L'oratòria de Macià de tothom és sabut que era deficient. La seva pronúncia, heretada dels seus avantpassats, feia molt difícil que pogués ser brillant en l'oratòria. Això sí, era emotiu i, a l'ensem, emocionava: les seves paraules penetraven en els cors més sensibles de les multituds que, conjuntament amb la manera que tenia de somriure, captivaven. El que sí que va ser entenedor per a tothom fou quan va dir ple d'energia, tot tartamudejant, i donant un cop de braç al damunt de la barana del balcó amb el puny clos que ell no estava disposat que es vexés ni un moment el seu poble, Catalunya, i davant d'això estic disposat a tot. Aquestes paraules foren dites amb tanta vehemència que els entebancs del tartamudeig no varen poder enterbolir la frase. Descriure l'entusiasme que va provocar el sotragueig d'aquelles paraules fóra atribuir-nos un mèrit que sols està reservat als mestres de la literatura¹⁹³¹.

La força interior del candidat a diputat era indubtable, s'expressava sense filtres, amb honestat envers la gent del territori que estimava.

El cert és que aquest és l'únic discurs de tota la campanya de Solidaritat del qual hem pogut recuperar algun comentari sobre Macià. De fet, segons Arrufat, “mancat de dots qualitatives d'oratòria, Macià no passa de ser un de tants components d'allò que havia estat una força popular i de pressió”¹⁹³², de Solidaritat Catalana.

La majoria de biògrafs, tant en l'elogi com en la crítica, han volgut presentar un Macià distant amb la retòrica pròpia dels polítics. Sardà recorda que “aquells debats fets de filigranes verbals, sense un objectiu concret a assolir, aquelles discussions allunyades

---

¹⁹³¹ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pp. 93-94.

¹⁹³² *Ibidem*, pg. 143.

de les necessitats del poble, l'entristien i el posaven nerviós"¹⁹³³. De manera que es va presentar com a candidat per Solidaritat com un exercici de responsabilitat política, carregat d'escepticisme envers les dinàmiques del Congrés, les quals considerava allunyades dels problemes reals de la ciutadania.

Així és com es sol presentar, però si entrem en el detall, podem comprovar que en Macià es troba un gran comunicador des d'un bon inici. Per exemple, el 13 de maig de 1907, un cop iniciat el període de sessions, va fer una intervenció suposadament improvisada que va copsar l'interès de tothom, com assegura la mateixa Zeneida Sardà:

El 13 de maig de 1907, el Congrés dels Diputats obria les seves sessions. El pare, que hi assistia per primera vegada, havia decidit no parlar. (...) Mai no va ser un bon orador, si bé les seves paraules sentides i autèntiques, no gens demagògiques, arribaven sempre a la gran majoria. El cas és que aquell dia molta gent tenia interès a escoltar-lo. (...) L'expectació que havia despertat la seva persona era gran¹⁹³⁴.

Com que els continguts de fons que presentava eren sentits, no era necessari ni un ordre, ni una bona presentació, ni tan sols una bona conclusió. Amb les paraules adients en el moment adient, era capaç de captivar l'audiència.

En aquest format parlamentari, Pitarch reitera que Macià no s'hi sentia còmode:

Macià no se sent còmode en els debats parlamentaris, per bé que havia superat amb èxit l'experiència de diputat a Corts: hi havia practicat un discurs personal, ben treballat, convincent, íntim, i hi havia pogut exhibir els seus coneixements i la seva experiència directa¹⁹³⁵.

Podem comprovar que, malgrat es presenti el diputat Macià com un personatge allunyat de la política i de l'oratoría, la majoria d'historiadors cometen un error. No era un mal orador, sinó un orador que odiava el discursos buits de continguts, els que no es fonamentaven en raons ni tenint emocions que transmetre.

És per això que, quan algun altre diputat l'interpel·lava tocant-li la fibra en algun tema que ell sentia visceralment, Francesc Macià no tenia cap mena de problema en intervenir improvisadament en el debat per contradir l'orador en qüestió. Sardà en posa un exemple, que es va produir durant el primera any com a diputat, una anècdota que va explicar la filla de Macià:

Vallès i Ribot (...) l'al·ludí directament. Aleshores el meu pare no va tenir remei que contestar. L'impacte del seu discurs va ser impressionant. Aquell

---

¹⁹³³ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 58.

¹⁹³⁴ *Ibídem*, pg. 53.

¹⁹³⁵ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 40.

*dia el pare va estar especialment inspirat. Les paraules brollaven amb una facilitat desacostumada enmig del silenci expectant de l'auditori seduït. Tan sols murmuris d'aprovació entre cada frase. Ni ell no se'n sabia avenir. L'endemà mateix va escriure una carta a la meua mare explicant-li amb tot detall la sorprenent fluïdesa que animà el seu discurs i les reaccions emocionades que provocà en el conjunt de parlamentaris*¹⁹³⁶.

Havia descobert una habilitat que desconeixia que tenia, tal i com recorda en una carta que va enviar a la seva família i que recull Zeneida Sardà: “Semblava que Déu m’havia donat una facilitat de paraula i una eloqüència extraordinària; l’emoció amb què m’escoltaven era fonda, intensa”¹⁹³⁷.

Per tant, ja d’entrada podem contrastar aquella estesa idea que Macià no era un gran orador. Si ho volem dir així, no era un orador comú, que utilitzés tècniques comunes, però en canvi sí que tenia una gran capacitat per a comunicar. Així ho afirma Roig:

*Macià sí que parlava, escrivia i intervenia en debats públics. I que fou un diputat proper a la gent, preocupat pels seus problemes quotidians, pel poc desenvolupament de la seva comarca o districte electoral. El fet que parlés i visqués de prop els problemes de les persones va comportar probablement que confiessin en ell, perquè era conseqüent amb el que prometia. Per això, va gaudir d’una gran credibilitat moral. (...) La seva biografia l’avalava. Tant si s’hi estava d’acord com si no, hom admetia que al darrere hi havia una gran coherència, fins i tot diríem que una gran ingenuïtat*¹⁹³⁸.

Si se l’ha descrit com a mal orador és, doncs, perquè no complia amb els paràmetres habituals de l’oratoria parlamentària. Però com queda demostrat, per la seva trajectòria vital i la seva implicació amb els seus electors, comptava amb una *auctoritas* difícil d’igualar.

Això no treu que, parlant des del cor, no s’hagués de preparar les intervencions. Ans al contrari, precisament contradient el que se sol percebre, Macià preparava detalladament els seus discursos, com confirma Ucelay-Da Cal:

*Com a parlamentari, com que no era un bon orador en el sentit de tenir el verb fàcil, es preparava acuradament els discursos amb anotacions i extreia de les seves lectures sobre política, sobre marina i sobre qüestions militars en general molts de detalls que amuntegava per als seus discursos*¹⁹³⁹.

Si diem que era un gran comunicador és perquè sabia tocar els temes que importaven als seus electors i era capaç de presentar-se com un no-polític que lluitava pel seu bé.

---

¹⁹³⁶ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 54.

¹⁹³⁷ *Ibidem*, pg. 54.

¹⁹³⁸ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 14-15.

¹⁹³⁹ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 17.

Macià era molt conscient d'on venia, què defensava i quines eren les seves limitacions, com corrobora Roig:

*Malgrat tot, ell mateix era conscient dels límits de la seva oratòria i s'hi va referir més d'una vegada. Com a exemple recollim el que va dir al Congrés el 10 d'agost de 1919: "Yo no soy nada parlamentario; porque si S.S. me pregunta la forma y extensión que voy a dar a mi discurso cuando me levanto a hablar, no lo sé. Tengo una idea y la voy exponiendo"*¹⁹⁴⁰.

Això és el que deia públicament, però ja hem refutat en aquestes poques planes que els discursos els preparava amb dedicació. En certa manera, va crear un relat versemblant que, com a militar retirat i implicat en política per convicció, no podia preparar-se els discursos sinó que només podia parlar des de l'estómac, des de la sinceritat.

Com ell mateix reconeixia, "alguns discursos devien ser preparats prèviament, (...); altres responen a l'emoció o la urgència del moment"¹⁹⁴¹. Una improvisació, en tot cas, que estava molt ben treballada d'antuvi, perquè si intervenia sense haver-s'ho preparat és perquè coneixia molt el tema i l'havien interpellat directament. Així ho demostren unes notes manuscrites del mateix Macià, que va recuperar Roig de l'Arxiu Nacional de Catalunya, en les quals es demostra que "malgrat que Macià havia començat dient que pensava no intervenir en aquest debat, (...) es conserven almenys tres versions manuscrites diferents d'aquest discurs o d'algunes parts, fet que indica una preparació detallada (cosa que feia sempre)"¹⁹⁴².

Hi podem observar, doncs, la voluntat de Macià de crear un relat que contrastava amb la realitat. Deia que no se'ls preparava quan sí que ho feia. Es presentava com un no-polític, quan va ser diputat de manera ininterrompuda des del 1907 fins el 1923, malgrat va retirar-se voluntàriament fins a dues vegades. I durant aquests setze anys no va ser pas un diputat inactiu. El mateix Josep M. Roig assegura que el Macià diputat era molt actiu en els discursos orals:

Francesc Macià no fou un diputat passiu; com hem vist, intervenia en els debats i replicava i fins i tot interrompia altres oradors. Parlava de manera enèrgica, etzibava frases rotundes, expressava idees simples i utilitzava dades i xifres de manera molt abundant. Diu d'ell Fernández Almagro que anava de dret, directe, com una fletxa i, tot i que tothom està d'acord que no tenia el dot de l'oratòria (amb el benetes, però, que hom es refereix a l'avi del 1931 o de més endavant, amb més de setanta anys, mentre que aquí es

---

¹⁹⁴⁰ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 10-11.

¹⁹⁴¹ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 12.

¹⁹⁴² Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 56.

*parla del jove Macià de 1907-1912 d'uns cinquanta anys), els seus discursos estaven ben construïts i elaborats*¹⁹⁴³.

Tornem a trobar-nos amb la paradoxa de titllar-lo com a un orador poc hàbil però alhora el definien com un orador amb un estil directe, entenedor i corprenedor per les emocions que transmetia.

Potser el que no tenia, doncs, era una facilitat natural per a la improvisació. Per aquest motiu, es sentia amb l'obligació de preparar-se molt bé els marcs cognitius que després exposaria en seu parlamentària. Segons Pitarch, doncs, Macià era un gran preparador dels seus discursos:

*A les Corts del Regne s'amania molt acuradament les intervencions, amb anotacions que extreia de les seves lectures sobre política, marina, qüestions militars, pagesia, oli, etc., i amuntegava molts de detalls per farcir els discursos. (...) també es delia per intervenir en els temes dels quals era coneixedor directe; els seus discursos van tenir, però, menys eficàcia que ressò*¹⁹⁴⁴.

Això no vol dir que aquestes fossin recurrents. Com rubrica Arrufat, Macià es cenyia a parlar quan li convenia, quan tenia alguna cosa a aportar i quan es veia obligat a defensar els seus electors directes:

*Les poques intervencions a les Corts d'Espanya eren escasses però concretes. Desídia per complert dels grans parlamentaris mestres en l'art de la verbositat, però malgrat tot, en certs aspectes, les poques intervencions que va fer-hi varen ser profètiques. Com, per exemple, el cas tan discutit del famós Projecte de la reforma de l'Esquadra Espanyola substituint-la per una flota de submarins propugnada per Macià, de molt menys cost i de molta més eficàcia*¹⁹⁴⁵.

Davant del que considerava una excessiva retòrica buida de contingut i donada la seva acurada preparació dels discursos, ben aviat es va cansar de la lògica dialèctica de Madrid.

De la mateixa manera que Puig, com hem explicat en l'anterior anàlisi, Macià era un home de fermes conviccions que defensava des de la visceralitat. Per això, quan va veure que fracassava Solidaritat i que no hi havia un projecte clar per a Catalunya, va decidir deixar el seu escó. Així ho explica Enric Jardí:

Macià restà ben poc satisfet de l'experiència parlamentària viscuda. No li agradà l'espectacle que donaven contínuament la major part d'aquells homes polítics moguts per la vanitat i l'ambició, només preocupats de lluir llur oratòria o d'entrebancs a l'adversari que fos. Un temperament rectilini

---

¹⁹⁴³ Ibídem, pp. 82-83.

¹⁹⁴⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 39.

¹⁹⁴⁵ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 116.

com el seu no podia trobar-se còmode en el Congrés, un indret on havia accedit d'anar per amor a Catalunya, però posat a defensar la causa catalanista preferí cedir el lloc a altres diputats més donats que no pas ell per l'oratòria i pel combat dialèctic, sense que això vulgui dir que les poques vegades en que parlà ho fes d'una manera inhàbil¹⁹⁴⁶.

Com hem apuntat anteriorment i explicarem amb més detall en la biografia del qui seria el primer president de la Generalitat republicana, aquesta dimissió de l'any 1910 no va ser l'única de Macià. Zeneida Sardà explica des d'una altra perspectiva, més personal i íntima, la dimissió del diputat Macià l'any 1923:

Un bon dia, tip d'aquell anar fent absolutament estèril, decidí dimitir el seu càrrec. Davant els ulls atònits dels diputats, en plena sessió parlamentària, el pare expressà els seus punts de vista sense circumloquis i acabà la seva sorprenent intervenció amb un gest enèrgic i decidit declarant que renunciava a l'acta de diputat¹⁹⁴⁷.

No era gaire comú que un diputat dimitís del seu càrrec, cansat dels discursos buits de contingut. Però és que Macià no era un diputat comú. Odiava, com ja hem apuntat, els discursos parlamentaris que no portaven enlloc.

Per aquest motiu, quan va esdevenir president de la Generalitat de manera oficial, a partir del 14 de desembre de 1932, va decidir abstenir-se de parlar en la seu de la sobirania de Catalunya. Molts dels seus correligionaris li havien criticat aquest intens silenci al Parlament, “on parlà poc com a president i no gens com a cap del Govern. Macià no es delia per parlar en públic, davant del qual el seu gest, la seva presència, suplien les mancances oratòries”¹⁹⁴⁸. De fet, com ja hem explicat i com reitera Enric Jardí:

Macià era conscient de la seva pobra oratòria i defugia exercitar-la en determinades ocasions, però sobretot davant de professionals de la política. Una bona part del conflicte que sorgí entorn a la delegació de funcions executives (...) es fonamentava en la seva repugnància a comparèixer davant del Parlament de Catalunya i defensar, amb la paraula, el seu programa i la seva gestió¹⁹⁴⁹.

Aquest odi o repulsió a la dialèctica parlamentària la comparteix tant amb Prat com amb Puig, els seus predecessors com a presidents de Catalunya elegits democràticament. Segurament perquè era més un home de fets, no suportava parlar per parlar.

---

¹⁹⁴⁶ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 48.

¹⁹⁴⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 59.

¹⁹⁴⁸ *Ibidem*, pg. 39.

¹⁹⁴⁹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 458.

Per il·lustrar aquesta deixadesa de funcions, Pitarch explica que Macià com a president ni tan sols intervenia per a justificar els canvis produïts en el govern, l'octubre del 1933:

El president tampoc no intervé en cap moment de la representació parlamentària del nou Govern, que es fa el 10 d'octubre; ni tan sols quan una moció –que té el suport de 26 diputats: Lliga i Unió Democràtica de Catalunya, Unió Socialista de Catalunya, Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres –li ho reclama insistentment mentre l'acusa de partidista i presidencialista i de poc respectuós amb el parlament¹⁹⁵⁰.

Les crítiques es repetien especialment des de l'oposició. Per exemple, els diputats al Parlament de Catalunya de la Lliga Regionalista criticaven del president que tenia “contacte amb la premsa i la prevenció vers el Parlament, on només acudeix amb motiu d'actes solemnes i oficials, i defuig el debat amb els diputats de l'oposició, per més que la Lliga li ho retregui i reclami expressament”¹⁹⁵¹, segons Ismael Pitarch.

Això no vol dir que evités anar al Parlament. Moltes vegades era present al Saló de Sessions del Palau del Parlament, però les intervencions les feia el seu fidel company d'exili. Així mateix, quan anaven pel territori, com recorda Enric Jardí, el cos del contingut el desenvolupava el poeta de la Selva del Camp:

Ventura Gassol a l'època republicana continuà al costat de Macià, l'acompanyà en bon nombre dels desplaçaments per terres catalanes i als mítings en què participava el President, en els quals la càlida oratòria del poeta, reblerta de frases llampants, escalfava l'auditori i el preparava per acollir les paraules concretes de Francesc Macià. Gassol efectuà, de bona hora, una tasca excel·lent com a director de la política educativa de la Generalitat¹⁹⁵².

Per tant, Macià només intervenia quan era imprescindible i sempre de manera breu i clara. Si de jove la seva manera de preparar un bon discurs era la planificació dels continguts, de l'estructura, de les millors frases a pronunciar, de gran la seva manera de comunicar era a través de la imatge.

D'aquí que, quan el convidaven a pobles d'arreu de Catalunya, l'encarregat d'encendre l'audiència era en Ventura Gassol, com confirma Pitarch:

Quan fou president, als que l'invitaven a adreçar-se a les multituds que l'envoltaven els deia: A mi no han vingut a escoltar-me, a mi han vingut a veure'm. A qui vénen a escoltar és a en Gassol. Gassol era un amic íntim i fill espiritual del president, molt proper a ell des d'Estat Català. En l'època republicana continuà al seu costat i l'acompanyà en bon nombre de desplaçaments. A les trobades o mítings polítics la vibrant oratòria del poeta

---

¹⁹⁵⁰ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 36.

¹⁹⁵¹ *Ibidem*, pg. 40.

¹⁹⁵² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 453.

*escalfava l'auditori i el preparava per acollir les paraules més concretes del president*¹⁹⁵³.

Ja hem vist anteriorment que a Macià no se'l definia com un gran orador. En canvi, el poeta Gassol sí que el definien com un bon orador parlamentari, capaç d'utilitzar la demagògia per a transmetre un discurs idealista a la seva audiència. Curiosa contradicció en Macià, que només volia ser fidel als problemes reals del seu públic i, alhora, anava acompanyat d'un hàbil orador de masses, com afirmen Casals i Arrufat:

*De la República ençà només sentim En Gassol demagog. No l'idealista. Afirmant avui, i havent de rectificar demà. Fent un discurs idealista un dia, com fou el de Manresa el dia de la commemoració de les famoses Bases, i fent un discurs un altre dia, ple d'equilibris i d'inconseqüència personal i política*¹⁹⁵⁴.

És per aquest motiu que moltes de les crítiques que dirigien a Macià també les acabaven dirigint al seu teloner i lleial company. Els mateixos Casals i Arrufat asseguraven que “no volem pas dubtar de l'idealisme ni del catalanisme d'En Gassol, però sí que ens indueix a creure que en Gassol polític ha absorbit i anul·lat el Gassol idealista i el Gassol poeta”¹⁹⁵⁵.

Els contemporanis de Macià, doncs, fossin amics, correligionaris, adversaris polítics o enemics, tots coincidien en criticar una deficient oratòria de Macià com a diputat i el silenci de Macià com a president. Nogensmenys, aquesta crítica no era del tot justificada, segons Ernest Benach:

*[Macià] no fou un polític que es refugiés en les paraules per defugir el fet, ni que callés per defugir la responsabilitat de les paraules. (...) Això ha fet que se'l definís sovint com un polític d'acció; i, tanmateix, els seus discursos són plens d'intensitat i càrrega significativa. Valguin com a exemple les seves intervencions a la cambra catalana, certament escasses, però representatives d'aquest estil. D'aquestes intervencions es desprèn el se elevat sentit institucional i també una concepció republicana de la societat que apel·la de manera directa a la participació i la implicació en el projecte comú de país*¹⁹⁵⁶.

Com ja apuntàvem a l'inici d'aquest apartat, volem contradir la crítica dels contemporanis de Macià que el titllaven de mal orador. De fet, segons Roig, durant el batxillerat fet a Vilanova i la Geltrú, “podem dir que l'únic *Notable aprovechado* de les

---

¹⁹⁵³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 40.

¹⁹⁵⁴ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 261.

¹⁹⁵⁵ Ibídem, pg. 262.

¹⁹⁵⁶ Benach, E. (2009) “Presentació” a Pitarch, I. E.(2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 8.

seves notes de batxillerat va ser el de *Retòrica y poética*¹⁹⁵⁷. Si bé és cert que va ser la pitjor qualificació d'aquell any, no és gens menyspreable un notable en una matèria que no li agradava.

Tot i no comptar amb unes habilitats naturals per l'oratoría, en definitiva, era un gran comunicador. Com dèiem anteriorment, Macià s'autodefinia com un no-polític per atiar el *topoi* que diu que els polítics no miren pels seus electors sinó per ells. El president Macià preferia presentar-se com un home de paraula, que no de paraules. I per aquest motiu s'havia d'allunyar del lloc comú que definia als polítics com uns xerraires interessats. Segons Víctor Castells, Francesc Macià “tenia la qualitat més preuada per a un home públic: era home de paraula, ben definit en els seus propòsits”¹⁹⁵⁸. Mentre els polítics eren i són vistos com a persones de paraules, que no de paraula, ell sortia del polític comú i es presentava com a diferent.

Fos buscat o no, aquest *contratopoi* va resultar molt eficaç per Macià, ja que venia avalat per la seva trajectòria prèvia a ser parlamentari, per l'etapa d'idealista a l'exili, que el va erigir com el líder del catalanisme polític quan va poder tornar a territori català. Això es deu a la seva facilitat per connectar amb la gent, com assegura Pitarch:

*A Macià li agradava parlar amb gent, fins i tot en públic. La manera de Macià de dir simplement el que pensava es basava a exposar clarament la doctrina més directa, constituïda per un nombre reduït de clàusules i proposicions axiomàtiques que arribaven als oients aureolades de noblesa, com si es tractés de vells proverbis, però amb la particularitat que, per llur contingut viu i incitant, invariablement, semblaven idees noves en qualsevol moment que es pronunciessin*¹⁹⁵⁹.

Per tant, Macià era un mal orador parlamentari, en el sentit del diputat comú que només buscava la brega dialèctica sense afrontar els problemes reals. En contraposició, Macià era un excel·lent comunicador fora del terreny parlamentari. Connectava amb la gent perquè sabia escoltar els seus problemes.

En paraules de Forn, “Macià era un seductor. No era un bon orador però quan apareixia a les concentracions, la gent embogia. Només calia que cridés: *Catalans!*,

---

¹⁹⁵⁷ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 10.

¹⁹⁵⁸ Castells, V. (2017). *Francesc Macià parla. Escrits, parlaments, entrevistes i lletres*. Barcelona: DUX, pg. 40.

¹⁹⁵⁹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 39.

Catalunya! I ja tenia fet el seu discurs”¹⁹⁶⁰. Això no vol dir que no digués res més. Vol dir que reduïa les seves paraules a unes idees clares i concises, com assegura un contemporani seu, en Josep Carner-Ribalta:

*L’oratória de Macià –si és que així pot qualificar-se aquella seva manera de dir simplement el que pensava– estava basada en exposar clara i directament la doctrina més directe i més simplificada del món, sobra la necessitat que té un poble d’èsser lliure. Eren un reduït nombre de clàusules i proposicions axiomàtiques que arribaven a l’orella dels oients, aureolades de noblesa com si es tractés de vells proverbis, però amb la particularitat que pel seu contingut viu i incitant sempre invariablement semblaven idees noves en qualsevol moment que es pronunciessin*¹⁹⁶¹.

Més enllà d’una successió d’idees simples que repetia a tots els pobles on anava, a més, el gran poder comunicatiu del president Macià no procedia de les paraules sinó per la seva imatge personal.

Com explicarem amb més detall en l’apartat de *Biografia*, en la seva curta etapa presidencial, Francesc Macià recorria el territori acompanyat del seu col·laborador incondicional i conseller de Cultura, Ventura Gassol. Aquest feia la intervenció principal, des d’un escenari o des de qualsevol balcó, enardia a l’audiència i llavors Macià simplement havia de rubricar les idees del demagog Gassol, consolidades per la imatge personal del president. Ismael Pitarch ho descriu així:

*Busca el contacte directe amb la gent i fuig del discurs institucional, fred, rígid. La tàctica resulta eficaç: la paraula del president era acollida gairebé amb fervor, per tal com l’orador reeixia a polsar la corda sentimental del públic, que ja vibrava amb la seva sola presència física. Els crítics anoten que era un orador difús, més aviat pobre i reiteratiu, cosa que no significa que no fos eficaç en determinats auditoris, i que era conscient de la seva pobre oratòria*¹⁹⁶².

Els qui criticaven la poca concreció aparent de la seva oratòria desconeixien que la gran virtut d’un orador no és l’habilitat de dir moltes coses, de manera molt complexa i allunyada dels coneixements del públic.

Si una virtut tenia Macià com a orador, sobretot durant l’etapa presidencial, era la seva capacitat per fer entendre, de manera clara i directa, les idees que projectava a través de la seva simple presència. Enric Jardí corrobora aquesta explicació que donem a través del següent fragment:

L’oratória de Francesc Macià fos, en termes generals, inoperant, ja que, fora dels àmbits estrictament polítics, en els quals la crítica és exercida

---

¹⁹⁶⁰ Forn, J. M. (2007). *El coronel Macià. El llibre de la pel·lícula*. Lleida: Pagès, pg. 12.

¹⁹⁶¹ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 21.

¹⁹⁶² Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 39-40.

habitualment fins a extrems morbosos, la paraula del President era acollida gairebé amb fervor, per tal com l'orador reeixia a polsar la corda sentimental del públic, que ja vibrava amb la seva sola presència física. Macià era conscient d'això i hom ha explicat que, una vegada, en una localitat catalana, el públic, estacionat davant de la casa de la vila que ell visitava, no cessava d'aplaudir i de donar visques al president per reclamar que sortís al balcó a pronunciar una curta al·locució, cosa a què ell es resistia, i com que l'alcalde i algunes persones del seu seguici li ho indicaren, replicà, per refermar la seva negativa a parlar: però si ja m'han vist!

Aquesta fascinació que produïa Francesc Macià, no la discutiren ni els seus adversaris polítics més acarnissats. Alt, ben plantat no obstant l'edat, amb la seva tofa de cabells blancs, el seu bigoti també blanquinós, abillat generalment de gris clar amb una sòbria elegància, inspirava un atractiu i fins i tot una veneració que explica la ràpida acceptació que tingué l'afectuos motiu de l'Avi que li aplicaren¹⁹⁶³.

Francesc Macià, doncs, era un gran comunicador, no només d'idees sinó de sensacions, d'emocions i d'ideals. Era el comunicador de l'intangible, suportat per la seva trajectòria vital, que a continuació ens disposarem a detallar.

Amb tot, no vol dir que quan visitava els pobles no intervingués amb paraules. El president Macià “pot llegir i fer un bon discurs quan l'ha pensat i preparat personalment; no li agrada, però, la improvisació i es troba a disgust amb la polèmica i la contradicció parlamentàries”¹⁹⁶⁴, segons Ismael Pitarch. Però si tenia la intervenció preparada i es trobava còmode per l'acollida de la gent, els ulls li brillaven i comunicava amb fervor. Així ho corrobora Rossend Llates, un contemporani que el va conèixer de ben a prop:

Quan Macià es posava a parlar (no tenia gens ni mica el do de la paraula), sofria una altra transformació: els ulls se li endurien progressivament i arribaven a llançar llambregades de gran energia, donaven, inexpressades per mots, ordres de comandament. No tenia el talent discursiu, però tenia un do, jo en diria màgic, de persuasió, sense que li calgués cap construcció lògica, només procedint com per descàrregues en forma de frases rotundes, exposant conceptes simplicitats i ben entenedors, dirigits, més que no pas a moure el pensament, a parlar al sentiment i a la voluntat del poble¹⁹⁶⁵.

Per tant, Francesc Macià sí que era un bon orador. No bastia els seus discursos d'una dialèctica complexa, però també és cert que les seves paraules estaven plenes de fal·làcies i de contradiccions internes, com observarem en l'anàlisi dels seus discursos més rellevants.

---

¹⁹⁶³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 458-459.

¹⁹⁶⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 40.

¹⁹⁶⁵ Llates, R. (1971). *Ésser català no és gens fàcil*. Barcelona: Aedos, pg. 12.

Carner-Ribalta confirma que, a banda de la imatge, la claredat i simplicitat de les paraules triades, era l'èxit del president com a orador de masses:

La seva doctrina, les seves idees, definides, concretes i succintes, tots les tenim encara a la memòria. La seva dialèctica era senzilla i elemental, sense demagògia, sense retòrica. No en necessitem d'altra. Tots recordem –val la pena repetir-ho– la seva manera genial de presentar-se a parlar davant del poble. Dret a l'estrada deia unes poques coses, gairebé sempre les mateixes (però que sempre semblaven noves!) i de sobte l'emoció patriòtica li pujava a la gola i l'ennuegava. Pel contagi emotiu, al poble li venien les llàgrimes als ulls i la multitud esclatava en una fúria d'aplaudiments. Cap orador nostre –cal repetir-ho– amb tant poques paraules no ha aconseguit mai a casa nostra un efecte semblant. Tots recordem el seu gran discurs, el millor que mai féu (dues paraules) Catalans, Catalunya¹⁹⁶⁶.

Carner-Ribalta comet l'error de pensar que la retòrica és una cosa negativa. Hem aprofundit força en la distinció entre oratòria i retòrica al marc teòric, motiu pel qual només volem recordar que aquesta crítica a l'art de parlar en públic forma part d'una estructura discursiva per contrariar el *topoi* que afirma que els polítics són uns xerraires.

En tot cas, queda clar que la principal virtut de Macià com a orador era la comunicació de l'emoció a través de la imatge i de les justes i mesurades paraules. Pel que fa al contingut dels seus ideals, a diferència del que sí que hem pogut fer amb Prat i Puig, que és basar-nos en publicacions escrites per entendre millor el pensament d'aquests dos presidents de Catalunya, amb Macià no podem fer-ho. Perquè Macià era un militar que va entrar en política que no havia reflexionat tant com Prat i Puig abans d'entrar a la palestra política. És per això que, com assegura Ucelay-Da Cal, tota la doctrina del president Macià la podem deduir fonamentalment a través dels seus discursos orals:

No fou, però, un ideòleg o un teòric. De fet, no fou ni un escriptor: fora dels seus discursos, d'algun article de diari puntual, o de la seva correspondència o notes, no va deixar una obra escrita darrera seu, almenys que ens hagi arribat. Això sí, tenia el gust per escriure, la grafomania, podríem dir, de tota persona cultivada de la seva generació: constantment prenia apunts –de meditació política i, més que res, sobre el que llegia– en petites llibretes que portava a la butxaca¹⁹⁶⁷.

Si no era ni un ideòleg ni un escriptor, ni tampoc un polític xerraire, ens haurem de preguntar qui era, doncs, Francesc Macià.

Per Roig, “Macià ha de ser analitzat com a polític (d'oposició i de govern). (...) [I que,] hipotèticament es podria arribar a la conclusió (...) que fou un mal orador, un teoritzador pobre i un escriptor mitjà o comú, però que, malgrat tot, fou un polític

¹⁹⁶⁶ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 62.

¹⁹⁶⁷ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 16-17.

important i eficaç”¹⁹⁶⁸. Tanmateix, una icona com Francesc Macià no pot ser analitzada superficialment i des dels prejudicis que s’han anat reproduint al llarg del temps. Per això, el mateix Josep M. Roig conclou que hem d’entendre Francesc Macià:

Com a polític, no com a ideòleg o com a orador, aquests són aspectes circumstancials o complementaris. En segon lloc, cal distingir Macià de quaranta-vuit anys que entra al Congrés dels diputats i el de més de setanta (el que ha quedat en el record), president de la Generalitat de Catalunya. El primer comunicava amb les paraules, el segon més amb gestos o amb la mirada. El primer és una persona capaç de desenvolupar discursos ben construïts, potser no amb una oratòria brillant i captivadora (eren sempre molt tècnics), però sí clara, concisa i quasi m’atreveria a dir-ne eloqüent i, a més, anirà millorant amb els anys. Algunes vegades escrivia els seus discursos (...) Però en d’altres ocasions els improvisava, contestava per al·lusions amb rèpliques ben contundents. Una altra cosa és la imatge més recent del Macià del període de l’autonomia republicana, amb carisma i ja mitificat i amb poca tirada als discursos, i encara menys si precedia o seguia Ventura Gassol, sempre benparlat i apassionat¹⁹⁶⁹.

En definitiva, estudiar Macià és recercar en una personalitat complexa, que viu una evolució ideològica al llarg de la seva biografia i que, per tant, la seva personalitat i la seva imatge personal es veuran transformades al llarg del temps.

Per aquest motiu, a continuació procurarem fer un perfil psicològic acurat, així com també parlarem de la seva personalitat i, més tard, de la imatge personal que transmetia a la seva audiència. En propers apartats, realitzarem també una anàlisi acurada de la seva trajectòria vital, per entendre els canvis que sofreix i com, aquests, es manifesten en el fons i en la forma dels seus discursos orals.

Perfil psicològic i personalitat

Les figures presidencials de Macià i de Companys han estat, sens cap mena de dubte, les més idolatrades. L’un, per la proclamació de la República catalana i la consecució de la Generalitat; l’altre, per la proclamació de la República, pels fets d’octubre del 34 i el seu afusellament per part del règim franquista. Ambdós han estat mitificats, molt més que Prat de la Riba o que Puig i Cadafalch. Aquests darrers, els hem estudiat en aquesta tesi com a presidents de la Mancomunitat, entenent la institució com a representativa del conjunt del territori català al Principat. Tot i així, no van comptar amb la mateixa reivindicació com Companys ni, sobretot, com Francesc Macià.

---

¹⁹⁶⁸ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 16.

¹⁹⁶⁹ *Ibidem*, pg. 10.

De fet, segons Ucelay-Da Cal, “no hi havia un *mite Macià*. Al contrari, hi ha hagut molts mites, adaptats políticament, visions de Macià fetes des del punt de mira de qui ho explicava”¹⁹⁷⁰. Aquest fet és important, perquè la figura polièdrica de Macià ha estat reinterpretada segons l’interès de qui el mirava. Així, de la seva figura, del seu perfil psicològic i de la seva personalitat podem afirmar que se n’ha fet ús i sobretot abús, d’acord amb l’interès de qui el descrivia. Així ho certifica, també, Roig Rosich:

*Enric Jardí defineix Macià com l’home que sabé dir no: No a l’adhesió a l’assalt al ¡Cu-Cut!, no a les exigències dels militars abans d’entrar a les llistes de Solidaritat, no al Congrés, no a l’Estatut promogut per la Mancomunitat el 1918 i d’altres nos durant la dictadura de Primo de Rivera i fins i tot durant la República; la majoria no foren fàcils, significaven anar contracorrent, però els va fer públics i els va mantenir en base a la seva independència i a la seva coherència o integritat personal*¹⁹⁷¹.

Aquesta reflexió de Roig Rosich encaixa en la línia de les biografies presidencialistes que Enric Jardí va realitzar al llarg de la seva trajectòria acadèmica. Tenia la voluntat d’enaltir la figura d’un militar que va deixar l’exèrcit per convicció i que es va caracteritzar per la seva reactivitat envers l’anticatalanisme i que, gràcies a la defensa del poble català, va esdevenir un defensor acèrrim de la causa catalanista i, fins i tot, independentista.

En aquesta mateixa voluntat d’idealitzar-lo, Carner-Ribalta definia Macià com “un patriota, un gran patriota, sempre un gran patriota, només un patriota. No tenia res de polític (tal com s’entén aquesta professió a casa nostra), ni estava fet per a ésser joc o fer el joc a les manipulacions polítiques”¹⁹⁷². Una visió oposada a la que ens ofereix Ucelay-Da Cal, molt més crític amb la línia discursiva de Macià.

Molt menys mitificadora és la proposta d’Albaigés, el qual definia Macià com “un home de rampells idealistes, i quan creia en una idea, s’entestava a la pràctica”¹⁹⁷³. És a dir, que presentava al cavaller de l’ideal com un simple home tossut i perseverant en la consecució de les seves conviccions. Una visió compartida i encara més realista la que presentava Ucelay-Da Cal, el qual resol com era Macià, segons el seu criteri:

Fou un home ple de curiositat, no un il·luminat sense dubtes; fou un polític, àdhuc un polític professional, i no un cap messiànic; i, a més a més, fou un home políticament inestable, més marcat per l’evolució del seu pensament

---

¹⁹⁷⁰ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 16.

¹⁹⁷¹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pp. 117-118.

¹⁹⁷² Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 16.

¹⁹⁷³ Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 92.

que no pas per l'obstinada constància. La seva trajectòria és el desenrotllament d'un interrogant, portat sempre endavant. Això sí, les seves conviccions successives, mentre duraven, eren de pedra. (...) La idea que Macià fou intemporal, un home-símbol que no canvia, és una concepció que senzillament no correspon als fets. Al contrari, el que és més interessant de Macià és justament el grau constant de la seva evolució política; és materialment impossible classificar-lo amb una terminologia que serveixi per descriure totes les seves etapes diferents. No era el portaveu d'una idea fixa; al contrari, és un home observador, constantment en canvi, un moviment, que reelabora les seves idees en la mesura que situacions noves alteren la seva perspectiva anterior. Macià, així, va viure una intensa evolució ideològica al llarg de la seva vida¹⁹⁷⁴.

D'acord amb aquesta definició de la seva personalitat, Macià seria més aviat un home ple de dubtes que era capaç d'adaptar el seu pensament i les seves accions al moment que vivia, que no pas una persona de doctrina. A diferència de Prat, per exemple, el qual fixava una idea i buscava aconseguir-la, Macià era molt més dúctil en l'adaptació del seu pensament. Macià fou, en definitiva, un home del seu temps, configurat per les influències dels seus contemporanis i amb un desig irrefrenable –això sí– per tenir cura dels seus conciutadans.

La demostració d'aquesta adaptabilitat en el pensament i en l'acció ho va ser el trencament envers l'exèrcit. Carner-Ribalta ho defineix com “una qüestió d'honor, un gest de dignitat professional. Quan el 1905, un grup d'oficials de l'exèrcit espanyol, traint llur jurament i mancant a llur honor, cometé actes vandàlics contra la població civil”¹⁹⁷⁵. Un home d'honor que trencava el seu compromís amb l'exèrcit, i per tant el seu jurament d'honor militar, per comprometre's amb la gent del que considerava el seu país.

De fet, aquesta visió que no pretenem mitificar, té molt a veure amb la definició d'ànima lliure, d'home d'oposició permanent que sempre aspirava a prendre les pròpies decisions. Evidentment es veia influït pel context, però intentava no veure's persuadit per les lògiques dels partits, com confirma Roig Rosich:

Ell va mantenir sempre una gran independència de criteri i va actuar de manera solitària i individualista una vegada desfeta la Solidaritat. També, probablement, perquè de manera progressiva es va sentir abandonat o marginat per l'exèrcit, pel rei, pels partits i pel Parlament. Macià va ser un home d'oposició permanent. Crític amb tot, també tenia sempre alternatives per a tot¹⁹⁷⁶.

---

¹⁹⁷⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 16.

¹⁹⁷⁵ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 17.

¹⁹⁷⁶ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 15.

Per dir-ho d'una altra manera, Francesc Macià no era un revolucionari sinó un rebel. Contra els patrons que considerava injustos, contra l'*status quo* que no considerava just i que volia canviar en pro de la societat amb la qual convivia.

Més que un home d'armes, de fet, era un home conciliador. Així ho demostra l'anècdota que expliquen alguns dels seus cronistes amb relació a la Revolució del 1909. L'estiu d'aquell any, enmig de la Setmana Tràgica, va aturar la temptativa de varies persones que, a Les Borges Blanques, estaven a punt d'entrar en conflicte armat. Així ho descriu, per exemple, Ramon Arrufat:

Hi ha molts supervivents encara que ho recorden fins al mínim detall, car l'escena no podia ser més emotiva ni ablanidora. Tant pel que suposava per a les víctimes en mans de l'autoritat malhumorada, com per als familiars que, amb la presència de Macià, veien una garantia de seguretat perquè no hi hagués un dia de dol assenyalat que quedés gravat en la història sagnant de fets vandàlics per l'abús d'autoritat. (...) Aquell dia Macià va guanyar-se a perpetuïtat el prestigi i la simpatia de tota la rodalia¹⁹⁷⁷.

D'acord amb el relat d'Arrufat, Macià va córrer cap als escamots armats i va aconseguir que uns i altres baixessin les armes perquè perillaven les seves vides. Calmar els ànims d'un grup de joves enardits no va ser feina fàcil, però va servir-li per guanyar-se el respecte i l'estima dels ciutadans del poble on hi tenia les arrels familiars.

En aquest sentit, podem descriure Francesc Macià com una persona molt propera a la gent, tant a casa com amb qualsevol interlocutor amb qui es creués en la seva tasca de parlamentari. Segons la seva filla, Maria Macià, el seu pare sempre va tenir el talent d'entendre la gent. Això sí, comptava amb el suport inestimable de la seva esposa, com es recull al llibre de Zeneida Sardà:

Sabia com dur el pare, com agafar-lo quan volia criticar-li alguna cosa que ella no trobava prou bé. Escollia el moment oportú per parlar-li i ho feia amb tanta grapa que el pare no tan sols es rendia a l'evidència dels seus arguments, sinó que fins i tot acabava rient de bon grat. Val a dir que el pare tampoc no era una persona difícil. Era un home d'una gran dolçor encara que gens tou. Al contrari, tenia també el seu caràcter. Però les seves foguerades no espantaven ningú: passaven de seguida. Vital, afectuós, tenia un temperament enèrgic i decidit i una voluntat de ferro. Posseïa molt poc sentit de l'humor però en canvi reia fins saltar-li les llàgrimes. (...) El pare venerava a la mare. No la deixava tocar de peus a terra. Sempre atent, delicat, estava pendent del detall que la podia fer feliç. Quan la mare es posava malalta, el pare passava totes les hores que podia prop seu. No la deixava sola ni un instant, com si nosaltres no fóssim capaços de poder-la

---

¹⁹⁷⁷ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 114.

*atendre! (...) La mare, per la seva banda, l'admirava moltíssim. (...) Tenia fe cega en ell*¹⁹⁷⁸.

Probablement va ser per aquesta proximitat amb la gent, per aquesta manera d'entendre als de casa i als de fora de casa, per la qual Macià era admirat entre els seus contemporanis.

Segons Carner-Ribalta, Macià comptava amb un magnetisme i una capacitat d'influència que no coneixia en cap altre líder d'aquella època:

*Francesc Macià posseïa una personalitat inexplicablement magnètica que no solament resultava difícil sostreure's a la seva influència, sinó que es feia difícil tot i no estar-hi d'acord. (...) Semblava que tota divergència o disparitat d'opinió restés automàticament apaivagada, transcorreguts uns breus lapses de silenci i de meditació. (...) Macià aureolat de bonhomia, de sinceritat i de franquesa exercia aquest poder sobre tothom, personatges o gent de classe humil*¹⁹⁷⁹.

Aquesta opinió seria exageradament idealitzada, si no fos perquè d'altres autors parlen també d'aquesta habilitat especial de Macià per connectar amb la gent. Si reprenem el relat de la seva filla, podem comprovar com al qui seria president de Catalunya, li agradava gaudir dels seus amics com dels veïns del carrer, tant a Borges com a Vilanova:

*A Vilanova, el meu pare, a més dels amics, podia gaudir del mar, pel qual sempre va tenir una veritable fal·lera. Coneixia tots els mariners. Fruïa xerrant amb els pescadors, de tant en tant li agradava sortir amb aquells bous feixucs i sòlids de colors llampants. (...) Un dels discursos seus que més cridà l'atenció al Parlament versava precisament sobre la marina*¹⁹⁸⁰.

Per tot això no és estrany que els seus col·laboradors més estrets, com Carner-Ribalta, enaltissin la figura i la personalitat del president.

Segons aquest escriptor i polític balaguerí, que posteriorment es va haver d'exiliar als Estats Units amb la dictadura franquista, Macià era només un independentista. Aquest era el seu ideal, granític i inamovible:

*Francesc Macià fou una personalitat singularment tot d'una peça; d'un caràcter, d'un temperament i d'un idealisme monolític. Tingué un sol ideal, un sol postulat: independència de Catalunya. (...) Macià no hi ha ni una sola acció, ni un sol acte, ni un sol gest, ni una sola manifestació (fins del subconscient, diríem) que no vagi adreçada a la independència de Catalunya. Tot en ell –posició, família, afectes, il·lusions– estigué supeditat a aquesta gran idea*¹⁹⁸¹.

---

¹⁹⁷⁸ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 27.

¹⁹⁷⁹ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pp. 30-31.

¹⁹⁸⁰ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pp. 36-37.

¹⁹⁸¹ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 15.

Aquesta visió de Carner-Ribalta possiblement estava motivada, també, per l'enyorança produïda per l'exili. Segurament tenia la necessitat d'idealitzar un personatge únic, d'una figura que sens dubte era especial, però que Ucelay-Da Cal qüestiona la seva exemplaritat en tots els aspectes.

De fet, com veurem en l'anàlisi dels seus discursos, aquest independentisme discursiu, que es manifestà entre el 1918 i el 1931, es va veure truncat quan va decidir renunciar a la República catalana per negociar-ne les condicions autonòmiques amb Niceto Alcalá Zamora. Per tant, si hagués estat tant monolític com afirmava Carner-Ribalta, s'hauria mantingut independentista quan va tenir l'oportunitat d'aconseguir la independència de pregonava.

El que no podem qüestionar és el seu compromís amb el poble de Catalunya. La seva condició privilegiada, donada pel casament amb Eugènia Lamarca, l'hauria permès viure tranquil·lament de les rendes de Vallmanya. En canvi, va dedicar aquestes rendes precisament a conspirar contra Primo de Rivera, amb els fets de Prats de Molló i el seu llarg exili per Europa i l'Amèrica llatina. El seu sacrifici personal, renunciant a diners, a la tranquil·litat i al benestar d'una feina fixa com la de l'exèrcit quan tenia ja una vida establerta a Lleida és, sens dubte, el punt de partida de les múltiples mitificacions que en fan del personatge.

Per tot això, no és estrany que tanta gent el descrivís com *el cavaller de l'ideal*, sobretot després de les cròniques periodístiques del judici dels Prats de Molló a París. Aquesta figura es va forjar, doncs, durant la dictadura de Primo de Rivera, com corrobora Jardí:

*La Dictadura el dugué a l'exili i a emprendre aquella etapa de conspiracions i gestes per l'alliberament de Catalunya que, malgrat tots els fracassos que les caracteritzaren, serviren per a donar a la seva persona, als ulls de tants i tants catalans que se sentien vexats pel règim de Primo de Rivera, l'aurèola de cavaller de l'ideal*¹⁹⁸².

Per ampliar aquesta visió gairebé llegendària de Macià, Ismael Pitarch assegura que era un idealista, un somniador, amb un enorme sentit de la realitat. Potser per aquest motiu, segons Pitarch, era capaç d'adaptar el seus fermes principis a la necessària adaptabilitat als canvis que es produïen en la política catalana:

Sentit de la realitat i la seva voluntat somiadora, per l'instint que posseïa de l'obra i de la maniobra, per les mesures senyorialistes unides a la paciència i l'astúcia dels pagesos, pel seu entusiasme il·luminat i el sentit pràctic i

---

¹⁹⁸² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 444.

*responsable del que és possible, après del contacte amb la terra i confirmat a l'acadèmia militar*¹⁹⁸³.

Compartit amb molts d'altres militars, però també amb els altres dos presidents de Catalunya que hem decidit estudiar –Prat i Puig–, era de caràcter persistent i obstinat. Igual com amb els altres dos presidents, no suportava la dialèctica parlamentària perquè no suportava la buidor de contingut ni la falsa discrepància política. D'aquí que Jardí el defineixi com a rectilini i poc propens a canviar el seu criteri:

*El seu caràcter era rectilini, poc propens a admetre transaccions, dissimulacions i intrigues. No suportava la discrepància ni les imposicions, com en donà prova en el llarg procés que el dugué al rompiment amb el grup de L'Opinió, les difícils negociacions amb Alcalá Zamora les primeres hores de la República o l'anècdota de la censura*¹⁹⁸⁴.

Aquesta visió, però, contrasta amb els múltiples canvis que sofreixen els seus ideals. Per això, d'una banda hem considerat la fermesa dels seus principis, la coherència dels seus valors, que romanien absolutament hieràtics. Mentrestant, per altra banda i precisament per aquesta fermesa, havia d'adaptar els seus ideals als fets que ocorrien al seu voltant.

L'aportació que acabem de fer ens permetria casar amb la visió de Carner-Ribalta, que afirmava que “Macià desconeixia el cansament, la fatiga. Una dinàmica espiritual el movia. (...) Hi havia en Macià una determinació i una resolució que no semblava pas únicament derivar d'una simple energia de caràcter o d'un senzill impuls del temperament”¹⁹⁸⁵. En aquesta mateixa línia, Esculies el definia com un vell-jove, contraposant-lo al jove-vell Prat. Les actituds dels dos presidents, probablement també per la forta salut d'un i la fràgil salut de l'altre, els portaren a dues descripcions oposades del seu caràcter.

En qualsevol cas, el que compartien Prat i Macià, i també Puig, era que eren molt conseqüents amb les seves idees, com afirma Jardí:

*Home conseqüent amb les seves idees, no tingué cap vacil·lació a declarar-se separatista a les Corts de la Monarquia, i crec que la seva acceptació de transformar la República catalana, que tan il·lusionadament havia proclamat, en una Generalitat de Catalunya d'atribucions molt retallades – en el dia més trist de la seva vida–, encara que per molts independentistes fou considerat com un acte de traïció, ha d'ésser interpretat en funció de la formació militar que ell havia assimilat tan de bon grat*¹⁹⁸⁶.

---

¹⁹⁸³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 45.

¹⁹⁸⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 445.

¹⁹⁸⁵ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 27.

¹⁹⁸⁶ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 445.

Totes les crítiques que se li fan als ideals canvians de Macià són injustificades, ja que no era una persona de doctrina com Prat ni tampoc un estudiós acadèmic com Puig. Macià era un home d'acció, que s'anava construint a mesura que avançaven les seves vivències, com confirma Carner-Ribalta:

*Macià, com tots els homes d'acció, era un home fragmentari; incomplet, si es vol. (...) O per dir-ho com els ianquis l'home "of one single issue", d'una sola prioritat o d'un sol objectiu impertorbable. Aquestes característiques podrien interpretar-se com la contraposició exacta de l'equilibri, del seny, de la mesura, entesos com a senyorestevisme*¹⁹⁸⁷.

Segons aquesta definició, Carner-Ribalta coincidiria una mica més amb Ucelay-Da Cal, ja que aquí no el descriu com un home monolític sinó com un home ple de contradiccions. Tanmateix, el que no comparteixen aquests dos autors, un contemporani de Macià i l'altre un dels historiadors que més l'ha estudiat, és el debat sobre si el president havia tingut un o més objectius al llarg de la vida.

En aquest cas, no tenim cap dubte de posicionar-nos al costat d'Ucelay-Da Cal, ja que una cosa eren els principis i una altra, molt diferent, les idees que van variar al llarg de la seva trajectòria vital. Per això, té sentit la descripció que fa Jardí sobre l'Avi, el qual el presenta amb una absoluta "abnegació, aquesta rectitud, [que] colpiren els homes i les dones del nostre país, que li feren confiança i posaren en la seva persona una veneració que no tenia precedents en la història del nostre poble, d'ànima poc expansiva i retreta"¹⁹⁸⁸. L'abnegació, la persistència, li venia del seu compromís amb uns principis fermes que l'obligaven a modular els seus ideals i propostes polítiques, sobretot pel que fa al model d'Estat, com veurem a continuació.

Probablement per aquesta aura d'home d'ideals, de persistent i respectuós, Arrufat afirma que va gaudir d'una "certa admiració i afecte en els medis polítics de Madrid, sobretot amb en Maura. (...) El creia un polític formal i lleial, complidor quan feia una promesa"¹⁹⁸⁹. Així era vist també pels seus conciutadans catalans, sobretot pels borgencs, perquè comptava amb unes "qualitats d'ordre moral poc comunes entre els homes. Dignitat... Amor propi... Generositat... Honradesa... No oblidant que havia estat militar fins als quaranta anys"¹⁹⁹⁰. Insistim que podem distingir, doncs, els principis i

---

¹⁹⁸⁷ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 28.

¹⁹⁸⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 460.

¹⁹⁸⁹ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 109.

¹⁹⁹⁰ *Ibidem*, pg. 113.

valors inamovibles de Macià, en contraposició als ideals que s'emmotllaven al moment polític que havia modificat la percepció del president.

És per això que, degut als canvis de discurs i de la proposta de model territorial, alguns el titllaren de traïdor. Casals i Arrufat es preguntaven “on s’és vist el cabdill d’un poble que fa tres quartes parts del segle que lluita per alliberar-se de l’Estat espanyol i que a l’hora decisiva demana als representants del susdit Estat, què és el que ha de fer?”¹⁹⁹¹. En realitat no criticaven la figura, ni la persona ni tampoc a la més alta representació de Catalunya; Segons Casals i Arrufat criticaven la incoherència de promoure uns ideals que després no va defensar fins al final, aquell 17 d’abril del 1931.

D’altres, com Carner-Ribalta, asseguren que Macià no fallà ni traí al poble, ja que en realitat no va tenir més remei que acatar la traïció del centralisme, en no tenir prou eines per contrarestar-los:

Fou una tirànica imposició del centralisme, quelcom que es volgué fer passar com un altre pacte típic acceptat amb plena aquiescència i beneplàcit pels catalans, però que anà envoltat de dissimulades però dures intimidacions. (...) Macià no fallà, no traí! Aquell fou el dia més trist de la seva vida, declarà ell mateix¹⁹⁹².

En tot cas, el que podem constatar és que Francesc Macià vivia entre la realitat i l’anhel, entre el tocar de peus a terra i la utopia, com ho demostraren els fets de Prats de Molló. Així ho constata Xavier Sanahuja:

L’autosuggestió de Macià és admesa pels inconscients que encara viuen en el paroxisme i és aprofitada pels seus acabdillats. Macià tot plegat és un prestigi del no-res, que reposa en la fe absoluta, en l’elevació d’esperit, en el gran optimisme, en la serenitat exemplar, en el gest silenciós, etc, etc, qualitats totes ben discutibles¹⁹⁹³.

Un idealisme, el de Macià, que critica per una manca de realisme, d’abstracció del món de veritat per un desig d’aconseguir el que considerava el millor per Catalunya.

En qualsevol cas, fer un perfil psicològic i parlar d’una personalitat tan complexa, amb tants canvis al llarg de la vida, mai serà una tasca que ens permeti definir Macià d’una manera coherent i lineal. Com apuntava Ucelay-Da Cal a l’inici d’aquest apartat, no hi ha un mite de Macià, sinó que hi ha tants mites com persones l’han volgut estudiar. Sigui per convertir-lo en una figura llegendària, sigui per

---

¹⁹⁹¹ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d’uns fets de 7 anys d’actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 227.

¹⁹⁹² Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 35.

¹⁹⁹³ Sanahuja, X. (1932) *I de Prats de Molló a la Generalitat*. Impremta Industrial. Barcelona, pg. 12.

desautoritzar-lo, qualsevol aproximació a la figura de Francesc Macià tindrà molt a veure amb les ganes de mirar de l'observador.

Al cap i a la fi, com assegura Pitarch, Macià va ser fill del seu temps, alhora que va ser capaç de transformar la societat del moment en què va viure:

L'època en què Macià projecta la seva personalitat pública és d'una gran intensitat cultural, de pensament i de confrontació política: s'hi produeixen crisis meàndriques del sistema capitalista, neixen sistemes dictatorials i feixistes, contempla la confrontació entre socialisme i comunisme. És també l'època de l'alliberament dels pobles, de la construcció d'estats per a nacions emergents o aclaparades per estats omnívors¹⁹⁹⁴.

En aquest context mutant, que es desenvolupava amb moviments de sístole-diàstole –en paraules de Judt–, Macià va ser un camaleó capaç d'adaptar els seus ideals al moment polític que vivien Catalunya i Espanya durant el primer terç del segle XX.

L'adaptabilitat, però, no la desenvolupava per mantenir-se a la cadira, sinó que s'adaptava perquè escoltava a la gent del poble. Per aquest motiu, segons l'Espai Macià¹⁹⁹⁵, Francesc Macià va ser un líder carismàtic, capaç de guanyar eleccions, de proclamar la República catalana i de transigir amb una solució no volguda com ho va ser la Generalitat de Catalunya. En aquest sentit, va saber prestigiar una institució que volia recuperar la grandesa del govern per a un país que feia dos-cents anys que no s'autogovernava –amb l'excepció de l'intent que va fer la Mancomunitat de Prat i Puig.

Aquesta capacitat d'escoltar el sentir de la gent, combinada amb la fermesa de la convicció dels seus principis, el va convertir en una *rara avis* entre la multitud de polítics de l'època, tal com afirma Ainaud de Lasarte:

Francesc Macià fou, per damunt de tot, un home popular i estimat. (...) La seva sola presència ja provocava l'entusiasme, i el nom amb que era conegut pel poble, l'avi, ja demostra el to afectuós i familiar que la seva presència desvetllava. Tenia una actitud senyorial, distingida, que li donava una personalitat especial. Mantingué tota la vida una certa elegància militar: tot i que normalment vestia de gris, amb corbata i barret, semblava dur encara l'uniforme de la seva joventut¹⁹⁹⁶.

Sense caure en l'elogi gratuït ni tampoc en l'hagiografia, aquesta definició d'Ainaud de Lasarte sintetitza la personalitat del mite i ens introdueix en el següent apartat, en el qual tractarem sobre la imatge personal. En resum, la seva perseverança, el caràcter impetuós i compromès amb el que es comprometia, l'ha convertit en una dels

---

¹⁹⁹⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 46.

¹⁹⁹⁵ Espai Macià. <http://www.espaimacia.cat/francesc-macia-1.html> Les Borges Blanques [Consulta juliol 2021].

¹⁹⁹⁶ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). "Macià" a *Gent Nostra*, 50, pg. 38.

personatges més recordats de la història recent de Catalunya. No només pels seus actes, sinó per les seves paraules –que van esdevenir fets en sí mateixos–, encara avui (2022) és un referent per a molts polítics dels nostres dies.

Imatge personal

Una imatge val més que mil paraules, diu la dita. I en el cas de Macià queda més que justificada perquè les seves paraules eren breus, directes i simples, sobretot en l'etapa presidencial. La manera de comunicar-se amb el públic del president no era a través de les dades, del rigor, d'una treballada estructura, com feia en els discursos al Congrés, quan tan sols era un diputat comarcalista i catalanista.

En la seva etapa al capdavant de la Generalitat, Macià era més la imatge d'una trajectòria vital de compromís amb Catalunya que no pas un orador que projectava les seves idees brillantment amb una oratòria eloqüent. Per fer-ho, ja tenia a Ventura Gassol. Macià era simplement l'expressió d'allò que representava, com assegura Ucelay-Da Cal:

Una imatge, per funcionar, ha de representar alguna cosa per als qui la reben, ha de tenir un significat acceptat i reconegut col·lectivament perquè hom respongui a la crida. (...) La vida de Macià va coincidir amb tot un ample període de canvis en la societat catalana¹⁹⁹⁷.

De manera que Francesc Macià personalitzava justament tot aquell conjunt de canvis viscuts en la societat catalana des del 1905 fins el 1931. Per dir-ho d'una altra manera, Macià era l'al·legoria de Catalunya o del que els catalans necessitaven: un referent que els donés autoestima.

El president Macià parlant en públic, en el seu característic gest oratori. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

¹⁹⁹⁷ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 89.

Per aquest motiu, Francesc Macià havia de cuidar molt la imatge. Com assegura Roig Rosich “una imatge de Macià com a home modern, al dia, lluny de la imatge d’avi antiquat i conservador. També fou un tret nou aleshores la preocupació per la seva imatge”¹⁹⁹⁸. Igual que hem vist amb Prat i amb Puig, la imatge era important, però no ho era tant com per Macià. En els altres dos presidents hem observat que per ells l’important era aparentar el que eren, és a dir estudiosos posats en política. Sempre anaven impol·luts, vestits elegantment però sense un estil propi.

En canvi, el que caracteritza la imatge de Macià és precisament l’estil diferenciat que era reconegut per tothom, per simpatitzants i adversaris, com assegura Zeneida Sardà:

*Impecablement vestit amb el seu etern vestit gris, el coll blanc de la camisa cenyit per la corbata fosca perfectament nuada, l’armilla cordada de dalt a baix, tenia aquell aire tan distingit, no gens encarcerat, que sempre el caracteritzà. Els mostatxos atapeïts, ara ja blancs del tot, havien assuavit encara més el seu rostre, serè, i en els ulls de mirada fulgent s’hi podia llegir tota la intensitat de l’emoció continguda*¹⁹⁹⁹.

El bigoti era un tret força comú a inicis del segle XX, com ho demostra el fet que Prat de la Riba també en portava. En el cas de Macià, però, la seva figura esvelta i enèrgica transmetia una sensació ben diferent al rodanxó i introvertit Prat.

Ara bé, la imatge que hom té al cap de Macià no va ser la mateixa al llarg dels seus més de setanta anys. Sovint tenim una imatge distorsionada del que va projectar al llarg de la seva vida, com apunta Roig Rosich:

*A diferència de la imatge que més ha perdurat d’un Macià madur, vell, avi de tots els catalans, el que se’ns apareix entorn dels seus cinquanta anys (...) és un home modern respecte als seus coetanis, que es preocupa i està al corrent de les innovacions tècniques, que coneix el que es fa a l’estranger (...) i que treballa per regenerar la comarca, el país i l’estat*²⁰⁰⁰.

La imatge per la qual ha estat recordat Macià és la de l’Avi que, amb una energia d’un jove, que lluitava per les comarques i visitava el país gaudint arreu d’un bany de masses. De jove, sense ser tant conegut, també sentia una preocupació pel què dirien els seus conciutadans i, en conseqüència, anava sempre ben abillat amb la roba en perfectes condicions. Amadeu Hurtado el recordava de quan ell era un nen, a Vilanova i la Geltrú:

---

¹⁹⁹⁸ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 14.

¹⁹⁹⁹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 76.

²⁰⁰⁰ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pg. 25.

Recordo que, a les vacances de l'estiu, la presència de Francesc Macià, vestit de cadet, pels carrers de la vila, era per a tota la mainada un número sensacional perquè aquell uniforme, tan diferent de l'únic que estàvem acostumats a veure dels oficials de cavalleria de la guarnició local, tenia el prestigi de venir d'aquelles terres misterioses que només coneixiem amb la forma i el color dels mapes d'escola²⁰⁰¹.

Ben aviat, doncs, Macià generava un interès per la seva imatge personal. L'elegància va ser un *leitmotiv* al llarg de tota la seva trajectòria vital, que mantindria en tota l'etapa parlamentària i també en el llarg exili a l'estranger. Així ho corrobora Ismael Pitarch:

Tothom ho reconeix: l'elegància i la pulcritud de Macià ajudà a conformar el mite de l'Avi, del president de Catalunya. Explica la seva fill que els sastres madrilenys aconsellaven el <gris Macià> als senyors que volien fer-se un vestit elegant, amb dos botons i un color gris molt discret. (...) Alt, ben plantat, una edat ben portada; una salut enfortida, malgrat les penalitats, per les llargues passejades i la vida al camp; la seva tofa de cabell blancs, el seu bigoti, blanquinós també, abillat sempre amb una elegància sòbria²⁰⁰².

Francesc Macià i Ventura Gassol, retratats a casa del gendre del president, el Dr. Peirí, el 26 de setembre de 1930, en el retorn fugaç a casa. Extret de Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62.

En aquesta imatge de Macià, acompanyat de Gassol, podem comprovar l'elegància del president. Amb un coll de camisa clàssic i un nus de la corbata impecable, la característica principal era el color gris dels seus vestits.

La fotografia que podem veure en aquesta plana és de tres anys després del mitificat judici sobre el Complot de Prats de Molló, on es va forjar la llegenda del *cavaller de l'ideal*, assimilant-lo en certa manera al Quixot. Tal com afirmà la premsa d'aquells dies, la comparació de Macià-Gassol amb Quixot-Sancho Panza era més que plausible, com apunta Vallès:

Francesc Macià i Ventura Gassol fotografiats a casa del doctor Peyrí, gendre de Macià, el 26 de setembre de 1930. (...) Els diaris havien d'establir un paral·lel entre Macià-Don Quixot i Gassol-Sancho Panza, però un Sancho

²⁰⁰¹ Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d'advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, pg. 33.

²⁰⁰² Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 38.

*poeta: l'aspecte físic d'un i altre –sobretot el de Macià– imposava aquesta semblança. (...) La primera entrada de Francesc Macià a Catalunya després de la caiguda de la Dictadura tingué lloc pel setembre del 1930*²⁰⁰³.

Precisament perquè Macià era un home d'acció, més de fets que no pas de paraules, més de recórrer les seves aventures per aconseguir un ideal, era vist com un Quixot del segle XX. No és gens estrany, doncs, que el tractessin com a tal, segons Ucelay-Da Cal:

*Macià era romàntic; els espanyols, ja se sap, sempre ho són; era alt i prim, un home vell ple d'idees il·luminades i joves; era doncs un Quixot, amb la dignitat natural del personatge cervantí, lluitant per una puresa i per un món millor sense injustícies, però també confont la complexa vida política amb els senzills patrons dels seus ideals. (...) El judici es va convertir en un circ periodístic, on es contrastava el bon coronel Macià contra el dolent coronel Garibaldi*²⁰⁰⁴.

La imatge de Macià com el Quixot del segle XX va prendre força durant el judici sobre els fets de Prats de Molló, com ja hem apuntat abans. I tenia una certa lògica perquè assimilaven el Macià conspirador a l'exili com un espanyol idealista –*topoi*–, que lluitava contra el seu propi Estat.

A més, la imatge del seu fidel company a l'exili, el seu fidel escuder, contribuïa enormement a fer aquest paral·lelisme literari. Com descriu la filla de Macià, Ventura Gassol era ben bé un Sancho Panza real:

*Rodó de cara, les celles negres ben arquejades, els ulls foscos inquisidors i el somris imperceptiblement mig esbossat, el poeta de rimes exaltades i patriòtiques ja mai no se separaria del meu pare. Formaven una curiosa parella: el pare, alt i escardalenc, els cabells completament blancs, impecable en el seu vestit gris, i en Gassol, més grassonet, molt baix, la pell colrada i els cabells antracita, amb el llaç dels artistes per comptes de corbata*²⁰⁰⁵.

Macià i Gassol formaven un binomi curiós, estrany, diferent. La imatge que projectaven probablement tenia més a veure amb el contingut dels seus ideals i de la seva lluita a l'exili que només amb la imatge física. Però les similituds eren evidents i els va quedar la llufa fins que no van tornar definitivament a Catalunya. D'acord amb el que afirma Ucelay-Da Cal:

*La grandiloqüència de la premsa sud-americana recollí el tòpic [de Quixot] amb entusiasme. (...) El tòpic del Quixot català, però, queda ja esgotat amb el 14 d'abril del 1931, amb l'èxit de la proclamació de la república i el reconeixement de l'autonomia catalana*²⁰⁰⁶.

---

²⁰⁰³ Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62, pg. 239.

²⁰⁰⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 9.

²⁰⁰⁵ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 78.

²⁰⁰⁶ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 9.

El Quixot no va aconseguir el seu propòsit, sinó que va despertar de la seva follia al llit de mort, adonant-se que tot havia estat més aviat una imaginació fruit de tanta lectura de cavalleries. Macià, però, semblava aconseguir el seu propòsit i, en conseqüència, quedava enterrada la imatge cavalleresca que li havien imputat al judici de París i que va perdurar durant gairebé un lustre.

Altra cosa que podem qüestionar és si Macià va reeixir en els seus objectius polítics. Com veurem en l'apartat de la *Biografia*, el dia 17 d'abril reconeix la seva família que va ser el dia més trist de la seva vida. Si hagués assolit el que es proposava, probablement no hauria lamentat la renúncia o la transacció amb els ministres del govern espanyol.

En qualsevol cas, segons Serrano, Macià comptava amb una aura de renovació i força indefallent que el projectava com el referent dels catalans d'aquells anys trenta del segle XX. Per desdramatitzar-ho una mica, Ucelay-Da Cal assegura que, en realitat, Macià era un gran terratinent que sap tractar bé als humils i que els tractava sense pretensions. Per això va ser tan estimat pel poble, perquè tractava igual a un ric que a un pobre, perquè era plenament conscient de la importància de la imatge d'un líder i la sabia explotar fins la darrera conseqüència.

Zeneida Sardà assegura que Macià era “com a figura senyera i aglutinadora [que] aconsegueix que amplis sectors uneixin llurs interessos i forces en el sentit de l'autonomia. Si és cert que una de les obres més positives de Francesc Macià fou la incorporació de les masses obreres al camp del catalanisme”²⁰⁰⁷. Altra cosa seria si la finalitat del president era aconseguir l'autonomia o les seves pretensions eren anar molt més enllà. Però és evident que en el moment de la seva presidència l'Ajuntament de Barcelona tenia més pressupost que la Generalitat. Com que no podia justificar l'obra feta, com Prat o Puig, perquè no havien tingut ni temps ni diners, tota l'obra de la Generalitat es basava en la comunicació de Macià.

Una comunicació que, com ja hem dit, no venia donada per l'oratória estrictament. En els viatges del president, després de la intervenció, Macià només deia quatre paraules, s'emocionava, i la gent aplaudia. Segons la seva filla, Maria Macià, “la figura carismàtica d'aquell home que anomenaven tendrament *Avi*, com s'abocaven les multituds per veure'l passar. La gent plorava al seu pas, li barraven el camí per tocar-lo

---

²⁰⁰⁷ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 45.

per besar-lo”²⁰⁰⁸. Macià era la sublimació del que volien els catalans, era el referent per a la seva autoestima i projectava precisament els canvis que havia patit Catalunya en els darrers trenta anys.

Per això, com ja hem apuntat a l’inici de l’estudi d’aquest autor, Francesc Macià no era un bon orador però era un excel·lent comunicador. Segons Lluís Duran:

*Sovint s’ha dit que Macià no es delia per parlar en públic, que el seu gest, la seva presència, suplien l’oratòria, però aquí trobem un discurs complet amb un perfil propi. Combinació de la manifestació d’una personalitat i un missatge adequat al receptor. Record també d’una antiga oratòria i d’un estil nou per a tots nosaltres, que prefereix més el balcó i el contacte directe amb la gent que el discurs institucional, fred i rígid*²⁰⁰⁹.

Triava molt bé quan havia de parlar en públic o quan, pel contrari, només havia de comunicar amb la imatge. Tant és així que, conscient de la necessitat de diversificar els canals de comunicació amb el seu eventual públic, Macià era tant capaç de viatjar per tot el país com també de fer un bon discurs per radio, com apunta Ucelay-Da Cal:

*Calia ser elegant no tan sols al saló de moda o al casino dels senyors, sinó també amb els humils. (...) El seu creixement com a polític fou, doncs, un aprofundiment en l’ús de la imatge. (...) [Per exemple], com a president de la Generalitat, encara que no era un bon orador extemporani, sabé utilitzar sistemàticament la ràdio (...) per arribar a una certa intimitat o accessibilitat pública: un president sentit i present no era un cap distant i protocol·lari*²⁰¹⁰.

En conseqüència, podem dir que, si bé era conscient que la seva elegància era important, que la seva imatge podia transmetre més bé que mil paraules, aquestes també les havia d’emprar per poder arribar a tots els potencials oients.

I és que entre els anys vint i trenta del segle XX es van produir tants canvis en la política, en l’economia i en la societat com en la tecnologia. Tot i que va arribar més tard que en d’altres indrets europeus, l’arribada de la ràdio a Catalunya va ser clau per al canvi en les estratègies de comunicació dels polítics, com assegura Forn:

---

²⁰⁰⁸ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 7.

²⁰⁰⁹ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 12.

²⁰¹⁰ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 7.

L'aparició del primer número de la revista Radiosola el setembre de 1923 ha quedat com la primera pedra de la creació a Espanya de la ràdio com a mitjà de comunicació. (...) Amb la participació de la revista, particulars i empreses, que impulsa creació de Radio Barcelona, que s'inaugura

oficialment el 14 de novembre de 1924, després d'un curt període de proves. (...) Radio Barcelona té

El president Macià enregistra la proclamació de la República catalana per a difondre-la arreu del país. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

l'indiscutible honor d'èsser la pionera a convertir aquell invent que havia despertat gran interès des de principis del segle XX a tot Europa, en un nou mitjà de comunicació que, amb temps, competiria amb la premsa escrita²⁰¹¹.

Els primers anys de la ràdio a Catalunya, doncs, Macià era a l'exili i no va poder comptar amb aquest mitjà per a difondre el seu pensament.

Nogensmenys, la ràdio es va convertir en una arma política més quan va tornar definitivament a Catalunya el 1931. És per això que conservem documents sonors i també audiovisuals de la seva etapa presidencial, perquè era perfectament conscient de la importància d'estar a la moda, que lliurar qualsevol batalla política havia de passar per ocupar tots els espais comunicatius, com corrobora Pitarch:

Macià és un home del seu temps i un dels primers dirigents polítics a copsar i utilitzar el poder de la imatge i de la ràdio per a donar a conèixer el seu missatge i la seva figura. És per això que existeix abundantíssima informació gràfica sobre els seus anys presidencials. Molt menor, en canvi, és la documentació sonora: de fet, només hem trobat alguns dels discursos radiofònics²⁰¹².

Malauradament no hem pogut fer servir aquests documents audiovisuals en aquesta tesi, com tampoc ho podem fer amb els sonors per no disposar de les mateixes fonts dels altres presidents estudiats. En qualsevol cas, sí que volem fer-hi referència en aquest apartat d'*Imatge personal*, perquè l'ús de la ràdio o de l'enregistrament sonor per part

²⁰¹¹ Forn, J. M. (2007). *El coronel Macià. El llibre de la pel·lícula*. Lleida: Pagès, pg. 47.

²⁰¹² Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 50.

de Macià, contribuí enormement en la mitificació del personatge entre els seus conciutadans.

Tal com explica Carner-Ribalta, la imatge d'un home emotiu, sentimental, que vivia Catalunya dins la seva pell, s'expressa a la perfecció amb la posada en escena i la paraverbalitat del discurs de proclamació de la República Catalana. Així, "la seva Proclamació amb veu ben timbrada i ferma, trencà tot de cop les cadenes centenàries de l'esclavatge portant instantàniament la llibertat i la pau a Catalunya"²⁰¹³. Tot i que Carner-Ribalta té la tendència a idolatrar Macià, el cert és que el sentiment contingut en aquelles paraules transmet la imatge d'un home que viu allò que diu, que sent orgull pels actes que acabava de perpetrar i que, en conseqüència, ho feia viure a la seva audiència.

L'ús enèrgic de la veu contrastava amb la seva imatge física d'un avi modern però ja vell. Per tant, podem constatar que la imatge no només es configurava per la comunicació no verbal sinó també per la percepció paraverbal dels seus contemporanis. En aquest sentit, considerem molt apropiada l'aproximació que en fa Serrano del contrast visual i sonor que generava el president Macià entre les catalanes i els catalans:

El bigoti canós i el cabell blanc li conferiren la imatge d'home adult i aviat hom s'hi referí amb el sobrenom de l'avi. Per bé que alguns empraren aquest apel·latiu en forma despectiva, el sinònim de vell no afectà l'aspecte d'un home flemàtic, apassionat i d'acció²⁰¹⁴.

Malgrat no era un excel·lent orador, com ja hem afirmat anteriorment, sí que era el fantàstic comunicador d'allò que representava i que, oportunament, era el que la gent volia veure en el seu president. Per dir-ho en paraules d'Aloy:

Macià tenia una manera de fer i una imatge que plaïa a la gent. La simpatia, la senzillesa, el fet que s'interessés per tothom, especialment pels més humils, suscitava el reconeixement i l'estima més profunda. D'altra banda, la seva figura alta, elegant, cavallerívola, d'una gran dignitat, era molt atractiva. Els seus gestos, les seves paraules fascinaven molts dels que l'escoltaven²⁰¹⁵.

Això tenia a veure, per tant, no només amb la comunicació no verbal i la paraverbal sinó també amb la personalitat i el seu perfil psicològic.

Macià s'entenia amb la gent, hi connectava, però també representava la síntesi de molts fets que desembocaven a la vegada l'abril del 1931, com conclou Ucelay-Da Cal:

---

²⁰¹³ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 34.

²⁰¹⁴ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 153.

²⁰¹⁵ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 35.

Macià es va convertir en la imatge dels diferents elements polítics que es van trobar junts el 1931 sortint de la dictadura i de la monarquia. Macià personalment servia com a garantia d'un programa altament emotiu: En primer lloc, el rebuig del sistema social, l'oligarquia, identificat amb al monarquia alfonsina (i no simplement el blasme a l'encarcarat aparell polític). En segon lloc, el seu reemplaçament per una barreja difosa de (1) nacionalisme català (la garantia d'un nou sistema d'alguna manera separat de la societat espanyola), (2) de republicanisme (amb la promesa històrica de reforma radical), (3) de federalisme (que assegurava la síntesi funcional dels dos punts anteriors) i (4) d'obrerisme (o sia, l'orientació de cara a les classes populars que demostrava el trencament amb l'arbitrarietat i la repressió dels anys de Martínez Anido i de la Dictadura). Aquesta síntesi ideològica es podia veure encarnada en Macià justament pel cantó més emotiu. (...) Ell era el coronel que va destruir una carrera brillant per fer de campió de la causa nacional, també de la causa dels treballadors. Era un gran terratinent que sabia donar la nota popular en un país de petites explotacions agrícoles; un patriarca de cabells blancs, excepcionalment elegant, que sabia petonejar criatures i tenir tractes amb els humils i amb la gent senzilla. Macià, doncs, podia projectar una imatge de gran senyor, fins i tot aristocratitzant, que gaudeix amb el contacte directe, físic, amb el poble²⁰¹⁶.

Macià era, doncs, la imatge d'allò que era però sobretot d'allò que representava. I, en certa manera, d'allò que la gent necessitava veure i sentir. Des del paper líder de la Barcelona capital, passant per la societat urbana però també rural i agrària, com ho era la catalana. Així mateix, era capaç de sentir-se còmode en la cultura i la política de masses, preocupat alhora pels patrons i pels obrers.

Si prenem per certes les paraules d'Enric Jardí, Macià era ben vist per tothom. Des dels hisendats fins als sectors populars. Per dir-ho d'una altra manera, la imatge de Macià era interclassista, “amb el seu aire senyorívol, imponent, [que] encara recordava més haver viscut molts anys entre gent d'armes i estar acostumat a fer sentir la seva autoritat”²⁰¹⁷.

D'una manera molt menys idealista, Ucelay-Da Cal el presenta com un home que es va trobar en el lloc adequat en el moment adequat. No va defallir en el seu ideal canviant durant molts anys i va tenir la valentia de posar-se a liderar un procés complex després d'un llarg exili. Així és com el veu Ucelay-Da Cal:

Macià es trobà que, després de vint anys de passejar tot sol, ara ell era la política de masses. (...) Aleshores Macià es refià de la seva pròpia imatge i la va fer servir, ell personalment i també l'Esquerra, a qui faltaven forts elements ideològics aglutinadors com a partit. Un element principal de cohesió –el poder– es tenia de manera més simbòlica que no real: la Generalitat era una entitat sense base jurídica i, més important, sense altres ingressos que els de les diputacions. (...) La imatge de l'Avi també va servir

---

²⁰¹⁶ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 89.

²⁰¹⁷ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 446.

*per convertir el partit governamental en un aparell substitutiu del mateix govern català*²⁰¹⁸.

Segons aquest historiador, per tant, era un líder carismàtic precisament per la imatge que emetia pel context en el qual li va tocar viure els seus darrers anys de vida.

En aquest sentit, Pitarch rubrica la definició de la imatge personal del Macià com a president de la següent manera:

*Quan proclama la República Catalana i president la Generalitat, Macià és un home de més de 71 anys, viscuts molt intensament: ha sacrificat la seva carrera professional; llargs anys ha anat a contracorrent en la política; ha patit un llarg i amarg, però no balder, exili. (...) Ningú no li discuteix mai l'honestedat i la transparència de la seva vida privada; tothom parla de la veneració per la seva dona –la Geni– i l'estimació als seus fills –especialment la Maria–, amb les quals comparteix una gran passió per la música, i que li són gentils acompanyants en molts dels actes públics que protagonitza*²⁰¹⁹.

I a banda de l'afabilitat del seu caràcter, que l'aproximaven a les catalanes i als catalans, ja ho hem dit reiterades vegades que era una persona tremendament pulcra i polida en el vestir. Així ho corrobora Ainaud de Lasarte, el qual afirma que sempre anava impecablement net i planxat, exceptuant la nit del 17 d'abril del 1931, en la qual “la seva esposa li feu observar que duia una taca al puny de la camisa, sempre d'una blancor immaculada, seguí sopant com si res, abstret per la desil·lusió que el dominava”²⁰²⁰.

Aquell dia va ser, com ja hem explicat anteriorment, el més trist de la vida de Macià. Tan és així que, la imatge personal de l'Avi en aquell moment de renúncia i de tristesa es va convertir en una metàfora. I malgrat això, va aconseguir que la Generalitat fos vista amb bons ulls per la gran majoria de catalanes i catalans. La gernació aplegada a plaça Sant Jaume no va notar diferències entre el model d'Estat que havia proposat Macià de bon inici.

D'aquí que sigui recordat, segons Pitarch, com “l'Avi per al poble i el pare de l'Estatut per a Catalunya. Com a primer president de la Generalitat intenta ampliar el camp de l'autonomia i alliberar l'Estatut de la cotilla de les doloroses limitacions que li han estat imposades”²⁰²¹. Sense l'èxit aconseguir, presumiblement no hauria assolit la

---

²⁰¹⁸ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 24.

²⁰¹⁹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 38.

²⁰²⁰ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 34.

²⁰²¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 45.

popularitat que va tenir, però en tot cas això seria fer història ficció i nosaltres ens hem de centrar en l'estudi del que realment va passar. Per aquest motiu, hem de rubricar que la imatge de Macià en els darrers anys de la seva vida va servir per a donar-li l'aura de president que tant necessitava la gent del seu temps, segons Ainaud de Lasarte:

En els darrers anys de la seva vida –que foren els de major popularitat, com a President de Catalunya– la veu era pausada, un punt greu, amb un atractiu especial, com d'una força continguda. No s'alterava parlant ni tendia al crit ni a l'efectisme oratori: el que s'encomanava a la gent era el seu prestigi personal. (...) El cabell blanc li donava, en els darrers anys, una aureola de prestigi i respecte²⁰²².

En comparació a Prat de la Riba i a Puig i Cadafalch, Macià tenia una imatge personal molt diferent. Malgrat els tres evitaven la dialèctica parlamentària, el primer president de la Generalitat és, dels tres, el qui era capaç de mobilitzar la massa amb els seus discursos i –sobretot– amb la seva imatge. Enric Jardí ho sintetitza així:

Ni Prat de la Riba, rodanxó i retret, d'aspecte sagristanesc; ni tampoc Puig i Cadafalch, més ben dotat físicament que l'anterior però d'aire esquerp, ni Companys que per més esforços que fes i per més cordial que es mostrés no produïa, per la manera de vestir o de captenir-se, una peculiar sensació de respectabilitat²⁰²³.

És a dir, dels tres presidents estudiats en aquesta tesi, Francesc Macià era el que tenia un posat més majestàtic i que acabà gaudint d'un respecte més gran per la gent del seu temps. Tal com conclou Pitarch, “el magnetisme que emanava de la seva persona no el tingueren altres presidents de Catalunya. L'atractiu i la veneració que inspirava explica l'acceptació del motiu popular amb què passà a la història: l'Avi”²⁰²⁴. Macià va ser, a diferència de Prat i Puig, un geni en la comunicació de la seva imatge personal.

2.3.2 L'audiència i l'auditori

Francesc Macià i Llussà va mutar el seu discurs a mesura que els esdeveniments polítics, econòmics i socials se succeïen al seu entorn. Com veurem en la seva *Biografia*, Macià va començar essent un militar monàrquic per acabar essent un president autonomista, després d'un llarg periple d'aventures a l'exili.

De la mateixa manera que els canvis en la seva vida, la seva audiència canvia al llarg del temps i també els diferents escenaris o auditoris en els quals va parlar. Mentre va pertànyer a l'exèrcit va saber-se relacionar molt bé amb les elits militars i, fins i tot

---

²⁰²² Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 38.

²⁰²³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 459.

²⁰²⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 39.

amb el rei Alfons XIII. Al final de la seva carrera política, en canvi, va saber connectar amb una gran majoria de la població catalana, en tant que més alt representant polític de la institució de la Generalitat. Tal com assegura Pitarch:

Macià és un comunicador obert al tempo d'una societat que comença a transformar-se intensament, un senyor gran i elegant que petoneja criatures, dóna la mà a les senyores i saluda grans aglomeracions. Macià aprèn intuïtivament –i és un dels primers polítics a valorar-la– la importància de la imatge pública, per compensar la seva pobra oratòria. Macià, per la seva projecció institucional, es retroalimenta a la ciutat del bon saber d'una societat agrària, on la nota del gran senyor és saber conviure amb els pagesos i els humils i guanyar-se'n el respecte i l'estima, amb paraules curtes, efectives i directes, per a fer més eficaç el missatge i adaptar-se als receptors²⁰²⁵.

Per això podem assegurar que Macià sabia molt bé a quin públic es dirigia i per què s'hi dirigia. Per exemple, del 1907 al 1915, Macià esdevé un diputat comarcalista perquè la majoria dels seus discursos al Congrés fan referència a les demandes de la comarca de les Garrigues. Així mateix, parla també d'alguns temes relacionats amb l'exèrcit fins que comença a virar amb un discurs pel conjunt dels catalans quan s'indigna per la inutilitat de l'autonomia demanada per la Lliga Regionalista i la Mancomunitat.

Podem constatar, doncs, que Macià parla pel seu públic. En el cas que ens ocupa, durant la seva presidència, el públic al qual es dirigeix és tot el poble català, segons Francesc-Marc Àlvaro:

Tenen un receptor concret, el poble català, entès en la seva màxima extensió, el seu conjunt. En llegir-los, trobem la manera d'adreçar-s'hi que emprava el president. (...) Amb els millors recursos sap situar el públic, i en aquest cas al lector, en la transcendència del moment històric que vivia Catalunya. (...) Aquests discursos concisos, clars i concrets, molt adequats per a grans gernacions, de treballadors, de menestrals, intel·lectuals o burgesos, presenten Macià com un líder experimentat i bonhomíós, amb una llarga trajectòria, ja gran, que fa els darrers esforços perquè Catalunya gaudeixi d'allò que li és indispensable per governar-se²⁰²⁶.

Per captar millor l'atenció del seu públic va incorporar, al llarg de la seva vida, alguns trucs retòrics que el permetien connectar millor amb l'audiència. Segons Ucelay-Da Cal, "Francesc Macià era un característic donat un pèl a la declamació i als trucs efectistes, amic dels grans decorats, d'una connexió molt viva i directa amb els auditoris, que l'aclamaven i s'hi veien reflectits"²⁰²⁷.

---

²⁰²⁵ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 40-41.

²⁰²⁶ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 12-13.

²⁰²⁷ Àlvaro, F.-M. a Miller, A. (2002). *La Política i l'Art d'Actuar*. (Trad. R. Folch i Camarasa) (1st ed.). Barcelona: La Campana, pg. 84.

I més enllà de l'audiència, volem fer referència als múltiples auditoris des dels quals va dirigir algunes paraules. En incorporar-se a la disciplina de Solidaritat Catalana, durant la primera campanya electoral qualsevol balcó era bo per a fer-hi una intervenció. Tal i com hem observat en l'apartat de *L'orador*, en destaca una intervenció des d'un balcó de Les Borges Blanques, que impactà per la seva efusivitat. Aquell només és un de tants balcons des dels quals Macià va efectuar algun discurs en la seva llarga trajectòria política, especialment en la seva etapa de president.

Aquesta imatge s'atribueix al moment en què Francesc Macià proclamava la República catalana des del balcó del Palau de la Diputació. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

En tot cas, el balcó més emblemàtic des del qual va intervenir va ser el del Palau de la Diputació, actual Palau de la Generalitat. En la imatge que podem veure en aquesta plana, podem veure'l amb el seu gest característic, convidant el públic a comprar les seves idees, simples i clares, alhora que molt sentides. En aquest cas, des d'aquest indret hi va proclamar la República catalana el 14 d'abril del 1931.

Just a l'interior d'aquest balcó hi trobem el Saló Sant Jordi, emplaçament des del qual també va realitzar intervencions dignes de recordar. En l'apartat de *Puig i Cadafalch* hi podem observar a Francesc Macià, ja com a president, en aquell mateix Saló caminant envoltat de gent. Des d'allà, per exemple, hi van ultimar la redacció de la proclamació de la República catalana que es va enviar a tots els ajuntaments del país. D'aquest espai en volem destacar, especialment, que la visió que en tenien el 1931 i la que encara tenim avui dia és gràcies a la reforma que va fer durant la dictadura de Primo de Rivera. Així ho explica Ucelay-Da Cal:

El 31 d'agost [de 1926] la Diputació va prendre possessió de les cases del carrer del Bisbe, de la Pietat i del Paradís, destinades en un principi a eixamplar les dependències institucionals. (...) Es començà una atrevida restauració que ràpidament donà lloc a una estrena de gala: la visita d'Alfons i la seva família l'octubre del 1925 serví per descobrir un

*monument de bronze (...) a la renovada galeria gòtica, tot amb una il·luminació especial*²⁰²⁸.

En aquesta profunda restauració del Palau i de les Cases dels Canonges, una important reforma la va patir el Saló Sant Jordi, al qual hi van realitzar unes pintures que encara es conserven avui dia (2022), i que Ucelay-Da Cal les descriu de la següent manera:

*El pastitx històric (amb Reis Catòlics, Lull, Prim, la Mercè, el Pilós, el Conqueridor, etc) semblà inspirar projectes més ambiciosos -bàsicament refer l'inachevè Saló de Sant Jordi, que acabà quedant cobert d'una complicada barreja de quadres històrics d'Antonio Utrillo, Arcadi Mas, Triadó, Martí Garcés i molts altres. (...) La rastrellera de teles representant les Glòries Catalanes al Saló de Sant Jordi que tapaven els murals de Torres García foren d'una execució tan mediocre que, el dia de la seva estrena, foren qualificats de cromos de xocolata*²⁰²⁹.

Aquesta renovació ha estat titllada per a molts com una obra que no responia al sentir de les catalanes i els catalans. Segons Ucelay-Da Cal, “val a dir que, amb aquesta redecoració força *kitsch*, Milà i Camps va donar al Palau l'aspecte que ha tingut fins ara”²⁰³⁰. És així com era quan Macià va preparar algunes de les seves intervencions més rellevants i és així com ha quedat. Podem comprovar la imatge del moment a l'apartat de *Puig i Cadafalch*.

A banda d'aquest espai emblemàtic per la història de Catalunya, Macià va fer molts més discursos al llarg i ample del país, però també des de la tribuna d'oradors del Congreso de los Diputados. D'aquella experiència i emplaçament s'hi conserven una llarga llista d'intervencions que recull Roig Rosich²⁰³¹. En tot cas, com que en la seva etapa presidencial no hi fa cap discurs, no descriurem l'auditori.

El que sí que volem descriure és el Saló de Sessions de l'actual Palau del Parlament de Catalunya. Des d'allà hi efectuà la seva renúncia com a president provisional de la Generalitat provisional i també l'acceptació com a president de la Generalitat de Catalunya, el mateix 14 de desembre de 1932. En el moment que estudiem, com podem comprovar en aquesta imatge, no era un hemicicle sinó que seguia la mateixa distribució que havia tingut el parlamentarisme amb la mancomunitat i que copiava el sistema anglosaxó de dues banques oposades amb els transcriptors al centre.

---

²⁰²⁸ Ucelay-Da Cal, E. (2007). “La Diputació durant la Dictadura: 1923-1930” a AAVV. (De Riquer, B. Dir.) (2007). *Història de la Diputació de Barcelona (1898-1931)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, vol. 2, pg. 295.

²⁰²⁹ *Ibíd*em, pp. 295-296.

²⁰³⁰ *Ibíd*em, pg. 297.

²⁰³¹ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Com ja hem vist en l'estudi dels anteriors presidents, l'emplaçament on es celebraven les sessions de l'Assemblea de la Mancomunitat, així com també de la Diputació provisional de la Generalitat en el període d'interinitat, era a l'actual Palau de la Generalitat. Entre el 1931 i el 1932, però, Macià va decidir moure la seu del Parlament al Parc de la Ciutadella per evidenciar la separació de poders i per aconseguir un acte d'enorme càrrega simbòlica.

D'acord amb el relat d'Ernest Benach, Macià “situa la seu del primer parlament democràtic de Catalunya al Palau de la Ciutadella, a l'antic arsenal de la fortalesa que les tropes borbòniques havien construït per vigilar i reprimir Barcelona”²⁰³². D'aquesta manera, l'edifici que havia estat construït per controlar militarment el país, el 1932 esdevenia l'espai de diàleg per a legislar del poble de Catalunya. Aquest va ser un llarg procés de transformació de l'edifici, que ja havia impulsat Prat de la Riba a través d'un projecte implementat per Puig i Cadafalch.

Els orígens i la finalitat de l'edifici es remunten al segle XVII, després de la derrota del 1714, segons Ismael Pitarch:

*[El disseny és de] l'enginyer militar flamenc Pròsper de Verboom (1665-1744), home de confiança del Rei Sol, de França. Les obres comportaren una mobilització extraordinària de tota mena de treballadors, obligats a fer la feina, molt sovint pagats amb moneda falsa, sota la vigilància d'escamots de soldats armats. De tota la Ciutadella només resten tres dels edificis que formaven la plaça d'armes: l'arsenal –ara Parlament–, el palau del governador –ara Institut Verdaguer– i la capella –ara parròquia militar*²⁰³³.

D'aquell primigeni edifici militar se'n va derivar un museu d'art a inicis del segle XX, amb la finalitat de reconvertir la seva significació històrica. La transformació de l'edifici, com apuntàvem, la va liderar el qui seria president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch.

L'any 1902 es va impulsar a Barcelona la Junta Municipal de Museus. Segons Albert Balcells, “el mateix any 1902 Puig i Cadafalch aconseguí que fes les primeres passes el Museu d'Art Modern a l'antic arsenal de la Ciutadella, avui Palau del Parlament, com ja ho va ser del 1932 al 1939”²⁰³⁴. Donat l'èxit de l'emplaçament com a museu d'art, l'edifici es quedava petit, com assegura Enric Jardí:

---

²⁰³² Benach, E. (2009) “Presentació” a Pitarch, I. E.(2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 7.

²⁰³³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 28.

²⁰³⁴ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pp. 13-14.

A mesura que passà el temps, aquest edifici resultà insuficient per a hostatjar les noves adquisicions resultats d'una eficaç política museística de la qual Puig era responsable en bona part, de manera que, el 1913, l'ajuntament acordà d'ampliar la vella construcció filipista del Parc amb dues naus adossades que projectà l'arquitecte municipal Pere Falqués i que pogueren ésser ocupades al cap de dos anys²⁰³⁵.

Es van construir dues ales als laterals del cos principal de l'edifici que avui (2022) corresponen als despatxos dels grups parlamentaris de la cambra. En aquell temps, però, serviren per albergar més obres d'art.

Fins que no arribés a ser Parlament, però, hauria patit moltes reformes abans de la de Puig i Cadafalch. De fet, abans d'esdevenir museu, l'edifici havia estat odiat per la majoria de catalans. Malgrat a Europa era considerada una meravella de l'arquitectura militar, a Catalunya era mal vista perquè va ser utilitzat “per a reprimir la ciutadania de Barcelona. No és estrany, doncs, que fos odiada i que les peticions dels barcelonins perquè fos enderrocada es repetissin cada vegada que un règim de llibertats els permetia expressar públicament aquesta reivindicació”²⁰³⁶. Tot i els diversos intents per a enderrocar-la, finalment va passar a mans de la ciutat de Barcelona després que el general Prim l'entregués en un acte simbòlic. Immediatament després es van enderrocar tots els edificis, excepte els tres que ja hem mencionat.

Uns anys més tard, l'Ajuntament de Barcelona va obrir a concurs públic la construcció d'un jardí de més de tres-cents mil metres quadrats, que va guanyar Josep Fontserè el 1872. Deu anys més tard, al Parc de la Ciutadella hi va tenir lloc l'Exposició Universal de Barcelona. I, només set anys més tard, “al maig del 1889, l'Ajuntament acordà convertir l'antic arsenal de la Ciutadella en palau reial, per (...) oferir-lo a la reina regent”²⁰³⁷, segons Pitarch. Un palau reial en el qual mai hi va viure cap rei.

No és estrany que fos odiat per la majoria de la població a Catalunya, fins que “a finals de gener del 1900 l'Ajuntament acordà de destinar l'edifici a Museu Municipal d'Art. Les col·leccions que s'hi instal·laren van desbordar l'espai i s'acordà d'ampliar l'edifici amb dues ales laterals, també sota la direcció de Falqués”²⁰³⁸. Va ser dos anys més tard quan Puig i Cadafalch va liderar la primera reforma, que va comportar l'èxit de l'edifici com a seu del museu. Gràcies a la qual, el 1913, va derivar en la darrera reforma abans d'esdevenir seu del Parlament.

---

²⁰³⁵ Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art*. Barcelona: Ariel, pg. 115.

²⁰³⁶ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 28-29.

²⁰³⁷ *Ibidem*, pg. 29.

²⁰³⁸ *Ibidem*, pg. 29.

Com és ben sabut, durant l'Assemblea de Parlamentaris de l'estiu del 1917, la reunió informal dels diputats díscols es va produir en aquell edifici, concretament a l'actual Sala de Grups, que dona a la façana principal de l'edifici. Per tant, no resulta del tot descabellat que, quan Macià va arribar al poder com a president de Catalunya, es plantegés aquell edifici com a seu del Parlament català.

Discurs d'agraïment per l'elecció com a president de la Generalitat per part Francesc Macià el 14 de desembre del 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya

Aquell canvi implicaria, com hem apuntat unes ratlles més amunt, una separació evident de poders, però sobretot una lliçó històrica de com utilitzar la història per revertir-ne els significats. Així ho corrobora Pitarch:

Francesc Macià, un dels primers polítics moderns de la Catalunya contemporània, amb una extraordinària capacitat intuïtiva per a connectar amb la gent i per a crear emblemes identificatius, era un home de gestos i símbols. (...) Si Barcelona havia ofert un palau a una reina, sota una monarquia abolida, amb la República arribava l'hora que el palau fos

*destinat a seu de la representació de la ciutadania, únic titular de la sobirania*²⁰³⁹.

Per tot això hem volgut descriure detalladament aquest emplaçament com a un dels auditoris més emblemàtics des dels quals Macià va fer un discurs oral. Perquè d'un arsenal militar erigit per a reprimir i sotmetre Barcelona, es va reconvertir en Palau Reial frustrat, que després esdeviní un esplendorós museu i, finalment, va acabar sent la seu del Parlament de Catalunya durant la segona República espanyola.

Per seguir el fil històric, volem esmentar que se li va retornar temporalment la funció militar durant els fets del 6 d'octubre del 1934 i que va ser ocupat com a caserna militar pel general Franco fins l'any 1945. Va ser llavors quan el Palau va ser reconvertit com a Museu d'Art Modern, fins que el 10 d'abril de 1980 va tornar a ser la seu del Parlament de Catalunya, en la sessió constitutiva que va presidir Heribert Barrera. Una llarga història per a un edifici emblemàtic i, sobretot per a un Saló de Sessions que va viure l'elecció del primer president de la Generalitat republicana, Francesc Macià, el 14 de desembre del 1932. També al mateix Saló de Sessions, actual Hemicicle del Parlament, es va celebrar l'Homenatge del Parlament de Catalunya al President Macià, que va tenir lloc el 29 de desembre del 1933, per commemorar la figura de l'Avi, només quatre dies després de la seva mort.

2.3.3 Context

Francesc Macià i Llussà (Vilanova i la Geltrú 1859-1933 Barcelona) va ser el primer president de la Generalitat republicana, recuperant així la institució que unificava el Principat sota un sol govern, després que es dissolgués la Mancomunitat el 1925. Va arribar al càrrec després d'una dilatada trajectòria d'activisme, des de l'exili i com a diputat al Congrés durant més de quinze anys.

Macià no era ni un home de doctrina posat en política, com Prat, ni tampoc un acadèmic que combinava la seva professió amb la política, com Puig. Macià havia estat un enginyer dins l'exèrcit espanyol que, per defensar als seus conciutadans, va decidir sortir-ne i lluitar pels seus ideals. Això no vol dir que la seva trajectòria fos coherent, lineal i immaculada, com veurem a continuació. En tot cas, era un personatge singular implicat amb el benestar dels seus conciutadans, que no era un pensador però que tenia uns ideals i, alhora, era un pragmàtic.

---

²⁰³⁹ *Ibidem*, pp. 29-30.

De Francesc Macià hi ha moltes biografies. Algunes es dediquen a elogiar gratuïtament al que seria el president de Catalunya i d'altres miren de criticar-lo pels seus viratges discursius i gestuals. No ens dedicarem a repassar-les totes, però sí que emprarem tots els autors possibles per a crear un relat coherent que ens permeti entendre la figura de Francesc Macià. És per això que, d'entrada, comentarem la reflexió que fa Ucelay-Da Cal sobre les dues principals biografies: la de Manuel Cruells i la d'Enric Jardí:

[Manuel] Cruells presenta Macià com un home definit per un esperit autoritari degut al seu passat militar, el qual agafa com a fil crític d'una biografia que, així i tot, assumeix tota la tradició idealista de la perspectiva històrica regionalista i/o nacionalista. (...) Bàsicament és un soldat polític, que llegà a Catalunya l'autonomia però res més.

Enric Jardí ha situat Macià en una perspectiva volgudament institucional; l'important per a ell no és el Macià-individu com a nacionalista, sinó Macià com a president en una cadena de biografies presidencials catalanes. Com ell mateix ha resumit molt clarament, altres han estat homes de govern, figures realment constructives; en canvi, En Macià va ser un cas que cal interpretar amb realisme: una cosa era conspirar i l'altra governar²⁰⁴⁰.

Confrontar aquestes dues visions seria simplificar en excés la vida d'un personatge únic que va deixar la seva trajectòria personal i professional a una banda per comprometre's amb les seves idees.

Tot i tenir el seu criteri, Macià no era un savi pensador, ni tampoc un teòric, com ja apuntàvem anteriorment. El de Vilanova i la Geltrú estava implicat en la vida política, econòmica i social del país i, en funció de la seva evolució, anava definint el seu criteri polític, com ens recorden Casals i Arrufat:

Ell és un home que sobre catalanisme no ha fet cap estudi ni polític, ni social, ni econòmic. Si només confiava en el seu propi esforç, la seva pose, el seu sentimentalisme ploraner, no són condicions ni de polític ni d'estadista per a estructurar un poble políticament i socialment²⁰⁴¹.

En els inicis de la seva vida era un monàrquic convençut, fins i tot espanyolista –segons alguns dels seus biògrafs–, que va radicalitzar la seva proposta política davant les reiterades negatives de l'Estat espanyol de regenerar-se.

D'aquesta manera, segons Carner-Ribalta, va acabar essent el líder de l'independentisme a Catalunya –també durant el seu llarg exili:

Francesc Macià, en tant que líder del separatisme (independentisme), ha estat no solament el dirigent catalanista més efectiu de tots els temps, sinó

---

²⁰⁴⁰ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 16.

²⁰⁴¹ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 76.

*que, idealment, pot encara continuar sent-ho fins a la definitiva consecució de les nostres aspiracions nacionals. D'ací el meu clam i el títol de Retorn a Macià*²⁰⁴².

No tots els comentaris cap a Macià eren tan elogiosos com els de Carner-Ribalta. Per exemple, Casals i Arrufat asseguren que malgrat arribar a la presidència de la Generalitat, Macià no tenia habilitats per a governar. En tot cas era un activista que havia arribat a president, però que no sabia com gestionar la *res publica*:

*D'ençà que ocupà la Presidència de la Generalitat no ens ha demostrat pas encara els seus dots d'estadista polític. Un polític, quan ocupa un lloc d'estadista ha d'ésser idealista, pràctic, estudiós i reformador revolucionari (...). Un perfecte reformador, és sempre un revolucionari. A la Generalitat tot està per fer. Amb dos anys de govern, allí no hi ha hagut cap reforma burocràtica ni reforma administrativa. Tot està com estava o pitjor*²⁰⁴³.

En qualsevol cas, totes aquestes aproximacions és el que Ucelay-Da Cal en diria simplifications que pretenien enaltir o empetitir la figura del tinent-coronel que deixaria l'exèrcit per posar-se en política. Per això, la síntesi que en fa el descriu com un personatge complex, amb clars i obscurs i una evolució gens lineal:

*Contra aquesta simplificació, la primera cosa que cal tenir clara és que Macià no fou un il·luminat messiànic, ni l'expressió mística del sofriment de la pàtria catalana, sinó que fou un polític racional, sorgit d'uns medis socials determinats, amb una trajectòria complexa, però també explicable en termes racionals. Cal, però, anar més lluny i situar-lo en el propi context com a actor històric i no com a al·legoria, i no constatar senzillament la seva activitat política, sinó analitzar-la*²⁰⁴⁴.

Podem comprovar, doncs, que tractar amb rigor la figura de Francesc Macià no serà una tasca senzilla. Trobarem múltiples interpretacions dels seus fets i també de les seves paraules, cosa que ens dificultarà obtenir-ne un relat unitari i coherent, però ens disposem a tractar-lo des de la distància temporal i, alhora, des de l'interès de la seva vivència personal i discursos orals.

Per tant, abans d'entrar en profunditat en el debat sobre el model d'Estat que proposa Macià i Llussà a partir dels seus discursos, haurem de conèixer els moments biogràfics més destacats per entendre l'evolució i la projecció del seu pensament. Podem avançar que la biografia d'aquest tercer autor serà més profunda, així com també l'anàlisi de la figura com a orador, ja que és la principal font de doctrina que té el qui fou president de la Generalitat republicana.

---

²⁰⁴² Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 13.

²⁰⁴³ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pp. 252-253.

²⁰⁴⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 16.

D'una banda Josep M. Roig i Rosich proposa una divisió de la vida de Macià en tres etapes. En primer lloc, parla del diputat comarcalista, etapa que situa entre el 1907 i el 1914, en la qual “es caracteritza sobretot per la seva activitat parlamentària centrada en la defensa dels interessos comarcals i alguns temes puntuals”²⁰⁴⁵. En segon lloc trobem l’etapa que Roig defineix com a diputat catalanista, entre 1915 i el 1923, en la qual “consolida la seva evolució en passar d’una proposta regeneracionista (cal modernitzar i democratitzar Espanya perquè Catalunya pugui avançar) a una resolució sobiranista i de més justícia social (Catalunya ha de ser independent per poder esdevenir una societat lliure, democràtica i justa)”²⁰⁴⁶. Per últim, Josep M. Roig apunta que la tercera etapa seria la de conspirador i lluitador per la llibertat de Catalunya. La situa entre el 1923 i el 1931, en la qual viatja per buscar recursos econòmics per a una eventual Catalunya independent, donat que “no és possible cap via d’entesa amb l’Estat, qualsevol mètode de lluita és legítim per aconseguir allò a què es té dret”²⁰⁴⁷.

Totes les divisions que puguem fer de la trajectòria vital de Macià seran arbitràries i caldrà justificar-les adequadament, segons el focus d’interès a estudiar. Per això, Ucelay-Da Cal fa la seva proposta amb una divisió en quatre etapes, enlloc de tres:

*Primer, situem els seus orígens i la seva carrera militar del 1859 fins al 1907; segon, la seva trajectòria com a diputat, del 1907 al 1917; en tercer lloc, enfoquem el Macià revolucionari, des del seu projecte d’insurrecció l’estiu del 1917 fins a la proclamació de la república catalana el 1931; i, finalment, Macià com a president del govern autonòmic català, tant en la seva fase preestatutària fins a les eleccions al parlament de Catalunya al novembre del 1932, com en la seva actuació com a mandatari constitucional fins a la seva mort el Nadal del 1933. (...) La vida, una vida o totes alhora, és un teixit continu, ininterromput*²⁰⁴⁸.

Ambdues divisions, tant la de Josep M. Roig i la d’Enric Ucelay-Da Cal són les que he trobat més encertades de tots els biògrafs de Macià.

Biografia i fets històrics relacionats amb els discursos

De totes aquestes propostes, nosaltres hem pres la determinació de dividir-ho en quatre etapes, d’acord amb l’interès d’aquesta tesi. En primer lloc, parlarem de la seva

---

²⁰⁴⁵ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 10.

²⁰⁴⁶ *Ibídem*, pg. 10.

²⁰⁴⁷ *Ibídem*, pg. 10.

²⁰⁴⁸ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 17.

Formació i carrera militar, que comprendrà els anys entre el 1859 i el 1907, moment en el qual esdevindrà *Diputat comarcalista i catalanista*.

Aquesta segona etapa l'hem ampliat més que Roig ja que, si bé és cert que durant els primers anys com a diputat es centra sobretot en els interessos de les Garrigues i la demarcació de Lleida, també està sensibilitzat amb la causa catalanista. És per això que aquesta segona etapa l'encabirem entre el 1907 i el 1918, moment en el qual se sent frustrat pel fracàs de l'Assemblea de Parlamentaris (1917) i les reiterades negatives de Madrid, adquirint un discurs nítidament independentista.

D'aquest període estipularem que anirà del 1918, quan pronuncia el primer discurs secessionista al Congrés, fins al retorn definitiu de l'exili el 1931, havent passat per la presó pels Fets de Prats de Molló i després dels múltiples viatges per la causa catalana. Aquesta tercera etapa l'anomenarem *Conspirador independentista*, just abans de la darrera etapa, en la qual arribarà a la *Presidència i mitificació*.

L'anomenarem així perquè, malgrat ser molt curta, entre 1931 i 1933, en morir ostentant el càrrec de president, la idealització del personatge encara va ser més gran. En darrera instància, també posarem un contrapunt en el qual referenciem les influències més importants que va tenir *l'Avi*, des de la seva carrera militar fins a la presidència de Catalunya.

Formació i carrera militar (1859-1907)

Francesc Macià i Llussà va néixer el 1859 a Vilanova i la Geltrú, poble al qual van emigrar els seus pares, procedents de les Borges Blanques. Tal com recorden a l'Espai Macià, “ell, de cal Ganyada, i ella de cal Mardino. Es dedicaven al comerç de l'oli que adquirien a les Borges i a l'Albi, i que portaven amb carro cap a Vilanova per vendre”²⁰⁴⁹. Als estius tornaven a la seva vila natal i Francesc Macià convivia amb els veïns de les Garrigues, treballava al camp i compartia la vida de poble. Per aquest motiu, al llarg de la seva vida el va acompanyar un accent lleidatà en tots els seus discursos orals.

Tal com recull l'hagiografia institucional que en fa Enric Jardí, Macià era el fill petit d'una gran família:

---

²⁰⁴⁹ Espai Macià. <http://www.espaimacia.cat/francesc-macia-1.html> Les Borges Blanques [Consulta juliol 2021].

El setè i darrer fill del matrimoni format per Joan Macià i Artigues i Maria Llussà i Sagarra va néixer el 21 d'octubre de 1859. (...) En realitat, fou el comerç de l'oli el que determinà la naixença de Francesc Macià en la simpàtica població de la costa de Garraf, ja que el seu progenitor s'hi establí i va desenrotllar-hi un negoci oliaire amb la mercaderia que feia arribar a Vilanova amb carro des de Les Garrigues, i reexpedia a Barcelona per via marítima²⁰⁵⁰.

Aquesta vinculació amb el camp el va portar a estimar el territori, els seus orígens a l'interior del Principat de Catalunya. Tot i així, a Borges només hi anava als estius, ja que “estudià a Vilanova i la Geltrú, fins que l'any 1875 ingressà a l'Acadèmia d'Enginyers Militars de Guadalajara on es graduà el 1879. Malgrat haver sol·licitat en diverses ocasions el seu trasllat a Cuba, però la comandància s'hi negà i fou destinat a Barcelona i a Madrid”²⁰⁵¹, segons Serrano.

Com ja hem apuntat abans, el pare era “pagès i negociant d'oli”²⁰⁵², una tradició que va assumir dels seus avantpassats, com també ho confirma Zeneida Sardà:

Els avis eren comerciants i a casa seva mai no s'hi respirà un ambient intel·lectual o d'estudi. (...) [Tenien] un negoci d'olis que més tard s'ampliaria també als vins. Aquest fet l'obligà a establir-se a Vilanova i la Geltrú. Transportaven l'oli de l'Albi i de les Borges amb carros fins a Vilanova i d'allà l'embarcaven amb un llagut cap a Barcelona²⁰⁵³.

Per tant, queda demostrat que els orígens de la família de Macià no eren ni benestants ni tampoc d'una família excessivament lligada. Per això, i més essent el setè fill, no podia aspirar a estudiar, com sí que ho havien fet Prat i Puig.

Els seus pares van fer un enorme esforç per tal que estudiés en un Institut de Segon Ensenyament, els estudis fets en forma privada”²⁰⁵⁴, segons Jardí. El 1874 aconseguia completar els seus estudis secundaris i, dos anys més tard decidí ingressar a l'Acadèmia de Ingenieros Militares de Guadalajara. Alguns dels seus biògrafs asseguren que si es va sumar a l'exèrcit no va ser per fer carrera militar sinó per poder estudiar enginyeria. Per exemple, Albaigès afirma que “Macià sentia més la vocació tècnica que la de militar”²⁰⁵⁵.

---

²⁰⁵⁰ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 11.

²⁰⁵¹ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 144.

²⁰⁵² Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 19.

²⁰⁵³ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 31.

²⁰⁵⁴ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 12.

²⁰⁵⁵ Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 37.

D'acord amb Ucelay-Da Cal, “encara que els seus pares eren modestament benestants, Francesc Macià fou l'únic dels seus fills que va estudiar carrera. Així doncs Macià va haver d'aprofitar el que era una de les vies de mobilitat social a l'Espanya del segle XIX”²⁰⁵⁶. Per això d'altres biògrafs afirmen que, en realitat, la seva veritable vocació era per l'enginyeria, no per l'exèrcit. De fet, segons Albaigès, aquesta era la millor via d'accés de Macià als estudis:

*L'escola d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de Madrid era només accessible a una elit molt reduïda (en aquella època les promocions es movien entre deu i vint membres), i l'ingrés era d'una duresa extrema, que feia eternitzar-se els aspirants en anys i anys de preparació en acadèmies, dilapidadores de paciència i patrimonis familiars. L'ingrés en una escola tècnica militar podia ser més accessible per a una família com la de Macià*²⁰⁵⁷.

Al contrari que Prat i Puig, doncs, la família de Francesc Macià no es podia permetre uns estudis molt costosos ni la manutenció del petit de set fills. I gràcies a aquesta oportunitat, el jove Macià va poder estudiar i progressar laboralment.

Entre el 1879 i el 1886, entre els vint i els vint-i-set anys, el tinent Macià va canviar diverses destinacions, des de Madrid a Ceuta, passant per Cadis, Sevilla o Barcelona. Concretament, segons Jardí:

*[Macià] surt de l'Acadèmia de Guadalajara el 1880 i demana per ésser traslladat a Cuba infructuosament, puix que és destinat a Madrid i, poc després, a Barcelona com a tinent encarregat de la secció telegràfica. Als vint-i-tres anys, el 1882, és ascendit a capità. És traslladat a Sevilla i el 1884 a Lleida on, malgrat posseir un grau inferior va exercir la comandància d'Enginyers de la Plaça*²⁰⁵⁸.

Aquesta petició per participar a la Guerra de Cuba contrastaria amb l'interès d'alguns biògrafs a allunyar-lo de l'exèrcit per acostar-lo només a l'enginyeria. A posteriori, i sense cap document que ho confirmi o que ho desmenteixi, no podem afirmar ni una ni altra cosa.

Després de tants canvis de destinació, el 1887 és destinat a la comandància d'Enginyers de Lleida per fer-se càrrec de la Comandància de Ingenieros Militares, com assegura Serrano:

L'any 1887 fou destinat a la ciutat de Lleida i l'any següent s'esposà amb Eugènia Lamarca. La seva dona aportà al matrimoni un important dot i un gran mas a Vallmanya, al terme d'Alcarràs. El Matrimoni Macià Lamarca

---

²⁰⁵⁶ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 20.

²⁰⁵⁷ Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 36.

²⁰⁵⁸ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 12.

*tingué quatre fills: Joan, Eugeni, Josefina i Marina. Dels quatre, Eugeni no arribà a la joventut perquè morí de ben petit*²⁰⁵⁹.

Aquest nou emplaçament, prop de la seva estimada Borges, li va canviar literalment la vida. Només dos anys després d'arribar-hi, va contraure matrimoni amb Eugènia Lamarca i de Mier, “la filla petita d'Agapito Lamarca, arquitecte, enginyer i ric propietari lleidatà, *una preciosidad* segons el general Polavieja, aleshores capità general d'Andalusia. El matrimoni va anar a viure a Lleida”²⁰⁶⁰.

Josep M. Roig afegeix que “la família Lamarca no sembla que habitualment usés el català, si més no per escrit, cosa per altra banda bastant freqüent entre les classes benestants catalanes a la segona meitat del XIX”²⁰⁶¹. Això demostra, d'una banda, la precarietat de la llengua catalana entre les elits, a la vegada que convida a pensar que la ideologia política d'aquesta família no era gaire catalanista. Per aquest motiu, no és estrany que Albaigès el descriu així:

*Era militar, espanyolista acèrrim i amic personal d'altres cúpules militars i fins i tot del rei Alfons XIII. Per un matrimoni favorable amb una de les hereves més acabalades de Catalunya esdevingué un latifundista, figura tampoc no gaire corrent ni popular a la nostra terra. A part la seva carrera militar, s'estengué en un comportament com a enginyer civil que el feia ratllar la doble vida, i en aquest aspecte realitzà aportacions a l'enginyeria molt meritòries, decisives i injustament oblidades. En fi, no vacil·là en aprofitar la seva posició ni l'amistat reial per aconseguir determinats projectes (el Canal d'Aragó i Catalunya) fossin modificats en afavoriment de les seves propietats (per ser exacte, les de la seva muller, que ell administrava), però també de la comarca on vivia*²⁰⁶².

Francesc Macià semblava plenament integrat, doncs, en l'elit catalana no catalanista de la Catalunya rural. Era monàrquic, militar, estava casat amb una dona rica i gaudia d'una vida sense complicacions.

El 1895 assoleix el grau de comandant d'enginyers per antiguitat i, un any més tard demanava acompanyar Weyler a l'estat major de Cuba. En aquest marc mental Macià es formà ideològicament: la desfeta colonial espanyola del 1898 fou tan traumàtica per a ell com per a molts altres oficials. A més, el seu entorn a Lleida i la llengua que parlava, el català, també l'acostaven a les perspectives regionalistes. En tot

---

²⁰⁵⁹ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 145.

²⁰⁶⁰ Forn, J. M. (2007). *El coronel Macià. El llibre de la pel·lícula*. Lleida: Pagès, pg. 35.

²⁰⁶¹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 22.

²⁰⁶² Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 22.

cas, Per això, segons Aloy, “res no feia preveure la transformació radical política i personal que va experimentar posteriorment”²⁰⁶³.

De fet, la seva posició social i en l'escala militar li va permetre “negociar la continuació del Canal de l'Aragó i Catalunya, que passà per Vallmanya mitjançant la intervenció personal del rei Alfons XIII”²⁰⁶⁴, segons Ucelay-Da Cal. Així ho corroborà la seva filla al llibre de Zeneida Sardà:

*[Macià] va sol·licitar (...) una entrevista amb Alfons XIII. El rei el va rebre i el meu pare obtingué la promesa reial de fer arribar el canal d'Aragó fins a Catalunya. (...) El pare sempre quedà agraït al rei i es considerà monàrquic fins que Alfons XIII es girà d'esquena als interessos de Catalunya*²⁰⁶⁵.

Per tant, no queda tant clar que fos més enginyer que militar, ni que tingués un fons sentiment catalanista ja de jove. En tot cas, el que de ben segur tenia era un sentiment d'arrelament al territori dels seus pares i de la seva muller, com ho va demostrar “amb els projectes de construcció del ferrocarril de la Noguera Pallaresa”²⁰⁶⁶. Segons la seva filla, aquest projecte li va reportar coneixement del territori i prestigi social:

*Durant força temps s'encarregà dels treballs topogràfics del ferrocarril de la Noguera Pallaresa. Això li va permetre recórrer sovint aquella zona de Catalunya i conèixer de prop les necessitats dels pagesos d'aquelles terres. (...) Li agradava aquell contacte directe amb la gent del poble*²⁰⁶⁷.

Però a més d'aquestes dues grans obres públiques que va contribuir a desenvolupar, el ferrocarril de la Noguera Pallaresa i el canal de Catalunya-Aragó, Francesc Macià va ser pioner en la importació d'una tècnica constructiva a l'Estat espanyol: el formigó armat. D'acord amb el relat d'Albaigès, “el formigó en massa (...) era ja conegut d'antic, tot i que fins al segle XIX no va ser científicament utilitzat”²⁰⁶⁸.

Segons assegura Albaigès, Macià va ser l'introduïdor –a la pràctica– del formigó armat. “Atent com estava sempre a les innovacions tecnològiques més avançades del moment, es va assabentar de l'existència de la patent Monier per a formigó armat i en va adquirir els drets d'explotació”²⁰⁶⁹. Gràcies a aquesta adquisició, sembla que va crear

---

²⁰⁶³ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 11.

²⁰⁶⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 24.

²⁰⁶⁵ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 41.

²⁰⁶⁶ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 145.

²⁰⁶⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 41.

²⁰⁶⁸ Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 65.

²⁰⁶⁹ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 20.

empreses per a fer rendir l'activitat tècnica i reportar-ne beneficis per a la família i per als veïns i veïnes del seu temps.

Això ens retorna al debat, aquest cop obert per Roig, segons el qual es defineix Macià com “un bon enginyer militar més que no pas un militar enginyer”²⁰⁷⁰. Sense poder-ho demostrar de manera fefaent, l'únic que podem confirmar és que Macià seguia dins l'exèrcit i ascendia a tinent coronel el 1904. Encara que l'increment en el rang fos per motiu d'antiguitat, mantenir-se durant tant temps a la disciplina castrense havia de tenir algun fonament real. Com ja hem explicat, era monàrquic i conservador, ben situat i amb una família ben posicionada econòmicament i socialment.

I doncs, què el va fer canviar? L'atac als rotatius del *Cu-Cut!* i de *La Veu de Catalunya* després que el primer setmanari publicés *El Banquet de la Victòria*, rient-se'n dels militars i elogiant la recent victòria electoral de la Lliga Regionalista. Segons Aloy, “la represàlia, protagonitzada per un grup de quatre-cents militars guarnit amb uniformes i condecoracions, completament armats, s'esdevingué el dia 25 de novembre, cap al tard”²⁰⁷¹. Un atac que el tinent-coronel Macià va condemnar. Hauria pogut tenir el mateix sentiment que la resta d'oficials de l'exèrcit en veient les mofes cap a la derrota del 1898 a Cuba, donat que ell va créixer militarment en aquell context. Tanmateix, Francesc Macià va reaccionar de manera oposada, essent l'únic militar d'alt grau que es manifestà públicament contrari als fets.

Tal com assegura Serrano, “també mostrà el seu desacord amb la Llei de Jurisdiccions (...) [que] preveia que els militars poguessin jutjar tot allò que creguessin que atemptava contra la unitat d'Espanya i contra l'exèrcit”²⁰⁷². D'aquests fets ja n'hem parlat abastament en anteriors apartats. Per aquest motiu, només reiterarem la importància d'aquest comportament dels militars a Barcelona, com a detonant per al canvi d'actitud de Macià envers l'exèrcit i el seu posicionament polític. És així com va decidir entrar en política a través de la coalició de Solidaritat Catalana, passant de soldat a diputat.

Diputat comarcalista i catalanista (1907-1918)

---

²⁰⁷⁰ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 20.

²⁰⁷¹ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 23.

²⁰⁷² Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 145.

Després que a la tardor del 1905 es produís l'atac contra les redaccions dels diaris catalanistes que acabem de comentar, i que ja hem comentat abastament en l'apartat de Prat de la Riba, es va començar a forjar la idea de crear la coalició electoral de Solidaritat Catalana. Entre el febrer i el maig del 1906 es van teixir sinèrgies entre partits, fins aconseguir consolidar un clam gairebé unànimement contra la Llei de Jurisdiccions. Serrano ho sintetitza de la següent manera:

Es forma la Solidaritat Catalana com a aliança electoral que aplegava federals, integristes, republicans, nacionalistes, regionalistes i carlins. La Solidaritat representà per a Macià la voluntat cohesionada de tot un poble disposat a renovar Espanya fent fora els polítics ineptes responsables del desastre de 1898. El regionalisme de la Lliga li sembla el marc cívic dins del qual s'havia de fer una reforma estatal més àmplia²⁰⁷³.

En aquesta entrada en política, doncs, no optava per cap tipus de secessionisme, sinó que advocava per una reforma de l'Estat espanyol des del catalanisme. Macià seguia, doncs, els ideals de Prat i les recerques de Puig des de la seva pròpia singularitat.

La imatge que el tinent-coronel tenia entre els habitants de Les Borges Blanques i de la demarcació de Lleida era enorme, motiu pel qual va servir de bona propaganda per a Solidaritat, com assegura Jardí:

La simpatia que desvetllava el nom de Macià provenia del fet que s'havia vist obligat a abandonar l'Exèrcit, després d'una sèrie d'incidents molt lamentables d'ençà del moment en què acceptà ésser candidat en les mateixes eleccions pel districte de Les Borges Blanques on ell era tan popular²⁰⁷⁴.

I és que era molt potent que un integrant de l'exèrcit deixés una organització tan jerarquizada i estricta per entrar en política. Segons Roig, “hauria pogut optar pel silenci però va preferir una actitud digna i conseqüent amb una recta interpretació de la disciplina militar”²⁰⁷⁵.

Macià tenia 47 anys i tres fills quan es va veure obligat a escollir entre els seus principis o una carrera militar a la que havia dedicat 31 anys de la seva vida. Macià va escollir defensar les seves idees. I això va suposar un enorme impacte en la societat de l'època, perquè l'home que s'havia distingit en el cos d'enginyers, especialitzat en ponts, ferrocarrils, carreteres, topografia, telègraf i altres novetats de progrés tècnic, esdevenia ara el defensor de les catalanes i els catalans de Borges. Segons Roig, no va

---

²⁰⁷³ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 28.

²⁰⁷⁴ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 31.

²⁰⁷⁵ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 30.

poder-ho evitar. Era un home pràctic i honest i no comprenia com l'exèrcit podia reaccionar d'aquella manera a uns acudits satírics.

Per la seva credibilitat com a individu, Francesc Macià va ser elegit diputat des del 1907 fins el 1923, de manera ininterrompuda. Una etapa que coincideix amb uns anys molt convulsos en la història del principat, com apunta Roig:

Són anys també d'una intensa vida política a Catalunya i Espanya: Solidaritat Catalana, Setmana Tràgica, Mancomunitat, Primer Guerra Mundial, Junttes militars de defensa, Assemblea de Parlamentaris, vagues generals obreres, primer projecte d'Estatut d'Autonomia, etc. En tots aquests esdeveniments podem resseguir la presència i les opinions de Francesc Macià. Sense oblidar la revolta a Irlanda o els catorze punts del president Wilson defensant el dret dels pobles a la sobirania²⁰⁷⁶.

Com observarem al llarg de les properes pàgines, la seva experiència parlamentària a Madrid i les contínues negatives del govern central a descentralitzar l'administració i a garantir els drets i les llibertats de molts catalans va fer virar el seu discurs.

Quan entra en política el 1907, Macià ja era una persona molt ben connectada amb les elits benestants de Lleida. No tenia cap necessitat d'entrar a defensar els interessos del que ell considerava que era el seu col·lectiu, segons Roig:

La dot de la seva esposa el va portar a fer-se càrrec de la gran propietat de Vallmanya i, en conseqüència, a vincular-se a entitats econòmiques de la província (Cambra Agrícola, Societat General de Regants del Canal d'Urgell, etc.), més pròpies d'un terratinent benestant i que li permetrien una certa independència de criteri dins de l'Exèrcit, amb el qual, malgrat tot, se sentia totalment unit²⁰⁷⁷.

Però en el moment de triar el camí, en el moment en què hagués pogut mirar cap a una altra banda o treure partit de la seva relació amb Alfons XIII o amb l'exèrcit, va triar el carrer i els seus conciutadans. Com insisteix Roig Rosich, “calia escollir entre la seva consciència civil o la seva condició de militar; entre aparèixer com a català *catalanista* (segons la perspectiva dels militars) o recolzar uns fets clarament anticatalans; entre la solidaritat de cos o l'honestedat de criteris i d'actuació”²⁰⁷⁸.

Com podem observar, calia triar entre *topoi*, entre el civilisme o el militarisme, entre el catalanisme o l'anticatalanisme, entre el corporativisme gremial o la justícia social. I Macià va triar per allò que va considerar més ètic, d'acord amb els seus principis. No vol dir que s'hi presentés posant-t'hi totes les facilitats, perquè no ho tenia

---

²⁰⁷⁶ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 14.

²⁰⁷⁷ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 31.

²⁰⁷⁸ *Ibidem*, pg. 32.

clar, però quan els seus potencials electors li ho van demanar, no va poder dir que no, com relata Zeneida Sardà, en paraules de la filla del que seria diputat:

Quan arribà el moment de presentar les candidatures, els polítics de les Borges sol·licitaren del meu pare que es presentés per candidat solidari d'aquell districte. Al principi el meu pare no va voler acceptar. Per una banda, seguia dins l'exèrcit, al qual se sentia sentimentalment molt vinculat (feia trenta anys que era al cos). Per altra banda, en aquells moments encara, el pare era partidari convençut d'Alfons XIII, amb el qual tenia un deute de gratitud per l'ajut que havia rebut del rei en prolongar el canal d'Aragó fins a Catalunya. Això el separava de la gran majoria antidinàstica dels activistes polítics²⁰⁷⁹.

En aquesta contradicció interna, Macià es mostrà favorable al poble, en comptes als seus interessos econòmics. Per això, entre el març i l'abril de 1907 Macià va esdevenir un protagonista dels solidaris, com confirma Enric Ucelay-Da Cal, "Macià accepta la iniciativa de les forces vives de les Borges Blanques de presentar-se com a candidat a diputat solidari pel districte. Davant l'enrenou provocat pel cas, Macià és traslladat a Santoña (Santander)"²⁰⁸⁰.

Davant de la iniciativa de presentar-se, alguns companys de l'exèrcit i també superiors seus van demanar-li que deixés la candidatura política. Tanmateix, ell no va considerar que hagués de fer-ho, com ho confirma Enric Jardí:

No va creure Macià que aquesta exigència dels seus companys fos raonable, molt menys tenint en compte el caràcter personal dels motius de la seva candidatura, i va decidir sostenir-la per no desatendre uns pobles que li tenien tanta devoció. La qüestió es va convertir en conflicte per la intervenció directa d'altres sectors de l'exèrcit, però Macià va tenir prou fermesa i mantingué la seva actitud suportant el tracte repressiu dels seus superiors, que l'obligaven a anar a prestar servei a Santoña, considerat com a lloc de càstig, a fi d'allunyar-lo de tot contacte amb els electors²⁰⁸¹.

Aquest afany de castigar-lo, però, no li van minvar les forces. Ans al contrari, es va desplaçar a Santoña, des d'on va defensar-se en privat de totes les crítiques que rebia, com ho demostra Roig Rosich:

Macià, doncs, no va restar passiu davant dels atacs, però si bé va procurar defensar-se privadament i per escrit davant els companys i els seus superiors de l'Exèrcit, en canvi davant les exigències de manifestar públicament el seu espanyolisme i la fidelitat a la pàtria i a l'Exèrcit per part d'un sector d'aquest, i davant les provocacions i pressions personals i professionals que provenien del propi estament, va preferir guardar sempre silenci²⁰⁸².

---

²⁰⁷⁹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 45.

²⁰⁸⁰ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 32.

²⁰⁸¹ Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d'advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, pg. 35.

²⁰⁸² Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 45.

Com podem comprovar, la candidatura de Macià a Solidaritat Catalana no només va ser un rebombori a les terres lleidatanes o a la resta de Catalunya, sinó que va convertir-se en una notícia a gairebé tots els diaris d'àmbit espanyol.

Segons Roig Rosich, “el nomenament de Francesc Macià com a candidat solidari va provocar una notable polèmica periodística a Madrid i també a Catalunya, fins a convertir-se en *El cas Macià*”²⁰⁸³. Diaris com *l'Heraldo de Madrid*, *El País*, *El Globo*, *El Ejército Español*, *España Nueva*, *La Correspondencia Militar* o *El Radical de València*, van publicar crítiques a Macià per deixar l'exèrcit i dedicar-se a la política. Com ho corrobora la filla del qui seria president, “aviat els diaris escamparen la notícia. Pertot arreu es podia llegir: El caso Macià”²⁰⁸⁴.

Probablement totes aquestes notícies a la premsa aconseguiren engrandir el personatge, l'idealitzaren encara més del que ja comportava que un tinent-coronel de l'exèrcit deixés el càrrec per entrar en política. Segons Enric Jardí, a les eleccions a Corts de 1907, “Francesc Macià resultà elegit diputat per Barcelona en cinquè lloc amb 37.113 vots i, a la vegada, diputat per les Borges amb 7.162 contra 612 que recollí el seu oponent, candidat governamental”²⁰⁸⁵. Va obtenir representació pels dos districtes en els quals es presentava, especialment va guanyar formidablement a la terra dels seus avantpassats, on hi havia passat tots els estius i havia conviscut amb els seus veïns.

Però Macià no era a Catalunya quan van produir-se aquests resultats. Ell seguia al forçós exili militar a Santoña. D'acord amb el que complementa el mateix Jardí:

*En arribar a Santoña la notícia de les seves victòries electorals tan brillants un grup de companys i coneguts volgueren donar una serenata en honor seu. Francesc Macià va prohibir tot acte de celebració d'aquells triomfs assolits al preu de moltes contrarietats i que podia semblar, d'altra part, com la ostentació d'una victòria mortificadora per a tantíssimes companys d'armes que no havien vacil·lat a vexar-lo*²⁰⁸⁶.

Segons relata la filla de Macià, en un relat al llibre de Sardà, afirmà que “la banda de música d'aquella localitat, volent homenatjar-lo, es dirigí amb timbals i trompetes a la

---

²⁰⁸³ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 38.

²⁰⁸⁴ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 46.

²⁰⁸⁵ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 8.

²⁰⁸⁶ *Ibidem*, pg. 36.

pensió on vivia el meu pare i es posà a tocar sota el seu balcó. El pare sortí a fora. Va agrair la bona intenció dels qui eren allà, però els pregà que paressin”²⁰⁸⁷.

Aquest fet demostra que Macià era una persona estimada per tots els qui el coneixien de prop. Fins i tot a la nova destinació forçosa el nou diputat era tractat amb respecte i admiració, com reconeix la seva filla la llibre de Sardà:

*A Santoña el pare va ser tractat amb tota deferència, però evidentment se sentia deportat, i això el va fer patir molt. (...) Va estar sotmès a fortes pressions per part dels militars. Companys seus van escriure-li insistint repetidament perquè desistís del seu propòsit de presentar-se per diputat solidari. (...) Salmerón mateix, en assabentar-se de la seva decisió [de dimitir de l'exèrcit], va escriure-li demanant-li que no dimitís*²⁰⁸⁸.

Així doncs, Francesc Macià va sortir elegit diputat acompanyat d'un rebombori important. Entre el respecte i la crítica per la seva decisió, va viure els primers anys com a diputat des de la distància a la dialèctica parlamentària.

Tal com explicarem en l'apartat de *Missatge*, els discursos del diputat Macià versaven sobretot de temàtiques comarcals, que afectaven a la gent de les Garrigues. La qualitat de l'oli o els motius per comprar o no nou armament militar van els temes més destacats dels quals va parlar. Eren discursos ben preparats, folgats de dades i amb una estructura impecable, com apuntarem més endavant. I, tot i el respecte del que gaudia a la cambra, ell seguia expressant la incomoditat amb els diputats centralistes però també amb els seus correligionaris. Segons Ucelay-Da Cal:

*Macià creia profundament en la propaganda de la Solidaritat. Restà, doncs, sorprès per les divisions que es generaven en el si de la coalició, i acabà decebut per la ruptura de la Solidaritat després de la Setmana Tràgica del 1909. Des d'aleshores va concebre una solidaritat catalana reformadora d'Espanya més com un fi estratègic que com una tàctica*²⁰⁸⁹.

De manera que després de la divisió de Solidaritat, pels motius que ja hem esmentat abastament en l'apartat de Prat de la Riba, cada cop se sentí més aviat una ànima lliure dins del sector catalanista del Congrés.

Per aquest motiu, segons Jardí, “en aquelles Corts de 1910, Francesc Macià intensificarà la tendència manifestada en l'anterior de vetllar pels interessos dels seus electors. Amb l'escissió de la Solidaritat, accentua, encara més, la seva independència de criteri i de captivament”²⁰⁹⁰. Macià considerava que “molts polítics no complien allò

---

²⁰⁸⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 48.

²⁰⁸⁸ *Ibidem*, pp. 47-48.

²⁰⁸⁹ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 32.

²⁰⁹⁰ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 49.

que havien promès i només es preocupaven de fer discursos brillants, sense parar gaire atenció, en canvi, en els problemes reals del país”²⁰⁹¹, com assegura Aloy. El qui acabaria essent president, seguia fil per randa els *topoi* envers els polítics xerraires i la mala política exercida des del parlamentarisme.

En aquesta línia, Amadeu Hurtado insisteix en que Macià “se sentia cada dia més apartat d’ells [de la Lliga] i de les seves dèries i més atret pel desig indomable d’assolir directament el favor del poble de Catalunya amb la mateixa intensitat almenys que el d’aquella bona gent de les Borges Blanques”²⁰⁹². És per això que va decidir deixar l’acta de diputat en acabar la legislatura i no presentar-se altra vegada com a diputat. Així és com ho explica Enric Jardí:

*Francesc Macià desenganyat del Congrés i dels seus membres no fa un sol pas per ésser elegit, no demana la inclusió en cap candidatura, no organitza ni intervé en cap acte de propaganda però es dóna el cas sorprenent que els electors del districte de Les Borges voten per ell ratificant-li llur confiança per 10.151 sufragis favorables. I afegiré un detall (...): vuit-cents catalanistes d’aquell districte lleidatà prenen el tren fins a Madrid per dipositar, a la mesa de les Corts, les actes de l’elecció de Macià les quals són aprovades i l’afavorit i, sense dubte, fortament sorprès per la confiança d’aquells homes de bona voluntat de la comarca de les Garrigues, no té més alternativa que acceptar el resultat de la votació. Promet el càrrec i s’asseu a l’escó que li correspon, el primer de juliol de 1910*²⁰⁹³.

La victòria de Macià no va ser anecdòtica. El suport gairebé unànime dels seus electors el va convertir en un dels diputats més votats per accedir al Congrés. Segons Aloy, “obtingué el 93% dels vots, mentre que el seu contrincant n’obtenia un minso 3%”²⁰⁹⁴.

Amb aquesta força dels vots, la *majestas*, que li conferien gairebé la totalitat dels seus potencials electors, Macià mantenia la seva línia de diputat comarcalista, defensor dels interessos de les Garrigues, però mica en mica es demostra més defensor dels ideals catalanistes, per sobre dels discursos oficials de la Lliga Regionalista. Tant és així que l’abril del 1912 va deixar públicament el partit. Tal com explica Ucelay-Da Cal, “sense saber gaire bé quina direcció agafa, Macià trenca amb la Lliga el 1912 culpant-la del fracàs de la Solidaritat”²⁰⁹⁵, malgrat segueix conservant les amistats amb personatges notables de la Lliga.

---

²⁰⁹¹ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 34.

²⁰⁹² Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d’advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, pg. 37.

²⁰⁹³ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 49.

²⁰⁹⁴ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 34.

²⁰⁹⁵ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 19.

Dos anys després d'aquesta decisió, Prat de la Riba i els seus correligionaris aconseguien la Mancomunitat per Catalunya, després d'un llarg i carregós procés amb diferents governs de Madrid, que ja hem explicat intensament. El 1914, a més, va ser un any especial per a un militar com ho havia estat Macià, ja que s'inicià la Gran Guerra, com recorda el mateix Ucelay-Da Cal:

L'any 1914 tingué grans implicacions per a Macià. Per començar, la Lliga assolí un gran èxit en encapçalar les mobilitzacions per aconseguir una Mancomunitat de les quatre províncies catalanes, projecte convertit en realitat entre el gener i l'abril. (...) Finalment, a l'estiu comença la primera guerra mundial, que ràpidament provocà una gran mobilització de l'opinió republicana i catalanista a Catalunya a favor dels aliats, en concret de França²⁰⁹⁶.

Si bé la Lliga aconseguia la Mancomunitat, el diputat Macià no veia clara l'estratègia regionalista i el 25 de novembre formula un discurs clau en el canvi de trajectòria política i ideològica. Segons Ucelay-Da Cal, "el seu desencís es traduí en la més espectacular de les diverses depressions i retirades de la vida pública. El novembre de 1915, al mig d'un debat sobre el pressupost militar, Macià anuncià el seu abandó del parlament, s'aixecà i marxà"²⁰⁹⁷. El que en aquell moment es va viure com un cop de geni, també li donava credibilitat d'un home pragmàtic que no volia perdre el temps entre tanta xerrameca.

La dinàmica parlamentària, el filibusterisme i la dialèctica de la cambra el porten a presentar la renúncia de l'acta de diputat. Així descriu Jardí aquella sonada renúncia:

L'aparatós discurs de Francesc Macià al Congrés en la sessió del 25 de novembre de 1915, diré que la reacció dels seus companys de legislatura fou immediata. Molts diputats amics d'ell, catalans o no s'atansaren al seu escó per felicitar-lo. Féu un discurs per a elogiar l'actitud de Francesc Macià aquell polític republicà, Gumersindo Azcárate. (...) Macià renuncià públicament a la seva acta demanà la paraula per a sol·licitar, davant l'estranyesa de tothom, (...) la seva reincorporació a l'Exèrcit²⁰⁹⁸.

De fet, Ucelay-Da Cal presenta la renúncia de Macià com un abandonament espectacular, ja que va reconèixer públicament:

Que és impossible lluitar per la millora d'Espanya des de dins de les institucions. (...) Al començament, Macià entrà en la política per unes conviccions bastant desdibuixades. Obligat a sortir de la carrera militar, ell entenia l'activitat política com una via per recuperar el que havia perdut i per justificar-se. Quan es trobà en política de debò, ho féu com un bon aficionat i es dedicà, dins d'uns límits, a la tasca parlamentària.

---

²⁰⁹⁶ Ibídem, pp. 19-20.

²⁰⁹⁷ Ibídem, pg. 20.

²⁰⁹⁸ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pp. 59-60.

*Paradoxalment, arran de la crisi de 1915, acceptà plenament la seva condició de polític professional*²⁰⁹⁹.

Aquesta darrera frase és important per entendre que, amb l'abandonament de l'escó, Macià, reconeixia intrínsecament que pertanyia a la classe de polítics que vivien només de la política i que s'allunyaven dels problemes de la gent.

Semblava, doncs, que Macià havia decidit tancar amb aquesta etapa, després del fracàs de Solidaritat Catalana. Però la perseverança i l'admiració dels seus electors, que el 1910 el van portar a prendre l'acta per responsabilitat, uns mesos més tard el tornarien a empènyer, de nou, al Congreso. Així ho explica Jardí:

*La carrera parlamentària de Francesc Macià era pràcticament acabada. Ja havia intentat posar-hi terme en veure fracassada l'empresa solidària, però el gest generós, la confiança il·limitada que demostraren tenir en ell els electors del seu districte, el forçaren a acceptar novament el càrrec de diputats a les eleccions de la primavera del 1910. Ara, però, estava decidit a abandonar el Congrés i encara que el seus fidels partidaris de Les Borges voten per ell el 9 d'abril de 1916 i és proclamat diputat per aquella divisió electoral, Macià no s'acosta al Palau de la Carrera de San Jerónimo de Madrid*²¹⁰⁰.

Malgrat Macià volia deixar la política institucional, el fet que els ciutadans de la circumscripció de Borges el volguessin novament al càrrec, podia fer pensar que hi tornaria de bon grat. Però ell no faria cap moviment per presentar-se a les eleccions a Corts de l'abril del 1916, com reconeix Roig i Rosich:

*Hauria estat una contradicció lluitar per tornar-hi en una contesa electoral oberta, i més quan per les Borges presentava candidatura el carlí Domènec Cirici i Ventalló. Novament, diverses agrupacions borgenques, fidels al seu líder, van proposar Francesc Macià com a candidat. En un manifest fet públic afirmaven la seva satisfacció per aquesta decisió, alhora que el deixaven en plena llibertat. (...) Macià, doncs, podia tornar a les Corts sense desdir-se de res del que havia dit o fet*²¹⁰¹.

Altra vegada, centenars d'electors de les Borges es van desplaçar a la capital del Regne per presentar l'acta de Macià, perquè ell no volia prendre possessió del càrrec.

Aloy afirma que Francesc Macià "va optar per no presentar-s'hi. Tanmateix, ara, igual que l'altra vegada, el poble el tornà a votar. (...) Profundament emocionat per l'actitud de la seva gent, constatant l'estima que li tenien, acceptà de nou el càrrec de diputat"²¹⁰². De manera que gràcies a la gent de la seva estimada Borges, tornava a ser diputat *de facto*. Tanmateix, Macià no va presentar-se al Congrés i, gràcies a Amadeu

²⁰⁹⁹ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 36.

²¹⁰⁰ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 54.

²¹⁰¹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 67.

²¹⁰² Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pp. 38-39.

Hurtado, va anar-se'n prop del front de la guerra a França, per tal de fer de corresponsal, tal com assegura Jardí:

Francesc Macià, tot i ésser elegit diputat, com ja he indicat, pel mes d'abril de 1916 es trobava en una situació política poc còmoda atesa la seva renúncia a qualsevol activitat parlamentària. El seu antic company de candidatura en les eleccions del 1907, Hurtado, el va treure d'aquella situació enviant-lo com a corresponsal de La Publicidad al front francès, havent prèviament recomanat als amics que l'advocat català tenia en els ambients parisencs, per tal que Francesc Macia fos admès²¹⁰³.

Durant un any i mig entre les eleccions del 1916 i l'estiu del 1917, Macià no va tornar ni una sola vegada a Madrid. Estava profundament centrat en la primera Guerra Mundial, focalitzant les seves cròniques a *La Publicidad* en “guanyar la guerra i les mesures de reforma social”²¹⁰⁴.

Francesc Macià començava a virar no només pel que fa a l'eix nacional, que feia anys que havia canviat l'espanyolisme pel catalanisme, sinó també pel que fa a l'eix social. La seva aliadofília el portà al front a relatar la guerra, però d'allà se n'emportà aprenentatges que acabarien transformant també la seva actitud amb relació a la política. De fet, molts dels seus col·legues durant l'etapa francesa, afirmen que Macià feia una interpretació de la Guerra, que no transmetia realment què hi passava. Així ho corrobora Roig Rosich:

La guerra que descriu –com diu l'Eugeni Xammar i altres que també hi van ser presents– no era real, ni la vista amb els propis ulls sinó la que els explicava un oficial francès, la que es desprenia dels comunicats de l'Estat Major o la que els podia ressenyar algun testimoni a qui poguessin entrevistar; i encara tot això havia de passar pel sedàs de la censura francesa²¹⁰⁵.

En conseqüència, tampoc prendrem aquests relats com a vàlids per a extrapolar-ne el seu pensament catalanista. Únicament ser-ne conscient d'aquest període a la França en guerra, que li va transformar també la percepció d'una *guerra bona* a una *guerra no tan bona*, que no dolenta del tot.

Els *topoi* de Macià també van anar canviant, a mesura que canviaven també amb la societat, com comprovarem més tard en l'apartat que hi dedicarem. En qualsevol cas, retornant al fil biogràfic, entre el 1916 i el 1917 Macià no havia pres part en cap de les sessions del Congrés, malgrat tenir-ne l'acta de diputat. Però un fet revolucionari el va tornar a implicar-se directament en política, com assegura Ucelay-Da Cal:

---

²¹⁰³ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 66.

²¹⁰⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 39.

²¹⁰⁵ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 127.

Macià es reintegra a l'activitat parlamentària quan la Lliga convoca una Assemblea de Parlamentaris que exigeix Corts Constituents. El diputat lleidatà fa propostes dràstiques que no són recollides. [I a l'agost] amb el republicà Marcel·lí Domingo, Macià es troba amb Àngel Pestaña i altres cenetistes per plantejar una insurrecció armada. Davant de la repressió, el projecte és avortat i Macià s'ha d'exiliar a la Catalunya francesa²¹⁰⁶.

La nova Llei de Jurisdiccions, que el govern central havia concedit a l'exèrcit per a donar major competències als militars per a fer ús de la força, va ser el motiu que va retornar Macià a la palestra política.

Precisament hi va tornar amb un acte de discussió parlamentària, que també hem explicat abastament en l'apartat de Puig i Cadafalch, i en el qual ja hem pogut analitzar l'actiu paper que hi va tenir Macià. Com hem pogut reiterar en l'anterior cita, paral·lelament a l'activitat dialèctica, el diputat que no havia pres part en cap sessió fins aquella ocasió extraparlamentària, començava a conspirar amb accions armades, inspirat en d'altres moviments internacionals com, per exemple, l'irlandès. Segons Ainaud de Lasarte, “era el moment de les revoltes nacionalistes, com la d'Irlanda, o de la Revolució Russa del 1917”²¹⁰⁷. D'aquestes experiències, Macià n'extreia aprenentatges que volia aplicar a la pràctica al cas català, com en l'Assemblea de Parlamentaris.

Per només sintetitzar breument com van succeir-se els fets del 19 de juliol a Barcelona, l'estiu del 1919, volem repassar aquesta cita de Jardí:

Al migdia del dia 19 i per itineraris diversos feren cap al restaurant del Parc tots els parlamentaris convocats i després de celebrar-hi un banquet prèviament encarregat per una dama desconeguda que digué fer-ho per als convidats a un casament, s'aplegaren, en havent dinat, al Parlament, i començaren a deliberar fins que la presència de l'inspector de policia Manuel Bravo Portillo amb uns quants membres del cos de seguretat i la del mateix governador obligaren a cloure la reunió després d'un estira-i-arronsa amb paraules grandiloqüents de Ramon d'Abadal, que es negava a dissoldre l'assemblea amb l'argument que els allí aplegats representaven el dret que no podia cedir a la força de les armes²¹⁰⁸.

Aquesta experiència revolucionària va portar, entre d'altres motius, a proposar l'actual Palau del Parlament com a tal. Aquell 1917 era simplement un edifici dedicat a Museu d'Art, utilitat que va mantenir fins el 1932, quan Francesc Macià va decidir-hi posar la seu de l'assemblea catalana.

A més, d'aquesta experiència també se'n derivarà la mítica expressió que l'any 1931 faria servir el mateix Macià, un cop proclamada la República Catalana des del balcó del Palau de la Diputació, per després fer fora el qui n'era el president. Si Macià

²¹⁰⁶ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 39.

²¹⁰⁷ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pp. 6-7.

²¹⁰⁸ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 70.

va agafar del braç a Maluquer per dir-li si “amb aquella força n’hi havia prou” per fer-lo fora, ho va prendre de la mateixa manera com la policia va fer fora els parlamentaris reunits a l’Assemblea extraparlamentària de l’estiu del 1917.

Aquella expressió revolucionària que, després va passar a Madrid, va ser produïda per les tres crisis que vivia l’Estat espanyol: per l’exèrcit, pel sistema polític i per la conflictivitat social. Com que atemptava als fonaments de l’Estat, d’acord amb el relat de Roig Rosich, “el Govern va declarar sediciosa la segona assemblea i va fer tot el possible per impedir-la, des d’omplir de policies i guàrdies civils els carrers de Barcelona fins a aquarterar un gran nombre de tropes”²¹⁰⁹. Malgrat el joc del gat i la rata que van seguir parlamentaris i policia, l’Assemblea es va iniciar al Palau del Governador al Parc de la Ciutadella, que el 1932 es convertiria en el Palau del Parlament. I, uns minuts més tard, la policia acabaria dissolent la trobada com hem explicat unes ratlles més amunt.

Aquella Assemblea de Parlamentaris s’havia dividit en tres comissions, la de reforma constitucional i autonomia municipal, la de defensa nacional, educació i justícia, i la dedicada als problemes socials. Cap d’elles va prosperar ja que, en desplaçar-se la trobada a Madrid a la tardor, l’únic que van aconseguir és incorporar tres membres de la Lliga Regionalista al govern central.

Segons Roig Rosich, “per primera vegada, el Macià conspirador, revolucionari, disposat a qualsevol sacrifici personal, s’apropa a republicans i cenetistes, però també prou lúcid per entendre que la unitat en la lluita és un element imprescindible”²¹¹⁰. Volia seguir els passos dels irlandesos però no comptava amb prou suports com per assumir el lideratge polític i social.

El que havia començat com una proposta extrainstitucional a la triple crisi que vivia Espanya, acabava amb una vaga que era durament reprimida per part de l’exèrcit i culminava amb dos ministres regionalistes al govern. Alfons XIII pretenia acabar amb aquell intent de revolució pacífica amb un govern de *concentració nacional* i que tornava a presidir García Prieto, “però que oferia la novetat d’incloure dos catalans –en defecte de la col·laboració de Francesc Cambó de moment negada– Joan Ventosa i

---

²¹⁰⁹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pg. 157.

²¹¹⁰ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pg. 165.

Clavell, titular de la cartera d'Hisenda, regionalista, i Felip Rodés, ministre d'Instrucció Pública, antic nacionalista republicà”²¹¹¹. Així explica el desenllaç Jardí.

Prèviament a la solució, però, caldria precisar com va acabar l'Assemblea. Va ser amb una inoportuna vaga repartida a diversos punts de l'Estat, com ja hem explicat anteriorment. Així explica aquell final Roig Rosich:

*La vaga va deixar una sensació de fracàs global generalitzada. (...) Ressentiment dels obrers contra l'Exèrcit per la repressió i la marginació de l'Assemblea, ressentiment dels parlamentaris decebuts pel paper dels militars i la inoportunitat de la vaga i ressentiment de les juntes pel paper repressor que havia hagut d'exercir*²¹¹².

I davant d'aquesta frustració cap a la política institucional, Macià va començar a virar el seu discurs públicament. Va tornar al Congrés per a exercir el seu càrrec de manera independent, amb un discurs molt més escorat a l'esquerra i a l'independentisme.

Si inicialment s'havia mostrat com un diputat comarcalista i catalanista, a partir del 1918 es torna un diputat radical independentista, preocupat per les classes obreres amb més dificultats socials. Com apunta Aloy:

*Macià parlarà menys de les qüestions d'àmbit comarcal al Congrés i, cada vegada més, centrarà els seus discursos a denunciar problemes socials i nacionals de Catalunya tot plantejant aquests dos àmbits com dues cares de la mateixa moneda, del tot indistriables l'una de l'altra*²¹¹³.

Podem comprovar com la radicalització de Macià es va anar produint progressivament des dels seus 47 anys, quan decideix entrar en política, i fins el 1917 quan deixa de creure per complet en la política institucional com a via per aconseguir els objectius polítics.

Per aquest motiu, comença a pensar en com implementar alguna acció militar revolucionària que li permetés canviar la situació. Ni tan sols la campanya de l'autonomia, suportada pel 98% dels municipis catalans va motivar a Macià a seguir treballant des de la política institucional. Ara bé, ell mantenia la condició de diputat, que va decidir espremer al màxim per a projectar un discurs públic diferenciat. Així ho expressa Hurtado:

Des de l'Assemblea de parlamentaris fins als actes públics posteriors a favor de l'autonomia de Catalunya, Macià associava sempre les aspiracions dels catalanistes intransigents amb les intervencions directes de l'obrerisme català, fins que d'un pas a l'altre en aquesta direcció política va anar a

---

²¹¹¹ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pp. 70-71.

²¹¹² Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 167.

²¹¹³ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 42.

*parar a l'exili durant la Dictadura i arribà a la rebel·lió de Prats de Molló i a les relacions personals amb els catalans extremistes d'Amèrica i els revolucionaris de tot arreu*²¹¹⁴.

El canvi de discurs de Francesc Macià, doncs, queda més que justificat dins la seva lògica discursiva, que es forjava a la contra d'alguna qüestió. Va entrar en política com a resposta a un acte vandàlic i, durant la seva etapa parlamentària, s'indignà cada cop més amb les negatives del govern. En contraposició a l'exèrcit i després en contraposició a la política va articular el seu discurs i les seves accions.

Per tot això, s'avorrí de la política per coherència amb la seva faceta d'home d'acció. Però finalment hi decidí tornar per respondre amb coherència al que considerava la defensa dels seus electors, els de Borges i als de la resta de Catalunya. Així, va virar d'un conservadorisme a una enorme sensibilització amb l'obrerisme i del catalanisme moderat, que volia regenerar Espanya, a l'independentisme discursiu més encès. A continuació ens disposarem a ampliar aquesta faceta més radical, per després acabar matisant els principis secessionistes del seu discurs.

Conspirador independentista (1918-1931)

Hem pogut comprovar com el canvi de discurs en Macià es produeix a partir del fracàs de l'Assemblea de Parlamentaris de l'estiu del 1917, una radicalització que s'accentua “després del frustrat intent d'autonomia de 1919 –més la situació creada a la fi de la Primera Guerra Mundial”²¹¹⁵, segons Castells. El diputat Macià s'escora cap a l'esquerra i cap a l'independentisme i, malgrat que estava desencantat amb la política, després que el 1918 el reelegissin diputat, aquest cop torna al Congrés per a amplificar el seu discurs a partir de la tribuna de Madrid.

Per posar-ne només un exemple, “el 16 d'abril de 1918 Francesc Macià revelava que la preocupació que sentia pels humils era tan forta com els seus anhels nacionalistes”²¹¹⁶. Tal com referma Ucelay-Da Cal, a partir d'aquest 1918 és quan “comença a insistir en els seus discursos parlamentaris sobre les condicions socials dels treballadors. (...) [Considerava que] no hi havia cap possibilitat de reforma social i que no hi havia cap possibilitat de reforma sense un canvi polític realment important de

---

²¹¹⁴ Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d'advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel, pg. 39.

²¹¹⁵ Castells, V. (2017). *Francesc Macià parla. Escrits, parlaments, entrevistes i lletres*. Barcelona: DUX, pg. 38.

²¹¹⁶ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 85.

l'Estat espanyol"²¹¹⁷. Per tant, podem observar que dona importància al model d'Estat en els seus discursos. Malgrat que aquestes intervencions, prèvies a la seva presidència, no les analitzarem, ens serviran per contextualitzar l'evolució de l'Avi des dels seus orígens fins la seva presidència.

No és estrany que el canvi en la mentalitat es produís aquell 1918, ja que el context social i econòmic que vivia Catalunya era d'una forta agitació obrera. Segons Jardí, aquesta ve donada per l'increment dels afiliats als sindicats majoritaris:

Després del fracàs de la vaga de 1917, bàsicament d'organització socialista, creix el sindicalisme d'inspiració anarquista. La força d'aquest agrupament es palesa en el congrés que, a les darreries de juny, celebren 164 delegats representants d'uns 75.000 afiliats a la Confederación Nacional del Trabajo. (...) Començaren a esclatar bombes i a perpetrar-se assassinats²¹¹⁸.

D'una banda es vivia una problemàtica social per les males condicions de treball i, per altra banda, els imperis centrals col·lapsaven amb la fi de la primera Guerra Mundial, a finals del 1918.

En el darrer trimestre d'aquest 1918, segons Ucelay-Da Cal "la Lliga, esgotada per la participació ministerial sorgida de la crisi del 1917, impulsa una àmplia campanya en favor de l'autonomia a partir del refermament de la Mancomunitat"²¹¹⁹. En l'apartat de *Puig i Cadafalch* ja hem explicat abastament aquest moment històric, ja que s'escau en el moment de la presidència de l'arquitecte. Només ens hi referirem perquè, aquell novembre de 1918 Francesc Macià pronuncia el seu primer discurs independentista al Congrés. Unes setmanes més tard, entra en conflicte amb el president de Catalunya a la mateixa seu de la Mancomunitat, al Palau de la Diputació –actual Palau de la Generalitat–, afirmant que l'autonomia no servia per res i l'única possibilitat d'aconseguir unes condicions dignes per als treballadors i un tracte just per als catalans era a través de la independència de Catalunya.

Aquest moment estel·lar viscut des del mateix Saló Sant Jordi, amb discurs inclòs pronunciat per aclamació popular des del balcó, és una demostració de la seva sintonia amb el poble present a l'acte d'entrega del plebiscit sobre l'autonomia dels Ajuntaments a Puig i Cadafalch. Un acte que no va quedar aïllat el 16 de novembre del 1918, com explica Jardí:

---

²¹¹⁷ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 39.

²¹¹⁸ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 80.

²¹¹⁹ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 40.

L'endemà del "coup de theatre" de Francesc Macià al Palau de la Generalitat davant els parlamentaris i diputats provincials allà reunits per a presenciari el solemne lliurament de la documentació del plebiscit municipal pro-autonomia, amb la posterior arenga adreçada al poble aplegat a la Plaça de Sant Jaume, el diputat a Corts per Les Borges pronunciava una conferència a l'estatge del CADCI (Rambla de Santa Mònica, 5) per explicar quina era la seva posició enfront d'aquella campanya a favor de l'autonomia muntada pels regionalistes als qui acusà de feblesa, tot concretant els seus atacs en la persona de Cambó al qui censurà per haver participat en el govern d'Espanya sense afrontar com calia el problema català²¹²⁰.

S'estava començant a popularitzar l'independentisme entre alguns catalanistes, tot i que encara trigaria molts anys a fer-se majoritari, fins ben entrat el segle XXI. Si més no, així ho intentarem demostrar amb l'anàlisi dels discursos de Macià, que farem en aquest apartat dedicat a *Macià*.

En qualsevol cas, la difusió d'aquest pensament reduït però existent, va tenir el tret de sortida al discurs de Macià al Congrés el 5 de novembre i es va amplificar aquells 16 i 17 de novembre. Segons el mateix Jardí:

Calia refusar aquell Estatut migrat per anar a la Independència, passi el que passi i caigui qui caigui. Assolida l'autodeterminació, Catalunya podrà i haurà d'estar representada a la Conferència Internacional de la Pau. Els visques i els moris més arborats, i els aplaudiments més xardorosos seguien a aquesta fogosa peroració de Francesc Macià que fou saludada (...) per una bandera catalana amb un triangle blau a la part esquerra, enmig del qual destacava un sol estel blanc de cinc puntes. L'estendard independentista català es feia onejar i era ovacionat en un acte públic a Barcelona per primera vegada segons les meves notícies²¹²¹.

Queda demostrat, segons Enric Jardí, que aquest fou el primer moment que l'independentisme esclatava amb força a la capital del país.

En qualsevol cas, no seria ni l'única ni l'última vegada. Al gener del 1919, només dos mesos després d'aquella trencadora aparició pública i encara immersos en la intensa campanya a favor de l'autonomia per Catalunya, Macià decideix fundar una organització política de la qual ja n'hem parlat abastament en anteriors apartats: la Federació Democràtica Nacionalista. A mitjans de mes, doncs, es constituïa el nou partit, tal com explica Roig Rosich:

El 15 de gener de 1919 es va fer pública la constitució d'un nou partit denominat Federació Democràtica nacionalista (FDN) presidit per Francesc Macià. (...) El 2 de febrer de 1919 es publica el programa (...), el qual més que un programa de partit és una mena d'avantprojecte o esborrany de constitució per a un Estat català. És un programa independentista, sense menystenir en un futur una confederació ibèrica, apunta a la unitat dels

---

²¹²⁰ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 90.

²¹²¹ *Ibidem*, pg. 91.

*Països Catalans i recull una sèrie de propostes veritablement innovadores en aquella data*²¹²².

Per tant, el projecte liderat per Macià es proposava constituir un Estat català plenament independent, però que no rebutjava en absolut la consecució d'un Estat confederal. Podem observar dos models d'Estat que conviuen sense molta discrepància.

A aquesta formació s'hi va incorporar la Joventut Nacionalista Republicana de Reus, la Joventut Catalanista de les Borges Blanques, el Centre Republicà Autonomista del Vendrell i, més tard, també van afegir-s'hi l'Avenç Nacionalista Republicà de Sant Andreu, el Grup Joventut L'Avançada o el Centre Nacionalista Republicà de Gràcia. Semblava que el partit començava a quallar perquè adquiria ressò territorial. Tanmateix, encara no tenia prou pes com per presentar una candidatura per tot el país. En qualsevol cas, com recorda Jardí, Macià va rebre el suport dels seus fidels borgencs i va tornar al Congreso a difondre el discurs de la Federació Democràtica Nacionalista:

*Poc temps després de la fundació del partit foren convocades eleccions per a diputats a Corts per al 1er de juny del 1919. La Federació Democràtica Nacionalista acordà el 26 de maig no presentar cap candidat però els electors de Les Borges sempre fidels a Francesc Macià, l'obligaren a presentar la seva candidatura pel districte i naturalment, tornà a ésser elegit*²¹²³.

En aquesta etapa al Congreso, Macià és una ànima lliure que, al marge dels seus excompanys de la Lliga Regionalista, advoca per un discurs independentista i obrerista.

No comptava, però, amb uns mitjans que donessin suport a les seves paraules ni a les seves idees. No era capaç de transmetre el seu missatge amb prou força com per ampliar les bases i aconseguir encapçalar un moviment verament independentista a Catalunya. Tal com apunten Casals i Arrufat, Macià va fracassar amb el seu projecte de la Federació Democràtica Nacional:

*En Macià, després de passar uns anys amb el seu escalonament evolucionista, partidari de l'Espanya gran, primer, i separatista dels més recalcitrants, després, arriba a voler estructurar una força política i bèl·lica a la vegada. En voler estructurar el partit federació-democràtica-nacionalista, En Macià fracassa. En Macià no troba partidaris en les persones de significació i vàlua política*²¹²⁴.

En qualsevol cas, des de la seu del parlamentarisme espanyol, ell apujava el to nacionalista i reivindicava la llibertat del seu poble. Així mateix, seguia defensant els

---

²¹²² Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pp. 186-187.

²¹²³ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 92.

²¹²⁴ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 75.

interessos dels seus ciutadans de les Garrigues mentre criticava les actuacions de l'exèrcit al Marroc i defensava un nou model d'Estat.

Enric Jardí detalla el contingut d'aquestes intervencions, enmig de l'escalada de tensió obrera amb la patronal als carrers de Barcelona:

Les intervencions de Francesc Macià en aquella legislatura incidiren, com al principal de la seva vida parlamentària, en qüestions que afectaven els interessos econòmics de la majoria dels seus electors com la lliure importació d'oli d'oliva o els problemes aranzelaris relatius a aquest producte. (...) Emperò la seva actuació més sonada va ésser amb motiu de la gran polèmica parlamentària suscitada a l'entorn del Desastre d'Annual, al Marroc, que afectà vivament l'opinió pública espanyola²¹²⁵.

És per això que Macià cada cop es feia més fort en els seus plantejaments. Llegia i estudiava altres referents internacionals, com els irlandesos, per mirar d'aplicar-los al cas català.

Malgrat que entre el 1919 i el 1922 no obtenia fortuna en l'arrelament del seu discurs en l'enorme majoria de la població catalana, com ho demostren els èxits electorals de la Lliga Regionalista i Puig i Cadafalch al capdavant de la Mancomunitat, Macià insistia en el fracàs del model d'Estat centralista. Així, com recull Roig Rosich, el 2 d'abril del 1922 va formular una conferència titulada *Orientacions a seguir en la política catalana*, en la qual sintetitzava les idees clau dels seus discursos al Congreso:

L'estat actual de Catalunya no és més que transitori per arribar a la consecució de les seves aspiracions, l'Estat unitari centralista, amics meus, ha fracassat, ho ha fet en l'educació, les comunicacions, la sanitat, l'economia, en la qüestió social i al nord d'Àfrica. (...) [L'eix central del seu discurs], la creació d'un estat català: Jo crec, amics meus, que l'únic camí a seguir és el de la formació d'un Estat Català, a base d'una República Catalana²¹²⁶.

Apareix, doncs, una crítica al model centralista i la proposta d'un Estat independent en forma de República, sense descartar la fórmula confederalista, com ja exposaven les bases de la Federació Democràtica Nacional.

Només dos mesos després d'aquella conferència, a principis de juny del mateix 1922, es va convocar la Conferència Nacional Catalana per part dels dissidents de la Lliga Regionalista i antics membres de la Unió Federal Nacionalista Republicana. Segons la filla del qui seria president de la Generalitat, Zeneida Sardà recull com va descriure aquella assemblea:

---

²¹²⁵ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 105.

²¹²⁶ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 211.

La conferència durà tres dies. Hi hagué moltes ponències i moltes intervencions. El pare va fer una proposta molt concreta: davant l'evident ineficàcia dels partits polítics, s'havia de passar als grups clandestins i recórrer a les armes, si era necessari per tal d'aconseguir l'erecció d'un Estat Català. (...) Tanmateix, d'aquesta Conferència, sortí format un nou partit, Acció Catalana, que, en un principi, va pretendre allunyar-se de la Lliga Regionalista²¹²⁷.

És en aquest marc que Rovira i Virgili pronunciava la conferència *Els camins de la llibertat de Catalunya*²¹²⁸, que hem analitzat en detall en el subapartat de l'*Independentisme* dins de l'apartat *Models d'Estat*. L'historiador i polític català volia sintetitzar tots els possibles camins cap a la consecució de la llibertat.

Com hem observat, parlava des de les vies més possibilistes fins les més radicals. En aquest cas, l'exmilitar Macià proposava una via molt abrupta, com recull Ucelay-Da Cal, basada en l'ús de les armes:

Macià va assistir-hi amb una proposta nova: formar l'estat català amb govern provisional, representació i braç armat i passar directament a la revolta. Era l'estratègia irlandesa del Sinn Féin, que havia produït l'Estat Lliure d'Irlanda com a compromís el desembre del 1921²¹²⁹.

Era una via proposada arrel de l'estudi dels casos estrangers que cercaven la llibertat, com el cas irlandès. Tanmateix, aquesta via no tindria prou suport dins de la Conferència.

D'aquesta trobada se'n derivà una nova via possibilista, tot i que més radical, però que seguia essent dins la lògica democràtica dels partits polítics. En va néixer Acció Catalana, segons Enric Jardí:

La conseqüència més immediata de la Conferència Nacional Catalana fou la fundació del partit Acció Catalana, agrupament al qual les males llengües denominaren, aviat, la Lligueta ja que els seus militants eren bàsicament antics militants o simpatitzants del gran partit regionalista que fou molts anys el partit gairebé monopolitzador del catalanisme i difícilment es desexiren de la mentalitat i maneres d'actuació característiques del partit de procedència²¹³⁰.

Malgrat proposaven una acció directa, els futurs membres d'Acció Catalana en realitat advocaven per una proposta possibilista que treballés la Catalunya *endins*. Eren dissidents de la Lliga però no contradeien al president de la Mancomunitat, que en aquell temps era Puig i Cadafalch.

---

²¹²⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 71.

²¹²⁸ Rovira i Virgili, A. (1987). *Els camins de la llibertat de Catalunya*. Barcelona: Hurope.

²¹²⁹ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 21.

²¹³⁰ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 111.

En aquesta Conferència va servir per a plasmar els dos models de radicalització dins de la Lliga Regionalista i dels altres nacionalistes catalans. Es va traduir a la pràctica en dos models contraposats, que tenien una finalitat semblant. D'una banda, Acció Catalana formada com a partit polític per participar a les eleccions i imposar el seu discurs i, de l'altra banda, n'acabaria naixent també Estat Català. Tal com recullen Casals i Arrufat, així es va produir el naixement d'aquestes dues forces nacionalistes radicals:

El moment que podia ésser de més eficàcia per al catalanisme contemporani, és quan després dels fracassos de la Lliga vingué la seva escissió, sortint aquella colla d'intel·lectuals joves que convocaven la conferència nacional catalana de l'any 1922. D'aquella conferència en sortiren dues tendències, l'una tendència era en el sentit de catalanitzar Catalunya endins, l'altra la de fer la guerra a Espanya, Catalunya enfora. L'una força era Acció Catalana, partit polític; l'altra, Estat Català, força bèl·lica acabada per En Macià²¹³¹.

A Estat Català només el van seguir un grapat de joves exaltats, mentre que a Acció Catalana s'hi van unir directius de la Lliga. Sense voler abusar de la història, aquestes dues tendències recorden l'Esquerra Republicana post 1 d'octubre, que podria equivaldre a Acció Catalana, mentre que Junts per Catalunya seria l'Estat Català de Macià. Evidentment, caldria canviar les paraules i els fets d'uns i altres, salvant el marc temporal. D'una banda, Acció Catalana parlava de "catalanitzar" Catalunya, mentre que l'Esquerra Republicana de Catalunya actual parla d'"eixamplar la base", mentre que d'altra banda, l'Estat Català parlava de fer una "confrontació bèl·lica" mentre que Junts per Catalunya parla d'una "confrontació intel·ligent".

Més enllà d'aquesta llicència històrica que ens hem donat, de la qual no en defensem cap validesa acadèmica, però, els discursos emprats per uns i altres partits catalanistes en l'actualitat recorden moltes de les paraules que empraven els catalanistes d'aquells anys vint del segle XX. Això sí, sempre salvant les distàncies del llenguatge i del context històric, que en aquell moment els portava a parlar d'una via armada, que avui dia no seria concebuda per pràcticament ningú.

És aquesta via armada la que proposava Estat Català, creat el 18 de juliol de 1922, un moviment polític catalanista radical de caràcter separatista que tenia com a precedent directe la Federació Democràtica Nacionalista, que el mateix Macià havia fundat el 1919. Com dèiem abans, a diferència del que mai es concebria en ple segle

---

²¹³¹ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 76.

XXI, els militants d'Estat Català “reben una preparació paramilitar i un ideari radical”²¹³², com recorda Jardí. Ucelay-Da Cal hi afegeix que Estat Català es fundava “amb la tesi que s’ha de crear una entitat insurreccional a Catalunya i després defensar-la per les armes”²¹³³.

Aquest plantejament segurament tenia sentit en el context social d’agitació obrera als carrers de Barcelona. Martínez Anido, Capità General de Catalunya, era l’impulsor d’una ferotge repressió per tal de mantenir la pau social, que no aconseguia. Per això, després d’anys de represàlies i d’un atemptat fallit a Àngel Pestaña, Martínez Anido va ser destituït, com apunta Roig Rosich:

*Les lluites socials a Barcelona no s’apaivagaven. Una de les causes determinants de la destitució de Martínez Anido havia estat la incapacitat del governador de protegir el dirigent sindicalista Angel Pestaña que fou objecte d’un atemptat a Manresa del qual sortí miraculosament il·lès*²¹³⁴.

A partir del desembre del 1922, doncs, Catalunya deixava d’estar sotmesa a Martínez Anido per passar a ser capitanejada pel general Primo de Rivera. Amb el canvi de capitania general, però, l’anarquisme i el pistolisme de la patronal creixien, mentre el catalanisme de la Lliga seguia insistint amb ampliar les competències de la Mancomunitat i, a Madrid, es vivia en una constant inestabilitat dels governs de l’Estat.

En un convuls context polític, social i econòmic, i veient la impossibilitat d’incidir en la política des del seu escó al Congreso de Madrid, el 18 de juny de 1923 Macià decideix fer la seva darrera intervenció parlamentària, renunciant a la condició de diputat com resumeix Roig Rosich:

*Va començar deixant clara la seva intenció: “Voy únicamente a fijar la posición que tenemos los que dentro de Cataluña los que nos llamamos separatistas” i, quan començava a repassar històricament la pèrdua de les llibertats de Catalunya el vicepresident del Congrés, Vicenti, el va interrompre dient “Ya sabemos que Cataluña fue capital de España en tiempos de Ataulfo”, cosa que va provocar les rialles de la cambra*²¹³⁵.

Aquell moment deixa palès el menyspreu dels centralistes espanyolistes respecte les demandes independentistes o, si més no, nacionalistes, dels diputats catalanistes a les Corts. I, malgrat les rialles i la mofa, aquella intervenció va ser vista com un testament polític anticipat, segons Enric Jardí:

---

²¹³² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 10.

²¹³³ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 40.

²¹³⁴ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 117.

²¹³⁵ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pg. 224.

Les seves paraules van ser acollides amb rumors a la cambra i a continuació Macià va abandonar l'hemicicle. (...) Quedava molt lluny el militar espanyol, monàrquic i patriota d'uns mesos abans d'ingressar al Congrés, malgrat que cronològicament havien passat poc més de quinze anys. I també el diputat compromès només amb les qüestions comarcals²¹³⁶.

Després d'aquesta renúncia oficial a l'escó a Madrid i el seu retorn a Catalunya, Francesc Macià va viure amb preocupació com Primo de Rivera feia el cop d'Estat, el 13 de setembre de 1923.

Aquest cop d'Estat, com ja hem explicat abastament en l'apartat de Puig i Cadafalch, havia estat preparant-se des de feia temps, però no es va produir fins que "l'agitació separatista culmina en incidents a Barcelona"²¹³⁷, després de les manifestacions independentistes durant la Diada de l'Onze de Setembre. Unes setmanes després del cop d'Estat del general Primo de Rivera, Francesc Macià s'exilià a Perpinyà i després a Bois-Colombes, prop de París, on va començar a forjar la llegenda del cavaller de l'ideal. Tal com explica la filla del qui seria president de Catalunya:

Un militar amic del meu germà, Jesús Pérez Sala, de la guarnició de Lleida, va córrer a casa de la Josefina, on s'allotjava en aquells moments el pare, per avisar-lo que hi havia ordre de detenir-lo. Al cap de poc, el pare fugia acompanyat pel fill del senyor Oliva de Vilanova, que se l'endugué amb automòbil cap a Puigcerdà. Arribats prop de la frontera el pare seguí sol. Creuà per la muntanya escapolint-se com va poder. En un moment donat va veure una parella de la Guàrdia Civil. En lloc d'amagar-se anà de dret cap a ells i els preguntà per unes masies. (...) Els guàrdies no se'n malfiaren i aconseguí així entrar finalment a França²¹³⁸.

Una secreta sortida cap a l'exterior per salvar la vida o, si més no, per estalviar-se la presó per les seves proclames independentistes. Segons Roig Rosich, "li faltava poc per complir 64 anys i havia de marxar a conseqüència d'aquesta nova trajectòria que havia assumit plenament, conscient dels riscos que comportava i havent de renunciar pràcticament a tot"²¹³⁹. El Macià independentista tot just iniciava la seva croada, que culminaria el 14 d'abril del 1931.

Abans que marxés a l'estranger, Primo de Rivera ja havia començat a lluitar contra qualsevol manifestació catalanista, com ja hem explicat en l'apartat de *Puig i*

---

²¹³⁶ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 226.

²¹³⁷ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 40.

²¹³⁸ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 72.

²¹³⁹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 228.

Cadafalch. Tanmateix, com explica Serrano, “la paradoxa fou que el discurs independentista agafà múscul amb el directori de Primo de Rivera”²¹⁴⁰.

Per ampliar aquesta informació, ens hem de referir a Ismael Pitarch, el qual afirma que Estat Català va ser clau per mantenir viu l’anhel independentista a Catalunya durant la dictadura:

*Des d’Estat Català [Macià]desenvolupà un moviment insurreccional, mantingué contacte amb anarquistes i comunistes, buscà i aconseguí l’ajut econòmic de les comunitats de catalans residents a Amèrica del Sud. El 1926 intentà una acció armada contra la dictadura de Primo de Rivera amb els fets de Prats de Molló, que foren avortats per la gendarmeria francesa, però que li feren guanyar popularitat a Catalunya, on no aconseguí tornar. Exiliat novament, visqué a Bèlgica i viatjà a Amèrica per agrair el suport de les comunitats catalanes de l’Uruguai, Xile, l’Argentina, Cuba i Nova York. La tardor del 1928, a l’assemblea de l’Havana, promogué l’aprovació de la Constitució provisional de la República Catalana, coneguda també com a Constitució de l’Havana. També fundà i presidí el Partit Separatista Revolucionari de Catalunya*²¹⁴¹.

En aquest fragment queda resumida la seva etapa a l’exili, que a continuació ampliarem amb major detall, per la importància que té després en la seva creació d’una imatge de lluitador incansable, que hem explicat a l’apartat *Imatge personal*.

Al llarg dels set llargs anys a l’exili, Macià va treballar en tres principals fronts, segons Ucelay-Da Cal:

*França (cosa que volia dir els separatistes exiliats i les reduïdes comunitats catalanes compostes de desertors del servei militar, treballadors, etc.); els catalans d’Amèrica, disposats a pagar, però que tenien tot sovint un catalanisme purista i utòpic; i finalment els de l’interior, on Macià constituí un directori per secundar les seves iniciatives. El problema era com coordinar-ho tot i què fer*²¹⁴².

Des de l’exili, però, no només forjava la coordinació entre els catalans a l’exterior i els de l’interior. Macià mirava d’establir contactes amb altres exiliats de la dictadura, com explica Ainaud de Lasarte, per tal de generar sinèrgies per una eventual tornada:

*Entra en contacte amb tota la gamma d’expatriats que conspiren per a derrocar la Dictadura de Primo de Rivera. Hi ha intel·lectuals com Unamuno, escriptors com Blasco Ibàñez, militars com López Ochoa, comunistes i sindicalistes. Ell reorganitza, des de París, els seus companys d’Estat Català, la majoria joves idealistes. Troba la col·laboració d’un poeta entusiasta, Ventura Gassol, que no l’abandonarà mai més*²¹⁴³.

---

²¹⁴⁰ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L’Arca - Redbook Ediciones, pg. 148.

²¹⁴¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 15.

²¹⁴² Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 21.

²¹⁴³ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 8.

En aquesta línia, Macià va treballar amb tot d'intel·lectuals espanyols i d'altres nacionalitats per tal d'unificar forces contra la dictadura de Primo de Rivera. Tant és així que, com recull Enric Jardí, intentà forjar una Lliga de les Nacions oprimides:

Volgué formar una Lliga de nacions oprimides en la qual era projectada l'admissió d'Euzkadi, de Galícia, de Filipines (País encara sotmès a la tutela dels Estats Units), d'Egipte i d'Irlanda (terres en les quals el Reialme Unit exercia una sobirania més o menys nominal). Fins i tot Macià establí contactes amb els moros del Rif que, sota el guiatge d'Abd-el-Krim planejaven la independència pel nord del Marroc i àdhuc varen fer-se sondeigs prop d'alguns independentistes canaris²¹⁴⁴.

Aquesta va ser un nou projecte fallit de Francesc Macià, la qual no va servir més que per estar ben connectat amb d'altres nacionalitats subjugades.

I tot i així no es cansava de buscar possibles aliats per a enderrocar el règim dictatorial del qui havia estat Capità General de Catalunya, Miguel Primo de Rivera. En aquest sentit, va intentar negociar una macroconxorxa de les nacionalitats oprimides dins l'Estat espanyol, que també acabaria fracassant segons Ucelay-Da Cal:

Es negocià una macroconxorxa basada en anarquistes i anarco-sindicalistes, nacionalistes bascos, Estat Català i Acció Catalana, els comunistes, els blasquistes valencians i potser i tot els liberals de Santiago Alba, perseguit pel nou règim. En un principi havia d'esclatar la rebel·lió a Bilbao i Barcelona, però aquests plans quedaren en un no res i, el novembre del 1924, uns pocs anarquistes ho intentaren sols²¹⁴⁵.

Les conspiracions de l'exili de Macià no reeixien, ni amb els vincles amb nacionalitats oprimides internacionals ni estatals. El qui acabaria esdevenint president no se'n sortia en la seva idea d'alliberar nacionalment Catalunya i imposar un nou model d'Estat a Espanya.

Per això, va decidir tirar pel dret i organitzar el seu propi complot. I per a fer-ho, li calia recaptar el màxim de fons possibles, per mantenir el seu exili i el dels seus correligionaris, i per aconseguir el material necessari per dur-lo a terme, com recull Sardà:

No es tractava solament de mantenir tots aquells nois d'Estat Català, sinó de preparar el complot, és a dir, s'havien de comprar armes, municions, calia fer entrenaments constants, viatges, desplaçaments, elaborar documents, manifestos, equipar tots els homes, preparar les expedicions, cobrir les despeses de sanitat i d'intendència... I tot això d'amagat, clandestinament,

---

²¹⁴⁴ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 136.

²¹⁴⁵ Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 21.

*sense aixecar sospites, sense alertar la policia francesa ni la Guàrdia Civil espanyola*²¹⁴⁶.

D'aquesta manera, va organitzar el famós Emprèstit Pau Claris, en clara referència al president de Catalunya que el 1641 va proclamar la República Catalana. Aquesta opció, segons Enric Jardí, va ser la que es va prendre com a possible després de ser “descartada la possibilitat d’apel·lar al crèdit internacional. (...) el dia de sant Jordi del 1925 féu pública l’emissió d’un emprèstit denominat Pau Claris en honor del canonge barceloní que fou president de l’efímera República Catalana”²¹⁴⁷.

Aquest crèdit a fons perdut que sol·licitava a l’exterior va ser necessari en decebre’s, Macià, per la poca confiança en la burgesia catalana i en els partits majoritaris a Catalunya. Com assegura la mateixa Zeneida Sardà:

*Ideà aleshores de fer un emprèstit en nom del futur Govern de Catalunya, l’emprèstit Pau Claris, així denominat en honor del qui fou el president de la Primera República Catalana en temps de la guerra dels Segadors. L’emprèstit, però, no va ser del tot cobert. Una altra possibilitat d’obtenir diners era de recórrer als catalans d’Amèrica. (...) Aquells catalans allunyats de la pàtria són els qui millor van respondre a la crida que des de França els va fer [Macià]*²¹⁴⁸.

Per tant, Francesc Macià no comptava ni amb els partits catalanistes a Catalunya, ni tampoc amb gaire suport internacional dels catalans a l’Exterior, perquè l’emprèstit no va tenir èxit, en no aconseguir arribar als 8.750.000 pessetes que pretenia assolir.

Davant la falta de recursos, Macià va viatjar a Moscou la tardor del 1925 a trobar-se amb els líders soviètics per mirar de rebre suport de la Internacional Comunista, segons Balcalls. Tot i que Macià “no subordinava l’emancipació de Catalunya a una revolució social”²¹⁴⁹, qualsevol ajuda era poca per a intentar una insurrecció militar per aconseguir la llibertat per Catalunya. Va decidir, doncs, visitar la URSS per tal de cercar les rubles que li permetessin convertir Catalunya en una República. Tal com recull Zeneida Sardà:

A l’URSS el pare tampoc no va aconseguir l’ajut que esperava, malgrat les promeses que li havien fet. Va haver-hi contactes, esperes, desplaçaments, converses... però no va servir de res. Després d’entrevistar-se amb Bukharin, secretari de la Internacional Comunista, i amb Zinoviev, membre del Politburó, que rebé al meu pare en el seu despatx del Kremlin, cansat d’esperar en va el retorn de Trotski, que era aleshores a Leningrad i no

---

²¹⁴⁶ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 85.

²¹⁴⁷ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 138.

²¹⁴⁸ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 85.

²¹⁴⁹ Balcalls, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 253.

*acabava d'arribar mai, el pare decidí marxar. (...) El pare tornà trist de l'URSS. Mai no guardà bon record d'aquella estada a Moscou*²¹⁵⁰.

Sardà no és l'única que parla d'aquesta experiència. Enric Jardí descriu aquella visita a la URSS com una experiència inacabada. Malgrat haver-se reunit amb Bukharin en el seu despatx oficial, l'únic que va aconseguir el líder independentista era presenciar la tradicional desfilada per recordar l'arribada al poder dels comunistes:

*Fou invitat a presenciar, des d'un lloc de privilegi, la gran desfilada que tradicionalment se celebra el 7 de novembre per commemorar l'esclat de la Revolució bolxevic i més tard Macià i Carner anaren al Kremlin a visitar, acompanyats de Nin al cap del govern soviètic, Zinoviev, que per cert no trigaria gaires dies en caure en desgràcia, el qual els rebé molt amablement bo i declarant que coneixia el cas de Catalunya i explicant com el problema de les nacionalitats havia estat resolt a la URSS. (...) En espera del retorn de Trotski que era a Leningrad. Aquest no venia: el temps passava. Tal vegada Francesc Macià rebé alguna confiança o pressentí que quelcom d'anormal succeïa en aquella Rússia on tot era insinuat o mig encobert*²¹⁵¹.

Un viatge a Moscou, doncs, que aquell 1925 pretenia aconseguir ajuda econòmica de la Internacional Comunista, però que acabava en fracàs com l'Emprèstit Pau Claris. Segons l'interpret de Macià, que fou Andreu Nin –alt funcionari de la Internacional Comunista–, “Zinoviev s'acomiadà de Macià dient-li: *Digui als catalans que els partidaris més fervents de llur independència som nosaltres*”²¹⁵², tal com recull Balcells. Tot i l'interès verbal de Moscou, Macià va tornar sense rubles i sense suport militar.

En conseqüència, Francesc Macià no va aconseguir més suport que el que li havien aportat els catalans residents a l'Amèrica llatina i els que podia aportar ell directament, a través de les rendes de la família de la seva muller. Per això va preparar una penetració guerrillera, que pretenia encendre els ànims de la població per tal que se sumessin a la lluita, a la irlandesa. Segons assegura el mateix Albert Balcells, “en cas que tot sortís malament, com en la revolta de Pasqua del Sinn Fein el 1916, la sang dels màrtirs prepararia més tard un futur revolucionari més ample, com havia passat a Irlanda. Aquest era el punt de vista del grup d'Estat Català”²¹⁵³.

D'aquesta manera, Francesc Macià es proposà dissenyar una incursió armada des de Prats de Molló fins a Olot, que després generaria una revolta popular, a partir de la qual es defensaria el nou règim polític proclamat. Per dir-ho d'una altra manera,

---

²¹⁵⁰ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 86.

²¹⁵¹ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 140.

²¹⁵² Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 253.

²¹⁵³ *Ibidem*, pg. 254.

segons Serrano, Macià “posà la seva formació militar al servei de la causa i dissenyà un pla per ocupar Catalunya. Per fer-ho, l’any 1926 creà un petit exèrcit format per joves compromesos i contractà també un centenar d’excombatents de la Primera Guerra Mundial, que eren mercenaris italians”²¹⁵⁴. Amb els escassos recursos econòmics dels que disposava, la guerrilla seria petita però esperava trobar-se amb el suport de milicians catalans de l’interior de Catalunya. El pla és detalladament explicat per Enric Jardí:

El pla era certament enginyós i ben traçat encara que les seves possibilitats d’èxit depenien de dos condicionaments: la incorporació dels reclutes concentrats a Olot i la declaració de la vaga general per part dels cenetistes de Barcelona, supòsit aquest darrer de més possible concreció que el primer.

Hi havia un altre punt flac en el projecte de Macià tot i que, en bona lògica, hauria d’haver-lo apuntat abans que els dos referits puix que era, sens dubte, el més important: l’exigüitat d’elements humans amb el què hom comptava.

Conscient d’això, el líder d’Estat Català, acceptà la col·laboració d’uns italians antifeixistes residents a França per bé que el nombre d’aquests també era reduït: unes seixanta persones²¹⁵⁵.

Amb cinc dotzenes d’homes era impossible conquerir Catalunya, però la idea era ésser la guspira que prengué el foc de la revolució.

Segons recull Balcells, “Macià arribà a comptar amb una seixantena de veterans garibaldins de la Primera Guerra Mundial, exiliats a França i antifeixistes”²¹⁵⁶, una via que projectava el propi Macià per aconseguir la revolució a Catalunya. Així doncs, el complot de Prats de Molló, comptava amb unes poques desenes de mercenaris i un petit reducte de catalans disposats a ocupar el Principat des de la Catalunya Nord. Tal com explica la filla de Macià i que recopila Zeneida Sardà, els participants anaven abillats com excursionistes que anaven a fer el Canigó, però tot estava molt ben preparat:

Tot estava meticulosament previst: els telèfons de campanya, el material sanitari, el material propagandístic; la bandera amb les quatre barres i l’estel, a punt per ser hissada dalt del campanar del primer poble alliberat, i el manifesta que seria immediatament llegit als catalans invitant-los a unir-se al moviment alliberador²¹⁵⁷.

El relat de la filla de Macià explica que estava previst que un reduït grup de passaria la frontera francesa des de Prats de Molló i l’altre des de Sant Llorenç de Cerdans, amb dues columnes fins a Olot. Allà, Macià volia iniciar “el reclutament voluntari d’altres

---

²¹⁵⁴ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L’Arca - Redbook Ediciones, pg. 149.

²¹⁵⁵ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 144.

²¹⁵⁶ Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, pg. 254.

²¹⁵⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 87.

homes que acabarien fent cap a Barcelona per proclamar-hi la República catalana”²¹⁵⁸, segons Serrano.

En aquest sentit, va redactar un pamflet que es volia fer arribar arreu de Catalunya, que era el famós “Via fora, catalans!”, en referència al crit d’alarma medieval català que es feia servir per a cridar a la població a defensar les pròpies llibertats. Aquest crit, el de “Via fora”, s’acompanyava repicant les campanes, esperant així que els homes en edat adulta acudissin a lluitar amb l’arma de la qual disposessin. De la mateixa manera, Macià esperava que els catalans se sumessin amb les seves armes a la crida que feia des d’una eventual entrada per la frontera catalana.

A més, la famosa arenga en forma de pamflet, continuava amb un “Ara és l’hora, catalans”, una expressió que recorda a les crides que l’Assemblea Nacional Catalana feia a l’entorn del 2017 per arengar els catalans a aconseguir la independència. Una nova llicència històrica que ens prenem, que no demostra que la història es repeteix, sinó que els ciutadans d’avui prenem exemples del passat per a reafirmar els nostres pensaments i projectes de futur. Usem i abusem de la història, com ho demostra aquest exemple. I com també ho feia Macià apel·lant al “Via Fora!”, o a la continuació del seu discurs escrit, en el qual afirmava que “dos segles d’esclavatge, d’humiliació i d’oprobri, no han pogut matar la veu de la nostra ànima”. A través d’una personificació del poble català com si només fos una figura, sense descriure quins elements eren els que definien l’esclavatge, però que no dubtava en fer servir per a justificar la invasió a Catalunya. En l’apartat de *Missatge* ens hi tornarem a referir per aprofundir en la importància de les paraules i del *framing* per transmetre els missatges.

Com podem comprovar, Macià ho tenia tot a punt, ben pensat i articulat. Fins i tot, segons la seva mateixa filla, es podia palpar l’emoció en l’ambient. Literalment, afirmava que “es respirava un ambient especial, d’emoció difícilment dissimulada. (...) Una vegada [Macià] més es veia partit entre les seves obligacions patriòtiques i la família, que havia forçosament d’abandonar. Sabia que la nostra situació econòmica era molt precària”²¹⁵⁹. Però no podia desistir pel seu objectiu de tornar a casa com a home lliure i en una República Catalana que acabdillés ell mateix.

---

²¹⁵⁸ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L’Arca - Redbook Ediciones, pg. 149.

²¹⁵⁹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 88.

Segons Agustí Colomines, els fets de Prats de Molló es podrien resumir en un desig inacabat per la intercepció de la policia francesa:

L'operació es posà en marxa el novembre del 1926. La policia francesa interceptà el pas als expedicionaris al poble fronterer de Prats de Molló i un centenar d'ells foren jutjats a París i immediatament expulsats de França. El judici esdevingué un acte de propaganda del nacionalisme català i de Macià, mentre Ricciotti Garibaldi, fill del famós impulsor de la unificació italiana, era denunciat com a agent doble i eren desemmascarades les maniobres dels agents de Mussolini a França²¹⁶⁰.

Així doncs, Macià tenia un espia en les seves files, que va delatar-lo i li va impedir dur a terme un pla que, més que probablement, també hauria fracassat.

Com és ja prou conegut, el fracàs de l'actuació va ser enorme, però l'èxit propagandístic encara va ser major. Malgrat que Macià no havia aconseguit reclutar gaires milicians i els mercenaris eren pocs, el fet que els detinguessin com a conspiradors i els jutgessin a París amb una “sentència simbòlica que comportà l'expulsió del territori de França”²¹⁶¹, va dotar al futur president d'una fama que no esperava aconseguir.

El complot de Prats de Molló, doncs, va ser un acte publicitari de primer ordre, alhora criticat i elogiat pels nacionalistes catalans més exigents. Així ho demostra aquest fragment de Casals i Arrufat:

Si es vol parlar d'aquella quixotada per a donar-li un caire de serietat i d'heroisme, és ridícul i grotesc; si el fet es volia produir només per un cop d'efecte i de ressonància, per tal de donar a conèixer davant el món el plet nacional pendents de solució entre Catalunya i Espanya, aplaudim el fet; no parlem, però d'heroisme²¹⁶².

El cert és que, com a cop d'efecte, el complot, la detenció, l'empresonament i el judici van convertir-se en una gran història que va ajudar a mitificar el militar que ho havia deixat per esdevenir polític, que a la vegada ho havia deixat per a ser militant d'una causa aparentment perduda.

Com explica Aloy, “el judici que se celebrà a París contra Macià promogué una gran expectació. (...) La sala era plena de gom a gom: centenars de periodistes i fotògrafs”²¹⁶³. A tots els diaris francesos, el judici ocupava les planes principals de les

---

²¹⁶⁰ Colomines i Companys, A. (2003). *La Catalunya rebel: el procés de Francesc Macià i els protagonistes dels fets de Prats de Molló*. Barcelona: Símbol.

²¹⁶¹ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Edicions, pg. 152.

²¹⁶² Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 126.

²¹⁶³ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 61.

publicacions amb els titulars: “*le complot des catalans*, com fou conegut el procés”²¹⁶⁴. Així ho recull Enric Jardí, el qual també afegeix que a més de l’interès francès pel conflicte, la premsa italiana també es va interessar en el judici per la implicació del coronel Ricciotti Garibaldi.

El judici es va celebrar entre el 20 i el 22 de gener de l’any 1927, amb un exquisit tracte cap a la causa catalanista. Tal com explica Ucelay-Da Cal, “Macià estava disposat a qualsevol aliança amb el fi de destruir l’estat monàrquic; segons ell, calia explorar totes les vies revolucionàries, sempre que s’estés disposat a trencar l’estat”²¹⁶⁵. És a dir, com es va presentar com un antimonàrquic que volia transformar el model d’Estat, va ser vist amb bons ulls i la pena que va rebre va ser simbòlica.

Durant el judici dels fets de Prats de Molló, Macià va emprar les següents paraules, com recull Ainaud de Lasarte:

*Som ciutadans d’un poble que ha estat lliure i que ho vol tornar a ser. Refugiats a França i tenint plena consciència que els drets dels pobles i els dels homes a fer-los prevaler no prescriuen mai, he continuat treballant la nostra causa. I acabà dient: Volem una Catalunya lliure de disposar d’ella mateixa, no implicada en un nacionalisme retrògrad ni en un exclusivisme local*²¹⁶⁶.

El jurat no va interpretar aquest canvi de model d’Estat com una independència, necessàriament, sinó més aviat com un trencament amb la monarquia. Aquests valors, pels jutges d’una República Francesa, eren molt ben rebuts. Així mateix, la fermesa de Macià, assumint totes les culpes i minimitzant el pes dels seus homes, també el va lloar com a “cavaller de l’ideal”, una de les crítiques que li van fer els mitjans de l’època.

Al llarg del judici, Macià va demostrar en tot moment que “ell era l’únic vertader responsable del complot i, d’altra banda, treure el màxim partit d’aquell fracàs aprofitant (...) per explicar exactament quins eren els problemes de Catalunya i per fer constar el seu ferm convenciment que tard o d’hora s’aconseguiria la llibertat tan desitjada pel poble català”²¹⁶⁷. Si ens permetem prendre’ns una nova llicència històrica, aquesta frase recorda molt la que va fer servir Artur Mas quan va assumir tota la responsabilitat de la consulta del 9 de novembre del 2014 a Catalunya. Fins i tot, estirant el fil, el famós “ho tornarem a fer” de Jordi Cuixart al judici del procés del

---

²¹⁶⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 11.

²¹⁶⁵ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 44.

²¹⁶⁶ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 12.

²¹⁶⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 93.

2017, recorda molt el famós “*Hi tornarem!*, les seves primeres paraules en el moment de la detenció”²¹⁶⁸ de Macià en el complot dels Prats de Molló.

Reiterem que no tenim cap afany d’usar o d’abusar de la història, sinó de posar de manifest com des del moment actual (2022) s’usa i s’abusa dels fets ocorreguts en el passat per legitimar uns propis valors o ideals. És així com podríem recordar també l’interès pels presos polítics del procés del 2017, que també van voler convertir el seu judici en una eina publicitària com ho va fer Francesc Macià en el seu moment, ja que el millor que va aconseguir l’*Avi* en *Le Complot des catalans* va ser un gran ressò en la premsa. Així ho assegura Ainaud de Lasarte, per exemple amb “el fet que el defensés un advocat ben conegut com Henry Torrès o les declaracions favorables que féren persones com la comtessa de Noailles o Paul Valéry ocuparen durant varies setmanes unes quantes pàgines de diaris”²¹⁶⁹.

D’aquella experiència conspiradora per a un cop d’Estat que va acabar amb Macià a la presó i a un nou exili, després del judici que acabem de mencionar, se’n deriva la imatge creada de l’*Avi* com un ingenu somniador. Així ho afirma la seva filla al llibre de Zeneida Sardà, la qual explica que “el pare sabia que era pràcticament impossible d’aconseguir allò que pretenien. Però estava també fermament convençut que, fins i tot fracassant en l’acció armada, tanmateix obtindrien un gran èxit propagandístic per a Catalunya. (...) Perdent, guanyarem!”²¹⁷⁰. Això demostraria que, més que un ingenu somniador, Macià era un gran estadista.

El cert és que la condemna va ser tota una victòria, ja que va ser ínfima, com hem apuntat abans. Segons Sardà:

*Es condemnava els conjurats per tinença il·licita d’armes a una pena, per al meu pare, de dos mesos de presó i una multa de 100 francs, i per als altres processats, d’un mes i 50 francs. (...) La premsa de tot el món, francesa, anglesa, americana, sol·licitava constantment entrevistes al pare. (...) Tanmateix, hi havia una ordre d’expulsió de França per a tots els inculcats*²¹⁷¹.

Queda demostrat que, amb aquest acte, Macià posava els fonaments del futur president de Catalunya. De fet, fracàs com aquest, que a més venia precedit de tants d’altres fracassos, hauria suposat que qualsevol altra persona hagués desistit en el seu ideal.

---

²¹⁶⁸ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 91.

²¹⁶⁹ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 12.

²¹⁷⁰ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 90.

²¹⁷¹ *Ibidem*, pg. 90.

Però lluny de ser una desbandada, va ser un incentiu més. Aquell 1927 Macià tenia 67 anys, i la vitalitat i l'entusiasme d'un jove de 20 anys, el vell-jove, que deia Esculies.

Aquell judici va donar ales a l'oposició a la dictadura que hi havia a l'interior de Catalunya. Macià havia donat ànims als catalanistes que es mantenien dins d'Espanya a revoltar-se contra el dictador. Per això, segons Ucelay, Macià havia de buscar noves fites a l'exterior:

Es disposà a aprofundir en el terreny de la propaganda i treure profit de tot el que havia après durant el procés a França. Expulsat de França, sense accés directe a Catalunya, l'únic marc d'acció que li quedava era prop dels catalans d'Amèrica, la qual cosa li ofería la possibilitat de finançar una nova revolució²¹⁷².

Macià es va convertir en el principal combatent per la llibertat catalana. És per aquest motiu que va buscar fons a Brussel·les (1927), Uruguai (1928), Buenos Aires (1928), Santiago de Xile (1928), Cuba (1928), Nova York (1928), Hamburg (1928) i a Brussel·les de nou (1928). Amb el desplaçament personal d'una figura que esdevenia gairebé una llegenda viva, pretenia “aconseguir aglutinar totes les forces catalanes a l'exili”²¹⁷³, segons Zeneida Sardà.

Així doncs, el 19 de novembre de 1927 s'embarcà rumb a les Amèriques en companyia d'en Ventura Gassol, tan sols un any després del complot de Prats de Molló i nou mesos del judici a París. Segons Ainaud de Lasarte, “viatjaven amb passaports de la classe B –el dels apàtrides o passaport Nansen– que en general eren acceptats per les autoritats de tots els països”²¹⁷⁴. En principi, res feia pensar que els poguessin posar problemes. La primera parada va ser a l'Uruguai, segons Aloy:

A primers de gener del 1928, el vaixell arribà a Montevideo, la capital de l'Uruguai, que rebé Macià i Gassol amb els braços oberts. Ben aviat, tal com havien pensat, començaren a gestionar el permís d'entrada prop del govern argentí, però aquest no responia: ni el denegava ni l'autoritzava²¹⁷⁵.

De manera que, davant la inacció del govern argentí, motivada per les peticions del govern de Primo de Rivera d'impedir-los l'entrada. Tal com explica Jardí:

El president electe Marcelo T. Alvear, que acaba de visitar Espanya i d'invitar a l'Argentina a Alfons XIII (viatge que no arribà a realitzar-se) rep fortes pressions de Primo de Rivera perquè barri el pas a uns enemics del seu règim i ordena que no es doni curs a llur petició²¹⁷⁶.

---

²¹⁷² Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 47.

²¹⁷³ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 95.

²¹⁷⁴ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 13.

²¹⁷⁵ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 63.

²¹⁷⁶ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 154.

Com que seguien sense resposta, Macià i Gassol entraren a l'Argentina de forma clandestina. Així ho explica Aloy:

Per arribar a l'Argentina des de l'Uruguai calia travessar el riu gegantí que els separa, un riu que sovint baixa massa crescut, arrossegant tot el que troba. (...) El dia assenyalat intentaren la travessia, però aquell dia el riu baixava tan ple que van haver de renunciar-hi; l'endemà, el corrent no s'havia normalitzat encara del tot i creuar-lo continuava essent una gran imprudència. No obstant això, Macià i Gassol, impacients, saltaren a la barca i decidiren provar sort²¹⁷⁷.

Malgrat aquesta part de la biografia de Macià no ens serveixi per a contextualitzar directament els discursos dels quals parlarem en l'apartat de *Missatge*, en realitat sí que ens serveix per configurar el perfil psicològic del qual ja hem parlat. Ens és útil per entendre com de tenaç era quan volia assolir un objectiu, malgrat no tingués els recursos o fallés un i altre cop.

Així va ser com, de nou, van tenir problemes a l'Argentina.

Els catalans de l'Uruguai i els catalans de l'Argentina es posaren aviat d'acord. (...) Durant set dies el meu pare i Ventura Gassol van poder-se estar a la capital argentina entrevistant-se amb polítics, intel·lectuals d'esquerra, periodistes... sense que les autoritats els diguessin res. (...) Finalment les autoritats van decidir expulsar-los del país, la qual cosa, naturalment, va donar lloc a nous aldarulls. (...) Finalment s'hi va quedar més de mig any. Visità tots els catalans d'aquell país, totes les organitzacions, totes les comunitats²¹⁷⁸.

Aquestes anades i vingudes, la denegació de l'entrada al país i la posterior acceptació de la mateixa, incrementaven la fama del qui seria president. D'una manera alterada, sense voler-ne generar cap analogia, Puigdemont també ha vist incrementada la seva figura com en el cas de Macià, gràcies a la persecució que patia arreu on viatjava.

De nou, volem evitar un abús de la història, però no podem evitar observar com alguns fets del present recorden molt al passat. En el cas de Macià, com afirma Aloy, "l'intent de neutralitzar Macià produïa uns efectes plenament positius per al nostre país. El problema català novament havia adquirit un abast internacional"²¹⁷⁹. Gràcies a aquest efecte i als recursos presentats pels advocats defensors de Macià i de Gassol, finalment van poder estar sis mesos a l'Argentina, tal i com hem explicat unes ratlles més amunt. Segons el mateix Aloy, Macià va fer un recorregut triomfal pel país:

---

²¹⁷⁷ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 65.

²¹⁷⁸ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 96.

²¹⁷⁹ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 68.

*Als casals de l'Argentina regnava l'eufòria perquè sabien que ara Macià ja podria dur a terme totes les activitats previstes. Així, ben aviat, el març del 1928, es reuniren a Buenos Aires delegats de l'Argentina, l'Uruguai i el Paraguai. (...) Macià no es cansava de visitar els casals catalans, que vibraven en veure i sentir el líder catalanista*²¹⁸⁰.

I de l'experiència a l'Uruguai i a l'Argentina, Macià i Gassol van fer una breu parada a Xile per, més tard, anar cap a l'Havana. Segons la filla del qui seria president, “allà es constituí una assemblea on s'aprovà un projecte de Constitució Provisional catalana”²¹⁸¹.

Volem destacar l'Assemblea que van celebrar Macià i els catalanistes a l'Havana, recuperant l'explicació d'Aloy:

*El Club Separatista de l'Havana havia enviat a totes les delegacions catalanes uns qüestionaris que plantejaven tot un seguit de temes sobre l'estructura politicoadministrativa que s'havia d'establir a Catalunya i el mètode a utilitzar per a la implantació del nou règim. (...) Durant les sessions de l'Assemblea, que tingueren lloc els dies 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre del 1928, s'aprovà una Constitució Provisional de la República Catalana que detallava els drets, les garanties i l'organització que caldria implantar quan s'aconegués l'alliberament*²¹⁸².

L'aprovació d'aquesta Constitució és la prova que molts catalans que vivien a l'exterior volien la independència, segons Carner-Ribalta. Altra cosa és si realment aquesta independència era defensada per Macià o no. O, si més no, si Macià la defensaria en cas de tenir la capacitat per a fer-ho. D'això ens n'encarregarem més tard quan analitzem les paraules de Macià com a president.

En tot cas, l'Assemblea de l'Havana començava, segons Carner-Ribalta, amb la mateixa frase amb la qual havia acabat el Complot de Prats de Molló:

*Hi tornarem! Solemnement pronunciada per Macià l'endemà de Prats de Molló. (...) Per començar, convingueren unànimement en fundar el Partit Separatista Revolucionari de Catalunya, un sol bloc de catalans independentistes, inspirat en el partit dirigit pel capítost insurrecte Josep Martí, que aconseguí la independència de Cuba (1898)*²¹⁸³.

Aquest fet és una evidència, segons Carner-Ribalta, que els catalans a l'exili o a l'estranger eren independentistes i que Macià era el seu líder natural.

Sigui com sigui, un cop acabada l'Assemblea de l'Havana, Macià i Gassol havien de tornar a Europa, passant per Nova York. En arribar a Europa, va ser rebutjat a Suïssa, de nou fins que se li va concedir la residència a Bèlgica, quan van deixar-lo

---

²¹⁸⁰ Ibídem, pg. 71.

²¹⁸¹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 96.

²¹⁸² Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pp. 72-73.

²¹⁸³ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 69.

quedar-se un temps a Ginebra. Segons explica la seva filla, va ser allà on es va retrobar amb el seu pare després del seu periple americà.

El cert és que d'aquesta experiència no en podem dir que Macià n'obtingués massa fons econòmics, ni tampoc un suport internacional amb el qual pogués defensar la causa catalana. L'únic que va servir és per engrandir el mite del cavaller de l'ideal, en un exercici brillant de propaganda, segons Ucelay-Da Cal:

Sense una real transcendència política, el viatge de Macià a les Amèriques serví com a simpàtic exercici de propaganda. Macià va aprendre un estil de fer política, projectant la imatge, donant la nota personal, enardint el públic, que li serviria com a clau per al futur²¹⁸⁴.

En acabar tot el periple per les Amèriques i també en la seva tornada a Europa, Macià era una mica més conegut entre els catalans de l'exterior, però sobretot havia engrandit la seva figura entre els catalans de l'interior.

Aquest fet, combinat amb l'increment de l'oposició a la dictadura de Primo de Rivera, el feien pensar amb un retorn no gaire llunyà. El gener del 1930 Alfons XIII decidia destituir al dictador i acabar amb el règim. Proposava el general Dámaso Berenguer per encapçalar el govern i obrir lleugerament Espanya. Aquest període és conegut com la Dictablanda, ja que va cercar flexibilitzar una mica la democràcia, contradient els anys del règim primoriverista.

Aquell mateix estiu de l'any 1930 es produïa el Pacte de Sant Sebastià, del qual parlarem a continuació. Però abans, volem fer referència a un cop de geni que va tenir l'Avi, el mes de setembre d'aquell mateix any. Segons Zeneida Sardà:

A Catalunya es derogaren algunes de les disposicions anticatalanes. Es parlà també d'indults, de retorn d'exiliats. Ventura Gassol va ser un dels qui tornaren, juntament amb altres inculpats del complot de Prats de Molló. Així i tot, al meu pare no li concediren l'entrada a Espanya. Des de Bèlgica, però, mantenia contactes amb la gent d'Estat Català que continuaven conspirant a l'interior de Catalunya²¹⁸⁵.

La impaciència d'aquell vell-jove, en veient que la repressió minvava a Espanya amb la Dictablanda, va fer-lo retornar momentàniament a casa. D'acord amb Ainaud de Lasarte, "per sorpresa, i sense cap autorització, travessa França en automòbil i es presenta a Barcelona, a casa del seu gendre el doctor Peyrí, el dia 25 de setembre de 1930"²¹⁸⁶.

---

²¹⁸⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 48.

²¹⁸⁵ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 99.

²¹⁸⁶ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). "Macià" a *Gent Nostra*, 50, pg. 22.

Aquest fet és explicat per gairebé tots els seus cronistes. Devia impactar molt veure retornar una figura emblemàtica per a la lluita del catalanisme, sense el permís que hauria necessitat. Segons Sardà:

Sense autorització, amb papers falsos, travessà tot França d'amagat. Un cop va ser a Bourg-Madame passà camuflat la frontera i amb un cotxe que l'esperava a l'altra banda arribà a Barcelona, a casa de la meva germana, al carrer de Provença, sense entrebancs de cap mena. (...) L'endemà al migdia, al cap d'una hora d'haver dinat, va comparèixer la policia. Venien a detenir el pare²¹⁸⁷.

També Casals i Arrufat expliquen que d'aquest afer ells no en volien fer propaganda. Haurien preferit que no se n'hagués assabentat ningú, que Macià tornava a casa. Però pel que acabaria essent president de Catalunya, aquesta era una oportunitat de tornar a reptar l'Estat i erigir-se com el defensor dels ideals. Així ho expliquen Casals i Arrufat:

Nosaltres érem partidaris de no fer publicitat i procura que la policia ignorés l'estada de Macià a Barcelona, amagant-lo de casa en casa si hagués estat necessari. El nostre criteri no prevalgué i passà el que va passar. L'endemà al matí, la policia intervingué el domicili del senyor Macià demanant-li que fes el favor de seguir fins al Govern Civil. En Macià va negar-s'hi, dient que en tot cas li portessin una ordre per escrit. Aquell matí, la policia, no abandonà ni un moment el domicili del senyor Macià. Fou un matí agitadíssim. A les tres de la tarda, es presentà en Toribio, Cap de policia amb un auto del Govern Civil requerint-lo com a detingut, i invitant-lo que pugés a l'auto del Govern Civil junt amb uns inspectors de policia. L'auto es posà en marxa en direcció desconeguda, ignorant on el portaven, car no li digueren res²¹⁸⁸.

Per la seva banda, Aymamí i Baudina ho explica de la següent manera:

Algú va insinuar el perill que significava aquell viatge arriscat. Macià, però, digué de seguida que no venia pas per amagar-se, sinó per presentar-se a les autoritats, per respondre personalment de totes aquelles responsabilitats que li fossin exigides. (...) Francesc Macià –que havia vingut a presentar-se a la justícia espanyola– era lliurat a la policia francesa, la qual tingué cura a enviar-lo altra vegada a Brussel·les l'hospitalària²¹⁸⁹.

Jurídicament, el que va fer la policia va ser segrestar un civil que no tenia permís de residència i se l'emportà fins la frontera. Allà el van entregar a la policia francesa que, a la vegada, l'acompanyà fins a Bèlgica. Segons Aloy, Macià "havia donat un altre cop

---

²¹⁸⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 100.

²¹⁸⁸ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pg. 178.

²¹⁸⁹ Aymamí i Baudina, L. (1933). *Macià: Trenta anys de política catalanista. Apunts per a una biografia*. Barcelona: Llibreria Catalonia, pp. 154-155.

d'audàcia”²¹⁹⁰. Gràcies a aquest nou episodi, d'acord amb la seva filla, “la seva popularitat augmentà considerablement”²¹⁹¹.

De fet segons Ucelay-Da Cal, abans d'aquella tornada fugaç del setembre de 1930, Macià era gairebé un desconegut a Catalunya. Els fets de Prats de Molló no van tenir el mateix efecte publicitari que a la premsa europea, com tampoc ho van ser els viatges a l'estranger:

*Abans del 1930, Macià era mal conegut a Catalunya; en el temps de la monarquia parlamentària, tan sols havia estat un personatge de segona fila. L'acció de Prats de Molló del 1926 no va tenir gaire ressò al país a causa de la censura. La intensa campanya d'agitació que es va fer al llarg del 1930, però, va convertir Macià en una figura coneguda de tothom: l'Avi, representant simbòlic de tots els anhels reprimits per la Dictadura*²¹⁹².

La perseverança en la persecució dels seus ideals, acompanyada amb el do de l'oportunisme, convertien a Macià en la figura perfecte per amalgamar tots els valors que es volien aconseguir amb el canvi de règim.

Aquest, però, no arribaria fins més de mig any més tard. Encara abans de la tornada definitiva del qui seria president de Catalunya, al desembre de 1930, hi va haver un primer intent per aconseguir el canvi de règim, que fou ràpidament sufocat pel mateix exèrcit. Tal com recull Enric Jardí, es va produir un “aixecament pro-republicà iniciat a Jaca. Els militars que l'acabdillen són afusellats, i el comitè revolucionari que l'ha promogut, i que presideix l'ex-ministre liberal Niceto Alcalá Zamora, és empresonat a Madrid”²¹⁹³. Aquest cop d'Estat fracassat va convidar a Berenguer, dos mesos més tard, a convocar eleccions per sufocar les tensions latents que hi havia a Espanya, després de set anys de dictadura. Unes eleccions que van acabar amb la monarquia per imposar la República, *de facto*.

Presidència i mitificació (1931-1933)

Després de l'intent de retorn frustrat, que tanta anomenada li va valdre a Macià el setembre del 1930 i de l'aixecament pro-republicà de Jaca, el final de la dictadura i de la Dictablanda cada cop eren més a prop. Més encara quan el 22 de febrer del 1931,

---

²¹⁹⁰ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 78.

²¹⁹¹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 101.

²¹⁹² Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 48.

²¹⁹³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 12.

l'activista i conspirador a l'exili tornava definitivament a Catalunya, ja amb la certesa que ben aviat se celebrarien unes eleccions.

El periodista contemporani de Macià, Lluís Aymamí i Baudina, explica que “el dia 22 de febrer de 1931, van anar a Port-Bou a esperar Macià. Deixà el tren a l'Empalme i d'allí fins a Barcelona vingué per carretera, acompanyat d'una llarga caravana d'automòbils”²¹⁹⁴. Al seu llibre hi podem trobar una narració del retorn de l'exili del mitificat activista vilanoví-borgenc, que explica la vibració amb la qual els seus conciutadans van rebre Macià.

La proximitat amb unes eleccions no el van deixar descansar gaire ja que, entre el 17 i el 19 de març del 1931, es va celebrar la Conferència d'Esquerres a Sants. D'aquella trobada se'n va derivar la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, com la suma de l'Estat Català de Macià, el Partit Republicà de Companys, el grup l'Opinió de Joan Lluhí i moltes d'altres agrupacions comarcals i locals, tal com explica Ucelay-Da Cal:

*Nacionalistes, republicans de tota mena i alguns social-demòcrates formen l'Esquerra Republicana de Catalunya, partit de circumstàncies al qual ningú no li augura un futur brillant. De forma aparentment senzilla, però, en realitat, força complexa, es començaren a sumar els elements acumulats en la trajectòria de Macià: la seva iniciació política al camp, la seva conscienciació cara a les condicions de vida proletària, la seva evident voluntat revolucionària, la campanya que l'havia popularitzat, el seu atractiu personal i la seva disponibilitat. El seu pensament féu una nova evolució davant les circumstàncies: ell era separatista sota la monarquia, que oprimia Catalunya i les classes populars, però potser no ho seria en una república que reconegués els drets nacionals i socials*²¹⁹⁵.

La trajectòria vital de Francesc Macià, la seva perseverança i també un punt d'oportunisme, va convertir-lo en president d'aquesta nova formació política. Semblava arribar al punt àlgid de la seva carrera política amb prou forces com per liderar encara un últim projecte d'alliberament nacional.

La nova formació, però, no tenia clar quin criteri seguir de cara a les eleccions municipals convocades per poques setmanes després. De fet, el fet de presentar-se o no va suscitar motiu de discussió, tal com asseguren Casals i Arrufat:

Aquell mateix dia 19 de març a la nit, sota la Presidència d'En Macià, tinguérem una reunió al Club Esportiu de Catalunya. (...) Després de fer un estudi de com es podia anar a les eleccions, s'imposà el criteri del Companys polític. Diem del Companys polític, perquè ell és un As amb tots aquests

---

²¹⁹⁴ Aymamí i Baudina, L. (1933). *Macià: Trenta anys de política catalanista. Apunts per a una biografia*. Barcelona: Llibreria Catalonia, pg. 156.

²¹⁹⁵ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 51.

*secrets tèrbols que en sí porta la política. Malgrat ésser ell el més allunyat, igual amb esquerranisme que amb catalanisme, a ell es deu l'intent (...) d'una entesa per anar junts a les eleccions amb Acció Catalana*²¹⁹⁶.

Una de les opcions que es va barallar era, doncs, la d'anar de la mà d'Acció Catalana. Aquesta escissió de la Lliga, però, ho va rebutjar perquè considerava que eren prou coneguts i influents com per obtenir una representació que ERC no tindria.

Al cap i a la fi, la nova formació era una mescla estranya que amalgamava associacions molt diverses i disperses, sense una ideologia clara més enllà del seu catalanisme d'esquerres. De fet, segons Francesc Rubiralta:

*ERC, concreció de la vella aspiració d'unir en una mateixa formació republicans i catalanistes d'esquerra, naixia, més que no pas com un partit tancat i lògicament homogeneïtzat –una bona part de l'èxit de la seva síntesi populista provenia d'aquest fet–, recordant la formació mare de tot catalanisme com havia estat la Unió Catalanista. (...) I dins aquesta configuració federativa, Macià, fent valer el seu prestigi la seva posició com a president i contradient el que seria decidit a la Conferència, no dissolgué la seva organització i d'aquesta manera Estat Català mantingué una estructura pròpia dins ERC, qüestió que durant l'època republicana tindrà la seva transcendència per al manteniment el seu si d'una maniobra nacionalista radical*²¹⁹⁷.

Com ho demostra el fet que Macià no dissolgués Estat Català dins d'ERC, aquesta nova formació heterogènia no comptava amb un absolut consens, ni en la ideologia ni en la finalitat ni en l'estratègia.

I tot i així, Esquerra Republicana de Catalunya va arrasar a les eleccions del 12 d'abril del 1931. Ni la Lliga Regionalista ni Acció Catalana es podien esperar els resultats dels republicans. Segons Aloy, “a Barcelona ciutat, d'un total de 47 regidors, 25 foren per a l'Esquerra. Aquell partit, tot just acabat de néixer, triomfava de ple”²¹⁹⁸. Fins i tot el mateix Macià, que no havia entrat a les llistes per a preservar-se davant d'un eventual fracàs i perquè no compartia el parer de presentar-s'hi, va quedar absolutament sorprès.

El partit polític creat menys d'un mes abans de les eleccions sorprenia a tothom, fins i tot als mateixos membres de l'organització. Al cap i a la fi, com recorda Ramon Arrufat, ERC era una formació efímera i improvisada:

Esquerra Republicana de Catalunya fou un partit efímer, sense història. (...) Un cop reat, en el seu programa no hi havia cap doctrina definida, ni

---

²¹⁹⁶ Casals, J., i Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (J. Vila Fontserè, Ed.). Barcelona, pp. 194-195.

²¹⁹⁷ Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès, pg. 62.

²¹⁹⁸ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 86.

*política ni social. No passava de ser un conglomerat heterogeni sense cap més objectiu ni altra finalitat que formar una força o sector d'opinió cercant (...) la manera d'intervenir en la política del país*²¹⁹⁹.

Es fa difícil assegurar quins són els factors que van portar ERC a una tan rotunda victòria electoral. El que de ben segur hi va contribuir és, com apunta Jardí, “l’aurèola de llegenda que acompanyava la figura de qui el poble ja començava a anomenar *L’Avi*”²²⁰⁰. Molt probablement, la figura de Macià va ser determinant.

El problema d’ERC i de *L’Avi* va ser un cop es van confirmar els resultats, l’endemà de les eleccions. La gent es preguntava què farien amb uns números tant esclatants com els que havien tingut. Per això, entre tanta discussió, expliquen els familiars de Macià que la nit del 13 al 14 d’abril va anar al cinema a veure una pel·lícula de Charles Chaplin. Segons Arrufat, aquell vespre al Teatre es va viure amb il·lusió per part dels espectadors, en saber de la presència del líder d’ERC:

*Macià, doncs, aquell vespre, va retirar-se al fort de les discussions entremig del bullici fermentat per la victòria obtinguda. El pretext fou que la família l’esperava a la porta del Teatre Tivoli, produint-se un fet insòlit d’ambient popular en fer acte de presència a la sala del Teatre. En fer-se visible la presència de Macià, el públic de la sala, a peu dret, proferí crits de Visca el president de Catalunya, Visca el president de la República catalana i Macià es veié obligat a contestar amb el gest de la salutació*²²⁰¹.

A partir d’aquell moment de calma i recolliment en família, per Macià i els seus correligionaris els esdeveniments es van desencadenar de manera elèctrica. Només vint-i-quatre hores després, poca gent hauria pogut imaginar que Francesc Macià hauria esdevingut el president provisional de la República Catalana recentment proclamada. Per arribar-hi, però, haurien de passar encara moltes coses.

El 14 d’abril, a primera hora del matí, Francesc Macià, “per mitjà d’una nota escrita, convoca en forma d’urgència tots aquells amics més directes, al domicili del seu gendre, doctor Peirí, prescindint del protocol de l’incipient partit polític”²²⁰². Així ho explica el mateix Ramon Arrufat, el qual afegeix que la improvisació en la creació d’ERC ara els passava factura, ja que no hi havia els mecanismes establerts de presa de decisions que permetessin consensuar l’estratègia.

---

²¹⁹⁹ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d’una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 319.

²²⁰⁰ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 169.

²²⁰¹ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d’una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 334.

²²⁰² Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d’una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 336.

Mentre Macià i els seus col·laboradors més propers es reunien per decidir quin camí prendre, Companys i els seus es dirigien a l'Ajuntament per a proclamar la República. Tal com narra Enric Jardí:

El dia 14 a mig matí Lluís Companys, neguitós, surt de casa seva i es topa a la Via Laietana amb Amadeu Aragay, candidat a regidor per l'Esquerra que, naturalment, està eufòric, i Companys li proposa tot d'una: ¿I si anéssim a l'Ajuntament a proclamar la República? Paraules que provoquen l'assentiment immediat de l'altre. En la ruta cap a la Casa de la Ciutat troben altres amics entre ells el dibuixant Ricard Opisso als qui manifesten la seva intenció. Arribats a la plaça de Sant Jaume, puguen a la planta noble i entren en el despatx de l'alcalde accidental, Antoni Martínez Domingo, a qui Companys comunica la seva decisió de proclamar la República i assumir l'alcaldia de Barcelona. (...) Companys surt al balcó principal de l'Ajuntament i proclama la República espanyola. Són les dotze i uns pocs minuts²²⁰³.

A la plaça no hi havia gairebé ningú, més que els taxis i els vianants que passaven en aquell moment per davant l'Ajuntament de de la ciutat. Aquesta proclama va ser l'element catalitzador de tots els fets que es produirien a partir d'aquelles dos quarts i cinc de dues.

De seguida que Macià se'n va assabentar, segons el testimoni de Tarradellas recollit per Jardí, “mai no havia vist Francesc Macià tan disgustat, dolgut i entristit com en aquella ocasió puix que temia una maniobra espanyolista de Companys”²²⁰⁴. Però aquest no és l'únic relat que es conserva d'aquell dia. Per la seva banda, la filla de Macià narra la seva versió dels fets del 14 d'abril al llibre de Zeneida Sardà:

Barcelona respira un clima especial de tensió i eufòria a la vegada. (...) Estan amb ell [Macià], Aiguader, Casals, Gassol, Tarradellas... Cap al migdia, de cop i volta, deixant-los tots perplexos, els comuniquen que Companys, anticipant-se al Comitè Revolucionari de Madrid, acaba de proclamar la República Espanyola des del bacó de l'Ajuntament. El meu pare, seguit de Tarradellas i els altres, surt corrents i es dirigeix immediatament cap a la plaça de Sant Jaume. Una bandera republicana oneja al pal de l'Ajuntament al costat de la bandera de Catalunya²²⁰⁵.

Macià estava furiós per dins pel gest unilateral de Companys, però no podia aparentar-ho al davant de la gernació que s'aplegava a la Plaça de Sant Jaume.

El president d'ERC va sortir al balcó de l'Ajuntament i va proclamar, a un quart de tres de la tarda, l'Estat Català dins d'una Federació de Repúbliques Ibèriques. De fet, segons Jardí, eren “segons alguns testimonis, les dues i cinc de la tarda i d'acord amb

---

²²⁰³ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 170.

²²⁰⁴ *Ibídem*, pg. 170.

²²⁰⁵ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pp. 104-105.

d'altres, tres quarts de tres”²²⁰⁶. En qualsevol cas, l'hora no canvia el contingut, que és el que ens interessa en aquesta tesi. Per la seva transcendència, aquest serà el primer discurs, encara que breu, que analitzarem de Francesc Macià. És aquí quan pren la iniciativa de l'acció revolucionària.

Acte seguit d'aquesta primera proclama, va creuar la plaça Sant Jaume i entrà al Palau de la Diputació Provincial, que històricament havia estat el Palau de la Diputació del General de Catalunya. Tal com explica la seva filla:

Tot seguit el pare travessà la plaça de Sant Jaume i entrà al Palau de la Generalitat enmig de les ovacions i dels crits de la gent entusiasmada que l'aclamava. El president de la Diputació, Maluquer i Viladot, era al seu despatx. El pare, rodejat dels seus partidaris i amics, li comunicà que en nom del poble de Catalunya venia a ocupar el Palau de la Generalitat. Maluquer i Viladot va respondre que ell no es mouria d'allà si no era per la força. El pare, amb un gest simbòlic, posant-li la mà a l'espatlla, li digué: N'hi ha prou amb això? Maluquer no oferí resistència: s'aixecà i marxà tot dient: Que hi hagi sort, senyor Macià! Des del balcó de la Generalitat el pare repetí aleshores la proclamació de la República Catalana²²⁰⁷.

D'altres fonts asseguren que Maluquer no era al despatx, que aquell matí sí que havia anat a treballar però que havia anat a dinar a casa. Per aquest motiu, el simbòlic gest de força del braç no es produiria fins més tard. El que no canvia és la proclama que Macià va fer des del balcó de la Generalitat, que serà el segon discurs que estudiarem del qui acabaria esdevenint president de Catalunya, uns minuts més tard. Del primer al segon discurs observarem canvis substancials en el contingut que presenta, com veurem en l'apartat de *Missatge*.

Ja amb la seu a Palau de la Diputació, mica en mica anaven arribant els membres destacats d'ERC i els nacionalistes més radicals, per donar suport a Francesc Macià i als seus estrets col·laboradors, els recent nomenats regidors de l'Ajuntament de Barcelona. Aquests van ser qui el van elegir president de la República Catalana, segons Jardí:

Després d'aquesta proclamació “urbi et orbe” (si m'és lícit recórrer a la comparança), Francesc Macià és elegit President de la República catalana en el saló de sessions de l'antiga Diputació i per part dels regidors de Barcelona pertanyents a la coalició triomfant; no cal dir que l'elecció és feta per unanimitat²²⁰⁸.

---

²²⁰⁶ Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà, pg. 170.

²²⁰⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 105.

²²⁰⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 27.

Així mateix ho explica Aloy, el qual afirma que els “regidors de l’Ajuntament barceloní elegien Macià com a president de la República Catalana. (...) El canvi de règim s’havia efectuat pacíficament, sense vessar ni una gota de sang”²²⁰⁹.

I de seguida que havien elegit Macià per encapçalar aquest nou projecte, Jardí afirma que es van enviar “dues circulars diferents signades per Macià, una amb paper encapçalat encara amb el títol El President de la Diputació Provincial de Barcelona i una altra que ja duu impreses les paraules República Catalana. Presidència”²²¹⁰. Aquest fet demostra el grau d’improvisació d’aquella incipient nou Estat.

Mentrestant, malgrat que a Barcelona s’havia proclamat la República per part de Companys i l’Estat Català i després la República Catalana per part de Macià, a Madrid Alfons XIII encara seguia al poder. Per aquest motiu, calia consolidar les proclames amb el control efectiu dels principals càrrecs del país. La filla de Macià ho explica de la següent manera:

*Es va enviar la notícia de la proclamació de la República Catalana a tots els municipis, al Govern republicà de Madrid, que s’acabava de formar hores després de la proclamació de la República Catalana, a les ambaixades... Es varen elegir els representants dels nous càrrecs. Lluís Companys va ser nomenat governador civil, i Jaume Aiguader, nou alcalde de Barcelona. (...) Es nomenà al capità general de Catalunya Eduard López Ochoa, fidel al meu pare i republicà convençut*²²¹¹.

Així doncs, Aiguader va ser l’elegit per a ser alcalde de Barcelona, Companys per ser Governador Civil i Anguera de Sojo per ser president de l’Audiència. Fins i tot, en aquelles primeres hores, Francesc Macià va autoritzar la creació de la Guàrdia Cívica Catalana, per tal de comptar amb homes que poguessin defensar el Palau.

I cap a mitja tarda, Macià va veure necessari també canviar el Capità General de Catalunya, que en aquell moment era un càrrec ocupat per Ignasi Despujol. Jardí explica els fets de la següent manera:

*Macià tornà a telefonar a Ignasi Despujol bon punt rebé la notícia de la constitució de Madrid d’un govern republicà, per confirmar-li la caiguda de la Monarquia i per exigir-li que resignés el comandament en la persona del general López Ochoa, comminació a què el capità general, encara en actiu, respongué que només estava disposat a acatar les ordres expresses que en tal sentit vinguessin del govern legítimament format a Madrid*²²¹².

---

²²⁰⁹ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 89.

²²¹⁰ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 27.

²²¹¹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pp. 106-107.

²²¹² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 33.

És per això que Macià s'havia de posar d'acord amb Madrid, per tal d'evitar el conflicte bèl·lic. De manera que el president de Catalunya trucava a la capital proposant López Ochoa, un antic amic del recent escollit president de la República Catalana. Jardí afirma que aquests moviments eren plenament consensuats amb el Govern provisional de la República:

Francesc Macià no sabia quina posició calia adoptar davant d'un capità general nomenat per l'últim govern monàrquic espanyol i que no havia donat cap senyal d'acatament a la República. (...) Es posà més d'una vegada en contacte per telèfon amb Niceto Alcalá Zamora perquè s'acordés la destitució de Despujol i posés al seu lloc el general López Ochoa²²¹³.

Podem comprovar com, doncs, que Macià prenia decisions però no eren tant unilaterals com aparentaven. La veritat és que el recent nomenat president de la República Catalana estava en constant contacte telefònic amb l'antic liberal Niceto Alcalá Zamora, que havia estat escollit com a president del Govern provisional de la República espanyola.

A finals de la tarda, passades les vuit del vespre, “els dos llocs de comandament més importants de Catalunya i de Barcelona amb la seva província: la Capitania General i el govern civil, eren controlats per persones afectes al nou president”²²¹⁴, segons Jardí. López Ochoa i Companys passaven a controlar dues institucions clau per al govern de Catalunya aquell any 1931. Semblava que tot es posava a lloc, però res estava clar i ningú sabia com es desenvoluparien les properes hores, ja que hi havia tant la por d'una revolta per part de l'exèrcit com d'una revolta obrera, com constata Jardí:

Pel que concernia les relacions amb el Govern Provisional de la República espanyola, es preveïen més dificultats però es confiava que, més bé o més malament, anirien resolent-se a cops de telèfon com s'havia fet el dia anterior a partir de mitja tarda. El perill més gran es perfilava, ja d'una manera inequívoca, dintre de Catalunya, a Barcelona mateix i del cantó de la sindical CNT, la més poderosa a la ciutat i a la nostra terra.

Els sindicalistes de la Confederación Nacional del Trabajo –que abans de la proclamació de la República controlava a Catalunya uns tres-cents mil afiliats–, tot i estar armats del pensament anarquista que preconitzava l'apoliticisme o el rebuig a les vies de participació política de la burgesia com era l'exercici del dret de sufragi, havien contribuït, en bona part, al triomf a Barcelona de la candidatura de l'Esquerra Republicana de Catalunya coalitzada amb la Unió Socialista en les eleccions municipals del dia 12²²¹⁵.

L'atur era generalitzat i Companys s'havia d'ocupar de l'ordre públic. Per això, Macià patia per si el seu correligionari però amb tendència de prendre decisions unilaterals, estaria a l'alçada.

---

²²¹³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 31.

²²¹⁴ *Ibidem*, pg. 50.

²²¹⁵ *Ibidem*, pg. 62.

En qualsevol cas, malgrat els temors s'avançava en el desplegament de la República Catalana. L'endemà, el dia 15, Macià nomenava el seu govern amb els següents membres:

*Ventura Gassol (Esquerra) Política; Joan Casanovas (Esquerra) Defensa; Rafael Campalans (Unió Socialista) Instrucció; Manuel Serra i Moret (Unió Socialista) Economia i Treball; Casimir Giralt (Partit Radical) Hisenda; Salvador Vidal Rossell (Unión General de Trabajadores) Obres Públiques; Manuel Carrasco i Formiguera (Partit Catalanista República) Comunicacions*²²¹⁶.

Tal com ja ho havien fet Prat i Puig, Macià intentava integrar persones que procedien de diferents organitzacions per tal de generar el màxim consens. I, mentrestant avançava interiorment, Macià seguia discutint telefònicament amb Niceto Alcalá Zamora, segons Jardí:

*En una de llurs insistents converses telefòniques, Niceto Alcalá Zamora digué a Macià que s'abstingués de referir-se contínuament a la República catalana, ja que era un terme que podia donar lloc a molts equívocs (...), però sembla que el President català li respongué que la proclamació havia estat determinada per les circumstàncies i que responia a un corrent d'opinió molt generalitzat. (...) [L'estira i arronsa] no cessà, i això produí una tibantor que el president de la República catalana cregué que ja no podia solucionar telefònicament. Envià a Madrid un dels seus ministres, aquell Manuel Carrasco i Formiguera*²²¹⁷.

Les negociacions eren obertes. La República espanyola necessitava de Catalunya per a consolidar-se i la República catalana necessitava del suport del nou règim per no patir una invasió armada.

En aquells primers dies, el recent nomenat president de la República catalana, Macià rebia visites de personalitats per donar-li consells. Una de les destacades va ser la de Puig i Cadafalch, antic president de la Mancomunitat:

*La delegació de l'entitat acadèmica [IEC] era encapçalada per Josep Puig i Cadafalch, el segon president de la Mancomunitat de Catalunya que dissolgué el règim monàrquic suara desaparegut. (...) Macià i Puig bescanviaren impressions apartats del grup, però el periodista captà fragments de la conversa confidencial en la qual l'antic president de la Mancomunitat, referint-se als delicats moments que hom endevinava que s'apropaven amb l'arribada dels ministres de Madrid, oí com a Francesc Macià el Senyor Puig li deia que havia de sostenir-se en el càrrec i que tothom contribuirà que això ho fes. És a dir: li recomanava fermesa enfront del Govern Provisional de la República espanyola i mantenir la República catalana*²²¹⁸.

Podem observar un Puig i Cadafalch molt diferent al de 1923, moment en el qual semblava mantenir millors relacions amb l'arribada del canvi de règim de Primo de

---

²²¹⁶ *Ibíd.*, pp. 66-67.

²²¹⁷ *Ibíd.*, pg. 74.

²²¹⁸ *Ibíd.*, pg. 81.

Rivera. Probablement, hauria escarmentat del tracte que li van proferir i del llarg exili que va haver de realitzar.

Tres dies més tard d'aquell elèctric 14 d'abril del 1931, era el moment de deixar de negociar per via telefònica. Tres ministres del Govern provisional de la recent proclamada República espanyola, visitarien Barcelona per a discutir la solució a l'atzucac que generava la República catalana proclamada per Macià. Segons la filla del president català, de la dinàmica d'alegria i eufòria es passava a la tristesa:

El dia 17 al migdia, el pare va comparèixer a casa amb una fesomia canviada. (...) La seva mirada estava entelada i trista. (...) Aquella tarda arribaven de Madrid tres dels ministres del nou govern de la República per parlamentar amb el pare: de bon principi aquell Govern Provisional no va veure clar el plantejament de República Federal que la proclamació de l'Estat Català dins la Federació de Repúbliques Ibèriques feia pressuposar²²¹⁹.

Expliquen els periodistes que van cobrir aquella visita que era estrany en Macià una taca a la camisa. Com hem vist en la *Imatge personal*, ell que era un home tan pulcre, demostrava no sentir-se còmode amb la reunió que s'estava a punt de produir.

Tanmateix, la sensació del poble era molt diferent a la que es vivia entre bastidors. La gent del carrer, els curiosos que hi havia a plaça Sant Jaume, aplaudiren els tres representants procedents de Madrid, com recull Jardí:

Els comissionats de Madrid, tot just arribar a la capital catalana, s'adreçaren a la Generalitat. (...) En les primeres mesures de la flamant República catalana, oïren els aplaudiments que tributaren a Domingo, Nicolau i de los Ríos els curiosos estacionats a la porta de la Generalitat. (...) L'entusiasme del poble que podia ésser tan inconscient com es vulgui però entusiasme al cap i a la fi, indignà els separatistes²²²⁰.

Els 3 ministres del govern provisional de la República es reuniren amb Macià, els components del govern provisional de la República catalana, el governador civil Lluís Companys, l'alcalde Jaume Aiguader, el capità general López Ochoa, el president de l'Audiència Oriol Anguera, i el comissari de la Universitat Josep Xirau. Tal com explica Aloy, la reunió "fou tensa i llarga: durà onze hores. (...) Finalment, es va arribar a una fórmula transaccional per la qual la República Catalana es transformaria en Generalitat de Catalunya"²²²¹.

La proposta final la va proposar Fernando de los Ríos, el qual, "a causa de la seva immensa cultura que li atorgava la superioritat manifesta respecte dels altres

---

²²¹⁹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 107.

²²²⁰ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 84.

²²²¹ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 90.

interlocutors, suggerí que el poder polític que acabava de reconquerir la nostra terra adoptés la denominació de *Generalitat de Catalunya*²²²². Així és com Jardí explica el canvi de denominació de la República catalana cap a la Generalitat, recordant la Diputació del General de Catalunya durant l'edat mitjana.

Per la seva part, Ucelay-Da Cal explica aquesta negociació i transacció final de la següent manera:

Després d'una negociació amb els representats del govern provisional de la República, Macià accepta de rebaixar la República Catalana a la fórmula històrica de la generalitat de Catalunya. A canvi, la nova república accepta l'autonomia catalana (tal com havien pactat nacionalistes catalans, republicans i socialistes a l'agost del 1930 a Sant Sebastià). Macià havia participat en la mateixa proclamació de la República. El seu separatisme quedava matisat per un republicanisme que recuperava la seva antiga preocupació per la reforma d'Espanya. Ell pensava que podia cedir en la mesura que el nou règim republicà fos sense dubte federal. Tanmateix, Macià era president de Catalunya amb unes preocupacions polítiques pròpiament catalanes, entre les quals destacava la de dotar l'autonomia aconseguida d'una base jurídica sòlida²²²³.

Davant la incertesa d'aquells primers dies de nou règim, Francesc Macià va preferir apostar per una àmplia autonomia enlloc d'optar per un Estat independent amb el risc d'iniciar una guerra amb Espanya. Un conflicte bèl·lic que, d'altra banda, va quedar demostrat el 1926 amb els fets de Prats de Molló, en el qual els catalans presumiblement no lluitarien.

Per uns, Macià va canviar radicalment el discurs que havia anat radicalitzant amb el temps. Ara semblava deixar a una banda l'independentisme per acatar la promesa d'autonomisme per part dels nous ministres del Govern provisional de la República. Per altres, aquesta renúncia no va ser volguda, sinó necessària per les condicions polítiques, econòmiques i socials que vivia el Principat.

Així és com ho explica la filla del president Macià, la qual l'esperava a fora de la sala on es va produir reunió, a l'actual Saló Sant Jordi. Tal com explica, li va notar la tristor pel que havia hagut de renunciar:

Els seus ulls, cansats i tristos, miraven l'infinit. Fernando de los Ríos, amb la seva veu sonora i càlida, em digué aleshores: María, a veces las realidades han de estar por encima de los sueños, y el deber para con los demás. (...) [Macià] es dirigí ràpidament al despatx on érem nosaltres i, ajustant la porta al seu darrere, s'abraçà a la meua mare i exclamà: Avui, Eugènia, és el dia més trist de la meua vida. (...) Havia finalment acceptat de canviar la República Catalana en Generalitat de Catalunya renunciant així al somni de

²²²² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 85-86.

²²²³ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 52.

tota una vida. La República Catalana havia durat escassament tres dies. Catalunya recuperava la seva institució més antiga: la Generalitat. (...) Va potser evitar una guerra civil²²²⁴.

Com ja hem explicat anteriorment, aquell 17 d'abril va suposar un canvi rotund en l'estat d'ànim de la població i, especialment, del Palau de la Diputació que acabaria esdevenint el Palau de la Generalitat. Segons Ramon Arrufat:

En els dies que succeïren el 17 d'abril va canviar l'ambient en aquella casa. L'alegria que havia regnat a partir del dia 14 havia quedat, en poques hores, sense efecte. La inquietud que ens havia obert les portes a l'esperança amb l'optimisme de transformació pel fet d'haver-nos retrobat havia desaparegut. (...) Tenia més l'aspecte d'un funeral que d'un enllaç matrimonial²²²⁵.

Aquest canvi d'estat d'ànim que expliquen tant Maria Macià com Ramon Arrufat, va ser interpretat per uns i altres de manera diferent.

Tal com abans apuntàvem, per la filla del president era una resignació necessària per evitar un mal major. Per al correligionari independentista de Macià, en canvi, era més aviat un acte de poca valentia i de baixa autoestima, com explica a continuació:

Macià, des del 17 d'abril de 1931 fins el dia 24 de desembre de 1933 (dia de la seva mort), com a president de la Generalitat va haver de viure només de caritat. Caritat que en forma de commiseració, li feren els polítics de Madrid com a gràcia de representació. (...) Macià, d'acord amb uns pactes verbals – malgrat que fossin escrits sobre la platja de Sant Sebastià– mai no va apartar-se de la legalitat, d'acord amb unes converses verbals com solen fer els senyors, mentre els espanyols, amb la seva mirada fixa a l'objectiu de la seva Espanya vertebrada, havien retornat al seu país d'origen²²²⁶.

A partir del dia 17 d'abril, el debat sobre la transacció final que convertia la República catalana en Generalitat es mantindria obert entre els correligionaris més radicals de Macià fins més enllà de la mort del president.

En qualsevol cas, i malgrat la tristesa o la decepció d'alguns, la gran majoria de la societat estava contenta amb el canvi de règim. Així ho demostra la diada de Sant Jordi d'aquell any, declarada jornada cívica segons Enric Jardí:

Se celebrà al Palau de la Generalitat amb la mateixa brillantor acostumada, amb la desfilada del públic pel vell casal per anar a venerar la imatge del sant a la capella gòtica (sense la presència, aquell any, de les noves autoritats, que volgueren fer palès el laïcisme del nou règim) (...) festa en què fou lliurada solemnement a Macià la bandera de la Unió Catalanista,

---

²²²⁴ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 108.

²²²⁵ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 359.

²²²⁶ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pp. 368-369.

*que va ésser hissada al balcó principal del Palau amb enardits discursos del president i de Ventura Gassol*²²²⁷.

Aquestes intervencions orals des del balcó del Palau són interessants per analitzar la retòrica tant de Macià com de Gassol, però no contenen cap referència al model d'Estat, que és el que ens proposem analitzar en aquesta tesi.

El mateix ens passa amb els discursos que es van produir des del Palau només tres dies després d'aquell Sant Jordi del 1931. El dia 26 d'abril es va convertir en una altra data assenyalada d'aquells primers dies de Generalitat de Catalunya, en els quals es va veure notablement millorada la relació d'aquesta amb el Govern provisional de la República espanyola. Aquell dia Alcalá Zamora va visitar Barcelona per fer oficial la bona sintonia amb Macià. Tal com explica el periodista contemporani Aymamí i Baudina, “per primera vegada, el poble de Barcelona acudí a victorejar el més alt representant d'Espanya. Hom va tributar al que havia d'ésser President de la República Espanyola, una formidable, una apoteòsica rebuda”²²²⁸.

Va ser una diada especial per a Catalunya, però també pel president de la República espanyola. Segons narra Jardí, per Alcalá Zamora aquell dia havia estat “el moment més emocionant de la República, deia, vacil·lant, amb el seu accent andalús: *El veintiséi d'abril*”²²²⁹. El més important de la visita no era, però, la rebuda institucional i popular de la gent, sinó la discussió sobre quines atribucions tindria aquella nova institució. Com explica el mateix Jardí:

*El que importava de la visita d'Alcalá Zamora eren les converses que sostingué amb Macià i el seu equip per acabar d'estructurar aquell organisme que, amb el nom de Generalitat de Catalunya, havia d'assumir provisionalment les funcions del govern fins a la instauració de l'Estatut*²²³⁰.

Els dos líders van pactar que la Generalitat provisional es constituïria el 28 d'abril amb un decret presidencial de Macià, el qual seria acceptat per part del govern de la República. Posteriorment, aquest decret “era convertit en un decret del govern central, de data 9 de maig”²²³¹. D'aquesta manera explica Jardí que es passava d'una República catalana sense fonament legal, a una Generalitat sense cap paper que l'avalés, fins a una Generalitat provisional acordada legalment amb el Govern central.

---

²²²⁷ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 97.

²²²⁸ Aymamí i Baudina, L. (1933). *Macià: Trenta anys de política catalanista. Apunts per a una biografia*. Barcelona: Llibreria Catalònia, pg. 181.

²²²⁹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 102.

²²³⁰ *Ibidem*, pg. 103.

²²³¹ *Ibidem*, pg. 110.

A partir d'aquell moment, amb la Generalitat oficialment provisional, calia iniciar un llarg procés per a redactar un Estatut d'Autonomia, que seria aprovat per Diputació provisional de la Generalitat i, més tard, hauria de ser rubricat per les Corts a Madrid, un cop s'hagués aprovat també la Constitució de la República. D'aquesta fase institucional en parlarem a continuació, perquè es concentren moltes paraules dedicades al model d'Estat que finalment promulga Francesc Macià.

En tot cas, abans d'entrar en matèria volem fer un petit parèntesi, remarcant el paper institucional que adquiriria la Generalitat i les funcions que assumia el nou president Macià. Pel que fa al paper institucional, només uns dies després de constituir-se provisionalment, el Palau va començar a veure visites d'importants personalitats d'arreu, com recull Jardí:

El conseller de Governació, Joan Casanovas, en absència del president Macià que aquell dia feia els honors a l'ex-ministre belga de filiació socialista Vandervelde (de qui Macià havia rebut ajut durant el seu exili a Brussel·les), es veié obligat a sortir al balcó de la plaça de Sant Jaume per recomanar calma als ciutadans²²³².

No hem d'oblidar que Francesc Macià era un home de més de setanta anys, amb una llarga vida d'exili a les seves espatlles. És per això no podia assumir tot el pes institucional de la Generalitat i va acceptar la proposta que li va fer el seu advocat, Amadeu Hurtado:

Un dels primers serveis que prestà Amadeu Hurtado com a membre adjunt del govern de la Generalitat fou el d'aconsellar a Macià que, per descarregar de feina el President, les sessions del consell les presidís el conseller de més edat, que resultà ésser el de Governació, Joan Casanovas i Maristany²²³³.

D'aquesta manera, Macià exercia com un cap d'Estat més que no pas com un president d'un executiu. Com que no hi havia aquesta possibilitat formalment, tenia aquesta posició entre mig de les dues funcions.

Com que en totes les circumstàncies, la figura del president era qui desencallava qualsevol decisió, va ser també l'encarregat d'incentivar el projecte d'Estatut d'Autonomia. Aquesta tasca va ser desenvolupada durant el mes de juny, a petició de la primera Diputació provisional que es va celebrar al Palau, tal com recorda Pitarch:

L'últim tema de la primera reunió de la Diputació provisional és el nomenament de la ponència que ha de redactar l'Estatut de Catalunya. (...) La sotsponència es reuneix a l'habitació 220 de l'Hotel de Núria i enllesteix la tasca el dia 20 de juny de 1931. La circumstància geogràfica fa que el text

---

²²³² *Ibidem*, pg. 111.

²²³³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 115.

*que en sorgeix sigui anomenat Estatut de Núria. El text que es proposa és aprovat per la Diputació provisional els dies 12 i 14 de juliol. No consta que el president Macià fes cap intervenció*²²³⁴.

D'aquesta proposta que van fer arribar els membres de la sotsponència de l'Estatut, reunits a Núria, se'n va acabar aprovant el text de seguida que va ser possible. Concretament, va ser el 13 de juliol, un dia abans que les Corts Constituents de Madrid s'obrissin per a redactar la Constitució espanyola, quan es va aprovar, "per part de l'Assemblea, el projecte d'Estatut de Catalunya, que redactà la comissió reunida a Núria"²²³⁵, segons Enric Jardí.

A partir d'aquella aprovació el 13 de juliol del projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya, Macià va llançar un manifest públic en el qual demanava la mobilització popular per aprovar l'Estatut. Va prendre exemple del que havia fet Prat per a garantir l'aprovació del Decret Llei que permetia mancomunar-se a les diputacions i del que Puig també havia fet amb el plebiscit sobre l'autonomia el novembre del 1918, just quan va entrar en conflicte amb el president de la Mancomunitat perquè Macià pensava que amb l'autonomia no n'hi havia prou. Observem el necessari gir de guió en el discurs del president Macià, que tretze anys abans s'havia mostrat contrari a l'autonomia i que, el 1931, era el principal impulsor d'aquella campanya.

Segons Ismael Pitarch, com en tantes altres ocasions, la participació popular va ser exultant:

*La mobilització i la participació populars són unànimes. Així, el 26 de juliol l'Estatut és aprovat pels municipis i rep l'adhesió d'un gran nombre d'entitats. Els 1063 ajuntaments de Catalunya, en llur totalitat, voten a favor de l'Estatut: 8349 regidors l'accepten, 402 s'abstenen de votar i només 4 hi voten en contra. (...) Tots els partits li donen suport, malgrat que alguns no en comparteixen el contingut. (...) gairebé el 75% de participació i més del 99% de vots afirmatius. (...) Quan es coneix el resultat d'una acceptació tan unànime, Macià exclama, dirigint-se al poble reunit davant del Palau de la Generalitat: <Ja som lliures! Ara no hi haurà cap poder humà que pugui oposar-se a la voluntat del poble de Catalunya!>*²²³⁶.

Aquest "Ja som lliures" expressat pel president des del Palau de la Generalitat el 26 de juliol del 1931 també l'analitzarem en l'apartat de *Missatge*. Fa referència al canvi de discurs del president pel que fa al model d'Estat. A diferència del que havia defensat i pregonat públicament en els seus darrers tres lustres, canviava ara per adequar-se al clam popular. I és que, a banda del 99% del vot favorable, que corresponia al 75% de la

²²³⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 17.

²²³⁵ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 133.

²²³⁶ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 18.

participació del cens, aquella campanya també va comptar amb la participació de les dones, que encara no podien votar. En aquella campanya “recolliren més de 400.000 firmes”²²³⁷, segons Aloy.

Amb el consens sota el braç, només un parell de setmanes més tard, Macià pujava al tren per anar-se'n a Madrid a presentar-li el text al president del Govern provisional de la República. Així, Aloy explica com el dia 13 d'agost del 1931, “Macià lliurà solemnement el text de l'Estatut al president del govern provisional de la República Espanyola. Més tard va prendre possessió del seu escó de diputat per al qual havia estat elegit a final de juny. En entrar a les Corts la majoria dels diputats es posaren drets i l'aplaudiren”²²³⁸. En aquella expedició, hi va anar “acompanyat d'una representació de la Generalitat, (...) en un viatge que va emprendre en tren el capvespre del 13 d'agost”²²³⁹, segons Jardí.

Abans de prendre el tren a l'estació de Passeig de Gràcia, una multitud va reunir-s'hi al voltant per acomiadar el president i la seva expedició:

Se succeïren les demostracions d'adhesió a la persona de Macià per part del públic que omplia les estacions: desplegament de pancartes i senyeres, picament de mans, cants d'Els Segadors i crits adreçats a l'Avi i als diputats que l'acompanyaven per encoratjar-los en la missió que tenien encomanada. “No afluïxeu”, era un dels més repetits²²⁴⁰.

Les mostres d'adhesió a Macià el feien creure que seria fàcil aconseguir l'aprovació del text de l'Estatut. Res no feia pensar que es retardaria molt la rúbrica de les Corts, perquè malgrat alguns fulletons que van trobar al veïnat que cridaven a boicotejar Macià, la rebuda per part dels polítics va ser molt positiva. Maria Macià, la filla del president, explica l'eufòria que va viure en aquell viatge:

Els castellans van demostrar una gran simpatia al meu pare, dispensant-li a tot arreu un acolliment xardorós amb aplaudiments i visques! (...) Quan vam reprendre el retorn cap a Barcelona, el pare semblava força optimista respecte a l'aprovació de l'Estatut. La nostra arribada a Catalunya va ser tan apoteòsica o més que l'anada²²⁴¹.

Després d'aquell exitós viatge, com relata la filla del president, els diputats catalanistes esperaven que l'Estatut fos aprovat íntegrament i amb relativa celeritat, però ben aviat van començar els obstacles al procés d'aprovació a les Corts.

---

²²³⁷ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 94.

²²³⁸ *Ibidem*, pg. 95.

²²³⁹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 147.

²²⁴⁰ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 148.

²²⁴¹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 115.

Primer s'havia d'aprovar la Constitució de la República. El debat començava molt el 28 d'agost d'aquell 1931, com assegura Enric Jardí:

El 28 d'agost començava la discussió a les Corts del projecte de Constitució sotmès a la cambra el dia 18 i que havia elaborat la comissió formada just un mes abans. (...) La primera qüestió que en el debat sobre la totalitat del text constitucional afectà la causa de Catalunya fou, naturalment, el rebuig del federalisme per fer prevaler aquella fórmula de l'unitarisme vergonyant de l'Estat integral que s'havia empescat Jiménez de Asúa²²⁴².

L'aprovació de la Constitució no va arribar fins al 9 de desembre de 1931. En aquest text, s'acceptaven les autonomies regionals en el marc d'un estat que no era federal ni unitari, sinó que era integral.

L'endemà de l'aprovació de la Constitució a les Corts, es va votar també la presidència de la República. D'acord amb el relat de Jardí:

El dia 10 de desembre de 1931, l'endemà d'ésser votada la Constitució espanyola, va procedir-se, en una sessió de les Corts, a l'elecció del qui hauria d'ésser el president de la República. (...) tres-cents seixanta-dos [vots], el qui havia estat president del Govern Provisional, Niceto Alcalá Zamora²²⁴³.

Malgrat que s'avançava lentament i laboriosament, semblava que s'aconseguien els objectius polítics que s'havien proposat els republicans durant l'abril del 1931. Si més no, els republicans unitaristes, ja que amb l'aprovació de la Constitució el federalisme quedava enterrat sota un invent lingüístic, anomenat Estat integral.

En conseqüència, la implementació de l'autonomia de Catalunya hauria de respondre a la interpretació del text, que resulta evident que va tendir cap a l'unitarisme, en comptes de fer-ho cap al federalisme. Ni tan sols al final de la Guerra Civil espanyola no s'havien traspassat la gran majoria de competències que exigia la Generalitat. El debat sobre el model d'Estat havia d'adaptar-se al model d'Estat integral que havien aconseguit aprovar els unitaristes. D'aquesta manera, el debat sobre l'Estatut encara va ser més complex del que s'esperava, segons Pitarch:

El plantejament de la discussió de l'Estatut és llarg i penós. Llarg, perquè la presentació del text estatutari fins a l'aprovació passa més d'un any. Penós, perquè l'opinió castellana, sensibilitzada per l'unitarisme, es posa en guàrdia durant la discussió parlamentària: els agraris manegen amb habilitat els tòpics centralistes, els socialistes pretenen una reforma democràtica de l'Estat, però de l'abast que ells proposen, mentre que la Catalunya autònoma pensa en termes federals des del 14 d'abril²²⁴⁴.

---

²²⁴² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 162.

²²⁴³ *Ibídem*, pg. 193.

²²⁴⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 20.

A més, l'Estatut de Catalunya s'estava debatent paral·lelament a la discussió de la reforma agrària. És per això que podríem dir que el debat d'aquests dos textos elementals –a l'hora que polèmics– van ser una prova d'estrès per a la recent proclamada República. Una prova que en prou feines es va superar.

La discussió sobre l'Estatut va endarrerir el seu començament fins al maig del 1932, gràcies a diverses maniobres de filibusterisme dels unitaristes. Així ho explica Pitarch:

La discussió de la totalitat comença al maig i no acaba fins a començament de juny. La discussió de l'articulat és lenta, lentíssima, com el lent estiu que l'emmarca: discussions llargues, inacabables, votacions nominals freqüentíssimes, abstencions sorprenents, aliances trencades i insatisfaccions profundes jalonen l'estiu del 1932 la discussió de l'Estatut, que veu com els mecanismes parlamentaris se li giren d'esquena, quasi caient en la pràctica del filibusterisme obstructionista²²⁴⁵.

El filibusterisme parlamentari a Madrid feia pensar que seria difícil aprovar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, ratificat un any abans per l'Assemblea de la Generalitat i que comptava amb el suport del 98% de l'electorat que va votar i el gairebé mig milió de signatures de les catalanes.

Un element extern al debat va ajudar molt a desencallar l'enroc dels partits republicans espanyols i espanyolistes. Va ser el pronunciament militar del general Sanjurjo, el qual inicialment no s'havia oposat a la República, però que ara feia un cop d'Estat per intentar evitar el desastre republicà. Així ho explica Jardí:

El pronunciamiento del general Sanjurjo, ràpidament sufocat, produí en els republicans de tot Espanya una estupefacció seguida d'una gran indignació, puix que comprovaren com el règim podia perillar fàcilment. D'altra part, les manifestacions del general revoltat, contràries a l'Autonomia, serviren de revulsiu perquè els debats de l'Estatut s'agilitzessin. Tots els historiadors contemporanis estan d'acord a interpretar el fracàs del moviment subversiu del 10 d'agost del 32 com el senyal de via lliure o de llum verda en la ruta de la consecució de l'Autonomia²²⁴⁶.

Paradoxalment, doncs, l'atac a la democràcia recentment implantada, va ser l'empenta que feia falta als diputats unitaristes del Congreso per acabar permetent l'aprovació del text estatutari. Segons Pitarch, gràcies al “fracàs de la revolta [que] es tradueix en prestigi per al Govern Azaña. Les Corts, com a defensa davant del cop reaccionari

---

²²⁴⁵ Ibídem, pg. 20.

²²⁴⁶ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 291.

frustrat, avancen en la consolidació d'una república democràtica, que es concreta en l'aprovació de l'Estatut i de la reforma agrària, ara feliçment agermanats”²²⁴⁷.

Per tant, sense aquell cop d'Estat fracassat del general Sanjurjo, potser no s'hauria arribat a l'aprovació de l'Estatut. Una vegada més, es demostra que la política depèn de la perseverança, d'un objectiu clarament marcat, d'un discurs clar i orientat, però també del do de l'oportunisme. Així ho demostra el fet que Macià havia fracassat reiterades vegades en els seus projectes polítics fins que, al final de la seva vida, va assolir l'èxit que es proposava –malgrat hagués de renunciar a la independència o al l'Estat confederal.

Aquest debat sobre el model d'Estat l'expressa diàfanament Ucelay-Da Cal, el qual gira entorn de la figura, les propostes i les renúncies de Macià:

*L'autonomia catalana no era més que un supòsit polític, un planteig de fet, però no de llei. En el desenvolupament dels debats a les Corts Constituents, la República Espanyola es definia no pas com a federal sinó com a estat unitari, si bé amb la possibilitat de fer unes autonomies excepcionals. Macià va treure partit del culte popular a la seva persona per tractar les qüestions de la pre-autonomia de manera directa i així resoldre problemes a cop de telèfon amb Madrid. Internament, Macià encarnà la idea del cap carismàtic que intuïtivament representa tot un poble. Aqueix vell somni, acariciat llargament, aleshores semblava una realitat incontestable que Macià feia servir per fer callar els seus crítics a Catalunya i també per pressionar a Madrid quan el lent procés estatutari s'encallava. Finalment, amb l'aprovació de l'Estatut i l'obertura del parlament català s'inicià el funcionament autonòmic de debò*²²⁴⁸.

Després del cop d'Estat fallit, del carisma de Macià per a desencallar les pressions internes i externes i també el treball incansable de Companys als passadissos del Congrés, l'Estatut va ser aprovat dos dies abans de la Diada Nacional de Catalunya. Així ho corrobora Jardí:

*Dia 9 de setembre de 1932, en una sessió que hom considerà de transcendència històrica, va procedir-se a la votació definitiva del text de l'Estatut de Catalunya, que va fer-se per l'emissió de vot nominal. Li donaren el suport, a més dels catalans, naturalment, els ministres, els membres dels partits socialista, radical, radical-socialista, els federals, els de la minoria basco-navarresa i els autonomistes gallecs, amb un total de 314 vots. Digueren no 24 diputats*²²⁴⁹.

D'aquella aprovació val la pena recordar una anècdota sobre Companys, que recupera el mateix Enric Jardí. Quan el president de les Corts va fer el recompte final i va pronunciar solemnement: “*Queda definitivamente aprobado el Estatuto de Cataluña,*

---

²²⁴⁷ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 20.

²²⁴⁸ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 56.

²²⁴⁹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 305.

Lluís Companys, enmig de l'esclat d'aplaudiments, féu oir la seva veu que deia *¡Viva el pueblo español!*²²⁵⁰. Una mostra més que el model d'Estat mai havia estat una cosa clara i contínua. El qui seria president de Catalunya, en substitució de Francesc Macià, havia passat d'un model federal autonomista a advocar per un model més aviat confederal i alguns diran que independentista, amb els plantejaments que defensà l'octubre del 34. En qualsevol cas, l'estudi del president Companys l'haurem de deixar per futurs treballs.

Un cop aprovat l'Estatut a Madrid el 9 de setembre del 1932, calia convocar eleccions al Parlament que donessin pas a la consolidació d'una Generalitat que ja no seria provisional. Abans, però, calia rubricar l'aprovació del text estatutari amb la signatura del president de la República i el president de la Generalitat provisional. Segons Jardí, "hom va escollir la ciutat basca de Sant Sebastià com el lloc més adient per a complir aquest tràmit legal al qual es volgué atorgar la deguda solemnitat"²²⁵¹. Ismael Pitarch recupera l'acte de signatura i les primeres paraules de Macià amb relació a aquell acte, formalitzat el 15 de setembre a Donostia, en honor al pacte que dos anys abans havien fet els republicans espanyols i catalans:

L'acte de signatura i de promulgació de l'Estatut pel president de la República té lloc el 15 de setembre a Sant Sebastià. Després de l'aprovació de l'Estatut a les Corts, el president Macià s'adreça al poble de Catalunya per remarcar que, malgrat que <no és l'Estatut que vàrem votar>, obre les portes a la llibertat, perquè <l'Estatut és un començament> -missatges que repetirà quan arriben a Barcelona els diputats catalans que defensaren l'Estatut davant de les Corts, en el discurs de l'Onze de Setembre [de 1932], en signar-se el text i en rebre el president del Consell de Ministres, Manuel Azaña, per fer-li el lliurament de l'Estatut²²⁵².

Després d'aquell acte simbòlic, només quedava dissoldre la Diputació provisional de la Generalitat, convocar les eleccions al Parlament i constituir la cambra catalana.

Per a aconseguir l'hegemonia d'ERC en els nous comicis, Macià va nomenar un nou govern provisional, davant les queixes de la Lliga Regionalista i d'Acció Catalana. Concretament, segons Pitarch, "el 3 d'octubre el president Macià nomena un nou govern provisional integrat només per consellers d'Esquerra Republicana de Catalunya i de la Unió Socialista de Catalunya, a fi d'iniciar el rodatge de les institucions i preparar

---

²²⁵⁰ Ibídem, pp. 305-306.

²²⁵¹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 315.

²²⁵² Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 21.

les eleccions i l'arranjament del nou Parlament”²²⁵³. El 25 d'octubre es va dissoldre la Diputació provisional de manera definitiva i es van convocar les eleccions pel 20 de novembre, tal com explica Jardí:

*Les eleccions convocades per al 20 de novembre de 1932 per a diputats al Parlament de Catalunya se celebrarien, naturalment d'acord amb la mateixa llei, (...) o sigui la llei electoral de Maura del 1907, modificada pels decrets del Govern Provisional de la República que premiaven la majoria*²²⁵⁴.

D'aquesta manera, Esquerra Republicana de Catalunya va guanyar d'una manera absoluta i rotunda, “ja que resultaren elegits tots els seus candidats a les urnes de Barcelona-ciutat i de Barcelona-província, i els de les províncies de Girona, Lleida i Tarragona”²²⁵⁵.

El sistema electoral afavoria el partit majoritari, penalitzant així els partits polítics que obtenien menor representació. Degut a l'abassegadora victòria, fins i tot Gaziell va arribar a titllar el nou Parlament com una assemblea que s'aproximava a les de “tipus feixista convocades i dominades per un partit únic”²²⁵⁶, tan comunes en aquells inicis dels anys trenta del segle XX.

Encara que l'opinió d'Agustí Calvet fos tan controvertida, el cert és que el 6 de desembre del 1932 es va donar el tret de sortida a la sessió constitutiva del Parlament de Catalunya i uns dies més tard, Macià dimitia del càrrec provisional per ser elegit oficialment president de la Generalitat. Així ho explica la filla del president, Maria Macià:

*El 6 de desembre de 1932, a l'antic Palau del Parc de la Ciutadella, s'inaugurà, amb un acte protocol·lari i cerimoniós, el nou Parlament de Catalunya. A primera hora de la tarda el meu pare i tots els membres del Govern sortien del Palau de la Generalitat en els cotxes oficials. (...)Un cop constituït el Parlament, el 14 de desembre, el meu pare i el Govern presentaren la seva dimissió. Acabava així el període provisional. Aquell mateix dia el pare era elegit oficialment President de la Generalitat pels diputats del Parlament i jurava fidelitat al poble de Catalunya*²²⁵⁷.

En aquesta tesi prestarem especial atenció al discurs que formulà Francesc Macià el 14 de desembre del 1932, ja que és la punta de llança de la consolidació oficial model d'Estat que va acabar acceptant.

---

²²⁵³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 21.

²²⁵⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 329.

²²⁵⁵ *Ibíd*em, pg. 337.

²²⁵⁶ *Ibíd*em, pp. 338-339.

²²⁵⁷ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pp. 116-117.

Un cop finalitzada aquesta solemne sessió, al president de Catalunya li corresponia la facultat de formar govern. Com recull Jardí, quedà de la següent manera:

*Pere Comes (Justícia i Dret), Josep Tarradellas (Governació i Sanitat), Carles Pi i Sunyer (Finances), Antoni Xirau i Palau (Agricultura i Economia), Francesc X. Casals i Vidal (Trellat i Assistència Social). La conselleria d'Obres Públiques era assignada a Joan Lluhí i Vallescà, que fou nomenat per Macià cap del consell executiu*²²⁵⁸.

Després d'un llarg periple, que s'havia iniciat no sense dificultats el 14 d'abril del 1931, semblava consolidar-se per fi un cert grau de descentralització administrativa a Catalunya, a la qual se li permetia tenir una autonomia encara per concretar.

Els vents de canvi, però, van anar acompanyats també d'una inestabilitat social per les diverses accions violentes als carrers, que ben aviat van debilitar el primer govern de Macià. Així ho relata Jardí:

*Al cap de pocs dies, l'opinió pública a Catalunya i a tot Espanya quedà commoguda per una sèrie de fets de violència produïts en llocs distints però que, per llur simultaneïtat, feren sospitar rectament l'existència d'una conjura o d'un pla subversiu general que aviat es descobrí que era d'inspiració anarcosindicalista (...) Fracassà una vaga general cenetista decretada a la ciutat de València. (...) Tanmateix l'esdeveniment més seriós succeí a Andalusia, al poblet de Casas Viejas (Cadis), on l'alcalde pedani comminà el sergent que comandava la caserna de la guàrdia civil que es rendís amb els tres homes a les seves ordres*²²⁵⁹.

L'aparença és que algú no volia que la República espanyola es consolidés, menys encara amb el grau de descentralització que buscava donar a algunes regions històriques.

D'una manera o altra va repercutir el govern de Macià, que va patir les dissensions dels consellers del grup de *L'Opinió*, dimitint Josep Tarradellas, en Joan Lluhí i Vallescà, Pere Comes i Antoni Xirau Palau el 23 de gener de l'any 1933. Així ho explica Jardí:

Sembla que en la reunió del consell executiu de la Generalitat celebrada el 23 de gener, Macià donà compte de la recepció d'un telegrama del ministre de la Governació de la República, Santiago Casares Quiroga, en què li demanava el seu parer entorn del nomenament de Josep Tarradellas per al càrrec de governador civil de Barcelona, i llavors va produir-se una situació violenta la relació de la qual deixo a Tarradellas mateix: "En ple consell, jo al costat d'en Macià com sempre, ell em diu": "Escolti, acabo de rebre aquesta comunicació del Govern civil dient que els serveis d'ordre públic s'han de traspasar i jo no ho acceptaré mai, això no ho accepto" (...) Jo li vaig dir ingènuament: "Però, per què, senyor Macià?" "Perquè no tinc

²²⁵⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 347.

²²⁵⁹ *Ibidem*, pp. 355-356.

confiança en vostè”. “Home!...” “Sí, perquè és un home capaç un dia de treure'm d'aquesta cadira i seure-hi vostè”²²⁶⁰.

Aquesta primera crisi de govern va derivar en el nomenament de nous consellers l'endemà mateix, d'acord amb el relat d'Ismael Pitarch:

El 24 de gener [de 1933] es nomena un nou govern, que es presenta al Parlament el dia 26. Al capdavant hi ha Carles Pi i Sunyer, sota la denominació de conseller delegat, en lloc de cap del Consell Executiu: el canvi de nom és prou significatiu del significat de la crisi. El nou Govern és integrat exclusivament per homes d'Esquerra, amb més presència de les famílies guanyadores. (...) El president no intervé en cap moment de la representació parlamentària de la crisi de govern²²⁶¹.

Macià semblava voler-se evadir de les lluites parlamentàries inútils. Per ell, l'important era el contingut i no només els companys de viatge. Per això, ben aviat comencen les crítiques cap a la seva presidència en abstenir-se de retre comptes davant de la cambra.

Per Macià, l'important era aconseguir el traspàs dels serveis per part de Madrid, amb la finalitat de donar bon servei a la ciutadania. Així ho corrobora Aloy:

Molts dels serveis que l'Estat havia de traspasar a la Generalitat en compliment de l'Estatut d'Autonomia, es retardaven considerablement. Fins a finals de 1933, per exemple, no es feren els d'ordre públic i els de justícia. El 1936, un cop iniciada la guerra civil, encara n'hi havia de pendents²²⁶².

Tot i haver-se aprovat finalment un Estatut molt retallat, adaptant-lo a les particularitats de la Constitució espanyola que convertia l'organització territorial del mateix en un Estat Integral, no semblava que hi hagués cap interès per part de Madrid de cedir les competències acordades. Macià insistia en no comparèixer per retre comptes per tot el que passava, com assegura Jardí:

Francesc Macià no estava disposat a comparèixer davant de la cambra legislativa cada dos per tres per donar compte dels seus actes perquè això no anava amb el seu tarannà ni amb la seva poca afecció als discursos a l'estil parlamentari i per consegüent volia que algú complís per ell aquesta tasca sense que, d'altra part, l'encarregat de la ingrata funció adquirís massa relleu²²⁶³.

Per aquest motiu, el 7 de febrer del 1933 Macià tampoc va explicar al Parlament el perquè del nou canvi en el govern, en el qual hi entrava Joan Selves, alcalde de Manresa, en substitució a Josep Irla, que excusava l'entrada al govern per motius de salut.

El que sí que estava disposat a fer Macià era a passejar-se pel país, com ja hem apuntat en d'altres subapartats, en visita oficial. Anava sempre acompanyat del seu fidel

---

²²⁶⁰ Ibídem, pg. 359.

²²⁶¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 35.

²²⁶² Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 104.

²²⁶³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 363.

conseller de Cultura, Ventura i Gassol, que enardia al públic prèviament a la intervenció decisiva del president. Del febrer al juny, tot semblava indicar que s'estabilitzava en el ja segon govern de Macià, però ben aviat tornaria a desestabilitzar-se, quan Lluís Companys, l'aleshores president del Parlament, decidia acceptar el nomenament com a ministre de Marina del Govern de la República espanyola. Jardí ho descriu de la següent manera:

La decisió de Companys va ésser molt criticada fora dels cercles de l'Esquerra, ja que hom veia en la seva preferència pel càrrec de ministre de la República al de president del nostre Parlament una revelació del seu feble catalanisme. La designació del ministre de Marina no sols provocà murmuracions sinó bromes més o menys enginyoses²²⁶⁴.

El 20 de juny del 1933 Companys deixava el Parlament de Catalunya i Joan Casanovas era l'elegit per a reemplaçar-lo. Ja havia format part del govern provisional que Macià havia nomenat el 15 d'abril del 1931, al qual se li havia delegat les funcions de l'executiu per la seva edat i confiança amb el president.

De nou, tot semblava estabilitzar-se, fins que uns mesos més tard el segon govern de Macià va patir una nova crisi. Concretament va ser el 4 d'octubre del 1933, tal com explica Jardí:

L'escàndol municipal de l'adjudicació dels serveis de transports a l'empresa Torner, la situació ben poc galdosa en què restà Pere Mias, conseller d'Agricultura, en cedir a la pressió rabassaire, han perjudicat la imatge pública de l'Esquerra, el partit que dirigeix la Generalitat. Això i la dimissió de Joan Selves del seu càrrec de conseller de Governació per a exercir el de governador general de Catalunya determinaren Macià a remodelar el consell executiu sense renunciar, però, a l'hegemonia absoluta de l'agrupament polític que ell dirigeix.

El 4 d'octubre es presenta un nou equip. Hi ha consellers d'equips anteriors que conserven els seus respectius departaments com Coromines (Justícia i Dret), Gassol (Cultura) i Dencàs (Sanitat i Assistència Social). La conselleria d'Agricultura i Economia passa a Joan Ventosa i Roig, la de Treball i Obres Públiques a Martí Barrera, la de Governació a Pere Mestres i Albet. Carles Pi i Sunyer assumeix la Conselleria de Finances, i el lloc de conseller primer que aquest deixa vacant és confiat per Francesc Macià a Miquel Santaló i Parvorell, que acaba d'abandonar el ministeri de Comunicacions del govern Lerroux²²⁶⁵.

Aquesta nova crisi també va suposar que els crítics del grup de *L'Opinió*, que havien pertanyut al primer govern de Macià, ara s'escindien d'ERC i formaven un nou partit, el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres.

La seva finalitat era presentar-se amb una formació diferent a les eleccions a Corts, que es preveïen per al cap d'un mes. D'acord amb el relat de Jardí, "la gran

---

²²⁶⁴ Ibídem, pg. 388.

²²⁶⁵ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 411.

novetat d'aquestes eleccions convocades per al 19 de novembre del 33, la constituïa el fet que, per primera vegada, votarien les dones”²²⁶⁶. La il·lusió per part dels republicans catalans era notable, ja que aspiraven a revalidar la gran victòria del 1931 així com l’obtinguda un any abans a les eleccions al Parlament. Nogensmenys, com explica Aloy, la derrota va ser sonada:

Les eleccions a Corts, que se celebraven el 19 de novembre de 1933 –dos mesos després que Manuel Azaña presentés la dimissió–, donaren una rotunda victòria als partits de la dreta. A Catalunya, les esquerres, que es presentaren desunides, també perderen, però amb menor diferència que a la resta de l’Estat. Amb tot, el partit de Macià sofria la primera derrota electoral²²⁶⁷.

No només a Catalunya van perdre les esquerres. De fet, segons apunta Enric Jardí, “la derrota dels partits esquerrans a la resta d’Espanya encara fou molt més espectacular. Abans de procedir a les eleccions de segona volta se sabia que les formacions declaradament dretanes havien guanyat 179 escons, les de centre (incloent-hi la Lliga i radicals) 134, i les netament esquerranes, 64”²²⁶⁸. Això va comportar un desànim en el president de la Generalitat, com expliquen tots els seus biògrafs.

I és que ell s’havia presentat com a diputat a les Corts, malgrat ser el president de la Generalitat, per mirar d’influir en el traspàs de les competències que li pertocaven a Catalunya, segons explica Pitarch:

Macià, preocupat per la lentitud en el traspàs de serveis a la Generalitat, es presenta i és elegit diputat a Corts per Barcelona. (...) Les eleccions, però, eren a Corts i no al Parlament. Esquerra Republicana de Catalunya experimenta la primera derrota electoral i la Lliga Catalana, que se li ha avançat mercès a una maniobra electoral, creu que pot discutir-li l’hegemonia a la Generalitat²²⁶⁹.

El retràs en el traspàs de les competències, la derrota electoral d’ERC i la tensió social obrera desanimaven a un ja molt envellit Francesc Macià.

De fet, durant el mateix mes de desembre del 1933, unes setmanes abans de morir, va haver de viure com es començava a discutir la seva figura, amb les nombroses vagues anarquistes convocades al Baix Llobregat, com recull Ucelay-Da Cal:

Acostumat a l’autèntica adoració de les masses des d’una presidència indiscutida, a Macià li costa fer front a la crítica que aflorava, sobretot una vegada que el govern autònom tingué un contingut real de traspassos i no era ja una pantalla sobre la qual es podien projectar els desitjos dels sectors

---

²²⁶⁶ Ibídem, pg. 415.

²²⁶⁷ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 106.

²²⁶⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 438.

²²⁶⁹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 37.

*socials més diversos. Dins de l'Esquerra, Macià es recolzà en els seus partidaris més fidels i s'enfrontà amb aquells que s'atrevien a contestar el seu liderat*²²⁷⁰.

L'edat i l'estrès que comportava el càrrec va minvar molt les seves forces físiques, delmades encara més per l'aparició d'una sobtada apendicitis. L'operaren per tal que es pogués recuperar, però ja no va ser possible. Com retrata Ismael Pitarch:

*Els anys, una malaltia sobtada i un intent d'intervenció quirúrgica li precipiten la fi, sense que hagi superat la ferida que, per a la seva sensibilitat republicana i populista, suposà el fracàs d'Esquerra en les eleccions a Corts. Macià mor la nit de Nadal a la seva residència oficial. Neva a Barcelona. La mort del president provoca una explosió popular de dol i pena de dimensions imponents. Tots els catalans afirmen la decisió infrangible de mantenir, defensar i completar l'obra que ell deixa en morir.(...) L'enterrament congrega una gentada extraordinària*²²⁷¹.

A partir d'aquell moment, si la figura de Macià havia estat ja mitificada, es va convertir en el símbol de la unitat catalanista.

Com apunta Esculies, Macià era un vell-jove, mentre que Prat era un jove-vell: “Prat, com Macià el 1933, va morir poc després de començar-se a concretar la institució que presidia. (...) Prat de la Riba (i Macià) havia dut la bona nova, com Jesucrist, i després havia expirat sense a penes temps de rebre crítiques”²²⁷². El paral·lelisme entre Prat i Macià és inevitable, en el sentit que van lluitar tota la vida per aconseguir una institució que representés el conjunt de Catalunya, amb diferents graus d'autonomia i llibertat. Ambdós van morir en el càrrec i van ser mitificats, perquè no van tenir temps d'errar de manera prou flagrant des del setial de president de Catalunya.

Si bé els dos enterraments van ser multitudinaris, el de Macià encara superà el de Prat. De fet, com apunta Aloy, “el president de la República Espanyola, Niceto Alcalá-Zamora, presidí el dol oficial, que fou seguit per familiars, autoritats i tot aquell poble senzill amb qui Macià connectà tant”²²⁷³. Així mateix, va ser inèdit que el *The New York Times* fes una notícia sobre la mort del “President of Catalan State”, a la qual hi assistiren més d'un milió de persones segons l'article que publicaren.

El cert és que, segons Ucelay-Da Cal, l'enterrament del president de Catalunya el 27 de desembre del 1933 va ser la més nombrosa manifestació de sentiment popular de la història catalana fins al moment:

---

²²⁷⁰ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 63.

²²⁷¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 37.

²²⁷² Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba*. Barcelona: Pòrtic, pp. 180-181.

²²⁷³ Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* Barcelona: Edicions 1984, pg. 108.

La brusca desaparició de Macià deixà un buit evident. Els sectors republicans barallats es retrobaven políticament, tot utilitzant la imatge de l'Avi. Un cop oblidades les contradiccions del passat, tant del més remot com del més recent, van bastir una mitologia que van fer servir com a bandera ideològica, succedània de l'aprofundiment analític. Les mateixes contradiccions de la societat catalana, que generaven el culte a l'Avi, el 1930-1931, a partir de la seva mort van fer que la projecció de l'Esquerra anés minvant lentament²²⁷⁴.

El Parlament de Catalunya declarava el dol oficial i celebrava una sessió monogràfica en honor al president de Catalunya, convocada pel 29 de desembre. Els representants de tots els partits polítics van pronunciar un panegíric en honor a Macià, dels quals en destaca l'especialment sentit del seu company d'exili, de Ventura Gassol.

Dos dies després d'aquesta sessió, Joan Casanovas tornava a convocar una sessió parlamentària per escollir el substitut del president traspassat. Malgrat que, com apunta Jardí, "Lluís Companys havia renunciat a la Presidència del Parlament de Catalunya per ocupar el càrrec de ministre durant tres mesos justos"²²⁷⁵, va ser l'elegit per encapçalar el govern de la Generalitat. Aquí deixarem la tesi doctoral, per continuar en un futur treball amb els successius presidents de Catalunya.

Influències ideològiques

Fins aquí hem parlat de la trajectòria vital del tercer president de Catalunya que analitzarem en aquesta tesi, el que fou el primer president de la Generalitat republicana del 1931 al 1933. Per entendre millor els motius del seu viratge ideològic, des del militar monàrquic dels primers anys de vida al president autonomista del seu final, passant pel conspirador a l'exili, haurem de fer referència a les influències d'altres referents de l'escena catalana però sobretot de l'escena internacional.

D'acord amb els estudis fets per Ismael Pitarch, Macià va tenir relació directa amb els següents personatges:

Macià és contemporani de Masaryk i d'Eamon de Valera –amb qui manté amistat i tracte–, que funden estats per a nacions indestructibles; combrega amb posicions de l'internacionalisme cultural; coneix les tesis dels autors marxistes sobre nació i cultura; és sensible als problemes socials que anarquistes, fabians i socialistes reformistes pretenen resoldre de maneres parcialment diferents, però invocant la solidaritat i la fraternitat de les persones i la llibertat dels pobles. Amb moltes personalitats de la cultura i del pensament –els Sert, la comtessa de Noailles, Valéry...– hi té tracte personal i directe; estableix amistat o coneixença amb polítics d'esquerra –francesos: Pierre Cot, Loewell; italians: Pietro Nenni, el diputat socialista

²²⁷⁴ Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona, pg. 78.

²²⁷⁵ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 406.

Modigliani, a través del qual coneix el seu germà Amedeo, Arturo Rizzoli, antic brigadista de Garibaldi; belgues: Vandervelde...-, amb els quals comparteix la preocupació per resoldre els problemes de la classe obrera i atendre a les necessitats populars²²⁷⁶.

A banda d'aquestes relacions personals que amb molta probabilitat influïren en el viratge del seu pensament, i van enriquir el seu espectre ideològic inicial. Francesc Macià va llegir i aprendre de molts altres il·lustres pensadors i activistes d'arreu del món.

És així com es descriuen a l'*Espai Macià*²²⁷⁷, les influències ideològiques del qui seria president de Catalunya. Macià admirava, per exemple, el contemporani líder irlandès, Michael Collins (1890-1922). Havia estat un revolucionari realista, perquè va convertir a la pràctica el que molts veien com una utopia, aconseguint una Irlanda independent de la Gran Bretanya d'inicis del segle XX. També d'Irlanda va inspirar-se en Arthur Griffith (1871-1922), un altre líder nacionalista que lluità pel seu país.

De manera no tant directa, a l'Espai Macià s'assegura que també van influir en la seva ideologia i, sobretot, en el seu activisme –tot i que no en tenim evidència contrastada– en Belval Lockwood (1830-1917), lluitadora per la igualtat de drets, el sufragi i el canvi social, en John Adams (1735-1823), revolucionari i segon president dels EUA, Harriet Tubman (1820-1917), lluitadora per la llibertat dels afroamericans o Marcus Garvey (1887-1940), primer heroi nacional de Jamaica.

Igualment com ell va ser inspirat per molts, en el mateix Espai Macià s'afirma que va inspirar a molts d'altres activistes d'arreu del món. Parlen d'Ella Backer (1903-1986) activista afroamericana del Moviment pels Drets Civils dels anys 30, d'Aung San Suukyi (1945-), opositora a la dictadura birmana, de Jomo Kenyatta (1882-1978), pare fundador de Kenya, o d'Antonio de Spínola (1910-1996), militar i polític portuguès, símbol de la Revolució d'Abril. És lògic que al centre d'interpretació de Macià es procuri enaltir la figura de l'exmilitar, polític comarcalista i catalanista, conspirador a l'exili i finalment president, però en aquesta tesi no podem confirmar les influències que assegura l'Espai Macià que van exercir aquells líders en el president.

El que sí que podem corroborar és que, en context, la influència de la seva figura en l'àmbit català ha estat destacada en tots els presidents de Catalunya posteriors. La

---

²²⁷⁶ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 46-47.

²²⁷⁷ Espai Macià. <http://www.espaimacia.cat/francesc-macia-1.html> Les Borges Blanques [Consulta juliol 2021].

seva mitificació o, millor dit, les seves mitificacions, han generat un personatge llegendari que es va proposar alliberar el seu país de les regnes d'una dictadura i una monarquia obsoletes i que es va quedar a mitges del model d'Estat pel qual advocava. Sigui com sigui, els seus ideals traspassarien dècades, inspirant fins als nostres dies molts dels líders que avui encapçalen els partits nacionalistes catalans.

2.3.4 Missatge

Francesc Macià i Llussà va ser un excel·lent comunicador, malgrat molts dels cronistes de la seva època no el descriguin com un orador nat. Ja hem vist en l'apartat de *L'orador*, el primer president de la Generalitat republicana era un comunicador a través de la imatge, però també a partir de la brevetat dels seus discursos i l'emotivitat de les seves paraules.

A diferència de l'estil *gonflat i turgent* de Prat de la Riba o de l'estructura dispersa i plena de recursos retòrics de Puig, Macià procurava emprar un estil directe i entenedor. Durant la seva etapa presidencial comunicava a través de la seva imatge d'Avi, producte d'una trajectòria de lluita perseverant per arribar al 1931 com el punt de nexa entre moltes tradicions i sensibilitats diverses. Com ja hem apuntat en la seva *Biografia*, no es tracta d'una trajectòria lineal ni molt menys planificada, però fent una retrospectiva amb la distància de la història ens permet identificar-ne una línia discursiva coherent. Així ho rubrica Ismael Pitarch

El fil conductor és senzill i transparent: la llibertat de Catalunya, poble antic amb drets i llibertats que no accepta la imposició aliena, que amb l'autonomia vol tornar-se a trobar amb els altres pobles hispànics i ibèrics, des de la llibertat i la civilització universal, per construir el seu futur amb respecte, democràcia, llibertat, justícia i pau. Benestar, protecció, i ajut a les classes més humils de la societat són les dues idees fonamentals, més recurrents, que es combinen de mil maneres segons les circumstàncies: dites des d'un balcó o des d'una tribuna²²⁷⁸.

Potser era l'autenticitat de les seves paraules, basades en fets i en la proximitat amb l'audiència, les que feien que Macià connectés tant amb el poble. Segurament perquè sabia escoltar la gent dels territoris que visitava, copsant-ne les seves necessitats i traduint-les de manera clarivident en els seus discursos orals.

En els inicis de la seva trajectòria política al Congreso, per exemple, podem observar la seva voluntat de defensar els interessos de la comarca de les Garrigues i la

---

²²⁷⁸ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 39.

problemàtica al voltant de l'oli, com hem fet referència anteriorment. Així ho demostra el primer discurs que va pronunciar Macià al Congreso, com apunta Roig Rosich:

El tema fou que s'evités o es regulés la barreja de l'oli d'oliva amb altres procedents de plantes oleaginoses. La qüestió preocupava a les Garrigues i a altres zones, ja que comportava el descrèdit de l'oli d'oliva espanyol a l'estranger. Macià demanà mesures per evitar-ho perquè, segons ell, perjudicava el pagès, l'industrial i el comerciant. Com fou costum en ell, acompanyà el seu prec amb abundants dades quantitatives i documentades sobre preus, percentatges de les mescles, beneficis, legislació que ho regula, etc²²⁷⁹.

Aquesta defensa aferrissada de la qualitat del producte li venia del coneixement directe i vivencial dels seus estius a Borges. En els seus inicis, com dèiem, es dedica sobretot a fer defenses concretes de problemes molt locals.

Així mateix ho corrobora la filla del qui en aquell moment era un mer diputat de la coalició de Solidaritat Catalana:

Durant els primers anys les seves preocupacions com a diputat havien anat principalment orientades a resoldre els problemes del seu districte. Però de mica en mica, tot i no negligir ai les necessitats de les Borges, les intervencions del pare en el Congrès abraçaren camps més generals, més amplis. Basant-se en la seva formació militar i en els seus coneixements sobre la Marina, criticà el pla de construccions navals de guerra. (...) Desvinculat de tota organització política, podia manifestar obertament els seus criteris propis en lloc dels del seu partit²²⁸⁰.

Tant pel relat de Maria Macià com d'Ismael Pitarch, observem aquesta tendència a defensar els drets del seu electorat immediat. Malgrat ser l'objectiu més recurrent de les seves paraules, Macià tocava temes que també coneixia personalment.

El flamant diputat de Solidaritat tenia una especial preocupació per la Marina Militar i per l'Armada. En el repàs que fa Roig Rosich, dels primers discursos de Macià durant aquesta primera etapa de diputat comarcal, recull també aquests temes:

La construcció d'una flota on destaquen els cuirassats sobre altres tipus de naus capacitades per a la defensa (...), el cost econòmic que aquesta política provocava era clarament impossible que l'Estat el pogués mantenir (...), la de relacionar les necessitats exteriors –i de fet tota la política internacional– d'un estat amb l'economia del país, i que aquest dos factors, política exterior més economia, havien de ser el guió bàsic de la política (...), la influència que el conflicte bèl·lic de Melilla, i en general del nord d'Àfrica”²²⁸¹.

---

²²⁷⁹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 75.

²²⁸⁰ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 65.

²²⁸¹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pp. 104-105.

Podria semblar, doncs, que els dos principals temes havien estat l'oli de Borges i de les Garrigues i l'exèrcit, però la filla del qui seria president enumerava una bona colla més de temes, que enriquien les temàtiques dels inicis polítics:

Es polaritzà en defensa dels interessos dels seus habitants [de les Terres de Lleida]. Ell coneixia molt de prop els problemes d'aquella comarca. (...) Els enllaços per carretera, les comunicacions dins la província de Lleida mateix, les rutes cap a la Vall d'Aran i cap a França. (...) També el preocupaven els conflictes derivats de la indústria olivarera, l'adulteració que es feia de l'oli d'oliva amb substàncies diverses. (...) S'interessà també per les comunicacions ferroviàries entre Barcelona i Lleida... Durant els primers temps les intervencions del meu pare al Congrés es limitaren, doncs, a assumptes concrets²²⁸².

Així doncs, també segons Roig Rosich, en els primers discursos al Congreso Macià parlava sobre els pals telegràfics de pi per a Correus, sobre un impost especial sobre els sucres –després d'haver perdut les colònies–, el mal estat de les comunicacions telegràfiques amb la Vall d'Aran, el pla general de carreteres, en favor dels viticultors, un pla de ferrocarrils de Lleida a La Vall d'Aran.

Cada cop més, descobrim que el tòpic que apuntava que Macià era només un diputat localista es desmunta amb l'ampliació dels temes que tractava. Ja hem explicat, com a continuació rubrica Roig Rosich, que l'exèrcit era una de les principals preocupacions del tinent coronel, donat el seu passat militar:

El 17 de juny de 1907, en la segona intervenció al Congrés, va parlar de la seva posició personal, del concepte que li mereixia Solidaritat, de les pressions a què va estar sotmès i de com, finalment, va optar per demanar la baixa de l'Exèrcit. Fou un discurs personal, sincer, quasi emotiu. S'estava debatent la contestació al discurs de la Corona. (...) Macià va prendre la paraula per dir que des dels setze anys era militar, que res ni ningú no havien aconseguit separar-lo dels deures com a tal; per això s'havia mantingut en silenci²²⁸³.

Queda més que demostrat, ja en aquest punt, que Macià abordava temes que li eren propers, dels que en tenia notícies per les visites territorials, pel coneixement de les necessitats del seu electoral o bé per la seva anterior trajectòria professional.

Podria semblar, en conseqüència, que en aquells inicis no tractava temes del catalanisme polític, de nacionalisme ni tampoc de model d'Estat. Ara bé, com veurem a continuació, s'intuïa ja un gran defensor del catalanisme polític, encara contrari a l'independentisme. En recuperem un fragment, en el qual propugnava el despertar de les regions espanyoles, acompanyada d'una regeneració política de tot l'Estat:

---

²²⁸² Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 58.

²²⁸³ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 34.

Yo no conozco más que Solidaridad Catalana que trate de libertar del caciquismo á sus regiones Hermanas y guiarlas y enseñarlas de manera que sean dignes de gozar las libertades autonómicas (...) [para] que vengan á formar esta España grande, y noble, esta España de ensueños, esta España que, organizando inteligentemente sus industrias, pueda acudir á la lucha económica en el mercado extranjero, y eso, en aquel torneo libre de la inteligencia y del trabajo, vencer; único medio de llegar a ser una Nación rica y poderosa, organizando las Instituciones armadas Fuertes y vigorosas para que, mañana que tengan que usar la fuerza puedan vencer²²⁸⁴.

Parla d'una fraternitat entre regions o nacions germanes, per arrencar de les grapes dels cacics i dels militars una estructura excessivament centralitzada i que tenia poc en compte la ciutadania. Com podem comprovar, doncs, també en els seus inicis Macià parlava de nacionalisme i d'Estat.

Precisament per les reiterades frustracions per la dinàmica política que bloquejava les iniciatives polítiques que ell defensava, va deixar fins a dues vegades el seu escó en política, i en alguna legislatura hauria arribat a no prendre possessió de l'acta si no fos pel seu fidel electorat de Borges. D'això ja n'hem parlat abastament en la seva *Biografia*, però en volem fer un breu repàs per recordar-ne l'evolució, que comença a extremar-se a partir del 1913, segons Roig Rosich:

El diputat Macià que havia abandonat les Corts el 1915 era una persona políticament pessimista i decebuda, que concebia la història contemporània d'Espanya com la història d'una decadència però era, tanmateix, una persona esperançada. (...) A partir del 1918-1919 els temes centrals preferents dels discursos de Francesc Macià van ser la temàtica social i nacionalista, i no plantejats com aspectes deslligats o independents sinó implicant-se mútuament (...) considerant l'Estat espanyol com una rêmora o un obstacle²²⁸⁵.

A partir d'aquest moment l'enorme majoria de discursos parlamentaris que conservem fan referència al model d'Estat. De manera més directa o indirecta, sempre sense una concreció tan elevada com Prat, advocava contra el model centralista i unitarista, que considerava obsolet.

Així és com va arribar al 5 de novembre de 1918, quan es va manifestar públicament secessionista en seu parlamentària, com relata Roig Rosich:

El 5 de novembre de 1918 Macià va fer un discurs important –almenys per la seva claredat ideològica– al Congrés. La guerra europea estava a les acaballes, la Mancomunitat preparava l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia per a Catalunya, el projecte macianista de creació de la Federació Democràtica Nacionalista anava madurant i l'ambient de crisi

---

²²⁸⁴ Macià, F. (1917). *Diari de Sessions del Congrés de Diputats*, 17 de juny de 1907, a Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 55.

²²⁸⁵ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pp. 153-154.

continuava omnipresent en la política, la societat i l'economia catalanes i espanyoles, fins al punt que l'endemà el Govern presentà la dimissió. En aquest context Francesc Macià s'adreçà als parlamentaris de Madrid amb un discurs pessimista, crític pel que feia a la situació social a Espanya i a Catalunya. (...) Per primera vegada Macià exposà clarament la seva voluntat de lluitar per una independència de Catalunya, evidenciant una voluntat de ruptura amb el Govern central; abandonà aquella actitud regeneracionista²²⁸⁶.

En certa manera Francesc Macià fa una apel·lació al rancor, una gran fal·làcia *ad odium*, a través de la qual explotava el sentiment de ràbia i de frustració per part de l'espanyolisme assimilacionista, per traduir-lo en un nou projecte polític.

Hem explicat en la biografia que aquest discurs té molt de sentit en un context determinat, com ho és la revolta irlandesa, els catorze punts de Wilson o el creixent sentiment independentista al Principat. Així ho resumeix Roig Rosich:

Hi havia tota una sèrie d'esdeveniments mobilitzadors: Irlanda, la publicació d'El nacionalisme de Rovira i Virgili, el missatge adreçat a T. Woodrow Wilson reclamant el dret de Catalunya a autodeterminar-se, declaracions del cònsol de la Gran Bretanya a Barcelona recolzant els drets dels catalans, aparició de noves nacionalitats a Europa... Era un terreny propici a Macià que, adonant-se de la dispersió d'aquestes forces intentarà agrupar-les entorn de la futura però ja molt propera Federació Democràtica Nacionalista²²⁸⁷.

En aquests discursos, que no els analitzarem perquè no formen part de la seva etapa presidencial i per tant no corresponen a un sentiment majoritari dels catalans, hi trobem sobretot paraules relacionades amb la llibertat de Catalunya, com assegura Lluís Duran:

Les paraules que surten més en el text trobaríem sens dubte molt sovint llibertat de Catalunya, més que no pas nació, pàtria, país o terra. La llibertat té un final inconcret, com el repeteix a bastament, no culmina amb l'Estatut que aprovaren les corts el 1932. Llibertat de Catalunya, seguint els textos, és el terme que representa una societat dinàmica i canviant, que vol perfeccionar les seves institucions i recollir la voluntat de la seva gent²²⁸⁸.

Aquest marc cognitiu remetia, doncs, a un projecte nacionalista que s'extremava, cada cop més, fins portant-lo a l'exili. En els seus set anys fora del Principat va conspirar per generar una revolta interna, que no va reeixir.

En tot cas, el seu periple per l'estranger, amb la publicitat que li va portar el judici sobre els fets de Prats de Molló, va portar-li fama sobretot internacional i més endavant, també a Catalunya. Del també conegut com a complot dels catalans en volem destacar aquella famosa proclama *Via Fora, catalans!* que ja hem explicat indirectament

---

²²⁸⁶ Ibídem, pp. 174-175.

²²⁸⁷ Ibídem, pg. 179.

²²⁸⁸ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 13.

en la *Biografia* de Macià. Ens hi volem referir perquè sona a precedent pels discursos que ens disposem a analitzar en aquest apartat.

Ainaud de Lasarte assegurava que Macià “no era bon orador: començava els seus parlaments amb un vibrant *Catalans!*, que desencadenava un seguit d’aclamacions que duraven tot el discurs, en general breu”²²⁸⁹. Per això la remissió a aquella proclama de l’any 1926, amb la qual aspirava a desencadenar les emocions dels catalans que romanien en silenci durant la Dictadura de Primo de Rivera.

Aquesta intervenció, prèvia a la seva etapa presidencial, ja demostra una evolució de l’estil que feia servir al Congreso, anys abans. En paraules de Roig Rosich:

*El seu estil es basava en un to directe, sincer, categòric i demanava respostes clares i actuacions concretes; també sabia aportar solucions i compromís personal amb propostes amb clara visió de futur (comunicacions, turisme...). Es preparava molt les intervencions, sempre farcides de dades quantitatives, que traslluïen una preparació tècnica. Denunciava abusos o irregularitats, per petits que fossin, i donava importància als conflictes personals o de col·lectius reduïts, amb la voluntat que no caiguessin en l’oblit, signe també d’una sincera preocupació social pels sectors marginats o discriminats*²²⁹⁰.

D’aquest estil cartesià, inflat de dades racionals i quantitatives, a un estil sobri i emocional, en podem notar una evolució considerable.

Si bé és cert que conserva l’essència de parlar sempre d’ideals, la pràctica de no llegir tot i tenir les butxaques plenes de frases que sintetitzaven el pensament del seus discursos, l’evolució del pensament i dels discursos de Macià és més que evident. De fet, un dels elements que es transforma al llarg del temps és la longitud de les seves intervencions orals. Mentre al Congreso solien ser força concretes i llargues, totes les intervencions que conservem a partir dels fets de Prats de Molló són curtes i directes, com ho corrobora Lluís Duran:

*Tots són, però, pel que és habitual en l’època, un xic curts, però per això efectius i directes amb un fil conductor lineal i clar. (...) La forma del discurs, (...) té la finalitat d’aconseguir tossudament la vibració ciutadana, l’adhesió i la unitat dels catalans al voltant d’objectius de represa nacional, avenç democràtic i reforma social*²²⁹¹.

Per tant, malgrat Ainaud de Lasarte afirmés que no era un bon orador, amb aquestes cites d’altres autors podem corroborar que tenia les idees clares, les preparava a consciència i parlava des del cor però també amb dades racionals.

---

²²⁸⁹ Ainaud de Lasarte, J. M. (1987). “Macià” a *Gent Nostra*, 50, pg. 38.

²²⁹⁰ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pp. 90-91.

²²⁹¹ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 12.

En definitiva, com ja hem explicat en l'apartat de *L'orador*, Macià era un excel·lent comunicador. Així ho rubrica Roig Rosich, el qual corrobora que “el discurs final havia guanyat claredat i precisió i fou molt més reflexionat i desapassionat. Ja és sabut que Macià no va ser un orador brillant però sí que fou un home que captivava per la sinceritat i fins per una certa emoció que impregnava els seus discursos”²²⁹².

Per tant, destacava només quan era necessari i que explotava la comunicació més enllà de les paraules, ja que s'explicava amb una imatge personal treballada i que representava una síntesi d'allò que aspirava a ser Catalunya, un cop substituïda la Dictadura de Primo de Rivera per la Dictablanda de Berenguer. Un d'aquests moments estel·lars, que quedarà per sempre impregnat en la mitologia del nacionalisme català, va ser aquell 14 d'abril de 1931, un moment catàrtic en el qual es va canviar de règim polític i en el qual s'aspirava, també, a canviar de model d'Estat.

Tal com contextualitza Ismael Pitarch, en aquella diada històrica es van viure diferents proclames, de les quals triarem estudiar les de Francesc Macià:

*A Catalunya la República es proclama el 14 d'abril de 1931, així que es coneix el resultat de les eleccions municipals del 12 d'abril, abans que a Madrid i amb objectius parcialment diferents. Companys, en proclamar la República des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona, expressa el desig d'expulsar la monarquia d'Espanya, i en això coincideix amb el moviment republicà; però Macià, una hora després, amb la seva doble proclamació, primer a l'Ajuntament, i després des del balcó del Palau de la Generalitat, quan proclama l'Estat Català, a més d'una idèntica afirmació de republicanisme promou una via autònoma i independent d'estructuració federal enfront del desaparegut poder central*²²⁹³.

Del desenvolupament dels dies previs al 14 d'abril, així com també la successió de fets durant la jornada, n'hem parlat abastament en l'apartat del *Context*. Per aquest motiu, no ens detindrem en els detalls procedimentals, sinó més aviat en el contingut dels missatges que trasllada Macià en aquelles paraules oscil·lants.

El que ens interessa, precisament, és com varia el contingut d'aquelles proclames i si aquesta variació té incidència en el model d'Estat que finalment acaba sortint d'aquell canvi de règim, amb el qual s'enderrocava la Monarquia i s'imposava la República.

---

²²⁹² Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 56.

²²⁹³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 55.

Les proclames del 14 d'abril del 1931 (14-4-1931)

Entre les dues del migdia i les vuit del vespre, Francesc Macià fa dues proclames orals, una des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona i l'altra des del Palau de la Diputació d'aquell moment. Més tard, conjuntament amb els seus correligionaris més propers redactava una nota que s'enviava als ajuntaments més importants de Catalunya i, mentre negociava amb Niceto Alcalá Zamora, preparaven una nova nota a mode de ban publicitari, que seria la proclama definitiva de la República Catalana.

Seran aquestes quatre proclames, dues orals i dues escrites, les que ens disposem a analitzar a continuació. De les dues primeres no se'n conserven més que una infinita diversitat de fonts que conserven les paraules del recentment proclamat president Macià. Com veurem en l'apartat de *Transcripció del discurs*, en funció de la font canvien algunes paraules però que no canvien substancialment els continguts del conjunt. En tot cas, aquestes diferents transcripcions ens permetrà aproximar-nos a l'estat d'improvisació que es va viure en aquelles hores, amb una desenllaç que resultava incert.

I a banda de les dues proclames orals de les quals no en conservem cap document audiovisual, de la darrera proclama escrita –la que acaba esdevenint un ban publicitari– sí que conservem les paraules orals de Macià. A posteriori, va decidir fer-ne un enregistrament que va servir per retratar aquell moment en una urna atemporal d'emocions contingudes d'un dia ple d'anades i vingudes. Aquella improvisació absoluta quedava consolidada amb la darrera proclama, que es convertia en un cartell publicitari i alhora en un enregistrament de la veu del president Macià.

Com ja hem apuntat, al llarg de poc més de sis hores, el flamantment proclamat president de Catalunya viraria la direcció del seu discurs en tots els discursos que va fer. Així ho corrobora Gabriel:

En el transcurs d'aquelles hores, Macià havia passat, de procurar cordialment una integració en una Federació de Repúbliques Ibèriques, a la definició d'una República Catalana com a Estat integrant de la Federació Ibèrica. Havia mantingut, de tota manera, la seva creença en un règim federal per a Espanya. Davant d'aquest esforç terminològic dels documents sorgits del palau de la Generalitat, producte, sens dubte de l'estira i arronsa telefònic amb Madrid, i en especial amb Alcalà Zamora, sobta la poca precisió d'altres documents, com per exemple, el ban de l'alcalde de

*Barcelona, Jaume Aiguader i Miró, del mateix dia 14, on es diu que s'ha proclamat la República a Catalunya, sense cap més qualificatiu*²²⁹⁴.

La metamorfosi d'aquelles paraules es devia, doncs, a la improvisació dels nacionalistes catalans i a les negociacions que mantenien amb el govern provisional de Madrid, que ben entrada la tarda no va prendre possessió del poder.

Precisament aquestes negociacions, la recerca de la relació bilateral amb Madrid, és el que contrasta amb les paraules de Macià. Perquè el president havia fet una declaració federalista, que després transformava en independentista, que finalment esdevenia confederalista. Com assegura Gerpe Landín:

*La nota de Macià proclamant l'Estat català no corresponia, a la pràctica, a la seva actuació. De fet, després que fou proclamada la República a Madrid, Macià mantingué un contacte ininterromput amb el Govern Provisional republicà per prendre decisions immediates. Aquestes relacions amb Madrid assenyalaren l'entrada en una nova etapa més realista, i l'expressió Confederació no aparegué a cap document oficial*²²⁹⁵.

Teoria i pràctica, proclama i fets, anaven per camins diferents. Mentre d'una banda semblava proclamar un canvi de règim i també un model independent, amb la República catalana, després renegociava les condicions del model d'Estat amb els provisionals dirigents que prenien el poder a Madrid.

Per aquest motiu, abans d'entrar en l'anàlisi profunda de les paraules de Francesc Macià, volem referir-nos a les conclusions que n'extreu Gabriel en el seu estudi sobre la matèria:

*A tall de conclusió provisional, hom diria que la proclamació de la República Catalana fou un acte exclusiu de Macià, quan encara no s'havia proclamat la República arreu d'Espanya i menys a Madrid. No sembla haver estat decidit pensant en totes les seves implicacions i que en realitat respongué més a una concepció de la forma federal a donar al nou règim que no a una actitud decididament separatista o independentista. Per això Macià es preocupa des d'un primer moment de mantenir una relació cordial – encara que això fos difícil – amb el govern provisional de Madrid. (...) En definitiva, trobà un complex equilibri entre l'audàcia política i el reconeixement dels límits d'una força real pròpia més aviat mins*²²⁹⁶.

Segons l'estudi de Gabriel podem constatar que malgrat Macià era el líder d'un nou moviment polític, aquest era tremendament heterogeni i dispers. És per això que el president de la República catalana havia de matisar les seves paraules per trobar el màxim consens entre els seus col·laboradors més estrets.

---

²²⁹⁴ Gabriel, P. (1977). "La República Catalana del 14-17 d'abril de 1931" a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 9.

²²⁹⁵ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 75.

²²⁹⁶ Gabriel, P. (1977). "La República Catalana del 14-17 d'abril de 1931" a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 11.

Aquests es basaven en els fonaments del dret d'autodeterminació i del Pacte de Sant Sebastià, al qual l'Avi no havia pogut assistir perquè romania a l'exili, l'estiu del 1930. Gerpe Landín ho sintetitza de la següent manera:

El president Macià, fonamentant els seus arguments en el dret d'autodeterminació de Catalunya que hom havia reconegut en el Pacte de Sant Sebastià i que el poble català havia posat en relleu a les eleccions i durant el dia 14, quan donà el seu suport a les seves mesures de Govern, proclamava l'Estat català dins el marc de la República federal. (...) En resum, la solució adoptada per Catalunya, en ús del seu dret d'autodeterminació, no era disgregadora ni separatista, sinó federal. Però havia anat més enllà del qual havia estat acordat a Sant Sebastià, on hom no havia reconegut senzillament el dret d'autodeterminació de Catalunya²²⁹⁷.

La proposta de Gerpe Landín la prenem com a referència, però no com a unívoca i absolutament certa. Ens proposem demostrar, doncs, quin és el model d'Estat proposat per Macià en realitat, d'acord amb l'anàlisi de les canviants proclames d'aquell 14 d'abril del 1931.

I per a fer-ho, no podrem seguir la dinàmica que hem seguit en els dos discursos de Prat de la Riba i els quatre de Puig i Cadafalch. A diferència d'aquelles intervencions, estàtiques i preparades, en un context de normalitat, les quatre proclames de Francesc Macià són molt breus, es produeixen davant d'una gernació popular a l'actual plaça Sant Jaume. L'audiència, per tant, no eren els diputats de l'Assemblea de la Mancomunitat sinó que anava dirigit a la multitud que esperava notícies dels seus líders acabats d'escollir en les eleccions municipals.

Com que, a més, les proclames de Macià són molt curtes, no hi ha prou contingut com per fer-ne una anàlisi molt profunda de cadascuna d'elles. És per això que, igual com hem fet amb els discursos de Prat i de Puig, analitzarem l'estructura, el *framing* i els recursos retòrics que trobem en les paraules de Macià, però donada la curta extensió, l'anàlisi se centrarà sobretot entre les proclames. D'aquesta manera, no posarem tan èmfasi en l'estructura interna de cada proclama, que també, sinó sobretot procurarem analitzar les transformacions entre elles.

Per això, en el proper apartat parlarem d'aquestes quatre proclames:

a.- Des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona.

b.- Des del balcó del Palau de la Generalitat.

c.- Nota escrita de Proclamació de la República catalana.

---

²²⁹⁷ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 76.

d.- Ban publicitari definitiu de Proclamació de la República catalana.

En cadascuna d'elles parlarem de l'estructura i dels recursos retòrics, però l'estudi del *framing* el farem comparativament entre les quatre proclames.

Així, aspirem divisar quin és el model d'Estat i el discurs nacional que té Francesc Macià en aquests quatre discursos, a través de les diverses transformacions lèxiques i semàntiques dels discursos. Posteriorment, en l'apartat *Transcripció del discurs* exposarem amb més detall les grans diferències entre les fonts secundàries i primàries que reproduïen les paraules d'aquell 14 d'abril del 1931.

Estructura, *framing* i altres recursos retòrics

Una mitja hora abans que Macià fes la primera de les proclames que estudiarem, Lluís Companys va avançar-se a la seva pròpia organització política i, en un cop d'audàcia, va prendre l'alcaldia de la ciutat i va proclamar la República espanyola. Al voltant de dos quarts i cinc de dues, segons les fotografies que es conserven de moments immediatament posteriors a la primera proclama de totes, la de Companys, confirmen que va ser ell i els seus estrets col·laboradors els qui van perpetrar el primer cop d'efecte.

Enric Jardí recorda que, de la mateixa manera com la Dictadura de Primo de Rivera va començar a Barcelona, el nou canvi de règim també s'iniciava a la ciutat comtal:

Barcelona s'avançà considerablement a Madrid en la proclamació de la República. Recordem que Lluís Companys declarà proclamada la República espanyola des del balcó de la casa de la ciutat, aproximadament a dos quarts de dues; Francesc Macià, des del mateix indret, feia la proclamació de la República catalana a un quart de tres i repetia el seu gest a l'edifici veí poc abans de les tres²²⁹⁸.

Aquesta proclamació, com ja hem apuntat abans, proposava un canvi de règim. Apostava per canviar la Monarquia per la República, sense més especificacions. Així ho confirma Gerpe Landín, el qual recorda que “els oradors que seguiren Lluhí i Vallescà, Companys i el radical Giralt, es limitaren a ratificar la proclamació i a demanar

---

²²⁹⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 23.

serenitat. La primera proclamació de la República a Barcelona fou, doncs, sense cap qualificatiu: ni *federal* ni *catalana*”²²⁹⁹.

Per tant, si bé és cert que amb la proclama de Companys només canviava el règim polític de Monarquia a República, amb la seva intervenció improvisada generava un efecte catalitzador que desencadenava en la posterior actuació del líder del seu partit. Va ser arran d’aquest cop d’astúcia que Francesc Macià i els seus col·laboradors més propers van decidir anar a l’actual plaça Sant Jaume, on ja s’hi aplegava força gent a l’espera dels esdeveniments que anaven a succeir.

a.- Des del balcó de l’Ajuntament de Barcelona.

Tal com explica Ferran Soldevila a *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, “el silenci ansiós, va ésser fendit per la veu ferma del cabdill”²³⁰⁰. Així explica l’arribada de Macià a l’actual plaça de Sant Jaume, que va precedir la seva entrada a l’Ajuntament i la sortida al balcó per a fer la seva proclamació, que contrastava amb la que acabava de fer mitja hora abans Lluís Companys. D’acord amb el relat d’Ismael Pitarch, “la proclamació que fa Macià des del balcó de l’Ajuntament [la fa] cap a un quart de tres”²³⁰¹. Poc més de mitja hora més tard que Companys, doncs, es disposava a formular la seva proposta davant la multitud.

Segons Gabriel, “Macià és qui primer proclama *l’Estat Català, amb tota cordialitat procurarem integrar a la Federació de Repúbliques Ibèriques*”²³⁰². Això implicava una federació, efectivament, però amb components asimètrics ja que contemplava l’existència d’un Estat Català que es diferenciava d’altres. Per aprofundir en el sentit de la proclama, Gerpe Landín assegura que en les paraules Macià ja s’hi denoten friccions amb els seus companys de partit i també amb l’indefinit Pacte de Sant Sebastià:

El to d’aquesta segona proclamació de la República –primera proclamació de la República Catalana– assenyala el començament de les friccions amb el Govern Provisional de la República. De fet Macià ja s’havia allunyat dels

---

²²⁹⁹ Gerpe Landín, M. (1977). *L’Estatut d’autonomia de Catalunya i l’estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 74.

²³⁰⁰ Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 26.

²³⁰¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 55.

²³⁰² Gabriel, P. (1977). “La República Catalana del 14-17 d’abril de 1931” a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 9.

*acords de Sant Sebastià quan definí el tipus d'estructuració de la República –un tema que hom havia acordat de deixar pendent d'una decisió de les Corts Constituents–, i quan declarà que Catalunya constituïa novament un Estat sobirà*²³⁰³.

La proclama, a banda de canviar el règim de Monarquia a República, canvia també el model d'organització territorial. Macià anava més enllà i remarcava el marc federatiu en el qual volia inserir l'Estat català que acabava de proclamar.

No era una proposta estrictament secessionista, com s'ha volgut vendre, però contemplava en última instància una independència per a reintegrar-se en el conjunt de l'Estat. Tal com apunta Ramon Arrufat “aquell discurs, ple d'emoció més que de retòrica”²³⁰⁴, servia per trencar un cordó umbilical amb el centralisme espanyolista que havia preponderat a Catalunya, si més no des dels anys de la Mancomunitat.

Pel que fa a l'estructura de la proclama, aquesta és molt simple. Es divideix en dos paràgrafs, en el primer dels quals Macià formula la nova proposta de model d'Estat. Aquest implica la creació d'un nou govern de la República catalana, la qual es reuniria en els propers minuts al Palau de la Generalitat, en paraules textuais de Macià. En el segon paràgraf, exhorta als membres del govern, els quals no menciona perquè no els havia decidit encara, i al poble català, a morir si cal per defensar aquesta proclama que acabava de fer.

Inicialment, podem observar una fal·làcia *ad populum* quan fa referència al “poble de Catalunya”²³⁰⁵. És a dir, formula una apel·lació a la majoria, dirigida al poble, segons la qual mira de cohesionar l'audiència per tal de convèncer-los del que vindrà a continuació. Sense més *captatio benevolentiae* que aquesta fal·làcia inicial, va directe al gra amb la captació de l'interès del públic, que no és altra que el model d'Estat proposat. La manera com el planteja esdevé un argument de model i de contra model, ja que està trencant amb el model centralista espanyolista.

Encara en aquest primer paràgraf, Francesc Macià s'erigeix com una sinèdoque en sí mateixa, ja que pren la decisió “en nom del poble de Catalunya”²³⁰⁶. Més enllà dels sufragis del 12 d'abril, mitjançant els quals ell no havia estat ni escollit perquè havia

---

²³⁰³ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 74.

²³⁰⁴ Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe*. Juneda: Fonoll, pg. 120.

²³⁰⁵ Macià, F. (1931). “Des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona” a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, pg. 28.

²³⁰⁶ *Ibidem*, pg. 28.

decidit no anar a les llistes, assumia que la voluntat del poble era la que representaven les seves paraules. D'aquestes en volem destacar els marcs cognitius, el *framing*, del qual n'hem de remarcar els conceptes "Estat Català", "integració" en un model de "Federació de Repúbliques Ibèriques".

A l'ensem, amb la formulació "d'ací en endavant" demostra que les paraules esdevenen fets en sí mateixos. Prenem la teoria d'Austin i demostrem, amb aquest fragment, que pel simple fet de pronunciar-les, les paraules esdevenen actes. Per això, insta la població en general i als membres del govern a defensar aquest nou marc polític fins i tot amb la pròpia vida, apel·lant a la fal·làcia *ad populum* inicial, ja que està emprant el sacrifici individual gràcies a la consciència de col·lectiu.

D'aquesta proclamació en volem destacar, finalment, que projecta una realitat que no existia. Ens serveix com a fotografia temporal per a explicar quin era el model d'Estat i en quin model es convertiria, gràcies a l'ús d'un determinat marc cognitiu. Com que aquest canviarà en la següent proclamació, ens esperarem a la proclama feta des del balcó del Palau de la Diputació, descrita per Macià com de la Generalitat, per a poder-los comparar.

b.- Des del balcó del Palau de la Generalitat.

Uns minuts més tard, després de creuar la gornació que hi havia aplegada a la Plaça Sant Jaume, entrava al Palau de la Diputació de Barcelona, malgrat el propi Macià ja parla del Palau de la Generalitat. Segons Enric Jardí, "el primer que féu Macià en havent pujat per l'escala gòtica i accedit al saló de Sant Jordi fou sortir a la balconada del noble edifici que dona a la plaça que des de mitjan segle dinou ha esdevingut l'àgora barcelonina i diu, amb veu emocionada"²³⁰⁷, les paraules que analitzarem a continuació.

En aquesta segona proclama Macià comença, igualment, amb la mateixa sinècdoque que en la primera, quan afirma que "en nom del poble he pres possessió del govern de Catalunya"²³⁰⁸. En aquest cas, però, fa referència a la legitimitat que li han atorgat els vots de les eleccions del dia 12 d'abril. Malgrat que no havia participat en els comicis, resulta paradoxal com utilitza aquest argument d'*auctoritas* per a justificar la seva presència al balcó i la doble proclamació que ha fet en pocs minuts.

---

²³⁰⁷ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 16.

²³⁰⁸ Macià, F. (1931). "Des del balcó del Palau de la Generalitat" a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, pg. 28.

De la mateixa manera que en la primera, utilitza una fal·làcia *ad populum*, quan apel·la a “espero que el poble sabrà fer el mateix”²³⁰⁹. En aquest cas, però, redefineix els mots de la primera proclama, que convidaven “a morir per elles”, mentre que en aquest segon cas la gradació és superior, ja que assegura que “d’aquí no ens trauran sinó morts”²³¹⁰. Podem imaginar que Macià s’esperava la repressió per part de l’exèrcit, de manera que havia de pujar l’aposta per tal de mostrar sensació de poder.

D’aquesta manera, exhorta la multitud a fer-se dignes de la llibertat, una construcció que torna a apel·lar al compromís que, com a individus, han d’aportar a la col·lectivitat. Podem comprovar com en aquesta segona proclama, les paraules encara són més reduïdes que en el primer, de manera que en prou feines podem parlar d’una estructura, més enllà de les cinc oracions que s’entrellacen amb un silenci que devia fer vibrar la plaça.

El que és curiós d’aquesta segona proclamació, al contrari del que se sol creure en l’opinió pública, és que no parla literalment de República catalana ni tampoc d’Estat català. De fet, com apunta Pitarch, “curiosament parla de la ciutat, cosa que no havia fet a la primera”²³¹¹. Exactament el mateix es pregunta Enric Jardí:

No deixa d’ésser sorprenent el detall que el discurs de Francesc Macià des del balcó de la casa consistorial constituís una proclamació de l’Estat català dintre d’una Federació ibèrica, mentre que en el pronunciat des de la Generalitat es referís al govern de la ciutat i al de tot Catalunya que ell assumia. Ara, sense l’apassionament de l’hora, cal admetre que hi hagué una certa incongruència entre els dos discursos, o més ben dit, una inversió de proclames respecte dels llocs on foren fets”²³¹².

A partir d’aquesta cita podem observar el grau d’improvisació que Macià i els seus correligionaris manifestaren en aquelles hores del 14 d’abril del 1931.

I malgrat els discursos contradictoris, no només entre Companys i Macià sinó els dos que pronuncia el president, la gent del carrer cada cop estava més exaltada. De fet, tècnicament ni tan sols havia estat escollit Macià pels regidors de l’Ajuntament de Barcelona, sinó que s’havia autoproclamat tàcitament per l’autoritat pròpia del líder. En tot cas, la massa no s’adonava d’aquestes petites precisions que haurien deslegitimat les proclames.

---

²³⁰⁹ *Ibídem*, pg. 28.

²³¹⁰ *Ibídem*, pg. 28.

²³¹¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 55.

²³¹² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 16.

És per això que, com apunta Soldevila, Ventura Gassol va prendre immediatament la paraula per intentar promoure la serenitat entre la gernació:

Poble de Catalunya: Ha arribat l'hora d'enlairar la nostra senyera d'homes lliures. El govern d'Espanya que fins ara no ha fet res més que oprimir-nos i fer complir les seves disposicions per la violència, i que ens va treure la nostra senyera barrada... en lloc d'una, en posem dues: la de Catalunya i la de la República.

Seny, poble català, molt de seny, que la victòria és nostra.

*Visca Catalunya! Visca la República*²³¹³.

D'aquest discurs no en parlarem perquè no el fa Francesc Macià i no parla pròpiament de model d'Estat, que és el que ens interessa estudiar.

De totes maneres, ens veiem obligats a transcriure'l per a contextualitzar millor l'estat emocional que podrien estar vivint. Per això ampliem aquesta informació amb el mateix relat, però narrat d'acord amb la visió d'Enric Jardí:

*Després d'aquesta proclamació feta des del vell palau de la Diputació del General de Catalunya que era encara, nominalment, la seu de la Diputació provincial de Barcelona, Ventura Gassol adreçà a la multitud, des del mateix lloc que uns minuts abans havia ocupat Macià, un parlament entusiàstic però d'intenció no gens nacionalista, puix que després de dir que el govern d'Espanya havia proscribit la bandera barrada, ara els guanyadors de les eleccions que representaven la causa de la llibertat volien col·locar dues senyeres: la de Catalunya i la de la República, i amb visques a Catalunya i a la República acabà la seva curta arenga*²³¹⁴.

Tot plegat, no fa més que demostrar el grau d'improvisació i d'incertesa que devien viure els protagonistes d'aquell moment històric.

Com hem vist en les paraules concretes, Macià utilitza frases molt semblants però rebaixa la inflamada proclama inicial per una sense l'especificació del model d'Estat que proposava. En contraposició a això, incrementava la tensió assegurant que no sortirien de l'històric Palau "sinó morts", portant aquell acte d'audàcia en un veritable cop d'Estat. Malgrat estigués legitimat per les urnes, segons la interpretació que se'n vulgui fer, va ser un cop de teatre amb el qual Macià i els seus correligionaris van aconseguir transformar el marc estatal.

---

²³¹³ Macià, F. (1931). "Des del balcó del Palau de la Generalitat" a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, pg. 28.

²³¹⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 17.

c.- Nota escrita de Proclamació de la República catalana.

Després de les dues proclames, calia consolidar el millor relat possible per a aconseguir traslladar aquelles dues obres d'improvisació en fets tangibles. Més enllà que les paraules siguin fets en sí mateixos, el cert és que els calia controlar el territori, dominar l'exèrcit i evitar el conflicte armat per garantir una transició pacífica. Per a fer-ho, Macià es va tancar a Palau amb els seus col·laboradors més propers. Segons Jardí:

*Al Palau de la Generalitat s'apleguen a l'entorn de Francesc Macià els seus homes de confiança: Ventura Gassol i Jaume Aiguader, els candidats de l'Esquerra Republicana de Catalunya elegits regidors, com Joan Casanovas, Josep Bertran de Quintana, Josep Escofet i Andreu, i polítics catalanistes però de distinta filiació política, no triomfadors*²³¹⁵.

Va ser en aquell moment, i no abans, quan els regidors aplegats a la seu històrica del poder a Catalunya, que van decidir nomenar a Francesc Macià com a president d'aquell govern provisional.

D'acord amb el relat de Soldevila, “un sí unànime va dreçar-se. La fe de Macià s'encomanava a la multitud, i amb ella la capacitat de sacrifici, si alguna força s'hagués alçat per enderrocar la llibertat renaixent”²³¹⁶. I ja amb l'Avi Macià com a president, es va viure la famosa anècdota que va confrontar el fins llavors president de la Diputació de Barcelona amb el recentment proclamat president de Catalunya. Ens disposem a reproduir-lo, d'acord amb Jardí, per entendre millor les paraules que analitzarem a continuació:

*Joan Maluquer i Viladot. (...) Maluquer, en el seu llibre de memòries*²³¹⁷ *explica que en ésser informat per Rubí, cap de Cerimonial de la corporació provincial del fet de la invasió del Palau, interrompé el dinar, prengué un taxi que el deixà al carrer del Bisbe prop del pont neogòtic, s'obrí pas, com pogué, enmig de la multitud enfervorida, entrà per la porta principal de l'edifici gràcies als mossos d'esquadra que l'identificaren, pujà per la noble escala del pati renaixentista amb tota la premsa que li permetien els seus setanta anys ben complerts, i després de fer-se obrir la porta de ferro i vidre que separa la galeria del saló de Sant Jordi, i acompanyat de dos dels seus fills, del seu secretari particular i del susdit cap de Cerimonial, penetrà, també amb dificultat, al despatx de la ponència de Beneficència, que era el més immediat a l'accés a aquell saló, a la banda dreta, i es trobà en presència de Macià, els susdits Aiguader, Gassol, Bertran, de Quintana, Ragasol i altres persones no identificables, llevat d'alguns periodistes barcelonins que tenien llur càrrec la informació del Palau provincial. Assegura Maluquer i Viladot –i no podem dubtar de les seves afirmacions, puix que ell fou home d'una integritat moral indiscutida– que en el moment d'entrar al despatx on estaven reunits Macià i els seus amics ignorava que*

²³¹⁵ *Ibíd.*, pg. 17.

²³¹⁶ Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 28.

²³¹⁷ Maluquer Viladot, J. (1934). *Una mica d'Història. La catalanitat de la darrera Diputació Provincial de Barcelona (24 de febrer de 1930-14 d'abril de 1931)*. Barcelona: Lluís Gili Editor.

hagués estat proclamada la República catalana i per això féu una protesta de la invasió violenta per part d'uns polítics i d'un seguici d'incondicionals seus o de simples espectadors, d'una casa que era l'estatge d'una corporació de la qual ell era president, i que, per tant, els cominava a abandonar-la. Immediatament, Francesc Macià replicà: Nosaltres no marxarem; primer, morts. ¿A vós qui us va nomenar? Maluquer respongué que a ell l'havia designat el poder constituït representat pel rei. Llavors, el vell lluitador nacionalista que feia poc que acabava de veure realitzat el seu somni de tants anys, contestà vivament: La Monarquia ha caigut i nosaltres, constituïts en govern provisional de la República catalana, no coneixem altre govern que el nostre i, per tant, som nosaltres els qui us requerim perquè abandoneu aquesta casa. Seguí un ràpid diàleg en el qual foren al·legats, per part del president de la Diputació, arguments de tipus jurídic, i per part de Francesc Macià, d'altres de tipus polític. Maluquer i Viladot no cedia i afirmà que sols per la força se'm traurà d'aquesta casa. Finalment Macià, amb un lleu somriure, posà la mà dreta sobre l'espatlla esquerra del president de la Diputació i li digué quelcom semblant a: Preneu-ho com un acte de força o Ja en teniu prou amb això? Maluquer cedi. Encaixà amb el qui s'havia possessionat del Palau amb els mots: Bona sort, senyor Macià²³¹⁸.

Després d'aquest incident, resolt de la mateixa manera com s'havia dissolt l'Assemblea de Parlamentaris del 1917 a l'actual Palau del Parlament, Macià va poder continuar amb la redacció de la proclamació definitiva.

Com veurem a continuació amb l'anàlisi de la nota que redacten per enviar als principals Ajuntaments del país, el to era encara més abrandat que amb la proclama oral que havia fet tant des de l'Ajuntament de Barcelona com des del mateix Palau de la Generalitat. Així ho corrobora Gerpe Landín:

El to d'aquesta nota era substancialment diferent del de la proclamació de la República catalana des del balcó de l'Ajuntament. Macià ja no hi parlava, tal com hom podia deduir-ho de la primera nota, de constituir un Estat català dins una Federació Ibèrica, sinó que feia una declaració de plena independència de Catalunya, la qual estava disposada a confederar-se posteriorment, en comptes de federar-se, amb d'altres pobles ibèrics²³¹⁹.

A continuació podem comprovar com aquesta nota, i encara més la següent, suposen un "farol". A la pràctica, els membres d'Esquerra Republicana de Catalunya no tenien els mecanismes ni per controlar el territori ni tampoc suficient suport popular com per tirar endavant el canvi. En tot cas, van jugar les seves cartes i no els va anar tan malament com els hauria pogut anar.

En aquesta tercera proclama, doncs, la primera per escrit, s'oficialitza la "proclamació de l'Estat Català sota el règim d'una República Catalana, que modifica la proposta de Gassol amb lleugeres variacions atribuïdes a la ploma de Carrasco i

---

²³¹⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 18-19.

²³¹⁹ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 75.

Formiguera”²³²⁰, segons Ismael Pitarch. En aquesta tercera proclama l’estructura segueix essent tan senzilla com en la segona. Només compta amb un paràgraf, compost de dues oracions, amb diverses subordinades que delimiten la jerarquia semàntica dels mots.

Igual com en la primera i en la segona proclames, es manté la constant que “en nom del poble de Catalunya”²³²¹ es decideix prendre una decisió. Es fa una part pel tot, doncs, en la qual Macià s’autoerigeix com la persona capacitada per a interpretar el sentir del poble. És per això que, a continuació proclama “l’Estat Català sota el règim d’una República Catalana”²³²². Resulta molt interessant observar com reprèn la idea inicial que havia pronunciat des de l’Ajuntament de Barcelona i es defineix, per tant, un model d’Estat que s’havia obviat en la segona.

Aquest canvi de règim implicava, d’altra banda, també un model d’organització territorial. Així ho demostra la voluntat de crear una “confederació de pobles ibèrics”²³²³, un model que no s’allunyava molt de la proposta pratiana que havia insinuat el *Seny ordenador* en els seus textos doctrinals. En qualsevol cas, en aquest cas Macià insisteix més en el trencament amb la “monarquia borbònica”²³²⁴, insistint que s’alliberen d’Alfons XIII i la seva família imposada i poc respectuosa amb Catalunya.

Per últim, un cop justificada l’autoritat per a fer la proclama i feta la proposta de model d’Estat, Francesc Macià proposa inserir-la en un context internacional de pau. En aquest sentit, corrobora el *topoi* català del pacifisme i apel·la a un eventual món de grans imperis amb petits Estats o nacions, les quals haurien de col·laborar a nivell polític i de justícia social. Literalment no ho menciona, però el cert és que fer referència a la “llibertat, la justícia i de la pau internacional”²³²⁵, ens porta a fer aquesta afirmació per la proclama definitiva que veurem en el proper subapartat.

Els recursos retòrics tornen a ser els mateixos que en les altres dues proclames. D’una banda, trobem una sinècdoque, una fal·làcia *ad populum*, així com també el tipus d’argument de model i de contra model. El cert és que és un text massa breu com per

---

²³²⁰ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 55.

²³²¹ Macià, F. (1931). “Nota de proclamació oficial de la República Catalana” a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, pg. 28.

²³²² *Ibidem*, pg. 28.

²³²³ Macià, F. (1931). “Nota de proclamació oficial de la República Catalana” a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, pg. 28.

²³²⁴ *Ibidem*, pg. 28.

²³²⁵ *Ibidem*, pg. 28.

detallar-ne més figures retòriques, tot i que podríem fer-ne extrapolacions amb relació al darrer text. En tot cas, ho deixem per aquella anàlisi final.

En darrera instància, cal puntualitzar que la República havia estat proclamada a Barcelona però no a Madrid, motiu pel qual aquests mots que acabem d'analitzar encara canviarien. Així ho recorda Gerpe Landín, el qual assegura que “aquesta nota fou lliurada quan encara no havia estat proclamada la República a Madrid i quan a Barcelona, tot i que hom havia ocupat la Diputació i l'Ajuntament (...), quedava encara pendent la solució de la qüestió del Govern Civil i de la Capitania General”²³²⁶. Per això, mentre aquell petit reducte de dirigents d'Esquerra Republicana de Catalunya i d'altres col·laboradors propers es dedicaven a redactar la millor proposta possible, paral·lelament també havien d'anar pensant estratègies per a controlar efectivament el territori.

Convé recordar, també, que aquesta nota va ser enviada als Ajuntaments més rellevants de Catalunya, per difondre la bona nova. Tanmateix, el format del full oficial amb el qual s'envia encara hi figura “Diputació Provincial de Barcelona”, cosa que ens ve a confirmar el grau d'improvisació d'aquelles hores i els lògics canvis per ajustar les paraules a les diferents sensibilitats dins d'Esquerra Republicana de Catalunya.

d.- Ban publicitari definitiu de Proclamació de la República catalana.

Un cop hem analitzat les tres primeres proclames i els escassos però rellevants canvis entre ells, ara és el torn del *Ban Francesc Macià*²³²⁷ en el qual proclama la *República catalana*. Aquest darrer text, acabat a la nit del mateix dia 14 segons Gabriel, “enllesteix la definitiva proclamació de la *República Catalana com a Estat integrant de la Federació Ibèrica*”²³²⁸. L'anterior nota oficial, com ja hem dit, s'havia enviat als principals Ajuntaments del Principat, però era provisional.

Tal com explica Enric Jardí, després dels avanços en les negociacions amb Madrid i el poliment de les paraules concretes, “Francesc Macià decidí redactar una altra proclama, que és la més coneguda per haver estat impresa i posteriorment

---

²³²⁶ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 75.

²³²⁷ Macià, F. (1931). *Cartell i La Publicitat*. Barcelona: 15 d'abril de 1931.

²³²⁸ Gabriel, P. (1977). “La República Catalana del 14-17 d'abril de 1931” a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 9.

enregistrada en un disc”²³²⁹. Aquesta quarta proclama és la més coneguda per l’opinió pública. D’acord amb el relat d’Ismael Pitarch, la lectura per part de l’exèrcit d’aquest ban publicitari, més enllà de dos quarts de dues de la matinada, va ser la completa confirmació que l’acte d’astúcia havia sortit bé a Macià i als seus correligionaris. Concretament, Pitarch ho explica de la següent manera:

És un ban proclamat per dues bateries de la caserna de les drassanes, entre tres quarts de dues i tres quarts de quatre de la matinada del dia 15, que es llegeix a la plaça Sant Jaume, a la plaça de Catalunya, a la cantonada de Marqués del Duero amb la Rambla i novament a la plaça Sant Jaume. Les notes són signades per Francesc Macià com a president de la República Catalana; el ban és afixat profusament a les parets de ciutats i pobles de Catalunya i imprès també en un cartell amb l’emplaçament República Catalana i l’exordi Catalans²³³⁰.

Com que es tracta d’un text escrit que després va enregistrar Macià, l’extensió del qual multiplica amb escreix les anteriors tres proclames, en aquest cas hem decidit subdividir-ne l’estructura en les tres clàssiques parts. Així, simplificarem l’anàlisi i podrem comparar-ho més fàcilment amb les altres tres proclames:

- a) Introducció: model i emocions del poble català.*
- b) Desenvolupament: qui és part i qui és traïdor, llaços d’amistat.*
- c) Conclusions: trencar amb la dicotomia per un model confederal.*

A partir d’aquesta subdivisió tripartida, procurarem estudiar els marcs cognitius i els recursos retòrics que utilitza Macià en aquesta definitiva proclamació de la República catalana.

a) Introducció: model i emocions del poble català.

Francesc Macià comença amb la seva tradicional exhortació al poble de Catalunya amb un “catalans”, que esdevé una fal·làcia *ad populum*. A continuació, l’amplia i el combina amb un argument d’autoritat, quan assegura que “Interpretant el sentiment i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi”²³³¹. Es basa en el poder de la

---

²³²⁹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 25-26.

²³³⁰ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 55.

²³³¹ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*. Barcelona, pp. 27-28.

majestas”²³³² que, segons Macià, li confereix l’*auctoritas* i, en conseqüència, assumeix la *potestas*. Es tracta d’un canvi de règim, pel qual necessita una justificació, en aquest cas democràtica.

Podem comprovar com fa un exercici per reequilibrar la jerarquia entre l’orador i l’audiència. És a dir, planteja una subtil *captatio benevolentiae* en la qual, per captar l’atenció del públic li argumenta per què ell està legitimat a fer la proclama de “la República Catalana com a Estat integrant de la Federació ibèrica”²³³³. Aquesta afirmació és l’oració més important de tot el text, ja que és el model d’Estat que proposa.

Si analitzem comparativament les paraules amb relació a les tres proclames anteriors, podem observar que d’entrada elimina el concepte “en nom del poble de Catalunya”, el qual el substitueix per la interpretació dels sentiments i els anhels. En segon lloc, observem que menciona indirectament el canvi de règim de Monarquia espanyola a República Catalana, demostrant un tipus d’argument de model i contra model. En tercer lloc, observem que la proposta real que formula és una confederació ja que, malgrat utilitza el terme “federació ibèrica”, aquesta estarà composta per Estats que prèviament s’han escindit. Aquest seria el cas català, el qual l’Estat de nova creació tindria el nom de “República Catalana”.

Són petits matisos però que influeixen, i molt, en la posterior aplicació del model. El cert és que aquesta proposta era un pas més que les propostes de Prat i de Puig, sobre el paper. En tot cas, aquesta proclama era més una projecció, un desig, que no pas un reflex de la realitat. Quan un any i mig més tard, s’acabés aprovant l’Estatut d’acord amb la Constitució, el model de Francesc Macià quedaria esvaït amb una ínfima autonomia. Això donaria peu a pensar que, malgrat que el tercer president que estem analitzant era més abrandat discursivament, en realitat va aconseguir poc més que una Mancomunitat amb un nom que històricament tenia significat especial per Catalunya.

En tot cas, sigui quin sigui l’èxit de les seves proclames, el cert és que amb les seves paraules defineix, més clarament que en les tres anteriors, quin és el model d’Estat que proposa. Com ja hem dit, es tracta d’un tipus d’argument del model, que ja hem explicat abastament en l’apartat de *Tipus d’arguments*. A aquest argument de model, se

---

²³³² Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 56-57.

²³³³ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*. Barcelona, pp. 27-28.

li suma un component que fins al moment no s'havia vist en cap dels discursos dels presidents. En aquestes dues primeres frases, en la captació directa de l'interès, s'afirma que aquest model d'Estat ha estat consensuat amb el president de la República federal espanyola, de manera que assumeix un punt de compenetració que no s'havia perpetrat en els discursos de Prat i de Puig.

Això demostra que, en realitat, aquesta suposada República Catalana que s'erigia com a nou Estat, en el marc d'una eventual federació ibèrica, no era més que un ideal. I, en aquest cas, no era ben a la vora, com hauria propugnat Prat. El més real d'aquest apartat introductori és el circumloqui retòric amb el qual Macià s'atribueix el poder en funcions com a president del govern de Catalunya –no parlarà de Generalitat fins tres dies més tard–, a l'espera que es confirmi el seu lloc en unes posteriors eleccions que en ratifiquin la seva autoritat.

Hem de recordar que en el moment en el qual s'emet aquest ban publicitari, Macià era president de Catalunya per la gràcia dels vots dels regidors d'Esquerra Republicana, que havien arrasat en les principals ciutats del país. Fins aquest moment de la proclama, hem observat la captació de l'interès per part del públic, el tema principal i l'objectiu de la publicació d'aquesta nota i el seu posterior enregistrament.

A partir d'aquí, repren la subtil *captatio benevolentiae* que havia iniciat amb el “catalans”, quan apel·la a la necessitat de ratificació del seu càrrec per part del poble de Catalunya. Macià afirma que “en fer aquesta proclamació, amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida”²³³⁴. El flamant president de Catalunya, en situació de provisionalitat, buscava equilibrar la racionalitat inicial amb una elevada càrrega emotiva. Malgrat ja havia estat plena de sentiment, com ho demostra l'enregistrament fet i emès per la ràdio, el cert és que el toc emocional apareix sobretot a partir d'aquest fragment que acabem de transcriure.

b) Desenvolupament: qui és part i qui és traïdor, llaços d'amistat.

L'apartat que definim com a desenvolupament, s'inicia amb la següent frase: “preguem que cada català, així com tot altre ciutadà resident a Catalunya, es faci càrrec de

---

²³³⁴ Macià, F. (1931). *Cartell i La Publicitat*. Barcelona: 15 d'abril de 1931.

l'enorme responsabilitat que en aquests moments pesa sobre tots nosaltres"²³³⁵. En aquest sentit, Macià busca definir qui és català però també qui forma part d'aquest canvi de model Estatal que s'acabava de produir. De fet, podríem presentar aquest argument com una fal·làcia *ad populum*, ja que busca apel·lar al sentit comú per amalgamar tots els catalans nacionals i els ciutadans residents a Catalunya. És una fórmula antiga del "ciutadans de Catalunya", actualitzada per Tarradellas per integrar el seu públic en els seus discursos. En tot cas, això correspondria a un altre treball, que tant de bo puguem desenvolupar més endavant.

Després d'aquesta definició superficial sobre qui és català, proposa una contra definició. Macià mostra qui són els enemics d'aquest projecte assegurant que "tot aquell, doncs, que pertorbi l'ordre de la naixent República Catalana, serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria"²³³⁶. En aquest fragment tornem a veure la lògica d'amic i l'enemic que també observàvem en els dos darrers discursos de Puig, fent referència indirecta a la filosofia política de Carl Schmitt. Tècnicament, aquest seria un argument *cum hoc ergo propter hoc*. És a dir, com que no dones suport al nou règim, llavors és que ets un traïdor.

Un cop Macià ja ha definit qui forma part del projecte, el president es dedica a explicar els llaços d'amistat que volen teixir amb la resta de pobles d'Espanya i del món. Afirma que Catalunya es forja en profundes arrels immortals, apel·lant en certa manera a la nació herderiana, és a dir a l'esperit del poble. Però, a la vegada que "ens apoiem sobre coses immortals"²³³⁷, hem de recordar l'inici que demostra el voluntarisme propi de Renan, amb el qual seria el plebiscit popular el que confirmaria el canvi de règim, definitivament.

c) Conclusions: trencar amb la dicotomia per un model confederal.

Una vegada ja ha trencat la dicotomia entre voluntarisme i el determinisme nacionalista, Macià procura dirigir-se a la conclusió amb una clara remissió a l'inici: "Per Catalunya, pels altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles, Catalans, sapiguen fer-vos dignes de Catalunya"²³³⁸. L'Avi fa una darrera

---

²³³⁵ *Ibidem*.

²³³⁶ *Ibidem*.

²³³⁷ *Ibidem*.

²³³⁸ *Ibidem*.

apel·lació directa als ciutadans, als quals els demana la col·laboració, demanant-los la implicació en el nou projecte iniciat revolucionàriament però sense cap vessament de sang.

En aquest sentit, queda més que demostrat que Macià només va prendre unilateralment les primeres tres proclames que hem estudiat anteriorment. I, malgrat que aquest redactat de la proclama definitiva, la que queda per la història, va ser elaborat pels seus col·laboradors més estrets, el fet que incorporin a Niceto Alcalá Zamora ja demostra que hi havia voluntat de mantenir una relació de bilateralitat amb l'Estat. És a dir que la proposta que inicialment era federal, que es va convertir en independentista per després rebaixar-la cap a un confederalisme, a darrera hora es convertia en una proposta federalista asimètrica.

En definitiva, Macià no proclama la independència, sinó que suggereix que ho ha fet per tal de negociar directament el model confederal. Des de bon inici es dona per fet que la República catalana és un Estat integrant de la Federació ibèrica. Un concepte que es ratifica amb l'actitud de Macià a l'hora de negociar, en tot moment, l'estatus de Catalunya en el nou règim i també en la nova proposta de model d'organització territorial.

Transcripció del discurs

En aquest apartat no només hem parlat d'un sol discurs, sinó que hem fet una anàlisi de *les proclames del 14 d'abril del 1931*. Concretament han estat quatre textos que hem trobat en infinitat de fonts secundàries, a banda dels periòdics propis de l'endemà, del 15 d'abril. Les principals fonts consultades en aquestes transcripcions han estat *El president Macià i el Parlament de Catalunya*²³³⁹, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*²³⁴⁰, *Francesc Macià: president de Catalunya*²³⁴¹, *Una mica d'Història. La catalanitat de la darrera Diputació Provincial de Barcelona*²³⁴², *Francesc Macià en la intimitat*²³⁴³, *El debat estatutari del 1932*²³⁴⁴, *L'Estatut*

---

²³³⁹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 55-57.

²³⁴⁰ Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial, pp. 26-28.

²³⁴¹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 16.

²³⁴² Maluquer Viladot, J. (1934). *Una mica d'Història. La catalanitat de la darrera Diputació Provincial de Barcelona (24 de febrer de 1930-14 d'abril de 1931)*. Barcelona: Lluís Gili Editor.

²³⁴³ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 105.

*d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*²³⁴⁵, *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*²³⁴⁶ i *La Publicitat*.²³⁴⁷

El fet que hi hagi tantes fonts diferents ens ha obligat a seleccionar quina fèiem servir en cada cas, que ha estat la font primària, que hem considerat que s'acostaria més a la realitat del moment. En tot cas, si entre fonts hi hem trobat diferències, les posarem de manifest per donar rigor a l'anàlisi realitzada. A continuació, reproduïm els quatre textos i les fonts que li corresponen:

a.- Des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona.

Poble de Catalunya: En nom del poble de Catalunya proclamo l'Estat Català, que amb tota la cordialitat procurarem integrar a la Federació de Repúbliques Ibèriques.

Queda des d'aquests moments, format el govern de la República Catalana, que es reunirà al palau de la Generalitat.

*Els que formen el govern de Catalunya estaran d'ací endavant disposats a defensar les llibertats del poble català i a morir per elles. Esperem que vosaltres, poble català, estareu disposats, com tots nosaltres, a morir per Catalunya i per la República*²³⁴⁸.²³⁴⁹

Volem fer referència al fet que en el text de Gerpe Landín, hi ha una lleugera modificació. Concretament, la trobem en la substitució del fragment “d'ací en endavant” per “des d'ara”²³⁵⁰. Evidentment no comporta un canvi del significat, però convé fer-hi referència. Així mateix, en les versions de Zeneida Sardà²³⁵¹ i d'Abelló Güell, en les dues versions prescindeixen de l'inicial “Poble de Catalunya”.

---

²³⁴⁴ Abelló Güell, T. (2007). El debat estatutari del 1932. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 27.

²³⁴⁵ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 74.

²³⁴⁶ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 25.

²³⁴⁷ Macià, F. (1931). “Nota de proclamació oficial de la República Catalana” a *La Publicitat*, 15 d'abril.

²³⁴⁸ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 55.

²³⁴⁹ Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 26.

²³⁵⁰ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 74.

²³⁵¹ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 105.

b.- Des del balcó del Palau de la Generalitat.

*En nom del poble he pres possessió del govern de Catalunya. El poble ens ha donat el seu vot perquè governem la ciutat i jo, en nom de Catalunya, em faig càrrec del seu govern i us dic que aquí restem disposats a defensar les seves llibertats. D'aquí no ens trauran sinó morts. També us dic que ens hem de fer dignes de la llibertat que acaba de reconquerir i espero que el poble sabrà, si cal, morir com nosaltres per defensar-la*²³⁵².

En aquesta versió, la que hem trobat més encertada d'acord perquè és el llibre que treballa més la versió original dels textos, d'en Ferran Soldevila, es veu modificada en les versió d'Ismael Pitarch, el qual afegeix que “Espero que el poble sabrà fer el mateix”²³⁵³, just abans de començar amb el “D'aquí no ens trauran sinó morts”²³⁵⁴. No tenim eines per comprovar quina és la més fidedigna. En tot cas, no canvia el significat global del discurs.

c.- Nota escrita de Proclamació de la República catalana.

*En nom del poble de Catalunya proclamo l'Estat Català, sota el règim d'una República Catalana, que lliurement i amb tota cordialitat anhela i demana als altres pobles d'Espanya llur col·laboració en la creació duna Confederació de pobles ibèrics i esta disposada al que sigui necessari per alliberar-los de la monarquia borbònica. En aquest moment fem arribar la nostra veu a tots els Estats lliures del món, en nom de la llibertat, de la Justícia i de la Pau internacional. Francesc Macià*²³⁵⁵ ²³⁵⁶ ²³⁵⁷ ²³⁵⁸ ²³⁵⁹.

---

²³⁵² Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 28.

²³⁵³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 56.

²³⁵⁴ *Ibídem*, pg. 56.

²³⁵⁵ Macià, F. (1931). *La Publicitat*, 15 d'abril.

²³⁵⁶ Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 30.

²³⁵⁷ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pp. 74-75.

²³⁵⁸ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*. Barcelona, pg. 25.

²³⁵⁹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 56.

En aquest cas, l'única versió lleugerament simplificada és la de Gabriel²³⁶⁰, ja que es queda només amb el model d'Estat, obviant la part de la monarquia borbònica i el lligam amb la llibertat, la justícia i la pau internacional.

d.- Ban publicitari definitiu de Proclamació de la República catalana.

Catalans:

Interpretant el sentiment i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamo la República Catalana com a Estat integrant de la Federació ibèrica.

D'acord amb el President de la República federal espanyola senyor Nicet Alcalá Zamora, amb el qual hem ratificat els acords presos en el pacte de Sant Sebastià, em faig càrrec provisionalment de les funcions de President del govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressaran quina és en aquests moments llur voluntat.

En fer aquesta proclamació, amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida.

Preguem que cada català, així com tot altre ciutadà resident a Catalunya, es faci càrrec de l'enorme responsabilitat que en aquests moments pesa sobre tots nosaltres.

Tot aquell, doncs, que pertorbi l'ordre de la naixent República Catalana, serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria.

Esperem que tots sabreu fer-vos dignes de la llibertat que ens hem donat i de la justícia que, amb l'ajut de tots, anem a establir. Ens apoiem sobre coses immortals com són els drets dels homes i dels pobles i, morint i tot si calgués, no podem perdre.

En proclamar la nostra República, fem arribar la nostra veu a tots els pobles d'Espanya i del món, demanant-los que espiritualment estiguin al nostre costat i enfront de la monarquia borbònica que hem abatut, i els oferim aportar-los tot el nostre esforç i tota l'emoció del nostre poble renaixent per afermar la pau internacional.

---

²³⁶⁰ Gabriel, P. (1977). "La República Catalana del 14-17 d'abril de 1931" a Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 9.

Per Catalunya, pels altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles, Catalans, sapiguen fer-vos dignes de Catalunya.

Barcelona, 14 d'abril de 1931

El president, Francesc Macià^{2361, 2362, 2363, 2364}.

---

²³⁶¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 56-57.

²³⁶² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 25-26.

²³⁶³ Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*. Barcelona: Edicions 62, pg. 76.

²³⁶⁴ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*. Barcelona, pp. 27-28.

Discurs de l'honorable senyor president de la Generalitat i dimissió del Govern provisional (14-12-1932)

A continuació analitzarem els dos darrers discursos d'aquesta tesi doctoral. Es tracta del primer i únic discurs d'investidura oficial que Francesc Macià va realitzar com a president de Catalunya. Tècnicament, el primer va ser un discurs de renúncia a la presidència del govern provisional de la Generalitat per, després de la votació, dirigir unes paraules d'agraïment al Parlament per la confiança en l'elecció per liderar la nova institució estatutària i constitucional.

Per arribar al 14 de desembre de 1932, però, la lluita va ser llarga i farragosa. No tant com hem vist amb la consecució de la Mancomunitat, amb la qual van caldre diversos intents per aconseguir la descentralització administrativa –des del 1907 i fins el 1913–, però també és cert que l'esperança inicial pel nou règim polític republicà es va esvaïr ràpidament, en copsar la escassa voluntat espanyolista per concedir cap grau de descentralització per Catalunya o per qualsevol altre territori de l'Estat.

Tot començava en mateix 14 d'abril del 1931, dia en el qual s'iniciava un període de canvi polític que necessitava d'una transició política, d'unes Corts constituents que aprovessin una nova Constitució republicana per acabar trobant un nou model d'Estat per a Catalunya i Espanya. Després de la proclamació del nou règim a la ciutat comtal, que havia precedit la consecució de la República a tot l'Estat espanyol, el Govern provisional de Madrid es veia obligat a oferir un nou estatus polític per al Principat.

La jugada de “farol” de Francesc Macià, en la qual simulava proclamar un nou Estat per tal de renegociar les condicions i millorar l'encaix de Catalunya dins d'Espanya, li va anar raonablement bé, *a priori*. Les seves negociacions telefòniques durant la jornada catàrtica del 14 d'abril semblaven oferir-li la possibilitat de discutir el nou model d'organització territorial a Catalunya, el qual s'havia de basar en un més o menys elevat grau de federalisme. Tanmateix, ben aviat tot va canviar.

Per aconseguir canviar el model, com dèiem, calia convocar unes noves Corts, discutir i votar una nova Constitució espanyola i, paral·lelament, discutir i aprovar un Estatut per Catalunya. D'aquesta manera, s'esperava aconseguir un elevat grau d'autonomia, que era l'objectiu que ja havien perseguit Prat i Puig durant els seus anys de la Mancomunitat. I malgrat tot semblava indicar que era possible, amb les primeres

negociacions amb Madrid i amb el suport de l'exèrcit a la República catalana de Macià, al cap de ben poc es van començar a torçar les coses.

En l'apartat de *Biografia i fets històrics* ja hem explicat amb força detall la reunió dels tres ministres del Govern provisional de la República espanyola, a partir de la qual Macià va haver d'acceptar el canvi de la recent proclamada República Catalana per l'històric nom de la Generalitat de Catalunya. Mentre a Madrid el terme Generalitat no volia dir res, a Catalunya podia voler-ho dir tot.

En qualsevol cas, s'havia d'explicar el canvi dels mots que designarien les noves institucions catalanes, sorgides de les eleccions municipals del 12 d'abril del 1931. Només cinc dies després d'aquells comicis es produïa la fatídica –per alguns– o reeixida –per altres– reunió dels tres ministres republicans amb la plana major del poder a Catalunya. En acabar la reunió, Ventura Gassol i Francesc Macià van haver de sortir al balcó del Palau de la Generalitat a explicar els motius del canvi. Per això, va ser el fidel escuder del president, el que primer va donar lectura de la nota acordada amb Madrid. Gassol va sortir al balcó per pronunciar les següents paraules:

*L'entrevista celebrada entre els ministres del govern provisional de la República i els membres del consell de la República a Catalunya, s'ha desenrotllat en termes de la més gran cordialitat. (...) Els tres ministres del govern provisional de la República han confirmat (...) la seguretat del compliment del Pacte de Sant Sebastià, i ha estat reconeguda per tots els reunits la conveniència d'avançar l'elaboració de l'Estatut de Catalunya*²³⁶⁵.

Podem observar com la seva intenció era explicar pedagògicament quin seria el procés que s'havia acordat per a celebrar les Corts constituents, que havien de permetre també l'aprovació de l'anhelat Estatut de Catalunya, que tantes vegades abans havia estat rebutjat.

En aquest sentit, Gassol continuava la seva intervenció insinuant subtilment però de manera directa el canvi del nom del govern de Catalunya. Si al llarg d'aquells tres dies s'havia anomenat República catalana, “el consell del govern ha vingut actuant fins aquest moment a Catalunya, ha resolt actuar d'ara endavant sota el nom de la gloriosa tradició de *Govern de la Generalitat de Catalunya*”²³⁶⁶. Hi havia la necessitat, per ambdues parts, de mostrar cordialitat i entesa mútua, malgrat que aquesta no reflectia les tensions que hi havia hagut durant la reunió.

---

²³⁶⁵ Gassol, V. (1931). “Parla Ventura Gassol” a *La Veu de Catalunya*. 18 d'abril de 1931. Extret de Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pp. 99-100.

²³⁶⁶ *Ibidem*.

Tot i els riscos que tenia el canvi de nom de República catalana per Generalitat de Catalunya, la manera amb què l'escuder de Macià va explicar el canvi de nom de la provisional institució va fer que, segons Ferran Soldevila, “les paraules del senyor Gassol foren entusiàsticament aplaudides”²³⁶⁷. Com en tantes d'altres ocasions, Ventura Gassol estovava el cor del públic perquè després intervingués Macià i reblés la seva intervenció. En aquest cas, el president pronunciava les tristes paraules que reproduïm a continuació:

*Mai no he fet un sacrifici tan gran com el d'avui aquesta tarda en la reunió. Considereu que en aquests moments de perill per a la llibertat ja nostra i també per a la dels altres era necessari arribar a un acord que fos de justícia i de dret. Fixeu-vos en el que diu la nota. Els ajuntaments faran l'Estatut de Catalunya, el qual serà presentat a les Corts constituents. Després veurem si la cordialitat -la qual estem segurs que existeix - que els ministres del govern ens ofereixen és una realitat. Penseu, però, que si no fos així, nosaltres, com sempre, estem disposats a defensar amb la vida, si cal, la llibertat de Catalunya*²³⁶⁸.

Malgrat la melangia que desprenen les paraules del president, segons *La Veu de Catalunya* del 18 d'abril del 1931, les paraules de Macià van ser aplaudides i el canvi de nom havia quedat constituït.

Altra vegada observem com les paraules són actes en sí mateixos, ja que no fou fins la seva pronúncia oral davant l'actual Plaça de Sant Jaume, que la República catalana no va ser oficialment transformada en Generalitat de Catalunya. Un bateig provisional, que s'havia de consolidar a través d'un procés constituent que assenyalaven tant Macià com Gassol. Calia fer un nou pas endavant, que la Diputació provisional de la Generalitat aprovés un Estatut, aquest fos portat a Madrid i, un cop aprovat per les Corts, pogués entrar en vigor.

La culminació d'aquest procés la veurem en el discurs que analitzarem al final d'aquest apartat. Però per entendre bé l'emoció continguda d'aquelles paraules pronunciades el 14 de desembre del 1932, en aquest discurs –cosa que no hem fet amb tant de detall en els altres– aprofundirem en les paraules més destacades que el president Macià va pronunciar en aquell lapse de temps enmig de la provisionalitat. Així podrem entendre, encara millor, el significat profund de l'emoció del president.

---

²³⁶⁷ Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pg. 100.

²³⁶⁸ Macià, F. (1931). “Parla Francesc Macià” a *La Veu de Catalunya*. 18 d'abril de 1931. Extret de Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial. pp. 100-101.

Per això volem fer referència al primer punt d'inflexió que trobem necessari explicar, amb unes de les paraules més recordades de l'Avi. Durant el mes de juny d'aquell mateix 1931 es va redactar i aprovar l'Estatut de Núria, per part de la Diputació de la Generalitat. El 2 d'agost va ser referendat pel poble de Catalunya amb més del 98% de sufragis favorables, com hem vist a l'apartat *Context*. Del que no hem parlat, però, en aquell apartat, és de les famoses paraules que va pronunciar el president des del balcó del Palau de la Generalitat en conèixer els resultats. Segons *La Publicitat*:

-Ja som lliures! –exclamà.

L'emoció em domina... Després de vint-i-sis anys de lluita he vist arribar el moment que tant esperava i en el qual sempre he cregut. No sé com expressar la meva joia. Ja som lliures!

*Ja som lliures! Ara que ho som, ara és quan, més que mai, vull obrir els braços vers els altres pobles d'Ibèria, per tal d'ajudar-los a conquerir les llibertats que nosaltres ja tenim*²³⁶⁹.

A través d'aquesta exclamació, que va convertir en anàfora al llarg de tot un discurs més llarg –que no reproduïm–, Macià expressava la seva felicitat en rebre tant de suport popular. Convé recordar que l'acte del 14 d'abril va ser un cop de teatre, un “farol” de pòquer, però no sabia si comptava amb el beneplàcit del poble de Catalunya. Aquell acte, confirmava els anhels del militar reconvertit en polític, que passà per la conspiració a l'exili per acabar esdevenint el líder del govern de Catalunya.

Gràcies als vots favorables dels catalans i a les més de 400.000 signatures que van aportar les catalanes –les dones no tenien dret a vot, encara–, l'Estatut aprovat pel poble de Catalunya feia un nou pas per a ser una realitat jurídica. La demanda que durant tants anys havien formulat Prat de la Riba i Puig i Cadafalch, aquella idealitat que semblava tan llunyana, la tenien en aquell moment, ben a la vora.

Per això, el discurs que va pronunciar Macià des del balcó de la Generalitat, davant d'una multitud concentrada a la plaça, és tan rellevant. Va suposar un d'aquests moments històrics que, a través de les paraules podem retratar sincrònicament el moment. Donada la seva transcendència, doncs, consideràvem que teníem el deure de repassar-los abans d'arribar a l'anàlisi del discurs desitjat. No en va, segons *La Veu de Catalunya*, “la presència del senyor Macià al balcó fou saludada amb una explosió delirant d'entusiasme. Flamejaren les banderes i voleiaren els mocadors. Visques a desdir. L'ovació es feia interminable. L'insigne patrici estava emocionadíssim”²³⁷⁰.

---

²³⁶⁹ Macià, F. (1931). “Ja som lliures” a *La Publicitat*, 4 d'agost.

²³⁷⁰ *Ibidem*.

Aquest 3 d'agost de 1931 va ser un dels moments àlgids de felicitat que va produir el canvi de règim polític a Catalunya i a Espanya. Tanmateix, precediria moments de molta complexitat, d'endarreriments en els terminis i del patiment per a l'aprovació definitiva del text estatutari, en el seu pas pel Congreso. El camí no havia de ser fàcil i es van succeir múltiples vicissituds, que ja hem explicat en l'apartat de *Context*.

Finalment, l'Estatut va ser aprovat per les Corts el 8 de setembre del 1932, més d'un any després del discurs que acabem de mencionar. En assabentar-se'n, el president Macià va voler fer una al·locució per la ràdio per a difondre la bona nova, que els convertia –aquest cop sí– en *lliures*. Segons Ismael Pitarch, al discurs radiofònic amb què Macià dona compte als catalans que les Corts de la República aproven l'Estatut (8 de setembre de 1932)²³⁷¹. Un discurs que pronuncia la mateixa nit, hores després de la fita aconseguida al Congreso. Tal com podem recuperar de *La Publicitat*, el president Macià va pronunciar les següents paraules:

Vull ésser jo mateix com a president de la Generalitat de Catalunya, jo que vaig demanar-vos el vot per al nostre Estatut, el primer en anunciar-vos que l'Estatut acaba d'ésser votat al Parlament de la República, I vull ésser el primer en dir-vos-ho, per a agrair-vos, en el moment en què veiem coronat el nostre esforç, l'admirable esperit de disciplina de què heu donat proves durant tota la discussió al Parlament, envoltat sempre amb la vostra assistència moral aquest Govern de Catalunya, i perquè tinc fe en la voluntat amb què rebreu aquest Estatut i amb l'obra que amb ell farem tots nosaltres.

*Penseu, catalans, que aquest Estatut que ens arriba, i tot i no ésser el que reclamàvem, ens dona facultats per a la creació del nostre Govern autònom, i aquestes facultats podran, encara, ésser ampliadades legalment a mesura que ho vagin exigint les nostres necessitats*²³⁷².

En aquestes paraules trobem l'obsessió de Macià per ser consegüent amb les seves idees. Observem la seva voluntat de rendir comptes i de fer valdre la paraula donada. Per això agraeix l'esforç i el suport del poble, així com dels seus representants parlamentaris. A continuació, afirma que és gràcies a aquest procés constituent que ja és apunt de culminar-se, que Catalunya comptarà amb unes institucions pròpies més de dos-cents anys després.

En aquestes paraules, però, no parla de les retallades que va patir el text ni de les renúncies que es van haver d'assumir per la nova forma d'Estat en què s'havia constituït

---

²³⁷¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 51.

²³⁷² Macià, F. (1932). "Al·locució del president de la Generalitat per ràdio en saber-se que les Corts acaben d'aprovar l'Estatut" a *La Publicitat*, 11 de setembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 71-72.

Espanya. De fet, l'Estat integral no entenia el confederalisme proclamat per Macià el 14 d'abril del 1931, ni tampoc un federalisme asimètric amb un alt grau d'autonomia per a la Generalitat. Aquest Estatut permetia a la Generalitat constituir-se com a Govern oficial de Catalunya, així com també disposar d'un Parlament propi que pogués legislar en algunes matèries delegades de Madrid. Aquest seria un motiu de conflicte al llarg del mandat presidencial de Macià, però també de Companys. En tot cas, l'estudi d'aquestes discrepàncies i de l'aplicació del model teòric d'Estat que es reflectia a la Constitució i a l'Estatut formarà part d'un altre treball.

Tot i això, retornant al fil del relat que hem deixat el 8 de setembre del 1932, la implementació pràctica dels textos jurídics aprovats no era del tot comprensible per la massa popular. Per aquest motiu, com es venia l'aprovació de l'Estatut a les Corts seria, també, part de l'èxit d'aquest procés constituent. No és estrany que el mateix Macià s'aboqués a la ràdio la mateixa nit que es coneixia la notícia, i es procedís a fixar amb cartells per tota la ciutat de Barcelona part d'aquesta breu proclama de Macià.

Es tractava de controlar l'estat d'ànim col·lectiu, per tal d'animar les catalanes i els catalans a celebrar les recent aprovades institucions de la Generalitat. Per a fer-ho, Macià afirmava que “ja hem vist les lluites que ha provocat, les dificultats que hem hagut de vèncer, sense que en mi no hagi defallit mai la fe ni en nosaltres ni en els destins de Catalunya”²³⁷³. Creava un relat versemblant davant del poble, una narració gairebé èpica que cohesionava la gent i el situava com a líder d'amics i d'enemics. Per això podem concloure que Macià era un gran comunicador: no perquè tingués un excels do de paraula com el seu company Gassol, sinó perquè tenia el do de comunicar el que la gent necessitava sentir i veure en el moment oportú.

D'aquí que, l'endemà d'aquella al·locució per ràdio, es celebrés al Palau de la Generalitat un acte de celebració per l'aprovació del text estatutari. En aquest acte, Macià va tornar a adreçar-se a la massa des del balcó de la Generalitat. Tal com recull Enric Jardí, el president va exclamar :

Ciudadans! El dia 2 d'agost de l'any passat en saber el resultat de la votació de l'Estatut vaig dir: Ja som lliures. Res ni ningú no podrà prendre les nostres llibertats, L'Estatut, a l'igual que la Constitució ha sofert moltes vicissituds. Jo sempre he tingut fe per tal com tenia confiança en el poble.

Jo he seguit pas a pas la tasca realitzada. Hem superat totes les dificultats. Catalunya ha estat digna d'aquesta hora històrica i ara, germans, ja som lliures! (...) Jo tenia aquesta fe cega que ens serien concedides les llibertats

---

²³⁷³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 312.

*de Catalunya perquè el nostre poble estava decidit a obtenir aquesta llibertat*²³⁷⁴.

Com podem comprovar, per Macià el concepte de la *llibertat* va ser un leitmotiv al llarg d'aquells dos anys de mandat presidencial. La fórmula “ja som lliures” va ser repetida en diverses ocasions per reiterar el seu ideal.

Una cosa que podem qüestionar és si aquelles paraules servien per retratar la realitat o bé per a projectar el seu desig. De fet, l'Estatut retallat per Madrid coartava el desig de la República catalana de Macià. Potser per això tenia tant la necessitat de vindicar la idea de la llibertat, per demostrar cofoisme davant del poble que li havia fet confiança i al qual li tenia fe i confiança. Així és com ho expressa en tots els seus discursos Macià, generant una comunió única entre audiència i orador, com estem veient en aquests discursos previs a la intervenció que volem analitzar.

I l'endemà d'aquella intervenció oral amb motiu de la celebració de l'aprovació de l'Estatut, el 10 de setembre es rebia als diputats del Congreso que havien aconseguit la fita. D'acord amb Enric Jardí, “la rebuda que se'ls feu en una ciutat plena de banderes va ésser d'un extraordinari entusiasme. (...) Els automòbils en què pujaren per ésser traslladats al Palau de la Generalitat trigaren gairebé dues hores a fer el recorregut fins a la plaça de Sant Jaume”²³⁷⁵. Si reproduïm aquesta cita és per entendre en quin moment d'eufòria col·lectiva ens trobem i per posar el focus, altra vegada, en les paraules pronunciades per Macià aquell dia 10 de setembre.

Segons el text que hem trobat a *La Publicitat*, Macià afirmava que “El 2 d'agost de l'any passat us vaig dir: *Ja som lliures!* Res ni ningú podrà oposar-se a la voluntat de Catalunya. Us vaig afegir que obríssim els braços a tots els pobles d'Ibèria”²³⁷⁶. Reproduïm aquest fragment per insistir en el *framing* emprat per Francesc Macià en aquells dos anys de mandat. Apel·la constantment a la llibertat aconseguida per Catalunya, seguida pels llaços de fraternitat amb les altres nacions de la península Ibèrica. *Discurs nacional* i *Model d'Estat* s'entremesclen constantment en les diverses intervencions orals del president Macià, com veurem després en aquests apartats al final de l'anàlisi que farem en les properes línies.

---

²³⁷⁴ Ibídem, pg. 313.

²³⁷⁵ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 312.

²³⁷⁶ Macià, F. (1932). “Discurs amb motiu de l'arribada dels parlamentaris catalans després de l'aprovació de l'Estatut” a *La Publicitat*, 11 de setembre.

Abans d'entrar en els discursos del 14 de desembre, però, volem fer una penúltima referència a una intervenció que considerem clau per entendre aquell discurs definitiu. D'acord amb Ismael Pitarch, els esdeveniments d'aquell setembre de 1932 són clau:

Després que les Corts aprovin l'Estatut, el 9 de setembre de 1932, el president Macià s'adreça al poble de Catalunya per remarcar que, malgrat que no és el plebiscitat a Catalunya, l'Estatut obre les portes a la llibertat, i que ha d'ésser l'Estatut de tots, no el d'un partit ni el d'un sector, missatges que repetirà amb intensitat i variacions diverses a l'arribada a Barcelona dels diputats catalans que havien defensat l'Estatut davant les Corts, en el discurs de l'Onze de setembre, en signar-se el text a Donosti i en rebre el president del Consell de Ministres, Manuel Azaña, quan fan el lliurament de l'Estatut a la Generalitat²³⁷⁷.

A banda dels breus discursos del 8, 9, 10 i 11 de setembre, n'hi ha un altre a finals d'aquell mes que considerem fonamental per entendre, no només el clima d'eufòria, sinó també de col·laboració amb el Govern de la República.

Tant és així que, per celebrar l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, el mateix cap del govern de la República va desplaçar-se a Barcelona, per a commemorar la fita. Totes les publicacions de l'endemà de la visita del 27 de setembre del 1932 recorden l'entusiasme i l'efusivitat amb les quals Barcelona va rebre Manuel Azaña. Així mateix, la gran majoria de publicacions transcriuen les paraules que Macià va dedicar-li al cap de govern. Per destacar-ne només un fragment:

En la grandiosa recepción y en el entusiasmo con que os ha acogido el pueblo de Cataluña habréis podido ver testimonio, la unanimidad que hay en nuestro pueblo para obtener sus libertades, para obtener el Estatuto, que es el Código de sus libertades, un Código abierto, un Código que no sabemos cuándo se llenará, pero que se llenará algún día. (...) La unanimidad de Cataluña para obtener sus libertades ha sido absoluta²³⁷⁸.

Francesc Macià expressava, en castellà, la unanimitat de tots els catalans amb la voluntat d'establir llaços fraternals amb Espanya. Un discurs que dista molt de l'independentisme que defensava durant el seu exili i els seus viatges internacionals.

Potser és perquè el seu independentisme, en realitat, era un confederalisme que buscava només aconseguir el major grau d'autonomia política per Catalunya, sense necessitat de trencar amb Espanya. Potser el discurs independentista del novembre del 1918 era simplement l'expressió d'una frustració més que no pas un projecte real per

---

²³⁷⁷ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 71.

²³⁷⁸ Macià, F. (1932). "Discurs del president de la Generalitat, Francesc Macià, amb motiu de la vinguda a Barcelona del cap del Govern de la República" a *La Publicitat*, 27 de setembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 73-76.

aconseguir. Així ho demostraria el següent fragment, en el qual insisteix en els llaços de fraternitat amb Espanya, assegurant que “lo que vosotros habéis hecho, haciendo que el Parlamento aprobara este Estatuto, es la obra más grande que haya podido hacer un Gobierno y un Parlamento en bien de España y en bien de Cataluña”²³⁷⁹.

De la mateixa manera que disset anys abans ho havia fet Prat de la Riba, Macià afirmava que “Yo os garantizo que el día que el Gobierno de la Generalidad empiece a funcionar”²³⁸⁰. Aquestes paraules recorden el discurs que el *Seny ordenador* va pronunciar als inicis del gener del 1914, davant del Governador Civil de Catalunya i al mateix Palau de la Diputació, per a celebrar la constitució de la Mancomunitat. Aquell discurs també va ser en castellà, per no molestar el seu principal hoste, com també ho faria Macià amb Manuel Azaña.

En aquesta contextualització discursiva prèvia als dos discursos del 14 de desembre, estem observant molts elements que ens apropen al veritable *Discurs nacional* i al *Model d'Estat* que va defensar durant la seva etapa presidencial. És precisament aquesta etapa la que ens interessa, ja que és en aquells dos anys en els quals la seva veu és la representant del discurs hegemònic dins del nacionalisme català. Abans, des de l'exili o des de l'escó del Congreso, era només una veu més –sovint isolada– enfront un discurs majoritari que advocava per l'autonomia.

Ara era el mateix Macià qui clamava per aquest projecte. Un projecte estatutari que es fonamentava en el text que el 1918 havia aprovat l'Assemblea de la Mancomunitat, i que Francesc Macià havia rebutjat en aquell mateix Palau, en un àirat discurs independentista, en el qual rebutjava la campanya per l'autonomia de Puig i Cadafalch i el plebiscit popular que acabava de rebre.

Com podem comprovar, doncs, Francesc Macià evolucionava el seu pensament, fins al punt que defensava el Parlament de Catalunya derivat de les eleccions del novembre del 1932 com les primeres Corts catalanes des del 1715. Com veurem a continuació, en el darrer discurs al qual volem fer referència abans d'estudiar les paraules d'investidura del 14 de desembre del 1932, només vuit dies abans d'aquest discurs va tenir lloc la sessió inaugural del Parlament de Catalunya.

---

²³⁷⁹ *Ibidem*.

²³⁸⁰ *Ibidem*.

Tal com recorda Pitarch, “el 6 de desembre de 1932 té lloc l’obertura oficial i solemne del Parlament de Catalunya. Elegida la Mesa interina del Parlament, el president interí de la Generalitat, Francesc Macià, pronuncia un solemne discurs”²³⁸¹. Malgrat pugui semblar innecessari, considerem imprescindible tractar aquestes paraules abans d’entrar en el cos que ens ocupa, ja que preparen el marc cognitiu de vuit dies després.

Així ho corrobora Ernest Benach, el qual recorda les paraules de Macià afirmant que “s’acosta l’hora, infants de Catalunya, obrers intel·lectuals, obrers manuals del camp i la ciutat, s’acosta l’hora que aquest Parlament, format per catalans de pensa catalana, farà lleis també de pensa catalana i pensant en vosaltres que sou catalans”²³⁸². El qui seria president del Parlament, Ernest Benach, afirma que amb les paraules que acabem de reproduir, el president Macià recollia l’anhel de l’autonomia catalana, perseguit durant dècades, fins i tot segles.

De fet, el president interí va assegurar en aquest discurs del 6 de desembre de 1932 que “aquest Parlament és l’únic que he vist en la meua llarga carrera parlamentària elegit de debò pel poble i no es podia oposar a la voluntat de tot un poble. Ara cal treballar tots units, cadascú amb el seu ideal, i aplicar els postulats del nostre Govern, sense oblidar la nostra classe obrera digníssima”²³⁸³. És a dir, obviava l’Assemblea de la Mancomunitat com a òrgan representatiu per tota Catalunya. Tenia part de raó, ja que aquella institució era la suma de les quatre diputacions, però alhora no en tenia, perquè l’Assemblea era l’òrgan que més s’apropava a un parlament d’inicis del segle XX. Més encara, si tenim en compte l’escassa capacitat legislativa que va acabar tenint el Parlament de Catalunya durant la Segona República espanyola, per exemple amb els conflictes amb la Llei de Contractes de Conreu que es viurien ja durant el mandat de Companys.

En qualsevol cas, en aquest discurs d’obertura del Parlament, com il·lustra Jardí, “el president de Catalunya, des del banc roig, lloc de preferència reservat al govern, saludà tots els reunits i alhora que els recordà la gran responsabilitat que tenien els

---

²³⁸¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 84.

²³⁸² Benach, E. (2009) “Presentació” a Pitarch, I. E.(2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 9.

²³⁸³ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 67.

recomanà que estiguessin amatents a percebre els anhels dels catalans”²³⁸⁴. D’aquestes paraules se’n conserva una gravació *ad hoc*, feta a posteriori i “en un despatx oficial”²³⁸⁵ –no al Saló de sessions del Parlament–, com ens recorda Pitarch.

De les seves paraules en volem destacar la introducció, en la qual fa referència que “dintre aquests murs que el destí ha volgut que fossin, justament, els mateixos que alçà per abatre Catalunya l’usurpador de les nostres llibertats. (...) Renascut l’esperit immortal de la nostra raça, pren possessió victoriosa d’aquesta fortalesa, per celebrar-hi de nou Corts nostres, que hi dictaran lleis nostres, en llengua nostra”²³⁸⁶. D’aquesta manera, Francesc Macià deixa constància de la seva voluntat de traslladar la seu del Parlament fora del Palau de la Generalitat per portar-la a un edifici que havia estat pensat per a reprimir el poble de Catalunya. Després de dos-cents anys i diversos usos, finalment esdevenia la seu del parlamentarisme català. Un parlamentarisme que, com passava amb Prat de la Riba i Puig i Cadafalch, encara estava inserit en un *topoi* molt identitari, com ho demostra l’expressió que fa referència a la raça.

Ja en el cos de la intervenció, Francesc Macià apel·la a les emocions de l’audiència amb un relat èpic i un al·legat al *carpe diem*:

Sentiu-la, la joia d’aquest moment! I, amb ella, la vostra responsabilitat, i la vostra glòria. Hi ha un poble alçat al voltant vostre. Escolteu la seva vibració! Recolliu els seus anhels! Realitzeu les seves esperances! Res ni ningú no pot privar-vos, ara, de plasmar-li aquella Catalunya, que, salvant-lo de la inquietud de viure, el mena cap als ideals!

*Sou la lliure voluntat de la pàtria, sou, honorables Diputats, tot Catalunya en peu. Penseu que reprenem la història d’un poble justicier que no es vincla, d’un poble que no volgué reis, sinó prínceps, que <eren el primer entre iguals, elegits per ciutadans que, de dret, eren lliures>. És d’entre iguals, que vosaltres, elegireu, ací, el Primer Ciutadà de Catalunya, i el seu Primer Govern. Som, per l’unànime voler del poble, en l’autèntic camí de les llibertats de Catalunya*²³⁸⁷.

No reproduïm aquest fragment casualment, sinó per remarcar que aquestes paraules del desenvolupament del discurs del 6 de desembre, serveixen de *captatio benevolentiae* pel discurs del 14 de desembre i també per les posteriors paraules d’agraïment.

---

²³⁸⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 341.

²³⁸⁵ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 51.

²³⁸⁶ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 1, 6 de desembre de 1932.

Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 84-85.

²³⁸⁷ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 1, 6 de desembre de 1932.

Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 84-85.

Malgrat podia semblar obvi que, amb la renúncia del mandat provisional que se li havia assignat a Macià, aquest seria elegit per ampla majoria el dia 14, el president interí volia cobrir-se les espatlles amb un discurs de regraciament, previ a la seva elecció oficial. Per això en aquestes paraules elogia als diputats a més no poder. Els trasllada la vibració del moment, els fa sentir part de la història. Assegura que ells representen el conjunt del poble, fent una sinècdope habitual en ell, i alhora posant-los en el costat bo de la història segons el seu criteri.

Per això, Macià presenta el model presidencial català de *primus inter pares*, el qual defineix el líder del govern com el primer entre iguals. En contraposició, s'intueix subtilment l'argument del contra model, ja que critica de retruc aquells models que no són com el català, posant així els diputats al costat bo de la història, com dèiem abans. En aquest sentit, cal puntualitzar que al costat dolent de la història no hi situa ni a Niceto Alcalá Zamora ni a Manuel Azaña, presents a la sessió d'obertura del Parlament. De fet, en fa una referència directa en el seu discurs quan assegura que “nosaltres sentim un veritable goig en saludar-los, saludar-los amb tota l'efusió de la nostra ànima, perquè nosaltres ens hem oposat als opressors, però mai als pobles que integren l'Estat espanyol”²³⁸⁸. D'aquesta manera, presenta quin és el seu model, quins són els seus amics, contraposats als seus enemics que advocarien pel model centralista i assimilacionista espanyol.

Si ens hi fixem bé, doncs, podem observar com en aquest fragment del cos del discurs del 6 de desembre, ja estava persuadint als diputats per tal que el votessin, només vuit dies més tard. Malgrat no formi part del discurs que analitzarem, sí que forma part del *framing*, del marc cognitiu que Macià crea per a esdevenir el primer president de la Generalitat republicana. Aquest element, conjuntament amb el *leitmotiv* del “ja som lliures”, seran els dos puntals de *framing* amb els quals es basarà el president interí per a convèncer a la seva audiència de ser escollit.

Finalment, per a concloure aquest discurs del 6 de desembre, Macià formula una prosopopeia, personificant el Parlament i exhortant-lo a obrir les portes a un període de llibertat. Així es recull al diari de sessions:

Parlament de Catalunya: obre't de bat a bat als afanys i a les aspiracions, a les il·lusions dels catalans tots i a les aspiracions pures. Però en un sentit

---

²³⁸⁸ Macià, F. (1932). “Obertura del Primer Parlament de Catalunya” a *L'Opinió*, 8 de desembre, a Castells, V. (2017). *Francesc Macià parla. Escrits, parlaments, entrevistes i lletres*. Barcelona: DUX, pp. 95-96.

*generós i en un sentit ple d'amor. Vosaltres i jo, des d'ací, ens dirigim als ciutadans dels altres pobles que integren l'Estat espanyol. (...) Nosaltres també diem a tots els pobles del món que estem desitjosos d'anar a llur costat en la conquesta de tots aquests ideals de llibertat i de justícia, i, sobretot, de pau (...). Honorem aquest Parlament català, el qual en donar-nos les llei nostres serà l'impulsor de les llibertats catalanes*²³⁸⁹.

Francesc Macià fa referència al poble de Catalunya, a la resta de pobles ibèrics i també als pobles del món amb qui vol viure en pau, justícia i llibertat. Amb aquests tres pilars sustenta la seva ideologia social, d'alliberament nacional per a Catalunya, com veurem en el discursos del 14 de desembre del 1932.

Després d'aquest llarg periple en el qual hem repassat els principals discursos que van marcar el *framing* del president Macià, abans de ser escollit definitivament com a president de la Generalitat, arribem al moment que volem treballar. Ens trobem davant del primer i únic discurs d'investidura de Francesc Macià en tota la seva trajectòria política. De fet, no es tracta d'un discurs com els de Prat de la Riba o Puig i Cadafalch, en els quals es definia un full de ruta per a desenvolupar en els propers anys. En aquest cas, el programa presidencial és una vaga enumeració d'ideals i d'infraestructures genèriques que vol portar a terme.

En el discurs que analitzarem de Macià, hi veurem la culminació de molts anys de lluita política, condensada en un tercer moment històric, després del 14 d'abril de 1931 i del 6 de desembre del 1932. Així ho confirma Ismael Pitarch:

*El 14 de desembre de 1932, vuit dies després de l'inici del Parlament i l'endemà de la seva constitució definitiva, el Govern provisional de la Generalitat presenta la dimissió. Macià explica la gestió dels governs formats des del 14 d'abril*²³⁹⁰.

En primera instància, analitzarem el discurs d'investidura. El titulem així perquè, malgrat que Macià està fent una renúncia a la seva presidència interina, en realitat amaga un discurs en el qual intenta convèncer els diputats del Parlament perquè l'elegeixin oficialment president.

Per a persuadir-los, Macià utilitza la següent estructura, que trobem amagada en el primer i llarg discurs presidencial d'aquell 14 de desembre de 1932:

---

²³⁸⁹ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 1, 6 de desembre de 1932.

Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 84-86.

²³⁹⁰ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 86.

a.- Introducció: circumloqui històrico-èpic i apologia al voluntarisme per República.

b.- Desenvolupament: dimissió, 14 d'abril i procés constituent, desig d'obra de govern.

Emoció per la renúncia després de tant de sofriment.

Record de la Proclamació de la República a Barcelona.

Camí federal de la Generalitat de Catalunya:

Caràcter social de les polítiques

Obra realitzada

Procés constituent: ara només falta el govern.

Obra a fer

c.- Conclusions: salutació als representants de la República, pacifisme al món i renaixement parlamentari.

A continuació, ens disposem a analitzar amb detall aquesta estructura que acabem de proposar, així com també n'analitzarem els marcs cognitius i altres recursos retòrics que anem identificant.

Estructura, framing i altres recursos retòrics

a.- Introducció: circumloqui històrico-èpic i apologia al voluntarisme per República.

Francesc Macià comença aquest brillant discurs amb una complexa combinació entre *captatio benevolentiae* i captació d'interès, en la qual mescla nacionalisme i estatisme, per tal d'enaltir l'audiència i preparar-la per a ser convençuda durant el desenvolupament del discurs.

En els nou primers paràgrafs, Macià es dedica a fer un circumloqui històrico-èpic amb el qual enalteix, sense que se n'adonin, l'ego dels diputats que estan presents en aquella sessió d'investidura. Comença fent-los una apel·lació directa, demostrant-los que es dirigeix a ells directament:

Honorables Diputats: La vostra presència ací, com a representants que sou del poble i membres d'aquestes Corts catalanes que fa més de dos-cents anys

*que havien emmudit sota el despotisme de Felip V i la seva descendència, és la manifestació més contundent de la perennitat de Catalunya*²³⁹¹.

Amb aquesta oració inicial situa en l'espai i el temps el moment que viuen els privilegiats i honorables diputats als quals dirigeix les paraules. De retruc, aprofita per obviar l'etapa mancomunatària com a govern de Catalunya, la qual ni tan sols es menciona al llarg del discurs.

A continuació d'aquest inici fulgurant, Macià formula el circumloqui que anunciàvem. Durant els següents vuit paràgrafs es dedica a repassar els fets històrics que, amb molt de sacrifici, han portat a aquells diputats a ser on són. Ja en el segon paràgraf utilitza una fal·làcia *post hoc ergo propter hoc*, ja que assegura que, precisament perquè els herois catalans no s'han rendit mai, de les seves derrotes en neixen la victòria d'aquell moment que estan vivint. Concretament:

*Dintre la història dels pobles i en la lluita per la seva existència, només sucumbeixen els que, per por al sacrifici o per ambició d'altres grandeses, perden la fidelitat deguda a si mateixos. Que els que, com Catalunya, creuen que per cada poble no hi ha millor grandesa que la pròpia, ni temen la mateixa mort quan es tracta de servir-se fidel a la seva ànima, com aquesta ànima, també són immortals*²³⁹².

Sembla demostrar que, malgrat els que asseguren que a Catalunya no hi ha grandesa, aquesta grandesa rau en la capacitat de sobreposar-se a les derrotes. Aquesta és la lluita per l'existència dels pobles que no sucumbeixen, en mots de Macià.

Per a dotar d'autoritat els seus arguments, menciona Pau Claris i Rafael Casanova, que els utilitza com a argument d'autoritat. Tanmateix, nosaltres considerem que fer l'ús intencionat de la història el converteix en un abús flagrant, de manera que aquestes evocacions històriques es converteixen en una fal·làcia *ad hominem*. Així mateix, fa referència a les "Corts, dites Generals de Catalunya"²³⁹³, com les primeres que van apagar la guerra durant l'Edat mitjana. El cert és, però, que això és una fal·làcia *ad ignorantiam*, donat que fins que ningú demostrï el contrari se sobreentén que l'argument proposat per Macià és vàlid. En qualsevol cas, malgrat no estar demostrat el contrari, en aquell moment històric, no podem considerar-lo un argument d'autoritat sinó una fal·làcia.

---

²³⁹¹ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 86-92.

²³⁹² *Ibidem*.

²³⁹³ *Ibidem*.

En aquest sentit, continua també amb un altre recurs emotiu però no necessàriament cert. L'orador utilitza una fal·làcia *ad baculum* quan afirma que “mal va el poble que només pensa en allò que fou, que no se n'adonà del que és ni avançarà un sol pas en el camí del que ha d'ésser. Però pitjor encara el que, oblidant-se massa, comença a desaprendre el camí del propi geni i s'enamora del d'un altre estrany”²³⁹⁴. Podem comprovar com, en realitat, Macià està advocant per l'ús de la història com a element perquè la societat catalana es conegui a sí mateixa i, així, es faci més forta com a nació. Del contrari, caurà “cares en sang i acaben, gairebé sempre, amb la pèrdua de les llibertats”²³⁹⁵. És a dir, cau en el bastó.

Encara en aquest circumloqui inicial en el qual recorda les memòries pàtries, Macià assegura que “l'esdevenidor dels pobles, en aquest sentit, no és mai un simple reflex del seu passat, sinó que n'és la superació”²³⁹⁶. Insisteix, per tant, en la fal·làcia *post hoc ergo propter hoc*, ja que pretén afirmar que el seu moment contemporani és producte, sobretot, de la superació de les dificultats. En certa manera, apel·la al *topoi* del català treballador i sacrificat, tan impregnat en la mentalitat de l'època.

Per això, demana als diputats que s'adhereixin a aquest recentment constituït Parlament com ho feien els membres de la Junta de Braços. Va ser la seva unió, inspiradora per Macià, la que va permetre que malgrat la derrota del 1714 s'hagi pogut recuperar la tradició parlamentària, més de dos-cents anys més tard. I per a demostrar la seva *auctoritas* respecte els qui està adulant, Macià cita moments històrics com la darrera Junta de Braços convocada el 5 de juliol de 1713 després del Tractat d'Utrecht, així com la derrota a mans de Felip V.

Es veu obligat a insistir en un argument de falsa causalitat, molt emocional però gens real. Macià confirma que “per a vèncer del tot un poble, cal vèncer la seva voluntat, i aquesta, no la torçà ni ell ni cap de la seva descendència”²³⁹⁷. Aquesta afirmació pot ser certa o no, de manera que es converteix en una fal·làcia *non sequitur*. El que el president considera que és una veritat irrefutable, res ens fa pensar que no pugui ser d'una altra manera. En tot cas, ens serveix per demostrar la profunda emotivitat dels discursos de Macià, amb la qual procurava persuadir al seu públic.

---

²³⁹⁴ *Ibidem*.

²³⁹⁵ *Ibidem*.

²³⁹⁶ *Ibidem*.

²³⁹⁷ *Ibidem*.

En aquest moment, però, encara no se sent legitimat per començar a convèncer-lo. L'orador era perfectament conscient que havia de bastir el seu discurs amb més noms que l'acostessin a l'autoritat moral. D'aquesta manera, cita els orígens nacionals de Catalunya a través dels grans personatges. Des d'alguns gairebé contemporanis, com "Rubió i Ors, Anselm Claver, Milà i Fontanals, Marià Aguiló, Teodor Llorente, Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà i Joan Maragall"²³⁹⁸, passant per d'altres d'històrics com Jaume el Conqueridor, Martí l'Humà o Pere el Gran, fins als referents doctrinals més recents del catalanisme polític, com ho són Valentí Almirall, Pi i Margall, Torres i Bages o Prat de la Riba, així com també Francesc Layret o Salvador Seguí. Aquests només són alguns dels noms amb els quals pretén il·lustrar una manera de fer, a la catalana, que es diferencia del model centralista espanyol. Malgrat no el cita directament, s'intueix que aquestes grans figures les relliga una manera de veure el món, aquest *topoi* a la catalana.

L'única referència directa que es fa al model contrari al català té a veure amb el discurs que Alfons XIII²³⁹⁹ va pronunciar en un dinar amb alcaldes catalans, durant el mandat presidencial d'Alfons Sala i Argemí. Es tracta d'una trobada que va tenir lloc al mateix Saló Sant Jordi l'any 1924, i en la qual el monarca va fer referència als seus avantpassats que havien conquerit Catalunya i havien imposat el model centralista. Els alcaldes assistents a l'acte es van molestar, fins i tot Sala i Argemí ho va trobar inoportú. Aquest fet demostra els dos models contraposats, arguments emprats per Macià per plantejar una falsa dicotomia, un fals dilema entre el model espanyol i el model català. Com dèiem, no ho fa de manera directa, però s'intueix clarament.

En aquesta darrera fase de la introducció, donada la complexitat de les cites i la infinitat de frases subordinades, Francesc Macià es veu obligat a utilitzar un recurs estètic com ho és l'anàfora. A partir de la repetició de la fórmula "voluntat que", l'orador aconsegueix mantenir un ritme que permet a l'audiència seguir el fil argumental de Macià. En aquest cas, a més, li serveix com a excusa per a introduir el voluntarisme que caracteritzava el catalanisme polític.

---

²³⁹⁸ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 86-92.

²³⁹⁹ Alfons XIII. (1924). *Discurso pronunciado por S.M. el Rey don Alfonso XIII en la solemne Recepción de los Alcaldes de Cataluña, que tuvo lugar el día 19 de Mayo de 1924, en el Salón de San Jorge del Palacio de la Generalidad*. Mancomunitat de Catalunya.

Considerem que, conscient que estava apel·lant excessivament al nacionalisme herderià, més essencialista, Macià havia de trobar alguna manera de fer referència al voluntarisme renanià. Entenem que aquest recurs retòric a través de l'anàfora no només esdevé estètic sinó que també serveix per demostrar que el nacionalisme català és buscat, és voluntari. És així com veiem que relliga els orígens nacionals de Catalunya amb el nou model d'Estat proposat, que és la frase amb la qual conclou la introducció: “en tots i cada un dels pobles d'Espanya, que això voldria dir que s'atansa l'hora d'establir la República Federal!”²⁴⁰⁰.

Una vegada Macià ha captat la benevolència del públic i també ha despertat el seu interès en el seu discurs, l'orador es disposa a desenvolupar els tres punts amb els quals amaga una enorme habilitat de convèncer. Aquests tres ítems són la dimissió, el record al 14 d'abril i el procés constituent que se'n va derivar i, finalment, quin desig té d'obra de govern per al seu mandat presidencial.

b.- Desenvolupament: dimissió, 14 d'abril i procés constituent, desig d'obra de govern.

Aquests nou paràgrafs que classificàvem com a introducció del discurs, esdevenen un recurs retòric per si sol quan arribem al primer paràgraf del desenvolupament. Literalment, Macià afirma que:

*I és arribat el moment, honorables Diputats, que, en nom del Govern provisional de la Generalitat que m'he honorat a presidir fins avui i, en nom propi, posi en les vostres mans la dimissió dels nostres càrrecs, per a facilitar-vos així, que, en ús del vostre dret i en compliment del vostre deure, elegiu ja el que ha d'ésser el Govern definitiu de Catalunya*²⁴⁰¹.

És a dir, que ha dedicat tota la introducció a adular de manera indirecta als *honorables Diputats*. Aquesta estratègia és una fal·làcia lògica, l'anomenada apel·lació per adulació, que consisteix en desviar l'atenció del que és veritablement important.

Fins al moment, podem comprovar com Macià no ha fet cap proposta de govern, no ha proposat cap possible acció ni tampoc ha dit què es proposa fer com a president de Catalunya, en cas que el Parlament l'elegeixi. És per això que amb l'apel·lació a la tradició que utilitza en la introducció està elogiant subtilment al públic perquè se senti

---

²⁴⁰⁰ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 86-92.

²⁴⁰¹ *Ibidem*.

important i, de retruc, se senti connectat amb l'orador –a qui casualment havia d'acabar votant.

Per tant, podem concloure que la introducció esdevé una apel·lació per adulació basada en una apel·lació a la tradició o *argumentum ad antiquitatem*. A partir d'aquestes dues grans figures, Macià deixa a les seves mans –o millor dit, en els seus vots– l'elecció del president de Catalunya. Som perfectament conscients que sembla rebuscada l'anàlisi que estem proposant en aquesta fase del discurs, però considerem que Macià era plenament conscient de la seva trama persuasiva.

Així ho demostra quan fa referència al fet que “vosaltres que en sou el braç”²⁴⁰², adduint que els diputats són el braç executor de la voluntat de tot un poble. Macià segueix amb la seva sinècdoke que converteix una part en el tot. I ho fa a través d'un *topoi* molt antic, l'*homo faber est*, quan assegura que gràcies a la voluntat dels diputats, Catalunya podrà ser allò que vulgui ser. En aquesta aplicació del *topoi* clàssic, observem també una personificació de Catalunya, que presenta com una entitat orgànica amb capacitat de pensament i amb destí individual, que comparteixen tots els ciutadans.

En la línia d'enriquir el discurs amb infinitat de recursos retòrics, a continuació Macià utilitza una fal·làcia *ad verecundiam*, quan assegura: “quin no fóra ara el meu penediment si hagués desoït l'imperatiu de consciència fill de tantes hores de sofriment, de meditació, d'exilis i d'enyorances, que un dia em feu cridar el poble, disposat a menar-lo allí on fos que em digués, sentint com sentia en ell la veu de la Pàtria!”²⁴⁰³. Macià imposa una càrrega de la vergonya si no pensen, com ho fa ell, en el penediment que suposaria deixar perdre el sofriment i els sacrificis que ha fet el poble de Catalunya per arribar a aquell moment present.

En aquest sentit, l'orador equilibra molt bé els arguments racionals, com “l'imperatiu de democràcia”²⁴⁰⁴, amb l'emoció que sent per la renúncia en el càrrec de president interí, després de tants sacrificis personals i com a poble. És en aquest instant quan detectem un nou punt en l'estructura del desenvolupament. Comença el segon punt del cos quan explica l'emoció que sent un cop “proclamada que fou per nosaltres la República a Barcelona”²⁴⁰⁵. Parla de la gernació a Plaça de Sant Jaume, en aquell 1931 deduïm passa a ser anomenada Plaça de la República i de fites històriques com la

---

²⁴⁰² *Ibíd.*

²⁴⁰³ *Ibíd.*

²⁴⁰⁴ *Ibíd.*

²⁴⁰⁵ *Ibíd.*

lectura del ban publicitari amb el qual Macià proclamava la República catalana, llegit per l'exèrcit a la matinada del 15 d'abril.

A partir d'aquell moment catàrtic, Macià fa referència al camí de pacte federal que s'iniciava amb el canvi de la República catalana cap a la Generalitat de Catalunya. El presenta com un canvi necessari, que feia possible desenvolupar polítiques públiques a favor de les classes populars. Insisteix en aquest apartat, molt més racional que abans, quin és el model de República federal pel qual advocaven, “la d’haver aplegat sota un sol anhel tots els seus fills per damunt de tot matís d’estament, de partit, de creença i de classe”²⁴⁰⁶. Amb aquest argument recorda una mica la justificació de Puig i Cadafalch amb la qual argumentava que la millor manera de contenir les pulsions revolucionàries dels obrers era fent-los uns patriotes. Macià i Llussà no té la mateixa percepció negativa de l'obrerisme, però la proposta que formula és molt semblant, ja que si els obrers se'ls poden prestar polítiques de caràcter social se sentiran part d'una nació i, de retruc, no hi hauria conflictivitat social.

Després d'apel·lar a la unitat necessària per a construir no només la nació, sinó sobretot la forma d'Estat, es dedica a justificar la breu obra de govern provisional al llarg d'aquell any i mig. A l'apartat del *Context* ja hem explicat que la Generalitat de Macià tenia menys pressupost que l'Ajuntament de Barcelona, de manera que es va dedicar fer política a través de les visites territorials, amb les quals projectava una imatge de solemnitat protocol·lària i de seriositat governamental. Així, es veu obligat a descriure en quins departaments havia organitzat el seu govern, insistint en el *topoi* tant català del “laborar, en silenci”²⁴⁰⁷, és a dir del català treballador. De la feina silenciosa i discreta que suposadament feien els departaments, però que no podia justificar, en destaca el paper de “l’obra realitzada (...) d’una manera especial pel de Cultura”²⁴⁰⁸.

Amb aquesta justificació de l’obra feta, arriba a l’apartat final del desenvolupament del discurs, el qual comença amb la reflexió que suposa que, amb l’elecció del nou president de la Generalitat, es culminarà el procés constituent iniciat el 14 d’abril del 1931. Literalment, Macià interpel·la als diputats amb un “teniu Generalitat, teniu Estatut, teniu Parlament; només depèn, doncs, del vostre braç que comenci a governar-se Catalunya”²⁴⁰⁹. L’orador aprofita aquest moment per inspirar la

---

²⁴⁰⁶ *Ibidem*.

²⁴⁰⁷ *Ibidem*.

²⁴⁰⁸ *Ibidem*.

²⁴⁰⁹ *Ibidem*.

tasca que han de desenvolupar els *honorables diputats* en aquesta nova etapa de consolidació de les institucions pròpies.

Com que és conscient del cansament del públic, que pot venir per la durada de les seves paraules, per concloure aquest darrer punt del desenvolupament, Macià utilitza una nova anàfora amb el relatiu “que”. D’aquesta manera, fa servir aquesta partícula per iniciar una enumeració de com hauria de ser l’obra del futur govern, si l’elegeixen, però també dels diputats, en la seva important tasca parlamentària. Amb aquest darrer recurs observem l’enorme capacitat retòrica de Francesc Macià ja que, coneguda la seva animadversió a la xerrameca parlamentària, sorprèn que elogiï tant els diputats en la feina que tot just inicien.

De fet, no és d’estranyar, busca la seva benevolència i, sobretot, els seus vots. De manera que l’apel·lació a l’adulació no només la trobem en la introducció, com apuntàvem, sinó que hi és al llarg de tot el discurs. Així ho posa de manifest l’apel·lació constant als *honorables diputats*. Si bé és cert que d’una banda volia prestigiar la seva feina i les noves institucions republicanes, d’altra banda era l’excusa perfecte per a lloar-los i acabar-los de convèncer, si és que quedava algun correligionari seu que no tingués el vot decidit a favor de l’Avi.

Amb aquesta enumeració a partir de l’anàfora, arribem doncs a la conclusió del discurs, en la qual farà servir els darrers tres recursos retòrics, que no fan més que enriquir encara més aquesta brillant peroració.

c.- Conclusions: salutació als representants de la República, pacifisme al món i renaixement parlamentari.

Francesc Macià acaba el discurs amb una salutació als dos representants espanyols, “en els noms del President de la República, senyor Nicet Alcalá-Zamora i el del seu Govern, senyor Manuel Azaña, l’un i l’altre grans amics de la meva ànima i de Catalunya”²⁴¹⁰. Amb aquest elogi demostra que el seu model mirava d’encaixar-se en el sí d’una República espanyola, que hauria preferit ibèrica com veurem en l’apartat de *Model d’Estat*.

---

²⁴¹⁰ *Ibíd.*

Un cop ja ha fet referència als màxims representants del poble espanyol, crida a fer una reflexió a favor del pacifisme a nivell mundial. Després de la Gran Guerra i dels diversos totalitarismes creixents a Europa, volia trencar una llança a favor d'aquest *topoi* tan català com ho és la pau i el pacifisme. Encara sonava amb més força quan sortia de la boca d'un exmilitar, reconvertit en conspirador a l'exili i que, un cop retornat, podia ser elegit president de Catalunya de manera oficial.

I per a concloure definitivament el discurs, d'haver demostrat sobradament la seva *auctoritas* i la seva capacitat per a liderar la Generalitat, es proposa reequilibrar la jerarquia en l'acció comunicativa. Literalment afirma que “quan ara calli jo per a sentir-vos a vosaltres: que per vosaltres, honorables Diputats, després de més de dos-cents anys d'haver emmudit, tornarà a parlar Catalunya”²⁴¹¹. Macià torna a cedir-los el protagonisme, els retorna la importància i, així, es torna a guanyar la seva benevolència. A més, recull el fil inicial i aconsegueix un discurs circular, que dona la sensació de tancament complet.

Així ho va percebre també la cambra perquè, en acabar la seva intervenció, les acotacions de les diferents fonts confirmen que es va perllongar una enorme ovació per la vibració del moment històric que Macià acabava de tancar. No és estrany que s'allarguessin els aplaudiments, ja que amb aquest final Macià convidava a una profunda reflexió. Al llarg del discurs hem observat com la *lluita per la llibertat* va ser un dels *leitmotiv* més emprats pel president Francesc Macià. En aquests instants finals, amb la prosopopeia i alhora metàfora amb la qual il·lustra que Catalunya tornarà a parlar, demostra que la seva lluita com a polític s'ha centrat en la llibertat d'aquest país.

Transcripció del discurs

En aquest apartat hem parlat essencialment del discurs que Francesc Macià pronuncia durant el seu debat presidencial, que és el darrer discurs d'investidura que analitzarem en aquesta tesi. L'hem trobat en diverses quatre fonts, tres de secundàries i una de primària. D'una banda, el clàssic d'Enric Jardí, *Francesc Macià: president de Catalunya*²⁴¹², i d'altra banda, el recentment publicat *El president Macià en els seus*

---

²⁴¹¹ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 86-92.

²⁴¹² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 344-345.

*textos (1931-1933)*²⁴¹³, editat per Lluís Duran. Finalment, també una font secundària, el llibre d'Ismael Pitarch *El president Macià i el Parlament de Catalunya*²⁴¹⁴, ens ha inspirat a recercar per trobar en el *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*²⁴¹⁵. Aquesta és bàsicament la referència a la Font primària a partir de la qual hem abordat l'estudi del discurs que transcrivim a continuació:

Discurs de l'honorable senyor president de la Generalitat i dimissió del Govern provisional

Honorables Diputats: La vostra presència ací, com a representants que sou del poble i membres d'aquestes Corts catalanes que fa més de dos-cents anys que havien emmudit sota el despotisme de Felip V i la seva descendència, és la manifestació més contundent de la perennitat de Catalunya.

Dintre la història dels pobles i en la lluita per la seva existència, només sucumbeixen els que, per por al sacrifici o per ambició d'altres grandeses, perden la fidelitat deguda a si mateixos. Que els que, com Catalunya, creuen que per cada poble no hi ha millor grandesa que la pròpia, ni temen la mateixa mort quan es tracta de servir-se fidel a la seva ànima, com aquesta ànima, també són immortals.

Honor, doncs, a vosaltres, herois anònims del 1640 i del 1714, que una vegada a l'any us evoquem sota el signe de Pau Claris i Rafael Casanova. Mai com avui no havíem sentit tan bé la vostra assistència. Ni mai com en aquest moment no havíem comprès que, sense haver caigut amb honor, com caiguéreu vosaltres, no hauria pogut redreçar-se, digna, com es redreça avui Catalunya.

És endut d'aquest sentit de perpetuïtat de la Pàtria que ens lliga els uns als altres per llei de tradició i d'herència, que, en saludar en vosaltres el Parlament català, no puc ni vull sostreure'm del record de les que foren aquelles Corts, dites Generals de Catalunya, les primeres que feren sentir la seva veu a Europa i que, en emmudir, van deixar-hi el rastre de la més gloriosa memòria.

---

²⁴¹³ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en els seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 87-97.

²⁴¹⁴ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

²⁴¹⁵ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 86-92.

I deia, ni puc ni vull, perquè jo crec que en els problemes nacionals dels pobles que recobren les seves llibertats, el que compta és la consciència que tinguin clara la seva personalitat, i, sobretot, la voluntat present de fer-la prevaler. També crec que quan aquesta ja existeix, bo és de reforçar-la amb totes les valors espirituals de la seva història, que siguin possibles. Mal va el poble que només pensa en allò que fou, que no se n'adonarà del que és ni avançarà un sol pas en el camí del que ha d'ésser. Però pitjor encara el que, oblidant-se massa, comença a desaprendre el camí del propi geni i s'enamora del d'un altre estrany, seguint-lo en aventures que sovint costen cares en sang i acaben, gairebé sempre, amb la pèrdua de les llibertats.

L'esdevenidor dels pobles, en aquest sentit, no és mai un simple reflex del seu passat, sinó que n'és la superació. No és l'esperit antic que es reproduïx, és l'esperit antic que es renova. El mateix, en el fons, però nou a cada moment en la forma, segons el temps i segons la voluntat dels seus. Aquesta fidelitat a la Catalunya de sempre és la que anhelo per la Catalunya d'avui.

Enfervorit per aquest anhel, que poc llunyana em sembla d'aquesta Assemblea la darrera celebrada per aquella Junta de Braços, que abans al·ludia! Fins en aquesta fusió d'època, que em plau fer-me ara en el meu esperit, em sembla que l'Assemblea que estem celebrant no és sinó la continuació d'aquella; que sense la de llavors no se celebraria la d'ara; que la d'avui és per a donar fe del compliment de l'acord que es prengué en aquella. Ja ho sabem que les Corts catalanes eren presidides pel rei. Ja ho sabem que eren integrades pels tres braços o estaments. Però és que aquella darrera ja no en fou de presidida pel rei, ni la inspirà cap altre esperit que el del braç popular que s'imposà al del braç militar i al de l'eclesiàstic. No es diria, doncs, sinó que aquella darrera Assemblea era ja el preludi d'aquesta d'avui, que celebrem també sense rei ni sense altre braç que el del braç del poble.

Fou a la matinada del dia 5 de juliol de l'any 1713. Adonant-se Catalunya que el tractat de pau d'Utrech la deixava abandonada, reuní a Barcelona Corts Generals per instigació del braç popular. Aquesta fou la darrera Assemblea representativa de Catalunya, en la qual es prengué l'acord solemne de declarar la guerra a Felip V. Guerra que no acabà pas amb la Victòria de Felip V. Guerra que res com la reobertura d'aquestes Corts diu tan clar que hem guanyat els catalans. Per a vèncer del tot un poble, cal vèncer la seva voluntat, i aquesta, no la torçà ni ell ni cap de la seva descendència. Voluntat que es manifestà ja en els sobrevivents de Barcelona, quan,

l'endemà mateix de la tràgica caiguda, feren sonar de nou en la desolació dels carrers de la ciutat, les encluses del treball. Voluntat que, havent convertit ja abans els pagesos de remensa, d'esclaus de la terra en precursors de les primeres llibertats socials, ara els feia els guardes més fidels de la llengua mare, abandonada pels mateixos homes de lletres. Voluntat que, muntant ja de poetes com Ramon Llull i Ausiàs March, per aquesta mena de corrent espiritual que nodreix els pobles i refo generaions, es féu sentir en l'enyorança d'aquella Oda a la Pàtria, de Bonaventura Carles Aribau, petita espurna que havia d'encendre el gran foc de la nostra renaixença amb noms com els de Rubió i Ors, Anselm Claver, Milà i Fontanals, Marià Aguiló, Teodor Llorente, Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà i Joan Maragall. Voluntat que, havent creat ja la llegenda dels comtes fundadors de la nostra nacionalitat i empès les naus de reus com Jaume el Conqueridor, i animat grans polítics com el Rei Pere el Gran i inspirat oradors com Martí l'Humà, suscità, més tard, les figures del nostre renaixement polític, com Joan Cortada, Romaní i Puigdemgones, Valentí Almirall, Francesc Pi i Margall, Bartomeu Robert, els Bisbes Morgades i Torres i Bages, i Prat de la Riba, i les del nostre moviment social, com Martí i Julià, Francesc Layret i Salvador Seguí. Voluntat que, silenciosa i tot, però ferma i incoercible, es deixà sentir durant l'oprobiosa dictadura per l'exrei Alfons XIII, fent-li recordar –en ocasió de parlar als Alcaldes de Catalunya– que ell era el descendent de Felip V, adonant-se, sens dubte, de com havia deixat inacabada el seu besavi l'obra que ell en deia sarcàsticament de pacificació del Principat de Catalunya. Voluntat que promogué, mantingué i impulsà el sentit dels ideals generosos d'esquerra d'aquest Govern, com la garantia millor de llibertat i de justícia. Voluntat que avui es redreça més forta i més conscient que mai, en aquest Parlament que, pel sol fet d'estatjar-se en aquests murs –arsenal un dia d'aquella Ciutadella que Felip V féu alçar per acabar d'abatre Barcelona– aferma la veritat que els que han guanyat la batalla no foren els Borbons, que som els catalans, i que al diada heroica de l'11 de setembre de 1714 fou ja l'alba roja del nostre renaixement.

Si commemoro noms representatius dels moments més gloriosos del nostre passat, no ho faig pas endut de cap esperit de xovinisme. Ho faig, sí, amb un esperit d'homenatge a la consciència nacional que ens ha salvat. I, tant de bo que el camí que emprengui Catalunya en el Govern de si mateixa, desvetlli aquest mateix sentiment nacional en tots i cada un dels pobles d'Espanya, que això voldria dir que s'atansa l'hora d'establir la República Federal!

I és arribat el moment, honorables Diputats, que, en nom del Govern provisional de la Generalitat que m'he honorat a presidir fins avui i, en nom propi, posi en les vostres mans la dimissió dels nostres càrrecs, per a facilitar-vos així, que, en ús del vostre dret i en compliment del vostre deure, elegiu ja el que ha d'ésser el Govern definitiu de Catalunya.

Si per als meus companys ha d'ésser un moment d'emoció, com no ho serà per a mi! Després de tants i tants anys de maldar per veure d'encetar quina era la voluntat de Catalunya; després de tants i tants anys de maldar per trobar el camí més dret de la seva alliberació, ja us podeu imaginar la pau d'esperit que he de sentir avui, en veure que ja és ella mateixa –per vosaltres que en sou el braç–, la mestressa i senyora dels seus propis destins. Pau d'esperit que ha d'ésser major encara per al qui, havent predicat com jo, en més d'una ocasió, el dret i tot a emprar procediments cruentos i de violència contra l'Estat opressor, els únics que exigia la dignitat del nostre poble, veu triomfar ara els de cordialitat i de pau.

Quin no fóra ara el meu penediment si hagués desoït l'imperatiu de consciència fill de tantes hores de sofriment, de meditació, d'exilis i d'enyorances, que un dia em feu cridar el poble, disposat a menar-lo allí on fos que em digués, sentint com sentia en ell la veu de la Pàtria! De la Pàtria degué ésser quan fou coronat pel triomf amb la desaparició per sempre del règim que havia estat l'obstacle secular de les nostres llibertats i dels que l'empraven i la pedra de la discòrdia amb els altres pobles d'Espanya. Així s'esdevingué i així fou com vaig constituir el primer Govern provisional de Catalunya. Govern que, aclamat aquells dies memorables pel nostre poble i consagrat després per una doble manifestació del sufragi, ha tingut la més alta glòria de poder arribar, net de sang i lliure de tota violència, a aquest moment d'ara, un dels més inefables de la nostra història.

Honorables Diputats! Com a representació vivent que sou, en carn i esperit, de Catalunya, rebeu ja el poder que, com a Govern provisional, per ella i en nom d'ella hem exercit fins ara. I, si en imposar-nos-el, com ja he dit, per imperatiu de consciència, en sentírem tota la responsabilitat, deixeu que, en depositar-lo ara, per imperatiu de democràcia, compleixi amb el deure de dir-vos, mal sigui breument, l'ús que n'hem fet.

Proclamada que fou per nosaltres la República a Barcelona, i no sabent-la encara proclamada a Madrid, el nostre primer esforç va ésser salvar-la de tot perill i dotar-la

de l'assistència de tots els estaments del poble. Si pregona fou l'emoció que ens féu més tard la nova proclamació de la República a tota Espanya, més pregona fou encara i inoblidable l'alegria que ens reservava aquella matinada del dia 15 d'abril. Per damunt del silenci imponent de la gervació que omplia la Plaça de la República, quin pas no representava en la nostra història la simple lectura en català –per boca del tinent d'un piquet de la guarnició de Barcelona– del ban de la proclamació de la República Catalana! (Molt bé, molt bé.).

Plau-me reclamar per a aquest Govern de la Generalitat del qual he tingut tota la responsabilitat fins ara, l'honor d'haver encertat –per aquella força d'endevinació que té el sentiment– els mitjans de garantir tota la pau i tot l'ordre, no sols en aquells dies primers de la proclamació de la República Catalana, sinó també en els de la implantació de la Generalitat, resolent tots els conflictes produïts per les lluites religioses i socials, a casa nostra sovint tan violentes. No fou per la força, ni per les armes, ni per la més lleu violència, ni per la declaració d'un sol dia d'estat de guerra, que el poble es mantingué en pau, sinó pel sentiment de responsabilitat que li desvetllà, el sol fet de veure's en plena possessió de les seves llibertats. Davant d'aquest alt exemple de civilitat i de seny, apreneu del vostre poble, nobles Diputats de Catalunya! Com més llibertats li doneu, com més lleis li dicteu de justícia, més ell us hi correspondrà, generós, fent-se'n digne.

Potser no sigui aquest el moment ni el lloc, honorables Diputats, d'esmentar els motius que m'induíren a passar de la República Catalana al restabliment de la Generalitat de Catalunya. Però sí que no vull acabar aquest discurs sense deixar-hi constatat que raons d'ordre polític i social em feren veure que seguir dient-nos República Catalana era un perill per la República espanyola i per les nostres llibertats, donat el curs que prenien els fets de caràcter social a tot Espanya i el poc desvetllada que es trobava la consciència col·lectiva dels altres pobles peninsulars per a seguir-nos pel camí federal, al qual, i des del primer moment, volíem dur-los tots. Gest que equivalia, per part del Govern provisional de la República, al compromís d'aprovar l'Estatut que, al seu dia, dictés Catalunya i a entrar en el terreny de cordialitat que l'ha fet possible.

No és aquesta hora, tampoc, de perdre el temps en planys per aquelles facultats de l'Estatut de Catalunya que han deixat d'ésser-nos reconegudes. Hora és més aviat d'afinar les nostres aptituds per a treure tot el profit, i més, de les que ja hem recobrat avui. Hora també de proclamar, aprofitant aquesta solemnitat, que els catalans ens

fiem a l'esperança que l'exemple de Catalunya serà el millor auguri d'aquella República federal, per a l'establiment de la qual deixeu que torni a fer vots una i altra vegada, amb tota la puresa del meu anhel i amb tot el fervor de la meva ànima.

I arriba el moment de l'Estatut. I és en aquest moment que aquest Govern acomplí una de les missions més altes que pugui haver acomplert mai cap poble: la d'haver aplegat sota un sol anhel tots els seus fills per damunt de tot matís d'estament, de partit, de creença i de classe. Ja veieu de quin poble sou representats, Diputats de Catalunya, que així sap arribar a un tal alt exemple d'unitat de la Pàtria! Unitat de Catalunya que, havent estat l'ànima del Parlament provisional que havia de redactar el seu Estatut, del plebiscit d'Ajuntaments i del referèndum popular que havia d'aprovar-lo, dels Diputats que amb tanta d'abnegació l'han sostingut a les Corts d'Espanya, no és probable que es torni a produir sinó en el cas d'haver-hi mai en joc la vida de la República i la integritat de les nostres llibertats.

Amb el mateix zel que aquest Govern provisional ha col·laborat amb el poble, ha volgut també laborar, en silenci, dintre els organismes de la Generalitat, estructurant els seus Departaments de Governació, Cultura, Assistència social, Economia, Finances, Justícia, Obres Públiques, Agricultura i Treball; reorganitzant el seus serveis i utilitzant-los de Comitès, Comissariats, Consells tècnics i preparant projectes que ben aviat seran ponències d'aquest Parlament i del Govern que ha de nomenar el President que elegireu ara vosaltres. Ponències que no esperen més que la vostra aprovació i les noves possibilitats econòmiques que els han d'obrir el camí de la realització. I projectes que, en tractar-se de coses essencials i urgents, els ha iniciat o dut ja a terme, com ho demostra l'obra realitzada per tots els Departaments i d'una manera especial pel de Cultura.

Amb aquest Parlament que, abans de començar ja té la glòria d'ésser el primer Parlament de la Catalunya renascuda, posa fi a la seva obra en aquest Govern provisional. Govern provisional que si no hagués fet altra cosa que promoure, mantenir i exaltar totes les valors de la terra fins a fer-les convergir en aquest Parlament, que és la més meravellosa eclosió de la seva voluntat, ja podria morir segur d'haver complert amb Catalunya. (Molt bé.).

Honorables Diputats, representants de Catalunya; ara sí que l'instrument de Govern que teniu a la mà ja és complet, i amb l'esforç que hi durà el vostre entusiasme, segur

que ben aviat serà fins i tot perfecte. Teniu Generalitat, teniu Estatut, teniu Parlament; només depèn, doncs, del vostre braç que comenci a governar-se Catalunya.

Inspireu les vostres lleis en aquest mateix escrit seu, que l'ha fet sempre un dels pobles més lliures del món. No oblideu que els problemes més bàsics i més vius són dels que treballen, si voleu ésser justos, poseu el vostre especial esforç en totes aquelles lleis que revesteixen un caràcter social i que tendeixen a l'abolició de tot ús abusiu i de tot abusiu privilegi.

Que de la gran festa de les nostres llibertats cap ciutadà de l'estament o classe que sigui, no se'n pugui tornar amb set de treball, de cultura i de justícia!

En vostres mans està posada la grandesa de Catalunya, que petita com és i lliure de falsos embalums i de preocupacions imperialistes, podeu aspirar a fer-ne un dels més grans imperis de l'esperit, els únics perdurables.

Que la vostra obra de govern s'estengui per un igual i talment per totes les seves comarques, que tota ella se senti un sol cos ben unificat per un mateix i un sol pensament. Que si la xarxa de comunicacions per terra, per mar i per cel n'assegura aquella unitat material, asseguri la de l'esperit aquell altra xarxa d'institucions de cultura que ens faci sentir ciutadans d'una mateixa Catalunya.

Que pugui tornar-se a dir d'ella, que tota ella és una ciutat tan nova, tan sensible i tan tensa, que recull l'onda de procedència més llunyana, relligant-nos així amb el món i la humanitat.

Així heu de voler Catalunya, com tantes vegades jo l'he promesa al poble: políticament lliure, socialment justa, econòmicament pròspera i espiritualment gloriosa.

Que si un dia es digué d'ella que era temuda per terres i per mars, per terres i per mars digui's ara volguda i admirada.

Diguin-ho primer que ningú els germans dels altres pobles d'Espanya, que ara em plau de saludar, amb l'emoció d'aquest moment solemne, en els noms del President de la República, senyor Nicet Alcalá-Zamora i el del seu Govern, senyor Manuel Azaña, l'un i l'altre grans amics de la meva ànima i de Catalunya. Diguin-ho també tots els petits pobles del món, que, com el nostre, han hagut de lluitar per la seva llibertat.

Diguin-ho, fins i tot, les grans potències, si per altra cosa no, per aquest so de pau que tenen les veus dels pobles petits com el nostre. Que bé n'hi calen de veus de pau al món

que ofeguïn la remor de les passades guerres, i que no hi deixin desvetllar ni un eco més de cap altre nova que hi pogués haver encara venidora.

I que ho puguem dir tots, quan ara calli jo per a sentir-vos a vosaltres: que per vosaltres, honorables Diputats, després de més de dos-cents anys d'haver emmudit, tornarà a parlar Catalunya. (Ovació perllongada en tots els sectors de la Cambra.)²⁴¹⁶.

En darrera instància, volem transcriure també les paraules d'agraïment amb motiu de l'elecció com a president de la Generalitat, que es van produir just després de la votació a la cambra recentment constituïda. En aquest cas, el text l'extraïem d'una font secundària, que ens inspira per a recercar en la primària. El mateix llibre d'Ismael Pitarch, *El president Macià i el Parlament de Catalunya*²⁴¹⁷, ens ha convidat a recercar per trobar al *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*²⁴¹⁸, les paraules d'agraïment del president Macià, que ens disposem a transcriure:

DESPRÉS DE LA VOTACIÓ, EL PRESIDENT DEL PARLAMENT (COMPANYS):

El Sr. PRESIDENT:

Honorable senyor President: El Parlament acaba d'elegir el senyor Francesc Macià, President de la Generalitat de Catalunya. L'honorable senyor President vol fer alguna manifestació?

El Sr. MACIÀ:

Agraïxo en el fons del meu cor la distinció que m'heu fet, honorables Diputats, en proclamar-me president efectiu de la Generalitat de Catalunya. Sento una profunda emoció. Vosaltres ho comprendreu, si penseu, com jo penso ara, que en els moments de lluita per les llibertats de Catalunya, en els moments més dolorosos per a mi, en els moments en què queien aquelles il·lusions que m'havia format d'una forta organització, d'una preparació minuciosa per a poder lluitar i vèncer i portar les llibertats de

---

²⁴¹⁶ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 86-92.

²⁴¹⁷ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya.

²⁴¹⁸ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 93-94.

Catalunya, en aquells moments, els més dolorosos i cruents de la meua ànima, mai no vaig defallir i vaig continuar en la fe absoluta que arribarien aquests moments gloriosos que ara estem vivint.

Jo he cregut sempre en Catalunya i en el seu triomf pel damunt de tot. Cap pàtria no pot morir mentre tingui fills que la sentim amb força que li donin, si cal, la seva vida.

Accepto l'alt càrrec que em doneu. Ho accepto, perquè així, en cada moment, puc ésser el fidel servidor, el primer servidor de Catalunya. Ho accepto amb joia, perquè comprenc i em faig càrrec de la responsabilitat que això representa. Jo em faré càrrec de tots els afanyos, de les aspiracions, dels dolors i fins de les il·lusions del poble de Catalunya.

A vosaltres, honorables Diputats, ja us vaig demanar que us en féssiu càrrec, també; que després les depuréssiu i àdhuc que les plasméssiu en la realitat. I jo us deia que aleshores, honorables Diputats, ho féssiu en un sentit ben generós i ple d'amor, perquè d'aquesta manera, els que en fruirien més serien els que més ho necessiten. Però jo puc dir a tots, que seré el fidel guardador de les llibertats dels ciutadans i dels seus drets, i vetllaré perquè es faci justícia a tots, sense distinció de classes (Molt bé, molt bé.). Comprend el sentit de la vostra elecció, i és el que més m'honora i el que més m'emociona, perquè trec el que es pugui referir a la meua personalitat, i és la ratificació que fa el poble a tots els ideals, a tots els sentiments i a tots els anhels que he predicat contínuament arreu. Són aquests ideals pels quals tinc una gran devoció, una devoció de tota la meua ànima. (Molt bé, molt bé!)

Honorables Diputats: Davant vostre, que és davant de Catalunya; en aquest lloc sagrat per tots; des d'aquest alt setial que tots hem d'honorar perquè representa la pàtria, prometo solemnement complir el mandat de Catalunya i ésser fidel al seu esperit i a la seva voluntat, i ésser fidel guardador i impulsor de les llibertats de Catalunya. (Molt bé, molt bé! Aplaudiments.).

Senyor President: Jo em permetria demanar-vos que suspenguéssiu les sessions de Corts fins després de les consultes que jo crec convenientes per tal de poder presentar el nou Govern al Parlament de Catalunya²⁴¹⁹.

---

²⁴¹⁹ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 93-94.

Epíleg: Paraules d'agraïment amb motiu de l'elecció com a president (14-12-1932)

Les darreres paraules d'agraïment de Macià davant de la cambra, per la seva elecció com a president de Catalunya, que acabem de transcriure just abans d'aquest apartat final, ens serveixen com a epíleg de tots els discursos que hem analitzat en aquesta tesi.

Després de la intervenció que Francesc Macià, el president del Parlament va anunciar que el govern provisional havia presentat la dimissió i, per tant, calia procedir a la votació per a elegir un nou executiu. Enric Jardí ho explica així:

Lluís Companys anuncià que el consell executiu de la Generalitat havia dimisit, juntament amb el president Macià, per tal de poder constituir la Generalitat definitiva amb la plena vigència de l'Estatut ara confirmada amb la formació del Parlament de Catalunya²⁴²⁰.

El que resulta curiós d'aquesta votació és que, segons Ismael Pitarch, ni el presidenciable ni el president del Parlament eren al Saló de Sessions. Segons explica Pitarch, Macià i Companys van sortir fora durant la fase de votacions:

El Diari de Sessions núm. 6, del dia 14 de desembre de 1932, després de presentar la dimissió el president i el Govern provisionals i abans de procedir a l'elecció del president de la Generalitat estatutària, acota: <Es retira el Govern dimissionari>; Lluís Companys, president del Parlament, deuria acompanyar el president i el Govern, perquè tampoc no és present en el saló de sessions en el moment de l'elecció, com també fa constar el Diari de Sessions: <Presideix el senyor Casanoves>. Un cop efectuada la votació i proclamat electe el president de la Generalitat, el Diari de Sessions indica: <Aplaudiments als bancs de la Majoria. Fa la seva entrada al Saló el senyor Macià>, el qual pronuncia un discurs d'agraïment davant del Parlament, novament presidit per Lluís Companys²⁴²¹.

És aquest discurs d'agraïment el que analitzarem en aquest epíleg final. Ens servirà, simplement, per posar en pràctica el model d'anàlisi del discurs que hem formulat en aquesta tesi, però sobretot també ens servirà per igualar els discursos de tots els presidents que hem triat.

Hem de recordar que en algunes de les intervencions de Prat i Puig que hem estudiat, la votació ja s'havia dut a terme, de manera que eren simples discursos d'agraïment, alguns amb més obra a fer i d'altres amb menys. En aquest cas, com observarem, Macià allibera tota la seva emotivitat i recull tots els ganxos que havia anat llançant en els discursos que hem analitzat i els que només hem comentat.

---

²⁴²⁰ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 344-345.

²⁴²¹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 33.

Així doncs, Macià era elegit president de la Generalitat i pronunciava el seu discurs d'agraïment, d'acord amb el que descriu Enric Jardí:

Macià reuní al seu favor 63 vots contra 11 que assolí Ramon d'Abadal i que havien emès unànimement els diputats de la Lliga. Macià, proclamat President enmig d'una gran ovació, pronuncià, commogut, un discurs de regreïment i anuncià que en una data molt pròxima es formularia un nou consell, per tal que la Generalitat quedés formalment constituïda²⁴²².

El flamant president de la Generalitat començava agraint la distinció que li han atorgat els diputats. Reprenia aquí el primer ganxo que havia llençat als seus interlocutors, ja que de la presentació de la candidatura se'n derivava l'elecció o no del seu càrrec. Amb aquest agraiement, Macià tancava el primer cercle.

A continuació, prenia la segona idea que el definia com a polític: el sacrifici i el sofriment personal en favor del col·lectiu. En aquest sentit, recorda als diputats que l'acaben d'elegir els moments més durs de la seva trajectòria:

Vosaltres ho comprendreu, si penseu, com jo penso ara, que en els moments de lluita per les llibertats de Catalunya, en els moments més dolorosos per a mi, en els moments en què queien aquelles il·lusions (...) en aquells moments, els més dolorosos i cruents de la meua ànima, mai no vaig defallir i vaig continuar en la fe absoluta²⁴²³.

Macià es presentava com un home de paraula, més que no pas de paraules. Busca argumentar la coherència de la seva trajectòria, malgrat que amb Ucelay-Da Cal ja hem pogut demostrar que no va ser ni lineal ni coherent.

En qualsevol cas, Macià continua enriquint el discurs amb fal·làcies de falsa causalitat, com la que proposa que “cap pàtria no pot morir mentre tingui fills que la sentim amb força que li donin, si cal, la seva vida”²⁴²⁴. Aquesta insistència en el sacrifici individual respecte el col·lectiu, a banda de ser una fal·làcia de falsa causalitat podríem dir que és una apel·lació a la unitat del poble, és a dir una fal·làcia *ad populum*. Un col·lectiu del qual, tal com es presenta a sí mateix, ell n'és “el fidel servidor, el primer servidor de Catalunya”²⁴²⁵. Macià fa una clara analogia al *primus inter pares* del que ja havia parlat en el seu discurs anterior. Reprèn, doncs, un nou ganxo dels altres discursos.

---

²⁴²² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 344-345.

²⁴²³ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 93-94.

²⁴²⁴ *Ibidem*.

²⁴²⁵ Macià, F. (1932). *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 6, 14 de desembre de 1932. Extret de Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pp. 93-94.

El fil directe més evident, que vertebrava el cos d'aquest discurs, és l'agraïment i l'acceptació del càrrec, ja que en la part central de les paraules repeteix diverses vegades “ho accepto”, amb alegria però també amb responsabilitat. Això sí, procura compartir aquest deure amb la tasca que els diputats han de desenvolupar des del Parlament i que ha de permetre’l fer bona feina al govern.

I per equilibrar l'emotivitat que fins al moment ha omplert aquestes línies, Macià veu necessari equilibrar-ho amb un breu plantejament dels tres pilars que regiran la seva política: les llibertats, els drets i la justícia. Aquesta tríada seria representada per la famosa “casetta i l'hortet” que no apareix en cap dels discursos institucionals que hem triat, però que no podíem deixar de mencionar perquè es tracta d'una de les imatges més recordades per l'imaginari popular català sobre l'Avi.

Finalment, per a concloure el discurs, reprèn l'últim ganxo que li queda per agafar de les anteriors paraules. Interpel·la directament els diputats generant la clàssica sinècdote que ells representen tot Catalunya, per després referir-se a la famosa frase que havien emprat tant Prat de la Riba com Puig i Cadafalch, referint-se a l'*alt setial*, com un lloc sagrat per tots els catalans. Aquesta referència venia a unir la tradició parlamentària dels catalans, si més no el *topoi* que estava històricament consolidat, i que portava als diferents presidents de Catalunya enaltir aquests valors intrínsecs a la identitat nacional.

Així és com acaba conclouent el discurs, amb una nova reunificació d'esperit nacional i de voluntat de ser, de construir les llibertats per Catalunya. De nou, el *leitmotiv* de la llibertat per Catalunya, que alguns han interpretat com la independència del Principat però en realitat és una complexa proposta confederal que no va reeixir.

En qualsevol cas, queda demostrada l'enorme habilitat del president Macià per a enriquir el seu discurs oral amb infinitat de recursos retòrics i amb una estructura molt ben treballada. Gràcies a la detinguda anàlisi que acabem de fer, hem pogut detectar quin era el seu *Discurs nacional* i el *Model d'Estat* que proposava. A continuació, desenvoluparem aquests apartats, els quals complementarem amb altres fonts per dotar les nostres afirmacions del màxim rigor possible.

2.3.5 Ideals catalanistes

Francesc Macià i Llussà va ser un home d'acció, més que no pas un home de pensament. Per això en els seus textos és més difícil que no pas amb Prat o amb Puig, divisar quins eren els seus ideals catalanistes. Això no vol dir que no en tingués. Ans al contrari, els seus principis es van mostrar impertorbables al llarg de tota la seva vida, mentre que els ideals van anar evolucionant.

A l'apartat de la seva *Biografia* ja hem pogut observar els canvis ideològics que el porten de l'exèrcit a la política, des d'una posició conservadora i benestant a una defensa aferrissada dels obrers, d'una proximitat amb la monarquia a la defensa de la República i, finalment, d'una posició ambigua pel que fa a l'eix nacional –tot i que podríem dir que no era contrari a l'espanyolisme en els seus inicis– fins a una proposta independentista en el punt més àlgid de la seva obra política. Si més no, aquesta perspectiva la va manifestar en el pla teòric i discursiu, tot i que ja hem vist que a la pràctica no ho acaba d'aplicar.

Aquests canvis al llarg de la seva vida política fan que, si en Prat i en Puig ja era difícil detallar quins eren els seus ideals catalanistes, en Macià la tasca encara serà més complexa. En tot cas, ens proposarem fer-ho amb la màxima concreció possible, per tal de veure quin era el seu *Discurs nacional* i quins van ser els diversos *Models d'Estat* que va proposar, centrant-nos especialment en la seva etapa com a president de Catalunya. La dificultat per acotar les ideologies de Macià vindran, doncs, dels canvis de perspectiva al llarg de la vida i també de la seva minsa obra doctrinal, que sobretot trobem en dels discursos orals. Així ho corrobora Ismael Pitarch:

Macià viu una intensa evolució ideològica al llarg de la seva vida. Mai no fou, però, un ideòleg o un teòric; tampoc un escriptor: fora dels seus discursos (...) no va deixar gaire obra escrita, malgrat tenir sempre a prop les seves famoses llibretes de notes, que portava a la butxaca i l'acompanyaven arreu, en les quals prenia apunts i que li servien de vademècum i recordatori²⁴²⁶.

En aquest cas, a diferència dels altres dos presidents, la font principal d'estudi és a partir de discursos, ja que en prou feines es conserven uns pocs articles i no se'n conserva cap publicació doctrinal del seu pensament clarament com en *La nacionalitat catalana* o indirectament com en *L'arquitectura romànica a Catalunya*. En definitiva, els seus

---

²⁴²⁶ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 41.

ideals els podem observar a partir de les seves paraules orals que hem analitzat en l'apartat del *Missatge*.

Estudiar la ideologia a través dels discursos té un avantatge i un inconvenient. L'avantatge rau en la simplicitat dels termes que utilitza, ja que aquests havien de ser entesos pel gran gruix de potencials oients. L'inconvenient rau en el fet que hem de conèixer molt bé el context històric per entendre exactament quines són les referències implícites al discurs. En qualsevol cas, tal com presentava Carner-Ribalta, Macià era un “d'aquells homes de rara qualitat que creuen en solucions simples per als problemes complexos”²⁴²⁷. És a dir, podem interpretar que era o bé un populista simplificador dels problemes o que realment es preocupava per fer entenedores les seves paraules a un públic poc format acadèmicament i, sovint, analfabet.

Probablement, aquesta capacitat per aportar solucions simples –de vegades excessivament simplistes– procedeix de la seva voluntat d'escoltar el sentir del poble i, en conseqüència, el va portar a evolucionar el seu pensament. Així ho explica Albaigés:

*Macià, fins al seu matrimoni, no hi ha dubte que se sentia espanyolista. I és que l'estada a les terres castellanes adorm moltes vegades la pròpia consciència; n'hem vist força casos. A més, la família Lamarca no sembla que usés habitualment el català, si més no per escrit –recordem la castellanitzat del matrimoni Mier-Chaves, i quan un consort és castellanoparlant, això sol arrossegar l'altre–, cosa d'altra banda freqüent en les classes acomodades de Catalunya*²⁴²⁸.

El cert és que no podem donar validesa a aquesta cita perquè hi té molt d'ideologia i de ganes de veure el que l'autor hi vol trobar. Per això, en aquesta tesi defensem que, si més no a l'inici, Macià no es manifestava públicament sobre quina era la seva perspectiva en l'eix nacional.

El que sí que podem constatar és que Francesc Macià era un “un home arrelat als seus orígens”²⁴²⁹, com defensa l'Espai Macià. Era un home que estimava la terra, els pagesos, l'oli i el vi, que havia estiuejat sempre al poble dels seus pares, de manera que havia fet un vincle estret amb els veïns de les Garrigues. És aquesta connexió amb la gent del poble dels seus avantpassats el que el porta a sortir de l'exèrcit per posar-se en política. A la *Biografia* ja hem explicat que Macià considerava injust que els oficials

---

²⁴²⁷ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 24.

²⁴²⁸ Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 82.

²⁴²⁹ Espai Macià. <http://www.espaimacia.cat/francesc-macia-1.html> Les Borges Blanques [Consulta juliol 2021].

militars menystinguessin el sentir del poble, en els fets del *Cu-Cut!* i de *La Veu de Catalunya*.

Aquells fets només van ser el detonant d'una politització progressiva, que trobem en el fracàs de la pèrdua de les colònies. De manera que Macià va anar polititzant-se, adquirint un compromís cívic amb els ciutadans i allunyant-se dels seus companys de professió, com confirma Albaigés:

La consciència s'anà despertant gradualment en Macià per diversos motius. A Espanya es vivia un temps de desconcert polític. (...) El fet decisiu, que com un tro despertà la consciència adormida de Macià, fou el trasbals viscut al 1898 amb la pèrdua de Cuba, el definitiu esfondrament de les restes de l'imperi espanyol²⁴³⁰.

Així doncs, a partir d'un procés de politització que s'havia dilatat en els darrers anys del segle XIX, va acabar confirmant-se quan va prendre part a la coalició electoral de Solidaritat Catalana. És aquest moment el que Roig Rosich descriu com a catàrtic:

A partir d'una voluntat regeneradora i unitària que el va portar a integrar-se a la Solidaritat Catalana i indirectament a la Lliga Regionalista, Francesc Macià anirà descobrint en la vida política uns comportaments decebedors (...) que l'allunyan dels propòsits inicials. Se sentirà desenganyat²⁴³¹.

Amb l'entrada en la coalició electoral de Solidaritat Catalana, Roig Rosich considera que es constata la transformació progressiva del militar, monàrquic, oligarca i amb una catalanitat espanyolista cap al Macià polític civil, republicà, progressista i nacionalista separatista.

Com podem presumir, aquesta transformació no va ser brusca i immediata, sinó que a mesura que s'anava sentint desenganyat pels seus correligionaris, anava canviant el sentit del seu pensament. Inicialment, es va sentir decebut dels militars per entrar en política en el sector catalanista; posteriorment va decebre's també dels companys catalanistes i va acostar-se al progressisme popular, així com també el va portar a defensar postulats independentistes i republicans, ben al contrari dels seus ideals quan havia entrat en política. Aquests canvis es van produint a mesura que els esdeveniments històrics se succeeixen i, per Macià, els polítics no responen a les necessitats de la ciutadania, com corrobora Roig Rosich:

Aquests anys d'evolució són també els anys de la Setmana Tràgica, del descrèdit del republicanisme català pel Pacte de Sant Gervasi, de la Mancomunitat, de la Primera Guerra Mundial, de la insurrecció d'Irlanda

---

²⁴³⁰ Albaigès, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 83.

²⁴³¹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 16.

*per Pasqua de 1916 i de la mort de Domènec Martí i Enric Prat de la Riba, esdeveniments de cap manera aliens a la percepció de Francesc Macià*²⁴³².

Queda demostrat, doncs, que el context polític i les respostes inadequades que considerava que es donaven a la ciutadania, el va convertir “de militar espanyolista a civil catalanista, de terrinent conservador a home de profundes conviccions esquerranes”²⁴³³, segons Albaigés.

És Josep Maria Roig Rosich qui ens explica el per què d’aquesta evolució:

*No és estrany que inicialment Macià estigués a prop de les tesis de Maura amb allò de fer la revolució des de dalt (o des de dins del mateix règim) o de les idees regionalistes de la Lliga; la seva posició social i probablement la influència dels seus estudis militars l’abocaven en aquesta direcció; tanmateix, la ineficàcia del sistema el va anar radicalitzant, alhora que ell també s’anava submergint més plenament en el món de la política activa. En el seu camí polític va saber anar trencant amb la monarquia, amb l’oligarquia, amb la classe política, amb el sistema de partits i amb la burgesia, esdevenint cada vegada més un polític popular. Alhora també sabrà passar de l’àmbit local al nacional de Catalunya*²⁴³⁴.

Pel que podem deduir d’aquest fragment, Macià era un home visceral que escoltava el sentir de la gent, les seves necessitats i voluntats. Per aquest motiu, com que no era un polític a l’ús, que hi era perquè volia ser conseqüent amb les seves idees i no amb la seva cadira, Macià adaptava la seva ideologia segons evolucionava també la seva experiència vital.

Així, no és estrany que, com apunta Albaigés, “defraudades les esperances catalanes en l’actuació de la Lliga, s’anava produint una substitució del moderat, dretà i espanyolista Cambó per l’exaltat, esquerrà i independentista Macià, paral·lel al radicalisme anticatalà que es donava a Espanya”²⁴³⁵. D’aquesta pulsio dicotòmica, probablement hauria tingut més sentit que es posés de part de Cambó i dels regionalistes, per la seva posició social, però en canvi va triar el camí contra intuïtiu. Potser va ser la seva connexió amb la gent de Borges i un electorat tremendament fidel al qual havia de respondre des del compromís cívic que havia adquirit en presentar-se amb Solidaritat.

---

²⁴³² *Ibíd.*, pg. 132.

²⁴³³ Albaigés, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 87.

²⁴³⁴ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pg. 133.

²⁴³⁵ Albaigés, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 108.

José Montilla, el qui també fou president de Catalunya, assegura que Macià ens ensenya “l’indissoluble lligam entre la causa catalanista i la causa social”²⁴³⁶. Evidentment aquesta visió de Francesc Macià és també interessada i ideològica, que seria criticada per autors com Ucelay-Da Cal, el qual considerava que el president havia estat un home que s’havia anat adaptant segons les seves necessitats vitals i l’evolució dels esdeveniments històrics. Una visió molt menys romàntica i ideològica, alhora que més ben fonamentada per la quantitat d’estudis que ha fet Ucelay sobre Macià.

En qualsevol cas, el que sí encerta Montilla en el comentari sobre Macià, és el fet que el primer president de la Generalitat republicana vinculava la causa catalanista amb la causa social, allunyant-se del centralisme i del conservadorisme immobiliari de l’espanyolisme de Madrid. Així sintetitza Roig Rosich els ideals de Francesc Macià:

*Contra un estat centralista (...) [i] contra la desigualtat social. (...) Primer volia regenerar Espanya a partir de Catalunya, però, quan descobrí que no solament això era gairebé impossible sinó que els governs espanyols eren els que frenaven l’impuls de Catalunya, aleshores es lliurà a l’alliberament de Catalunya; si no hi ha possible entesa amb Madrid cal trencar amb el Govern central i dedicar-se plenament, exclusivament, a Catalunya, únic referent final a partir d’aleshores*²⁴³⁷.

És per aquest motiu que Enric Jardí redueix les idees de l’etapa presidencial de Francesc Macià en dues de principals: “la voluntat del nostre poble no arribarà a quedar expressada en un text de rang constitucional. (...) [Per tant] l’objectiu final és la instauració d’una República catalana dintre d’una Federació de Repúbliques d’Espanya”²⁴³⁸.

Podem constatar, doncs, que el model d’Estat que planteja Macià té molt a veure amb les decepcions que s’endua del centralisme espanyolista. Un model d’organització territorial que proposava canviar perquè entenia que a Espanya hi havia diverses nacions que mereixien tenir una condició política diferenciada, com recull Pitarch:

Catalunya i la seva llibertat són el motor principal del seu projecte polític, com ha estat destacat a bastament; la caseta i l’hortet és l’eslògan que sintetitza i simplifica les seves aspiracions per als humils. Macià, però, no és ni un il·luminat ni un il·lús, ni tampoc un polític paternalista. El seu contacte amb pagesos, rabassaires, sindicalistes i anarquistes el porta a promoure i estendre intensament la cultura i, especialment, a democratitzar la política educativa. Igualment, malda per establir una política sanitària, dirigida sobretot a la difusió de la higiene i de les mesures de prevenció entre els

---

²⁴³⁶ Montilla, J. (2008). “I” a Gassol, V. (2008). *Elogi de Francesc Macià. Discurs necrològic pronunciat per Ventura Gassol*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 5.

²⁴³⁷ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L’esfera dels llibres, pg. 230.

²⁴³⁸ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 456-458.

*obriers, ja que considera que la salut i la instrucció no poden ésser accessibles només als benestants. La definició del pensament social de Macià no és el populisme, ni tan sols en sentit noble; ni tampoc l'obrerisme o la socialdemocràcia, si no és en el sentit ample*²⁴³⁹.

A partir d'aquesta cita podem concloure que Macià era nacionalista per necessitat, per proximitat amb les necessitats de la gent, per la voluntat de respondre a les dificultats dels menys adinerats. Sense bastir-se d'una teoria nacionalista definida com Prat de la Riba o treballada amb multiplicitat d'estudis com Puig i Cadafalch, la seva connexió amb la gent del carrer, amb la gent de poble, amb els més humils de la seva societat el convertia en un nacionalista intuïtiu.

Per Ismael Pitarch, aquesta manera d'apropar-se a la gent del seu temps, als més necessitats, la qualifica d'humanisme social:

*L'atenció de Macià cap als sectors poc afavorits –pagesos, i després també obrers industrials– és compromesa i real; sovint poc estructurada i superficial, sempre, però, sincera i corresposta pels afectats menys radicals, rabassaires i sindicalistes oposats al faïsm. El seu pagesisme i obrerisme, de ressonàncies liberals radical i, en menor gran, fabianes i laboristes, es podria qualificar d'humanisme social*²⁴⁴⁰.

Un humanisme que no es basava amb la grandiloqüència de l'alta cultura de Puig i Cadafalch o de les desenes lectures en les quals es submergia Prat de la Riba. Aquest humanisme es basava amb el contacte directe amb la gent del poble, un element que no compartia Macià amb els seus dos predecessors que, com hem vist en les seves respectives *Biografies*, preferien distanciar-se del gran gruix popular.

Macià era, doncs, una persona a qui li agradava escoltar als seus conciutadans i advocar per les seves necessitats, independentment de la seva condició social o situació econòmica. És per aquest motiu pel qual connectava tant amb els més adinerats com amb els més necessitats, perquè no mirava la gent amb prejudicis de classe. I malgrat comptar amb una situació socioeconòmica benestant, a partir del matrimoni amb Eugènia Lamarca, va ser capaç de posar-se al costat dels interessos dels seus votants per davant dels seus propis, com assegura Roig Rosich:

Mentre el camp lleidatà es mantenia més o menys ancorat en el món tradicional, monàrquic, amb dependències caciquistes, la capital es va decantar de manera predominant cap a una clara adscripció a les tendències republicanes, catalanistes i demòcrates. (...) Macià, que va començar a Lleida freqüentant el Casino Principal però també les Cambres Agràries, va participar –encara que inicialment d'una manera passiva– en aquest

---

²⁴³⁹ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 41.

²⁴⁴⁰ *Ibidem*, pg. 41.

*moviment de renovació, i estava en contacte tant amb els sectors populars com també amb els intel·lectuals o aristocràtics de la ciutat*²⁴⁴¹.

És per aquesta capacitat d'escoltar i de no jutjar a partir de prejudicis, que porta a Macià a connectar amb gairebé tots els sectors de la societat, segons el mateix Roig Rosich:

*El període de més intensa formació i informació política Macià el va passar a Lleida en una primera etapa i després, encara que continuà a Lleida, hi va haver sovintejats parèntesis amb estada a Madrid. Per tant les influències ideològiques van ser fonamentalment lleidatanes i no barcelonines, amb tot el que això últim comporta de compromisos o dependències econòmiques i polítiques. (...) Ell només se sentia estretament lligat a les necessitats agrícoles i comarcals lleidatanes i a una ideologia i una política perifèriques que ni necessitaven ni havien estat mai massa ben tractades pel Govern de l'Estat*²⁴⁴².

Podem comprovar com és la seva pròpia experiència vital la que porta a Macià a pensar com pensava. Si no s'hagués casat amb Eugènia Lamarca no hauria entrat en contacte amb l'alta societat lleidatana, si no hagués nascut a Vilanova i la Geltrú en el sí d'una família de comerciants d'oli no hauria pogut veure i viure les diferències entre la gent de costa i la de l'interior. Si no s'hagués format a l'exèrcit, probablement no hauria pogut accedir a un nivell d'ensenyament superior, però alhora no va perdre mai la proximitat amb els seus veïns de Borges.

És, doncs, l'experiència vital del qui seria el primer president de la Generalitat republicana, que el porta a la seva legitimitat popular al final de la seva trajectòria política. Probablement per aquesta sensibilitat social també se'l recorda avui amb més força que no pas Prat i Puig. Perquè, segons Jardí, Macià defensava:

El respecte de la millora de les classes més necessitades:

- a) *La intensificació i extensió de la cultura, especialment amb la democratització de la política educativa.*
- b) *L'establiment d'una basta política sanitària, dirigida sobretot a la difusió de la higiene de les mesures de prevenció entre el proletariat. (...)*
- c) *La reconeixença de les justes aspiracions de la pagesia*²⁴⁴³.

Aquest discurs social podria assemblar-se molt al que avui dia tindrien les esquerres polítiques de qualsevol país europeu. Evidentment, actualitzades a les necessitats canviants de les classes necessitades, però amb una música molt semblant.

---

²⁴⁴¹ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 134.

²⁴⁴² *Ibíd*em, pg. 139.

²⁴⁴³ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pp. 456-458.

Per aquest motiu, molts polítics d'esquerres i catalanistes del nostre temps (2022), com Carod-Rovira, coincideixen amb alguns dels plantejaments del tercer president que estudiem en aquesta tesi:

Macià en els seus discursos ens parla de llibertat i d'ennobliment de les barriades populars, de sobirania i d'alliberament de la dona. En la seva època de president (...) les referències als treballadors, a les classes més desafavorides, als qui sofreixen privacions i desatenció són constants, i sempre amb la voluntat d'integrar-los a la plena participació en la vida política catalana, tot millorant les seves condicions de vida²⁴⁴⁴.

Una sensibilitat social que, com apuntava abans Montilla, la lligava també al catalanisme polític i a la necessitat de canviar el model d'Estat per tal d'aconseguir els propòsits socials pels quals advocava. Així doncs, no es estrany que Lluís Duran corroborei que Macià relligava la lluita nacional a la lluita social:

La llibertat recuperada servirà per a molt: per millorar el benestar de Catalunya, per oferir el seu model als altres pobles hispànics i ibèrics, per fer les millors aportacions des de la llibertat a la civilització universal, per desplegar la consciència i la voluntat nacional en obra concreta i afegir la nació als ideals universals de democràcia, llibertat, justícia i pau²⁴⁴⁵.

I d'aquests grans ideals de justícia, Francesc Macià en feia una proposta molt concreta de model d'Estat, com estudiarem en el darrer subapartat que dediquem a aquest president.

Però abans d'acabar, volem concloure amb la definició personal que ens permet connectar el seu pensament amb la seva manera de ser. Com hem pogut comprovar en la descripció del *Perfil psicològic i la personalitat* de l'orador i com reitera Roig Rosich, Macià “fou un home políticament poc dòcil, independent, popular, rural i senyorívol alhora, amb contradiccions que va saber dissimular o fer-se perdonar amb la seva naturalitat pròpia i amb un comportament no exempt d'una certa ingenuïtat”²⁴⁴⁶.

És aquesta naturalesa del seu caràcter la que el porta a evolucionar el seu ideal polític, des del conservadorisme al progressisme i de la indiferència al nacionalisme català radical. Una evolució que va culminar, catàrticament, el 14 d'abril de 1931 amb els discursos en els quals proclama l'Estat Català i la República Catalana, en una confederació poc concreta de pobles ibèrics. En el fons, Macià adquireix rellevància

---

²⁴⁴⁴ Carod-Rovira, J.Ll. (2008). “III” a Gassol, V. (2008). *Elogi de Francesc Macià. Discurs necrològic pronunciat per Ventura Gassol*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 10.

²⁴⁴⁵ Macià, F. (Ed. Ll. Duran) (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 14.

²⁴⁴⁶ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 140.

perquè en ell coincideixen un grapat de tendències que afloren en aquell moment de canvi de sistema polític, com reconeix Montilla:

El president Macià fou un home de síntesi ideològica i política. En ell confluïren les diverses expressions del catalanisme, del republicanisme, del federalisme i de l'obrerisme. No va ser una síntesi doctrinària; va ser sobretot una síntesi emocional i íntimament lligada a la seva personalitat. Per això, Macià –l'Avi Macià– va esdevenir un mite ne vida, en la seva mort i per les generacions posteriors²⁴⁴⁷.

Per tant, insistim en el fet que Macià no era un home de doctrina ni tampoc de pensament. Però com també hem vist, Francesc Macià era un home de principis, els quals van obligar-lo a canviar el seu pensament i projecte polític per adaptar-lo al sentir dels seus conciutadans.

Per aprofundir en la naturalesa del seu pensament polític, social i nacional, haurem de sintetitzar quin discurs nacional va caracteritzar-lo per, finalment, concretar quin o quins models d'Estat va acabar proposant i acceptant. Una figura, sens dubte, única i digna de ser estudiada per la complexitat i per la transformació que pateix al llarg d'una trajectòria vital plena d'anades i vingudes.

Discurs nacional

Per Francesc Macià i Llussà, Catalunya era una nació que no trobem definida com a tal en cap dels discursos analitzats en aquesta tesi. Tanmateix, d'una lectura crítica de les seves paraules en podem deduir que per Macià la nació és l'intangible que relliga els ciutadans d'una societat. Per tant, té molt a veure amb la llengua, les tradicions, els valors compartits pels veïns d'una mateixa contrada.

A diferència de Prat, que s'esforça per definir-la, i de Puig, que s'esforça en estudiar-ne els elements característics per a nacionalitzar la ciutadania, Macià no segueix cap mètode ni té cap interès per sistematitzar què és la nació ni per demostrar que Catalunya és una nació. Simplement ho és, pel que se'n destil·la dels seus discursos, sense una classificació o estructuració dels elements que la defineixen. Així ho corrobora Carner-Ribalta:

En evocar Catalunya no recorria a cap idea abstracta o esotèrica. N'evocava la terra i les coses del camp, la bellesa individual de les comarques i de les ciutats; lloava els ciutadans, rics o pobres, de la ruralia o de la capital. Per un ben arrelat esperit de justícia i liberalitat, sentia afecte especial per als obrers i llur causa. Sentia afecte particular per la

---

²⁴⁴⁷ Montilla, J. (2008). "I" a Gassol, V. (2008). *Elogi de Francesc Macià. Discurs necrològic pronunciat per Ventura Gassol*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 4.

menestralia i, per la seva pròpia sensibilitat artística, servava un gran respecte per als artistes i intel·lectuals. Era aquesta base humana i democràtica que donava forma i solidesa als seus ideals factibles i concrets. (...) La famosa idea de la caseta i l'hortet (...) la qual venia a ésser una síntesi del que Macià considerava concreció del benestar popular. Simplificada al màxim, la idea de la casa i l'hortet podia prendre's com un símbol del desideràtum general per una Catalunya rica i plena²⁴⁴⁸.

No podem concloure que la caseta i l'hortet siguin la simplificació de què és la nació per Macià, tot i que s'hi aproxima força. Al cap i a la fi, el *Discurs nacional* del qui fou el primer president de la Generalitat republicana, es basa en un reguitzell d'elements tangibles i intangibles que confirmen l'existència d'una col·lectivitat diferenciada.

Si Macià no necessitava definir la nació per tenir un discurs nacional i nacionalista és per la seva facilitat de guanyar-se la confiança i l'estima de la gent. Coneixia a fons el territori, com ho demostra la seva professió prepolítica d'enginyer, gràcies a la qual estava obligat a trepitjar les terres de Lleida. És per la seva curiositat per les petites coses, per la quotidianitat de la vida al camp, la que el permet definir Catalunya d'acord amb les clàssiques dicotomies que al·legoritzen el principat i que recull Albaigés:

La visió de Macià, conscient de la dualitat catalana entre mar i muntanya, entre camp i ciutat, entre agricultura-indústria i comerç, sobre les quals ha pivotat sempre la nostra idiosincràsia. De Vilanova, on la seva personalitat quedava diluïda en un ambient més cosmopolita, Macià conservaria tota la vida la visió comercial i lúdica, relacionada amb el pare traficant amb l'oli i el vi i fent volar estels. De les Borges Blanques, on arribaria a ésser molt conegut i més singularitzat que a Vilanova, i on anava amb els parents al camp a fer de pagès a les estades estiuenques (...) adquiriria una visió rural i pagesa, la visió del secà i del reg, el contacte amb una societat agrària en transformació constant per la presència del canal, tota una revolució social a l'època²⁴⁴⁹.

Una visió plena de *topoi* del que suposa la costa i l'interior, amb les particularitats de la personalitat de la gent que les habitava. És en aquest coneixement feient del territori i de la seva gent el que el porta a parlar de la nació sense definir-la.

En aquest sentit, el seu discurs nacional en els primers anys a la política queda poc visible, perquè ja hem exposat que les seves paraules es centraven en defensar els interessos comarcals. Així ho corrobora Roig Rosich:

Durant els primers anys Francesc Macià fou un veritable diputat comarcal, que continuava interessat, almenys com a representant a Corts, en les

---

²⁴⁴⁸ Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp, pg. 23.

²⁴⁴⁹ Albaigés, J. M. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat*. Lleida: Pagès, pg. 30.

*qüestions pròpies i concretes de les comarques lleidatanes. (...) Aquests temes, alhora, l'aprovaven molt als habitants del seu districte*²⁴⁵⁰.

Amb les diverses decepcions amb els polítics de Madrid però també els seus correligionaris, com ja hem dit en l'anterior apartat, el seu discurs nacional fa un viratge i comença a aflorar amb més intensitat.

Mentre els primers anys, entre 1907 i 1914, es mostra com un ferm defensor de la pagesia de les Garrigues i els interessos lligats a l'oli, a partir de 1915 ja posa de manifest la seva frustració per la incapacitat de transformar el sistema institucional. Serrano recorda que el 1915 “abandonà el Congrés dels Diputats, convençut que no hi havia cap possibilitat de transformar el sistema institucional de la Restauració”²⁴⁵¹. Després d'un periple al front de la primera Guerra Mundial com a corresponsal, l'any 1917 es torna a implicar en política amb un discurs ja clarament nacionalista, a l'Assemblea de Parlamentaris de l'estiu d'aquell any.

Un discurs nacional que, com apuntàvem en l'anterior apartat, vinculava directament al discurs social. En aquella trobada extraparlamentària va fer un conjunt de propostes que no van ser acceptades perquè anaven unides “al moviment insurreccional, orquestrat per la CNT”²⁴⁵². Un any després, des del Congreso, va demostrar un pas més de l'evolució del seu discurs, decididament sobiranista i socialment compromès. El mes de novembre d'aquell mateix 1918 va pronunciar el primer discurs nítidament independentista al Congreso per part del catalanisme polític, una plena sobirania que defensava exercir per a donar cobertura a les problemàtiques socials de les catalanes i els catalans.

Aquesta radicalització nacionalista aniria *in crescendo* en veure's frustrats els seus interessos independentistes des del Congreso, en fracassar el projecte de la Federació Democràtica Nacionalista, així com també les seves propostes a la Conferència Nacional Catalana, formulades el juliol del 1922. En aquest congrés, com insisteix Serrano, “Macià hi plantejà de nou les seves propostes independentistes per

---

²⁴⁵⁰ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pg. 56.

²⁴⁵¹ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 146.

²⁴⁵² *Ibidem*, pg. 146.

assolir la formació d'un nou estat català independent de l'espanyol. Aquestes propostes no foren admeses”²⁴⁵³.

Per això va acabar fundant l'Estat Català, que comptava amb l'estelada independentista com a bandera i escut del partit. Efectivament era un separatista català, però amb el matís que volia formar part d'una federació ibèrica d'estats. Per tant, *de facto*, era confederalista, com veurem en el proper subapartat amb major concreció. El model d'Estat, però, seria irrellevant per a gran part de la ciutadania, que anava més necessitada de referents que no pas de canvis d'organització en el model territorial que no percebien per què servien.

És per això que, després dels múltiples fracassos en els models proposats per Macià, un cop proclamada la República i constituïda la Generalitat provisional, es va dedicar a visitar Catalunya. Segons Enric Jardí, “el president Macià recorre les terres catalanes en olor de multitud”²⁴⁵⁴, una tasca que va servir-li per a nacionalitzar Catalunya d'una manera ben diferent a la que proposaven Prat o Puig. D'acord amb el resum que en fa Jardí, en el primer any com a Generalitat provisional, Francesc Macià va anar a Cervera, Agramunt, Artesa de Segre, Manresa, Mataró, Sant Vicenç de Castellet, Solsona, Lleida, la Seu d'Urgell, Torelló, Torà, Súria, Santa Coloma de Queralt, Sant Cugat del Vallès, Tarragona, Reus, El Prat de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Montesquiu, Seròs, Santa Coloma de Cervelló, Sant Feliu de Guíxols, Olot, Terrassa, Sant Andreu, entre molts d'altres llocs. Una ruta gens menyspreable, tenint en compte les infraestructures dels anys trenta del segle XX a Catalunya.

En no disposar de pressupost ni tampoc de competències, un cop iniciada la tasca de la Generalitat, aquestes visites institucionals arreu del territori català li serviren al president per a nacionalitzar Catalunya. Mentre Prat pensava com definir la nació i creava institucions per a nacionalitzar la població i Puig estudiava els orígens remots de la nació i construïa edificis singulars per a promoure el sentiment d'unitat, Macià visitava el territori per cohesionar la societat.

En aquest sentit, com apunta Jardí, la tasca de Macià en aquestes visites era la d'entrar en contacte amb la gent per escoltar-ne les seves necessitats i per passejar la seva imatge, que s'havia convertit en tot un símbol:

---

²⁴⁵³ Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya*. Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones, pg. 147.

²⁴⁵⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 125.

El president de la Generalitat havia procurat mantenir el contacte amb el poble de Catalunya per mitjà d'una sèrie de desplaçaments a diversos indrets de la nostra geografia, generalment efectuats en diumenge, amb motiu d'algun esdeveniment d'interès local com la inauguració d'una obra pública d'un monument o d'una exposició. Aquests viatges tingueren la seva importància; d'una part, perquè tan sols amb la presència de Macià els homes i les dones de totes les poblacions visitades, fos quina fos llur edat i condició social, sentien, encara amb més intensitat, el fervor patriòtic; d'altra banda, perquè el President, sense gens d'afectació –i algunes ocasions amb una pobresa de mitjans expressius que la multitud no percebia, enlluernada per la majestat que emanava de la figura de l'Avi–, els feia créixer la fe en el futur de Catalunya malgrat les dificultats que comportava l'assoliment de l'Autonomia. (...) En tercer lloc, els viatges en qüestió tingueren un avantatge que els homes que encerclaven Macià compregueren aviat i saberen canalitzar en benefici propi: la difusió de l'ideari del partit Esquerra Republicana de Catalunya per un propagandista insubstituïble²⁴⁵⁵.

En qualsevol cas, malgrat que aquests viatges tinguessin una finalitat de màrqueting polític, van aconseguir molt més del que es proposaven.

En una època en la qual els mitjans de reproductibilitat tècnica eren molt menors que avui dia (2022), veure amb els propis ulls el personatge mític que havia lluitat per Catalunya i per les classes populars, era tot un esdeveniment. A més, pel gran gruix de la població, Macià havia reeixit també en el canvi de model d'Estat, de manera que era fàcil convertir-lo en una figura llegendària que s'havia sacrificat personalment en benefici de la col·lectivitat. Per aquest motiu, l'Avi era la sublimació de la Catalunya del 1931, com afirma Roig Rosich:

El movia una ambició global: Catalunya; no parcial, fer-la d'una determinada manera. La seva pàtria no va ser cap partit. No acceptava la profunda divisió que hi havia entre els republicans, ni el doble llenguatge o el classisme de la Lliga. Un dels seus tres innovadors fou el caràcter integrador, transversal i intergeneracional de les seves propostes. Macià va parlar poc de com volia Catalunya (...), es va referir poc a la Catalunya endins (qüestions de llengua, institucions pròpies, etc) i es va centrar molt més en la Catalunya enfora, primer cap a Madrid demanant respecte per Catalunya i després propugnant el trencament i, més tard, cap a Europa i Amèrica, des d'Irlanda fins a la URSS passant per l'Havana i Nova York²⁴⁵⁶.

Com ja hem comprovat al llarg de tot l'estudi de Macià, ni la seva trajectòria es va regir per un sol ideal, ni aquest va estar exempt de canvis i d'evolucions. Per aquest motiu, la idealització que es fa del personatge no respon més que a la necessitat de crear referents pel poble.

En certa manera doncs, considerem que la manera que Macià tenia de fer nació va ser, sobretot, a partir de les seves visites institucionals. Fossin aquestes per l'interior

---

²⁴⁵⁵ Ibídem, pg. 285.

²⁴⁵⁶ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 16.

de Catalunya en la seva etapa presidencial o fossin els viatges internacionals per enfortir llaços entre els catalans de l'exterior i aconseguir recursos, Macià va basar la seva estratègia nacionalitzadora en erigir la seva imatge com a símbol de Catalunya. I podem constatar que aquesta estratègia no va ser predefinida ni probablement estudiada, segurament va ser inconscient i producte de la improvisació, del fet d'adonar-se quin era l'èxit del seu relat vital en tornar de l'exili.

En tot cas, malgrat no comptar amb una definició específica de què era per Macià la nació o la pàtria, és evident que pel primer president de la Generalitat republicana Catalunya era una nació, basada en els paisatges, en el territori, en la gent que l'habitava i en el seu desig irrefrenable per conquerir la llibertat. Aquesta, però, només podria ser aconseguida amb un canvi de model de l'Estat, lligat a una sensibilitat social d'aquest Estat, que donés solucions a les necessitats dels ciutadans del país.

Model d'Estat

Francesc Macià i Llussà no era independentista a l'inici de la seva carrera política. Després de les successives decepcions respecte la regeneració de l'Estat, la consciència de classe i, fins i tot, la gestió de la Mancomunitat per part dels seus correligionaris, la seva moderada posició inicial es va moure cap al radicalisme nacionalista. Per aquest motiu, ja el 1918 parlava des del Congreso de la necessitat que Catalunya esdevingués una Catalunya independent. Així ho desenvolupa amb més força des de l'exili fins que acaba proclamant la República Catalana el 14 d'abril del 1931.

Ara bé, com hem vist en l'estudi dels seus discursos, una cosa és la declaració d'intencions, que certament semblava ser independentista, i una altra de ben diferent és com va actuar després de les diverses proclamacions que va fer aquell 14 d'abril. De fet, no només pels canvis discursius d'aquella diada, sinó sobretot per l'afany de pactar els canvis de règim amb Madrid, podem dir que el model d'Estat independentista es va diluir en un confederalisme i, finalment, en un federalisme asimètric. Aquest darrer model respondria al sistema autonòmic que permetria un alt grau d'autogovern a la recent creada Generalitat. Tanmateix, com també hem pogut veure amb el debat de la Constitució espanyola del 1931, aprovada sota la forma d'Estat integral, el somni confederalista –i fins i tot federalista– va quedar enterrat ben aviat.

La Generalitat republicana, malgrat ser nominalment una autonomia en quedar aprovat l'Estatut d'Autonomia a les Corts, va acabar essent una institució que governava per tot el Principat de Catalunya, però amb un grau de descentralització administrativa molt menor al que s'havia negociat aquell 17 d'abril del 1931, amb la vinguda dels tres ministres del Govern provisional de la República espanyola. En qualsevol cas, per arribar a la valoració final sobre quin és el model d'Estat que proposava i quin va ser el que realment va acabar aconseguint, haurem de fer una perspectiva històrica de la seva evolució discursiva.

Tal com apunta Enric Jardí, el compendi de discursos de Francesc Macià ens permet concloure que, efectivament, era independentista:

No hi ha cap mena de dubte que era independentista, que desitjava la independència de Catalunya de l'Estat espanyol. Tingué la valentia de dir-ho en ple Congrés dels diputats i de fundar sota la Monarquia el partit Estat Català abans del cop de Primo de Rivera, així com de proclamar els seus ideals d'independència arreu d'Europa i d'Amèrica durant els seus anys d'expatriació. Quan, una vegada instaurat l'Estatut, exercí la suprema autoritat de la Regió autònoma i com tal ostentava la representació a Catalunya de la República espanyola, no desautoritzà mai d'una manera expressa les declaracions separatistes dels líders d'aquella discutida branca juvenil del partit que ell presidia²⁴⁵⁷.

Ara bé, com que en el context històric el secessionisme no era *mainstream*, podem afirmar que la seva proposta no buscava exactament un aïllament respecte de l'Estat espanyol. El que proposava Macià era independitzar-se d'Espanya per renegociar, de tu a tu, les condicions i les competències per a formar un Estat confederal.

El seu independentisme no neix d'una creença absoluta en Catalunya com a nació que, per tant, mereixia un Estat. Podríem constatar que el model d'Estat de Francesc Macià es crea *a contrario* del centralisme i de l'assimilisme espanyolista, com assegura Ernest Benach:

Ell fou la rebel·lia del militar envers la injustícia contra Catalunya, la reacció contra l'Espanya centralista i unitària, el suport del representant polític als més desfavorits, la lluita contra les dictadures, l'exili, l'aglutinament del catalanisme polític republicà, la voluntat irrenunciable a l'avenç social i nacional de Catalunya²⁴⁵⁸.

En aquest sentit, de Macià no podem esperar una proposta politològica sobre quines competències s'havien de distribuir el futur Estat central i els Estats membres de la confederació. De Macià només en podem esperar les idees simples i entenedores, que

---

²⁴⁵⁷ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 446.

²⁴⁵⁸ Benach, E. (2009) "Presentació" a Pitarch, I. E.(2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 8.

convergien amb el sentir del poble –o el que ell creia que sentia el poble–, “concretat i definit en una estructura confederal i lligat a una exigència de justícia social amb voluntat transversal i integradora”²⁴⁵⁹. Així és com Roig Rosich defineix el model d’Estat de Macià durant la seva etapa presidencial. Un model, però, que abans havia estat diferent. Inicialment, segons Roig Rosich, Macià creia en:

*Un regionalisme del tot compatible amb una Espanya unitària i inqüestionable. Per tant, Macià no concebia una Catalunya i una Espanya enfrontades perquè eren una mateixa cosa, però sí que observava uns ritmes diferents i una evolució que les anava distanciant*²⁴⁶⁰.

Això no vol dir que no hi hagués, de fons, una legítima aspiració per adquirir més sobirania. A mesura que no s’aconseguia la desitjada descentralització, la indignació d’alguns polítics i de la ciutadania anava creixent, segons recull González Casanova:

*Segons Conangla, l’esperit separatista batejava en totes les concepcions catalanistes (federalisme, Almirall, Bases de Manresa) des de la Primera República i la renaixença política, però només foren raons d’oportunitat i conveniència les que tendiren a disfressar el separatisme de federalisme i d’autonomia*²⁴⁶¹.

El cert és que, fins i tot quan Macià pronuncia el primer discurs independentista des del Congreso, el novembre del 1918, aquesta tendència era encara molt minoritària i en cap cas era representativa dins dels corrents hegemònics del catalanisme polític.

La corrent majoritària, sobretot en els anys de la Mancomunitat, és l’autonomisme. És a dir, la consecució d’un elevat grau d’autogovern mitjançant el qual Catalunya podria gestionar els seus recursos i fer les polítiques públiques que consideressin els seus polítics, com afirma Maria Macià, la filla del president:

*La Lliga, a través de la Mancomunitat, on era majoritària, realitzà una consulta a tots els ajuntaments de Catalunya per conèixer la seva opinió respecte a l’establiment de l’autonomia. (...) Des del primer moment el meu pare, si bé no hi va estar en contra, tanmateix manifestà la seva opinió més exigent davant aquelles peticions, per ell totalment insuficients: calia anar més lluny, aconseguir la independència*²⁴⁶².

Ja a finals de novembre del 1918, Macià va protagonitzar aquell estira-i-arronsa discursiu amb Puig i Cadafalch, des del mateix Palau de la Diputació, que avui dia és el Palau de la Generalitat. Efectivament, en aquelles paraules que va pronunciar Macià des de Palau, i l’endemà en una conferència del CADCI, Macià proposava un “trencament

---

²⁴⁵⁹ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 11.

²⁴⁶⁰ *Ibídem*, pg. 145.

²⁴⁶¹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 264.

²⁴⁶² Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 69.

total amb l'Estat (...) [perquè] els polítics espanyols, el Govern, eren un fre a la modernització, a la democratització, a la llibertat de Catalunya”²⁴⁶³. Així ho conclou Roig i Rosich.

La independència de Catalunya era, per tant, una proposta per salvar els mobles davant de l'eminent enfonsament del sistema polític espanyol. Era, doncs, un model *a contrario* del centralisme espanyolista. Mentre Prat s'esforçava en explicar quin era el seu model imperialista ideal, justificant-ne els diferents graus de poder, per Macià la proposta és molt més intuïtiva i inconcreta. Mirava, bàsicament, d'ordenar amb paraules, el que entenia que sentia la gernació del carrer. Per això, com explica la seva filla, aquell novembre del 1918, Macià va voler liderar aquells petits reductes d'inconformistes que ja no en tenien prou amb un complex sistema autonòmic:

*Els catalans quedaren decebuts. Durant aquells mesos els grups separatistes, en part estimulats pels esdeveniments internacionals, en part desenganyats per la política de la Lliga, que veien fracassar, havien anat proliferant. Eren grups formats sobretot per gent jove més radical, més extremista i també més disposada a actuar*²⁴⁶⁴.

Per això, a inicis del 1919 va crear la Federació Democràtica Nacionalista, amb la finalitat d'amalgamar tots els discursos independentistes dispersos. El seu fracàs a les primeres eleccions que es van celebrar va ser estrepitos. Només ell va entrar com a diputat, i per la seva circumscripció fidel de les Garrigues.

Macià pensava que el model que havia projectat Prat i que buscava aplicar Puig en aquell 1918 i 1919, seria un nou fracàs. Per aquest motiu, calia anar més enllà i demanar la independència, que permetria renegociar les condicions del model d'Estat, a posteriori, com recull Roig Rosich:

*Davant de les resistències de l'Estat i d'alguns grups polítics, Macià cregué que la seva proposta únicament seria possible amb una Catalunya independent que després s'avindria a pactar amb la resta de nacionalitats ibèriques per constituir un estat federal o confederal. (...) Si aquesta independència no es pot aconseguir democràticament, ell es cregué legitimat per utilitzar tots els mitjans possibles, fins i tot la lluita armada. (...) [Tot i que] es deia: Tenir les armes no vol dir haver-ne necessàriament de fer ús*²⁴⁶⁵.

Aquesta aproximació a les armes es va produir en veure's fracassada la seva estratègia democràtica per assolir escons a les Corts. Tres anys més tard, el 1922, fundaria Estat

---

²⁴⁶³ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 12.

²⁴⁶⁴ Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria*. Lleida: Pagès, pg. 69.

²⁴⁶⁵ Roig Rosich, J. M. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*. Barcelona: L'esfera dels llibres, pp. 230-231.

Català amb la intenció d'organitzar grups armats per intentar vertebrar aquest moviment armat, inspirat amb el cas irlandès. Però el poble català, d'acord amb el *topoi* que se li associa, no és militarista i l'estratègia tampoc reeixiria.

Tampoc ho faria des de l'exili, amb els diversos intents per finançar el seu procés independentista, que ja hem explicat amb detall a l'apartat de la *Biografia*. En tot cas, volem destacar el reiterat fracàs en l'intent per incorporar les armes al desitjat procés de canvi de model d'Estat. Amb el complot dels Prats de Molló tampoc se'n va sortir malgrat la famosa crida *Via fora, catalans!*, excepte per la publicitat internacional que va guanyar el procés de conspiració per canviar el règim a Catalunya i a Espanya. En tot cas, la popularitat de Macià al Principat no li venia per aquest procés fracassat sinó per la seva etapa com a diputat, durant més de dotze anys.

Sigui com sigui, i malgrat el fracàs dels fets de Prats de Molló, a Macià li va valdre la reputació d'home d'ideals que sacrificava el seu benefici personal per a alliberar Catalunya. En alguns moments devia ser vist com un ingenu il·luminat, però en tornar definitivament del seu exili va aconseguir reeixir en la tasca de liderar el seu país, com assegura González Casanova:

El nacionalisme separatista de Macià i els seus seguidors d'aleshores és la culminació natural d'un procés de lluita autonomista i federativa acabat en un fracàs. Però, com veurem, les circumstàncies obligaran Macià a un canvi d'estratègia i a acceptar el joc parlamentari i electoral espanyol per a lluitar dins de Catalunya per una república, que en l'instant de proclamar-la, es vinculava a una federació ibèrica i que les corts constituents espanyoles convertiren en una simple regió autònoma²⁴⁶⁶.

Com podem observar, doncs, l'estratègia de Macià per canviar el model d'Estat no era lineal ni molt menys planificada. En fracassar el ressò dels seus discursos l'any 1918 va decidir muntar un partit, que també fracassà. Llavors va decidir promoure una organització política paramilitar, que tampoc reeixí, com tampoc ho aconseguí des de l'exili.

Per tot això, l'única estratègia que seguia Macià era adaptar els seus discursos al que considerava el sentir del poble. Buscava el consens amb un llenguatge clar alhora que ambigu, però no se'n va sortir fins el 1931, quan va tornar com a símbol d'un reguitzell de corrents ideològics i de lluites compartides. Va tornar, doncs, com la imatge d'un moviment disgregat i dispers, que només la seva imatge conglomerava. Probablement l'èxit del 14 d'abril –o el fracàs del 17 d'abril– són producte de tota una

---

²⁴⁶⁶ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 265.

vida d'improvisacions en el model d'Estat que proposava. Per això, Roig Rosich resumeix que Macià:

En alguns aspectes apareixia com a radical, no contemporitzador amb l'Estat, no gradual, no autonomista sinó sobiranista, però després volia utilitzar aquesta llibertat per pactar d'igual a igual amb la resta de les nacionalitats de la Península (Portugal inclòs). En més d'una ocasió va parlar de la Confederació Ibèrica²⁴⁶⁷.

Malgrat s'ha afirmat massa vegades que Macià era independentista —que ho era discursivament—, a la pràctica no ho va exercir com a tal. A continuació ens disposem a repassar les quatre proclames d'aquell 14 d'abril, per observar exactament quin era el model que proposava, després d'aquestes propostes diverses que hem enunciat.

En el zenit de la seva trajectòria política, Francesc Macià demostra una enorme improvisació, no només discursiva sinó també en les actuacions d'aquella diada. Inicialment, com ja hem explicat en l'apartat *Missatge*, proclama l'Estat català com a integrant d'una federació ibèrica, des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona. A partir d'aquí, segons González Casanova, “els conceptes de confederació i federació no estan gaire clars”²⁴⁶⁸, de manera que oscil·len en les diferents proclames des dels diferents balcons.

Acte seguit, proclama la República Catalana des del balcó del Palau de la Diputació, que inicialment tothom veu com una proclamació d'independència però que en realitat és un cop de teatre per a renegociar l'estructura confederal adient. Segons Jordi Casassas, “República Catalana dins la Federació de Repúbliques Ibèriques proclamada per Macià des de la Diputació, amb un sentit i una intenció clarament confederal”²⁴⁶⁹. Aquesta fórmula era força ambigua, ja que més enllà de la bona sonoritat de la declaració d'intencions, no es clarificava quins eren els diferents nivells governamentals.

Aquest fet no ens hauria d'estranyar, ja que, segons González Casanova, “Macià representava una línia tan independentista com personal, a cavall del nacionalisme pràctic i el federalisme de l'esquerra catalanista”²⁴⁷⁰. L'ambigüitat de les paraules

---

²⁴⁶⁷ Roig Rosich, J. M. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pg. 12.

²⁴⁶⁸ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 261.

²⁴⁶⁹ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 253.

²⁴⁷⁰ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 265.

pronunciades li permetia a Macià reinterpretar el sentit d'allò que havia volgut dir. Des del carrer eren ben rebudes, fins i tot aclamades, malgrat no acabar de veure'n clarament la definició. Potser l'èxit d'aquell 14 d'abril va ser l'ambigüitat d'aquells mots, que van permetre que cadascú entengués el canvi a la seva manera i després es pogués renegociar quin seria l'Estatut de Catalunya. Així és com ho explica Jardí:

La continuada referència a una Federació de Repúbliques ibèriques o espanyoles, encara que el federalisme de Francesc Macià no passà d'ésser una pura expressió verbal. (...) Això no vol dir que en cap moment no teoritzà sobre el federalisme. Evidentment, Macià no fou ni Pi i Margall ni un Almirall, ni tan sols un Prat de la Riba o un Duran i Ventosa²⁴⁷¹.

Per tant, les diverses proclames del 14 d'abril no les hem d'entendre com el resultat d'una llarga llista d'estudis i de justificacions doctrinals, sinó purament com un *momentum* de canvi, en el qual van coincidir les condicions necessàries i les persones amb la valentia suficient com per promoure el canvi de règim.

La improvisació d'aquelles hores, per tant, impregnava les decisions. En aquest sentit, després de la proclama de Companys, que va precedir les dues proclames de Macià des de l'Ajuntament i des del Palau de la Diputació, en tercer lloc hi trobem l'escrit que s'envia a tots els Ajuntaments del país. En un dels diversos esborranys s'hi troba ratllada la frase "Estat Català en forma de República", que es va canviar per famós "Interpretant els anhels del poble de Catalunya". De les diverses versions, alguna d'elles era plenament independentista, però la publicada és absolutament confederalista, ja que feia servir la fórmula de la República catalana dins d'una federació de repúbliques ibèriques. A l'ensem, s'hi afegia d'acord amb Niceto Alcalá Zamora, confirmant així que el nou model s'implementaria amb la base confederal.

I més enllà d'aquestes tres proclames contradictòries entre sí, tot i que amb molts punts en comú, la negociació constant de Macià amb el Govern provisional de Madrid demostra que no hi va haver un interès real per a trencar del tot amb Espanya. La negociació es produïa per part del president i també per part d'alguns dels seus correligionaris, en tot moment i fins el 17 d'abril, confirmant *de facto* que en cap moment el recentment proclamat president de la República catalana es plantejava una independència absoluta.

És per això que, tres dies més tard, va sentir-se fracassat quan no va aconseguir un sistema confederal sinó més aviat una federació amb un altre nom que, després del

---

²⁴⁷¹ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 447.

procés d'aprovació de la Constitució i de l'Estatut, quedaria en un model molt menys ambiciós i pràcticament amb les mateixes competències que la Mancomunitat. Tal com recull Ismael Pitarch:

Macià, el 14 d'abril de 1931, proclama la República Catalana i tres dies després ha d'acceptar la restauració de la Generalitat. Poc després, Macià diu als que l'escolten: <Avui és el dia més trist [segons altres fonts: <He fet el sacrifici més gran>] de la meua vida >²⁴⁷².

No és estrany que Macià no quedés satisfet amb la renúncia que, segons tots els cronistes, reconeixia que havia hagut de fer. Per tant, malgrat la suposada eficàcia negociadora que s'atribuí a Macià en aquelles jornades, el cert és que no va aconseguir gran cosa més enllà de la Mancomunitat. Així ho reconeix el mateix Pitarch:

Forma també part de la llegenda de Macià l'eficàcia de les converses telefòniques i la difícil facilitat d'arribar a pactes i compromisos sense problemes i necessitats concrets, mentre no es qüestionava la llibertat de Catalunya. El Macià de la Generalitat en la seva defensa radical i construcció gradualista d'un poder polític propi per a Catalunya, mai no dubtà a acomodar els seus ideals polítics independentistes a les necessitats del poble i al manteniment de la pau i la consolidació de la República a tot l'Estat²⁴⁷³.

Se sol argumentar que, si Macià va cedir aquell 17 d'abril, va ser per evitar un conflicte armat entre catalans o entre catalans i espanyols.

El cert és, però, que la gernació que hi havia aplegada a plaça Sant Jaume aquell vespre d'abril, no van percebre la diferència entre República catalana i Generalitat de Catalunya, com assegura Jardí en una cita que recull d'Amadeu Hurtado:

Quan sortia del Palau de la Generalitat, Macià es preparava per anar al balcó amb Gassol i donar a conèixer al públic els termes de l'acord. Tots dos estaven preocupats per l'acolliment que els reservaria la seva gent; però una vegada més havia de comprovar l'observació que en els moviments sentimentals de la multitud les fórmules concretes o legals dels problemes polítics no interessaven i s'accepten sense discussió o es rebutgen amb protestes violentes segons quina sigui l'actitud dels homes que personifiquen el sentiment de la massa. Em vaig aturar a la plaça de Sant Jaume a fi de presenciar el moment de la sortida de Macià al balcó, i em vaig trobar amb un grup d'unes dues-centes persones reunides davant la porta del Palau de la Generalitat, que esperaven el mateix que jo. Tothom va aplaudir Macià amb un entusiasme proporcionat a la modèstia de les dimensions del grup, i després que Gassol va haver llegit l'acord com a acceptat per Macià, els aplaudiments es van repetir sense més ni menys emoció fins que el president es va retirar. A tots els teatres a la nit es va donar compte del mateix acord, i el públic el va rebre sense preocupar-se gaire de saber quina diferència hi

---

²⁴⁷² Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 21.

²⁴⁷³ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 22.

*havia entre la República catalana i la Generalitat, perquè, tant amb un nom com amb un altre, Macià era el president de Catalunya*²⁴⁷⁴.

Així doncs, tot i la tristesa de Macià en la renúncia que, segons ell mateix, va haver de fer, la gent del carrer no va notar les diferències. Com apuntava Hurtado, per la gernació l'important era que Catalunya tenia un govern propi i que aquest estava presidit per Francesc Macià.

Fins i tot, alguns dels seus col·laboradors més propers en aquella data del 17 d'abril, consideren que el president va encertar en la renúncia perquè garantia la pau social. Així ho afirma Josep Tarradellas, segons una cita recollida per Porcel:

*A mi em sembla que el millor que va fer en Macià a la seva vida, el gest més polític i el més conflictiu per a Catalunya, va ser que, un cop proclamada la República Catalana el 14 d'abril, es va adonar que això no era vàlid, que no podia triomfar. I per això, per la seva intel·ligència, va acceptar el 17 d'abril la Generalitat de Catalunya. Tenia el convenciment que la República Catalana podia acabar per l'acció de la companyia de guàrdies d'assalt*²⁴⁷⁵. *Ni el poble la desitjava ni creia possible, davant la situació d'Espanya, que una República pogués acceptar-la. I tot acceptant la Generalitat, que és una minimització de les seves aspiracions, té una posició ferma i forta, intransigent*²⁴⁷⁶.

En qualsevol cas, fossin quins fossin els motius de la renúncia de Macià, aquesta no va ser percebuda com a tal per la gentada i fins i tot va ser considerada un encert per alguns dels seus correligionaris.

Tanmateix, pel que ens ocupa en aquest apartat, hem de posar de manifest com, en tan sols tres dies, el que inicialment semblava un nou Estat independent, el migdia del 14 d'abril, segons el Decreto Ley del Govern provisional de la República Espanyola, de 28 d'abril del 1931, la Generalitat provisional es constituïa com “la mancomunación de las cuatro provincias” de Catalunya. És a dir, malgrat el cop de teatre de Macià i totes les negociacions posteriors, a banda de canviar el règim polític d'Espanya, la institució política que representava el Principat anava poc més enllà de la Mancomunitat.

A partir d'aquell 28 d'abril, doncs, s'iniciava l'estructuració d'una Generalitat provisional, presidida per Francesc Macià i amb una assemblea de representants dels municipis i un govern provisional que s'encarregaven de diverses matèries. Tot i així, la Generalitat no tenia ni pressupost ni força per a fer cap desplegament que anés més

---

²⁴⁷⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 91.

²⁴⁷⁵ Segons Jardí, Tarradellas comet aquí un error de perspectiva històrica, ja que aquest cos policial no fou instituït fins més tard.

²⁴⁷⁶ Porcel, B. (1977). *Josep Tarradellas, president de la Generalitat*. Barcelona: Editorial A.C., pp. 37-38 a Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 93.

enllà de la unificació de les quatre diputacions en una, com el que havia passat amb la constitució de la Mancomunitat, disset anys abans. La funció d'aquella institució provisional no seria cap altra que la d'impulsar “l'Estatut d'autonomia com a marc legal per a recuperar competències d'autogovern i consolidar les institucions polítiques catalanes”²⁴⁷⁷, segons Ernest Benach.

En l'apartat de *Biografia* ja hem explicat detalladament com es va produir el ràpid procés d'aprovació de l'Estatut per part de la Diputació Provisional de la Generalitat, que després es portava a les Corts de Madrid per seguir el procés de convalidació parlamentària. El resultat final de l'Estatut aprovat el 9 de setembre del 1932 era molt diferent al que havia aprovat en referèndum el poble de Catalunya el 2 d'agost del 1931. Així és com explica aquest canvi Ismael Pitarch:

*L'Estatut plebiscitat de Núria, de vocació federalista, és molt diferent de l'Estatut aprovat per les Corts de la República, més d'un any després. L'Estatut de Núria atorga més competències a la Generalitat que l'Estatut aprovat a les Corts, que només reconeix les autonomies regionals dins d'un estat integral*²⁴⁷⁸.

El desig i la realitat quedaven força allunyats, com podem comprovar. Tal com reconeixia Jordi Casassas, l'Estatut de Núria “definia Catalunya com un Estat dins la República espanyola (federal, per tant)”²⁴⁷⁹. Tanmateix, l'aprovació d'una Constitució que definia el model d'Estat com a Integral, relegava tant el confederalisme com el federalisme a un segon pla.

Per observar algunes de les diferències entre el text inicial, és a dir entre el desig, i el text final, és a dir la realitat, volem fer referència al resum que en fa Enric Jardí:

*Definia Catalunya com un Estat, autònom dintre de la República espanyola (art. 1), declarava que el Poder emanava del poble representat per la Generalitat (art. 2), que la llengua catalana seria l'oficial a Catalunya encara que les relacions amb el govern de la República la llengua oficial seria la castellana*²⁴⁸⁰.

L'autonomia projectada inicialment per Prat, treballada i igualment fracassada per Puig, de nou tornava a fracassar malgrat els canvis en el model monàrquic cap al republicà. El centralisme espanyolista seguia essent majoritari tant a les esquerres com a les dretes, de manera que les propostes catalanistes no es podien fer lloc en el model d'Estat espanyol.

---

²⁴⁷⁷ Benach, E. (2009) “Presentació” a Pitarch, I. E.(2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 7.

²⁴⁷⁸ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 21.

²⁴⁷⁹ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 254.

²⁴⁸⁰ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 134.

El més greu de tot va ser que les promeses dels tres ministres del Govern provisional d'aquell 17 d'abril del 1931 no depenien de la seva voluntat d'entendre's, sinó de la voluntat majoritària del Congreso que sortís elegit de les eleccions a Corts de l'estiu del 1931. Com resulta evident, aquestes Corts van donar una majoria absolutíssima al centralisme, que no tolerava ni el federalisme ni la descentralització administrativa.

Sense entrar en les competències que la Generalitat provisional es proposava obtenir amb la sanció de l'Estatut per part de Madrid, només volem destacar que les sessions plenàries a la capital van ser carregades de filibusterisme parlamentari, mentre que a la Diputació provisional de la Generalitat van ser tremendament avorrides, com afirma Amadeu Hurtado:

Les sessions es van descabdellar amb una monotonia que les va deixar gairebé sense públic quan, a la fi, va ésser aprovat l'Estatut, el conseller i amic Carrasco que estava assegut al meu costat, i que no era de l'Esquerra (...) va aixecar-se sense demanar permís a ningú i amb paraula càlida, exaltant la importància de l'acord que s'acabava de prendre, va demanar en nom del govern que tothom es posés dret i saludés amb un aplaudiment unànime aquell acte que s'havia previst emocionant. Sense l'espontaneïtat de Carrasco (...) l'aprovació de l'Estatut de Catalunya hauria passat com la reparació d'una simple carretera²⁴⁸¹.

Això ens permet intuir que, malgrat el juliol del 1931 s'aprovava un projecte d'Estatut per Catalunya, que aspirava a aconseguir un alt grau d'autogovern en un model federal, cap d'aquests representants provisionals creia que es pogués aconseguir l'objectiu que es plantejaven.

Un entusiasme molt diferent es va trobar al carrer. Macià va ordenar fixar cartells murals, distribuir de pancartes d'ample a ample de carrer, perquè es temia un elevat grau d'abstenció. A més, com recorda Jardí, “com que les dones no tenien atribuït, encara, el dret al sufragi, va muntar-se una espectacular operació per recomanar a la població femenina que influís en l'obtenció d'uns resultats satisfactoris. (...) En poques hores es reuniren 400.000 firmes”²⁴⁸². En definitiva, els resultats del poble de Catalunya a favor d'aquell Estatut van ser esclatants. És així com Jardí recull els resultats favorables, del 2 d'agost del 1931:

El resultat de les votacions no podia ésser més falaguer. D'un cens electoral de 792.574 persones entre les quatre demarcacions provincials del territori català, en votaren 599.512, o sigui un 76%. Dels vots emesos, 595.205 foren

---

²⁴⁸¹ Hurtado, A. (2011). *Quaranta anys d'advocat*. pp. 82-83. A Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 137.

²⁴⁸² Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 138.

*afirmatius (un 75,1% del cens) 3206 correspongueren a vots negatius, 933 varen ésser emesos en blanc i 168 anul·lats*²⁴⁸³.

Amb l'aprovació de l'Estatut es reprenia el fil històric que el 1919 va quedar truncat amb la fallida campanya per l'autonomia de Catalunya, liderada aquell cop per Puig i Cadafalch, com confirma el mateix Jardí:

*Amb l'aprovació de l'Estatut d'autonomia (...) [s'assolia] l'aspiració que a les acaballes del dinovè pogué manifestar-se en el projecte un xic utòpic de les Bases de Manresa i que l'any 1919 semblava que estava a punt de concretar-se. (...) És evident que la discussió de l'Estatut apassionà als catalans i no catalans. (...) l'electorat de la resta d'Espanya, practicà un obstruccionisme*²⁴⁸⁴.

Aquell Estatut semblava tancar el cercle autonomista, per molts dels catalanistes moderats. El model que impulsava el 1931 Macià, doncs, s'assemblava molt al que havia defensat el segon president de la Mancomunitat i del qual el mateix Macià havia renegat públicament.

Per això segurament Macià sentia que havia renunciat al projecte d'Estat que ell realment volia: una proposta confederal sense una clara definició acadèmica dels diferents nivells governamentals. Ara bé, després del 17 d'abril el president de la Generalitat provisional acceptava el paper que li tocava jugar i es servia de la seva imatge per a vendre aquell canvi de model, molt menys ambicions del que ell tenia al cap. En aquest sentit, ja hem explicat en reiterades ocasions, la importància de les visites territorials per acostar-se a la gent i utilitzar la imatge de Macià per a nacionalitzar o cohesionar la societat.

Per la seva banda, després de l'aprovació de la Constitució espanyola al Congreso, el text aprovat a Catalunya de l'Estatut seguia el seu tràmit parlamentari a Madrid. Ja hem explicat que, no va ser fins el maig del 1932 quan es va començar a debatre de veritat i que es produïen constantment exercicis de filibusterisme parlamentari per entorpir-ne l'aprovació. En tot cas, gràcies a la tasca del cap de la minoria catalana, Lluís Companys, s'acabaria aprovant un text molt més rebaixat. Així ho explica Ossorio Gallardo:

Resolvió pues [l'Esquerra] callar en el Salón y hablar en los pasillos. Merced a esa táctica conquistaba minuto por minuto, el ascenso de los demás diputados. En ella se destacava Companys. Su charla insinuante en las galerías y en el bar, su sonrisa, su mirada, su sinceridad, su confianza expansiva, eran Prendas de efecto innegable. (...) Siempre he tenido para mí

---

²⁴⁸³ *Ibidem*, pg. 143.

²⁴⁸⁴ Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 307.

*que el 40 por 100 del éxito del Estatuto catalán se debe a la simpatía personal de Companys*²⁴⁸⁵.

Amb l'Estatut aprovat, gràcies a la tasca de Companys al Congreso i a l'empenta final de la Sanjurjada fallida de l'agost del 1932, Catalunya consolidava la nova institució que integrava les quatre diputacions i que aspirava a aconseguir la delegació de competències per part del govern central.

En tot cas, la Constitució espanyola s'havia protegit davant les demandes descentralitzadores, especialment dels catalans. Com recupera Casassas, "Espanya hi era definida com un estat integral (que quasi ningú va saber què significava) compatible amb l'autonomia de municipis i regions. A la pràctica s'imposava la concepció unitària d'Espanya"²⁴⁸⁶. Un model centralista a la qual sempre s'havia oposat Francesc Macià i de la qual ara es veien atrapats els seus anhels per transformar el model d'Estat que, alhora, li havien de permetre donar sortida al desig de tenir cura dels més necessitats.

És per tot això que, amb relació al model d'Estat que va proposar realment Francesc Macià, podem concloure que si bé discursivament havia anat radicalitzant el discurs i s'havia tornat independentista, a l'hora d'aplicar-ho quan va accedir al poder no va ser capaç de consolidar-ho. Així ho certifica Ucelay-Da Cal:

*El que havia passat era que Macià va saber fer compromisos, adaptar-se, i reconèixer que, donada la tradició federal de republicans i d'obreristes, es podia parlar de separació, per desfer l'Estat espanyol, seguida de reunió per fer un nou equilibri entre les parts components, però no d'independència absoluta, per a la qual s'hauria de fer córrer molta sang, com a mitjà per marcar distàncies amb dolor i odi. Així, Macià va fer com el Garibaldi republicà amb el regne d'Itàlia, i no com els republicans irlandesos, encara que s'estimà més la decoració dels últims*²⁴⁸⁷

Macià havia passat de militar, monàrquic, oligarca i amb una catalanitat espanyolista a un al Macià polític civil, republicà, progressista i nacionalista separatista. En un nou gir dins del seu guió ideològic, el 1931 es convertia en un president republicà, progressista i confederalista català, que únicament aconseguia una autonomia sense competències reals per la Generalitat republicana que havia aconseguit.

---

²⁴⁸⁵ Ossorio y Gallardo, Á. (1943). *Vida y sacrificio de Companys*, Buenos Aires: Editorial Losada, pg. 97, a Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat, pg. 310.

²⁴⁸⁶ Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers, pg. 255.

²⁴⁸⁷ Ucelay-Da Cal, E. (1991). "Els separatistes catalans entre el 1916 i el 1936" a *El país. Quadern*. Barcelona: Racó Català, 2 de maig.

En aquest procés de transformació i d'adaptació ideològica, Ismael Pitarch assegura que constantment afloren les contradiccions internes de l'Avi, especialment en la seva etapa presidencial:

Macià viu, alhora, contradiccions internes. Una vegada assolida i acceptada la Generalitat, cal obtenir un marc prou gran per a l'autonomia catalana. Les primeres limitacions provenen de l'aprovació i institucionalització de l'Estatut. Més tard, s'accentuen quan es concedeix a l'autonomia un suport econòmic exigü, agreujat, d'altra banda, per la lentitud amb què s'efectua el traspass de serveis, que impedeix de realitzar la profunda obra renovadora en el terreny social i econòmic que Macià i Esquerra pretenen. El limitat reformisme que els és permès els fa perdre alhora el suport de les dretes²⁴⁸⁸.

Macià havia hagut de fer una renúncia pública dels plantejaments independentistes i confederalistes cap a un reconeixement de l'Estat espanyol integral, que no volia dir altra cosa que un Estat centralista i unitari.

Per tot això, podem concloure que Francesc Macià va passar per gairebé tots els grisos entre el model centralista espanyol i l'independentista català, entre els seus orígens com a militar i el seu final com a president de Catalunya, com podem concloure d'aquest fragment de González Casanova:

En Macià trobem recollida la tradició federal del federalisme més ampli. De baix a dalt, les nacionalitats es coordinen lliurement, i conservant llur capacitat de secessió, mitjançant una fórmula genèrica de federació confederada. (...) D'aquesta manera, Macià aplega el pensament de Prat amb el de Pi, però els radicalitza tots dos en destacar més que el primer la lògica interna del nacionalisme: la independència nacional i l'Estat català, i en destacar més que el segon la idea del pacte com a expressió de l'acord lliure entre sobirans²⁴⁸⁹.

Una amalgama de pensaments, tanmateix, que no és buscada com sí que ho va ser en Prat de la Riba. Com hem vist al llarg d'aquest apartat, Macià va improvisar el seu pensament, d'acord amb les pulsions més emocionals que el connectaven amb el seu electorat, amb l'obrerisme i amb la llibertat de Catalunya.

Segurament els dos darrers anys de la seva vida són una síntesi perfecta de tots aquells vaivens que havia viscut al llarg de la seva trajectòria política, com recopila Benach:

El president Macià assoleix les seves principals fites polítiques ja en la part final d'una vida plena d'esdeveniments significatius que vinculen la seva figura a la recerca persistent dels ideals de llibertat i justícia social. Amb 71 anys, qui ja es coneix popularment com l'Avi Macià, presideix Esquerra Republicana de Catalunya, el partit que just després de fundar-se

---

²⁴⁸⁸ Pitarch, I. E. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 46.

²⁴⁸⁹ González Casanova, J. A. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 – Documents*. Barcelona: Curial, pg. 260.

aconsegueix a Catalunya una victòria aclaparadora en les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931; proclama la República Catalana com a Estat integrant d'una virtual Federació Ibèrica; negocia amb els representants de la recent proclamada República espanyola, i, davant les amenaces del context, accepta de rebaixar l'acte de sobirania a canvi d'un reconeixement de la personalitat diferenciada de Catalunya dins l'Estat espanyol mitjançant la restauració de la generalitat, la institució d'autogovern abolida dos segles abans per Felip V amb el Decret de Nova Planta. Ho fa -és important tenir-ho present- sense renunciar a l'aspiració pública d'assolir en el futur la independència de Catalunya²⁴⁹⁰.

Aquest darrer fragment està intencionat i dirigit ideològicament a presentar Francesc Macià com el líder impertorbable de l'independentisme, que es va il·luminar després de l'Assemblea de Parlamentaris en decebre's constantment de les promeses no complertes ni pels governs de Madrid ni per les dretes conservadores catalanes. Res més lluny de la realitat, com ja hem pogut constatar al llarg d'aquest apartat.

El procés vital del president Macià va estar caracteritzat per desenes de canvis en el discurs, precisament per recollir la seva ideologia dins dels seus principis fermes. Per aquest motiu, si bé podem constatar que Francesc Macià va defensar la independència de Catalunya durant més d'una dècada, el cert és que el seu model tenia més a veure amb una confederació ibèrica, en la qual hi tinguessin lloc tots els pobles ibèrics, com en el model imperialista pratià, que no pas el d'una secessió unilateral i aïllada de la resta de la península. I fins i tot podem anar més enllà, constatant que en la seva etapa com a president de Catalunya no va exercir com a cap d'un país independent, ja que en tot moment va negociar l'estatus del Principat dins d'un nou model d'Estat per Espanya. Malgrat va emprar el discurs independentista, quan va poder-lo exercir no ho va fer, per evitar un conflicte bèl·lic amb la resta de l'Estat o perquè no comptava amb prou suport explícit com per aconseguir i consolidar la seva tan anhelada República catalana.

---

²⁴⁹⁰ Benach, E. (2009) "Presentació" a Pitarch, I. E.(2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya*. Barcelona: Parlament de Catalunya, pg. 7.

3. CONCLUSIONS

La fase definitiva de redacció d'aquesta tesi la vaig iniciar el març del 2020, just quan arribava a Catalunya la pandèmia de COVID-19. Acabaré les conclusions, i amb elles aquest treball, quan sembla que comença a remetre la catàstrofe global que marcarà l'inici del segle XXI. Ara fa dos anys, res ens hauria fet pensar que el món podria viure un fenomen d'aquestes dimensions, però el cert és que la història ens ensenya que és més comú del que ens diu la intuïció. Per això, començàvem a escriure-la fent referència a la mateixa circumstància que es va viure l'any 1918 a la Catalunya de Josep Pla.

Sembla que la història es repeteixi, però no és així. Aquest és un dels advertiments que hem plantejat a l'apartat *Estudi de la història*, ja que sovint es tendeix a utilitzar aquesta disciplina per justificar el present, cometent així un abús d'aquesta disciplina acadèmica. Per això, una de les primeres conclusions que en podem extreure d'aquesta tesi doctoral són els perills que comporta estudiar el passat. Des del present l'observem per entendre com hem arribat fins aquí, però sovint ens excedim en les interpretacions i extraïem conclusions interessades, per a reforçar els nostres propis prejudicis.

En qualsevol cas, estudiar la història ens cal per a comprendre com ha evolucionat el pensament i com han canviat les formes de vida que ens porten fins al dia d'avui. Estudiar la història, en definitiva, és útil i necessari per saber d'on venim, tot i que no la podem fer servir per a justificar el nostre pensament actual. D'aquí en traiem el segon aprenentatge de la tesi, que ens convida a distanciar-nos emocionalment dels fets històrics estudiats per no caure en la interpretació interessada del que llegim i analitzem.

Tanmateix, això no vol dir que, com a individus, no puguem prendre part d'allò que estudiem. És evident que qualsevol investigador parteix d'unes motivacions, que neixen de la seva experiència vital i que el porten a realitzar la tesi doctoral. El més difícil en aquest procés ha estat, doncs, trobar l'equilibri entre l'interès i la implicació en el tema, alhora que ens havíem de distanciar per comprendre fredament què deien realment els discursos dels presidents. Igual com hem mencionat la importància d'equilibrar emoció i raó en els discursos orals, també hem d'aplicar aquesta màxima a l'estudi acadèmic per no potenciar les concepcions prèvies que tenim com a individus.

Per tant, en aquesta tesi he combinat aquelles disciplines que m'interessaven d'antuvi, amb el tema que em motivava inicialment, per acabar proposant aquest treball que ha cercat la veritat per sobre de la versemblança. En aquest sentit, com ja hem apuntat en la *Introducció*, he procurat utilitzar eines de l'estudi de la història, de l'anàlisi del discurs i de la ciència i de la filosofia política, per acostar-me a les paraules dels presidents de Catalunya del primer terç del segle XX, a través d'alguns dels seus discursos més rellevants. He intentat, a més, que el redactat fos amè per un lector no expert, sense renunciar a citar totes les vegades que he considerat necessari de les que han estat les nostres fonts.

No ha estat una tasca senzilla, ja que en aquests sis anys de procés d'investigació la vida ens ha canviat enormement, a mi particularment i també al país en el qual hem dut a terme l'estudi. Abans de començar la tesi, l'efervescència pel procés independentista em convidava a estudiar les bases doctrinals del catalanisme polític. D'aquí la voluntat de plasmar en aquest treball els orígens del catalanisme polític i la seva relació amb el nacionalisme, tant l'espanyol com el català.

Malgrat que no era un dels objectius marcats inicialment, al llarg del *Marc teòric* he considerat que era necessari estudiar en profunditat els *Discursos nacionals i els nacionalismes*. Gràcies a això, he pogut observar com es configuren les nacions, quins tipus de nacionalismes existeixen i quines fases de creació i desenvolupament tenen. Això m'ha permès inserir els discursos triats en la fase final del nacionalisme català, la que buscava moure les masses per a regenerar Espanya amb la finalitat d'aconseguir un grau d'autogovern que reunifiqués el Principat com a entitat política.

També gràcies a l'estudi d'aquest apartat, he pogut concloure que ni el nacionalisme espanyol ni el català són fenòmens aïllats. Ambdós es creen durant el primer terç del segle XIX i amplifiquen els seus discursos fins al final del mateix segle. És llavors quan assumeixen aspiracions que van més enllà de la fase cultural inicial, promovent diferents models d'Estat per a reforçar els seus valors polítics.

Així mateix, he pogut concloure que aquests dos nacionalismes es retroalimenten l'un a l'altre. D'una banda, el catalanisme trobava el seu antimodel en l'espanyolisme centralista i assimilacionista, contra el qual bastia el seu discurs nacional i també estatal. Per la seva banda, l'espanyolisme aprofitava els nacionalismes perifèrics o subestats —especialment el català— per titllar-los de separatistes i, d'aquesta manera,

compartir un enemic comú contra el qual conglomerar les diferències del seu propi moviment.

Tot plegat, em remet a una conclusió a la qual aspiràvem arribar, que no hem pogut assolir. Volia conèixer bé tota la tradició per, perquè sabent d'on venim puguem esbrinar què hi ha d'innovador en el procés en el que avui ens trobem immersos. Tanmateix, m'he adonat que l'espai d'una tesi no és suficient per estudiar els discursos dels presidents de Catalunya des de Prat de la Riba fins a Puigdemont. Per aquest motiu, he decidit centrar-me en els tres primers per extreure'n conclusions acadèmicament vàlides.

De fet, el meu interès inicial era, principalment descobrir com parlen els presidents i com havia evolucionat el seu estil des dels inicis del segle XX fins als nostres dies. La multiplicitat de documentació trobada ens ha obligat a retallar-ne l'ambició per poder respondre les tres preguntes d'investigació em formulava a l'inici.

A la hipòtesi inicial afirmava que tant la historiografia espanyola com la catalana havien tendit a definir els presidents de Catalunya com a separatistes, secessionistes o independentistes. Els uns, interessadament per generar un relat que confirmaria que els catalans han tingut sempre una voluntat separadora. Els altres, precisament per l'interès contrari, intentaven justificar que hi ha un fil històric que relliga les propostes dels primers catalanistes amb les pulsions independentistes del catalanisme hegemònic del segle XXI.

Prèviament al desenvolupament del treball, doncs, afirmava que aquestes dues tendències esdevenien un reduccionisme conceptual que calia esmenar. I que, per tant, ni el president Macià era plenament independentista durant el seu mandat presidencial, ni Puig era un traïdor a la pàtria quan va acceptar tàcitament l'arribada al poder de Primo de Rivera. Ni uns tan separatistes ni els altres tan separadors. Calia buscar un criteri acadèmic per discernir entre aquestes dues pulsions nacionalistes, que no estudiaven la realitat tal com era, sinó que feien servir alguns elements interessats per a reforçar les seves pròpies conviccions.

És en aquest aspecte on he hagut de prendre distància del procés d'independència o del retorn a l'autonomisme que es viu avui dia (2022) entre Catalunya i Espanya. Perquè l'objectiu de la tesi era saber si hi havia certament secessionisme en els discursos dels presidents i, en cas que n'hi hagués, quin model

d'Estat era el que realment proposaven. I aquí ens hem trobat amb un mar de matisos, des del centralisme espanyol més pur fins al separatisme més radical, hem trobat diferents teories regionalistes, autonomistes, federalistes –simètriques i asimètriques– i els diferents graus de les confederalistes.

Posar ordre a tants models d'Estat que, a la vegada, partien de tantes visions nacionals, no ha estat una tasca gens senzilla. Més si tenim en compte que els ideals catalanistes dels protagonistes estudiats van anar variant segons el desenvolupament dels fets històrics. Per tant, no he pogut fer una fotografia diacrònica d'una proposta seva, sinó que he hagut de valorar els canvis que suposaven i triar quin és el moment més representatiu dins les seves respectives trajectòries polítiques.

Sigui com sigui, a les conclusions puc respondre les tres preguntes que em vaig formular a la introducció, per donar coherència a l'estructura de la tesi doctoral. D'aquesta manera, fem avançar el coneixement que tenim d'aquells tres presidents i dels seus discursos. La primera pregunta d'investigació va quedar definida de la següent manera:

- **Hi ha secessionisme en els discursos orals dels presidents de Catalunya, elegits democràticament, durant el primer terç del segle XX?**

L'estudi detallat dels discursos orals de Prat, de Puig i de Macià em permet constatar que no hi trobem cap tipus de secessionisme durant el seu mandat presidencial. Per no quedar-me en la superficialitat dels nou discursos seleccionats, però, vaig decidir anar més enllà estudiant, també, els principals textos doctrinals dels tres protagonistes d'aquesta tesi. Aquesta contextualització ideològica, així com també amb l'estudi dels marcs cognitius i els significats de les paraules que van pronunciar els tres presidents, em permet reforçar la resposta inicial: no hi ha secessionisme en cap dels nou discursos orals dels presidents de Catalunya, elegits democràticament, durant el primer terç del segle XX.

En els discursos de Prat de la Riba i Sarrà, en primer lloc, observem la seva voluntat de reunificar sota una sola institució política catalana el poder executiu i el legislatiu. A la vegada que advocava per la descentralització i l'autonomia regional, defensava també una Espanya gran, formada per les diferents nacions que l'integren. A cada nació li correspondria un Estat, segons el *Seny ordenador*, però aquest no volia que

fos una entitat independent. Promovia formar un Estat compost espanyol, en el qual Catalunya en tingués l'hegemonia, a partir de la concepció de l'imperialisme vigent al període en el qual va viure.

En els de Puig i Cadafalch, en segon lloc, hi trobem una continuïtat en la línia discursiva pratiana. En cap dels seus discursos projecta una Catalunya independent d'Espanya. En tot cas, pels diversos fracassos en la consecució de les demandes que formulava a Madrid, l'arquitecte i historiador de l'art va decidir centrar-se més en nacionalitzar Catalunya endins que no pas en treballar la influència política a Madrid, a la qual s'hi dedicava també el dirigent de la *Lliga*, Francesc Cambó. En veure que les col·laboracions ministerials no funcionaven, va decidir centrar-se en desenvolupar el cos d'Estat que Prat proposava pel Principat. Aquest, però, no pretenia ser un Estat independent, ja que la seva concepció de com s'hauria de vertebrar Espanya i el rol que hi ocuparia Catalunya eren semblants als formulats per Prat.

En els de Macià i Llussà, en tercer lloc, podríem arribar a dubtar si els seus discursos orals eren independentistes. El cert és que, retòricament, des del novembre de 1918 l'Avi es va manifestar públicament com un defensor del separatisme català. Aquest fet va ser el que el va portar a l'exili, amb l'arribada de Primo de Rivera. Amb els diversos viatges que va fer, he pogut comprovar com va donar suport als ideals secessionistes en aprovar de la Constitució de l'Havana el 1928 o en promoure un alçament armat des de Prats de Molló el 1926, amb el qual volia retornar la llibertat a Catalunya.

Aquests plantejaments podrien fer-nos pensar que Macià va evolucionar el seu discurs cap a un nacionalisme radical que defensava la independència. I així va ser, mentre no va esdevenir el president de Catalunya. Ho he pogut demostrar a través de l'estudi detallat de les diverses proclames del 14 d'abril del 1931, les quals van anar variant segons com avançaven els esdeveniments d'aquella jornada revolucionària. Tant per l'actitud negociadora amb el Govern provisional de la República espanyola unes hores després d'haver proclamat la República catalana, com per la reunió amb els tres ministres del mateix govern, això com també pels discursos que pronuncià durant el procés constituent del nou règim polític, podem constatar que la seva actitud no va ser independentista.

En definitiva, en cap dels nous discursos triats però tampoc en la resta de discursos orals durant la seva etapa presidencial, ni Prat, ni Puig ni Macià són

independentistes. Això no vol dir que no haguessin advocat per aquest model d'Estat en altres moments de la seva trajectòria política, tal com he explicat en el cas de Macià. Per tant, queda resposta la primera pregunta d'investigació, de manera que a continuació respondré la segona pregunta que em vaig formular a la hipòtesi inicial.

- **Si els discursos no són independentistes, quin model territorial –d'encaix entre Catalunya i Espanya– proposen els presidents de Catalunya entre 1914 i 1933?**

Prat de la Riba i Sarrà va ser un ideòleg aglutinador de corrents, amalgamador de teories, que buscava traduir les seves idees i paraules en fets tangibles. Per la seva banda, Puig era l'arquitecte pragmàtic que se centrava en els fets i buscava solucions als problemes plantejats pels ideals de Prat i pel gir ministerial i la política de l'Espanya gran de Cambó. Finalment, Macià era el somniador inconformista, l'idealista impertèrrit, l'Avi afable que estimava Catalunya i els catalans i que es passejà arreu del territori per difondre el seu ideal polític d'autogovern.

Un cop he descartat que hi hagués independentisme en els discursos dels presidents de Catalunya, he de constatar que no ha estat tan fàcil definir quin era el seu model d'Estat. A principis del segle XX es barrejaven conceptes entre les diferents faccions polítiques: des de la regionalització fins a l'autonomia regional, passant per la descentralització administrativa, el federalisme o l'imperialisme –que avui traduïm per confederalisme– i altres models d'Estat compost.

La Mancomunitat va ser una estratègia discursiva de Prat de la Riba per relligar els tres conceptes preponderants en el seu moment històric. D'aquesta manera, aconseguia excloure només els principis lerrouxistes, que s'oposaven a la composició d'aquesta institució que englobaria tota Catalunya. És així com el *Seny ordenador* i els seus correligionaris van aconseguir constituir la Mancomunitat de Catalunya.

Aquesta va ser la primera institució de govern pròpiament catalana des del 1714, segons el mateix Prat de la Riba. Més endavant veurem que Macià obvia aquesta etapa mancomunitària, però per l'estudi que he fet podem constatar que la Mancomunitat també va ser un poder pseudoautònom que integrava tot Catalunya. Per aquest motiu, també vaig decidir incorporar-la a l'estudi de la present tesi doctoral.

La consecució de la primera institució que representava tot Catalunya, però, va ser un camí ple de dificultats econòmiques i traves competencials. Inicialment havia de

ser una simple unió de les diputacions provincials, però des de la perspectiva catalanista buscava reforçar una identitat mancada d'una institució que la representés. És per això, que puc constatar que la Mancomunitat no va ser més que una simple federació administrativa de les quatre diputacions. La Mancomunitat va resultar un instrument molt tímid des de la perspectiva de l'autogovern, però igualment cert és que va suposar una primera experiència de descentralització per part de l'Estat. Recuperava, així, l'existència administrativa de Catalunya, que havia estat suprimida amb la creació de les províncies el 1833. Abans de la constitució de la Mancomunitat, l'únic reconeixement per part de l'Estat de l'existència de Catalunya era que continuava essent una regió militar, encapçalada pel Capità General.

Nogensmenys, ni Prat ni Puig van aconseguir les anhelades delegacions, ni a través dels ministeris que ocuparen els regionalistes encapçalats per Cambó. És a dir que mai va tenir ni competències ni capacitat financera per a desenvolupar polítiques públiques, més enllà de les funcions que ja tenien les diputacions. D'aquesta manera, podem constatar que una cosa eren els inflamats discursos de Prat en els quals assegurava que no volia que la Mancomunitat fos una Diputació més gran, i una altra de ben diferent, que en realitat no tenia instruments reals d'autogovern. Tot i que simbòlicament va aconseguir els seus objectius, així com una *obra feta*, que els va generar un gran endeutament, però que també mostrava que podrien aconseguir si assolien l'autogovern.

Per aquest motiu, no és estrany que Prat de la Riba –segons diu el mite– va demanar des del llit de mort a la direcció compartida de la *Lliga*, que si l'Assemblea de Parlamentaris aconseguia canviar el model d'Estat, aquest fos una Espanya ben federal. Tal com he explorat en el cos del treball, aquest concepte federalista de Prat, avui dia seria un model confederalista, representat per la seva metàfora imperialista, d'hegemonia catalana sobre Espanya, que tampoc va prosperar.

Amb la mort del *Seny ordenador*, la possibilitat de reformar efectivament el model d'Estat no va quedar aparcada. El seu company de fatigues, esdevingut president de la Mancomunitat, va continuar amb el projecte ideat pel primer president de la Mancomunitat. D'aquesta manera, en els discursos de Puig i Cadafalch he pogut comprovar com també aspirava a un Estat confederal en el qual Catalunya tindria una plena sobirania en la majoria de les competències, tot i que algunes serien compartides amb el Govern. Aquestes aspiracions es van anar minimitzant, a mesura que l'Estat es

negava una vegada i una altra a cedir delegacions competencials a la Mancomunitat, que era *de facto* la única unió de diputacions que s'havia concretat.

És per això que Puig i Cadafalch va assumir la idea, que Catalunya era una regió autònoma dins d'un Estat unitari espanyol, sense oblidar la situació de *guerra social* en què es trobava Catalunya des de 1918. Malgrat que l'arquitecte i historiador de l'art seguiria aspirant a l'idealisme confederalista que compartia amb Prat, motiu pel qual seguia advocant per intentar assumir més competències per a la Mancomunitat, l'únic que va aconseguir és assumir *de facto* les competències de totes les Diputacions catalanes. D'aquesta manera, la Catalunya liderada per Puig i Cadafalch exercia com una regió pseudoautònoma, que no comptava però amb els recursos fiscals i financers necessaris per a desenvolupar un projecte de veritable autogovern.

Per altra banda, Macià defensava el secessionisme –públicament– des del novembre del 1918, amb el primer discurs independentista des de les Corts espanyoles i davant l'Assemblea de la Mancomunitat en rebre el plebiscit a favor de l'autonomia, aquell mateix mes. Aquestes manifestacions públiques el van portar a l'exili durant la Dictadura de Primo de Rivera, des d'on va conspirar per portar Catalunya a la plena llibertat. Un cop analitzat a fons el seus discursos, podem concloure que aquesta plena llibertat no era una secessió absoluta sinó una relació fraternal i multilateral amb els pobles de la península Ibèrica.

Al llarg dels seus anys a l'exili, hem vist com l'intent fracassat d'envair Catalunya li va donar una gran popularitat especialment fora del Principat, amb la qual retornaria el 1931 com a símbol de la lluita per l'autogovern català. Amb les proclames del 14 d'abril d'aquell mateix any, així com en tota la seva etapa presidencial, el cert és que l'únic que va aconseguir era una Generalitat nominalment autonòmica però sense ni recursos ni competències suficients com per a desenvolupar aquest grau de descentralització que tenia sobre el paper.

De fet, les pretensions de Macià eren que Catalunya aconseguís un cos d'Estat, en paraules de Prat, per a donar servei als ciutadans de Catalunya. Amb la redacció de la Constitució i de l'Estatut, però, es va manifestar ben aviat que Espanya seguia essent un Estat centralista i amb tics autoritaris. En definir-se el model territorial de l'Estat espanyol amb una forma *integral*, l'opció federativa quedava molt limitada, però amb moltes dificultats, com posa de manifest la *sanjurjada*. Catalunya va assolir una

autonomia que, com dèiem, era limitada, però que per molts catalanistes implicava la recuperació de les llibertats perdudes el 1714.

Inicialment, només 10 dies després de les eleccions del 12 d'abril del 1931, el Govern provisional de la República va reconèixer el govern de Catalunya a partir d'una fórmula que permetia dotar-la dels poders i recursos de la Mancomunitat. El Decret oficial de 22 d'abril així ho va explicitar. Fou la conseqüència de la famosa reunió dels tres ministres de Madrid amb Macià, per pactar una sortida a les múltiples formes contradictòries enunciades per Companys i Macià des dels balcons de l'Ajuntament i l'antiga Diputació el 14 d'abril. El darrer la República catalana a l'espera que els altres pobles d'Espanya es constitueixin com a Repúbliques, per formar la Confederació Ibèrica. La proclamació més independentista del període estudiat. Una República catalana que va ser vigent setanta dues hores.

Després del llarg procés constituent per a transformar no solament el règim polític sinó també el model d'Estat, les possibilitats de descentralitzar el poder van anar minvant progressivament fins a la mort de Macià. Per aquest motiu, podem concloure que la nova Generalitat no superà l'estructura de la Mancomunitat fins al traspàs de serveis durant el 1933. En tot cas, el que sí que havien aconseguit és un canvi de règim a tot l'Estat amb el qual Macià pensava que Catalunya podria obtenir un model d'Estat compost, que avui podríem definir gairebé com a confederal.

Amb les eleccions del 20 de novembre del 1932, la constitució del Parlament del 6 de desembre del mateix any i l'elecció de Macià com a president de la Generalitat de Catalunya el dia 14 del mateix mes, van constituir un canvi respecte la Mancomunitat. Aquest cop, a diferència del 1914, les diputacions s'integraven en l'estructura de la Generalitat, que essencialment s'articulava a partir de l'estructura administrativa de la Diputació de Barcelona. Així doncs, la Generalitat absorbia les diputacions i les feia desaparèixer, tot i que a la pràctica era una institució que s'aguantava a partir de les bases provincials. En tot cas, si hem de trobar alguna diferència entre la Generalitat i la Mancomunitat és que, més enllà de la unió de les quatre diputacions, la Generalitat comptava amb les competències que havia reivindicat la Mancomunitat, però que mai va aconseguir com la d'ordre públic.

Els problemes de temps i de la llargada que ja tenia la tesi no m'han permès incorporar un apartat de *Transcendència dels personatges i dels seus discursos*, per avaluar quins han estat els efectes de les seves paraules. Entre d'altres, com ja he

apuntat en els apartats pertinents, el model d'Estat que avui dia (2022) ha convertit Espanya en un Estat autonòmic s'inspira en els discursos de Prat de la Riba, en les lluites de Puig i Cadafalch i, finalment, en els assoliments derivats de les negociacions entre Macià i Niceto Alcalá Zamora.

Resulta evident que l'actual model d'Estat a Catalunya i a Espanya no només deriva dels tres presidents estudiats, sinó que també es deriva de les propostes formulades per Companys i per tots els presidents a l'exili durant el franquisme i d'evolució del model territorial que va proposar la dictadura durant més de quaranta anys. També caldria avaluar totes les perspectives del nacionalisme espanyol i les seves propostes per a vertebrar una Espanya amb massa ànimes com per ser governada com un Estat uninacional. En tot cas, aquest estudi ja no correspon a aquesta tesi doctoral però m'ho puc plantejar per a futures investigacions sobre la temàtica.

El que sí correspon als objectius de l'estudi que he marcat en la introducció és el fet que, per una banda ens trobem els discursos i, per altra banda, la realitat dels sistemes proposats. Així és com podem confirmar que, després de la mort de Macià i ja amb Companys a la presidència de la Generalitat, la confederació que el 14 d'abril proposava l'Avi, que es va descafeïnar com una federació asimètrica, s'acabaria diluint en un federació sense transferències de competències per a les diferents regions que integraven Espanya. Els textos constitucionals van fer que, a la pràctica, l'Estat espanyol es mantingués com un Estat centralista i centralitzat, com ho havia estat abans del canvi de règim de la Monarquia a la República.

Per això podem constatar que, tant en els períodes democràtics com en els autoritaris, tant en els períodes monàrquics com en els republicans, la cultura política de l'espanyolisme ha estat unitària, uniformista i centralista. Per contra, el catalanisme ha cercat vies de descentralització, amb diferents graus, per tal de veure complerts els seus desitjos de sobirania –encara que aquesta fos simbòlica– per aconseguir una millor gestió dels serveis a oferir a la ciutadania.

Si més no, aquests són els *topoi* que fluctuen al llarg dels anys que he estudiat en aquesta tesi. Així mateix, he pogut constatar alguns dels marcs cognitius en els quals vivien els tres protagonistes, els quals impregnaven els seus discursos. Els *topoi* del català treballador i sacrificat envers el de l'espanyol *hidalgo*, d'una Catalunya integradora de la diversitat envers una Espanya assimilista, d'una Catalunya industrial

envers una Espanya agrària i del català pacifista envers l'espanyol militarista, fluctuen inconscientment en tots els discursos que hem analitzat.

Des de Prat a Macià, passant per Puig, un cert etnicisme buscava diferències entre els pobles hispànics, per engrandir els propis discursos i reforçar les pròpies conviccions. Són aquestes les que portaven als líders estudiats a bastir discursos versemblants per a la seva audiència. Més que la recerca de la veritat, Prat, Puig i Macià busquen reforçar la seva veritat, fos des del científisme o des de la seva experiència vital, els tres presidents de Catalunya que he estudiat feien servir grans recursos retòrics per connectar amb el seu electorat.

Tanmateix, més enllà de les diferències discursives entre Prat de la Riba, Puig i Cadafalch i Macià i Llussà, el cert és que durant les seves etapes presidencials mai van advocar per a una independència real. Els tres tenien al cap un model descentralitzat en el marc d'un Estat espanyol gran, que fos comprensiu amb les nacionalitats històriques i amb el seu desig per assumir part del govern del seu territori. En tot cas, tots tres es van veure obligats a gestionar els escassos recursos corresponents a les Diputacions provincials unides.

Un cop he donat resposta a les dues primeres preguntes d'investigació, només em queda donar resposta a la tercera pregunta que vaig formular-me per acabar de tancar el cercle sobre el secessionisme, els discursos nacionals i el model d'Estat entre 1914 i 1933.

- **Ha buscat el catalanisme hegemònic del primer terç del segle XX, secessionar-se d'Espanya o únicament buscava una reforma i una regeneració democràtica i una descentralització administrativa?**

Que no hi hagi secessionisme en cap dels nou discursos dels presidents de Catalunya del període estudiat no vol dir que no existís l'independentisme. Si bé és cert que ni en la pronunciació de les paraules concretes ni tampoc en els discursos ideològics més generals dels tres protagonistes triats, hi havia una defensa factual del model separatista, al voltant del discurs hegemònic n'hi havia d'altres que sí que advocaven per la independència de Catalunya. Mentre l'enorme majoria dels catalanistes i dels nacionalistes catalans eren des d'autonomistes fins a confederalistes, el cert és que

també hi havia correligionaris dels tres protagonistes que advocaven pel model rotundament contrari al centralisme espanyolista.

L'independentisme ha estat present a Catalunya des de finals del segle XIX. Així ho hem pogut comprovar en el pertinent apartat del *Marc teòric*, en el qual hem exposat que els discursos secessionistes van néixer cap a 1895 i van començar a ser rellevants durant la primera Guerra Mundial, però en cap cas hegemònics. Inicialment eren anomenats ultracatalanistes, com el Dr. Domènec Martí i Julià (psiquiatra), director de la Unió Catalanista, que va ser succeït com a cap del nacionalisme radical per Francesc Macià. Al costat del qui seria el fundador d'Esquerra Republicana de Catalunya i primer president de la Generalitat contemporània, va destacar la figura de Daniel Cardona, abastament estudiat per Enric Ucelay-Da Cal.

El que volia comprovar en aquesta tesi és si els discursos dels presidents eren secessionistes. I ha quedat palès que no, sinó que l'independentisme havia estat una corrent ideològica minoritària en tots els moments que he estudiat, entre el 1914 i el 1933. Per això, malgrat que Francesc Macià semblava apropar-se més a aquests postulats, entre el 1918 i el 1931, formava part dels corrents menys rellevants dins del catalanisme polític. De fet, quan va exercir com a president, va arraconar aquesta vessant més radical i va abraçar la fraternitat amb els altres pobles d'Espanya i amb els líders de la Segona República espanyola.

Aquesta cordialitat amb les autoritats centrals també la compartia, en certa manera, Enric Prat de la Riba. Després d'haver passat una etapa a la capital, durant l'elaboració de la seva tesi doctoral, va trencar alguns falsos tòpics que tenia de la ciutat i va estrènyer llaços d'amistat amb alguns dels qui serien dirigents de l'Estat espanyol en transformació. Per això, probablement, advocava pel possibilisme, per aconseguir canvis graduals en l'estructura de l'Estat. D'aquesta manera, podem constatar que Prat de la Riba no era independentista, malgrat que el seu model d'Estat imperialista pogués implicar un elevat grau d'autonomia per a Catalunya, amb la voluntat de ser hegemònica a Espanya.

Al llarg de la tesi he pogut constatar que les *estructures d'Estat* que enuncïava Prat, reutilitzades pel discurs independentisme del primer terç del segle XXI, en realitat només pretenien dotar Catalunya d'una estructura administrativa amb la qual es poguessin dur a terme polítiques públiques pels ciutadans. Insistim, per tant, que el *cos*

d'Estat que li calia a Catalunya no era la secessió, sinó la transformació d'Espanya en un Estat compost.

Aquesta tesi doctoral m'ha permès, doncs, lluitar contra la simplificació i la interpretació anacrònica de termes que, fora del seu context prenen un altre significat. Al llarg de la història no té el mateix significat el terme nació ni el terme Estat, com hem pogut comprovar. De la mateixa manera, canvia el sentit del terme federalisme, confederalisme o secessionisme. Per aquest motiu he hagut d'anar amb peus de plom per no cometre anacronismes terminològics i buscar veure coses que, en realitat, no deien els discursos dels presidents estudiats.

Així doncs, reitero que ni Prat, ni Puig, ni Macià van tenir un discurs independentista durant el seu mandat presidencial. De fet, els seus discursos solen prendre referents internacionals per a forjar els models d'Estat que proposen. Ja hem vist en Prat la seva influència en els models compostos del centre d'Europa, així com en Puig van tenir incidència els 14 punts de Wilson i el perill roig que amenaçava amb una revolució obrera que volia evitar.

Aquests dos primers presidents estudiats eren essencialment possibilistes, els quals defensaven aconseguir els objectius gradualment. Aquest fet va portar-los inicialment al poder però, més tard, van condemnar la Lliga Regionalista a l'ostracisme polític durant la República. I això es deu al fet que la Lliga Regionalista va col·laborar en diversos Governos de l'Estat després de l'Assemblea de Parlamentaris del 1917. En aquell moment semblaven aconseguir els objectius d'influir en la política espanyola que havia propugnat Prat de la Riba. En tot cas, cap d'aquelles col·laboracions va permetre flexibilitzar la centralització uniformista dels Governos de Madrid. Cap d'elles, doncs, va comportar l'anelhada autonomia que defensava el possibilisme regionalista. De manera que, dins la Lliga, va sorgir un moviment radicalitzat que començava a advocar per un règim més ampli que no pas l'autonomia, proper a l'independentisme.

Aquest grup de dissidents va formar Acció Catalana el 1922, els quals seguien donant suport al nacionalista Puig i Cadafalch, però no al possibilisme regionalista de Cambó. I és que després de la primera Guerra Mundial, i la derrota dels tres grans imperis –l'austro-hongarès, el germànic i el tsarista rus–, a Europa es van constituir els Estats de Finlàndia, Polònia, Estònia, Letònia, Lituània, Hongria, Txecoslovàquia, Romania i els països de la futura Iugoslàvia. Mentrestant, Romania doblava el seu territori i sorgia la Turquia contemporània, així com tots els Estats del pròxim Orient,

inicialment com a mandats de la Societat de Nacions. Aquest esclat de les petites nacionalitats oprimides venia del fracàs dels grans imperis i dels 14 punts de Wilson, que defensaven l'autodeterminació dels pobles.

En aquesta línia s'inserien aquests *pronòis* –ja que la majoria eren els joves de la Lliga Regionalista–, que buscaven el seu propi relat entre el discurs *Catalunya endins* de Puig i Cadafalch i el nacionalisme radical de Macià i Llussà. Aquell 1922 va ser clau per a transformar el marc ideològic a Catalunya perquè, amb la creació d'Acció Catalana i d'Estat Català, el nacionalisme català es radicalitzava, deixant enrere el regionalisme possibilista que havien ideat Prat de la Riba i Cambó.

Va ser en aquests mesos previs a la Dictadura de Primo de Rivera que la *Lliga* va perdre la seva hegemonia dins del moviment catalanista ja que, tant el sector nacionalista de Puig com el regionalista de Cambó, van donar suport al cop d'Estat del general Miguel Primo de Rivera, confiant que aquest acabaria amb la *guerra social*, que afectava principalment a Barcelona i impulsaria, així, la regionalització d'Espanya. El regionalisme va deixar de ser sinònim de nacionalisme. El regionalisme va sofrir un canvi de significat semàntic, que el va portar a ésser menystingut per associar-se a un possibilisme fracassat i vinculat a la Dictadura. D'aquí que en nasquessin discursos radicalitzats, a dreta i a esquerra de l'espectre ideològic, que precedirien el canvi de règim de 1931.

D'una banda, Puig i Cadafalch advocava per reforçar la nacionalització interior de Catalunya, mentre Macià apostava per una fórmula confederal o federalment asimètrica amb l'Estat. Mentre l'Avi optava pel camí de la força, l'arquitecte i historiador de l'art preferia focalitzar els esforços en pacificar els carrers de Barcelona. Ambdós fracassaven en els seus intents, l'un des del progressisme d'esquerres i l'altre des del conservadorisme de dretes.

La Dictadura va portar-los als dos, tant a Puig com a Macià, a l'exili polític. Mentre l'arquitecte i historiador de l'art va dedicar els seus esforços a la vida acadèmica, el militar reconvertit a polític va esdevenir un impertèrrit conspirador per aconseguir l'autogovern de Catalunya. Aquesta actitud divergent va portar-los a ser percebuts pels catalans de manera molt diferent. És així com justifica la historiografia que de Puig i Cadafalch s'hagi menystingut la seva obra i ideals, mentre que s'hagi mitificat tant la figura de Macià i Llussà. Això ha estat així fins al punt d'esdevenir el

punt de referència dels independentistes catalans del segle XXI, com la viva imatge d'una lluita persistent per aconseguir la llibertat.

No és estrany que sigui així, ja que sobre el paper, Francesc Macià és qui més s'aproximava al discurs independentista que avui dia (2022) és majoritari dins del catalanisme polític. I el discurs que s'aproximaria més a aquest model secessionista va ser la Proclamació de la República catalana per part de Francesc Macià. Com ja hem vist a la tesi, les diverses proclames d'aquell 14 d'abril del 1931, inicialment simulaven advocar per un nou Estat que renegociaria les condicions d'organització territorial amb l'Estat espanyol. Tanmateix, l'estudi detingut de les paraules i dels fets associats a les hores revolucionàries, ens permeten concloure que aquelles proclames tampoc eren independentistes en el seu fons.

En aquest punt ens veiem obligats a recordar que els discursos són alhora reflex i projecció de realitats, motiu pel qual sense el context històric i el desenvolupament dels fets al voltant dels discursos no hauríem pogut aportar rigor acadèmic a l'estudi de les intervencions orals triades. Les proclames del 14 d'abril en són el més clar exemple, però també ho són les paraules de Prat en la constitució de la Mancomunitat o les de Puig en la campanya a favor de l'autonomia per Catalunya.

De totes maneres, per insistir en les intervencions orals i escrites que són més properes a l'independentisme, ens hem de centrar en les proclames de Macià quan els regidors d'ERC estaven a punt d'elegir-lo president de Catalunya, *de facto*. Cal insistir en què aquelles paraules que van ser redactades en col·laboració amb els seus correligionaris, les hem de situar en un context de transformació social i polític enorme. Per això oscil·len, temptegen diferents propostes amb les quals volien consolidar el canvi de règim polític, però també el canvi en el model d'Estat. Finalment, només van aconseguir transformar el règim polític, i en certa manera la vertebració territorial de l'Estat, amb el reconeixement simbòlic de la Generalitat provisional, l'abril de 1931, i amb l'Estatut retallat, però real, de 1932.

Convé recordar que les eleccions que acabarien per canviar el règim s'havien produït dos dies abans, en les quals havia guanyat Esquerra Republicana de Catalunya a les principals ciutats del Principat. En molts casos, s'havia presentat aliada amb altres partits com la Unió Socialista o els partits republicans federals. Aquelles votacions van abocar als líders republicans a actuar ràpid i improvisadament, en col·laboració amb la resta de forces de canvi arreu de l'Estat espanyol. És per això que no puc concloure que

les proclames de Macià fossin independentistes, encara que segons com haguessin evolucionat els fets ho haurien pogut ser. En aquest cas, però, malgrat que alguns dels actes són purament unilaterals, el fons dels esdeveniments es produïa entremig de les negociacions telefòniques amb Madrid.

I precisament per això, alguns dels seus correligionaris, com Casals o Arrufat, o també alguns dels seus rivals pel lideratge del nacionalisme radical, com Daniel Cardona, titllaven Macià de traïdor a la pàtria perquè el 17 d'abril de 1931 no va defensar la suposada independència que, tres dies abans, hauria proclamat. Aquestes tendències separatistes, tanmateix, ja hem pogut comprovar que eren minoritàries dins del catalanisme. D'aquí concloem que el catalanisme hegemònic del primer terç del segle XX no va buscar mai secessionar-se d'Espanya.

Ans al contrari, les seves diferents propostes anaven sempre en la direcció de regenerar l'Estat, convertint-lo en més democràtic i més descentralitzat. Cap d'elles se'n va sortir. El 1936, només dos anys i mig de la mort de Francesc Macià, el general Francisco Franco iniciava la Guerra Civil espanyola contra la Segona República i acabava, tres anys més tard, amb qualsevol aspiració catalanista per reformar el model d'Estat espanyol.

En definitiva, per tot això podem concloure que el catalanisme hegemònic del primer terç del segle XX no va ser independentista. Ni d'acte ni de paraula, cap dels presidents de Catalunya entre 1914 i 1933 va defensar un model d'Estat independent en l'exercici de les seves funcions. I, per extensió, tampoc ho va fer el corrent hegemònic dins del catalanisme polític.

Altres conclusions més enllà de les preguntes d'investigació

Sobre el catalanisme polític: un discurs nacional per una proposta de model d'Estat

Durant el desenvolupament de la tesi he pogut extreure altres conclusions, vinculades a la proposta de model d'Estat del catalanisme. He pogut constatar que el catalanisme polític, des dels orígens del desvetllament nacional a finals del segle XIX fins a la consecució de la Mancomunitat i de la Generalitat, ha estat un discurs nacional que projectava un canvi de model d'Estat. O, millor dit, diversos discursos nacionals que proposaven diversos models d'Estat.

Evidentment, el catalanisme ha estat moltes més coses a banda d'una proposta d'organització territorial diferenciada, però pel que m'interessava estudiar aquesta és la conclusió més rellevant. Una conclusió que he albirat en alguns dels historiadors que hem pogut llegir per aquesta tesi doctoral, però que no hem pogut constatar de manera fefaent des de la perspectiva que nosaltres he estudiat.

Precisament el fet d'haver analitzat en profunditat els principals discursos presidencials de Prat, Puig i Macià, puc constatar que aquesta proposta sempre ha consistit en un encaix de Catalunya dins d'Espanya. Malgrat que, interessadament, s'ha volgut titllar els discursos d'aquests presidents com a separatistes, queda més que demostrat que la seva voluntat no era la d'independitzar-se de l'Estat. Aquest interès en reinterpretar els discursos prové tant dels separadors espanyolistes, que hem tractat en el context històric d'alguns dels discursos, però també dels independentistes catalans actuals que busquen referents en els quals justificar la seva proposta de model d'Estat.

Per això, al llarg d'aquesta tesi hem pogut demostrar que el catalanisme polític majoritari, representat pels discursos dels presidents de Catalunya, no havia estat secessionista. En conseqüència, hem de deslligar qualsevol interpretació de separadors o de separatistes dels discursos de Prat, Puig i Macià. Els tres presidents que he treballat abastament propugnaven una regeneració de l'Estat espanyol per situar-lo en les línia dels Estats més descentralitzats del continent europeu.

En part, la proposta del model d'Estat, com hem vist amb Martínez Fiol, ha estat per dotar d'un cos de funcionaris, fidels i catalanistes, en les institucions pròpies d'autogovern. En aquest sentit, entre finals del segle XIX i inicis del XX, el catalanisme es mostrava molt crític amb l'estatisme espanyol, però a la vegada advocava per la creació d'una estructura funcional a Catalunya. Es basaven en el *topoi* del català eficient i treballador, en contraposició del *topoi* espanyol. D'aquesta manera, com hem reiterat amb la teoria de Martínez Fiol, podríem constatar que la creació d'un funcionariat per a gestionar la Mancomunitat i la Generalitat va servir per a generar una clientela política que volgués treballar per la nacionalització dels seus conciutadans. Així és com considerem que els presidents passen de les fràgils paraules als fets consumats.

Sobre l'estudi de l'oratoria: una proposta d'anàlisi del discurs oral

A banda de les conclusions que he extret amb relació als discursos nacionals i les propostes de model d'Estat que han formulat els presidents, n'he pogut obtenir d'altres que no esperava trobar a l'inici d'aquesta tesi doctoral.

Amb l'estudi de l'oratoria dels discursos dels presidents hem observat que era necessària la creació d'un nou mètode coherent, comprovable i contrastable, que ens permetés estudiar el passat a partir de les seves intervencions orals. Considerem que ho hem assolit perquè, a partir de l'anàlisi dels nou discursos triats, he definit les característiques de cadascun dels dirigents polítics analitzats, cosa que m'ha permès comparar-ne les qualitats i els defectes.

D'entrada sembla evident que els discursos a vegades són més projeccions de realitat que no pas reflexos fidedignes de la mateixa. Per aquesta fragilitat entre tangibilitat i intangibilitat, es fa difícil analitzar les paraules dels presidents, ja que aquestes influeixen en els fets històrics que estudiem, però són fets en si mateixes. És per aquest motiu que podem concloure que els discursos ens permeten fer una fotografia diacrònica –i a voltes parcialment distorsionada– d'un moment històric i, a la vegada, una projecció de l'esdevenidor que volien construir.

Aquesta fragilitat en l'estudi dels discursos orals ens ha obligat a crear desenvolupar aquest mètode que hem ideat. Volem intentar justificar algun dels ítems que hem triat per comprendre el rerefons de les paraules analitzades. És qüestionable el de l'estructura del discurs, del qual n'argumentaré la importància i la transcendència.

A primer cop d'ull, l'estructura del discurs no sembla rellevant per identificar quin model d'Estat proposaven els presidents triats. Tanmateix, sí que ens permet detectar quin és el grau d'importància que li dona l'orador l'aspecte central d'aquesta tesi. Per això hem considerat rellevant incorporar l'estructura –les *captatio* de la introducció, el desenvolupament i les conclusions–, per entendre la jerarquia interna dels discursos.

A partir d'aquest posicionament dels continguts en determinats fragments de les intervencions triades, he pogut estudiar detingudament el *framing*, és a dir els marcs cognitius que defineixen els ideals dels oradors. Així mateix, gràcies a la crítica dels tipus d'arguments, les fal·làcies emprades i també l'enumeració de les figures retòriques utilitzades, ens permetrà determinar com eren els protagonistes en els seus discursos

orals. Més enllà del seu perfil psicològic i la seva personalitat, de la imatge personal que transmetien davant l'audiència i la percepció que, aquesta, podia tenir de l'orador en qüestió, l'estudi d'aquests ítems tangencials ens permeten aprofundir en els objectius politològics que preteníem observar.

Possiblement aquesta és una aportació d'aquesta tesi a la historiografia. Una manera d'estudiar el passat a través d'una nova eina, l'anàlisi del discurs. No vol dir que fins ara no s'haguessin emprat els discursos per a recolzar les investigacions en l'àmbit de la història, sinó que no s'havien posat al centre de l'estudi acadèmic en històrica. En aquesta tesi, doncs, no he volgut analitzar com els oradors embellien els discursos amb jocs de paraules, sinó que volia observar com aquests elements de connexió amb el públic els permetien transmetre un ideal de la manera més eficient.

És així com es podria formular una definició molt més acurada i detallada dels tres personatges que he triat. Fins ara, he llegit estudis de la seva vida personal més íntima, de les seves idees polítiques, econòmiques i socials, i també de les institucions que van presidir. Nogensmenys, fins aquesta tesi no havia observat cap altre estudi que posés els discursos orals al centre, des d'una perspectiva tan analítica, per a descriure els protagonistes d'un treball i el seu context històric. És per això que, gràcies a aquestes eines que hem preparat acuradament, a continuació podrem concloure algunes de les característiques que defineixen als oradors estudiats.

En primer lloc, doncs, concloc que Prat de la Riba era un pensador, un apassionat per Catalunya, un ideòleg que amb vint-i-dos anys ja era doctor en Dret i amb poc més de trenta presidia la Diputació de Barcelona. La creença popular és que no era un gaire bon orador, perquè no li agradava parlar amb públic. Tanmateix, hem pogut demostrar que Prat de la Riba va realitzar discursos realment brillants, que han passat a la història per la capacitat de trobar la paraula exacta per cada moment de la seva posada en escena. Puc concloure, també, que els discursos de Prat de la Riba i Sarrà eren essencialment racionalistes, malgrat que estaven a la vegada carregats d'una emoció continguda.

Per la seva banda, Puig i Cadafalch també era un orador fonamentalment racional, que buscava enriquir els seus discursos amb emotivitat a partir de fal·làcies que connectaven amb els desitjos i els *topoi* dels catalans de la seva època. Finalment, Macià i Llussà era l'orador més emocional dels tres; construïa els seus discursos a partir de frases senzilles i entenedores, que s'inserien perfectament en el seu context vivencial.

Per aquest motiu, també varien tant des dels seus inicis en política fins a la seva mort, al capdavant de la institució que va aconseguir crear i, segons com es miri, recuperar.

Pel que fa a la seva capacitat de connectar amb l'audiència, concloc que Macià era el més capaç d'abrandar les grans masses. Puig havia estat capaç d'enardir també les multituds, en alguns dies clau del seu mandat, mentre que Prat evitava directament la gernació per la seva fràgil salut. En tot cas, un punt comú en els tres és que odiaven la dialèctica parlamentària buida de contingut. No creien que fos necessària perquè els polítics farcién els seus discursos de retòrica inútil. Aquest fet porta a reforçar el *topoi* dels polítics com a xerraires, mentre que els tres presidents estudiats són presentats com a homes de paraula, més que no pas de paraules.

Ara bé, com ja he constatat a l'apartat del *Marc teòric* referit a *L'art de l'oratòria*, les paraules que pronuncien són fets en sí mateixos, de manera que concloc que els tres són homes de discursos i de fets. Si prenem els criteris d'Austin, per tant, entenem que les paraules dels presidents són fets en sí mateixos, perquè expressen emocions i raons, perquè projecten ideals i reflecteixen realitats, en definitiva, perquè ens serveixen per observar els canvis històrics produïts en el període estudiat.

El cert és que per estudiar l'oratòria de Prat, de Puig i de Macià teníem una dificultat afegida els únics registres dels seus discursos són escrits, tant dels discursos com de les reaccions que generaren. No puc confirmar la capacitat dels tres oradors d'entusiasmar el seu públic, a través de la lectura detinguda de les paraules. Sense el context, no podem entendre l'emoció inherent de la pronunciació que hi devien posar els presidents de Catalunya en els diferents discursos. No podem imaginar amb exactitud com va ser la proclamació de l'Estat català des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona, ni tampoc l'exhortació del públic a aconseguir l'autonomia de Catalunya.

Per no quedar-nos, doncs, en l'estricta anàlisi del contingut de les paraules, en aquesta tesi hem intentat constatar quina era la imatge personal que els diferents presidents volien i aconseguien projectar. El millor exemple d'aquesta posada en escena la trobem en Francesc Macià, que es va construir la imatge d'un *Avi* afable i elegant. Més que un gran orador, era un gran comunicador a través de la seva imatge. Hem explicat que anava molt ben vestit, que sempre portava el seu bigoti impecablement cuidat i que era molt estrany trobar-li una taca o una arruga a la camisa.

La seva trajectòria vital, des del militar al polític, un aristòcrata que sabia tractar la gent del carrer, segons Ucelay-Da Cal, el convertia en un perfil molt atractiu per a la ciutadania. Quan tornà de l'exili, la imatge que la gent tenia d'ell era la del lluitador impertorbable. Per això no s'havia de preocupar per intervenir a les sessions parlamentàries ni havia de fer grans discursos en les visites que feia al llarg del territori català. La seva viva imatge era ja un discurs. Per això, únicament amb que Ventura Gassol escalfés els ànims de la ciutadania, ell podia rematar la jornada amb quatre frases ben preparades que sintetitzaven el seu pensament.

Pel que fa a Puig i a Prat, no eren amants de les masses. Eren més aviat intel·lectuals dedicats a l'estudi i el pensament. Com ja he explicat reiteradament, també s'evadien de la dialèctica parlamentària, ja que preferien els fets a les paraules. I, com que no tenim enregistraments audiovisuals ni de Puig ni de Prat, no podrem conèixer la vibració de la seva veu ni l'ús dels seus silencis. Només podrem imaginar l'emoció continguda que transmetria Prat en el discurs inaugural de la Mancomunitat, i en podem intuir la seva dicció dels mots i la seva gesticulació a partir de les cròniques d'aquell moment històric o a Puig reclamant l'autonomia integral.

M'hauria agradat comparar per igual l'essència de l'oratòria en els discursos triats, perquè no se'n conserven fonts audiovisuals de tots ells per igual. En cas d'haver-les tingut, hauríem pogut comparar-los i aprofundir en l'estil de cada orador. Potser podré reprendre la proposta d'anàlisi del discurs en futurs treballs, estenent les anàlisis a Companys, Irla, Tarradellas, Pujol, Maragall, Montilla, Mas, Puigdemont o Torra. A partir d'aquí no en podrem parlar fins que Aragonès, i els que hagin de venir, hagin deixat enrere la seva etapa presidencial. Sigui com sigui, malgrat les mancances d'aquesta tesi, estic convençut que ha valgut la pena recuperar les paraules dels primers tres presidents del segle XX, elegits democràticament segons els valora de l'època, encara que els dos primers ho fossin únicament de manera simbòlica.

En qualsevol cas, considero que he estat capaç de plantejar una nova manera d'analitzar els discursos orals de qualsevol personatge històric. A partir de diversos referents internacionals i de la construcció d'aquesta tesi doctoral, hem pogut determinar que cal estudiar *L'orador*, *L'audiència*, *El context* i *El missatge*, com a elements irrenunciables per a poder descobrir què amaguen les paraules dels personatges triats. Així mateix, per consolidar els objectius de la recerca inicial, hem hagut d'anar més enllà d'aquests quatre components, revisant altres textos i moltes més

fonts secundàries de les que prevèiem inicialment, amb la finalitat de contrastar per constatar aquelles conclusions que havíem extret de les anàlisis concretes.

És per això que, en darrer lloc, concloem que amb l'estudi de *L'estructura, el framing i altres recursos retòrics* no n'hi havia prou per a fer-ne valoracions vàlides. L'assaig i l'error, la lectura i la relectura dels textos i les biografies dels diferents personatges triats m'han permès generar una nova proposta d'anàlisi del discurs. Aspiro que aquesta sigui utilitzada tant pels meus futurs treballs, com també d'altres investigadors que s'interessin per l'estudi del discurs oral. En qualsevol cas, per a comprovar-ho, haurem d'esperar encara un temps.

Epíleg final

Tinc la sensació d'haver estat passejant per la història, des de la talaia del temps, com si levités anant endavant i endarrere, amb més i menys profunditat dins la personalitat dels protagonistes i dels seus pensaments. Tinc la sensació d'haver passejat pels moments històrics estudiats i pels ideals dels seus protagonistes com si passegés per una rambla. Amunt i avall, a dreta i a esquerra, amb més o menys detall, cada cop que ens hem aturat en un discurs per estudiar-lo, hem intentat que la lectura de l'anàlisi fos divulgativa per al gran públic. Aquesta voluntat ens ha comportat una dificultat afegida, en intentar traduir en termes entenedors alguns dels aspectes que he analitzat.

He trobat trams de pujada –amb forta pendent– i en d'altres amb la sensació de planejar. Però, en definitiva, en aquesta tesi hem fet un passeig històric per les paraules que han transformat el pensament i les accions dels líders polítics del primer terç del segle XX. Ha estat una àrdua tasca combinar la feina diària amb el desig de llegir les paraules dels tres protagonistes d'aquesta tesi, per després reflexionar i, finalment, escriure'n les conclusions en les que ara ens trobem.

Espero haver aconseguit crear una eina útil per analitzar el discurs. No solament per les intervencions orals dels tres presidents de Catalunya que he estudiat, que també, sinó que sigui útil la proposta d'estructura metodològica que he formulat. M'agradaria pensar que la tesi pot ser emprada per a rellegir i per a estudiar els discursos orals de qualsevol orador o oradora. Com que tractem des del context històric, els valors socials compartits, la personalitat i estil dels oradors i quins recursos utilitzen en els seus

discursos, espero que aquesta tesi serveixi també per a promoure nous i diferents estudis pel que fa a l'anàlisi del discurs oral històric.

El cert és que per aquells que aspirem a ser acadèmics, tot i que treballem en altres àmbits laborals, el profund estudi de la història ens podria portar, segons com, a la histèria. Tanmateix, si ens submergim amb temps i passió en els fets històrics i en les paraules pronunciades, podem tenir l'estranya sensació de levitar pel passat. El lector potser em criticarà l'emotivitat d'aquestes línies, tot i que és escassa en un treball acadèmic, però considerem que sense aquesta connexió emocional tampoc hauríem pogut estudiar una disciplina tan humana. Perquè si bé és cert que he pogut constatar que els tres oradors estudiats es preparaven profundament els seus discursos, he vist que també hi havia un grau d'improvisació i d'adaptació al moment de pronunciar-los.

En l'estudi de l'oratoría he hagut de fer un exercici de trasducció, d'imaginació sobre com es van produir les respectives *actio*. He hagut de tenir en compte el context històric immediat, inserit en un marc espanyol i europeu, l'auditori i l'audiència davant la qual havien de pronunciar les paraules, o la personalitat i els ideals de l'orador per arribar a conclusions vertaderes –no només versemblants.

Per això hem hagut d'anar en compte per no caure en la temptació de fer interpretacions inflades, d'abusar dels fets històrics estudiats per enaltir els nostres propis desitjos com a investigadors. Hauria estat molt fàcil cometre algun anacronisme, motiu pel qual exhortem la capacitat crítica al lector i alhora en demano la indulgència si, en algun cas, he caigut en el mateix parany que els protagonistes estudiats.

Errare humanum est diu l'aforisme llatí. Però a la vegada, parafrasejant Titus Livi, Ciceró o Agustí d'Hipona, tot error mereix ser perdonat. Si n'he comès algun, que estic segur d'haver-lo comès, clamo per la clemència del lector perquè al darrere no s'hi amaga cap voluntat de dirigir el pensament acadèmic cap a uns o altres valors humans, sinó que en tot moment he buscat trobar les respostes a les preguntes que m'he formulat. Sóc perfectament conscient, en tot cas, que si canviéssim les preguntes també canviarien les respostes que apporto en aquestes conclusions.

També vull confessar al lector, que malgrat l'abast d'aquesta tesi i la infinitat de materials que no hem pogut aprofitar per la seva redacció final, he arribat a gaudir d'alguns dies interminables de lectures, de pensament i d'escriptura. I, malgrat que he patit per les renúncies a la vida social que una tesi implica –de vermut amb amics, de

dinars en família, dels somriures de la Laura—, al final de tot, haurà valgut la pena. No per la qualificació d'aquest treball, sinó pels aprenentatges adquirits.

Considero que, precisament la introspecció, l'estudi minuciós i la recerca del matís són el que ha fet d'aquest treball una bona eina per a la transferència de coneixement. No dic que no sigui necessària aquesta experiència monacal que suposa redactar una tesi doctoral, però al redactor d'aquesta tesi li agrada més la praxi oral, el dinamisme, el tet a tet, la carícia, l'abraçada, la paraula o la mirada en silenci. M'agraden molt més les emocions, notar la pell de gallina per unes paraules a cau d'orella o la vibració d'un discurs catàrtic pronunciat des del balcó del Palau de la Generalitat.

Per això, durant aquests mesos —i anys— he gaudit i patit a la vegada d'un procés intel·lectual massa teòric per la meua personalitat. He hagut de fer un confinament monacal, renunciant a la vida que més m'agrada: l'oral. Tanmateix, he tingut la sort de fer-ho per submergir-me en un univers magnífic, el de l'intangible, el de la paraula dita. Un món en el qual no només importa el què es diu, sinó també el com, el per a qui, el qui ho diu, el per què ho diu i el quan ho diu.

Amb aquest estudi he pogut constatar la màgia de l'orador que, com un si d'un funambulista es tractés, intenta ponderar raó i emoció, ordre i creativitat, científisme i experiència vivencial. En un exercici de fragilitat extrema, l'orador ha de convèncer a la seva audiència a partir dels seus valors, sense renunciar als principis que l'han portat a l'acte oratori. Una disciplina, en definitiva, més propera a l'orfebreria que no pas a la bijuteria. Una disciplina, que s'ha tendit a criticar per la fràgil relació d'equilibri entre la veritat i la versemblança, necessària en tot discurs oral per a reflectir la societat en la qual conviuen l'orador i l'audiència però també projectar-ne una de millor a assolir. Una disciplina, doncs, que ha estat històricament menystinguda per la manca de rigor en les paraules d'alguns oradors.

Al llarg d'aquesta tesi he pogut comprovar que parlar en públic no és fàcil. I fer discursos polítics, encara menys, perquè és una tasca que requereix planificació i improvisació, en la qual es requereix coherència però a la vegada mal·leabilitat per connectar amb l'audiència. A més, en aquest gènere discursiu, cal reflectir quina és la societat en la que viuen els interlocutors, alhora que cal projectar —també— un anhel de canvi i de millora. En situar-se, doncs, en aquest pla a mig camí entre allò tangible i allò intangible, la nostra anàlisi ha estat encara més complicada.

A l'ensem, tampoc ha estat fàcil elaborar aquesta tesi sense els referents en l'estudi oral a Catalunya que hauria necessitat. Per aquest motiu, he hagut de recercar en referents internacionals d'estudi del discurs per formular una proposta d'anàlisi dels discursos orals dels presidents. Probablement aquesta ha estat la causa per la qual he hagut de redirigir, massa vegades, el fil argumental d'aquesta tesi. Per aquest motiu, considero que el marc teòric ha estat massa ampli amb relació a l'aplicació que n'hem pogut fer després en els discursos analitzats.

Vull deixar constància que l'interès inicial d'aquesta tesi era la de comprovar si hi havia secessionisme en els discursos orals dels presidents de Catalunya entre 1914 i 2014. La manca de referents en els models d'anàlisi dels discursos en el nostre marc acadèmic m'ha obligat a carregar massa pes en l'apartat de la introducció. Així mateix, he hagut de retallar centenars de citacions d'autors que tenia preparades per a contextualitzar, encara més, els discursos que he estudiat. Potser de cara a futurs treballs podré aprofitar tot aquest material, per millorar-ne el rigor acadèmic i per a ampliar-lo a molts més discursos i presidents de Catalunya.

Probablement he estat massa agosarats intentant combinar l'estudi de la història, el de la filosofia política i la politologia, amb l'anàlisi del discurs. En tot cas, aquestes són les tres passions que m'han mogut a desenvolupar aquesta tesi doctoral. Si un error he comès és no saber renunciar, ni als canvis en la vida professional, ni en la personal, ni tampoc amb la delimitació del marc temporal i contextual. En qualsevol cas, arribats a aquest punt, *alea iacta est*. Només em queda esperar que es valorin positivament els aprenentatges adquirits a partir de l'anàlisi de les *paraules de president*.

4. ARXIUS CONSULTATS

Arxiu Nacional de Catalunya. Sant Cugat del Vallès

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. Monestir de Poblet.

Arxiu de la Paraula. Ateneu Barcelonès.

Arxiu Fotogràfic. Ajuntament de Barcelona.

Arxiu de Revistes Catalanes antigues. En línia.

Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

Biblioteca i arxiu de la Fundació Irla. En línia.

Casa Museu Prat de la Riba. Castellterçol.

Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC). En línia.

Catàleg Biblioteques Especialitzades de la Generalitat de Catalunya (BEG). En línia.

Espai Lluís Companys (Centre d'Interpretació). El Tarròs.

Espai Macià. Les Borges Blanques.

Espai de Memòria. Memorial Democràtic. Barcelona.

Filmoteca de Catalunya. Barcelona.

5. BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1997). *Analysing political speeches*. Clevedon: Multilingual Matters.
- AA.VV. (2012). *Desenvolupament i avaluació del llenguatge oral*. Barcelona: UOC.
- AA.VV. (1989). *Language, power, and ideology: studies in political discourse*. Amsterdam: Philadelphia.
- AA.VV. (1990). *Argumentation theory and the rhetoric of assent*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- AA.VV. (1994). *Persuasion: Greek rethoric in action*. London: Routledge .
- AA.VV. (1997). *La parla com a espectacle: estudi d'un debat televisiu*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona
- AA.VV. (2009). *Liberalisme polític i democràcies plurinacionals* (1 ed.). (F. Requejo, & M. Caminal, Edits.) Barcelona: Institut d'Estudis Autònòmics - Generalitat de Catalunya.
- AA.VV. (1998). *Oralia: análisis del discurso oral*. Madrid: Arco Libros.
- AA.VV. (2000). *La expresión oral*. Barcelona: Ariel.
- AA.VV. (2003). *Comunicación y discurso*. Sevilla: Margablum.
- AA.VV. (2005). *Contextualizing Secession: Normative Studies in Comparative Perspective*. (B. Coppieters, & R. Sakwa, Edits.) Oxford: Oxford University Press.
- AA.VV. (2005). *L'argumentació*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- AA.VV. (2007). *Discurso y oralidad: homenaje al profesor José Jesús de Bustos Tovar*. Madrid: Arco Libros.
- AA.VV. (2010). *Secession as an International Phenomenon: From America's Civil War to Contemporary Separatist Movements*. (D. Doyle, Ed.) Georgia: University of Georgia Press.
- AA.VV. (2017). *On the Way to Statehood: Secession and Globalization*. (A. Pavkovic, & P. Radan, Edits.) London: Routledge .
- AAVV. (1906). *Corts Catalanes. Proposicions y respostes. Pròlech ab Enrich Prat de la Riba* (1 ed.). Barcelona: L'Anuari de la Exportació.
- AAVV. (1923). *Vida de periodistas ilustres (Pi y Margall; Mañé y Flaquer; Feliu y Codina; Durán y Bas; José Ixart; Prat de la Riba; y M. de los S. Oliver)* (1 ed.). Barcelona: Asociación de la Prensa Diaria de Barcelona.

- AAVV. (1936). *Els dos presidents*. Barcelona: Kelmi.
- AAVV. (9 de 1938). *Editorial*. Barcelona.
- AAVV. (8 de 1938). *Una fita: la proclamació de la República*. Barcelona: Esquerra Republicana de Catalunya.
- AAVV. (1945). *El cas de Catalunya: Apel·lació a les Nacions Unides. Conferència sobre organització internacional*. San Francisco: Consell Nacional de Catalunya.
- AAVV. (8 de 1945). *L'Estatut d'Autonomia dels Catalans*. Montpeller.
- AAVV. (12 de 1954). *Homenatge al president de la Generalitat*. París.
- AAVV. (1966). *Declaració de drets de la nació catalana* (1 ed.). Ciutat de Mèxic: Consell nacional català.
- AAVV. (1975). *Josep Tarradellas: President de la Generalitat de Catalunya* (1 ed.). Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (1979). *La Generalitat de Catalunya. Orígens i restabliment* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (1979). *La nació com a problema. Tesis sobre el cas català* (1 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- AAVV. (1980). *El Parlament de Catalunya. Història i Documents* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (1986). *Revista de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Fundació Revista de Catalunya.
- AAVV. (1988). *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*. (A. Balcells, Ed.) Barcelona: Edicions 62.
- AAVV. (1988). *Parlaments a les Corts Catalanes* (1 ed.). (R. Albert, & J. Gassiot, Edits.) Barcelona: Barcino.
- AAVV. (1989). *El nacionalisme català a la fi del segle XX* (1 ed.). Barcelona: Revista de Catalunya.
- AAVV. (1990). *Homenatge a Lluís Companys. Poemes dedicats al president màrtir 1940-1990* (1 ed.). (J. Colomines, Ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (1991). *Bases per a la Constitució Regional Catalana: Manresa març de 1892*. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives; Eumo Editorial.
- AAVV. (1991). *Lluís Companys i la Catalunya popular* (1 ed.). (J. Martín Ramos, Ed.) Barcelona: L'Avenç.

- AAVV. (1992). *Rebirth of Rhetoric. Essays in Language, Culture and Education*. (R. Andrews, Ed.) Londres: Routledge.
- AAVV. (1995). *El nacionalisme com a ideologia* (1 ed.). (J. Termes, & J. Casassas, Edits.) Barcelona: Proa.
- AAVV. (1995). *Parlament de Catalunya: 15 anys* (1 ed.). Barcelona: Publicacions del Parlament de Catalunya.
- AAVV. (1999). *La elocuencia en el renacimiento: Estudios sobre la teoría y la práctica de la retórica renacentista* (1 ed.). (J. Murphy, Ed.) Madrid: Visor Libros.
- AAVV. (2000). *Les transformacions de la sobirania i el futur polític de Catalunya*. (E. Fossas, Ed.) Barcelona: Enciclopedia catalana.
- AAVV. (2001). *President Josep Irla i Bosch: Legalitat i continuïtat*. (L. Duran, & J. Fernández, Edits.) Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (2002). *Anàlisi del discurs polític: producció, mediació i recepció*. (C. Ubaldina Lorda, & M. Ribas Casellas, Edits.) Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- AAVV. (2002). *Oratoria clásica* (1 ed.). Barcelona: Océano.
- AAVV. (2002). *Política y oratoria: El lenguaje de los políticos* (1 ed.). (J. Hernández Guerrero, M. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Edits.) Cádiz: Universidad de Cádiz.
- AAVV. (2003). *Antologia política de Jordi Pujol*. (A. Alay, Ed.) Barcelona: Pòrtic.
- AAVV. (2003). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents (1359-1518). Volum I*. (J. Solé i Sabaté, Ed.) Barcelona: Enciclopedia catalana.
- AAVV. (2003). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents (1518-1714). Volum II*. (J. Solé i Sabaté (director), Ed.) Barcelona: Enciclopedia catalana.
- AAVV. (2003). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents (1714-2003). Volum III*. (J. Solé i Sabaté (director), Ed.) Barcelona: Enciclopedia Catalana.
- AAVV. (2003). *La recepción de los discursos: el oyente, el lector y el espectador* (1 ed.). (J. Hernández Guerrero, M. García Tejera, I. Morales Sánchez, & F. Coca Ramírez, Edits.) Cádiz.
- AAVV. (2003). *Pensar la nació històricament* (1 ed.). (A. Colomines i Companys, Ed.) Catarroja: Afers.

- AAVV. (2004). *L'Estat-Nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- AAVV. (2005). *Annals 21*. Castellterçol: Museu d'Història de Catalunya.
- AAVV. (2005). *El Discurso Oral Formal: Contenidos de aprendizaje y secuencias didácticas*. (M. Vilà Santasusana, & J. Castellà, Edits.) Vic: Graó.
- AAVV. (2005). *El Palau del Parlament*. (J. Sureda, Ed.) Barcelona: Lundweg.
- AAVV. (2006). *Cataluña y la España plural: Discursos políticos del siglo XX*. (J. Casassas Ymbert, Ed.) Barcelona: Aurea Editores.
- AAVV. (2006). *Identitats. Convivència o conflicte?* (1 ed.). (G. Sanginés, & À. Velasco, Edits.) Catarroja: Afers.
- AAVV. (2007). *Història de la Diputació de Barcelona* (1 ed.). (B. De Riquer i Permanyer (Dir.), Ed.) Barcelona: Diputació de Barcelona.
- AAVV. (2007). *Palabras que cambiaron el mundo. 50 discursos que han hecho historia* (1 ed.). (C. Font Paz, Ed.) Barcelona: Lector Universal.
- AAVV. (2008). *El discurso como interacción social. Estudios sobre el discurso II. Una introucción multidisciplinaria* (3 ed.). (T. van Dijk, Ed.) Barcelona: Gedisa.
- AAVV. (2008). *Great Speeches of the 20th Century* (1 ed.). (T. Clark, Ed.) London: The Guardian.
- AAVV. (2008). *La argumentación hoy: Encuentro entre perspectivas teóricas*. (M. Doury, & S. Moirand, Edits.) Madrid: Montesinos - La intervención cultural.
- AAVV. (2008). *Les veus d'una nació viva. Escrits i pensaments per comprendre* (1 ed.). (J. Macip i Gich, Ed.) Barcelona: Raval.
- AAVV. (2008). *Retórica e historia en el siglo XIX. Sagasta: Oratoria y opinión pública*. (1 ed.). (J. Caballero López, Ed.) Logroño: Instituto de Estudios Riojanos - Gobierno de La Rioja.
- AAVV. (2009). *Federalisme i plurinacionalitat. Teoria i anàlisi de casos*. (M. Caminal i Badia, & F. Requejo, Edits.) Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics - Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (2009). *Generalitat de Catalunya: Obra de govern 1931-1939 [II]* (1 ed.). (F. Bonamusa, Ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- AAVV. (2010). *Pau Casals, escrits i discursos: Pau, Pau i sempre Pau!* (1 ed.). (J. Figueres, Ed.) Barcelona: Angle.
- AAVV. (2010). *Reflexionant l'exili. Aproximació a l'exili republicà: entre la història, l'art i el testimoni*. (J. Font Agulló, Ed.) Catarroja-Barcelona: Afers.

- AAVV. (2012). *Atles del catalanisme*. (J. Casassas Ymbert, Ed.) Sabadell: Enciclopedia catalana.
- AAVV. (2012). *Projectes nacionals, identitats i relacions Catalunya-Espanya. Homenatge al doctor Pere Anguera (II)* (1 ed.). (R. Arnabat, & A. Gavaldà, Edits.) Catarroja: Afers.
- AAVV. (2013). *Compendio de lógica, argumentación y retórica* (2 ed.). (L. Vega Reñón, & P. Olmos Gómez, Edits.) Madrid: Trotta.
- AAVV. (2013). *Falange. Las culturas políticas del fascismo en la España de Franco (1936-1975)*. (Á. Ruiz Carnicer, Ed.) Zaragoza: IFC.
- AAVV. (2015). *La dècada prodigiosa 1914-1924. L'arqueologia catalana, un instrument vertebrador al servei de la Mancomunitat de Catalunya*. (J. de Rovira i Port, & A. Casanova i Romeu, Edits.) Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya/Departament de Cultura/Diputació de Barcelona.
- AAVV. (2015). *La persistència de la nació. Estudis sobre nacionalisme* (1 ed.). (F. Archilés, Ed.) Catarroja: Afers.
- AAVV. (2016). *50 speeches that made the modern world: famous speeches from women's rights to human rights* (1 ed.). (A. Burnet, Ed.) London: Chambers.
- AAVV. (2016). *Comunicación política. Nuevas dinámicas y ciudadanía permanente*. (R. Sánchez Medero, Ed.) Madrid: Tecnos.
- AAVV. (2016). *En defensa de la cultura. Damunt les espatlles de gegants. Discursos inaugurals a l'Ateneu Barcelonès*. Arpa - Alfil editors.
- AAVV. (2016). *La sobirania de Catalunya al llarg de la història* (1 ed.). Solsona: Consell cultural Francesc Ribalta.
- AAVV. (2017). *"Une Catalogne Indépendante?". Geopolítica europea i guerra civil espanyola (1936-1939)* (1 ed.). (A. González Vilalta, Ed.) Barcelona: Memorial Democràtic.
- AAVV. (2017). *50 discursos que cambiaron el mundo* (2 ed.). (A. Burnet, Ed.) Madrid: Turner.
- AAVV. (2017). *Enric Prat de la Riba (1870-1917). Pensar i construir una Catalunya pel futur* (1 ed.). (J. Safont, & L. Duran, Edits.) Barcelona: Revista de Catalunya.
- AAVV. (2017). *Inventar la nació: Cultura i discursos nacionals a l'Espanya contemporània* (1 ed.). (F. Archilés, Ed.) Catarroja: Afers.
- AAVV. (2018). *Història mundial de Catalunya* (1 ed.). (B. De Riquer, Ed.) Barcelona: Edicions 62.

- AAVV. (2018). *Speeches That Made History: Over 100 Of The Most Influential Speeches Ever Made* (1 ed.). London: Octopus Publishing Group.
- AAVV. (2019). *Aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme* (1 ed.). (A. Pich Mitjana, Josep; Ucelay-Da Cal, Enric; González Vilalta, Ed.) Barcelona: Afers.
- AAVV. (2019). *El Parlament de Catalunya: El Palau*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- AAVV. (2019). *Josep Puig i Cadafalch i la Mancomunitat de Catalunya* (1 ed.). (J. Colominas, Ed.) Barcelona: Diputació de Barcelona.
- AAVV. (s.f.). *El discret encant del nacionalisme. Antologia d'articles (1981-1989) I* (1 ed.). Barcelona: Llar del Llibre.
- AAVV, Archilés, F., & Saz, I. (2014). *Naciones y estado. La cuestión española* (1 ed.). (F. Archilés, & I. Saz, Edits.) València: Universitat de València.
- Abelló Güell, T. (2007). *El debat estatutari del 1932* (1 ed.). Barcelona: Parlament de Catalunya.
- Ainaud de Lasarte, J., & Jardí, E. (1973). *Prat de la Riba. Home de govern* (1 ed.). Barcelona: Ariel.
- Alavedra, J. (1993). *Francesc Macià, el camí cap a la presidència de la Generalitat. 1859-1926*. Barcelona: Curial.
- Albaigès, J. (2012). *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat* (1 ed.). Lleida: Pagès.
- Alcalá Zamora y Torres, N. (1976). *La oratoria española* (1 ed.). Barcelona: Grijalbo.
- Almirall, V. (2011). *Valentí Almirall. Antologia de textos* (1 ed.). (J. Pich i Mitjana, Ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Almirall, V. (2013). *Lo catalanisme. Motius que el legitimen. Fonaments científics i solucions pràctiques* (1 ed.). (J. Pich i Mitjana, Ed.) Barcelona: RBA La Magrana.
- Alonso Benito, L. (2013). *Los discursos del presente: Un análisis de los imaginarios sociales contemporáneos*. Madrid: Catedra.
- Aloy, J. (2011). *Qui és Macià?* (1 ed.). Barcelona: Edicions 1984.
- Álvarez Junco, J. (2002). *Mater dolorosa. La idea de España en el siglo XIX* (2 ed.). Madrid: Taurus.
- Alvaro, F.-M. (1998). *Què pensa Pasqual Maragall* (1 ed.). Barcelona: Dèria.

- Álvaro, F.-M. (2003). *Ara sí que toca! Jordi Pujol, el pujolisme i els successors* (1 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- Amat, J. (2001). *Josep Puig i Cadafalch: Polític (1902-1924)*. Mataró: Grup d'Història del Casal.
- Amat, J. (2015). *El llarg procés. Cultura i política a la Catalunya contemporània (1937-2014)* (1 ed.). Barcelona: Tusquets.
- Amat, J. (2017). *Com una pàtria. Vida de Josep Benet* (2 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- Amat, J. (2018). *Largo proceso, amargo sueño*. Barcelona: Tusquets.
- Ametlla, C. (2013). *Memòries polítiques 1890-1917* (1 ed.). Barcelona: RBA La Magrana.
- Anderson, B. (2006). *Comunidades imaginadas. Reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo* (3 ed.). (E. Suárez, Ed.) Mexico: Fondo de cultura económica.
- Anguera, P. (2000). *Els precedents del catalanisme: Catalanitat i anticontralisme*. Barcelona: Empúries.
- Anònim. (1811). *Cataluña atribulada suplica al augusto Congreso de las Cortes* (1 ed.). Berga: Impresor de la Junta Superior de Cataluña.
- Anònim. (2003). *Retòrica a Herenni*. (J. Medina (Trad.), Ed.) Barcelona: La Magrana.
- Ardau, J. (1933). *Elocuencia Musoliniana* (1 ed.). Barcelona: Maucci.
- Argemí Ballbè, M. (2013). *Rumors en guerra: Desinformació, internet i periodisme* (1 ed.). Barcelona: A Contra Vent.
- Aristòtil. (2007). *Retòrica*. Madrid: Alianza.
- Aristòtil. (s.f.). *Lógica (Tomo cuarto): Tópicos*. (P. Azcárate, Ed.) Madrid: Medina y Navarro.
- Arrufat, R. (2007). *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe* (1 ed.). Juneda: Fonoll.
- Aymamí Baudina, L. (1935). *Macià. Trenta anys de política catalanista: Apunts per a una biografia*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- Azaña, M. (2012). *Manuel Azaña. Discursos políticos* (2 ed.). (S. Juliá, Ed.) Barcelona: Crítica.
- Badia Armengol, D., & Vilà, M. (2009). *Jocs d'expressió oral i escrita: L'organització de l'activitat i la participació a l'aula*. Vic: Eumo.

- Balcells, A. (1975). *Història dels països Catalans. De 1714 a 1975*. Barcelona: Edhasa.
- Balcells, A. (2004). *Breve historia del nacionalismo catalán* (1 ed.). Madrid: Alianza.
- Balcells, A. (2010). *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- Balcells, A. (2013). *La Universitat de Barcelona i el Parlament de Catalunya durant la Guerra Civil de 1936* (1 ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Balcells, A. (2013). *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època* (1 ed.). Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Balcells, A., Culla, J., & Mir, C. (1982). *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Balcells, Albert; Pujol, Enric; Sabater, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1 ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Ballester Soto, V. (1916). *El microbio separatista*. Madrid: Sucesores de Hernando.
- Barrado, M. (1985). *Palabra de dictador: General Primo de Rivera. Análisis de discursos (1923-1930)*. Madrid: Universidad de Extremadura.
- Bartkus, V. (1999). *The Dynamic of Secession* (1 ed.). New York: Cambridge University Press.
- Bassols Coma, M. (2014). *Las mancomunidades provinciales entre la descentralización y el regionalismo: La Mancomunidad catalana, 1914-1925*. Madrid: Fundación Democracia y Gobierno Local.
- Bassols, M. (2007). *El llenguatge dels polítics. Anàlisi del cas català* (1 ed.). Vic: Eumo.
- Bauer, O., & Renner, K. (2016). *Escrits sobre nació i federalisme. Selecció de textos d'autors austromarxistes* (1 ed.). (K.-J. Nagel, Ed.) Barcelona: Institut d'Estudis d'Autogovern - Generalitat de Catalunya.
- Benet, J. (1979). *Catalunya sota el regim franquista*. Barcelona: Blume.
- Benet, J. (1992). *El president Tarradellas en els seus textos (1954-1988)* (1 ed.). Barcelona: Empúries.
- Benet, J. (2005). *Lluís Companys, presidente de Cataluña, fusilado* (1 ed.). Barcelona: Península.
- Berenguer, D. (1947). *De la Dictadura a la República*. Madrid: Plus Ultra.
- Berlin, I. (2000). *El poder de les idees*. Madrid: Espasa-Calpe.

- Bermejo Luque, L. (2014). *Falacias y argumentación*. Madrid: Plaza y Valdés.
- Bern, P. (2006). *Academic discourse across disciplines*. London: Peter Lang.
- Billig, M. (2014). *Nacionalismo banal* (1 ed.). (R. García, Ed.) Madrid: Capitan Swing Libros.
- Bofill i Mates, J. (1979). *Prat de la Riba i la cultura catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Bonamusa, F., Casassas, J., de Madariaga, J., Lusa, G., & Pagès, P. (2008). *L'obra de govern de Josep Tarradellas (1936-1977)*. Barcelona.
- Bordes Solanas, M. (2016). *Las trampas de Circe: Falacias lógicas y argumentación informal*. Madrid: Cátedra.
- Bosch, A. (2000). *L'Avi. Confessions íntimes de Francesc Macià*. Barcelona: Columna.
- Bossacoma i Busquets, P. (2015). *Justícia i legalitat de la secessió. Una teoria de l'autodeterminació nacional des de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Institut d'Estudis d'Autogovern - Generalitat de Catalunya.
- Bossacoma i Busquets, P. (2016). *Secessió i integració a la Unió Europea. Catalunya nou Estat de la Unió* (1 ed.). Barcelona: Institut d'Estudis d'Autogovern - Generalitat de Catalunya.
- Breton, P. (2014). *La argumentación en la comunicación*. Barcelona: UOC.
- Brown, G., & Yule, G. (1993). *Análisis del discurso*. Madrid: Visor Libros.
- Buchanan, A. (1991). *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec* (1 ed.). San Francisco: Westview Press.
- Buchanan, A. (2004). *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law* (1 ed.). New York: Oxford.
- Buxó Dulce de Albaigar, J. (1966). *Hablando desde el cargo*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Cacho Viu, V. (1997). *Revisión de Eugenio d'Ors (1902-1930)*. Barcelona: Quaderns Crema/Residencia de Estudiantes.
- Cacho Viu, V. (1998). *El nacionalismo catalán como factor de modernización*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Cagiao y Conde; Jorge. (2018). *Micro Nacionalismos: ¿No seremos todos nacionalistas?* (1 ed.). Madrid: Catarata.
- Calhoun, C. (2008). *Nacionalisme* (1 ed.). (J. Aguado, & C. Miñana, Edits.) Catarroja: Afers.

- Calvet (Gaziel), A. (1959). *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí, 1893-1914*. Barcelona: Aedos.
- Calvet (Gaziel), A. (1970). *Obres Completes*. Barcelona: Selecta.
- Calvet (Gaziel), A. (2013). *Tot s'ha perdut. El catalanisme polític entre 1922 i 1934* (1 ed.). Barcelona: RBA La Magrana.
- Calvet i Costa, F., & Roig i Rosich, J. (1983). *Josep Irla. President de la Generalitat de Catalunya a l'exili* (1 ed.). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- Camacho Adarve, M. (2009). *Análisis del discurso y repetición: palabras, actitudes y sentimientos*. Madrid: Arco Libros - La Muralla.
- Cambó, F. (1923). *"Monitor" i el discurs d'en Francesc Cambó: Iberisme i Política Nacional Catalana* (1 ed.). Barcelona: Altés impressor.
- Cambó, F. (1981). *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha.
- Cambó, F. (1986). *Por la concordia*. Barcelona; Madrid: Enciclopedia catalana - Alianza editorial.
- Cambó, F. (1991). *Discursos parlamentaris (1907-1935)* (1 ed.). Barcelona: Alpha.
- Cameron, D. (2001). *Working with Spoken Discourse*. London: SAGE Publications Ltd.
- Caminal i Badia, M. (2017). *Democràcia i plurinacionalitat: articles i assaigs (1987-2013)* (1 ed.). Barcelona: La Magrana.
- Camps i Arboix, J. (1968). *La Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Bruguera.
- Camps, V. (2005). *Ètica, retòrica, política* (3 ed.). Madrid: Alianza Universidad.
- Canals, E., & Ràfols, J. (2017). *Tarradellas, el guardià de la memòria* (1 ed.). Barcelona: Pòrtic.
- Canosa, F. (2009). *República TV: la Catalunya de la primera televisió* (1 ed.). Barcelona: DUX.
- Canosa, F. (2015). *Àlbum fotogràfic de la Mancomunitat de Catalunya: Ahir-avui, 1914-2014*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Capmany, A. (s.f.). *Filosofia de la elocuencia*. Miami: HardPress Publishing.
- Carner-Ribalta, J. (1952). *Macià. La seva actuació a l'estranger*. Mexic: Edicions Catalanes de Mèxic.
- Carner-Ribalta, J. (1987). *Retorn a Macià*. Barcelona: El Llamp.
- Casajuana, C. (2014). *Las leyes del castillo. Notas sobre el poder* (1 ed.). Barcelona: Península.

- Casajuana, C. (2014). *Las leyes del castillo: notas sobre el poder*. Barcelona: Península.
- Casals, J., & Arrufat, R. (1933). *Catalunya poble dissortat. La veritat d'uns fets de 7 anys d'actuació catalanista*. (2 ed.). (J. Vila Fontserè, Ed.) Barcelona.
- Casals, P. (2010). *Pau Casals, escrits i discursos: Pau, Pau i sempre Pau!* (1 ed.). (J. Figueres, Ed.) Barcelona: Angle.
- Casanovas i Cuberta, J. (1996). *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Casas, F., & Rusiñol, J. (2012). *Començar de nou: Catalunya debat el seu futur: singularització o independència*. Barcelona: Deu i Onze.
- Casassas Ymbert, J. (2005). *El temps de la nació. Estudis sobre el problema polític de les identitats* (1 ed.). Barcelona: Proa.
- Casassas Ymbert, J. (2014). *La nació dels catalans. El difícil procés històric de la nacionalització de Catalunya* (1 ed.). Catarroja: Afers.
- Casassas Ymbert, J. (2020). *Pervivència de Catalunya: La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània*. Catarroja-Barcelona: Afers.
- Cases i Ibáñez, A., Junqueras i Vies, O., & Botran i Pahissa, A. (s.f.). *Proclames de sobirania de Catalunya (1640-1939)* (1 ed.). Barcelona: Farrell.
- Castellà, J. (1996). *De la frase al text: Teories de l'ús lingüístic* (2 ed.). Barcelona: Empúries.
- Castellà, J. (2004). *Oralitat i escriptura. Dues cares de la complexitat del llenguatge*. Montcada i Reixac: Abadia de Montserrat.
- Castellà, J., & Vilà, M. (2014). *10 idees clave: Enseñar la competencia oral en clase. Aprender a hablar en público*. Barcelona: Graó.
- Castells, M. (2014). *Comunicación y poder* (5 ed.). (M. Hernández, Ed.) Barcelona: Alianza.
- Castells, V. (2017). *Francesc Macià parla. Escrits, parlaments, entrevistes i lletres* (1 ed.). Barcelona: Duxel.
- Castillo, G. (2012). *14 líderes inesperados* (1 ed.). Madrid: Rialp.
- Cattani, A. (2015). *Los usos de la retórica*. (P. Linares (Trad.), Ed.) Madrid: Alianza.
- Cattini, G. (2008). *Prat de la Riba i la historiografia catalana: Intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX*. Catarroja-Barcelona: Afers.

- Charaudeau, P., & Maingueneau, D. (2004). *Diccionario de análisis del discurso*. Madrid: Amorrortu Editores.
- Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: theory and practice*. London: Routledge .
- Churchill, W. (1987). *Blood, Toil, Tears and Sweat: The Great Speeches* (1 ed.). (D. Cannadine, Ed.) London: Penguin Random House.
- Churchill, W. (2015). *Churchill in "Quotes": Wit and Wisdom From the Great Statesman*. (I. Penberthy, Ed.) AE Publications.
- Ciceró, M. (2013). *El orador*. (E. Sánchez Salor (Trad.), Ed.) Madrid: Alianza.
- Claret, J., & Santirso, M. (2014). *La construcción del catalanismo* (1 ed.). Madrid: Catarata.
- Clotet, J. (2014). *50 moments imprescindibles de la història de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Columna.
- Coberó i Farrés, M. (2015). *Lluís Companys. Una vida pels catalans. Una mort Per Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Pagès.
- Colomer i Calsina, L., Mascarell i Canal, F., & Muñoz i Lloret, J. (2010). *Els Quatre presidents. Entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla* (1 ed.). (J. Muñoz i Lloret, Ed.) Barcelona: L'Avenc.
- Colomines i Companys, A. (1993). *El catalanisme i l'Estat: La lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)* (1 ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Colomines i Companys, A. (2003). *La Catalunya rebel: el procés de Francesc Macià i els protagonistes dels fets de Prats de Molló*. Barcelona: Símbol.
- Colomines, A., & Madaula, A. (2014). *Pàtria i progrés: La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924* (1 ed.). Barcelona: Comanegra.
- Company, E., & Pascual, J. (1993). *Hola, Espanya! Guia per desemascarar el nacionalisme espanyol de Pasqual Maragall* (1 ed.). Barcelona: El llamp.
- Companys, L. (1936). *Discurs pronunciat pel president de Catalunya*. Barcelona: Esquerra Republicana de Catalunya.
- Companys, L. (1938). *Parla Lluís Companys*. Barcelona: Emprius.
- Conversi, D. (1997). *The Basques, The Catalans, And Spain* (1 ed.). London: University of Nevada.
- Cortés Rodríguez, L., & Camacho Adarve, M. (2003). *¿Qué es el análisis del discurso?* Madrid: Ediciones octaedro.

- Costa Rosselló, J. (2017). *O secessió o secessió. La paradoxa espanyola davant l'independentisme* (1 ed.). Barcelona: A Contra Vent - Fundació Josep Irla.
- Costa, L. (2013). *Cuba i el catalanisme: entre l'autonomia i la independència* (1 ed.). Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Costa, L. (2017). *Las Construcciones Nacionales: Entre El Imaginario y La Realidad*. Barcelona: Ediciones La Tempestad.
- Costa, P. (1977). *Jordi Pujol: Perfil humano y político* (1 ed.). Madrid: Cambio.
- Crexell, J. (1988). *Origen de la bandera independentista*. Barcelona: El Llamp.
- Cruanyes, T. (2020). *Un dels nostres: Identitats en conflicte a Catalunya*. Barcelona: Pòrtic.
- Cruells, M. (1976). *El 6 d'octubre a Catalunya*. Barcelona: Pòrtic.
- Cucurull, F. (1975). *Panoràmica del nacionalisme Català*. París: Edicions Catalanes de París.
- Cucurull, F. (1975). *Panoràmica del nacionalisme català (vol. 6)*. París: Edicions Catalanes de París.
- Culla, J., & Riquer, B. (2000). *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)* (Vol. 7 ed.). Barcelona: Edicions 62, 2000 - pàgines.
- D'Ors, E. (2001). *Glosari 1908-1909*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Dardé Morales, C. (1999). *La idea de España en la historiografía del siglo XX*. Santander: Universidad de Cantabria.
- De la Torre, H. (2002). *El imperio del rey. Alfonso XIII, Portugal y los ingleses (1907-1916)*. Mérida: Junta de Extremadura.
- De Montoliu, M. (1936). *Aribau i la Catalunya del seu temps*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- De Muller y De Abadal, J. (1967). *Discurso Pronunciado por su Presidente, Excmo. Sr. Don José Ma De Muller y de Abadal en homenaje tributado en memoria de Don Enrique Prat de la Riba con motivo del cincuentenario de su muerte*. Barcelona: Casa provincial de Caridad.
- De Ramon, J. (2018). *Diccionario de lugares comunes sobre Cataluña: Breviario de tópicos, recetas fallidas e ideas que no funcionan para resolver la crisis catalana*. Barcelona: Deusto.
- De Riquer i Permanyer, B. (1977). *Lliga regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*. Barcelona: Edicions 62.

- De Sant Jordi, M. (2011). *Petita història de la nació catalana. La memòria d'un país. Personatges, esdeveniments i fets clau.* (1 ed.). Barcelona: Arca.
- Demòstenes. (1990). *Discursos.* (J. Navarro González (Trad.), Ed.) Madrid: Alianza.
- Dencàs, J. (1935). *El 6 d'Octubre des del Palau de Governació.* Barcelona: Mediterrània.
- Detz, J. (2014). *Cómo escribir y pronunciar un discurso: Guía práctica para lograr que cada palabra cuente.* (E. Bernardo Gil (Trad.), Ed.) Barcelona: Alba.
- Diez, X. (2016). *El pensament polític de Salvador Seguí* (1 ed.). Barcelona: Virus.
- Domènech, X. (2020). *Un haz de naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017).* Barcelona: Península.
- Dowis, R. (2000). *The Lost Art Of The Great Speech: How To Write One, How To Deliver It* (1 ed.). New York: AMACOM.
- Eco, U. (1977). *Tratado de semiòtica general.* Barcelona: Lumen.
- Ehrlich, C. (2004). *Lliga regionalista: Lliga Catalana 1901-1936* (1 ed.). Barcelona: Institut Cambó.
- Eiximenis, F. (2009). *Art de predicació al poble* (1 ed.). (X. Renedo (Trad.), Ed.) Vic: Eumo.
- Elliot, J. (s.f.). *Scots&Catalans: Union&Disunion* (1 ed.). London: Yale University Press.
- Erasmus de Rotterdam, D. (2011). *El Ciceroniano* (1 ed.). Madrid: Cátedra.
- Erasmus de Rotterdam, D. (2011). *Recursos de forma y de contenido para enriquecer un discurso* (1 ed.). (E. Sáñez Salor (Trad.), Ed.) Madrid: Cátedra.
- Esculies, J. (2011). *Joan Solé i Pla: Un separatista entre Macià i Companys.* Barcelona: Edicions 1984.
- Esculies, J. (2012). *Josep Tarradellas: Dels orígens a la República (1899-1936)* (1 ed.). (T. Barnils, & M. Catalán, Edits.) Barcelona: DAU.
- Esculies, J. (2014). *Evitar l'error de Companys. Tarradellas i la lliçó dels Fets d'Octubre.* Barcelona: Edicions 1984.
- Esculies, J. (2017). *A la recerca de Prat de la Riba* (1 ed.). Barcelona: Pòrtic.
- Escura i Dalmau, X. (2000). *Els sentiments i les raons de les nacions. Reflexions sobre l'anticatalanisme i d'altres sentiments i raons nacionals dins l'actual Estat espanyol* (1 ed.). Barcelona: Signament.

- Estrada Alsina, A., & Rodrigo Alsina, M. (2012). *Teories de la comunicació* (2 ed.). Barcelona: UOC.
- Evans Civit, J. (1999). *Introducción y notas a los "Tópicos" de Aristóteles* (1 ed.). Buenos Aires: Ciudad Argentina.
- Fernández Almagro, M. (1932). *Catalanismo y República española*. Madrid-Barcelona: Espasa Calpe.
- Fernández Bastarreche, F. (1978). *El ejército español en el siglo XIX*. Madrid: Siglo XXI de España.
- Fernández Buey, F. (2015). *Sobre federalismo, autodeterminación y republicanismo* (1 ed.). (S. López Arnal, & J. Mira Garcia, Edits.) Madrid: Intervención cultural - El Viejo Topo.
- Fernández-Fontecha Torres, M. (2006). *Estado, nación, pueblo: Informe sobre España* (1 ed.). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Ferrater i Mora, J. (2012). *Les formes de la vida catalana i altres assaigs*. Barcelona: Edicions 62.
- Ferré i Trill, X. (2005). *De la nació cultural a la nació política. La ideologia nacional d'Antoni Rovira i Virgili* (1 ed.). Catarroja: Afers.
- Ferrer i Gironès, F. (2000). *Catalanofòbia. El pensament anticatalà a través de la història* (1 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- Field, J. (2014). *Discursos que inspiraron la historia* (1 ed.). Madrid: EDAF.
- Figueras, J. (1990). *Valentí Almirall: forjador del catalanisme polític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Figueras, J. (1997). *En defensa de Catalunya. Antologia política i humana del president Lluís Companys* (1 ed.). Barcelona: Tibidabo edicions.
- Figueras, J. (2015). *Lluís Companys. De la revolució social al nacionalisme* (1 ed.). Barcelona: Base.
- Filella, X. (1996). *Els intel·lectuals i la ideologia nacional* (1 ed.). Barcelona: El mèdol.
- Finer, S. (1997). *The history of government from the earliest times*. (1 ed., Vol. I). Oxford: Oxford University Press.
- Fitzgerald Kennedy, J. (2013). *John Fitzgerald Kennedy. Discursos (1960-1963). Una Presidencia para la Historia* (1 ed.). (S. Rus Rufino, Ed.) Madrid: Anaya.
- Flos y Calcat, F. (1901). *Breu Resúm de la Historia de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Estampa "La Catalana".

- Folguera i Duran, M. (1996). *Una flama de la meva vida. (Memòries)* (1 ed.). Sabadell: Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya.
- Fontana, J. (1977). *Reflexions sobre la unitat històrica dels Països Catalans*. (X. Romeu Jover, Ed.) Barcelona: Curial.
- Fontana, J. (1999). *Introducció al estudio de la historia* (1 ed.). (E. Grau Biosca, Ed.) Barcelona: Crítica.
- Fontana, J. (2016). *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya* (1 ed.). Vic: Eumo.
- Fontana, J. (2018). *L'ofici d'historiador* (1 ed.). Barcelona: Arcadia.
- Forn, J. (2007). *El coronel Macià. El llibre de la pel·lícula* (1 ed.). Lleida: Pagès.
- Forti, Steven. González Vilalta, Arnau. Ucelay-Da Cal, E. (2017). *El proceso separatista en Cataluña. Análisis de un pasado reciente (2006-2017)*. (1 ed.). Granada: Comares.
- Fossas Espadaler, E. (2019). *Companys ¿golpista o salvador de la República. El juicio por los hechos del 6 de octubre de 1934*. Madrid: Marcial Pons.
- Fox, I. (2001). *La invención de España: Nacionalismo liberal e identidad nacional*. Pennsylvania: Pennsylvania UP.
- Fradera, J. (2003). *Cultura nacional en una sociedad dividida. Cataluña, 1838-1868*. (1 ed.). Madrid: Curial.
- Fuster Sobrepere, J. (2010). *Modernització i catalanisme. La Diputació ara fa 100 anys*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Gadamer, H.-G. (2012). *Arte y verdad de la palabra* (2 ed.). Barcelona: Espasa Libros - Planeta.
- García Abad, J. (2014). *Cataluña, 10 horas de independencia. Companys proclama el Estado Catalán, el general Batet bombardea y la República procesa a la Generalitat* (1 ed.). Madrid: El punto prensa.
- García Damborenea, R. (2012). *Uso de razón: El arte de razonar, persuadir, refutar*. Leipzig: Uso de Razón - Amazon.
- García Damborenea, R. (2013). *Figuras retóricas y otros ingredientes del discurso político* (1 ed.). London: Uso de Razón - Amazon.
- García Lorenzana, F. (2017). *Cien años de grandes discursos (desde 1916 hasta la actualidad)* (1 ed.). Barcelona: Plataforma editorial.

- García Nieto, M., Donézar, J., & López Puerta, L. (1973). *La Dictadura. 1923- 1930*. Madrid: Guadiana De publicaciones.
- García Venero, M. (1944). *Historia del nacionalismo catalán*. Madrid: Editora Nacional.
- Garin, E. (1987). *La educación en Europa (1400-1600): problemas y programas*. Barcelona: Crítica.
- Garrido Medina, J. (1998). *Relevancia frente a retórica: reivindicación del arte de hablar*. Logroño: Gobierno de La Rioja y Ayuntamiento de Calahorra.
- Garriga i Massó, J. (1987). *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*. Barcelona: Edicions 62.
- Gassol, V. (1981). *Homenatge del Parlament de Catalunya al President Macià (29 desembre 1933)*. Barcelona: Fundació President Macià.
- Gassol, V. (2008). *Elogi de Francesc Macià. Discurs necrològic pronunciat per Ventura Gassol* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Gat, A., & Yakobson, A. (2014). *Naciones. Una nueva historia del nacionalismo* (1 ed.). (D. León Gómez, Ed.) Barcelona: Crítica.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gellner, E. (1998). *Nacionalisme* (1 ed.). (G. Muñoz, Ed.) València: Afers.
- Gerpe Landín, M. (1977). *L'Estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral* (1 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- Gil Juárez, A., & Vitores González, A. (2009). *Comunicació i discurs*. Barcelona: UOC.
- Glendon, M. (1991). *Rights talk: the impoverishment of the political discourse*. New York: Free Press.
- Gómez Pérez, J. (2017). *30 discursos de Adolf Hitler. La oratoria de un dictador* (1 ed.). London: Amazon.
- Gómez Pérez, J. (2017). *Discursos de Adolf Hitler y Rudolf Hess. Las armas más poderosas de Hitler: sus palabras. 30 discurso de Adolf Hitler y 11 discursos de Rudolf Hess* (1 ed.). Madrid: ICG testing.
- González Casanova, J. (1974). *Federalisme i autonomia a Catalunya: 1868-1938 - Documents* (1 ed.). Barcelona: Curial.
- González Vilalta, A. (2006). *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931-1939)* (1 ed.). Catarroja: Afers.

- González Vilalta, A. (2009). *Lluís Companys. Un home de govern* (1 ed.). Barcelona: Base.
- González, M. (2004). *Pragmatic markers in oral narrative: the case of English and Catalan*. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins.
- Goustos, D. (1997). *Modeling discourse topic: sequential relations and strategies in expository text*. . Norwood: Ablex.
- Greenfeld, L. (1999). *Nacionalisme i modernitat* (1 ed.). (M. Giménez, & T. Ortiz, Edits.) Catarroja: Afers.
- Guibernau, M. (1999). *Nacions sense Estat. Nacionalisme i diversitat en l'era global* (1 ed.). Barcelona: Columna.
- Guibernau, M. (2009). *Per un catalanisme cosmopolita* (1 ed.). Barcelona: Angle.
- Guibernau, M. (2017). *Identidad. Pertenencia, solidaridad y libertad en las sociedades modernas*. (1 ed.). Madrid: Trotta.
- Guinart i López, P. (2014). *La voluntat clàssica de Catalunya. El paper del jaciment arqueològic d'Empúries en la construcció del nacionalisme català: Prat de la Riba, Eugeni d'Ors i el noucentisme* (1 ed.). Barcelona: Brau.
- Guitart Escudero, M. (2005). *Discurso parlamentario y lenguaje políticamente correcto*. Madrid: Congreso de los Diputados.
- Halperin, M., Scheffer, D., & Small, P. (1995). *L'autodeterminació en el nou ordre mundial* (1 ed.). Barcelona: Òmnium Cultural.
- Hastings, A. (2000). *La construcción de las nacionalidades. Etnicidad, religión y nacionalismo*. (1 ed.). (C. Piña, Ed.) Madrid: Cambridge University Press.
- Heinrichs, J. (2017). *Thank you for arguing: what Aristotle, Lincoln, and Homer Simpson can teach us about the art of persuasion* (3 ed.). Three rivers press.
- Henriquez Ramos, J. (1998). *Análisis de un discurso político*. San Salvador: Universidad de el Salvador.
- Herman, A. (2017). *1917. Lenin, Wilson, and the Birth of the New World Disorder* (1 ed.). New York: Harper Collins.
- Hobsbawm, E. (1998). *La era del imperio (1875-1919)*. Barcelona: Crítica.
- Hobsbawm, E. (2011). *Nacions i nacionalisme des del 1780. Programa, mite, realitat* (1 ed.). (N. Andreu, Ed.) València: Universitat de València.
- Hobson, J. (1981). *Estudio del imperialismo*. Madrid: Alianza.

- Hroch, M. (2001). *La naturalesa de la nació* (1 ed.). (M. Giménez, & C. Campello, Edits.) Catarroja: Afers.
- Hurtado, A. (1968). *Quaranta anys d'advocat Història del meu temps 1894-1936*. Barcelona: Ariel.
- Irla, J. (11 de 1944). *President de Generalitat s'adreça als catalans (francès)*. Montpeller.
- Irla, J. (2010). *Josep Irla i Bosch. Memòries d'un president a l'exili* (1 ed.). (J. Gaitx, Ed.) Viena.
- Iseo. (1996). *Discursos*. (M. Jiménez López (Trad.), Ed.) Madrid: Gredos.
- Izquierdo, S. (2002). *La primera victòria del catalanisme polític* (1 ed.). Barcelona: Portic.
- Jardí, E. (1970). *El pensament de Prat de la Riba. Pròleg del MH Jordi Pujol i Soley* (1 ed.). Barcelona: Alpha.
- Jardí, E. (1974). *Les doctrines jurídiques, polítiques i socials d'Enric Prat de la Riba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Jardí, E. (1975). *Puig i Cadafalch: arquitecte, polític i historiador de l'art* (1 ed.). Barcelona: Ariel.
- Jardí, E. (1977). *Francesc Macià, el camí de la llibertat (1905-1931)*. Barcelona: Aymà.
- Jardí, E. (1981). *Francesc Macià: president de Catalunya*. Badalona: Abadia de Montserrat.
- Jarne, A., & Porta, J. (2012). *Un horitzó nacional. Història del pensament polític catalanista contemporani* (1 ed.). Lleida: Pagès.
- Jaule i Benítez, J. (1955). *Pensaments nacionalistes de política catalana. Articles d'opinió* (1 ed.). Bonmatí: Pagès.
- Jávega, E. (s.f.). *El problema catalán: Mació o la pureza . El hombre. El caballero. El patriota. El Político. Cataluña en sus relaciones con España*. Barcelona: Mar.
- Joaniquet, A. (1955). *Alfonso Sala Argemí: conde de Egara. Visión de una época. Debelación del nacionalismo catalanista. Luchas entre limbrecambistas y proteccionistas. Progreso de la técnica textil*. (1 ed.). Madrid: Espasa Calpe.
- Joseph, M. (2008). *El Bibliobús de la llibertat: la caiguda de Catalunya i l'èxode dels intel·lectuals catalans*. Barcelona: Símbol.
- Judt, T. (2010). *Postguerra. Una historia de Europa desde 1945*. (4 ed.). (J. Cuéllar, & V. Gordo del Rey, Edits.) Madrid: Taurus.

- Kamen, H. (2020). *La invención de España: Leyendas e ilusiones que han construido la realidad española*. Barcelona: Espasa.
- Kedourie, E. (2015). *Nacionalismo* (4 ed.). (J. Solozabal, Ed.) Madrid: Alianza.
- King, M. (1968). *La força d'estimar* (2 ed.). (T. Vallverdú, Ed.) Barcelona: Aymà.
- Laborda Gil, X. (2012). *De retórica: La comunicación persuasiva*. Barcelona: UOC.
- Lakoff, G. (2011). *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític* (1 ed.). (H. Lamuela, Ed.) Barcelona: Viena.
- Larios Aznar, J. (2014). *Cara fosca de la cultura catalana: La col·laboració amb el feixisme i la dictadura franquista*. Palma: Leonard Muntaner.
- Leerssen, J. (2019). *El pensament nacional a Europa* (1 ed.). (C. Trad. Miñana, Ed.) València: Afers.
- Leguina, J. (2014). *Los 10 mitos del nacionalismo catalán* (2 ed.). Madrid: Planeta.
- Leith, S. (2015). *¿Me hablas a mí? La retórica de Aristóteles a Obama* (2 ed.). Barcelona: Penguin Random House.
- Lladó i Figueres, J. (2017). *14 d'abril. Catalunya és una democràcia*. Barcelona: Base.
- Lladonosa i Vall-llebrera, M. (1988). *Catalanisme I moviment obrer: el CADCI entre 1903 I 1923*. Barcelona: Biblioteca Abat Oliba.
- Lo Cascio, P. (2008). *Nacionalisme i autogovern: Catalunya, 1980-2003*. Catarroja: Afers.
- Locke, J. (2014). *Del abuso de las Palabras*. (M. Schifino (Trad.), Ed.) Madrid: Taurus.
- López Eire, A., & de Santiago Guervós, J. (2000). *Retórica y comunicación política*. Madrid: Anaya.
- Lorente, E., & Simó, M. (2004). *El Sis d'Octubre del president Companys. El federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme* (1 ed.). Barcelona: Pagès.
- Lorés, J. (1985). *La transició a Catalunya (1977-1984): El pujolisme i els altres*. Barcelona: Empúries.
- Lozano, J.-M. (1993). *Análisis del discurso: hacia una semiótica de la interacción textual*. Madrid: Cátedra.
- Lucas, S. (2015). *The Art of Public Speaking* (12 ed.). New York: McGraw Hill Education.
- Lukacs, J. (2009). *Blood, Toil, Tears and Swet* (2 ed.). New York: Basic Books.

- Luntz, F. (2008). *Words That Work: It's Not What You Say, It's What People Hear*. London: Hyperion.
- Lupescu, F. (2019). *Les paraules de la nació*. Barcelona: Edicions del 1979.
- Macdonell, D. (1986). *Theories of discourse: an introduction*. Oxford: Basil Blackwell.
- Macià, F. (2005). *El president Macià en el seus textos (1931-1933)* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Macmillan, M. (2015). *Usos y abusos de la historia*. (A. Herrera Ferrer (Trad.), Ed.) Barcelona: Ariel.
- Maluquer Viladot, J. (1934). *Una mica d'Història. La catalanitat de la darrera Diputació Provincial de Barcelona (24 de febrer de 1930-14 d'abril de 1931)*. Barcelona: Lluís Gili Editor.
- Mancomunitat de Catalunya. (1914). *Estatut. Reglament de l'Assemblea. Reial Decret autoritzant la creació de Mancomunitats. Reial Decret d'aprovació de l'Estatut*. Barcelona: Mancomunitat de Catalunya.
- Maragall, J. (2010). *La independència de Catalunya*. Barcelona: L'Albí.
- Maragall, J. (2013). *Llum als ulls i força al braç* (1 ed.). Barcelona: RBA La Magrana.
- Maragall, P. (1982). *Per una Barcelona olímpica i metropolitana: paraules de presa de possessió de Pascual Maragall*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Maragall, P. (1993). *Maragall Balança de l'any 1992. L'estat de la ciutat*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Maragall, P. (2008). *Oda inacabada: Memòries*. Barcelona: La Magrana.
- Marfany, J.-L. (1996). *La cultura del catalanisme* (2 ed.). Barcelona: Empúries.
- Marfany, J.-L. (2017). *Nacionalisme espanyol i catalanitat (1789-1859)* (2 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- Marraud, H. (2016). *¿Es lógic@? Análisis y evaluación de argumentos* (3 ed.). Madrid: Cátedra.
- Martin Ramos, J. (2013). *Josep Tarradellas: La Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona: DAU.
- Martínez Fiol, D. (1991). *Els voluntaris catalans a la Gran Guerra, 1914-1918*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Martínez Fiol, D. (2008). *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): Rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat* (1 ed.). Barcelona: Abadia de Montserrat.

- Martínez Fiol, D. (2019). *Leviatán en Cataluña: La lucha por la administración de la Generalitat republicana 1931-1939* (1 ed.). Sevilla: Espuela de Plata.
- Martínez Fiol, D., & Esculies Serrat, J. (2017). *L'Assemblea de Parlamentaris de 1917 i la Catalunya rebel*. (1 ed.). Barcelona: Departament d'Afers i Relacions Institucionals i Exteriors i Transparència. Generalitat de Catalunya.
- Martínez Fiol, D., & Esculies, J. (2014). *12.000! Els catalans a la Primera Guerra Mundial*. Barcelona: Ara llibres.
- Martínez Fiol, David; Esculies, J. (2018). *1917: el año en que España pudo cambiar* (1 ed.). Sevilla: Renacimiento.
- Martínez, F., & Oliveres, J. (2005). *Jordi Pujol: En nom de Catalunya*. (Q. Sales (trad.), Ed.) Barcelona: Rosa dels vents.
- Maseras, A. (1931). *Francesc Macià*. Barcelona: Llibreria Catalonia.
- Maseras, A. (1931). *La República Catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- Masgrau, R. (1992). *Els orígens del catalanisme polític (1870-1931)* (1 ed.). Barcelona: Barcanova.
- Masoliver, A. (1982). *L'arxiu President Tarradellas, a Poblet* (1 ed.). Sant Vicenç dels Horts: Abadia de Poblet.
- Maspoms i Anglasell, F. (2006). *República Catalana, Generalitat de Catalunya i República Espanyola. A l'entorn de la Generalitat de Catalunya i la República Espanyola*. (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Maura, A. (2015). *La oratoria. Discurso leído el día 29 de noviembre de 1903 en el acto de su recepción pública en la Real Academia Española y la contestación de Francisco Silvela y Le Vielleuze* (1 ed.). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Maura, G. (1934). *Recuerdos de mi vida*. Madrid: Aguilar.
- McRoberts, K. (2002). *Catalunya. Una nació sense estat* (1 ed.). (M. Parès, & A. Schrem, Edits.) Barcelona: Proa.
- Milego, J. (1916). *El problema catalan. ¿Separatismo o regionalismo?* Madrid: Biblioteca Nueva.
- Miller, A. (2002). *La Política i l'Art d'Actuar* (1 ed.). (R. Traductor Folch i Camarasa, Ed.) Barcelona: La Campana.
- Mills, S. (1997). *Discourse*. London: Routledge.
- Molinero, C., & Ysàs, P. (1999). *Catalunya durant el franquisme*. Barcelona: Empúries.

- Mollà, T. (1994). *La utopia necessària. Nacionalisme i societat civil*. (1 ed.). Tarragona: El mèdol.
- Montolío, E. (2019). *Tomar la palabra: Política, género y nuevas tecnologías en la comunicación*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Morales Lezcano, V. Pereira Rodríguez, T. (2008). *Voces del pasado: la élite cultural de España. Seminario de fuentes orales y gráficas* (1 ed.). Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- Morales Montoya, M. (2008). *La Generalitat de Josep Irla i l'exili polític català* (1 ed.). Barcelona: Base.
- Mota Díez, I. (2014). *Escucha lo que tengo que decirte. Técnicas de oratoria y compendio de discursos analizados por un joven estudiante*. (1 ed.). Madrid: United.
- Muñoz Saá, B. (2004). *Expresión oral*. Vigo: Xerais.
- Nadal i Farreras, J. (1986). *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*. Barcelona: La Magrana.
- Negau, M.-I. (2013). *Decoding political discourse conceptual metaphors and argumentation*. . Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nunan, D. (1993). *Introducing discourse analysis*. London: Penguin.
- Núñez Seixas, X. (2010). *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa (1914-1936)* (1 ed.). Catarroja: Afers.
- Núñez Seixas, X. (2010). *Patriotas y demócratas. El discurso nacionalista español después de Franco* (1 ed.). Madrid: Catarata.
- Olivar Bertrand, R. (1964). *Prat de la Riba*. Barcelona: Aedos.
- Ossorio y Gallardo, Á. (1943). *Vida y sacrificio de Companys*. Buenos Aires: Editorial Losada.
- Pabón, J. (1952). *Cambó 1876-1918*. Madrid: Alpha.
- Paignon (Gorgias.), E. (1864). *Elocuencia é improvisación: Arte de la oratoria*. (M. Marco (Trad.), Ed.) Madrid: Imprenta Isidoro Peciña.
- Pallach, A. (2000). *La identitat catalana. El fet diferencial: assaig de definició* (1 ed.). Barcelona: Enciclopedia catalana.
- Palomas i Moncholí, J. (2020). *Biografia Francesc Macià i Llussà*. Barcelona.

- Parlament de Catalunya. (2006). *Estatut de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pastor, B. (2015). *Competència comunicativa: Oratòria (1r, 2n, 3r, 4t ESO - 1r, 2n Batxillerat)*. Barcelona: Santillana Grup Promotor.
- Pastor, L. (2007). *La retòrica antiga*. Barcelona: UOC.
- Pavkovic, A. (2007). *Creating New States: Theory and Practice of Secession*. London: Routledge .
- Payrató, L. (2010). *Pragmàtica, discurs i llengua oral: Introducció a l'anàlisi funcional de textos*. Barcelona: UOC.
- Pedrós, R. (2002). *La volta al món amb Jordi Pujol* (3 ed.). Barcelona: Planeta.
- Pella i Forgas, J. (2017). *La crisi del catalanisme*. Barcelona: Base.
- Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (2016). *Tratado de la argumentación: La nueva retórica*. (J. Sevilla (Trad.), Ed.) Madrid: Gredos.
- Pérez Nespereira, M. (2007). *La secessió catalana. Els corrents culturals europeus a la fi del segle (1872-1900)* (1 ed.). Catarroja: Afers.
- Pérez Nespereira, M. (2007). *Prat de la Riba. Nacionalisme i formació d'un estat català* (1 ed.). Barcelona: Base.
- Pi i Margall, F. (1913). *La qüestió de Catalunya (Escrips i discursos)* (1 ed.). (A. Rovira i Virgili (trad.), Ed.) Barcelona: Societat Catalana Edicions.
- Pi i Margall, F. (2010). *Les nacionalitats. Escrips i discursos sobre el federalisme* (1 ed.). Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics - Generalitat de Catalunya.
- Pi i Sunyer, C. (1994). *El Record de Macià en la nit de Nadal: 24 de desembre de 1938; edició a cura de Francesc Vilanova*. Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals.
- Pich i Mitjana, J. (2002). *El Centre Català: La primera associació política catalanista (1882-1894)*. Catarroja-Barcelona: Afers.
- Pich i Mitjana, J. (2003). *Almirall i el Diari català (1879-1881): L'inici del projecte politicoideològic del catalanisme progressista* (1 ed.). Vic: Eumo.
- Pich i Mitjana, J. (2004). *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)* (1 ed.). Vic: Eumo.
- Pich i Mitjana, J. (2006). *Valentí Almirall i el federalisme intransigent*. Catarroja-Barcelona: Afers.

- Pich i Mitjana, J., & Martínez Fiol, D. (2019). *La Revolución de Julio de 1909: Un intento fallido de regenerar España*. Granada: Comares.
- Pitarch, I. (2009). *El president Macià i el Parlament de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Parlament de Catalunya.
- Pla i Deniel, N. (1923). *Espanya i el Regionalisme Català: discurs pronunciat al Congrés dels diputats el dia 23 de juny de 1923* (1 ed.). Barcelona: Industrias Graficas S.A.
- Pla, J. (1933). *Madrid. L'adveniment de la República*. Barcelona: Biblioteca Catalana d'Autors Independents.
- Pla, J. (1969). *Homenots. Primera sèrie: O.C.Josep Pla. Volum 11*. Barcelona: Destino.
- Pla, J. (1970). *Retrats de passaport (Obra Completa volum XVII)*. Barcelona: Destino.
- Poblet, J. (1975). *Història bàsica del catalanisme*. Barcelona: Pòrtic.
- Poblet, J. (1976). *Vida i mort de Lluís Companys*. Barcelona: Pòrtic.
- Poblet, J. (1978). *Els darrers temps de la Generalitat i la República*. Barcelona: DOPESA.
- Poblet, J. (1979). *Els quatre presidents* (1 ed.). Barcelona: DOPESA.
- Pont i Ferrer, J.-C. (2007). *Nosaltres sols: la revolta irlandesa a Catalunya*. Barcelona: PAM.
- Pont, A. (2012). *Delenda Est Hispania: Tot allò que Espanya ens amaga sobre la independència de Catalunya*. Barcelona: Viena.
- Prat de la Riba, E. (1890). *Discurs del president del "Centre Escolar Catalanista" de Barcelona. Llegit en la Sessió Inaugural del Curs de 1890 à 1891* (1 ed.). Barcelona: La Renaixensa.
- Prat de la Riba, E. (1890). *Inauguració Centre Escolar Catalanista*. Barcelona: Imprempta La Renaixença.
- Prat de la Riba, E. (1906). *La nacionalitat catalana* (1 ed.). Barcelona: L'Anuari de la Exportació.
- Prat de la Riba, E. (1917). *Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Imprempta Casa de Caritat.
- Prat de la Riba, E. (1918). *Nacionalisme. Textos extrets dels seus llibres, escrits i discursos* (1 ed.). (A. Rovira i Virgili, Ed.) Barcelona: Editorial Catalana.
- Prat de la Riba, E. (1987). *La nació i l'Estat. Escrits de joventut* (1 ed.). Barcelona: La Magrana.

- Prat de la Riba, E. (1992). *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917* (1 ed.). (J. Ainaud de Lasarte, Ed.) Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Prat de la Riba, E. (1993). *La nacionalitat catalana*. (J. Casassas, Ed.) Barcelona: La Magrana - Diputació de Barcelona.
- Prat de la Riba, E. (1998). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1887-1898), Vol 1*. (1 ed.). (A. Balcells, & J. Ainaud De Lasarte, Edits.) Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Prat de la Riba, E. (1998). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1898-1905), Vol 2*. (1 ed.). (A. Balcells, & J. Ainaud De Lasarte, Edits.) Barcelona: Instituto d'Estudis Catalans.
- Prat de la Riba, E. (2000). *Enric Prat de la Riba: Obra completa (1906-1917), Vol 3*. (1 ed.). (A. Balcells, & J. Ainaud De Lasarte, Edits.) Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Prat de la Riba, E. (2013). *La nacionalitat catalana* (1 ed.). Barcelona: RBA La Magrana.
- Prenafeta, L. (199). *L'ombra del poder*. Barcelona: Planeta.
- Prieto, I. (1975). *Discursos fundamentales*. Madrid: Turner.
- Primo de Rivera, M. (1930). *La obra de la Dictadura*. Madrid.
- Puig i Cadafalch, J. (1891). *Discurs del president del Centre Escolar Catalanista de Barcelona llegit en la sessió inaugural de 1889-1890*. Barcelona: Casa provincial de Caridad.
- Puig i Cadafalch, J. (1918). *Missatge adreçat a l'Excm. Senyor President del Consell de Ministres per l'Autonomia de Catalunya*. Barcelona: Imprempta Casa de Caritat.
- Puig i Cadafalch, J. (1919). *Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya. En prendre possessió de la presidència per a la qual fou novament elegit* (1 ed.). Barcelona: Imprempta Casa de Caritat.
- Puig i Cadafalch, J. (1935). *Lleis històriques de la vida dels estils arquitectònics: Discurs llegit pel senyor Puig i Cadafalch, de l'Acadèmia Catalana de Belles Arts*. Barcelona: Unió Interacadèmica: Acadèmia de Bones Lletres, Ciències i Arts, Medicina i Belles Arts de Barcelona.
- Puig i Cadafalch, J. (2003). *Memòries*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Puig i Cadafalch, J. (2016). *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Base.

- Pujol, E. (2016). *Josep Tarradellas. El retorn del president (juny-desembre 1977)* (1 ed.). Barcelona: DAU.
- Pujol, J. (1980). *Construir Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Pòrtic.
- Pujol, J. (1981). *Catalanes en España: Palabras del presidente de la Generalitat en Madrid*. Barcelona: Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (1982). *Paraules del President de la Generalitat: Febrer-Desembre 1981* (1 ed.). Lleida: Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (1992). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 1991* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (1995). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 1994* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (1997). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 1996* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (1998). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 1997* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (1999). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 1998* (1 ed.). Barcelona.
- Pujol, J. (2001). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 2000* (1 ed.). Barcelona.
- Pujol, J. (2003). *Paraules del president de la Generalitat. Gener-desembre 2002* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pujol, J. (2006). *Una reflexió necessària. Societat responsable i cultura del no* (1 ed.). Barcelona: Proa.
- Pujol, J. (2007). *Memòries: Temps de construir (1930-1980)* (1 ed.). Barcelona: Proa.
- Pujol, J. (2011). *Residuals o independents? Quan es trenquen els ponts* (1 ed.). Barcelona: Pòrtic.
- Quintilià, M. (2020). *Institució oratòria* (Vol. IX). Barcelona: Alpha.
- Ramisa, M. (1985). *Els Orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*. Vic: Eumo.
- Regionalista, L. (1907). *Estatuto de la Lliga Regionalista*. Barcelona: Tipografia Cardona.
- Renan, E. (2014). *¿Qué es una nación?* (1 ed.). Madrid: Sequitur.

- Renan, E. (2017). *Què és una nació?* (1 ed.). (R. Alcoberro Torres, Ed.) València: Tres i quatre.
- Renner, K. (2015). *Estado y nación. El derecho de las naciones a la autodeterminación.* (J. Borja y Álvarez, Ed.) Madrid: Tecnos.
- Renyer Alimbau, J. (2012). *Catalanitat i llibertat. Escrits polítics 2006-2011* (1 ed.). Barcelona: Arola.
- Requejo, F. (2003). *Federalisme plurinacional i estat de les autonomies. Aspectes teòrics i aplicats* (1 ed.). Barcelona: Proa.
- Requejo, F. (2010). *Camins de democràcia. De l'autonomia a la independència* (1 ed.). Barcelona: L'Avenç.
- Reverter Delmas, E. (1897). *Filipinas por España.* Barcelona: Alberto Martín.
- Ridao, J. (2012). *Podem ser independents? Els nous estats del segle XXI.* Barcelona: RBA.
- Rigol, J. (1986). *Poble i consciència nacional* (1 ed.). Barcelona: Edicions 62.
- Ringrose, D. (2005). *Spain, Europe, and the "Spanish Miracle", 1700-1900.* San Diego: Cambridge UP.
- Riquer i Permanyer, B. (2000). *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya.* Vic: Eumo.
- Rivera, A. (2016). *Antología del discurso político* (1 ed.). Madrid: La Catarata.
- Roca i Ferreras, J. (1996). *Catalunya independent* (1 ed.). (J. Ferrer, Ed.) Barcelona: Ketrés.
- Rocha, X. (1995). *L'Estat espanyol i el dret d'autodeterminació. A propòsit de la reforma del Codi penal* (1 ed.). Barcelona: Ketrés.
- Rodríguez Barraza, A. (2008). *Identidad lingüística y nación cultural en J.G.Herder* (1 ed.). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Rodríguez, L. (2008). *Comentario pragmático de comunicación oral.* Madrid: Arco Libros - La Muralla.
- Röhrich, W. (2001). *Los sistemas políticos del mundo.* (F. Colom González Trad., Ed.) Madrid: Alianza.
- Roig Rosich, J. (2006). *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)* (1 ed.). Barcelona: L'esfera dels llibres.
- Roig Rosich, J. (2010). *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents (1907-1931)* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- Romanones, Álvaro de Figueroa y Torres, C. (1999). *Notas de una vida*. Madrid: Marcial Pons.
- Rovira i Virgili, A. (1922). *Pau Claris: estudi biogràfic i històric* (1 ed.). Barcelona: Associació protectora de l'ensyança catalana.
- Rovira i Virgili, A. (1977). *Els polítics catalans: Enric Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhi i Rissech I Francesc Cambó*. Barcelona: Galba edicions.
- Rovira i Virgili, A. (1987). *Els camins de la llibertat de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Hurope.
- Rovira i Virgili, A. (2006). *"Els camins de la llibertat de Catalunya" i altres textos polítics d'Antoni Rovira i Virgili* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Rovira i Virgili, A. (2012). *Sobre història de Catalunya. Escrits de l'exili (1939-1949)* (1 ed.). (M. Morales Montoya, & J. Sobrequés i Callicó, Edits.) Barcelona: Cossetània.
- Rovira i Virgili, A. (2013). *Resum d'història del catalanisme*. Barcelona: RBA La Magrana.
- Rubert de Ventós, X. (1999). *Catalunya: de la identitat a la independència* (1 ed.). Barcelona: Empúries.
- Rubert de Ventós, X. (1999). *Nacionalismes*. Barcelona: Proa.
- Rubí Casals, G. (2020). *Biografia Joan Casanovas i Maristany*. Barcelona.
- Rubí Casals, G. (2020). *Biografia Lluís Companys*. Barcelona.
- Rubio Cabeza, M. (1974). *Crónica de la Dictadura*. Madrid: Nauta.
- Rubiralta i Casas, F. (2004). *Una història de l'independentisme polític català: De Francesc Macià a Josep Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès.
- Rubiralta i Casas, F. (2020). *Breu història de l'independentisme als Països Catalans*. Barcelona: Pagès.
- Ruiz Collantes, X. (2019). *La construcción del relato político: crear historias para ganar votos* (1 ed.). Barcelona: Aldea Global.
- Sabaté, M. (1969). *Història de la "Lliga"* (1 ed.). Barcelona: Bruguera.
- Sáenz de Santa María, C. (1976). *Qué son los nacionalismos* (1 ed.). Barcelona: Gaya Ciencia.
- Safont, J. (2018). *Greuges i desgreuges: El debat Catalunya-Espanya a la premsa. Del primer catalanisme a l'actualitat* (2 ed.). Barcelona: Ara llibres.

- Salmurri, F. (2015). *Raó i emoció: Recursos per aprendre i ensenyar a pensar* (1 ed.). Barcelona: RBA.
- Samaruc, J. (1924). *Cien años de catalanismo. La Mancomunidad de Cataluña*. Barcelona: Salvat, Duch y Ferré.
- Samsó, J. (1995). *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Sanahuja, X. (1932). *I de Prats de Molló a la Generalitat*. Barcelona: Impremta Industrial.
- Sans, J. (6 de 1954). *President Josep Irla*. París.
- Santacana, C. (2000). *El franquisme i els catalans. Els informes del Consejo Nacional del Movimiento (1962-1971)* (1 ed.). Catarroja: Afers.
- Santacana, C. (2014). *Josep Tarradellas: l'exili 1 (1939-1954)*. Barcelona: DAU.
- Santacana, C. (2015). *Josep Tarradellas: l'exili 2 (1954-1977)*. Barcelona: DAU.
- Santacana, C. (s.f.). *Josep Tarradellas: l'exili 1 (1939-1954)*. Barcelona: DAU.
- Sardà, Z. (2012). *Francesc Macià en la intimitat. El president vist per la seva filla Maria* (1 ed.). Lleida: Pagès.
- Sarrión i Gualba, J. (1982). *Història de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Schopenhauer, A. (2015). *El arte de tener siempre razón: La dialéctica erística*. (E. Serra (Trad.), Ed.) Barcelona: Jose J. de Olañeta. .
- Schulze, H. (1997). *Estado y nación en Europa* (1 ed.). (T. Marcos, Ed.) Barcelona: Crítica.
- Scollon, R. (2008). *Analyzing public discourse: discourse analysis in the making of public policy*. . London: Routledge.
- Sebastià, J. (2004). *El parany cosmopolita* (1 ed.). Catarroja: Afers.
- Serra i Moret, M. (2008). *L'ahir i el demà de Catalunya i altres reflexions sobre el patriotisme català* (1 ed.). Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Serrahima, M. (1969). *Realitat de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Aymà.
- Serrahima, M. (1972). *El passat quan era present*. Barcelona: Edicions 62.
- Serrahima, M. (2013). *Mentrestant* (1 ed.). Barcelona: RBA La Magrana.
- Serrano, A. (2017). *Patriotes. Les històries dels personatges clau de la Història de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: L'Arca - Redbook Ediciones.

- Serrano, I. (2013). *De la nació a l'estat*. (1 ed.). Barcelona: Angle.
- Shibles, W. (1971). *Metaphor: An Annotated Bibliography and History*. The Language Press.
- Shirer, W. (2010). *Auge y caída del Tercer Reich, volumen I: Triunfo de Adolf Hitler y sueños de conquista*. Barcelona: Planeta.
- Simón i Tarrés, A. (2005). *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*. (1 ed.). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Siscu, F., & Reixach, J. (1991). *Jordi Pujol: Historia de una obsesión*. Madrid: Edición Temas de Hoy.
- Smith, A. (2002). *La nació en la història* (1 ed.). (G. Muñoz, Ed.) València: Afers.
- Smith, A. (2008). *Els orígens ètnics de les nacions* (1 ed.). (G. Calaforra, Ed.) Catarroja: Afers.
- Sobrequés i Callicó, J. (1976). *Catalunya i l'Estatut d'Autonomia. L'Estatut de Núria. L'Estatut d'Autonomia. L'Estatut de Règim Interior* (1 ed.). Barcelona: Undarius.
- Sobrequés i Callicó, J. (2002). *La fi del silenci. La recuperació de la Generalitat i el retorn de Tarradellas* (1 ed.). Barcelona: Base.
- Sobrequés i Callicó, J. (2014). *Espanya contra Catalunya. Crònica negra d'un simposi d'història*. (1 ed.). Barcelona: Base.
- Sobrequés i Callicó, J., & Riera, S. (1982). *L'Estatut d'Autonomia de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- Sobrequés i Callicó, Jaume; Vicens, Francesc; Pitarch, I. (2004). *El Parlament de Catalunya*. Barcelona: Edicions Parlament de Catalunya.
- Soldevila, F. (1946). *Historia de Catalunya*. Barcelona: Selecta.
- Soldevila, F. (1961). *Un segle de vida catalana* (Vol. II ed.). Barcelona: Alcides.
- Soldevila, F. (1974). *Resum d'Història dels Països Catalans* (1 ed.). (M. Coll i Alentorn, Ed.) Barcelona: Barcino.
- Soldevila, F. (1977). *Història de la proclamació de la República a Catalunya*. Barcelona: Curial.
- Soldevilla, F. (1911). *El Año Político*. Madrid: Imprenta de Ricardo Rojas.
- Solé i Sabaté, J., & Puigventós López, E. (2012). *Tornarem a vèncer. Grans discursos de grans catalans*. (1 ed.). Badalona: Ara Llibres.

- Solé i Tura, J. (1974). *Ideari de Valentí Almirall*. Barcelona: Edicions 62.
- Solé Tura, J. (2019). *Autonomies, federalisme i autodeterminació*. Barcelona: El Viejo Topo.
- Solé-Tura, J. (1967). *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba*. Barcelona: Edicions 62.
- Spang, K. (2009). *Persuasión: Fundamentos de retórica* (1 ed.). Pamplona: Eunsa.
- Stubbs, M. (s.f.). *Análisis del discurso: análisis sociológico del lenguaje natural*. . (trad. C. González, Ed.) Madrid: Alianza.
- Suárez Fernández, L. (1994). *Monarquía hispana y revolución trastámara*. Madrid: Real Academia de la Historia.
- Surroca i Tallaferro, R. (2016). *La Diada: L'Onze de Setembre a través de la història (1886-1977* (2 ed.). Barcelona: Base.
- Tacito, C. (2007). *Diálogo de los oradores*. (C. Cabrillana, Ed.) Barañáin: Eunsa.
- Tagore, R. (2012). *Nacionalismo. Todas las grandes naciones de Europa tienen sus víctimas en otras partes del mundo*. (1 ed.). Madrid: Taurus.
- Tannen, D. (1982). *Spoken and Written Language: Exploring orality and literacy*. Norwood: Ablex.
- Tapia Ozcariz, E. (1965). *Oradores célebres: Ensayo sobre la elocuencia* (1 ed.). Madrid: Aguilar.
- Tarradellas, J. (1 de 1945). *Catalans*. Montpellier - París.
- Tarradellas, J. (1975). *Missatge de l'honorable president de la Generalitat*. Generalitat de Catalunya.
- Tarradellas, J. (1997). *Declaracions (Des del 19 de juliol del 1936 al 3 d'abril del 1937)* (1 ed.). Barcelona: Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.
- Tarradellas, J. (1998). *Dos mesos i mig al departament de cultura* (1 ed.). Barcelona: Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.
- Tarradellas, J., & Tasis, R. (2014). *Estrictament confidencial* (1 ed.). Barcelona: Viena.
- Termes, J. (1999). *Les arrels populars del catalanisme*. Barcelona: Empúries.
- Termes, J. (2000). *Història del catalanisme fins al 1923*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Termes, J. (2009). *(Nou) resum d'història del catalanisme* (1 ed.). Barcelona: Base.

- Thomas, Martin; Toye, R. (2017). *Arguing about Empire: Imperial Rhetoric in Britain and France, 1882-1956* (1 ed.). New York: Oxford.
- Thompson, M. (2017). *Sin palabras: ¿Qué ha pasado con el lenguaje de la política?* (G. Dols (Trad.), Ed.) Barcelona: Penguin Random House.
- Torras i Bages, J. (1924). *La tradició catalana. Estudi del valor ètic i racional del regionalisme català* (1 ed.). Barcelona: Foment de Pietat Catalana.
- Torres, V. (1994). *Víctor Torres. Memòries polítiques i familiars* (1 ed.). Barcelona: Pagès.
- Trend, J. (1967). *The Civilization of Spain*. London: Oxford UP.
- Trías Vejarano, J. (1975). *Almirall y los orígenes del Catalanismo*. Madrid: Siglo XXI de España.
- Ucelay, E. (1880). *El foro y su elocuencia en Francia. Conferencias dadas en la Institución Libre de Enseñanza y su clase de Historia y modelos de la oratoria forense* (1 ed.). Madrid: Imprenta de la revista de Legislación.
- Ucelay-Da Cal, E. (1984). *Francesc Macià: una vida en imatges*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Ucelay-Da Cal, E. (1988). *Macià i el seu temps*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Ucelay-Da Cal, E. (2003). *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, d'Ors y la conquista moral de España*. (1 ed.). Barcelona: Edhasa.
- Ucelay-Da Cal, E.; González i Vilalta, A.; Núñez Seixas, X. (2018). *El catalanisme davant del feixisme 1919-2018* (1 ed.). Barcelona: Gregal.
- Vaca de Osma, J. (1996). *Los catalanes en la historia de España* (1 ed.). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Vallès, E. (1977). *Història de Catalunya en imatges (1888-1931)*. Barcelona: Edicions 62.
- Vallès, E. (1978). *La Generalitat de Catalunya en la història* (1 ed.). Barcelona: Caixa de pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears.
- Valls i Taberner, F. (1955). *Historia de Cataluña Volumen III - Tomo I*. (N. Sales (Trad.), Ed.) Madrid - Barcelona: Casa provincial de Caridad.
- Valls i Taberner, F. (1957). *Historia de Cataluña Volumen III - Tomo II*. (N. Sales (Trad.), Ed.) Madrid - Barcelona: Casa provincial de Caridad.
- van Dijk, T. (2009). *Discurso y poder: contribuciones a los estudios críticos del discurso*. (1 ed.). (A. Bixio, Ed.) Barcelona: Gedisa.

- van Dijk, T. (2011). *Ideología y discurso* (3 ed.). Barcelona: Planeta.
- van Dijk, T. (2012). *Discurso y contexto. Un enfoque sociocognitivo* (1 ed.). (A. Lozosain, Ed.) Barcelona: Gedisa.
- van Dijk, T. (2016). *Discurso y conocimiento. Una aproximación sociocognitiva* (1 ed.). (F. Limone Reina, Ed.) Barcelona: Gedisa.
- Vega Reñón, L. (2007). *Si de argumentar se trata* (2 ed.). Madrid: Montesinos - La intervención cultural.
- Vega Reñón, L. (2013). *La fauna de las falacias*. Madrid: Trotta.
- Vergés, O. (1974). *Resum d'història de Catalunya i les seves relacions amb el País Valencià i les Illes*. Barcelona: Teide.
- Vicens Vives, J. (2003). *Aproximación a la historia de España*. Barcelona: Vicens Vives.
- Vicens Vives, J. (2010). *Notícia de Catalunya* (1 ed.). Barcelona: Ancora.
- Viciano, P. (1995). *La temptació de la memòria* (1 ed.). València: Edicions 3 i 4.
- Vila, M.-A. (1978). *El Concepte d'Espanya dels catalans*. Caracas: Centre Català.
- Vilar, P. (1964). *Catalunya dins l'Espanya moderna*. Barcelona: Edicions 62.
- Vilar, P. (2013). *Espanya i Catalunya* (1 ed.). (E. Duran i Grau, Ed.) Barcelona: RBA La Magrana.
- Villanueva, J. (1987). *Lenin y las naciones* (1 ed.). Madrid: Revolucion.
- Virella i Bloda, A. (1977). *Francesc Macià (1859-1933), president de Catalunya*. Vilanova i la Geltrú: Secretariat Local del Congrés de Cultura Catalana.
- Viusà, M. (1968). *Francesc Macià: president de Catalunya*. París: Associació Catalònia.
- Weston, A. (2011). *Las claves de la argumentación: Edición actualizada*. (M. Vidal (Trad., Ed.) Barcelona: Ariel.
- XIII, A. (1924). *Discurso pronunciado por S.M. el Rey don Alfonso XIII en la solemne Recepción de los Alcaldes de Cataluña, que tuvo lugar el día 19 de Mayo de 1924, en el Salón de San Jorge del Palacio de la Generalidad*. Barcelona: Mancomunitat de Catalunya.
- Zapata-Barrero, R., & Sánchez-Montijano, E. (2011). *Manual de investigación cualitativa en ciencia política* (1 ed.). Madrid: Tecnos.